

WBP
Opole

2994 st.

P Y M A N D E R M E R C V R I I T R I S M E G I S T I

Cum Commento

F R A T R I S H A N N I B A L I S R O S S E L I
C A L A B R I , O R D I N I S M I N O R V M R E G V L A R I S
*observantiae, Theologiae & Philosophiae, ad
S. Bernardinum Cracoviae
Professoris.*

Liber secundus de Spiritu S.

& Angelis.

*Pro Bibliotheca Samboricensi Fr. Benedictus Anserinus
L'opol' ministr. P. Poloniae manu J. A. 1595.*

*Cum licentia & Authoritate Illustrissimi & Reuerendiss. Domini Alberti
Bologneti Cardinalis, & in Regno Poloniae Nuntij Apostolici.*

Cumq; Gratia & Priuilegio Sacrae Cæsareæ M.
& Sereniss. Regis Poloniae.

C R A C O V I A E.

In Officina Typographica Lazari: Anno

M. D. LXXXV.

1870

ILLVSTRISSIMO AC
REVERENDISSIMO PRINCIPI,
DOMINO, D. FERDINANDO MEDICES,
S. ROMANÆ ECCLESIAE
CARDINALI,

Ordinis nostri Protectori vigilantissimo :

FRATER HANNIBAL ROSSELI CALABER, EIVSDEM

Ordinis de obseruantia, Cracouiae ad Sanctum Bernardinum

Philosophiae & Theologiae Professor :

Subiectionem.

VM PERSPICEREM, DOMINE
amplissime, Rempub. Christianam nostris hi-
sce temporibus plurimum labefactatam, atq;
varijs vndique ijsdemq; compugnantibus do-
gmatibus agitatam; in mentem venit, cui-
nam rei status Catholicæ Ecclesiæ esset com-
parandus. Hæc mihi iterum iterumq; cogi-
tanti, quidam obuiam venit non ignotæ eru-

Clemens Ro-
manus Epi-
scopus prima
epist.

ditionis & Christianæ atque Catholicæ fidei Magister: Omnis, in-
quit, status Ecclesiæ, similis est magnæ naui, quæ per undosum pe-
lagus, diuersis è locis & regionibus viros portat, ad vnâ potentis
regni urbem properare cupientes: cuius nauis dominus, ipse Deus o-
mnipotens est: gubernator verò, Christus: prœrethæ officium, Epi-
scopi implent: Presbyteri verò nautarum, Diaconi, dispensatorum
locum tenent: hi, qui cathechisant, nautoligis conferuntur: epibatis,
sive his qui naues conscendunt, vt aliquò auebantur, totius fraterni-
tatis multitudo similis est. ipsum quoq; mare, hic mundus habetur:
ventorum verò varietates, & turbinum, diuersis dogmatibus, tyrani-
nis, tentationibus conferuntur: persecutiones, tribulationes, & pe-
ricula, fluctibus exequantur. terreni verò spiritus, qui vel de torren-
tibus, vel de conuallibus spirant, sunt Pseudoprophetae, seductores,

Ecclesia ma-
gna nauis.

PRAEFATIO.

improbæq; doctrinæ: promontoria autem & loca compagosa; hi, qui in potestatibus seculi sunt iudices, & pericula minantur & mortem: bitbalassa verò loca, quæ duplicibus vnde fallacijs æstibus verberantur; dubijs mente, & de promissionum veritate nutantibus conferuntur, atque his, qui irrationabili fidem nostram ratione discutunt: hypocritæ autem & dolosi, piratis similes habentur. Iam verò rapidus vortex & tartarea Charybdis, & saxis illisa naufragia, ac mortiferæ mersiones, quid aliud æstimanda sunt, quàm peccata? Restat igitur, ut hæc navis, cursu prospero, tuta possit portum desideratæ urbis intrare. Sed quis tandem exitus huius tempestatis? quis effectus? quæ merces? utique probatio & reprobatio fidei, qua suos dominus examinare consuevit. Hæc est illa pala, quæ dominicam aream purgat, Ecclesiam scilicet, confusum acervum fidelium euentilans, frumentum à paleis discernens. Hæ sunt scalæ, quas somniabat Iacob, alijs ascensum in superiora, alijs descensum ad interiora demonstrantes. Totum quod agitur in ista naui, in persecutione, in tempestate, in turbine, gloria est Dei probantis & reprobantis, imponentis & deponentis. Et reuera, Illustrissime atq; humanissime Domine, in hac præsentī vita, proposita sunt nobis certamina, paratæ sunt coronæ, distributa præmia; ut vnusquisque eligat, quod sibi arriserit: quia nō coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Vnde iuueni quondam Herculi secum consulenti, ad vtram viarum se conuerteret, an eam, quæ ad virtutes per labores ducit, an facilem per voluptates ingrederetur; duas ei fœminas, virtutem ac voluptatem, quarum mox tacitus apud se, è diuerso habitu, differentiam agnouerit, apparuisse feritur: altera quidem forma conspicua, molliore facie, lasciuis oculis, sermone blando, omnia fausta, faciliq; & ad vitæ solatia tendentia, per otium pollicendo, Herculem ad se trahere conabatur: altera verò, vultu rigido, squalenti, mæstoq; ore, magnam fiduciam, atq; constantiam præseferens, nihil iucundum, nihil amœnum ostendebat; sed mille pericula, laboresq; immensos, terra mariq; subeundos; præmiū tamen horum immortale, ad extremum verò, morientem Herculem secuturam, & inter deos collocaturam: quam secutum fuisse Herculem memoriæ proditum est. Sed heu illustrissime Domine, desunt nobis hodie isti Hercules, qui durum virtutis iter aggrediantur: nam ad vitium facilis vicinaq; semita cunctis panditur; at virtutis iter posuere remotum cœlicolæ, durumq; prius, sed vertice summo dum fuerit, planum se offert quærentibus illud: virtus ergo colenda est, non imago virtutis; quia regnum Dei non est in sermone, sed in virtute, quia laus virtutis in actione consistit. Atqui plurimi ex hominibus no-

Tertullianus
de fuga in per
secutione.

Herculis ele
ctio.

Basilii de le
gendis libris
gentilium.

Hesiodi car
mina.

D. Paulus.

stræ tem-

P R A E F A T I O.

stræ tempestatis, non veras virtutes colunt; sed umbras atque imagines virtutum cōsecrantur. unde fit, ut in paucis admodum rem virtus inueniri queat, vitijs vbiq; dominantibus: fides abest, infidelitate dominante: pietas recessit, auaritia imperante: pax auolauit, publicè bellis seuientibus, contra veritatem Catholicæ fidei priuatis inimicis vsque ad sanguinem furentibus: pudicitia in desertum se recepit, libidinibus effrenatis omnem sexum, & omnes corporis partes contaminantibus. ô perditissima secula! ô detestandam hominum libertatem! qui dum existimant nulli deo nos esse curæ, aut post mortem nihil esse futuros; totos se crapulæ & libidinibus addicunt: & dum licere sibi putant omnia, & impunè viuere, & mori sine Deo in hoc mundo; hauriendis voluptatibus sitientes incumbunt, per quas imprudentes in laqueos mortis incurrunt. Cæterùm, ut veritatem sanctarum scripturarum taceam, atq; antiquorum patrum sententias, quæ contra huiusmodi vesanos homines disertè copiosèq; loquuntur; illud vnum in medium afferre curavi, quod ab ipsa natura didicimus. Parens noster ille, vnus & solus Deus, cùm animal intelligens & ratio-

Hominis ratio atq; officia.

onis capax effingeret; ex humo subleuauit, & ad contemplationem sui artificis erexit: hunc Antropon Græci appellarunt, quod sursum spectet. Nobis igitur status erectus, sublimis vultus, ab artifice deo datus, satis persuadere potest; voluptates effrenatas, libidines, ebrietates, contentiones, nouarum doctrinarum inuentiones, rationi humanæ non esse consentaneas, quippè, quæ curuant cœleste animal, & beluis simile efficiunt, quas natura pronis corporibus abiecit in pastum. O stultas hominū mentes! ô pectora cœca! Quàm libet in tenebris vitæ, quātisq; periculis Degitur hoc æui quodcunq; est! Quis hæc ludibria hominum nostri temporis non derideat, qui habet ali-

Clemens Alexandrinus 7. Stromatum.

Irenæus.

quid sanitatis? præsertim eorum, qui nouas doctrinas sectantur, quiq; scripturis vtuntur non omnibus, neq; integris; sed, quæ ambigüe dicta sunt, eligentes, transferunt illas, sparsimq; voces pauculas veluti flosculos carpentes, non spectant in eis significatum, sed nuda dictione abutuntur: Quomodo, inquit antiquissimus Irenæus, si quis

P R A E F A T I O.

Cyprianus e-
pistola 3. hæ-
reses unde
ortæ.

Hæresis peri-
culosior.

gemmarum phantasmam decipiunt idiotas, & seducunt corda innocentium per dulces sermones, perditam libertatem viuendi: hinc hæreses: hinc errores plurimi exorti sunt: hinc ardet orbis terrarum diuersis dogmatibus: in causa est, quòd sacerdoti Dei non obtemperantur, nec vnus in Ecclesia ad tempus Sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur: cui, si secundum magisteria diuinæ obtēperarent paternitatis vniuersa; nemo aduersum sacerdotum collegiū quicquam moueret: nemo dissidio vnitatis Christi Ecclesiam scinderet: nemo sibi placens ac tumens, seorsum foris nouam hæresim conderet.

Inter autem huiusmodi errores, nullus periculosior, nullusq; deterior, quàm qui sanctæ & indiuiduæ Trinitatis sacrosanctum mysterium labefactare, atque euertere nititur. Quapropter, cum in primo libro Pymandri aduersus eos, qui filij Dei Domini nostri Iesu Christi diuinitatem, atque æternitatem negant, pro nostra tenuitate, ac curta in tantæ rei maiestate supellectile disputarim; in hoc secundo aduersus eos, qui de Spiritu sancto peruersissimum dogma seminant, quod retroactis temporibus euulsum fuerat, quiq; de angelis bonis atque malis perperam obloquuntur, mihi disputandum esse duxi. Volens autem aliquod, vel tenuæ saltem, erga Amplissimam & Illustrissimam Dominationem tuam gratitudinis speciem prodere, sub tuis felicissimis auspicijs in lucem produximus, magnum illum Mercurium, de Spiritu sancto, & de angelis egregiè differentem. Hunc leta fronte dignaberis accipere, Cardinalium S. Romanæ Ecclesiæ decus singulare, tui nominis auspicijs in lucem prodeuntem; tua enim eximia magnaq; auctoritate cōmunitus, faustiùs proditurū in lucem, candidisq; lectoribus gratiorem quoque futurum, minimè dubito. Id autem vt facerem, non tam mihi persuasit singularis atque perpetuus animi in nostrum seraphicum ordinem tui fauor, quàm vno omnium ore prædicata morum tuorum integritas, cum admirabili prudentia, pariq; humanitate coniuncta: insignis quoque doctrina, generosa animi celsitudo, grauitas, pietas verè Christiana, liberalitas erga omnes, præsertim erga eos, qui de fide Christiana bene meriti sunt, eximia beneficentia & affabilitas. Sed nulla laus tanto Principe dignior, quàm quòd vbiq; studeas paci concordieq; Christiani populi, quodq; in ætate florenti Nestorem quendam, vt ita loquar, præstes, tum principibus plurimis, tum etiam Ecclesiæ Christi. Posssem quidem ex antiquissima & nobilissima Medices familia, atque ex maioribus tuis omni laude clarissimis, vndequaq; Reuerendissimam atq; Illustrissimam Dominationem tuam commendare, atq; extollere: sed tunc aliena magis, quàm propria tua encomia retexerem: nec ali-

ena opus

P R A E F A T I O.

ena opus habes, qui propria virtute ornaris, non ignota: nec tuas doctes prædico, sed pro donis in Illustrissimam & amplissimam Dominationē tuā collatis, & Deo gratias agimus, & nobis omnibus congratulamur. Eia Princeps nobilissime, diligentissimi prorethæ officium adhibe, in regenda hac naui, quæ per vndosum pelagus properat ad vnā potentis regni urbem. Terreni spiritus de torrentibus & conuallibus spirant, naufragium minantur: promontoria & loca confragosa, pericula intentant & mortem: bithalassa verò loca, nutantes perturbant: astant dolosi piratæ, vltimum exterminium ostendentes: non deest rapidus vortex, & tartarea Charybdis: multorum vidimus naufragia, futura timemus. Quapropter optime Princeps, cū tuis simul, compeſce terrenos istos spiritus: promontoria ista euerte: destrue bithalassa loca: piratas dolosos perde: funditus ad terram prosterne rapidum vorticem, & tartaream Charybdim, potestate, qua præditus es: sapientia, qua ornaris: generis nobilitate, & potentia, qua cæteris præstas hominibus. Illustrissimam atq; Reuerendissimam amplitudinem tuam bonis omnibus augeat Deus Omnipotens, qui est optimus maximus, à quo solo proficiscitur vera felicitas. Datum Cracouiæ ad S. Bernardinum. Anno 1585. 23. Ianuarij.

Catalo-

Catalogus Tractatum, qui in hoc secundo libro continentur.

De numero ternario.

De productionibus diuinis.

De Spiritu spirante, secundum Philosophos.

De Spiritu S. secundum scripturas.

De Spiritu S. secundum Theologos.

De relationibus in communi.

De actione & passione.

De relationibus Diuinis.

De Angelis bonis, secundum Philosophos.

De Angelis bonis secundum scripturas & Theologos.

De Angelorum creatione & bello.

De creare & creatione, an soli Deo competat.

De creatura, an fuerit ab æterno.

De creaturarum productione.

De indiuiduationis principio.

De materia, an sit pars quidditatis.

De intelligentia, an sit forma orbis.

De cœlo, an sit corpus animatum.

De dæmonibus secundum Philosophos.

De idolis & dæmonum Magia.

De Luciferi effigie secundum scripturas.

De Luciferi superbia, bello, & ruina.

De dæmonum ordinibus.

De prouidentia Dei.

P Y M A N D E R M E R C V R I I T R I S M E G I S T I.

Cum commento

F. HANNIBALIS ROSSELI

CALABRI ORDINIS MINORVM

Regularis observantiæ.

TEXTVS MERCVRII TRISMEGISTI.

MENS autem Deus, vtriusq; sexus fecunditate plenissimus, vita, & lux, cum verbo suo, mentem alteram opificem peperit, qui quidem ignis, atque spiritus numen.

Commentum primum.

PYTHAGORÆ, PLATONIS, OMNI- Trinitatis my-
umq; Egyptiorū, atq; Græcorum sapientum antiquis- sterium secun-
sima doctrina fuit, & lege quadam sancita, quæ passim dum Philos.
quodammodo de sanctæ atq; indiuiduæ Trinitatis My-
sterio, apud illos sapientiæ duces, doctrinarum, artium-
que inuentores illustres, legitur, atq; habetur. Sane, Pro- Proclus.
clus Platonis Theologiam explicans, quam tradiderat
Plato in epistola de tribus Imperatoribus, cum illustri-
bus illis consentit Platonici, nempe Plotino, Porphyrio,
Theodoro, Amelio: asseritq; Platonem à Pythagoricis
accepisse. Pythagoram verò ab Aglaphemo, & Orpheo. Omnis, inquit, Græcorum Theo-
logia, nata est ab Orphei mysteriis. Quamobrem idem Proclus, nomina quidem, primum Vnitas.
elicit à Chaldeis, Egyptiis, nouissime verò à Græcis celebrata. Sunt autem, vnitas, bo- Bonum.
num. Plato in 6. de repub. bonum vocat, à quo mens gignitur: in Parmenide dicit vni- Plato.
tatem, diuinarum vnitatum creatricem. Porro diuinæ vnitates, sunt angelorum chori,
quos in nouem distinguit: quem Dionysius forsitan secutus est. Vnitatem autem præ-
fert ipsi menti, quam sibi vnit, & copulat. Itaq; vnitas, patri in diuinis competit. filio au-
tem, mens. vnitas est omnium rerum causa, sine qua nihil potest existere, bonum verò Mens.
productionis, atq; manationis principium. bonum igitur est omnium fons, & origo; vni-
tas autem coniunctio omnium. Plane, hæc duo nomina, vnum, & bonum, à Chaldeis, au-
thore Psello, primum tradita fuisse legimus: Vnum principium, inquit, dicunt esse, quod Psellus.
A bonum

tate.

Tria princi-

pia.

Plotinus.

Bonū, mens,
anima.

Numenius.

Plato.

Porphyrus.
Cyrillus.Animam mū
di i. spiritus
sanctus.
Dauid.
Virgil.
Mercurius.

Plotinus.

Pythagoras.

Cicero.

Damascius.

Isa.]

Dauid.
Orpheus.
Paulus.
Plutarchus.

Calcidius.

bonum, & unitatem appellant. Eodem libro: Tria, inquit, principia multis in locis faciunt, bonum, mentem, animam. bonum scilicet Patrem, mentem filium, animam spiritum sanctum. Plotinus quoque ex philosophia Platonis: Omne, inquit, quod non est primum, non est simplex. Vnum est quid, & eius quod dicitur vnum, natura eadem: etenim hæc ipsa non est aliud: vnum ergo, deinde bonum. Et cum dixerimus vnum, & bonum, oportet eandem sentire naturam, ac primò quod sit simplicissimum, & sufficiens per se, quod non sit ex pluribus. sic enim tollitur, quod non sit in alio: quoniam, quicquid in alio est, etiam ab alio est. Si igitur non ab alio, neque in alio quidem est; necesse erit super ipsum nihil esse. Deinde, mens statuenda est, & id, quod primo intelligit: deinde anima post mentem. Bonum sine mente esse non potest, neque mens sine anima, denique neque anima sine bono, & mente: atque ita tria sunt, & vnum, nec plura, nec pauciora. Numenius etiam Platonius, & temporis antiquitate, & sapientia nobilitate præstantissimus, multa de sancta trinitate descripsit: Deus quidem, inquit, prius in seipso existens, est simplex, quod ipse sibi ubique coniunctus est, nec usquam diuiduus. At, & secundus Deus, & tertius est vnus. Plato in epistola ad Dionysium, qui eum de natura dei percunctatus fuerat, scribit: De natura primi, inquit, loquendum est tecum per enigmata, ut si quid epistola terra vel ponto perpeffa fuerit, qui legerit, non intelligat. Sic habet res, circa omnium regem, omnia sunt, & illius gratia existunt omnia, illeque est causa omnium bonorum. secundum autem circa secunda, & tertium circa tertia. Porro hæc à Porphyrio diligenter explanantur, auctore Cyrillo lib. 8. contra Iulianum. Scribit igitur Porphyrius in quarto libro historiae philosophi: Usque ad tres subsistentias, dicit Plato, dei progredi essentiam, & esse quidem summè deum bonum: post illum autem secundum conditorem: tertiam autem mundi animam. vocabant autem spiritum diuinum, animam mundi, quandoquidem ab ipsa, vitam mutuunt vniuersa: unde hominum, pecudumque genus, vitæque volantum: & quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus. quam ob rem Dauid cecinit: Emitte spiritum tuum, & creabuntur. & alibi Poeta ait, Deum ire per omnes terras, tractusque maris, cælumque profundum. Mercurius in sermone ad Asclepium hæc ait: Spiritu agitatur, & viuificatur omnis in mundo species: spiritus implet omnia, mundus nutrit corpora, spiritus animas. Plotinus in libro de tribus imperatoribus. Animatio mundi est spiritus dei. Anima magna cælum animauit, Hæc ingressa cœleste corpus dedit vitam, dedit immortalitatem, excitauit ipsum prostratum. Non immerito ergo poeta canit: Spiritus intus alit. unde Pythagoras, quem audisset hunc spiritum, censuit esse animam, per omnem rerum naturam intentam, & commeantem: hoc Cicero de natura deorum interpretatur ψυχὴ id est, animum, quem ceteri dicerent animam. Itaque, & animus mundi, & anima, & animatio solet appellari. Loquens præterea Cicero de ordine mundi: Hæc, inquit, ita fieri omnibus concinnantibus inter se mundi partibus profecto non possent, nisi ea vno diuino, & continuato spiritu continerentur. Damascius Platonius de Aegyptiis sic loquitur: Aegyptij, inquit, primū principium appellant tenebras incognitas, super omnem cognitionem, ter istud acclamantes: triplicem deitatem, siue numina designantes. Sic Isaïas, vidit Seraphim, audiuitque ea dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth: bonum, mentem, & animam. Tenebras autem vocant Aegyptij, quia nimirum posuit tenebras latibulum suum, & est caligine septus. denique, auctore Paulo, lucem habitat inaccesibilem. Plutarchus refert apud Aegyptios in templo Mineræ, hæc inscripta fuisse: Ego sum omne quod fuit, quod est, quod futurum est. Velum meum nemo mortalium hæcenus reuelauit. Calcidius præterea Platonius in Timæum sic scribit: Origo, inquit, omnium rerum est summus deus, post quem providentia eius: secundus deus, lator legis, & vtriusque vitæ tam æternæ, quam temporariæ: tertia est substantia, quæ secunda mens, intellectusque dicitur, quasi quidam custos legis æternæ. Itaque primus Deus iubet, secundus ordinat, tertius in-

tius intimat. Post summum bonum, quod omnia expetunt, sequitur secunda res, id est, mens, æmula bonitatis, propter indefessam ad summum bonum conuersionem. huic obsequitur secunda mens, id est, Anima mundi: hinc fatum. Nomina primi apud Calcidium hæc sunt: Iussor, imperator, dictator. Secundi verò, lator legis, iudex, author æternæ & temporariæ vitæ, prouidentia, idea rerum, aula formarum ditissima, æmula bonitatis. Tertij, Intimator, vniuersalis afflatus, bonorum largitor, qui funditur, mittitur, & datur. Pletho & Gemistus, secundum Sibyllarum oracula, ac magiam ipsorum, has proferunt sententias: Omnia, inquit, perfecit pater, & menti tradidit secunda. Vnde Plotinus inducit Platonem loquentem: O homines, quem vos arbitramini Deum mundi creatorem, non est primus, sed est eo superior. Bessarion etiam hoc dogma tum Chaldaicum, tum Platonicum comprobauit lib. 2. Seruat, inquit, hoc propositum Plato semper, vt non primum per se principium existimet creatorem rerum sensibilibus propinquum; sed eum, qui post primum illum, quem vnum vocat, secundo loco constitutus est: cui cum materia, tum idæ a primo attributa sunt, quas respiciens creator secundus, formas materiales, atque sensibiles materie imprimit. hoc cum Auicenna Arabs legisset, & non intellexisset, credidit primam intelligentiam creasse secundam, secundam verò producere tertiam. Est autem hoc dogma Plotini, aliorumq; Platoniorum, qui præcipue tradiderunt à secunda mente, id est, à filio, tertiam produci, nempe spiritum sanctum. Primam verò duntaxat genuisse filium suum primogenitum, qui deinde visibilia, & inuisibilia creauerit, à quo prodeat anima mundi. Suidas probus author testatur Trismegistum appellatum, quia de trinitate quodam diuino spiritu locutus sit. Erat, inquit, lumen intellectuale. Ante lumen intellectuale, saltem prioritate originis. Et erat semper mens mentis luminosa, & nihil aliud erat, quàm horum vnitas, & spiritus omnia continens. Extra hanc non est deus, non angelus, non substantia vlla alia, omnium enim est dominus, & pater, & deus, & fons, & vita, & potestas, & lumen, & mens, & spiritus, & omnia in ipso, & sub ipsum sunt. Consentit his Plato in epistola, quam scribit ad Hermiam, & Erastum, & Coriscum. Hanc epistolam omnes vos cum tres sitis, legere oportet, inquit, & maxime congregatos, adiuvantes deum ducem, huiusq; ducis, & authoris patrem dominum, quem recte philosophantes cognoscamus: Et in Epinomide: Honores tribuamus, ait, non vt huic quidem annum, alij verò mensem, alijs autem nullam partem deputemus, nullumue tempus, in quo ex suo egrediatur polo. simul que perficiens mundum, quem constituit verbum, quod omnium sapientissimum. Hoc beatus primum quidem admiratur, & addiscendi amorem habet, quantum mortali naturæ possibile. Porro in hoc Plato clarissime ostendit, patrem, verbum, & amorem. Pythagoras quoq; authore philosopho in primo de cælo, & mundo, trinitatis mysterium cognovisse videtur: Ipsa tria, inquit, omnia sunt, ipsum verò ter est ipsum. siue id, quod omni ex parte est. Nam, vt Pythagorei sentiunt ipsum omne, ipsaq; omnia tribus sunt definita: finis enim medium, atq; principium eum habent numerum: qui est ipsius omnis, hæc autem trinitatis. Quocirca etiam à natura sumentes, veluti ab illius lege in deorum sacrificiis celebrandis hoc utimur numero. Itaq; per celebres, atq; insignes sapientes, Trinitatis sanctæ mysterium à longe salutantes, sub involucriis, atq; quibusdam similitudinibus efferre gestientes, vix tandem ad id deueniunt, vt nobis sub quibusdam nominibus, personarum distinctionem ostenderent. Est enim hoc sacrosanctum trinitatis mysterium ab omni prorsus intellectu creato quàm remotissimum, vtpote ipsius maiestatis altitudine cuiusvis creatæ naturæ captum superans. Quare, si quippiam antiquis illis reuelatum est sapientie ducibus; id profecto ex diui Pymandri benignitate emanasse, dubium non est, qui omnes cupit ad veritatis agnitionem perungere, suisq; participes fieri. Quam ob causam, postquam sapientissimum Mercurium de incomprehensibili, sanctissimaq; verbi sui generatione instruxit, vt in primo libro dixi, iam pergit, alterius persone, nempe diuini

te.

Pletho Gemistus.

Plotinus.

Bessarion.

Quare Auicenna errauit.

Suidas.

Trismegistus

In Asclepio.

Plato.

Verbum sapientissimum.

Pythagoras De trinitate.

Exponitur textus.

ro terna-
rio.
Fœcunditas
diuina,

*spiritus productionē ostendere. Mens autē Deus, inquit, vtriusq; sexus fœcū-
ditate plenissimus, cū suo verbo mentē aliam opificē peperit hęc planē nō sine
magna animi modestia intelligenda sunt: siquidē vtriusq; sexus fœcunditas, in illa sancta,
ineffabiliq; trinitate, vtriusq; potentia, intellectus scilicet, & voluntatis partus est ple-
nissimus. Verbum namq; lucidum, atq; diuinum, diuino producitur gigniturq; intellectu,
quemadmodum in primo libro dixi: spiritus autem numen, partus est diuinæ voluntatis.
Igitur vtriusq; sexus fœcunditate noster Pymander plenissimus est. De qua quidem fœ-
cunditate, ac personarum trinitate, distinctione, proprietate, nobis posthac loquendum
est atq; disputandum.*

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Ternarij numeri Sacramentum.

Salomon.

Plato.

Numeri neces-
sitas.

Pythagoras
quid sit nu-
merus.

Ternarij ratio

Deus gaudet
numero im-
pari.

Virgilius.

Orpheus.

*Vantum apud antiquos sapientiæ cultores semper valuerit numerorū au-
thoritas, cū ex philosophiæ principibus, tum etiam ex sacris literis per-
cipere possumus: Omnia, inquit sapiens, Deus fecit in numero, pondere, &
mensura. omnia planē suis constant numeris, appenduntur ponderibus,
mensuris discreta subsistunt. Quamobrem, diuus Plato in Epinomide: Si
quīs, inquit, ab hominum natura numerum auferat; nunquam prudentes nos erimus. Qui
autem veræ rationis, atque prudentia expers est, is sapiens quomodo unquam euadet?
cui verò deerit sapientia, vniuersæ virtutis pars maxima, is cū bonus absolute esse nō
possit, nunquam beatitudinem assequetur. Itaq; numerum præsupponere, necesse est o-
mnino: eò enim sublato, omnes propemodum artes euanescerent: tota enim musica,
motus, & vocum numero indiget. Mali nullus numerus causa est: nam irrationalis, &
inordinata, deformis, inepta, inconcinnaq; agitatio, omnia denique, in quibus mali quip-
piam inest, numero carent. Et 6. de legibus: Nulla, inquit, disciplina ad artes vniuersas
tantam habet vim, quantam numerorum cognitio. Pythagoras etiam Italicæ philosophiæ
princeps, Deum, animas nostras, cunctaq; quæ sunt, numeris constare asseruit, ex eo-
rumq; harmonia, atq; concentu vniuersa generari. Est autem numerus (authore Pytha-
gora, vt dixi in primo libro) extensio, atque actus seminalium rationum in vnitatem re-
quantium. Numerus præterea est in diuina mente consistens; à quo, & ex quo omnia
componuntur, & permanent ordine quodam indissolubili inuicem distributa. Quoniam
igitur numeris, & visibilia, & inuisibilia, omnia constant: illa ergo diuina maiestas, nu-
mero fortassis carebit? minimè. Est enim numerus seipsum mouens: numerus autem r-
nitus non est: quippe cū sit multitudo ex vnitatibus collecta. Cæterum, quia gaudet De-
us numero impari, multitudo verò à summa simplicitate quàm longissimè abest: pri-
mus ergo numerus impar, nempe ternarius in diuinis, non immerito est constituendus.
Sanè, Deus ternario numero res prorsus omnes gubernat, atque eodem numero res ipse
terminantur. vnde Virg: Numero Deus impari gaudet: mundi enim faber, primò singu-
la creat, deinde illa ad se rapit, postremò, perficit, atque complet. Planè singula quæq;
ab illo perenni fonte fluunt, dum inde nascuntur, in eundem postea refluunt, primam sci-
licet originem repetentes. Vltimò, perfectam, atque consummatam, absolutamq; perfe-
ctionem assequuntur. Iure ergo Orpheus, Iouem principium, medium, & finem vniuersæ
vocaui. Principium, inquam, vt producentem; medium verò, vt producta ad seipsum
trahentem; finem autem, vt perficientem ad seipsum redeuntia. Præterea, non solum est
principium, medium, & finis; verumetiam, bonum, pulchrum, & iustum: bonum cre-
at: pulchrum allicit: iustum perficit. Patri, principij, boniq; ratio competit: medij ve-
rò, atque pulchri filio: diuino autem spiritui, finis, iustiq; conditio. hoc est fortassis, quod
Theologi*

Theologi dicunt, unum, speciem, & ordinem, quæ in rebus conditis conspiciuntur : unum quoddam enim, unum aliquid est, & aliqua specie formatur, atque ordinem aliquem petit, aut tenet : atque ita in creaturis præluet vestigium trinitatis. Summa autem origo, auctore August. de vera religione, in diuinis, est pater : perfectissima pulchritudo, filius intelligitur : beatissima verò delectatio, spiritus sanctus. Trinitatem itaq; intelligimus unum Deum patrem, à quo sumus : & filium per quem sumus : & spiritum sanctum, in quo sumus : hoc est, principium ad quod recurrimus, & formam, quam sequimur, & gratiam, qua reconciliamur. unum scilicet, quo auctore conditi sumus : & similitudinē, per quam ad vitam, siue ad unitatem reformamur : & pacem, qua unitati adhaeremus. Latissimè ergo patet ternarij numeri sacramentū, quod profecto singula quæq; res præferre videntur. Extat insuper apud antiquos non contemnenda numeri ternarij auctoritas. Multi fuerunt Patriarchæ, & Deus seipsum Patriarcharum vocat Deum. Ego Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob : non quòd non sit etiam Deus Moysi, & Ioseph, omnium enim Deus est, qui inuocant eum in veritate ; sed veneratione sicut in imagine, in terris coelestia. Tres Patriarchæ sunt in honorem Trinitatis. Tres virtutes, fides, spes, & charitas. In tria diuisum est vniuersum, nempe in ordinem coelestem, terrenorum, & inferorum. In tria secantur tempora, in præterita, præsentia, & futura. Tres sacerdotes nominantur, Moyses, Aaron, & Samuel. Trium celebris est memoria Regum, Dauid, Ezechiae, & Iosiae. In camino tres pueri. In montem cum Christo conscenderunt tres Apostoli. Multi in cælo angeli, & tres apparuerunt Abraham. Tres dies, & totidem noctes perrexit Abraham, Isaac immolaturus. Ionas tribus diebus fuit in ventre Ceti. Populo priori tres erant ordines, sacerdotium, regnum, & prophetia. Cornu item erat olei sanctificationis, & una fuit vinctio, tria verò dona : unum cornu, tria charismata ; inungebantur enim sacerdotes, Reges, & Prophetæ. Tres sunt angelorū Hierarchiæ. Prima circa omnium principem assidue versatur, habetq; tres angelorum ordines, nempe Seraphinos, Cherubinos, & Thronos. Porro Seraphini, Dei charitatem, Cherubini autem sapientiam, Throni verò, iudicium Dei præferre videntur. Secunda Hierarchia, vniuersum miratur ; ideò tribus angelorum ordinibus adornatur, nempe dominationibus, virtutibus, & potestatibus. Caterum dominationes, Dei regnum, virtutes autem, miracula, potestates verò, Dei potentiā ostendunt. Tertia Hierarchia particularibus inuigilat ; vnde habet principatus, archangelos, & angelos : Principatus, Dei distributiones, Archangeli, consilia, Angeli verò enuntiant diuinā prouidentiam. Tres ergo illæ Hierarchiæ, in singulos tres ordines distributæ, Trinitatis admirabile, sanctumq; venerantur Sacramentum. Tres magi cum tribus muneribus iter trium dierum petijt Moyses, Exo. 5. Estote parati in diem tertium. 19. Exo. Tria sunt in hoc mundo, omni malo deteriora : anima in peccato perseverans, angeli mali eam rapientes, & infernus. tria optima, anima in bonis perseverans operibus, angeli boni, & paradysus. Tres homines commendantur, Noe, Iob, & Daniel. Tres mortui à Domino suscitati. Trina interrogatio, confessio, & negatio Petri. Trina oratio Christi, & Danielis. Trina demissio Linthei in visione Petri. Actor. 11. Tres mensuræ similaginis accepit Sara, Gen. 18. Tria sata farinæ, diuinitas, anima, & caro Christi. Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, pater, verbum, & spiritus sanctus. & tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Tribus digitis appenditur moles terræ Isa. 40. Tres ciuitates refugij equali spatio à se distantes. Tria sunt intellectu difficilia, via aquilæ in cælo, via colubri super petram, via nauis in Mari. Et hæc quidem sacris sufficere puto. Iam ad naturalium speculatores accedamus. Plato in Timæo, tres mundos constituit, & tria itidem chaos. Tres mundi principes posuit Zoroastres. Tres ordines, scilicet ideas, rationes, & semina posuit Plato ; ideas in Deo, rationes in mente, & semina in anima. Tribus Pythagorei Deum colere cōsueuerunt, nempe thure, igne, & oratione. Numerus præterea ternarius est perfectus :

Vestigium Trinitatis. Augustinus. Vnum. Species. Ordo.

Ternarij similitudines in rebus.

Scripturæ de numero ternario.

Tres Hierarchiæ angelorum.

Ratio ordinis in angelis.

Numeri ternarij perfectus constat duo.

ro terna-
rio.Ternarij ob-
feruatio in
rebus,Imago trini-
tatis in animaPotentiarum
æqualitas in
anima.Ternarius nu-
merus in ar-
tibus.

constat enim ex partibus suis simul sumptis. in quantitate quoque continua perfectus re-
putatur, quæ constat ex principio, medio, & fine. Amplius, numerus ternarius constat
tam ex partibus aliquotis, quam non aliquotis. insuper, in duo equalia diuidi non potest,
ob unitatem, quam habet annexam. unde præter unitatem nihil habet, quia nimirum
tres sunt personæ, & una deitas, atque substantia. In creaturarum conditione, Dei ap-
paret potentia, quæ patri attribuitur: in dispositione earundem, sapientia, & hæc ad fi-
lium spectat: in ornatu verò, bonitas. i. spiritus diuinus. In quolibet præterea indiui-
duo, virtutem inuenies, speciem, & utilitatem. virtus, patri in diuinis conuenit: spe-
cies filio: utilitas autem spiritui sancto. Videmus Solem in cælo currentem, fulgentem,
calentem. Similiter ignis tria habet, motum, lucem, & feruorem, quæ ab inuicem non
separantur. Tres præterea sunt animæ potentiæ, una autem anima, atque vita. Quamuis,
inquit August. 14. de trinit. Humana mens non sit eius nature, cuius Deus est; imago
tamen illius est, quo nihil melius est, ibi querenda est, i. in mente: eo enim ipso imago
Dei est mens, quo capax eius est, eiusque particeps esse potest. Mens autem meminit sui,
intelligit se, diligit se. unde apparet quedam trinitas memoria, intelligentiæ, & amoris.
hæc autem tria, non sunt tres; sed una vita, una mens, una essentia: itaque hæc tria, unum
sunt; quia una vita, una mens, una essentia: unde non pluraliter; sed singulariter dicun-
tur: eo verò tria, quo ad se inuicem referuntur. Et hæc quidem equalia sunt, non solum
singula singulis; sed etiam singula omnibus; alioqui non se inuicem caperent: se autem
inuicem capiunt: capiuntur autem & à singulis singula, & à singulis omnia. memini e-
nim me habere memoriam, & intelligentiam, & voluntatem: & intelligo me intelligere,
& velle, atque memini: & volo me velle, & memini, & intelligere. Totam præte-
rea meam memoriam, & intelligentiam, & voluntatem simul memini: quod enim me-
moriam meam non memini; illud non est in memoria mea: nihil autem tam in memoria est,
quam ipsa memoria: totam ergo memini. Item, quicquid intelligo, intelligere me scio,
& scio me velle quicquid volo, quicquid autem scio, memini: totamque ergo intelligenti-
am, totamque voluntatem meam memini. Amplius, cum hæc tria intelligo; tota simul in-
telligo: neque enim quicquam intelligibile est, quod non intelligam, nisi quod ignoro:
quod autem ignoro, nec memini, nec volo. Quicquid ergo intelligibile est non intelligo,
consequenter etiam nec memini, nec volo. quicquid ergo intelligibile est memini, & volo,
& consequenter intelligo. Voluntas quoque mea, totam intelligentiam, totamque memori-
am meam capit, dum utor toto eo, quod intelligo: & memini. Cum igitur inuicem à singulis
& omnia, & tota capiantur; equalia sunt tota singula totis singulis, & tota singula si-
mul omnibus totis, & hæc tria unum, nempe una vita, mens, atque essentia. Non temere
ergo ait Moyses: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Sane, uni-
tatis, ac trinitatis imaginem gerit diuina: quippe, qui diuina consors est natura. Tres
apud logicum habentur syllogismi, Dialecticus, Sophisticus, & demonstratiuus: ex tribus
constat verus syllogismus, scilicet, maiori, minori, conclusione. Tres etiam habentur apud
Rethoricum rationis species, nempe demonstratiua, deliberatiua, iudicialis. Tres sunt nu-
meri apud Arithmeticum, perfectus, ut sex; diminutus, ut octo; superfluous, ut duodecim.
Triplex est musica, mundana, humana, instrumentalis, authore Boetio: instrumentalis,
rursus in rithmicam, metricam, & harmonicam diuiditur. Tres sunt philosophiæ par-
tes, rationalis, naturalis, diuina. Tres sunt leges, naturalis, scripta, & gratiæ, nempe e-
uangelica. quod si licet ea, quæ à nonnullis scribuntur, adducere, timeo oneri me esse le-
genti: subscribam tamen, ut quisque pro suo libitu accipiat.

Grippus ternarij numeri.

Ter bibe,

Ter bibe, vel toties ternos, sic mystica lex est,
Vel tria potanti, vel ter tria multiplicanti,
In paribus novies ternis contexere cubum.
Iuris idem tribus est, quod ter tribus omnia in istis,
Forma hominis coepti, plenique exactio partus.
Quinque novem novies sati tenet ultima finis.
Trius Ope progeniti fratres, tris ordine Parca,
Vesta, Ceres, & Iuno decus muliebri sorores.
Inde trifidula Iovis sunt fulmina, Cerberus inde,
Inde tridens, triplexque Helenes cum fratribus ovum.
Ter nova Nestorios implevit purpura fusos.
Et toties trino cornix viaciore auro,
Quam novies terni glomerantem secula tractus
Vincunt arripedes ter terno Nestore cerui.
Tris, quorum ætates superat Phœbeius oscen,
Quem novies senior Gangeticus anteit ales,
Ales cinnameo radiatus tempora nido.
Ter gemina est Hecate, tria virginis ora Dianæ.
Tris Charites, tria fata, Triplex vox, trina elementa.
Tris in Trinacria Sirenes, omnia trina,
Tris volucres, trisemideæ, tris semi puellæ,
Ter tribus ad palmam iussæ certare camenæ:
Ore, manu, flatu, buxo, fide, voce canentes.
Tris sophiæ partes, tria punica bella, Trimestris
Amorum, cœlique vices, noctisque per umbram,
Ter gemini vigiles, ter clara instantis eoi,
Signa canit serus deprenso Marte satelles,
Et qui conceptus triplicata vespere noctis,
Iussa quater ternis suspendit opima trophæis,
Et lyrici vates numero sunt Mnemosynarum
Tris Solas, quondam tenuit quas dextera Phœbi.
Sacrauit toties ternas ex ære citeron.
Religione patrum, qui sex perijisse timebant.
Trina Tarentino celebrata trinoctia ludo:
Qualia bis genito thebis trieterica Baccho,
Tris primas Thracum pugnas, tribus ordine sellis.
Iuliadæ patri inferias misere sepulto.
Illa etiam thalamos per trina ænigmata quærens,
Qui bipes, & quadrupes foret, & tripes, omnia solus
Terruit Aonia volucris leo, virgo triformis,
Sphynx volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.
Trina in Tarpeio fulgent consortia templo.
Humana efficiunt habitacula, ter genus artes,
Parietibus quis saxa locant, qui culmine tigna,
Et qui supremo fucat tectoria cultu.
Hinc bromij quadrantæ, & hinc sicana medimna,
Hoc tribus, hoc geminis tribus explicat usus agendi.
In physici tria prima Deus, mundus, data forma,
Tris genus omnigenum, genitor, genitrix, generatum,

Si in diui- 8
nis sit nu-
merus.

Pymander Mercurij

Per trina species trigonorum linea currit.
Æquilatus, vel crure pari, vel in omnibus impar,
Tris coit in partes numerus perfectus, ut idem
Cum grege ter terno per ter tria dissoluatur.
Ius triplex, tabulæ quod ter sanxere quaternæ,
Sacrum, priuatum, & populi commune quod vsque est.
Interdictorum trinum genus, vnde repulsus
Vi, furto, aut vtrobiq; fuerit, quorumue bonorum
Triplex libertas. capitiq; minutio triplex.
Trinum dicendi genus est, sublime, modestum,
Etenui filio, triplex quoque forma medendi,
Quæ logos aut methodos, cuique experientia nomen.
Et medicina triplex, seruare, cauere, mederi.
Orpheus hinc tripodes, quia sunt tria, terra, aqua, flammæ.
Triplex syderibus positus, distantia, forma,
Et modus & genitrix modulorum, musica triplex:
Mista libris, secreta astris, vulgata theatris.
Martia Roma triplex, equitatu, plebe, senatu.
Tris equitum turmæ, tria nomina nobiliorum.
Geriones triplices, triplex compago chimæræ,
Scylla triplex, commista tribus, cane, virgine, pisce.

Sed de numeri ternarij similitudinibus, authoritatibus, atque exemplis, hæc adduxisse,
ne dum sufficere puto, verum consuetæ methodi ordinem excedere.

CAP. II.

Si in diuinis sit propriè numerus.

Quid sit nu-
merus.

Vnerus, authore Boetio, est multitudo ex unitatibus aggregata: Multitu-
do autem interdum transcendens dicitur, quatenus scilicet rerum est se-
cundum essentiam differentium. Aliquando verò prædicamentaria, quæ ex
continui diuisione causatur. Pari etiam modo, quædam unitas transcendens
appellatur, quæ est entis passio: alia verò prædicamentalis, à continui diui-

Auicenna de
vinitate trans-
cendenti.

sione proficiens. Ceterum Auicenna vnitatem transcendentem, siue vnum transcen-
dens, accidens appellauit: tale siquidem vnum, denominatiuum est, quod profectò ad ac-
cidentis naturam spectat. Est etiam principium numeri, quod est accidentis. Insuper ali-
quod addit positium reale, alioqui nugationis vitium incideremus, dum dicimus, ens est

Commētator
Vnum & ens
quomodo dif-
tinguntur.

vnum, idem repetentes. Oppugnat hanc Auicennæ sententiam Auerroes 4. met. philoso.
authoritatem sequens: Methaphysici, inquit, interest, quemadmodum de vno; ita etiam
de ente cogitare: vnum enim, & ens realiter non distinguuntur. Præterea, si vnum, enti
dispositionem additam dicat; profectò processus esset in infinitum. Etenim, si homo est
vnius, ob eam sanè dispositionem entis naturæ additam: Aut certè illa dispositio est ens,
vel nihil: Porro dici non potest nihil esse; est ergo ens: sed omne ens, est vnum per dispo-
sitionem sibi additam, atq; ita illa dispositio erit vnum per aliam dispositionem, & sic in
infinitum. Præterea, quæ sunt eadem realiter, eandem profectò subeunt naturam: sed ens
& vnum, sunt idem realiter: ea namq; quorum separatio contradictionem includit, sunt
idem, sed ens & vnum, subiectum & propria passio sunt huiusmodi: sunt igitur idem rea-
liter. Quare ens & vnum, eandem prorsus subeunt naturam. Amplius, omne prius à suo
superio-

1.

2.

3.

nis sit nu-
merus.

Rationes con-
tra Auicennā.
Arist. 7 met.
cap. 4.

superiori essentialiter distinctum, atq; absolutum, sine illo certè consistere potest: quare si ens prius sit quàm vnum, sicuti subiectum prius est accidente; ens utiq; in rerum natura, sine unitate consistere poterit: eritq; ens, & non vnum. Suffragatur nobis philosophus 7. met. Substantia, inquit, prior est accidente, non solum natura, sed etiam tempore. Unde, quantum ad se pertinet, sine accidente potest consistere: quod profectò omnibus modis falsum esse reputamus, ut ens sit, & non vnum. Adhuc, Auicenna reputat vnum esse accidens, quia est principium numeri, quod est accidens. Atqui, idem per se in diuersis esse prædicamentis, auctore Boetio, capitulo de qualitate, est impossibile. Sanè, diuersorum generum, & non subalternatim positorum diuersa sunt species, & differentia, teste philosopho in ante prædicamentis: & in primo posteriorum ait, prædicamentorum essentialitas esse impermixta. Sed vnum, quod cum ente conuertitur, in omni planè genere inuenitur, quemadmodum & ipsum ens: determinati ergo esse generis, est impossibile, alioqui diuersis in generibus inueniretur: atq; ita tale vnum non esset principium numeri. Itaq; vnum transcendens, in quocunq; ente inueniatur, præter illud ens, cuius passio nominatur, posituum dicit nullum: nisi duplicem ex principali significato negationem in ente. Prima quidè est, diuersitatis negatio à seipso, quæ est sui ipsius indiuisio: Altera verò est negatio identitatis cum alio, hoc est, diuisio ab vnoquoq; quod non est ipsum. Hæ autem negationes ex natura rei, absque omni intellectus operatione in ente habentur reali, & secunda primam præsupponit, ideo enim ab aliis secernitur, quia in seipsum non diuiditur, siue à seipso non segregatur. Ad Auicennæ autem rationes sic respondere possumus. Ad primam, quæ ita arguebat: Vnum non est genus, nec differentia entis, nec ponitur in diffinitione quidditatiua alicuius substantiæ: ergo est accidens. Respondeo, vnum non esse accidens prædicamentale, siue vnum ex nouem accidentium generibus, sed prædicatiuum potius, quod reuera formalem rei rationem non ingreditur, nec de ente, aut de aliis prædicatur in primo modo dicendi per se. Porro tale accidens prædicatiuum, naturæ rei, cuius est accidens, non addit aliquid reale, nisi indiuisiōem. Ad 2. Si est idem aliquid esse ens, & vnum, ergo est nugatio dicere ens vnum, ac si diceres ens est ens: Respondet Commentator 4. met. com. 3. non sequi aliquam nugationem: nam etsi ens & vnum eandè significant essentialitèr, modis tamen diuersis. i. diuersa ratione illam enuntiant: quæ de causa, nulla committitur nugatio. Proinde, quamuis vnum & ens essentialiter, aut realiter non distinguantur; ens nihilominus aliam rationem indicat, nempe positiuam, vnum verò negatiuam in genere, hoc est, indiuisiōem. Ad 3. sicut bis vnum numerale constituit binarium; ita & bis vnum transcendens: sed primum est accidens: ergo & secundum. Respondeo, quod quamuis vtrumq; sit numeri constitutiuum, non eiusdem tamen est generis. Etenim, quemadmodum duplex est vnum, quod ut accidens, & non accidens distinguitur; ita planè duplex est numerus transcendens: vnus quidè, qui ex unitatibus transcendentibus constituitur, abstrahitq; à substantia, & accidente, vnde essentialitèr, vel formalitèr nominatur, utpote ens: alius verò quantitatiuus dicitur, quippe, qui ex unitatibus constituitur quantitatiuis, spectatq; ad prædicamentum quantitatis: ex diuisione enim continui causatur, ut docet tertius liber physicorum. Porro Auicenna arbitratus est omnem numerum, omnemq; unitatem, ad accidentis pertinere naturam, ut refert Commentator 4. met. com. 3. Præterea, illud vnum, quod de omnibus prædicamentis dicitur, reputauit esse numerorum principium: numerus autem est accidens: quare illud vnum accidens appellauit. sed certum est, omnibusq; propemodum probatur, vnum transcendens non esse principium numeri. Sed dicet aliquis, quamuis vnum non dicat aliquid positiuum cum ente, veluti accidens à subiecto essentialiter distinctum; secundum tamen suam rationem formalem, qua distinguitur ab ente, non meram sanè negationem, sed aliquid certè positiuum annuntiat. vnum sanè, quod est principium numeri, multitudinem, quæ est aliquid positiuum, præcedere, clarissimè constat. Pari ergo ratione,

Vnum trans-
cendens.
Duplex nega-
tio.

Soluuntur ra-
tiones Auicē-
næ.

Duplex nu-
merus.

Vnum non ef-
fe meram ne-
gationem.

Si in diuini sit numerus.

Pymander Mercurij

Rationes contrariae.

1.

2.

3.

Soluuntur rationes.

1.

2.

3.

4.

Vnititas quomodo sit in Deo.

Vnititas numeralis non competit Deo. Quomodo numerus sit in Deo.

1.

tionem, vnum, quod conuertitur cum ente, quodq; est principium numeri transcendentis, eiusdem erit natura: est enim mensura, ut dicitur 4. met. Vnititas praeterea perfectionem dicit simpliciter: quod enim aliquid est perfectius; eo magis est vnum: denique vnum secundum suam formalem rationem, est passio entis scibilis de ente. spectatq; ad metaphysicum: dicit ergo aliquid posituum, siquidem de non ente non habetur scientia. Itaq; vnum, hoc modo dicit aliquid posituum, & est nihilominus negationis, vel priuationis principium. Verum, huic sic disputanti, nonnullae rationes aduersantur: & prima quidem, ei conformis est, quae à Commentatore contra Auicennam disputante, adducitur. Planè, si illud posituum formale, seipso vnum est; eodem modo, & ens: quod si aliquo alio formali posituum vnum erit; sic certè processus erit in infinitum. Amplius, ens secundum suam rationem formalem posituum, qua vbi vno distinguitur, aut est vnum, aut non. vnum autem esse, omnino necesse est. Tunc quaero, aut seipso, & proprio posituum; aut profectò, aliquo alio sibi addito: si seipso; habeo intentum: si extraneo addito; in eandem reuera absurditatem incidemus, quam prius reprobauimus: nempe processum ascendendi in infinitum dari. Adhuc, quaecunque formaliter ex natura rei distinguuntur in creaturis; eadem planè realiter distingui, necesse est: igitur si ens, & vnum, ut positiua formaliter distinguantur: realiter ergo distinguerentur, quod est falsum. ex quo patet predictam sententiam, veritati, rationiq; minime conuenire. Ad primam rationem dico, in numero aliquid esse posituum, & aliquid negatiuum: sicut enim vnum negationem dicit, & connotando subindicat posituum, vel naturam substratam; ita etiam & numerus: itaq; vnum, quoad suum connotatum posituum, numeri pars, aut principium est: secundum autem huiusmodi significandi modum ab ente non distinguitur. quare, quae ab argumento à proportionem arguit, nullius valoris reputatur argumentatio. Ad 2. vni formaliter accepto non conuenit ratio mensurae; sed ei potius, cui conuenit esse vnum, nempe substrato enti, ac posituum. Ad 3. vnum formaliter acceptum, non perfectionem; sed vnus fundamentum indicat: illud autem, quod est ens substratum interdum perfectionem dicit simpliciter. Ad 4. vnititas non est passio positiua entis, sed negatiua: idq; ex natura rei. Porro de non ente habetur scientia per rationem alterius entis. Ceterum, quamuis vnum, & ens realiter, atque essentialiter non distinguantur; non sunt tamen realiter idem: affirmatio enim, & negatio nunquam sunt idem realiter: alioqui negatio per se esset res, quod est impossibile: nec sunt realiter diuersa, sed non idem formaliter, quia nimirum vnum non est de conceptu quidditatiuo alterius; sed extra potius, sicuti negatio est extra conceptum affirmationis: quam ob causam realiter, aut formaliter non sunt idem. His itaq; sic elucidatis, ad id, quod in principio nobis querendum esse proposuimus, accedamus. Vnititas namq; transcendens Deo attribuitur, quae planè duo subindicat: alterum quidem in se, atque à se indistinctionem entis, ab alioq; distinctionem, aut cum vno non idempritate potius, idq; ex formali significato: alterum verò, ipsum ens substratum, atque fundamentale connotando. ex quo patet vnitatem in Deo tum aliquid posituum, tum verò aliquid negatiuum dicere: cum enim dicitur Deus vnus, indistinctio quidem diuinæ significatur essentiae, negaturq; deorum pluralitas. vnde huius nominis vsus in diuinis, negat magis, atque remouet, quam aliquid ponit, aut stabilit. Porro, vnititas numeralis propriè Deo conuenire non potest: illa enim ab alia vnitatis essentialiter distinguitur: deinde, vnititas & vnitates siue duae vnitates aliquid maius, perfectiusq; efficiunt, quam vna tantum vnititas. sed ambae conditiones à diuinis remouentur: vnititas quippe diuinæ essentiae, neque maior fieri potest, neque à seipsa distinguitur: est ergo in diuinis illa vnititas simpliciter transcendens, non numeralis. Ceterum, quemadmodum vnititas numeralis in Deo esse non potest; ita etiam numerus propriè Deo non est tribuendus. numerus enim quantitas, est accidens: sed in Deum nullum cadit accidens: igitur in Deum non cadit numerus, qui est quantitas: nec etiam numerus trans

rus transcendens : nam sicuti ibi non sunt virtutes essentialiter distinctæ ; sic nec est aliquid maius. Amplius, numerus causatur ex diuisione continui : sed in diuinis non inuenitur quantitas : ergo quod prius. Quod si numerus sese extenderit ad quamcunque multitudinem, seu pluralitatem significandam ; tunc, absque dubio, in diuinis numerum reponimus, atque collocamus, quo, & personarum pluralitatem distinguimus, & attributorum, perfectionumque diuinarum multitudinem distincte, clareque discernimus. Siquidem duplex est diuisio, vna quidem materialis, quæ fit secundum diuisionem continui, quâ sanè consequitur numerus, qui est species quantitatis, inueniturque in rebus materialibus, quantitatem habentibus : alia est diuisio, quæ per oppositas fit atque diuersas formas. hanc autem, multitudo sequitur, quæ non est in aliquo genere ; sed in transcendentibus potius, sicuti ens diuiditur per vnum, & multa. porro hæc multitudo in rebus immaterialibus inuenitur tantum. Quare, multitudo sic accepta, utpote transcendens, ad multa se habet, de quibus prædicatur, sicut vnum, quod conuertitur cum ente : vnum autem significat ens indiuisum. itaque termini numerales in diuinis, illa significant de quibus dicuntur, solamque addunt negationem. Personarum igitur confusionem excludunt, quod est contra Sabellium, earundem verò solitudinem, quod Fotino aduersantur. Quam ob causam termini numerales, cum sint adiectiua, si substantiis essentialibus addita fuerint, propositionem utique falsam reddunt : veluti si quis diceret tres deos, aut tres sapientias. Quod si personis addantur, nullum erit inconueniens : significant enim personarum distinctionem, per relationis modum. quid ergo sit numerus, aut quomodo diuinis conueniat personis, dictum est.

2.
Termini nu-
merales in di-
uinis.

CAP. III.

Vnitatem, aut numerum non esse in diuinis.

Vnitatis dicens aliquid positiuum, ad genus spectat quantitatis : sed in deo nulla est quantitas : igitur, nulla est in eo vnitatis. Sanè, vnum, multitudini, sicuti habitui priuatio opponitur : sed priuatio non dicit aliquid positiuum : nec ergo vnitatis. Amplius, quod non est in diuinis ; nõ dicit aliquid positiuum : sed numerus non est in diuinis, est enim quantitas discreta, quæ in Deum non cadit : numerus ergo in Deo non dicit aliquid positiuum. Adhuc, sicut se habent vnum, & multa ; sic album, & alba 4. met. sed vnitatis non dicit aliquid positiuum in diuinis : nec ergo terminus numeralis.

1.
2.
3.

CAP. IIII.

Solutio.

Ad primum, verum quidem est in diuinis numerum non inueniri, qui est quantitas : nam in Deo nullum potest esse accidens, nec vnitatis, quæ primò est illius numeri principium, si proprie numerum acceperis. Ad confirmationem dico, quod vnum non opponatur multis, sicuti vna negatio multis : principalius enim negationem, quàm aliquod positiuum annuntiat. Ad 2. numerus in diuinis non dicit aliquid positiuum sicut mensura, & mensuratum. Quod si mensuram, atque mensuratum, vnitati, seu pluralitati diuinæ attribueris ; ad modum utique vnitatis se habebit, & numeri : non dicit tamen aliquod positiuum formaliter ; sed fundamentaliter, idque per quandam connotationem. Ad 3. numerus in diuinis, siue termini numerales (si modò numerum largo modo acceperis) præcipue negationes significant, quemadmodum & vnitatis, connotant tamen positiva. Et hæc quidem de numero in diuinis diximus.

1.
2.
3.

Duas in diuinis productiones esse.

Ostquàm ostensum est quomodo numerus sit in diuinis, deinde ostende-
re oportet, duas esse productiones: principium enim productiuum,
aut est naturaliter productiuum, aut liberum. Plura sanè principia pro-
ductiua, aut productiones esse nequeunt: sed in diuinis memoria inuenitur
fœcunda, quæ est principium naturalis generationis: aliud igitur principium

Prima ratio.

2.

3.

4.

5.

6.

Memoria fœ-
cunda.

Notitia geni-
ta.
Amor produ-
ctius.

liberum productiuum, nempe diuinam voluntatem in diuinis inueniri, omnino neces-
sarium est. atq; ita verissima est Mercurij sententia, vtriusq; sexus fœcunditate deum
esse plenissimum. Hæc sanè duo, ad vnum reduci non possunt, quod sit alterum ipsorum:
principium enim, quod ad aliud reducitur; profectò imperfectum reputatur, quod pla-
nè diuino intellectui, aut voluntati competere nequit: sunt certè simpliciter perfectissi-
ma. Neutrum ergo ad alterum ipsorum est reuocandum, aut reducendum. Nec ambo ad
aliquod tertium, puta ad essentiam: essentia namq; est eiusdem rationis: sed principia
sunt alterius rationis. siquidem productio per modum naturæ, authore philosopho 2.
phy. alterius est rationis, quàm productio libera. sed in diuinis sunt huiusmodi produ-
ctiones, vt dicit August. 5. de Trinit. Filius, inquit, procedit, vt verbum, & imago, per
modum naturæ, spiritus verò sanctus, vt donū, & amor, per modum voluntatis: ergo &c.
Amplius, quod in diuinis, vnus est ratio; ex se augeri aut multiplicari non potest:
quod enim est vnus rationis, non est in potentia ad singularitatem: sed in diuinis sunt
plures productiones: non eiusdem ergo, sed alterius creduntur rationis esse. Adhuc, vir-
tus summè actiua, summè sese diffundit: summa autem diffusio est, seipsum communica-
re, nempe naturam suam alteri largiendo: ergo. Boni præterea est, seipsum communicare:
summum ergo bonum, est summè communicatiuum, idq; ad intra, nihil enim aliud potest
esse summum bonum. Item perfectum est, quod potest producere sibi simile. 1. Met. &
4. metha. Sed deus est agens perfectissimum: igitur vniuoca productione, producit
sibi simile. Porro, quoniam processiones in diuinis sunt actiones in agente manentes, hu-
iusmodi autem in diuinis, non nisi duæ esse possunt, scilicet intelligere, & velle: si vtraque
non esset fœcunda processio; profectò non esset deus vtriusq; sexus fœcunditate plenif-
simus. Amplius, Omne id, quod ex sua ratione formali est principium productiuum, in
quocunq; illud fuerit perfectum, erit certè productiuum. sed memoria perfecta, siue
intellectus, obiectum habens intelligibile sibi præsens, ex sua sanè ratione formali, est
productiuum notitiæ genitæ: vt videre licet in intellectu creato. In quocunq; igitur fue-
rit huiusmodi principium, est utiq; productiuum. At, in deo est secundum rationem
sui: Est ergo ibi productio notitiæ genitæ. Porro, per memoriam perfectam productio
perfecta dici non potest, nisi illius extiterit notitiæ, quæ adæquetur memoriæ, siue intelle-
ctui, respectu huiusmodi obiecti. At, memoria, siue intellectui diuinæ personæ, quoni-
am est infinitus, notitia sola adæquetur infinita: obiectum enim est infinitum, & intel-
lectus quoq; ideo illius est obiecti comprehensiuus. Aliqua ergo persona diuina per me-
moriæ, notitiæ producit infinitam. Tale autem productum per intellectum, in nulla
natum est recipi: non enim in diuinis, sicut in creaturis, illud potest accidens appellari.
Itaq; notitia genita, per diuinum intellectum producta, est in se subsistens, atq; alia per-
sona à producente. Et eodem modo est amor, qui ex diuinæ voluntatis fœcunditate pro-
ducitur. Sanè, intellectus & voluntas nedum sunt principia operatiua; verum etiam pro-
ductiua. Quatenus autem intelligunt, & volunt, respectu illorum actuum, qui sunt in-
tellectio, & volitio, operationes immanentes, principia vocantur operatiua: productiua
verò,

Dicere.
Spirare.

Auicenna.

Quare dux
sint produ-
ctiones.

1.

Plenitudo
producentis.

2.

Filij Dei pro-
ductio.

verò, illorum actuum respectu, qui sunt, dicere, & spirare. In creaturis, intellectus est potentia receptiua, quod certè ad imperfectionem spectat, & idem est potentia productiua, quod perfectione sonat. Ad unum ergo deueniendum est principium productiuum, simpliciter perfectissimum, quod videlicet ex infinita perfectionis plenitudine, producit suamque non expectat perfectionem à productione, vel producto. huiusmodi agens productiuum ab Auicenna, agens ex liberalitate appellatur. Sanè, in omni genere, est deueniendum ad simpliciter perfectum: sed nullum est agens simpliciter perfectum, nisi quod sua sponte, & libere agit, secundum eum planè modum, quem paulo ante recitauimus: in genere ergo principij productiui, est tale principium productiuum perfectissimum, cuius intellectus, per intellectionem, quam gignit, non perficitur. Igitur, productum, non ideo productum est, ut producat per ipsum perficiatur: sed potius est ex perfectissima plenitudine producentis. Quòd si aliqua notitia genita esset in paterno intellectu, quæ non adequaretur illi; aliam utique gignere posset, atque ita essent plures filij in diuinis, & plures amores. sed notitia genita, diuinæ aquatur memoriæ: igitur una est ibi notitia genita, & similiter unus amor. Potentia præterea ex se productiua alicuius producibilis, producit quidem; quòd si productum non sit natum in aliquo sibi proportionato recipi; per se utique manebit subsistens. Itaque pater notitiam genitam habet, non agendo utique, hoc est, aliquid in se producendo, nec faciendo, id est producendo aliquid extra se, essentialiter distinctum. Verum, quia productum in nullo recipi poterat, intellectus rerò diuinus est sufficiens principium productiuum, utpote infinitus: ideo notitiam produxit subsistentem, quæ est persona filij, & cum filio, alteram mentem opificem, hoc est, spiritum sanctum. Dux ergo sunt in diuinis productiones, & una quidem naturalis, ut filij, altera verò libera, id est spiritus sancti.

CAP. II.

In diuinis nullam esse processionem, siue productionem.

Posset aliquis contra prædicta elucidanda veritatis gratia nonnullis argumentis sic arguere. Nullum productum est ex se necessarium; nihil enim est ex se necessarium, & ab alio possibile. nam si ex se est necessarium, etiam quocumque alio non existente, semper profecto erit necessarium. Porro, productum, possibile est produci: sed possibile & necessarium non coincidunt, imò inter sese pugnant: igitur, verum est, nullum productum esse necessarium. Sed quicquid est in diuinis, est simpliciter necessarium, alioqui non esset æternum, & diuinum: igitur in diuinis nihil est productum, siue nulla productio. Amplius, in diuinis non est aliquod principium productiuum: ergo non est aliquod ibi productum. Consequentia patet, quia non est productum sine producente: nihil enim seipsum producit. Antecedens autem clarissimum est: illud sanè principium dicitur productiuum, quod reuera ex notitia producta perficitur, habetque notitiam à se distinctam: sed intellectus diuinus, non est talis, alioqui esset imperfectus: ergo quod prius. Sanè, si habeat notitiam sibi adequatam, non potest aliam producere: quòd si producit, utique perfici, necesse est. Item, essentia diuina non habet ex se suppositum productum: quòd si habeat illud per productionem, fiet certè de non habente habens, atque ita mutationi subderetur. At, in diuinam essentiam nulla cadit mutatio: ergo nulla potest ibi esse productio. Præterea, sicut unumquodque se habet ad esse: ita planè se habet ad operari sed intellectus, & voluntas essentialiter sunt in diuina essentia: igitur, quemadmodum in essendo ad diuinam reducuntur essentiam; ita etiam & in operando. Principium igitur productiuum in diuinis, est diuina essentia. sed tunc sanè in diuinis nulla esset productio: nam cum sit tota

ductiones
in diuinis.

5.

6.

7.

simul in qualibet persona, si principium sit producendi diuina supposita, seipsam utique produceret, quod est impossibile. Adhuc, si aliquid idemplitate, seu virtute, calorem, lucemque contineret illud profecto diceretur & calefactionis, & illuminationis principium. Sed diuina essentia idempliter continet intellectum, & voluntatem: est ergo principium, & generationis, & spirationis diuinæ. Primum profecto, in quoquoque est perfectissimum, habetque rationem principij: sed essentia diuina, inter diuinas perfectiones, est prima: igitur, est principium effectuum, atque productuum in diuinis. Insuper, intellectus, & voluntas in creaturis, quamuis sint animæ consubstantialia, non sunt tamen nature communicandæ principia: igitur intellectus, & voluntas diuina, non sunt principia productiua. Restat ergo, ut in diuinis principium productuum soli diuinæ conueniat essentia, sed illa, ut diximus, non est alicuius productionis principium: igitur in diuinis non datur aliqua productio, siue productum. Item, si per impossibile intellectus & voluntas diuina producerentur, diuina utique essentia illa producerentur igitur diuina essentia est principium productuum. Item, natura est principium motus, vel productionis, auctore philosopho. 2. Phy. quemadmodum est etiam via in naturam, uti in terminum: sed in diuinis, natura est diuina essentia, intellectus autem, & voluntas, sunt illius potentia: ad diuinam igitur naturam, siue essentiam spectat officium producendi. Intellectus præterea, & voluntas ab ipsa substantia mutuant virtutem principij, seu producendi: unde iam patet, substantiam esse principalius principium producendi. Sed diuina essentia ex sua ratione formali non est alicuius productionis principium productuum: imo, si huiusmodi officium illi competeret, non duarum tantum esset productionum principium productuum, sed plurimum: quippe, quæ ex se non sit alicuius determinatæ, diffinitæque productionis; sed indifferens ad plures. Itaque diuina essentia nullo modo in diuinis erit principium productuum, & ex consequenti nec intellectus, aut voluntas. Quare in diuinis nullum est principium productuum, nec etiam aliquod productum, siue productio.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1.
Necessarium
formaliter
productiue.

Possibile logi-
cum.

Possibile reale

Ad primum, Negatur maior, & ad primam probationem dico, nihil esse ex se formaliter necessarium, & ex alio similiter. bene tamen fieri potest, ut quod ex se est formaliter necessarium, ab alio quoque sit necessarium; non quidem formaliter, sed productiue. Cum ergo dicis, necessarium simpliciter, siue ex se; id certe dicitur, quod semper est necessarium, etiam quocunque alio circumscripto. verum quidem est, si illius circumscriptio, aliquod impossibile non includat. Al secundum. Maior est vera de possibili logico, non autem de possibili reali: possibile enim logicum differt à possibili reali, ut dicit philosophus 5. met. cap. de potentia. nam possibile logicum, est modus compositionis formatæ ab intellectu illius quidem, cuius termini non includunt contradictionem. Unde possibilis est hæc propositio, Deum posse produci, & deum esse. At possibile reale accipitur ab aliqua potentia in re, sicut à potentia inherente alicui, vel terminata ad illud, velut ad terminum: itaque filius, non est possibilis, possibilitate reali, nec possibilitate alicui inherente, nec terminata ad ipsum, sicut ad terminum siquidem possibilitas actiua, siue passiua, ut dicitur 5 & 9 met. est principium transmutandi aliud, vel ab alio in quantum aliud: proinde est ad aliud in natura. filius autem est terminus potentia productiua, quatenus scilicet abstrahit ab effectiua potentia ratione. Quod si huiusmodi potentia dicatur simpliciter potentia; & terminus quoque illius potentia simpliciter possibile dici posset. verum huiusmodi possibilitas non repugnat necessario formaliter, sed tantum illa, de qua philosophi locuti sunt. Patet ergo quomodo productum in diuinis sit necessarium: & possibile. Ad 2.

negatur

negatur antecedens, & ad probationem, patet solutio ex his, quæ paulò ante à nobis recitata sunt. Principium enim productiuum in diuinis ex sue perfectionis plenitudine producit, non expectans sui ipsius perfectionem à productione vel producto. Ad 3. negatur consequentia: essentia enim etsi ex se non habeat productum; per productionem tamen illud includit. Non ergo sequitur: Ergo essentia de non habente, fit habens: sed illud bene, ergo essentia ex sua ratione, non habet, siue includit illam personam: Relatio sanè non pertinet ad rationem absoluti. Igitur, essentia per productionem habet personam, in qua subsistit: quæ profecto productio non pertinet ad rationem essentia: unde nulla potest sequi mutatio. ut enim sit mutatio, aliquid inesse alicui opus est, cui prius infuisse oppositum, constat: sed in diuina hæc cadere nequeunt. Ad 4. Illa maior sic est intelligenda, nunquodq; sic operatur, sicuti est, & quo operatur, eo est. Proinde maior vera est, nihil scilicet operari nisi ens: sed tunc nihil est ad propositum. Nam si quippiam ad aliquid reducitur sub ratione essendi; non inde sequitur, illud reduci sub ratione operandi: attributa namq; ad essentiam, veluti ad primam perfectionem simpliciter reducuntur, non tamen ut principia. Accidentia præterea, ad subiectum reducuntur, idq; secundum rationem essendi, non autem operandi. Ad 5. Negatur similitudo: lux namq; & calor nequaquam sunt perfectiones simpliciter: quam ob causam, si in aliquo vno inueniuntur; ubi profecto eminenter inueniri, necesse est, quippe, quæ non distinguantur à continente. Proinde continens, tum calefactionis principium, tum etiam illuminationis appellatur. Porro intellectus & voluntas, sunt perfectiones simpliciter; ideo principia productiua dicenda sunt: ex quo nihil esse simile, clarissime constat. Ad primam probationem, negatur minor: essentia enim diuina secundum suam rationem formalem, non est principium nature communicande, nisi addita sibi potentia intellectiua: atq; ita ex potentia intellectiua, & ex ipsa essentia, ut obiecto, efficitur memoria fecunda. Est autem in patre memoria principium operatiuum, siue productiuum, quo pater existens in actu primo, producit, ut in actu secundo notitiam genitam. Itaq; intelligere, quod est operatio patris & dicere, quod est, respectu notitiæ genitæ, producere patris, ad eundem actum primum, qui planè est patris memoria, ordinem quendam habere videntur, nempe, intelligere patris non esse verbi elicitium, ac formale principium: verbum enim non gignitur ab intelligentia, sed à memoria. 15. de trin. sicut etiam in primo libro disputauimus. Memoria igitur fecunda, ex potentia, & obiecto constat, quæ est principium communicandi diuinam naturam, non autè ipsa diuina essentia. Ad 2. probationem, seu confirmationem, negatur similitudo: intellectus planè, & voluntas diuina, sunt idem simpliciter diuine essentia: quod profecto in nobis non inuenitur, ideo nullam habent similitudinem ad probandum id, quod argumentum nititur ostendere. Ad 6. Diuina essentia non continet intellectum, & voluntatem per modum principij productiui: frivolum est ergo, quod argumentum adducit. Ad 7. Natura, quatenus ab intellectu, & voluntate secernitur, non est principium verbi geniti, sed memoria, ut dictum est. Ad confirmationem dico, voluntatem, & intellectum non vniuocè de creaturis, & de deo dici: in deo enim secundum suas rationes formales sunt infinita, atq; propter ipsarum rationes productiua: sunt igitur dux in diuinis productiones, vna quidem naturalis, altera verò libera.

CAP. IIII.

In diuinis vnā tantū esse productionem.

Vidam nituntur probare in diuinis vnā tantū esse productionem hoc modo. Vnus nature, vnus est modus communicandi, secundum sententiam Commentatoris 8. phys. com. 46. contra Auicennam disputantis. Sed in diuinis est

Auer. contra
Auicennam.

ductiones
in diuinis.

- nis est una tantum natura : ergo est vnus modus communicandi : Maior autem multis probari potest rationibus. Sanè, alterius materie, altera est forma: alioqui non esset huius materie hæc propria forma; sed quodlibet generaretur ex quolibet: atq; ita materie essent ociosæ, quod est falsum. At, materie, quæ diuersis correspondent agentibus, seu producentibus, non eiusdem sunt rationis. sicut videre est in his, quæ per propagationem, & putrefactionem fiunt: propagatum enim, ex semine, illud verò, ex putri corpore fit. Diuersæ igitur materie sunt amborum, atq; diuersæ formæ, deniq; diuersus modus communicandi. Præterea, quod per putrefactionem gignitur, aut se habet vt semper, aut vt in pluribus, aut vt in paucioribus. non quidem vt semper, aut in pluribus: Igitur, vt raro, & in paucioribus, & à casu. At, quæ per generationem propagantur, illa se habent, vt in pluribus. Diuersæ ergo sunt rationis: alioqui eadem species esset à natura, & à casu: & ita homo posset vtq; ex alterius speciei semine gigni: naturaq; suis in operibus esset monstruosa, & hoc profectò in dedecus retorqueretur primi opificis naturam sic instituentis: quod falsum esse, omnibus modis constat. Amplius, Diuersorum motuum species, diuersi quoq; sunt termini specie, authore philosopho 5. phys. sed productiones in diuinis sunt diuersæ rationis: igitur termini quoq; earundem. At, vna est essentia diuina, omnium profectò productionum formalis terminus: vna est ergo in diuinis productio, quia vnicus est terminus formalis; motus enim ex termino distinguuntur, vel vniuntur. Adhuc, quem admodum vna natura à suppositis eiusdem nature non nisi vnico modo communicatur, sicut homo generat hominem; ita etiam, & natura diuina. sed illa est summè vna: igitur vnicum habet modum communicandi, & non plures, vt alij dicunt. Item, si in diuinis alia detur generatio, siue processio, quàm verbi geniti; eadem quoq; facilitate alia daretur, atq; ita in infinitum, quod est inconueniens. in prima ergo standum est processione, vt vnica sit in diuinis processio: Sanè in omni planè natura, eiusdem communicandæ vnus habetur modus; operationes enim ex terminis vnitatem, diuersitatemq; sortiuntur, vt dictum est: sed processio in diuinis, est secundum diuinæ communicationem naturæ, quæ cum sit vnica, vnicum vtq; habet actum communicandi. Præterea, si in diuinis alia sit processio, quàm ea, quæ est verbi lucidi: illa vtq; erit amoris, quæ à voluntatis actu proficiscitur. verum, quia voluntas in deo non est aliud, quàm ipsius intellectus: igitur non dux in diuinis, sed vnica tantum est processio.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

Genita ex putrefactione, & ex propagatione.

Primum, negatur maior: nam idem ignis, tum ex igne, tum etiam ex colissione generatur: vegetabilia præterea fiunt ex semine, & ex putrefactione. Item, muscæ, & mures interdum per propagationem generantur, nonnunquam per putrefactionem: sic vespa, ex vespi, & ex cadaueribus eorum: item, apes, ex apibus, & ex cadaueribus vaccarum. hoc idem probat Commentator 3. cœli com. 56. & 12. met. com. 19. Huiusmodi autem genita, eiusdem esse nature per easdem certè operationes, quas exercent, notum esse potest. Quamobrem, genita per putrefactionem, vniuocè sibi similia propagare, August. 3. de trinitate, clarissimè docet. Quædam præterea, vt dicitur 7. met. fieri possunt sine semine, virtute vtique cœlesti, seminis vice fungente. Ad primam probationem dico, vtrorumq; materiam eiusdem esse rationis: quatenus scilicet materia pars est generati, siue per propagationem quidem, siue per putrefactionem. Quòd si materia intelligatur, quatenus est sub priuatione formæ introducendæ, vt genitum eiusdem sit naturæ; non opus est certè eandem materiam esse. Quare, non est necesse, semen eiusdem esse rationis cum cadauere, quam-

uis ma

hūc materiam intret geniti ex ipso. Ad 2. probationem, aliquid esse in pluribus, vel in paucioribus, bisariam potest intelligi: Vno quidem modo sic, vnus effectus specie, potest duas causas habere: vnā quidem vniuocā; equiuocā alterā. unde, si vniuocæ comparatur, est, vt in pluribus: si verò equiuocæ, vt in paucioribus. sed hoc modo non sequitur argumentum: vtraque enim causa ordinem habet, siue ordinata est ad talem effectum producendum. Alio modo, idem effectus, atque suum oppositum, eidem causæ comparantur: & tunc si effectus contingit, vt in pluribus; illius oppositum erit, vt in paucioribus, & è conuerso: proinde esse in maiori, vel minori parte, equiuocū est. Itaque, si comparentur causæ determinatæ; vt in pluribus fiunt: si verò indeterminatæ; vt in paucioribus, ex hoc tamen non sequitur intentum. Ad 2. propositio illa, locum habet in his, quorum forma, secundum quam fit fluxus, eiusdem est rationis cum forma terminante. At productio non eiusdem est rationis cum termino formali, nempe essentia diuina; illa enim est relatio, hæc autem ad se dicitur; ideo productionum pluralitas, distinctam productorum, atque specificam non includit distinctionem, separationemq̃. Ad 3. Natura communis in creaturis, vnico tantum modo à supposito illius communicatur, ob certè principij productiui limitatam, finitamq̃ naturam. At, in diuinis, quoniam duo sunt principia productiua, vt dictum est; idcirco diuina, humanis non sunt conferenda. Sanè, in natura diuina duo sunt principia productiua, quorum vtrumq̃ est æquè perfectum cum natura; ideoq̃ quodlibet ipsorum est perfectissimum principium communicandi. hæc, quoniam in creatam nequeunt cadere naturam; hac de causa, vnus naturæ, vna est productio. Ad 4. non opus est in diuinis processionibus in infinitū proficisci: processio siquidem, quæ est in diuina natura; voluntatis processionem clauditur. Ad confirmationem patet responsio ex iam dictis: per quamlibet enim processionem, quæ nō est ad extra, communicatur diuina natura, quæ ita fecunda est, vt per duo principia productiua, eadem semper communicetur. Ad 5. Quamuis in Deo non sit aliud voluntas, quàm intellectus; ad intellectum tamen, voluntatisq̃ diuinæ rationem spectat; vt processionem vtriusque, quæ secundum actiones fiunt, quodam ordine distinguantur, atque ad se inuicem ordinentur. Processio quippè amoris, ad verbi processionem tendit: nihil enim voluntate amatur; nisi id, quod prius intellectus conceperit. Est ergo quidam inter huiusmodi, ordo, quamuis idem sint in Deo, cuius perfectio ordinis gratia, distinctas habent processionem.

2.

3.

Natura in cre-
aturis.

4.

5.

CAP. VI.

In diuinis plures, quàm duas productiones inueniri.

Vemadmodum scientia, & voluntas Deo attribuitur; ita etiam & potentia: sic enim infinita est illius potentia, sicuti intellectus, & voluntas. sed in diuinis, duæ sunt processionem, vna quidem per intellectū, altera verò per voluntatē. tertia vtq̃ sit necesse est, nempe per omnipotentiam. Amplius, vbi est infinita bonitas; ibi, reuera, necessaria est illius bonitatis processio, siue diffusio: bonū namq̃ suiipsius est diffusiuum. sed in Deo est infinita bonitas: igitur aliqua est apud Deum, secundum illius bonitatē processio. Porro, si nostri verbi non est vna tantum, sed plures processionem; quare ergo diuinū verbum his carebit, cuius virtus est infinita? Non vna ergo, aut duæ, sed plures processionem in diuinis. Amplius, vbi sunt plura principia productiua, ibi perfectio plures sunt productionem: sed in diuinis plura sunt principia productiua, nempe natura, intellectus, & voluntas: Naturam enim & intellectū, Naturā, tanquā duo principia actiua, atq̃ diuersa in 2. Phys. Philosophus distinguit, atq̃ discernit: igitur, præter productionem voluntatis, sunt quoq̃ aliæ duæ, naturæ scilicet, & intellectus

1.

2.

3.

4.

Intellectus productiones ad intra. Profectò authore philosopho 9. met. c. 3. potentia rationalis valet ad opposita: scientia namque oppositorum est. itaq; intellectus ex sui natura, indifferens est ad opposita: natura verò ad vnum tantum determinatur: quare, aliam habet natura principij rationem, quam ipse intellectus. Amplius, voluntatis potentia est libera: ergo & ipsius productio: igitur, ex amplissima sui libertate potest ad opposita. At, quia sub possibilis ratione, creatura tantum continetur, non autem diuina persona: ergo per voluntatis processionem creatura tantum modo, non diuina producitur persona.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

6.

2.

3.

4.

D primum, negatur similitudo: omnipotentia enim, secundum quod huiusmodi, est principium productiuum ad extra: quippe, cum suum obiectum sit ens possibile atque dependens. At, diuinarum processio personarum est ad intra; ideo non est simile. Ad 2. bonum est obiectum voluntatis, per cuius sane modum est processio amoris in diuinis. Cum ergo in hac processione bonum includatur; non opus est aliam habere ipsum bonum peculiarem processionem. bonum præterea essentiam respicit, authore Boëtio in lib. de hebdom: non operationem; ideoq; non competit bono, particularis processio; nisi quatenus essentia cum alia potentia operatiua, vnum efficiunt atque complent principium productiuum. Ad confirmationem dico, vno simpliciq; actu, Deum omnia intelligere, & velle: quamobrem, verbi ex verbo, nulla potest esse in diuinis processio, neq; vicissim, amoris, ex amore: vnicum enim est apud Deum, verbum, vnicus quoque amor. nos autem, quoniam non vnico semper, eodemq; actu intelligimus, nec eodem semper amore diligimus; non est mirum: si tum verbi, tum etiã amoris non vnica; sed plures in nobis sint processiones. Ad 3. in 2. physicorum libro principia actiua, in naturam, & in intellectum, philosophus distinguit, intellectui vtique voluntatem coniungens, quatenus scilicet ex vtriusq; vnum componitur principium, & id quidem artificialium respectu: ex quo patet non esse tria principia, eaque diuersa. Ad confirmationem dico, intellectum multiplicem habere respectum: etenim, si naturæ conferatur, in eliciendo planè, producendoq; naturæ fungitur officio, nam merè naturaliter operatur. Porro, voluntas oppositum habet modum producendi, vt dicitur, 9. met. cap. 4. potentia namq; rationalis, quæ est oppositorum, ad actum prodire non valet, nisi ab altera potentia, ordinem, determinationemq; susceperit, alioqui simul in opposita exiret. Itaq; philosophus loquitur de intellectu, qui simul cum voluntate, respectu artificialium vnum constituunt principium; non autem, quatenus est suæ operationis elicitiuus. vnde nihil est ad propositum: nam intellectus diuinus non eget determinante, cum semper eodem modo se habeat, sitq; cum sua voluntate eiusdem semper sententiæ, & volitionis determinatæ. Ad 4. Dei voluntas, naturaliter est prius principium alicuius adequati productiuum, quam alterius nõ adequati. Voluntati autem infinitæ nõ adequatur, nisi productum infinitum, hoc est, amor infinitus: quare, creatura non potest esse primum; sed secundarium volitum. Ex hoc autem patet, quid sit ad argumentum dicendum. Quid ergo sit productio in diuinis, & quot sint, ex his quæ diximus, manifestum esse arbitramur.

DIGRESSIONIS TERTIÆ CAP. I.

Personarum trinitas cum unitate essentiæ.

Ostquam risum est, quomodo sint duæ productiones, deinceps videndum, quomodo trinitas stet cum unitate. Intellectus habens obiectum actu intelligibile, producit actum sibi adequatum, hoc est, infinitum. porro, ut dicit August. primo de trinit. nihil seipsum producit: quod ergo actu intellectus producit, aliquo modo à producente distinguitur: non quidem essentialiter; quoniam una est tantum in diuinis essentia. Personarum ergo est illa distinctio, inter productum per actum intellectus, & producentem. Cum autem duæ sint in diuinis productiones, una quidem per actum intellectus, altera verò per actum voluntatis; duæ quoque sint, necesse est, personæ productæ: qualibet enim istarum ad unam terminatur personam, quæ perfectio huiusmodi est adequatus productioni terminus. unam namque eandemque personam, duabus productionibus totalibus, sufficientibusque produci, est impossibile. una quippe productio sufficit, quæ esse perfectum largitur, atque completum. Est præterea una persona improducta: essentia enim simplicissima non habet plures modos essendi: quod certè contingeret, si plures personæ improductæ in diuinis inuenirentur. Tres ergo sunt, qui testimonium dant in cælo, pater, verbum, & spiritus sanctus. Sanè, omnis perfectio simpliciter est communicabilis: sed diuina essentia est perfectio simpliciter, & omnino indiuisibilis: multis ergo suppositis est communicabilis. Perfectio namque simpliciter est, quæ melius est in quocunque ipsum esse, quàm non ipsum. nam si ad unam tantummodo personam esset determinata; non esset melior quocunque sibi incompossibili, nisi tantum in illa subsistentia, alteri planè subsistentiæ esset incompossibilis. Paternitas præterea, & filiatio (cum sint oppositæ relationes) ad duas spectare videntur personas, patris scilicet & filij: ambas enim, vni conuenire personæ, est impossibile. processio autem patri conuenire non potest, & filio, vel alteri eorum: alioqui processio intellectus, quæ est generatio in diuinis, vnde accipitur paternitas, & filiatio, ex processione prodiret amoris, ex qua spiratio accipitur, si persona generans, & genita procederent à spirante: itaque plures sunt in diuinis relationes subsistentes ad inuicem realiter distinctæ. Realis autem distinctio diuinarum utique relationum, ex oppositionis relatiuæ ratione proficiscitur. Duæ ergo relationes oppositæ, nempe paternitas, & filiatio, ad duas pertinet personas, patris scilicet & filij. Paternitas namque subsistens, est persona patris: & filiatio subsistens, est persona filij. Cæterum, spiratio, quoniam oppositionem non habet relatiuam ad paternitatem, seu filiationem, ambobus, hoc est, patri, filioque conuenit: & ex consequenti illius processio alteri personæ, quæ per modum amoris procedit. Ex relationibus ergo diuinis constat, tres esse diuinas hypostases, siue personas. Amplius, in diuinis pater est principium originis: vnum ergo est in diuinis principium improductum: alioqui non esset ordo in diuina trinitate, si plura ibi essent principia improducta. Perfectio ratio boni est propagatio sui. quod ergo meliora sunt; eò certè magis propagatiua sui sunt: igitur, infinitum bonum, infinitam, atque intimam habet propaginem. Nullum autem infinitum extra ipsum immensum propagatorem, existit. Quare, filius infinite bonus, apud patrem infinite bonum existit; apud quos se mutuo diligentes, viget amor infinitus. Sicut ergo filius à patre per modum naturæ; ita etiam, & spiritus sanctus per modum voluntatis procedit. Perfectissimo præterea enti nulla perfectio simpliciter dicta, deesse potest: sed producere sibi simile est perfectio simpliciter dicta: Deo ergo deesse non poterit: Nunquid ego, qui alii generationem tribuo, sterilis ero? dicit dominus. Huius autem sanctæ trinitatis exempla non habet humane naturæ pauperies ad amussim expressa; sed à longe ea colligere studet, sicut hætenus diximus, atque ostendimus, per lucem Solis, per ignem, in quo tria quædam inseparabilia conspiciamus, substantiam, splendorem, & motum. Sicut, inquit August. 6. de trinit. cap. 1. splendor, qui gignitur ab igne, siue à Sole coæuus est illi; ita & filius à patre. Porro splendor non est sine motu, nec filius sine spiritu sancto. Tria ergo sunt simul, scilicet, Sol, splendor, & motus, quæ quo-

Personarum
distinctio.

2.

3.

Relationes
oppositæ.

4.

Producere si-
bi simile.

4.

Isaïæ. vlt.
Qui alijs gene-
rationem præ-
sto nunquid
sterilis ero?

sonarum
vnitas.

Exempla tri-
unitatis.

dam modo sanctæ trinitatis exemplar præferre, videntur. si in aula præterea illustri, lucernis tribus ardentibus quispiam deambulauerit; tres vmbræ resultant: & si illis tabulâ opponas, in cuius medio sit foramen, tria lumina per illud traiciuntur è transuerso in oppositum: ex quo cognoscimus emicantia lumina in aëre non confundi, quamuis sint coniuncta loco; distincta tamen manent. spiritualis autem ipsorum natura facit, vt non commisceantur inuicem in vnâ nouam, communemq; naturam. Ex hac certè similitudine, aliquo modo, quamuis tenui, sanctæ trinitatis exemplar intelligere, atque perspicere valemus. Quomodo ergo sint tres personæ in vna essentia, dixi. Sed contra prædicta posset aliquis sic arguere, vt patebit in capitulo sequenti.

CAP. II.

Tres personas cum vnius essentiae unitate consistere nō posse.

1. **S**i plura in diuina natura supposita, siue personæ numerentur, & sint igitur, diuina essentia, aliquid esset potentiale ad supposita, veluti vniuersale ad sua inferiora: supposita enim secundum vniuersalis intentionem conuenirent, solamq; haberent ordinis, aggregationisq; unitatem, quod est impossibile: non sunt ergo in diuinis plura supposita. Sanè, extra intellectū, vniuersale inueniri, est omnino impossibile. Si ergo plura sint in diuina essentia supposita; continget profectò hoc absurdum. omnis enim natura, communis pluribus suppositis, est vniuersalis: sed natura diuina, tribus communicatur personis, vna numero existens: erit ergo vniuersale extra intellectum consistens: quod est falsum. Amplius, quemadmodum Deo conuenit summa vnitas; ita etiam, & summa entitas: sed maior est essentiae personæq; vnitas, quàm essentiae tantum: in Deo ergo cum unitate essentiae, est vnitas personæ. Profectò, aliquam essentiam in distinctis suppositis, sine aliqua essentiali, aut accidentali distinctione, intelligere, reputatur impossibile. At, natura diuina, quoniam est simplicissima, nullo modo est diuisibilis: igitur, non est pluribus communicabilis.
2. Adhuc, aliquid esse vnâ, & plures res, rationi congruere non potest: sed qualibet persona est aliqua res, erunt ergo tres: at, tunc non esset vnus Deus. Deus enim est aliquid vnum simplicissimum, non plura simplicissima, si fas est, dicere plura simplicissima. Sanè, si tria sint diuina supposita, quodlibet planè ipsorum ab alio secernitur, atque conuenit; idq; ob aliud, & aliud, quod reuera, diuinæ non congruit simplicitati: vna ergo & non plures sunt diuinæ personæ. Præterea, si sint in diuinis plura supposita: igitur, non est vnum tantummodo ens necessarium: quodlibet enim suppositum est necessariū, alioqui diuinum dici non posset. sed tria numerantur supposita: tria ergo sunt entia primò necessaria, quod profectò nedum Theologo non probatur, sed ne Philosopho quidem.
3. Esse namq; vnum, & plura summè entia necessaria, contradictionem includit. Amplius, quæcunque vni, & eidem simplici sunt eadem realiter; illa absque dubio, auctore philosopho 7. Topicorum, sunt eadem inter se realiter: sed qualibet persona, est eadem realiter diuinæ essentiae: ergo eadem est omnino alteri personæ, atque ita nulla esset personarum distinctio. Quæcunque præterea sunt eadem realiter, si vnum augeri, aut multiplicari contigerit; & alterum eandem subibit naturæ qualitatem; alioqui non esset eorum realis, atque essentialis concordia: sed diuinæ essentiae, atque personæ est vnio essentialis: igitur, si in diuinis plures sint personæ, plures quoq; erunt diuinæ essentiae, quod certè falsum est. ex quo in diuinis plures non esse personas, clarissimè patet. Amplius, in summo, atque perfectissimo ente, nihil sanè ponendum est, quod maiorem non soxet perfectionem: sed pluralitas personarum, non maiorem dicit perfectionem, quàm simplicitas, alioqui qualibet illarum non esset infinita, & ita non esset Deus, quod impium est di-
- 4.
- 5.
- 6.

est dicere: Porro infinitum non superat infinitum: Tanta ergo perfectionis est, nam
esse in diuinis personam ac plures. Quare, sine causa esse videtur, ut plures in diuinis
numerentur personæ. Quicquid enim perfectionis est in vna; & in alia quoque. Un-
de, si vna tantum in diuinis personæ extiterit; nihil perfectioni subtraheretur enti per-
fectissimo, rerumq; vniuersitati: ergo quod prius. Adde, quod persona est rationalis natu-
re individua substantia: quam ob rem, si plures sint personæ in diuinis; plures quoq; esse
substantias, dicere oportebit, quod à vera fide quam longissime abest. Amplius, si ab-
solutarum pluralitas proprietatum, tum in deo, tum etiam in nobis distinctionem per-
sonarum non efficit; multo minus pluralitas relationum, sed in deo tantummodo est plu-
ralitas relationum: illa ergo non efficit personarum distinctionem. Suffragatur no-
bis Boëtius, qui de Deo ita loquitur: Hoc, inquit, verè vnum est, in quo nullus est numerus.
sed pluralitas importat numerum: non sunt ergo plures personæ in diuinis. Sanè, ubicun-
que est numerus, ibi totum inuenitur, & pars: sed in deo hæc inueniri non possunt: ergo,
quod prius. Præterea, hæc trinitas, aut est rerum, aut conceptuum, non rerū quidem, alio-
qui deus, & vna planè res esset, & tres, quod est impossibile, neq; conceptuum, conceptus
namq; ad nos pertinent, nihilq; ponunt extra mentem concipientis: quod sanè summi enti
congruere non potest. Adde, aut illa trinitas est substantiarum, aut accidentium: non ac-
cidentium, in diuinis enim nullum est accidens: neque substantiarum, aliter non esset
vnus deus, nisi compositione tantum. Præterea, si cum vnitæ diuinæ essentia, consiste-
re potest trinitas, & dualitas pariter, & infinitudo; nam non est maior vnus, quam alte-
rius ratio: Non sunt ergo tres diuinæ personæ cum vnitæ essentia consistentes. Adhuc,
quicquid alicui conuenit, aut est ei essentiale, aut certè accidentale: sed illud, quo perso-
næ distinguuntur, accidentale esse non potest, quippè, cum diuina non subsit accidenti-
bus essentia: erit ergo essentiale, sed quod essentialiter diuinæ conuenit essentia, si auge-
tur numero; & ipsa quoq; essentia augebitur, quare, si plures sint personæ, plures erunt
ut diximus, & diuinæ essentia: Quod est impossibile. Amplius, personarum pluralitas in
diuinis ex relatiuarum proprietatum numero dependet: sed quatuor sunt relationes in
diuinis, scilicet paternitas, filiatio, spiratio, & processio: igitur quatuor personæ. Sanè, in-
finita patris bonitas seipsam communicauit, filium producendo, & filius similiter: igitur
spiritus sanctus, cum sit summa bonitas, seipsum communicare debet, aliam personam
producendo, & illa, aliam, & sic in infinitum. Itaq; plures personas cum vnitæ essentia
diuinæ, consistere non posse, clarum est.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

Ad primum, negatur consequentia: & ad probationem dico, vniuersalis na-
turam, diuinam essentiam subire non posse: est enim vna, eademq; in di-
uinis personis individua. quam ob causam, supposita diuina, secundum v-
niuersalis intentionem nequaquam conueniunt; sed sicut in natura potius
singulari, quæ ipsis largitur esse diuinum. vnde vnitatem habent singula-

Essentia diu-
na non est ali-
quod vniuers-
sale.

rem, non aggregationis, quandoquidem non sint essentialiter distincta, imò eiusdem om-
nino singularis naturæ. hæc, quia in rebus conditis inueniri non possunt; propterea dici-
mus, supposita secundum vniuersalis intentionem inter se inuicem conuenire. Ad confir-
mationem, patet solutio: Diuina namq; essentia non diuiditur, aut à suis separatur suppo-
sitis, idcirco vniuersalis ratio illi non conuenit. Ad 2 In deo est summa vnitæ, sicuti sum-
ma entitas: personarum autem pluralitas, non violat vnitatem, quia essentialiter ab in-
uicem non separantur: est ergo in diuinis summa vnitæ, quia nimirum quælibet persona
est summè vna, nullamq; affert essentia diuersitatem, in cuius sanè ratione, vera consti-

rum trinitas.

fit unitas. Ad confirmationem respondeo, nullum esse inconueniens, naturam infinitam a suis suppositis indistinctam intelligi, præsertim cum ipsa supposita sint essentialiter idem. Ad 3. Aliquid esse vnam essentiam, & plures essentias, est impossibile: pluralitas namq; huiusmodi opponitur unitati. Porro in diuinis, dicimus esse vnam rem absolutam, nempe diuinam essentiam, aliasq; res denominatiue, quarum quælibet est persona: hæc autem pluralitas, diuinam non destruit unitatem, quia vnam semper seruat naturam. Ad confirmationem dico, quamuis persona diuinam includat essentiam, in qua omnes personæ sunt idem essentialiter, relationem quoq; includit, qua distinguuntur ab inuicem; nulla tamen ibi est compositio, sed quælibet illarum est simplicissima, quemadmodum in primo libro dictum est, vbi de dei simplicitate disputauimus. Ad 4. negatur consequentia: plura namq; supposita, quoniam essentialiter non distinguuntur; ideo plura primò entia necessaria dici non possunt, sed vnum ens, quamuis inter se personaliter distinguantur, quæ profectò distinctio naturæ non mutat auctoritatem. Quoniam igitur tres personæ sunt vnum ens necessarium, nempe vnus deus; ideo non sequitur tria esse entia absolute, primòq; necessaria. Ad 5. Argumentum valet in absolutis, non autem in relatiuis. Etenim absoluta si sint eadem tertio simplici, sunt quoq; eadem inter se: non sic autem relatiua, quæ alicui tertio eadem sunt, inter se tamen relatiue distinguuntur. Ad confirmationem dico, diuinas personas non esse omnino idem diuinæ essentia, sed ab ea distinguuntur ex natura rei, ideoq; non sequi, vt secundum personarum numerum, & ipsa quoq; augeatur essentia, quæ vna, eademq; est indiuidua in tribus suppositis. Ad 6. ponendæ sunt in diuinis plures personæ, idq; ex necessitate perfectionis, quia sic nimirum exigit diuina perfectio: neq; enim esse potest mens diuina sine verbo, neq; verbum sine amore, neq; amor sine mente, & verbo. Ad confirmationem dico, substantiam non poni in personæ diffinitione, quatenus essentiam, sed quatenus suppositū significat: atq; ita nihil est, quod militet aduersus nos. Ad 7. Maior est falsa: sanè, proprietates absolute in diuinis, vt pote, bonitas, sapientia &c. non opponuntur ad inuicem, neq; realiter distinguuntur. Quam obrem, etsi eis subsistere conueniat, non tamen plures subsistentes sunt, sicuti personæ. In rebus autem creatis, non subsistunt quidem, sed ab inuicem realiter separantur, vt albedo, & dulcedo. Caterum relatiuæ proprietates in deo, & subsistunt planè, & realiter ab inuicem distinguuntur. Talium ergo pluralitas proprietatum, pluralitatem diuinarum inducit, efficitq; personarum. Ad Boetij autem auctoritatem dico, absolutorum pluralitatem à deo quàm longè abesse, idq; ob summam illius simplicitatem, unitatemq;, non autem relationum, quæ tamen nullam in deo compositionem indicant, quemadmodum Boetius in ipso libro clarè docet. Ad aliam confirmationem respondeo, nullum esse inconueniens si in deo numerus inueniatur absolutus atq; abstractus, vt pote, duo, tria &c. qui in nostra consistunt acceptione intellectus: bene verò sequeretur absurdū, si deo tribueretur numerus, qui in rebus numeratis reperitur, vt duo homines, vel duo equi: ita enim in rebus quidem creatis, vnum est pars duorum, & duo, trium, quæ profectò in deo esse non possunt. Ad 8. hæc trinitas non rerum absolutarum, sed relatiuarum est: ideo non sequitur, vt deus sit res absolute, sed communis tribus rebus relatiuis, id est tribus personis, quarum quælibet est Deus. Ad confirmationem respondeo, hanc trinitatem non esse substantiarum, aut accidentium, sed personarum, quæ non sunt tres substantiæ, sed tres personæ. Ad aliam confirmationem, nego consequentiam: trinitas namq; illa stat, augeri, minuiq; non potest. Cum enim duo sint in ea principia productiua, intellectus scilicet & voluntas, duæ utiq; sunt personæ productæ, vna verò improducta. Tres igitur sunt & non plures, aut pauciores personæ. Ad 9. personæ diuinæ non distinguuntur aliquo extraneo, siue accidenti, sed eo potiùs, quod quasi accidentaliter aliquid perficit: in diuinis enim non est verum accidens; sed nonnulla, si fas est dicere, illius imago. Sanè, quum personæ substantia non distinguantur, sed relationibus; profectò relationes, quandam videntur ac-

Relatiuæ proprietates in deo.

tur accidentium similitudinem gerere: tamen si ipse subsistentes sint. Ad 10. Dux ratio-
nes productui, ob distincta principia producendi ibi concurrentia, in eodem simul sup-
posito inueniri possunt: non sic autem dux relationes productæ: sed distinctæ perseue-
rant personaliter, quia productum est per se subsistens, & suppositum. non enim sic po-
test idem duabus productionibus totalibus produci, sicut idem potest duabus productionibus
producere. Quamobrem, quamuis sint in diuinis quatuor relationes: spiratio tamen
patri, filioq; conuenit. vnde licet sit relatio, non dicitur tamen proprietates, quippe, quæ non
vni tantum personæ conuenit. Neq; etiam relatio vocatur personalis, hoc est, personam
constituens: tres namq; sunt proprietates personales, nempe paternitas, filiatio, proces-
sus. Ad confirmationem dico, rationem illam non concludere, siquidem spiritus sanctus Tres proprie-
non habet aliam numero bonitatem à patris bonitate distinctam: vna enim eademq; est les.
patris, & spiritus sancti bonitas, nullaq; est inter eos distinctio, nisi ea, quæ in persona-
rum relationibus inuenitur. Itaq; vna, eademq; bonitas, & spiritui sancto congruit, vt ab
alio sibi communicata, & patri, veluti à quo alteri communicatur. Tres igitur esse diuinas
personas in vna essentia, satis patere arbitror.

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

Personarum trinitas per diuinas ostenditur scripturas.

Vi diuinas scripturas rectè, legitimeq; interpretantur, hæc solent adduce-
re testimonia, quæ de diuinæ trinitatis mysterio clarissime loquuntur. In
primis illud Deuter. 6. Audi Israel, deus, deus noster, deus vnus est. Deus Deuter.
scilicet pater, deus filius, qui noster dicitur ob assumptæ carnis consortium,
deus spiritus sanctus Hoc idem canit Isaias 6. Sanctus, sanctus, sanctus do- Isa.
minus deus Sabaoth. Vnde Rabbi Ionathas, & Symeon, sanctus hic pater, sanctus hic fi-
lius, sanctus hic spiritus sanctus. Deutero 32. Videte nunc, quia ego, ego ipse, & non sunt
dij mecum. Hebraicè, Ani, Ani, hu, id est tres personæ, & non sunt dij mecum, id est,
non sunt tres dij, sed vnus est Deus. Zacharia 2. Ecce ego venio, & scies quod dominus Zachar.
miserit me Persona exprimitur patris mittentis, & persona filij, qui à patre mittitur. Isa.
48. Et nunc dominus misit me, & spiritus eius: quibus in verbis tota trinitas manifesta Isa.
tur. Psal. 44. Vixit te deus deus tuus oleo letitiæ: ubi vngens, vnctus, & vnctio annotan- Psal.
tur. Psal. 49. Deus, deus, deus locutus est, & vocauit terram Prouerb. 3. Dominus in sapi- Prouerb.
entia fundauit terram, notitia eius abyssi eruperunt, ornauit cœlos prudentia. Exod. 20 Exod.
Ego deus, deus tuus, deus zelator. Iosua 22. Deus deus, deus deus, deus deus ipse scit. bis Iosua.
repetit, quia in his tribus creatus est mundus, & in his tribus data est lex. Psal. 33. Ver- Psal.
bo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Eccles. Funiculus tri-
plex difficile rumpitur, id est, mysterium trinitatis difficile cognoscitur. Psal. 110. Dixit
dominus domino meo &c. Iob. 28. Ipse statuit omnes terminos terræ, quod nomen eius, &
quod nomen filij eius? Prouerb. 4. Filius fui patri meo tener, & vnicus matris meæ: pater
namq; senex vocatur, quia principium totius trinitatis; filius verò tener, quia summè di-
lectus. De spiritu sancto testimonia scripturarum. Psal. 143. Spiritus tuus bonus, seu bo- De spiritu san-
nitas tua deducet me. Psal. 50. Spiritus vocatur principalis, spiritus rectus. Iob. 33. Spiri- cio.
tus dei fecit me, & spiramen omnipotentis viuificauit me. Psal. 103. Emitte spiritum tu-
um. Iob. 26. Spiritus eius ornauit cœlos. Isaiæ 11. Et requiescet super eum spiritus domini,
& 61. Spiritus domini super me, & 2. Cuius spiritus in naribus eius, duæ nares, vnus nasus:
à naribus diuinis, id est à patre & filio procedit spiritus sanctus, spiritum autem san-
ctū esse deum, satis ostenditur psal. 139. Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?
Genes. 1. Et dixit Elohim, faciamus hominem ad imaginem, secundum, vel tanquam simi-
litudinem

rum trinitas.

Creauit hominem ad imaginem suam.

Hebræi reprehenduntur.

Scripturæ non ui testamenti.

Nomen Iehouah.

Iod, He, Vau.

Iod principium

He vita.

Vau copulatiua.

Ritus benedicendi cum tribus digitis.

Persona quid.

Hypostasis.

litudinem nostram. Et creauit hominem ad imaginem deorum. facere, Adæ & Eua corpora respicit, quæ ex terra compacta sunt; creare verò, ipsorum animas, quæ ex nihilo conditæ sunt. Et iterum, in principio Genes. Creauit dii cælum, & terram. Elohim, dii, El vel Eleha, deus: indiuisa enim sunt opera trinitatis: propterea dixit, bara non bareu, id est creauit, non creauerunt. Perperam ergo Hebræi hanc scripturam interpretantur, qui aiunt hanc nominis significationem in singulari quidem deum verum, in plurali verò falsos deos ostendere. Vnde illud creauit Elohim, id est creauit Deus, & non dii, dicunt esse intelligendum: contrarius enim est scripturarum usus. Gene. 11. Descendamus, inquit, & confundamus labia eorum, & descendit dominus. Genes 35. Quia apparuerunt ibi dii: & subditur ibi: Fac Altare domino Deo, qui apparuit tibi. Ieremiæ 23. Et peruertisti verba deorum viuentium. Elohim ergo pro deo vero accipitur. Nam si pro deo vero acceptum semper singulariter tenetur; non diceret: Faciamus hominem, sed faciam: Ad imaginem, non ad imagines nostras, ut diuinæ essentiae unitatem ostenderet. Noui testamenti testimonia Mat. ultimo. Baptizantes in nomine patris, filij, spiritus S. Mar. vidit spiritum sanctum descendentem sicut columbam, & vox patris audita est: Hic est filius meus dilectus. Lucæ, Spiritus sanctus venit super eum 4. & Iesus plenus spiritu sancto & c. Ioan. 1. In principio erat verbum. & iterum: Super quem videris spiritum sanctum 7. spiritus non erat datus. 14. Paraclitus, quem mittet pater in nomine meo. 10. Ego & pater vnum sumus. 16. Si non abiero, paraclitus non veniet ad vos. Epist. 1. Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, verbum, & spiritus sanctus. Paul. Rom. Secundum spiritum sanctificationis. 8. si quis spiritum eius non habet, hic non est Christi, qui proprio filio suo non pepercit. 5. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ephes. 1. Benedictus deus, pater domini nostri Iesu Christi. & iterum: Signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ. Itidem ex literis componentibus nomen tetragrammaton, non ineptè astrui confirmariq; potest. Illud enim nomen non dicebatur ab Hebræis, nisi in sanctuario à Sacerdotibus domini. Et solum in benedictione sacerdotum à summo pontifice in die magno ieiunij sanctificationis. Litera huius admirandi, tremendiq; nominis, & si, quoad numerum, quatuor sint; in rei tamen veritate non nisi tres esse comprobantur, Iod, He, Vau. Tres igitur huius nominis literæ, tres diuinas ostendunt personas. Prima autem litera, principium interpretatur, eò quod omnium aliarum principium sit, & ab ea vnaquæq; litera originem scripturæ habeat, ipsa verò à nullo originem accipit. Cum autem pater in diuinis à nullo originem habeat, filius autem à patre, & spiritus sanctus à patre & filio procedat; hinc est, quod litera, Iod, personæ patris in diuinis, rectissimè attribuitur: quia principium, sine principio nominatur. Secunda litera He, esse, vel viuere significat: cum autem vita, filius Dei in scripturis nominetur: Et vita, inquit, erat lux hominū, in hoc tremendo nomine, filio optimè congruit. Duplicatur autem hæc litera, propter duplicem Christi natiuitatem, diuinam scilicet & humanam. Vau, quæ copulatiua est, spiritum sanctum commodissimè exprimit: copula enim, id est, nexus patris & filij nuncupatur. Sacerdos præterea in veteri lege, alicui benedicens, protensus ante vultum suum palmas utrasq; tenebat: cum verò dicebat Dominus, tres digitos priores, pollicem videlicet, indicem, atq; medium manus utriusq; erectos altius: & dicto ita Domino, digitos ut prius remittebat. Itaq; hac trina digitorum eleuatione, trinitatis excellentiam ostendebat. Item, Angelus præcedens patres in deserto, nunc angelus domini, nunc Iehouah, dicitur. Exod. 14. & Num. 14. Ille autem angelus præseferebat mysterium sacrosanctæ & indiuiduæ trinitatis: alioqui ludicum 6. non permisisset sibi sacrificium offerri. Vocantur hi tres personæ, eò quod Deus vnus per illas, quasi aspectus quosdam nobis se cognoscendum præbeat. Paulus ad Heb. 1. vocat hypostasim: Character, inquit, hypostaseos. Sed dices, personæ substantialis non relatiuæ proprium est, per se subsistere, & habere suum esse peculiare, indiuiduum, incommunicabile & di-

& distinctum: Sed in trinitate non sunt tres personæ distinctæ, alioqui essent tres dii: Ergo. Respondeo, tres deos nequaquam appellari, propter unitatem essentia: ut dictū est in primo libro. Contrā, ubicunq; tres sunt personæ substantiales; tres quoq; sunt substantiæ separatæ: sed hoc est falsum: ergo. Solutur: Personæ sunt vna substantia, quia vna essentia, à qua non abstrahimus personas; sed quamuis in ipsa essentia resideant, ab inuicem hypostaticè sunt distinctæ. Contrā, Persona non est in persona, vel in substantia alterius personæ: sed de filio dicitur, quod sit in patre: igitur non est persona. Solutur: Persona filij non est in patris persona: nam sicut pater habet vitam in seipso, sic dedit filio habere vitam in seipso: in patre autem dicitur esse, quia in eo inhabitat plena diuinitas patris. Porro, hanc salubrem doctrinam de mysterio sanctissimæ trinitatis antiquissimorum conciliorum authoritas protestatur. Inprimis occurrit Concilium Antiochænum, post Christi ascensionem celebratum, Anno 278. quod quidem Paulum Samosatenum damnauit, ut refert Eusebius lib. 7. cap. 25. Et in eodem capite ponit insignem confessionem Gregorij martyris & Episcopi Neocæsariensis de tribus personis: Vnus deus pater verbi viuentis, sapientia subsistentis, & virtutis suæ: Vnus filius verus veri, & inuisibilis ex inuisibili, immortalis ex immortali, & sempiternus ex sempiterno: Vnus spiritus sanctus, ex deo substantiam habens, & qui per filium apparuit, imago filij perfecti, perfecta viuentium causa, sanctificationis prælatrix, per quem super omnia, & in omnibus cognoscitur, & filius per omnes. Trinitas perfecta maiestate & sempiternitate, & regno minime diuiditur. Neq; defuit vsquam filius patri, neq; patri & filio spiritus sanctus; sed inuertibilis & immutabilis eadem semper trinitas. Eadem doctrina inuenitur in Concilio Nicæno aduersus Arium in Nicæa vrbe Bithyniæ celebrato Ann. à Christi ad cælos ascensione 325. ut citat idem Eusebius lib. 10. cap. 6. Credimus, inquit, in vnum Deum patrem omnipotentem, omnium visibilium, & inuisibilium factorem. Et in vnu Iesum Christum filium dei, natū ex patre vnigenitū, id est, ex substantia patris, & cætera quæ sequuntur. Et in spiritum sanctum dominum viuificantem, qui ex patre filioq; procedit. Idem astruit Concilium Constantinopolitanum, tempore Gratiani & Theodosii Imperatoris Anno 383. Huic Concilio interfuit Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nissenus, Cyrillus Ierosolymæ Episcopus, & 150. Episcopi. In hoc Concilio damnati sunt Macedonij sectatores, qui docebant spiritum sanctum esse facturam: similiter damnati sunt Eunomiani, Sabelliani, Apollinarij, ut habetur in lib. tripartita historia 9. cap. 4. & cap. 16. in quo continetur professio fidei catholice Damasi Papæ ad Paulinum: Quoniam post Nicænum Concilium talis error exortus est, inquit, ut quidam dicere prophano ore præsumant, spiritum sanctum per filium fuisse factum; anathematizamus eos, qui non cum omni prædicant libertate cum patre, & filio sanctum spiritum, vnus eiusdemq; substantiæ atq; potestatis existere. Similiter anathematizamus Arium & Eunomium, qui dicunt filium & spiritum sanctum creaturam esse. Similiter Sabellianos, qui dicunt patrem esse quem filium. Item, si quis non dixerit sanctum spiritum ex patre esse verè, & propriè, sicut & filium de diuina substantia, anathema sit. Constantinopolitanum Concilium vniuersale, 5. tempore Iustiniani Imperatoris, Anno Christi 552. edidit Canones 14. de trinitate, & de duabus naturis in Christo, quorum primus est: Si quis non confitetur patris, filij, & spiritus sancti vnā virtutem & potestatem, Trinitatem consubstantialē, vnā deitatem in tribus personis adorandam; talis anathema sit. Vnus enim deus & pater, ex quo omnia; & vnus dominus filius, per quem omnia: & vnus spiritus sanctus, in quo omnia. Carthaginense Concilium 2. tempore Valentiniani & Theodosii Imperatorum, eandem doctrinam tradidit de tribus personis. Sardicense Concilium in Sardica Illyrici vrbe celebratum Anno domini 353. illustrauit doctrinam de diuinitate filij dei, & spiritus sancti, congruentem cum symbolo Nicæno: Athanasium, & alios orthodoxos patres, qui ab hæreticis pulsi fuerant, restituit. Refert historia tripartita lib. 4. cap. 23. ad huiusmodi

ru trinitas

Conciliū To-
letanum.

1.

3.

4. 6.

Concilium
Bracharense.

Nazianzenus

Tria lumina,
vnum lumen
Ethnici de spi-
ritu s.

Adoratio vni-
us, trium est.

Tres soles.

Concilium ex Occidentalibus partibus conuenisse Episcopos quasi trecentos, ex Orienta-
libus verò sex & septuaginta. Et cap. 24. ponuntur literæ Concilij Sardicensis: Sancta
synodus Dei gratia Sardicæ congregata ex vrbe Roma, Hispaniis, Galliis, Italia, Campa-
nia, Calabria, Africa, Sardinia, Pannonia, Mysia, Dacia, Dardania, altera Dacia, Mace-
donia, Thesalia, Achaia, Epyris, Thracia, Rodope, Asia, Caria, Bithynia, Hellesponto,
Phrygia, Pisidia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, altera Phrygia, Pamphylia, Lydia, Insulis
Cycladibus, Egypto, Thebaide, Lybia, Galatia, Palestina, & Arabia. Conciliū Toleta-
num primum in Hispania, tempore Honorij Imperatoris celebratum Cano. 21. contra Pri-
scillianistas: Credimus, inquit, in vnum Deum patrem omnipotentem, & in filium, & spi-
ritum sanctum, visibilem & inuisibilem factorem. Credimus in vnum Deum, & vnam
esse dicimus diuinæ substantiæ trinitatem. Ingenitus est pater, genitus filius à patre, spi-
ritus verò non genitus, sed à patre filioq; procedens. Concilium tertium Toletanum, circa
annum Christi 600. à Gotorum Rege Reccaredo congregatum, orthodoxam fidem de
diuinitate filij dei sancit, & amplectitur, sub Pelagio secundo, in quo Arii hæresis in Hi-
spania condemnatur: Quicumq; inquit, filium dei, dominum Iesum negauerit à paterna
substantia sine initio genitum, & æqualem patri esse, vel consubstantialem; anathema
sit Quicumq; spiritum sanctum non credit à patre & filio procedere; anathema sit. Qui-
cumq; dixerit dominum Iesum, & spiritum sanctum iuxta deitatem patre esse minorem;
anathema sit. Concilium Toletanum 4. anno 630 sub Honorio primo Papa. Et Concilium
sextum sub eodem summo Pontifice, in primo Canone pronuntiatur Symbolum fidei. Con-
cilium Bracharense primum sub Honorio Papa primo celebratum in Hispania citeriori:
Si quis, inquit, patrem, filium, & spiritum sanctum non confitetur tres personas vnius sub-
stantiæ, & virtutis, ac potestatis, sicut catholica ecclesia docet; anathema sit. fuit celebra-
tum hoc Concilium in Brachara, Lusitanie vrbe anno 385. Deniq; vt semel dicam Concili-
um Tridentinum sessione tertia ponit fidei catholicæ assertionem, nempe Symbolum fidei.
Astipulatur huic veritati catholicæ Gregorius Nazianzenus in oratione contra Aria-
nos: Vna, inquit, natura est in tribus personis subsistentibus; si aliqua ex personis creata
est, deus utiq; non est: æquales sunt personæ per se subsistentes: vnus dominus, vna fides,
vnum baptisma. Si hoc abrogo, apud quod nam erit secundum? Quid dicimus baptizantes
in nomine patris, filij, & spiritus sancti? Non est possibile quenuquam esse spiritualem
sine spiritu, igitur spiritum venerare. Et lib. 5. de theologia. Erat, erat, erat, lux, lux, lux:
sed vna lux, vnus dominus: In lumine tuo, id est, spiritu sancto, videbimus lumen, id est,
filium. Tria sunt, si vnum ex essentia solo deturbaueris, reliqua duo in sua sede non ma-
nebunt: perfecta enim deitas non esset. Qui inter ethnicos accuratiùs diuina tractaue-
runt, numini huius simulachrum quoddam viderunt, in nomine verò dissentiunt, dum
alius mentem vniuersi, alius mentem extrinsecus aduentitiam, alius aliter nominauit. E-
uangelium dicit: Spiritus sanctus, qui à patre procedit: non ergo creatura: & quia non gi-
gnitur, non est filius: at quoniam ingeniti, & geniti medius est: Deus ergo est, Patris, fi-
lij, & spiritus sancti, trium personarum vna natura, & inconfusa distinctio: Tria hæc dei
tate sunt vnum, & vnum hoc personarum proprietate tria. Vnius adoratio, trium est a-
doratio; quia in tribus per omnia par gradus est, tum dignitatis, tum deitatis. vna est
deitas, etsi tres personæ credantur; ad vnum tamen referuntur: non enim alia est magis,
aut minus deus quàm alia: neq; prius, aut posterius: tum nec voluntate dissident, nec
potestate partiuntur. In distinctis ergo personis, impartibilis est deitas, & velut in tri-
bus solibus se complexis, vnius lucis temperatura. Quare, cum ad ipsam deitatem animi
figimus, vnum quiddam animo concipimus, cum ea, in quibus est deitas, tria quædam a-
doranda conspiciamus. Singulis eadem est essentia, eademq; potestas. Tres sunt qui testi-
monium dant in cælo, ait Ioan. in sua canonica, & hi tres vnum sunt. Porro, spiritus san-
ctus dicitur spiritus dei, spiritus Christi, mens Christi, spiritus domini, bonus, rectus, prin-
cipalis,

Spiritus sancti diuinitas ostenditur.

capitis spiritus adoptionis, veritatis, libertatis, spiritus sapientie, & intellectus, consilij, & fortitudinis, scientie, & pietatis, spiritus timoris dei, sua natura, non alterius autoritate sanctificans: impartiens se aliis, sed ipse aliunde nihil accipit: implet, non impletur: continet, non continetur. Reges nos facit per baptismum, cognoscit omnia, docet omnia, reuelat, illuminat, distribuit dona, facit legatos, vates, Euangelistas, pastores, doctores, spiritus multiplex, manifestus, perspicuus, purus ab omni inquinamento, nullius imperio addictus, omnes penetrans puros & subtilissimos spiritus, declarator ipse, & illustrator omnium. Eiusdem ergo est cum patre, & filio diuinitatis, & potestatis.

CAP. II.

Antiquorum Græcorum assertio de trinitate.

Libet huic speculationi insistere, atq; antiquissimorum, eorundem doctissimorum Græcorū sententiis eam munire, pro virili conabor: vt perspicuum fiat, quā longē aberrent à rei veritate, qui de sacrosanctæ trinitatis mysterio per peram loquuntur. Inprimis autem obuiam venit Dionysius Areopagita, vita & doctrina planè cœlestis. Is cap. i. Ecclesiastica hierarchia, de sacrosancta trinitate ita clarè loquitur: Fons vitæ, inquit, essentia bonitatis, vna existentium causa trinitas est, ex qua & esse, & bene esse est subsistentibus per bonitatem. Hæc autem omnium summitas diuinissima, principali beatitudine trina, vnica verè existit, secundum quod nobis incomprehensibile est. Hæc Dionysi. Sensus est: Sancta & indiuidua trinitas omnibus rebus communicauit esse & bene esse, actum scilicet primum, & secundum: siue esse, eiusq; perfectionem per bonitatem suam: quia bonus est, propterea omnia fecit. Principali beatitudine trina, vnica verè existit. Sensus est, Deus in tribus personis trinus, in quibus est eadem numero principalis beatitudo. Est etiam verè vnitas propter vnitatem naturæ. Et in lib. de diuinis nominibus cap. 2. vocat decoras personarum processiones. Communis noster magister in epist. ad Cor. i. cap. 8. Nobis, inquit, vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in ipsum, & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Etenim in diuinis vnitates discretionum anteprecipantur, & nihilominus sunt vnitua. Has decoras processiones veneramur. Omnis ergo benefica appellatio dei de quacunq; diuinarum personarum dicitur, absq; vlla distinctionis obseruatione, in tota simul accipitur deitate: nam solus deus est bonus, filius quoq; dicitur bonus pastor, & de spiritu sancto Psal. 141 Spiritus tuus bonus. Item 13. cap. de diuinis nominibus. Vnitas, inquit, laudatur & trinitas, super omnia deitas. sed etsi super diuinā fecunditatem re re laudemus triadica, & monadica diuina denominatione; plusquam nominabilè, id est, appellatione trinitatis ac vnitatis, plusquam nominabilem nominamus. Et 3. cap. eiusdem libri: Inuocantes, inquit, Trinitatem declaratiuam omnium sui optimarum prouidentiarum: ipsa enim trinitas neq; in loco est, vt à quodam, aut ex aliis in alia transeat; sed & in omnibus existentibus eam esse, dicere relinquitur, super omnia, & omnium comprehensua. Diuus Ignatius epist. 12. ad Antiochenes, scripturarum testimonia adducit, quæ de mysterio sanctæ trinitatis affatim loquuntur: Fecit, inquit, Deus hominem ad imaginem suam. De filio autem Isa. 7. Et vocabitur emanuel: & 9. Puer natus est nobis, filius datus est nobis. Omnis ergo qui verum Deum annunciat, intercipit autem Christi diuinitatem, filius est diaboli, & inimicus iustitiæ. Qui autem non confitetur Christum filium eius esse, qui fecit mundum, sed alterius cuiusdam incogniti, præter eum, quem prædicat lex & propheta; hic organū est ipsius diaboli. Quicunq; autem incarnationem Christi recusat, & crucem eius erubescit, hic est antichristus. Quicunq; verò purum hominem dicit esse Christum, maledictus est. Videte ergo malignos operarios, & inimicos crucis Christi,

Dionysius Areopagita.

Decoræ processiones.

Solus Deus bonus.

Trinitas & vnitas.

Ignatius martyr.

rū trinitas
Basilus.

Symbolum.

Nihil creatū
in diuina tri-
nitate.

Exemplum
trinitatis.

Cathena san-
ctæ trinitatis.

Cyrillus.

Spiritus inue-
stiga profund-
da Dei.

Spiritus Chri-
sti.

Spiritus ado-
ptionis.

Spiritus san-
ctus natura
Deus est.

Christi, quorum finis interitus. Basilus magnus epist. 60. Ecclesie Antiochene. Est, inquit, Ecclesie nostra, a sanctis patribus, qui Nicæ conuenerunt conscripta fides. scilicet, Cre-
do in vnum Deum patrem omnipotentem, visibilium omnium & invisibilium factorem:
& in vnum dominum Iesum Christum, genitum ex patris substantia, lumen de lumine,
deum verum de deo vero, genitum, non factum, coessentiali patri, per quem omnia fa-
cta sunt: qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit e cœlis, & in-
carnatus est, homo factus est, passus est, resurrexit tertia die, ascendit ad cœlos, ventu-
rus est ad iudicandos viuos ac mortuos. Et in spiritum sanctum. Istis credimus. Quoni-
am verò doctrina de spiritu sancto indefinita est, propterea quòd tum nondum compa-
rerent pneumatomachi, an condemnandi sint, creatæ ac seruilis esse naturæ dicunt, in ea
synodo nulla facta est mentio: nihil enim prorsus creatum est in diuina, & beata trini-
tate. Eos verò qui dicunt, erat aliquando tempus, quando non erat, & antequam gigne-
tur non erat, & quòd ex non existentibus factus sit, aut ex alia subsistentia esse, vel ver-
tibilem, vel alterabilem filium dei dicunt; anathemate catholica & Apostolica ecclesia
condemnat. Hæc Basilus. Et in epistola 43. Ex patre, inquit, est filius, per quem sunt om-
nia, cum quo simul spiritus sanctus semper indiuisè consideratur ac coniungitur: non
enim fieri potest, ut filium mente quispiam comprehendat, quem non antea illustrauerit
spiritus. Vnde fit, ut quemadmodum qui vnus anuli summitatem apprehendit, hoc ipso si-
mul & alterum insertum attrahit; ita & hic qui spiritum sanctum trahit, per ipsum &
filium, & patrem traxerit. Et si quis verè filium apprehenderit, habebit & ipsum vtrin-
que, hinc patrem illius, illinc spiritum sanctum vnâ compactum. Neque enim à patre ab-
scindi poterit, qui semper est in patre: neque à proprio spiritu seiugetur, qui in ipso ope-
ratur omnia. Consimiliter & qui patrem assequutus fuerit; & filium utique cum illo, &
spiritum sanctum eadem profectò virtute assequutus est: non enim potest cogitari ali-
qua vllò pacto sectio vel diuisio, ut filius sit sine patre & spiritu sancto, & spiritus san-
ctus sine patre & filio. Ineffabilis ergo est in his tribus, & quæ nulla cogitatione appre-
hendi potest communio, & discretio. Neque enim per differentiam personarum conuinua-
tio naturæ dissipatur, neque per naturæ communionem proprietates notionum confunditur.
D Cyrillus lib 12. cap. 1. egregiè, & luculenter ostendit spiritum sanctum eiusdem esse cum
patre, filioque substantiæ Spiritus sanctus, inquit, in ipso Deo essentialiter est, & insepara-
biliter ex eo prodit. Per nullam enim creaturam Deus pater secreta sua reuelat, sed per
spiritum sanctum: igitur spiritus non est creatura. Deus ergo est. Quis hominum nouit,
inquit Apost. 1 Cor. 2. quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis? Sic & quæ dei sunt, nullus
nouit, nisi spiritus dei. Spiritus autem omnia inuestigat, & profunda dei. Vnde, sicut spi-
ritus hominis non est alienus à natura hominis; ita & spiritus dei patris eiusdem substan-
tiæ est cum deo patre. Eundem appellat spiritum Christi Rom. 8. Si quis spiritum Chri-
sti non habet, hic non est eius: spiritus sanctus ergo ex substantia filij procedit. sed vnâ
est filij patrisque substantia seu essentia: igitur spiritus sanctus ex patre filioque procedit.
Cum spiritus sanctus in nobis habitat, Christus in nobis habitat; non autem cum angelus
in nobis habitat, Christus in nobis habitat: Christus ergo & spiritus sanctus vnus sunt
naturæ. Adhuc, qui spiritu dei aguntur, filij dei sunt. Accepistis, inquit, spiritum adoptio-
nis, in quo clamamus Abba pater. Si ergo spiritus sanctus filios dei facit eos, in quibus
habitat, & participes dei ostendit, deoque coniungit, adeò, ut clament Abba pater; pro-
culdubio spiritus sanctus non est seruus, sed dominus: non est creatura, sed creator. Ipse
spiritus contestatur spiritui nostro, quòd simus filij, & heredes. Ex quo patet, spiritum
sanctum naturæ, & essentialiter Deum esse: quoniam qui ipsum suscipiunt, filij dei per
gratiam adoptionis efficiuntur. Item, Pater viuificat, filius viuificat, spiritus sanctus ri-
uificat 1. Cor. 15. Vocat Paulus viuificantem spiritum: igitur vnus est naturæ cum vtroque.
Ad Cor. 2. 6. Nos templum Dei viuimus per inhabitantem spiritum sanctum. Nolite
ergo

rum trini-
tas.Spiritus san-
ctus ex substantia
patris & fi-
lij.Spiritus domi-
nus.Spiritus liber-
tatis.Spiritus san-
ctus vocatur
mens Christi.Spiritus san-
ctus dicitur
digitus dei.Brachium
dei.Spiritus san-
ctus posuit
vos Episco-
pos.Spiritus san-
ctus duxit
Christum in
desertum.Nemo potest
dicere, domi-
nus Iesus, nisi
in spiritu san-
cto.Spiritus san-
ctificationis.Spiritus san-
ctus distribuit
dona sic ut
vult.

ergo contristare spiritum sanctum, qui habitat in vobis. Si ergo per spiritum sanctum
efficiatur templum dei, & Deum inhabitantem in nobis habemus: Deus est ergo, & non
creatura. Item, si spiritus eius, qui Iesum Christum suscitavit à mortuis, habitat in vobis.
Rom. 8. ipse qui suscitavit Iesum Christum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora per
spiritum suum, qui habitat in vobis. Cum autem filius naturaliter sit vita, & spiritus etiam san-
ctus; necesse est omnino confiteri spiritum sanctum ex substantia patris & filij esse, totamque
ipsius virtutem, & operationem habere: veluti si ex aqua vapor ascenderit, & eos friges faciat,
ad quos pervenerit; non aliam naturam, quam ipsius aquæ ostendet. Itē 2. Cor. 3. Apo. vocat
spiritum sanctum dominum, nullam planè filij & spiritus sancti essentialē differentiam novit.
Quando convertetur ad dominum, inquit, auferetur velamen: dominus verò spiritus est:
ubi autem spiritus domini, ibi libertas. Et iterum: Transformamur à gloria in gloriam,
sicuti à domini spiritu. Quomā ergo spiritus sanctus dominus est, ex Christo, & in Chri-
sto existens; haud dubium, quin Deus sit, & non creatura. Item, 1. Cor. 2. nos autem
mentem Christi habemus, id est, spiritum sanctum. si autem spiritus sanctus mens Chri-
sti vocatur; quomodo erit creatura, cum in natura Christi divina nihil sit creatum? A-
stipulatur huic sententia Ioan. in sua canonica. 14. In hoc cognoscimus, quia in ipso ma-
nemus, & ipse in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis: si ergo spiritu sancto habitan-
te in nobis, Deus est qui inhabitat; quomodo spiritus sanctus non erit Deus, cum om-
nia propria quæ Dei sunt, habeat? Item, spiritus sanctus appellatur digitus Dei. Luc.
11. Si in digito Dei eijcio demonia &c. Procedit ergo ex substantia patris, & filij: bra-
chium enim & dexteram Dei, filium Dei scripturæ appellant: Psalm. 97. Saluavit dex-
tera eius, & brachium sanctum eius. Quemadmodum igitur brachium toti corpori co-
aptatur; sic filius à patre dependet, spiritus verò sanctus à patre & filio: non est ergo
aliud spiritus à deitatis essentia; sed ex ipsa, & in ipsa naturaliter, sicut & digitus in ma-
nu, & manus in corpore: eiusdem enim substantiæ digitus cum manu, & manus cum
corpore. Item, 5. cap. actorum: Cur mentitus es spiritui sancto? non mentitus es ho-
minibus, sed Deo. si ergo spiritui sancto mentitus, Deo mentitur; Deus rectè spiritus
sanctus est, & non creatura. Et 20. cap. Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos
spiritus sanctus posuit Episcopos. Nō est ergo spiritus sanctus à deitatis essentia; sed qua-
si cooperatio naturalis, & essentialis; in propria tamen hypostasi, ex ipso prodians Deo,
& in ipso manens, omnia quæ Dei sunt operatur. Item Math. 4. & Luc. 4. Iesum à spi-
ritu ductum fuisse legimus: igitur spiritus non est creatura. Quomodo enim filius Dei,
qui est sapientia & virtus patris, ipsius spiritus virtute, modò in Galileam ducebatur,
modò in eremo diabolus vincebat? An fortassis ita imbecillis erat; ut creati spiritus
virtute opus haberet? Et quomodo esset dominus virtutum, si creaturæ adminiculo ute-
retur? Est ergo spiritus sanctus verus Deus, qui ex patre, filioque procedit: verbum au-
tem per spiritum sanctum vincit, utitur autem ipso, ut propria virtute. Item, 2. Cor. 12.
nemo in spiritu Dei loquens, dicit anathema Iesu. Et nemo potest dicere, dominus Iesus,
nisi in spiritu sancto. Nemo ergo cognoscit dominum Iesum, nisi particeps extiterit spi-
ritus sancti. Ex substantia igitur filij spiritus sanctus est: una autem cum sit substantia
patris & filij: igitur spiritus sanctus est de substantia patris & filij, & per consequens
Deus & non creatura. Item, si spiritus sanctus est creatura, per quem resurrectio Chri-
sti facta est: Rom. 1. Per spiritum sanctificationis ex resurrectione de mortuis, Iesu Chri-
sti domini nostri; videtur utique filius Dei auxilio creaturæ indigere, & non potius spi-
ritu sancto, tanquam sua usus virtute. Item, qui largitur gratiam fidei, & mensuram
donorum unicuique quantam vult; proculdubio Deus verus est, & non creatura. sed
huiusmodi est spiritus sanctus, ut docet Apostolus. 1. Cor. 12. Alij, inquit, datur spiritus
sapientiæ, alij fides, & huiusmodi; & hæc omnia operatur unus, atque idem spiritus, pro-
ut vult: igitur spiritus S. est verus Deus. Itidem confirmat ad Rom. 15. Nec enim au-

trinitas.

Spiritus sanctus est virtus dei.

deo quicquam loqui, inquit, eorum, quæ non perfecit Christus per me, in obedientia gentium verbo & opere, in virtute signorum & prodigiorum, in virtute spiritus sancti. si ergo prodigia & signa per Paulum Christus operabatur in virtute spiritus sancti. quomodo ergo spiritus erit creatura, qui naturaliter in Deo, & ex Deo est? Porro, hanc virtutem Christi, Dei virtutem appellat 1. Cor. 2. Sed in demonstratione, inquit, spiritus, & virtutis, ut fides vestra non esset in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Demonstrationem ergo, atque operationem sancti spiritus, virtutem Dei appellavit: ex ipso enim, & in ipso naturaliter spiritus sanctus est, quo universa perficiuntur. non est ergo inter creaturas connumerandus. Item, solus Deus propria autoritate potest dimittere peccata: sed spiritus sanctus propria autoritate dimittit peccata: Deus ergo est, & non creatura. sic enim loquitur Apostolus. 1. Cor. 6. Hæc, inquit, aliquando fuistis, sed abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Sane, qui coniungitur cum scorto, unum corpus fit: qui autem coniungitur cum deo: unus spiritus fit cum deo. Si ergo participatione spiritus sancti, dei participes efficitur; Deus est ergo, & non creatura. Membra siquidem nostra templum sunt spiritus sancti in nobis habitantis: nulla autem creatura, ut Deus, in templo dicitur habitare: non potest ergo recte spiritus sanctus creatura appellari. Item, nihil naturaliter est vita, nisi solus Deus; pater enim est vita, & filius similiter: sed spiritus sanctus est naturaliter vita. 2. Cor. 5. Qui autem effecit nos in hoc ipsum, Deus est, qui dedit nobis arram spiritus. Arram autem spiritus, spiritum sanctum appellavit, qui est naturaliter vita.

Spiritus sanctus dimittit peccata.

Spiritus sanctus est arram vitæ.

CAP. III.

Spiritum sanctum verum Deum esse, diuinis ostenditur scripturis.

Dixi circa finem precedentis capituli, Spiritum sanctum ab Apostolo vocari arram vitæ, propterea quod naturaliter sit vita: ex quo recte colligi posse arbitror, spiritum sanctum verum Deum esse, consubstantiali patre & filio; quia similiter vita substantialiter est. ex diuersis siquidem naturis, puta creatoris, & creature eadem virtus profluere non potest: eadem enim vir-

Spiritus est re nouator creaturæ.

Primitiæ spiritus.

Spiritus sanctus est implementum sanctæ trinitatis

Spiritus sanctus liberat nos à seruitute legis.

tus, atque operatio, unitatem substantiæ, atque naturæ arguit. Item, Christus est, qui nos renouat, atque in nouam creaturam transponit. 2. Cor. 5. Si qua, inquit, cum ipso noua creatura, Vetera transierunt, Ecce noua facta sunt omnia: sed spiritus sanctus hanc eandem præstat renouationis gratiam, Psal. 103. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Apost. Rom. 8. dicit se accepisse primitias spiritus: rerum primitiæ sunt fruges nouæ; ut prima poma, primi arborum foetus: primum, siue nouum vinum, nouum triticum. Et in eadem epistola: Ut ambulemus, inquit, in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ. Ezechiel propheta, vocat spiritum nouum: Dabo vobis spiritum nouum. Similiter Dauid obnixè precatur: Et spiritum rectum innoua in visceribus meis. Hæc autem omnia iure spiritui sancto sunt attributa, eò quod veteri Adam, ipsius virtute exutos, in nouum Adam transformet: qui planè nouus homo, secundus Adam in nobis, in iustitia & sanctitate creatus est. Eph. 4. Itaque spiritus sanctus, qui missus est ad renouandum creaturam, sanctæ Trinitatis complementum est, Deus de Deo. vnde in ultimo cap. eiusdem epistolæ: Gratia domini nostri Iesu Christi, inquit, charitas Dei patris, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus vobis. Quare, necesse est dicere, spiritum sanctum diuinæ substantiæ esse, cuius participes effecti, Deum habent habitantem. Spiritus siquidem sanctus in Deo est, & à Deo est naturaliter, quasi fructus, non ad extra productus, neque ex nihilo; sed ex patre, filioque emanans. Item, Gall. 5. Si spiritu ducimini; non estis sub lege: si per virtutem spiritus sancti à seruitute legis, in libertatem

trinitas.

libertatem filiorum Dei vocamur; Deus perfectio spiritus sanctus est, qui potest nos tali
 libertate legis donare. Dignitas enim hæc, & potestas liberationis huiusmodi, Deo soli co-
 petit; quia nullus potest, excepto Deo duntaxat, peccata dimittere: Nisi filius nos libe-
 rauerit, inquit dominus Ioan. 8. serui eritis ritque legis & peccati. Cum ergo spiritus san-
 ctus liberet nos à seruitute peccati, & legis; magna perfectio est insania, velle asserere
 spiritum sanctum creaturam esse. Reuera, si spiritu sancto signati, ad Deum reforma-
 mur; quomodo erit creatura spiritus sanctus, per quem essentia diuinæ character no-
 bis imprimitur? quo suscepto, ipsius increata nature signa in nobis imprimuntur. Sic
 enim loquitur Aposto. Eph. 1. In quo etiam credentes signati estis spiritu repromissionis
 sancto, qui est arra hereditatis nostræ: etenim non pictoris more diuinam essentiam in
 nobis depingit, ut possit aliud esse quam Deus: sed cum ipse Deus verus de Deo vero sit,
 quasi quoddam sigillum in cordibus suscipientium, sicut in cera inuisibiliter imprimit,
 & sic communicatione sua, in pristinam pulchritudinem naturam nostram depingit, &
 ad veram imaginem renouat: Deus ergo est, & non creatura. Item, Eph. 2. Per ipsum
 habemus introitum in vno spiritu ad patrem. Si per spiritum sanctum ad patrem De-
 um adducimur, & participes diuinæ nature reddimur; quomodo erit creatura spiri-
 tus sanctus, per quem patri, filioque coniungimur? Propterea in eodem capite Aposto-
 lus subdit: In quo & vos ædificamini in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiri-
 tu sancto. Si templum sanctum per spiritum sanctum efficitur; per ipsum enim Deus
 in nobis habitat: impium igitur est inter creaturas spiritum collocare. Item, lib. 8. con-
 tra Iulianum: Græcorum sapientes, inquit Cyrillus, pro spiritu sancto, tertiam introdu-
 cunt animam, à qua omnia animalia animantur, dum immittit eis vitam: ipsa enim, te-
 ste Plotino, inspirauit vitam illis, quæ vel tellus alit, vel mare, quæ vel in aëre, vel in cœ-
 lo, diuina astræ. Et illa anima Solem, magnumq; cœlum ornavit, & in ordine circum-
 git naturalia, natura alia existens ab his quæ ornat, & quæ mouet & viuificat: necesseq;
 est, ut his sit dignior, & ijs quæ sunt ac corrumpuntur. Reuera, inquit Cyrillus, Deus
 & pater per filium in spiritu sancto efficaciter operatur creaturas, & ea quæ non erant,
 ut essent, produxit, & facta bene continet, ordinemq; illis optimum, & harmonias, &
 leges decreuit. Iste est diuinus & viuificus sanctus spiritus, ex Deo procedens, subsisten-
 tiam suam habens, & viuens, & semper existens; quia est eius, qui est, & ipse omnia
 implet, & omnia continet; quoniam & consubstantialis est cum implente omnia, & sine
 medio ubiq; existente: Ipso enim omnia plena sunt: scriptum est enim: Spiritus domini
 repleuit orbem terrarum: mouet enim in his quæ mouentur, continet vniuersum, & a-
 nimat, & viuificat, & non alia natura est ab ea quæ patris, vel ab ea quæ filij. Eandem
 catholicæ fidei doctrinam apud antiquissimum & gloriosissimum martyrem Iustinum
 inuenio, in expositione fidei de trinitate: Dominus noster Iesus Christus, inquit, postquam
 resurrexit à mortuis, in cœlum ascensurus, Apostolos ad erudiendas baptizandasq; ge-
 tes mittens, sic eis mandauit: Ite, docete omnes gentes, baptizando eas, in nomine pa-
 tris, & filij, & spiritus sancti. Corinthijs quoque scribens beatus Paulus, finem epistolæ
 quasi obsignat doctrina hac apposita, dicens: Gratia domini nostri Iesu Christi, & dile-
 ctio Dei, & societas spiritus sancti, cum vobis omnibus. Rursum ad Ephesi. sic ait: Sum-
 mo angulari lapide Christo Iesu, in quo quacunq; structura coagmentatur; ea crescit in
 templum sanctum in domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei per spiri-
 tum sanctum. Videtis quo pacto docens de structura quæ fit in Christo, per quam Christi
 templum efficitur, iuxta illud: Inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero Deus eorū: tres
 personas coniunctim nobis commemorat: hinc discimus Christum Deum & spiritum v-
 num numen esse. Huius rei gratia, inquit ad Ephe. Flecto genua mea ad patrem domini
 nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlo, & in terra nominatur; ut det vobis
 iuxta diuitias gloriæ suæ, ut fortitudine corroboremur per spiritum suum, in internum
 hominem,

Spiritu sancto
signati sumusEph. 1.
Spiritus san-
ctus quomo-
do imprimit
in nobis sigil-
lum diuinæ
essentiæ.Spiritus san-
ctus vocatur
anima mundiSpiritus domi-
ni repleuit or-
bem terrarū.Iustini doctri-
na de trinita-
te.

Trinitas.

Spiritus sanctus ex patre filioque procedit.

Vnititas in trinitate, & trinitas in vnititate
Basilii magni de spiritu sancto.

Spiritus sanctus non est creatura.
Spiritus sanctus est vnctio.
Christiani à Christo.

Sermo impius est, dicere spiritum sanctum esse creaturam.

hominem, vt inhabitet Christus in vobis: atque ita inhabitantis numinis vna complectitur patrem, filium, & spiritum sanctum, sic vbiq; has tres personas in eundem ordinem referens. Nam in secunda ad Corinthios sic loquitur: Qui autem confirmat nos vobiscum in Christum, & qui vixit nos, Deus est, qui etiam obsignauit nos, deditq; arram spiritus in cordibus nostris. Hic quoque Doctor gentium disertè coniunxit patrem Deum, & Christum filium, & spiritum sanctum. Quod verò spiritus sanctus à patre, filioque procedit, idem Apostolus ostendit: Vos, inquit, non spiritum mundi accepistis; sed spiritum, qui ex Deo est, utiq; ex Deo patre: deinde vocat eundem spiritum Christi, spiritum filij sui clamantem in cordibus nostris, Abba pater, spiritum veritatis, veritas autem filio attribuitur: itaq; cum in doctrina per totum orbem publicata, & in prescripta forma baptismi, & in creationis narratione, & in vi potestatis, coniunctim patris, filij, sanctique spiritus vnum nomen accepimus; quis contendet filium & spiritum sanctum alienum ab illa diuina beataq; essentia? Decet igitur, vt vnum Deum confiteamur in patre, filio, & spiritu sancto, vnius deitatis, licet tres sint substantiæ, siue personæ: atque ita vnititas in trinitate, & trinitas in vnitatem noscitur. Hanc de beata illa diuinaq; trinitate sententiam proferimus filijs ecclesiæ, hortantes, vt sic sapiant, & sic viuant. Hæc Iustinus, Porro de diuinitate spiritus sancti affatim, & eleganter Basilii magni disputauit, in libro contra Eunomianos: Verbo domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quemadmodum, inquit, prolatum verbum in Deo non est, sed viuens, & subsistens, & factiuum omnium; sic in Deo non est spiritus perfusus, non dissolutus aër; sed virtus sanctificans, consubstantialis, subsistens. Iste spiritus sanctus eiusdem est operationis cum patre, & filio: Deus enim operatur omnia in omnibus: & spiritus sanctus similiter, diuidens omnia, prout vult. Deus dimittit peccata: & spiritus sanctus dimittit peccata: insufflans in Apostolos dixit: Accipite spiritum sanctum, quorumcunq; dimiseritis peccata, dimittentur eis: Docete omnes gentes, baptizantes eos, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. iubet credentes baptizari, & doceri in trinitatis nomine. Apostolus Petrus loquens Iudeis: Pœniteat singulos, inquit, malitiæ suæ, & baptizetur vnusquisque in nomine domini Iesu, & saluabitur. Dominus verò Apostolis dixit: Vos autem baptizabimini spiritu sancto. Si ergo in Apostolis eadem operari potest spiritus sanctus, quæ pater & filius in baptismo gentium operantur: eiusdem est ergo operationis, & consequenter eiusdem naturæ: actio enim naturam sequitur. Item, si spiritus alienus est à gloria patris & filij; quomodo testimonium perhibet spiritui nostro quod simus filij Dei, & cohæredes cum Christo? quomodo in corde nostro clamat, Abba pater? si quis spiritum Christi non habet; hic non est eius. Et iterum, dominus etiam spiritus est: & vbi spiritus domini; ibi libertas: non est spiritus sanctus possessio, nec creatura domini; sed dominus Deus noster. Item, spiritus sanctus vocatur vntio: Ioan. in sua canonica: Et vos vntionem habetis à domino. Et in actis Apost. Iesum, inquit, de Nazaret vnxit eum Deus spiritu sancto. Christus igitur per spiritum sanctum vntus est: non enim per alienam deitatem domini vntio est, & nomen Christi, & qui ab ipso Christiani vocantur. Ploraret sanè christianus, si salutis suæ nomen à creatura acciperet; creatura enim non sanctificat creaturam, sed spiritus sanctus: igitur creator est, & non creatura: dominus, & non seruus. Quis enim, qui creaturam renouat, qui corruptionem in incorruptionem transmutat, qui nouam nos efficit creaturam, à Deo, & filio separabit? Quomodo qui extra deitatem est, deitatis creaturam recuperat? Silentio tradatur sermo impius, qui dicit spiritum sanctum esse creaturam. non glorificetur creatura supra Deum: glorificatur autem supra deum: Si quæ morte, ac corruptione soluta sunt; immortalia, per creaturam redderentur. si quis in Christo noua creatura: Vetera transierunt, & ecce noua facta sunt omnia: utiq; per spiritus sancti virtutem. Item, si non credimus ex ore Dei spiritum sanctum prouenisse, nec verbum credemus; quoniam, & Dauid verbum & spiritum simul glorificans:

Trinitas.

Spiritus sanctus author nostræ formationis.

Trinitas est & non dualitas.

Quo ibo à spiritu tuo.

Hæc est vita æterna.

*ficans: verbo domini dixit celos esse firmatos, & spiritu oris eius omnem virtutem eorum. Et Moyses, quæ verbo facta opera monstrauit, spiritu viuificata ostendit in factio-
ne hominis secundum imaginem. Quomodo disseparabuntur inseparabilia, verbum scilicet Dei, & spiritus ex Deo, & filio? Paulum audiamus, qui formationem nostram in spiritu consumari ait: Nos verò, inquit ad Cor. 2. 4. reuelata facie, gloriam domini speculantes, in eandem imaginem conformamur, à claritate in claritatem, tanquam à domini spiritu. Sed dicis, Deus per filium facit omnia, facit etiam spiritum: sed tunc non esset trinitas, sed dualitas: nam si cum cæteris omnibus spiritus; quomodo cum patre, ac filio spiritus? quomodo trinitas est trinitas? quomodo in trinitate baptismus, qui vniuersum orbem sanctificat? Sed aquis connumerari eum dicis, utpotè creaturam, sicut aquæ sunt: quoniam dominus dicit: Nisi quis regeneratus fuerit ex aqua & spiritu sancto. Atqui Ioannes dicit. Ipse nos baptizabit in spiritu sancto, & igni: igitur cum igne gehennæ spiritum sanctum coordinabimus? hæc, quem impietatis excessum non superarent? itaq; diuinum spiritum, ut peccati maculas abstergat, aquis vtentem, ad aquarum humilitatem deicere non debemus: ille qui implet omnia, non est cum aquis cõferendus. Quò ibo à spiritu tuo? Et quò à facie tua fugiam? dicit David. Salomon dicit: Spiritus domini adimpleuit orbem. Septem orationibus hunc spiritum cognosci docet Isaïas. Zacharias verò profitetur septem oculos habere: Isti, inquit, sunt oculi domini respicientes terram. Et iterum: Ego in vobis, & spiritus meus stetit in medio vestri. Quare, quis non sentiat maiestatem spiritus sancti, cum hæc oracula prophetarum recitantur? Non est ergo creatura, sed creator. Sed dubitabis, cur dominus dicit: Hæc est vita æterna, ut cognoscant te deum, & quem misisti Iesum Christum. quare non simul coniunxit spiritum sanctum, si eiusdem est cum patre, & filio diuinitatis? Non disiunxit à patre & filio; sed inseparabilem ostendit. Similis modus loquendi inuenitur in actis Apostolicis: Hæc dicit Spiritus sanctus. Non debemus suspicari, solum spiritum sanctum leges nobis ferre, & futura prædicere: vnus est enim Deus pater, ex quo omnia: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia: vnus verò spiritus in quo omnia. Est ergo patri, filioque consubstantialis.*

CAP. IIII.

De Spiritus sancti nominibus, quibus ostenditur eius diuinitas.

*EX sacris literis per magnum Basilium depromptis, sancti Spiritus diuinitate percepta, libet cum eodem grauissimo authore, eiusdem spiritus titulos, epitheta, atque nomina percipere. Quatenus, inquit, mente tene-
tur, Spiritus dictus est: quemadmodum spiritus dicitur Deus: & spi-
ritus vultus nostri Christus dominus. Sanctus dicitur; quemadmodum san-
ctus pater, sanctus filius. Creature siquidem aliunde inducta est sanctitas: at spiritui
sanctitas est consumatiua natura: ideoq; non sanctificatur; sed sanctificat. Bonus item
dicitur, sicut pater: & bonus is, qui bonus ex bono natus est, cui bonitas est ipsa essen-
tia. Rectus dicitur, ut rectus dominus, & rectus Deus noster; eò quòd per se sit ipsa
virtus, & ipsa iustitia, quæ se non potest nec in hanc partem, nec in illam flectere pro-
pter naturæ incommutabilitatem. Paracletus, id est, consolator, dicitur spiritus: quem-
admodum & vnigenitus. sic ipse dixit, Ioann. 14. Ego rogabo patrem meum, & alium
paracletum dabit. Hoc pacto communia sunt nomina patri, filio, & spiritui sancto: quæ
appellationes illis tribus personis competunt, propter eiusdem diuinæ naturæ ineffabilem,
summamq; vniõnem, siue vnitatem. Dicitur etiam spiritus principalis, spiritus ve-
ritatis,*

Nomina sancti Spiritus.

Spiritus.

Sanctus.

Bonus.

Rectus.

Paracletus.

Trinitas.

Spiritus domini ornavit cœlos.

Sancti spiritus operationes.

1. Cor. 6.
Rom. 8.

2. Cor. 5.

Spiritus sanctus est ubiq.
Repetitio omnium.

D. Chryso-
mi doctrina
de diuinitate
spiritus sancti

Spiritus sanctus nos transformat.

ritatis, spiritus sapientie, spiritus diuinus: operationes habet ineffabiles ob magnitudinem, innumerabiles propter multitudinem: Erat, præerat, simul aderat cum patre, & filio: Spiritus domini ornavit cœlos: consolidata sunt virtutes cœlorum, quæ non possunt à bonis excidere: quod enim deo coniunctæ sunt, ita, ut ad malitiam non redeant, in beatitudine perseuerent; id illis à spiritu accessit. Christi aduentus est; spiritus præcurrit: in carne fuit aduentus; & spiritus inseparabilis: Operationes virtutum sunt, sunt dona sanationum; sed per spiritum: Demones expulsi sunt; sed in spiritu dei: Diabolus spoliatus est imperio; sed intus præsentem spiritum: peccatorum facta est remissio; sed in gratia spiritus: Abluti estis, sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi; & in spiritu sancto: conglutinati estis cum deo; sed per spiritum sanctum; misit enim Deus spiritum filij sui in corda nostra, clamantem, Abba pater. Resurrectio mortuorum est; sed à spiritu sancto: Suscitabit, inquit Apostolus, mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum: à terrena, mortalique vita, ad cœlestem, & immortalem translati estis; sed à sancto spiritu: si qua in Christo noua creatura; Vetera transierunt, & ecce noua facta sunt omnia. Spiritus S. dixit Petro, Actor. 7. Descende, & ambula cum illis, nihil diiudicans, quoniam ego misi illos. Spiritus sanctus dixit, Actor. 13. Separate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod accersui illos: Num seruus ita loquitur? Isaias dicit 48. Dominus misit me, & spiritus eius. Primitiæ martyrum Stephanus: Vos, inquit, semper spiritui sancto restitistis. Non est ergo seruus spiritus sanctus; sed dominus. Amplius, non solum ex appellationibus, & operationibus perspicuum est, spiritum sanctum diuinitatis patris & filij esse consortem; verumetiam, quia est intellectu incomprehensibilis. De patre legitur: Pater iuste, mundus te non cognouit. de spiritu sancto autem, Ioan. 14. Spiritum veritatis mundus non potest accipere, quia non videt, neque nouit illum; vos autem nostis illum, & apud vos manet. Iste spiritus à solis sanctis per cordis puritatem videri potest: iste est, qui replet omnia. Non sic autem angelorum virtutes: nam angelus, qui loquebatur Zachariæ patri Ioannis baptistæ, per idem temporis in cœlo suam non implebat stationem: at spiritus sanctus, & in Abacuc operatus, & in Daniele in Babylonia creditus, & in Catarrhacta fuit cum Ieremia, & cum Ezechiele in Chobar. Igitur, qui ubique est, qui natura dominus est, qui magnitudine incomprehensus, qui potens in operationibus, qui bonus in beneficentiis, Deus est, & non creatura. Si itaque spiritus sanctus est natura bonus, nouit profunda dei, viuificat vna cum deo, est vita per iustitiam; quis adeo contentiosus? quis adeo expers doni cœlestis, & absque gustu bonorum dei verborum? quis adeo à spe cœlestium alienus, ut spiritum sanctum creaturæ copulet, à diuina natura distractum? Accipietis virtutem superuenientis spiritus sancti in vos. An ob id contemnendus est? An non & filium pater dedit hominibus? Qui, inquit, proprio filio suo non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non omnia cum eo nobis donauit? Subscribit huic doctrinæ catholicæ D. Chryso. in expositione primi capituli ad Galatas: Ministrantibus illis, ac ieiunantibus domino, dixit spiritus sanctus, segregate mihi Paulum & Barnabam: vnde liquet eandem esse potestatem filij & spiritus sancti: quum enim à spiritu missus esset; à Christo se missum ait. Paulus, inquit, apostolus Iesu Christi, non ab hominibus; sed per Iesum Christum, & deum patrem, qui suscitauit eum à mortuis. Idem & alibi declarat, ea quæ dei sunt, attribuens spiritui sancto: siquidem senioribus Milesiis verba faciens: Attendite, inquit, vobis ipsis, & vniuerso gregi, in quo posuit vos spiritus sanctus pastores & Episcopos: & tamen in priori epistola ad Cor. cap. 11. dicit: Quos quidem posuit Deus, primum apostolos &c. adeo promiscuè, citraque discrimen loquitur, quæ spiritus sunt, Deo tribuens, rursum quæ dei, spiritui. Et in expositione 4. cap. epist. posterioris ad Cor. Transformamur in eandem imaginem, tanquam à domino spiritu. Vides ut & hic spiritum appellat dominum. hic spiritus transformat, hic non sinit nos conformari huic seculo: hic est opifex

opifex talis creaturæ. ultra Solem refulget anima spiritu sancto perpurpata, non aliter quam si argentum ad Solis radios expositum, emittat & ipsum radios: licet non ex sua-
pte natura solum; verum etiam ex Solis fulgore: similiter & anima repurgata, & ar-
gento facta lucidior, accipit radium à gloria spiritus sancti, & hunc vicissim ex se re-
mittit. Itaque si spiritus sanctus minor est patre & filio, & alterius substantiæ; nihil con-
solatio profuisset, neque audire eundem spiritum: qui enim à Rege accipit, multi id fa-
cit, quod à Rege accipit: qui autem à seruo, tunc magis dolet, quando id sibi in memo-
riam reducit. Itaque etiam hinc constat, quod non seruius, sed regis substantiæ spiritus
sanctus sit. Differentiæ, inquit Apostolus in priori epistola ad Cor. II. ministratorum
sunt, idem autem Deus, qui omnia dispensat, ut vult. In sermone autem de trinitate plu-
rimis sanctarum scripturarum auctoritatibus ostendit, spiritum ex patre, filioque proce-
dere: Si, inquit, ex patre procedit, & à filio non alterius substantiæ est spiritus sanctus,
spiritus dei, spiritus Christi, spiritus veritatis, spiritus consolator. Cur (inquit Petrus
ad Ananiam) mentitus es spiritui sancto? Non mentitus es homini, sed deo. Vides quo-
modo spiritum sanctum, deum nominet? Et Paulus ad Cor. I. cap. 6. Vos templum dei
estis, & spiritus sanctus habitat in vobis. Manifestum quod Deus est spiritus, qui habi-
tat in nobis. Et in eadem epistola: Spiritus scrutatur profunda dei: non enim scrutatur, ut
alienus, neque ut ignorans, quia scriptum est: Profundiora te ne quæsieris. De patre scri-
ptum est: Ego sum Deus scrutator renum, & cordium: Non ergo spiritus sanctus scru-
tatur profunda dei, ut extraneus; sed ut habens eandem naturam, eandemque diuinita-
tem. Segregate mihi Paulum & Barnabam, in opus, ad quod vocavi eos. Vide potesta-
tem, intellige diuinitatem. Et Agabus: Hæc dicit spiritus sanctus, virum cuius est zona
hæc, sic alligabunt in Ierusalem. Et Apostoli: Visum est spiritui sancto, nihil magis
seruandum: Et iterum: Pertransi Phrygiam, & Galatiæ regiones, prohibiti à spiritu san-
cto loqui sermonem in Asia. Ut venerunt autem in Mysiam, attentauerunt in Bithyniam
proficisci, & non sinebat eos spiritus sanctus. Et iterum: Verumtamen spiritus sanctus per
singulas ciuitates testificatur, dicens &c. Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo spi-
ritus sanctus posuit vos Episcopos. Vide virtutem spiritus, auctoritatem, & potestatem.
Num alienum à deo est spiritus sanctus? Absit. Benedixit spiritus sanctus, inquit A-
postolus actor. vlt. per Isaiam prophetam 6. Auribus audietis, & non intelligetis. Pau-
lus inquit: Dixit spiritus sanctus: Isaias, inquit: Dixit dominus Deus sabaoth. Vide quo-
modo scriptura promiscue loquitur, & citra discrimen de patre, filio, & spiritu sancto.
In homelia autem de adorando spiritu sancto, ostendit spiritum sanctum, esse spiritum
filij: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ro. 8. Eundem scriptura appel-
lat spiritum patris: Spiritus, qui à patre procedit, dicitur spiritus veritatis: Ioan. 14. &
spiritus filij. Gal. 4. Misit Deus spiritum filij sui I. Cor. 5. Si autem spiritus eius, qui ex-
citauit Iesum, habitat vobiscum. Hæc nomina sanctæ & immaculatæ trinitatis, sancti &
admirabilis spiritus sunt nomina, non naturæ conuenientia, sed operationi. Dicitur autem
iterum spiritus sanctus, spiritus vitæ, lex spiritus vitæ Ro. 6. Christus autem apud Ioan.
14. vocat se vitam: Ego sum via, veritas, & vita. Hæc nomina eiusdem sunt auctoritatis,
& eiusdem naturæ. Sunt autem alia nomina, quæ virtuti spiritus sancti ascribuntur;
ut sunt dona eius, ut potè spiritus sanctificationis, id est, beneficium; spiritus sapientiæ, Dona sancti
si alicui largiatur sapientiam: similiter spiritus fidei, spiritus precum. Hæc vocantur do-
na sancti spiritus. vnde, quando quis habet donum charitatis, dicitur habere spiritum cha-
ritatis, spiritum martyrij, spiritum adoptionis, spiritum veritatis, spiritum temperantiæ,
spiritum promissionis, spiritum mansuetudinis, spiritum reuelationis. Eph. 1. His titulis,
atque nominibus Paulus spiritum sanctum nominat. Isaias verò cap. 11. Spiritum sapi-
entiæ & intellectus, spiritum consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, spi-
ritum timoris domini. Spiritus sapientiæ datur Doctõribus, & docentibus: Spiritus intel-

Spiritus san-
ctus est Regiæ
substantiæ.

Spiritus san-
ctus scrutatur
profunda dei.

Spiritus san-
ctus est spiri-
tus filij.

Nomina ope-
rationis, no-
mina naturæ
spiritus sancti

Dona sancti
spiritus.

2. Tim. 1.

Eph. 1.

2. Cor. 4.

Gal. 6.

Rom. 1, 8.

trinitas.

Spiritus gratiæ & miserationis.
Repetitio nominum, & donorum spiritus sancti.

Spiritus sanctus in Christo homine.

Spiritu sancto enunciantur demonia.

Spiritus sancti plenitudo in Christo homine.

Spiritus sanctus totus in Christo homine.

Spiritus veritatis,

lectus auditoribus: sapientia armatura oris, intellectus verò cordis. Os, inquit Psalmi. 48. loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei intelligentiā: spiritus consilij in eo, qui rectè aliis consulit: & si ignoret, & nesciat docere; scit tamen bene consulere. Exo. 18. Iethro socer Moyses habuit donum consilij: Moyses verò donū sapientiæ. Zacharias propheta vocat spiritum gratiæ & miserationis: cap. 12. Effundam super domum David spiritum gratiæ, & miserationis: id est, donum misericordiæ. Itaq; spiritus sanctus vocatur spiritus dei, spiritus qui est ex deo, spiritus domini, spiritus veritatis, spiritus patris, spiritus filij, spiritus Christi, spiritus qui excitauit Christum: deinde dona, spiritus virtutis, spiritus charitatis, spiritus temperantiæ, spiritus promissionis, spiritus fidei, spiritus reuelationis, spiritus adoptionis filiorum dei, spiritus iudicij, & adustionis, Isaia. 4. spiritus rectus, spiritus principalis, spiritus precum apud Zachariam, spiritus suauis, ut dicit Salomon, spiritus septiformis apud Isaia, spiritus promissionis, spiritus sanctificationis: vna ergo est natura filij & spiritus sancti, vna virtus, vna veritas, vna vita, vna sapientia, vna natura in patre, & filio, quæ omnia in omnibus operatur. Ista natura par est, & æqualis, plena potestatis, & authoritatis, admirabilis, nullius indiga, non proficit, non minuitur, non augmenta suscipit, non attenuatur. Itaq; ex his quæ dicta sunt, potentiam, & diuinitatem spiritus sancti intelligere valemus. Verum operæpretium erit, eiusdem sancti spiritus opera, quæ in Christo homine perspicuè ostensa sunt, diligenter retexere: sic enim magis magisq; tam admirabilis spiritus maiestatem, diuinamq; naturā percipiemus: hæc enim illa spiritui sancto sunt attributa, quasi, nō sufficiat filius dei, sed potius, ut perfectæ trinitatis scientia, in natura humana Christi clarissimè ostenderetur. Voluit siquidem saluator carnem, quam accepit, spiritui sancto appropriare; ut id quod faciebat secundum carnem, spiritui sancto ascriberetur, qui habitauit in eo, sicut in sancto templo humano: Si ego in spiritu eijcio demonia: spiritui sancto attribuitur demonum eiectionem. Isaia 61. Spiritus domini super me, eo quod vnxit. Vnde in actis apostolicis 10. Iesum à Nazareth, inquit beatus Petrus, quem vnxit Deus spiritu sancto. Matt. 3. Mar. 1. Ioan. 1. Vidi cælos apertos, dicebat Ioannes, & spiritum sanctum descendentem sicut columbam, & manentem super eum. Non diuinitatem accepit à spiritu sancto; sed gratiam, atque dona in naturam humanitatis suæ. Statim ubi Christus fuit baptizatus, ascendit de aqua, & ductus est à spiritu in desertum. Ducta est caro Christi, & quasi pedagogum habuit spiritum sanctum. Luc. 4. Iesus autem reuersus est in virtute spiritus à deserto. Habuit igitur caro Christi spiritum sanctum, non partem donariorum; sed omnia habuit dona. Impleuit spiritus sanctus proprium templum, quod ipse formauerat in vtero virginis, omni gratia. Habuit donorum plenitudinem: vnde opus fuit, ut inde omnes acciperemus ad mensuram, & partes: Quia de plenitudine eius omnes accepimus Ioan. 1. beatus Paulus ad Col. 2. In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis: id est, omne deitatis donum, corporaliter: in carne enim Christi plenitudo gratiarum, virtutis, & operationis perenniter manet: Vidi, inquit, spiritum sanctum manentem super eum: utiq; totum: pater enim diligit filium, & non ad mensuram dedit ei spiritum sanctum. sed iste diuinus spiritus, qui corpus Christi formauit in vtero intemeratæ semperq; virginis matris, qui venit super Christum, & mansit in Christo, qui vnxit eum, qui sanctificauit, qui duxit in desertum, qui reduxit victorē, de meo accipiet, dicit dominus: quia non est alienus à me; sed eiusdem naturæ, atque diuinitatis. Qui ergo circa spiritum sanctum claudicant, & aberrant, recto pede ambulare circa filium nequeunt. De filio scribitur Ioan. 16. à meipso non loquor, sed quæcunq; audiui à patre; hæc loquor. De spiritu sancto autem: A semetipso non loquetur, sed quæcunq; audiet, loquetur: attamen est æqualis honor. Duo statuit æqualis ponderis, neque spiritus à seipso, neq; filius à seipso: sed opus habet filius patre, opus habet spiritus S. patre: itaq; æqualis erit honor. Multa habeo dicere vobis; sed non potestis portare modò: cū autem venerit spiritus veritatis, inducet

inducet vos in oranem veritatem, quia à seipso non loquetur. Ioan. 16. Et in Psal. 44. Vxit te deus deus tuus oleo letitiæ præ consortibus tuis: Effusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te deus in æternum. Veneremur ergo sanctum spiritum, ut verum deum, ex patre filioq; procedentem, quem propheta prædixerunt, Apostoli diuinis oraculis annuntiauerunt, Martyres confessi sunt, pij credunt, ecclesia contestatur, inscitia oppugnat, fidei pluribus argumentis persuasum habet. Sanè, spiritus sanctus fuit quidem semper, & est, & erit, neq; incepit, neq; desinet, sed semper patri, filioq; consubstantialis, vita, natura viuens, & viuentium viuificator, lux de luce, & lucis suppetitor, per se bonus, & fons bonitatis, per se dominus, sui iuris, deus de deo, & deificans, virtus omnipotens, etiam infirmis virtutem concedens, supersubstantialis ex substantia supersubstantiali. Spiritus sanctus, spiritus absq; materia, absq; rege, absq; senio, absq; successore, indissolubilis supra omnem captum & contemplationem, incommutabilis, impollutus. Spiritus sanctus, spiritus quem nemo interpretari potest, imperuestigabilis, imperscrutabilis, imparibilis, incircumscriptus, absq; fluxu, absq; sorde, absq; confusione, non imaginabilis, incomprehensibilis. Spiritus sanctus, non spiritus ventorum, non spiritus angelicus, non spiritus corporalis, non spiritus aëreus, sed spiritus opifex, spiritus personam in deitate habens, spiritus sapientiæ, intellectus, & exultationis, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & agnitionis, spiritus timoris & mansuetudinis. Spiritus sanctus, spiritus pacis & fidei, spiritus gratiæ & intelligentiæ, spiritus libertatis & temperantiæ, spiritus salutis & illustrationis. Spiritus sanctus est nostræ imaginis reformator, autor fidei in deum, mentalium oculorum nostrorum spiritualis sol, interni nostri hominis lumen, lucifer in pectore, opulentia filiorum, arrabon & pignus æterni regni, primitiæ vitæ æternæ, signaculum gratiæ baptismi. Spiritus sanctus corda nostra Christo conglutinat, in filios dei adoptat. Hoc spiritu propheta illustrantur, idiota sapientia conduntur, reges inunguntur, sacerdotes ordinantur, doctores declarantur, ecclesiæ sanctificantur, demones abiguntur, morbi curantur. Hunc spiritum vidit Abraham olim apud quercū Mambræ Gen. 18. Vidit Iob per turbinem, & nebulas. 38. Vidit Moyses in petra Exod. 33. Vidit Isaïas in throno excelsō, Isa. 6. Vidit Ezechiel in animalibus oculatis. Ezech. 1. Vidit Daniel in visione noctis. Quid ergo somniant aliqui spiritum sanctum deum non esse, aut ex patre filioq; non procedere; cum sanctissimi, doctissimiq; Græcorum, de diuinitate spiritus sancti tam clarè sint locuti?

Spiritus sancti laudes.

Spiritus sancti epitheta.

CAP. V.

Doctores latini de diuinitate & operibus spiritus sancti.

Post Græcorum sapientum oracula, quæ de diuinitate, maiestate, atq; potestate sancti spiritus disertè copioseq; locuta sunt; in animo est, latinorum sapientum dogmata consulere, quæ non minus eruditè, quàm eleganter, per sonarunt trinitatem, ac sancti spiritus diuinitatem, virtutem, operationes, ac ingentia opera nobis tradiderunt. In primis autem, in manus venit Tertullianus, temporis antiquitate, & doctrinæ grauitate insignis. Is in lib. de trinitate, assumens illud Ioelis propheta cap. 2. In nouissimis diebus, inquit, effundam de spiritu meo super seruos & ancillas meas, spiritus diuinitatem ostendit. Dominus similiter in Evangelio Ioan. 20. Accipite spiritum sanctū, quorum remiseritis peccata, erunt remissa &c. Hunc spiritum sanctum, dominus Christus, modò paracletum appellat, modò spiritum veritatis esse pronunciat. Hic spiritus in prophetis populum accusauit, & in Apostolis aduocationem gentibus præstitit. Differentia in illo spiritu genera officiorum, quia differens ratio causarum, ipse tamen spiritus non diuiditur, qui hæc gerit; sed vnus atque

Tertullianus de trinitate.

Spiritus idem in prophetis, & Apostolis.

rū trinitas

Spiritus aduocatus.

Spiritus sancti operationes in ecclesia

Pater sine origine.

Filius ex substantia patris.

Irenæi doctrina de sancta trinitate.

Spiritus sanctus verus deus.

Spiritus principalis.

idem est diuidens officia sua per tempora. Habentes, inquit, Apostolus 2. Cor. 4. eundem spiritum, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus, ideo loquimur. In Euangelio Ioan. 14. legitur: Rogabo patrem, & alium aduocatū dabit vobis: Dominus enim in cœlos cum esset abiturus, paracletum discipulis necessariò dabat, ne illos quodammodo pupillos, quod minime decebat, relinqueret, & sine aduocato, & quodam tutore defereret. Hic est enim, qui ipsorum animos, mentesq; firmavit, qui euangelica sacramenta distinxit, qui in ipsis illuminator rerum diuinarum fuit, quo confirmati pro nomine domini, nec carceres, nec vincula timuerunt; quinimò ipsas seculi potestates, & tormenta calcauerunt, armati iam scilicet per ipsum, atq; firmati, habentes in se dona, quæ hic idem spiritus ecclesiæ Christi sponsæ, quasi quædam ornamenta, distribuit, & dirigit. Hic est, qui prophetas in ecclesia constituit, magistros erudit, linguas dirigit, virtutes & sanitates facit, consilia suggerit, deniq; ecclesiam perfectam, consumatamq; facit. Hic est, qui in modum columbæ super Christum venit, & mansit, habitans in solo Christo plenus, & totus, nec in aliqua mensura, aut portione mutilatus; sed cum tota sua redundantia cumulatè admissus, ut ex illo delibationem quandam gratiarum ceteri consequi possint. Hæc autem de spiritu sancto, & plura similia. De patre autem, & filio sic: Pater solus in diuinis nescit originem, inuisibilis, immensus, immortalis, æternus, vnus deus, ex quo filius natus est, verbum dei, ex substantia patris. Hic, cum sit genitus à patre, semper est in patre, quem pater antecedit origine. Huius nomen est verbum, per quod facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil. Omnia post ipsum sunt; quia per ipsum sunt: & meritò ipse est ante omnia; quando per illum facta sunt omnia. Ex patre natus, patri suo originem suam debens, vnus deus, originem nascendo contraxit, vnigenitus, & primogenitus ex illo est, qui originem non habet. Hæc quidem Tertullianus, quibus satis clarè sanctæ trinitatis mysterium nobis aperuit. Suffragatur nobis in hoc negotio antiquissimus, & doctissimus Irenæus, Episcopus Lugdunensis lib. 3. cap. 6. contra hæresim Valentini. Verus deus, inquit, pater, filius, & spiritus sanctus. In psalmo legimus: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Patrem enim filio collocutum ostendit, qui & dedit ei hereditatem gentium, & subiecit ei omnes inimicos. Verè igitur cum pater sit dominus, & filius verè sit dominus; meritò spiritus sanctus domini appellatione nuncupatur. In psal. 44. sic legimus: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus, deus tuus. utrosq; enim dei appellatione significauit spiritus, & eum qui vngitur filium, & eum qui vngit, scilicet patrem. Nemo igitur deus nominatur, aut dominus appellatur, nisi verè sit deus. Et 25. Vnus atq; idem, inquit, est spiritus dei, qui in prophetis quidem preconauit, quis, & qualis esset aduentus domini: in senioribus autem interpretatus est bene, quæ benè prophetata fuerant: ipse & in Apostolis annunciauit plenitudinem temporum adoptionis venisse, & proximasse regnum cœlorum, & inhabitare intra homines credentes in eum, qui ex virgine natus est Emanuel. Et cap. 19. Potestatem, inquit, regenerationis demandans discipulis dicebat eis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, filij, & spiritus sancti. Hunc promisit per prophetas, effundere se in nouissimis temporibus super seruos & ancillas, ut prophetent: hunc descendisse super Christum Ioan. affirmat: Isaias 11. Requiescet super eum spiritus domini. Et iterum: Spiritus domini super me, eò quod vnxit me dominus. Hunc spiritum petit Dauid humano generi dicens: Et spiritu principali confirma me. Quem & descendisse Lucas ait, post ascensum domini super discipulos in pentecoste, habentem potestatem omnium gentium, & apertionem noui testamenti: vnde & omnibus linguis conspiranter hymnum dicebant deo, spiritu ad vnitatem redigente distantes tribus, & primitias omnium gentium patri offerente. Et lib. 5. Vbi spiritus patris, inquit, ibi homo viuens, caro à spiritu sancto possessa, oblita quidem sui, qualitatem autem spiritus assumens, conformis efficitur verbo dei. Ideoq; dicitur ab Apostolo 1. Cor. 15. Sicut portavimus imaginem terreni; ita

ita portemus imaginem cœlestis Clemens Romanus lib. 2. Nolite putare, inquit, duos ingentos dicere deos, aut unum diuisum esse in duos: sed filium Dei unigenitum dicimus, ex patre natum. Similiter de paraclete dicimus. Porro D. Cyprianus ornatè copiosèq; sancte trinitatis mysterium explicat: Pater, inquit, nos docet, & instruit: filius arcana dei nobis reuelat: spiritus sanctus replet, & imbuit. A patre potentiam, à filio sapientiam, à spiritu sancto accipimus innocentiam. Pater eligit, filius diligit, spiritus sanctus coniungit & vnit. A patre nobis datur aternitas, à filio imaginis eius conformitas, à spiritu sancto integritas & libertas. In patre sumus, in filio viuimus, in spiritu sancto mouemur, & proficimus. Et in Serm de spiritu sancto: Huius, inquit, spiritus virtus & diuinitas, cum in propria natura ab inquisitoribus mundi, antiquis propriè inuestigari non posset; subtilissimis tamen intuiti sunt coniecturis compositionem mundi, compositis, & distinctis elementorum præsentem omnibus animam affuisse, quæ secundum genus, & ordinem singulorum non tam præberet, & motum, & intransgressibiles figeret metas, & stabilitatem assignaret & usum. Hanc vitam, hunc motum, hanc rerum essentiam, animam mundi philosophi vocauerunt, putantes cœlestia corpora, Solem dico, & lunam, & stellas, ipsumq; firmamentum huius animæ virtute moueri, & regi, & aquas, & terram, & aërem huius semine impregnari: qui si spiritum & dominum & creatorem, & viuificantem, & nutritorem crederent omnium, quæ sub ipso sunt, conuenientem haberent ad fidem accessum. Sed abscondita est à sapientibus & prudentibus quæ esset deitatis trinitas, vel quæ vnitas, vel quæ personarum proprietates. Iste spiritus sanctificator superferebatur elemento purificatorio, id tunc baptismi virtutem enuncians. Iste spiritus s. arcam Noe quæ typum gerebat ecclesiæ tunc regebat, & adhuc regit, extra quam quisquis perfidus enagatur, inuolutus fluctibus mergitur in profundum, & impossibile est eum viuere, cui non superfertur spiritus vite. Hic spiritus sanctus omnium viuentium anima, ita largitate sua se omnibus abundanter infundit; ut habeant omnia suo ordine naturæ competentia: non quod ipse sit substantialis anima singulis; sed in se singulariter manens sicut sol, absq; sui diminutione omnia nutrit & fouet. Hic spiritus rubri maris aquas siccauit, & suspensis hinc inde vehementibus fluctibus, ab ollis carniū, & Egypti pulmentariis populum ad spirituales eremi libertatem eduxit incolumem, & alimoniam cœlestibus parauit. Exo. 14. Hic est spiritus sanctus, quem Magi in Egypto tertij signi ostensione conuicti, cum sua defecisse præstigia fatebantur, dei digitum appellarunt. Hic digitus Dei, mundanæ iudex & vindex perfidie, noui tempore testamenti expellit demones, nec laborat agendo, soloq; nutu perficit omnia. Hoc digito in lapideis tabulis lex primum conscripta, in monte Sina Moyse est commendata. Numeri 11. scribitur Moyse iussu esse, ut in viros septuaginta, quos ipse presbyteros iudicaret, de spiritu sancto partiretur, ut in negotiis partem gererent sollicitudinis: quibus cum imposuisset Moyse manus, requieuit in eis spiritus sanctus, qui non Moyse in 70. hominibus diuisus, quasi ipse sine spiritu remaneret, vel idem spiritus secaretur in partes; sed secundum mensuram donationis diuinæ, quæ erat in Moyse, gratia singularis facta est multiplex & communis: & data est multis in eo potestas, quod prius solius Moyse disponebat authoritas. Sic Helix spiritum duplicem recepit Heliseus: non quod in duas substantias idem spiritus diuisus sit, & duos propheta sanctus habuerit spiritus; sed quod Christiano, cuius typum Heliseus gerebat, accepto spiritu sancto, data sit potestas in opere & sermone, & ad ascendentem Heliam, id est, Christum, pio desiderio profecutus, fide claruerit & intellectu, vita & signis, miraculis & exemplis. Hic spiritus sacrorum ordinum est distributor, in pudicis mentibus sibi statuit mansionem, humiles, & cœlibes sibi habet domesticos, abominatur ærarios, falsarios detestatur. Hic omnibus ecclesiæ sacramentis interest, quæ ipse perficit, & consummat. Hic peccata diluit, iustificat, & ad vitam reuocat mortuos. Hic discordes pacificat, & vinculo dilectionis adstringit, & ligat. Hic nos cœlo inuehit, & à mundi huius vanitatibus auulsos, superni regni constituit heredes.

trinitas
Clemens Romanus.
Cyprianus.

Spiritus sanctus anima mundi.

Arca Noe typus ecclesiæ.

Spiritus sanctus est sicut Sol.

Spiritus sanctus vicit Magos in Egypto.

Spiritus qui erat in Moyse in 70. hominibus diuisus.

Spiritus duplex Helix in Heliseo.

Spiritus sanctus omnia ecclesiæ sacramenta consummat.

trinitas.

Leo Papa.

Spiritus sanctus est deus.

Spiritus sancti natura est inuisibilis.

In beata nulla substantiæ diuersitas.

Spiritus sancti virtus.

Proprietates personales.

heredes. Hic est spiritus à patre, filioq; procedens: deus, & non creatura: dominus, & nō seruus. Non minus eleganter, quàm eruditè Leo Papa spiritus sancti diuinitatem, atq; virtutem in sermonibus de spiritu sancto prosequitur. In primo autem sermone in die pentecostes, apertè profitetur spiritum sanctum esse deum: O quàm velox est, inquit, spiritus sapientiæ, vbi deus magister est! quàm citò discitur, quod docetur! Deinde ostendit patris filij, ac spiritus sancti vnā esse eſſentiam: Nemo, inquit, existimet in iis quæ corporeis visa sunt oculis, diuinam eius apparuisse substantiam: Natura inuisibilis, & patri filioq; communis, qualitatem muneris, atq; operis qua voluit, significationem monstrauit. Proprietatem verò eſſentiæ suæ in sua deitate continuit: quia sicut nec patrem, nec filium; ita nec spiritum sanctum humanus potest visus attingere: In trinitate enim nihil est dissimile, nihil impar est, & omnia quæ de illa possunt substantia cogitari, nec virtute, nec æternitate discreta sunt. Cumq; in personarum proprietatibus, aliud sit pater, aliud sit filius, aliud spiritus sanctus; non tamen alia deitas, nec diuersa natura est. Siquidem cum de patre sit filius vnigenitus, & spiritus patris filioq; sit spiritus; non sicut quæcunq; creatura, sed sicut vtroq; viuens & potens, & sempiternus, & ex eo quod est pater filiusq; subsistens. Vnde dominus in Euangelio: Spiritus sanctus de meo accipiet, & annuntiabit vobis: Non enim alia sunt patris, alia sunt filij, alia spiritus sancti: sed omnia quæcunq; habet pater, habet filius, habet & spiritus sanctus. In illa enim trinitate nulla tempora, nulli gradus, nullæ naturæ differentiæ cogitari debent: etsi nemo potest de ea explicare quid est, nemo audeat confirmare quod non est. Excusabilius enim est de natura ineffabili non loqui digna, quàm definire contraria. Ideo enim hanc beatam trinitatem, vnum confitemur deum, quia in his tribus personis, nec substantiæ, nec potentiæ, nec voluntatis, nec operationis est vlla diuersitas. Porro, spiritus sanctus est inspirator fidei, doctor scientiæ, fons dilectionis, signaculum castitatis, totius est causa virtutis: ab ipso sunt lachrymæ, ab ipso sunt gemitus supplicantium, aduocatio patris, confessio filij: nemo siquidem potest dicere dominum Iesum, nisi in spiritu sancto: nemo peruenit ad indulgentiæ remedium, qui patrocinantem non habuit spiritum sanctum: quid enim oremus, nescimus; sed spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: quo quidem spiritu vacuari, nimis mortiferum est, quia nunquam veniam meretur, qui ab intercessore deseritur. Huius autem sancti spiritus ab omnipotentia patris & filij, nunquam est discreta maiestas: & quidquid in dispositione rerum omnium agit diuina moderatio; ex totius venit prouidentia trinitatis. Vna est ibi benignitas misericordiæ: vna censura iustitiæ: nec aliquid est in actione diuisum; vbi nihil est in voluntate diuersum. Quem ergo illuminat pater, illuminat filius, illuminat spiritus sanctus. Cumq; alia sit persona missi, alia mittentis, alia promittentis; simul nobis & vnitas manifestatur, & trinitas; vt eſſentia habens æqualitatem, & non recipiens solitudinem, & eiusdem substantiæ, & non eiusdem intelligatur esse personæ. Quod ergo salua cooperatione inseparabilis deitatis, quædam pater, quædam filius, quædam propriè spiritus exequitur; nostræ redemptionis dispositio, nostræ salutis est ratio. Opus nostræ reparationis, misericordia est totius trinitatis, vt scilicet pater propitiaretur, filius propitiaret, spiritus sanctus igniret. Ex quo patet, spiritum sanctum verum deum esse.

CAP. VI.

Diui Hieronymi doctrina de spiritu sancto.

Quoniam multum interest fidei catholice, rectam de sancta trinitate cognitionem habere; hac de causa Diui Hieronymi viri doctissimi, & sanctissimi doctrinam in mediū adducere curau; vt fidelis quisq; conspiciat, quàm verissima de beata trinitate sint dogmata Christianæ religionis. Quest. 9. ad Hedibiam. Alium, inquit, paracletum dabo vobis: se dominus ostendit esse

esse paracletum, qui appellatur consolator. Vnde & deus pater hoc censetur nomine, deus
 miserationum, & totius consolationis. Si autem & pater cōsolator, & filius consolator, & Spiritus san-
 spiritus consolator est: & in nomine patris, filij, & spiritus sancti, quod intelligitur deus, turæ cum pa-
 baptizantur credentes: quorum unum diuinitatis & consolatoris est nomen; eorum & tre & filio.
 una est natura. Hic spiritus sanctus, non solum in Apostolis, sed etiam in prophetis fuit,
 de quo Dauid orabat dicens: Spiritum sanctum tuum ne auferas à me: & Daniel spiri-
 tum dei habuisse narratur: & Dauid in spiritu loquitur: Dixit dominus domino meo &c.
 Et iterum: Verbo domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius, omnis virtus eorum. Proin- Spiritus oris
 de quicquid est patris & filij, hoc idem & spiritus sancti est; absq; enim spiritu sancto dei.
 imperfectum est mysterium trinitatis. Item ad Pammachium aduersus errores Ioannis Sine spiritu
 Ierosolimitani: Sanctam, inquit, & adorandam trinitatem, eiusdem substantiæ & coæter sancto imper-
 nam, eiusdem gloriæ & diuinitatis credimus: anathematizantes eos, qui grande aut par- fectū est my-
 uum, aut inæquale, aut visibile in deitate trinitatis quicquam loquuntur. sed sicut incor- sterium trini-
 poralem, inuisibilem æternum dicimus patrem: sic incorporalem, inuisibilem, & æternum tatis.
 dicimus filium, & spiritum sanctum. Item ad Pammachium & Oceanum, dicit Lactan- Lactantij er-
 tium perperam loqui de spiritu sancto in epistolis ad Demitrianum: Iudaico, inquit, erro-
 re deceptus, spiritus sancti negat substantiam: institutionum verò eius libros, quibus con-
 tra gentes scripsit fortissimè approbat. Dicit quoq; Origenem malè sensisse de filio, peius Origenis er-
 verò de spiritu sancto, animarum de cœlo ruinas, impie protulisse, in cæteris verò omnes^{ror.}
 alios viciisse. Mille & eo amplius tractatus, quos in ecclesia locutus est, edidit, innumera- Librorum O-
 biles præterea commentarios. Et lib. 2. aduersus Pelagianos: Prohibiti, inquit, sunt à spi- rigenis nume-
 ritus sancto loqui verbum in Asia. & iterum: Non dimisit eos spiritus Iesu. Nota, quòd rus.
 spiritus Iesu, spiritus sanctus sit, qui in alio loco propter vnitatem substantiæ, patris spi-
 ritus appellatur. Voluerunt loqui in Asia, & prohibentur à spiritu sancto. Tentant ire in
 Bithyniam, & non eos permittit spiritus Iesu: In expositione autem illius dicti Apostoli
 Ephes. 4. Nolite contristare spiritum sanctum dei, in quo signati estis in die redemption-
 nis. Signati, inquit, sumus spiritu dei sancto, ut & spiritus noster & anima imprimantur Spiritus san-
 signaculo dei: & illam recipimus imaginem & similitudinem, ad quam in exordio con-
 diti sumus. Hoc signaculum sancti spiritus, iuxta eloquium saluatoris, deo imprimente^{cti signaculū.}
 signatur: Hunc enim, ait, signauit pater deus, Ioan. 6. Signatur ergo à patre spiritu signa-
 to, omnis, qui ex eo quòd credidit deo, signauit, quia verus est deus: qui idcirco signatur,
 ut seruet signaculum, & ostendat illud in die redemptionis, purum atq; syncerum, &
 nulla ex parte mutilatum. Et in caput primum eiusdem epistolæ, qui est arrabo nostræ Spiritus san-
 hereditatis: Arrabo, inquit, futura emptioni quasi quoddam testimonium, & obligamen-
 tum datur: pro pignore verò mutua pecunia; ut cum illa reddita fuerit, pignus à credito
 re reddatur. Et quomodo ex arrabone æstimatur qualis emptio futura sit, & quæ posses-
 sio; ita quoq; ex arrabonis varietate, hereditatis postea secutura magnitudo cognoscitur.
 Quomodo autem arrabo, qui nobis tribuitur, non est extra nos, sed intra nos est; sic &
 ipsa hereditas, hoc est, regnum dei quod intra nos est, in nobis versatur intrinsecus. Iste
 autem spiritus repromissionis sanctus, qui est arrabo nostræ hereditatis, ideo nunc san-
 ctus datur; ut redimantur, & copulentur deo, in laudem gloriæ ipsius. Item, in explicatio-
 ne illius sententiæ Apostoli ad Galat. cap. 3. Qui ergo tribuit vobis spiritum, hoc est, ad-
 ministrat, inquit, præsentis temporis est legendum; ut ostendatur per singulas horas, atq;
 momenta semper dignis sanctum spiritum administrari: & quantò quis in dei opere &
 amore profecerit, tantò magis sancti spiritus in se habere virtutem. Item, ad Principiam
 virginem: Lingua mea, id est, spiritus sanctus, ut scriba velox, qui in cordibus credenti-
 um velociter scribit, id est, infundit fidem sanctæ trinitatis, & sanctæ Christi humanita-
 tis. Itaq; mea lingua in similitudinem scribæ velocis, qui quodam signorum compendio,
 breuiatum Euangelij sermonem exarauit in tabulis cordis carnalibus. Item, exponens il-
 lud Can-

ru trinitas

Spiritus san-
ctus turturis
& columbae
appellatione.

Turtur.

Columba.

Spiritus san-
cti dona in
Christo.

Septem mu-
lieres appre-
henderunt vi-
rum vnum.

Scripturae de
spiritu sancto

Spiritus flui-
us violentus.

Spiritus san-
ctus recedit a
cogitationi-
bus stultis.

*lud Canticorum: Vox turturis audita est in terra nostra: Non sine causa, inquit, in sacri-
ficiis assumitur par turturum, aut duo pulli columbarum: nam idem valent, & nunquam
dictum est separatim par tantummodo columbarum, sed par turturum, & duos pullos
columbarum. Columba spiritus sanctus est. spiritus autem sanctus, quando de magnis,
& occultioribus sacramentis, & quae multi capere non possunt, loquitur; in turturis ap-
pellatione signatur, id est, in eius aui, quae semper in montium iugis, & in arborum ver-
ticibus commoratur; in vallibus autem & in his quae ad homines usque perueniunt, colum-
ba assumitur. Denique Saluator est dignatus assumere, & venit ad terras: multiq; tunc
circa Iordanem peccatores erant. Idcirco spiritus sanctus, non in turturis sed in colum-
bae forma visus est. Valde autem apposite dicitur, spiritus sanctus Deus est & non crea-
tura, dominus & non seruus, quod in Christo homine plenissime quieuerit. Apprehen-
dent, inquit Isa. cap. 4. septem mulieres virum vnum, id est, septem gratiae spiritus sancti
apprehendent Iesum, quem multo tempore desiderauerant; quia nullum alium potuerant
inuenire, in quo aeterna statione requiescerent. Ioan. I. Super quem videris spiritum san-
ctum descendantem, & manentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Za-
charias propheta vidit super lapidem vnum septem oculos, & in vno candelabro aureo
septem lucernas, & septem suffusoria, cap. 3. Et cap. 11. Et requiescet super eum spiritus do-
mini. Euangelium quo vtuntur Nazarei, sic habet: Descendet super eum omnis fons spi-
ritus sancti. Et 42. Ecce puer meus, quem elegi, ponam spiritum meum super eum. Et ca.
47. Spiritus ex me egreditur, id est, spiritus sanctus, qui in principio ferebatur super
aquas, & viuificabat omnia, qui de patre egreditur, & propter societatem naturae, a fi-
lio mittitur, dicente: Expedit vobis, vt ego vadam: nisi enim iero, paracletus non veniet
ad vos; si autem ego iero, mittam eum ad vos. Ne scandalizet quempiam, si spiritus e-
gredi dicatur ex patre, cum filius de se dixerit Ioan. 16. Ego de patre exiui, & veni in
mundum. Hic est spiritus de quo scribit Moyses Numeri 11. Det dominus spiritum suum
super populum suum. Ioel. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophe-
tabunt filij vestri, & filiae vestrae. Similiter Zacharias 1. cap. Verumtamen, inquit, verba
mea, & legitima mea suscipite, quae ego praecipio in spiritu meo seruis meis prophetis. Et
cap. 12. Effundam super Ierusalem spiritum gratiae & miserationis. cap. 49. Isaia. Veniet
quasi fluuius violentus, scilicet spiritus sanctus: sic enim legimus in actis Apostolorum
cap. 2. Factus est subito de caelo sonus, quasi spiritus violentus &c. Hoc spiritu signauit
pater Deus suum dilectum dominum nostrum Iesum Christum. Ioan. 6. Veniet qui liberet,
& auertat impietates Iacob. cap. Isa. 63. Quasi animal in campo descendens spiritus do-
mini, ductor eius fuit. Iste est spiritus sanctus, de quo in Actis Apostolicis cap. 5. Quare
conuenit vobis mentiri spiritui sancto? Non estis hominibus mentiti, sed Deo. Igitur spi-
ritus sanctus est Deus. Iste est spiritus sanctus, de quo & in sapientia reperimus. cap. 1.
Sanctus enim spiritus disciplinae fugit dolum: & recedit a cogitationibus stultis. In ex-
positione autem illius authoritatis Ioelis 2. Effundam de spiritu meo &c. Sine spiritu san-
cto, inquit, & mysterio trinitatis, quicquid in vnam, & alteram personam accipitur, im-
perfectum est. Ex his ergo, & similibus scripturis, quas D. Hieronymus interpretatur,
animaduertere licet, spiritum sanctum esse verum Deum ita; vt sine ipso imperfectum
sit mysterium trinitatis.*

CAP. VII.

Diui Ambrosii doctrina de spiritu sancto.

*Vm D. Ambrosius ex professo de diuinitate spiritus sancti loquatur tri-
bus egregijs libris ad Gratianum Augustum; eo libentius ex eo aliquid de
cerpere curauim, quod vberius vidi de hac re fuisse locutum. In primo autem
cap. primi libri, egregie disputat, spiritum sanctum non esse connumeran-
dum*

dum inter creaturas, neque inter omnia, sed super omnia. Spiritus sanctus, inquit, non est potestati alienæ subiectus, aut iuri, Psalmo. 118. Omnia seruiunt tibi. Spiritus hoc dixit per prophetam, non dixit, seruiamus tibi, sed seruiunt tibi; ut crederes, quod ipse à seruitio sit exceptus. Ergo cum vniuersa seruiant, non seruiat spiritus; utique inter vniuersa non est spiritus sanctus: alioqui quomodo spiritus sanctus scrutatur profunda Dei?

1. Cor. 2. Etenim cum ex deo spiritus sit, et spiritus oris eius; quomodo possumus inter omnia dicere spiritum sanctum, cum super omnia deus sit, cuius est spiritus, plenæ utique perfectæque virtutis? Cum venerit paracletus, inquit dominus in Euangelio Ioan. 15. quem ego mittam vobis à patre meo, spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Etenim spiritus sanctus testis est fidelis, et verus; quo nihil ad expressionem diuinæ veritatis, atque maiestatis est plenius, nihil ad vnitatem diuinæ maiestatis euidentius; cum idem nouerit spiritus quod et filius, qui paternorum testis, et consors diuinorum secretorum est. Exclussit itaque à cognitione dei societatem, et multitudinem creaturæ: non excludendo autem spiritum sanctum, ostendit non esse socium creaturæ. Ioannes dicit in Euangelio cap. 1. Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus, qui erat in sinu patris, ipse enarrauit nobis. Excipitur spiritus sanctus, alioqui quomodo scrutatur profunda dei, si deum non videt? Quomodo deum non videt, qui est spiritus, qui à patre, filioque procedit? Si ergo à creaturis exceptus est spiritus sanctus: igitur est super omnia, quia exceptus est ab omnibus. Sed aliquis dicet, spiritus sanctus inter omnia numerandus est, quia scriptum est in Euangelio Ioan. cap. 1. Per quem facta sunt omnia. Omnia quidem per filium facta sunt, quæ facta sunt: sed spiritus sanctus non est factus, sicut omnia, nec creatus. Quod si non excipis spiritum sanctum, neque excipies filium vbi Apostolus ait, 1. Cor. 8. Nobis tamen vnus Deus pater ex quo omnia, et nos in illum. Ut autem scias, quia inter omnia non sit filius, lege sequentia: Et vnus dominus Iesus per quem omnia: aliter confundes mysteriū trinitatis: te enim oporteret asserere, patrem esse à filio, quia per filium omnia. Eiusdem autem est impietatis, vel patri, vel filio, vel spiritui sancto derogare. Non enim credit in patrem, qui non credit in filium: nec credit in filium, qui non credit in spiritum sanctum. Sed dices, quæ ratione cum dixerit hic ex patre omnia, et per filium, de spiritu tacuerit? Dico tibi et tu, quæ ratione Rom. 5. Scribitur: Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum, qui datus est nobis? Nunquid à solo spiritu sancto diffunditur charitas in cordibus nostris? Minimè. Igitur, sicut qui benedicitur in Christo, benedicitur in nomine patris, filij, et spiritus sancti; quia vnum nomen est, potestas vna: ita etiam, vbi operatio aliqua diuina, aut patris, aut filij, aut spiritus sancti designatur; non solum ad sanctum spiritum, sed etiam ad patrem refertur et filium. Itaque si minuas patris, aut filij, aut spiritus sancti potestatem, vacuum est omne mysterium: si vnum neges, totum subrues. Vnitas ergo operationis est in tribus, quæ separari non potest. Quod si hoc loco separatur spiritus ab operatione patris et filij, quia dictum est: Ex deo omnia, et per filium omnia: ergo et ibi, quia Apostolus de Christo dixit 9. Rom. Qui est super omnia deus benedictus in secula. Rom. 9. Non solum eum creaturis omnibus, sed etiam patri, quod dictu nefas est, prætulit. sed absit: non enim inter omnia pater, sed supra omnia diuinitas patris, filij, et spiritus sancti. Porro, quæ essent illa omnia, quæ facta sunt à filio, Apostolus explicat Coloss. 1. Quoniam in ipso condita sunt, quæ in cælis, et quæ in terris, visibilia, et inuisibilia: sunt enim in cælis etiam inuisibilia quæ facta sunt, nempe throni, dominationes, principatus, potestates: omnia per ipsum, et in ipso creata sunt, et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant. Nunquid ergo hic inter creaturas spiritum sanctum comprehendit? Minimè. Nam sicut per filium dicit omnia creata; ita etiam in spiritu sancto vires habere vniuersa cælestia, regius Propheta protestatur Psal. 32. Verbo domini, inquit, cæli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Item, Math. 12. Qui blasphemauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei. Sensus est,

rû trinitas
 Spiritus sanctus non est
 inter omnia,
 sed super omnia.

Spiritus sanctus non est
 socius creaturæ.

Spiritus sanctus non est
 factus.

Sine spiritu sancto vacuum est omne mysterium.

Spiritus sancti blasphemia non remittuntur.

- est: Si quis spiritus sancti dignitatem, maiestatem, & potestatem abneget sempiternam, & putet non in spiritu dei eici demonia, sed in Beelzebub; non potest ibi exoratio esse venia, ubi sacrilegij plenitudo est. Est ergo spiritus sanctus deus, & non creatura. Nam si quis alicui creaturæ derogaverit, veniam tandem consequetur, sicut qui adoraverunt militiam cœli. Qui ergo negat spiritum sanctum, negat & Deum patrem, negat & deum filium: quoniam idem est spiritus dei, qui spiritus Christi. Unus enim est pater, unus filius unus spiritus sanctus, de quo in psalmo 138. Quò ibo à spiritu tuo? Et Apost. 1. Cor. 12. Nemo in spiritu dei loquens, dicit anathema Iesu: Et nemo dicit dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Rom. 8. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si spiritus dei habitat in vobis: si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius. Spiritus sanctus spiritus dei, spiritus Christi, unus spiritus, deus, & non creatura: omnis enim creatura mutabilis est. Spiritus autem sanctus nō mutatur: neq; enim aliquo vitio mutari potest. qui omnium abolet vitia, & peccata condonat. Quomodo ergo mutabilis erit, qui sanctificando alios mutat ad gratiam? Quomodo mutabilis, qui bonus semper est? Dabit, inquit Lucas Evangelista, spiritum bonum petentibus se Psal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectam. Spiritus complens, sed qui solis participetur iustis. Simplex substantia, opulens virtutibus, unicuiq; præsens, diuidens de suo singulis, & ubiq; totus. Merito q̃ filius dixit: Ite baptizate gentes in nomine patris, filij, & spiritus sancti, non dedignatus spiritus sancti societatem. Spiritus bonus, non quasi acquirens, sed impartiens bonitatem: non accipiens aliquid à creaturis, sed qui accipitur à creaturis: sicut non sanctificatur; sed ipse sanctificat: creatura enim sanctificatur. Spiritus sanctus ergo non est creatura. Ioannes in sua prima canonica cap. 5. Tres sunt, qui testimonium dant in terra, aqua, sanguis, & spiritus: aqua testis est sepultura, quia in illo sepelimur elemento, ut renouati per spiritum resurgamus: sanguis testis est mortis Christi: spiritus testis est vitæ: Si qua ergo in aqua gratia; non ex natura aquæ, sed ex præsentia spiritus sancti. Non ergo inter creaturas connumerandus, qui sanctificat creaturas. Sanè, omnis creatura, certis naturæ suæ est circumscripta limitibus: at spiritus sanctus, nullis clauditur locis, aut finibus circumscribitur: Quò ibo à spiritu tuo, dicebat David Psal. 138. quis igitur dubitet, spiritum sanctum ubiq; esse totum, & totum nobis infundi? Quòd si ita res se habet, ut manifestè scriptura protestatur; proculdubio spiritus sanctus verus deus est Cœlum & terram ego compleo, dicit dominus Ieremie 23. Si ergo dominus est, qui cœlum complet, & terram; quis potest spiritum sanctum iudicare dominationis, & diuinæ potestatis exortem, qui repleuit orbem terrarum, qui repleuit dominum Iesum, sicut scriptum est: Iesus autem plenus spiritu sancto, regressus est à Iordane? Quis igitur alius, nisi qui eiusdem esset plenitudinis, complementem omnia posset implere? Repleti spiritu sancto loquebantur verbum dei cum fiducia: actorum 4. Spiritus sanctus superueniet in te, dixit Gabriel Archangelus intemeratæ virgini Mariæ. Spiritus sanctus ergo est spiritus plenitudinis, quod diuinum est, & supra virtutem creaturarum. Ioan. cap. 4. Ex hoc cognoscimus, quia manet in nobis, de spiritu quem dedit nobis. Quod autem manet, semper utiq; est, nunquam mutatur. Ergo si mutationem non habet, aternitatem habet. Et ideo spiritus sanctus sempiternus est: creatura autem obnoxia vitio, ideoq; mutabilis, & non sempiterna. Igitur spiritus sanctus non est creatura. Item spiritus sanctus vocatur oleum letitiæ, Psal. 44. Vnixit te deus, deus tuus oleo letitiæ. Et actorum 10. Quomodo vnxit eum deus spiritu sancto? Pulchrè autem oleum letitiæ dicitur, ne creaturam eum putares: olei enim huiusmodi natura, nequaquam naturæ alterius humido miscetur: letitia quoq; non corpus vngit, sed intima cordis illuminat, sicut propheta dixit Psal. 4. Dediisti letitiam in corde meo. Sicut ergo ludit operam, qui oleum vult cum creatura humidior confundere; ita planè, qui spiritum vult cum creaturarum natura miscere: Dominus in Euangelio Ioan. dicit cap. 4. Fiet in eo fons aquæ viux salientis in vitam æternam. Hic fons utiq; gratia spiritus*
- Spiritum sanctum qui negat, patrem, & filium negat.
- Spiritus sanctus non mutatur.
- Spiritus sanctus ubiq; totus.
- Tres sunt qui testimonium dant in terra, aqua, sanguis & spiritus.
- Spiritus sanctus spiritus plenitudinis.
- Spiritus sanctus est æternus.
- Spiritus sanctus oleum letitiæ.
- Spiritus sanctus est fons aquæ salientis
- lū est,

lis est, Auius de viuo fonte procedens, Ioan. 7. Flumina fluent de ventre eius aqua viua. Quibus ex verbis animaduertimus diuinā significari magnitudinis unitatem: eiusdemq; naturæ, eiusdemq; potestatis spiritum sanctum cum patre, & filio esse. Non est ergo creatura, neq; seruus spiritus sanctus; sed Deus verus, & creator verus. Apost. 1. Ro. creaturam creatoremq; diuisit: Seruiuerunt, inquit, creatura, potiùs quàm creatori. Phil. 3. Nos enim, inquit, sumus circūcisio, qui spiritui deo seruimus. sic habēt Codices Græci. οἱ πνεύματι θεῷ λατρεύοντες. id est, qui spiritui deo seruimus. Ergo cū seruendū dicat spiritui, idē Ap. qui non creatura, sed creatori asserit seruendum, euidenter utiq; & ipse sanctū ostendit spiritū creatorem, & in æternæ diuinitatis honore venerandum, quia scriptū est: Dominum deum adorabis, & illi soli seruiēs. Matt. 4. Sed aliquis posset nobis obijcere illud Amos: Ego Deus firmans tonitruum, & creans spiritum, faciens lucem & nebulam: igitur spiritus sanctus est creatura. Soluitur, scriptura in eo loco loquitur de spiritu, siue flatu ventorum, non de spiritu sancto. Ipsa enim dictorum series potissimam ventum, non spiritum sanctum indicat. Nam si de spiritu sancto dicere voluisset, non de tonitruo utiq; præmisisset: neq; enim antiquiora sunt tonitrua, quàm spiritus sanctus. Deinde cū subiectum esse videamus de luce, & de nebula; nōne manifestum est, quòd de creatura mundi dictum intelligendum sit? Firmans tonitruum, inquit, & creans spiritum; quia frequenter creantur ista, cū fiunt, spiritus autem sanctus æternus est. Item, pater creator est dominicæ incarnationis, sicut scriptum est: Dominus creauit me. Filius creator est dominicæ incarnationis: Prouerb. 7. Sapientia ædificauit sibi domum. Spiritus sanctus quoq; creator est dominicæ incarnationis, Matt. 1. Inuenta est in vtero habens de spiritu. Ergo spiritus sanctus, qui creauit dominicæ incarnationis sacramentum, quod super omnes est creaturas, quomodo esse poterat creatura? Item, Spiritus est creator noster secundum gratiæ sacramentum: dicente Paulo 2. Eph. Ipse enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis. Ioan. explicat huius gratiæ sacramentū: Quod natum est ex carne, inquit, caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Claret igitur nostræ regenerationis authorem esse spiritum sanctum, qua secundum deum creamur, ut filij dei simus. Ergo cū ille nos in regnum suum per adoptionem sacræ regenerationis assumpserit; nos ei quod suum est denegare non debemus. Ille nos supernæ regenerationis fecit heredes; qui nos hereditatē vendicamus, refutare debemus authorem? Absit. Renouamini, inquit Apostol. 4. Eph. Spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum deum creatus est in veritate, & iustitia, & sanctitate. Si itaq; qui renouatur spiritu mentis, induit nouum hominem, qui secundum deum creatus est: sancti spiritus igitur opus est regeneratio ista præstantior: & noui hominis, qui creatus est ad imaginem dei, author est spiritus. Item, vna est voluntas patris, filij, & spiritus sancti, vna vocatio, vna præceptio. Pater dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: filius vocauit Paulum, sicut ipse dicit: Paulus vocatus Apostolus non ab hominibus; sed per Iesum Christum: spiritus sanctus vocat: Separate, inquit, mihi Paulum & Barnabā, ad opus, ad quod assumpsi illos. In actis Apo. ca. 11. Quod Deus mundauit, tu ne commune dixeris subito decidit super gentes iste Deus mundans, nēpē spiritus sanctus. vnde ostenditur operationem spiritus sancti, operationem esse diuinam. Petrus autem missus, non expectauit imperium patris, sed sancti spiritus diuinitatem confessus est: Ego, inquit, quis eram, qui prohiberem Deum? Et cap. 15. eiusdem libri: Deus qui nouit corda hominum, inquit, testimonium perhibuit, dans his spiritum sanctum, sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, mundans per fidem corda eorum. Si spiritus sanctificat, si mundat corda hominum; utiq; Deus, & non creatura: hæc enim non nisi à solo deo fieri possunt. Item Matt. 11. Nemo nouit filium, nisi pater, neq; patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Plus dixit de filio, non quòd plus habeat quàm pater, sed ne minus habere credatur. Nouit deum patrem spiritus sanctus; quia

Spiritus sanctus est creator.

Obiectio.

Solutio.

Spiritus S creator dominicæ incarnationis.

Spiritus est creator gratiæ

Spiritus sancti opus est nostra regeneratio.

Spiritus sanctus est verus Deus.

Trinitas.

scriptum est 1. Cor. 2. Quæ sunt dei, nouit spiritus dei. Nemo, inquit, cognoscit, nisi spiritus dei. Non tamen filium exclusit; alioqui non esset rerum quod dictum est: Nemo nouit patrem, nisi filius: Ergo vnus, & pater, & filius, & spiritus sanctus, & naturæ sunt, & scientiæ. Est ergo Spiritus Sanctus Deus.

CAP. VIII.

*Diui Gregorij Papæ doctrina de diuinitate
Spiritus Sancti.*

Spiritus sanctus eiusdem diuinitatis cū filio.

DE Spiritus Sancti diuinitate D. Gregorius lib. moralium. 2. cap. 41. Super quem videris, inquit, spiritum descendentem, & manentem, hic est qui baptizat. In cunctis namq; fidelibus spiritus venit: sed in solo mediatore semper singulariter permanet; quia eius humanitatem nunquam deseruit, ex cuius diuinitate procedit: in illo igitur manet, qui solus & omnia

Spiritus prophetiæ non semper adest prophetis.

semper potest. Itaq; si spiritus procedit ex diuinitate Christi, iuxta illud: Quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis: igitur spiritus sanctus est verus Deus, & non creatura. Fideles autem cū hunc accipiunt spiritum, quoniam signorum dona semper habere non possunt, hunc se accepisse quasi in transitu ostensione, protestantur. 4. Reg. 4. Dimitte eam, inquit Heliseus, anima enim eius in amaritudine est, & dominus celauit à me verbum.

Spiritus sancti dona duplicia.

Amos propheta non dixit cap. 7. Non sum propheta, neq; filius propheta; sed armentarius puer ego sum, vellicans Sycomoros. Quomodo autem propheta non fuit, qui de futuris tot vera prædixit? Aut quomodo propheta fuit, si de se in presenti vera denegauit? Sed quia eadem hora, qua requisitus est, prophetiæ sibi spiritum deesse sensit, de semetipso testimonium veraciter intulit, dicens: non sum propheta. Qui tamen secutus, adiunxit: Et nunc audi verbum domini &c. Itaq; prophetiæ spiritus, non semper adest prophetis. Cap. 42. ponit duplicia dona spiritus sancti. Alia, inquit, sunt dona spiritus sancti, sine quibus ad vitam nequaquam pertingitur, alia quibus vitæ sanctitatis pro aliorum vtilitate declaratur: mansuetudo namq; humilitas, patientia, fides, spes, charitas, dona eius sunt; sed ea, sine quibus homines ad vitam nequaquam peruenire possunt.

Fulgentius.

Alia autem dona sancti, puta prophetiæ, virtus curationum, genera linguarum, interpretatio sermonum, & huiusmodi, sunt ad correctionem intuentium ordinata. In his igitur donis, sine quibus ad vitam perueniri non potest, in suis electis spiritus sanctus semper manet: in aliis autem non semper manet: in mediatore autem dei & hominum semper manet, quia de eius substantia procedit. In cunctis enim eum semper habet presentem, quia ex illo idem spiritus per substantiam profertur: in aliis hominibus per gratiam manet: in Christo autem per substantiam manet ad cuncta. Igitur spiritus sanctus est verus Deus. Fulgentius quoq; lib. 2. Si quis diligit me, inquit, & pater meus diligit eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. sicut ergo pater & filius nusquam quidem desunt, et tamen ad quem volunt, veniunt, per gratiam enim veniunt, qui per potentiam nusquam desunt; sic etiam in missione, vel aduentu spiritus sancti, nullus localis illius accipiendus est motus, sed nostræ credendus est sanctificationis effectus. Præterea, de patre propheticus sermo loquitur: Cælum & terram ego impleo. De filio autem: Attingit à fine vsq; ad finem, & disponit omnia suauiter. In filio quoque omnia condita esse, docet Apostolus, & omnia in ipso constare. De spiritu sancto etiam legitur:

Spiritus domini repleuit orbem terrarū.

Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Propter quod & Dauid sanctæ trinitatis vnā substantialiter æternitatem, atque immensitatem non solum corde credens ad iustitiam; quin etiam ore confitens ad salutem, sic cecinit: Quò ibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Cū ergo tota trinitas vnitate deitatis suæ, naturaliter immensa, infinitaq; per-

maneat,

maneat ubique tota, nec vniuersitate totius possit concludi creaturæ; absque dubio, spiritus sanctus inter creaturas numerari non debet. Iste est spiritus veritatis, quem mundus non potest accipere. Ioan. 14. Iste est spiritus adoptionis, in quo clamamus Abba. Rom. 8. In isto spiritu præcipit fidelibus, qui sunt templum spiritus sancti, ut orent, atque in ipso rigilent. In isto spiritu, qui naturaliter est Deus, nihil corporale cogitare debemus, nihil locale, nihil temporale, nihil mutabile. Est ergo Deus, & non creatura: omnis enim creatura mutabilis est, Deus autem immutabilis est. Quia ergo Deus, & non motor. Nam & Sol tantus est, cum videtur ab oculis sanis, quantus cum videtur à sauciis: nec minuitur ipse, cum minus ab oculis turbatis percipitur: nec augetur, cum amplius oculis sanis infunditur; quia diuersitas illa visionis, non ex diuersitate Solis euenit; sed in diuersitate sanitatis, infirmitatisque consistit. et quamuis vnum minus, alterum magis illuminet; ipse tamen vnum, atque idem in se lumen habet. Sic etiam spiritu sancto, in se sine augmento, aut detrimento immutabiliter permanente, huic minus, alteri maius sua dona diffundit. Cum ergo spiritus sanctus augmenti, atque decrementi sit expers: igitur est Deus, & non creatura: omnis enim creatura augmenti, atque decrementi ricisitudini subiaceret. Per hunc sanctum spiritum compaginatur vnitas ecclesie cum suo capite Christo, & cum suis fidelibus, qui sunt membra Christi, templum verò spiritus sancti. Etenim in vno spiritu, in vno corpore baptizati sumus, siue iudei, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes vnum spiritum potauimus. Ipsa ergo gratia spiritus sancti per vnitatem pacis & charitatis, corpus Christi per dies singulos edificare non desinit. Ergo non sumus hospites & aduenæ, sed ciues sanctorum, & domestici dei, supraedificati supra fundamentum apostolorum, & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis edificatio constructa crescit in templum, in domo, in quo & vos coedificamini in habitaculum dei in spiritu sancto. Hæc autem edificatio in spiritu, est ad consummationem sanctorum, ut dicitur 4. Eph. In opus ministerij, in edificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem filij dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

CAP. IX.

Diui Augustini doctrina de deitate Spiritus sancti.

De sancti spiritus diuinitatem statuendam accedit locuplex testis, nempe Diuus Augustinus, qui in primo libro de trinitate, cap. 6. ita egregie quorundam argumenta confutat. Idololatræ, inquit, dicuntur, qui simulachris eam seruitutem exhibent, quæ debetur deo. secundum hanc enim dictum est Matth. 4. Dominum Deum adorabis, & illi soli seruias. Nam & hoc distinctius in scriptura Græca inuenitur, λατρεύουσ: tali siquidē seruitute creaturæ seruire prohibemur. vnde & Apost. detestatur quosdam, Ro. 1. Seruierunt creaturæ, & non creatori: non est igitur creatura spiritus sanctus, cui ab omnibus sanctis talis seruitus exhibetur. Nos, inquit, Apost. ad Philip. 3. sumus circumcisio, spiritui deo seruientes. Spiritus sanctus non est creatura. Præterea, 1. Cor. 6. Nescitis quia corpora vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à deo? Quid autem insanius, magisque sacrilegum est, quam ut quisque dicere audeat, membra Christi, templum esse creaturæ minoris secundum ipsos, quam Christus est? Alio autem loco dicit: Corpora vestra membra sunt Christi. si autem quæ membra sunt Christi, templum sunt spiritus sancti; non est creatura spiritus sanctus: quia cui corpus nostrum templum exhibemus, necesse est, ut huic eam seruitutem debeamus, qua non nisi deo seruendum est. vnde consequenter dicit: Glorificate ergo, & portate deum in corpore vestro. Item, lib. 2. de trinitate cap. 6. Operatio visibiliter expressa, & oculis

Trinitas.

Spiritus sanctus est inuisibilis & immutabilis sicut pater & filius

oculis oblata mortalibus, sicut in flatu vehementi, missio spiritus sancti dicta est: non ita, ut apparet eius ipsa substantia, qua & ipse inuisibilis & incommutabilis est, sicut pater & filius; sed ut exterioribus visis hominum corda commota à temporali manifestatione venientis, ad occultam aeternitatem semper praesentis conuerterentur. Ideo autem nusquam scriptum est, quod Deus pater maior sit spiritu sancto, vel spiritus sanctus sit minor deo patre: quia non sic est assumpta creatura, in qua apparet spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis, in quo persona verbi, est persona hominis. Proinde non ita possumus dicere spiritum sanctum, & deum, & columbam, & ignem esse; sicut dicimus filium dei, & deum, & hominem esse. Nec sic dicimus filium dei, agnum dei, sicut legitur Apocalyp 5. Vidi agnum tanquam occisum. Illa quippe visio prophetica non exhibita est oculis corporeis per formas corporeas; sed in spiritu per spirituales imagines corporum. Et cap. 3. eiusdem libri, explicans illud Ioan: 16. De meo accipiet & annuntiabit vobis. Ne autem fortasse crederetur ita natus de Christo spiritus sanctus, quemadmodum ille de patre; reddidit causam: Omnia quaecunque pater habet, mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet; ut intelligatur etiam spiritus sanctus de patre habere sicut & filius. Procedendo igitur filius à patre, dicit Ioan. 5. non potest à se facere quicquam; nisi quæ viderit patrem facientem, neque ex hoc minor est patre. Similiter dicitur de spiritu sancto: Non loquetur à semetipso, quia à patre filioque procedit: nec ideo minor est patre & filio, quia dictum est: Non loquetur à semetipso, sed quaecunque audiet, loquetur. cap. 4. eiusdem libri de trinitate. In euangelio Ioan. cap. 17. legimus: Pater clarifica me: non propterea putandum est, patrem filio esse maiorem: nam filius de spiritu sancto loquens: Ille, inquit, me clarificabit: nec tamen maior est filio. Porro autem,

Spiritus sanctus de meo accipiet.

Spiritus S. potens est clarificare filium.

si propterea spiritus sanctus clarificat filium, quia de filio accipit, & ideo de eius accipit; quia Omnia quæ habet pater, ipsius sunt: manifestum est, quia cum spiritus sanctus glorificat filium, pater glorificat filium. unde cognoscitur, quod omnia quæ habet pater, non tantum filij, sed etiam spiritus sancti sunt, quia potens est spiritus sanctus glorificare filium, quem glorificat pater. Igitur Deus verus est, & non creatura. Item ubique est Deus, quia cælum & terram ego impleo, dicit dominus Ier. 23. Spiritus S. est ubique, Psalm. 138. Si ascendero in cælum, tu ibi es, si descendero ad infernum, ades: ubique volens intelligi praesentem deum, quem prius spiritum sanctum nominauit: Quò ibo, inquit, à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? igitur spiritus sanctus est Deus. Lib. autem 4. de trinitate cap. vlt. Planè, inquit, fidenter dixerim patrem, & filium, & spiritum sanctum unius eiusdemque substantiæ, deum creatorem, trinitatē omnipotentem, inseparabiliter operari. Item lib. 5. de trin: cap. 14. Si quod datur, scilicet spiritus S. principium habet eum, à quo datur: quia non aliunde accepit illud, quod ab ipso procedit: fatendum est, patrem & filium principium esse spiritus sancti, non duo principia: sed sicut pater & filius vnus Deus, & ad creaturam relatiuè vnus creator & vnus dominus: sic relatiuè ad spiritum sanctum, vñ principium: ad creaturam verò pater, filius, & spiritus S. vñ principium, sicut vnus creator, & vnus dominus. Lib. 6. de trinit. ca. 5. Spiritus sanctus, inquit, in eadem vnitatē substantiæ, & aequalitate cum patre & filio consistit. Ille tres personæ, Deus vnus, solus, magnus, sapiens, sanctus, beatus: nos autem ex ipso, & per ipsum, & in ipso beati. Spiritus ergo sanctus commune aliquid est patris & filij, quicquid illud est. At ipsa communio consubstantialis & aeterna, quæ aptissimè dicitur charitas: & hæc quoque substantia, quia Deus substantia est, & Deus charitas est, Ioan. 4. In illa autem sancta trinitate æqualis est sapientia, æqualis est charitas; quia non est aliud deo esse, & aliud magnum esse. Æqualis est igitur etiam spiritus sanctus: & si æqualis, in omnibus æqualis propter summam simplicitatem, quæ in illa substantia est: Et ideo non ampliùs quàm tria sunt: vnus diligens eum, qui de illo est: & vnus diligens eum, de quo est: & ipsa dilectio. quæ si nihil est, quomodo Deus dilectio est? si non est substantia, quomodo Deus

Spiritus sanctus procedit à patre & à filio.

Pater & filius vñ principium spiritus sancti.

Spiritus sanctus est communio patris & filij.

do Deus

Trinitas.

do Deus substantia est? Fateamur igitur summam æqualitatem patris, & filij, & spiritus sancti. lib. 15. cap. 17. Spiritus sanctus, inquit, non est patris solius, nec filij solius, sed amborum: & ideo communem, qua inuicem se diligunt pater & filius, nobis insinuat charitatem, sicut vnum deum. De patre verbum genitum est, de patre spiritus sanctus principaliter procedit, principaliter, inquam, quia & de filio spiritus sanctus procedere reperitur: sed hoc quoque illi pater dedit, non iam existenti, & nondum habenti; sed quicquid vnigenito verbo dedit, gignendo dedit. Sic ergo eum genuit, ut etiam de illo donum commune procederet, & spiritus sanctus, spiritus esset amborum. Itaque in illa trinitatis simplici summaque natura, non aliud est substantia, & aliud charitas: sed substantia ipsa à patre, charitas est, & charitas ipsa substantia est, siue in patre, siue in spiritu sancto: & tamen propriè spiritus sanctus charitas nuncupatur. Nam sicut lex vetus propriè est lex Moysis, quia lex per Moysen data est, aliquando verò prophetis attribuitur, Ioan. 15. & in lege eorum, inquit, scriptum est, Psal. 34. Quia oderunt me gratis; ita planè propriè spiritus nuncupatur charitas, licet pater sit charitas, & filius sit charitas: sicut pater est Deus, & filius est Deus; nec duo tamè, sed vnus Deus. Verumtamen ex illis tribus, qua in trinitate nostræ mentis ostenduntur, non ita accipienda trinitas diuinarū personarum; ut tanquam memoria omnium trium pater sit, & intelligentia omnium trium, filius, & charitas omnium trium spiritus S. quasi pater nec intelligat sibi, nec diligat, sed ei filius intelligat & spiritus sanctus ei diligat, ipse autem sibi, & illis tantum meminerit, & filius nec meminerit, nec diligat sibi, sed meminerit ei pater: & diligat ei spiritus S. itemque spiritus S. nec meminerit, nec intelligat sibi, sed pater ei meminerit, & filius intelligat. Imò potius omnia ista tria omnes, & singuli habent in sua quisque natura: nec distant in eis ista, sicut in nobis; sed vnum aliquid, quod omnia valeat: & sic habeatur in vnus cuiusque natura, ut qui habet, hoc sit, quod habet. Et tamen non frustra in hac trinitate non dicitur verbum, nisi filius; nec donum dei, nisi spiritus sanctus. Ex quo apertissimè colligere licet deum verum esse spiritum sanctum, & non creaturam. In hoc, inquit Ioan. 1. 4. cognoscimus, quia in ipso manemus, & ipse in nobis: quia de spiritu suo dedit nobis. Spiritus itaque sanctus de quo dedit nobis, facit nos in deo manere, & ipsum in nobis: hæc autem facit dilectio: ipse est igitur Deus dilectio. Denique paulò post, cum hoc ipsum repetisset, atque dixisset: Deus dilectio est, continuo subiicit: Et qui manet in dilectione, in deo manet, & Deus manet in eo. Deus igitur spiritus sanctus est, qui procedit ex deo. In cap. ult. vltimi libri de trinitate: Domine Deus meus, inquit, credimus in te patrem, & filium, & spiritum sanctum. Neque enim diceret veritas: Ite baptizate omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti; nisi trinitas esses: nec baptizari nos iuberet domine Deus in eius nomine, qui non est dominus Deus: neque diceretur voce diuina: Audi Israel, dominus Deus tuus, Deus vnus; nisi trinitas ista esset, ut vnus dominus Deus esses. Et si Deus pater ipse non esses; & filius tuus, verbum tuum Iesus Christus ipse non esset: & donum vestrum spiritus sanctus non esset: non legeremus in literis veritatis, misit Deus filiū suum. Gal. 4. Nec tu vnigenite diceret de spiritu sancto, Ioan. 14. & 15. Quē mittet pater in nomine meo: & quem ego mittam vobis à patre. Domine Deus meus vnus, Deus trinitas. Item de fide ad Petrum, cap. 11. Firmissimè tene, inquit, & nullatenus dubites, eundem spiritum sanctum, qui patris, & filij vnus est spiritus, de patre & filio procedere: dicit enim filius. Ioan. 15. Cum venerit spiritus veritatis, qui à patre procedit: vbi suum spiritum esse docuit, quia ipse est veritas. De filio quoque procedere spiritum sanctum, prophetica, atque apostolica doctrina, nobis commendat Isaias 11. Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium. 2. Thessal. 2. quem interficiet dominus Iesus spiritu oris sui. Hunc autem spiritum oris sui insufflauit dominus Ioan. 20. post resurrectionem suam in apostolos suos, dicens: Accipite spiritum sanctum. lib. 1. c. 13. contra Maximinum Arianorum Episcopum: Nos, inquit, spiritum sanctum hono-

Spiritus sanctus non est patris solius, neque filij solius, sed amborum.

Spiritus sanctus principaliter procedit à patre.

Spiritus sanctus propriè appellatur charitas.

Si vna voluntas, intelligentia, & memoria sit in tribus personis.

Confessio sanctæ trinitatis.

Spiritus sanctus de patre, & filio procedit.

Trinitas.

Spiritus sancti
maiestas,

Spiritus sancti
influxus.

Spiritus sanctus non est
ingenitus,
neq; genitus,
sed à patre fi-
liusq; procedit

ramus, vt illuminatorem, vt sanctificatorem, vt doctorem, & ducatorem nostrum. lib. 1. de verbi incarnatione cap. 17. Ex scripturis diuinis didicimus Psalm. 50. Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Matt. 3. Spiritus sanctus super eum descendit. Ioann. 20. Accipite spiritum sanctum. Luc. 1. Spiritus sanctus superueniet in te. 1. Cor. 12. Nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto, Et in act. Apostolorum, per impositionem manuum, dabatur spiritus sanctus. tantæ authoritatis esse, & dignitatis substantiam spiritus sancti; vt salutare baptisma, non aliter, nisi excellentissime omni trinitatis authoritate, id est, patris, filij, & spiritus sancti cognominatione, compleatur, & ingenito deo patri, & vnigenito filio, nomen quoq; spiritus sancti copuletur. Quis igitur non stupefeat, quanta maiestas sit spiritus; cum eum, qui dixerit verbum in filium hominis, audeat sperare veniam; eum verò, qui in spiritum sanctum blasphemauerit, veniam non habere, nec in presenti seculo, nec in futuro? Ille est spiritus dei, qui ferebatur super aquas, Gen. 1. Non alius quidem, quàm spiritus sanctus, de quo Apost. 1. Cor. 2. Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum: & spiritus omnia scrutatur, etiam profunda dei. Ioan. 16. Adhuc multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modò: cum autem venerit ille spiritus consolator, spiritus sanctus, qui à patre procedit principaliter scilicet; ille vos docebit omnia, & commonebit omnia, quæ dixi vobis. Et ita sciendum est, quòd sicut filius dei, qui solus cognoscit patrem, reuelat cui vult; ita spiritus sanctus, qui scrutatur profunda dei, reuelat deum quibus vult: Spiritus enim ubi vult, spirat: Ioan. 3. Neq; enim putandum est, quòd etiam spiritus, reuelante filio, cognoscat patrem, alioqui ex ignorantia ad scientiam veniret, quod vtq; & impium pariter, & stultum est, spiritum sanctum confiteri, & ignorantiam ei ascribere: non enim cum aliquid aliud esset, antequàm spiritus sanctus per profectum venit in hoc, vt spiritus sanctus esset; quia tunc quidem, cum nondum esset spiritus sanctus, ignorabat patrem; postquàm verò recepit scientiam, etiam spiritus sanctus effectus est. Quòd si esset, nunquam vtq; in vnitatem trinitatis haberetur, nisi quia & ipse semper erat spiritus. Res siquidem, vt sint, habent ex deo patre; vt rationabiles sint, ex verbo, filio dei; vt sanctæ sint, ex spiritu sancto. Qui verò in hoc gradu profecerint per sanctificationem spiritus sancti; consequuntur illos influxus spiritus, de quibus Apost. 1. Cor. 12. Diuisiones operationum sunt, sed vnus Deus, qui operatur omnia in omnibus. Sanè, participatione spiritus sancti sanctificatus quis, purior, ac syncerior effectus, dignius recipit sapientiæ, ac scientiæ gratiã; vt de pulsibus omnibus, expurgatisq; pollutionibus, ac ignorantie maculis, tantum profectum sinceritatis, ac puritatis accipiat; vt hoc quod accepit à Deo, vt esset, tale sit, quale deo dignum est. In lib. autem de trinitate & vnitatem dei. cap. 1. Spiritum sanctum, inquit, neq; ingenitum, neq; genitum fides recta declarat: quia si dixerimus ingenitum, duos patres affirmare videbimur: si autem genitum, duos filios credere culpamur. Sed quod certa fides tenet, nec ingenitus est, nec genitus; sed ab utroq; procedens, id est, à patre, & à filio: Cum venerit, inquit Ioann. 15. paracletus, quæ ego mittam vobis à patre spiritum, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et rursus ipse dominus Iesus Christus post resurrectionem suam, vt ostenderet à se procedere spiritum sanctum, sicut & à patre, insufflans, ait: Accipite spiritum sanctum. Vnus ergo est spiritus patris & filij, vnus amborum spiritus. Nam quòd patris sit spiritus, ipse dominus, & saluator noster, ait: Non vos estis, qui loquimini; sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Et quòd idem & filij sit spiritus, Apostolus Rom. 8. dicit: Si quis, inquit, spiritum Christi non habet, hic non est eius. Hæc diuus Augustinus. Post igitur testimonia sanctarum scripturarum, quæ tam lucide, disertèq; à doctoribus tum Græcis, tum etiã Latinis explicantur, insani est capitis, velle aliud de diuinitate sancti spiritus sentire.

*Personarum trinitatem naturalibus posse
rationibus demonstrari.*

SUnum Relatiuum in rerum natura efficaciter potest ostendi; & reliquum etiam, eadem cognitionis specie, notum esse, necessarium est: sed imago trinitatis, in animæ nostræ potentis efficaciter ostensa est paulo antè, ubi de ternario numero locuti sumus, idq; per rationem naturalem; esse enim imaginem, vel ad imaginem, est homini à natura tributum: igitur, & alterum relatiuum, nempe diuinarum personarum trinitas, naturali potest ratione ostendi. Sane, si efficaci ratione naturali, duo principia productiua, scilicet intellectus, & voluntas, in diuinis ostendi possunt; duæ quoque personæ productæ facile ostenduntur, una verò producens. Profectò, si Deus est virtutis infinite, ut in primo libro dictum est: habet ergo aliquod productum infinitum, sibi maximè simile, idq; ad intra; spectat enim hoc ad ipsius perfectionem, simile sibi producere. sed duo sunt in deo principia productiua; duo quoq; esse ad intra producta æterna, omninò necessarium, etiam secundum naturalem rationem, esse videtur. Amplius, non magis videtur mentis captum excedere personarum trinitas, quàm diuinæ essentiae vnitas: Trinitas enim non est aliquid manus, quàm essentiae vnitas. sed naturali ratione dei vnitas in primo lib. ostensa est: igitur, & personarum trinitas, pari ratione demonstrari potest. Adhuc, philosophi, naturali ratione personarum trinitatem perscrutati sunt. Aristot. primo cœli, per hunc numerum scilicet ternariū: Adhibuimus nos ipsos magnificare deum vnum eminentem proprietatibus eorum, quæ creata sunt. Augustinus etiam 7. confess. apertè affirmat, cap. 9 se legisse apud quosdam Platonicos mysterium trinitatis: Procuraſti, inquit, mihi per quendam hominem immanissimo Typho turgidum, quosdam Platoniorum libros, ex Græca lingua in Latinam versos: & ibi legi, non quidem his verbis, sed hoc idem omninò multis & multiplicibus suaderi rationibus; quod In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum: omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. quod factum est in eo, vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et quia hominis anima, quamuis testimonium perhibeat de lumine, non est tamen ipsa lumen; sed verbum dei, Deus est lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: & quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Huc vsq; se legisse, apud illos Platonicos, August. affirmat, cuius verba ponere studui, ut quisq; pro suo libitu legat. sed Platonici, naturali ratione id perceperunt, cum prophetæ non extiterint: igitur quod prius. Mercurius quoque noster hoc idem protestatur, Monas gignit, inquit, monadem, & in se suum reflectit ardorem. Ex quo, Trinitatis mysterium apertissimè, lucidissimèq; omnibus manifestare videtur. Hæc, atque similia adduci solent argumenta, quibus trinitatis mysterium naturalibus statuere, probareq; cupiunt rationibus. Verùm, impossibile est homini, naturali posse ratione, diuinæ generationis secretum cognoscere: mens enim deficit, vox silet: vnde propheta. Generationem eius quis enarrabit? siquidem, creaturæ veluti effectus ad causam; ita nos ad dei cognitionem adducere possunt. Quamobrem, ex creaturarum ordine, natura, motusq; conditione, ad id tantum assurgimus; ut deum omnium esse principium intelligamus, quod profectò toti commune est trinitati. Quare, naturali ratione, quæ ad diuinæ essentiae vnitatem spectant, non autem, ad personarum trinitatem, cognoscuntur. Patet ergo, hoc sacrum trinitatis mysterium fide potissimum constare, rationibus verò naturalibus non ita efficacibus, quin locus pateat arguenti, atq; oppugnant. Sapientiam loquimur, inquit Apostolus, in mysterio absconditam, non huius seculi, neq; principum huius seculi. Ad argumenta autem sic respondere possumus, & ad primum quidem:

Rationes.
1.

2.

3.

In principio
erat verbum
apud Platonicos.Augustinus.
Platonici.
Mercurius.Trinitatis my
sterium ex fi
de, & reuelati
one potissi
mum constatSolutio argu
mentorū.

trinitas.

2.

Generare non
est perfectio-
nis simplici-
ter.

3.

Philosophi
quomodo co-
gnouerunt
trinitatem.

Inquisitio de
sancta trinita-
te optima.

Vera ratio de
sancta trinita-
tate.

Quemadmodum prius cognoscuntur extrema; quàm relatio; ita planè necesse est, trinitatem prius cognoscere, quàm trinitatis imaginem. sed trinitas naturali, aperta quæ non potest cognitione intelligi; superat enim creati intellectus potentiam, intelligendique virtutem: nec igitur illius imago naturaliter ostendi, manifestarique potest ratione. Ad 2. & si in deo probentur, intelliganturque intellectus, atque voluntas; actionem tamen producendi ad extra potius, magis quàm ad intra habere videntur, ubi producta sunt essentialiter distincta: unde generare non est perfectionis simpliciter; sed imperfectionis vicem suppletis: quia enim natura in vno individuo perpetua esse non potest, ut dicitur 2. de anima; hanc per speciem imperfectionem, supplere studet. At, Deus est substantia, & lux indeficiens, per se subsistens: non eget ergo pro suæ naturæ specie, seu ratione conseruanda, alterius speciei, siue individui adminiculo. Ad 3. negatur similitudo. Sanè, non ita per effectus personarum trinitas, ac diuinæ essentia unitas naturaliter cognoscitur: ob minorem certè, quàm cum intellectu nostro proportionem habet. Magis enim mihi persuadet naturæ instinctus, atque ratio, vnum me habere principium absolutum, indiuisum, quàm illud in tria esse supposita distinctum. Ad philosophorum auctoritates dico: Philosophos non cognouisse trinitatis mysterium per propria diuinarum vtiq; personarum, quæ videlicet sunt, paternitas, filiatio, & processio; sed per essentialia attributa, quæ personis appropriantur, veluti potentia patri, sapientia filio, bonitas spiritui sancto. Ad illud philosophi de numero ternario, dico hoc obseruatum fuisse apud philosophos ob ternarii numeri perfectionem, atque virtutem. Ad auctoritatem Platoniorum respondeo, de verbo genito, posse intelligi de ideali ratione, qua Deus condidit vniuersa; non autem de persona distincta à primo, & summo principio. Ceterum, quamuis trinitatis arduum sit, atque imperscrutabile sacramentum; non temere tamen quàm plurimi, tum quidem in philosophiæ studiis præstantissimi, atque illustres, tum etiam in Theologiæ facultate clarissimi, & insignes de trinitatis mysterio locuti sunt. Sanè, si præstantissimum est, sibi simile posse producere, idque maxime pertineat ad bonum infinitum, cuius proprium est seipsum communicare; non video quomodo summum, atque infinitum bonum possit esse infœcundum, siquæ simile non posse producere. Eritne illius intellectus sterilis, & infœcunda voluntas? Absit. An fortassis genuinus illius intellectus partus, mundus iste erit? Minime, sunt enim hæc corporea, caduca, & fluxa. Ne ergo sit illius sterilis, proprium habet partum mentis, nempe filium suum, germen paternæ mentis: & ne infœcunda voluntas, amorem habet, qui est diuinæ voluntatis plenissimus partus. Hæc mihi ita vera esse videntur, etiam secundum naturalis rationis ducatum, atque instinctum; ut nihil verius, nihilque credibilius esse possit. Quamobrem, verissima est illa, quæ per Isaie vaticinium ca. vlt. prolata est sententia: Nunquid ego, qui alius generationem tribuo, sterilis ero? Non est certè sterilis Pymander noster; sed vtriusque sexus fecunditate plenissimus.

CAP. II.

Trinitatis imago, & vestigium.

Trinitatis i-
mago in po-
tentis animæ

Trinitatis imago in rationali inuenitur creatura, quæ iuxta scripturæ testimonium ad dei imaginem facta est. Eo enim, authore August. 14. de trinit. mens est imago dei, quo potest esse capax, & particeps dei. Deus autem ab anima capi non potest, nisi timeatur: neque amari, nisi intelligatur: neque intelligi, nisi præsens apud animam habeatur. Porro, timor ad voluntatem spectat; ideo primum per voluntatem completur, secundum verò per intelligentiam, vltimum autem per memoriam: speciei namque retentio in memoria, ad intelligendum disponit: intelligentia verò, ad amandum; quatenus id, quod intelligitur, bonum esse

num esse cognoscitur. In his ergo potentijs, cum quadam ad essentiae unitatem comparatione, actuumque pluralitate, in quibus distinctio habetur, & origo, ordo, & habitudo. San- Et attenditur obseruaturque trinitatis imago. Siquidem ex memoria oritur intelligentia, utpote germana proles illius. Sanè, tunc nos intelligimus, quum siquidem similitudo, quæ in abditis memoriæ latebat, in intellectus aciem, apicemque conscendit, quæ planè est verbum mentis: ex memoria autem, & intelligentia, amor spiratur, siue emittitur, tanquam nexus amborum. Itaque, quia deus perfectus spiritus est, habet utique memoriæ, intelligentiam, & voluntatem. Quæ, quoniam fecunda sunt, & non steriles potentia, habet planè verbum genitum, spiratumque amorem, qui necessàriò distinguuntur, cum vnum ab altero producat. Dum igitur mens seipsam considerat per se, tanquam per speculum ad trinitatis mysterium contemplandum assurgit. Si enim suæ intuetur memoriæ naturam, diuinæ inuenit unitatis similitudinem, atque exemplar, quæ patri in diuinis attribuitur: filio autem veritas, utpote à prima fluens veritate, hoc est, à patre, cui tres illæ entis famosissimæ conditiones attribuuntur, nempe vnum, verum, & bonum: spiritui sancto, bonitas accommodatur; ut amor namque à patre, filioque procedit. unitas ergo ad patris pertinet personam: veritas verò filium intuetur: bonitas autem, spiritum sanctum respicit: & hæc quidem nostræ præferre animæ potentia videntur. unitas, memoriæ stabilit sui viuacitate, tenacitateque; ut quæ voluntas iubet, & intelligentia docet, memoriæ, tenaci nexu liget, atque retineat: veritas, intellectum purgat, erigit, atque docet, veluti suum obiectum, atque domicilium; ut sepositis ignorantie tenebris, vera intelligat, atque contempletur: bonitas, siue amor, voluntatem perficit, stabilit, atque complet. intellectus namque non sufficit, nisi amore plena sit eius voluntas: nec etiam ista duo diu subsistere queunt, si iugi, continuoque memoriæ pabulo nutrita non fuerint. sua ergo tenacitate unitas memoriæ stabilit: veritas autem, intellectum, lucis suæ claritate illustrat: at, bonitas, dulcedinis & quidem summæ influxu, voluntatem replet, rectificat atque regit. Bona ergo unitas, quæ memoriæ firmat, & munit: sancta veritas, quæ intelligentiam illuminat, & illustrat: optabilis planè bonitas, quæ voluntatem complet, & gubernat. Profectò, trinitatis imago in his præcipuè consistit, nempe in diuinæ essentia unitate: personarum etiam pluralitate: denique in ordine originis, qui in diuinis inuenitur personis. hæc quoniam in animæ nostræ potentijs inueniuntur; idcirco trinitatis nos gestare imaginem dicimur. Potentia namque cum eiusdem sint animæ substantia, diuinæ præferunt essentia unitatem. Earum verò distinctio, typum gerit eius, quæ in diuinis personis reperitur distinctionis. Postremo, quia quatenus suis substant actibus, ordinem habent originis; ordinem utique originis, qui in diuinis habetur, nobis ostendunt. Caterum, cum memoriæ dicimus, habitualement animæ retentionem significamus: similiter intelligentiam, actum intelligendi: atque voluntatem, actum volendi intelligimus. consueuimus enim interdum, pro actibus potentialium, ipsarum nominibus uti, unde intelligentiam ex memoria oriri dicimus: non quidem ut potentia ex potentia: sed instar actus, ex actu proficiscentis. Quam ob rem, à nonnullis memoriæ, & intelligentia non diuersæ potentia, sed diuersæ potius vires appellantur: ambæ namque in parte consistunt rationali intellectuæ: negotianturque circa idem, dum acquirendis intellectus insistit: memoriæ verò conseruat ea, quæ parta sunt, & acquisita: aut, memoriæ est offerre, intelligentia verò iudicare. Non sic autem res se habet inter intellectum, & affectum, siue rationem, & voluntatem, quæ prorsus sunt diuersæ potentia. Sanè, qui animæ potentias diuidunt, prima sui diuisione, in cognitiuam & affectiuam siue in rationem & voluntatem diuidere studuerunt. Conuenit ergo memoriæ cum intelligentia, præsertim illa, quæ est veritati innata, quæ profectò est intelligentia, voluntatisque principium, vis utique conseruatiua primæ veritatis, quæ à primo conditore illi indita fuit. Ex hac autem primæ veritatis memoriæ, intelligentia gignitur: ex ambabus verò, amor prodijt primæ veritatis. Memoria ergo est generans: intelligentia est genita: amor

imago.

Trinitatis
imago in po-
tentijs animæOrdo poten-
tiarū animæ.

Entis attributa.

Vnum, verū,
bonum, in ani-
ma humana.Unitas, veri-
tas, bonitas, in
anima.Modus produ-
ctionis poten-
tiarum animæMemoria &
intelligentia
eadem poten-
tia.Duplex me-
moria.

imago.

Alius modus
imaginis.

verò procedens. Imago præterea trinitatis, in aliis etiam tribus reperitur, nempe in mente, notitia, & amore. Mens reuera duplicem includit animæ fecunditatem, atq; ita tres potentias, vnamq; substantiam: cui profectò substantiæ consubstantialia sunt, Notitia quæ à mente, secundum primam fecunditatem producit, & amor, qui ab utrisq; secundum quidem originis ordinem, non autem consubstantialitatem producit. Quam ob rem prima quidem trinitatis imago, euidentior est, atq; lucidior, secunda verò non ita clarè trinitatis consubstantialitatem ostendit, nisi quispiam pro potentiis actus productos intellexerit. Hæc autem sunt, quæ à præclarissimis viris adducuntur pro imagine trinitatis, in rationali natura statuenda. Restat autem, vt de trinitatis vestigio aliquid dicamus. Cæterum, vestigium trinitatis propria non respicit, sed quasdam potius perfectiones, seu appropriata, veluti sunt vnitas, veritas, bonitas: quarum qualibet propriæ deputatur personæ, sicut dictum est. Item, modus, species, & ordo: modus autem patri attribuitur: species verò filio, veluti paternæ imagini: spiritui autem sancto, ordinis ratio, cuius interest, ad conuenientem ordinis rationem deducere omnia: Spiritu, inquit, eius ornauit cælos. Adhuc, Sapientiæ n. dicitur, omnia dominum fecisse in numero, pondere & mensura. Item, in qualibet creatura inuenitur substantia, qua ipsa stat veritas, qua distinguitur operatio, per quam perficitur. Hæc atq; similia adumbrata sunt, atq; obscure trinitatis similitudines, quæ per quasdam personarum proprietates, à longè trinitatis mysterium salutes, per vestigium, hoc est, per communem, atq; obscuram, non autem per distinctam, propriamq; imaginem, trinitatis mysterium nobis intueudum, contemplandumq; offerunt. Copiosè de his disserit Aug. lib. 6. de trinit. cap. 10. Oportet, inquit, vt creatorem, per ea quæ facta sunt, intellectum conspicientes, trinitatem intelligamus, cuius in creatura quomodo dignum est appareat vestigium: in illa enim trinitate, summa origo est rerum omnium, & perfectissima pulchritudo, atq; beatissima delectatio. Itaq; illa tria, & ad se inuicem determinari videntur, & in se infinita sunt. Ita, & singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & vnum omnia. Quid ergo sit imago atq; vestigium trinitatis, dixi. Sed contra prædicta posset aliquis sic argumentis instare, vt patet in sequenti capitulo.

Vestigium
trinitatis.Modus, speci-
es & ordo.

August.

Summa ori-
go, perfecta
pulchritudo,
beata delecta-
tio.

CAP. III.

*Trinitatis imaginem non esse in creatura rationali,
& intellectuali.*

1.

Deum suæ id, quod alicuius idæ simulachrum gerit, suam profectò idæam representat. Sanè, idæam in essendo non excedit, aut superat. Sed deus, quatenus est trinus, idæa non est appellandus, sed ob essentia diuinæ vnitatem potius: Igitur trinitatis imago, nulla potest esse rationalis creatura. Profectò, si trinitatis imago, menti inesset creatæ; naturaliter vtique ipsa, sicuti & ipsius imago, cognosceretur. Sed paulò ante ostensum est, trinitatis mysterium, naturali non posse ratione cognosci: Trinitatis ergo imago, in rationali non inuenitur creatura. Amplius, in qualibet persona est memoria, intelligentia, & voluntas: Igitur hæc non habent officium, distinctè trinitatis representandæ. Contestatur nobis August. 15. de trinitate, sic enim ait: Pater est memoria, intelligentia & voluntas, & filius similiter: non magis ergo patrem, memoria, quàm filium præferre videtur. Adhuc, in trinitate duæ sunt personæ productæ: sed in anima nihil est productum; in anima enim sunt actus primi, & secundi tantum; actus autem primi, cum animæ concreati sint, à se inuicem originem emanandi non habent; nec etiam actus secundi, sunt namq; actiones; actio item non est terminus actionis, teste philos. 5. phys. in anima ergo non est imago trinitatis. Item,

2.

3.

Trinita-

Trinitas, quatenus est trinitas, nullam habet virtutem causandi, producendiq; creaturas: quilibet enim persona causat, producitq; creaturam: non ergo causatur à trinitate, ut trinitas est. Quod si res ita se habeat nulla igitur creatura, trinitatem representare valet. Sanè, proprietates personales non sunt productivæ: Trinitas ergo, ut trinitas non habet virtutem causandi. Profecto, si una tantum esset persona; adhuc nihilominus, omnia producta, posset utiq; producere, illaq; à condita creatura representaretur: Trinitati ergo non convenit potestas, seu virtus causandi. Præterea, esse dei imaginem, ad filium dei spectat, qui appellatur imago dei viventis, inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ: in homine ergo non inuenitur dei imago; alioqui homo esset dei filio omnino equalis, quod est falsum; unius namq; rei, una est completa, atq; perfecta imago. Reuera, imago est eius rei ad quam imaginatur species indifferens: sed dei atq; creaturarum non est una eademq; species: igitur res condita, etiam ratione prædita, trinitatis nequeunt imaginem gerere. Sanè, imago est rei ad rem coequalis & indiscreta similitudo: sed dei ad hominem vera inueniri non potest æqualitas: nec ergo imago. Cui, inquit Isa. 40. Similem fecistis deum, aut quam imaginem ponetis ei? Amplius, una est, auctore August. de fide ad Petrum, sanctæ trinitatis essentialiter diuinitas, & imago: igitur homo imago dei est, quoad naturæ unitatem, non autem quoad personarum trinitatem, atq; ita destruitur illa trinitas in rationali creatura, quam hæcenus statuere conati sumus. Suffragatur nobis August. in ecclesiasticis dogmatibus: Imago, inquit, dei attenditur in homine secundum bonitatem: perinde enim est dicere, hominem ad dei imaginem conditum esse, ac humanam naturam omnis boni esse participem. Porro, bonitatis plenitudo, diuinitas est: sed hæc ad essentiæ unitatem, non autem ad personarum distinctionem spectare videntur: imago ergo dei si qua est in homine, diuinarum personarum imaginem præferre non potest. Quod si contendas, dei imaginem in homine, personarum maxime distinctionem respicere; tunc quæro, si solus filius, teste Aug. 6. de trin. est imago patris? non totius planè esset trinitatis, si ita res se haberet, sed filii tantum, quod est falsum: Trinitatis ergo imago in rationali non inuenitur creatura. Item, in creaturis non esse vestigium trinitatis, sic probari potest: Per vestigium, res scitur, atq; inuestigatur, cuius vestigium habetur: sed trinitas personarum naturali ratione intelligi non potest: illius ergo nullum esse potest vestigium. Sanè, si in natura intellectuali imago est trinitatis; profecto eiusdem vestigium in ea inueniri non potest, ob oppositas certè representandi rationes, modosq; ex opposito distinctos. Itaq; nullum prorsus inueniri potest, in creaturis trinitatis vestigium.

Col. 1.

Trinitatis in
homine boni-
tas.

De Vestigio.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

Ad primum, negatur minor: nam si idea exemplar sit, ut in primo libro dictum est, ubi de ideis disputavi, in rationali autem creatura huiusmodi exemplar inuenitur, in tribus illis potentiarum actibus: quomodo ergo à trinitate talis exemplaris similitudinem auferemus? Ideatum igitur, id est, creatura ratione prædita, ideam, id est sanctam trinitatem, memoria, intelligentia, atque voluntate representat. Ad confirmationem dico, rationem veram esse: si imago dei in homine, diuinæ trinitatis similitudinem perfectè ostenderet. At, quia teste August. 15. de trin. maxima est differentia huius trinitatis, quæ est in nobis, ad trinitatem diuinam: ideo trinitatem, quæ in nobis est, videmus potius quàm credimus; Deum verò esse trinitatem, credimus potius, quàm videmus. Ad 2. Quamvis memoria sit in filio, non est tamen in eo, ut principium productiuum: ideo negatur consequentia: nullius enim valoris esse probatur. Ad 3. Dico, Actus secundos esse productos, authoritatemq; philo.

Idea exem-
plar.

Trinitas no-
stra multum
differt à diui-
na trinitate.

2.

3.

imago.

Actiones de
genere actio-
nis.Quare opera-
tio dicitur a-
ctio.

4.

Trinitas quo-
modo creauit
mundum.

3.

Imago dei in
filio, & in ho-
mine.Imaginis ra-
tio.

philo. nostro fauente proposito. Cum enim actio non sit actionis terminus, hæc autem ve-
rè terminent actionem, authore Augustino 9. de trinit. Notitia, inquit, verè gignitur, &
volitio verè procedit: non sunt ergo ista, actiones de genere actionis, sed formæ potius
absolutæ de genere qualitatis. Actio namq; intellectiōis productiua, per hoc utiq; quod
est dicere vel elicere intellectiōem, communiter intelligitur: volitionis autem producti-
ua, per hoc, quod est spirare, significatur. Quare, etsi operationes huiusmodi, formæ sint
absolutæ; ob duas tamen condiciones, actiones appellantur: prima quidem est, quia sem-
per est in fieri, non quidem successiuo, quandoquidem operatio sit indiuisibilis. sed in con-
tinua potius dependentia, nempe rei creatæ, ad causam conseruantem, deum videlicet be-
nedictum: altera verò conditio est, quia operatio, in obiectum transit, veluti in termi-
num, non quidem accipientem esse per ipsam, sed præsupponitur potius in suo esse. Insu-
per, productiua est alicuius termini, ut accipientis esse per eam. sic calefactio producti-
ua est caloris in ligno, præter passionem, quam infert scilicet calefieri, his autem, atq; si-
milibus, operatio, actio dici potest. Quod si dixeris, intellectiōem esse actionem de gene-
re actionis, quippe, quæ alicuius sit termini productiua, ex frequentatis enim actibus, ha-
bitus generatur: dico, intellectiōem quidem, ut formam, non autem ut actionem, habi-
tus esse generatiuam. Quam ob rem ad habitum generandum, intellectiō se habet, ut ca-
lor ad calorem, non autem ut calefactio ad calorem. Sanè, non potest esse actio de gene-
re actionis, nisi alicuius termini extiterit: at, intellectiō, seu volitio, etiam si non fuerit
alicuius termini, esse valet: non est ergo actio de genere actionis. sed de his satis. Ad 4.
Quamuis trinitas, ut trinitas, causalitatem non habeat; quatenus tamen talis est, nempe,
artificis, verbi, & amoris, virtutem habet causandi atq; producendi: mundi enim faber
per suum verbum condidit omnia, atq; amore suo fouet vniuersa. Ad probationem, nega-
tur consequentia: licet enim quilibet persona, totam causet, atq; producat creaturam; nul-
la tamen persona, quoad omnia, quæ in ratione principij, agentis per modum artificis, in-
cluduntur, ratio est creaturæ producendæ; sed tres personæ simul, quarum vni potentia,
alteri sapientia, tertiæ bonitas attribuitur. siquidem his constat vniuersitas creaturarū.
Ad confirmationem dico, personales proprietates, bifariam intelligi posse: vno quidem
modo, sub istis nominibus, pater, filius, & spiritus sanctus, atq; ita verum est antecedens:
alio verò modo, ut artis conceptio, & amor artificis, & ita falsum est antecedens; sub
istis enim nominibus attributa intelliguntur essentialia, nempe dei potentia, sapientia, &
bonitas, quibus, ut dixi, res condita sunt. Ad vltimam confirmationem negatur conse-
quentia: nam etsi ita esset, adhuc tamen tria representarentur distincta, artifex scili-
cet, verbum, & amor. Ad 5. Primogenitus omnis creaturæ est imago dei perfecta: per-
fecte planè implens illud, cuius est imago: quamobrem imago dicitur, non autem ad ima-
ginem: at, homo propter similitudinem quidem dicitur imago; ob verò similitudinis im-
perfectiōem, ad dei imaginem formatus esse dicitur, seu nominatur. Caterum, quia per
fecta dei similitudo, in eadem naturæ identitate consistit, filius autem totam in se habet
substantiam patris, rectè dicitur imago dei indiuisibilis, veluti imago regis in suo vnico, ac
genuino filio. At, quia homo alterius est naturæ, in eo quippe imago dei, veluti imago re-
gis in numo inuenitur atq; habetur: vnius ergo patris, & quidem æterni, vna est perfe-
cta, atq; completa imago, ipsius utiq; filius benedictus; nos autem ad imaginem potius,
quàm imago sumus. Sanè, authore August. in lib 83. quæst. vbi est imago, continuò est
similitudo, non tamen è conuerso: imago enim aliquid addit supra rationem similitudi-
nis, quod scilicet sit ex alio expressum. Imago namq; dicitur, quòd effingitur ad imita-
tionem alterius. Vnde ouum, quamuis sit alteri ouo simile, & æquale; illius nihilominus
imago non dicitur: ex illo enim expressum non est. Æqualitas præterea ad perfectæ
spectat tantum imaginis rationem, non autem imperfectæ. siquidem vbi est imago, non
continuò est æqualitas: sicut videre licet in imagine, quæ in speculo videtur. ex his ergo
patet,

imago.

patet, quomodo homo sit dei imago. Ad confirmationem dico, imaginis dei ad hominem unitatem, non genere, aut numero, vel specie, sed proportionem potius esse intelligendam. Illud verò de indiscreta unitate, ad perfectæ imaginis rationem est referendum. Auctoritas autem Isaia, corporales respicit imagines, non internam, & spirituales, qualem in anima inueniri dicimus. Ad 6. Diuinarum distinctio personarum secundum relationes originis attenditur. Non est autem omnibus idem originis modus, sed vnaquæque res modum habet originis, suæ naturæ conformem. Modus igitur originis diuinarum certe personarum, diuinæ omnino naturæ conueniat, necessarium est. Cum autem homo secundum animam sit ad imaginem dei, anima verò essentia habeat unitatem, potentiarum verò distinctionem, atque originis processionem; absque dubio, & diuinæ gerit essentia imaginem, & personarum distinctionem. Itaque in homine tum secundum naturæ unitatem, tum etiā secundum personarum distinctionem, trinitas conspicue cernitur. Ad confirmationem dico, hominem factum esse ad imaginem dei, id est totius trinitatis, non autem filij tantum: alioqui non dixisset deus pater: Faciamus hominem ad similitudinem nostram; sed potius, ad similitudinem tuam. filius præterea eiusdem est substantiæ cum patre: idcirco si factus est homo ad imaginem filij, est etiam ad imaginem patris, cum vna sit verorumque imago. Faciamus ergo hominem ad imaginem nostram, hoc est, ut in eo sit imago nostra. Ad 7. Per vestigium pars totius distincte, totum verò indistincte cognoscitur: vestigij enim representatio secundum appropriata attenditur: per quem profectò modum in personarum trinitatem deuenire valemus. Ad confirmationem respondeo: Naturam intellectualem non vna eademque ratione, & vestigiū, & imaginem dici: vestigium enim vocatur, quatenus condita est secundum determinatum exemplar. imago autem, quatenus in ipsa unitas est essentia cum pluralitate potentiarum, atque operationum, inter quas ordo habetur originis. in rationali namque creatura, trinitatis inuenitur imago, in aliis autem creaturis, vestigium: quolibet enim creatura in suo esse subsistit, formamque habet, per quam ad speciem determinatur, ordinem verò ad aliquid aliud. Quatenus igitur, quædam est substantia creata, causam representat, & principium: atque ita, patris similitudinem gerit, qui est principium non de principio ut verò formam habet, & speciem, forma est artificij ex conceptione artificis, sicque diuini est æmula verbi. Porro, quatenus ordinem habet; spiritum sanctum representare studet, ut amorem: ordo quippe effectus est ad aliquid alterum ex voluntate creantis. Vestigium igitur trinitatis, ut dixi, in vnaquaque inuenitur creatura, secundum quod vnum aliquid est, & quatenus aliqua specie formatur, denique quia aliquem tenet, possidetque ordinem. Ad hæc reduci possunt illa, numerus, pondus, & mensura: nam mensura ad rei substantiam, suis limitatam principiis, refertur: Numerus autem ad speciem, quippe, cum absque numeri consonantia, species nulla consistere queat: Pondus verò, ad ordinem: suis namque ponderibus, proprijs in ordinibus vniuersa collocantur. Ex his ergo, atque ex alijs paulò ante recitatis, quid sit trinitatis vestigium, facile intelligi potest. Sed aliquis dubitabit, si potentia distinguantur realiter ab anima.

6.

Anima humana est imago trinitatis.

7.

Vestigium trinitatis.

Quomodo natura intellectualis sit imago & vestigiū

Vestigium trinitatis.

Numerus, pondus, & mensura.

CAP. V.

Potentia pertinentes ad imaginem, quomodo ab animæ substantia distinguantur.

Natura creature rationalis seu intellectualis, quoniam per se rationalis est, & intellectualis; intellectus utique vel ratio sunt ipsius substantia: planè, si accidentia extiterint, non esset profectò intellectualis, vel rationalis nature, nec immediatè secundum se apta esset ad intelligendum; sed per accidens potius absolutum superadditum: sicuti, si substantia esset alba, me-

H

diante

imago.

Animæ poten-
tias non di-
stingui ab ani-
ma essentiali-
ter.

2.

Boetius.

August.

Quælibet po-
tentia animæ
est substantia.

Accidens.

3.

Substantia est
generationis
terminus.

Accidens pro
pria virtute
non producit
substantiam.

4.

5.

Melius sem-
per appeten-
dum.

diante quantitate. At, si ita res se haberet, rationalis, intellectualisq; natura, à bruti na-
tura essentialiter non distingueretur, quod reuera, constat esse falsum. Sanè, huiusmodi
natura non esset beatitudinis capax, sed per accidens medium, quod separari posset, &
sic beatitudinem recipere, haberetq; in se beatitudinem formaliter, quod omnibus modis
est absurdum. Igitur animæ potentiæ, in quibus trinitatis consistit imago, ab ipsa anima
essentialiter non distinguuntur. Amplius, si anima diuidatur in suas potentias, veluti to-
tum virtuale in suas partes: sed totum virtuale, in qualibet sui parte saluatur secundum
substantiam, non secundum autem totius virtutis quantitatem: non sunt ergo animæ po-
tentia accidentia, in quibus animæ substantia conseruatur. Suffragatur nobis Boëtius,
qui diuisionem totius in partes, accidentalem esse denegat, sed per se potius. Anima ergo
in potentias, non est sicuti in accidentia, diuisio. Miro, inquit August. de trini. 9. cap 5.
modo ista tria, mens, notitia, & amor, tria ista inseparabilia sunt a semetipsis; & tamen
eorum singulum quodq; est substantia, & simul omnia vna substantia, vel essentia, cum
relatiue dicantur ad inuicem. Et cap. 4 eiusdem lib. Quamobrem, amor, & cognitio non
insunt menti tanquam in subiecto, sed substantialiter: quia etsi relatiue dicantur ad inui-
cem; in sua tamen sunt singula quæq; substantia, non sicut color, & coloratum relatiue,
ita dicuntur ad inuicem, ut color, in subiecto colorato, sit non habens in seipso propriam
substantiam. Dicis, hæc vera esse obiectiue, quatenus scilicet sunt obiectiua cognita in
anima: subiectiue verò, ac formaliter se habent sicut color & figura. Respondeo, si ita
res se haberet, falsa planè esset Augustini sententia, asserenti vnam esse illarum vitam,
atq; substantiam, nihilq; valeret illius probatio: Sunt, inquit, vna essentia, alioqui accidēs
nobilitate, & perfectione suam excederet subiectū. Iset nam q; vitalis operationis princi-
piū elicitiuum, non autem subiectum. Amplius, formalem generationis terminum, prin-
cipio totali productiuo nobiliorem esse, est impossibile: si enim perfectionem, termino
æqualem, aut maiorem non haberet; daret utiq; id, quod non haberet, atq; ultra prop-
riam speciem, virtutemq; ageret: deniq; limites termini sibi adequati in aliquo producen-
do, excederet, quæ perfectio omnia impossibilia sunt. sed generationis terminus est sub-
stantia: potentia ergo mixti generatiua, substantia est, & non accidens: substantia enim
omni accidente simpliciter nobilior est. Dicis, formam accidentalem actionis esse prin-
cipium, idq; à forma substantiali sibi inesse. vnde formam substantialem, actionis princi-
pium vocamus, licet nō proximum atq; primo vicinum. Sed tunc quæro, aut illa virtus est
accidens, aut substantia. Non substantia per te: accidens ergo est. At, tunc accidens esset
principium substantiæ, & totum, termino generationis formali ignobilius haberetur. Sed
respondes, virtutem illam in accidente non recipi, sed simul ad agendum accidens, &
substantiam concurrere, instar nauem pariter trahentium, quorum alter, sine alterius ad-
miniculo, illud præstare non posset. sed tunc hoc sequeretur, quod vnum in virtute alte-
rius non ageret, sed propria potius: sic etiam quilibet eorum, qui nauem trahunt, propria
quidem, non alterius ope id facit, atq; ita accidens propria virtute, substantiam produ-
ceret, quod est falsum. Ex quo patet, animæ potentiam, atq; virtutem, accidens non esse,
sed substantiam, qua actionem sibi conuenientem agit, atq; perficit. Potentiæ ergo animæ
ab ipsius substantia essentialiter non distinguuntur. Adhuc, illa, quorum vnum non po-
test esse, aut in effectu poni sine alio, nec ad inuicem referuntur, essentialiter non distin-
guntur: sed anima, eiusq; potentiæ ita se habent, ut pote consubstantiales: ergo quod prius.
Præterea, quod melius est, si possibile sit, in natura certè ponendum est auctore philoso-
pho in 2. de generatione: natura enim appetit id, quod melius: sed paucitas, sine multitu-
dine, si possibilis fuerit, melior est in natura, ex 2. phy. Quare, si possibile est absq; distin-
ctione reali potentialium, stare simul pluralitatem actuum; hoc planè in natura ponen-
dum fore, indubie tenendum est. Sunt igitur in anima diuersæ potentiæ atque actus,
sine ipsarum distinctione reali. Porro, paucitatem, sine multitudine ad nobilitatem per-
tinere,

tinere, vel ex hoc clarissimè cernitur; quia nimirum, primo competit enti. Sanè, in eo quærenda est imago trinitatis, inquit August. 14. de trinit. cap. 16. quo in anima nihil est melius: sed animæ essentia, nihil est melius, à qua planè aliæ animæ vires, potentiæq; dependent: in ea ergo quærenda est trinitatis imago. At, in potentijs animæ, vt dictum est imago inuenitur: non differunt ergo ab essentia realiter, alioqui animæ essentia, cùm sit simplex, & indiuisibilis, ipsis vtq; potentijs præstantior esset. Iterum, ordinem habens ad finem, quantò immediatiùs attingit finem, tantò nobilius reputatur. Magnæ planè est nobilitatis signum, paucis assequi, quod velis. Sed animæ essentia ordinatur ad finem, nempe ad diuinam beatitudinem: quo igitur immediatiore modo, id assequi valet; eo, absque dubio, nobilior habenda est: id autem fiet, si seipsa immediate, non mediante aliquo accidente ab ipsa realiter distincto, illud agat, atq; obtineat. Igitur animæ potentia, ab illius essentia essentialiter, seu realiter non distinguuntur. Præterea, si ita res se haberet, tunc certè, anima per accidens esset beata. Illa planè non est alicuius propria dicenda perfectio, quæ ab eo haberi non potest; nisi prius ab alio, ab ipso realiter distincto, habeatur. Sed dei visio in animæ substantiam dilabitur, mediante intellectu, qui profectò, si ab animæ substantia fuerit essentialiter, realiterq; distinctus; anima vtq; per accidens sua fieret capax beatitudinis, quod est falsum. Siquidem, si alicui formæ, animæ quidem inferiori, ignobilioreq; principium competit esse immediatum agendi, vt pote calori, qualitatibusq; actiuis, ne processus fiat in infinitum, sitq; hoc non paræ nobilitatis, alioqui deo non congrueret, qui immediate suam per essentiam, omnia agit; quantò magis animæ competit intellectiuis? Anima igitur agens per suas potentias, per eas reuera res agit, quæ ab ipsa essentialiter non distinguuntur. Item, substantiam, tum in generatione vniuoca, tum etiam equiuoca, à substantia generari, necessarium est: forma namq; generantis, quæ est generationis principium, nobilior est, aut æquè nobilis esse debet, ac forma geniti. Sed quamcunq; formam accidentalem, æquè nobilem, aut nobiliorem esse forma substantiali, est impossibile: igitur ipsi non competit esse immediatum principium generandi. Vnde, si animæ potentia ab ipsius substantia essentialiter distinguuntur; non sunt sanè beatitudinis principia: ergo quod prius. Itaq; anima, eiusq; potentia essentialiter non separantur.

6.

7.

Anima videt
deum medi-
ante intelle-
ctu.

8.

CAP. VI.

Potentias animæ ab ipsius substantia essentialiter distinguui.

Contra ea quæ dicta sunt, posset quispiam non temere nonnullis rationibus arguere. Actus, & potentia sunt eiusdem generis: potentia enim ad actus genus reducitur. sed istarum actus potentiarum, sunt quædam qualitates, & accidentia: ergo similiter & potentia. Reuera, potentia animæ distinguitur per actus, & actus per obiecta, vt secundus recitat liber de anima. Sed illarum potentiarum actus sunt distincti, scilicet intelligere, & velle: ergo & potentia. Amplius, agens per essentiam, est primum agens, sicuti ens per essentiam, est primum ens. sed anima non est primum agens, igitur non agit immediate per suam essentiam; sed per aliquod sibi additum, hoc est, per suas potentias, quæ sunt accidentia, & qualitates, quippe quæ animæ substantiæ additæ sint. Sanè, si anima secundum suam essentiam, immediatum sit operationis principium, cùm actus semper sit: actu igitur semper agit, & operatur. habens ergo animam intellectiuam, semper intelligit, sicuti habens animam, semper viuut: sed semper intelligere, non est anima in corpore habitantis: ergo quod prius. Iterum, sicut se habet esse ad essentiam; ita planè operari ad potentiam: per commutatio-

1.
Auer. 5. phy.
com. 9.

2.

Auer. 2. cœli,
com. 38.

3.

animæ an
distingua
tur ab ani
ma.

4.

6.

6.

7.

nem ergo proportionis, sicut esse ad operari, ita esse ad potentiam: sed in omni re consti-
ta, esse ab operari realiter differt: igitur esse realiter differt à potentia. Naturalis enim
potentia, auctore philosophi in prædicamentis, est secunda species qualitatis: sed intellectus,
& voluntas, sunt naturales potentie: igitur qualitates, ab animæ essentia sunt essentiali-
ter distinctæ. Amplius, accidens, quod fluit, substantiæ inesse non potest, nisi mediante
accidente permanente: sic motus non inest substantiæ, nisi mediante quantitate. sed actus
sunt accidentia fluentia: ergo potentie sunt accidentia permanentia. Præterea, potentia
est immediatum operationis principium, substantia verò non est immediatum operatio-
nis principium: igitur essentialiter ab inuicem separantur. Non est planè operationis
transientis: agens namq; talem agit actionem, mediante forma, illi dispositioni contraria,
quam habet passum: atq; ex consequenti mediante accidente. Neq; operationis immanen-
tis: materia namq; atq; subiectum, suarum quidem formarum receptarum, esse profectò
nequeunt principia effectiua: idem enim respectu eiusdem, in actu, & potentia simul esse
est impossibile. Consentit his, siue fauet philosophus in primo phys. ubi aperte docet, sub-
iectum seu materiam cum forma, instar matris respectu suæ prolis, esse accidentium cau-
sam. Ergo quod prius. Amplius, idem simplex absolutum cum pluribus quidem absolu-
tis, essentialiter idem esse, omnino est impossibile; alioqui esset tunc vnum, & non vnum:
sed potentie sunt plura absoluta, utpote distincta operationum principia: igitur essentia-
liter distinguuntur. Sanè, diuersarum inclinationum, operationumq; idem realiter, seu
essentialiter principium esse non potest. sed actus appetitus sensitiui, actui aduersatur
rationis, appetitusq; intellectui, ut dicitur tertio de anima: ab inuicem ergo, atq; ab ani-
ma essentialiter distinguuntur. Item, agere per suam potentiam, quæ est sua essentia, dei
est solius: igitur omnis creatura per potentiam agit, ab animæ essentia realiter distin-
ctam. Harum præterea potentiarum actus, sunt accidentia, ut dictum est: ergo & po-
tentie. Deniq; anima est in prædicamento substantiæ, potentie verò in prædicamento re-
lationis. Commentator quoq; asserit in 1. de anima, in has certè potentias animam diuidi,
veluti pomum in colorem, atq; saporem. Postremò, auctore Simplicio in prædicamentis,
huiusmodi potentie suscipiunt magis, & minus, quod profectò ad naturam spectat ac-
cidentium. Itaq; animæ potentias, ab inuicem, atq; ab illius essentia realiter, essentialiter-
que distingui, satis esse manifestum puto.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

Actus & pote-
tia quando
sunt eiusdem
generis.

Primum, maior vera est de potentia obiectiua, quatenus scilicet possi-
bile obiectiuum sibi correspondens, ad idem spectat genus, eandemq; spe-
ciem, deniq; ad idem indiuiduum: velut homo in actu, & homo in poten-
tia: de potentia autem operatiua, vel subiectiua, falsa est, imò impossibilis:
esset namq; processus in infinitum, quandoquidem immediatum non daretur
subiectum, quod est substantia: siquidem, potentia & actus, si intelligantur, quatenus sunt
eius differentie, quibus planè entia distinguuntur vniuersa: omne enim ens est in actu,
vel potentia; tunc certè nedum eiusdem connumerantur speciei, verum etiam numeri, ut
nouus recitat primæ philosophi liber: nam indiuiduum, quod nunc est in actu, illud idem
fuit in potentia. At si pro principio operandi potentia summatur, quo sanè modo in acti-
uam, passiuamq; diuiditur, ut 5. habetur metaph. sic potentia & actus, ad idem genus
non pertinent. Ad confirmationem, quamvis potentie distinguantur per actus, id est, co-
gnoscantur; non opus est tamen æqualem in potentijs, atq; in actibus distinctionem esse:
vna enim eademq; potentia visiva plurimum est colorum. Ad 2. verum est, quod agens
per es-

per essentiam, cuius actio est sua essentia, sit primum agens, nempe Deus benedictus: anima autem non est tale agens, sua enim actio, non est sua essentia. unde, quamvis agere dicatur per suam essentiam, tanquam per rationem agendi, quatenus scilicet sua ipsius potentia, ab eiusdem substantia essentialiter non distinguatur; primum tamen agens dici non potest: calor namque separatus secundum Avicennam, calefaceret; nihilominus primum agens apud ipsum non dicitur. Ad confirmationem, negatur consequentia: non enim sequitur, Anima est semper actus, dans formaliter esse vivum: ergo semper efficit, producitque actum secundum, nempe intelligere, & velle. Etenim agens independentens, cuiusmodi est Deus, semper agit, quippe, cum non habeat esse participatum. At, agens, quod esse habet per participationem, id præstare nequaquam potest, limitata siquidem actionis est. Ad 3. negatur similitudo: non enim similiter se habent esse & essentia, ac operari & potentia: esse enim & essentia sunt realiter idem in creaturis: operari verò, & potentia, realiter distinguuntur. proinde, prima combinatio est falsa, quod scilicet, sicuti se habet potentia ad agere; sic etiam se habet essentia ad esse: nam secundum omnium propemodum sententiam, potentia, & agere in creatura essentialiter differunt, non autem esse, & essentia. ideo rectius diceretur: sicut se habet essentia ad esse; ita planè potentia ad posse, sed nihil haberet tunc contra nos virium. Ad illud de predicamentis adductum testimonium dico, naturalem potentiam absolute non esse in predicamento qualitatis; sed facilitatem potius utendi huiusmodi potentia, veluti est facilitas naturalis ad currendum, ad pugnandum, & quæ sunt generis eiusdem. Ad 4. committitur fallacia consequentis: nam & si maior in aliquibus vera sit; ruiusfaliter tamen est falsa. vera quidem est in motu locali, qui corporibus inest, mediante quantitate: per quantitatem enim corpora formaliter, seu fundamentaliter, locum occupant. in aliquibus autem aliis falsa esse probatur: calefactio namque in aliquo esse potest, siue medio alterius accidentis, utpote humiditatis, seu frigiditatis. Dices, erit saltem mediante quantitate. At, quia in generatione, corruptioneque, quoniam immediate fiunt in materia, fiatque in illis resolutio usque ad materiam, quantitatis medio non indigent: motus præterea ad quantitatem, est immediate in substantia: ergo &c. Ad 5. maior est falsa, utpote Aristoteli contraria 7. met. ubi aperte dixerit substantiæ generationem, substantiam præexistentem requirere, non autem accidentis, accidente præexistente, quippe, cum substantia illius esse possit immediatum productionis principium: siquidem accidens agit, ob substantiæ virtutem, cuius profectò virtus, substantia est, & non accidens, alioqui processus esset in infinitum. cum ergo dicis non esse operationis transeuntis, omnino negamus. Et ad probationem, qua sic dicis, forma substantialis, siue substantia non est contraria formæ passi, dico: quod quamvis substantia non sit formaliter contraria dispositioni, atque formæ passi; virtualiter tamen bene potest esse contraria, sicut patet in actione transeunte æquivoca, qua sol lignum calefacit, expellitque frigus: virtualiter planè calorem continet, quem per suam substantiam immediate gignere valet. ex quo patet, quod substantia esse possit immediatum productionis accidentium principium. Ad 6. negatur minor: potentiæ enim non sunt plura essentialiter absoluta distincta, sed unum tantum absolutum, nempe animæ substantia, à qua fluunt potentiæ, atque ipsarum actus, quorum distinctio, non absoluti, sed potentialium distinctionem innuit. Ad confirmationem dico, duorum appetituum actus non esse propriè contrarios, cum eiusdem subiecti non sint, sed disparatos potius. Ad 7. ex his, quæ dicta sunt, patet solutio. Sanè, anima non agit per suam essentiam, quasi esse haberet à seipsa, cum dei sit solius: sed agere per suam essentiam dicimus, quippe, quæ agit per suas potentias, quæ ab ipsius substantia essentialiter non distinguuntur. Ad authoritatē Commentatoris respondeo, ipsum dubitative loqui, verum anima in suas dividatur potentias, ac in accidentia, nec ne? sic etiam Simplicij authoritas est intelligenda, nempe ipsum non de potentiis, sed de habitatibus

animæ an
distingua
tur ab ani
ma.

3.

Potentia & agere in creaturis distinguuntur realiter, non autem esse & essentia.

4.

5.

Substantia immediatū principium accidentium.

6.

7.

litatibus ad secundam qualitatis speciem pertinentibus, quæ scilicet potentias disponunt naturales, loqui: alioqui illius sententia falsa omnino esset: potentia enim sunt in eodem genere cum substantia animæ. Quid ergo discrimini sit, aut quomodo differant animæ potentia ab ipsius essentia, iam puto me dixisse. Restat modò sapientissimi Mercurij textum prosequi, postquam de trinitatis mysterio balbutiendo nonnulla dicere ausi sumus.

DE SPIRITU SANCTO.

MERCURIUS.

Cum suo verbo mentem alteram opificem peperit, qui quidem Deus ignis est, & Spiritus numen.

Commentum II.

Textus exponitur.

DIVINI Spiritus processio, & origo à sapientissimo Mercurio describitur, idq; profectò non humanitus, sed diuinitus potius, non, inquam, philosophi, sed Euangelistæ personam gerens: Pymander, inquit, cum suo verbo, mentem alteram opificem peperit, qui est ignis, & spiritus numen. Paucis, multa complexus est, & quidem supra intellectus conditi intelligentiam, atq; virtutem. Sanè, huius sancti spiritus processionem, ortumq; ineffabile,

quis enarrabit? Non vnus, ait, partus est, sed Pymandri, eiusq; lucidissimi verbi, siquidè nexus est amborum, & amor: amor autem vnus non est, sed ad alterum fertur: ideo filius non dicitur, sed spiritus. Etenim, processio, quæ secundum voluntatis rationem attenditur, non similitudinis; sed in aliquid mouentis rationem habet, atq; impellentis. Porro, nomen spiritus, quandam vitalem innuit impulsione, motionemq;, quatenus scilicet aliquis ex amore mouetur, aut impellitur ad aliquid agendum. Rectè ergo persona procedens per modum voluntatis, spiritus appellatur, qui à patre filioq; procedit. Philosophorum sententias, quæ de hoc diuino spiritu palàm loquuntur, in principio huius secundi libri adducere curauì, vbi, nonnulla ipsius nomina ex philosophorum argumentis substitui, atq; inserui. Scribit enim Cyrillus libr. 1. contra Iulianum nonnullas philosophorum sententias, quas tetigisse me puto: deniq; vt clariùs habeantur, non pigebit aliquid addere. Esse quidem summè deum bonum, ait Porphyrius: post illum autem & alterum conditorem, tertium & mundi animam. Animam mundi, Plato vt quidam dicunt, spiritum sanctum vocat. viuificat enim spiritus, vt pote procedens à viuente. vnde illud Ioann. 6.

Quare tertia persona dicitur Spiritus.

Porphyrius.
Plato.

Hermes.

Spiritus omnia continet.

Spiritus alit, Virgil.

Plotinus.

Spiritus est, qui viuificat. His consentit Hermes ad Asclepium: Vna sola erat lux mentalis ante lucem mentalem, & est semper mens, mentis fulgida: & nihil aliud erat, quàm huius vnitas semper in seipsa existens, & semper sua mente, & luce, & spiritu omnia continens. Mens de mente, filius est, sicut lux de luce: spiritus autem omnia continet: non angelus, aut aliqua alia creatura. vnde interrogante quodam de diuino spiritu, sic locutus est: Nisi prouidentia quædam esset omnium domina, ita vt verbum ipsum reuelaret; neque vos nunc amor talis tenuisset, vt de hoc quæreretis. hoc certè spiritu omnia opus habent: omnia enim portat, secundum dignitatem: omnia viuificat, & alit, vita omnibus existens semper fecunda. Spiritus intus alit, inquit Poëta, totamq; infusa per artus Mens agit molem, & magno se corpore miscet. vnde Ploti. de tribus Imperatoribus: Animatio mudi est spiritus dei, anima magna cœlū animauit:

animavit. habuit decus cœlum anima inducta, ante animam cadaver mortuum, terra, & aqua, imò verò tenebræ ipsius materiæ. Sed melius Trismegistus quàm Plato, & Plotinus, quòd nusquam inseruit hanc diuinam animam orbi cœlesti: nascente utique hac anima non cum orbe cœlesti; sed à duobus, Pymandro scilicet, ac ipsius diuino verbo. Py- Pythagoras. thagoras cum didicisset ab Ægyptijs, hunc diuinum spiritum censuit esse animam per omnem rerum naturam intentam, & comitantem. Vnde Cicero cum de ordine mundi lo- Cicero. queretur, sic ait: Hæc ita fieri omnibus concinentibus inter se mundi partibus, profecto Anima per omnia means. non possent; nisi ea vno diuino, & continuo spiritu continerentur. Plotinus: Anima, inquit, omnia means. & si vna res sit, imago tamen mentis est, seu verbum in prolatione verbi, quod est in anima: sic & ipsa est verbum mentis, & omnis operatio, qua effundit vitam in alterius subsistentiam; ut ignis, alia quidem caliditas est assistens, alia, quàm præbet. sunt ergo duo exempla de spiritus sancti productione; quòd scilicet producit sicut verbum ab animo, & sicut calor exterius se diffundens, a calore, qui est in igne, cui inseparabiliter exterior est coniunctus, quàmquam est alter: nam non existeret calor circumfusus, si discederet calor in igne, siue ipse ignis. Simile exemplum est de sole, & radiis. Quidam perperam sensa antiquorum intelligentes, eam esse dixerunt animam mundi, ex qua animi nostri tanquam scintille lucerent, post hanc verò vitam in eandem reuertentes. Itaque di. pater est primus, causa, rector, finis, fons, origo: filius est creator: spiritus sanctus reuivificator, sicuti in ipsa redemptione apparuit: Pater misit, filius venit, spiritus sanctus aluit, afflauit, viuificauit. Calcidius: Origine omnium rerum, inquit, est summus Deus, post quem prouidentia eius, secundus Deus, lator legis: tertia est substantia, qua secunda mens, Nomina spiritus sancti. intellectusque dicitur, quasi quidam custos legis æternæ: huic subiectæ sunt rationales animæ, legi obsequentes. summus ergo Deus iubet, secundus ordinat, tertius intimat: animæ verò legem agunt: lex porro ipsum fatum est. hæc ille. sic Calcidius profunda Platonice Theologiæ mysteria penetrauit. Philo, prouidentem gubernatorem, præfectum Philo. que mundi dicit: ergo summus Deus iubet, secundus ordinat, tertius intimat. Vetusiores Platonici, Proclo authore, primatum omnium rerum unitatem esse dixerunt: ipsam au- Proclus. tem mentem vnum multa: animam verò vnum & multa. Tria numina assererebant: primum est unitas pater, qui est ante omnia, origine tantum, eoque est unitas, & principium. Mens autem nascens ab illo, est vnum multa: vnum, quia retinet naturam paternam: multa, quia facit secundum numerum; est enim secunda, ab eoque incipit numerus. Tertio loco est tertius Rex, vocatus vnum, & multa, addita copula; ut magis eum à primo distare secundum numerum designarent, quia secundo loco. Tertius ergo est vnum, Spiritus sanctus vnum & multa, & multa: quia tum procedit à primo, eoque retinet naturam eius, & nomen: tum tertio loco existens est, & multa: quia si tria separet, ab altera parte remanet unitas, ab altera multitudo, nempe duo. Itaque, Proclus animam deum vocat, non tamen fontaliter; sicut primum; sed ab illo productam, darique per medium secundum. Hæc autem, atque his similia quàm plurima ex antiquissimis philosophorum promptuariis depromuntur, atque depromi possunt: omnis namque veritas à quocunque dicatur, à deo esse, dubium non est. Quare si quid veri ab antiquis dictum sit sapientiæ cultoribus, operæ pretium me facturum putavi, si illud ad nostræ fidei decus, atque robur adducerem, ut vndique veritas patefceret fidei.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

*Spiritum sanctum deum esse, sacra scriptura
clarissimè ostendunt.*

sancto.

Spiritus sanctus
fons est
sanctificationis.

Isaie. 6.

Dauid.

Cor. 2. 4.

Sanctus.

Bonus.

Spiritus.

Rimatur secreta.

Dat vitam.

Timoth. 6.

Spiritus dei fecit me.

Spiritus eius
ornauit coelosSpiritus habitat
in nobis.Spiritus sanctus
digitus
dei.

Spiritus sanctus fons est sanctificationis, authore apostolo Paulo ad Rom. 1. Secundum, inquit, spiritum sanctificationis. Et ut natura sanctus est pater, & natura sanctus est filius; sic natura sanctus quoque spiritus veritatis. quapropter precipua quoque hac appropriata sancti appellatione dignus est. Quamobrem, ut arbitror, & apud Isaiam, Seraphim tertio san-

ctus exclamare conscripta sunt: quonia in tribus hypostasibus naturalis sanctus perspicitur. Non est autem hoc nomen solum sanctitatis cum patre, ac filio ipsi commune; sed ipsa etiam spiritus appellatio: Spiritus namque Deus est, & adorantes eum, in spiritu & veritate adorare oportet. Et Paulus: Dominus autem spiritus est, bonus est Deus, & spiritus quoque bonus est: & dicitur: Spiritus tuus bonus, seu bonitas tua, deducet me in semitam rectam. Psalm. 143. Et Psalm. 39. Verbo domini coeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Ut ergo Deus verbum creator coelorum est; sic spiritus sanctus firmam, ac stabilem virtutem celestibus prabet etiam potestatibus. Psalm. 139. apertissime docet hunc spiritum deum esse: Quod ibo, inquit, a spiritu tuo, & quod a facie tua fugiam? Per vniuersas utique mundi partes pertransire spiritus virtutem probans. Diuisiones, inquit Paulus ad Cor. 1. 11. gratiarum sunt, idem autem spiritus: Et diuisiones ministratum sunt, idem autem dominus: Et diuisiones operationum sunt, & idem verò Deus est, qui operatur omnia in omnibus: ex quo aperte cernitur, spiritus sancti operationem, operationi patris ac filij esse coniunctam. Hec, inquit, operatus est vnus, atque idem spiritus, diuidens singulis, prout vult. vnde in eadem epist. 3. Sicut, ait, nemo scit hominum ea, quae hominis sunt, nisi spiritus hominis, qui in ipso est; sic & ea, quae sunt dei, nemo cognouit, nisi spiritus dei. nam, quemadmodum, nemo alienus ac peregrinus, intrinsecas potest animae cogitationes inspicere; eodem plane modo, si quis cum deo in secretis ipsius communicat, non alienum nec peregrinum ab eo censendum esse puto, qui profunditates iudiciorum ipsius inuestigare potest. Præterea, vita nobis a deo per Christum in spiritu sancto præbetur: viuificat enim Deus, authore Apost. ad Timoth. Præcipio tibi, inquit, coram deo, qui viuificat omnia. Vitam præstat etiam & Christus Ioan. 10. Ego vitam eternam do. Viuificamur etiam per spiritum sanctum, sicut Paulus loquitur: Qui excitauit Christum e mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora, propter inhabitantem spiritum sanctum in vobis. Deum ergo esse spiritum sanctum, patet. Suffragantur nobis & alia sanctarum scripturarum testimonia. Iob. 33. Spiritus dei fecit me, & spiramen omnipotentis viuificauit me: vbi & creationis, & viuificationis autoritas, spiritui sancto tribuitur. sic etiam Psalm. 103. Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ: non poterat enim longa peccatorum canities, nisi nouo spiritu auferri, vnde Psalm. 50. Et spiritum rectum innoua in visceribus meis. ex hac autem innouatione, ambulat filia regis in simbriis aureis circumornata varietate: de qua quidem ornatus pulchritudine propheta Iob, diuinitus afflatus, loquitur 26. Spiritus eius ornauit: ornamenta namque coelorum sunt virtutes prædicantium, teste diuo Gregorio. Præterea, si in nobis Deus habitare dicitur per spiritum sanctum; non ergo diuinitatis expers est. Ex hoc scimus, ait Ioan. in prima canonica. 5. quod in nobis est, ex spiritu, quem dedit nobis. & Apostolus ad Cor. 1. 5. Nescitis quod templum dei estis, & spiritus sanctus habitat in vobis? & ad Eph. 2. In quo omnis edificatio constructa crescit in templum sanctum in domino, in quo & vos coedificamini in habitaculum dei, in spiritu sancto. Sane, si deos nominamus eos, qui per virtutem perfecti sunt, perfectio autem est per spiritum sanctum; quomodo qui & alios efficit deos, priuatus ipse deitate erit? Amplius, signa, quae per Moysen in Aegypto facta sunt, digito dei facta esse legimus: digitus autem dei, spiritus sanctus dictus est, non quia quædam parua virtus coexistens deo sit, sicut corpori digitus; verum quoniam vnum quid ex donis spiritus, quæ secundum diuisionem sunt, gratia etiam sanitatum est, id quod est vnum, & non vniuersa spiritus dona di-

donâ digitum vocat. Digitus dei est hoc, inquit Tertullianus lib. quarto contra Marcionem, quod significat etiam modicum, validissimum tamen. sic & Christus conservator relictarum suarum, virtutem dei, digitum dixit. Denique, quia sicut digito inscribuntur leges; ita spiritus sancti gratia lex nova scripta est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis, ut refert August. de opere monachorum. & in lib. de trinit. Amplius, sapientes nos redidit Deus, atque potentes per spiritum sapientie Isaia. 11. Et requiesce super eum spiritus sapientie. Quomodo ergo est spiritus creatus? alioquin nihil prohiberet, quod sapiens & potens in creaturis esset Deus. Et 61 Spiritus domini super me, eo quod vixerit me dominus, ad euangelizandum pauperibus miserit me. Non quod dominus Deus habeat dominum Deum, inquit Hieronymus; sed quod iuxta dispensationem carnis dicat ea, quæ humilia sunt: ad quem Psalmista 44. Vixit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ confortibus tuis: igitur, non est creatura, cuius unctione unctus est filius dei: alioqui creatura potior esset creatore, atque potentior. Et Isa 48. Nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius breui versiculo, teste Hieronymo, trinitatis ostenditur sacramentum. In Genesi legitur: Et spiritus domini ferebatur super aquas: Ruah, hebraice, ambiguum est, ad ventum, & ad spiritum sanctum, reliquosque spiritus, ut ait Basilus contra Eunomium sed quia hic additur domini, constantissime asseuerandum videtur, de spiritu sancto locutum fuisse Moysen. Spiritus ergo sanctus disponebat aquas, & terram ad partum, meditabaturque futuram creationem. In lib. vetustissimo apud Hebræos, qui inscribitur Beresith Raba, id est maximus Genesis scribitur, hunc esse spiritum Messie, scilicet spiritum sanctum. Ferebatur & περὶ τοῦτο superferebatur: hebraice, Rachaph: quæ vox, tum incubationem, tum agitationem significat, ut est illud cantici Moysis: Sicut aquila provocans ad volatum pullos suos, & super eos volitans: ubi est præsens verbum. volitans autem interpretantur hebræi de super incumbens: concussio- nem autem, aut agitationem, propriè incubationem aium super ova. unde Basilus: Superferebatur, inquit, i. confouebat, & vivificabat aquarum naturam, quemadmodum solet avis ovis incubare, & vitalem quandam vim eis infundere. Diodorus quoque idem sentit, ait enim: Hæc dictio superferebatur, apud Hebræos significat. quod quemadmodum avis, ova confouet aliis, ut ea quasi animet; sic spiritus superferebatur aquis, ut eas procreabiles efficeret. hunc interpretandi sensum imitatur Hieronymus in questionibus super Genesim: In hebræo, inquit, habetur, Merahefeth, quod nos appellare possumus, incubabat, siue confouebat, in similitudinem volucris, ova calore animantis: ex quo intelligimus non de spiritu mundi dici, ut nonnulli arbitrantur; sed de spiritu sancto, qui & ipse vivificator omnium à principio dictus est si autem vivificator; consequenter & conditor: quod si conditor; & Deus. Sanè, si verbo dei facta sunt omnia, cæli firmati, & spiritu oris eius omnis virtus eorum; quomodo igitur disseparabuntur inseparabilia, verbum scilicet dei, & spiritus dei? unde Apostolus ad Rom. 8. Accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus abba pater. Porro, qui servum accipit; filius à servo non constituitur: nec propter servi participationem, patrem deum appellare audebit: nec servus dei operatur omnia sicut vult. non igitur est creatura, neque servus; sed creator, & dominus, spiritus sanctus. Amplius, cuncta adimplere, solus dei est: sed spiritus adimplevit universa, sicut scriptum est per Salomonem: Spiritus domini adimplevit orbem terrarum: quis ergo non sentiat maiestatem spiritus, cum cælum, & terram se implere dicat? Et in eodem capite: Si quis spiritum, inquit, Christi non habet, is non est eius. Quomodo igitur in æternum viues, nisi sis Christi? Christi verò non eris, spiritum eius non habens. Inseparabilis ergo à patre, filioque spiritus sanctus, quia nimirum inseparabilia sunt opera trinitatis. Et ad Rom. 11. ex ipso, & per ipsum, & in ipso omnia: unus enim Deus est, ex quo omnia: & unus dominus Iesus Christus, per quem omnia & unus spiritus sanctus, in quo omnia. Deus ergo est, non creatura, in quo sunt omnia. Ad Eph. 1. Obsigna-

Spiritus sapi-
entiae.

Spiritus vn-
c-
tuo.

Spiritus domi-
ni ferebatur.

Basilus.

Diodorus.

Hieronymus.

Spiritus ado-
ptionis.

Spiritus im-
plet omnia.
Sapient. 1.

Spiritus sanctus est iustificatio.

Spiritus S. est libertas.

Spiritus S. est Deus.

Spiritus novus.

Spiritus loquitur mysteria.

et estis spiritu promissionis sancto, qui est Arrabon hereditatis nostræ. Si obsequiamur spiritu sancto, cum deo obsequiamur: quomodo erit factus ille per quem diuina nobis imago inscribitur, & signacula naturæ non factæ manent in nobis, inquit Cyrillus? non enim alicubi spiritus in nobis instar pictoris, diuinam substantiam pingit, aliud ab illa existens, neque hoc modo ad similitudinem dei ducit; sed ipse Deus existens, & ex deo procedens, tanquam in cera quadam, in ipsis cordibus capientiam, quasi signaculum visibiliter infigitur. Amplius, iustificat peccantes Deus, nimirum habens potestatem dimittendi peccata: iustificat etiam spiritus sanctus, teste Apost. 1. Cor. 6. Et hæc quidem fuistis, sed iustificati estis, in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Itaque si in æquali ordine, cum deo secundum naturam iustificat & spiritus; quomodo non erit consubstantialis cum ipso? Item, à peccatis posse hominem liberare, perfectamque libertatem tribuere, dei est solius largientis: at, id quoque largitur & spiritus sanctus cordibus credentium ad Cor. 2. 4. Vbi, inquit, Spiritus domini, ibi libertas: profecto largitor perfectæ libertatis creatura esse non potest. Clamat Aggeus propheta cap. 2. Ego sum, inquit, dominus, & spiritus meus in medio vestri. Et Ioel propheta cap. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & propheta hunc si iij vestri, & filie vestre. Alius quoque propheta, nempe Ezechiel: Dabo vobis spiritum novum, & cor novum, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. hæc sanè, atque similia opera, quæ per oracula prophetarum spiritui dei attribuantur, nequaquam essent illi attribuenda; si spiritus sanctus expers esset diuinitatis. Valde ergo impie agunt, qui creatum esse dicunt spiritum sanctum. Qui in carne sunt, inquit Paulus ad Rom. 8. deo placere non possunt: vos autem estis in spiritu, siquidem spiritus dei habitat in vobis, iste est qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; Quia nimirum, inquit August. postulantes nos facit. Et ad Cor. 1. 14. Spiritus loquitur mysteria: Deus est ergo spiritus. Cor. 2. cap. vlt. Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, ac patris, & communicatio sancti spiritus cum omnibus nobis. Non enim socios, & participes creaturarum precabatur fieri eos, qui crediderant; sed potius participatione diuinæ naturæ sanctificari. Impletur autem hoc per spirituales societates cum spiritu, per quem diuinæ naturæ efficimur participes. Iste ergo est spiritus sanctus benedictus, Deus verus ex patre filioque procedens, sicut sacra eloquia testantur: de quo ipso opem nobis ferente, nonnulla edicere tentabo ad fidei nostræ utilitatem spectantia.

CAP. II.

Spiritus sancti processio, quæ amoris dicitur.

Amoris rationes, quæ Spiritui sancto attribuantur.

Spiritus sancti processio, quemadmodum sapientiæ cultores ubique affirmant, mutue charitatis modum possidet, necnon & liberalitatis, atque perfectissimi, excellentissimiq; amoris. In creatura namque rationali, hoc nomen spiritus, interdum à spirituali natura, quæ à corporea secernitur, interdum verò à spiratione dicitur, qui planè amor nuncupatur. Sanè, inspirationis actus in corpore, internus actus est, cōtinuus, & viuificus, à calore manans: quia ergo amoris egressus, quatenus amor est, ab intrinseco planè venit, amorq; est actus viuificus, quippe, qui est vita, actusq; continuus, si amor perfectus extiterit, qualis scilicet est spiritus sanctus: quamobrem, quia calor est spiritualis, ipse solus spirari dicitur: spiritus enim motionem, impulsioneque significat; quæ profecto ad amorem præcipue spectant, cuius vi, amans in amatum fertur. Sed si hæc ita intelligas, absque dubio, hoc nomen spiritus, sancto tantummodo conueniat spiritui, necessarium est: spirare namque in spiritualibus, amoris solius est: ideoque illa persona, quæ est amor, spiritus sanctus appellatur: pater namque atque filius, hunc spirans

Spiritus quid significet.

*spirant amorem: is autem cum in deum, tum etiam in sancta nos adhortetur agenda, re-
 cte, verèq; spiritus sanctus dictus est. Itaq; in diuinis, emanatio per modum voluntatis,
 amor nominatur, nobilissima est enim: idcirco amori congruit, quæ est affectionum præ-
 stantissima, utpote radix aliarum potentissima. Nihil planè ita delectat, ac amor mu-
 tuus, in quo sunt omnes propemodum spiritualis substantiæ delitiæ, atque oblectamenta
 virtutum. Quare spiritum sanctum, amorem vocamus, tum quia eius processio per mo-
 dum amoris habetur, utpote per voluntatis actionem, cui congruit amoris partus, atq; o-
 rigo: tum quia immisus in nos sui amoris iaculis, dei facit amatores. Magnus ergo Deus* **Plato.**
*est amor, teste Platone in conuiuio: Etenim omnis natura demonum inter mortales de-
 osq; est media, interpretatur, & traiecit humana ad deos, diuina ad homines: horum
 quidem preces, & sacrificia, illorum præcepta, sacrosq; solennes, institutiones, & ordi-
 nem, in utroq; constituta, totum complet, & vniuersum secum ipso totali vinculo conne-
 ctitur. Quam ob causam nexus nominatur: siquidem pater vnica dilectione se, & filium
 diligit, & vicissim filius, patrem, quæ spiratur amor mutuus, qui est spiritus sanctus, a
 duobus procedens, tanquam amborum nexus, & vnio. Si enim ille sanctus spiritus amor
 est in quo pater, & filius communicant; proculdubio, amborum nexus, seu vnio dicitur:
 quoniam amor, peculiari propriaq; appellatione, nexus nominatur. Quamvis enim in san-
 cta, ac indiuidua trinitate, non sit loci, substantiæq; diuisio; est tamen in illa personarum
 distinctio, quæ profectò hoc nexu connectitur. Bene ergo amor heros dictus est, teste* **Amor quid sit
Plato.**
*Platone in Phædro, idq; à romis, i. à robore, & vehementia: omnia certè amore agun-
 tur, & quæ in cælis, & quæ in terris habentur. Plotinus eni. 3. lib. 5. cap. 3. Amor dictus
 est heros, quoniam ab heroseos, i. visione substantiam habet. Amor sanè supernæ ani-
 mæ talis existit, suscipiens quoque ipse sublimia, tanquam animæ illius pedisequus, atq;
 ex illa penesq; illam genitus, deorumq; contemplatione contentus: cum verò animam il-
 lam, separatam esse dicamus, animam, inquam, primum cælum illuminantem; non ini-
 uria hunc etiam amorem separatam esse fatebimur. Illic ergo tantum fit ille amor, ubi
 est inuolabilis anima. Verus igitur amor, est anima inuolabilis, fortassis illa, quam in
 principio huius appellauit animam mundi. Cratylus: Heros, inquit, dicitur, quia isrhi,
 hoc est, influit: proprium planè est amoris influere, atque immittere suæ virtutis influ-
 xum. Sophocles, influxum huiusmodi himerota i. blandam, & suauem perfusionem vo-
 cat, à rho i. fluxu, animam vehementer illiciente dictam. Et hæc quidè de nominis Ety-
 mologia dicta sint, quæ profectò spiritui sancto quàm optime congruere rideo: ipse enim
 eorum est robur, atq; vehementia, quos sua imbutos virtute, regit atq; tuetur. Ipse, in-
 quam, est ille amor separatus à putri sordidoq; huius mundi amore: deniq; influxus est* **Amor blanda
perfusio.**
*intimus, atq; blanda, suauisq; perfusio: Charitas, inquit Apostol. dei diffusa est in cor-
 dibus nostris. Non ergo immeritò, etiam secundum nominis interpretationem spiritus san-
 ctus amor dicitur. Ceterum, amoris locus nobis est inquirendus, ut ipsius loci cogniti-
 one perspecta, familiarius, ac securius illius familiaritate frui valeamus. Est autem a-
 moris locus abditus, atq; absconditus, utpote intus latens, veluti res pretiosa, habitans
 in loco omnium præstantissimo, atque viuacissimo. Fons amoris, inquit Augusti. lib. de
 substantia dilectionis cap. 1. intus est, atq; salit: duos riuos infundit, quorum alter cha-
 ritas, alter verò cupiditas nuncupatur. vnicuiq; namq; rei, amor inest naturalis essendi,
 viuendi, durandiq;. vnde Orpheus in Argonautica, cum de rerum principiis coram Chi-
 rone, heroibusq; cantaret, Mercurij Trismegisti theologiam secutus, amorem in ipsi-
 us chaos sinu locauit: ipsumq; antiquissimum, seipso perfectum, consultissimumq; appel-
 lauit: cum quo Hesiodus, Parmenidesq; consensere. Plato quoque in Timæo ibidem a-
 morem locat. Est autem chaos triplex, primum quidem mens angelica: secundum, ani-
 ma mundi, ut quidam aiunt: tertium materia sublunaria. Mens autem angelica, ut essen-
 tia quædam, chaos dicitur; quia nimirum in primo suæ creationis momento, informis ha-* **Hesiodus.
Parmenides.
Plato.
Chaos triplex**

Conuersio a-
moris.

Amor quid,

Plato.

Amor circa
pulchrum.Amor immor-
talitatis desi-
derium.Pulchrū quæ-
runt homines
in quo gene-
rent.Pulchrum cō-
stat ex omni
parte.Ascensus ad
pulchrum.Pulchri spe-
ctaculum.

bebatur. Sanè, quoniam à deo nata est, ingenito quodam appetitu ad sui principium con-
uertitur: ad quod profectò conuersa, illius radio illustratur: illustrata autem, accen-
ditur: accensa, deo tota inheret: inherendo, formatur ideis. hæc est igitur naturalis a-
moris conuersio, radij infusio, amoris pabulum, incendium sequens, amoris incremen-
tum, appropinquatio, amoris impetus, formatio, amoris perfectio, idearum omnium cō-
plexio, rerum pulchritudo. Profectò, locus spiritus sancti est, patris filijq; sinus, ex quo
semper manat, in quo continuè quiescit, per quem omnia agit, & operatur, ad quem o-
mnia allicit, cui omnia vnit & connectit. amore siquidem, & cupiditate cœlesti ex-
citatur anima; cū perspecta pulchritudine, & decore verbi dei, speciem eius adama-
uerit, & ex ipso xelum quendam, vulnus amoris acceperit. Amor planè circa pulchrū
versatur, inquit Plato in conuiuio: ex quo necessariò sequitur amorem esse philosophum,
cū philosophus sciat medium ignorantis sapientisq; tenere. Cū igitur amor versetur
circa pulchra; felix utique dicendus est, qui illa obtinuerit: possessione enim bonorum
beati sunt, quicunq; beati: omnes namq; bona sibi cupiunt, atque nihil aliud præter bo-
num, homines amant. Amor ergo appetitio est, qua bonum sibi semper esse quis cupit:
hoc, partus est in pulchro, tam secundum animam, quam secundum corpus: omnium ho-
minum prægnans & grauidum corpus est, prægnans & anima: et cū primū ad cer-
tam ætatem peruenierimus, parere nostra natura cupit: parere verò in turpi nequit, in
pulchro potest. Est ergo amor partus in pulchro: est amor sempiternum quiddam &
immortale: est amor immortalitatis desiderium: natura enim mortalis, semper & im-
mortalis esse pro viribus nititur: hoc autem generatione duntaxat assequitur; quoniam
semper alterum iuuenem veteris loco substituit. vnde idem animal, quamuis idem dica-
tur, nunquam in seipso eadem continet: hoc remedio, quod mortale est, immortale fit:
immortale verò alia ratione. Quamobrem mirari non debemus, si omnia germen suum
natura charissimum habeant; nam immortalitatis gratia nixus huiusmodi, atq; amor
cuiuslibet inest: sic homines notos sese omnibus exhibere cupiunt, & in futurum immor-
talem gloriam consequi. vnde, quò meliores homines sunt, eò magis ad ista contendunt,
nam immortalitatem amant. Hanc aliqui filiorum generationem assequi sperant: aliqui
animam grauidam habentes, atq; fecundam, magis quam corpus, concipiunt prudenti-
am, aliasq; virtutes; quibus plenus, ac grauidus, ætate debita imminente, parere iam,
generareq; affectant: & idcirco passim vagantur, quærunq; pulchrum, in quo gene-
rent: in turpi namque minimè generarent. Sanè, à diis omnia propter pulchrorum a-
morem sunt disposita: turpium quidem amor nullus est: nam amor est pulchritudinis
desiderium, turpitudinis verò minimè. Illud autem pulchrum appellamus, cuius gratia,
ac participatione, alia pulchra sunt, nosq; labores omnes subimus. Non enim hac ex par-
te pulchrum, ex alia verò turpe est: neq; ad hoc quidem pulchrum, turpe verò ad il-
lud: neq; imaginatione quadam ipsum pulchrum, quasi vultus pulcher, vel pulchræ
manus: neq; ut oratio quedam, vel ratio, vel scientia quedam: neq; in alio iacere pu-
tabitur, velut in animali, vel cœlo, vel terra, aut aliquo quopiam; sed ipsum, per seipsum,
cum semetipso vni forme semper existens: cætera verò omnia, quæ pulchra sunt, illius
participatione pulchra sunt. Porro, ad veri summiq; pulchri cognitionem, atq; imaginē,
quasi quibusdam gradibus ascendimus, ab vno primū in duo, & à duobus in omnia,
quæ pulchra sunt corpora: & ab his in omnia officia pulchra: à pulchris officiis, ad do-
ctrinas pulchras: à doctrinis multis, ad illius doctrinam, qui seipso pulcher est: atq;
ita, quid sit ipsum pulchrum contemplamur. In hoc autem vitæ spectaculo viuendum est:
quod si quando quispiam viderit, suprà quàm dici possit pretiosius auro, ornatuq; ve-
stibus censebit. Quàm felix illud spectaculum fore putamus, si cui contigerit, ut ipsum
pulchrum intueatur, sincerum, integrum, purum, simplex, non humanis coloribus, a-
liisq; nugis contaminatum. Cui id boni acciderit, non imagines virtutis vltcrius; sed vir-
tutes ipsas

tutes ipsas pariet. hoc modo deo amicus efficitur, ac immortalis. hic est legitimus, qui ad immortalitatem nos euehit amor. hæc est appetitio, qua bonum sibi quiq; semper adesse desiderat. Sex igitur sunt gradus, quibus diuinam attingimus pulchritudinem. Primus est, à pulchro visibili ad inuisibile conscendere. Secundus, ad intellectum: ubi agentis intellectus lumine, communem illam spiritualem pulchritudinem cōtemplamur. Tertius, reflectimur ad opus, atq; ad vim intelligendi. Quartus, ad habitus, omnesq; pulchras in animo scientias. Quintus, ad intellectum angelicum ascendimus. Postremo, ad ipsum idearum fontem. siquidem omnis multitudo ad vnum, quod est in multitudine, refertur: & vnum quod est in multitudine, ad vnum, quod est supra omnem multitudinem. Quare, quum multa sint pulchra, nulliq; insit pulchritudo per alterum; oportet singula esse pulchra per pulchritudinem communem; non communitate quidem prædicationis, vt dicunt peripathetici, sed causalitatis potius, vt dicunt Platonici. Hæc est prima pulchritudo, quæ omnibus pulchris inserit pulchritudinem, à cuius virtute, veluti sigillo, character formositatis imprimitur. Hæc igitur quæ videntur pulchra, primæ veræq; pulchritudinis opera censenda sunt. Siquidem pulchritudo est plurium concinnata gratia, auctore Plotino enn: primæ lib. 6. quam si in animo perpendas, ea nimirum ex virtutum splendore venustas est in corporibus, ex coloribus lineiq; mira cum congruitate coalescentibus conflatur, in sonis est modulata iocunditas. Ceterum, intellectus habet iudicium pulchri, ob insitæ pulchritudinis formam, alioqui iudicium inter pulchra ferre nō posset. Est igitur intellectus vniuersalis quædam pulchritudo, & species specierum, quandoquidem species sint contractæ quædam pulchritudines. Quam ob causam, pulchrum mirum in modum nos afficit, vt pote nobis cognatum, & congenitum; idcirco illud libenter amplectimur. Non ergo immerito pulchritudo circulus quidam appellatur diuinæ lucis, à bono manans, in bono residens, per bonum, & ad bonum semper reflexus. huius autem pulchritudinis desiderium, amor appellatur. Itaq; si amor est huiusmodi pulchritudinis, ac immortalitatis appetitus; cui aptius aptari, atq; congruere potest, quam spiritui sancto? ipse enim est illud verum, primumq; pulchrum, quod omnia appetunt, quod immortalitatem largitur. Iure ergo amor dictus est. Quid igitur sit amor, & quomodo spiritui sancto congruat, hæc sufficiant.

Sex gradus ascendendi ad pulchrum.

Omnia referuntur ad vnum.

Quibus inest vera pulchritudo.

Plotinus.

Intellectus pulchritudo.

Pulchrū nos afficit.

CAP. III.

Qui quidem deus ignis, ac spiritus numen.

Spiritus sanctum deum esse, atq; amorem, paulò antè balbutiendo dixi, vellem modò, si non clauditur porta prophanis, sapientissimi Mercurij verba prosequi, ac eundem sanctum spiritum, ignem esse ostendere: quemadmodum ipsemet Mercurius protestatur: Qui quidem Deus ignis est, inquit t. Ad hunc etiam modum Moyses in Deuteronomio loquitur 4. Do-

Spiritus est ignis. Moyses.

minus deus tuus ignis consumens est, flammis sanè sui amoris, quas implet mentes, accendit, atq; rubigine peccatorum consummata, & absumpta, mundas, purasq; reddit auctori. Amor planè, teste Dionysio 7. de cœlesti hierarchia, ignis est, & deus ignis est, nō bonorumquidē consumptor, sed bonæ voluntatis auctor: exurit namq; quicquid est materiale, & terrenum, quod verò syncerum est, probat & fouet. Non temere ergo Paulus ad Timotheum scribens 1. 6. Deum, ait, habitare inaccessibilem lucem. Et David tubicinat: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Est enim ignis omnium potentissimus, semper viuens, motu perpetuus, omnia diuidens, non diuisus, ad se prorsus omnia assumens, alienam fugiens mixtionem, cœlestia semper repetere contendens. Quam ob causam veteres ignem verebantur extinguere, ne naturæ cœlitus viuen-

Dionys.

Paulus.

David.

Ignis laudes.

sancto.

Phœnicūtheo-
logia de igne.Oraculum
Apollinis.Flammæ dei
immensa pro-
funditas.Deus habitat
in igne.
Aliud oracu-
lum.Exigua pars
dei angeli.Cælum em-
pyreum.

Olympus.

Homerus.

Democritus.

Plotinus.

Plato.

ti, vim viderentur inferre. Phœnicum Theologia, diffusam esse per vniuersum pronun-
ciat, & omnibus insitam naturam quandam tralucidam, atq; lucentem in seipsa, quasi ex
diaphano & lumine temperatam, neq; mixtioni vnquam alienæ, neq; passionibus vllis ob-
noxiam: hanc autem, actum quandam puræ intelligentiæ Phœnices appellant: purā, in-
quam, sed extra procedentem, lumen habentem inuisibile, & incorporeum, corporei au-
tem, atq; visibilis luminis causam existentem. Eiusmodi verò lumen anima mundi pro-
pria mente conceptum, sua in natura parit, atque inde quasi spiritum efflat, & emittit:
quem ignem nominare possumus, atq; animale lumen, omnium rerum fomitem, & princi-
pium. vnde est illud: Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo. Quam ob causam, oraculum
Apollinis de hac materia sic locutum fuisse legimus: Immortalis, ineffabilis, pater eter-
ne, sacer, dominator in campis æthereis, vbi potestatis tuæ robur est defixum, indeq; o-
mnia despicias, pulchris & auribus audi: exaudi filios tuos, quos dilexisti ad omne tem-
pus: tua enim supra mundum, & cælum sidereum, aurea supereminet magna & æterna
potestas, super qua eleuaris splendore te ipsum excitans, perennibus riuus nutriens animi
infinitum, qui producit hæc omnia, formans materiam indeficientem, quam generatio
circumagatur, quoniam illam formis obligasti: tu forma es in omnibus formis, & ani-
ma, & spiritus, & concentus, & numerus. Vnde interrogatus dæmon, an ipse esset Deus,
respondit: Est supra cœlesti vastitate, desuper fulgor, motus, immensum æui. Est autem
inter beatos inæstimabilis, incomprehensibilis pater magnus: Est flammæ dei immensa
profunditas, repens voluitur rapide cum strepitu. Ignis autem ille æthereus non habet
ardorem; sed placida combustione, seculum seculi miscetur ex deo ipso: per se genitus, in-
docilis, sine matre, inconcusus, cuius nomen sermone non capitur, in igne habitans hoc
deus, exigua verò pars dei, nos angeli. Aliud quoq; oraculum: Est supra cœlesti igni, in-
corruptibilis, ardens flamma, vitalis, omnium fons, omnium quoque principium, quæ &
producit omnia, & producens omnia absomit, ex se apparens, inlocabilis, incorporeus,
immaterialis. Illic circū Olympū diffunditur in orbē: hinc rursus paruus promicat æthe-
ris splendor, Solem, lunam, & astra accendens. Erat Iupiter, est & nunc, & erit: ô magne
Iupiter, hei mihi deficit oraculorum claritas: heu heu tripodes plangite, obijt Apollo:
obijt, quoniam flammans cœlestis lux vim adhibet. Hoc oraculum primum quidem de-
scribit sanctissimæ trinitatis locum, quem dicit esse supra cœlestes orbes, extra anni solis-
que vias, vbi est largissima lucis copia, mundus lucis vuentis, vbi æui infinitum, id sci-
licet quod est supra tempus: ipsa est æternitas, dicta Græcè αἰών, quia nimirum semper
fuit. Illic æternitas, illic ignis æternus, deus ipse, cuius splendore deterritus Apollo, idola
sua relinquere coactus est: illic infinitæ lucis ætas. hinc nostri vocauerunt cælum Em-
pyrion, id est, igneum, nam ipse deus vocat eum πυρὸν ardorem. Deum quoq; habitare
in igne asserit. Similia etiam loquitur Homerus, approbaturq; vehementer ab Aristotele:
Olympum dictum quasi Ὀλύμπη, totum ardentem, de quo Homerus:

Venit olympum, vbi sedes diuūm dicitur esse
Immota, hæc vento haud quatitur, nec spargitur hymbre.
Non nix decidit, at splendor purissimus albet,
Et sine nube nitor, campos hic occupat omnes.

Democritus, mentem ipsum deum appellat, igneam mundi animam: habuit hoc à Chal-
dæis, qui deum ignem dixerant, in sententijs Zoroastis: Sunt ab igne vno omnia nata. Re-
citatur Plotinus enn. 2. lib. 1. cap. 6. Timæi sententiam, qua dicebat, mundi corpus ex igne
esse compositum. & 7. cap. Platonem secutus: Accendit, inquit, teste Platone, deus lumen
circa secundam à terra sphaeram, solem certè significans, quem alibi nuncupat splendi-
dissimum, eundemq; nitidissimum. Quibus in verbis omnem à nobis suspensionem abigit,
suspiciantem aliquid illic aliud præter ignem. Significat etiam nullam adesse ignis aliam
qualitatem præter lumen, quod quidem esse ait à flamma diuersum: calorem verò lenem
tantum,

tantum, atq; suauem. Rectè ergo à sapientissimo Mercurio spiritus sanctus ignis vocatus est, cuius locus igneus est, ignea quoq; potestas, deniq; & ignea lex. cuius profectò ignis celestis ubiq; regens, actus quidam manifesti sunt. stellarum radij, æther, ignis apud nos accensus, omnium corporum potentissimus, in actu semper existens, quod ex formæ efficacia apparet, motuq; perpetuo, quo omnia sibi cupit similia fieri. Apud Romanos nihil templo Vestæ sanctius habebatur, in quo ignis perpetua virginum cura semper ardebat. Stoici ignem, id est, vnum ex quatuor elementis, viuentem, & sapientem, & ipsius mundi fabricatorem, atq; omnium, quæ in eo sunt, eumq; omnino ignem deum esse putauerunt. Cicero de natura deorum. Stoici, inquit, omnem vim dicunt esse ignem, Heraclitum, ut re risimile est, secuti: & Zeno princeps illorum, naturam, quam eandem deum putauit, sic finit. Ignem artificij sum ad gignendum progredientem. ex corporei namq; ignis virtute, proprietate, conditioneq; ad illius æterni ignis assurgimus considerata mysteria. Multiplex sanè est ignis usus, & significatio; ideo celestibus attribuitur corporibus, atq; calor & splendor, vitalisq; vigor principium dicitur: est namq; ignis calefactiuus, illuminatiuus, ascensiuus, solidatiuus, distinctiuus, liquefactiuus, incineratiuus. Calefactiuus quidem, quia ignis actio, est calor maximus 8. met. com. 5. Ignis calor est in eo, veluti in gladio abscissio, & actio manus in manu, hoc est, est illius proprietas, non autem eius substantialis differentia. Illuminatiuus, ex seipso enim non lucet, nisi alteri corpori miscetur. 4. cæli. com. 32. Nam quemadmodum aquæ congelatio contingit, quæ ex vaporum mixture temperatur; ita etiam & ignis lux ob terræ mixturam in densò lucet: Actio siquidem insequitur formam in materia densa existentem. Ascensiuus, superna namq; perpetuo mota repetere studet, veluti sibi proxima, & cognata. Solidatiuus, primè planè intentione homogenea congregat, heterogenea verò segregat per accidens. 3. cæli. com. 74. & 2. de genera. com. 8. In vnum finem redigere atq; vnire, inquit, ipsius ignis est, digregatio verò per accidens: congregat namq; similia: id autem, quod alienum est, segregat, atq; à seipso separat. Ignis certè natura aurum ab alijs diuidit rebus, quæ ab illius virtute proprietateq; alienæ reputantur. Sic calor naturalis in cibum agens, similia congregat, dissimilia separat. Porro, quæ congregantur, solidantur utiq; atq; firmitatem, confirmationemq; accipiunt. hac etiam ratione Distinctiuus vocatur, quippe, qui vnum ab altero separet. Liquefactiuus, lapides sanè in æs igne soluantur: igne ferrum gignitur, & domatur: igne cremato, camenta in tectis alligantur. Est etiam igni medicina, pestilentie ignis suffitu abolentur, Empedocles, & Hyppocrates id. monstrauerunt. Incineratiuus, caloris namq; est excoquere, & defecare materiam. Ignis ob sui motus re-locitatem, formæ est pyramidalis. 3. cæli com. 69. Satagitq; perpetuo suæ formæ conseruandæ. com. 67. eiusdem libri. Ignis præterea, non est certè ignis in actu, nisi in calore, & siccitate, quæ sunt in summo. 3. cæli com. 67. Ignis enim est superabundantia caliditatis, sicut glacies frigiditatis, 2. de gen. com. 21. Amplius, igne excepto, cætera elementa putrescunt 4. meteo. com. 1. & 2. de anima. com. 97. Amplius, varia est ignis, atq; multiplex inuisibilium rerum natura commoditas: cælum in sole, & luna, alijsq; sideribus miræ pulchritudine venustat: terram illuminat, atq; pariendi fecunditatem præbet: reliqua quoq; elementa, atq; corpora tum quidem animata, tum verò inanimata protegit, animat, fouetq;. Magna ergo est ignis virtus, atq; dignitas: magna planè, quæ non immerito spiritui sancto sit attribuenda. Ipse quippe est ignis calefactiuus per donum sapientiæ, accendit enim ad deum cognoscendum, amandumq;. Illuminatiuus per donum intellectus. ignis siquidem in sua sphaera non videtur, sed in densò lucet: ita & spiritus sanctus in sua non cognoscebatur maiestate ob lucis suæ immensitatem: ubi verò rationali vnitus est creaturæ, ex templo emicuit illius gloriæ splendor, ac sanctitatis fulgor longè lateq; diffusus apparuit. Ascensiuus per donum concilij, ad euangelica profectò promouet consilia seruanda, præterq; ardua virtutum conscendere. Hoc autem agit diuinus ille ignis, ut fluxu

Ignis efficacia

Templum Vestæ.

Stoici.

Cicero.
Heracli.
Zeno.Ignis proprie-
tates.

Calefactiuus.

Illuminatiuus.

Ascensiuus.
Solidatiuus.Distinctiuus.
Liquefactiuus.Incineratiuus
Ignis forma.

Quid sit ignis

Ignis proprie-
tates spiritui
sancto aptan-
tur.Dona spiritus
sancti per
ignis proprie-
tates osten-
duntur.

sancto.

Ignis forma
& vita.

fluxis caducisq; rebus dimissis, antiquam nostram patriam repetere studeamus. Solidat, atq; unit per donum fortitudinis: distinguit verò per donum scientiæ: liquefacit autem per donum pietatis: Anima mea liquefacta est, ait Cant. 5. ut dilectus meus locutus est mihi. Incineratius per donum timoris: timor enim domini exsiccat ossa, & in favillam cineremq; reddit animam contemplantis. formæ est pyramidalis, quemadmodum & cor, ob motum, quo sursum semper agitur. Ignis in calore vivit, sicuti etiam spiritus divinus sine amore consistere non potest: ut pote, quia Ignitum eloquium suum vehementer hic est ille ignis, quem Ieremias 20. ferre non poterat: Et erat, inquit, ignis flammigerans in ossibus meis. hoc igne calefacta sunt corda illorum discipulorum euntium in Emaus: Nonne cor nostrum, inquiunt, Lucæ 24. ardens erat in nobis? Hic ignis visus est Abrahæ in Genesi, quando suæ posteritatis prævidit extremam captivitatem, non multò post illi euenturam. hic ignis apparuit Moysi Exod. 4. Et videbat quòd rubus arderet. Scribit autem Philo, in media illa flamma, deum esse conspectum. hic ignis Paulo ostensus est in Damascus proficiscenti: Et vidi inquit, super splendorem solis lucem. hic ignis corda accendit Apostolorum pariter in eodem loco morantium. hunc ignem misit dominus in terram, eodem quoq; baptizare studuit, in spiritu & igni. Rectè ergo sapientissimus Mercurius loquitur, qui quidem deus ignis est. Quòd autem spiritus sanctus, deus sit & ignis, dixi.

QVAESTIONIS SECVNDÆ CAP. I.

Processio spiritus sancti est libera, & necessaria.

Quid sit processio.

Ost textus elucidationem, ad Theologorum doctrinam accedamus, in primisq; quæramus, quid sit processio spiritus S. Processio est solennis egressio personarum maxime spectabilem, non sine quadam gravitatis festiuitate, suam præsentiam exhibentium, idq; cum magno populi applausu. Porro, processio in diuinis emanatio quædam est ab altero per modum gignentis, aut inspirantis. De prima quidem legimus illud euangelij Ego à deo processi, & veni. De secunda verò: Spiritus qui à patre procedit. Quæ processio prima est eiusdem spiritus processio: secunda autem, quando ferebatur super aquas: ad creaturarum enim formationem perficiendam, fabricandamq; egredi, quædam est diuina processio. tertia, tum processio ipsius emicuit, cum spiritualibus donis creaturam exornauerit: Spiritus namq; eius ornavit cælos: & illud David: Et spiritu oris eius omnis virtus eorum, inter quæ planè ornamenta, illud maximum reputatur, quòd locutus sit per ora suorum, qui à seculo sunt, & prophetarum, & Apostolorum eius. Vltima verò sancti spiritus processio, in sanctificatione apparuit creaturarum, purgatione peccatorum peracta, per charitatem diffusam in cordibus nostris. Sed his omisus, primam tantum prosequamur, quam diximus liberam esse, atq; necessariam. Duæ autem in diuinis, ut paulò ante disputauimus, processiones numerantur: quarum altera, filio, altera verò spiritui sancto attribuitur. primæ, intellectus, seu memoria; secundæ, voluntas principium nominatur. Sicut enim se habet memoria ad verbum; ita absq; dubio voluntas ad amorem spiratum: sed memoria, ut memoria parens verbi est, authore August. 9. de trin. quemadmodum in primo libro dictum est: igitur voluntas parens est amoris spirati. Amplius, quòd procedit, ut donum, & datum, à voluntate utiq; procedat, necesse est: nam hæc sunt voluntatis opera: sed spiritus sanctus procedit, ut donum: igitur per modum voluntatis. Amplius, diuina voluntas cum liberalissima, tum fecundissima sit, non potest non producere personam, suæ naturæ conformem, nempe spiritum sanctum, sicuti natura fecundissima, filij personam: dilectio siquidem mutua, & reflexa nobilior est, maxime si communicata fuerit, ad boni certè spectat

Iob.
David.Principium
S. spiritus est
voluntas.

1.

2.

3.

spectat naturam, seipsum communicare. Quod si rebus ad extra suam deus communicat
 bonitatem; quanto magis ad intra, ubi est naturalis productio, & eadem naturæ confor-
 mitas? Non esset reuera utriusque sexus fecunditate plenissimus, si altero partu careret.
 Adhuc, quicquid nobilitatis in creaturis inuenitur, eminentiori quodam modo deo est
 attribuendum, ne deo aliquid huiusmodi deesse videatur. sed duplex est modus produ-
 cendi, quo natura utitur in creaturis, naturæ scilicet & voluntatis: igitur in deo duplex
 est modus producendi plenissimus. Sanè, si natura fecunda filium genuit, eadem omni-
 nò ratio esse videtur; ut voluntas fecunda, personam pariat amoris. Adhuc, quemadmo-
 dum ab eterno omnia per verbum deus disposuit esse faciendæ; ita profecto, & per spi-
 ritum sanctum omnia esse sanctificandæ. sed per filium omnia fecit: igitur per spiritum
 sanctum omnia nobis voluit, & donauit. hoc autem interest, inter creaturæ, ac spiritus
 sancti productionem; quod illa à deo procedit per modum libertatis, non est tamen ra-
 tio volendi; spiritus verò sancti etsi per modum procedat libertatis, est nihilominus in-
 trinseca, perfectissimaque ratio & volendi, & donandi. Ceterum, spiritus sancti processio
 nedum est libera, verum etiam necessaria: non necessitate utique violentiæ, quæ ex effi-
 ciente pendet, vel cogente: neque necessitate indigentis, utpote materiæ, & finis; sed immuta-
 bilitatis, & inexcitabilitatis. Quod enim producitur eiusdem substantiæ cum producente,
 si produciens est necessarium, & productum. Item, voluntas perfectissima, circa obie-
 ctum perfectissimum, perfectissime producit. amorem obiecto æqualem, siue adæqua-
 tum, alioqui non sese perfectissime erga obiectum haberet; sed interdum posset à recta
 ratione deficere, quod in deum cadere non potest, qui est sua rectitudo. obiectum autem
 cum sit perfectissimum, nempe sua essentia, quoniam illud necessario vult, amorem pro-
 fecto illi æqualem necessario producit: hæc autem est summa necessitas, hoc est, maxima
 libertas. necessitas namque principij naturalis, vel est simpliciter prima in agendo, vel ab
 alio dependet, & determinatur: sed voluntatis non est esse ab alio, sed à seipsa, sicuti à
 seipsa est voluntas: igitur, & liberè vult, & voluntarie seipsam determinat. Quamvis
 enim intellectus, respectu eiusdem, prior sit voluntate; ipse tamen voluntatem non de-
 terminat; sed à seipsa voluntas terminatur. Quare, si quispiam capere possit, cur volun-
 tas circa aliquod obiectum necessario operetur, idque à seipsa; is certe libertatem neces-
 sariam facile percipiet, ac si naturam circa aliquod obiectum necessario operantem vi-
 dens, necessitatem naturalem intelligeret. Porro, huiusmodi, non contradictionis, sed
 absolutam vocamus necessitatem, in qua simul libertas, & necessitas consistunt. liber-
 tas autem est actiuitas voluntatis. vnde August. in enchy. cap. 62. Neque ob id volun-
 tas libera dicenda non est, qua sic volumus, ut non solum miseri esse volumus, sed nec
 omnino esse possimus. Voluntas ergo, qua beatitudinem necessario optamus, libera est,
 non coacta, quia liberè id appetit. Quod si in nobis viget hæc libertas necessaria; quan-
 to magis in deo, qui est sua libertas, atque seipso beatus? Sanè, qui sic habet quod decet,
 & expedit, ut hæc amittere nequeat, liberior est. Ex quo patet, quod illud, quod proce-
 dit ut amor, liberè procedat; amore enim liberius est nihil: quoniam autem illud idem
 intrinsecum est, & non aliquod extrinsecum; necessario quoque procedat, necesse est: præ-
 ter enim ea, quæ sunt intrinseca in diuinis, nihil aliud est necessarium. Itaque spiritus san-
 cti processionem liberam esse, atque necessariam necessitate utique immutabilitatis mani-
 festum esse arbitror.

4.

5.

Discrimen in-
 ter spiritus
 sancti & crea-
 turarum pro-
 ductionem.

6.

Necessitas
 qualis sit in
 productione
 spiritus sancti

August.

Libertas est
 actiuitas vo-
 luntatis.

CAP. II.

Spiritum sanctum non produci liberè & necessario.

Quod necessario producitur, illud sanè nequaquam voluntate producitur, quia
 nimirum liberè non producitur: sed spiritus sanctus, quoniam persona est
 necessaria, necessario producitur: non ergo voluntate, & liberè.

K

quidem

sancto.

siquidem rationales sunt ad opposita, ut refert philosophus 9. met. Principium autem ad opposita potest producere, & non producere: at spiritus sanctus non potest non produci, sicuti non potest non esse: igitur, potentia ad opposita, qualis est voluntas, esse nequit spiritus sancti productionis principium. Reuera, quod per voluntatem producitur, suae cognitioni praecognitum est: voluntas enim in agendo praesupponit intellectum. sed spiritus sanctus non est praecognitus suae productioni, alioqui exemplatus esset, & ideatus: ergo quod prius. Amplius, voluntas est potentia operatiua: non ergo est productiua; operatio enim est actus immanens: igitur voluntas in diuinis est operatiua tantum ad intra, quippe, quae habeat actum volendi, non autem alicuius productiua personae, quae supposita aliter distincta sit a producente. Sanè, si voluntas in creaturis, quae a natura realiter distinguitur, non est substantiae producendae principium. sed natura; quanto magis voluntas in diuinis, quae a natura tantummodo ratione separatur? Voluntas igitur in diuinis communicandae substantiae, personaeque producendae principium esse non potest. Amplius, voluntas, quatenus est voluntas, unicam dicit perfectionem, reliquas vero aut virtualiter, aut formaliter amplecti, sua non interest: sed essentiae potius, quae auctore Damasceno, est omnium perfectionum pelagus infinitum: igitur, non est principium producendae unicae enim perfectio, quae aliquibus aliis posterior est, omnium perfectio aliarum nequit esse perfectionum principium: alioqui principium formale, quo, formalis ipsius perfectio terminis imperfectius esse videretur. Perfectio, diuersi principiandi, producendique modi, eidem nequeunt conuenire potentiae: sed producere contingenter, & necessario, modi reputantur diuersi. Igitur, si diuina voluntas creaturas producit contingenter, non ergo spiritum sanctum necessario producit; unus namque potentiae unus est modus agendi. Planè, sicut necessarium & contingens diuidunt ens in essendo; ita absque dubio, & principium in principiando. sed idem, atque unicum ens, necessarium & contingens, etiam quorumcumque respectu esse non potest: nec ergo principium contingenter ac necessario producendi, uni ac eidem conuenire potest potentiae. Reuera, eodem simpliciter indistincto aliquid necessario, circa obiectum necessario volitum produci, aliquod vero contingenter ut creatura, per necessario volitum, est impossibile: ergo quod prius: nam principium naturaliter producendi in deo, necessario utique producit, liberum vero, contingenter: sed principia huiusmodi inter se distinguuntur: igitur liberè ac necessario producendi auctoritas, eidem nequit conuenire principio. Amplius, aut voluntas diuina est naturae communicandae principium, quatenus est absolute voluntas: aut verò, ut infinita, & diuina. Non quidem primo modo: alioqui eundem in omnibus effectum haberet, quod plane in creaturis falsum esse constat, quibus diuina voluntas, suam naturam nequaquam communicat; voluntate tamen diuina conditae consistunt: neque etiam quatenus infinita, infinitas namque intrinsecus modus est, atque perfectionalis, seu perfectus, rei rationem non varians: idcirco nouam subire non potest rationem principiandi. Quare, si voluntas secundum quidem absolutam rationem, non est ratio naturae substantialis communicandae, nec etiam quatenus est infinita, aut diuina, diuina siquidem deitate dicitur: ideo non voluntati, sed essentiae potius conuenit principium producendi. Sanè, voluntas seposita essentiae non est totale, aut sufficiens spiritus sancti principium productiuum. etenim, totale productionis principium, formalis ipsius terminus posteriorius esse non potest. sed voluntas est posterior essentia, quae est formalis terminus spirationis actiuae: igitur, ex se absolute non est producendae, seu communicandae personae principium, sed essentia potius. Ergo spiritus sanctus voluntate non producitur. Amplius, natura est vis insita rebus ex similibus similia procreans. Sed spiritus sanctus, est similis producenti in natura: per naturam ergo, & non per voluntatem producitur. Etenim, unum, atque idem simplicissimum, cuiusmodi est essentia diuina, distinctis productionibus communicari, est omnino impossibile. sed essentia diuina tota simul filio communicatur per modum naturae: non ergo spiritui sancto

Diuerſi prin-
cipiandi mo-
di, eidem po-
tentiae non
competunt.

sancto communicari potest per modum voluntatis. Sanè, essentia diuina esse non potest actus spirationis terminus: aut enim esset, vt in persona, aut verò vt in seipsa, idq; secundum rationem sui. non primum planè, alioqui essentia, vt in persona, spiratione esset posterior: neq; secundum, essentia enim secundum se est indistincta, tribusq; communis, atq; ita in tribus spirationem terminaret. igitur, non communicatur per voluntatem spirantem. Adhuc, quod procedit in similitudine naturæ in viuentibus. genitum dicitur, atque natum, siue nascens: sed id, quod in diuinis est per modum amoris, in similitudine procedit naturæ, alioqui à diuina natura reputaretur alienum, essetq; processio ad extra: igitur, spiritus sanctus, etiam si procedat per modum amoris, vim nihilominus obinet naturæ potius, quàm voluntatis. Profectò, ad amoris rationem, similitudo æquè spectare videtur, ac ad diuini verbi, authore Sapiente: Eccle. 13. Omne enim animal diligit sibi simile sed modus producendi per naturam, non autem per voluntatem verbo conuenit: igitur eundem productionis modum, spiritui sancto attribui debere, prorsus necessarium est. Sanctum itaq; spiritum non voluntate, sed natura produci, manifestum esse arbitror.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

Ad primum, verum quidem est, necessitatem coactionis, libertati obistere, atq; cum ea consistere non posse, non autem necessitatem immutabilitatis, & exigentiæ, quæ est summa libertas, quemadmodum paulò ante dictum est. Ad confirmationem, voluntas est ad opposita, non tamen indifferenter cuiusuis obiecti vel termini respectu nam in diuinis, quæ sunt ad intra prorsus necessaria sunt, in quæ non cadit libertas contradictionis: libera autem est ibi, productio, atq; necessaria, quia diuina voluntas, ad personam illam producendam se liberè determinat: necessaria verò, quia quod producitur, non habet temporis, aut naturæ principium. Porro, voluntas diuina, non instar alicuius artificiat, ad intra spiritum sanctum producit, sed instar potius amoris subsistentis. Quare, quod sic per voluntatem produci- tur, non opus est, per proprium actum esse præcognitum, sed extrinseca tantum. Sanè, spiritus sanctus à suis producentibus præcognitus esse non potest. id namq; si abstracti- uè fieret, non parum diuinæ derogaretur perfectioni: abstractiua enim cognitio imper- fecta est, ideo, deo conuenire non potest. neq; etiam intuitiue, alioqui vt exemplatus ha- beretur, atq; ideatus, suæ quoq; adhuc productioni præexisteret: omne enim diuinum in- tuitiue cognitum, cognitioni sui intuitiue coexistit. Ad 2. negatur consequentia: voluntas namq; nedum est operatiua, verum etiam suæ operationis productiua, atq; elicitua, quæ quidem operatio est amor, vel velle, & aliquando nolle. Quamobrem diuina voluntas ne- dum operationem habet, quæ est velle, quæ, inquam, producta non est; verum etiam ad intra, amorem non quidem inherenter, sed subsistentem producit, qui utiq; est spiritus sanctus. Ad confirmationem, negatur consequentia: voluntas enim diuina eiusdem pla- nè cum humana rationis non est, neq; vniuoca appellatur: propterea rationes illæ nihil virium habere possunt. Ad 3. negatur antecedens: nam voluntas, ob realem, quam habet cum essentia, identitatem, ex sua certè ratione formali, omnem prorsus perfectionem si- militer continet. ex quo patet principium esse tum personæ communicandæ, tum etiam perfectionum simpliciter omnium. Ad confirmationem dico, verum quidem esse in crea- turis liberè, & naturaliter producere, diuersos esse producendi modos: in deo autem, minimè. habent siquidem ordinem ad diuersa obiecta, necessitas utiq; est producendi, ad infinitum obiectum, contingenter verò, ad finitum. Eadem quoq; facilitate, secunda soluitur confirmatio: in diuinis namq; vnum tantummodo est principium necessarium,

1. Necessitas im- mutabilitatis est summa li- bertas.

Spiritus san- ctus est libera, & necessaria productio.

2. Amor est ope- ratio produ- ctua.

3. Producere ne- cessario & libe- re ad diuersa obiecta.

Voluntas infi-
nita in actu re-
cto semper
existit.

4.

9.

Spiritus non
dicitur imago

6.

Quare spiritus
non dicitur
natus.

nempe diuina essentia, quæ cum memoria filium, cum voluntate verò, spiritum sanctum producit: hæc autem respectu extrinseci obiecti con ingenter se habet, neq; ex hoc in deum aliqua cadit distinctio seu diuersitas, quippe, cum nulla sit in producente, sed in productis mutatio. Ad 4 Respondeo, voluntatem, principium esse producendi, quatenus diuina est, & infinita. Porro, infinitas, eius scilicet, cui voluntas conuenit, rationem non variat: productionis autem necessitas, tum ex voluntatis, tum etiam ex obiecti prouenit infinitate: vnum autem sine altero, ad hanc necessitatem non sufficit: sed ambo sint, necesse est. voluntas enim infinita, non potest non esse recta, neq; potest non esse in actu, alioqui esset potentialis. In actu ergo recto, necessario semper existit. Illius autem voluntatis obiectum primum, est diuina essentia: diuina ergo voluntas in actu recto existens, semper vult obiectum, quod ex se est appetendum. Vnde, sicut ex necessitate principium est volendi; ita planè amoris subsistentis, communicandi. Itaq; infinita voluntas, habens obiectum presens atq; perfectissimum, vult quidem bonum illud, eiusdemq; spirat amorem. Ad confirmationem, patet solutio: voluntas namq; sine essentia non est principium producendi, neq; rursim sine voluntate, ipsa quoq; essentia amorem subsistentem, & infinitum produceret. voluntas ergo diuina ex sua propria, formalisq; ratione infinita est: diuina verò, diuinitate, ob primam planè perfectionem diuinam. Ad 5. spiritus sanctus ob naturæ idemnitatem, patri in natura similis esse dicitur, non autem ex vi sue productionis: idcirco patris imago non vocatur, quemadmodum in primo dixi, cum de patris imagine disputarem. Ad confirmationem dico, maiorem veritatem in his habere, quæ per productionem esse simpliciter recipiunt: quod profectò spiritui sancto conuenire non potest, qui non accipit esse post non esse simpliciter. Ad 2. confirmationem negatur antecedens, & ad probationem respondeo, quòd essentia secundum se, productionem terminet: quæ, quamuis semper sit in tribus personis; ipsa tamen non quatenus est in personis, productionem terminat. Ad 6. Quoniam quidquid in diuinis est, vnum est cum diuina natura: hac de causa, ex parte huiusmodi vnitatis propria cuiusq; processionis ratio accipi non potest. Reliquum est, vt secundum vnius ad aliam personæ processionem attendatur propria ratio producendi. Porro, spiritus sanctus, quoniam per modum amoris procedit, quamuis naturam habeat eandem, natus tamen non dicitur. Ad confirmationem dico, similitudinem alio modo ad verbum spectare, alio autem ad amorem. ad verbum quidem spectat, quatenus scilicet quædam est rei intellectæ similitudo, sicuti genitum similitudo est generantis: ad amorem verò, quatenus ipsa similitudo sit principium amandi. Ex hoc autem non sequitur amorem esse genitum, sed genitum potius esse principium amoris: ceterum, quia in creaturis, naturæ communicatio, per generationem tribuitur: Deum autem ex creaturis nominare consueuimus: processio verò, quia generatio non dicitur, sine quodammodo proprio nomine manet, quanquam spirationem nonnulli appellent, quòd scilicet spiritus sit processio. Quomodo ergo voluntas sit principium spiritus sancti; dixisse me puto.

CAP. IIII.

Spiritum sanctum à Patre Filioq. procedere.

Spiritus sanctus
procedit
à filio.

Ioan,

NON parua extitit inter antiquos sapientes, de hoc negocio controuersia, quam ipse adducere tentabo, rei veritate primum ostensa, nempe Spiritum sanctum nedum à Patre, verum etiam à filio procedere: sic enim diuinus tubicinat Euangelista, Ioan: 16. Cum venerit Paracletus (inquit) quem ego mittam vobis à Patre. Profectò, filius auctoritatem non haberet mittendi, si ab eo Spiritus sanctus non procederet. Et iterum: A semetipso non loquetur, sed

tur, sed quæcunq; audiet loquetur, & de meo accipiet. Semper itaq; audiet Spiritus S.
 inquit August. in Ioan. 16. tract. 91. quia semper scit: hoc est enim illi audire, quod August.
 scire: & scire illi hoc est, quod esse. ab illo igitur audiuit, à quo est: ab illo est, à quo pro-
 cedit. Non vos estis qui loquimini, ait Matth. 10. sed Spiritus patris vestri, qui loquitur
 in vobis. Et Paulus ad Galath. 4. Misit Deus Spiritum filij sui in corda vestra, claman-
 tem Abba Pater. Non duo tamen, sed vnus est Spiritus; quia vna fides, vnus Spiritus, v-
 num baptisma. Iterum autem vocatur Spiritus Christi, Rom: 8. Qui Spiritum Christi non Spiritus sanct.
 habet. Cur ergo non credamus, quòd etiam de filio procedat, cum eius Spiritus dicatur, vocatur spiri-
 & sit? Plane, si ab eo non procederet, non diceretur Ioan. 20. Insufflans ait: Accipite tus Christi.
 Spiritum sanctum. Quid enim aliud significauit illa insufflatio, nisi quod procedat spi-
 ritus sanctus etiam de ipso? Luca 8. Noui ex me virtutem exiisse: virtutis nomine spi- Vocatur etiā
 ritum sanctum intelligens, quemadmodum dictum est Mariæ: Et virtus altissimi ob- virtus Christi
 umbrabit tibi. Luca 1. & Actor: 1. Donec induamini virtute ex alto. Et virtus de illo
 exhibat, & sanabat omnes. Si ergo de patre, & filio procedit Spiritus sanctus; cur filius
 dixit, de patre procedere; quia utiq; solet ad patrem referre, quod ipseus est? vnde est
 illud Ioan: 7. Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. A quo enim habet filius
 vt sit Deus, est siquidem Deus de Deo; ab eo habet utiq; vt ab eo procedat Spiritus S.
 ac per hoc Spiritus sanctus, vt etiam de filio procedat, sicut procedit de patre, ab ipso
 habet patre. Quam ob causam, non dicitur natus, sed potius procedere Spiritus sanctus: Quare non di-
 nam si filius diceretur; amborum utiq; filius diceretur, quod absurdissimum est: fili- citur natus.
 us quippe nullus est duorum, nisi patris & matris: sed hæc in diuinis inueniri non pos-
 sunt: itaq; Spiritus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad sanctifican- Spiritus san-
 dam creaturam; sed simul de vtroq; procedit, quamuis hoc filio pater dederit. Neque-
 enim possumus dicere, quòd non sit vita Spiritus sanctus, cum vita sit pater, vita sit fi-
 lius: atq; ideo sicut pater cum habeat vitam in semetipso, dedit & filio habere vitam in filium.
 in semet ipso; sic ei dedit vitam procedere de illo, sicut procedit & de seipso. Assenti-
 tur & his Basilus lib: 2. contra Eunomium: Non est, inquit, aliquid in rebus, quod si- Basilus.
 lio insit, & à patre sit alienum. Omnia (ait) mea, tua sunt, & tua mea: quomodo ergo
 Spiritus causam, & originem, quidam vnigenito soli attribuit, & ad eius accusandam Spiritus san-
 naturam, huius creationem accipit? amborum enim, id est patris, ac filij Spiritum esse, tus non est
 Paulus aperte demonstrat. Vos (inquit) non accepistis Cor: 1. 2. Spiritum huius mundi; creaturā.
 sed Spiritum qui ex Deo est. Et ad Rom: 8. vocat Spiritum Christi: Si quis Spiritum Chri-
 sti non habet, hic non est eius. Non ergo fas est nobis conferuum, aut creaturam dicere,
 qui in diuina & beata trinitate numeratur. Hoc idem protestatur Athanasius in sym- Athanasius.
 bolo: Spiritus sanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, nec genitus; sed proce-
 dens. Didymus etiam in lib: de Spiritu sancto, Spiritum sanctum à filio procedere, cla- Didymus.
 rissimè docet, exponens illud Euangelij: Non enim loquetur à semetipso, hoc est, non si-
 ne me, & sine meo, & patris arbitrio; quia inseparabilis est à me, & à patris volunta-
 te; quia ex se non est, sed ex patre, & me est: hoc enim ipsum, quod subsistit, & loqui-
 tur, à patre, & à me illi est. Item, Spiritus sanctus, qui est Spiritus veritatis & sapien-
 tia, non potest audire à filio loquente, quæ nescit; cum hoc ipsum sit, quod profertur à
 filio, id est, procedens deus de deo: Spiritus veritatis, procedens à veritate: consolator
 manans ex consolatione. Amplius, Cyrillus eiusdem quoq; est sententia in epistola ad Cyrillus.
 Nestorium: Spiritus, inquit, intelligitur per se, secundum quod Spiritus est, & non fi-
 lius; sed tamen non est alienus ab eo: Spiritus enim veritatis nominatur, & profluit ab
 eo, sicut ex Deo patre. Et lib: 6. de Trinit: verbi autem dicitur Spiritus sanctus, quia
 ex eo procedit scilicet. Eandem quoque Chrysost. imitatur doctrinam in quadam ho- Chrysost.
 mil. de expositione symboli: Iste est, inquit, Spiritus procedens de patre & filio, qui
 diuidit dona propria, vt vult. Et in alia iterum homil: Credendum est Spiritum sanctum
 K; patris esse.

sancto.

- Hieronymus.** patri esse, & filij. Istum spiritum sanctum dicimus patri & filio coequalem, & procedentem de patre, & filio. Suffragatur nobis diuus Hieronymus in symbolo ad Ruffinū: Sicut enim vnus dicitur pater, & alius non est pater: & vnus dicitur vnigenitus filius, & alius vnigenitus filius non est; ita & spiritus sanctus vnus est, qui de vtroq; procedit, ac cuncta sanctificat. Hoc idem diuus confirmat Ambrosius, lib: 1. de spiritu sancto cap: 10. Spiritus sanctus, inquit, cum procedat à patre & filio, non separatur à patre, non separatur à filio. Itaq; omnes propemodum tum Græci, cum etiam Latini theologie principes præclarissimi, spiritum sanctum à patre filioq; procedere, clarissime doctissimeq; ostendunt. Quam planè rei, fideiq; veritatem, non paruis etiam rationibus
- Ambrosius.** astruere firmareq; valemus: quarum vna talis est, suppositum perfectissimum, habens principium productiuum, sub alia quidem prioritatis ratione, quod sanè acceptum nō est, per productionem huiusmodi principio adæquatam; illud profecto suppositum, secundum principij naturam, virtutem habet producendi: sed filius in diuinis, eandem habet cum patre essentiam atq; voluntatem, quæ simul vnum sunt spiritus sancti producendi principium; sub alia tantummodo prioritatis ratione, vtpote, quod omnia habet à patre. nec illud habet per productionem illi adæquatam principio: nam filius non procedit per modum voluntatis. igitur filius potest producere spiritum sanctum, secundum principium, quod à patre accepit. si potest, ergo producit: nam in diuinis ad intra, potentia non distat ab actu: siquidem in perpetuis non differunt esse, & posse. Amplius, in quocunque sunt principia productiua, secundum esse quidem ordinata, in operando planè eundem ordinem habebunt; modò quodlibet illorum, eandem habeat perfecte operandi virtutem: id autem dixerim, ob formam substantialem, quæ in creaturis, accidentali certè forma prior est secundum esse: accidentalis verò, prior est in operando; quod planè nonnullam formæ substantialis imperfectionem indicat, quæ statim nequit in actum exire, si prius non præcesserit actio accidentaliter dispositiua. Sed pater habet duo principia perfectissime productiua, memoriæ, voluntatisq; fecunditatem scilicet. altera autem, puta memoriæ fecunditas, ordine saltem originis, voluntatis fecunditatem præcedit, primòq; patri conuenit, quatenus pater est: in illo ergo priori, planum est, filium principium habere spirandi, à patre utiq; sibi communicatum. igitur secundum illud scilicet principium, authoritas sibi competit spiritus sancti producendi. Amplius, quemadmodum tres personæ in his, quæ sunt ad extra, eiusdem habent principij potestatem, vnaq; sine altera producere nequit; ita planè, quoniam pater & filius, idem habent spiritus sancti producendi principium; vnus certè sine altero non producit: ab vtroq; ergo spiritus sanctus procedit. Item, si spiritus sanctus à filio non procederet, destrueretur in diuinis summa perfecta q; germanitas; quippè cum filij, ad spiritum sanctum, & eiusdem ad filium, nulla esset cognationis necessitudo: sed hoc est absurdissimum, ne dicam impiissimum: igitur quod prius. Itaq; intellectus, & voluntas, cum in patre sint perfecte actiua, ordinem certè quendam habent; quia nimirum intellectus fecunditas, aliquo modo prius actum habet, quàm fecunditas voluntatis. in illo ergo signo originis, in quo voluntatis actu pater producit: idem prorsus est in patre filioq; principium productiuum: proinde eadem productione, spiritum sanctum, filium cum patre producere, omnino tenendum, approbandumq; esse fatemur. Sanè, in illo priori communicatur genito omnis perfectio diuina, & ex consequenti voluntas. habet ergo tunc voluntatem, vt priorem producto per actum voluntatis; quia nimirum per actum modumq; voluntatis, nondum aliqua intelligitur perfecta productio: id autem patet ex potentiarum ordine: sicut enim voluntas in operando præsupponere intellectum dicitur; ita absq; dubio in producendo. Actus præterea primi in aliquo ordinem habentes, si vterq; vt dixi, perfecte operetur; in suis certè actibus eliciendis, similem habent ordinem, omnibus planè modis, necesse est. Caterum, quod obiectum per actum
- intellectus

Pater habet
duo principia
productiua.

Idem princi-
pium produ-
ctiuum in pa-
tre & filio.

intellectus præsens fiat; hoc certè necessarium est, ob potentiarum ordinem: nam obiectum secundum seipsum sufficienter præsens esse potest voluntati; sicuti essentia diuina beatorum voluntati, nec alio modo opus est, ut præsens fiat. solum ergo, ut mihi videri videor, ex potentiarum ordine intellectio præcedit. Quare, si per impossibile aliquis sine intellectu voluntatem haberet; posset utiq; velle non cognitum, obiectiq; volitionem, absq; cognitionis adminiculo, & ponere, & conseruare. itaq; ex potentiarum solummodo ordine illa prioritatis ratio procedere videtur, quamuis alij aliter sentiant. Amplius, quoniam filius procedit per modum intellectus, ut verbum: spiritus autem sanctus per modum voluntatis, ut amor: amor utiq; à verbo procedat, necesse est. amamus enim, quod mente conceptum apprehendimus. Ex quo patet, spiritum sanctum à filio procedere. Adhuc, ipse rerum ordo hoc docet, persuadetq;: ab vno namq; plura, sine ordine, nisi fortassis in his, quæ materialiter differunt, proficisci, est certe impossibile: faber enim ararius multa cudit vasa, ab inuicem quidem distincta; nullum tamen ad inuicem ordinem habentia at in rebus, quibus non sola inest materialis distinctio, aliquis in multitudine ordo productorum semper habetur: unde & in creaturarum ordine, pulcherrimus diuinæ sapientiæ ordo quam maximè apparet. Quam ob causam si à patris persona, duæ procedunt personæ, filij, & spiritus sancti scilicet; eorum ad inuicem aliquem esse ordinem, opus est: is autè est ordo naturæ, quo alius ex alio sit. Quare, si filius & spiritus sanctus sic procedant à patre, ut neuter eorum ab alio procedat; materialem profectò illis distinctionem attribuemus, quod est falsum. Adhuc etiam, secundum aliquorum sententiam, filius, & spiritus sanctus, oppositis relationibus ad inuicem referuntur, quæ profectò originis tantummodo sunt. Porro, oppositæ relationes originis, & secundum principium, & secundum quod est à principio, intelligendæ sunt. Quamobrem, aut filium à spiritu sancto, aut spiritum sanctum à filio procedere, necesse est: sed primum approbat nemo: reliquum est ergo, ut secundum approbemus, quod omnes propemodum verè summèq; sapientes approbarunt; nempe spiritum sanctum, à patre filioq; procedere. Quomodo ergo spiritus sanctus à patre filioq; procedat, dixi.

Spiritus sanctus si nō procedit à filio, materialis distinctio in eis inueniretur,

CAP. V.

Spiritum sanctum à patre tantum, & non à filio procedere.

Spiratio passiuæ in diuinis, vni tantum conuenit personæ: igitur & actiuæ. valet consequentia: vtraq; enim eiusdem perfectionis, eiusdemq; incommunicabilitatis esse videtur. Quare ex vna tantum persona spiritus sanctus procedit, nempe ex persona patris; ex filij autem persona nequaquam. Sanè, quemadmodum in nobis dilectio, ex verbo non procedit, quippe, cū notitia, volitionis respectu, causalitatem non habeat; ita profectò in prothotipo. Adde, quod spiritus sanctus perfecte procedit à patre: superuacaneum ergo esset, si à filio procederet; quod in diuinis inueniri non potest. Insuper, spiritus sanctus, etiamsi à filio non procederet; ab eo nihilominus distingueretur, ut postea dicemus: in perpetuis autem non differunt esse & posse, 3. phys. multo ergo minus in diuinis. igitur spiritus sanctus à filio distinguitur, etiamsi ab eo non existat. Amplius, à duobus idem produci principijs, siue producentibus æquè sufficientibus, atq; efficacibus, est prorsus impossibile; posset enim ab vno, altero non existente, produci: sed spiritus sanctus à patre produci-
tur, veluti à sufficientissimo producente: non ergo opus est, ut à filio producatur. Adhuc, quod productum est, iterum produci non potest: sed pater in primo signo originis producit

sancto.

producit spiritum sanctum; ut pote, habens plenissimam voluntatis fecunditatem, quod est spiritus sancti producendi principium. in secundo ergo signo ipsum spiritum, filius

4.

producere non potest. Præterea, si pater & filius simul spiritum sanctum producant, inter eos sanè maior, quàm inter spiritum & filium germanitas esse videretur; simul enim spirarent, ac proinde maiorem cognationem similitudinemq; haberent: sed consequentia est falsa; alioqui in diuinis non esset summa perfectaq; æqualitas, quod in priore libro confutauimus: igitur spiritus sanctus à patre simul filioq; non procedit. Item,

5.

Græcorum est sententia, spiritum sanctum à patre tantummodo procedere: ergo quod

Damascenus.

prius, sic enim Damascenus lib. 1. cap. 7. docere videtur: A patre, inquit, procedentem, & in filio quiescentem spiritum sanctum dicimus. Et 8. cap. Spiritum sanctum dicimus ex patre, ex filio non dicimus. Et in epistola de Trisagio ad Iordanem: Spiritus sanctus ex patre quidem est, non autem ex filio; sed spiritus oris dei: spiritum ergo sanctum à

6.

patre tantum procedere, Damascenus aperte docet. Iterum, nihil certè pro fidei articulo habendum, atq; suscipiendum est; nisi illud diuinis literis astrui firmariq; possit: Nō

Dionysius.

est, inquit Dionysius Areopagita, audendum dicere aliquid, de substantiali diuinitate, præter ea, quæ diuinitus nobis in sacris literis sunt expressa: sed diuina eloquia hoc tantum protestantur, spiritum sanctum à patre solum procedere, quemadmodum Ioan. 15.

Spiritus qui à scribit: Spiritus veritatis, ait, qui à patre procedit. ergo quod prius. Symbolum etiam patre procedit Constantinopolitane Synodi, hoc ipsum protestari videtur: Credimus, inquit, in spiritum sanctum, dominum, & viuificantem, & ex patre procedentem, cum patre & filio

Beatus Andr.

adorandum, & glorificandum. In eadem quoque sententia fuisse videtur beatus Andreas, qui ait, spiritum à patre procedere, & in filio manere. In Symbolo quoq; quod transcribi fecit Leo tertius, idem omnino dogma apparet: Et in spiritum sanctum, ex patre procedentem. Igitur spiritus sanctus ex filio non procedit.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. Spiratio actiua non constituit personam.

Primum, negatur consequentia: nam etsi distinctis productionibus idem produci non possit, nec etiam plura supposita, eadem productione; plura tamen supposita, possunt idem suppositum eadem productione producere. non ergo sequitur; quòd si spiratio passiuæ sit in vna persona, actiuæ quoq; in vna tantum inueniri. similitudo præterea neganda est: nam spiratio actiua, non est alicuius propria personæ, aut eiusdem constitutiuæ: idcirco non est simile, sicuti de aliis, quæ proprias personas constituunt. Ad primam confirmationem, negatur similitudo: verbo enim nostro, voluntas, principium amoris productiuum, nequaquam nobis communicatur; quia eadem natura, cum mente non communicatur: ideo nec libertas formaliter, & simpliciter, sicuti in diuinis. Dices, intellectus in filio non est productiuus: nec ergo voluntas: paris siquidem potentia esse videntur. Negatur iterum similitudo: filius enim intellectum accipit per productionem adæquatam, non autem voluntatem. Ad confirmationem: si pater sufficit ad producendum, ociosa esse videtur filij cooperatio. Dico, non esse ociosam filij spirationem, nec patris insufficientem, sed rei necessitate hoc fieri: pater namq; filio communicat voluntatem, quæ est spirandi principium, quod planè, quoniam vnum est in utroq; ex utroq; utique procedat, necesse est. Ad aliam confirmationem dico, spiritum sanctum à filio personaliter distinguui, ob id certè; quòd vnius origo, ab alterius origine distinguatur: originis autem differentia huiusmodi est, filium à solo patre esse scilicet; sanctum verò spiritum à patre & filio. Ad 2. Maiorem veram esse dicimus, ubi principia productiua, & distincta sunt, & distinctæ productiones: sed in diuinis hæc inueniri non possunt: nam etsi pater, & filius personaliter di-

stinguantur.

*linguantur, unum sunt tamen spiritus sancti principium. Ad 3. Maior vera est in durationis ordine, ubi præteritum inuenitur; non autem in ordine originis, ubi eadem actiua productio. Ad 4. negatur consequentia: germanitas enim in diuinis, penes consubstantialitatem attenditur: quæ sanè, quoniam una eademq; est in tribus, nulla potest in ipsis esse germanitatis dissentio. Ad 5. si de voluntate, & non de spiritu sancto Damascenus loquatur; tunc sensus esset: Voluntas, quæ est principium spirandi, à patre, est in filium; pater siquidem eam filio communicat, quiescitq; in filio, ut potè, quæ sub ratione secundi principij, nemini amplius communicetur. hoc etiam modo intelligendum est id, quod nonnulli affirmant spiritum sanctum à patre procedere per filium: per filium, inquam, non sicut per principium productiuum, aut sicut per instrumentum, aut causam mediam; sed per suppositum potius, cui eandem dedit virtutem productiuam: principium namq; productiuum, est formaliter in producente; filius autem non est formaliter in patre. Deniq; si spiritus sanctus à patre per filium, quasi per instrumentum, aut aliquid huiusmodi esset; profectò non æquè perfectè ab utroq; procederet. Quamobrem, si Græcorum sapientes id velint dicere, spiritum sanctum à patre procedere, auctoritatem ei attribuentes; rectè quidem: sin verò omninò negent, à filio procedere; perperam sentiunt. Ad 6. dico, nos ex Ecclesiæ consuetudine, Apostolorumq; traditione multa didicisse, quæ in scripturis expresse non habentur: Adhuc, inquit, habeo multa dicere, quæ non potestis portare modò; sed cùm venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Diuersis ergo temporibus Ecclesia multa edidit, idq; spiritus sancti oraculo, quæ in scripturis non habentur. Ad auctoritatē Dionysii respondeo, verum esse, nihil nos pro Dei maiestate loqui debere, quod sanctarum scripturarum auctoritate stabiliri, firmariq; non possit. Porro, spiritum sanctum à filio procedere, etsi expresse non habeatur; tamen ex scripturarum sensu elici potest, quemadmodum paulò ante disputando demonstrauimus. Ad illud de Concilio Constantinopolitano dico, nihil noui de Spiritus sancti productione ordinatum fuisse, nisi id tantum, quod in Nicæno decretum fuisse constat. sic enim loquitur Calcedonensis Synodi decretum: Illi, inquit, qui fuerunt congregati in Concilio Constantinopolitano, doctrinam de spiritu sancto tradiderunt: non quòd minus esset in præcedentibus, qui apud Nicæam congregati sunt, inferentes, sed intellectum earum declarantes. Quoniam igitur eo tempore, nondum exortus fuerat huiusmodi error, de spiritus sancti productione; necessarium esse arbitrati non sunt, ut explicite sancti spiritus à filio processio poneretur: insurgente verò postmodum huiusmodi heresi, ex auctoritate Romani Pontificis decretum editum est, quod huiusmodi errorem confutauit. Ad illud beati Andræ, & in filio quiescentem, dicimus, id non excludere, quin etià spiritus sanctus à filio procedat: nam & filius in patre manere dicitur, quamuis ab eo procedat. Itaq; spiritus sanctus in filio quiescit, tum quia, veluti amor amantis quiescit in amato, tum etiam ob humanæ naturæ gratiam, de qua Ioan. 1. loquitur: Super quem videris spiritum sanctum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat. Postremò, quod de symbolo à Leone tertio adducitur, eadem facilitate soluitur, qua & superiora soluta sunt: omnia enim hæc, atq; his similia, id profectò ostendere, atq; docere conantur, nempe spiritum sanctum à patre quidem auctoritate quadam peculiari procedere, ut potè, qui ab aliquo non mutuet, idemp-
tice verò ab utroque, à patre & filio scilicet. sed de hoc satis.*

Spiritus à patre per filium

Græci quomodo intelligendi.
6.

Conc. Nicæn

Concil. Constantinopol.

Andreas.

Quomodo spiritus S. quiescit in filio.
Symbolum Ioannis.

DIGRESSIONIS TERTIÆ CAP. I.

Filius à Spiritu sancto, filiatione distinguitur, à quo distingueretur, etiam si ab ipso non procederet.

sancto.
Rationes.

1.

2.

3.

4.

5.

Filius distin-
guitur à spiri-
tu S. etiam si
ab illo non
procederet,

Obiectio.

Solutio.

6.

7.

8.

llium in diuinis à spiritu sancto, filiatione distingui latissimè patet: quo sa-
ne filius in esse personali constituitur; eo certè ab alio supposito secernitur:
idem siquidem est principium alicuius constituendi, & eiusdem ab alijs di-
stinguendi: sed filiatio in esse suppositali, filium constituit: eadem ergo eū
omnino ab alio seijunget, separabitq; supposito. Amplius, si aliquo modo prius est fili-
us, quàm spiret spiritum sanctum; absque dubio in esse suppositali spiratione constitui
non potest; alioqui prius esset filius, quàm suppositum, quod est falsum. filiatione er-
go non spiratione, filius à spiritu sancto distinguitur. Adhuc, si spiratio actiua, filium
in esse constituit personali, saltem in ordine ad spiritum sanctum, & ab eodem distin-
guit; pari quoque ratione, & patrem constituet, & distinguet, quod planè est impossi-
bile: una siquidem respectu spiritus producendi persona esse videretur, non duæ: vtro-
bique enim eadem esset actiua spiratio: sed tunc non tertia, sed secunda potius in diui-
nis persona spiritus sanctus diceretur. Item, per idem, in seipso indistinctum aliquid ef-
se dicimus, per quod etiam ab alio distinguitur: sed filius est vnica persona indistincta,
idq; filiatione: eadem ergo non solum à patre, sed etiam à spiritu sancto distinguitur.
Sanè, vnica est in filio proprietas & constitutiua, & distinctiua, filiatio scilicet, qua &
à patre, & à spiritu sancto distinguitur. Si ergo spiratione, non autem filiatione id ei cō-
peteret; duplex planè in ipso proprietas inueniretur: altera quidem constitutiua, altera
verò distinctiua, quod in rem simplicissimam cadere non potest. Amplius, id, quod
suppositum consequitur constitutum, ab altero ipsum secernere, siue primò distinguere
nequit: quemadmodum in homine aperte cernimus, quem profectò non risibile à brutis
primò, sed rationale, separat: in esse namque specifico, non risibilitate, sed rationalitate,
seu ratione constituitur. sed spiratio, suppositum filij constitutum consequitur, non con-
stituit: non ergo virtutem habet distinguendi, separandiq; quippe, quæ vim non habeat
suppositi constituendi. Itaq; filiatione, non autem spiratione filius à spiritu sancto distin-
guitur. vnde, si fas est dicere, si spiritus sanctus à filio non procederet; adhuc tamen ab
ipso distingueretur. Sanè, dum primum formale alicuius rei constitutum manet, per-
seuerat etiam eius distinctio: sed filiatio, filij constitutiua permanet, saltem in esse intel-
lectuali; & eius etiam distinctio permanebit: nam amoto posteriori, non tollitur prius
secundum intellectum: igitur, filij distinctio, qua à spiritu sancto distinguitur, stat, e-
tiam si ab eo spiritus sanctus non procederet, si fas sit ita nos loqui. Sed dices, si hæc ita
se habeant; pari quoque ratione à patre distingueretur, quamvis ab eo non procederet,
quod planè impossibile esse constat: esset enim spiritus sanctus, etiam si ab aliquo non
spiraretur. Respondeo, eodem modo à patre, sicut à filio distingui posse, si proprietates
personarum constitutiua absolute considerentur: pater enim paternitate, non spiratio-
ne in esse constituitur personali. si ergo per impossibile, spiritus sanctus à filio tantum
procederet; à patre, vt dixi, distingueretur. Amplius, quod duabus certè differentiis
à quopiam alio secernitur, quarum vna est prior, altera verò posterior: si posterior au-
feratur; manet utiq; prior immobilis. sed filius, primò à spiritu sancto filiatione distin-
guitur, deinde spiratione: amota igitur spiratione, adhuc in suo robore permanet filia-
tio, qua à spiritu sancto distinguatur. Adhuc, vbi est absoluta, atque perfecta, deniq;
formalis principiorum distinctio, quorum vtrumq; est sufficiens, atq; perfectum, respec-
tu suæ productionis principium; alterum planè ab altero ex suæ productionis virtute
secernitur, atq; distinguitur. Sed filius producit per modum naturæ, spiritus autem
sanctus per modum voluntatis: sunt ergo distinctæ productiones, atq; distincta produ-
cta, etiam si vnum ab altero non procedat. Singulæ præterea productiones suis terminis
esse completum, atq; totale largiuntur: duabus enim totalibus productionibus non sub-
ordinatis, neq; eiusdem rationis, vt potè quia vna est naturalis, alia verò libera, esse com-
pletum, atq; absolutum eidem communicari non potest. Quum ergo hæc in diuinis produ-
ctione

Etiones habeantur, & sint, ut antea ostendi; rationi omnino consentaneum esse videtur, ut suis productionibus distinguantur. Dicis, si filius in diuinis non spiraret; proculdubio, non distinctæ, sed confusæ essent productiones: & ipsa quoque essentia diuina, si in distinctis non esset personis; productionum huiusmodi principium dici non posset. Respondeo, si vis spiratiua, ut ipsemet asseris, & generatiua, ut principium quo, essentia sit, notionem aliquam, aut respectum non includens; non video, quin sine oppositarum relationum ratione, principium esse possit: constat enim æquè distinctam, atque perfectam esse in ambobus, quàm in vno, in patre, scilicet, & filio, quàm in solo patre. siquidem, si in patre, & filio ob oppositas relationes, productionum principium dicatur; tunc planè pater & filius oppositarum relationum gratia spirarent, virtutemque haberent spiratiuam, quia nimirum relatiuè opponerentur, quod reuera falsum est, Pater namque filio illam communicat. Prius ergo est in patre vis spiratiua, quàm communicetur: igitur non ex oppositarum relationum ratione illud proficiscitur, ut quidam dicunt. Quomodo ergo filius, à spiritu sancto distinguatur, satis, ut arbitror, est manifestum.

CAP. II.

*Filius à Spiritu sancto spiratione distinguitur,
à quo non distingueretur, si ab eo non
procederet.*

Illud medium vocatur, quod inter aliqua extrema mediat: non autem inter illa, in quibus mediæ ratio inueniri non potest. Sic linea inter duo puncta medium est, qua distinguuntur ab inuicem: sed spiratio actiua mediat inter filium & spiritum sanctum, non autem filiatio; sed inter patrem potius & filium, quemadmodum relatio inter extrema: spiratione ergo actiua, non autem filiatione, à spiritu sancto, filius distinguitur. Relatio præterea eodem modo distinguit, quo certè manet. sed in diuinis manet, ut relatiuè opposita: filius autem spiritui sancto, per filiationem non opponitur; sed per spirationem: igitur per spirationem ab eo distinguitur. Item, relationes disparatæ in diuinis, personam à persona non separant, atque distinguunt: alioqui pater, cui huiusmodi insunt, vna persona non esset: sed filiatio, & spiratio passiua sunt relationes disparatæ: igitur non filiatione, sed spiratione actiua, filius à spiritu sancto distinguitur. Amplius, tantum interest inter generationem actiuam, & spirationem actiuam; quantum inter spirationem passiuam, & filiationem, & è conuerso: sed primæ, personam distinguere nequeunt: nam cum sint in patris persona, illam planè non diuidunt: atque distinguunt. nec ergo filiatio, & spiratio passiua. Amplius, eo spiritus sanctus à filio distinguitur, quo ad ipsum refertur, vel è conuerso: sed filiatione ad patrem, non autem ad spiritum sanctum refertur: igitur, filiatione à spiritu sancto non distinguitur; eandem enim relationem ad plures terminos refferri, est impossibile. Item, eo filius à spiritu sancto distinguitur, quo sanè distingueretur, si per impossibile, pater non esset, vel filius non esset à patre: quocumque enim alio extrinseco circumscripto, illud quod distinguitur à quolibet, semper idem perseuerat. sed hæc est spiratio actiua, non autem filiatio: siquidem si pater non esset, aut filius non esset à patre, filiatio prorsus destrueretur: ergo quod prius. Sanè, quo primò à spiritu sancto filius secernitur; eo maxime distinguitur: sed spiratione actiua primò separatur: igitur spiratione actiua, à spiritu sancto maxime distinguitur. Itaque, filium à spiritu sancto, spiratione actiua distingui, clarissime patet. Ex quo sequitur, quòd si à filio non procederet; ab eo profectò non distingueretur: distinctio namque secundum relationes separatas, distinctionem secundum relationes oppositas, præsupponat, necesse est.

Si spiritus nō
procederet à
filio, non di-
stingueretur
ab eo.

Anselmus.

1. *quæ omnium maxima est, atq; prima. At, si spiritus sanctus à filio non procederet, hæc planè vterq; oppositionis relatione careret, & ex consequenti nulla illis inesset separata relatio: igitur, si spiritus à filio non procedat, ab eo nequaquam distinguitur. Iterum, in diuinis personis, non penes essentiam, sed penes habendæ essentiæ modos, distinctio attenditur: hac reuera ratione distinctio est in diuinis, quia Deus est ex deo. At, spiritus sanctus, si à filio non procederet; ad ipsum, veluti Deus ex deo, referri non posset: ergo ab ipso non distingueretur. Iterum, si spiritus sanctus non spiratur à filio; non constituitur in esse personali: tenet consequentia: nam spiratio actiua filij in esse personali, constituit spiritum sanctum. Adde hoc, quod vnum oppositorum illud, cui inest, nequaquam distinguit, nisi ab habente eius oppositum: albedo namq; ab eo tantum distinguitur, in quo profectò nigredo inuenitur. vna ergo relatio ab aliquo alio distingui non potest, nisi ab eo tantummodo, cui opposita inest relatio: sed inter filium, & spiritum sanctum, nulla est relatio opposita, nisi spiretur à filio: igitur, si spiritus sanctus à filio non procedit, ab eo vtiq; nequaquam distinguitur. Quomodo ergo à patre, vel à filio aliquis esse dicitur, si ab eo non procedat, atq; esse non habeat? Quoniam ergo spiritus de filio est, ideo ad se inuicem referuntur. Amplius, generari, & spirare, ideo certè distinguuntur; quia illorum alterum, oppositum alterius ferre, ac sustinere potest: spirare namq; atq; generari in filio simul sunt. Pari ergo ratione spirari & generari, ab inuicem minime distinguerentur, si alterum illorum, oppositum alterius ferre non posset, nempe generari, ipsum spirare. Si ergo filius in diuinis non spiret; absq; dubio generari, & spirari ab inuicem non distinguerentur: & ex consequenti genitum à spirato nequaquam differret. Sanè, generari, & spirari tunc nequaquam distingui possent: non quidem ex parte termini, quippè cum vnus sit amborum formalis, vt potè diuina essentia, nec ex parte principij, idem enim est, essentia scilicet; nec ex parte producentium, ab eodem namq; essent supposito, hoc est, à patre, qui personaliter distinctus est: igitur nullo modo hæc ab inuicem distinguerentur. Ex his ergo constat, spiritum sanctum à filio non esse distinguendum, si ab eo procedere negauerimus.*
- 4.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. **A**D primum, medium secundum rationem, quod est formaliter alterius extremorum constitutiuum, sicuti est filiatio in diuinis, quæ est filij constitutiuæ, non solum extremum ab extremo distinguit; sed prorsus à quocunque, quod non est huiusmodi. Quamobrem, si linea alicuius esset puncti constitutiuæ, in esse vtiq; punctali, non solum ipsum distingueret ab vno, vel altero, sed ab omni omnino non tali: patet ergo quomodo filiatio tum à patre, filium distinguit, tum etiam à spiritu sancto. Ad 2. relatio, non solum per relationem oppositam, verumetiam per disparatam separat, & distinguit: secundum seipsam enim realiter, formaliterque ad vnum tantum suppositum refertur; ab aliis tamen disparatis secernitur, & distinguitur. vnde, quamuis filiatio ad patrem propriè referatur; ipsa tamen non solum à patre, sed etiam à spiritu sancto distinguitur. Ad 3. relatio, quæ personas constituere nequit, quippè quæ inuenit constitutum suppositum, cuiusmodi est spiratio actiua; ea planè personas non distinguit: igitur, illæ sunt distinctiue relationes, quæ profectò sunt & personarum constitutiue: in causa autem est illarum natura, atq; proprietas. Ad 4. relationes, quæ principij, seu producentis partem possident, personam producentem non distinguunt, aut multiplicant, etiamsi illarum numerus creuerit, maiorq; extiterit. secus autem est, si productorum partes obtinuerint. Sanè, maior vnitas in principijs, cum mi-
- 4.
- nori pro-

sancto.

In eodem pa-
tre ad plures
filios, plures
relationes.

novi productorum unitate consistere valet: nam in eodem patre ad plures filios, plures etiam inveniuntur relationes paternitatis, non autem è conuerso. In eodem præterea supposito, diuersæ sunt relationes producentis: per modum naturæ scilicet, & per modum voluntatis, aut artis ad diuersa utiq; producta. in eodem autem producto respectu eiusdem producentis, non stant duæ productiones passivæ, imò nec ad diuersa quidem productiva totalia, si subordinata non extiterint. quare non sequitur generatio actiua, atq; spiratio, patris personam non distinguunt igitur, nec filiatio, & spiratio passiva: illæ enim producentis, hæc autem productorum officio funguntur: ideo hæc quidem distinguendi auctoritatem, illæ autem minimè exercent. Ad 5. Maior est falsa, distinguere siquidem in diuinis, non est referri realiter: distinctio namq; ibi nequaquam est realis, sed rationis relatio. Proinde non eo filius à spiritu sancto distinguitur, quo ad ipsum realiter refertur. Sed dicis, Realiter distinguuntur: ergo distinctionis relatio est realis. Dico, realiter distinguere quòad distinctionis fundamenta: nam si fundamenta realia sint; & ipsa quoq; distincta realia erunt. Quamobrem, etsi spiritus sanctus ad filium non referatur spiratione; ab eo tamen spiratione primò non distinguitur, sed filiatione, quæ filij personam constituit. Ad 6. maior est vera: sed minor includit impossibile: si enim filius à patre non esset, nec quoq; pater esset, atq; ita à spiritu sancto non distingueretur, quia profectò non esset: quomodo enim esset spiritus, sine spirante? Ad confirmationem, minor est falsa. Per illud namq; filius à spiritu sancto distinguitur, per quod maximè constet, atq; personaliter ab ipso seiungitur. sed per filiationem in esse personali, & completo constituitur: igitur per filiationem à spiritu sancto distinguitur, non autem relatiuè, aut distinctione, quæ super opposita relatiuè fundamentum habere videtur. Itaq; filium à spiritu sancto, filiatione, non spiratione distinguere, satis patere arbitror. Restat ergo, quæ pro alia sententia habentur argumenta, in medium adducere, eaq; breuiter compendiosèq; soluere: & primò quidem ad primum ita dicimus: si de relationibus originis loquendum nobis sit, distinctio planè secundum disparatas relationes in eisdem ferme duabus diuinis personis, distinctionem secundum oppositas non præsupponit. sed interdum è conuerso potius. Bene autem id verum est, si communes relationes extiterint. Quam ob causam distinctionem inter qualitatem, similitudinemq; patris, ad filium, ipsorum distinctionem secundum oppositas relationes præsupponere, necesse est, nempe generationem actiuam, atque passiuam. Porro, id in omnibus personis obseruandum non est, utpote inter patrem, & spiritum sanctum, similiter inter filium & spiritum sanctum. Ad 2. Quamuis in distinctis personis sunt relationes oppositæ; sufficit tamen ad personalem distinctionem, relationum disparatio. Sanè, spiritus sanctus non est filius, inquit Anselmus ibidem: nam filius nascendo esse habet à patre, spiritus autem sanctus, procedendo. Sed dicis: Essentia, auctoritate Boëtii de trinit. continet unitatem, & relatio multiplicat trinitatem: nulla ergo persona ab alia distinguitur, quæ relatione non refertur ad illam. sed spiritus sanctus si à filio non procederet, ad ipsum certè referri non posset: nec ergo ex consequenti ab ipso distingueretur. Respondeo, relationem, trinitatem quidem multiplicare, non tantum ab opposita, verum etiam à disparata, sibiq; impossibili. Ad 3. consequentia, gratia materiæ bene sequitur, non autem per se, & ex formali consequentia. Ad confirmationem dico, unum oppositum, oppositionis gratia nihil nisi ab altero distinguere opposito: at distinctione absolutè communiterq; accepta, etiam à non opposito posse distinguere. Proinde albedo, non solum à nigro, sed etiam à quocunq; non albo distinguit. Sic etiam filiatio non tantum à patre, sed à quocunq; non filio, & ex consequenti à spiritu sancto vim habet distinguendi. Ad 4. generationem actiuam, à spiratione actiua, distinguere non asserimus, quòd oppositum alterius recipere possit, quasi hæc sit formalis, atq; præcisa causa distinguendi, sed causaliter potius. Quare, si per impossibile solus pater in diuinis spiraret; adhuc nihilominus à spirare nequaquam remoueretur distinctio generandi: seipsis

5.

Obiectio.

Solutio.

6.

Soluuntur argumenta.

1.

Relationes
originis.

2.

Obiectio.

Solutio.

3.

4.

Generatio actiua & spiratio actiua.

Obiectiones.

1.

2.

Solutio.

1.

Relatio oppo-
sita & dispa-
ra.

2.

enim formaliter, atq; realiter distinguuntur, siue à diuersis sint principijs formaliter distinctiuis, siue ab vno principio indistincto. Ad confirmationem respondeo, generari & spirari distingui posse, etiamsi ab eodem essent principio, siue supposito: distinguerentur enim formaliter, aut ex parte terminorum formalium, qui sunt notitia, & amor, deniq; vel ex seipsis formaliter, perstante principij suppositiq; unitate, à quo plures posse emanare productiones, paulò ante demonstraui. Sed dicet aliquis: Relatio in diuinis, aut distinguit secundum quidditatem, aut secundum esse non secundum esse, quia sic non transit in essentiam, vel substantiam igitur secundum quidditatem. At secundum quidditatem, oppositum solummodo respicit: ab opposito ergo tantum distinguit. sed si spiritus sanctus à filio non procederet; profectò in filio, & spiritu sancto relationes oppositæ minimè essent. ergo. Item, si relationes disparatæ, personas sufficienter distinguere queunt; in patre reuera duæ essent personæ, in quo generatio actiua, atq; spiratio actiua esse probantur. Respondeo ad primum, relationem, & secundum esse, & secundum quidditatem distinguere: relationis enim quidditas ad aliud est, siquidem absque huiusmodi respectu ad aliud relatio non intelligitur, sed absolutum potius. Cum autem inferas, si transit in essentiam, non distinguit: negatur consequentia: transit namq; secundum identitatem, sed manet formaliter. Non opus est autem veram identitatem esse formalem: nam huius transeuntis formalis ratio, non est illius essentia, in quam transit ratio formaliter. Porro, quod est sibi proprium, huic formali rationi competit. Est autem sibi proprium, ab omni relatione tam opposita, quàm disparata, eiq; impossibili realiter distinguui: ideo, cum hoc, quod verè transit, verè etiam manet, quantum certè sufficit reali distinctioni, quo non solum ab opposito quidem relatiuo distinguatur, verum etiam à relatione disparata, sibiq; impossibili. Ad secundam obiectionem ex supra dictis patet solutio: tanta enim distinctio productiuis actionibus necessaria non est; quanta plane esse videtur passiuus: idem namq; duabus productionibus, eisdemq; oppositis produci, atque esse accipere, est impossibile: non autem, eidem duabus productionibus actiuus esse posse largiri distinctis personis. Quomodo ergo spiritus sanctus à filio distinguatur, iam dixisse me puto.

CAP. IIII.

*Pater & filius sunt unum principium spirandi.*Principiū in
diuinis.Quid princi-
pium, causa
& elementū.Principium
quod, & quo.Suppositum
principium
quod.Potentia pro-
ductiua prin-
cipium quo.

On parua apud veteres de vi spiratiua extitit controuersia, vtrum à patre illa tantummodo manaret, necne, quem principium in diuinis appellarunt; iccirco, rationi consentaneum esse arbitror, quò huiusmodi negotium clariùs, lucidiùsq; emineat, de principio spirandi, verba facere. Principium propriè intelligitur causa agens, & mouens 1. phy. com. 1. nam ad principij rationem spectat primum esse. 5. met. Quoniam autem secundum esse reale, formam atq; finem, agens præcedit; etiam secundum naturam perfectionemq;, materiam antecedere scribitur 3. de anima, com. 19. Ex quo, patet, principium ex sua propria significatione ostendere causam agentem, atq; mouentem. Differt autem principium ab elemento, vt 12. met. legitur com. 23. Etenim dignius est, inquit Commentator, vt principium de causis dicatur extrinsecus, elementum verò de causis intrinsecis, quemadmodum & 1. phy. com. 1. & 5. met. com. 4. clariùs docet. Ceterum, duplex est principium in diuinis, primum quidem principiū quod productiuum, & illud est suppositum: & principium quo, & illud est potentia productiua, vt 5. habetur, & 9. met. In deo autem principium esse ad intra, ratio omnino docet: principium, inquam, & quod, & quo. principium autem quod, aliud producit, vt pote aliud suppositum: principium autem quo, diuina est essentia.

Itaq;

Itaq; principium quo, in diuinis ad intra, sine principio quod, ponendum non est. neq; principium causale ad intra: in deo enim idem sunt essentialiter omnia: propterea in ipso causatum est nihil. Est autem in deo principium causale ad extra: deus namq; & creatura, sicut causa & effectus essentialiter distinguuntur. Porro, causa creaturarum extrinseca est, non autem intrinseca; componibilis, ut ita dicam, non est. Ratio autem principij, tum ad intra, tum etiam ad extra est vniuoca in deo: vtriusq; enim ratio, est relatio rationis: nam dei ad creaturas nulla est relatio realis: siquidem ei, quod est simpliciter tale, cuiusmodi est ens reale, & ei, quod est secundum quid tale, cuiusmodi est ens rationis, nihil est commune vniuocum. Principium autem huiusmodi ad intra, notionaliter, seu personaliter sumptum, relatio est productionis realis: essentialiter autem, relatio rationis. Cæterum, pater & filius, non plures sed vnus sunt spirator: substantiuum enim non augetur, siue plurificatur, nisi & significatum plurificetur: substantiuum namq; subiectum, à propria forma numerum, atq; augmentum recipit. Sic, hoc nomen deus non plurificatur, quia nec ipsa deitas augetur. At persona augeri potest, quippe cum ipsius significatum augeatur. Porro, significatum huius nominis spirator, ob vnitatem actus, quam habet, nempe spirationem actiuam, multiplicari non potest; duo tamen spirantes, non autem duo spiratores pater & filius dici possunt: nam cum duo spirantes dicantur; duo certe adiectiua ostenduntur, quorum vnum, alterius dependentiam terminare nequit, cum sint ambo dependentia, nullumq; dependens plenè terminetur, nisi ad aliquod planè independentens. Itaq; cum duo spirantes dicuntur, ex vi profectò sermonis, spiratio, dualitatem non recipit, neq; vicissim dualitas, dualitatem multiplicat. Ambo ergo illa adiectiua ad aliquod substantiuum terminantur, sicuti accidentia inuicem cōiuncta ad aliquod subiectum. Sensus ergo est, cum duo spirantes dicuntur; ac duo aliqui, duæ personæ spirantes scilicet numerantur: cum verò duos spiratores; duos actus distinctos significamus; sed vna eademq; est spiratio, vnusq; actus amborum: vnus ergo, & non plures sunt spiratores: nam spiratores, quoniam est substantiuum, illius adiectiui duo, dependentiam terminat; & vicissim, illud adiectiuum duo, substantiuum illud determinat. Vnde spiratio, quæ est forma actiua, & penitus vna, per substantiuum sub formæ dualitate designatur: Pater autem, & filius, aut essentia, vel persona, aut vi spiratiua vnus, aut multi spiratores dici possunt. Porro pater, & filius vnum sunt identice principium spiratiuum quo, siquidem identice sunt vna eademq; virtus spirandi: spirant enim quatenus vnum sunt, in vi spiratiua, non autem quatenus vnum sunt in essentia, aut persona; alioqui spiritus sanctus spiraret cum illis: est reuera vnum cum patre, & filio eius in essentia. Pater præterea, & filius nō sunt vnum principium, quod spiritus sancti: principium namq; quod suppositum est, pater autem, & filius non vnum, sed duo supposita sunt. neq; formaliter vnum principium quo: principium sanè quo, est vis spiratiua: at pater & filius formaliter vis spiratiua esse non possunt: itaq; ut dixi, pater & filius non duo, sed vnus sunt spirator ob causam planè, quam iam dixi: tum etiam, quia pater & filius sunt vnum principium spirandi quo, quod est voluntas. hoc autem principium spirator conuenientissimè explicat, atq; enunciat: spiratores verò minimè; destruunt enim principij vnitatem. vnum autem spirantem non dicimus, sicuti vnum spiratorem: alterum enim ut dixi, adiectiuè, alterum autem substantiuè intelligitur. Amplius, omni planè formali entitati, aliquod ens adæquatè illi correspondeat, necesse est: voluntati autem fecundæ, spirationiq; actiuae, pater solus, aut filius correspondere adæquatè non potest: vterq; ergo necessarius est, quò adæquata esse possit spiratio: ideo congruentissimè spiratoris nomine exprimitur. vnus ergo est spirator. Sed dicet aliquis, pater & filius spirant ut vnum, vel in quantum distincti. Nam si vna eademq; sit in ambobus voluntas, qua quidem concorditer aliquid volunt, concordia autem concordantium suppositorum distinctionem connotet; dubium certe est, an pater & filius huiusmodi certè voluntate, quatenus vna est, & spirent, &

Ratio principij vniuoca in deo.

Pater & filius vnus spirator

Duo spirantes sed non duo spiratores.

Vna virtus spirandi. Vnus actus spirandi.

1.

2.

3.

Si spirant ut vnum, vel ut distincti.

sancto.

num sint; an potius, quatenus sint hac voluntate concordēs: sed hoc ultimum planè non admodum approbandum, tenendumq; esse videtur: vis enim spiratiua non minus perfectà est in patre, quatenus filio origine prior est, quàm virtus generatiua: Pater siquidem à filio perfectionis nihil accipit, nec ex consequenti ex filij genitura. In illo ergo priori, vim spiratiuam cum perfectissimè habeat, non opus est illi amore mutuo, neq; vicissim filio, quo virtutem spirandi perfectissimè possidere queat. Amplius, si vis spiratiua, mutuo concordiq; amore opus habet, vt perfectà esse possit; absq; dubio perfectior in ambobus reputanda esset, quàm in vno, seu altero ipsorum. Sed hoc est planè erroneum: nam cum filius illam à patre accipiat, in patre autem perfectà non inueniretur, nec etiam in filio, quod est impium, & prorsus detestandum. Amplius, prior est voluntas perfectà, obiectum habens infinitum diligibile, sibi præsens in aliquo supposito actionem continente, quàm sit amor obiecti. sed voluntas, sub ratione principij, est vis spiratiua perfectà. Ergo, ita enim se habet principium quo liberum operandi, producendiq; actum namque nequaquam distinguitur libertas: neq; ipse actus est in se formaliter liber, sed denominatio potius extrinseca. Quare, quemadmodum si intellectus, verbi producendi principium sit, id ei tribuendum non est, quasi mediante actu intelligendi: sic etiam voluntas, non expectato amoris actu, veluti completiuo principio, est perfectissimum principium quo. Sed dices, si res ita se habeat, voluntas ergo diuina secundum se, actumq; volendi est prior origine in patre quàm filius: similiterq; spiritus sanctus creatura esset productiuum principium: obiectum præterea non concurreret cum potentia in diuina productione; potentia enim etiam ab obiecto distincta, infinita est & libera, si fuerit perfectà voluntas. Dico, exemplum, quod de creatura adductum est, non esse simile: etenim, vt artificiatum producit, proinde eam oportet, & præcognitam, & amatam esse à tribus. Ad illud de obiecto, respondeo: obiectum, veluti principium ad intra productiuum, neq; etiam ad extra, cum potentia concurrere, sed vt rationem potius producendi: alioquin in patre, respectu quidem filij, & in ambobus, respectu spiritus sancti, & in tribus, respectu creaturæ, duplex inueniretur ad productum realis relatio, iuxta, siue secundum duo planè fundamenta, potentiam, & obiectum scilicet, quod planè constat esse falsum. Liqueat ergo patrem & filium, in quantum vnum, non autem in quantum distinctos, spiritum sanctum producere. Sanè, aut pater & filius, mutuo amore, quatenus amor absolutus est, spirant, aut quatenus est mutuus si primo modo intelligas, in hanc oportebit te absurditatem incidere, vt dicas, vnum esse, atq; totaliter, seu penitus indistinctum, quod planè à veritate abest: si verò secundo modo, aliam etiam, & fortassis maiorem non effugies absurditatem, nempe, vt dicas, mutuum illum amorem, principium esse producendi. at, huiusmodi modus respectu sonat in amore multiplicato in patre & filio: igitur non tantum vnum, sed vt duo potius spirarent principia. Itaq; voluntas tum in patre, tum etiam in filio completum, perfectumq; est spirandi principium: cuius reuera perfectionem non ingreditur aliquis actus amandi, tamen si prior sit in vtroq; quàm actus spirandi. Igitur pater & filius, respectu principij productiuum, vt vnum quidem producant; respectu verò suppositorum, vt distincti, atq; ab inuicem separati: communicat enim pater filio omnia in illo priori originis signo, nempe intellectionem, essentiam, volitionem essentia quibus est beatus: intellectum etiam, non quatenus est fecundus, quippe cum illum habeat per productionem intellectui, siue memoriæ, vt principio adæquatam: voluntatem autem illi fecundam communicat, tanquam principium, quo spiritus sancti producendi: non enim illam accipit per productionem voluntati adæquatam, quia nimirum per motum non processit voluntatis. voluntatem ergo fecundam filius habet, actumq; amandi diuinam essentiam, & patrem: attamen ille actus, ad voluntatem, quatenus est principium quo fecundum ad spirandum, nequaquam spectare videtur. Demum pater, & filius, spiritui sancto, quæ sunt perfectionis simpliciter, per illud idem principium totaliter indistinctum

Obiectio.

Solutio.

Voluntas in patre, & in filio completum principium spirandi.

Voluntas fecunda.

Voluntas fecunda in filio.

distinctum communicant omnia. Hæc autem in priori originis signo in patre absolutissima, perfectissima sunt, quibus secundum se est beatissimus, hoc est, essentia, intellectio, fecunditas utriusque sexus, ut dicit Mercurius, id est, fecundus intellectus fecundamque voluntas in nostro beatissimo sanctissimoque Pymandro. Sed dicit aliquis, spiritus sanctus est amor iucundissimus, et mutuus: in patre ergo, et in filio est huiusmodi, ut ita dicam, amoris mutuitas, qua spiritum sanctum producant. Profecto, vis spiratiua, concordiam denotat, amoremque mutuum patris ad filium, et vicissim filij ad patrem, in quibus profecto aliqua habetur distinctio: igitur, quatenus sunt distincti spirant, nam amor mutuus, arguit distinctionem amantium. Respondeo, si amor in deo esset iucundissimus, quia mutuus: igitur, pater, amore, ut in seipso non esset formaliter deus, sed ut in filio potius, idque correlatiue. At, amor, quo pater est beatus, est amor iucundissimus, pater ergo prius origine beatus dicendus non esset, quam filius. Amor mutuus præterea in nobis iucundissimus est, quia amati redamatio, siue amoris vicissitudo, desiderium auget amanti: sed hoc non cadit in deum, filium non redamationis, sed propriæ essentia causa diligentem. hæc primò amatur à patre, cuius gratia, filium diligit: ut ergo illi sit iucundissimus amor, mutuo amore non indiget. Quando ergo dicitur, spiritus sanctus est amor iucundissimus, conditiones ostenduntur suppositorum spirantium, qui in spirando cōueniunt: quoad verò ad principij productiui, naturam spectat, auctore August. 5. de trinit. 14. Pater, inquit, et filius unum sunt principium ad spiritum sanctum, sicut pater et filius, et spiritus sanctus sunt unum principium ad creaturas. sed de his satis.

Obiectio.

Amor mutuus
an sit in deo.

Solutio.

2.

Amor iucundissimus.

Augustinus.

CAP. V.

*Patrem et filium non esse unum principium
spiritus sancti.*

Actio est suppositi: igitur duorum suppositorum non est una actio: spiritus autem sanctus, patris filijque actione producitur: igitur agentes distincti producant. Amplius, spiritus sanctus est patris ac filij nexus, communisque unio teste August. 6. de trinit. cap. 5. vel 6. nexus autem eorum est, qui aliquo modo distincti sunt: igitur ab eis procedit, quatenus distincti sunt: et ita non unum, sed plura sunt principia productiua. Amplius, si producant in quantum unum, aut in quantum unum in essentia, aut in quantum unum in persona, vel in quantum unum in vi spiratiua: non in quantum unum in essentia, alioqui spiritus sanctus seipsum produceret, est enim unum in essentia cum patre et filio: neque in quantum unum in persona, sic namque unum non sunt: neque in quantum sunt unum in vi spiratiua, alioqui pater duo esset principia, ob duas sane vires productiuas, quarum altera filium, altera verò sanctum producit spiritum. Præterea, filius non magis conuenit cum patre, quam spiritus sanctus, una est omnium diuina essentia: sed pater et spiritus sanctus, respectu alicuius personæ in diuinis, unum principium nequaquam appellantur: ergo, nec pater et filius. nam si id contingeret, ob aliquam proprietatis unitatem; pari quoque ratione, ob duas etiam proprietates, pater, ut dixi, duo esset principia, et filij quidem, et spiritus sancti. Ad huc, si pater et filius sunt principium spiritus sancti, aut unum, quod est pater, aut non: non primum, alioqui filius esset pater: neque secundum, aliter pater, non esset pater. Igitur pater et filius non sunt principium spiritus sancti. Item, si pater et filius sunt unum principium spiritus sancti; è conuerso etiam dici posset, quod unum principium spiritus sancti sit pater, et filius. sed hæc est falsa: hoc enim, quod dico principium, supponat necesse est, vel pro persona patris, vel pro persona filij. sed utroque modo est falsa: igitur hæc est falsa, pater et filius sunt unum principium spiritus sancti.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

M

CAP.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, in diuinis saltem actiones suppositorum sunt, veluti per spirare, & generari denominatorum: nec valet, supposita sunt duo, ergo spirationes due; in duobus siquidem est idem spirandi principium indistinctum. Vnde, sicut in duobus potest esse vna scientia, nec sequitur, sunt duo scientes, ergo sunt due scientie: sic etiam in diuinis sunt duo spirantes, ergo duo spiratores. Præterea phi. autoritas ita intelligenda est: actiones sunt suppositorum, hoc est, singularium. sed tunc nihil ad rem, cum ad diuina non spectent. Ad 2. Quamuis pater & filius sint personaliter distincti, produciunt tamen spiritum sanctum, nexum, siue amorem: non quidem vt plura, sed vt vnum; tametsi plura sint supposita, quæ in ipso connectuntur amore, siue nexu, veluti in communi producto, alioqui non connecterentur, si distincta non essent. non habent autem commune productum in quantum distincta, sed in quantum vnum. vnde productum vnum est ab eis, quatenus sunt vnum produciens. Ad 3. Patrem & filium spirare dicimus spiritum sanctum, quatenus scilicet vnum sunt in virtute spirandi: neq; ex hoc sequitur, patrem duo esse principia productiua, ob duplicem in ipso fecunditatem existentem: nam vt plura sint producentia, necessaria est suppositorum numeratio: vnus siquidem plures scientes non dicitur, tametsi plures habeat scientias. Itaq; quoniam vna est patris persona, plura principia seu duo principia ob duplicem virtutem productiuam, dici non potest. Ad 4. In diuinis similitudo, & dissimilitudo secundum essentiam, non autem secundum proprietates attenditur relatiuas: quam ob causam pater non est similior sibi, quam filio, sic etiam, neq; filius similior est patri, quam spiritui sancto. Quando ergo dicitur, pater & spiritus sanctus non sunt principium alicuius persone in diuinis, nec ergo pater & filius. negatur consequentia: diuinarum enim productio personarum, non essentiam, sed proprietates consequitur originis. Cum autem pater, & filius vnā eandemq; habeant voluntatem fecundam; recte, vt vnum principium, spirant tertiam in trinitate personam: hoc autem, quia spiritui sancto tribui non potest; ideo alicuius non est persone diuinæ principium productiuum. Ad 5. Pater & filius sunt vnum principium quod est pater, aut vnum principium, quod non est pater. hæc planè duo non sunt contradictoriè opposita, ideo alterum admittere necessarium non est. Cum enim dicimus patrem & filium vnum esse spiritus sancti principium; hoc reuera, quod dico principium, determinatam suppositionem non habet, sed confusam potius, pro duabus scilicet personis simul. ex quo patet in processu argumenti, fallaciam figure dictionis absconditam esse, à confusa nimirum suppositione, ad determinatam procedendo. Ad 6. Pari facilitate soluitur, vnum certè principium spiritus sancti patrem, ac filium esse confitemur: siquidem hoc, quod voco principium, non pro vna tantum, sed etiam pro duabus indistinctè supponit personis. Quomodo autem pater & filius vnum sint spiritus sancti principium, quidue sit principium in diuinis, dixi.

Spiritus sanctus non est principium productiuum personæ diuinæ.

DIGRESSIONIS QVARTAE. CAP. I.

*Pater etsi vniiformiter, prius tamen origine spirat
quam filius spiritum sanctum.*

Xhis, quæ paulò antè annotata sunt, iusta, atq; legitima quæstio exoritur, an actus spirandi, siue ipsa vis spiratiua, vniiformis sit in patre & filio, necne, an fortassis aliquo modo originis prius spiret pater, quam filius: Pater enim a se habet

sancto.

Primū signū
originis, & se-
cundum.Actus spiran-
di.Vna spiratio
actiua.Vna vis spira-
tiua.Vnus termi-
nus spiratus.

Obiectio.

Solutio.

In patre vtra-
que fecunditas.

Obiectio.

Solutio.

August.

habet omnia, filius autem à patre : aliquis ergo ibi esse videtur originis ordo : siquidem inibi est ordo originis, ubi vnum est ab alio ; ita ut primum originis signum sit, à quo aliud, secundum verò esse ab alio. Proinde, quemadmodum nature, perfectionisq; ordo, non est ipsa natura, siue perfectio, sed habitudo potius inter ea, quæ talem ordinem habent; sic etiam ordo originis, non est ipsa origo, sed habitudo inter ea, quæ originibus referuntur. Ceterum, spiratio, siue actus spirandi trifariam considerari potest, primò in se, deinde ut virtus spiratiua, postremò, ut terminus productus, siue spiratus. Sed his certè modis, vniformitas vbiq; apparet & vnitas, ob actus planè unitatem. vna est enim spiratio actiua, & vna spiratiua est vna: vnus deniq; terminus spiratus & indistinctus : nec plus, minusq; ab vno, quàm ab altero. Secus autem res se habet, si supposita spirantia spectes, tunc enim ibi aliquis est prioritatis, posteritatisq; ordo secundum originem quidem, non autem secundum naturam. Etenim, supposita spirantia sic se habent, quòd pater à se habet virtutem spirandi, filius autem eandem prorsus à patre nascendo accepit. Pater, igitur propria authoritate id præstat, filius verò authoritatem communicandi, spirandique à patre mutuatur, quemadmodum Augustinus in lib. de trinit. apertissimè docet : ex hoc tamen non sequitur, patrem in illo priori prius filio spirare; alioqui spiritus sanctus, vel bis produceretur, vel à filio non produceretur, quorum vtrumq; falsum est. Ob eam autem causam patrem prius secundum originem spirare dicimus; quia nimirum pater sit à se, filius verò à patre; ambo tamen simul spirant. Sed dicet aliquis : pater in primo signo originis habet esse à se, & spirare etiam : tunc autem filius non spirat : si enim spiraret, iam præexistens spiraret. Sanè, quodcunq; principium productiuum in supposito priori, terminum adequatum habere intelligitur; in posteriori supposito principium producendi esse non potest. Dico, inter patrem generantem & spirantem similem nequaquam ordinem esse, sicuti inter patrem spirantem, & filium similiter spirantem. Quare intelligendum non est, patrem spirare, antequam filius spiret, sicuti prius origine generare, antequam spiret, idq; propter principiorum ordinem in producendo: tunc enim pater non generaret, quemadmodum spiritus sanctus filium generare non potest, quippe, qui præintelligitur genitus : huiusmodi autem ordo in diuinis intelligi potest. In primis in patre est vtraq; fecunditas à se: secundò, in patre est prima fecunditatis actus, & in filio secunda fecunditas: postremò, est actus secundæ fecunditatis à patre, & filio illam fecunditatem simul habentibus, cum aliquo certè ordine : actus enim in patre est à se, in filio verò, est à patre. Non est ergo ordo originis inter patrū filijq; spirationem, quasi in aliquo originis signo pater spiret, filius verò minimè: quippe, qui in eodem originis signo spirent, seruato spirantium ordine: nam pater in secundo signo originis spirat à se, filius autem non à se, sed à patre. Ad confirmationem respondeo, maiorem non esse veram, si illud posterius principium, adequatum terminum non habeat, antequam aliud suppositum producat: cui illud, secundum totam ipsius latitudinem communicatur principium. Sic autem se habet virtus spiratiua, quam pater communicat filio, antequam terminum adequatum, id est, spiritum sanctum, habeat. Dicis, causa prima plus influit in effectum, quàm causa secunda : ergo spiritus sanctus magis procedit à patre, quàm à filio. Respondeo, quòd prima causa, essentialiter à secunda distinguatur, ipsaq; nobilior sit, ob aliud planè principium agendi; ideoq; maiorem habet virtutem influendi, quàm causa secunda. Verùm huiusmodi ordo, in omnibus producentibus non perseverat omnino: sunt enim aliqua duo producentia, quæ eadem vi productiua, eodemq; actu producendi, vnu tertium producant: Quemadmodum pater, & filius producant spiritum sanctum. Rectè ergo dixit August. 15. de trinit. in illa summa trinitate, quæ deus est, interualla temporū non esse, per quæ posset ostendi, aut saltem requiri, vtrum prius de patre natus sit filius, & postea de ambobus spiritus sanctus. Non possunt prorsus ibi ista queri, ubi nihil ex tempore inchoatur, ut ex consequenti perficiatur in tempore. Quamobrem, quemadmo-

sancto.

Spiritus sanctus non plenius procedit à patre quam à filio.

dum spiritus sanctus non ante procedit à patre, quam à filio; ita planè nec plenius, vel magis procedit à patre, quam à filio. Et 12. de trin. cap. 27. Si de patre & filio procedit spiritus sanctus, cur filius dixit Ioan. 15. de patre procedere? cur putas, nisi quia solet ad eum referre, etiam quod ipsius est, de quo & ipse est, sicut ipse ait: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. à quo enim habet filius, ut sit deus, est enim deus de deo; ab eodem etiam habet, ut ab eo procedat spiritus sanctus. Itaque non plenius, aut prius, seu perfectius spiritus sanctus à patre procedit quam à filio, quamvis filius id habeat à patre, ut ab eo spiritus sanctus, deus ignis procedat.

CAP. II.

Spiritum sanctum plenius à patre, quam à filio procedere.

1.
August.

Piritus sanctus, authore August. 15. de trin. cap. 17. principaliter procedit à patre, non ergo principaliter à filio, atque ita non uniformiter omnino. Non frustra, inquit, in hac trinitate non dicitur verbum dei, nisi filius: nec donum dei, nisi spiritus sanctus: nec de quo genitum est verbum, & de quo procedit spiritus sanctus principaliter, nisi deus pater. principaliter ergo si à patre procedit spiritus sanctus, non uniformiter procedit ab ambobus. huic autem Augustini sententiae assentire videtur diuus Hieronymus in expositione catholicae fidei, Nicæniq; symboli: Credimus, inquit, in spiritum sanctum, qui de patre procedit proprie. Item, spiritum sanctum verum deum inuenimus in scriptura, & de patre esse proprie. Et ita de patre filius, & spiritus sanctus proprie & verè de patre procedit. ergo quod prius. Amplius spiritus sanctus à patre procedit per filium: igitur plenius principaliusq; à patre: Sic enim scribit Hilarius 12. de trinitate p. trem alloquendo: In spiritu tuo, inquit, ex te profecto, & per eum misso. Item, ante tempora unigenitus tuus ex te natus manet ita, quod ex te per eum spiritus tuus est. filium tuum vnà tecum adoro, spiritum sanctum tuum, qui ex te per unigenitum tuum est, promerear. Igitur, spiritus sanctus si à patre procedit per filium; plenius ergo atq; perfectius à patre, quam à filio procedit. Adde, quod à patre mediatè & immediate, à filio autem tantum mediatè procedit: principalis ergo à patre quam à filio procedit. Amplius, non videtur rationi esse consentaneum, quod paulò ante disputando confirmauimus, quod pater prius origine spiraret: inter eamq; quæ sunt vnum, in quantum sunt vnum, non habetur ordo: ordo enim distinctionem præsupponat, necesse est. sed pater & filius spirant, quatenus vnum sunt, in spirando ergo inter eos, ordo inueniri non potest. Profectò, si in illo priori, in quo pater est prior filio ipse pater spirat spiritum sanctum; sit, ut spiritus sanctus, à patre productus sit, antequam filius, quod planè constat esse falsum. Adhuc, pater non est prior origine filio, ergo non prius origine spirat, quam filius. Antecedens patet, quia, quod summè necesse est esse, semper habet esse, & sic in quocunq; signo. sed filius est summè necessarius, sicuti & pater: in quocunq; igitur signo est, in eodem, absq; dubio est etiam filius. Præterea, si in primo originis signo non sit filius, sed in secundo: migrat ergo de non esse ad esse, quod profectò sibi competere nequaquam potest. ergo pater non prius origine spirat quam filius. Reuera, tota trinitas in primo originis signo consistit, & tota in secundo: si ergo filius, non est in primo signo originis; & in secundo tamen est: in eodem ergo eternitatis instanti, esse, & non esse eidem attribui possent, quod prorsus impossibile putamus.

Hieronym.

2.
Hilarius.

Patrem non spirare prius origine.

3.

4.

5.

CAP. III.

Soluantur

Soluuntur argumenta.

AD primum, patet quid sit dicendum, ex his certè, quæ superius annotaui-
mus. hac enim de causa addidit August. principaliter, quia nimirum, quod
habet filius, à patre accepit, ut sæpius dixi. Eadem quoq; facilitate Hiero-
nymi argumentum soluitur: propriè namq; à patre procedit, non quidem
pleniùs, aut perfectius; sed quia pater hoc habet à se, filius verò habet à patre. Ad 2.
prepositio per, quando verbo comparatur transitivo, præpositionis sub auctoritatem con-
stat, quo sanè modo legitur patrem per filium omnia creasse, non quidem veluti per in-
strumentū, sed potiùs sub auctoritatem demonstrat creantē. sic etiā pater per filiū, spi-
ritum sanctū producit: non quidē tanquam per principiū effectiū, aut instrumentū ali-
quod, sed potiùs, quia id, quod habet filius, à patre accepit. Quā ob causam, pater immediatē
spirat, ut potē à se habens virtutē spirandi; mediatē verò, quia dat filio virtutē spiratiuā.
ex hoc autem nulla oritur imperfectionis, perfectionisq; deformitas, aut aliqua actus
diuersitas, sed potiùs alius modus habendi. Etenim, si spiritus S. procedit à patre per fi-
lium, sed filius habet esse per generationem; priùs ergo generatur filius, quā procedat
spiritus sanctus, atq; ita processio spiritus sancti nō esset æterna. itaq; illa præpositio per,
sub auctoritatem ostendit. Ad 3. maior est vera ex parte illius, in quo sunt vnum: non
autem ex parte modi habendi illud vnum, cū sit alius, atque alius. Ad confirmati-
onem dico, consequentiā valere, si de priori originis signo intelligas, quod est in primo
signo naturæ; non valere autem, si sermo fiat de priori signo originis, quod est in secundo
signo naturæ: etenim signa originis, secundum duplex naturæ signum intelligenda sunt:
primum autem naturæ signum est fecunditas intellectiua, in duob; diuiditur originis si-
gna: in primo quidem est dicere, in secundo verò est dici. Porro, secundum signum na-
turæ est fecunditas voluntatis, quæ etiam in duo originis signa diuiditur: in primo autē
est spirare, in secundo autem spirari. itaq; in primo signo naturæ, pater, filium produ-
cit, filiusq; producit, antequam in secundo signo & pater intelligatur spirare, & spi-
ritum sanctum spirari. Ad 4. negatur antecedens, & ad probationem dico, quod sum-
mè necesse est, pro quocunq; durationis signo esse habeat: non autem necesse est illud ha-
bere pro quocunq; originis signo. Ad 5. negatur consequentia, signa enim originis sunt
permanentia; ideo in eis nullus transitus esse potest: & ad probationem dico, de filio
dei esse & non esse cum determinatione verificari posse, videlicet non esse, & esse ab a-
lio, quæ planè sibi inuicem non opponuntur: bene autem esse, & non esse simpliciter. Sed
dicit aliquis: nunquid pater, & filius sint natura priores spiritu sancto? nam si spiritus
sancti productio, secundum volitiuam fecunditatem sit, productio autem tam actiua,
quā passiua filij, secundum fecunditatem intellectiuam, quæ natura prior est volitiua:
ergo, natura, illam antecedere videtur. Sanè, naturæ ordo bifariam considerari potest:
vno quidem modo, ut idem sit ordo naturæ. i. qui inter naturas habetur, cuiusmodi pla-
nè in diuinis esse non potest, in quibus est vnica natura: alio verò modo, ordo naturæ
i. ordo perfectionum naturalium, seu proprietatum, quem in diuinis esse, dubium non
est illis, qui inter perfectiones, aut proprietates diuinas, aliquam distinctionem collo-
cant: si enim distincte non essent, utiq; ordine carerent, atq; ita confusa dicerentur. Itaq;
in diuinis ordo est naturæ, quippè, quum inter diuinas perfectiones, proprietatesq; vni-
us sit ab alia naturalis præsuppositio, siue processio: inter autem generationem actiuam,
& spirationem actiuam in patre, non est propriè originis, sed naturæ ordo: vbi enim est
ordo originis; ibi planè est hoc ab hoc, siue vna persona ab alia: sed inter generationem
actiuam, & spirationem actiuam in patre, non est hoc ab hoc, quia in patre nihil est o-
riginatum, (ut ita dicam) aut originem ab alio ducens: igitur non est ordo originis.
esse autem ibi ordinem naturæ, liquet. Etenim, quoties aliqua sunt ordinata secundum

1.
Spiritus san-
ctus principa-
liter procedit
à patre.

2.
Spiritus san-
ctus per filiū
producitur.

3.
Signa origi-
nis, & signa
naturæ.

4.
5.
Si pater & fili-
us sint natura
priores, quā
spiritus S.

primum & se-
cundū signū
naturæ.

1. natura ordinem, quicquid in primo natura signo habetur; illud certè prius iudicandum est quocumq, quod in secundo natura signo inuenitur: sed fecunditas intellectiua est primum signum naturæ, volitiua verò, secundum, generatio autem actiua est in primo, spiratio autem in secundo: igitur, aliquo natura signo distinguuntur. Generatio præterea actiua, patri quidditatiuè competit, ut potè eius personæ constitutiua, spiratio autem actiua, alicuius non est personæ constitutiua. in naturali ergo intelligentia, generatio actiua in patre, spirationem actiuam præcedit. De generatione autem passiua in filio, atque spiratione actiua, simile est iudicium. Adhuc, quando aliqua duo, sunt simul natura, quidquid est prius natura vno, reliquo etiam prius natura reputatur: sed spiratio actiua, & spiratio passiua sunt simul natura, pater autem, & filius, sunt priores natura

- Obiectiones. spiratione actiua: ergo sunt priores natura spiratione passiua, & ex consequenti spiritu sancto. Sed arguet aliquis: spirans, & spiratum sunt simul natura: sed pater & filius sunt spirantes, & spiritus sanctus est inspiratus: igitur sunt simul natura. Amplius, pater produciens filium, non est prior natura filio: ergo, nec pater & filius producentes spiritum sanctum, spiritu sancto natura priores sunt. Iterum, filius non est prior natura spiratione actiua: ergo nec spiratione passiua, & ex consequenti, nec spiritu sancto. Antecedens autem patet, nam spiratio actiua est in patre, filius autem his, quæ in patre sunt, prior dicendus non est: ergo quod prius. Dico ad primam, maiorem veram esse de spirante formaliter sumpto, quatenus est spirans, non autem de supposito, quod est spirans. Ad 2. negatur consequentia, non enim est simile: pater enim per filij productionem constituitur in esse personali, spiratio autem actiua, intelligitur quasi aduenire suppositis constitutis. Ad 3. negatur antecedens, & ad probationem, dico ad maiorem, spirationem actiuam in patre non esse, illius personæ constitutiua; sed tanquam posteriorem natura, veluti sibi aduenticiam. dicere ergo filio esse posteriorem, nullum est aut sequitur absurdum. Itaq, quomodo pater & filius vniuersimode spirent spiritum sanctum, & quenam in illis diuinis, sanctissimisque personis naturæ, originisq, prioritas sit, dixi.

CAP. IIII.

*Productiones diuinas, nempe generationem
passiuam, & spirationem passiuam,
formaliter distinguere.*

Diuini Spiritus productio, qui ex patre, filioq, procedit, natiuitas illa dicenda sit, necne: an processio absoluta: quæue sit illarum productionum distinctio, distinctionisq, causa, & origo; scire non parui profectò est negotij: tum ob arduam rei difficilemq, cognitionem, tum etiam, ob sapientum, qui admodum huius extiterunt scientiæ præclarissimi interpretes, va-

Augustinus. rias, diuersasq, sententias Vnde, inquit Aug. 15. de trinitate, spiritus sanctus cum à patre filioq, procedit, amborum tamen filius non dicitur: in causa autem est dissimilis modus procedendi. Spiritus enim sanctus procedit, ut datus, authore eodem August. libro 5. de trinitate: Filius verò, ut genitus. hanc ob causam non dicitur filius; quia neq, natus est sicut filius, neq, factus, ut per dei gratiam in adoptionem nasceretur, sicut & nos. Eandem quoq, profert sententiam contra Maximinum: De patre, inquit, est filius, de patre est spiritus sanctus: sed ille genitus est, iste procedens; ideo ille filius est patris, de quo est genitus; iste autem spiritus est vtriusq, quoniam de vtroq, procedit. Diuinas ergo productiones, seipsis formaliter esse distinctas, Augustinus apertè lucidèq, docet: generatio enim seipsa formaliter generatio est, & spiratio similiter, seipsa est spiratio.

Quam ob-

Quamobrem, ex rationibus eorum formalibus, generationem, spirationem esse, quocumq; alio circumscripto, est impossibile. Non est ergo querere, quibus hæc distinguantur productiones: quandoquidem hæc potissima sit causa, quòd nimirum tota vnus ratio formalis, eadem alterius non sit omnino. Ad hunc modum Augustinus loquitur 15. de trinit. cap. 27. Sic enim videbis, inquit, quid distet natiuitas verbi, à processione: ibi certè docet, ex processione distinctiōe, distinctiōem proficisci personarum. hoc idem docet 3. de trinit. cap. 9. vel 32. vbi distinctiōem personarum per distinctas emanationes ostendit. Sed dicis: emanationes non sunt à se: ergo non distinguuntur à se. tenet consequentia: à quo enim aliquid habet entitatem, ab illo etiam habet vnitatem: vnum namq; & ens, auctore philosopho 2. met. conuertuntur. Dico, distingui formaliter, esse se totis distinguui, etiam si per impossibile, à sua ratione omne prorsus aliud circumscriberetur. Quare, si per impossibile, personæ diuinæ, seu productiones, principium non haberent ab inuicē; se totis adhuc distinguerentur, primoq; essent formaliter distinctæ, atq; diuersæ. Distinctæ ergo emanationes in diuinis, distinctas ostendunt personas. Sanè, productio naturalis, & libera, ex suis principis distinctis, quæ sunt natura, & voluntas, originaliter distinguuntur, simulq; concurrere, est impossibile. distingui præterea originaliter, ex aliquibus ipsis prioribus proficiscitur: sed ipsis prius est nihil, nisi essentia, memoria, & intellectus, à quo possent distinguui: sed ex essentia non potest esse distinctiō, alioquin infinitæ essent productiones; essentia enim, quoniam est infinita, quadam determinata principiorum multitudine claudi, seu concludi non potest: igitur, productiones diuinæ seipsis distinguuntur. Ex his etiam liquet, quam ob causam spiritus sanctus ingenitus, aut genitus dici non possit: quemadmodum August. ad Orosium, Dial. 2. quæst. 2. cap. 26. clarissimè docet: Spiritum sanctum, inquit, nec genitum, nec ingenitum fides certa declarat: quia si dixerimus ingenitum; duos patres videbimur affirmare: si autem genitum, duos credere filios culpamur. Et 15. de trinit. Pater, inquit, solus non est de alio; ideo solus appellatur ingenitus. Verum huic Augustini sententiæ obuiare videtur Hieronymus lib. 5. de trinitate cap. 7. Spiritus sanctus pater non est, inquit, sed ingenitus, atq; infectus: pater non est, quia patris est, & in patre est: processionem habet ex patre, & non natiuitatem. Verum, alio modo Hieronymus nomen ingenui, alio verò Augustinus accepit. Ingenitum enim, Augustinus intellexit i. de alio non procedentē, quod planè patris est solus: Hieronymus verò ingenitum, hoc est, non de alio genitum putauit, atq; ita nulla est inter eos controuersia. Itaq; si ingenitum priuationem sonet; in deo esse non potest, in quo nulla prorsus inuenitur priuatio. si verò negationem, aut illa certè extra genus ponitur, aut nullum sibi determinat ens; sicq; enti, & non enti conuenire potest, cuiusmodi in deo esse non potest, veluti alicuius personæ proprietates. hoc modo chimeram ingenitam appellamus, vel nihil. Porro, si negationem in ente significet; deo utique conuenire potest; tunc enim ingenitum idem est ac per generationem non communicatum, siue productum: sub quo planè modo significandi, pater, spiritus sanctus, deniq; essentia diuina comprehenduntur. At, si ingenitum illud sonet, quod omni productione caret, tunc, absq; dubio; spiritus sanctus ingenitus dicendus non est: à patre enim filioq; procedit. Verum aliqui, productiones diuinas, ex terminis formalibus distingui, probare conantur, ut patebit in capitulo sequenti.

sancto.

Generatio nō est spiratio.

Augustinus.

Obiectio.

Solutio.

Distinctæ emanationes indicāt distinctiōnes personarum.

Spiritus Sanctus non dicitur ingenitus Augustinus.

Ingenitū non eodē modo accipitur à Hieronymo, sicut ab Augustino

CAP. V.

Productiones diuinas, aut ex terminis formalibus distingui, aut quia una sit ab vno, altera verò à duobus.

sancto.

1. **M**otus, authore philos. 5. phys: terminis distinguuntur: igitur, & diuina
2. productiones. nam & si motus non sint, neq; mutationes; via tamen sunt
ad personas, quæ realiter ab inuicem distinguuntur. Amplius, produ-
ctiones ex diuerso originis modo distinguuntur, non ergo se totis: siquidem

spiritus sanctus in hoc à filio personaliter distinguitur, quia nimirum ab
alterius origine distinguitur: Originis autem differentia est, quod filius sit à patre, spi-
ritus autem sanctus à patre, & filio: alio enim modo processiones distingui non possunt.

3. Iterum, productiones diuinæ, ex suis principiis distinguuntur: non ergo ex seipsis totis.
Antecedens notum est: nam voluntas, & intellectus principia sunt productiua in diui-
nis, ex quibus certè pendet tota productarum personarum distinctio: ergo. Verum ad

Solutio
primi.

primam aliquorum sententiam respondendo assero. eā esse falsam: emanationes namq;
ex terminis esse non habent: termini planè ex seipsis esse formaliter habere nequeunt. si
igitur, ex terminis esse non habeant, nec ergo distinctionem; ab eodem certè, & esse ha-
betur, & distinctio. Illud præterea 5. phys: oppositum sapit: motus siquidem ideo ex

terminis distinguuntur, quia formæ fluentes eiusdem sunt rationis cum formis terminan-
tibus: sed in diuinis non est huiusmodi fluxus, eiusdem rationis cum termino, nec est via,

quasi fluxus eiusdem rationis cum terminis formalibus, quippe, cum terminus formalis
sit diuina essentia: illa autem productio, quæ est quasi via, est relatio: igitur, diuinæ pro-
ductiones ex terminis non distinguuntur. Amplius, quod est prius, ex suo posteriori

productiones
non distingui
à terminis.

originaliter non distinguitur; sed magis è conuerso: sed productiones actiue priores
sunt suis productis: ab illis ergo non distinguuntur. Sanè, quod non est ab aliquo origina-
liter; ab ipso originaliter non distinguitur: ab eodem enim est esse, & distingui: sicuti ab

1. eodem est aliquid esse ens, & vnum: sed productiones actiue non sunt ex terminis pro-
ductis; imò contrario modo se habent: ergo quod prius. Item motus distingui specie

3. ex terminis, in omnibus non est omnino verum: diuersi planè motus specie, ut dicitur 5.
phys: ad idem ubi specie esse possunt, saltem motus rectus, & circularis, saltatio, am-
bulatio, & quæ sunt generis eiusdem. Terminus præterea, est posterior motu: sicuti effe-
ctus eius: non ergo originaliter ex termino distinguitur. Ex his ergo patet, diuinæ pro-
ductiones ex terminis minimè distingui, ut illi aiunt. Ad argumenta secundæ sententiæ

Solutio
secundæ.

dico: rationi non esse consentanea nec etiam diuini Augustini d. Trinæ proxima, atque
conformia. Sanè, si sciscitari liceat causam, ob quam, vna ex diuinis processioibus ab

1. vna sit, & non à duabus personis, altera verò contrario modo se habeat; profectò alia
inueniri non potest, nisi quia eiusdem non sunt rationis: præintelligitur ergo illarum

2. distinctio, antequam vnā ab altera procedere intelligamus. Intellectio præterea, vo-
luntio, atq; essentia, non eiusdem essent in filio, & spiritu sancto rationis: nam filio ab vno,

3. spiritui autem sancto à duobus communicatur. Item, si spiritus sanctus non procede-
ret à filio; adhuc tamen à filio distingueretur, ut antea disputando confirmauimus. cau-
sa ergo distinctionis non est ab vno, vel à duobus productio. Albedo etiam in lapide, &

4. in equo est principium mutationis visus eiusdem rationis: ita (si licet sic loqui) diui-
næ productiones, siue ab vno, siue à duobus proficiantur, eiusdem planè rationis esse

5. videntur. Adhuc, si res ita se haberet, tunc in diuinis, & quarta, & quinta, deniq; plu-
rimæ constitui possent personæ, quarum vna à duabus, altera à tribus, altera à plurimis

6. personis procederet, quod reuera absurdissimum est. Item, omnis distinctio ad aliqua
reuocanda est, quæ sunt primò diuersa, quæ: inquam, si per impossibile, ab aliis omnibus

essent discreta; adhuc tamen distincta apparerent. Porro, illa distinctio non est suppo-
sitorum vnitas, vel pluralitas: nam his circumscriptis, manet integra, & discreta. Pro-
cessio ergo ab vno, vel à duobus non est prima diuinarum distinctio personarum. Sed

Obiectio.

dicis, emanationes diuinas per relationes oppositas distingui, prioris scilicet & posteri-
oris; quia nimirum vna, est altera prior. Dico, distinctionem huiusmodi primam dici

Solutio.

non posse.

non posse: causa enim afferenda est, quare una naturaliter, est altera prior: nec alia mihi videtur, nisi, quia ista productio est talis, illa verò talis. Relatio præterea, per relationem præcisè, primò non distinguitur, non enim primò refertur. quoniam autem huiusmodi emanationes, relationes sunt; per relationes prioris, & posterioris ab invicem primò non distinguuntur. Etenim, istæ relationes aliæ sunt à relationibus originis: relatio siquidem originis inter producentem, & productum, prioris verò & posterioris, inter originem & originem inuenitur: ergo quod prius. nam quomodo huiusmodi relationes distinguuntur, ut per eas, oppositæ relationes distinguerentur? minus enim illa videntur distinctæ quàm oppositæ: in una namq; atq; eadem persona inveniuntur, ut potè in persona patris: istæ autem in aliqua inueniri nequeunt: neq; enim est aliqua persona, quæ duobus modis producat. igitur, huiusmodi emanationes distingui, manifestius est, quàm ex parte producti principij relationes oppositas. velle ergo istarum distinctionem per illas ostendere, perinde est, ac rem notissimam, per rem minus notam, imò obscuriorem, dilucidare. Ad id, quod superius adductum, quòd huiusmodi distinguantur per-
Relationum
distinctio.
 nes principia secundum rationem distinctam, nempe penes naturam, & voluntatem, à quibus distinctæ emanationes procedunt, tametsi in diuina essentia sola ratione distinguantur: sed hæc quoq; est infirma, imbecilliq; sententia. Etenim, sicut se habet ens reale ad ens rationis; ita planè distinctio realis ad distinctionem rationis: sed ens reale, non præsupponit ens rationis, quia scilicet maius ens, minus præsupponat, non est necesse, alioqui ens rationis, omne ens reale præcederet: distinctio ergo realis, rationis distinctionem nequaquam præsupponit, neq; ab ipsa dependet. Amplius, si res ita se haberet, ut isti sentire videntur; reuera intellectus, & voluntas essent entia diminuta, atque ita, respectus formaliter dicerent tantum: sed ens diminutum, & secundum quid, ac tantum in intellectu entis, simpliciter, ac realiter existentis, cuiusmodi sunt verbum, & spiritus sanctus, origo esse non potest: ergo quod prius. Iterum, ens, quod omnino necessarium non est, entis prorsus necessarij, origo esse non potest: sed ens rationis respectu diuinarum productionum, tale esse reputatur: igitur, huiusmodi opinio, quæ distinctionem rationis, principij realiter producentibus præsupponere videtur, rectæ rationi nequaquam congruit, neq; sanam ostendit philosophiæ artem. Sed dices, essentiam diuinam, utriusq; esse emanationis principium: illimitatio enim, atq; vniuersa aliquorum continentia, ab illimitata continentia causalitatem, seu ipsorum actiuitatem non aufert. cum igitur diuina essentia, limite careat, & ex consequenti infinita simpliciter sit: etiamsi intellectum, voluntatemq; vniuersè, distinctèq; contineat; in istas tamen productiones, distinguendi potestatem habet, ac si in seipsa distincta esset. Amplius, si intellectus & voluntas formaliter, & ex natura rei distinguuntur; huiusmodi sanè distinctionem, in diuinæ essentia vnitatem immediatè reducere, necesse est, quæ sub certa quidem multitudine, huiusmodi sibi perfectiones determinat. ad ipsam ergo, sine aliqua prima distinctione, istæ duæ actiones actiue, immediatè reduci possunt. His ergo, atq; similibus arguunt, qui diuinam essentiam, utriusq; emanationis immediatum contendunt esse principium. sed his obuiare possunt, non una, sed plures propemodum rationes. Sanè, si essentia diuina ita se habeat, neutra sanè productio, ex natura rei libera, sed merè planè naturalis vocabitur: actus enim voluntatis productiuus, seu operatiuus, si non est liber in se formaliter, est utiq; in se naturale quiddam. Sanè, actio volendi in nobis, non est formaliter libera, sed ipsa voluntas; actio namq; illa quædam est forma naturalis, non autem quippiam, seu aliquod intellectuale, quod quidem ad opposita ferri queat, iccirco libera dicenda non est. si ergo, immediatum distinctionis principium, diuina reputatur essentia; nulla prorsus in diuinis productio libera diceretur: quidquid enim generat ipsa volitio, naturaliter generat, natura autem est principium motus, quatenus actum dicit: porro, ante actum diuinæ naturæ, actum, inquam, productiuum, nulla est in na-
Solutio
tercij.
1.
2.
3.
Essentiam diuinam esse immediatū principium utriusque emanationis argumētis ostenditur
1.
2.
Solutio.
1.
Diuina essentia non est immediatū principium productionis.

Rationes sol-
uuntur.

tura distinctio omnino; sed natura, atq; essentia in sua tantummodo, ut ita dicam, nudata. e. n. n. est ergo ibi aliquid, ex quo, veluti ex principio, libera emanet productio: ambæ igitur productiones naturales dicerentur, quod planè uniuersam euerit theologicam veritatem. Amplius, eiusdem principij duo producta simpliciter adæquata esse non possunt: sicuti duo obiecta eiusdem nequeunt esse potentie. Quare, si essentia diuina immediatum extiterit distinctionis principium; duo utique habebit producta simpliciter adæquata. Item, quodlibet principium perfectum, eiusdem existens rationis, habet, vel habere potest aliquod productum sibi simpliciter adæquatum, suæ reuera non repugnat naturæ productum habere perfectum, & ex consequenti sibi adæquatum. cum autem essentia diuina in seipsa indiuidua sit, atq; indistincta; vnum certè haberet productum sibi adæquatum, atq; ita non duo; sed vnum tantummodo in diuinis inueniretur productum, quod prorsus falsum est: essentia ergo in diuinis productionibus, non est immediatum distinctionis principium. Ad rationes autem illius sententiæ dico: & ad primam quidem nihil, etiamsi illimitatum extiterit, atq; infinitum, simplexq; & indiuisibile, in duas posse productiones, quarum vna sit naturalis, altera verò libera; vnicum namque atq; simplex principium natura est, aut voluntas, simulq; in idem concurrere nequeunt: Cum ergo dicis, ab infinito, ob huiusmodi vnituiam continentiam nihil perfectionis aufertur, negatur assumptum: aufertur enim propria ratio vnus perfectionis simpliciter, imò omnium propemodum perfectionum simpliciter, ex suis planè propriis rationibus formabilibus proficiscentium, quas in vna ratione saluari, deniq; in vno aliquo contineri, est impossibile. Ad 2. negatur similitudo, nā intellectus & voluntas, si distincta ponantur, quoniam in essentia naturaliter sunt, ad illius vnitatē reduci, necessarium non est; productiones si quidem non sunt, neq; producta, ut ad distincta principia reducantur: ad vnum tamen, nempe ad diuinam essentiam, quæ respectu ipsorum principium non dicitur, reduci reuocariq; oportet. Sed de his satis dictum sit. Deinceps audiamus quorundam argumenta, qui nituntur probare, spirationem generationem esse.

CAP. VI.

Quod spiratio sit generatio.

Mnis productio, quæ ad substantiam terminatur, generatio appellatur: in hoc enim generatio ab alijs mutationibus differt, ut clarissime multis in locis philosophus docere videtur: sed vtraq; diuina productio, ad substantiam terminatur: ergo vtraq; generatio dici potest. Sanè, mutationes, & motus, auctore philoso. 5. phy: per terminos formales distinguuntur: sed formalis terminus spirationis, est idem prorsus cum diuinæ generationis termino: est enim diuina essentia & spirationis, & generationis actiue terminus: quemadmodum in primo libro demonstraui: spiratio ergo est generatio. Amplius, quæcunq; sunt vniuoca, eiusdem planè sunt rationis: sed generatio & spiratio sunt vniuocæ productiones, si ad patrē comparentur: igitur, sunt vniuocæ inter se: nam quæcunq; vni, & eidem sunt eadem; inter se quoq; eadem esse probantur. vna est ergo productio diuina, non duæ: sicq; inter illas nulla esse videtur distinctio formalis. Adhuc, ab eodem simplici, vniiformiter se habente non est nisi vnum: sed suppositum primo est vnicum simplex, vniiformiter se habens: generatio ergo à spiratione, non distinguitur. Reuera, quod ab alio realiter distinguitur, ad ipsum quoq; referri, necesse est; distinctio enim, respectiuam potius quam absolutum sonat. at, generatio realiter ad spirationem non refertur: nam vel seipsis hoc fieret, atq; ita relationes essent oppositæ, quod falsum esse omnibus constat: vel alijs relationibus, sicque in relationibus diuinis realibus processus esset in infinitum. spiratio ergo, est generatio, ab

ratio, ab eaq; nullatenus differt. Præterea, Differentia realis, quoniam perfecta est, a differentia rationis, quæ est imperfectior, minimè dependet; sed principiorum differentia quæ in diuinis productionibus habetur, natura est, & voluntas, quæ ratione tantum differunt nam absolutorum realem differentiam, diuina simplicitas non patitur, alioqui inter intelligere, & intellectum in deo, realis esset relatio, & ex consequenti distinctio realis. Profectò, ubicunq; intellectus, ex natura rei ab intelligere distinguitur; intellectus absq; dubio intelligere recipit, vel ratio est ipsum recipiendi, relatio utiq; ibi est realis recipientis ad receptum scilicet, quæ planè diuinis conuenire nequeunt. Igitur productiones diuinæ realiter minimè distinguuntur. Adhuc, quod æquè est necessarium, æquè etiam est naturalis: sed spiratio, siue spiritus sancti productio, æquè est necessaria: igitur æquè est naturalis. vna ergo ab altera non distat. Sanè, natura siue essentia diuina, in spiritus sancti productione, principium est principale: igitur, illa est naturalis, & consequenter generatio potius, quàm spiratio dicenda est. Adde, quòd voluntas, quæ est spiritus sancti productuum principium; ita certè perfectio est naturalis in diuinis, ac intellectus: æquè igitur naturaliter producit. Ex his ergo, atq; his similibus liquet, spirationem generationem esse.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

AD primum dico, maiorem esse veram de productione, quæ est per modum naturæ, non autem de illa, quæ est per actum voluntatis: non enim sufficit terminus, sed modus quoq; generationi congruere debet, vt aliqua productio, generatio vocetur. Quoniam autem spiritus sanctus, per modum voluntatis procedit; hac de causa, illius productio, generatio non dicitur: sunt namq; nonnulla, quæ formaliter ab inuicem differunt, veluti homo ob suam rationalitatem a bruto formaliter distat: nonnulla verò, siue eadem, originatiuè, per sua utiq; principia productiua, à quibus esse habent distinctum; sic homo a belua distinguitur: interdum declaratiuè, utpote per accidentia, suasq; operationes. Ex his ergo ad propositum redeuntes, dicimus, quòd licet spiratio actiua & generatio in patre eadem sit, quia vna est ibi realitas; differunt tamen formaliter, eò quòd vna est naturalis, altera verò libera. Spiratio quoq; actiua in filio eadem est cum filiatione, quia nimirum vna est filij realitas, differunt autem formaliter: filiatio siquidem in patrem tendit, spiratio verò in spiritum sanctum. Porro, spiratio actiua in patre & filio vna est omnino, tum realiter, tum etiam formaliter: spiratio verò passiuæ, formaliter differt à generatione passiuæ, alijsq; omnibus originis relationibus, sunt quidem ei disparatæ, & oppositæ, deniq; prorsus incompossibiles. Porro, ille triplex modus distinguendi in diuinis productionibus inuenitur: nam generatio, & spiratio seipsis formaliter distinguuntur: secundum enim rationes formales, vnam esse alteram est impossibile. originatiuè verò, ob diuersa principia productiua, quorum vnum est naturale, alterum autem liberum. manifestatiuè quoq; ob supposita producta, ex illis sanè apparet, diuinarum productionum distinctio. Itaq; in natura diuina duæ sunt productiones, alterius quidem rationis, idq; ob summam, atq; absolutam diuinæ naturæ perfectionem, quæ non vno; sed duobus planè modis sese communicare studet. Ex hoc autem inferre non licet, diuinam generationem mutationem esse: diuina siquidem generatio sub productionis ratione intelligenda est, cuius termini sunt produciens, & productum. Illa ergo generatio præcipuè naturalis dicenda est, cuius habitudo inter produciens, & productum est naturalis, modusq; etiam communicandi naturalis, non liber nominatur. Verùm, cum huiusmodi modus naturalis, spiritus sancto nequaquam conueniat, vt sæpè dixi; ideo illius spiratio, generatio dici non potest: nec

Triplex modus differendi.
Formaliter.
Originatiuè.
Manifestatiuè

Spiritus sancti productio non est generatio.

sancto.

2.

quicquam prodest, id, quod in confirmationem assumitur, quippe, cum non solum terminus; sed modus communicandi necessarius sit, ut generatio dici possit. Ad 2. diuinae productiones sunt quidem uniuoca nominaliter, ut ita dicam: quemadmodum solemus dicere, quod generatio equi sit ab equo, & leonis, à leone: non sunt tamen uniuoca aduersarialiter, sicuti Socrates & Plato sunt uniuocè homines. neque etiam eiusdem sunt rationis specialis; alioqui plures esse non possent, sed communis tantum. Ad confirmationem dico, quod si duo uni tertio illimitato comparentur, ex unione, qua in tertio conueniunt; eadē inter se unio non sequitur. Pater enim duplicem habet fecunditatem: quolibet autem productio, propriam intuetur fecunditatem, ex qua proficiscitur: proinde illimitatum quiddam, atque indeterminatum pater dicitur; si ad determinata, hoc est, ad diuinas productiones comparetur. Quare, non sequitur, diuinas inter se productiones uniuocas esse, quia nimis um respectu tertij, in quo conueniunt uniuoca sint. Sed dicit aliquis:

Obiectiones.

1.

si productiones alterius sint rationis, non autem uniuoca; productionum quoque termini alterius erunt rationis, ut in quinto phys. legitur, at, tunc termini, alicui tertio nequaquam uniuoci erunt, ob distinctionem plane formalem, quae inter illos esset ponenda, quod reuera falsum est. igitur, ex opposito arguendo, si termini alicui tertio uniuoci sint;

2.

productiones quoque inter se erunt uniuocae. Amplius, intellectus & voluntas, quatenus sunt operatiuae potentiae, in obiectis distinctionem exigunt formalem, eandemque profecto in obiectis distinctionem producturae essent si respectu illorum, potentiae essent productiuae. Cum ergo termini productiui, huiusmodi distinctione opus habeant; termini utique uniuoci dicendi non sunt. Item, productum per intellectum, ex suae quippe productionis virtute, notitia genita appellatur: productum verò per modum voluntatis, amor procedens nominatur. sed haec inter se alterius rationis formaliter esse videntur: ergo quod prius Respondeo, propositionem veram esse dicimus, si forma fluens, secundum

3.

quam est motus, eiusdem esset rationis cum forma terminante: motus enim eiusdem est rationis cum forma fluente. at, productio diuina, non est fluxus aliquis, neque forma fluens, denique neque eiusdem rationis cum forma, quae est productionis formalis terminus, aliquid enim essentiale est: productio verò, relatio formaliter: ideo, ex productionum distinctione obiectorum, siue terminorum, formalis nequaquam sequitur distinctio.

Solutions.

4.

Dices, primi termini, a. termini formales, nequaquam uniuoci essent, eò quod productiones non sunt uniuocae; atque ita personae, quae primi termini dicuntur, tum in se, tum etiam in tertio uniuocae esse non possent. Respondeo, productionem, formaliter diuinam essentiam non includere, personam verò illam formaliter includere: persona namque non solum est proprietas, siue relatio, verumetiam in natura diuina, hypostasis subsistens. sic Socrates, non tantum indiuidualem naturam complectitur: sed etiā humanam. Quare, & si primi termini, productiones complectantur; non sunt tamen eiusdem adaequatae rationis, quippe, qui non solum relationes, verumetiam absolutum i. diuinam includunt essentiam. Non ergo opus est illis huiusmodi, ac tali distinctione, qua plane opus est productionibus; ut si quaedam aliqua distinctiua includant, tantum distingui, sicut & illa, nullo certè modo necessarium esse puto. Ad illud de potentijs dico, potentias operatiuas, obiectum formale distinctum non exigere: unum enim, atque idem est tum diuini intellectus, tum etiam diuinae voluntatis primum & formale obiectum, in quo utraque potentia, secundum eandem primi obiecti rationem formalem beatificatur; nulla quippe essentialis perfectio primò diuinum beatificat intellectum, deinde diuinam ipsius voluntatem. non ergo in obiectis, ut sunt potentiae operatiuae, distinctio formalis quaerenda est: nec etiam in potentijs, quatenus sunt productiuae. Ad aliud dico, argumentum, si in se aliquid probet, hoc tantum probare, nempe spirantis, & spirati distinctionem, vel generationis, & spirationis. Dicis, notitia quatenus est actualis, alterius est rationis à memoria, & amor similiter à voluntate, ut est actus primus. Quam ob

Obiectio.

Solutio.

causam,

Obiectio.

sancto.

causam, si productionum, hoc est, notitia & amoris terminus, formalis distinctio tribuitur; absq; dubio, productiuo principio est tribuenda, qua à termino formali producto distinguitur: atq; ita, in vnaquaq; productione, æquiuocatio inuenietur. Respondeo, id, quod superius dictum est, genitum scilicet ex vi generationis suæ, notitiam esse actua-
 lem, bifariam intelligi posse: aut secundum originis, aut verò secundum adæquationis
 primitatem. Sed primus quid, in modus admittendus non est, alioqui tres persone non
 essent, uniformiter Deus; essentia enim in patre quasi prius esse intelligitur, quàm a-
 licuius perfectionis principium, seu fundamentum esse intelligatur. Quare, si in filio,
 ante essentiam, præintelligatur notitia; tunc planè filius prius haberet notitiam, quàm
 essentiam, & ex consequenti non esset idem Deus cū patre. Secundus autem modus pro-
 babilis est: essentia enim diuina in qualibet persona, est cuiuslibet essentialis perfecti-
 onis primum fundamentum. Porro, prima persona in tute memoriæ fecunda, producti-
 one adæquata, secundam producit, quæ est notitia actualis, suo adæquata principio pro-
 ductiuo: sic etiam spiritus sanctus, ut amor actualis, suo adæquatus principio. Dicis, quòd
 vniucatio, seu æquiuocatio ex primitate adæquationis magis pendet, quàm originis: nam
 & si Sol sit substantia, & vermis etiam: non ob id tamen, vnioca appellatur generatio
 vermis à Sole, quippè, qui in forma specifica terminum sibi non assumit, cum igitur,
 terminus productus non adæquetur omnino principio productiuo: erit igitur in produ-
 ctione, æquiuoca generatio. Respondeo, non est æquiuoca productio dicenda, si produ-
 ctium principium eiusdem non sit rationis cum termino formali producto; sed adhuc
 opus est, ut principium productiuum non eiusdem communicetur rationi genito, &
 terminus formalis in producto, eiusdem non sit rationis in producente: sed aliter hæc se
 habent in diuinis: memoria siquidem est formaliter in notitia genita actuali, & ricis-
 sim notitia genita, est formaliter in persona generante; quamvis neutrum istorum tum
 producendi, tum etiam productionem terminandi prima ratio dici possit. sed de hoc ne-
 gotio sat. Ad 2. dico, ab eodem supposito simplici, plura principia formaliter in se ha-
 bente, plures haberi, siue emanare posse productiones. Ad confirmationem autem di-
 co, illius maiorem falsam esse, nam & si Deus, à creatura realiter distinguatur; ad ipsam
 tamen realiter non refertur. Ad id autem, quod assumitur, distinctionem esse relati-
 onem, approbo quidem; verum tamen non opus est, illam esse realem inter illa, quæ ali-
 quo modo distinguuntur: creatio enim, relatio est, creantis verò ad creatum, realis di-
 stinctio esse non potest. Ad quartum, ex supradictis patet solutio: generationis siquidè
 actiue, & spirationis actiue est triplex terminus primus. vnus quidem formalis & pri-
 mus primitate nature, siue naturalis præsuppositionis, nempe, diuina essentia, quæ certè
 vtriusq; productionis vnus terminus, atq; idem est. alius autem primus dicitur, primi-
 tate vtq; adæquationis, ac correspondentie: atq; hoc modo termini generationis acti-
 uæ, atq; spirationis actiue, rationes formaliter distinctas habent: sic enim generationis
 terminus, est notitia genita, spirationis autem, amor spiratus. alius verò est terminus
 quasi totalis, & primus, primitate adæquationis, quo sanè modo illarum productionum
 termini, tum inter se, tum etiam cum producente vniucantur. huiusmodi autem ter-
 mini sunt persone productæ, quæ eandem penitus habent essentialem formam, & inter
 se, & cum producente. primus ergo terminus, idem est omnino cum productis: secundus
 verò distinctas habet rationes, tertius eandem prorsus formam tum inter se, tum cum
 producente. Ex quo patet distinctionem realem in primo, aut tertio termino non inueni-
 ri, nisi in secundo fortassis; quatenus notitia, & amor distinctas habeant rationes. Ad
 5. negatur consequentia: aliquid enim potest esse necessarium, quod tamen non est natu-
 rale: necessitas namq; non opponitur libertati simpliciter, sed tantum libertati arbitrij.
 Ad confirmationem primam, negatur consequentia: siquidem ab altero principio, nem-
 pe à voluntate, quæ sola productiua est respectu spiritus sancti, determinatur modus
 producendi.

Solutio.

Originis &
adæquationis

Obiectio.

Solutio.

3.

4.

Triplex termi-
nus genera-
tionis, & spira-
tionis actiue.

5.

producendi. Ad 2. confirmationem dico, quòd licet voluntas tum in essendo, tum etiam in perficiendo, ubi fundamentum eius est perfectibile, sit naturalis; non tamen in principiando Proinde naturaliter habemus voluntatem; sed liberè quidem volumus, siue volitionem habemus. Itaq; quomodo spiratio à generatione differat, dixi.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Pater & filius diligunt se spiritu sancto.

Diuersa mul-
torum senten-
tia.

1.

2.

3.

4.

5.

Diligere du-
plex in diui-
nis.

Opiniones di-
uersae confu-
tantur.

1.

2.

Rationes con-
tra 4. opinio-
nem.

1.

Quoniam non vna de hac questione extitit antiquorum sententia; ideo opus mihi esse arbitror, illorum in medium sententias adducere, quòd clariùs rei veritas eluceat: qua profectò cognita, sententiarum diuersitas & ratio innotescat. Quidam sanè huiusmodi sententiam, siue positionem, impossibilem, ac planè falsam esse putauerunt: quam certè sic intellexerunt: pater, spiritu sancto diligit filium, & vicissim filius, patrem, cum alicuius causæ habitudine, quasi sit sensus, spiritus sanctus patri, filioq; est principium diligendi. Approbo autem istorum sententiam, si ita intelligi debeat, patrem, filiumq; se mutuò hoc modo diligere. Alij verò aiunt, impropiam esse propositionem, ideo sic esse intelligendum: pater diligit filium spiritu sancto, hoc est, amore essentiali, qui spiritui sancto propriè competit. Nonnulli autem ablatiuum illum, signi habitudinem esse putauerunt, hoc modo: quòd pater diligit filium, spiritus sanctus signum est, quippe, qui ab utroque vt amor procedit. Quidam autem sic intellexerunt, spiritus sanctus est amor, quo formaliter pater & filius se inuicem diligunt. Alij verò, non causæ, sed effectus formalis ablatiuum illum esse dicunt, qui profectò, veritati proximiores sunt. Sanè, cum res à suis formis denominationem accipiant, sicuti album ab albedine, & homo ab humanitate: omne igitur illud, à quo aliquid denominatur, quòd ad hoc planè formæ habitudinem obtinet, vt si dixerò: hunc esse diademate coronatum: ille sanè ablatiuus, etsi non sit forma; cum habitudine tamen causæ formalis est construendus. etenim, non solum agens ab actione, sed etiam effectus, qui in actionis intellectu includitur, denominatur: dicimus enim ignem, calefactione esse cal: facientem, etsi calefactio, calor non sit, qui est forma ignis, sed actio tantum ab igne procedens. Cum igitur diligere duplex sit in diuinis, alterum quidem essentialiter, alterum verò notiale, si essentialiter quispiam intelligat, tunc reuera pater, & filius non diligunt se spiritu sancto, sed essentialiter potius diuina: Quis, inquit, August. 11. de trini. audet dicere patrem nec se, nec filium, nec spiritum sanctum diligere, nisi per spiritum sanctum? hunc autem modum imitari videntur primæ quorundam sententiæ. At, si notialiter aliquis intellexerit, diligere perinde est ac spirare amorem: quemadmodum dicere, est producere verbum. Pater ergo & filius se diligunt spiritu sancto, hoc est, se mutuò diligentes, spirant amorem, qui est spiritus sanctus. Secunda ergo opinio vera non est, quæ dicit spiritum sanctum signum esse dilectionis, quia pater filium diligit: alioqui dici posset, quòd pater & filius diligant se creatura, quia nimirum creatura, quam concorditer produciunt, illorum dilectionis signum diceretur. Tertia verò opinio, veritati minimè consonat, quæ ait, patrem ac filium se spiritu sancto diligere, quia scilicet amor propriè spiritui sancto conueniat: nam pari ratione, pater & filius, spiritu sancto, boni dicerentur: bonitas siquidem in diuinis, spiritui sancto attribuitur. Item pater, & spiritus sanctus, filio essent sapientes, filio quippe sapientia competit. Quarta autem opinio, quòd primum sensum, iam explosa est: dubium autem est, vtrum si notialiter intelligatur, veritatem habeat: nō desunt enim contra huiusmodi sententiam, rationes, quæ pluris sunt faciendæ. Profectò, si pater & filius se diligere dicuntur spiritu sancto; multò ergo fortius, eodem se spirare dicendi essent: nam si agens, ab actione, & termino, qui in illius actione non inclu-

2.

Solutio.

Spiritus sanctus in diuinis duplicem habet respectum.

Amor acceptatiuus.

includitur, denominari potest: multò ergo magis ab actione, quæ illius terminum concludit, atq; complectitur. Amplius, calidum non calefacit ob calefactionem, quam alicui impressit, siquidem ab actione transeunte, agens denominationem non recipit: sic etiam artifex non edificat, edificio, siue domo, quam edificando erexit; ita quoq; pater & filius non se diligunt spiritu sancto: nam diligere notialiter sic acceptum, actionem significat transeuntem. Dico, spiritum sanctum in diuinis duplicem habere respectum, vnum quidem realem, nempe ad spirantes, alterum verò rationis, ad aliquid, quod per ipsum acceptatur. si ergo ita intelligas diligere, id est, acceptare aliquid ex vi suæ productionis; sic certè formaliter diuino spiritui congruit, principatiuè verò verbo, productiuè autem patri & filio. vnde tunc ablatiuus, in spiritu sancto sub authoritatem, in patre verò, ac filio authoritatem connotat. sic autem intellexisse videtur Aug. 6. de trin. cap. 8. vbi apertè testatur, quòd pater & filius se diligant spiritu sancto ab eis procedente. At si diligere, pro spirare intelligas, falsa videtur sententia, quemadmodum etiam hæc est falsa, pater dicit verbo, dicere, pro producere verbum intelligendo, sicut superius disputauimus. Pater ergo & filius diligunt se spiritu sancto, id est, produciunt spiritum sanctum, qui est amor acceptatiuus, ex vi modò suæ productionis. Sed quidam contra prædicta ita arguunt.

CAP. II.

Patrem & filium se non diligere spiritu sancto.

Vt pater & filius diligunt se spiritu sancto notialiter, aut certè essentialiter: non quidem primo modo, alioqui, vt dixi, pari ratione spirarent etiam se spiritu sancto: neq; secundo, nam ab eodem, & esse habet persona diuina, & diligere, essentiam accipiendo. quodlibet præterea essentialiter inest cuilibet, non per alteram personam. Amplius, si pater spiritu sancto filium diligeret; eadem ratione, & seipsum. Vnde, cum origine sit prior filio, se vtique prius spiritu sancto diligere posset, atq; ita prius producere spiritum sanctum, quam filium, quod est falsum. Sanè, eodem videtur pater se diligere, & filium: sed tunc pater diligeret se in primo signo originis, in quo spiritus sanctus non intelligitur spiratus. sed hoc est absurdum, ne dicam impium: ergo pater & filius non diligunt se spiritu sancto. Adhuc si diligunt se spiritu sancto; pari ratione creaturam quoq; diligerent, quod est falsum. eadem siquidem necessitate, tum se, tum etiam creaturam diligerent, atq; ita spiritus sanctus esset amor creaturæ. Præterea, quemadmodum hæc est falsa, pater dicit verbo intelligendo dicere essentialiter, pro intelligere, alioqui pater esset sapiens sapientia genita: quod Augustino non probatur, vt postea dicetur, notionaliter etiam est falsa; non enim producit verbum verbo, aliter tunc esset verbum verbi in infinitum: similiter ergo ista non est vera, pater, & filius se diligunt spiritu sancto. Amplius, eodem amore, pater diligit filium, seipsum, & nos. sed pater non diligit se spiritu sancto, quia nimirum nullus actus notialis, super actus principium reflectitur: velle enim dicere, patrem seipsum gignere, aut spirare, absurdissimum est, ne dicam impossibile. Similiter se diligere spiritu sancto, quatenus notialiter diligere sumitur. Amor præterea, quo diligit nos, quia respectum ad creaturam dicit, spiritui sancto non competit, alioqui respectus ille ad essentiam pertineret. falsum ergo est, velle asserere, patrem, filium, & vicissim filium, patrem, spiritu sancto diligere.

CAP. III.

Soluuntur

Spiritus sanctus est amor amati.

Ad primum, Solutio patet ex prædictis: diligere siquidem merè essentialiter aut notialiter non intelligitur, sed peculiariter potius, eius productionem connotando. Ratione autem adiuncti, notialiter sumi potest, ut sit sensus, pater, & filius diligunt se spiritu sancto, id est, acceptant se aliquo à se producto, non quidem formaliter, sed principatiue potius, ut dictum est. Ad 2. Pater in primo originis signo, voluntate, ut est in ipso formaliter, seipsum diligit. Diligit autem se spiritu sancto principatiue, non quidem in primo signo originis, sed spirando spiritum sanctum, quatenus scilicet producit spiritum sanctum, qui reuera ex virtute sue productionis, est amor amati. Porro, huiusmodi modus diligendi, patri, filioq; communis est. proinde, in illo priori originis, pater se diligit amore essentiali tantum, neque ex hoc, duo amores in diuinis ponendi sunt, sed prioritas originis in patre commendatur. Ad 3. Quamuis Pater & filius creaturam diligant spiritu sancto, quatenus scilicet, ex sue productionis modo, amor sit acceptatiuus; ex hoc tamen non sequitur, creaturam, necessariò esse acceptandam, sed contingenter, eo planè modo, quo creatura acceptabilis est. sic etiam essentia, est ratio volendi creaturam contingenter, non necessariò. Ad quartum patet solutio ex prædictis, ubi de dicere verbo annotauimus. Ad 5. Diligere quatenus notionaliter sumitur, non solum diuinæ productionem personæ; sed etiam personam connotat per modum amoris productam, qui ad rem dilectam, habitudinem habet. unde, sicut pater dicit se, omnemq; creaturam verbo, quod genuit, quatenus scilicet, verbum genitum, tum patrem, tum etiam omnem creaturam representat; ita profecto, spiritu sancto & se, & creaturam diligit, quatenus spiritus sanctus procedit, ut amor bonitatis primæ, secundum quam pater amat se, omnemq; creaturam, hoc est, acceptat reliqua à se condita vniuersa. Itaq; patrem, & filium se mutuo diligere spiritu sancto, & creaturam, me dixisse puto.

CAP. IIII.

An pater sit dicendus sapiens, sapientia genita:

Christus dei sapientia.

Aud antiquos sapientiæ duces, non temerè quæsitum fuisse legimus, utrum pater in diuinis sapiens sit sapientia, quam genuit, de qua Apostolus ad 1. Cor. 1. loquitur: Dico Christum Iesum, dei sapientiam, & dei virtutem. Et Dauid in Psal. 103. Omnia in sapientia fecisti domine. Sanè, si pater diligit amore, qui ab ipso procedit; cur etiam non sit sapiens dicendus, sapientia, quam genuit? Omne castum, inquit August. (lib. 83. quæst. quæst. 23. castitate castum est, & omne æternum, æternitate, & omne pulchrum, pulchritudine: ergo omne sapiens, sapientia. Sed duobus modis castum castitate dicitur, vel quòd eam gignat, ut ea sit castum castitate, quam gignit: aut participatione castitatis, quidq; castum est, quod potest aliquando esse non castum. Quamobrem, cum sapiens deus dicitur, sine qua, eum vel fuisse aliquando, vel esse posse, nefas est credere, non participatione sapientiæ, sapiens dicitur; sicut anima, quæ & esse, & non esse sapiens potest, sed quòd ipse eam genuerit, qua sapiens dicitur, sapientiam. Quòd si ita res se habeat, quum hoc sit deo esse, quòd sapere, si est sapiens sapientia, quam genuit; non ipsa ab illo, sed ille ab ipsa est sapientia, quòd certè fieri non potest, nisi gignendo eum, aut faciendo; sed nec genitricem, nec conditricem patris, nullo modo quisquam dixerit sapientiam: itaq; pater, ipsa sapientia est, qua sapiens est: filius verò, sapientia patris dicitur, quia nimirum sapientia est de sapientia patre,

sancto.

Pater non est sapiens sapientia genita.

Filius est sapiens sapientia genita.

An filius sit sapiens seipso.

Principatiue, formaliter, identice.

Ingenitū duplex.

Genitum est nomen filij.

non quia pater per eum sit sapiens. Illud reuera, quo aliquid dicitur, & est formaliter tale; est planè in eo formaliter, ut lux in lucente: non enim aliquid formaliter lucere dicitur, nisi in eo luce formaliter existente. Sed sapientia genita, id est, filius, non est formaliter in patre, alioqui diuinarum sequeretur confusio personarum: tunc siquidem pater, filius esset, & filius, pater. Igitur, pater non est sapiens, sapientia genita. Amplius, illa, quæ rem in alio significant, illud planè denominare, seu nomen imponere nequeunt: nisi per id tantum, quod in illo formaliter existit. sed sapiens, rem suam in alio ostendit, non denominat: ergo sapientia patrem per verbum, quod non est formaliter in patre non denominat. Pater ergo est sapiens, sapientia, quæ ipse est, id est, diuina essentia, filius autem sapientia genita appellatur, non quia plures sunt in diuinis sapientia; sed vna duntaxat. Sapientia ergo, ingenita, id est, diuina essentia pater formaliter sapiens nominatur: filius verò sapientia genita, seu patris appellatur, non quia ille sit sapiens; sed quam pater genuerit. Dicis: si idem est deo sapere, & diligere, quare non dicitur sapiens sapientia ab eo procedente, sicut dicitur diligere dilectione ab ipso emanante? Respondeo, diligere, si essentialiter intelligatur; hoc modo pater, & filius se non diligunt, ut diximus, at si notionaliter; tunc planè, secundum sensum paulò ante annotatū, admittendum est: accipitur enim pro spiratione passiva. Vnde, quamuis secundum rem sit essentia diuina; modus tamen significandi non est idem: esse namque absolute, diligere autem relatiue dicitur. Quam ob causam non sequitur, pater, amore à se procedente, diligit, amore ergo est, siue esse habet. Quoniam ergo sapere in diuinis essentialiter, non notionaliter sumitur; ideo non licet ea libertate uti, qua circa diligere utimur. Propterea non audemus dicere, patrem sapientia à se genita, sapientem esse. Dicis: si filius est sapientia genita, qua ergo sapientia dicens est sapiens, seipso, vel sapientia ingenita; Pro cuius rei intellectu nonnulli quidem termini annotandi sunt. Ablatiuus siquidem ille, ingenita, siue seipso, aliquando principatiue, interdum verò formaliter, nonnunquam identice, intelligitur. Primo quidem modo, ignem calore, calefacere dicimus: Secundo autem, ignem calore, calere, siue calidum esse. Tertio verò modo, suppositum seipso agere, non quidem ut principio quo; sed quia est idem sibi agenti, ut principio quod. Ingenitum quoque notionaliter intellectū, patri tantummodo competit, ut in primo libro dixi. Largè verò tum essentia, tum etiam intellectiōi conuenire potest. Quando ergo percontaris an filius sit sapiens sapientia ingenita, facilis potest esse solutio. Etenim, si ingenitū notionaliter intelligatur, nempe pro sapientia ingenita, id est, patre, principatiue de principio quod, admittendum est: producit enim, atque principium habet à patre: formaliter autem, siue de principio formali, non solum est admittendum, sed etiam explodendum omnino. Nam quemadmodum pater, non est sapiens formaliter filio; sic etiam, nec filius, patre potest esse formaliter sapiens, nec etiam identice. Quod si ingenitum secundo modo intelligatur, quatenus scilicet essentia conueniat, vel communi intellectiōi, aut sapientia, si ablatiuus, officio fungatur principij productiui, seu producentis; tunc, sine dubio, falsa est propositio: ipsius enim filij sapientia communis, neque ut quod, neque ut quo principium esse potest: sed pater est principium quod, memoria verò principium quo. At, si ablatiuus vicem principij formalis usurpet, tanquam veritati consona, est concedenda: Sapientia planè, & intellectu essentiali, quolibet persona diuina sapit, & intelligit. Quod si identice intelligatur, quemadmodum cum dicimus aliquid esse seipso; adhuc bifariam potest intelligi, essentialiter scilicet, & realiter, aut suppositiue. Et primo quidem modo vera est: sapientia namque communis ingenita in diuinis tribus eadem, & essentialiter, & realiter prorsus est. secundo autem modo despicitur: non enim est propria, quippe, quæ non sit suppositi ad seipsum, vel de seipso, licet ab ipso suppositiue minime distinguatur. Impropie ergo dicimus, filium sapientem esse sapientia ingenita, idque suppositiue; magis autem, si sapiens seipso nominetur: ipse reuera suppositi rationem, non autem sapientia subire potest. Ceterum, genitum in diuinis semper est

Obiectio.

Solutio.

Augustinus.

per est notionis nomen, soliꝝ filio conuenit. Quando ergo filius sapiens, dicitur sapientia genita, si ablatius, vicem habeat principij productiui, aut formalis; tunc plane neganda est huiusmodi sententia: sui enim non est principium productiuum, nec seipso sapiens, ut quo. At, si identice accipiat, admitti potest; quamuis non satis propria sit locutio: sensus enim est, quod filius sit sapientia genita, & sapiens etiã sapientia genita, quia nimirũ seipso non ut quo, sed sicut ipsum est seipsum, & est seipso. Alijs verbis, hoc idem posset efferri, hoc modo, filius est sapiens, sapientia ingenita, quæ est pater, tanquam principio productiuo: aut tanquam forma, quæ in supposito, cui attribuitur actus, essendi, agendi-que ratio reputatur: atq; ita filius est sapiens sapientia ingenita, quæ essentialis est: vel tanquam supposito agente: sicq; filius est sapiens sapientia genita, quæ est ipsemet, non autem pater. Dices, gignens notitiam creatam, intelligit ipsam formaliter: ergo similiter pater intelligit verbo, & sapit sapientia genita. Dico, non esse simile: notitia enim genita formaliter inhaeret intellectui gignenti, non autem verbum in diuinis, quippe, quæ per se sit notitia subsistens, sicut in primo libro diffusè lucidèq; disputauimus. Itaq; filius sapientia dei dicitur, non certè tanquam ipse solus sit intelligens, vel sapiens, sibiq; & patri, & spiritui sancto intelligat, & sapiat: alioqui authore August. 10. de trinit ad illam rediretur absurditatem, ut pater non sit sapiens de seipso, sed de filio. Est ergo deus pater sapiens sapientia, quæ est pater, de quo est genitus filius, qui est genita sapientia; paterq; tamen vna est sapientia, & tamen solus pater est ingenita sapientia, filius verò genita sapientia de sapientia. Itaq; quomodo pater sit sapiens, sapientia, quæ ipse est, & qua sapientia filius sapiens dicatur, quamuis ardua sit, & perplexa, inquisitio; satis tamen clarè dictum esse arbitror. Deinceps indagare oportet, quomodo spiritus donum nominetur in diuinis.

QVAESTIONIS SEXTAE CAP. I.

Spiritus sanctus in diuinis propriè donum dicitur.

Quid significet donum.

Onum in diuinis, duplicem relationem ostendit, alteram quidem realem, alteram verò rationis, siue, ut ita dicam, habitudinalem: donum enim dicitur, quia donabile. Proinde donabilitas, seu respectus donabilitatis, qui est ad creaturas, habitualis respectus, est præcipuum suum significatum. Quoniam autem huiusmodi donabilitas non competit, nisi personæ in diuinis per modum amoris procedenti: amor enim productus primum donum est; hac de causa, donum in diuinis, originis relationem connotat, nempe, producti per modum amoris ad producentem: donum siquidem relationem dicit producentis liberaliter, quia nimirum est donatio irredibilis, alioqui venditio, aut redemptio, vel quæstus, aut aliquid huiusmodi, diceretur. Itaq; donum, tum secundum principale significatum, tum etiam secundum connotatum, spiritui sancto tantum competere videtur: procedit enim à patre, & filio per modum amoris, quod est doni connotatum. Datur verò, quia est donum, cuius respectus habitualis est, ipsa donabilitas, quæ ipsius est præcipuum significatum. hoc ergo nomen doni, seu donum, aptitudo ostenditur, quod donetur. Quod autè datur, aptitudinem habet, vel habitudinè, tum ad id, à quo datur, tum etiã ad id cui datur: nõ enim daretur ab aliquo, nisi eius esset, nec alicui daretur, nisi ut eius sit, cui datur. Porro, persona diuina alicuius esse dicitur, vel secundum originè, sicuti filius est patris, vel quatenus ab aliquo habetur. Id autè habere dicimur, quo planè, & vti, & frui liberè possumus. hic autem modus habendi, rationali tantummodo creaturæ competere potest, easanè sola deo per intellectu cõiungitur: aliæ verò moueri possunt à diuina persona; in earũ tamen potestate situm non est, frui diuina persona, vel eius effectu vti posse. Ad hanc autem muneris dignitatem, rationalis tantummodo creatura pertingere potest: quippe, quæ diuini verbi, & procedentis

Donum spiritui sancto competit.

Sola rationalis creatura capax est doni.

sancto.

cedentis amoris, capax esse queat, ad liberè verèq; deum cognoscendum, atq; rectè aman-
 dum. Sola ergo creatura rationalis hoc donum, nempe diuinam personam habere potest,
 idq; de super gratia operante: hoc enim nobis dari dicimus, quod aliunde habemus: atque
 ita diuinæ competit personæ, & dari, & donum esse, id est, spiritui sancto. Sanè, donum
 propriè est datio irredibilis, authore philo. hoc est, non datur intentione retributionis,
 sed gratuite potiùs donationis, cuius ratio est amor: hac enim ratione alicui aliquid gra-
 tis damus, quia volumus ei bonum. Primum ergo quod illi damus, est amor, quo volumus
 ei bonum. Ex quo patet, amorem, primi boni rationem habere, per quod omnia dona gra-
 tuita donantur. Cum igitur spiritus sanctus procedat, ut amor; primi utiq; doni rationem
 videtur habere. Suffragatur huic sententiæ August. 15. de trinit. Spiritus sanctus in tan-
 tum donum dicitur, in quantum datur eis, quibus datur: apud se autem deus est, & si
 nemini datur. quibus planè verbis, principale doni significatum, respectum habitua-
 lem ad creaturas esse demonstrat. At, 4. de trini. cap. 20. suam sententiam clariùs aperire
 videtur. Sicut, inquit, natum esse, est filio à patre esse; ita planè, spiritui sancto donum
 dei esse, est à patre filioq; procedere. Et lib 5. de trinit. cap. 11. Spiritus sanctus, relatiuè
 dicitur, cum ad patrem, & ad filium referatur, quia patris, & filij est spiritus: sed ipsa
 ratio non apparet in hoc nomine. Apparet autem cum dicitur donum dei: donum enim
 est patris & filij, quia & à patre procedit, & à filio. Cum autem ab æterno, ab utroq; pro-
 cedat; ab æterno ergo donum est, siue fuit. Et cap. 15. eiusdem libri: Semper spiritus san-
 ctus procedit, & non ex tempore: sed ab æternitate procedit. sed quia procedebat, ut es-
 set donabile; iam donum erat, antequam esset, cui donaretur: aliter enim intelligitur,
 cum dicitur donum, aliter, cum dicitur donatum: nam donum potest esse, etiam antequam
 donetur: donatum autem, nisi datum fuerit, nullo modo dici potest. Sempiternè ergo spi-
 ritus sanctus est donum, temporaliter autem donatum. Secundum ergo Augustini sen-
 tentiam, præcipuum doni significatum, processionem æternam significat, qua spiritus san-
 ctus à patre filioq; ut donum procedit. Sed qui primam tueri vellet sententiam, dicere
 posset, atq; ita respondere: spiritum sanctum, ut donum à patre, filioq; procedere, non
 quidem formaliter; sed fundamentaliter potiùs: quippe, quia in donatione seu spiratione
 passiva, donabilitas sita sit, quam præcipuè donum significat. hac enim de causa donum
 dicitur, quia alicui datur, vel donabile est: processionem autem, quæ est per modum amoris
 connotando: siquidem inter omnia dona, amor primum obtinet locum, utpote aliorum ex-
 istens donorum ratio, & origo. Porro, respectus, quem ad creaturas donum habere dici-
 tur, trifariam intelligi potest. vno quidem modo secundum actum, atq; ita donum ap-
 pellatur, quia scilicet actu datur: deinde secundum habitudinem, & sic donum, utpote
 aliquando donandum, nominatur: postremò, secundum aptitudinem, vnde & donum di-
 citur, quia scilicet donabile sit. Donabile quoq; dupliciter accipi potest, donabile siqui-
 dem, id est, possibile dari, aut aptum natum dari: hæc autem duo distant ab inuicem: la-
 pidem enim sursum attolli, possibile est; ad id tamen aptitudinem non habet. primus au-
 tem modus tribus competit personis: secundus verò spiritui sancto tantum, qui ex sue pro-
 ductionis virtute, aptitudinem habet, ut detur: solus enim procedit per modum amoris,
 & donabilis. Sed dices, nunquid donum proprietas sit spiritus sancti constitutiua? Sanè,
 id ei conuenire videtur, ob relationem profectò æternam, atq; realem: ens enim reale
 per ens rationis in esse nequaquam constitui potest: sed respectus ille habitualis, vel est
 ens rationis, vel simpliciter non est: persona verò spiritus sancti est ens reale. igitur, re-
 spectus habitualis, non est proprietas spiritus sancti constitutiua. Amplius, ens in actu,
 per aliquod habituale, vel potentiale in esse constitui non potest: sed persona spiritus san-
 cti, est ens in actu: non ergo constituitur per relationem habitua-lem, quæ est donabili-
 tas. intrinsecum namq; siue absolutum in diuinis prius est quocunq; esse, siue respectu
 creaturarum, siue illud sit esse reale, siue esse cognitum: omne reuera necessarium prius
 est

Quare dicitur
donum.Aug. senten-
tentiæ de spi-
ritu sancto.Datum ex
tempore.Inter omnia
dona, amor
est primum
donum.Donū est pro-
prietās consti-
tutiua spiritus
sancti.

Rationes.

1.

2.

3.

sancto.

4. est ente non necessario. sed ita se habent diuina, respectu creaturarum: ergo quod prius.
 5. Præterea, nulla proprietas personalis diuina, per se includit respectum ad creaturam, est
 6. certè illa intrinseca: igitur, respectu ad creaturas prior reputatur: nam si respectum ad
 creaturam includeret, qui est ens rationis; esset utiq; tantum unum per accidens. Ad-
 huc, ens diminutum non est de eius formali ratione, quod necesse est esse, & purus actus:
 sed illa relatio est ens diminutum, utpote ens rationis: non attinet ergo ad spiritus sancti
 rationem formalem. Amplius, una persona simplex, in esse quidem personali, per unam
 sanè, non per duas constituitur relationes. Quamvis enim pater tribus adornetur proprie-
 tatibus, nempe in masculinitate, paternitate, spiratione actiua, filius verò duabus; neuter
 tamen plurimis, sed una tantum in esse personali constituitur proprietate: utpote pater,
 paternitate, filius verò, filiatione. Igitur spiritus sanctus, cum persona simplicissima sit,
 una tantum relatione, scilicet passiuâ spiratione, quæ ad producentes refertur, in esse per-
 sonali constituitur: verum contra prædicta, solent aliqui sic arguere, ut patebit in capite
 sequenti.

CAP. II.

Spiritum sanctum non esse propriè donum in diuinis.

- 1. Quod est commune tribus personis diuinis, spiritui sancto proprium esse ne-
 quit: sed donum est huiusmodi. quælibet namq; persona dat, & datur, autho-
 re August. ad Dardanum, & 15. de trin. Igitur donum non soli spiritui san-
 2. cto competere potest. Amplius, quod relationem temporalem ostendit, re-
 spectu creaturarum, est tribus commune. sed donum, teste August. 15. de
 trin. 18. est tale: Eo, inquit, est donum, quo est datum, vel datur: datur autem ex tempo-
 3. re. igitur quod prius. Item, spiritus sanctus est donum, in quo omnia nobis dona donan-
 tur, ut dicit August. 15. de trin. 17. Si ergo ipse esset donum, à seipso, & per seipsum dona-
 retur, atq; ita referetur ad seipsum: quod est falsum. Sanè, teste Hylario, eo spiritus
 sanctus est donum, quo est deus: sed esse deum, non soli conuenit spiritui sancto: ergo, nec
 4. illi soli conuenit donum esse. Amplius, nullum nomen personale, essentia poterit diuinæ
 competere: sed essentia diuina est donum, quod pater dat filio, teste Hylario 8. de trinit.
 Donum ergo non est nomen personale, & peculiare spiritus sancti. Sanè, omne nomen
 personale, aliquam in diuinis distinctionem ostendit, alioqui confusio esset personarum:
 sed nomen doni, authore August. 15. de trin. huiusmodi distinctionem non demonstrat:
 Ita, inquit, spiritus sanctus datur, sicut dei donum, ut etiam seipsum det, sicut deus. Ad-
 5. huc, Quod importat respectum ad creaturas, temporale est: creatura enim æterna non
 est, sed in tempore condita. sed nomina personalia non sunt temporalia, sed æterna. igitur
 donum non est nomen personale. Donum præterea subiectionem quandam innuit, eius sci-
 6. licet, cui datur. At, in diuinis non est huiusmodi subiectio. ergo quod prius. Adhuc, spi-
 ritus sanctus, alicuius hominis, spiritus interdum dicitur: non autem donum, sed dei tan-
 tum: non est ergo illius nomen proprium.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

- 1. D primum, patet solutio ex paulo ante citatis: propriè enim donum soli spi-
 ritui sancto conuenit, qui procedit per modum amoris, amor autem primum
 donum est, in quo reliqua dona donantur: si ergo donum, quatenus possibile
 est dari intelligas; sic tribus commune est. ut autem aptitudinem indicat, ex
 vi sua

sancto.

2.

3.

4.

Donum tripli-
citer dicitur.

5.

6.

vi sue productionis, proprium est tertiæ personæ in diuinis existentis. Ad 2. dicendum ad minorem: donum præcisè illam relationem non importare; sed etiam connotare processionem per modum amoris: maior quoque omnibus modis non est vera: nam filij incarnationis, relationem dicit ad creaturam; quæ tamen tribus non est communis diuinis personis. Ad 3. verum quidem est spiritum sanctum, donum esse, in quo omnia dantur: & cum infers, ergo ad seipsum refertur: admittimus de relatione rationis, quæ est dantis ad donum, vel domi ad dantem. Ad confirmationem dico, tueri posse de processione reali, quæ procedit per modum amoris: hoc enim modo spiritus sanctus Deus dicitur, quia scilicet ut amor procedit, de quo superius multa. Ad 4. donum est dantis, idque vno modo identicè, atque ita non distinguitur à dante; sed ab eo cui datur, & sic dicitur, quod spiritus sanctus, seipsum det. Quando ergo essentia donum nominatur, ad hunc planè modum est intelligenda, nimirum, quod sit donum patris per modum identitatis. alio modo donum, ut possessio dicitur, essentialiterque à dante distinguitur: atque ita donum Dei est aliquid creatum. tertio modo, relationem originis indicat: hoc planè modo spiritus sanctus distinguitur personaliter; ipsumque donum nomen est personale. Ad 5. donum non ex actu, sed ex aptitudine potius denominatur. vnde ab æterno spiritus sanctus, donum dictum est: licet ex tempore humana datum fuerit creaturæ. Ad confirmationem dico, donum quatenus est nomen personale, non subiectionem; sed originem ostendere per comparisonem ad dantem. Ad 6. donum, antequam detur est tantum dantis; sed postquam datur, est etiam eius, cui datur: quomodo ergo spiritus sanctus, donum nuncupetur, dixi: posthac de eius processione temporali dicere curavi.

CAP. IIII.

Spiritus sancti processio temporalis.

Procedere, vno quidem modo perinde est, ac ab alio esse habere; sicque filio, & spiritui sancto commune est in diuinis: ambo enim ab alio, originem habent. alio autem modo, idem, quod esse ab alio, & in aliud tendere, duplicemque respectum ostendit, vnum scilicet ad eum, à quo procedit, alterum

Procedere du-
plex.Procedere pro-
prium spiritus
sancti.

verò ad illud, ad quod propense intendit: quo profectò modo, spiritui sancto proprie conuenit, ex suo primo modo procedendi, ut donum enim procedit. Porro, respectus realis, qui est ad personam, à qua procedit, æternus est: .i. habitualis, siue aptitudinalis, qui verò est procedentis ad quem tendit, rationis dicitur: & id certè dupliciter: vno modo, si obiectum fuerit æternum, veluti persona diuina, atque ita suo quidem modo; vna persona procedit in alteram, vocaturque respectus rationis æternus. quod si obiectum fuerit temporale, utpotè creatura; nouus rationis respectus, à nonnullis appellatur. Cæterum, processio in creaturas, temporalis & noua dici potest: connotat enim aliquid noui, puta vel ipsam creaturam, vel aliquem illius effectum. Gemina ergo est spiritus sancti processio, vna, qua à patre filioque procedit: altera verò, qua ad sanctificandam creaturam procedit. vnde, sicut ab æterno communiter, ac simul procedit à patre, & filio; ita etiam in tempore ab utroque procedit, ad creaturam: teste August. 15. de trinit. 1. Spiritus sanctus, inquit, non de patre procedit in filium: & de filio procedit ad sanctificandam creaturam; sed simul de utroque: quamvis hoc filio pater dederit, ut sicut de se; ita etiam de illo procedat. profectò cum à patre, filioque spiritus sanctus mittatur, per noua gratiæ infusionem, ab utroque procedit: quippe cum eius missio sit ipsa processio. Vnde August. 15. de trin. 26. Spiritum sanctum à Christo processisse constat: quandoquidem legimus post resurrectionem in discipulos à Christo fuisse infusum, Ioan. 20. Accipite, ait, spiritum sanctum. Et Luca 6. Virtus de illo exibat, &

Processio ge-
mina spiritus
sancti.

Augustinus.

sancto.

Persona spiri-
tus sancti da-
tur.Spiritus S. nō
datur vt for-
ma.Excellentia
charitatis.

Ambrosius.

Paulus.

Auferam de
spiritu tuo.

Obiectiones.

Solutions.

Sanabat omnes. Profectio ergo huiusmodi est sancti spiritus donatio, quæ in tempore fit: ideo æterna non est; sed temporalis: quod si æternam quis eam appellare voluerit; ipsius tamen respectus non est realis, sed rationis tantum. Datur autem spiritus sanctus non solum in donis; sed etiam in suamet persona, id quod simul tempore cum effectu scilicet charitatis suæ: coassistit namque charitatem habenti, cooperando, vt actum meritorium producat. Non itaque datur alicui, vt forma informans; sed potius, vt suppositum diuinum assistens operanti ad opus meritorium producendum. Sanè si spiritus sanctus æternaliter procedit, vt donum; ad perfectissimam reuera doni rationem pertinet, vt non solum in alio, sed etiam in seipso detur. Charitas dei, inquit Paulus. diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Dilectio, inquit Augu. 15. de trin. cap. 18. quæ ex deo est, & Deus est, proprie spiritus sanctus est, per quem diffunditur in cordibus nostris Dei charitas: per quam, nos tota inhabitat trinitas. Quocirca, rectissime spiritus sanctus cum sit Deus, vocatur etiam donum Dei. quod donum proprie quid nisi charitas intelligenda est, quæ perducit ad Deum: & sine qua, quodlibet aliud donum Dei non perducit ad Deum? nullum enim isto dono est excellentius: solum est quod diuidit inter filios regni æterni, & filios perditionis æternæ: hæc sola transfert à sinistra ad dextram. Itaque, ipse est spiritus sanctus, qui de cælo datus est in die penthecostes: quomodo ergo non est Deus, qui dat spiritum sanctum? imò quantus est Deus, qui dat Deum? hunc spiritum sanctum, teste Ambro. lib. de spiritu sancto cap. 4. Et Apostoli & Prophetæ consecuti sunt, sicut dicit Paulus, quia vnum spiritum potauimus. Et cap. 5. eiusdem libri. Omnis creatura mutabilis est, sed non mutabilis est spiritus sanctus. Quid autem dubitem, quia datus est & spiritus sanctus, cum scriptum sit: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis? qui cum sit inaccessible natura; receptibilis tamen propter bonitatem suam nobis est, complectens virtute omnia: sed qui solis participetur iustis, simplex substantia, opulens virtutibus, vnicuique præsens. spiritus sanctus populis infundebatur. Quis ergo dubitet, quin diuinum sit, quod infunditur simul omnibus? Vnus ergo est spiritus sanctus, qui datus est omnibus; licet separatus apostolis. Clarissimus est huiusmodi loquendi modus apud prophetas: Auferam inquit Dominus ad Moysen num: 11. de spiritu tuo, & dabo septuaginta viris. Dauid precatur: Et spiritum sanctum ne auferas à me. Ioel. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Ezechiel. Dabo vobis spiritum nouum. Isa. 11. Et requiescet super eum spiritus domini. Paulus ad Cor. Accepimus spiritum, qui à Deo est. Ioan. in sua Canonica: In hoc scimus, quia à Deo sumus, quia de spiritu suo dedit nobis. Quamobrem rectè sentit August. sermone 43. quod spiritus sanctus, qui est æqualis filio, hominibus detur: repetens illud apostoli, charitas Dei &c. à quo, inquit, datur, ab illo qui dedit dona hominibus. Quæ dona? Spiritum sanctum, qui tale donum dat, qualis est ipse. Magna est misericordia eius, donum dat sibi æquale, quia donum eius, spiritus sanctus est. ex his ergo, atque similibus constat, spiritum sanctum non solum in donis; sed etiam in seipso nos accipere. Sed dicet aliquis, quemadmodum in diuinis est generatio temporalis, ob naturæ assumptæ gratiam; ita planè processio temporalis spiritus sancti esset appellanda, ob causam planè alicuius naturæ assumptæ. sed nulla in scripturis legitur de spiritu sancto huiusmodi assumptio: nulla ergo esse potest, aut dici illius processio temporalis. Amplius, in diuinis non est spiratio temporalis, nec ergo erit processio: processio namque ordinem dicit originis personarum procedentium. Amplius, in diuinis non est aliquod nouum, alioqui aliqua ibi esset mutatio: sed processio temporalis dicit aliquod nouum: igitur, in diuinis non inuenitur temporalis processio. Respondeo ad primum, negatur similitudo: siquidem generatio solam suppositi, seu personæ ad principium, à quo per naturæ modum procedit, habitudinem nuntiat. hac de causa, generatio noua esse nequit, nisi in identitate suppositi secundum naturam assumptam, secundum

quam

quam perfectio naturam, persona assumens ex aliquo, veluti Dei filius ex matre esse dicatur, ex generatione plane temporali. At, processio, ut diximus duplicem habet respectum, quorum alter .i. rationis, absque alicuius nature assumptione, consistere potest. Al .2. negatur etiam similitudo: nam spirari respectum tantum dicit ad spirantem, & quidem realem: procedere verò, præter rationis respectum, aliquod non exigit novum ex parte procedentis, nisi tantum ex parte recipientis. unde, si mundus esset æternus, processio quoque spiritus sancti in creaturam, absque aliqua rei novitate, esset æterna. Ad 3. ad minorem dico, processionem temporalem nihil novi realis in Deo ponere: sed aliquid novi secundum rationis respectum, modo respectus rationis formaliter sit in Deo: atque ita non sequitur aliquid novum reale in Deo inveniri. Verum opera precium erit non ignorare, si omnibus personis conveniat missio.

2.

3.

CAP. V.

Missio in diuinis, non omnibus convenit personis.

Osteaquam de processione, donatione, alijsque, quæ ad huius rei indagationem spectare videntur, aliquantulum disputavi; opera precium me facturum putavi, si de missione loquerer diuinarum personarum: tum propter diuinas scripturas, quæ de hac re abunde copioseque loquuntur, tum etiam, propter sapientum dicta, quæ passim de hac re feruntur. Missio quid sit
Missus est filius
Paulus.
Missus est filius
us a patre.
Mitti quid significet.
Missio passiva & activa.
Obiectio.
Solutio.
ni in hunc

Diste aquam de processione, donatione, alijsque, quæ ad huius rei indagationem spectare videntur, aliquantulum disputavi; opera precium me facturum putavi, si de missione loquerer diuinarum personarum: tum propter diuinas scripturas, quæ de hac re abunde copioseque loquuntur, tum etiam, propter sapientum dicta, quæ passim de hac re feruntur. Missus Deus filium suum, ait Paulus ad Galat. 4. factum ex muliere, factum sub lege: Et de spiritu sancto in 16. Ioan: legimus, quem mittet pater in nomine meo: nullibi autem scriptum legimus, patrem fuisse missum. Sanè, filium mitti, est ipsum cognosci, quod a patre sit; similiter spiritum sanctum mitti, est ipsum manifestari, quod a patre filioque procedit. Pater autem, cum ex tempore a quoquam cognoscitur, non dicitur missus, inquit August. 4. de trinitate: quia non habet de quo sit, aut de quo procedat. Mitti ergo est manifestari personam procedere: hoc autem quia tribus non est commune personis; ideo in diuinis, non competit omnibus. nulla ergo persona mittitur, nisi emanans ab alia, proinde quælibet persona mittit, licet non quælibet emanet, seu mittatur. Missus ergo filius a patre, inquit Aug. 2. de trin. ca. 5. et 4. de tri. ca. 20. Non secundum imparè potestatem vel substantiã, sed secundum id, quod filius a patre, non pater a filio sit. Quid ergo mirum si mittitur, non quia inæqualis est patri; sed quia est manatio quedam omnipotentis Dei? est enim verbum & sapientia patris, candor lucis æternæ. ab illo ergo mittitur, a quo emanat. Mittit, qui genuit, mittitur quod genitum est. Duo ergo missionis nomine, ostenduntur: quorum alterum est missi habitudo ad mittentem, alterum verò eiusdem habitudo ad ea, ad quæ mittitur: in quo aliquo modo incipit esse, quo prius non erat. Itaque missio diuinæ potest conuenire personæ, tum ex processione originis, tum etiam ex nouo existendi modo: quoniam autem pater non est ab alio, ideo illi non conuenit mitti: mitti ergo æternæ processionis respectum realem connotat ad personam, a qua procedit, non quatenus certè ipsa est mittens; sed quatenus est produciens: nam & si persona produciens semper sit mittens; non tamen e contra. proinde personam missam, non oportet a quolibet mittente procedere, sed sufficit si ab aliqua procedat: hæc autem est missio passiva, quæ filio tantum, ac spiritui sancto competere potest: actiua verò, tribus est communis. Quod si quis dixerit, mitti & mittere, relationes dicere oppositas: mittere autem producere non includere, nec ergo mitti posse produci includere, nihil ergo impedit, quò minus tribus possit esse commune. Respondeo, maiorem quantum ad formalia signa, non autem quantum ad connotata, veram esse, non ergo eo ipso, quod a patre natus est, missus dicitur filius: sed vel eo quod apparuit huic mundo, verbum caro factum. unde dicit: Exiui a patre, & re-

sancto.

Missio inuisibilis.

Pater nō mittitur.

Missio.
Datio.
Apparitio.
Processio.
Datio.

Apparitio.

Si spiritus S. detur à se.

Solutio.

Augustinus.
Filius datur à seipso.

Isaia 48.

Lucæ 4.

ni in hunc mundum : velleo, quòd ex tempore, cuiusque mente percipitur, sicut legitur Sapientia 7. Emitte, inquit, illam de sanctis coelis tuis, ut mecum sit, & mecum laboret. cum autem ex tempore cuiusq; profectus, mente percipitur, mitti quidem dicitur : sed non in hunc mundum. neque enim sensibiliter apparet. i. corporeis sensibus præstò est : quia & nos secundum quod mente aliquid æternum, quantum possumus, capimus, non in hoc mundo sumus. Sed pater, inquit August. ibidem: cum ex tempore à quoq; cognoscitur, non dicitur missus : non enim habet de quo missus sit, aut ex quo procedat : sicut ergo natum esse, est filio à patre esse ; ita mitti, est filio cognosci, quòd ab illo sit. Et sicut spiritui sancto donum Dei esse, est à patre procedere ; ita mitti est cognosci, quòd ab illo procedat. Ex quo patet missionem à processione differre : ad missionem namque diuinæ personæ passiuam spectat, ut diximus, ut persona missa, ab aliqua, originem habeat. deinde, ut nouo quodam modo in aliqua creatura appareat, per aliquem scilicet effectum de nouo productum, tertio, ut huiusmodi effectus, originis personæ missæ sit representatiuus. Missio ergo minus commune est, quàm processio : nam missio ex tempore nomen accipit, sitq; in tempore : processio verò & temporalem habet respectum, & æternum. licet enim filius, & spiritus sanctus æternaliter procedant ; solummodo tamen temporaliter mittuntur. Differt etiam missio à datione : non ita enim datio originem dicit personæ datæ, ac missio, vel processio. toti siquidem conuenire potest trinitati : in hoc autem pariter conueniunt, quia nimirum, effectum aliquem nouum in creatura existentem connotant: Distat quoq; ab apparitione, hæc enim originem personæ apparentis non indicat, sicuti illa originem personæ missæ : quo etiam modo apparitio discernitur ab ipsa planè processione, quæ sine origine esse non potest. Distinguitur autem apparitio, à datione, nam illa effectum nouum personam apparentem præferentem ostendit : hæc autem effectum nouum in creatura, cui datur. denique hoc interest inter apparitionem, aliasq; quas supra recitauimus, quòd hæc aliquo in signo visibilibi, ut fiat, necesse sit, non sic autem alijs necesse est semper contingere. Sed dicet aliquis, & quidem non temerè, si spiritus sanctus, à patre filioq; detur hominibus, quòd est ipsum temporaliter mitti, vel procedere ab utroq; : utrum ne à seipso detur, si enim datur à se; utiq; & procedit, vel mittitur à se. Ad hoc autem dico, spiritum sanctum & donum esse & datum: vnde cum Deus sit, & dat, & datur. Dat quidem in quantum Deus, datur verò in quantum donum. Sanè, donatio spiritus sancti trium est personarum operatio : ideo non tantum à patre, & filio; sed etiam à seipso donatur. Quamobrem August. lib. 15. cap. 19. ait, Spiritum sanctum à seipso dari. sicut, inquit, corpus carnis nihil est aliud quàm caro ; sic donum spiritus sancti, nihil est quàm spiritus sanctus : in tantum enim donum Dei est, in quantum datur eis, quibus datur : apud se autem Deus est, & si nemini detur: nec quia à patre & filio datur, minor est illis. Ita enim datur, sicut Dei donum; ut etiam seipsum det, sicut Deus: non enim dici potest, non esse suæ potestatis, de quo dictum est: Spiritus ubi vult spirat. Profectò, si spiritus sanctus seipsum dare non potest, pater autem & filius eum dare possunt ; aliquid ergo illi possunt, & operantur: quòd iste non potest, neq; operatur. Dat ergo spiritus sanctus seipsum, atq; ita dici potest, quòd à seipso procedat, & mittatur : siquidem illius temporalis processio, & donatio, est ipsa Dei operatio. hoc etiam filio attribuendum esse Augu. 2. de trinit. cap. 5. apertissime demonstrat. Misit Deus filium suum, ait Apost. ad Gal. 4. factum ex muliere, pater autem non misit filium, sine spiritu sancto, sicut Isa. 48. cōtestatur: Nunc misit me dominus, & spiritus eius. & 9. Filius datus est nobis. datus, inquam, à spiritu, quia à spiritu sancto missus est. & 61. Spiritus domini super me, euāgelizare pauperibus misit me. quā sanè dominus Isa. prophetiam in se dixit esse completā. Sed dices, quomodo pater eū misit, si ipse se misit? cui respōdeo, quærens, ut dicat, quomodo pater eū sanctificauit, si & ipse se sanctificauit, utruq; enim dñs ait Ioā. 10. Quē pater inquit sanctificauit, et misit in mundum.

mundū. & 17. Ego pro eis sanctifico meipsū. Missio ergo filij est ipsius incarnatio, in qua visibilis apparuit, quā à tota planè trinit. factā esse, indubitanter credimus. Sed dices, si filius missus est à se; cur ergo ait à me ipso non veni, Ioan: 8. soluitur ab Aug. 2. de trinit. 5. hoc dictum esse secundum formam serui: secundum quam fecit, ut non mitteretur. Itaq; filium dari, & seipsum dare, similiter & spiritum sanctum. dixi. Verū non desunt argumenta contra prædicta, quæ in sequenti capitulo sunt explicanda.

CAP. VI.

Omnes diuinas personas mitti, & mittere.

 Vidquid in diuinis essentialē est, tribus conueniat omnino, necessarium est personis: sed tam actiua, quā passiua missio, est quid essentialē Deo: respectum enim indicat ad creaturas, qui planè tribus communis est: ergo. Sanè, quod ex tempore Deo attribuitur, respectum ad creaturam enuntiat: igitur, omnes personæ diuinæ, & mittunt & mittuntur. Amplius, venire ad creaturas, est tribus commune: ait enim dominus, Ioan: 15. Ego & pater ad eum veniemus: igitur, & mitti. reuera, eadem vtriusq; ratio esse videtur. proinde Aug. ad Dardanum sic loquitur: Qualibet, inquit, persona dat, & datur: ergo quod prius. Adhuc, quidquid conuenit alicui personæ, omnibus etiam conuenit; exceptis personarum notionibus: sed missio, personam aliquam non significat, neq; etiam notionem: igitur, cuilibet personæ competere potest. Profectò, mitti diuinam personam, est ipsam dari: sed pater dat seipsum (cū haberi non possit, nisi seipso donante) igitur seipsum mittit. Item, non videtur, quòd aliqua persona mittatur: missus enim minor est mittente. sed vna persona diuina, non est minor altera: igitur, vna ab altera mitti non potest. Omne præterea quod mittitur, separatur à mittēte, authore Hieronymo in Ezechielem, sed in diuinis nihil est separabile: ergo nulla persona mitti potest. Sanè, quicumq; mittitur, ab aliquo loco discedit, & ad aliquem locum de nouo accedit, quod certè, diuinæ minime conuenit personæ. Præterea, mitti, aut dicit respectum æternum scilicet ad mittentem, aut temporalem, & rationis, ad eum videlicet, cui mittitur. Secundus est tribus personis communis, ideo pater & mittit, & mitti potest. quòd si mitti, respectum tantummodo realem significare dixeris, nempe processionem à mittente; tunc planè, filius à spiritu sancto non mittitur, quippe, qui ab eo minime procedat. Quare, aut pater ab alijs mittitur, aut filius à spiritu sancto non procedit: nam si mitti complectatur, claudatque intra se produci; & mittere quoq; in producere, eandem habebit virtutem, continendi: mittere enim, & mitti idem significare videntur; diuersimodè tamen, quantum ad grāmaticorum modos. proinde, si mittere significat producere, & mitti similiter, produci comotabit; sed spiritus sanctus non producit filium: igitur filium mittere non potest. Amplius, mittere, & mitti, relationes videntur dicere oppositas. quare si mittere non includit, clauditq; producere; nec mitti, poterit intra se produci, complecti: acceptis namque duabus correlationibus, sicut primum se habet ad secundum; ita absque dubio, & secundum ad tertium: sed mittere, & mitti, & producere, & produci, correlatiuè se habent: igitur, si vnum, alterum complectitur, & alterum, alterum complectatur, necesse est. si ergo spiritus sanctus non producit filium; ab eo utiq; nequaquam mittitur.

CAP. VII.

Soluuntur Argumenta.

1.

2.

3.

4.

5.

Opera trinitatis
ad extra
sunt indiuisa.

Mitti dicit rea-
lem respectū
producti ad
producentem

D primum: Non omnis respectus, qui ex tempore Deo conuenire potest, tribus omnino conueniat personis, necessarium est: præsertim, si aliquem connotet realem, atque intrinsecum respectum. Quoniam autem missio, non solum relationem ad creaturas; sed etiam relationem connotat æternam, ut dixi; idcirco patri in diuinis conuenire nequit, nec mirum, eò, quòd pater ab aliquo procedat. Ad 2. & ad eiusdem confirmationem dico, consequentiam non valere: venire enim, & dari, processionis relationem æternæ non connotant, ac mitti: ideo non est simile. unde apparuisse legitur; non tamen missus dicitur, quia non habet à quo procedat. Proinde, verum est, quamlibet personam, secundum Augustini sententiam, & dare, & dari; non tamen mittere, & mitti: dari namq; impense significat liberam dantis communionem, mitti verò, realem, atq; intrinsecum respectum. Ad 3. missio planè, quatenus processionem à mittente ostendit; in sui reuera significatione, notionem complectitur, in generali quidem; quatenus scilicet esse ab alio duabus sit notionibus commune: missio namq; ut sæpenumero dixi, processionem importat ab alio, & in diuinis secundam originem. Ad confirmationem respondeo, quòd si dare, liberalem alicuius communicationem indicet; sic certè dici potest, quòd pater seipsum det: ut potè, qui se liberaliter communicet creaturæ ad fruendum. sin verò nuntiet authoritatem dantis, respectu eius, quod datur; sic ei solummodo conuenit personæ, quæ ab alio procedit, cuiusmodi non est persona patris. Ad 4. maior est vera in his, qui mittuntur, aut consilio, aut imperio alicuius; in quibus utiq; imperans est maior, & consilians, est sapientior: At, in diuinis, ubi est processio originis secundum equalitatem, locum habere non potest. Ad primam confirmationem respondeo, illud, quod nouo modo esse incipit, ubi prius non erat, in sua quidem missione localiter moueri; proinde oportere à mittente separari. sed hæc certè diuinæ personæ minimè conueniunt: quia non sic alibi esse incipit, ubi prius non erat, nec desinit ubi fuerat. Quare, huiusmodi missio, sine separatione fit, solumq; habet distinctionem originis. Ad 2. autem confirmationem patet solutio: de missione namq; loquitur secundum motum localem, quæ in Deum non cadit. Ad 5. mittere dupliciter accipi potest, essentialiter scilicet, & notialiter: primo quidem modo commune est tribus, in causa autem est, quia mittere perinde est; ac alicuius personæ originem, per aliquem effectum in creatura, eiusdem personæ representatiuum ostendere, ac propalare. sed hoc planè tribus conueniat, opus est, quia opera trinitatis ad extra sunt indiuisa, in ratione actiui: secundo verò modo, duabus tamen conuenit personis productis, quæ processionem originis habent. Quælibet ergo persona mittit, non tamen quælibet persona mittitur, ob eam, quam dixi non semel; sed sæpissimè rationem, qua, omnia ferme soluuntur argumenta. Ad formam autem argumenti respondeo, mitti non solum rationis respectum ad mittentem ostendere; sed etiam respectum realem producti, non quidem ad personam mittentem; sed ad eam planè personam à qua producitur: dicit enim connotando respectum procedentis, & hunc quidem ad producentem, non autem ad mittentem. mittens namq; persona potest esse non producens; licet producens sit etiam mittens. Ad confirmationem: actiuum, & passiuum sub alio, atq; alio grammatices modo idem significare approbo: idem enim aliquid in utroq; potest esse connotatum, quod penes huiusmodi modos diuersum non sit. Manifestare quidem, & manifestari, quæ præcipue significantur, penes illos modos diuersos, diuersificantur; non ita tamen hoc, quod est personā procedere. Sane, quod connotatur tam in actiuo, quàm in passiuo, uniformiter perseverat. Exempli gratia, scio ignem calefacere, & scitur, ignem calefacere, quòd ad scire, & sciri varia est grammaticorum constructio: illud autem, quod notatur, nempe terminus ipsius scire, utrobique uniformiter se habet. unde mittere & mitti sunt correlatiua, quòd ad formalia significata, atq; utrumq; dicit per se rationis respectum; vnum tamen istorum, includit ut connotatum aliquod extremum relationis, reliquum

reliquum verò minimè. hac de causa, non sequitur, quod inferitur. Ad 6. mittere & sancto. 6. mitti, quantum ad sua significata, rationis relationes oppositas indicant: sed mitti ex sanctarum usu scripturarum, atq; earundem interpretum consensu, produci connotat, mittere verò producere non connotat; ideo in argumento deficit proportio. hoc autem sanctarum scripturarum studiosi, ex usu scripturarum, non autem ex rei natura didicerunt. Qualis ergo missio sit in diuinis, & quæ personæ mittant, & mittantur, diximus

QVAESTIONIS SEPTIMAE. CAP. I.

Missio spiritus sancti visibilis.

IN his, quæ diuinarum indicant originem personarum, nonnulla esse intelligimus, quæ habitudinem ad sui principium ostendunt, ut potè processio, & exitus: nonnulla verò cum habitudine ad principium, processionis terminum sibi constituunt, aut quidem æternum, ut generatio, & spiratio: generatio enim diuinæ est personæ processio in naturam diuinam, spiratio verò passiua, processionem prodit subsistentis amoris. aut certè terminus est temporalis, qui ad missionem, dationemq; spectat; ad hoc enim mittitur, ut in aliquo, nouo planè modo sit, atq; esse videatur: datur verò, ut nouo quodam modo habeatur. Personam autem diuinam ab aliqua creatura haberi, vel secundum nouum existendi modum in aliquo esse, est planè quoddam temporale: quam ob causam, missio, & datio in diuinis, ex tempore dicuntur, generatio verò, & spiratio, ex diebus æternitatis, at processio, & exitus, & æternaliter, & temporaliter. Ego à Deo processi, & exiui, inquit filius Dei, processit reuera ab æterno, ut Deus: temporaliter autem, aut secundum visibilem missionem ut sit homo, vel secundum inuisibilem, ut sit in homine. Porro, visibilis missionis donationisq; modus duplex esse videtur: vel nouus existendi, aut habendi modus, qui planè sine gratia, gratum faciente, haberi non potest. etenim, præter communè modum, quo Deus omnibus in rebus esse dicitur, nempe, essentia, potentia, & præsentia, vnus adhuc superest, qui rationali tantummodo conuenire potest creaturæ: secundum quem sanè modum, Deus in creatura esse dicitur; velut cognitum in cognoscente, & amatum in amante. Quoniam autem, per cognitionem, & amorem rationalis creatura Deum ipsum, sua operatione attingit, profecto iuxta hunc specialem modum existendi, Deus non solum in creatura esse dicitur rationali; verumetiam in ea, uti in proprio templo habitare bellissimè. Huius autem rei causa est gratia gratum faciens, quam secum copiosè affert diuinæ personæ missio temporalis, siue ex tempore humanæ exhibita naturæ. Sanè, illud solum habere dicimur, quo liberè, & uti, & frui possumus: habere autem potestatem fruendi diuina persona, solius est gratiæ gratum facientis: in ipso verò dono gratiæ huiusmodi, ipse quoq; spiritus sanctus habetur, inhabitatq; hominem habentem: proinde ipsummet dari, atq; mitti asserunt sapientiæ duces. Hunc autem & si in veteri lege, prophetis legimus fuisse tributum, in umbris, & figuris; non ita tamen affatim copiosèq; ac in noua gratiæ lege, in qua, copiosissima illius effusio exundauit, crebris, atque vberrimis gratiarum muneribus orbem terrarum irrigando, idq; ob nouæ legis dignitatem, maiestatemq;. In prophetis visio extitit imaginaria, per spirituales corporum imagines, quæ aliquid prætendebant, atq; significabant. In veteri autem lege signa præstensa sunt veteris, ac nouæ legis sacramentalia: in quibus, quædam res existentes assumebantur, ad aliquid significandum. At, Spiritus sanctus visibiliter missus esse dicitur; quatenus scilicet quibusdam in signis apparuit visibilibus, quæ ad illius dona ostendenda plurimum conferre possunt. Sanè, Deus rerum omnium prouidentissimus gubernator, secundum vniuscuiusq; modum, omnibus prouidere disposuit: quippe, qui nouit generi humano,

Missio.
Datio.
Generatio.
Spiratio.
processio.
Exitus.
Missio visibilis.
Gratia gratū faciens.

Gratia noui testamenti.

Missionis filij
& spiritus S.
differentia.

pro sua necessitate, temporibus suis congruentem exhibere medicinam. Modus autem humane nature admodum congruus fuit, ut per visibilia, ad inuisibilem rationem ascenderetur; ideo, inuisibilia Dei, per visibilia illi ostensa sunt: ut ex illis admonitus per ea quæ nouit, surgat ad amandum quodammodo incognita. Quamobrem filius, & spiritus sanctus non tantum inuisibili illapsu; sed etiam visibilibus, mirabilibusq; rebus, ad nos venire dignati sunt: quo abundantius illorum commendaretur charitas, & copiosa esset nostra redemptio. Venit autem Dei filius in homines, factus homo, ut verè esset, ac diceretur filius hominis. Venit autem spiritus sanctus, non in similitudinem hominum factus, aut formam serui accipiens; sed quandam creature speciem, ex tempore factam, in qua visibiliter appareret; ideo nusquam legimus Deum patrem, spiritu sancto esse maiorem:

Ratio appariti
onis.

non enim sic assumpta est creatura, inquit Augustinus 2. de trinitate 7. in qua appareret spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis, in qua forma ipsius verbi Dei persona præsentaretur. Neque enim columbam beatificauit spiritus sanctus, vel illum flatum, aut illum ignem, sibiq; & personæ suæ in unitatem habitumq; coniunxit in æternum. Apparuerunt ergo ista, sicut opportunè apparere debuerant, ad eum significandum, demonstrandumq; sicut & significari, & demonstrari, mortalibus oportebat. Sed

Quare pater
nō dicitur mis
sus visibiliter.

dicet aliquis, cur ergo, & pater non dicitur missus per illas species corporales, ignem rubi Exodi 3. Columnam nubis. Exo. 19. vel ignis, & fulgura in monte, & quæ sunt generis eiusdem, cum eum coram patribus locutum, teste scriptura, didicimus, si per illos creature modos hominibus demonstrabatur? In hac autem questione error illorum cauendus est, qui solum patrem asserunt esse inuisibilem, atque immortalem, ob ea, quæ à Paulo scribuntur 1. Timot. 1. Regi seculorum inuisibili. & 6. qui solus habet immorta-

Dictio exclusi
ua,

litatem: dictio namque exclusiua, filium & spiritum sanctum non excludit, cum essentialia sint illis communia. verba ergo Apostoli, id significare intendunt, quod est diuine nature proprium, sibiq; peculiariter conuenit. Ad questionem autem ita respondendum esse dico: ideo patrem per formas patribus ostensas missum dici non posse; quia scriptura in huiusmodi visionibus, apparitionibusq; nil distinctè de patre loquitur, sicuti cum de filij, ac spiritus sancti missionibus disputat. Quam ob causam, tota simul in illis intelligitur trinitas, quæ per famulantem sibi creaturam loquebatur. proinde

Quare Moy
ses deum vide
re cupiebat.

Moyse, ut legitur Exo. 33. qui loquebatur cum Deo facie ad faciem; sicut loquitur amicis cum proximo suo, à Deo petebat, ut illius maiestatem ostenderet. Si inueni, inquit, gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifestè. nouerat utiq; quod corporaliter videbat, & veram visionem Dei spiritualiter requirebat. locutio quippe illa, quæ fiebat in vocibus, sic temperata erat; ac esset amici, ad amicum loquentis: sed Deus corporeis oculis videri non potest. Itaq; visiones illæ per creaturam commutabilem, Deo incommutabili subditæ factæ sunt, rerum causis, & temporibus deseruientes. Porro id, quod Danieli ostensum est cap. 7. de sene pleno dierum, à quo filius regnum accepit, prophetica est, atq; imaginaria apparitio, ideo ad rem non pertinet. Adde, quod missio temporalis, patri congruere non potest ob eas, quas paulò ante causas recitauimus. Ex

Quare missus
est spiritus S.

tribus igitur diuinis personis, duæ tantummodo visibiliter missæ sunt, filius scilicet, & spiritus sanctus: idq; non sine summo Dei consilio. Reuera, omnis humana, atq; angelica natura, omnesq; substantiales qualitates, esse videlicet, viuere, discernere, sentire, & quæ his similia reputantur, per filium condita esse legimus: bene verò esse, sancteq; viuere, ac rectè sentire, beneficio sancti spiritus nobis præstita sunt. Quibus ergo adest solius creatricis potentie beneficium; ò profectò solis nature donis vtuntur, quæ per verbum creata sunt: quippe, qui superiora adhuc dona attingere nequiuert. Quamobrem

Osculetur me

canit sponsa: Osculetur me osculo oris sui: corporalis sanè, Christi præsentia, tanquam os erat dilecti, qui tot amicam osculis allexit; quot planè doctrinis illam, veluti paruulam, ac lactantem imbuere studuit: verum, quemadmodum solo sponsi osculo, sponsa concipere ne-

pere nequit; ita planè, ecclesia solo verbo ingraudari non poterat, nisi per spiritus sancti ingressum, copula fieret. Quapropter olim cecinit amicus sponsi: Emitte spiritum tuum, & creabuntur, noua scilicet corda, veteri iam adam sepulto, contritusq; draconis capitibus in aquis salutis, & vitæ, & noua redeunt omnia, nouo spiritu fecunda.

CAP. II.

Missio spiritus sancti in die pentecostes in linguis igneis.

Nter alias sancti spiritus visibiles missiones, apparitionesq; mirabiles; ea certè, quæ in die pentecostes accidit, tum rei nouitate, tum diuinæ gratiæ abundantia, & visu, & auditu mirabilior extitit. Hora tertia, ut legitur, venit spiritus sanctus in discipulos, quando tertia lex, quæ est perfectæ libertatis ferenda erat; quia scilicet tertia in trinitate persona visibiliter apparebat, quæ trinitatis sacramentum olim sub umbris legis, ac velaminibus occultatum & absconditum, orbem terrarum clarissimè, potentissimèq; edoctrura erat, venit repente de cœlo sono edito: sonitu namq; repentino corda discipulorum concussit, quo & dei maiestatem, & ipsorum planè agnoscerent infirmitatem: veritas certè, vera est humilitas. fuit autem sonus ille, cœlestis, repentinus, vehemens, ac omnia replens. Cœlestis, inquam, quia Apostolos è terrenis, cœlestes reddidit: quorum postmodum conuersatio fuit in cœlis. Repentinus, utpote qui repente in nouam illos transformauit creaturam: nescit enim tarda molimina spiritus sancti gratia. Vehemens, eos ad sui cognitionem, vilitatem quæ vehementer impellens, carnalia euellens, ac prorsus eradicans omnia, mirabilesque suscitans ardores sapientiæ. Replens, ut non amplius in eis impatientiæ murmur resonaret, nec quicquam terreni amoris capere possent: deniq; ut donis cœlestibus abundanter imbuti, largiter, copiosèq; in nos illa effunderent. Hæc planè est ecclesiæ plenitudo, quam Christus eius caput suis meritis acquisiuit: spiritus sanctus repleuit, copioso gratiarum munere: pater cœlestis omnia ei dedit, & præordinauit. In hac omnis gratiæ, omniq; scientiæ, deniq; vniuersarum habetur virtutum plenitudo, in qua, veluti in quodam edificio, vnusquisq; secundum datam sibi mensuram fidei, adimplet ea, quæ desunt passioni Christi in corpore suo. hæc est sponsi plenitudo, quam spiritus sanctus instanter operatur satagitq; ecclesiæ plenitudinis complendæ, perficiendæq;. Proinde in sono repentino aduenit, quia nimirum apostolorum sonus in omnem terram erat exiturus: Dedit, inquit, vocem suam, & mota terra est: nam vox domini super aquas multas, vox domini in virtute, vox domini in magnificencia. Et apparuerunt eis dispartitæ linguæ, sicut ignis. Propter impiorum temeritatem olim sub eber linguæ confusæ sunt, tunc obtenebrauit impios edificatio turris scelestæ. sed in hac visibili spiritus sancti missione, sapientes reddidit, rara dei notitia, linguæ admirabilis sapientia concessa est. Illic lapsus condemnauit, in hac autem apparitione, spiritus liberos fecit: ubi enim spiritus domini, ibi libertas. libertatis siquidem, & remissionis peccatorum dies est pentecostes, Leuit. 23. Numerabitis, inquit, à pascha septem septenarios dierum, & die sequenti facietis diem pentecostes, dies propitiationis, indulgentiæ, remissionis. Itaq; præteriens septima sabbati legalis, & festiuitatis, tunc spiritus sanctus doctis gentibus, in pentecoste, propitiationem peccatorum nobis tribuit: vnde, & quinquagesimo tempore est debitorum remissio quinquagesimus psalmus, in figuram huius quinquagesimæ, remissionem, & misericordiæ consecutionem, David continet, & variam spiritus mentionem facit, spiritum sanctum, spiritum exultationis, spiritum rectum, spiritum principalem appellans. Idem arca Noe nobis indicat. Arca Noe edificabatur diuino imperio arca, pro piorum hominum salute, trecentorum cubitorum erat longitudo eius, & quinquaginta latitudo. Aqua, quæ occidit homines, simulachrum

Hora tertia.

Sonus repenti
nus.

Cœlestis.

Vehemens.

Replens.

Ecclesiæ ple
nitude.Lingua spiri
tus S.

Turris Babel.

Pentecostes
dies libertatisArca Noe li
brum libera
tis.

De spiritu us sancto.

Pymander Mercurij

Columba ar-
cæ.

Coruus arcæ.

rum cultus, Arca, ecclesia Christi, trecenti cubiti, trinitas, qui in vnum cubitum deitatu
conueniunt, quinquaginta, pentecostes præfigurant. In Syon, quasi in arca apostoli con-
gregati erant. Ex arca eliminatus est coruus, id est, diabolus, emissa est columba, quæ
secunda vice ramum oliuæ in ore ferens, & post dies septem dimissa, inuenta quæ sibi requie,
confidens cessasse diluuium, nidificauit: columba, aduentus est spiritus sancti, quæ ante
legem inuisiens creaturam, non inuenit quomodo super ea requiesceret; sicut nec Iesus,
ubi inclinaret caput suum: ita impietas omnia occuparat. secunda autem vice ramum in
ore, significans in lege, ac in ore prophetarum, paruum quendam fructum misericordiæ
spiritum sanctum ferre. At, post septem dies, legis utiq; & prophetarum, in fidelibus re-
quiem inuenit, & in eis ambulauit. Tunc quidem in columba, nunc autem in igneis linguis.
Lingua planè verbi baiula est: proinde hoc signo non solum eiusdem, spiritum sanctum
cum patre, filioque esse naturæ ostendit; sed etiam illius ministerio, utrumque nobis innotescere.
Ille, inquit, me manifestabit, quia de meo accipiet, hoc etiam signo ostendebatur, ec-

Lingua mea.

clesiam omnium gentium linguis fore loquuturam. Lingua mea, ait David Psalm. 44.
calamus scribæ velocis. velox scriba spiritus sanctus, qui verbum bonum in utero virgi-
nis tam velociter scripsit, atque nouam legem in Apostolorum corda transfudit. Velox
scriba, qui tempore non eget in docendo; sed ipsum tetigisse, docuisse est, velox, cui multa
persuasionem non est opus, in peccatorum cordibus conterrendis: est enim ignis, & malleus
conterrens petram. Iste est spiritus artifex, omnium habens scientiam, pacis, & fidei, spi-
ritus intelligentiæ, & libertatis, spiritus mansuetudinis, illustrationis, & salutis. Ipse est
nostræ imaginis reformator, mentis perfectio, animæ instauratio, fidei author, spiritualis
mentalium oculorum sol, interni hominis lumen, opulentia filiorum, æternorum bonorum
thesaurus, pignus æterni regni, primitiæ vitæ æternæ, signaculum gratiæ baptismi. Ipse,
inquam, est spiritus sanctus, qui fidem facit, quod nos a deo in filios adoptati sumus, qui-
quæ nostra corda Christo conglutinat. Spiritus sanctus est cibus, Christum diligentium,
quo nunquam satiantur: ipse potus est animarum filiorum dei, charitas eorum, qui sibi
coniuncti sunt. Ipse, inquam, est copula vniouis nostræ in Christo, animarum exultatio,
lugentium consolatio, mœstitudinis depositio, mentis requies, sapientiæ communicatio, pru-
dentiæ inuentio, præscientiæ illustratio. hoc propheta illustrantur, idiotæ sapientiæ condi-
untur: hoc reges inunguntur, sacerdotes ordinantur, altaria fundantur, vnguentum con-
secratur, demones abiguntur, morbi curantur. hic est hortator, consolator, hortatur, ob-
secrat deus mortalem, lutum, creator, creaturam, alios ut filios, alios ut fratres, alios ut
amicos compellit, ad se trahit, cor exhilarat, edulcat, calefacit. Propter timorem tuum
domine vterum gessimus, & parturiuimus & peperimus spiritum salutis; quia concep-
imus ab excelsis spiritum adoptionis. In principio, quando omnium opifex hominem fecit,
faciei corporis illius, cum forma angelici cuiusdam fulgoris illustrauit. Quam speciem,
mox ut honestatis osor vidit, inuidit, illamque per inobedientiam deceptam seduxit, & cor-
rupit: quam opifex reformare volens, non extrinsecus hominem adornauit, ne iterum
pateret ruina; sed misso spiritu suo in corda nostra intrinsecus reformauit. sicque spiritus S.
nostris spiritibus vnitus est. hic est thesaurus noster, quem nos habemus in vasis fictili-
bus, hic est cœlorum regnum intra nos: quem nos mentali oculo videmus, quem vidit
Abraham Gen. 18. sed extrinsecus, apud quercum Mambre. Vidit & Iob 38. sed extra per
turbinem. Vidit Moyses Exo. 33. sed extra per cauernam in petra. Vidit Isaias 6. sed extra
in throno excelsis. Vidit Ezechiel 1. sed in animalibus oculatis. Vidit & Daniel 7. sed in
visione noctis. Vident fideles mundo corde, sicut filij, & heredes. Nullus infidelium hunc
thesaurum possidet. Custodiamus thesaurum, qui in nobis est, preciosum margaritum: re-
tineamus conceptionem spiritus illæsam, quam ipse discipulorum cordibus impressit, au-
thore Ieremia 31. Ecce dies venient dicit dominus, & dabo vobis testamentum nouum, non
illud quod pepigi cum patribus vestris in Aegypto; sed dabo leges meas in cordibus ve-
stris, &

Spiritus san-
cti tituli.

Lex noua.

stis, & in visceribus vestris superscribam eas Lex vetus per Moysen data est: noua vero spiritu duce nobis concessa est in illa agnitionis primitiæ Israel declarabantur; sed in hac nunc gentibus significantur in illa lingua, quam nō nouit populus, audiuit: in hac lingua, quam non nouit loquutus est apostolorum chorus: in illa, cum lex daretur, voces audiebantur, & tubæ: in hac factus est repente de cælo aduenientis spiritus vehemens. sed de hac missione satis.

CAP. III.

Missio spiritus sancti in forma columbae.

IN Christi baptismo, spiritus sanctus, euangelio testante, didicimus, quod in columbae specie sese intuentium obtutibus videndum obtulerit: quod plane magnum, atq; admirabile indicat sacramentum: est enim columba animal fecundum, mite, sociale, atq; pacificum, omni prorsus amaritudinis & veneni felle carens. Quapropter in Christo, gratiæ donandæ authorita-

Columba animal fecundum.

tem, quæ per spiritualement nobis contingit regenerationem, prætulisse videtur. vnde & vox patris intonuit: Hic est filius meus dilectus, vt ad similitudinem vnigeniti, alij quoq; regenerarentur, quos pater misericordiarum, ab æterno in gloriam adduxerat, conformes fieri imaginis filij sui. Fecunditas igitur atq; abundantia regenerandorum, in quibus omni peccatorum veneno extincto, veræ pacis, ac sanctæ vestigia societatis sectaturi essent, illa columba ostendebat. Sanè, spiritus sanctus, authore Origene, secunda homelia in cantico quando de magnis, & occultioribus sacramentis, & quæ multi capere non possunt, loquitur, in turturis appellatione signatur, id est, in eius auis, quæ semper in montium iugis, & arborum verticibus commoratur. In vallibus autem, & his, quæ ad homines vsq; perueniunt, columba assumitur: deniq; Saluator, quia hominem est dignatus assumere, & venit ad terras, multiq; tunc circa Iordanem peccatores erant; idcirco spiritus sanctus non in turturis; sed in columbae specie apparuit. Auis mansueta, innocens, & simplex, talis est spiritus sanctus, mundus, & volucris, & sublimè consurgens. Quamobrem orantes dicimus: Quis dabit mihi pennas sicut columbae, & volabo, & requiescam? Psal. 54. Sicut columbae, inquam, non sicut coruo. Columba, inquit August. à molestia quærit auolationem; sed non amittit dilectionem: columba enim pro signo dilectionis ponitur, & in ea gemitus amatur. Nonne spiritus sanctus, teste apostolo, postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, id est, postulantibus nos facit. Rectè ergo columbae figuram assumpsit, vt sub illo volatili, spiritus virtutes intelligeremus. Et Psal. 67. vocat columbam de argentatam, cuius posteriora sunt in pallore auri: Si dormiatis, inquit, inter medios clericos colū-

Turtur quid significet.

Dauid.

Columba argentea, & aurea.

Salomon.

Hieronymus.

bae de argenteitate, cuius posteriora sunt in pallore auri. Duo quidè cleri, duo sanè testamēta, quorū profectio vna tantum est columba, quia ab vno edita sunt spiritu: sed primū, columbam habet argenteam, nempe spiritum timoris: secundum verò columbam auream, hoc est, spiritum adoptionis, & amoris, in quo clamamus abba pater. Ibi timor, hic amor. ibi seruitus, hic libertas spiritus: nam vbi spiritus domini, ibi libertas. Salomon, oculos commendat columbarum Cant. 4. Oculi tui sicut columbae, & collum tuum sicut turturis. In columbis, oculi prædicantur: fertur enim hoc genus auis, quum ad aquas venerit, quia ibi solet accipitris insidias pati, venientem de super inimicum, volantis vmbra in aquis inspecta deprehendere, & oculorum perspicacia, fraudem periculi imminentis euadere: hoc igitur spiritu illuminamur; vt non ignoremus cogitationes sathanæ. Si nobis præterea sunt columbae oculi, interiora legis penetramus: non his intenti, quæ litera; sed quæ spiritus edocet: litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Consentit his diuinus Hieronymus, exponens illud Matth. 10. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae. Serpens toto corpore occultat caput, & illud, in quo vita est, protegit; ita & nos

sancto.

Simplices si-
cut columbæGemitus co-
lumbæ.Columbæ cō-
ditiones.

Vna columba

Colūba Noe

Coruus non
rediit in arcā.

Ramus oliuæ

toto periculo corporis caput nostrum, qui est Christus, custodiamus. Sint ergo Christicolæ prudentes, ut per prudentiam deuitent insidias: & per simplicitatem non faciant malum. Et exponens illud Psalm. 67. de columba argentata: Columba, inquit, quæ interpretatur in spiritu, propter manifestiorem, & visui exposita, alas de argentatas habet: occultio-rem verò intrinsecus sensum, in auri pallore operit, in cuius specie descendit spiritus sanctus, & mansit super dominum saluatorem. Sanè, quid oremus, ait Apostolus ad Rom. 8. sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Gemitus columbæ est, ait August. super Ioan. tract. 6. gemunt in amore, non in semetipso gemit, sed in nobis gemit; quia gemere nos facit, insinuans, quia peregrinamur à domino, docensq; nos in patriam suspirare. Qui ergo simpliciter viuit, pacemq; seruat cum proximo suo; is certe interiori oculorum aspectu cernit super se spiritum venientem sicut columbam. Columba de fructibus terræ viuit: innocens eius victus est. sunt passer- res breuissimi, qui vel muscas occidant, nihil horū columba: non enim de morte pascitur. humilitas etiam saluatoris per auem simplicem, & gementem, non per superbam, & ex- ultantē, sicuti est coruus, cōmendanda erat. Columba, inquam, est simplex, innocens, sine felle, pacata in osculis, non seua in vnguibus: proinde ad huius columbæ membra raptor- es, auaros, subdolos, ebriosos, flagitiosos, nequaquam spectare, verissimum est. Baptiza- to domino, spiritus sanctus in columbæ specie descendit, mansitq; super eum: ex quo pro- priam quandam domini potestatem ad baptizandum, Ioannes animaduertit, per quam ecclesiæ pax firmata est. vnam tantum videmus super Christi caput columbam, quia vna est potestas baptizandi. Emissa est columba ex arca Gen. 8. & primò non inuenit requi- em pedibus suis, rediit in arcam: plena enim erant aquis omnia, & maluit redire, quàm rebaptizari: Coruus autem ille emissus est, antequam siccaretur aqua, rebaptizatus, redire noluit, mortuus est in his aquis: vnum ergo baptisma, vna fides, quia vnus est vtri- usq; spiritus. Ad arcam rediit columba, ramum de oliua afferens. Ramus ille, & folia, & fructum habebat. Columba spiritus, ad arcam nos reuocat, cupitq; ut non solum folia, sed etiam fructus nobiscum afferamus. Oliuæ fructus, charitatem significat, quam super eminentiorem viam vocat apostolus: nam sicut oleum, ceteris liquoribus, ita absq; dubio charitas ceteris omnibus supereminet virtutibus. Post dies quadraginta emissus est coruus: non est reuersus, aut aquis vtiq; interceptus, aut aliquo supernatante cadauere illectus, cui reuera similes reputandi sunt, qui extra ecclesiam commorari desiderant, carnali, atq; aliquo terreno desiderio illecti & irretiti. Post quadraginta dies emissus est columba, & non inuenito loco requiescendi, in arcam reuersa est. Sanè, quadragenarius numerus, vitam, quæ in hoc mundo agitur, in qua sanctis requies non conceditur, signifi- cat: Surgite, inquit Michæas 2. non habebitis hic requiem. Et Psal. Surgite, postquam se- deritis, qui manducatis panem doloris. Deniq; post septem dies dimissa est, quia septifor- mem præferebant sancti spiritus gratiam: oliuæ fructuosum surculum retulit, gratiæ, & misericordiæ spem, ad ecclesiæ vnitatem reportauit. Post alios septem dies dimissa, reuersa non est, quia nimirum in fine sæculi, non amplius sub sacramento spei, quo in hoc tempore sociatur ecclesia, erit sanctorum requies; sed iam in salutis æternæ perfectissi- ma visione. Quæ ergo per columbam in arca Noe gesta sunt, hæc in ecclesia dei viui, per sanctum adimpleta esse videmus spiritum. Sanè, spiritus sanctus primo quidem suo e- gressu, non inuenit locum requiescendi, & hoc quidem in lege naturæ, quando aquæ ob- ruerant omnia: aquæ, inquam, tum errorum, tum ceterorum criminum, paucis admodū eductis. secundo, egressus est, inuenitq; ramū oliuæ virentis, nempe promissam in lege, & prophetis, venturi saluatoris misericordiam. postremò, venit, & habitauit, atq; habitat in nobis, ut simus illius templum, illius membra, & organa.

Alæ columbæ mysticæ.

Dextra.

Sinistra.

Amor.

Timor.

Penna prima alæ dextræ.

- 1 *Diuina misericordia.*
- 2 *Incompræhensibilis gloria.*
- 3 *Pœnitentiæ gratia.*
- 4 *Sustentatio dei.*
- 5 *Confortans lætitia.*
- 6 *Erudiens iustitia.*
- 7 *Voluntas libera.*
- 8 *Angelorum, sanctorumq; beneuolentia.*
- 9 *Viuiorum auxilia.*
10. *Mortuorum suffragia.*

1. *Diuina seueritas.*
2. *Pœna perpetua.*
3. *Peccatorum enormitas.*
4. *Propria fragilitas.*
5. *Seducens prosperitas.*
6. *Frangens aduersitas.*
7. *Familiaris hostilitas.*
8. *Dæmonis peruersitas.*
9. *Ad viuos iniquitas.*
10. *Ad mortuos crudelitas.*

CAP. IIII.

Septem columbæ proprietates.

Septiformis gratiæ spiritus, quem super dominum ex Isaia vaticinio legimus requieuisse, illa columba significabatur; neq; id absq; mysterio gestum fuisse, putandum, neq; huiusce volucris quoddam naturæ secretum prætereundum est: quandoquidem illius natura septem fungatur virtutibus, quædam scilicet septem spiritus gratijs, atq; muneribus similitudine congruentibus. hæc namq; super viuos aquarum sedet, vt accipitrem, eius iam conspecta vmbra, effugere queat: Deinde, nil viuum comedit: sed ex fructibus terræ viuit. Post modum, non solum suos, sed alienos quoq; pullos tuetur, fouet, & alit. In foraminibus petreæ insuper nidificare satagit. Quinto, grana colligit candidiora. omni præterea felle caret: postremo gemitum pro cantu habet. Porro, primæ columbæ proprietati congruit spiritus sapientiæ, quo inimicorum deuitamus insidias. secundæ verò, spiritus intellectus, cuius ope, ab esu proximorum abstinemus. tertiæ autem spiritus consilij, consultum sanè nobis est, vt misericordes simus, si misericordiam consequi desideramus; vt alter alterius onera portemus. quartæ, conuenit spiritus fortitudinis: virtus enim est circa difficile. proinde in tuto loco nostri labores, atq; sudores reponendi sunt, in petra firmissima, ad quam serpens accedere non audet. quintæ autem spiritus scientiæ, quo verum à falso distinguimus, veras scripturas, tanquam grana candidiora agnoscentes. sextæ, spiritus pietatis. Pietas est cultus dei, quæ sanè non reddit malum pro malo; sed vincit in bono malum. Pater dimitte, ait, illis, quia nesciunt quid faciunt. Septimæ verò, spiritus timoris; in timore enim conuersatur incolatus sui tempore: iccirco conuertit cantica in luctum, & gaudium in mœrorem. sed de his hæcenus. Præterea, spiritus sanctus in transfiguratione sub lucidæ nubis specie apparuit, sub qua planè lucidissimam Christi doctrinam ostendebat, itemq; vmbra culum prætendebat contra incentiua vitiorum. Apostolis autem sub specie flatus à Christo insufflante tributus est, quo in sacramentis administrandis, diuina ostenderetur potestas; tum etiam, vt spiritum à filio procedere manifestaret: frustra certè exsufflaret eum, qui ab ipso nullatenus procederet. sed contra prædicta posset aliquis ita arguere, vt videbitur in sequenti capitulo.

Prima pro-
pietas.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.

Spiritus san-
ctus in nube
& flatu osten-
sus est.

CAP. V.

Q

Spiritum

Spiritum sanctum visibiliter missum non fuisse.

1. *I* spiritus sanctus missus fuit visibiliter, aut certè huiusmodi visibilem missionem, interior reuelatio concomitata est, aut minimè. Quòd si absq; interiori reuelatione factam fuisse, dixeris; inanis profectò reputabitur, & vana, quippe, quæ sine illa, nihil affert emolumenti. sin verò primo modo res sese habet, exterior missio, atq; visibilis, ociosa videtur omninò: occupatio enim externorum impedit intellectum, intrinseca, atq; profunda cogitantem. ergo.
2. *Amplius*, si spiritus missus est visibiliter. igitur est minor patre: Fateamur, inquit August. 4. de trin. 9. filium minorem factum, & in tantum minorem, in quantum factum, & in tantum factum, in quantum missum. Igitur si spiritus sanctus missus est visibiliter minor patre est, quod sanè scripturæ non admittunt: igitur spiritus sanctus non fuit missus visibiliter.
3. *Adhuc*, si spiritus sanctus mittitur, seu missus fuit in signo visibili; in omni ergo sacramento visibiliter appareret: quodlibet namq; sacramentum, gratiæ signum est, quæ spiritui sancto propriè attribuitur. Adde, quòd si visibiliter missus sit, patribus olim missum fuisse, rationi omninò congruere videtur: quemadmodum multarum esse videntur testimonia scripturarum in Daniele 7. de antiquo dierum, de fluuio igneo, qui ad spiritum sanctum pertinet, de angelis, qui visi sunt Loth, & Abrahæ, in quibus tota simul trinitas, authore Augustino, representabatur, & similibus. At nusquam legimus, spiritum patribus visibiliter missum fuisse. Igitur, visibilis illius missio non fuit necessaria, alioqui prophetis fuisset concessa. Præterea si missus fuit visibiliter; hoc reuera fieri non poterat, nisi in signo vel effectu visibili, spiritum sanctum representante. sed quilibet effectus quoad rationem vestigij, vt diximus, ipsum representare potest. Igitur in quolibet effectu visibiliter appareret, quod est falsum: non enim per illas creaturas visibiles magis mittitur spiritus sanctus, quàm alia persona: qualibet namque creatura visibilis, est effectus, totam demonstrans trinitatem.
4. *Amplius*, spiritus sanctus, si visibiliter missus fuit; profectò illius missio secundum creaturam rationalem, non autem irrationalem fieri debuerat, quemadmodum & filius visibiliter veniens, humanam assumpsit naturam: alioqui non satù honesta, & digna spiritu sancto missio illa esset dicenda: sed hoc non apparet. ergo quod prius. Adde, quòd si inuisibilia, per visibilia manifestentur, cuilibet ergo exhibenda fuerat missio visibilis, & veteris, & noui testamenti, hominibus, alioqui inuisibilis missio nihil profuisset. sed ex veteri lege hoc haberi non potest: ergo visibilis missio non est admittenda. Insuper, quæ visibiliter ostendebantur, ministerio angelorum id contigisse, Paulus ad Galat. affirmat. Angeli ergo, & non spiritus sanctus visibiliter missi sunt.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

*A*d primum dico, exteriorem apparitionem, sine interiori non prodesse: illa enim distinguit exteriorem, atq; discernit. Quando ergo infers, exterior ergo impedit magis, quàm inuat interiorem, verum quidem est, quando sensibilia diuersa sunt ab intelligibili: sic enim potentiæ se inuicem impediunt: secus autem est, quando sensus, illud perficit, atq; intuetur obiectum, circa cuius inquisitionem intellectus occupatur. Tunc sanè, intellectus vigoratur magis, quàm offenditur. siquidem potentiæ circa idem versantur obiectum, sibiq; mutuo illius præsentiam administrant. Ad 2. negatur similitudo: nam spiritus sanctus non vnit sibi naturam

turam signi visibilis, ad suam processionem manifestandam. hac de causa, quæ illius signi visibilis naturæ conueniunt, ut naturæ etiam spiritus sancti conueniant, non est necesse. propterea, spiritus dici non potest minor patre: sicuti filius, qui vniuit sibi humanam naturam in vnitatem suppositi, ut inter illas esset idiomatum communicatio. Ad 3. Missio spiritus sancti, non est attendenda secundum propheticas visiones, ut dixi, neque secundum noui ac veteris testamenti sacramentalia signa, in quibus quædam res præexistentes assumptæ sunt ad aliquid significandum; sed potius secundum aliquas creaturas, ad huiusmodi missionem ostendendam specialiter ordinatas. In sacramentis præterea humanum adhibetur ministerium, non autem in visibili spiritus sancti missione. deinde, sacramenta gratiam significant ex institutione, signum autem missionis visibilis, originis personæ modum, naturaliter representat. Ex quo patet, non esse simile, quod in argumento assumitur. Ad probationem dico, spiritus sancti missionem visibilem, gratiæ tempore congruè datam fuisse, in qua est spiritus amoris, et non timoris, et seruitutis. Præterea, visibilis filij missio præcedere debuerat. siquidem spiritus sanctus, filium, sicuti filius, patrem erat manifestaturus. Quam ob causam, etsi aliquæ diuinarum apparitiones personarum, patribus obtigerint, illæ reuera, authore August. ad aliquid manifestandum potius ordinate sunt, quàm ad diuinæ personæ inhabitationem aliquam ostendendam. Ad 4. Verum quidem est, omnem creaturam, spiritum sanctum, sicut et alias diuinas personas præferre, atque ostendere: sed hoc quidem, quoad esse naturæ, non autem quoad esse gratiæ per aliquem effectum specialem originis modum representando. licet ergo in creaturis sit trinitatis vestigium; non tamen gratiæ et originis modus, ideo spiritum sanctum in vnaquaq; natura visibiliter apparere, dici non potest. Ad 5. filij persona, ut sanctificationis authrix erat declaranda; ideo per eam sanè creaturam erat ostendenda, ad quam spectat agere, competitque sanctificari. At spiritus sancti missio visibilis, huiusmodi erat sanctificationis indicium; iccirco non opus illi fuit, ut creaturam assumeret in vnitatem suppositi; sed temporalem tantummodo, qua suæ ostensionis officium perageret. Ad confirmationem dico, illas visibiles creaturas, ministerio quidem angelorum factas fuisse, ad spiritus sancti personam, non autem ad angelorum ostendendam, manifestandamque. Quæ ob causam, cum in illis visibilibus esset spiritus sanctus, veluti signatum in signo, ideo spiritus sanctus, non autem quispiam angelus, missus, seu mitti dicitur. Hæc de spiritu sancto scribenda esse duxi, illo opem ferente, atque edocente, qui est omnis scientiæ artifex, qui quæ est deus ignis, et spiritus numen: omnium enim est opifex, omnem habens scientiam omnemque virtutem, omnia prospiciens. Laus tibi sancte Pymander, qui trinitatis tuæ, ac diuinitatis me participem fieri voluisti. Hæc Tuderti scripsi die Mercurij, quæ est prima Octobris, hora ferè tertia, ante prandium, quod tempus spiritui sancto conuenit, quippe, qui hora tertia in discipulos venit: vtinam et abundè in nos immittat semper suæ benedictionis atque consolationis radios, quibus illuminati, verum Pymandrum, eiusque verbum, cum tertia mente seu persona opifice, qui est deus, vnius substantiæ, potentiæ, atque naturæ cum patre et filio, confiteri valeamus. Laus tibi sancte spiritus, scientiæ dux, absconditorum reuelator, orphanorum pater, hereditatis nostræ pignus: qui me ita confortare ac confirmare dignatus es, ut hæc tua scriberem. O lux totum illumina, spiritus

Sacramentū
& missio dif-
ferunt.

Visibiles appa-
ritiones spiri-
tus sancti fa-
ctæ sunt mini-
sterio angelo-
rum.

Oratio Han-
nibalæ.

deus, verbum tuum me agit spiritifer opifex: Tu es verus deus,
ex patre filioque procedens, lux et vita, omnium
vniuator, et dominus.

Commentum III.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

De relationibus diuinis.

Quid sit rela-
tio.

Philosop. quid
dicat de rela-
tiuis.

Relatiua secū-
dū esse, & se-
cundū dici.

Fundamentū
relationis.

Numerus du-
pli fundamen-
tum.

Relationes nō
esse extra ani-
mam.

Relatio primi
modi.

Relatio secun-
di modi.

Voniam quidem multa dixi, tum in primo, tum etiam in hoc secun-
do libro de sanctarum, diuinarumq; personarum maiestate, pro-
prietate, quæ sine diuinarum relationum cognitione plenè, rectèq;
haberi non possunt; ideo, congruum esse duxi, rationiq; consenta-
neum, si de sanctis relationibus verba facerem; quamuis in primo
lib. de illis nonnulla dixerim: est enim hoc negotiū arduum quidem
satis; sed non contemnendæ utilitatis. Porro, relatiua ea esse dicun-

tur à philosopho, quæ ad aliquid dicuntur: vnum namq; sine altero intelligi non potest.
Ad aliquid, inquit, talia dicuntur: quæcunq; hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur, vel
quomodolibet aliter ad aliud. vt maius id, quod est alterius dicitur: aliquo enim maius
dicitur, & duplum dicitur id, quod est alterius duplum. hæc planè descriptio, tum se-
cundū esse, relatiui, tum etiam secundū dici, conuenire videtur. vnde pater, & filius,
duplum & dimidium, quæ sunt relatiua, secundū esse, huiusmodi naturæ iudicantur,
nempe, vt id, quod sunt ad aliud referatur. Eandem subeunt rationem relatiua secundū
dici, vt pote sensus & sensibile, scientia & scibile. Ceterum, quoniam relatio est accidens
imperfectum, ob suam certè debilitatem, paruitatemq; ita, vt in numero eorum quæ sunt
de secundis intellectis esse censeatur: substantiæ inesse non potest, nisi per medium acci-
dens, quod relatione perfectius reputatur. Itaq; illud accidens, cuius medio, relatio sub-
stantiæ inesse dicitur, fundamentum appellatur: exempli gratia, duplum substantiæ inest
mediante numero. numerus ergo, dupli fundamentum nominabitur, substantia verò,
subiectum. Porro, nonnulli, authore Auicenna in 3. suæ met. cap. 10. arbitrati sunt, relatio-
num nullam esse certitudinem, nisi in anima tantum, cum res intelligit. illud, inquit,
quod est in re de relatione, fundamentum solummodo est, & termini, habitudo verò
inter illa, est solum obiectiue in anima cognoscente: relatio namq; realis non ex actu in
re, sed ex potentia propinqua nominatur, ex qua intellectus cogitur, non quidem ex actu
extrinseco; sed ex intimis fundamenti rationibus, vt illam reducere velit. Quemadmodū
per oppositum, relatio dextri in columna, est relatio rationis, eò, quòd in columna nihil
ponitur, à quo intellectus cogatur, dexteritatis relationem circa columnam ponere: rea-
les ergo relationes dicuntur, quia adeò rei propinquissimæ sunt, vt ab ipsa rerum neces-
sitate intellectus cogatur, eas credere, atq; acceptare, ac si in re inuentæ essent. Nullam au-
tem relationem esse extra animæ conceptum, sic nonnulli astruere conantur. & primò
quidem de relatione primi modi: Identitas, aiunt, similitudo, & æqualitas, & aliæ rela-
tiones modò numeri non sunt aliud, quàm quædam vnitates: vnitates verò quædam est in-
diuisio, atq; indistinctio, quæ profectò in aliqua re communi à natura fundari non pos-
sunt, cum huiusmodi res in natura non sit, neq; etiam in duabus rebus indiuidualibus,
alioqui vna, ac eadem res in duobus inueniretur subiectis. Igitur, huiusmodi relationes in
anima tantum sunt. De relatione autem secundi, ita etiam arguunt: Paternitas, & filia-
tio fundantur in actu, qui transit. sed actus huiusmodi, quia non est, in re, nihil fundare
potest. Igitur, paternitas, & filiatio non sunt in re, sed in intellectu. Præterea, paternitas à
quo produceretur, non quidem à patre: absurdum enim est dicere, aliquid actione trans-
eunte, agere in seipso, neq; à filio: recipit enim, & non imprimit in patrem, neq; ab actio-
ne pre-

ne profluente à patre, quia nimirum illa in filio recipitur, atque ita, quidquid derelinquitur, est in filio & non in patre. Quoniam igitur, paternitati productivum principium assignari non potest; constat apertissime in intellectu, non autem in re relationem esse. Pro relatione autem tertij modi, sic quoque arguunt. Relatio tertij modi.

Rem, realiter dependere à non re, est impossibile: dependeret enim à nihilo. hoc autem absurdum in tertio relatiuorum modo contingeret, si relatio esset res: stat namque scientia etiam scibili destructo. promde inter scientiam & scibile, relatio non est in re; sed in intellectu. Denique, illud non est res extra intellectum, quod sit sine omni agente reali, Relationes habere extra animam.

sed albo existente in oriente, si fiat aliud album in occidente, per intellectum sanè, non autem per aliquod agens reale inter ea similitudo intelligitur; imò, authore philosopho 5 phys: com. 10. aliquid de nouo relatiue dici contingit, cum alterius plane, non autem cum sui mutatione: ergo quod prius. Verum, Auerroes 12. met. comm 19. contrarium Auer: sententia de esse relationum.

sentire videtur: querens enim utrum substantiarum, & aliorum predicamentorum sint eadem principia, inter predicamenta connumerat ad aliquid: imò de eo solo expressam mentionem facit. Vtrum inquit altera, aut eadem sint principia, & elementa substantiarum, & eorum quæ sunt ad aliquid. Porro, in 6. met. comm: 4. dum ens diuidit, illud plane in ens in anima, & in ens distinctum in predicamenta diuisit, quod reuera extra animam esse necesse est: alioqui membra diuisionis non essent opposita. Cum igitur, inter predicamenta, ad aliquid esse dicatur à Commentatore; dubium non est, quod ipse putauerit, ad aliquid, ens reale esse: huius autem predicamenti specialiter meminit philosophus, ob suam certè debilitatem, cuius gratia, multi putauerunt inter predicamenta non esse numerandum. Auicenna quoque eiusdem est sententiæ 3 met. suæ. ca. 10. Nos, Auicenna de esse relationis

inquit, scimus, quòd hæc res inesse, est pater illius, & ille filius illius, siue intelligatur, siue non, & scimus quòd planta accipit nutrimentum, sic quod ibi est agens. Et scimus quòd cælum est super terram, & terra est inferior eo, siue hæc intelligentur, siue non: & istud quod assignamus, est simile in alijs relatiuis. Præterea, quando intellectus, ad intelligendum dominum in habitudine ad seruum cogitur; aut huiusmodi habitudo, ex natura rei, & in actu primo præcessit, aut non. si sic, est ergo ens reale: intellectus enim, actum præcedit. si verò non, potest ergo intellectus ex parte sui, sine habitudine ad seruum, dominum intelligere. ex quo namque intellectus actum non præcedit, huiusmodi non cogitur habitudinem ad seruum intelligere, cum dominum intelligere vult: atque ita vnum relatiuum, sine altero intelligi posset. Quam ob causam Aristotelis in prædicamentis, primam relatiuorum diffinitionem corrigens, realia relatiua hoc pacto diffinire videtur. Ad aliquid sunt, quæcumque secundum eorum esse, ad aliud sese habent, esse, inquam, non intentionale; sed reale intelligit. Relatio igitur, absque ulla intellectus operatione esse habet reale à fundamento, & subiecto distinctum. Ad rationes autem adductas dici potest, ad primam, negatur minor: nam sicuti inter duo alba, est rationis unitas in qualitate; ita planè & in natura specifica albedinis illa unitas fundari posset, quæ est communis secundum rationem. Dicis, quòd relatio ergo realis, qualis ponitur similitudo, super unitatem rationis fundabitur, quod sanè impossibile esse videtur: à suo enim fundamento realitatem accipit; ideo unitas rationis esse non potest. Dico, similitudinis fundamentum non esse unitatem naturæ communis; sed res potius singulares, non quidem absolutas; sed quatenus sunt vnum specie. Ad 2. fundamentum est potentia generandi, ut fuit sub actu, qui profectò actus manet in virtute: quod plane sufficit. unde eadem actione, & quòd pater & filius suo modo dici possunt causæ duæ partiales paternitatis: quod certè non arbitror esse impossibile, ut eadem actio à duabus sit causis partialibus; bene verò à causis totalibus, & disparatis. Ad 3. dico, posse dependere à non re in actu, quæ tamen est res in potentia. Sanè, quæ sunt ad finem, à fine pendunt, qui licet non sit in actu; producibilis tamen est. ita, licet scibile actu destruat, remanet

4.

remanet tamen in potentia, ut rosa in hyeme: nullum ergo est absurdum ab eo scientiam dependere, propterea neganda est consequentia: ergo dependet à nihilo: nam & si scibile destruat; remanet tamen potentia; ideo remanet quoque relatio realis, potentialis, cui planè non inconuenit, ut dicatur non dependere à re in actu; sed à nihilo. Ad 4. negatur minor: album enim in oriente, quoad suam realitatem similitudinem producit: quando autem fit album in occidente, similitudo solùmmodo suum formale recipit, nempe dici ad alterum, ad quod planè sufficit alterius albi in occidente productio: posito namque albo in oriente, naturaliter sequitur, ut assimiletur albo in occidente existenti.

Relatio realis
quid sit.

Relationis rea-
lis tres condi-
tiones.

Relatio realis
est eiusdem
ordinis.

Modi relatio-
rum non est
relatio realis.

Relationis.
Primus modus
Secundus.

Tertius.

Ceterum, hæc sunt relationi reali necessaria, ut vera esse possit, ab ipsa quoque relatione rationis distinguatur. In primis, ut illius extrema, realia sint, propterea oppositio inter ens, & non ens, realis dici non potest: extrema enim illius realia non sunt; sed alterum tantum. Deinde, ut secundum rem differant; ideo identitas non est relatio realis: nam & si extrema sint realia; secundum rem tamen non differunt. Postremo, ut inter extrema sit mutua habitudo. hac de causa, relatio, inter scibile, & scientiam, causam, & causatum, Deum, & creaturam, & quæ sunt generis eiusdem, realis esse non potest; ideo enim scibile, ad scientiam refertur, quia nimirum scientia ad ipsum refertur: in causa autem est, quia unum extremum ab altero dependet: non autem alterum vicissim ab altero. scientia siquidem nostra dependet à scibili, non autem è conuerso: & sentire à sensibili, non è conuerso: & mensuratum à mensura, non è conuerso. Quam ob causam, Aristoteles 5. met. cap. ad aliquid, ait: mensurabile verò, & scibile, & intellectuale, eò quòd aliud dicitur ad ipsum, ad aliquid dicuntur. Reali igitur relationi opus est mutua habitudo: etenim, cum omnis relatio realis inter extrema realia versetur, trahatque realitatem à fundamento, aut profectò in utroque extremo est fundamentum reale, aut in altero tantum. si in utroque, habetur utique mutua relatio, cuiusmodi sunt primi modi relationes: nam quemadmodum ex natura rei, Socratis substantia sub homine continetur, ita planè, & Mercurij. De duplo autem, & dimidio, & albo, & albo simile habetur iudicium. in hunc quoque modum, se habent relationes secundi modi: ut potè dominium, & seruitus: nam sicut inest domino actiua regendi potentia; ita, absque dubio, inest seruo potentia passiuæ, quæ regatur. quoniam autem in relationibus tertij modi, non est mutua habitudo; ideo inter illas, relatio realis haberi non potest. Sunt autem duo modi præcipui in relatione mutua, unus quidem quantitatis, à quo primus relatiuorum modus constituitur, alter verò potentie, siue actionis modus, à quo constituitur, secundus. Et id quidem spectat ad fundamentum relationis, quoad modum, nam quoad entitatem, latius patet: non solum enim quantitas, & potentia, siue actio fundat; sed etiam substantia in distinctione numerali, & specifica substantiali. similiter quantitas in æqualitate, qualitas in similitudine, actio, & passio in relatione, quæ est inter agens, & patiens, & in potentia actiua, & passiuæ. sunt autem tot relatiuorum modi; quot sanè modis contingit unam rem ad alteram ordinari, quippe cum relatio ordinem dicat: interdum autem una ad alteram res ordinatur, aut secundum esse; quatenus scilicet unius esse, ab altera dependet essentialiter, aut mensuratiue, præcipue mensura perfectionali. Essentialiter, inquam, ut ideatum ab idea, scientia à scibili, sensus à sensibili: mensuratiue verò, ut omnes colores, ab albedine, omnis substantia, à prima & nobilissima substantia. is autem vocatur primus relatiuorum modus. secundus verò, actiuam passiuamque virtutem consequitur; quatenus scilicet una res ab alia patitur, aliquid sibi conferente: is autem modus inuenitur inter generantem, & genitum, docentem, & addiscentem, edificantem, & edificatum. tertius autem, secundum quantitatem pensatur; quatenus scilicet unius quantitas, ab alterius quantitate mensurari poterit. Ad primum autem modum, relationes, quæ super unitatem fundantur, quæ est principium quantitatis, reducuntur: quare identitas in substantiæ unitate fundata, & similitudo in unitate qualitatis, sub primo modo

onibus.

Alia ratio.

Relatiuorum
fundamenta
sunt tria.

continentur. sufficienter ergo à philosopho 5. met. cap. ad aliquid assignati sunt, atque dispositi relatiuorum modi. Amplius, quoniam relatio suam à fundamento realitatem trahit, atq; recipit. tot sunt ergo relatiuorum modi; quot sunt fundamenta, quòad modum rationemq; fundandi. hæc autem in genere tria esse videntur, nempe quantitas, actio, mensura perfectionalis. et quantitas quidem ad primum, actio verò ad secundum mensura autem perfectionalis ad tertium modum attinet. In quantitate autem vera, omnes propemodum proportionales numerales fundantur: in his autem, quæ habent quantitatis modum, ut potè substantia considerata, ut vna, identitatem fundat: ut plures verò distinctionem; sic etiam qualitas, ut vna in specie, similitudinem: ut plures, dissimilitudinem. sub actione, quatenus se extendit ad omnem motum, atque productionem, passionemq;, quæ actionem supponit, relationes super passionem fundatæ numerantur, ut potè seruitus, filiatio, relationes, quæ fundantur super principia actiua, & passiua, siue substantiæ fuerint, siue qualitates. sub mensura perfectionali, omne scibile, quod est mensura scientiæ secundum veritatem, & perfectionem. Itaq; istis tribus modis, sufficienter relatio realis diuiditur: nulla enim inueniri potest, quæ sub aliquo istorum modorum non contineatur. Dicis, de quolibet ente alteri comparato, verum est dicere, idem esse cum eo, vel diuersum, idq; tam in substantia, quàm in quantitate, & qualitate. Non rectè ergo dixisse videtur Aristoteles, eadem sunt, quorum vna est substantia præterea, omne ens, cuiuslibet enti comparatum; vel est simile, vel dissimile illi. & secundum perfectionem, vel est æquale, vel inæquale illi: similitudo ergo non solum in quantitate fundari potest; sed in quolibet genere entis absoluti: & similiter æqualitas, non in sola quantitate: non rectè ergo à philosopho primus relatiuorum modus expositus, atq; annotatus esse videtur. Amplius, potentia actiua refertur ad passiuam, ut calefactiuum ad calefactibile, & ad actum quoque suum, ut ad calefacere: & visus ad videre: sed tunc vni relatiuo, plura corresponderent relatiua in eodem relationis genere, quod est impossibile, alioqui idem relatiuum esset & non esset: & hæc quidem contra secundum modum. Adhuc, tertius modus cum primo coincidere videtur: ratio enim mensuræ, & mensurabilis ad primum attinet: nam duplum est mensura dimidij, & omnes duæ quantitates proportionem ad inuicem habentes, ita se habent, quòd vna sit mensura, altera verò mensurata; quatenus vna est maior, vel minor, aut alteri æqualis. Relatio præterea ponitur inter scientiam, & scibile, assignaturq; huic tertio modo, qui tamen in 2. esse videtur: scientia enim causatur à scibili. proinde scibile se habet ut factiuum, scientia verò, ut factum: non bene ergo hunc tertium modum relatiuorum philosophus distinxit. Respondeo ad primā, Aristotelē substantiam intellexisse, non quatenus contra accidens distinguitur; sed quæ de qualibet essentia verificari possit: quo profectò loquendi modo utitur in antepredicamentis: Vniuoca sunt, inquit, quorum ratio substantiæ est eadem. similiter, quando dicit, similia sunt, quorum qualitas est vna, qualitatem ibi non intelligit, quatenus scilicet ab alijs prædicamentis distinguitur; sed id potius, quod qualitatis modum habet. Quoniam autem formæ substantiales, & differentiæ, & actiones, atq; passionēs, rem omnino qualificant; ideo, & similitudo, & dissimilitudo in huiusmodi inuenitur. Eodem quoq; modo quantitatem intelligit, ea scilicet, quæ habent modum quantitatis, ut nigredo duorum graduum, & nigredo 6. graduum: porro, quia omnis forma intensibilis & remissibilis assumere potest, siue induere quantitatis modum. hac de causa, secundum eas, æqualitas attenditur. Ad 2. vni relatiuo, ut postea, latius dicam, plura relatiua partialia correspondere valent, ut vni patri, plures filij, non autem plura totalia, alioqui idem simul esset, & non esset. Plura quoq; respondere possunt, non tamen æquè primò; sed vnum quidem primò, & per se, alterum autem per se, sed non primò: species namq; per se primò ad genus, ad indiuidua verò per se; non autem primò refertur: relatiuum namq; per se primò, suum primum, & totale respicit correlatiuum. proinde, si

Obiectiones
cōtra modos
relatiuorum.

1.

2.

3.

Solutiones.

1.

2.

3.

inde, si secundarium remoueat, non definit esse relatiuum; nisi illius ordinis respectu, quem habet ad secundum. itaq; potentia actiua, & ad passiua, & ad agere dicitur: sed ad vnum quidem per se primo, ad aliud autem per se, sed non primo. Ad 3. negatur maior: non enim omnis relatio inter mensuram, & mensurabile sub primo modo continetur: sed illa tantummodo, quæ mutua est, quæq; super quantitatem continuam, vel discretam fundatur. illa autem, quæ mutua non est, sed vnum ab altero pendet extremo, & non è conuerso, tertium sanè modum constituit. Ad confirmationem dico, relationem inter scientiam, & scibile, interdum in secundo, nonnunquam autem in 3. modo contineri: etenim, si scibile ad scientiam comparetur, sese vtiq; habebit, vt causa ad causatum in scientia speculatiua, vel sicut causatum, ad causam in scientia practica; atque ita, ad secundum modum pertinet. quod si, vt obiectum scientiæ terminatiuum, atq; mensuratiuum comparetur, non quidem quantitatiuæ; sed quoad veritatem potius; sic absq; dubio, ad tertium modum attinet. Quid ergo sit relatio, ac quomodo sit extra animam, quid etiam sit relatio realis, quotq; sint relatiuorum modi, dixi.

CAP. II.

*Relatio quomodo à suo distinguatur
fundamento.*

Quomodo relatio sit idem realiter, non formaliter cū suo fundamēto.

Isariam relatio considerari potest: vno seu primo quidem modo, quoad id certè, quod dicit in recto, atq; intrinsecè. secundo verò modo, quoad id, quod in obliquo dicit, ex connotato, quod est terminus. Porro, quoad primum modum spectat; relatio, & fundamentum idem realiter esse videntur, non autem formaliter: fundamentum enim est ad se, relatio autem

ad alterum. Quam ob causam, relationem realem, subiecto aduenire, sine subiecti mutatione ait philosophus 5. phy: tex: 10. aliquid autem de nouo alicui aduenire subiecto, quod prius illi non inerat, absq; subiecti mutatione, fieri non potest, si relatio à suo fundamento realiter fuerit distincta, quod prius inerat subiecto. vnde posito vno solo albo in mundo, tota quidem similitudinis realitas, non autem formalitas ponitur: quoad vsque productum fuerit coalbum alterum. nec obest quod aliqui dicunt: ex fundamenti positione relationem esse incompletam, ex termini verò positione compleri; atq; ita sine eius, in quo est mutatione, aduenire posse. Nam si sola termini positione compleatur, aut certè quoad suum formale præcisè, vel quoad suam realitatem completur. Si primo modo, tota ergo similitudinis realitas ante termini positionem in subiecto, inerat vtiq; subiecto, aut non erat, nisi fundamentum, puta albedo. quare eadem est albedinis, ac similitudinis realitas. Si verò secundo modo intelligas, non est planè intelligibile, quoniam pacto, posito termino compleatur, nisi quia relationis realitas, quæ erat in potentia, posito fundamento, ex termini positione, fiat actu in subiecto, quod planè, absq; subiecti mutatione fieri non potest: nam quod transit ab esse in potentia, ad esse in actu, necessario aliter se habebit, quàm prius. Dicis, quemadmodum, remoto calefactibili, si esset calor calefactiuus; calefactio vtiq; actiua actualiter non esset, nec inesset agenti, vt accidens in subiecto: apposito tamen calefactibili, statim rediret, essetq; actio in agente; ita certè remoto termino extrinsecò, vel passo, tam relatio, quàm actio tollitur actu. Respondeo, similitudinem non esse bonam: hac enim ratione, posito passo, sequitur actio, quia nimirum ab agente est productiue, & in passo recipitur; sed relatio non est producti-

Philos. 5. ph. ad relationem non est motus

uè realiter à suo subiecto, & in termino recepta: non ergo est simile. Porro, hanc nostram sententiam fulcit, atq; corroborat philosophi doctrina, quæ in 5. phys: tex: 10. clarissimè conspi-

mè conspicitur: Ad relationem, inquit, non est motus: potest enim alicui aduenire, altero solo mutato. at, si relatio à fundamento realiter distinguitur; planè ei, cui adueniret, aliqua mutatio accederet, & non tantum in altero extremo, quod de nouo producitur, alioqui philosophus in hac sua ratione, principium peteret. Nam, si relationem à fundamento, aliam rem esse dixerit: deinde velit ad relationem motum non esse, quia nimirum vni aduenit extremo, sine alterius mutatione; principium utiq; petit. Præterea, 7. phys: tex: 17. sic argumentando disserit, non esse alterationem ad primam speciem qualitatis. In aliquid, inquit, non est alteratio, sicut nec motus; sed habitus est ad aliquid: ergo &c. Sane, si relatio fundata super habitum, alia res esset ab habitu; philosophi ratio nullius esset momenti: non enim sequitur, ad aliquid non est motus: ergo in habitu non est motus, nisi hoc sit verum, habitus & relatio sunt idem realiter. Suffragatur huic sententiae Auerroes de substantia orbis, asserens materię potentiã, ipsam esse materię substantiam. & primo phys: com: 70. ait, potentiam differre à materia. si ergo prima, à secunda non discrepat sententia; planum est, relationem, & fundamentum idem esse realiter, prædicamentaliter autem siue ratione differre. Ex his ergo, quæ dicta sunt, clarissimū est, relationem primo modo sumptam, nempe quantum ad id, quod dicit in recto, & intrinsecè idem esse realiter cum fundamento. Porro, quantum ad secundum modum realiter differre videntur: etenim, fundamentum cum sit quid absolutum, terminum nequaquam includit, relatio verò, quia est ad alterum, ipsum includat, necessarium est: ideo realis est inter illa distinctio. Aliqua præterea, re essentia, siue prædicamenti distinguuntur, suntq; illa, quæ realiter differunt, & quæ in diuersis prædicamentis habentur: alia verò re existentia, quorum alterum, sine altero consistere potest, in quorum haberi numero possunt accidens, & subiectum, album, & dulce, & quæ sunt generis eiusdem. Ex hac autem distinctione, multorum opiniones, quæ in huiusmodi negotio inter se pugnare videntur, conciliari possunt. Sane, si relationem, eiusq; fundamentum secundum esse, siue rem essentia spectes; tunc absq; dubio, non sunt idem realiter: secundum verò esse existentia, ab inuicem realiter discreta non sunt. Dicam aliter, quod tamen in idem recidit: aliqua inter se distinguuntur subiecto, vel diffinitione: relatio autem, à suo fundamento, non quidem subiecto; sed diffinitione distinguitur: relatio enim, & fundamentum eidem accidunt subiecto; ideo subiecto distinguere non possunt; sed eadem sunt omnino: quoniam autem in diuersis esse videntur prædicamentis; ideo diffinitione separantur: diuersorum enim generum, & non subalternatim positorum, diuersa sunt genera & differentia. Adde, quod quamuis nulla relatio in subiecto, à fundamento diffentiat; nulla tamen eadem est fundamento, in subiecto mutuo: remota namq; relatione, fundamentum consistere valet. Aliqua namq; sunt in subiecto mutuo, ac conuertibiliter, ita vt vnum, sine altero non insit, aut de aliquo subiecto prædicetur: quod planè relationi non conuenit, respectu sui fundamenti, vt dixi. Alia verò sic se habent, quod vnum potest sine altero existere: quod congruit relationi. Itaq; relatio, in recto, & intrinsecè, secundum esse existentia, ac subiecto non mutuo à suo fundamento realiter non differt: alio verò modo realiter distinguuntur. Verum nonnulli contra prædicta argumentari non desinunt, vt dicetur capite sequenti.

Auerroes.

Quomodo relatio differt à fundamento.

Re essentia & existentia distinguuntur.

Relatio à suo fundamento diffinitione non subiecto distinguitur.

CAP. III.

Relationem, à suo fundamento realiter differre.

Relatio, & fundamentum in distinctis prædicamentis habentur, vt clarissimè patet: igitur sunt duæ res: nã ex 6. met: distinctio entis in 10. prædicamenta, est planè distinctio entis realis. proinde quodlibet prædicamentum, ens reale dicendum est: sunt ergo decem res, atq; ita relatio, & fundamentum, quoniam in di-

2. am in distinctis sunt predicamentis; duæ quoque res appellantur. Amplius, substantia, et accidens non sunt una, atque eadem res: sed relationis fundamentum est substantia. distinctio siquidem numeralis Mercurij, et Platonis super utriusque substantia fundatur: relatio vero realis est accidens, utpote in predicamento ad aliquid, quod in numero predicamentorum accidentium habetur: igitur, ab invicem realiter dissentiunt. Sanè, auctore phil. 12. met. com. 19. diversorum generum, id est, predicamentorum, diversa sunt principia et elementa: sed relatio est aliud genus à quantitate, et qualitate, et actione, et passione, quæ sunt fundamenta relationis. cum igitur, diversa sint fundamenta, ac relationis principia; necessario ergo realiter distinguuntur. Adhuc, nulla substantia in genere, potest esse idem realiter quod relatio; sed distinctio substantialis inter individua eiusdem speciei, est relatio, quæ in substantia fundatur: in huiusmodi ergo relationibus, distinctio habetur realis à suis fundamentis. In creaturis præterea, fundamentum non continetur sub significatione nominis relatiui: id enim quod continetur sub significatione nominis relatiui, est alia res: fundamentum ergo, ab ea re, quæ sub nomine relatiui habetur, distinguitur omnino. Item, quæcumque opposita in eodem semper permanente successivè fundantur; ab illo utique realiter differunt: sed similitudo, et dissimilitudo in eadem quidem albedine, illa semper eadem permanente fundari possunt: ab illa ergo realiter distinguuntur. Sanè, illa realiter differunt, quorum alterum recipit augmentum, altero eodem modo permanente. sed albedo, quæ est fundamentum una consistere valet, similitudines verò augeri: igitur secundum rem dissentiunt. Amplius, illa, quæ ita se habent, quod unum altero intensius sit; reali utique distinctione ab invicem separantur: sed album potest esse albus, minusque simile: ergo quod prius. Amplius, si relatio à fundamento realiter non dissentit; tunc planè æqualitas, et similitudo magis different, quam similitudo, et relatio potentie actiue, quæ fundatur in eodem colore, quod est falsum: similitudo enim, et potentia activa in colore fundatæ diversi generis sunt. Præterea, relatio rationis, est alia res rationis à suo fundamento: igitur, relatio realis realiter differt à suo fundamento. His ergo atque similibus nituntur nonnulli probare, relationem realem, à suo fundamento realiter differre.
3. 4. 5. 6. 7.

CAP. IIII.

Solvuntur Argumenta.

1. **Ad primum**, et cætera quæ sequuntur, ex prædictis patet solutio: relatio enim, et fundamentum secundum quidem rem essentia, non autem existentia distinguuntur. Præterea, predicamenta quatenus res sunt, distinguuntur realiter, nequaquam necesse est: alioqui actio, et passio, cum unus sint motus numero, ut dicitur 3. phy: duo utique predicamenta dicenda non essent. verum, quatenus sub formali ratione consistunt; una profecto res sub distinctis predicamentis non ponitur. itaque predicamenta esse decem res, duobus modis intelligi potest, aut certe esse decem res: quatenus scilicet omne predicamentum signatum, est res, et verus est sensus. aut quia omne predicamentum signatum, comparatum alteri, est res, et res quidem distincta: quod sanè non approbo. Exemplo nobis esse possunt perfectiones divinæ, quæ licet suis rationibus formalibus distinguantur; non tamen res distinctæ dicendæ sunt: relatio ergo, et fundamentum diffinitione; non autem subiecto distinguuntur. Ad 2. maior, uno quidem modo est vera, altero verò, falsa reputatur. si enim intelligas accidens, ut aliquod substantiæ superadditum, atque inherens; tunc absque dubio, substantia et accidens eadem res nequaquam sunt. quod si certè id dixeris, quod est extra rationem rei, ita sanè idem sunt. Quando ergo dicis, relationis fundamentum, est substantia: approbo quidem, et cum iterum dicis, omnis relatio est accidens, non inficias ibo, siue obstita: si prima

si primo, aut secundo modo intellexeris: etenim, relatio in quantitate, vel qualitate fundata; accidens plane primo vel secundo modo dici potest. sanè ad fundamenti rationem non attinet, quippe, cum quantitas sine æqualitate intelligi valeat. Porro, relatio in substantia fundata, ut potè creatio passiua, secundo modo, accidens nominatur: nihil enim realis super fundamentum addit. Dicis, si omnis relatio realis ad prædicamentum ad aliquid pertinet, aliqua verò relatio substantia sit; ad prædicamentum ergo accidentis pertinebit? utiq. Nam si motus & terminus sint idè realiter; profectò, generatio passiua, & substantia genita similiter idem erunt: generatione autem passiua, sub passionis prædicamento contineri, satis liquet. itaq. substantiam in prædicamento accidentis, nò quidem ratione substantiæ, quandoquidem prædicamenta formaliter impermixta sint, inueniri, non est impossibile. Ad probationem dico, Aristotelè in loco iam citato, & com: 22. per principia, & elementa, formam, & priuationem, atq. materiam intelligere, quæ licet in omni genere proportionaliter inueniantur; alia tamen sunt aliorum generum: ut potè in genere colorum, forma est albedo, priuatio, nigredo, materia, superficies. Itaq. relatio, si alia, atq. alia habeat elementa, materiæ, vel subiecto in quo recipitur, non autem fundamento comparanda est: quando suum fundamentum est accidens: atque ita est alia res à suo subiecto. similitudo siquidem, quæ est identicè albedo, est alia res à corpore albo: igitur, quoad diuersitatem elementorum, relatio, fundamento comparanda non est: neq. hæc fuit Aristotelis sententia; sed subiecto potius, cuius respectu, ab eo in accidente ià fundato, realiter distingui, approbo. Ad 3. maior vera est formaliter, non autè realiter: hæc enim ita vera est, nulla substantia est relatio, sicuti ista, nulla substantia est quantitas: quando autem prædicamentum negatur à prædicamento, de formali prædicatione intelligi debet, non autem de identica: alioqui, hæc non esset identica, actio est passio; quæ tamen secundum prædicationem formalem, veritatem non habet: illa ergo maior de prædicatione formali intelligenda est. Ad confirmationem, relatio, si subiecto, non autem fundamento comparetur, quod signatur nomine relatiuo, est quidem alia res à subiecto, dum modò in potentia actiua, vel passiua, aut in actione, vel passionis fundetur: nam quæ in substantia fundatæ sunt, à subiecto non distinguuntur, nec etiam à fundamento. Ad 4. verum quidem est secundum rem essentiæ, prædicamenti, & diffinitionis, non esse eadem subiecto mutuo, non autem secundum rem existentiam, & subiecto non mutuo; pari quoq. facilitate soluitur confirmatio. Ad 5. patet responsio: differunt, ut dixi, re existentie, & diffinitione, non autem re essentiæ, & subiecto. Ad 6. verum planè est, relationem, ac similitudinem, quoad rem subiecti magis differre siue existentie, non autem quoad rem obiecti, diffinitionis, vel essentiæ. Ad 7. negatur similitudo: vel fortassis totum argumentum est concedendum: secundum eum sanè modum, quem toties inculcando insinuauimus. Verum alia opinio, quæ de hac materia aliter sentit, in sequenti capite est excutienda.

3. Subiectum est homo, fundamentum potentia generandi. terminus à quo est pater, terminus ad quem, est filius relatio paternitas.

4.

5.

6.

7.

CAP. V.

Relationem, & fundamentum idem esse.

I relatio, à suo fundamento realiter distingueretur; tunc in relationibus esset processus in infinitum: duæ namq. similitudines, à duabus albedinibus distinguerentur, quæ sunt earum fundamenta: & illæ adhuc possent esse similes; sic etiam aliæ, atq. ita in infinitum procederetur. quare ad fundamenta standum est, quæ suæ sunt relationes. Sanè, distantia, quæ est relatio, à suo fundamento non differt: aliter dum ego mouerer, distinctas relationes ab omnibus, quæ à me distant, producerem, atq. causarè. Profectò, aut in instanti, aut in tempore acquiri-

Relationem à suo fundamēto realiter nō distingui.

3. tur. sed in aliquo istorum acquiri non potest: ergo eadem etiam questio ad fundamen-
tum spectat, quippe, cum non sit quantitas mobilis: illa enim non augetur, aut multipli-
catur, sicut distantia, nec potest esse locus: locus namque non est in re, quæ distat, nec est
ubi: respectus enim est, in relatione fundatus: quomodo ergo est relationis fundamen-
tum. relatio ergo, & fundamentum idem sunt realiter. Amplius, differentia ab eo, cuius
est differentia realiter nequaquam differt: igitur relatio secundum rem à suo funda-
mento non discrepat. Tenet consequentia: nam relatio per fundamentum à relatione dif-
fert. Sanè, si res ita se haberet; relatio fundamento adueniens, illud compositius redde-
ret, atque augmenti multitudine cumlaret: quod reuera falsum est. in Deo præterea es-
set compositio, quippe, cum in eo sint relationes additæ. Item, si relatio à suo fundamento
differret: igitur, materia prima est subiectum accidentis. potentia siquidem materie
ad formam, est relatio, ut dicitur. 1. phys: com: 70. sed hæc à materia differt: subiectum
ergo accidentium, materia prima diceretur. infinita præterea in quolibet, res distinctæ
inuenirentur, ob partes, quæ aliquantisper inter se diuiderentur. Amplius, Mercuri-
um esse patrem, nil aliud est quam Mercurium habere filium, sed filius nihil addit Mer-
curio: relatio ergo, ultra fundamentum, nihil addit subiecto. non ergo distat à funda-
mento, alioqui esset accidens, per accidens, possetque adesse, & abesse præter subiecti
corruptionem, atque ita Mercurius, & Tatinus absque relationibus consistere possent. Ite-
rum, si relatio esset alia res à fundamento; posset utique dici terminus motus: per rela-
tionem namque ipsum fundamentum, cui relatio aduenit, mutationi reali subderetur. sed
hoc quidem philosopho aduersatur in 5. phys: disputanti in relatione motum, vel mu-
tationem non esse. Similitudo præterea, siue relatio haberet proprium inesse; aliud pro-
fecto ab inesse albedinis, atque ita si aliqua relatio super substantiam fundaretur, ob suam
planè accidentalitatem, accidentalis esset: quod Simplicio in prædicamentis nequaquam
probatur. Prius, inquit phil: de quantitate, & qualitate, quam de relatione loquitur, quia
nimirum in istis, relatio immediate, non autem in substantia fundatur. Id autem de re-
latione accidentali intelligit: relatio super substantiam immediate fundata, propria ac-
cidentalitate carebit. Insuper, relationis genus compositum esset ex in, & ad, quod om-
nino iudicatur absurdum: primus namque cuiuslibet generis primi conceptus, ut simplex
sit, necesse est. Amplius, relatio in suas distinguitur species, penes fundamenta, vel se-
cundum fundamentorum distinctionem: non enim dominium à paternitate differt pe-
nes id, quod est esse ad aliud; sed penes fundamentum potius. de alijs verò relationi-
bus idem est iudicium. Quare, si relatio realiter à fundamento distingueretur; ex se u-
tique in suas species formaliter distinctionem haberet. Relatio ergo à suo fundamento
realiter non differt.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

AD primum, negatur consequentia: relatio namque seipsa ad fundamentum re-
fertur sine fundamento certè esse non potest, neque sine conditione ad eius
fundamentum, atque ita ad fundamentum stabit, nullusque processus in infini-
tum sequatur, necessarium est. Ad confirmationem dico: dum ipse moueor,
in his, quæ à me distant, rem quidem causari ab illis distinctam, secundum rem diffinitio-
nis, prædicamenti, vel essentia, non autem subiecti, vel existentia, potest certè relatio ali-
qua noua fieri alicui, aut quia ambo extrema mutantur, vel alterum tantum, aut certè
quoddam tertium, ut refert Auerroes 8. phy. Ad aliam probationem Relatio distantia
non per se acquiritur: sed terminum ad quem consequitur: atque ita dici potest, quod in in-
stanti

stanti acquiratur, sicuti de termino ad quem dicere consueuimus. Porro, distantie fundamentum est locus, nec obest in eodem subiecto relationem esse, in quo eius inuenitur fundamentum: nam potest inter aliqua noua consurgere relatio per aliquod fundamentum: hoc enim fundamento conuenit, ut id sit, per quod relatio insit subiecto, siue illud idem insit subiecto, siue non. Ad 2. Relatio secundum rem essentiae, quatenus est accidens ab habitudine non differt, quam habet ad subiectum, vel fundamentum. Ad confirmationem dici potest, relatiuum compositius dici secundum rem prædicamenti, non autem existentiae. Ad confirmationem aliam respondeo: relationes, quæ de deo dicuntur, non esse alicuius generis, sed transcendentia esse genera. Cum ergo relationes in deo non sint per modum actus, quia in deo, essentia non se habet ut potentia, relatio uero, ut actus; igitur in deum nulla cadere potest compositio. Ad 3. consequentia, pro accidentibus imperfectis, utpote pro dimensionibus, potentia, & huiusmodi ab Auerrois sequacibus admittitur: de qua quidem materia alibi nobis latius loquendum est. Infinitas quoque res respectiuas in potentia, non autem absolutas, & in actu nonnulli admittunt. Ad 4. uerum quidem est, Mercurium patrem esse, nil aliud dicere, quam Tatium filium habere: hoc autem intelligendum est secundum rem existentiae, & subiecti, non autem essentiae, & prædicamenti. Ad confirmationem dico, relationem à Mercurio posse adesse, & abesse; non tamen stante fundamento. Ad 5. Mutari bifariam sumitur ad se, & ad aliud: prout ad relationem non est motus, ut in terminum ad se, bene uero ut ad aliud. unde relatio, proprium habet inesse, aliud ab inesse fundamenti, non quidem secundum rem existentiae, vel subiecti; sed essentiae, prædicamenti, & diffinitionis. Sanè, sicut relatio non ad se, sed ad alterum forma esse dicitur; ita planè ille, cui aduenit relatio, non ad se, sed ad aliud mutatur. Quare, si mutari perinde sit, ac aliter se habere nunc, quam prius, idque respectu sui, tunc absque dubio, ad aliquid motus esse non potest si uero mutari, ad aliter se habere, tum ad se, tum ad aliud commune sit; tunc mutatio est ad aliquid, quod Simplicius intellexisse uidetur: secundum relationem siquidem aliquis aliter se habet ad alterum. Philosophus autem, quoniam aliquid aliter se habere ad alterum, illo aliter non se habente, impossibile putauit; hac de causa ad aliquid motum, siue mutationem non esse firmissimè docuit. Ad 6. Approbo planè relationem in suas species, suam distinctionem habere: sed illam per fundamenta nobis innotescere, idque ob modicam, quam ipsa in suis fundamentis habet entitatem. Simile quiddam accidit in alijs accidentibus, quæ modicæ sunt realitatis, quorum planè intrinseca distinctio, extrinseca innotescit. Fieri ergo potest, ut relatio aliquo modo à fundamento distinguatur, habeatque nihilominus formalem distinctionem. Quomodo ergo relatio, & fundamentum sint idem, dixi.

QVAESTIONIS SECVNDÆ CAP. I.

Relatio est formalis ratio, alterius correlatiui relationis terminandæ.

Relatiuo tria inesse scimus, nempe subiectum, cui inest relatio: fundamentum, per quod illi inest: & tertium est ipsa relatio. Exempli gratia, in patre est homo, cui inest paternitas, vocaturque subiectum, uirtus generatiua, qua genuit, & per quam inest sibi paternitas, & hæc quidem fundamentum dicitur, atque ipsa paternitas, quæ relatio nominatur. Amplius, terminus quoque filiationis est pater: relatio uero terminandi, ob quam pater ad filium dicitur formaliter, ipsa uidetur esse relatio nempe paternitas, non aliquod absolutum, quod paternitate prius esse putetur. Sanè, quemadmodum dicere consueuimus, & animam scire, & scientiam,

Subiectum.
Relatio.
Fundamentum.
Terminus.
Ratio terminandi.

nibus.

Relatio est ratio terminandi.

entiam: animam quidem, ut materiam, & subiectum, scientiam verò formaliter: ita planè dicere valemus, patrem ad filium referri. subiecto, quia nimirum homo est, fundamento verò, ob potentiam generandi, qua & ipsum genuit: formaliter autem, ipsa paternitate. Quod ergo refertur, est relatiuum, ut pater: quo verò refertur, ut materia, & subiecto, est homo: quo autem, veluti conditione referendi, potentia vocatur generandi. deniq; quo refertur, tanquam conditione formali referendi, est ipsa paternitas. Profectò, eo sanè modo se habet albedo ad album; quo planè paternitas ad patrem, seu relatio ad relatiuum. sed album, albedine formaliter est album: igitur est formaliter ad aliquid relatione.

1. Amplius, eo planè relatiuum refertur, suamque terminat relationem, quo in esse relationis constituitur; sed formaliter relatione est tale: igitur relatione propriè refertur, & terminat. Sanè, per illud terminat alterius relationem relatiuum mutuum; per quod utique in diffinitione eius ponitur sed hoc fit relatione, authore philosopho 6. Topicorum, & Porphyrio, ergo quod prius. Adhuc, Ratio præcipua relatiui terminandi, illa præcipuè dicenda est, quæ, ut relatiua sint simul natura, efficit, atq; operatur: sed hæc paternitas, siue relatio dicitur: igitur, ipsa est causa alterius correlatiui relationis terminandæ: nam si absolutum aliquod hoc fungatur officio; tunc planè vnum relatiuum, siue relatio, sine altero & intelligi, & diffiniri posset, quod falsum est: relationis enim intellectus, ex fundamento, formalitè termino dependet. Quicumq; præterea vnum relatiuum diffinitè cognosceret; non statim alterum sciret, atq; intelligeret: ignoraret enim alterius absolutum, quippe, cum vnum relatiuum, cum alterius absoluto minimè conuertatur. sed hæc, philo.

2. doctrinæ in prædicamentis aduersantur omnino. Amplius, ea certè ratione, vnum correlatiuum, alterius rationem terminat; qua profectò ad ipsum refertur, ut dicitur in prædicamentis. sed non refertur per absolutum: igitur, per absolutum terminandæ relationis potestatem non habet. Item, substantia non est ad aliquid, sed absolutum est substantia: ad aliquid ergo esset, saltem, quia aliud est ad ipsam, si absoluto alterius correlatiui, relatio terminaretur. Item, manente domino, quatenus dominus est, cæteris circumscriptis; ad ipsum omnino seruius refertur, & è conuerso: terminandæ ergo relationis ratio formalis, est correlatio opposita, & non aliquod absolutum: illo namq; posito, si relatio non adsit, ab aliquo alio terminari non potest. Iterum, si filiatio non sit per se ratio terminandæ paternitatis, sed aliquod absolutum potius; filiatio utiq; ad terminum paternitatis, siue ad id, quod est pater spectaret per accidens: atq; ita primi, & secundi modi relatiua, similia essent tertij ordinis relatiuis, quippe, quæ mutua conuertentia priuarentur: vnum enim ad alterum per se referri non posset. Amplius, terminari perinde est; ac esse vel dici ad aliud: sed relatio, seu relatiuum est per se ad aliquid, ut terminabile ad terminum: igitur, est ratio terminandi: per idem enim relatiuum terminandi habet rationem; per quod reuera, alteri opponitur correlatiuo: sed hoc est per relationem, & non per absolutum. siquidem oppositi relatio est, ut ad aliud sibi oppositum, idq; sicut ad terminum: igitur, relationis interest, alterius correlatiui relationem terminare. Præterea, si aliquod absolutum in filio, est ratio terminandi; illud ergo absolutum, filiationem præcederet, essetq; ab ea essentialiter distinctum: atq; ita per filiationem suppositum non produceretur, nec à patris supposito distingueretur. vnde & patris suppositum, sine filiatione, paternitatis relationem esset terminaturum: quod planè philosophi evertit doctrinam, quam in prædicamentis traditam esse videmus. Ex his ergo atq; similibus constat, terminandæ alterius correlatiui relationis formaliter, alterius esse correlatiui relationem oppositam, non autem aliquod absolutum.

CAP. II.

Relationis terminum formalem esse aliquod absolutum.

Nullus

*N*illus terminus, vel ratio terminatiua, eiusdem est prioritatis cum re determinata, siue determinato; imò illo prior sit, est necessarium omnino sed relatio non est prior correlatiuo: etenim sunt simul natura, ideo si non habet auctoritatem præcedendi; nec etiam habebit auctoritatem terminandi.

Amplius, illa dicuntur relatiua tertij ordinis à philosopho 5. met. ad quæ alia referuntur: igitur, relatio non est ratio formalis terminandi, vt dixi. Tinet consequentia: nam relatiua tertij ordinis, vt absoluta, non autem, vt relatiua, terminant, quæ ad se referuntur. Adhuc, actus, quatenus est prior potentia, ipsam diffinit: igitur, absoluto conuenit terminare, & non relatiuo. Antecedens est Arist. 9. met. consequentia patet: actus enim, vt est relatiuum, prior potentia nequaquam dici potest. quatenus ergo est absolutum, potentia terminat relationem. Iterum, si relatio est ratio formalis alterius correlatiui, relationis determinandæ; tunc planè in diffinitionibus circulus inueniretur: etenim vnius relatio, ratio esset diffiniendi alterum: quod reuera in diffinitionibus admitti non debet. Præterea, omnis relatio per terminum ad quem diffinitur: igitur, diffinita relatione per diffinitionem, terminus ad quem prior esse videtur: igitur, quatenus est absolutum, non autem relatiuum, rationem habet terminandi. Sanè, illud, quod est prius natura ipsa relatione terminata; est absq; dubio terminus quo illius: terminus enim quo, saltem vt fundamentum ab ipsa relatione præsupponitur. sed hoc est absolutum, & non mutua correlatio realis: sunt enim tales simul natura. Ergo quod prius. Amplius, sicut se habet fundamentum respectu relati, siue in relato; ita absq; dubio, terminus quo, in terminante: sed fundamentum est aliquid absolutum, ergo & terminus quo similiter se habebit. Amplius, omnis relatio à termino, atq; à fundamento dependet, & ex consequenti, illis posterior esse videtur. sed relatio opposita, hac relatione, cum sint simul natura, prior esse non potest: igitur, terminus esse nequit: nam ab ea dependere non valet, alioqui circulus admitteretur. Omnis præterea habitudo inter extrema, præsupponat necesse est illius habitudinis extrema: sed omnis relatio est habitudo inter fundamentum, & terminum: igitur terminum præsupponit, non autem oppositam relationem: ad eam ergo non terminatur. hanc autem sententiam, exemplorum varietate illustrare, ac confirmare possumus: effectus namq; primæ causæ, ad primam quidem causam, est relatio realis. sed hæc ad relationem realem, quæ non est, non terminatur; nec etiam ad relationem rationis: igitur ad absolutum. Item, scientia ad scibile, quod aliquando non est, terminatur: non quidem ad realem relationem iam non existentem, neq; ad relationem rationis: ens namq; rationis non est terminus relationis realis. Igitur, ad absolutum in scibili terminabitur. Hæc atq; similia adduci solent ab his, qui subtiliter, acutèq; huius rei veritatem indagare, atq; perscrutari, & inuenire voluerunt.

Exempla.

CAP. III.

Soluuntur argumenta vtriusq; partis.

*V*i huiusmodi discordes, atq; subtiles pugnantium sententias conciliare uellet, posset utiq; dicere, bifariam aliquid ad alicuius rationem referri, aut certè ratione generis, aut sanè ratione speciei. vnde, homini rationale competit, secundum quidem speciei, non autem generis rationem. Porro, relatiuo, habere virtutem terminandi alterius relationem, idq; relatione, ex specifica, non autem ex generica conuenit ratione: multa enim absoluta, non relatione, tanquam ratione terminandi, utpote relatiua tertij ordinis, sua correlatiua determinant. hoc modo, si intelligas argumenta iam proximè adducta; absq; dubio, in soluendis illorum difficultatibus, parū, aut nihil laborabis. Sanè, alterius correlatiui relationis terminandæ, non generis quidem sed spe-

Conciliantur
opinionēs.

nibus.

Soluuntur ar
gumenta.

sed speciei illi congruit ratione: est enim hoc modo reciprocum, habetq; habitudinem sui correlativi terminandi per relationem: per se enim ad illud refertur, non aliud verò ad ipsum. Qui igitur, huiusce cupiunt sententiæ sequi fautores; ad argumenta opposita respondere valent. illa siquidem de relatiuis tertij ordinis intelligenda esse, non autem de reciproci, contra quorum naturam huiusmodi rationes non militant. Ad illud, de relatiuorum diffinitione dico: vnum relatiuum per alterum diffiniri. proinde nego, illud esse diffinitione prius: nam hoc est proprium relatiuorum, vt diffiniens, & diffinitum sint simul natura, nec vnum, altero notius dici potest. quam ob causam, secundum Boëtij sententiam condesiniuntur potius, quàm vnum ab altero diffiniatur: sunt namq; tum diffinitione, tum etiam natura simul. ex hoc etiam patet, quomodo in diffinitionibus circulus esse non possit. Sed de termino relationis deinceps loquamur.

CAP. IIII.

Terminum relationis ad conceptum ipsius quidditatum attinere.

Vidditatuus conceptus in non habentibus descriptionem, perinde est, ac ratio formalis, qua scilicet res apta est concipi: nonnunquam autem formaliter sumitur pro actu concipiendi, interdum verò obiectiue pro re, quæ concipitur, vel quæ apta est concipi. itaq; conceptus quidditatuus, est conceptus rei obiectiuus. Quæstio ergo est, si terminus, ad quidditatem relationis obiectiuam pertineat; ita, vt sine termino intelligi, aut diffiniri non possit. Ceterum,

Vna opinio.

Contrariæ
rationes.

1.

2.

3.

cum ex termino, & fundamento relatio pendeat, quæ alterius generis esse videntur: ex his, quæ in proprio genere sunt relationis, diffinitionem nequaquam constare, quidam dixerunt. Quorum reuera sententia mihi non probatur: nam quando aliquod genus per oppositas diuiditur differentias; species utiq; illius generis, tum ex eo, tum etiam ex differentijs diuidentibus, constituenda sunt. Sed relatio sicuti & alia prædicamenta, per differentias oppositas diuiditur, alioqui eiusdem essent speciei relatiua omnia: relationis ergo species, per genus, & differentiam diffiniri poterit. Amplius, quod ex partibus constat essentialibus, per ipsasmet etiam diffinitionem suscipere potest: diffinitio enim, rei est cognitio à partibus essentialibus expressa. Sed relationis species, instar aliarum perfectæ specierum, ex genere & differentia, tanquam ex essentialibus partibus constat: igitur, diffiniri potest. Sanè, ex his planè consistit species prorsus omnis, in quæ iam resoluitur: sed in differentiam veluti in rem, qua ab alijs distinguitur specificè, & in genus, quo cum alijs cognationem habet, & conformitatem, resoluitur. ex his igitur constat, & diffinitur, in quæ reducitur. Adhuc, quemadmodum prædicamenta sunt impermixta, ita omnino diffinitio essentialis, ex rebus alterius prædicamenti constari non potest; sed ex his quidem, quæ ad illud attinent genus, in quo est res diffinienda. sed relatio est prædicamentum: illius ergo diffinitio ex proprio genere, & differentia constat. siquidem, de omni specie relationis in primo modo dicendi per se prædicamentum relationis dicitur. Porro, quidquid huiusmodi est, diffinitiuum nominatur, siue habens potestatem diffiniendi. Itaq; quemadmodum quodlibet accidens, præter eam, quam per additamenta diffinitionem recipit, diffinitur etiam per sua intrinseca essentialia; ita certè relationi competit, quippe, quæ non solum per extrinseca, verum etiam per intrinseca sui generis, diffinitur. Reuera per propriam differentiam relatio, ab alia non eiusdem speciei existente, discernitur, atque distinguitur: per terminum autem, siue fundamentum originaliter tantum. Cum igitur hæc ita se habeant, perscrutando quærimus, si relationis terminus ad

quiddi-

Terminū esse
de conceptu
obiectiuo re-
lationis.

quidditatem obiectiuam pertineat, quod quidem Peripatetici approbare videntur: passim namq; Aristoteles ideo vocat relatiuum ad aliquid, quia nimirum eius esse, est ad aliud. siquidem, quidquid ad primam rei rationem spectat; ad illius utiq; quidditatiuum conceptum spectet, necessarium est: prima namq; rei ratio, & ipsius quidditatiuus conceptus idem omnino sunt. quam ob causam, sine termino relatiuum, siue relationem diffiniri non posse, clarissime patet. Amplius, quemadmodum homo sine rationali, recte, perfecteq; intelligi non potest; ita absq; dubio, relatio, sine termino, nequaquam intelligitur: terminus ergo ad quidditatiuum relationis conceptum spectat. Iterum, quod rationi formali generis conuenit; illud idem formali speciei conueniat, opus est. sed ad formalem relatiui rationem terminus pertinet: relatiuum enim est, quod hoc ipso quod est ad aliud se habet. igitur, terminus ad omnem penitus relatiui speciem attinet. Item, quod secundi modi per se prædicata præcedit, ad rei conceptum quidditatiuum attinet. sed esse ad terminum, omne prædicatum secundi modi per se relationis præcedit: est namq; per se primo relatiui ad aliud esse. Ergo quod prius. Præterea, pater est relatiuum ad filium, aut per accidens utiq; aut per se; si primo modo, tunc recte intelligeretur pater, sine esse, siue habitudine ad filium: quod falsum est. si verò secundo modo, ad rei conceptum pertinet quidditatiui: quod enim per se est, ad rei rationem spectat: terminus ergo, est quidditatiuus relationis conceptus. Præterea, Relatio, sine fundamento intelligi potest, non autem sine termino: igitur ad relationis essentiam, siue quidditatem terminus potius, quam fundamentum spectat. Sed relatio in 2. modo per se fundamentum respicit. igitur, terminus, ut sibi intimiorem in primo modo intuetur: atq; ita ad relationis attinet quidditatiuum conceptum. Ex quo patet, relationem sine termino intelligi non posse. Profectò, omnis effectus in actu, à causa in actu existente dependet. sed relatio à termino effectiue dependet: huiusmodi namq; dependentia ad causam reducitur efficientem. Quare, si relatio est in actu; & ipse quoq; terminus erit in actu. Præterea, relatio quidditatiue est ad aliud: igitur illud aliud, ad quod relatio est, nihil esse non potest: sed aliquid sit, necesse est: huiusmodi autem, terminus est: igitur, relatio sine termino non intelligitur. Sanè, relatiua ad conuertentiam dicuntur, quare necesse est simul coexistere: non ergo sine termino, relatio existit, siue intelligitur. Amplius, si relationem, sine fundamento in actu esse, est impossibile; multo magis sine termino: intimior namq; atq; proximior est illi terminus, quam fundamentum. siquidem relationis habitudo, ordine essentiali, ad terminum prius, quam ad fundamentum intendit. Itaq; terminum esse de conceptu quidditatiuo relationis, ipsamq; sine termino intelligi non posse, satis clarè me dixisse puto.

CAP. V.

Ad relationis quidditatiuum conceptum, terminum non pertinere, nam sine illo intelligi potest.

Minis relatio, omneq; relatiuum ex proprio consistit genere, & differentia: omne namq; quod est in prædicamento, siue est prædicamentum, ex proprio genere, & differentia, constat. sed terminus non est relationis genus, aut differentia: ex illo igitur, relatio nequaquam constabit: terminus namq; alterius est speciei, atq; res omnino absoluta. Sanè, quod ad alicuius spectat quidditatiuum conceptum; ab illo minimè dissentit, sed idem prorsus illi est: at, relationis terminus, non ita se habet cum relatione, ut patet recte intuenti: igitur, non est de illius conceptu quidditatiuo; alioqui dicendo, Mercurius est pater alicuius filij, in nugationem incideremus: filius siquidem bis repeteretur, in se quidem semel, & in patre iterum. Amplius, alterum oppositorum, ad rationem alterius oppositi quidditatiuam

Relatio sine termino non potest intelligi.

3. *ditatiuam non spectat; aliter sibi met esset oppositum: sed relatio suo est termino opposita, praesertim si sit ipsa ad oppositum, veluti est contrarietatis relatio, aut aliqua huiusmodi. terminus ergo ad quidditatiuam relationis conceptum non spectat. Item, quod est de alicuius quidditate, ac ratione; profecto formaliter in illo continetur, aliqui diffinitio extra diffinitum inueniretur. sed relationis terminus, in ipsa formaliter non continetur: est enim res extrinseca, atque absoluta. ad illius ergo rationem non spectat quidditatiuam. Planè, species perfecta, atque completa in aliquo genere, ad alterius speciei quidditatem non attinet, aliqui specierum quidditates, confusions detrimentum paterentur, destruereturque pulcherrimus naturæ ordo sed terminus est species completa in genere substantiæ: igitur, non est de quidditate alterius speciei. Adhuc, ens diuiditur per absolutum, & respectuum, sed terminus est ens absolutum, relatio verò ens respectuum; ad quidditatem ergo relationis non attinet: quando enim aliquod commune per oppositas secatur differentias; altera sanè, ad alterius rationem constituendâ, potestatem non habet: ergo quod prius. Præterea, quod ponitur in alicuius diffinitione, siue ad illius conceptum quidditatiuam spectat, de eo utique prædicatur in primo modo dicendi per se. sed terminus, de relatione non prædicatur in primo modo dicendi per se: sunt enim ab inuicem realiter, & specificè distincta: ergo, ad illius quidditatem non pertinet. Iterum, quod diffinitur per aliud, tanquam per additamentum, absque illo intelligi potest: queamodum albedo, sine pariete intelligitur. sed relatio, per suum terminum, quasi per additamentum diffinitur: potest ergo sine termino intelligi, atque ita terminus non est, siue spectat ad quidditatiuam relationis conceptum. Amplius, materia*
4. *est in potentia ad omnes formas: igitur, relatio potest sine termino intelligi: Tenet consequentia: illa siquidem materiæ potentia, respectum indicat, non quidem ad formam existentem, cum iam non existat; sed ad futuram potius. unde ille respectus est rei non existentis, potest ergo relatio, sine termino & intelligi, & esse. Item, omnis per se effectus, à sua causa per se dependet omnino; sed causæ finalis effectus, à fine, veluti à causa per se dependet, quando nimirum finis causat, at tum temporis, finis non est: dependentia ergo, siue respectus est rei nondum existentis. Adde, quod virtus primi causantis, omnes prorsus formas, tum generabiles, tum etiam corruptibiles continet. proinde, earum omnium productiuum nominari potest. sed huiusmodi productiuum ad producibile nondum existens refertur: ergo quod prius. Itaque, terminum non esse de relationis quidditatiuo conceptu, ipsamque intelligi posse relationem, sine termino, manifestauimus.*
5. *Quod relatio sine termino possit intelligi.*
6. *8.*

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

Conciliatio rationum.

Per æ precium est scire, cuiuslibet relatiui terminum bifariam intelligi posse: vno quidem modo, pro eo scilicet, ad quod nimirum ipsum relatiuum est, nempe pro filio, ad quem pater refertur. alio verò modo, pro habitudine patris, quæ planè terminus dici non potest; sed via potius cum ultimo termino. Itaque, si primo modo, terminum intellexeris; tunc verum est, quod secundæ disputando defendunt, atque tuentur rationes. at si secundo modo percipias; profecto admittendæ sunt priores rationes. Sanè, aliquid esse de alicuius quidditatiuo conceptu, duobus quippe modis intelligitur: vnus quidem communis est, & improprius. unde id tale esse asserimus, sine quo res illa intelligi nequaquam potest, etiamsi illius pars essentialis nequaquam extiterit: atque hoc modo, terminum ad quidditatiuam relationis conceptum pertinere, affirmamus. alius autem modus proprius est, ac peculiaris, sub quo tantummodo partes essentielles continentur; veluti sunt superius de suo inferiori, differentia

Esse de quidditatiuo conceptu dupliciter intelligitur.

differentiæ essentialis genericæ, atq; specificæ: atq; ita modus ad quidditatem relationis non spectat. Amplius, si relatio, atq; illius terminus, ex suorum fundamentorum ratione considerentur; sic certè unum, alterum præcedit, & non è conuerso: nam pater hoc modo, filium præcedit, & non è conuerso. Quòd si quatenus relatiua sint, intelligentur, partim quidem considerari possunt, vt alterius dependentiam relatiui determinantia, atq; ita unum secundum naturam, alterum præcedit: aliud verò quòd ad nos tantum: partim verò, in quantum sub forma relationis consistunt, quo planè ordine sunt simul natura. Quamobrem, si quispiam dixerit relationem in suo quidem conceptu quidditatiuò, terminum non includere, siue completi, quippè cum per ipsum, tanquam per additamentum, atq; rem extrinsecam diffiniatur; id profectò rectè intelligendum est: nam si ita intellexeris, vt relatio proprio, & quidditatiuò conceptu, sine termino intelligatur, non rectè quidem sentis: sunt enim simul natura, id est, naturali intellectu. proinde, unum in suo quidem intellectu, alterum includit, & nequit sine altero intelligi. unde si quis intelligat patrem; filium absq; dubio, intelligit: pater enim est res habens filium, & è conuerso. At, si dixeris, filium non esse de quidditatiuò patris conceptu, quippe cum non sit pars illius essentialis, genus videlicet, vel differentia: bene dicis, atq; approbo sententiam tuam. Quare, si attentè hæc perpendimus, quonammodo terminus ad quidditatiuum relationis conceptum pertineat; facile intelligimus, atq; eadem facilitate argumenta omnia soluentur, opinionesq; pugnantes, conciliantur. Proinde ad primum, ita respondeo, terminum non esse de relationis conceptu quidditatiuò, propriè, vt pars illius essentialis, genus, scilicet, vel differentia; sed potius communiter, & secundo modo, cum habitudine ad ipsum. Ad primam confirmationem patet responsio, similiter & ad secundam: non enim nugatio committitur, sicut dicendo homo rationalis, licet rationale bis includatur, quia scilicet semel in se, & semel in homine: in causa autem est, quia non eodem modo accipitur: rationale namq; pars est, homo verò totum quid; sic etiam esse ad terminum, pars est relatiui, relatiuum verò est totum. Ad 2. argumentum rectè procederet, si terminus esset pars relationis essentialis propria, vt pote genus, vel differentia, modò cum sit res extrinseca, nihil planè concludit. Ad 3. patet, quomodo terminus ad quidditatem relationis pertineat: nam si formaliter in relatione contineretur; planè benè concluderet. Ad 4. quamuis terminus sit res absoluta, ob habitudinem tamen quam habet ad relationem, ad illius pertinet quidditatiuum conceptum, non quidem primo modo, vt dixi; sed secundo. proinde nihil refert, si de illius quidditate esse dicatur. Ad 5. quod ponitur in alicuius diffinitione, veluti pars essentialis, de diffinito utiq; in primo modo dicendi per se, rectè legitimeq; prædicare valet: sed terminus non hoc modo ponitur; sed vt diffiniti dependentiam determinans potius: igitur, argumentum nihil concludit. Ad 6. maior non est vera. nam relatio non ita per terminum diffinitur per additamentum, quasi sine eo possit intelligi; sed quia illius non est pars essentialis: nam etsi in quidditate relationis essentialiter nò includatur; bene tamen obiectiue. Ad 7. respectus fundamentales possunt esse ad non existens. proinde ratio productiui in Deo, similiter respectus materiæ ad formam, & animæ ad corpus, fundamentales respectus appellantur. Ad 8. respectu finis vltimi, & vniuersalis, actualis dependentia ponenda est, non autem respectu finis proximi nondum existentis; iecirco fundamentalis huiusmodi appellabitur, quæ sanè sine termino esse potest: veluti est respectus medicine ad sanitatem, nondum actu existentem. vtrum ergo terminus ad quidditatiuum relationis conceptum pertineat, dixi.

Relatiuum sine termino potest intelligi.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

*Idem relatiuum ad plura posse referri.*Referri du-
plex.

Efferri apud logicos, & methaphysicos perinde est; ac id, quod est, ad aliud esse: quam ob causam inquirendo quærimus, si idem relatiuum ad plura referri possit. Porro, idem ad plura referri, bifariam intelligitur: vno quidem modo, idem relatiuum ad plura referri, non vna quidem; sed diuersis relationibus, specie differentibus: vnde secundum hunc modum

2. modus.

Idem relati-
uum ad plura
non posse re-
ferri.

nonnulli putant, idem materialiter, ad diuersa etiam primò referri per se posse. sicut homo albus similitudine quidem ad alium album, dissimilitudine verò, ad hominem nigrum refertur. At, si diuersis quidem relationibus numero, specie nihilominus eadem referatur; idem ad diuersa referri, omnino impossibile esse arbitrantur quidam: etenim, plura accidentia eiusdem speciei in eodem subiecto esse, non est possibile; eodem quoque modo, idem diuersis relationibus numeralibus eiusdem speciei ad plura referri, vel vnu ad plura, rationi nequaquam conuenire affirmant. alio modo, idem ad plura refertur, eadem certè numeri relatione, idque dupliciter, vel quòd referatur ad plura, non veluti ad terminos; sed potius tanquam ad vnum correlatiuum, & ad aliud, vti ad subiectum, vel ad terminos oppositos, velut filiatio ad patrem, & ad filium. hoc autem modo, idem ad plura referri per se, siue per alterum, est impossibile: alioqui idem; duo esset, auctore philosopho 5. met. cap. ad aliquid. alio modo, quod idem vnica relatione, ad plura, tanquam ad plures eiusdem relationis terminos referatur: & hoc quidem verum esse affirmant, idem ad plura, vnica relatione per se, & primò referri; & non ad vnum, per alterum: pater enim, vnica paternitate, ad plures filios refertur; & non ad vnum per alterum: sed vna paternitate ad omnes. Sed huic sententiæ nonnulla aduersari videntur argumenta. siquidem, idem referri per se primò ad plura, prorsus est intelligibile: alioqui vna relatio, esset essentialiter plures. Tenet consequentia: non enim est aliqua habitudo per se primò ad plura; sed relatio secundum se, est habitudo ad aliud: igitur, relatio, que ratio est referendi vnum ad plura per se primò; necessariò esset plures essentialiter. Sanè, si esse ad aliud, est de essentia relationis, multiplicato igitur esse ad aliud, relatio ipsa multiplicabitur: siquidem multiplicata alicuius essentia, & res, cuius est essentia, multiplicabitur. Amplius, si idem relatiuum ad plura referri posset, idem certè plures, ac proprias diffinitiones haberet: relatio enim, & relatiuum esse ad aliud diffinitur; sed plura sunt esse ad, quia scilicet plures termini: ergo plures propriæ diffinitiones. Adhuc, tunc idem simul esset, & non esset, patet: nam si aliquid, vnica relatione ad plura referretur, si vnum correlatiuum fuerit corruptum; & reliquum etiam corrumpi necesse est: atque ita relatio ex parte corrupti non erit, sed ex parte remanentis: potest enim aliud remanere; sicque idem erit, & non erit, quod est absurdum.

Conciliatio
pinionum.

Sed hæc ita conciliari, aut solui possunt, præmissa prius aliqua distinctione. Referri ad plura, aut secundum identitatem rei essentia, aut existentia, vel secundum identitatem rei subiecti, aut rei diffinitionis, idque, aut per se primò, aut non per se primò intelligi potest: idem ergo relatiuum secundum identitatem rei essentia, vel diffinitionis, ad plura diuersarum rationum per se primò referri non potest: alioqui idem secundum rem essentia, & diffinitionis bis diceretur: quod falsum, & hoc fortassis innuere videntur posteriores rationes. idem autem relatiuum, secundum identitatem rei essentia, & diffinitionis ad plura referri potest: non quidem primò, vt secunda opinio indicat: nam duplum, eadem duplicitate specie, per se primò ad dimidium, & non per se primò ad multiplex refertur. Sanè, aliquid potest competere alicui duobus modis: aut certè per se primò, quod nimirum secundum propriam, atque specificam rationem illi conuenit, idque adæquatè. aut reuera non per se primò, quando scilicet, licet per causam in se existentem; non tamen per propriam, & conuertibilem sibi conuenit. Ex quo patet, idem ad plura

Aliquid com-
petere per se
primò, & per
se non primò

ad plura per se primò referri, esse impossibile: bene autem per se non primò. Caterùm, si per se primò intelligas adæquate; sic absque dubio nihil ad plura referri potest: & hoc forsitan dicunt secundæ rationes. at si intellexeris per se primò, ut ordinem indicet quòd hoc scilicet prius referatur ad illud, quam ad aliud; tunc planè idem ad plura referri potest etiam primò: non enim refertur ad vnum per alterum. hunc autem sensum imitari videntur primæ rationes. Quòd si ita liceat intelligere, nulla planè est contradic-
 Etio. Sed dicit aliquis, si esse per se primò specificam indicat rationem, vtrum distin-
 Etio formalis relationis à fundamento, an à termino proficiscitur. Sanè, duas relatio ha-
 bere videtur habitudines, & vnam quidem ad subiectum, cui inest, siue per quod inest: alteram verò ad terminum. Porro authore Boetio, prima habitudo esse, in, nominatur; secunda verò, esse ad, scilicet ad terminum. Præterea, quemadmodum philosophus docet 5. met. com. 27. talpæ, quatenus est animal, conuenit posse videre; non autem quatenus est talpa; ita planè habitudo ad fundamentum ratione generis, relationi competi-
 tit, in quantum scilicet accidentia sunt; non autem ratione speciei: alii qui omni accide-
 ti competeret. hoc autem modo, à fundamentis, formalem distinctionem relationes. for-
 tiuntur: à terminis verò, proprijs rationibus, quatenus scilicet relationes sunt. Profectò si relationes per terminos diffiniuntur, liquet omnino à terminis illarum emanare distin-
 ctionem formalem; ipsi nihilominus termini, secundum aliquorum sententiam, relatio-
 num differentie dici non possunt: sunt enim alterius generis; sed diuersorum generum non subalternatim positorum, diuersa sunt genera & differentie. Amplius, formalis rei distinctio, ex propria ipsius realitate proficiscitur: sed terminus non est propria rei realitas: igitur non est illius differentia formalis. verùm Porphyrij doctrina aliud sen-
 tire videtur: Differentia est, inquit, qua inter se species differunt: sed terminis relatio-
 num species ab inuicem separantur, seu distinguuntur: igitur formales sunt relationum differentie. Adhuc, si terminis relationes ab inuicem differunt; aut certè per se, aut per accidens; non quidem per accidens, per se ergo. at differentia planè illa dicitur, qua videlicet per se differunt species. ergo quod prius. Sed hæc ita conciliari possunt, ut dicamus terminos non esse relationum differentias formales; quatenus illarum essen-
 tiales partes sint: sed ut causæ potiùs differendi. Sed non desunt argumenta dissoluen-
 da, ut patebit in capite sequenti.

An ex funda-
 mentis sic di-
 stinctio forma-
 lis, vel exter-
 minis.

Esse in, & esse
 ad.

Termini non
 sunt differen-
 tiæ relationū.

Contrariæ ra-
 tiones.

Conciliatio
 opinionum.

CAP. II.

Idem relatiuum non posse ad plura referri.

Si idem relatiuum ad diuersa referri posset; tunc reuera, vnum atque idem haberet plura esse. Tenet consequentia: si scientia (inquit philosophus 5. met. refertur ad scibile, & ad suum subiectum; bis idem diceretur, & vnum plura esse haberet. Amplius, si idem relatiuum ad plura referretur, tunc planè eiusdem plures essent propriæ diffinitiones, quemadmodum paulò ante disputando demonstraui: sed hoc est absurdum; cum vnius rei, vna sit es-
 sentia, quam diffinitio euiscerat, atq; prodit: ergo. Præterea, ex terminorum multi-
 plicatione, relationes quoque multiplicari percipimus: vno namq; termino corrupto, manet adhuc relatio ad alium terminum; etiam si termini corrupti respectus omnino perierit: igitur impossibile est idem, ad plura vnica relatione referri. Adhuc, mutatis seu variatis relationis principijs essentialibus, variatur quoque relatio: sed terminus est relationis principium; quippè, cum ex termino, atq; ex fundamento relatio depende-
 at, ut diximus: ipso ergo corrupto, alterum corruptum iri, necessum est. siquidem de-
 structio vnius, sufficit ad corruptionem alterius. Iterum, relationis distinctionem for-
 malem à

6. *malem à fundamento proficisci, sic probatur. habitudo ad subiectum, teste philosopho, 7. met. est de essentia accidentis; sed relatio est accidens: igitur habitudo ad subiectum, est de essentia relationis. sed fundamentum est subiectum, saltem per quod, scilicet relatio inest subiecto: habitudo ergo ad fundamentum, ad relationis pertinet essentiam, atque ita ex fundamento, distinctionem formalem relatio acquirit. Item, à quo res habet esse, ab eodem planè habet distinctionem formalem: sed relatio habet esse à fundamento, ut omnium propemodum est sententia; à fundamento ergo habet formalem distinctionem.*

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1. **A**d primum, atque ad secundum, ex supradictis patet solutio. ad tertium ve-
2. rò dico, multiplicatis subiectis; relationes quoque numeraliter multiplica-
3. ri: specie verò, si principia multiplicentur. Quam ob causam, corrupto vno termino, non illico illius relatio corrumpitur, etiamsi aliud remaneat
Mortuo vno correlatiuum; sed tantum desinit relatio, respectu illius termini corrupti secundum mo-
filio, non cor- dum essendi, quem antea habebat, priusquam terminus corrumpatur. proinde mor-
rumpitur pa- tuo vno filio, non paternitas; sed modus paternitatis corrumpitur. Ad 4. minor admit-
ternitas. tenda non est: etenim terminus non est essentiale relationis principium; ideo ipso mu-
4. tato; relationem quoque mutari, necessarium non est. Ad 5. verum quidem est, à fun-
5. damento, generis ratione, non autem speciei formalem distinctionem, relationem reci-
6. pere, sicuti paulò ante iudicavi. Ad 6. iam diximus qualem à termino, atque fundamē-
to relatio distinctionem habeat; propterea non opus, ut sequatur, quod inferitur. Itaque, quomodo idem relatiuum ad plura referri possit, dixisse me puto.

CAP. IIII.

*Relationem realem non esse inter Deum,
& creaturas.*

- P**rostequam nonnulla in medium adduxi, quæ huic negotio profutura esse iudicavi; reliquum est, ad diuinas relationes accedere: & prius quidem, quæ inter deum & creaturas habentur, inuestigandæ nobis sunt; ut sic postea gradatim, ad illas diuinas ascendere valeamus. Porro, quia legitimus perscrutationis ordo, à rei diffinitione proficiscitur, dicam prius (quamvis paulò ante de hac re nonnihil dixerim) quid sit relatio realis. Est autem relatio realis, quæ inter extrema realia versatur, nempe, inter fundamentum, & terminum realem: oriturque seu est in fundamento, ex natura rei, non autem ex intellectu fabricante, siue negociante. Quæ ob causam, opus illi est fundamento reali, actu existente: quod enim nihil est in actu reali; nullam planè relationem realem fundare potest: ideo non entis ad ens, nulla est relatio realis. Deinde, necessarius illi est terminus realis in actu, quippe, quod nihil est, nullam rem quidditatiuè ad aliud relatum, terminare valet. hac de causa entis ad non ens, nulla est relatio realis: proinde, contradictio non est relatio realis, ob id nimirum; quia semper est non entis ad ens, vel entis ad non ens. Addunt quidam, extrema relationis realis, realiter esse distincta: identitas namque eiusdem ad seipsum, relatio realis dicenda non est. unde philosophus 4. met. idem non est duo realiter: approbo quidem huiusmodi sententiam in relationibus primi modi, quantum ad subiecta, vel supposita, similiter secundi, & tertij modi; non autem in relationibus actiui & passiui: idem enim
- Relatio realis.
Fundamentū reale.
Terminus realis.
Extrema distincta.

onibus.

Relatio ratio-
nis.

idem enim est actiuum, & passiuum, respectu sui, sine subiecti seu suppositi, aut fundamenti realis distinctione. Postremo, ut dixi, hæc relatio confurgit ex natura rei, non utens opere intellectus circa obiectum, hoc est, circa fundamentum, & terminum negociantis, atque operantis. Ex hoc autem apparet, quid sit relatio rationis: illa sane appellanda est, cui aliqua istarum conditionum defuerit; puta, quia præstò illi non est fundamentum reale, aut terminus. Denique, quia ex natura rei non confurgit. itaque, ex horum intelligentia atque notitia, inter deum & creaturas, relationem realem consistere non posse, clarissime patet. Profectò, quod est formaliter summe necessarium, non habet relationem realem in potentia ad aliquod contingens, & possibile non esse: quod enim necesse est esse, non potest non esse; nec aliquod, quod in ipso est ex natura rei: sed omnis relatio realis, ad aliquod simpliciter contingens, potest non esse, sicut & ipsummet contingens. at deus secundum quodlibet, quod in ipso est formaliter, vel esse potest ex natura rei; est summe necessarium, ut dixi in primo lib.: igitur ad creaturam, quæ est res contingens, relationem realem nequaquam habet, aut habere potest. Amplius, quidquid est in Deo formaliter, ex natura rei, est ipsemet Deus, & eadem prorsus realitas cum essentia diuina, authore August. ii. de trinit: Deus enim est, quidquid habet ob summam suam simplicitatem. Si ergo in deo sit relatio realis ad creaturas; corrupta igitur creatura, aut certe diuina essentia, cui relatio est idem realiter, corrumperetur; aut plane relatio realis esset non entis. sed quodlibet istorum falsum est, atque absurdum. Amplius, illud, quod est actus purus, non est in potentia ad aliquod recipiendum, quod ab ipso re, ac formaliter distinguitur; alioqui naturam puri actus amitteret: sed Deus, est actus purus, ut in primo libro dixi, respectus verò de nouo adueniens, ab ipso essentialiter distinguitur: igitur non est in potentia, ad huiusmodi noui respectum aduenientem recipiendum. Præterea, nihil quod est in deo, præsupponit creaturam in esse reali: deus enim, & quidquid in ipso est, ex natura rei, respectu creaturæ, est simpliciter primum & æternum. at, si huiusmodi relatio in deo inueniretur, sicut relatio suum terminum; ita utique ipse necessario creaturam præsupponeret; atque ita creatura omnino esset necessaria: quod reuera recte philosophantibus minime probatur: igitur inter deum & creaturam, relatio realis esse non potest. Adhuc, quod refertur realiter, ad aliquod essentialiter distinctum; ab illo utique dependet, & ex consequenti imperfectum, limitatum, atque mutabile appellabitur: necessario namque in habendo præexigit illud; atque ideo mutabile & imperfectum, quippe cum non possit ex seipso, sine alio, ab ipso essentialiter distincto consistere. sed quidquid est in deo, est independentens, & inproductum, relatio autem producitur atque dependet à termino: igitur relatio huiusmodi, deo nequaquam competere potest. Item, quod ad aliud realiter refertur; in eodẽ sanè ordine habetur, atque numeratur cum illo: sed deus est supra omnẽ creaturarũ ordinẽ. ergo quod prius. Sanè, nullũ infinitũ potest esse pars vniuersi: quod autem non est pars vniuersi; ad aliquid ipsius vniuersi, referri non potest. profectò, si non est pars constitutiuã, ad aliquid vniuersi constitutiuum comparari non potest. Verum huiusmodi ratio non omnibus modis est necessaria: nam & si deus non sit pars vniuersi; ab ipso tamen vniuerso distinguitur, manetque sequester per vniuersum: quæ profectò omnia relationes dicunt atque demonstrant. Pater præterea in diuinis non est pars filij, ad quem nihilominus refertur, & vicissim filius ad patrem. Amplius, qui ita arguit, in vitium incidit petitionis principij: dei enim ad creaturas, est ordo prioritatis, vel primitatis, cum sit ens simpliciter primum in toto vniuerso, de quo reuera ordine, cum alijs etiam relationibus, quæstio vertitur, an sit relatio realis. Cum ergo dicit, Deum non habere ad creaturam realem ordinem; petit proculdubio, quod probare debuerat. Ordo siquidem, non solum est posterioris ad prius; sed etiam prioris ad posterius: quod si dixerit, prius siue primum esse reale, non autem posterius; hoc profectò illi probandum fuerat.

Inter deum &
creaturas non
est relatio re-
alis.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

Rationes con-
trariæ.

1.

2.

3.

onibus.

4.

An deus relatione existente in creatura referatur realiter.

1.

2.

3.

fuerat. Item, Deus ad ordinem pertinet vniuersi, tanquam ens simpliciter primū: ordo enim ex rebus prioribus, atque posterioribus conflatur, atque integratur; est tamen supra posteriorum ordinem, quod planè ad illius perfectionem attinet. Sed dicit aliquis: Deus ad creaturam realiter refertur, relatione reali, in creatura, non autè in Deo existente: sicut cum dicitur, Deus est causa; huiusmodi profectò respectus in creatura formaliter inuenitur: sed huiusmodi sententia rationibus non paucis, & quidem efficacibus euertitur atque exploditur. Sanè, omne quod ad aliud refertur, est relatiuum: sed deus refertur ad creaturas realiter, relatiuum est igitur. at omne relatiuum ex relatione, vt ex principio formali; ex fundamento autem, veluti ex principio fundamentali constituitur: sed deo non conuenit huiusmodi habere, quippè, cum relationis fundamentum sit ipsa creatura; nec etiam ipsa competit illi relatio: Deo ergo non conuenit esse tale relatiuum, & ex consequenti; si relatiuum non sit, referri non potest. Amplius, formam in vltima perfectione constitutam, aliquod esse formale recipere est impossibile; sed diuina natura, est vltimata, siue absolutissima perfectionis, esse autem relatiuum, est esse formale: igitur, deum accipere esse per relationem, siue esse relatiuum non est possibile. Adhuc, nulla causa formalis, suum effectum in aliquo constituere potest, nisi in eo certè, cui ipsa formaliter inest: causa enim formalis, est causa intrinseca; sed referre est actus formalis relationis, sicuti effectus formalis formæ absolutæ, est dare esse ad se; ita certè formæ respectiua ad aliud. Quare ibi vtique relatio inuenitur, vbi planè suus effectus esse conspicitur; sed huiusmodi effectus in deo inuenitur: ergo & relatio formaliter, quod arguens non admittit. Itaq; in deo formaliter non esse relationem realem ad creaturas, puto satis dictum esse: verum non desunt, qui contra prædicta audeant arguere, vt patebit capite sequenti.

CAP. V.

Relationem realem, inter Deum & creaturam inueniri.

4.

2.

Relationes secundum modi.

Deus necessario est potens, quia necessario est: potentia enim dei, ab illius esse non differt. igitur relationem realem habet ad creaturam. Tenet consequentia: nam creatura, licet actu contingens sit; in esse tamen possibili est necessaria, & æterna: esse autem possibile, nihil dici non potest; sed aliquid reale potius. vnde & à chymera distinguitur: secundum igitur illud esse, deus realiter refertur. Sanè, non est minus esse quidditatum exemplatum, quam esse effectiuum, vel productiuum: non minus enim esse rei deus largitur, ipsam exemplando, quam illam efficiendo, siue producendo: sed secundum æternum dei exemplar creatura est æterna: igitur ad illam est relatio realis. Amplius, quidquid dicitur, ad aliquid refertur; sed deus, quatenus est creator, dicitur ad aliquid: relationes enim secundi modi, vt dicitur 4. met. in vtroq; extremo reales sunt, cuiusmodi sunt; creator, causa, principium, motor, & quæ sunt generis eiusdem, quæ ad creaturam realiter referuntur: igitur realiter ad creaturas refertur. Adde, quod omne quod est creator, aut sui certè, aut alterius creator dicitur. non sui; ergo alterius: sed omne tale est relatiuum. Deus ergo quatenus est creator, relatiuum appellatur: per ista enim ad aliquid dicitur, teste Augustino de doctrina Christiana. relatiuum est igitur, ergo refertur. Profectò, sicuti accidens de aliquo subiecto prædicans, huiusmodi certè subiectum tale dimittit, quale ipsum est; ita profectò hoc prædicatum creator, qui de Deo dicitur, & est relatiuum. dimittit ergo ipsum relatiuum; sed omne relatiuum refertur, ergo &c.

go &c. Etenim, sicut forma est in aliquo; ita denominat illud, quare, si non est relatio aliqua realis dei ad creaturas; Deus utique non erit realiter creator, quod est absurdum. Amplius, Deus, quæ creanda erant suis temporibus, ab æterno voluit: igitur relationem realem habet ad creaturas. Tenet consequentia: velle enim creare, relationem includit, quæ reuera relatio rationis esse non potest; prius enim potuit velle creaturam, quam se velle eam intelligere: ideo namque voluit creaturam, non quia sciuit; sed quia voluit: propterea sciuit eam se velle: illa ergo relatio æterna, voluntatis dei ad creaturas, est realis: non enim est in voluntate per actum intellectus, eam ad aliquid comparantis. Amplius, relationes primi, per modum numeri, in utroque termino, siue extremo, reales reputantur, atque dicuntur; sed in deo sunt huiusmodi relationes, respectu creaturæ: est enim dissimilis creaturæ, & inæqualis atque verè, realiterque ab ipsa diuersus. sed diuersitas est relatio, & si illa fuerit realis; & ipsa quoque relatio similiter erit: Dei ergo ad creaturas, est relatio realis. Sanè, quod est principium verè, & realiter in aliquo ordine reali, ad posterius realiter refertur: ordo enim realis dicit prius, & posterius, quorum utrumque secundum rem, ad aliud refertur: sed in ordine entium deus est realiter primum: realiter ergo ad posterius refertur. Profecto, Deus est realiter verèque dominus; igitur relationem habet realem ad creaturam: dominus enim dicitur ob dominium, quod in creaturas habet: non minus enim deus dominus est, quam creatura sit serua: sed reale diuinum, dicit relationem realem: ergo quod prius. Iterum, illud quod mutationem non indicat, etiamsi de nouo contingat, à deo remouendum non est, ob causam suæ immutabilitatis: sed relatio alicui aduenire potest, sine mutatione sui, authore philosopho 5. phys. Dei ergo immutabilitas impedimento esse non potest; quin deus ad creaturam referatur. deus siquidem de non agente, realiter sit agens, requirit ergo saltem respectum realem: talis enim actio, cum sit prior natura, & à termino producto essentialiter distincta, sine ipsa creatura potest consistere. Quam ob causam creatarum nouitas rerum, impedimento esse non potest; quo minus in deo huiusmodi relatio ad creaturas sit realis & æterna: actus namque intelligendi de obiecto in re, vel in actu non existente, ad obiectum realiter refertur, etiamsi obiectum fuerit non ens, ut dicitur 4. met: entis ergo ad non ens, potest esse relatio realis. voluntas sanè, quæ malum detestatur, ad suum per se primum obiectum, nempe ad malum refertur; malum tamen non est ens reale. Insuper, potentia refertur ad actum, ante actum, & materia ad formam, ante illius esse actuale, & motus ad terminum nondum existentem. itaque dei immutabilitas, atque creatarum rerum nouitas, obistere nequeunt, aut prohibere valent; ut inter deum & creaturas, relatio realis esse non possit, neque ob causam diuinæ simplicitatis: relatio enim compositionem non facit; ita profecto album tantum est simplex, ac album, & simile. neque dei independentia, alterius siquidem relatio, ad aliquid esse potest, sine dependentia, ad ipsam certè rem, ad quā refertur: sicut patet in diuinis personis, quæ ad inuicem referuntur. Amplius, relatio, omnem penitus actum intellectus præcedens, realis utique dicenda est; consurgit planè ex natura rei, non egens opere intellectus fabricantis: sed in deo est huiusmodi relatio ad creaturam, ut potè omnipotentia, ante omnem intellectus actum; omnipotentia autem respectum indicat, sicuti etiā potentia: igitur inter Deum & creaturam, est relatio realis. Præterea, nomina, quæ propriè, & non metaphoricè de Deo dicuntur, intrinseca utique esse dicuntur, atque formalia: sed his similia sunt nomina relationum inter Deum, & creaturas existentium, ut potè, causa, principium, dominus, & quæ sunt huiusmodi, sicuti paulò ante diximus, ergo. Ex his ergo atque similibus, nonnulli probare conati sunt, inter deum & creaturam, relationem esse realem.

3.

4.

5.

Entis ad non
ens relatio re-
alis.

6.

7.

1.
Creaturæ esse
possibile.

2.
Ad aliquid
formaliter &
denominati-
uè.

Deus creator
denominatio
ne extrinseca.

4.
Relatio crea-
turæ ad deum
est realis, &
non è conuer
so.

Ad primum, creatura in esse possibili, necessario omnino dici non potest, nisi fortassis necessarium intelligas syncategorematicè, pro compositionis scilicet determinatione: ista enim compositio est necessaria, creatura est possibilis; sed non est necesse, quia necesse est actu: & ex consequenti non est possibile. Quare, huiusmodi possibilitas in creatura, sicuti & in chymera nihil reale ponit, nisi quod hoc tantum intersit, in chymera quidem, non autem in creatura esse repugnantiam terminorum; esse planè chymera repugnat, creaturæ autè couenit. Ad confirmationem dico, exemplatum duobus modis intelligi: vno quidem, quatenus scilicet esse verum, atque reale significat causatum; atque ita simul creatura exemplatur, & efficitur: causa namq; exemplaris, est quasi quoddam efficiens. alio verò modo, quatenus exemplatum dicit esse intellectum: atque ita in creatura, nullam ab æterno realitatem constituit. Ad 2. ad aliquid dicitur dupliciter: vno quidem modo formaliter; & ita maior vera est, minor autem negatur. alio modo, denominatione extrinseca; & sic contrario modo res se habet. Ad confirmationem respondeo. nullam creaturæ relationem ad Deum, ad secundum relatiuorum modum attinere: omnis enim relatio producti in creatura, ad deum est transcendens, & non est accidens creaturæ. tametsi realis sit ipsius creaturæ ad deum, non autem è conuerso. Ad 2. confirmationem dico, Deum esse creatorem, non sui, sed alterius; idq; denominatione extrinseca, non per aliquid, quod sibi formaliter inest. hoc planè modo, Augustinum intellexisse, credendum est. Ad 3. confirmationem, maior vera est de predicato, quod formaliter inest subiecto, non autem de illo, quod denominatione extrinseca, de subiecto dicitur. Ad 4. confirmationem, realiter vno modo compositionem determinat, & perinde est; ac verè, atque ita, quia Deus verè est creator: idcirco realiter creator appellatur. alio autem modo predicatum determinat; & sic deus, tùm dominus, tùm etiam creator appellatur, denominatione quidem extrinseca, non autem relatione reali, quæ est in creatura, quam quidem Deus determinat; quatenus scilicet creatura ab ipso realiter dependet. sic quoque opus aliquod vocatur humanum, non certè ob aliquid humanitatis, quod ipsi operi formaliter inest; sed potiùs ob humanitatem, quæ est in homine formaliter, ad quæ planè huiusmodi opus habitudinem habet. Ad 3. Deum velle creaturam esse, nullam in deo relationem dicit; sed relationem realem creaturæ connotat ad Deum, quam pro tempore voluit fore, sicuti & ipsam quoque creaturam. Ad 4. relatio creaturæ ad deum, realis quidem est, non autem è conuerso; quia Deus est ens necessarium simpliciter, & immutabile, non potentiale, vel possibile ad huiusmodi relationem statuendam. Ad primam confirmationem dico, ordinem non esse relationem equiparantiæ, aut realem, nisi improprie tantum; quia nimirum vtrumq; extremum, ad aliud ordinatur: vnum quidem sicut prius, alterũ verò sicut posterius. Rectius ergo disquiparantiæ, quàm equiparantiæ huiusmodi relatio vocabitur: quam ob causam ens primum, & illimitatũ, ad secundum, quod est creatum, relationem realem non habet. Ad 2. confirmationem, patet ex dictis solutio: si enim realiter compositionem determinet, verum est; falsum verò, si predicatum, idq; quantum ad respectum, non autem quantum ad fundamentum, ob dominij respectum. Ad 5. negatur minor: quilibet namq; relatio de nouo alicui adueniens, aliquam profectò in eo mutationem ponit: siquidem, quicquid huiusmodi est, cui aliqua relatio noua formaliter aduenit; secundum illam certè aliter se habet nunc, quàm prius, efficiturq; de non relato relatũ; atque ita de contradictorio in contradictorium migrat: sed mutari, est aliter se habere nunc, quàm prius: mutatur ergo cui noua relatio formaliter aduenit. In omni præterea factione subiectum necessarium esse, philosophus primo phys. apertissimè docet: nam omne quod sit, aut est substantia, aut quale,

aut quale, aut quantum, aut adaliquid. unde & terminus est factionis de subiecto; & sic mutatur. suffragatur nobis diuus August. 5. de Trinit. cap. ultimo: Talis, inquit, relatio non aduenit sine mutatione eius, de quo dicitur. Et diuus Ambrosius primo libro de Spiritu sancto contra Arrium arguendo, sic ait: Si paternitas, deo de nouo contigit; deus ergo est mutatus: ad relationem ergo est mutatio. Ad philosophi autem auctoritatem, atque aliorum dico: nequaquam negasse ad extrinsecas relationes, mutationem non esse, ut patet in ubi, ad quam motum philosophus constituit. de respectibus autem intrinsecis, sic etiam intelligendi sunt, nempe nunquam negasse, ad illos mutationem non esse; sed quia secundum modum, legemque naturæ, ad tales relationes, mutatio primo spectare non videtur: præsupponit enim mutationem adaliquid absolutum; ideo ad huiusmodi respectus mutationem non esse dixerunt: verumtamen ad hanc relationem, mutatio est, quæ reuera illam in aliquo absoluto, cui aduenit, vel in utroque præsupponere dignoscitur: quando ergo infertur nouitatem creaturæ actualis, vel possibilis, non esse impedimento, quominus relatio realis non sit inter deum & creaturam; nec esse impossibile ad non ens, relationem esse realem, omnibus modis falsum esse dicimus: illud enim quod per se, & quidditatiue est ad aliud; esse ad non ens, est impossibile: sed respectus per se, & quidditatiue est ad aliud: ad non ens igitur nequaquam erit. Amplius, alius rei realis per se causæ sunt reales; sed fundamentum & terminus in creaturis saltem sunt per se causæ relationis; quatenus extrema: igitur, non ens non potest esse extremum relationis realis. Quando ergo dicis, quod actus intelligendi, ad obiectum non existens, realiter referatur, dico, omnem notitiæ relationem, ad obiectum creatum extrinsecum, quatenus est obiectum accidentaliter notitiæ, sine illa consistere posse: ita, ut existente obiecto, ad illud referatur: non existente verò, minime. huiusmodi enim respectus, aut aptitudinaliter conuenit notitiæ, aut per accidens. Ad illud de voluntate dico: ad malum, quatenus nolitum, nullam esse relationem: hoc enim modo ex parte obiecti est non ens. unde sic non est ens, neque bonum; bonum autem, ut bonum, non est vniuersale nolitionis obiectum, sed malum; ideo non concludit. Ad aliam confirmationem respondeo, tum materiam, tum etiam potentiam, ante formam, vel actum non referri. Ex quo patet, multa absurda pro veris, aduersarium assumpsisse. Ad illud de simplicitate dico, illud, cui de nouo aduenit aliqua realitas formaliter, non esse simpliciter simplex, nec omnino purum actum; sed in potentia potius ad huiusmodi realitatem habendam, & componibile sibi: talis namque relatio, compositionem facit: album enim simile est magis compositum, quam album tantum. plures siquidem insunt illi actus perfectiui plurium potentiarum, siue plures formæ. Ad illud de dependentia, quamuis si Deus realiter ad creaturas referatur, non opus esset, ut ab illa dependeret; nihilominus quoad aliquam realitatem, quæ esset compositio formaliter, nempe, quantum ad ipsam relationem nouam, ab aliquo dependeret: omne enim compositum necessario dependet ab aliquo componente effectiue, & mutatum, secundum quod huiusmodi à mutante. talis siquidem relatio, in ipso profecto aliquam compositionem faceret, atque mutationem, quoad illud, quod ipsi inesset formaliter: atque ita à seipso, vel ab aliquo priori dependeret; quod reuera falsum est, quippe, cum sit formaliter secundum quodlibet sui independens. Ad 6. omnipotentia, quantum ad respectum, ex parte possibilium, est in deo per actum intellectus; huiusmodi tamen respectus fundamentum, non quidem per actum intellectus ibi est, sed ex natura rei potius. Ad 7. Deus proprie, & denominatione formaliter, tum dominus, tum causa, vel aliquid huiusmodi dicitur; idque non realiter quidem, quoad relationes per huiusmodi significatas, quippe cum eas tantum habeat per actum intellectus: quoad verò ad illarum fundamenta, concretive semper, dominus, vel causa, aut aliquid huiusmodi verissime dicitur. Dicis, talia sunt relatiua secundum dici, quæ profecto nihil reale in utroque extremo ponunt; quod quidem falsum est: nam in altero extremo dici,

Ad extrinsecas relationes est mutatio.

Entis ad non ens, non est relatio realis.

Simpliciter simplex.

Omne compositum necessario dependet.

6.

7.

Deus quomodo dicitur dominus.

Relatiuum secundum esse, & secundum

extremo aliquid reale sit, necessarium est. Respondeo, quod creator, & dominus, in deo relativa sunt secundum esse; ipsa tamen relationes rationis dicere: hoc enim interest inter relativum secundum esse & secundum dici, quod relativum secundum esse non importet principaliter, aut formaliter relationem, veluti pater, dominus, creator, &c. sed per accidens potius, rationis, vel realem respectum indicat: relativum vero secundum dici, principaliter non relationem dicit, sed aliquid absolutum, ut scientia ad scibile, cuius respectus ut sit res, vel rationis per accidens illi accidit. Quomodo ergo re latio realis dei, ad creaturas non sit, non una; sed multis rationibus palam ostensum esse arbitror.

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

Dei ad creaturas, nullam esse relationem rationis, per actum intellectus diuini, sed creati.

Relatio ratio-
nis, nō est per
actum intel-
lectus diuini.

Prima ratio.

2.

Mutationis
species.

Relationes no-
ue per actum
intellectus
creati.

Vn simus in hoc obscuro, sed non parum utili diuinarum relationum nego-
tio, attente atq; studiosē singula quaq; nobis obseruanda sunt: si quomodo
diuino Pymandro nobis opem ferente, tanta rei veritatem intelligere va-
leamus. Quare, vbi de relatione reali locutus sum, libet modō perscrutari,
vtrum inter deum, & creaturam sit aliqua rationis relatio: idq; per actū
intellectus diuini, vel creati, necne. Ad quod quidem dico: approbans aliquorum sen-
tentiam, qua, nullam rationis relationem, per actum diuini intellectus fabricatam, in-
ter deum & creaturam inueniri, firmiter, atque constanter affirmant. Sanē, noua ra-
tionis relatio, per nouum actum intelligendi, seu rationis fiat, necessarium est: nam si-
cut esse habet per actum rationis, vel intellectus; ita planē, noua esse non potest, nisi à
nouo actu proficiatur: sed in deum non cadit nouus actus intelligendi, nec ergo noua
relatio rationis. Actus planē intelligendi, est sua substantia, ut dicitur 12. met. quare,
si aliquid nūi reciperet; ipsa utiq; diuina substantia, aliquid nouitatis esset receptura:
quod est impossibile. Amplius, à contradictorio in contradictorium per mutationem
transitus fiat, necessum est: mutatio enim auctore philosopho 5. phys. est transitus à nō
esse in esse, vel ab esse, ad non esse, vel ab esse in esse, secundū quid: quartus autē modus,
scilicet à non esse, in nō esse, est impossibilis. Quod si quispiā dixerit, à contradictorio in
contradictorium, alicuius subiecti, sine ipsius mutatione, transitum dari; in magnam
profectō illico casurus est absurditatem, nempe, ut dicat, quod de vno contradictorio
in aliud migrās, non se aliter habeat ante, quā post migrationem, atque transitum;
quod est planē absurdum, ne dicam impossibile & falsum: etenim, sic de non albo, ve-
ra erat oratio, quando non album vocatur; ita planē, vera erit, postquā effectum est
album; atque ita simul, & semel vnum, atque idem album, & non album diceretur:
quod reuera aperta est contradictio. Quamobrem, si deus de non relato, fieret relatus,
non quidem per intellectum creatum; aut hoc certē fieret per creaturæ mutationem re-
alem, quod planē est impossibile: cum enim illa esset realis, relatio quoque dei, ad cre-
aturas esset realis, quod antea reprobauimus. aut per mutationem intelligendi; non qui-
dem per opus intellectus, vel rationis: per mutationem dei igitur; sed deus est simplici-
ter immutabilis. ergo quod prius. Porro, Deo per actum intellectus creati, relationes
noue attribui possunt; ille siquidem intellectus, qui cum mutatione sui deum intelligit,
atque ad creaturas comparat, nouos profectō respectus circa ipsum, & creaturas com-
ponere potest: sed ita se habet intellectus creatus: potest ergo consimiles respectus con-
texere, ac moliri, deumq; hīs nominibus appellare, qui planē relationibus æternis in di-
uina men-

onibus.
Duplex termi-
nus relationis
æternæ.

Relationes dei
ad creaturam
quales sint.

Utrum de no-
uo Deus dica-
tur creator.

Confutatur
sententia.

1.

2.

3.

uina mente existentibus, consimiles quodammodo sunt, relesse gestiunt. Sanè, relatio Dei creantis æterna, habet per se primum terminum, qui plane est creatura in esse æterno intellecta, quoad suum esse actu creatum, pro tali instanti constituendum, atq; ordinandum. alium vero terminum per accidens, nempe creaturam, re, atq; actu existentem: unde temporalis, ac noua Dei denominatio proficiscitur, huiusmodi autem terminus, cum sit per accidens, æternus ut sit, nequaquam necessarium est; tamen, secundum intelligendi modum, huius termini ratione, Deum de nouo denominet, atq; appellet. Itaq; respectu primi termini, relatio ab æterno Deum denominat; non quidem pro æterno; sed pro tempore, in quo creator, aut creans dicatur. relatus siquidem ad creaturam, tum temporis creandam, de nouo autem per accidens denominatur. Quare, quidquid perfectionis, ex natura rei Deo inest; præcedit prorsus quidquid in creatura constitui potest. proinde, tales rationis respectus in ipso secundum rationem posteriores sunt, atq; censentur: relationes autem reales creaturarum, ad ipsū prius concipit, quam rationis suæ ad creaturas: ideo enim dicitur relatiuè creator, dominus, & huiusmodi, eò quod creatura creetur, subiiciatur, atq; referatur. Quamobrem, relationes Dei ad creaturam, quantum ad hoc negotium spectat, similes perfectio relationibus mensuræ, & mensurati esse iudicantur, de quibus philosophus 5. met. loquitur. sed mensura, ad mensuratum refertur, quia mensuratum ad ipsam, non autem e conuerso similiter etiam ad creaturam se habet; ideo relatio creaturæ erit prior. Præterea, si huiusmodi relationes in Deo priores essent; perfectio reales dicerentur, quod paulò ante explosum est: siquidē, quod est cum aliquo relatio, & substantialiter idem; relatio utiq; realis nominatur. Deniq; hoc ipsum Augustinus 5. de trinit. cap. ult. constanter tuetur: Deus dicitur temporaliter dominus, inquit, quia creatura serua, ex quo animaduertimus relationem seruitutis esse priorē. sunt autem quiddam firmiter asserentes, Deum de nouo nominari, ac dici dominum, & creatorem: Deus, inquiunt, ab æterno seipsum intellexit, creaturam, ut creabilem comparando, ex quo relatio procedit, qua creatiuus dicitur. respectu uero creaturæ creandæ, creaturus, respectu autem creatæ pro tali instanti, creans, at respectu iam creatæ, creator nominatur. Itaq; quatuor deo insunt ad creaturas, creatiuus, creaturus, creans, & creator; & totidem etiam creaturæ, nempe creabile, creandum, quod creatur, & creatū. sed ab æterno fuit relatio Dei, ut creantis, & creatoris: relatione ergo æterna, ad creaturam refertur, atq; propter creaturæ nouitatem, de nouo referri uidetur. sed horum sententia rationi minime consonat. habens siquidem formam actu, per eam, actu formaliter denominatur; sicuti actu habens albedinem, album appellatur. Quare, si Deus ab æterno, actu ad creaturam, creantis habeat relationem æternam: actu igitur uocabitur creans, & creator. per suum saltem intellectum æternum. Amplius, esse possibile, & esse actu creaturæ, secundum rationem intelligibilis, diuersa esse iudicantur: relatio ergo rationis ad ipsam; quatenus est creabilis, & ut iam creata, diuersa est secundum rationem: nam actus, & potentia, diuersa sunt intelligibilia, atque distincta. at, si aliqua diuersa extiterint secundum rationem intelligibilis; diuersa quoq; esse secundum diuersos rationis respectus, prorsus necessarium esse uidetur. Præterea, si hæc ita se habeant, nihil ergo noui in rerum natura censebitur esse: nam si ab æterno Deus est creans, & creator; id cum sine creatura, actu existente, fieri non possit: ab æterno ergo creatura existit, atq; ita nihil noui conditum esse in rebus asserere possumus. Explodenda ergo est huiusmodi sententia, quæ de Dei relatione ineruditè, atq; imprudenter loquitur, ne dicam perperam & imprudenter.

CAP. II.

*Relationem rationis esse in Deo respectu creaturæ,
illamq; priorem esse, quam sint respectus re-
ales creaturæ, quidam arguunt.*

Sicut actu aeterno, creatura noua fit in esse reali; ita profecto actu aeterno fieri potest respectus rationis nouus ad creaturam nouam. valet similitudo: plus enim est in actu reali creaturam, quam respectum rationis producere: sed primum est verum, similiter ergo et secundum. Sanè, si intellectus creatus, nouum rationis componere potest respectum; multo magis intellectus diuinus per suum actum, idipsum efficere potest: non enim necesse est, actu diuinæ intellectiōis posito, realiter intellectui inesse omnia: multa certè, et fore possibilia sunt, et intellectu; quæ tamen non crunt, quia non sic diuina voluntas determinauit. Insuper, respectus rationis, vel non est in aliquo formaliter, vel compositionem non facit, et ex consequenti, aliquam mutationem non determinat. Deniq; Deus ad creaturam non solum non refertur quoad esse intellectuale; sed etiam, quoad esse reale: sed esse reale, est quando creat actu, illud autem est nouum: relationis ergo ipsius creantis ad creata, primus, et per se terminus, est esse reale nouum. proinde Deum de nouo ad creaturam referri, nonnulli statuere contendunt. Amplius, sicut non potest esse seruus, qui non habeat dominum, inquit Augustin. 5. de trinit. cap: vlt. sic etiam non potest esse dominus, qui non habeat seruum: sed Deus de nouo habet creaturam seruam, ergo de nouo est dominus, habetq; nouam relationem. Id autem Deo contingere potest, sine ipsius mutatione, sicuti accidit numo, sine ipsius mutatione, vt precium sit, voluntate instituentis mutationem, patiente. itaq; Deus, ad creaturam de nouo referri potest, relatione in creatura, non in Deo existente. Actio, inquit philosophus 3. phys. et passio sunt in patiente, et in re mota: igitur, creatio, actio, et creatio passio sunt in re creata: sicut ergo agens, ex actione existente in passio denominatur; ita etiam Deus refertur ex relatione, quæ est in creatura. Deus temporaliter dicitur creator, ait Augu: non mutatione sui; sed eius, ad quod dicitur; ita quoque vrina vocatur sana, et opus humanum, non quidem ob sanitatem, quæ sit in vrina formaliter, aut humanitatem in opere, sed quod in aliis sunt; sic etiam Deus, creator, dominus, aut creans dici potest, non à relatione aliqua rationis, aut rei, quæ in ipso est; sed in creatura potius. Adhuc, relationes oppositæ sunt simul duratione: ergo, in Deo est relatio noua. Tenet consequentia: nam sicut aliqua relatio realis est noua in creatura; sic erit relatio correspondens noua in deo quæ simul potest cum Dei immutabilitate consistere: respectus namq; rationis non est formaliter in obiecto; sed in intellectu potius, sicut, et ipsum intelligere. cum ergo non ponat mutationem in obiecto, à Deo remouenda non est, ob illius immutabilitatem. Præterea, actio, secundum suam causalitatem, et rationem, est prior passione: passio enim est illatio, effectusq; actionis. sed creatio actio, est actio: prior ergo est actione, passionem. Sanè, idem est ordo fundamentorum, et relationum; sed diuinarum relationum fundamentum, ipsarum fundamenta creaturarum præcedit: ergo quod prius. Adhuc, relationes, alteri conuenientes; quatenus causales, effectuum relationibus; quatenus huiusmodi sunt, priores censentur: causa enim prior est effectui: sed aliquæ relationes dei, ad creaturam, vt potè, creatio, conseruatio, et huiusmodi, causales sunt. ergo: creatio enim actio, est Deus, ad ipsum igitur substantialiter Dei ad creaturam relationes referuntur, quæ præcedunt relationes creaturarum: ergo quod prius.

Soluntur Argumenta.

Ad primum, quamvis creatura à Deo, per actum æternum in esse possit poni, siue constitui; non tamen de nouo per intellectiōem diuinam, quemadmodum, nec ipsa quoque intellectiō diuina noua esse potest: potest enim Deus de nouo aliquid creare, non autem noui aliquid intelligere. respectus ergo rationis, diuinam intellectiōem concomitans, nouus esse non potest.

Respectus rationis non est in Deo.

1.

2.

1.

2.

3.

3.

Ad primam confirmationem, dico non esse simile: etenim, intellectus creatus, cum sit nouus, & natura mutabilis; potest huiusmodi respectus componere, qui profectō diuino intellectui, ob illius simplicitatem, immutabilitatemque conuenire non possunt. Ad 2. dico, oportere omnia illa poni, saltem de nouo non esse, in esse intellecto: quidquid enim Deus intelligit, ab æterno intelligit. quoad uerò ad contingentia, non necessario. Ad 3. respectus rationis, si in Deo sit formaliter, quod minimè placet; mutationem, compositionemque indicat necessario, si nouus extiterit, ob nouitatem planè actus, quem ipse consequitur. Ad 4. confirmationem dico, quod relationis creatis, vel creature, terminus per se sit esse reale creature futurum quidem, aut præsens, vel præteritum, non extra profectō intellectum; ideo nouus esse non potest, nec etiam debet: manet siquidem in esse intellecto, seu comparatiuo ipsius intellectus comparantis. Ad 2. quamvis non sit aliquis in actu, seu in effectu seruius, quin dominum actu habeat, & è conuerso; alicui tamè relatio rationis domini, respectu alicuius, quod actu æternum non est; sed in esse cognito tantum ab æterno competere potest. hoc modo, Deus, dominus dicitur ab æterno, & creatura, serua, siue seruituti subdita. vel dicitur dominus de nouo per accidens, respectu secundi termini, ut dixi. Ad primam confirmationem de similitudine numi, dico, illud fieri posse, quia per voluntatem disponitur mutabilem quod reuera in Deum non cadit, qui est omnibus modis immutabilis: si enim hoc esset in Deo, necessario mutaretur; sicuti, si numus de nouo per proprium actum precium fieret; mutationi utiq; subderetur. ex quo patet, exemplū non esse simile omnino. Ad 2. confirmationem, impossibile quoddam ingerit, vixq; intellectu dignum: in productione namque, in qua productum, esse simpliciter, atq; substantiale recipit, actiuas, atq; passiuas productiones, in eodem, siue eodem fundamento realiter esse, est impossibile; alioqui idem productum, seipsum produceret: quod planè primo de trinit: cap. primo, Augustinus reprehendit. sed per creationem, aliquid accipit esse simpliciter. quare, ut idem suppositum creatum, actiuam, atq; passiuam creationem habeat, videtur omnino impossibile esse. Amplius, relatio, quæ non est motus, neq; mutatio, neq; actio de genere actionis, de qua loquitur philosophus, in agente solummodo constituenda est. sed creatio, actio est huiusmodi: ergo est tantum in agente. Iterum, actio, quæ non dependet à termino producto, nec ab aliquo ipsius; natura utiq; prior illo, ac quolibet illius, dicenda est: sed creatio actio, est huiusmodi: ergo &c. Profectō, si opinio illa vera esset; absq; dubio, creatura, creatrix essentia, atq; domina diceretur: in quocunq; enim formaliter creatio est dominium planè illi concedendum est: atq; ita creatura, & domina esset, & creatrix: quod certè absurdum est, atq; impossibile. Ad Aristot: autem auctoritatem dico, illum loqui de actione, quæ non est de genere actionis; sed de actione potius eo modo, quo aliquando terminus actionis, actio vocatur; sic etiam generationis terminus, generatio vel non est audiendus. Ad illud Augustini, non est simile de relatione, & mutatione: etenim, quamvis in Deo nulla sit mutatio; potest tamen esse aliqua, ad creaturam relatio. Ad illud de prima, negatur quoque similitudo: sanitas enim formaliter est in animali. proinde si actio creatio esset in creatura formaliter; creatura quoque formaliter esset creatrix: quod est impossibile, & absurdum: ergo quod prius. Ad 3. licet creatura, & sua relatio realis ad Deum in re, atq; in effectu noua sit; est tamen antiqua in esse intellectu.

Deus ab æterno dominus.

Creatio actio non est in creatura.

In Deum non cadit mutatio sed relatio.

ne.

- leto. Quamobrem, relatio Dei ad creaturam, relationi reali creaturæ, ad Deum nequaquam opponitur formaliter. Sanè, non satis est probabile, relationem rationis, & realem oppositione relatiua, formaliter opponi: non sunt enim simul natura. Ad confirmationem dico, respectum rationis, mutationem aliquam ostendere: siue illius, cui formaliter conuenit, siue alterius. Quare, si respectus rationis Deo attribuitur, aut mutatio erit in intellectu creato, huiusmodi respectum negociante, aut in intellectu diuino; non quidem in intellectu diuino: ergo intellectui creato erit attribuenda. Ad 4. quàmvis actio de genere actionis, quæ est causalis, atq; realis respectus passionis, ipsa sit passione prior, non tamen ipsa creatio: non enim est respectus realis, nec actio de genere actionis. Ad confirmationem, negatur maior: possunt siquidem interdum esse fundamenta, utpote prius, & posterius natura, sine relationibus simul natura existentibus; quemadmodum in relationibus causæ, & causati clarissimè videre licet. Quare, etsi istarum relationum fundamentum in Deo utiq; prius sit; non opus est tamen relationes similiter se habere.
- Ad 5. patet solutio: maior enim falsa est: licet enim causa prior sit; relatio tamen potest esse posterior, si fuerit relatio rationis, & relatio effectus, relatio causalis. Ad confirmationem dico, minorem falsam esse: cus namq; rationis non est idem substantialiter cum ente reali. hæc quidem dicta sunt de relatione rationis, quam inter Deum, & creaturam aliqui statuere conantur. Verùm, quia creationis, actionisq; meminimus, operæ precium me fecit putavi; si de huiusmodi negotio nonnulla disputando contexero, quæ huic certè speculationi, & congrua sunt, & multum profutura esse censui.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Actio quomodo diuinis competat.

Actio multiplex.

Voniam nostro instituto deseruit de actione loqui, primum quidem multiplicem illius nominis sensum adducere oportet; ut tandem ad rei veritatem pertingamus, euulsis à nostro negotio extraneis sensibus, atq; peregrinis nominibus exclusis. Actio interdum significat substantiam, teste August. 14. de trin: cap. 4. Anima, inquit, seipsam agit, atque mouet, & nouit semper scilicet habitualiter, utpote habens essentiam sibi præsentem, qua potest seipsam cognoscere: intelligere præterea, & velle actiones sunt, quæ ad qualitatis genus pertinent. productio insuper actiua, quæ sub relationis genere continetur, actio nominatur. postremo, mouere propriè actio dicitur de genere actionis: Deus autem cum seipsum sciat, & velit, dubium nullum esse potest; quin huiusmodi habeat actiones, in quo etiam inuenitur productio actiua, utpote generatio, & spiratio actiua: quæ etsi non sint de genere relationis; suas tamen retinent rationes formales. De actione autem propriè dicta, quæ passum respicit; an in Deum cadat necne, nonnulli addubitarunt. verumtamen, rationi magis consonum est, ut illam à Deo remoueamus omnino. siquidem in quo actio huiusmodi inuenitur, & passio similiter: talis namq; actio, passum intuetur, & spectat: sed in Deo non est passio, aut pati: nec ergo huiusmodi actio. Amplius, patiens ex sui natura, imperfectionem sonat; sed in Deum non cadit imperfectio: nec ergo patiens. Porro, ubi est verum agens, & verum patiens sit, necessarium est: Deus igitur, quantum ad intra non est propriè agens. Sanè, ubi est actio, ibi est & receptio: sed in Deo non est receptio: derogaretur enim diuina maiestati, quod enim aliquid recipit, non est absolutè perfectum: ergo quod prius. Deniq; actio propriè intellecta, atq; passio, in aliquo sine mutatione esse non possunt: at, in Deum nulla cadit mutatio: ergo, nec huiusmodi actio. Quòd si dixeris, in diuinis esse generationem passionem: ergo & passionem, atq; actionem, & receptionem. Respondeo, quòd idem sit in diuinis, filium

Quæ nam actio non fit in Deo.

1.

2.

3.

4.

filium à patre esse recipere; ac filium originari, siue originem habere à patre; idcirco, passio improprie accipitur, & æquiuoce, quia nimirum virtus productiua, actiua dicitur; ideo eius correlatiua, passiua nuncupatur. Ex hoc etiam intelligimus causam, ob quam in diuinis non sit actio huiusmodi, & passio; bene tamen productio, & produci: actio namq; quedam impressio est, quæ subsistenti repugnat, atq; obsistit: productio autem diuina, subsistens producit. Ex his etiam licet colligere actionem esse aliquid respectiuum, non autem absolutum; absolutum planè, per aliud quidditatiuè nequaquam diffiniri potest. sed actio diffinitur per passum: acti, igitur, respectum dicit, atq; enuntiat. Omnis præterea forma absoluta, quæ in subiecto ab agente naturali producit; illa profectò, actione de genere actionis producat, necessum est. Quare, si actio esset forma absoluta; sic etiam esset producenda, atq; ita, actionis esset actio. Amplius, agens in quantum agens, est ad aliquid: ergo actio est forma respectiua. Tenet consequentia: hoc namq; mutuatur agens, ab ipsa actione. itaq; actio est respectus intrinsecus adueniens, non autem quid absolutum. Sed dicet aliquis, si actio transiens sit in diuinis, an tantum actio immanens? Sane, actio transiens ad aliquod extrinsecum determinatur, quod profectò duplex est, subiectum scilicet, vel productum. unde actio; quatenus passum respicit, est actio de genere actionis, quæ reuera in Deum ad intra cadere non potest, cum nullum sit ibi passum: nec etiam ad extra, Deo inest formaliter, sed denominatione extrinseca tantum. at, si actio transiens, respectus tantummodò extrinsecos respiciat; illorum profectò gratia, nulla erit in Deo actio formaliter ponenda, quippe, cum nulla in Deo sit relatio formaliter actualis, qua ad creaturam referatur; nec etiam respectu generationis, & spirationis: productio enim diuina non est actio transiens; quia ad solam spectat actionem de genere actionis. Itaq; in Deo nullo modo est actio transiens, sed immanens tantum. Sunt autem multe actionum species: nam quedam dicitur abijciens, ut potè calefactio, quæ frigiditatem aquæ connaturalem abijcit, atq; expellit. alia est perfectio: perficit enim subiectum, sicuti visio perficit videntem. alia ad relationis genus attinet, ut dicere, spirare, atq; producere. alia sunt immanentes, ut intelligere, & velle. alia verò transeuntes, ut imprimere, & creare: modò nobis videndum est quid intersit, aut discriminis sit inter huiusmodi actiones. Profectò, actio immanens, est subiectiue in agente, à quo producit: perfectio enim est subiectiue in eo, cuius est perfectio. sed actio immanens, est perfectio agentis, ut contemplatio contemplantis: igitur, est subiectiue in agente. Amplius, per actionem immanentem ex natura sui non immutatur obiectum circa quod est: video enim siue intelligo lapidem, sine lapidis mutatione: per transeuntem verò, semper immutatur subiectum, atq; aliquid de nouo admittit, vel nanciscitur, ut potè qualitatem, vel quantitatem, aut locum, deniq; vel formam substantialem. Adhuc, per actionem immanentem, non semper producit aliquid ab operatione distinctum, ut videre præcisè, aut imaginari, aut velle, aut desiderare; tametsi per actum intelligendi, producat conceptus, & per frequentatos actus speculandi, habitus speculatiui, & per frequentatos actus morales, habitus moralis. at, per actionem transeuntem semper producit aliquid distinctum; idque dupliciter: nam interdum manet, opus post operationem ut domus & huiusmodi, aliquando verò manet operatione manente, atque perdurante, ut sonus, vox, & huiusmodi. In Deo autem esse actiones immanentes, patet satis: Deus enim est intelligens, & volens: sed intelligere, & velle sunt operationes immanentes: igitur in Deo sunt huiusmodi actiones. Itaq; actiones immanentes vniuersaliter illæ sunt, quæ ex seipsis aliquem terminum non respiciunt: transeuntes verò ad aliquem terminum contendunt, transeuntq; terminatiue intelligendo.

ne.

Actio est aliquid respectiuum.

1.

2.

3.

Actio transiens duplex.

Actio de genere actionis.

In deo non est actio transiens. Species actionum variæ.

Actio immanens, & transiens quomodo differunt.

1.

2.

3.

In Deo sunt actiones immanentes.

*Actionem de genere actionis in Deo esse, &
actiones immanentes non ita differre,
argumentis probatur.*

1.

2.

3.

4.

5.

IN quocunque inuenitur principium productiuum, imprimens aliquid in aliquo; ibi, absque dubio, veram actionem inueniri, necessarium est: propria enim actio, est quxdam impressio. sed in diuinis pater imprimit suæ essentia, vel naturæ, generationem passiuam; igitur, in diuinis est actio de genere actionis. Item, quando aliquid posterius naturæ, ab alio, aliquid habet, quàm illud sit; per actionem certè de genere actionis, illud habere videtur: sed filius est prior attributis, quippè, cùm illa sibi communicentur; posterius ergo habet attributa quàm ipse sit: in Deo ergo est verè actio de genere actionis. Sanè, aliquid agens, sine actione agere, est impossibile: sed Deus agit ad extra, creaturam condendo & conseruando, & ad intra, personas producendo, & ubiq; producit agendo: igitur, habet actionem de genere actionis. Profectò, productio, & actio sunt inseparabilia: sed productio est in Deo: ergo, & actio. si enim separari possent; Deus utiq; illas in creaturis separaret, quod reuera inconueniens reputatur: ergo quod prius. Amplius, ubi operationes sunt fines, & non aliquid extrinsecum; ibi profectò per actionem transeuntem non producitur aliquid distinctum: sed in quibusdam artibus, authore philosoph. 1. eth. cap. 1. operationes sunt fines, & non aliquid operatum, atq; ut commentator exemplis ostendit, de arte saltandi, & cytharizandi, philosophi sententia intelligi potest: malè ergo, differentia inter actionem immanentem, & transeuntem superius annotata est. Adhuc, inter actionem immanentem, & transeuntem, hæc à philosopho 9. eth. cõ: 16. assignatur communis differentia, quòd illa præter actionem nihil operati habeat; hæc autem præter actionem, aliquid operatum: igitur, ab actione immanente nihil producitur; quod tamen superius approbatur. Item, nihil discriminis inter immanentem, & transeuntem actionem esse videtur, aut profectò non illud, quod superius annotatur: quod clarissimè patet. Sanè, si illa est actio transiens, quæ in terminum tendit: igitur actio immanens, est actio transiens. Tenet consequentia: velle enim, bonum intuetur scilicet obiectum pro termino: igitur, est actio transiens: intelligere præterea, est subiectum recipiens, nempe intellectum possibilem. actio insuper fundamentalis, non erit actio transiens. deniq; motus ex sua ratione formali, subiectum non respicit, quippe, qui sine subiecto intelligi potest: Ergo quod prius.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1.

2.

Attributa fun-
dantur in es-
sentia diuina.

AD primum, impressio ad recipiens, non autem ad fundamentum respicit: nam recipiens, & receptum semper distinguuntur realiter, non autem fundamentum, & quod fundatur. vnde quamuis in diuinis sit productio, non tamen ibi est impressio; quia scilicet, non est receptio: ibi namq; receptio est; ubi planè non est plena, atq; absoluta perfectio. Ad 2. negatur maior: siquidem attributa fundantur potius, quàm imprimuntur essentia. vnde quamuis fundamentum, natura id, quod fundatur præcedat, nequaquam illud recipere dicendum est: impressio enim, & receptio à diuinis quàm longissimè absunt. Ad primam & secundam confirmationem dico: Deum producere, non per actionem, quæ est de genere actionis; ideo nihil concludit. productio præterea, quamuis abstrahat in diuinis, ab actione,

ne & pas-
sione.
3.
4.
Operatum est
operationis
perfectio.
3.

etione; non tamen in agente creato: formam enim à materia separatam producere nequit. Ad 3. philosophi sententia ita intelligenda est: operationes in quibusdam artibus sunt fines; non aliquod operatum: hoc est, quæ post actionem non remanent, ut saltatio, & cytarizatio, pro nihilo habentur, non autem intendit asserere, per huiusmodi artem, nihil produci distinctum. Ad 4. philosophus non negat operatum aliquod non produci per actionem immanentem; alioqui aduersus se pugnaret: nam tex: 14. hoc determinauit; quosdam scilicet habitus ex frequentatis actibus haberi, atq; fieri: sed hoc potius negare intendit, aliquod scilicet operatum per actionem immanentem produci: quod tamen illius non sit perfectio, & ultimus finis; sicuti in actione transeunte videre possumus. omnis siquidem operatio transiens, aliquod habet operatum, ad quod profectio; veluti ad ultimum finem, & complementum ordinatur, quod certe ipsa actione, operationeque præstantius est: sanitas namque, sanatione potior est, & ædificatione, domus. operatio autem immanens, aut non habet aliquod operatum; ut patet in actu sentiendi, aut non est finis, & illius complementum; sed potius ad consimilem, atque perfectiorem actionem ordinatur: ut iustitia, ad actus iustitiæ, & alia quæque ad consimiles, melioresque actus operandi, atque agendi. Ad 5. dico, velle non respicere bonum, ut productum, neque ut passum: hoc enim interest actionis transeuntis; sic etiam intelligere ex sua formali ratione, subiectum nequaquam respicit. De actione autem fundamentali, id dicendum esse censeo, quod quamuis non respiciat terminum formalem actualiter existentem; bene tamen aliquod passum intuetur, atque obseruat: uti, illuminatiuitas, illuminabile, & similia huiusmodi multa. Cum autem dicis: motum necessario respicere terminum ad quem dico actionem transeuntem; ex sua ratione formali id respicere: non autem productum, ideo nihil legitime concludere potest. Quid ergo sit actio immanens, & transiens, & quomodo ab invicem distinguantur, quæque actio sit in diuinis, breuiter dixi, ad alia properando, quæ sunt considerationis eiusdem.

C A P. IIII.

Actio transiens est in passo subiectiue.

Actio, interdum pro forma causata ab agente intelligitur, & à passo acquisita; quemadmodum calefactio actiue sumpta, est ipsemet calor, realiter causatus ab agente in passo. interdum verò est respectus realis, quem habet agens ad passum. Itaque primo modo, actio est in passo, secundo verò, Actio quomodo est in passo
in agente. Profecto, tam motus, quam actio, vel passio in eo plane sunt, quod agitur; hoc
est in mobili, & patiente: sonus enim & auditio sunt in organo audatus; quia nimirum
actus actiui, & passiui sit in patiente, & non in agente, & mouente. Nam si motus, &
actio essent in mouente; profectò omne mouens, necessario moueretur. omnis siquidem
motus est in mobili; sed actio transiens est quidam motus: igitur, est in patiente, & non
in agente: actio namque & passio sunt vnus motus subiecto, ratione verò distinguuntur:
illa sanè est ab agente, hæc verò in patiente. Amplius, illud, quod in aliquo recipitur,
in eo; sine dubio, est subiectiue, in quo recipitur. sed actio transiens recipitur in patiente:
doctio namque, licet sit actus docentis; continè tamen tendit in discipulum: igitur,
actio subiectiue est in patiente. Adhuc, omnis actualitas, est subiectiue in eo, cuius
est actualitas: sed actio transiens est actualitas patientis, cum sit eius perfectio: ergo
quod prius. Item, illud accidens, quod est in aliquo subiectiue; compositionem utique
cum illo facit: sed actio transiens, non componit, siue compositionem facit cum agente:
nam quod attribuitur alicui, ut ab eo, in aliud procedens; reuera non facit compositionem
cum eo. sed talis est actio cum agente: ergo quod prius: actio enim non est motus
V 2 propriè;

ne & passi-
one.

Ad relationē
non est motus

5.

6.

7.

Quod actio
non sit in agē-
te.

Quomodo a-
ctio sit in agē-
te.

Soluuntur pri-
mæ rationes.

1.

Actio in agen-
te essentialiter
consecutiue
in patiente.

2.

3.

proprie; sed methaphoricè. proinde, de ocio exiens mutari dicitur: hoc autem fieri non posset, si actio, aliquid esset in subiecto manens. hac etiam ratione, ad relationem non est motus; quia scilicet sine aliqua mutatione eius, quod ad aliud refertur, ex sola alterius mutatione, relatio definire potest. Præterea, omnis perfectio est in eo, cuius est perfectio formaliter: perfectio enim formam sequitur. sed actio est perfectio patientis: quia est actio transiens in aliud: ergo est in patiente. Item, omne accidens est principium formale sui subiecti: est enim forma accidentalis, & non nisi sui subiecti. sed actio non est principium formale agentis; sed potius agens est principium actionis effectiui: igitur, actio transiens est subiectiue in patiente. Præterea, quod fluit ab aliquo, est subiectiue in eo, quod huiusmodi fluxum recipit. sed actio est fluxus agentis in patientem: igitur, actio transiens non in agente est, sed in patiente potius. Reuera, si actio primo modo sumpta, subiectiue esset in agente; aut hoc esset per aliquam potentiam actiuam, aut per aliquem actum absolutum, acquisitum in agente: non primo modo; quia potentia actiua agentis non est actio, aliter agens, continuè ageret: præstò enim est illi semper potentia agendi, quod est falsum. nec etiam secundo modo: illud enim in quo aliquid fit, in eo quod tale, rationem facti subit, non autem agentis. sed si in agente, dum agit, actus aliquis absolutus acquiritur; tunc profectò agens, saltem subiectiue erit actus quod implicat planè contradictionem: nam sicut mouens, moto; ita certè agens, in eo quod agens, opponitur actio. Præterea, in quocunq; est mutatio, est mutatio, vel motus; quatenus est huiusmodi: mutari enim necesse est, atq; moueri. si aliquis ergo actus absolutus acquiratur in agente de nouo, dum agit; erit planè in agente aliqua mutatio, vel motus: igitur, agens, quatenus est agens, mutabitur, quod est impossibile: actio ergo transiens est in patiente. vnde philosophus 3. phys: comm: 20. Neque, inquit, actum alterius in altero esse, inconueniens est: est enim doctio actus docentis: in quodam enim &c. Quam ob causam dicit Commentator, non esse inopinabile, actionem agentis, esse in alio: per se enim manifestum est, doctrinam esse actionem agentis, & in alio esse. vnde, si aliquod agens sit, actione non transeunte in aliud; sed in seipsum, actio quidem est subiectiue in agente, non in eo, quod agens; sed potius in eo quod patiens. Quare, actio transiens non est subiectiue in agente, veluti in quo; sed à quo potius, idque causatiue. At, si actio transiens, respectum ad passum dicat agentis; proculdubio, est subiectiue tantum in agente: in quocunq; enim est fundamentum respectus, in eodem subiectiue vtiq; erit respectus. relatio siquidem, & fundamentum, aut sunt propemodum idem, aut vnum, alteri nititur; atq; ex consequenti: vbi est vnum subiectiue; erit etiam, & alterum. sed respectus agentis ad passum fundamentum, est potètia actiua agentis, quæ subiectiue est in agente: ergo, & actio hoc modo sumpta in agente dicitur esse. Cæterum, quibus primæ rationes non placent; ita respondere consueuerunt, & ad primam quidem sic: Actio, inquiunt, ibi intelligitur consecutiue, pro actione vtiq; producta, siue producenda, non autem pro actione essentiali: sonatio enim, tantummodò, secundum speciem soni in organo receptam, non autem secundum esse reale est subiectiue in aure audientis: actio ergo essentialiter est in agente, consecutiue verò in patiente, hoc est: illud, quod consecutiue causatur ab agente, per mediam actionē, est in patiente. quando ergo inferitur, si actio est in agente; ergo motus est in mouente: dico, actionē naturalem, quæ est cū transmutatione, non sine motu esse; ipsam tamen essentialiter non esse ipsummet motum: actio enim intellecta pro eo, quod per actionem producit, recipiturq; in passio, est cum motu alterationis, atq; subiectiue in patiente; iccirco non licet inferre, òne agens, necessario moueri. Ad 2. eadē facilitate ratio secunda soluitur: consecutiue namq; non autem essentialiter actio est in patiente: non ergo illa actio in patiente, sicuti in subiecto recipitur: sed potius, sicut causa in suo quidem effectu. Ad 3. hac certè ratione, actio transiens, actualitas nominatur patientis; quia nimirum id, quod per talem producit actionem, subiecti-

subiectiue est forma recepta in patiente : ex hoc autem non licet asserere actionem essentialiter esse in patiente. Ad 4. actio dupliciter considerari potest : aut certè secundum modum significandi ; atq; ita non est in agente , sed sicut ab agente. Aut secundum rem significatam ; & sic subiectiue est in agente. Ad 5. hac de causa patientis perfectio actio dicitur ; quia id , quod per actionem causatur , veluti forma , in patiente recipitur , non quia actio essentialiter sit in patiente. Ad 6. quamuis actio secundum rem significatam sit principium informandi , quo agens formaliter agere dicitur ; secundum autem modum significandi , nõ est actionis principium. Ad 7. sicut actio pro forma , quæ per actionem ab agente producit in passo , intellecta est , instar effectus à causa procedentis ; sic ab agente influit in passum ; non sic autem se habet actio essentialiter considerata : sic enim non suscipitur in passo , ut accidens in subiecto ; sed potius ut causa in suo effectui. Ex his ergo bene intellectis , soluitur cætera argumenta , hac distinctione obseruata , atque recte intellecta. Reuera actio immanens à transeunte , id certè discriminis habere videtur , quod scilicet id , quod ab huiusmodi actione causatur , communiter in subiecto maneat : quod verò à transeunte producit , in aliud transeat , atque migret , ut calor ab igne , siue à calefactione ; utraq; tamen actio essentialiter est in agente : transiens uerò , consecutiue est in patiente ; hoc est , forma producta per actionem , in passo recipitur. Hanc sanè sententiam , & philosophi doctrinæ , & rectæ rationi conformem , atque vicinam esse affirmo : pro cuius veritate statuenda , corroborandaq; , nonnulla argumenta adducere curavi , ut unusquisq; pro suo libitu , atque voluntate , accipere possit.

Actiois im-
manens , &
transeuntis di-
scrimen.

CAP. V.

Actiõnem transeuntem essentialiter esse in agente, consecutiue verò in patiente.

Valibet perfectio in eo , cuius est profectio , inueniatur , necesse est : sed actio essentialiter intellecta , est perfectio agentis , ut intellectio intelligentis , & volitio volentis ; calefactio quoque , & doctio , & quæ sunt his similia , non autem ipsa producta , quæ recipitur in passo : igitur actio transiens , essentialiter accepta , est in agente. Amplius , relatio est in eodem subiectiue cum suo proximo fundamento , ut dixi : sed relatio , cuius fundamentum est actio transiens , est subiectiue in agente ; velut paternitas in patre generante , & relatio calefacientis , in calefaciente : actio ergo transiens , subiectiue est in agente. Adhuc , omnis forma existens in aliquo subiectiue , ipsum denominat : sed actio non denominat patiens ; non ergo subiectiue est in patiente. Profectio , si actio subiectiue esset in patiente ; ab illa utique nomen acciperet ; idq; denominatione intrinseca : denominatio enim intrinseca , à forma inherente proficiscitur : sed hoc nequaquam patiens ab actione sortitur. actio ergo est subiectiue in agente. Item , cuius est potentia ; eiusdem etiam est operatio : ipsa enim à potentia proficiscitur , atq; emanat. si ergo operatio transiens , subiectiue est in passo , in ipso quoq; erit actiua potentia , quod est absurdum. Sed dicet aliquis , actio , & terminus actionis , sunt idem realiter : sed terminus actionis , est realiter in patiente ; ergo & actio. Maioris autem veritas sic probari potest : nam si actio , atque illius terminus , non essent idem realiter ; in actionibus plane , processus fieret in infinitum : actio enim quæ differret à termino , aut esset principium actiui , aut principij effectus actiui ; non primum quidem , alioqui actiui principio posito , semper poneretur actio , quod est falsum : est ergo actio , actiui principij effectus : sed quomodo est principij actiui effectus , sine actione ? atque ita in eandem incideremus absurditatem , ut scilicet in principio di-

Obiectiones.

ne & pas-
sione.2.
Solutioes.

1.

2.

3.

Auerroes.
Contradictio-
nes.

1.

2.

3.

4.

Argumenta
contraria.

1.

2.

3.

Solutio.

1.

2.

imus, nempe in infinitum procedere. Amplius, actio est cum motu, siue in motu, ut dicit author sex principiorum: Omnis, inquit, motus in actione firmabitur; sed motus est in mobili. 3. phys. ergo actio est in patiente. Respondeo, quod agens suam actionem producat, non certe per aliquam mediam actionem, quippe, cum non eo modo producat, sicuti id, quod producit; sed sicut id, quod producit potius ex parte producentis: actio enim non est id, quod producit; sed effectus principij actiui, id est, potentie actiue, non quidem per aliam naturalem actionem productus; sed magis effectus quo. Ad 2. ad authoritatem illam dico: loqui quidem de actione, quae est forma ab agente producta, atq; in passio recepta, sicut paulo ante annotauimus. Amplius, respectus oppositi non possunt esse in eodem subiecto: sed actio, & passio sunt respectus oppositi; ut generatio actiua, & generatio passiua: non possunt ergo esse in eodem subiecto; sed actio erit in agente, passio autem in patiente. hoc autem intelligendum est secundum formam productam, consecutiue scilicet; quia nimirum a quo generatur, & qui generatur, non potest esse idem: nam actus generandi actiue, & passiue potentie, pro forma acceptus, in genito recipitur. Auerrois sententia fuit, actionem passionemq; motum esse, 9. met. com. 9. 18. 20. 21: motus enim dicitur ob ordinem, quem habet ad terminum ad quem. quare, ut ab agente illatus, actio: ut vero in passio receptus, passio nominatur. Verum huic obuiat sententiae solis lumen, quo aer sine motu illuminatur. Deus praeterea in animam agit, sine motu suam illi gratiam infundendo. Voluntas in super, subito in se agit sine motu; similiter & intellectus agens. Denique, actio, & passio, motu, in quo fundantur, posteriores essent; atq; ita mouens non diceretur agens, nec moueri, agere. nec moueri similiter pati: actio igitur non est in motu, sed in agente essentialiter; consecutiue vero in passio, siue patiente. agens siquidem ad passum refertur, relatione sibi formaliter inherente: nam relatio, suo tantummodo fundamento esse largitur formale; talis autem respectus ad genus actionis pertinet. In eo praeterea est formaliter actus, ut dixi, in quo est potentia ad huiusmodi actum: sed in agente est potentia ad agendum, hoc est, ipsa actiuitas. ergo & ipsum agere. Ex his ergo atq; similibus, quid ad hanc questionem dicendum sit, manifestum esse puto; quamuis nonnulla videatur in huiusmodi opinionibus esse controuersia. proinde, unusquisq; abundet in sensu suo, quemadmodum, & aliqui sic abundare consueuerunt, ut haec obijcerent argumenta. Si actio est formaliter in agente, inquit: igitur nullum agens, sine sui mutatione, de nouo aliquid agere poterit; atq; ita Deus in mundi creatione, aliquid noui passus est: quod est falsum. Praeterea, omne agens, etiamsi physicum nequaquam extiterit, agendo pateretur, dum nouam, scilicet actionem reciperet. Deniq; huiusmodi actio esset immanens, non autem transiens. Respondeo, & ad primum quidem, verum plane est, nullum agens, sine sui mutatione agere posse, actione noua sibi formaliter inherente. at deus noua non agit actione formali, sed fundamentali tantum, quae est aeterna. Et si dicas, nunc autem agit, non autem prius; hoc certe denominatione extrinseca intelligendum est, ob relationem in creatura existentem. Ad 2. semper agens creatum patitur; non tamen physica passione. Ad 3. patet solutio ex dictis, quare dicatur actio transiens. Quomodo ergo actio transiens sit in agente, vel patiente, dixisse me puto.

QVAESTIONIS SEXTAE CAP. I.

Relationes esse in diuinis.

Expeditis

onibus di-
uinis.

EXpeditis, absolutisq; relationibus, quæ inter Deum, & creaturam esse dicuntur, additis præterea nonnullis, quæ ad huius rei materiam spectare visa sunt; adest tandem tempus, ad diuinas perfectò relationes accedendi, de quibus sanè pro tanta rei maiestate, magna cum animi modestia nobis loquendum est. Porro in diuinis, identitatem, distinctionem, æqualitatem, similitudinemq; inueniri, liquet satis: tum ex his, quæ in hoc secundo; tum etiam ex his, quæ in primo libro dicta sunt. Sanè, in diuinis sunt principia distinctiua, utpotè relationes originis; quia verò vnum in substantia, facit idem in quantitate, æquale, in qualitate autem simile, auctore philosopho 5. met. In diuinis autem, cum eadem sit substantia: erit igitur eadem omnino quantitas virtutis, nempe eadem infinitas, atq; attributa. Cæterum, diuinarum relationum proximum fundamentum, est vnitas diuina; remotum verò, substantia, quantitas, qualitas, sicut in deo intelligi debent; quæ reuera non prædicamentaliter sed transcendentèr sumenda sunt. Sunt autem in diuinis relationes reales, quippe, quæ habeant fundamentum reale, terminum quoq; realem. deniq; extrema quoq; realiter distincta, quæ ex natura extremorum, termini scilicet & fundamenti innasuntur, idq; sine opere intellectus, vnum alteri comparantis; distinctio autem in illis priorem locum obtinet: omnis enim alia relatio à distinctione exordium habet, eiusdem namq; ad se ipsum, non est relatio realis. deinde est identitas, quia scilicet substantia præcedit quantitatem, qui est in diuinis modus essendi, id est ipsa infinitas; & hæc quidem perfectiones attributales præcedit. In diuinis verò tot sunt æqualitates, atq; similitudines; quæ sunt attributa: nam quodlibet attributum suam habet magnitudinem, in qua fundatur æqualitas, atq; in quolibet etiam ipsorum, propria similitudo fundatur: non est autem eadem æqualitas numero in diuinis. siquidem quæ sunt eadem numero, essentialia sunt, atq; priora notionalibus; relationes autem communes, notionalibus posteriores habentur. Itaq; in diuinis relationes esse, omnino necessarium, easdemq; reales: cum enim aliquid procedit à principio eiusdem naturæ, tum procedens, tum id, à quo procedit, in eodem ordine conueniant, necesse est, habeantq; ad inuicem respectus reales: sed in diuinis sunt processiones in identitate naturæ. igitur sunt processiones reales, realiter etiam ab inuicem distincte: in diuinis namq; substantia continet vnitatem; relatio verò multiplicat trinitatem: si ergo relationes diuinæ non distinguerentur ab inuicem realiter; nec etiam personarum diuinarum trinitas esset realis, sed rationis tantum; quod est impossibile. Perfectò, quando aliquid attribuendum est alicui; omnia etiam, quæ ad illius rationem spectant, sunt quoque illi attribuenda: sed ad relationis rationem attinet, esse respectum vnius ad alterum, secundum quem certè, vnum alteri relatiuè opponitur; sed in deo est realis relatio: igitur relatiua oppositio, quæ planè in sui relatione, distinctionem includit. In deo ergo est realis distinctio, secundum quidem rē relatiuam, non autem essentiam, in qua est summa vnitas. hæ autem relationes quatuor numerantur. siquidem relatio auctore philosopho 5. met. vel supra quantitatem fundatur; ut duplum, & dimidium, aut supra actionem, & passionem; ut pater & filius, dominus & seruus. Cum autem in deo non sit quantitas: relationes ergo diuinæ super actionem fundantur, secundum quam est processio in deo intrinseca: duæ autem accipiuntur, secundum processionem verbi vna; altera verò secundum processionem voluntatis: secundum quamlibet autem, duæ sunt oppositæ relationes accipiendæ, quarum vna est procedentis à principio; altera verò ipsius principij; paternitas, filiatio, spiratio, processio. In viuētib; sanè perfectis, relatio principij generationis, paternitas appellatur; procedentis verò filiatio: processio autem amoris, quemadmodum proprium nomen non habet, sic etiam relationes, quæ secundum ipsam accipiuntur. Proinde principij huius processionis relatio, spiratio, procedentis verò relatio, dicitur processio; tametsi non ad relationes, sed ad ipsas processiones, vel origines hæc duo nomina spectent. Itaq; relationes diuinæ

Distinctio, i-
dentitas, reali-
tas, similitudo

Fundamentū
remotum &
propinquum
relationum.

Reales ratio-
nes in diuinis

Relationes re-
aliter distin-
guuntur ab in-
uicem.

Quatuor rela-
tiones in diui-
nis.

Relationes di-
uinæ super a-
ctionem fun-
dantur.

diuinas huiusmodi esse, & numero, & proprietate, ex supra positis manifestum esse pu-
to. Sed contra prædicta non desunt argumenta.

CAP. II.

*In diuinis relationes non esse, neque tot
numero, & proprietate.*

Vidquid est in deo, de ipso realiter prædicatur, authore Boetio de Trinit:
Cum quis, inquit, prædicamenta in diuinam vertit prædicationem, cuncta
mutantur in substantiam, quæ prædicari possunt; ad aliquid verò omnino
prædicari non potest: sed relatio non dicit substantiam, ut potè, quæ in di-
uinis sit secundum rē respectiuam, non autem absolutam: igitur relatio nō
est realiter in deo. Sanè, eius, quod est idem, ad id, quod est idem, est relatio rationis,
& non realis; exigit enim extrema realia: sed eodem authore, in eodem de Trinitate li-
bro, similis est relatio in trinitate patris ad filium, & vtriusque ad spiritum sanctum:
in diuinis ergo relationes rationis, non autem reales habentur, siue esse possunt. Am-
plius, Relatio, quæ deo attribuitur, quatenus est creaturarum principium; non realis,
sed rationis est tantum, ut paulò ante dixi: igitur relationes diuinæ, sunt relationes ra-
tionis. Tenet consequentia: relatio enim paternitas, est relatio principium: ergo est re-
latio rationis. Profectò relationes, quæ intellectus operationem consequuntur, rationis
relationes dicende sunt; sed generatio in diuinis, secundum verbi processionem, intelli-
gibilis est; igitur paternitas, & filiatio in diuinis, ad relationes rationis pertinent. Præ-
terea, quæcunque vni, & eidem sunt eadem, sibi met sunt eadem: sed omnis relatio in
deo, est prorsus idem cum diuina essentia; relationes ergo ab inuicem realiter non di-
stinguuntur: nam quemadmodum paternitas, & filiatio, à diuina essentia tantummodo se-
cundum nominis rationem distinguuntur; ita planè bonitas, & potentia: sed bonitatis, &
potentiæ diuinæ, ob huius nominis distinctionem, non est necessaria aliqua distinctio re-
alis: igitur paternitas à filiatione, realiter non distinguitur. Reuera, si in diuinis relatio
realis, secundum originem est intelligenda, ubi profectò vna relatio, ab alia, originem
siue ortum non habet; ibi absq; dubio relationes ab inuicem realiter non distinguuntur:
quod in diuinis esse, clarissimè intelligimus. ergo quod prius. Adhuc, in diuinis sunt
plures relationes, quàm quatuor: perperam ergo, quatuor tantummodo numerantur:
nam relationes intelligentis ad intellectum, & volentis ad volitum, sunt relationes rea-
les in diuinis, neq; sub his continentur: non sunt ergo tantum quatuor relationes reales
in deo. Reuera, relationes intelligibiles, authore Auicenna, multiplicantur in infinitum;
sed relationes reales in deo, secundum processionem verbi intelligibilem, accipiende
sunt: sunt ergo in deo infinitæ relationes reales. Item, sicut in primo libro diffusè copi-
oseq; disputando ostendi, idæ sunt æternæ in mente diuina; igitur sunt plures quàm qua-
tuor relationes in diuinis. Tenet consequentia: illæ enim cum sint æternæ in mente, & re-
spectum habeant ad creaturam; sunt utiq; relationes. ergo &c.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

Relaciones
quomodo sint
in Deo.

Primum, Boetius à diuinis relationem nequaquam remouere voluit; sed
modum potius relationis. Verum quidem est relationem in deo non esse per
modum inherētis, secundum propriam relationis rationem; est nihilomi-
nūs per modum ad aliud se habentis. Ad confirmationem dico, Boetium
relationes

relationes diuinas assimilare identitatis relationi, non quidem, quoad numerum; sed quoad substantiæ unitatem potius: relationes enim non sunt idem numero, sed essentia, siue substantia. Ad 2. negatur similitudo: processiones enim diuinæ in eadem natura sunt, creaturarum verò in diuersa; ideo non est simile. Ad confirmationem, similitudinem veram esse dicimus in rebus, quæ solam intellectus operationem consequuntur, non autem in rebus, quæ realiter distinguuntur. persona siquidem procedens in diuinis, realiter distinguitur à persona procedente: ideo non est simile. Ad 3. argumentum huiusmodi valet, authore philosopho 3. phys. in his certè, quæ tum re, tum etiam ratione, eadem sunt; non autem in his, quæ sola ratione differunt: nam ut ipsemet testatur, actio, & passio non sunt omnino idem, quamuis sit idem motus: in actione namque est motus, tanquam à quo motus in mobile proficiscitur, in passione verò, velut in quo: utpote quæ ab alio accipit motum. Quamobrem, & si paternitas, & filiatio, secundum rem cum diuina essentia sint idem omnino; proprijs tamè rationibus, oppositos respectus præferentibus, distinguuntur. Ergo, &c. Ad confirmationem dico, verum esse proprie loquendo, relationes ab inuicem non oriri, atque proficisci; secundum tamen processionem alicuius ab alio, accipiuntur. Ad 4. Negatur antecedens, & ad probationem dico, id veritatem habere, ubi intellectus & res intellecta distinguuntur, veluti scientia ad rem scitam, & voluntas ad rem volitam: sed quia in Deo intellectus, & res intellecta sunt idem omnino, quippe, qui seipsum intelligendo, intelligit omnia; & eadem ratione, voluntas & volitum: idcirco huiusmodi relationes in deo, reales nequaquam dicendæ sunt: quemadmodum, nec relatio eiusdem ad seipsum. Quæ autem ad verbum est relatio, realis est: intelligitur enim, ut procedens per actionem intelligibilem, non autem, ut res intellecta. Quando certè leonem intelligimus, id planè, quod ex re intellecta intellectus conspicit, verbum vocatur. Ad confirmationem, negatur similitudo: Deus siquidem vno actu intelligit omnia; ideo in infinitum illius relationes augeri non possunt: secus autem est de actibus nostris, quos profectò plures esse, necesse est, ob plura obiecta, quæ intelligimus. Ad 5. Verum quidem est ideales respectus à deo cognitos esse; ob id tamen non sunt in deo plures relationes constituendæ; sed asserendum est potius, deum plures relationes cognoscere. Ad confirmationem dico, æqualitatem, similitudinem, in deo esse relationes rationis. Quomodo ergo sint quatuor relationes reales in diuinis, & quo etiam modo, nempe realiter ab inuicem distinguantur, iam dixi.

CAP. IIII.

Notiones diuinæ sunt quinque: innascibilitas, paternitas, filiatio, communis spiratio, processio.

Quoniam quidem de relationibus diuinis nonnulla dicta sunt; deinde de notionibus diuinis aliqua dicuntur. Notio est propria ratio personæ diuinæ cognoscendæ, diuinæ autem personæ secundum originem multiplicantur, originis verò modi, duo profectò numerantur: alter scilicet, à quo alius, alter verò, qui ab alio: secundum igitur hos duos modos, persona innotescere potest: nihil ergo in diuinis notio esse potest, quod ad originem non pertineat, aut ratio non sit personæ innotescendæ, si sit tribus commune. Itaque notio est ratio realis, quæ diuina persona innotescit: nulla præterea negatio extra genus dicta, de aliquo diuino supposito, non pertinens ad originem, notio dici potest. notio siquidem, aut aliquid ad originem pertinens dicit, aut ex suo formali significato originem ponit, aut saltem connotat, quamuis aliquam neget originem, ut de ingenito patet. Itaque notio cum sit ratio innotescendi personam; id certè tum priuatiue, vel negatiue, tum etiam positiue fieri potest:

Quid sit notio.

Originis modi duo.

Notio pertinet ad originem.

nibus diu-
nis.

Quinque
notiones.
Ingenitus
Notio priuata

priuatiuè, inquam, ut ingenitum, quæ est notio primæ personæ, negatq; ab ipsa scilicet notione, quamlibet productionem passiuam: positiuè verò persona inuotescit, quæ est ab alia, vel à qua est alia. Et is quidem secundus modus duplex; alter sanè secundum naturam, ex quo consurgit notio, quæ paternitas appellatur: alter verò secundum volū-

Proprietates.

tatem, ex quo fluit notio, quæ dicitur communis & actiua spiratio; primus quoq; modus similiter se habet, quippe, qui duas notiones contineat, nempe filiationem, atq; passiuam spirationem: si enim processio sit secundum naturam, siue intellectum; filiatio: si verò secundum voluntatem, spiratio passiuam nominatur. Adde, ingenitum, quod ad patris personam propriè pertinet, & quinque notiones numerabis: sunt igitur quinque notiones in diuinis, scilicet innaſcibilitas, paternitas, filiatio, communis spiratio, & processio, ex quibus tantum quatuor relationes appellantur; siquidem innaſcibilitas per reductionem relatio nominatur. quatuor autem tantummodo proprietates sunt: communis e-

Personales no-
tiones tres.

nim spiratio, quia duabus personis conuenit, proprietates dicenda non est. notiones autem personales, id est, personas constituentes, tres quidem numerantur, nempe paternitas, filiatio, processio: innaſcibilitas namq; atq; communis spiratio; licet personarum notio-

Obiectiones.

nes sint; personales tamen dici non possunt. Sed dubitabit aliquis, si innaſcibilitas, est notio primæ personæ in diuinis: igitur negatio producendi actiue, secundum reuera om-

1.

2.

Inspirabilitas

nem producendi modum intrinsecum, est notio Spiritus sancti. Amplius, quemadmodum innaſcibilitas patris notio dicitur; ita plane patris, ac filii notio, inspirabilitas dicenda esset: uterq; enim ab aliquo non spiratur, sicut pater à nullo gignitur, siue nascitur. Quod si dixeris, inspirabilitatem sub innaſcibilitate intelligi; id profecto in filij persona veritatem non habet, in quo innaſcibilitatem non esse, clarissimè constat: inspirabilitas ergo, filij saltem notio, dici posset. Adhuc, si spiritus sanctus non gignitur, sed

Ingenerabili-
tas.

producitur; igitur ingenerabilitas est notio Spiritus sancti. Respondeo, ad primum: quoniam omnis productionis actiue negatio, est extra genus, nullumq; sibi determinat

Solutiones.

1.

2.

3.

ens, sed æquè conuenit essentia, ac chymera, & spiritui sancto; ideo spiritus sancti notio esse non potest: ingenitum autem, quoniam omnem prorsus negat productionem passiuam, contrario modo se habet. Ad 2. quoad patris pertinet personam inspirabilitas, sub innaſcibilitate comprehenditur; ideo notionum numerum augere non ualet: quoad verò ad filium spectat, quia vnum tantummodo productionis modum negat; iecirco nullus personæ notio appellatur: etenim productionem passiuam nequaquam negat: persona autem, cuius notio est aliqua productionis negatio, est simpliciter absoluta, & improducta; quod reuera per inseparabilitatem fieri non potest. quare, filius licet improductus dici non possit; bene tamen atq; verè dicitur inspiratus. Ad 3. eadem facilitate soluitur obiectio, quæ de ingenerabilitate, atq; similitudine proposita est: quinque er-

Aliæ obiectio-
nes.

1.

2.

3.

go esse diuinas notiones dixi. Sed iterum dubitabit aliquis: tot esse debent notiones; quot reuera sunt relationes. siquidem notiones, relationes personarum sunt, quibus distinguuntur: sed diuinæ relationes tantummodo quatuor describuntur; totidem ergo erunt notiones. Sanè, si in diuinis essent quinque notiones; profecto deus diceretur quinus, sicuti vnus, ex essentia unitate, & trinus, ex personarum trinitate appellatur: quod est omnino falsum. Amplius, in persona patris sunt tres notiones, scilicet, innaſcibilitas, paternitas, communis spiratio: aut certè huiusmodi inter se re differunt, aut non; sed ratione tantum: non primum, alioqui patris persona, ex pluribus rebus esset composita, quod planè absurdissimum est. neq; secundum: nam si ratione tantum differunt, vna de altera prædicabitur; atque ita communis spiratio erit paternitas: quod omnibus modis est impossibile. Adhuc, sicut patri, filioq; commune est, quod ab eis spiritus sanctus procedat; ita profecto filio, ac spiritui sancto, ut à patre procedant: sed primum est notio patris, & filij, scilicet communis spiratio; secundum ergo, notio erit filij, & spiritus sancti, nempe communis processio: sunt ergo sex, & non quinque tantum diuinae notiones.

nae notiones. Respondeo, ad primum iam diximus, præter quatuor relationes, aliam notionem, nempe inuiscibilitatem, necessariam esse. Ad confirmationem dico, notiones diuinas significari, ut rationes, quæ personas notificant; essentiam verò, & personas, ut res potius. hac de causa deus dicitur vnus, ob essentiae unitatem, & trinus, ob personarum trinitatem; non autem quinus, ob quinarium relationum numerum. Ad 2. Quoniam in diuinis sola relatiua oppositio, realem conficit pluralitatem, vnius verò personæ proprietates ad inuicem relatiue non opponuntur; nec ergo ex consequenti realiter differunt, nec etiam vna de altera prædicatur. Ad 3. negatur similitudo: filius enim, & spiritus sanctus, non vno eodemque modo à patre procedunt; sicut pater & filius, secundum eundem omnino modum spirandi, spirant spiritum sanctum: non ergo est simile. Quot ergo sint notiones diuinæ, & quomodo distent, hæc pauca dixi.

1.

2.

3.

QVAESTIONIS SEPTIMAE. CAP. I.

Essentiam diuinam, & relationem, idem realiter esse, distinguere verò formaliter ex natura rei.

N primo Pymandri, quid discriminis sit inter relationem & personam, & quomodo personæ per proprietates relatiuas distinguantur, ac nonnulla, quæ huic negotio deseruire videbantur, disputando descripsi: nunc certè opportunum, imò necessarium esse iudicauì, quò relationum diuinarum inquisitio absolutior, atque perfectior esse possit, quæ reliqua erant, addere, atque huic nostro proposito certamini connectere. adduximus autem hanc famosam, & nequaquam vulgarem quæstionem, quæ de essentiae ac relationis unitate, distinctioneque subtiliter loquitur: atque in ipso quasi limine, quæstionis veritatem proponendo, inserui, nempe essentiam diuinam, & relationem, utpotè paternitatem, idem prorsus esse realiter; differre verò formaliter, ex natura rei. Sanè illud, quod constituit per se vnum Ratio prima. suppositum simplex cum alio, non distinguitur realiter ab ipso: ex quibuscunque enim realiter distinctis, non sit per se vnum, nisi certè per compositionem. sed essentia, & relatio, ita se habent ad inuicem, ex quibus constat diuina persona, non quidem compositione, quæ ex partibus resultet; sed potius ex essentia, & proprietate relatiua: igitur essentia & proprietas relatiua, non distinguuntur realiter. Amplius, illa, quorum vnus, 2. secundum ultimam abstractionem acceptum, de alio similiter se habenti prædicatur, sunt omnino realiter idem; sed essentia & paternitas, sunt huiusmodi: verum enim est dicere, essentia est paternitas. ergo quod prius. Iterum, omne distinctum realiter ab 3. essentia diuina, vel à deo; absque dubio in creaturarum numero est computandum: sed proprietates diuinæ relatiuæ, in creaturarum numero habendæ non sunt; igitur à diuina essentia realiter non distinguuntur. Præterea, illud, quo nihil maius cogitari potest, 4. est omnino idem realiter cuilibet sibi formaliter compossibili, alioqui haberet rationem partis, & imperfecti; & sic ab aliquo perfectibili: sed diuina essentia est id, quo aliquid maius excogitari non potest; idem ergo est realiter relationi sibi compossibili: etenim, si realiter ab ipsa essentia relatio distingueretur; utique ipsam perficeret aliquo modo. cum siquidem actuaret, siue in actum reduceret. Cum autè hæc sint prorsus impossibilia, manifestum est, relationes diuinas à diuina essentia realiter non distinguere: profecto diuina essentia, ob suam quidem infinitatem, eadem realiter est cum re sibi compossibili, siue, ut ita dicam, componibili, cuiuscunque conditionis existenti; illi tamè formaliter eadem esse, est planè impossibile. Sanè, quod ex se perfectionem formaliter indicat,

tia & relatione.

Essentia & relatio in diuinis, ex natura rei, formaliter distinguuntur.

Prima ratio.

2.

3.

Essentia & relatio formaliter ex natura rei differunt.

1.

2.

3.

4.

5.

Essentia non dicitur ad aliquid,

indicat, cum eo, quod ex seipso non est formaliter perfectum, siue perfectionem dicit, idem formaliter fieri non potest. Itaq; essentia & relatio, formaliter distinguuntur ex natura rei: utramq; enim, nempe essentiam & relationem in diuinis, ex natura rei, non autem ex opere intellectus, aut vnā ex opere intellectus, alteram verò ex natura rei existere, clarissimum est; utramq; certè ex opere intellectus tantum existere, est omnino impossibile; alioqui, persona ex ipsis constituta, esset perfectò purum ens rationis: sed primum ens simpliciter, non potest esse ens rationis: ens namq; rationis aliquo reuera intellectu posterius est, quod diuinæ essentia congruere potest: igitur essentia & relatio, non ex opere intellectus, sed ex natura rei in diuinis consistunt. neq; essentia erit ens rationis, relatio verò ex natura rei: relatio siquidem sine fundamento reali, vtique realis dicenda non est. quare, si diuina essentia fuerit ens rationis; & relatio similiter. Denique relatio, essentiam necessario præsupponit: ens autem ex natura rei, præsupponere ens rationis, non est necesse; neque relatio in diuinis ex opere tantummodo intellectus pendere, dicenda est; alioqui vnum suppositum diuinum, ab altero non realiter, sed ratione tantum distingueretur. Personæ insuper productæ, vnico producendi modo, nempe modo intellectus, non autem voluntatis producerentur. Sanè, si relatio & essentia diuinas constituunt personas; altera verò illarum est ens rationis; altera autē ens ex natura rei: igitur personæ productæ partim entia rationis, partim entia ex natura rei dicerentur: ex vtriusq; enim constarent, sed hoc est absurdissimum: igitur essentia & relatio ex natura rei, non autem ex opere intellectus, in diuinis consistunt. Cum autem essentia & relatio in diuinis ita se habeant, ab inuicem formaliter distingui, ex natura rei, patet satis. Sanè, contradictoria, de eodem penitus indistincto, ex natura rei, vera esse non possunt: sed distinguere personam vnā ab altera, & non distinguere; idq; ex natura rei, contradictoria vtique sunt, quæ ergo sic habent, distinguuntur ex natura rei; sed relatione, non autem essentia personæ diuinæ distinguuntur: igitur, essentia & relatio, ab inuicem formaliter ex natura rei dissentiant. Amplius, quæ ex natura rei formaliter dicunt aliquid posituum: sed alterum ipsorum est simpliciter infinitum, dicitq; perfectionem simpliciter; alterum verò minime; absq; dubio distinguuntur formaliter ex natura rei: sed essentia diuina, & paternitas, sunt huiusmodi, vt in primo Pymandri dixi; igitur distinguuntur formaliter ex natura rei. Amplius, quod ex natura rei, atque ratione formali, est obiectum beatificum, ab eo, quod non est tale, ex natura rei distinguitur: sed essentia diuina, est primum obiectum beatificum, non autem relatio, alioqui in quatuor obiectis realiter distinctis, hoc est, in quatuor relationibus, primò intellectus beatificaretur, quod est falsum: primum enim beatitudinis obiectum, est diuina essentia: igitur relatio & essentia formaliter distinguuntur ex natura rei. Adhuc, quæcunq; vni, & eidem simpliciter simplici extra intellectum, sunt penitus eadem; proculdubio inter se similiter se habent; alioqui cum tertio non essent idem omnino. si ergo paternitas, & diuina essentia, & filiatio, sint prorsus idem; igitur paternitas à filiatione nequaquam distingueretur, quod est absurdum & impossibile: nam pater esset filius, & filius pater; & ex consequenti, paternitas esset filiatio. Adde, quòd si paternitas sit omnibus modis idem cū diuina essentia, quemadmodū diuina essentia non prædicatur de filiatione, nec etiā paternitas: quod certè, quā sit absurdissimū, neminē latet. Suffragatur huic sententiæ diuinus August. 7. de Trin. cap. 11. Si essentia, inquit, ad aliud diceretur; essentia vtique non esset essentia. at si paternitatis, & essentia, sit eadē omnino formalitas, sicut paternitas; sic etiam essentia diceretur ad aliquid; atq; ita essentia non esset essentia, quod est impossibile: quia nimirū negatur idē de seipso. Quòd si quispiam dixerit, pro Augustini sententia conseruanda, rationis distinctionem sufficere; nec opus esse distinctionem formalem ex natura rei adducere, dico: si Augustini sententia, ex sola rationis distinctione saluari potest; tunc remoto rationis opere, hæc esset

hæc esset falsa: essentia non est ad aliud, & eius opposita; est vera, atq; ita, circumscripto opere intellectus, essentia, non esset essentia. Idem præterea 7. de trinit: Absurdum est, inquit, ut substantia dicatur ad aliud; sed hoc de relatione dici non potest, quæ ex sui natura, ad aliud refertur: igitur, formaliter ex natura rei ab essentia separatur. & cap. 9. substantia patris est, quo est, non autem, quo est persona patris, siue pater. & de verbo idem similiter sentit cap. 4. Non, inquit, eo est verbum, quo est essentia, quæ profectò omnia, si formaliter idem essent cum diuina essentia; falsa, sine dubio, dicenda essent Relatio igitur, atq; essentia formaliter distinguuntur, atq; in primo modo dicendi per se nequaquam esse possunt: ut potè, quia vnum est absolutum, aliud verò respectus, siue respectuum, quæ simul in primo modo dicendi per se conuenire nequeunt. Quamobrem, triplici inadæquatione essentia, & relatio distinguuntur: essentia enim dicit perfectionem simpliciter, non autem relatio: essentia præterea, ex seipsa per identitatem, relationis realitatem includit, non è conuerso Deniq; de quo prædicatur essentia, non semper prædicatur relatio quælibet, aut cui inest essentia, etiam omnis relatio inest. Inadæquatione igitur perfectionis, mutue communicationis, atq; prædicationis essentia, & relatio ab inuicem distinguuntur. Quomodo ergo essentia, & diuina relationes ab inuicem distinguantur, & conueniant, dixi: sed multa instant argumenta, quæ in sequenti capitulo excutientur.

Essentia differt à relatione triplici adæquatione.

CAP. II.

Essentiam, & diuinas relationes non esse idem realiter, nec distinguui formaliter.

Pater, diuinitate, siue essentia, non autem paternitate, est Deus, authore Augustino 7. de trinit: Non eo pater, inquit, quo Deus; nec eo verbum, quò Deus: igitur, paternitas, à diuina essentia realiter separatur. Tenet consequentia: paternitas reuera, non est deitas. Sanè, nihil est in seipso primo, veluti in fundamento, teste philosopho 4 phys: sed proprietas est in essentia, uti in fundamento: igitur, non est; sed ab essentia distinguitur realiter. Amplius, illa non sunt idem realiter, quorum vnum multiplicatur realiter, altero, sine multiplicatione manente: sed relatio multiplicatur realiter; essentia verò, nequaquam, ob summam illius simplicitatem: realiter ergo distinguuntur. Sanè, quemadmodum illa non sunt idem realiter, quæ sub primis entis differentiis continentur; ita planè, imò multò minùs illa, quæ sub primis alicuius generis differentiis: sed essentia, & relatio sunt huiusmodi: continentur enim sub absoluto, & respectiuo: ergo quod prius. Amplius, illa, quæ ita se habent, quorum vnum potest esse sine reliquo; realiter utiq; inter se differunt: eadem enim res à seipsa separari non potest. sed diuina essentia, est in vna relatione, siue cum vna relatione, sine altera, alioqui de relatione, de qua prædicatur diuina essentia; prædicaretur etiam alia relatio; atq; ita paternitas esset filatio, & è conuerso. quod est falsum: igitur, essentia diuina, & relatio differunt realiter. Profectò, ut dixi, vna est simpliciter infinita; ut potè essentia: alia autem, minimè: igitur, realiter differunt. Præterea, aut tota paternitatis realitas, est essentia, & tum paternitatis, & filiationis vna eademq; prorsus erit realitas, atq; ita, paternitas, & filatio, pater, & filius sunt idem omnino, quod ad sabellij hæresim pertinet. aut certè, essentia non est plena, siue tota paternitatis realitas, nec pari ratione filiationis; & tum esset incidendum in alterius hæresis foueam, nempe, ut dicamus, in diuinis aliquam realitatem inueniri, à diuina essentia, secretam, atq; distinctam: essentia ergo, atq; relatio non solum formaliter; sed etiam

a & relatione.

5.

6.

7.

8.

9.

tiam realiter distinguuntur. Adhuc, relatio, quatenus ab essentia distinguitur, aut certe est per se res in primo modo, aut non. non secundum, alioqui per se nihil esset; & tunc à diuina essentia ne formaliter quidem distingueretur: quod enim nulla res est, omnino nihil est: & quod nihil est, distinctioni non subiicitur. si autem res sit in primo modo, aut alia ut distincta res; idem namque, & diuersum circa ens immediatè se habent. si alia res, realiter ergo ab essentia distinguitur; sicque cum ea compositionem faceret: ergo quod prius. Iterum, quod non est idem formaliter alteri; ab eo utique est formaliter diuersum: sed si relatio formaliter ab essentia secernitur, quia non est eadem formaliter essentiae: est ergo diuersa formaliter ab ea. Porro, omne diuersum ab alio, realiter utique ab eo distinguitur: ergo relatio, & essentia non solum formaliter, sed etiam realiter distinguuntur. Profecto, quemadmodum eidem, respectu eiusdem formaliter, differre, & conuenire nihil potest; ita planè, neque conuenire, & differre realiter, per idem omnino realiter. sed persona diuina, ab altera realiter distinguitur: igitur, eidem conuenire realiter nequit per idem realiter; sicut nec illud, per idem formaliter. Quare, sicuti ex conuenientia, differentiaque personarum, formalis; ita etiam realis distinctio, necessariò habetur, atque concluditur. Item, essentia diuina, tum formaliter, tum etiam realiter est illimitata, atque infinita: igitur, si à relatione realiter non dissentit; nec etiam formaliter, valet consequentia: nam sicut ex sua illimitatione reali, est omnino eadem realiter cum relatione; ita planè, ex sua infinitate formali, erit illi eadem formaliter: vnumquodque enim sua realitate, entitateque, qua est, & consistit, distinguendum est, à quocunque distinguitur: sed relatio, quia eandem prorsus habet cum essentia realitatem, sua realitate, entitateque, ab ipsa non distinguitur: igitur, ratione tantum separantur. Præterea, eodem sanè modo aliqua sunt idem inter se, quo reuera sunt eadem in tertio: est enim hæc firmissima syllogistica ratio. sed duæ relationes oppositæ, si sint eadem ipsi essentia; erunt igitur eadem inter se: non sunt ergo ab inuicem realiter distinctæ; nisi etiam ab essentia realiter distinguantur. sed ab inuicem realiter distinguuntur: igitur, ab essentia diuina similiter separantur. Amplius, si relatio est eadem realiter essentia, aut identitas est adæquata essentia, aut non. si adæquata; tunc planè essentia, nulli alteri relationi erit eadem realiter, quod est falsum. si non adæquata; hoc reuera, per aliquam distinctionem fiat, necesse est. Ad hoc autem non sufficit formalis aliquorum distinctio: hæc enim sicut nec realitatum identitatem excludit; ita nec realis aliquorum identitatis adæquationem. distinctio ergo realis inter essentiam, & relationem erit statuenda: alioqui relatio, & essentia essent penitus idem. Ex his ergo, atque similibus patet, & essentiam, & relationem non formaliter; sed realiter distingui.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1.
Paternitas non
est deitas formaliter.

2.

Primum, approbo maiorem: patrem scilicet deitate, Deum esse, idque formaliter: paternitatem verò, deitatem non esse: verum esse formaliter, aliquod tamen, quod est paternitas realiter, utpotè diuinam essentiam, Deum esse. si enim accipiatur paternitas pro suppositione personali; minor utique erit falsa: etenim essentia est paternitas, & est Deus. si verò pro suppositione simplici, sic est vera, & non sequitur conclusio, nec aliud quippiam; nisi quia essentia non sit paternitas formaliter, aut paternitas formaliter sit essentia. Ad confirmationem dico: id tantum haberi, relationem scilicet, ab essentia, in qua est, & fundatur, aliquo modo ex natura rei distingui. Ad 2. vnum realiter, non est multa distincta realiter, quasi sint idem omnino; potest tamen, & est, id; quod est illimitatum, & infinitum.

finitum, esse cuilibet persone diuine idem realiter. Ad confirmationem dico, hoc tantum haberi, essentiam scilicet, & relationem formaliter distinguere: est enim in eis una realitas; non tamen, una eademque formalitas. Ad 3. dico, nunquam essentiam sine aliqua relatione esse posse, aut sine aliqua ex personis diuinis; nec unam simpliciter loquendo, sine alia; nisi fortassis cum reduplicatione: nimirum hoc modo, ut essentia in filio, est in patre; non tamen, ut in filio. Ad confirmationem dico, quamuis esse infinitum, relationi formaliter repugnet; non tamen unitas eius, quod est simpliciter infinitum. Ad 4. rationes ille non ostendunt realem essentiae, & relationis distinctionem: alioqui relationis, & essentiae compositionem in persona non effugeremus. Ad 5. quamuis relatio sit res per se, non tamen per se res primo, quæ est essentia; nec per se alia res, ab essentia, vel non est essentia: est enim per se res, quia non est nihil; sed non per se est essentia diuina, aut res, quæ per se primo modo sit essentia diuina, quippe, cum huiusmodi modus essentiae sit diuinae tantum. quare, relatio est semper essentia; non tamen per se primo, hoc est, realiter, & non formaliter. Ad 6. si maior intelligatur pro alietate, ut ita dicam, reali, siue essentiali, falsa quidem; si verò pro formali, vera profectò dicenda est: relatio enim est alia res formaliter, non autem realiter ab essentia diuina. Ad confirmationem dico, suppositum diuinum, cum alio esse idem essentialiter, quia Deus scilicet, non realiter; ideo in minori, falsum assumitur. hoc etiam modo, neque una relatio, alteri est eadem realiter. Præterea, possunt esse aliqua duo, formaliter inuicem distincta, quorum alterum, ab altero realiter distinguatur, ut potè essentia, & paternitas, realiter idem sunt, formaliter verò distinguuntur: paternitas verò à filiatione, realiter distinguitur, quia proprijs scilicet rationibus dissentiant. Ad 7. negatur consequentia, & ad probationem dico: quòd licet essentia, & formaliter, & realiter sit illimitata, & infinita; à relatione tamen formaliter distinguitur: neque valet, sicut est eidem realiter; sic etiam formaliter: nam infinitas simpliciter omnem prorsus imperfectionem excludit, quæ reuera necessariò inest, si relatio non idem realiter cum essentia esset; compatitur autè distinctionem formalem, quæ non tantum imperfectionem; sed perfectionem potiùs indicat, atque ostendit. Ad probationem respondeo, quòd relatio sua quidem realitate, est omnino idem cum essentia, formalitate verò distinguitur: neque enim una de altera in abstracto prædicaretur, si ab illa realiter distingueretur. Ad 8. verum quidem est quòd in maiori accipitur, si illud tertium non esset formaliter infinitum, cuiusmodi est essentia diuina. cum autem illa duo non sint formaliter infinita; non sequitur quòd cum idem extiterint cum tertio, eadem necessariò fore inter se. Ad 9. dico illam identitatem non ita essentiae adæquatam esse, quin ipsa essentia oppositæ relationi eadem omnino esse nequeat; imò est prorsus eadem, neque ex hoc etiam inter essentiam, & relationem aliqua statuenda est distinctio realis, quandoquidem distinctio formalis cum infinitate essentiae sufficiat plenissimè. unde, quamuis una formalitas, infinita existens, ob suam formalem infinitatem, aliam superet; est tamen adæquata, suæ realitatis respectu: unica enim est in illis realitas simplicissima. Quare, si quòd ad huiusmodi realitatis rationem distinctio poneretur; iusta utique esset argutia disputantis. Itaque, essentiam diuinam, atque diuinas relationes, realiter quidem idem esse, formaliter verò differre, patet satis. Verum alijs argumentis contra prædicta quidam arguere tentarunt: ut patebit in capite sequenti.

CAP. IIII.

Essentiam diuinam, & relationem secundum intelligentiæ rationem tantum distinguere.

a & relatione.

Propria relationis ratio, non ad illud, in quo est; sed ad aliquid externum refertur. proinde, quemadmodum in quolibet accidentis predicamento, duo consideranda sunt, alterum quidem est id, quod unicuique competit predicamentorum; quatenus est accidens: alterum verò, propria uniuscuiusque illorum generum ratio; ita, & in relationis predicamento. Cum igitur propria illius ratio, ad extra referatur, relationes in quantum accidentis rationem subeunt, accidentis verò esse, est inesse; esse profectò habent accidentale: quæ sanè, si ad Deum transferantur, dimisso accidentali esse, esse induunt substantiale: quidquid enim est in Deo, est eius essentia; ideo relatio, in Deo existens, habet esse diuinæ essentiae omnino; quatenus autem ad aliquid dicitur, non aliqua ad essentiam habitudo significatur, sed ad suam potiùs relationem oppositam. Itaque, relationem realiter in Deo existentem, essentiae secundum rem idem esse, atque secundum intelligentiæ rationem ab ea tantum differre, clarissimum est: quod sic certè ad formam syllogisticam reduci potest. illud, quod in alicuius substantiam migrat, ab illo utique sola intelligentiæ ratione distinguitur: sed relatio, auctore Boëtio in lib: de trinit: comparata ad essentiam, in ipsam realiter transit: igitur, ab illa secundum intelligentiæ rationem distinguitur tantum. Amplius, relatio a fundamento realiter distinguitur; idque in creaturis. at, in diuinis, idem omnino est cum suo fundamento, ut rei veritas, & August. doctrina in lib. de trinitate quinto, clarissimè docent. sola ergo intelligentiæ ratione, separantur. Sanè, relatio, alicui comparata, ac illius respectu, nihil realiter distinguere valens; profectò ab illo secundum intelligentiæ rationem tantummodo distinguitur. sed diuinæ relationis officium est, personam ab altera persona duntaxat distinguere, non autem personam ab essentia: igitur, ab essentia secundum solam intelligentiæ rationem distinguitur. Amplius, si relatio, essentiae comparata, ab ea extra intellectum, distinctionem haberet; cum essentia planè compositionem faceret: ambæ enim in aliquo vno supposito, cuius sunt constitutivæ, sibi reuera composibiles sunt. quæ verò huiusmodi sunt, aliquam habeant habitudinem ad inuicem, necessarium est: aliter suppositum, non esset hoc aliquid per se vnum. sed diuinum suppositum non est compositum; bene tamen est per se vnum: relatio ergo non formaliter; sed intelligentiæ tantum ratione à diuina essentia secernitur. Sanè, quæ ex natura rei formaliter distinguuntur, realiter quoque distinguere, necesse est: re enim inter se distincta sunt: sed essentia, & relatio secundum omnium propemodum sententias, realiter non distinguuntur, nec ergo formaliter; sed ratione tantum. Amplius, si distinctio formalis, non sufficit, ut realis sit personarum distinctio: igitur, relatio ab essentia secundum intelligentiæ rationem tantum distinguitur. Tenet consequentia: nam sicut distinctio rationis, realem inter personas distinctionem constituere non potest, nec etiam formalis. par siquidem in vtriusque defectus habetur: igitur, quod prius. Præterea, vnus quidditativus conceptus, ab alterius conceptu quidditativo, per res utique in significato, vel connotato diuersas distinguitur: sunt enim huiusmodi conceptus reales; sed essentia, & relationis conceptus non sunt huiusmodi, alioqui realiter essentia, & relatio distinguerentur; nec etiam in connotato: nam relatio opposita, à relatione, siue relationis connotato conceptu, est essentia eadem realiter; sicut & altera relatio connotans: nullo ergo modo quidditatiue distinguuntur. Ex his ergo, atque similibus constat, relationem ab essentia secundum solam intelligentiæ rationem, non autem formaliter distinguere.

Ratio prima

2.

3.

4.

5.

CAP. V.

Soluuntur argumenta.

Ad primum

Ad primum, quamvis relatio transeat in realem essentiae identitatem; manet tamen distincta ab essentia, ex natura rei: nam si omnibus modis transiret; non essent profecto mansura duo prædicamenta distincta, nisi secundum quandam similitudinem, quod planè Boëtio non probatur: transitus ergo, secundum realem identitatem, est intelligendus. non ergo secundum solam intelligentiæ rationem relatio, à diuina essentia distinguitur; imò hoc ipsum nullo ferè modo probabile esse potest, etiam secundum intentionem arguentis: si enim nomine relationis, non autem essentiae, respectus ostenditur ad oppositam quidem relationem, qui videlicet est realis ex natura rei. relatio siquidem diuina, utpote paternitas non est respectus rationis: hunc autem essentiae diuinæ respectum non inesse, arguens confirmat: relatio ergo, & essentia distinguuntur ex natura rei. Amplius, relatio, qua ratione ab essentia distinguitur; ea profecto est alicuius suppositi realis, & constitutiua, & distinctiua: sed id, sola intelligentiæ ratione fieri non potest, quippe, cum ens rationis, alicuius entis realis constituendi, ratio esse nequeat; neque distinctione reali, alioqui, compositionem facerent in tertio, ut dixi: restat ergo, ut essentia, & relatio non secundum solam intelligentiæ rationem; sed secundum distinctionem potius distinguantur: hac enim ratione formali, est ratio diuini suppositi constituendi, quod profecto essentiae diuinæ non conuenit: non enim est suppositi diuini constitutiua formaliter. reuera, si relatio, ad essentiam, ut ad suum fundamentum comparatur, nihil autem fundat seipsum; differt ergo ab essentia ex natura rei, alioqui vnum fundaret reliquum. Præterea, si relationes, à diuina essentia secundum solam intelligentiæ rationem separantur; eodem ergo modo, separata erunt ab inuicem: quibus enim distinguuntur à tertio, distinguuntur ab inuicem. sed inter se non distinguuntur sola intelligentiæ ratione; sed formalibus rationibus: similiter ergo ab essentia discernuntur. neque ratio illa est admittenda, relationes similes esse attributis: nam, authore augustino 7. de trinit: res alio modo se habet: ait enim, eo Deus, quo sapiens; non tamen eo Deus, quo pater. Adhuc, in essentialiter ordinatis, planum est, esse secundum rem, distingui, siue distinctionem secundum rem, præcedere. proinde, remoto priori; posterius quoque esse remouendum: igitur, esse secundum rationem, præcedit distinctionem secundum rationem. sed in Deo non est esse secundum rationem, nec ergo distingui: valet, ut logici dicunt, à destructione consequentis, ad destructionem antecedentis. Sanè, nulla forma, alicui fundamento repugnans, effectum illi formalem dare, aut largiri potest: huiusmodi namque esse circa proprium collocat fundamentum: sed quævis à nostra ratione forma causata, atque producta, æque diuinæ essentiae, relationique repugnat; ac contingens, necessario, & æterno, temporale, & enti simpliciter, ens secundum quid: essentia ergo diuina, & relatio nulla intellectus nostri distinctione separantur. Amplius, cuiusque repugnat subiectum, & eius passio similiter: sed rationis distinctio, est passio entis rationis, sicut distinctio realis, entis realis. at, essentiae diuinæ nullo modo conuenit, aut conuenire potest ens rationis, nec ergo similiter eius passio, quæ est ratione distingui. Profecto, omnis distinctio, ab extremis specificatur: distinctio enim essentialis, inter essentias tantummodò inuenitur; sicut etiam specifica, inter species. sed essentia, & relatio non sunt entia rationis: igitur, in illis, nulla esse potest distinctio rationis. Quod si quispiam dixerit, essentiam, & relationem, ut in esse obiectiuo animæ nostræ, non autem in se, distingui; is profecto concedit, quod quaritur: cum enim essentia, & relatio tum in se, tum in esse cognito, eiusdem sint rationis, si vnum illis repugnat, & alterum repugnabit. itaque, essentiam diuinam, ac relationem, ratione tantum distingui, est impossibile omnino. Ad 2. principale: verum quidem est, relationem in creaturis, quæ est relatio fundamenti, & essentialiter, & realiter distingui; & exconsequenti propriam accidentalitatem habere: in diuinis autem, quoniam in identitatem realem transit, accidens esse non potest, nec ab essentia realiter; sed ex natura rei

1.
Quod non sit
probabile, re-
lationem, so-
la ratione di-
stingui ab es-
sentia.

2.

3.

4.

5.

2.

a & relatione.

tura rei distingui, vt iam dixi. Ad confirmationem dico, maiorem esse falsam: etenim quamuis ad relationem non spectet, personam ab essentia realiter distinguere; sed personam, à persona; nihilominus, virtutem habet distinguendi personam ab essentia, non quidem ratione; sed ex natura rei, ob eas planè, quas ante adduximus, rationes. Ad

3. Relatio nō est actus essentiae
1. quod est in termino perfectionis, & intensiue infinitum, atq; tum secundum rem, tum etiam secundum rationem, purus est actus, potentiae rationem, respectu cuiuscunq; subire non potest. sed essentia diuina est huiusmodi, vt in primo dixi: igitur, relatio, non potest esse, aut se habere, vt actus, respectu ipsius diuinæ essentiae. Amplius, quod est perfectione simpliciter, & formaliter & prius, & infinitum, non est materia, aut potentia, alicuius posterioris respectu. perfectione, inquam, simpliciter, & formaliter infinitum: nam licet subiectum sit prius perfectione, ipso accidente; non tamen perfecti-

Essentia diuina non potest esse in potentia ad aliquod

one simpliciter infinita, nihil imperfectionis habente: sed essentia diuina est infinita, & prima, perfectione simpliciter; quia nimirum in diuinis, quod est prius generatione, & perfectione etiam: non enim ibi processus se habet, sicuti in creaturis ab imperfecto ad perfectum, in quibus, quod est posterius generatione, est prius perfectione, vt forma: sicuti dicitur 9. met. quia in Deum planè nulla cadit imperfectio. Cum igitur essentia sit prior, quasi generatione, & via naturæ, quia præsupponitur: est ergo simpliciter prior perfectione. in ipsam ergo non cadit potentia, aut quasi potentia respectu relationis: quippe, cum, & secundum rationem, & secundum rem, sit in termino perfectionis.

3. Adhuc, actuale determinat suum, atq; contrahit potentiale: sed proprietates relatiuæ, authore Damasceno 3. lib: cap. 9. non sunt determinatiuæ ipsius naturæ; sed suppositi: ergo quod prius. Essentia ergo, & relatio, sicut duo actus, quorum alter est infinitus ex sua ratione formali, alter verò minimè, conueniunt ad diuini suppositi constitutionem: non quidem per informationem vnius ab alio; sed per veram identitatem realem: etenim, quoniam essentia est formaliter infinita, est realiter idem cum quolibet sibi composibili in eodem supposito; nec actuari ab alio, nec ipsa aliud actuare potest: sed est in

Suppositū diuinum nō est compositum.

suppositis, sicut quidditas quædam in forma infinita actiuans, atq; vt ita dicam, ipsamet essentia supposita. Itaq; proprietas relatiua diuina non se habet ad essentiam, sicut contrahens, vel determinans ipsam, quia sua infinitate, omnes per identitatem realem includit diuinas relationes; licet non sit formaliter vna ex illis. Ex quo patet, personam, ex essentia, & relatione constitutam, non esse vnā, quasi per compositionem actualis & possibilis, veluti est vnitas sortis ex humanitate, & sorteitate, quia videlicet humanitas, sorteitatis realitatem non includit, nec è conuerso. at, suppositum diuinum est vnum, per veram realitatem constituentium: in persona ergo diuina est omnimoda simplicitas, & nulla prorsus compositio, quia idem realiter non componitur sibi ipsi. deniq; quia in Deo nihil est actuale respectu alicuius potentialis; sed purus actus omnino: & ita simplex persona, sicut essentia: & tres personæ, sicut vna persona; idq; compositionis, non autem distinctionis respectu. Quando ergo in tertio argumento principali assumitur illa ratio, quæ sic arguit: constitutiua alicuius per se vnius, quod est per se vnum, aliquam habent habitudinem aliam, quàm vt distincta sunt. Dico verum esse in constitutiuis realiter, vel essentialiter distinctis, cuiusmodi non sunt essentia, & relatio in diuinis. itaq; essentia & relatio distinctæ formaliter, & idem realiter, suppositum diuinum constituunt: quod per se est vnum, vera identitate reali constituentium; non tamen vnione actus, & potentiae. Quando ergo dicis, suppositum ergo diuinum non est nisi hoc, & hoc, id est, essentia, & relatio. verum quidem est distincta formaliter, & idem realiter: perfectius enim resultat, quàm si esset compositum ex materiæ vnione ad formam: nam

Constitutiuā alicuius.

si consti-

a & relatione.

Obiectiones
quod relatio
fit actus essen-
tia.

2.

Solutiones.

1.

2.

Relatio est per
sonæ, & non
essentiæ actus

3.

4.

5.

Laus Pyman-
di dicitur.

si constitutiva sunt realiter unum, & quod ex illis est constitutum; verissime, propriissimeque est, & dicitur, sine compositione, unum. Sed dicet aliquis, ex duobus non fit aliquid per se unum; nisi unum sit actus, & alterum potentia: 2. de anima, & 7. met. sed ex essentia, & relatione constituuntur supposita divina: relatio ergo, ut actus, essentia verò, ut potentia se habent in divinis suppositis constituendis. Sane, quando aliqua constituunt unum, illud profectò, quod est in alio, respectu quidem illius, actus rationem, atque officium obtinere videtur: sicuti videre est in forma, quæ est in materia. sed relatio est in essentia, & non è conuerso: igitur, est essentiæ actus. Amplius, fundamentum est quid præsuppositum, atque potentiale respectu relationis superuenientis: sed essentia est fundamentum relationis: ergo quod prius. Profectò, id, quod constituit, & distinguit aliquid ab alio, actus officio fungitur: actus enim distinguit, & separat 9. met: sed relatio constituit, & distinguit suppositum, non autè ipsa essentia: ergo est essentiæ actus. Respondeo ad primum: maior est falsa in his, quæ constituunt unum per identitatem realem, ut dictum est. Ad confirmam: maior quoque est falsa: quando alterum transit in illud, in quo est per identitatem realem, sicuti relatio in infinitatem essentie. Ad 2. rerum est in creaturis, quod fundamentum, respectu relationis, potentiæ ratione subeat, quia scilicet non est relationis realitas: sed hoc in divinis locum non habet; ubi omnia sunt unus purus actus, ut dictum est paulò superius. Ad probationem dico: relationem, personam à persona, non autem personam ab essentia distinguere: est enim personalis, non autem essentiæ actus. essentia quoque cum non sit actus essentialis, relatione principalior est, personam, à quocunque non Deo distinguens: quomodo ergo relatio non sit actus essentie, & persona dici non possit composita, dixi. Restat, reliqua principalia argumenta soluere & primum quidem confirmationem tertij argumenti, ad quam ita respondeo: non opus esse, ea, quæ ex natura rei distinguuntur, distinguui, ut dixi etiam realiter. Ad 4. principale, quamvis relatio, formaliter tantum ab essentia distinguatur; ab opposita tamen relatione, realiter distinguuntur, quod planè fieri non posset, si ab essentia, secundum intelligentiæ rationem distingueretur. Ad 5. quamvis essentie, atque relationis nomina, ex natura rei aliqua distincta significant, atque ita distinctos habeant conceptus; non ob id tamen, res diuersas ostendunt. sed tempus est perficiendi, absoluendiq; obscurissimi, abditißimiq; sed admodum utilissimi relationum diuinarum negotium, de quo quidem aliqua, & parcius quidem diximus: reliqua verò, partim iudicio legentium, atque solertiæ inquirenda relinquentes, partim verò, eorum indagini, ac studio, quibus lubeat primum Pymandri perlegere. Laus tibi sancte Pymander, qui reuelas profunda de tenebris, & abscondita palam facis: ut in omnibus suavis sit misericordia tua, cuius sermocinatio est cum simplicibus, & vocas ea, quæ non sunt; quasi ea, quæ sunt: ut qui gloriatur, in domino gloriatur. Laus tibi sancte pymander, bone Pymander, gloria, & imperium, in omni seculorum seculo, Amen.

Tuderti die Lunæ 27. Octobris. in vigilia Symonis, & Iudæ, hora meridi-
ana, in loco montis sancti. 1572. Gregorio 13. sum: Pon:

Pymander Mercurij
DE ANGELIS.

MERCVRIVS.

Septem deinceps fabricauit gubernatores, qui
circulis mundum sensibilem complectuntur, eorumq;
dispositio fatum vocatur.

Commentum IIII.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Tria deorum
genera.

Plato in Cra-
tylo.

Homerus.

Hesiodus.

Orpheus.

Phenices.
Aegyptij.

Mauri.

Macedones.

Pheni.

Latini.

Romani.

Attenien-

Sami.

Mercurius.

Plato.

Barbarorum
superstitio.

TRIA fuerunt in philosophia, veteriq; theologia genera deorum: primum genus Solis, ac Lunæ, cæterarumq; stellarum: secundum genus eorum deorum, qui à motu cæli absoluti, per terras vagari, è cælo terras petere, in cælo beatè viuere, res humanas gubernare, dixerunt: tertium genus eorum, quos è hominibus in deorum concilio potèta collocarunt. Porro, primum genus ab his inuentum est, quibus apud barbaros, visum est, cælum habere diuinitatem: quemadmodum Plato in Cratylo loqui videtur: Equidem, inquit, ita conijcio, videntur utiq; mihi Græcorum prisci, Deos solos putasse eos; quos etiam his temporibus barbarorum plurimi arbitrantur, Solem, Lunam, Terram, Stellas, Cælum: cum enim hæc omnia perpetuo in cursu esse conspicerent, ab hac natura τὸ θεῖον θεῶν nominaſſe videntur: deinde & aliò aduertentes, omnes eodem nomine nuncupaſſe. In Timæo, terram vocat primam, antiquissimamq; deorum omnium, qui intra cælum sunt geniti: oceanum, & flumina, omnemq; mundum barbari illi deificarunt. In Cratylo, Homerum adducit, oceanum deorum originem instituentem, & Tethyn genitricem. idemq; voluit, vt arbitror, & Hesiodus. Ait præterea Orpheus, oceanum primum pulchri fluuium coniugium inchoasse, qui cum Tethy germana se commiscuit. itaq; huiusmodi, error priscos illos terrigenas, barbarosq; adeo occuparat; vt brutis, rebusq; sensu, & ratione carentibus, diuinitatem, atq; diuinos honores tribuerent; quo profecto errore Stoici traducti, Deum, ignem corporeum esse putauerunt. Phenices, ignem, & ventum coluere: aquam, & terram Aegyptij, qui planè, ita religiosi extiterunt; vt etiam quæ in hortis nascuntur, pro dijs habuerint. Draconè præterea, serpentem, bouem, felem, aquilam, accipitrem, anubim, animal, caput habens caninum, bouem illum nigrum, quem apim appellabant, & post mortem serapim, Deos esse dixerunt. Puerum quoq; à titanibus laceratum Osirydem, Isydem, aliosq; turpissimos homines venerabantur, ac casto labore, colebant. Mauri quoq; similiter delusi, iuba, Macedones gabirum, Pheni vranum, Latini faunum, Romani quirinum, Athenienses, Mineruam, Samij tunonem, Paphij, Venerem, Lenno, Vulcanum, Naxos, liberum, apollinem delphos, & quæ sunt alia deorum monstra, sedula, sed inani, barbari religione colebant. sed iam pridem hoc genus deorum à vetustissima chaldeorum, hebræorumq; theologia explosum est: hebetis enim, obtusiq; cordis est, bruta, atq; elementa, & quæ facta sunt, & sensu carent, tanquam deos adorare: quod ipsemet Mercurius in Pymandro confitetur. Multum, inquit, proauī nostri circa deorum rationem increduli, inuenerunt artem, qua efficerent deos, cui inuentæ adiunxerunt virtutem de mundi natura &c. Rectè ergo Plato, in Cratylo, & in legibus ait, à barbaris allatam ad Græcos astrorum diuinitatem: nihil ergo aliud est cæli diuinitas, atq; alia-

atq; aliarum cultus creaturarum; quàm barbarorum supersticio. Tercium quoque deorum genus, nisi benè atque prudenter intelligatur, est etiam fabularum commentum, fictitium profectò & inane: exclusa igitur, fabulosa, ac poetica cœli, terræq; atq; aliarum rerum conditarum diuinitate, ad verorum deorum, id est angelorum theologiam, cognitionemq; veniendum est. Sanè, in theologia Moysi, Mercurij, atq; Sybillarum, angeli vocantur dij. Plato quoq; in Eutyphrone ait, sanctitatē à dijs, id est angelis diligi. Ad hoc etiam agendum, nos cohortatur sapientissimus Mercurius, qui post diuinarum personarum, sanctissimam profundissimamq; doctrinam, ad sanctorum angelorum oracula interpretanda feliciter transit: seruata reuera optima methodo, ac congruo ordine, de illarum differens creaturarum excellentia, quarum natura deo proximior est, atq; vicinior. Septem, inquit, deinceps fabricauit gubernatores, nempe angelorum ordines, qui mundū sensibilem circulis essent & gubernaturi, & complexuri, hi autem, ut paulò post dicet, humanæ mentis meditatione gaudentes, tanquā eiusdem ferè naturæ participes, singuli eorum proprij ordinis hominē participem reddidere. Et in 2. dial. deos vocat. Etenim, inquit, ex iis, qui præter ipsum appellantur dij, seu dæmones, siue homines, nullus esse tam bonus potest, quàm deus vnicus. Vbi angelorum, dæmonum, atq; hominum nomina distincte descripsit. Et in eodem mox subdit: reliqui igitur dij, cuncti immortales, honorati nomine dei: deus autem bonus, non secundū honorationem, sed ipsa sui natura: vna enim dei natura est, ipsum scilicet bonum. quasi diceret: Deus quidem natura bonus est, dij verò immortales, id est, angeli, nomine seu participatione boni honorantur. Et in 3. dialogo: Dij omnes feminalem naturam diligebant: distinctis enim libratisque rebus, quæ ingneo spiritu vehabantur, emicuit cœlum septem in circulis: Dij in astorum idæis, dinumeratæ sunt stellæ, secundū eos, qui habitāt illas, deos. Vbi angelorum numerum, stellarum numero comparare videtur: Tot, inquit, stellæ dinumerantur; quot sunt dij, qui inhabitant illas. ex quo videtur, per septem gubernatores, non certum quendam angelorum omnium numerum complecti; sed eorum dumtaxat, quibus vniuersi orbis regendi regimen commissum est: hos autem secundū communem antiquorum sententiam, septem, nempe Lunam, Mercurium, Solem, Venerem, Martem, Iouem, Saturnum, appellare consuevit antiquitas. li, inquam, sunt septē gubernatores, qui septem circulis mundum sensibilem complectuntur, & regunt. Præter hos autem sunt dij astrorum, quorum numerus stellarum multitudini comparatur: Dinumeratæ sunt stellæ, inquit, secundū eos, qui illas inhabitant, deos. Quam ob causam, quemadmodum stellarum numerus nobis incognitus; ita planè & angelorum. Congruit huic sententiæ illud Iob: Nunquid est, inquit, numerus militum eius? De qua reuera sententiæ, materiæq; dignitate, sua in digressionē nobis loquendum est. vnde sequitur, quisq; deorum ait, ex interna virtute ascriptum opus sibi impleuit. Et Dialogo 10. Hominum, inquit, immortales animæ, in dæmones transeunt: demum in deorum chorum feliciter reuolant. Chori deorum gemini: vagantium vnus, non vagantium alter. Mira profectò Mercurij Theologia, quæ tam clarè de angelorum ordinibus, animarumq; felicitate loquitur: nam quidam angelorum, teste Dionysio, vultui Dei semper assistunt; quidam verò ad explenda mysteria foras mittuntur: animæ quoque hominum, pro meritorum qualitate, ad singulos angelorum ordines ascendant, reuolantq; ad superos. Et iterum: Est etiam animarum communio quædam, deorum animæ communicant hominum animabus. Mundi totius administratio, ex vnus natura dependens, per vnus mentem, qua nihil est validius, nihil diuinus, nihil deniq; magis vnitū: omnia gubernat: hominum ad deos, ad homines deorum communio est. Rectè profectò angelorum

so Deorū cultu.

Barbarorum supersticio.

Angeli vocantur dij.

Textus exponitur.

Solus Deus bonus.

Angelorum numerus, similis numero stellarum.

Septem gubernatores.

Iob. Numerus militum dei.

Chori Deorū gemini.

Angelorum & hominum communio.

so Deorū
cult. .

Paulus.

Angeli admi-
nistratori spi-
ritus.

Septem mūdi

Vnus guber-
nator.

Deorum ge-
nera multa.

Vsia.

Mercurij de
Angelis.

lorum ministeria, quæ circa homines exhibent, cum vnius regimine, à quo mundus & natura dependet, ob oculos mentis nostræ depinxit: Omnes, inquit Paulus ad Hebræ: 1. sunt administratorij spiritus, missi propter eos, qui hereditatē capiūt salutis. Et Dial. 11. eos, quos in primo septem gubernatores nominat, septem mundorum nomine intelligit. Inspice, inquit, mundos septem suppositos, ornatu mirifico fabricatos, ordine sempiterno, cursu suo differenter complentes æuum, plena lumine singula. Clare profecto planetarum officia, atque naturas descripsit, ornatum, ordinemq; mirificum. Ad Asclepium, vnum esse protestatur mundi gubernatorem: Cœli, inquit, & ipsius animæ, vnus est gubernator deus. diuidit postea, atque distinguit Deorum, Dæmonum, atq; hominum genera, quæ ab illo vno gubernatore reguntur. Et paulo post, fiunt itaque, quæ fiunt, aut à dijs, aut à dæmonibus, aut ab hominibus, per deos, angelos bonos intelligens. Et iterum, clariùs, atq; vberius de angelis disserens, admonet Asclepium, vt attentè audiat docentem: Magna tibi pando, inquit, & diuina nudo mysteria, cuius rei initium facio, ex optato fauore cœlesti. Deorum genera multa sunt, eorumque omnium pars intelligibilis dicitur: alia verò sensibilis. intelligibilis autem dicitur, non quia subiaceat sensibus nostris; sed quia sublimis est ratio, vltra hominum mentes, intentionesque consistens. si non attentiore aurium obsequio verba loquentium acceperit, transuolabit, aut magis refluet, suique potis liquoribus miscebit se. Sunt ergo omnium specierum principes dii, hos sequuntur dii, quorum est princeps ὁ ὁ ὁ. Angelorum planè ordines mira breuitate descripsit, illorumq; principem vocauit Vsiā, id est, eius per se sentiam. Ex his ergo alijsq; Mercurij oraculis, constat satis angelos esse in rerum natura, rerum ministros, quos deos appellat, quorum alij Dei vultui semper intendunt: alij verò foras mittuntur, vt suum quisq; expleat officium: quorum profecto numerū, stellarum numero similem esse fatetur, magnamq; habere cum hominibus vite communionem. deniq; principē habere vsian: de quibus omnibus nobis posthac erit disputandum.

CAP. II.

Platonis doctrina de angelorum creatione & natura.

Angelorum
creatio.

Deus pater
vocatur ange-
lorum.

Angelorum conditio, atq; natura, à diuino Platone in Timæo præclare describitur, alijsq; in locis multis, de quibus nonnulla dicere constitui. In Timæo autem ita ad angelos sub Dei persona, sermonem dirigit: Dii deorum, inquit, quorum opifex ego sum, & pater, hæc attendite, quæ à me facta sunt, me ita volente indissolubilia sunt. Quapropter, quia generati estis immortales, & indissolubiles omnino non estis; nec tamen vnquam dissoluemini, nec mortis fatum subibitis: nam mea voluntas, maius præstantiusq; vobis est vinculum; ad vitæ custodiam; quàm nexus illi, quibus estis tunc cum gignebamini, colligati. Angeli ergo, natura quidem, atq; conditione mortales, & dissolubiles; dei verò voluntate immortales & indissolubiles consistunt: sed nunc iam quid iubeam, cognoscite, inquit. Tria adhuc genera mortalium nobis generanda restant, absq; horum generatione, cœlū imperfectum erit: omnia enim animantium genera, ambitu suo non continebit; contineat autem oportet, si est mundus omnino perfectus futurus: hæc verò, si à me fiant solo, vitæq; donentur, dijs adæquabuntur. Quapropter accedite, vt secundum naturam animalium generationem, vim imitemini meam, qua in ortu vestro vsus sum. Angelos quidem rerum conditarum creatores nequaquam appellat; sed imitatores diuinæ virtutis, hoc est, in creaturarum conditione, atq; administratione, ministros, illorum immortalē sub-

Angeli non
sunt creatores
sed imitatores

talem, sublimemq; conditionem, à mortalium, atq; infimarum rerum, natura discer-
 nens, atq; distinguens: Ego, inquit, vobis semen, & initium tradam, vos cætera exequi
 par est: igitur diuinorum sunt operum executores, non creatores; alioqui & semen, &
 initium à seipsis haberent; vt immortalì naturæ, mortalem attexentes, faciatis anima-
 lia: non immortalem, id est, animam humanam, & mortalem, id est, corpus creant,
 sed attexunt, sed coniungunt; quod planè ministrorum est, non creatoris officium. In
 Phædro, Angelorum exercitus & agmina, Iouem sequentia, in curribus, & equis ala-
 tis, artificiosè mirificèq; depingit. Magnus vtique in cælo Iupiter, ait, citans alatū cur-
 rum, primus incedit, exornans cuncta, prouidèq; disponens, hunc sequitur Deorum,
 Dæmonumq; exercitus, per vndecim partes ordinatus: permanet autem vesta in deo-
 rum æde sola. aliorum verò deorum, quicunque in 12. numero censentur, suæ quisq; fun-
 ctioni præest, vt quisq; est ordinatus. Permulti igitur, beatiq; discursus intra cælum e-
 xistunt, quibus quilibet deorum intendit, suum quisq; officium peragens. Simile quidā
 habet Ioannes in Apocalypsi: Et exercitus qui erant, inquit, in cælo, sequebantur eum
 in equis albis. Dauid quoque canit: Currus dei decem millia, multiplex millia letantium
 in Synai in sancto. Demum, inquit, cum auriga ad præsepe sisteret equos, obijcit illis am-
 brosiā, & post ipsam nectār, monstrat omnimodā suauitatem, perfectionemq;. Gau-
 det Socrates in Phædone, se ad sanctos angelos esse migraturum: nam postquam vnum
 dixit esse verum sapientem, deum scilicet, angelos adhuc inseruit, & adiunxit, quorum
 societate se fruiturum sperabat: Nisi me, inquit, viri Athenienses, migraturum putarē,
 primum quidem ad deos alios sapientes, & bonos; deinde ad homines defunctos, his,
 qui hīc sunt meliores, iniuste agerem, non moleste ferens mortem. nunc certè habeto-
 te sperare ad deos, dominos bonos me iturum; propterea bono animo sum, speroq; su-
 pereffe aliquid his, qui defuncti sunt. ex quo animaduertimus, & animarum immorta-
 litatem, & piam angelorum, hominumq; communionem. In quarto de legibus. angelos
 hominibus præesse, perspicue & eleganter ostendit: Cum intelligeret Saturnus, inquit,
 nullam hominis naturam, res humanas ita gubernare posse, vt si omnibus, arbitrato
 suo dominetur, lasciuiori superbia, iniusticiaq; non repleatur, non homines; sed diuini-
 oris generis demones, ciuitatibus nostris, reges principesq; præfecit. quod nunc nos
 in ouium gregibus, aliorumq; armentis facimus: non enim bobus, boues, nec capris, ca-
 pras præficimus; sed nos ipsi genus melius dominamur. Similiter deus homines amans,
 genus dæmonum, genere nostro præstantius, nobis præfecit. In hac sanè Platonis senten-
 tia, multa quidem mirifica, nostræq; religioni conformia nobis proponuntur. In primis,
 angelorum genus, nostro genere esse præstantius. deinde, illos, res humanas curare. Po-
 stremò, id nobis ex diuina concessum esse benignitate, quorum vita, sine angelorum præ-
 sidijs, dispendio pateret multorum, & ruinæ. Simile quiddam habes in Daniele & Za-
 charia: Angelus regni Persarum, inquit, multis diebus restitit mihi. Iterum, in decimo
 de legibus, angelorum prouidentiam, solitudinemq;, circa res humanas, admodum
 acute, & solerter demonstrat: Hoc, ait, deorum, qui cælum habitant, qui à dijs negli-
 gi putant, iudicium est; vt qui melior sit, ad meliores, qui peior, ad peiores animas, tã
 in vita, quàm in omni morte proficiscatur. vnde, si quis impie quicquam agit, vel loqui-
 tur, qui fortè præsens fuerit, deos defendat, magistratibusq; significet: tanta erat apud
 Athenienses deorum veneratio. Verum, quamuis angelorum nomen non fuerit ipsi Pla-
 toni notum; Laertius tamen perhibet, platonem deos confesum fuisse, qui res humanas
 curarent, eosq; demones esse: dæmonas autem philo asserit esse, qui apud Moysen vo-
 cantur angeli. In Republica asserit, quod per omnes mundi partes distribuerint princi-
 pes duodecim, dial. 8. quos theologi vocant principes prouinciarum: Lex videbit, inquit,
 vt 12. solennitates dijs 12. quibus singulæ tribus cognominantur, ciues peragant, dijsq;
 ipsis, sacra per singulos menses faciant: choros præterea, ludosq; musicos, & certami-
 na gy-

Angelorum
exercitus in
cælo.

Apocal.
Psal. 64.

Ambrosia.
Nectar.
Socrates.

Bonī viri ē vi-
ta migrant ad
angelos.

Angelos ho-
minibus præ-
esse.

Angeli præfe-
ci vrbium.

Sine angelis
non esset tuta
humana vita.
Daniel & Za-
charias pro-
phetæ.

Nomen ange-
lorum Plato-
ni non fuit
notum.

12. dij, 12. so-
lennitates.

lis.

Angeli casti-
gāt delinquē-
tes.

Homerus.

na gymnica, prout dijs singulis, & temporibus conuenit. In Protagora: Qui à dijs dili-
guntur sunt optimi, inquit. Et in Gorgia, minùs miserum esse, qui dent pœnas à dijs, qui
per omnem mundum inuisibiliter commeantes, castigant sæpe delinquentes. eodemq;
libro sententiam sapientum esse, deos hominesq; habere societatem, & quòd sit lex apud
deos, sanctè qui vixisset, tendere ad insulas beatas: Tradunt, inquit, sapientes, cœlum,
& terram, deosq; & homines, societate quadam, & amicitia, modestoq; ornatu, & tem-
perantia, & iusticia contineri. In Cratylò: Deorum, inquit sermoni, per ipsos deos super-
sedeamus: nam de eis vereor loqui. Homerus quoq; de huiusmodi spiritibus loquens, ait
felicissimè, sine labore viuere.

*Dij beatè, & facilè, sine labore viuentes, & de olympo,
In quo dij gaudent, exultat tempus & omne.
Non pane vescuntur, non gustant cerula vina,
Sanguinis expertes hinc sunt immortalesq;.*

Callimachus.

*Hi morbis senioq; carent, nesciuntq; labores.
Traiectum resonum, qui effugerunt acherontis.*

Catullus.

*Præsentes namq; ante domos inuisere castas
Cœlicolæ, nondum spreta pietate, solebant.
Sed postquam tellus scelere est imbuta nefando,
Iusticiamq; omnem cupida de mente fugarunt.
Quare nec tales dignantur inuisere cætus,
Nec se contingi patiuntur lumine claro.*

Virgilius.

Attonitus monitu tanto, imperioq; deorum

Magi.

Psellus.

Phericides.

Cicero.

Plato.

Aristoteles.

Tres mundi
seu cœli.Angeli non
senescunt.

Mundus, inquit Magi Chaldaeorū, habet intelligibiles sustentatores, inflexibiles. hæc
nomina sunt angelicarū potestatum, quæ vocantur etiam in nostris literis authoritates,
virtutes. Psellus, potestates, inquit, statuunt in mundo chaldaei, easq; appellant mundi
ductores, seu quæ mundū agant motibus prouidentie. Phericides Pythagoræ præceptor,
teste Plutarcho, ait deos vesci nectare & ambrosia. Marcus Cicero de natura deorū: Fit
credibile, inquit, deorum & hominum causa factum esse mundū. Plato in republica, ho-
spitibus similes, variaq; in veste, figuraq;, ipsi adeunt vrbes superi, ac versantur ubiq;
Aristoteles primo de cœlo, cœlum vocat, in quo dicimus totam habitare diuinitatem,
hanc autem non est putandum stellis attribuere. Deinde, extremam totius mundi cir-
cumferentiam, quicquid extra Solem, Lunam, omnesq; cœlestes orbes putatur esse. se-
cundum cœlum esse, quod his extremi mundi regionibus subiaceat, in quo astra viden-
tur. tertium significatum esse, totum vniuersum, quod ab vltimis mundi regionibus clau-
ditur. vnde extra cœlum dicit esse entia felicissima, com. 100. Extra cœlum non cor-
pus, vacuum, & tempus. Quocirca neque apta sunt, quæ ibi sunt esse in loco, neq; tem-
pus senescere ea facit, neq; vllius eorum est vlla mutatio: optimā in vniuersa sempiter-
nitate vitam, & sufficientissimam habent. Et 12. met. com: 52. deum vocat ducem, ad
quem vniuersi orbis entia intendunt, cui qui proximiores sunt, pro liberis habentur:
vniuersa namq; se habent, perinde; ac exercitus ad ducem, bonum autem exercitus dux
est: non enim ob ordinem ipse dux; sed ob ducem est ille, vniuersa autem sunt aliquo
modo, sed non similiter ordinata, aquatica, volatilia, plantæ, ad vnum sunt vniuersa or-
dinata.

dinata; perinde atq; in domo liberū quidem minimè licet quidvis facere, &c. Itaq; ex hac philosophi sententia, & dei prouidentia, circa mundum ostenditur, & sanctorum angelorum ordines; quasi exercitus summi ducis, deo proximiores, in domo illa cœli, locum filiorum obtinent. Proclus, aperte angelos nominat: vnde chori angelorum im-
 plentur amore, inquit, dij quidem ipsi, deorumq; pedisequi, in habitu proprio permanentes, sequentibus bene faciunt, & ad se conuertunt. Iamblicus de mysterijs Egyptio-
 rum: Ante omnem, inquit, rationis vsum, inest naturaliter insita deorum notitia; imò tactus quidam diuinitatis melior, quàm notitia: ex quo incitatur naturalis appetitus boni, & ratiocinatio, atq; iudicium. Distinguit postea inter deum & deos, id est, deum
 & angelos: Esse, inquit, nostrum, est deum cognoscere. deinde post deos ponimus demonas, herodes, animas puras: hi tres ordines pedisequi sunt deorum. Itaq; cognitio diuinorum fuit semper in anima, per simplicem intuitum, vel contactum, qui externarum rerum occupatione, attractione, atque amore, videndi detrimentum patitur. Angelos autem deos dici, literæ quoque sacræ edocent: Deus, inquit, stetit in synagoga deorum.
 Et illud: Ego dixi dij estis. Vult ergo Iamblicus insitam, atq; innatam nobis esse angelorum cognitionem; imò & contactum quendam, vnionemq; quam, circa exteriora distracti, non perpendimus atq; consideramus. Quam ob causam, assuefaciendus est animus, inquit Plotinus enn: primæ, lib. 6. cap. 8. primò quidem studia pulchra considerare. deinde opera pulchra, quæ sunt à viris probis. posthæc eorum animum, qui talia gerunt. Et enn. 5. cap. 3. lib. 8. Dij, ait, omnes pulchri, venusti, venerandi, inestimabili decore pollentes, perpetuò sapiunt mente tranquilla, stabiliq; & pura, assidue contemplantur; nec dedignantur homines, omnem regionem cœli discurrunt, locumq; comprehendunt conquiescentes: quorum vita est veritas, ipsorum genitrix atq; nutrix: omnia cernunt, quæ sunt in essentia, seipsos quoq; vident in alijs: omnia enim illic vndiq; perspicua sunt, nihil ibi tenebrosum, nihil obsistens; sed omnis illic omnibus est conspicuus, intrinsecus, atq; per omnia: lumen namq; lumini occurrit vbique, quilibet in se habet omnia; & omnia rursus in alio conspicit. Et enn: 6. libr: cap: 8. Centrum id esse dico, à quo circulus proficiscitur, ad quod animas omnes se conferre decet; feruntur autem illuc deorum animæ semper; & idcirco dij sunt, quoniam feruntur ad illud: deus enim est, quicquid est illi coniunctum. itaq; in præclara Platonis, atq; Aristotelis theologia, aliorumq; præclarissimorum diuinæ cognitionis sapientum, latissime patet, angelos, deos vocari, quorum vita, omnis est felicitatis ac beatitudinis plena, quorum interest hominibus prouidere, resq; inferiores agere prouidentia gubernaculis. denique, sua ad homines obsequia, incredibili suauitate incessanter exhibere.

Proclus.

Iamblicus.

Insita est nobis cognitio angelorum.

Deus stetit in synagoga deorum.

Plotinus.

Deorum pulchritudo.

Veritas nutrit angelos.

Angeli quomodo se intellegant.

Deus est centrum angelorum.

CAP. III.

Angelorum natura ex sacris literis ostenditur.

Angelus, est nomen officij, non naturæ: nam proprio ac peculiari nomine, spiritus vocatur: Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, hoc est eos, qui sunt spiritus & mentes cœlestes, cum vult angelos facit, Psal. 103. itaq; angeli diuinorum mysteriorum nuncij nominantur. Quamobrem, cum Christus nobis diuina esset annunciaturus secreta, ab oraculo Isaïæ, magni vocatur consilij angelus, 9. Et apud Malach. cap: 3. angelus testamenti dicitur. vnde nonnunquam angeli, vice domini functi sunt: Et venerunt angeli ad Sodomam vespere, inquit, quos Abraham diuinis honoribus cumulauit: Domine, inquit, si inuenit seruus tuus gratiam coram te. angelos vidit, & dominum intellexit. Angelus saræ ancillæ apparens, ostendit ei fontem aquæ, Gen: 25. suasiq; vt dominæ suæ se subiceret. Angelus luctabatur cum iacob,

Quid significet angelus.

Apparitiones angelorum.

lis.

Angelus Iacob.

cum Iacob, Gen. 32. luctantur enim boni viri cum Deo, siue cum angelis deum retinere cupientes. Sic Moyses Exod. 32. deum reluctantem, & ipse luctando tenuit. Dauid angelum euaginato ense, Hierosolymorum ciuitatem iam ferientem, precibus compescuit: tetigit autem angelus neruum famoris Iacob, & exaruit, ac postea claudicando incedebat, eorum profectio praeferens similitudinem, qui claudicauerunt à semitis suis.

Angelus rubi

is. Angelus apparuit Moysi in rubro, in flamma ignis, Exod. 3. Ego sum, ait, Deus patrum tuorum: potuit autem fieri, ut sub praesentia angeli, deus sese ostenderet; & tamen per ea, quae fierent, esse deus cognosceretur. vnde cap: 23. aperte promittit Deus

Angelus co-

mitabatur Isra-

elitas in deser-

to.

se angelum suum missurum: Ecce mitto angelum meum, obserua eum, quia in medio eius sum; & ne contemnendum putes, quia non dimittet te cum peccaueris, & nomen meum cum illo: quod si audieris vocem eius, & feceris omnia quae loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Porro de angelo rubi, extat Philonis sententia,

Visio rubi.

quod erat ibi plantula spinosa, ac debilissima, quae amoto igne, repente tota accendi visa est: in media verò flamma, forma praestantissima visa est, quae nulli harum rerum, quae videntur, esset similis; diuinissimum utique simulachrum ostendens: natura enim

Angelus mi-

nister legis.

diuinitatis igni solet in sacris literis comparari. Lex Moysi angelorum ministerio lata: nā: quae post multos annos, inquit Paulus Gal. 4. per angelos data est lex. Et ad Heb: 2. Si sermo, qui per angelos factus est. Et in Actibus Apostolorum: Accepistis legem, in dispositione angelorum. omnis ergo illa Moysis Ecclesia, angelorum praesidijs munita fuit: Angelus, ait, gloriosus leuita Stephanus, qui fuit cum Moysse in Ecclesia. angelus

Iosue angelus

Iosue pauentem confortauit: Ego, inquit, sum princeps exercitus domini, Iosue 5. Cum, inquit, esset Iosue in agro vrbs Hiericho, leuauit oculos suos, & vidit virum stantem contra se, & euaginatam gladium tenentem, perrexitq; ad eum & ait: Noster es, an aduersariorum? Qui ait: Nequaquam, sed sum princeps exercitus domini. Moysi apparuit in flamma ignis; hic autem ut vir praeliator. Vidi afflictionem populi mei, & descendendi, ut liberare eum: sed Iosue cruenta bella facturo, euaginatam gladium tenens,

Gedeonis an-

gelus.

sese ostendit, atq; manifestauit. In libro iudicum 6. Gedeonem angelus alloquens, nobiliq; salutatione compellans, aduersus hostes instruit, & corroborat: Salue, inquit, viro- rum fortissime. is accepto signo caelitus ostenso, nouo pugnandi genere hostem superauit: descendit namque Gedeon noster cum humani generis hoste pugnaturus, qui fracto sui corporis vasculo, diuinæ ipsius lucis claritate micante, prostratus est Madian vniuersus. Sceptri: inquit, Esaias 9. exactoris eius superasti, sicut in die Madiā. Samsonis pa-

Angelus Sam-

sonis.

rentibus angelus apparens, illis seriem pueri vitæq; gerendæ, ordine depromisit, quem admodum scilicet dicendus esset nazareus. Oblato postmodum sacrificio super petram, stante Manue, & vxore eius, flamma ascendit, & angelus domini in flamma pariter ascendit, veri nazarei typum gessit, cuius ortus, vitæq; totius decursus, angelorum fuit

Angelus Da-

uid.

ministerio ostensus & illustratus. In 2. Reg. 24. Dauid peccatum, angeli quoq; in populum, regemq; peccantem vindicta describitur, cumq; extendisset manum suam angelus domini super Hierusalem, ut disperderet eam, misertus est dominus super afflictionem, & ait angelo percutienti populum: Sufficit nunc, contine manum tuā: erat autē angelus domini iuxta aream Iebusei. Ex occasione cadis constructa est domus domini in area Areuna Iebusei: Dauid enim gloriabundus ob multitudinem exercitus, carnalis Israelis in operibus legis gloriantis effigiem praefeculit. septuaginta millia moriuntur, illi videlicet, qui Christi gratiam contempserunt: quibus defunctis, in area hominis gentilis Ecclesia edificatur, quia nimirum neglectis destructisq; iudæis, in fide gentium Ec-

Angelus He-

liæ.

clesia erat construenda. Heliae fugienti, mulieris impietatem, angelus visus est, qui eum ad subeundos labores, fortiterq; pugnandum animauit: sunt namq; beati angeli perpetui consolatores, hortatoresq; eorum, qui lasciuientis seculi luxum, sub umbra iuniperi, cum cinere & lachrymis declinare, atque effugere intendunt. In 4. Reg: 6. non vnus, sed

plures

lis.

Angelus He-
lisæi.Angeli cur-
rus ignei.Angelus ca-
stra Dei.

Angelus Isaïæ

Angelus Da-
nielis.Quatuor vēti-
li.Quatuor an-
geli.Constituit nu-
merum popu-
lorum, iuxtanumerum an-
gelorum dei.Centum octo-
gingta quinq-
millia.Angelus Za-
chariæ 2.Ecclesiæ au-
gmentum.Michael & Ga-
briel.Angeli sunt
milites Dei.

Scala Iacob.

Angeli vocan-
tur pastores.

Lapides igniti

plures, Helisæo auxiliaturi venerunt: Plures, inquit Helisæus, sunt nobiscum, quàm cū illis. Cumq; orasset Helisæus; ait: Domine aperi oculos pueri huius, vt videat. & vidit, quia ecce plenus erat mons equorum, & curruum igneorum in circuitu Helisæi. Recte ergo Dauid dicit: Immittet se angelus domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Et Iacob vocat angelos castra dei: mira ergo sunt, quæ à sanctis angelis, priscis illis hominibus obsequia exhibita fuisse videmus. Magnæ profectò illis curæ fuit diuinæ legi custodia, atq; ij, qui inuolabili quodam animi conflictu, eidem legi parere vellent. Isaïas vidit seraphin stantia, sex alarum remigio ornata, ante sedentem super solum excelsum, & eleuatum, sine fine clamantia, sanctus, sanctus, sanctus dominus exercituum, de quibus non est modò dicendum per singula. Quàm plurima sanctorum angelorum mysteria, sancto Danieli, viro desideriorū reuerata fuisse legimus: Videbam, inquit cap: 7. in visione mea nocte, & ecce quatuor venti celi pugnabant in mari magno, & quatuor bestie grandes ascendeabant de mari, diuersæ inter se. Quatuor ventos celi, quatuor arbitror angelicas potestates, ait diuus Hieron: quibus principalia regna cōmissa sunt. Vnde in Deut. legitur 32. Constituit terminos populorū, iuxta numerum angelorum Dei. Quatuor bestie magnæ, quatuor regna consurgent de terra: quatuor autem venti celi, qui pugnabant in mari magno, id est in mundo, quatuor, vt dixi, angelorū potestates; vnusquisq; enim angelus pugnat pro eo regno, quod sibi creditum est. Simile quiddam legitur 2. Paralip. 32. Et misit dominus angelū suum, & percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia Et cap: eiusdem prophetæ 7. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. ministrorum dei numerus nequaquam diffinitur; sed multitudinem profert, quæ maior intelligi nequeat. Ista sunt millia, & istæ myriades, de quibus in Psal. 67. Currus dei decem millibus, multiplex millia. Et cap. 9. Et ecce vir Gabriel, quem videram in visionis principio, citò volans tetigit me, in tempore sacrificij vespertini: & docuit me, & locutus est mihi. Daniel, nunc egressus sum, vt docerem te, & intelligeres, quia vir desideriorum es. In Zacharia quoque legimus, angelos prouinciarum, atque regnorum esse defensores. Et ecce angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur, & angelus alius egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre, loquere ad puerum istum, dicens: Absq; muro habitabitur Hierusalem, præ multitudine hominū, & iumentorum in medio eius. Hebræi Michaelem esse putant, & alterum angelum, qui egrediebatur, & remebat in occursum eius. Gabrielem suspicantur, qui loquitur ad Michaelem, vt loquatur propheta, quantam gloriam habitura esset Ecclesia gentium, quæ præ multitudine hominum & iumentorum, absq; muro, siue vt septuaginta dicunt, frugum abundantia, futura esset habitatio. Rursus, angelus Zachariam quasi de somno surgentem, interrogat 4. cap: quid viderit: Et vidi, inquit, & ecce candelabrum aureum totum, vbi diuinæ incarnationis mysterium ostendit: Christus enim dominus est candelabrum aureum, & lampas accensa cum septem lucernis semper ardentibus. Et cap: 9. angelos milites vocat: Et circumdabo domum meam ex his, qui militant mihi, euntes & reuertentes, id est, Ecclesiam angelorum præsidio muniam: sunt ergo angeli dei milites, qui inter nos & deum discurrunt, sua officia explere cupientes. Quam ob causam, Iacob vidit scalam, & angelos ascendentes & descendentes: vnde non temerè dominus de ipso loquitur: Si videritis angelos ascendentes & descendentes super filium hominis. Quod Iacob vocat scalam, dominus nominat filium hominis: est autem angelorum officium, ea, quæ pertinent ad sacramentum filij hominis, implere, sublimia petere, & ad ima descendere, nosq; deo coniungere; ministratorij planè spiritus sunt missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. Recte ergo ab Isaïa cap: 14. pastores nominantur: Nec pastores requiescent ibi, inquit, id est angeli, qui humano præsunt generi. Et ab Ezechiele, lapides igniti, 28. vocantur: Ambulaſti in paradiso, in medio lapidum ignitorum: lapides, inquam, quorū

lis.

Flamma ignis

Nubes.

Dauid ps. 103.

Angeli dicun-
tur montes.C. 24. 71.
63Angeli sunt
vigiles.Angeli sunt
principes pro-
uinciarum.Angeli sunt
custodes.Angelorū no-
mina plurima

iactu Beemoth occisus est, ut ita dicam, dum è paradiso exclusus, præcepit ruit in tar-
tara, igniti perpetuo scilicet amore feruentes. Ad hunc etiam modum Dauid vocat flā-
mam ignis: Qui facit, inquit, angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis: nā
non solum deus vocatur ignis; sed etiam angeli diuino spiritu feruentes. Nubes quoque
tūm à prophetis, tūm etiam ab Euangelio appellantur: Et mandabo nubibus desuper,
ait Isaias 5. id est, angelis. Et Daniel: Et vidi filium hominis venientem cum nubibus cœ-
li. 7. Apocal. 1. Ecce venit cum nubibus, id est, cum angelis; nubes planè, quæ à terre-
nis remotissimæ, pluias diuinæ in homines benedictionis effundunt, quæq; pro umbra-
culo nobis sunt, ab incendio, & aestu. Proinde Dauid de his nubibus loquitur; & quidem
abundantissimè: Qui ponis nubem ascēsum tuum domine, qui ambulas super pennas ven-
torum: sunt namq; sancti angeli vehicula, & quasi currus diuinæ maiestatis, quibus ad
nos diuina citò desertur, atque innotescit voluntas. Et alibi ait: Et veritas tua usq; ad
nubes: veritas namq; diuina, est huiusmodi nubium, & conditrix & nutritrix pariter.
Et iterum: Gloria eius & magnificentia eius in nubibus, id est, angelis. Idem quoque
propheta angelos nominat montes: Montes in circuitu eius, id est, angeli, teste Hieron.
Et in alio Psal: Suscipiant montes pacem populo, & colles iusticiam. Montes, inquam,
caseati, montes pingues, ferentes pascua, & herbas virentes, diuino lumine illustrati,
in quibus dominus habitat, & conspicitur. Vigiles etiam à Daniele propheta angeli no-
minantur, cap: 4. Et ecce vigil, & sanctus de cœlo descendit, clamauitq; fortiter. vigi-
les planè dicuntur, quòd semper vigilant, & ad dei imperium sint parati: vnde & nos
crebris, inquit Hieronymus, pernoctationibus imitatur angelorum officia. Daniel vo-
cat angelos, regnorum prouinciarumq; principes, cap: 10. Princeps regni persarum re-
stitit mihi, viginti & vno diebus. Et ecce Michael vnus de principibus primis venit in
adiutorium mihi. Angelus erat, cui persarum regnum creditum est: is enim enumerās
peccata populi iudeorum, quòd iuste tenerentur captiui, restitit, quia eos dimittendos
non esse putabat. sunt ergo angeli prouinciarum atq; regnorum principes, & custodes:
sicut etiam Isaias loquitur 62. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, tota die
& tota nocte, perpetuò non tacebunt laudare nomen domini. custodes, inquam, id est
angelos, qui non dormitant, neq; dormiunt custodientes ciuitatem dei. Sunt itaq; spiri-
tus mentesq; illæ celestes, angeli, id est, dei nuncij, dij, montes gloriosi, nubes lucidæ,
venti cœlorum, milites domini, pastores, lapidesq; igniti, flamma ignis, vigiles, pro-
uinciarum principes, ecclesiæ custodes, ministratorij spiritus, sedes dei. iuxta illud:
Cum venerit filius hominis in sede maiestatis suæ, id est, angelorum stipatus agminibus:
anima enim iusti sedes est sapientiæ: Astra matutina, quum me laudarent, ait Iob, astra
matutina, & iubilarent omnes filij dei. 38. Columnæ cœli, sicut idem propheta 26. lo-
quitur: Columnæ cœli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. Columnæ celi, inquam,
id est, angeli, quorum natura immobiliter perseuerat in dei laudibus, diuina vtique gra-
tia suffulta. Sodales sponsi, sicut in cantico canticorum legimus: Vade post gregem so-
dalium tuorum. sodales vtique angeli sunt, quibus gentium greges custodiendi com-
missi sunt. Ex his ergo atque similibus prophetarum oraculis, angelorum natura digno-
scitur, & officium.

CAP. IIII.

*Angelorum ministeria, & officia, ex Apoca-
lypsi variè ostenduntur.*

Sacratiss-

Scrutatisime Apocalypsis mysteria, angelorum panduntur officio, quorum profectò interest, purgare, illuminare, atq; accendere eos, qui diuine sunt ignari virtutis: Et significauit, inquit, mittens per angelum suum seruo suo Ioanni: significauit, inquam, id est, quibusdam signauit, siue obfirmauit figuris, vt non cuilibet pateret legenti. Primum angelorum ministerium sub nomine stellarum septem ostenditur, et habebat, inquit, in dextera sua stellas septem, id est, angelos, in quibus plenissime sancti spiritus gratia conspicitur. his commissa sunt ecclesiarum gubernacula, manentq; in dextera sedentis. Ex quo patet, ecclesiarum regimen, angelis esse commissum, quibus cura est, vt quælibet sibi commissa ecclesia, bene, ac optime regatur. Septem autem candelabra aurea, septem sunt ecclesiae, in medio autem septem ecclesiarum ambulat filius hominis, quia ecce robiscum sum, vsq; ad consumptionem seculi: ad huiusmodi autem angelos septem, fiunt locutiones, singula, singulis. Ad angelum Ephesine ecclesiae, spiritus timoris loquitur: Memor esto, inquit, vnde excideris, et poenitentiam age, et prima opera tua fac; sin autem, venio tibi, et mouebo candelabrum tuum de loco suo. Ad angelum ecclesiae Smyrnenfis, mittitur spiritus pietatis: quippe, qui de tolleranda malorum persecutione, humanissime loquitur: Scio, inquit, tribulationem, et paupertatem tuam; sed diues es, cunis diuitiae ignotae sunt aduersarijs tuis. Ad angelum pergamensis ecclesiae, dirigitur spiritus scientiae: Habeo, inquit, aduersum te pauca, quod habes ibi tenentes doctrinam balaam: sapientis enim est pestiferam doctrinam abijcere. Ad angelum Thyatirensis ecclesiae loquitur spiritus fortitudinis, vt potè pugnaturum contra Rezebelem: Habeo aduersus te, quod permittis mulierem Rezebelem seducere seruos meos: tua ergo interest fortitudinis, huiusmodi doctrinam, e medio auferre. Ad angelum ecclesiae Sardensis, destinatur spiritus concilij, multo sanè illi opus est concilio, qui putat se aliquid esse, cum nihil sit: Qui, inquam, habes nomen quod viuas, et mortuus es: esto ergo vigilans, et confirma cetera, quae moritura sunt: non enim inuenio opera tua plena coram Deo meo. Ad angelum autem ecclesiae Philadelphiae mittitur spiritus intellectus, ad quem pertinet sanctarum aperire mysteria scripturarum: Ecce, inquit, dedi ostium apertum coram te, quod nemo potest claudere. ille autem dedit, qui habet clauem David, qui aperit, et nemo claudit, claudit, et nemo aperit. Ad angelum laodiceae ecclesiae mittitur, siue loquitur spiritus sapientiae, quae in sui cognitione consistit: Nescis, inquit, quia miser es, miserabilis, et mendicus. itaq; singula singulis pro temporum, atq; rerum qualitate, mysteria demonstrantur. Proposito ecclesiis ascendendi ordine, per septimarmè spiritus sancti gratiam, posthac descensus proponitur per eum, qui inclinauit caelos, et descendit. Sedes in caelo ostenditur, in qua rectè spiritus sapientiae cernitur, liber septem sygillis signatus ab agno aperitur, in cuius opere, spiritus intellectus apparet. Deinde, magni consilij angelus stat iuxta aram templi, cum mysticis septem tubarum cantibus, quod pertinet ad spiritum concilij. Draco post modum magnus, et rufus, habens capita septem, mulierem impugnat, Michaele praeliæte, in quo profectò spiritus est fortitudinis Exeunt postea septem angeli, septem phialas habentes, quibus opus est spiritu scientiae. Mulier præterea ostenditur ebria sanguine martyrum Iesu, in qua ostenditur spiritus pietatis. Postremò, terra, mare, et infernus reddunt mortuos suos, quod planè spectat ad spiritum timoris. itaq; septies ascendendo; et totidem descendendo, tota impletur ecclesiae plenitudo. Incarnationis mysterium sub similitudine libri intus, et foris scripti, sygillis septem obfignati, Ioanni ostenditur. Sancta planè scriptura, quasi intus, et foris scribitur, dum literaliter, atq; spirituali intelligentiae sensu adornatur, septemq; sygillorum nexibus, clausa videtur. Septem reuera sunt Christi mysteria, in quibus tota Moysi legis, ac prophetarum scriptura consistit: incarnatio scilicet, passio, resurrectio, ascensio, missio spiritus sancti, gentium vocatio, extremi iudicij executio. Quæritur idoneus quispiam, qui soluen-

Septem locutiones.

Septem descensus.

Liber signatus septē sygillis. Septē sygilla. Septem mysteria Christi.

lis.

dorum sigillorum peritiam habeat, atq; virtutem. Angelis curæ est, huiusmodi inuenire, propterea, inquit, Ioannes: Audiui angelum fortem prædicantem voce magna. cap. 4. Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius. Inuenitur agnus, idoneus utiq; ad soluendum, aperiendumq; signati libri absconditum sanctumq; mysterium. Laudatur, approbaturq; ab vniuersa angelorū multitudine. Et audiui vocem angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & seniorum: & erat numerus eorum millia millium voce magna dicentium: dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Approbant angeli, atq; commendant incarnationis mysterium, agni dignitatem consi-
Angelus ab **regnum limitibus, ab angelis, illis præfidentibus, magnum imminabat supplicium: sed**
ortu Solis. **ascendente angelo ab ortu Solis, Christo, scilicet diuinitatis signum præferente, atq; an-**
geli, illorum regnorum præsulibus præcipiente; ne quid mali subditis sibi regnīs infer-
rent, quoadusq; serui Dei in frontibus, signum crucis acciperent, pax terræ reddita est,
hominibus bonæ voluntatis. Distinguantur filij Dei, à filiis huius seculi, salutis characte-
re impresso in frontibus eorum: Et vidi quatuor angelos, inquit, stantes super quatuor
angulos terræ, id est, Babylonicum, Persicum, Macedonicum, & Romanum regnum:
Quatuor an- **tenentes quatuor ventos; ne flarent super terram, scilicet, salutis, & prædicationis grati-**
geli. **am. Et vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis, quia nimirum venit illuminatu-**
Quatuor re- **rus eos, qui in tenebris erant; & umbra mortis. & clamauit voce magna quatuor angelis,**
gna. **quibus datum erat nocere terræ, & mari, dicens. Nolite nocere terræ, & mari; quoad-**
usq; signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Et audiuit numerum signatorum
centum quadraginta quatuor millia, ex quo electorum numerus ostenditur, in quibus si-
gnatū est lumen vultus domini. Et omnes angeli stabant in circuitu throni, & in facies
suas ceciderunt in conspectu throni, & adorauerunt Deum, dicentes. amen: suspicientes
enim diuinæ incarnationis mysterium, illiusq; beneficium recognoscentes, adorant agnum
Adorant an- **redemptorem, coronas suas, id est, naturæ, gratiæq; dignitates, agni pedibus submitten-**
geli agnum. **tes. unde propheta canit: Et adorent eum omnes angeli eius: etenim, & quæ in cælis, &**
Angolorum **quæ in terris habentur, Christi beneficio restaurata sunt, secundum Apostoli sententiam.**
coronæ. **Deinde mittuntur septem angeli, septem tubis canituri, ecclesiæq; annuntiaturi, quæ fo-**
Septem ange- **ret passura; quoadusq; tempus sui incolatus persisteret, atq; duraret: Et vidi, inquit, se-**
li cum septem **ptem angelos stantes in conspectu Dei, & datæ sunt illi septem tubæ. Et ecce alius an-**
tubis. **gelus venit, & stetit ante altare, habens thuribulum aureum in manu sua, id est, Chri-**
Angelus ante **stus, qui super aram crucis, suum aureum, & immaculatum corpus obtulit, cuius virtu-**
altare Christi **te, accepta sunt alia incensa, & sanctorum orationes, impletumq; est thuribulum de i-**
gne altaris, id est, ecclesiæ, Christi corpus, ob beneficium crucis, diuino igne accensa est,
atq; impleta: quam ob causam, tonitrua emisit, & voces, fulguraq; & terræ motus ma-
gnos. Sanè, dedit vocem suam, & mota est terra, apparueruntq; fulgura, atq; tonitrua
Prima tuba. **prædicantium, voces credentium, terræ motus peccantium. Primus angelus tuba cecinit,**
& facta est grando, & ignis, mixta in sanguine, & missum est in terram, & tertia pars
terre combusta est. Ecclesiæ status post Christi aduentum, vsq; ad finem mundi osten-
duntur, quibus angeli tuba prædicationis annuntiant, quæ illis euentura sunt: ex quibus
certe, quadam contigerunt, quadam verò restant complenda. primus, itaq; , angelus
tuba canens, primus status est nascentis ecclesiæ, in quo planè tertia pars creaturarum,
Secunda tuba **idolorum scilicet, superstitione combusta, ad Christum conuersa est. Et secundus ange-**
lus tuba cecinit, & mons magnus igne ardens missus est in mare. Magnus profectò mos,
heretico-

hæreticorum synagoga, liuoris, & inuidiæ igne perpetuo ardens, quæ primordia ecclesiæ
extinguere tentauit: Mortua, inquit, est tertia pars creaturæ, nequissimæ utiq; hæreti-
corum synagoge igne combusta. Et tertius angelus tuba cecinit, & cecidit de cælo stella
magna, quæ dicitur absinthium, hæresis utiq; pessima; utpote arrij, & similium, cuius
malitia, & fraude, cum stella quadam esse putaretur, aquæ scripturarum dulces, con-
uerse sunt in absinthiū. Et quartus angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars so-
lis, & Luna, & stellarum, eorum planè, qui videbantur, clarissima lumina esse, interi-
tum, atq; corruptionem annuntiat. Et quintus angelus tuba cecinit, & vidi de cælo, id est,
de ecclesia stellam cecidisse, sublimem aliquem, in hæresim, atq; Tyrannidem incidisse,
cui data est clauis putei abyssi, & aperuit puteum abyssi, id est, errorem putentem
contra ecclesiæ dogmata, quemadmodum est Turcarum, ac maurorū, cæterorumq; bar-
barorum gens, cuius fumo, obscuratus est quodam modo Sol iustitiæ, id est, ecclesiæ,
splendor. vnde instar locustarum populus ille creuit, atq; multitudine auctus est. Et sex-
tus angelus tuba cecinit, & audiui vocem vnā ex cornibus altaris, dicentem sexto an-
gelo, qui habebat tubam: Solue quatuor angelos, qui sunt alligati in flumine magno eu-
phrate. Et hæc quidem venerunt, aut proximè futura sunt; quando regnū insurget ad-
uersus regnum, & gens in gentem: quando refrigescet charitas, & abundabit iniquitas
quando soluetur sathanas de loco suo. Quatuor tunc regna, iniquitate domināte, remo-
tisq; rationis legibus, bellorum igne ardebunt: Numerus, inquit, equestris exercitus vici-
es millies, dena millia. Septima tuba in fine canitura erit, quando erit dies tubæ, & clan-
goris, dies nebule, & turbinis, dies amara, & terribilis. Post tubarum cantum, impio-
rum pœna ostenditur, orbis interitus, malorum finis: Et vidi, inquit, alium angelum for-
tem, descendentem de cælo, amictum nube, & iris erat in capite eius, & leuauit manū
suam in cælum, & iurauit per viuētem in secula seculorum, quod tempus ampliū non
erit; sed in diebus vocis septimi angeli, cū cæperit tuba canere, consummabitur mysteri-
um Dei; sicut euangelizauit per seruos suos prophetas: non erit ampliū tempus pœni-
tentiae, quia consummatum est mysterium regni. Angelū huiusmodi, Christum esse pu-
to, sua amictum humanitate mundissima, cui cætera congruunt, quæ ibi scribuntur, & i-
ris, & pedes, & similia, nempe libellus apertus, id est, omnia scripturarum completa my-
steria, dixitq; Ioanni, quod iterum esset, Euangelij mysterium annuntiaturus. Et septi-
mus angelus tuba cecinit, & factæ sunt voces in cælo dicentes: Factum est regnum hu-
ius mundi domini nostri, & Christi eius, & regnabit in secula seculorum. Laudat omnis
sanctorum chorus, aduenisse tempus retributionis, & finis omnium; quod profectò in ex-
tremo iudicio complebitur.

Tertia tuba.

Quarta tuba.

Quinta tuba.

Sexta tuba.

Angelus am-
ictus nube.

Angelus.
Christus am-
ictus nube.

Septima tuba

CAP. V.

Michaëlis, & draconis bellum, cap. 12.

Et factum est prælium magnum in cælo: Michaël, & angeli eius prælia-
bantur cum dracone: & draco pugnabat, & angeli eius, & non valuerunt, Bellum ange-
lorum.
neg; locus inuentus est eorum amplius in cælo. Si prælium huiusmodi, post
partum mulieris commissum est; planum est, quod de prima angelorum
pugna, quæ in empyreo cælo facta est, non potest intelligi; sed de ea poti-
us, quæ in extremis temporibus futura est, quando accusator fratrum prorsus elimina-
bitur, atq; foras mittetur. Interim prouinciarum, regnorumq; protectores, animarum cu-
stodes: angeli præliantur cum dracone, & angelis eius. Et proiectus est ille draco in ter-
ram, quia nimirum princeps huius mundi eiectus est foras: exclusus utiq; à cordibus fi-
delium, qui ipsum vicerunt propter sanguinem agni, & propter verbum testimonij, &
non dilexerunt animas suas vsq; ad mortem, quod profectò angelis conuenire non potest:
sunt enim

Babylon magna est societas hæreticorum. Euangelium æternum.

Messis est finis mundi. Angelus de templo.

Angelus de altari.

Lacus iræ Dei.

Phialæ 15.

Prima phiala.

2.
3.
4.
5.
6.
7.

Pœnæ impiorum sæuissimæ. Babylonis ruina.

sunt enim immortales, atq; incorruptibiles. Væ terræ, id est, terrenis hominibus, & mari id est, his, qui iactantur omni vento doctrinæ, in quibus habitat satanas, quia exclusus à filiis Dei, propter filium mulieris, id est, virginis, in vos incredulos reuersus est, habens magnam iram, sciens quòd modicum tempus habet, tentandi scilicet, atq; seducendi. Porro, de bello illo cœlesti dicemus, quum de luciferi casu erit nobis loquendum. Cæterum, Babylonis magnæ, hoc est, impiissimæ draconis societatis ruina appropinquante, & iam in ianuis existente, postquàm agnus sedit in monte syon cum suis electis, vidit Ioannes angelum fortem, volantem per medium cœlum, habentem euangelium æternum, vt euangelizaret illud sedentibus super terram &c. cap. 14. dicens voce magna: Timeat dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius. Et alius angelus secutus est dicens: Cecidit, cecidit Babylon magna. & alius angelus secutus est illos, dicens voce magna: Si quis adorauerit bestiam, cruciabitur igne, & sulfure in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni, & fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum. Insignes aliqui annuntiantur, qui tempore Antichristi domini fidem erunt defensuri, qui planè, quoniam futuri sunt, etiam nobis incogniti sunt, nec aliquis scire potest, nisi domino reuelante. Tutius ergo diuinis hæc spiritibus inuestiganda committimus, quàm aliquid de nostro spiritu depromere velle. Porro, die iudicij appropinquante, maturis iam frugibus, mittuntur mensesores: Et ecce, inquit, angelus exiit de templo, clamans voce magna: cap. 14. ad sedentem super nubem: Mitte falcem tuam acutam, quia venit hora, vt metatur: quoniam aruit messis terræ. desiderant siquidem angeli videre iustum Dei iudicium, vt potè ministri iustitiæ, & diuinæ voluntatis executores, atq; amatores. Et alius angelus exiit de altari, qui habebat potestatem super ignem: & ait ad sedentem in nube, qui habebat falcem acutam, dicens: Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniam matura sunt vix eius. Maturus sanè quisq; reputatur, cum suas compleuerit iniquitates. Et misit angelus falcem suam in terram: falcem, inquam, diuinæ iustitiæ, & vindemiauit vineam terræ, & misit in lacum iræ Dei, & exiit sanguis de lacu vsq; ad frenos equorum. Magna impiorum ruina ostenditur, quorum sanguis tam diu fundendus est; quo adusq; ad frenos equorum ascendat. Relictæ sunt septem plagæ, quibus orbis terrarum, in fine malorum, erit affligendus: Et vidi, inquit, aliud signum in cœlo magnum, & mirabile: angelos septem, habentes septem plagas nouissimas, quoniam in illis est consumata ira Dei: tales plagas puto esse futuras tempore iudicij, quæ nobis planè incognitæ sunt, quæ cum vltimæ sint, & in illis dei ira sit complenda; haud dubium, quin terribilissimæ futuræ sint. Et primus angelus effudit phialam suam in terram, & factum est vulnus sæuum; ac pessimum, in homines, qui habebant characterem bestie. Et alius effudit phialam suam in mare, & factus est sanguis. Et tertius super fontes, & flumina, & factus est sanguis: & audiui angelum aquarum dicentem: Iustus es, qui hæc iudicasti, quia sanguinem sanctorum fuderunt, & sanguinem dedisti eis bibere. Et quartus angelus effudit phialam suam in solem, & datum est illi, æstu afficere homines. Et quintus angelus effudit phialam suam super sedem bestie, & factum est regnum ipsius tenebrosum. Et sextus angelus effudit phialam suam super flumen illud magnum euphraten, & siccauit aquas eius, vt præparetur via regibus ab ortu solis. Et septimus angelus effudit phialam suam in aërem, & factus est terræ motus magnus, qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram. Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti, & grando magna descendit sicut talentum in homines. itaq; sæua vulnèra, sanguis, tenebræ, æstus, terræ motus, grando, spiritus procellarum, pœnæ sunt, & supplicia impiorum, quibus, per ministerium angelorum castigandi sunt peccatores. Post impiorum iustissimam pœnam, congratulantur angeli diuinæ iustitiæ, quòd tandem venerit tempus, vt ciuitates illæ duæ tanto tempore pugnantes, quæ libet pro suis meritis, operibusq; proprijs finibus claudatur: Et vidi, inquit, cap. 18. alium an-

tum angelum descendente de cœlo, postquam viderat alium ostendentem sibi damna-
 tionem meretricis magnæ, qui extiterat vnus de septem habentibus septem plagas, cap.
 17. habentem potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius: & clamauit in
 forti voce dicens: Cecidit Babylon magna, & facta est habitatio demoniorum. Babylon,
 inquam, id est, confusa, & inordinata impiorum societas, corrueat planè in fine seculi,
 quæ modò gloriosa apparet, palamq; fiet, quòd immunda sit demoniorum habitatio. Væ
 væ ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum
 & sustulit vnus angelus fortis, lapidem quasi molarem magnum, & misit in mare, di-
 cens: Hoc impetu mittetur Babylon magna illa ciuitas, & vltra non inuenietur. Ex quo,
 peccatorum incendium æternum clarè conspiciamus, angelorum desiderium, flagitanti-
 um, vt finem accipiat iniquitas, vt societas compleatur sanctorum. deniq; vt Deus sit o-
 mnia in omnibus: Et fumus, inquit, illius ascendet in secula seculorum. vnde vox audi-
 tur tubarum multarum in cœlo dicentium, alleluia. Laus, & gloria, & virtus Deo no-
 stro, quia vera, & iusta iudicia eius sunt; quia iudicauit de meretrice magna, quæ cor-
 rupta terram in prostitutione sua, & vindicauit sanguinem seruorum suorum de manibus
 eius. Et vox de throno exiuit, dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius: & qui
 timetis eum, pusilli & magni. Canitur alleluia, post Babylonis euerfionem, quia reuera, Alleluia.
 quamdiu durat Babylonis imperium, nemo nostrum tutus est, atq; securus: neq; canere
 potest verum alleluia. Itaq; destructis debellatisq; hostibus, & in carcere teterrimo con-
 clusus, vxor agni preparauit se, & datum est illi, vt cooperiat se hyssino splendenti, &
 candido, hoc est, fide vera, & viuâ, quæ splendet, & fulget. Et dictum est mihi, cap. 19.
 Scribe, beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Et cecidi ego Ioannes, vt ado-
 rarem angelum, & dixit mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum
 habentium testimonium Iesu. Deum adora. Angelus, Iesu diuinitatem confitetur, cuius
 seruum se esse protestatur, atq; fidelium collegam, & conseruum: Deum (inquit) adora,
 cui soli debetur ille latriæ cultus, quem omnes adorantes colimus, & colentes adoramus
 & veneramur. posthæc (inquit) cap. 19. Vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, &
 qui sedebat super eum, vocabatur fidelis & verax: & exercitus qui sunt in cœlo, ange-
 lorum vtq; atq; hominum sequebantur eum in equis albis, vestiti hyssino albo mundo. e-
 quus albus, immaculatum christi corpus, cui insidet diuinitas verbi dei, quem sequun-
 tur in cœlo spiritus cœlestes, & animæ sanctorum in equis albis, animæ quidem cum cor-
 poribus mundissimis; spiritus verò, qui carent corpore, cum intellectus voluntatisq;
 munditia. tale aliquid in Platone annotauimus. Et vidi angelum qui stabat in sole, illum
 (inquam) qui posuit in sole tabernaculum suum, clamantem voce magna omnibus aui-
 bus, quæ volabant per medium cœlum: Venite ad cœnam magni Dei, vt manducetis carnes
 regum, & tribunorum, & fortium. inuitat ad vindictam malorum, laudem verò bono-
 rum; & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorum. Et posthæc vidi angelum descenden-
 tem de cœlo, habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua. Et apprehen-
 dit draconem, serpentem antiquum, & misit in carcerem, siue in abyssum, & clausit,
 & signauit, super illum, vt non seducat amplius gentes. Et dominus Deus omnipotens
 spiritus prophetarum misit angelum suum ostendere seruis suis, quæ oportet fieri citò. Et
 ego Ioannes postquam audissem, & vidiissem, cecidi vt adorarem ante pedes angeli, qui
 mihi hæc ostendebat: & dixit mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuo-
 rum prophetarum, & eorum qui seruant verba libri huius. Deū adora. et dixit mihi: Ne si-
 gnaueris verba prophetiæ libri huius: tempus enim prope est. Ecce venio citò, & merces
 mea mecū est, reddere vnicuiq; secundum opera sua. Ego Iesus misi angelum meum, testi-
 ficari vobis in ecclesiis. Ego sum radix, & genus Dauid, stella splendida, & matutina.
 Et spiritus, & sponsa dicit: Veni. Et qui audit, dicat, veni. Veni domine Iesu, veni. Itaq;
 tota Apocalypsis, angelicorum mysteriorum plena esse conspicitur: angeli enim, incar-

angelorū.

Angelus de-
scendens de
cœlo.Societas hæ-
reticorum im-
munda demo-
num habita-
tio.

Alleluia.

Vxor agni.

Beati qui vo-
cati sunt ad cœ-
nam agni.Angelorum e-
xercitus.Angelus stans
in Sole.Angelus ha-
bens clauem
putei abyssi.

Angelus Iesu.

teraphico

nationis mysterium summopere appetebant; quò illorum ciuitas, ruinis angelorum diuisa, restorationis beneficium consequeretur. hac de causa, in colligendis fidelibus, reprobisq; puniendis, sollicitos, atq; feruentes, & fuisse, & futuros esse, Ioannes apertissime docet.

QVAESTIONIS SECVNDAE CAP. I.

Si angeli sint.

Rationes.

OSTquam cum ex plurimis philosophorum sententiis, tum ex sanctarum scripturarum oraculis, perspicuum sit, angelos in rerum ordine contineri, eorumq; officia, & ministeria; deinceps pro viribus laborandum, hoc ipsum aliis rationibus, & sententiis illustrare. Porro, in rerum ordine datur creatura pure corporalis, utpote corpora coelestia, & elementaria, & quae ex

istis mixta consistunt: alia verò creatura ex corpore, & anima rationali composita, homo scilicet: tertiam purè spirituales ab omni corporis concretione semotam, inueniri, necesse est, ad perfectionem vniuersi. Reuera, si creatura corporalis duos habet modos subsistendi, quia tum in pura, tum etià in mixta subsistit natura, si spirituali alter deesset modus subsistendi; non modicum eius dignitati derogaretur; creatura siquidem corporalis faceret per se vnum, non autem natura spiritualis, quod minimè asserendum est.

1. Item, quemadmodum creaturae corporales, absq; intellectu creatura, suum esse habent completum, ut videre est in arboribus, in plantis, in lapidibus, in animalibus rationis expertibus; ita planè repugnare non debet creaturae intellectuali, posse sine corpore consistere, alioqui natura defecisset in perfectione vniuersi. Item, si Deus fecit, siue creauit creaturam corporealem, vltimum essendi gradum in rerum natura habentem, à sua natura quodam modo dissimilem, utpote spiritus, & incorporeus; multò magis condere debuit creaturam quam proximè sibi similem, puram utiq; spirituales, angelicam scilicet: omne enim agens propensum est ad producendum sibi simile. Item, ad vniuersi rationem spectat, ut aliqui prodeant diuinæ potentiae effectus, qui, quòad fieri potest, imitentur virtutem primi agentis: primum autem agens cum incorporeum, & per voluntatem agat, & intellectum; angeli creandi erant, qui incorporei essent, & per voluntatem agerent & intellectum: ergo quod prius. Sanè, decuit diuinam sapientiam, ut aliquas conderet mentes à corporibus prorsus liberas, aliquas verò corporibus coniunctas, & in eisdem esse completum habentes, nempe homines: satis ergo videtur rationi consentaneum esse, angelicos spiritus in rerum ordine statuendos esse hac autem ce-
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Dionysii areopagitæ doctrina de angelis. Amor diuinus inflexibilis.

leberrimi, atq; doctissimi sancti Dionysii: Areopagitæ doctrina astrui possunt, atq; firmari, qui in lib. de coelesti hierarchia multa præclare de hac re locutus est: Mentis inquit, angelicæ, semper ad summum bonum, quantum fas est, in conformatione diuini & inflexibilis amoris, sunt intentæ: principales illuminationes immaterialiter, & purè recipientes, & ad ipsas ordinatæ, omnem vitam intellectualem habent. Sensus est, mentes angelicæ sunt intentæ in conformatione amoris diuini & inflexibilis, nempe in actuali Dei amore immutabili, in quo confirmatæ sunt à Deo; ut ne tantisper quidè obliquari possint: suscipiunt enim illæ mentes coelestes non symbolicè, aut per inuolucra phantasmatum illustrationes beatificas; sed purè ab ipsa deitate: Ipsæ, inquit Dionysius: sunt primò, & multipliciter in participationem Dei factæ. Sensus est, angeli donorum, ac luminum diuinorum participatione prius atq; abundantius sortiti sunt; ideoq; illæ mentes angelicæ sunt primò, & multipliciter manifestatrices diuinæ occultationis. Propterea, inquit, vltra omnia, cognominatione angelica selectim dignæ factæ sunt, nempe egregia electione, & speciali electione, appellati, siue cognominati sunt angeli, diuinarum utiq; illuminationum nuntij.

Cognominatio angelica

seraphico

Revelationes
diuinæ per an-
gelos.Angeli quo-
modo partici-
pant diuina
distributione.Amoris diui-
ni fortitudo.Angeli nobi-
liores aliis cre-
aturis.Angeli quare
appelluntur.Angelorum
ordines ònes,
quare dicun-
tur angeli.

nuntij, quo planè nomine omnes illi beati spiritus propter mutuam illuminandi diligen-
tiam, & exercitium sunt appellati. Siquidem, inquit, ut theologia, siue sermo diuinus
diuinæ reuelationes per angelos nobis exhibitæ sunt. Genes: 6. & 7. Angelus instru-
xit Noe de arca erigenda, in qua saluaretur genus humanū: Abraham admonuit de in-
cendio Sodomorum 21. de uxoris suæ partu præter spem senilis ætatis, 22. de immolatio-
ne Isaac, 26. Isaias docuit, ut ad Abimelech regem se conferret. 28. Iacob vidit scalam,
& angelos per eam descendentes. 32. Iacob abiit in itinere, quod cæperat, fueruntq; ei ob-
uiam angeli, quos cum vidisset, ait: Castra Dei sunt hæc. Exo: 3. Apparuit Moysi an-
gelus in flamma ignis. Iosue. 1. Instruitur magnus ille de populi regimine. Et ca. 5. visus
est cultros lapideos facere, ac secundo circumcidere filios Israel. Iudicum 6. Hortatur
angelus fortissimum Gedeonem ad bellum. Iudicum 7. Per angelum ostenditur ei modus
pugnæ. Similiter & diuinum Christi humanitatis mysterium angeli primùm locuti sunt.
Luca 1. & 2. Sic diuinissimus Gabriel Zachariam quidem summum sacerdotem edocu-
it mysteria: alius angelorum Ioseph erudiuit, Matth. 1. alius verò pastores, Luca 2. Ipse
dominus Iesus per angelos nunciatur, & appellatur angelus magni consilij: post victo-
riam angeli illi administrabant. Hæc Dionysius, ex quibus satis clarè conspicitur ange-
lorum existentia, & officia. Deinde animaduertendum quomodo angeli participant il-
lo summo bono: Sapienti, inquit, ordines cœlestium hierarchiarum, quia familiaris Deo
coniunguntur, multiplicius, & copiosius eo participant, quia cæteris præminent crea-
turis: ipsi enim intelligentius suas purè in Deum extendentes, ad ipsius imitationem se
transformant, & diuinam speciem, cui assimilantur, contemplantes, illi desiderant con-
formem suam intellectualem speciem habere; & per hoc copiosiores habent communi-
ones præ cæteris. manent autem in tali exercitio infatigabiles, & attentæ, semper exten-
ti ad superna æternæ sapientiæ spectacula, iuxta cuiuslibet capacitatem: & hoc perfor-
titudinem diuini amoris, à quo nulla occasione possunt deflekti, aut retardari. Et ipsi à
Deo intus suscipientes immaterialiter & purè principales illuminationes, secundum e-
asdem ordinantur, habentes plenam & integram vitam, in nullo intellectualem sensu de-
ficientem, aut diminutam. Itaq; illæ cœlestes substantiæ primò & multiplicius sunt ma-
nifestatiuæ diuini secreti. vnde præ cæteris creaturis excellenter dignæ habentur angeli-
ca denominatione, eò quòd diuina illuminatio primò ingignitur illis, & manifestationes
diuini luminis, quæ sunt super nos, per ipsos autem ad nos deferuntur. vnde dicit scriptu-
ra, quòd lex est ordinata per angelos: Gal: 3. Deinde cap. 3. scrutatur, quare omnes illæ
cœlestes virtutes angeli nominentur: Dicimus, inquit, omnes angelos appellari, quia per
omnem sanctam dispositionem, excellentes quidem ordinem habent inferiorum disposi-
tionum illuminationes & virtutes, non autem participantium excellentium se, sunt vl-
timi: igitur sanctissimos excellentissimarum ordines angelos vocat theologi: etenim sunt
manifestatores & ipsi diuinæ illuminationis, ordinem verò extremum animorum cœle-
stium, non habent rationem archos, aut thronos, aut seraphim nominandi: neq; enim est
in participatione excellentissimarum virtutum. hæc ille. Et reuera, illi cœlestes spiritus
differunt ab inuicem illuminatione, & statione secundum eminentiam ordinis, aut natu-
ræ; ideo vltimus ordo cum non pertingat ad excellentem participationem donorum, &
perfectiorum, quæ sunt in superioribus ordinibus, illorum nominibus non gaudet. Dein-
de Dion: querit: Cum, inquit, inter nouem ordines angelorum cœlestium, vltimus speci-
aliter dicatur ordo angelorū; queritur, qua ratione in scripturis, cuiuslibet ordinis per-
sonæ dicantur angeli. Respondetur, quòd omnium ordinum inferiorum illuminationes &
virtutes plenius illis habent ordines superiores; inferiores verò non habent illuminati-
ones & virtutes in ea plenitudine, in qua habent superiores: cum nomina ordinum sin-
gulorum, designet speciales ipsorum gratias; meritò superioribus possunt inferiorum no-
mina attribui, tanquam ipsorum illuminationes, à quibus nomina imponuntur, plenius
habentibus

seraphico

Seraphim qua
re vocantur
angeli.

habentibus, sed non è conuerso. vnde ipsi seraphim vocantur angeli, id est, nuncij, quia ipsi manifestatiui sunt diuinæ illuminationis. nec eadem ratio requirit, vt ultimi ordinis substantia vocentur seraphim, quia non aequaliter, vt illi, diuinis illuminationibus potiuntur. Possent etiam dici, quod angelica illuminatio communis est omnibus cœlestibus animis, quia vnum lumen diuinum, quod per eos manifestatur, omnes communicant, secundum maius & minus. Habemus itaq; ex Dionysio quod angeli sint, & quare angeli vocentur: deinceps de nouem angelorum ordinibus differendum secundum eundem Dionysium: & primum quidem de prima hierarchia angelorum.

CAP. II.

*Prima hierarchia angelorum.*Prima hierar-
chia,De ordine se-
raphico.proprietates
seraphicæ,

Anctus Paulus institutor noster, inquit Dion: ca. 6. eiusdē libri, distinguit inter tres trinas hierarchias: & primam collocat circa Dei substantiam, & attentē: & prae aliis immediatē Deo vniri, fatetur, asseritq; in ista prima hierarchia tres ordines inueniri, quorum vltimus vocantur throni, medius hebraicē cherubim, qui dicitur oculosus, propter multitudinem scientiæ: summus verò hebraicē dicitur seraphim, cui attribuentur alæ, quia superuolat omnibus. vocantur autem seraphim incendentes, aut calefacientes. attributa autem ipsorū dicuntur, mobile semper circa diuina, nempe eorum desiderium circa Dei sapientiam, potentiam, beneuolentiam, & similia perpetuò versatur. Dionysi: incessabile, quia tale desiderium nunquam interrumpitur. Dion: calidum, scilicet amoris vehementia. Dion: acutum, ut potē penetratiuum vsq; ad intima sui dilecti. Dion: superferuendum intentē, id est, desiderium istorum est valde feruens, sine aliqua distractione. Dion: intima, & inflexibilis motionis non indigentis. Sensus est, seraphim ab amore dilecti boni nunquam auelluntur, nec opus habent aliquo extrinseco adminiculo; vt in eo perseuerent, cum intrinsecus perpetuo amore ardeant. Dion: reductiue suppositorum, & actiue assimilatiuum: est enim officium seraphicum se, atq; subditos sibi angelos, ad Dei amorem conuertere, Deoq; quoad fieri potest, similes reddere. semper siquidem seraphicus amor ad superiora se extendit, & tamen ab amore inferiorum non recedit; imò ad diuinæ illuminationis participationem reuocat inferiores ordines, & reducit. Dion: docere actiuum, & exemplificatiuum, quia non solum intendit inferiores ad diuinum amorem; verum etiam formam & exemplum præbet inferioribus, qualiter summum bonum sit super omnia diligendum, & quomodo per amorem sit ad Deum redeundum, & secundum illius beneplacitum incedendum. Dion: calefaciens, & resuscitans in similem caliditatem: ad hoc enim laborant, vt inferiores etsi non aequaliter, tamen differenter ardeant, & feruescant; non quod inferiores angeli sint frigidi; sed potius, quod subiecti ordines per ipsos ad ampliorem amoris affectum continuè excitentur. Dion: igneum cœlitus, & holocaustē purgatiuum. hoc est, ignis diuinus primos angelos accendit, vt alios incendant, illuminat, vt illuminent, purgat, vt purgent. Dicitur ille ignis holocaustē purgatiuus, quia sicut ex toto illuminat, ita ex toto purgat. Dion: multimoda, & multifida, id est, virtus seraphica est multimoda, multiformiter operatiua in appetendo, in operando: multifida verò, in quantum beatificatur in possidendo. multimoda pergit scrutando, multifida inuenit penetrando: per multas enim vias, & affectiones varias pergit, & peruenit ad vnum bonum. Dion: incircumuelatum, id est, amor seraphicus sine omni velamine figuræ & creaturæ interposito, diligit videre Deum. siquidem à plenitudine lucis æternæ immediatē illuminatur, in quo cæteris præstant ordinibus: sine enim interpositione à Deo influentiā perfectionis accipiunt, & sine diminutione eandem alijs participando tribu-

seraphico
Oculus sponsæ

do tribuunt, illam possident, & custodiunt sine amissione. Iste amor Seraphicus, est oculus sponsæ, ut legitur in cantico sponsæ: *Vulnerasti me*, inquit, *in vno oculorum tuorum*. Planè, rationalis animæ duo oculi describuntur, cognitio scilicet, & amor: cognitio verò cognitionem potentiam, amor verò affectiuam intuetur. Amor autem est oculus sponsæ, qui utique tantò purior, quantò intimior. siquidem mellis dulcedo, & ignis caliditas, & odorum suauitas, gustu, olfactu, tactuq; melius, quàm visu dignoscitur. Ita sanè anima suo gustu, ac tactu, id est, amore, Deum clariùs, ac fortiùs, quàm cognitione percipit & amplectitur. Virtus præterea fortior est vnita, quàm dispersa: amoris autem est vnire: ex forti etiam calefactione ignis lucens erumpit; sic ex amore cognitio generatur. quantò ergo magis Deus diligitur; eò magis cognoscitur. creatura siquidem rationalis, quadruplici deum dilectione prosequitur: naturali, qua in summū bonum naturaliter fertur: arbitraria, siue electiua, sanè voluntas nō fertur, naturali & libero amore, nisi ab obiecto præmoneatur. vnde sibi complacet, & ita actū diligendi eligit: omnes namq; homines beatitudinē eligunt; sed eam, quā Christiani intendunt, aspernātur quàm plurimi. Primæ igitur beatitudinis amor est naturalis: secundus verò electiuus, qui in beatīs in diligendo figitur; à damnatis abest, quia in odio veritatis perpetuò viuunt; in viciatoribus, ad vtramq; partem flectitur; odio enim interdum deum prosequuntur, quòd eorum peccata puniat: tertius amor, vocatur gratuitus supernaturalis, alio nomine charitas creata, huic coniungitur amor diuinus increatus, qui illabitur animæ illapsu viuifico, nobis certè inexplicabili: iste enim amor animam purificat, illuminat, perficit, atque acceptam reddit. Charitas creata luminis influentiæ similis est: increata verò soli lucidissimo, charitate increata effectiue, & exemplariter deum, & proximum diligimus: effectiue quidem, quia ab ipsa dilectionem accepimus, exemplariter verò, ut quemadmodum charitas increata, id est, spiritus sanctus est nexus patris & filij; ita eadem charitate simus vnum cum deo: qui enim adheret deo, vnus spiritus fit cum eo. charitate autem creata, deum & proximum formaliter diligimus. quartus amor vocatur fructiuus, siue Seraphicus: in intima enim consistit experimentalis suauitatis perceptione, ex optimo obiecto, nempe ex deo proueniens, ob eam, quam cum anima facit coniunctionem. iste amor est nobilissimus, quippe qui in actu beatifico semper consistit. Sed deinceps de aliis Seraphim loquamur.

Dilectio quadruplex creaturæ rationalis.

CAP. III.

De aliis Seraphim.

Ionysius cap: 13. eiusdem lib. Alarum, inquit, expansa sacra formatione, in diuinum, in primis, in medijs, in vltimis, absolutam, & altissimam extensionem. Sensus est, Propheta Isaias cap: 6. per mysticam illam extensionem alarum ipsorum Seraphim, didicit in diuinum, bonum scilicet, absolutam, atque liberam extensionem, siue cognitionem & amorem existere in primis, medijs, & vltimis, in Seraphim, Cherubim, & Thronis. Et cap: 15. Pennæ, Pennæ quid sit inquit, significant anagogicam velocitatem, & cœlestis sursum versus itineris actiuum. ipsa verò pennarum leuitas, nihil terrenum, sed totum mundè, & sine grauitate in excelsum ascendens. hæc ille. Itaq; alarum sexcupla sancta formatio sic intelligitur, in primis, in medijs, & in postremis. primus siquidem, quæ caput velant sedentis in throno excelsio, & eleuato, dei maiestas, quæ nostrarum superat mentium intelligentiam, pronūciatur; ideoq; ad illam immensam dei maiestatem aspicere non audent. extremis alis, sedentis pedes conteguntur, quia inscrutabilia sunt nobis dei iudicia. medijs autem alis volare contendebant, quia per ea quæ facta sunt, inuisibilia dei cognoscuntur: sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas, ut dicit Apostolus 1. ad Rom: 1. Hæc dixit Isaias, inquit

gnent.

Alarum mysterium.

Seraphico

Alarum nu-
merus senari-
us.

Prima ala.

Secunda ala.

Tertia ala.

Quarta ala.

Quinta ala.

Sexta ala.

Extasis & ra-
ptus discrimē

Ignatius.

Extasis quid
sit.Extasis du-
plex.Nectar & am-
brofia,

Ioan. quando vidit gloriam Christi. Porro, alarum numerus senarius perfectus est, ut po-
te qui suis partibus constat: habet enim mediam, tria scilicet, secundam, nempe duo, &
sextam partem, id est unum, quæ simul efficiunt numerum senarium. Senario præterea
dierum numero completum est opus huius machine mundi. Prima ala Seraphim, pro-
funda suspiria mentis: nam rei amatæ memoria mentem agit, suspiria, quasi nuncios e-
mittens. Sanè, ad inspirationem fulgoris intimi, suspirijs vegetata conualescit anima,
quia eam veritatis amor afficit, & refectio contemplationis pascit: hæc autem insunt
non tepido, sed seraphico amor. Secunda ala, alta desideria. Sanè, omnia ponderibus
suis aguntur: amor meus, pondus meum, dicit diuus Augustinus 13. confessionum libr.
Eo feror, quocumq; feror. Dono tuo ferimur, & sursum ferimur: inardescimus, & imus,
& ascendimus ascensiones in corde in Hierusalem. Tertia ala, cogitationes languida:
nam necesse est, ut quò præcessit dilectionis thesaurus, eò sequatur cogitationis affectus:
amant enim incipientes, ardent proficientes, languent verò perfecti: Spes sustentat,
sed absentia dilecti affligit. Quarta ala, defectio: ex languore namq; tum superiorum,
tum inferiorum virium, defectum incurrimus: inde sequitur defectio: Defecit cor me-
um, & caro mea, deus cordis mei, dicebat David. Hæc alio nomine vocatur mors spiri-
tualis, percepta siquidem diuina dulcedine, anima terrenis rebus moritur, ut deo viuat:
Viuo iam non ego, viuit verò in me Christus Galat. 2. Hæc est pretiosa mors iustorum,
quam assequi cupiebat Balaam: Moriatur, inquit, anima mea morte iustorum. lib. Nu-
mer. Hæc mors non aufert vitam, sed in meliorem cōmutat, hanc efficit fortis, ut mors
dilectio. Quinta ala, est transformatio: amor siquidem amantem transformat in ama-
tum: anima enim veriùs est, ubi amat, quàm ubi animat: nam secundum vires superi-
ores amat, animat verò secundum inferiores. dum igitur anima per amorem in ama-
tum transformatur, secundum mentem agit amati, sui prorsus oblita. Quapropter ani-
ma hac quinta ala, ita volat in amatum; ut maneat quidem in suo actû primo substan-
tiali, actû verò secundum in amato solummodo possideat: Transformamur, inquit, A-
post. 2. Cor: 4. à claritate in claritatem, à claritate fidei in claritatem visionis: sic aer
transformatur in lumē, ferrum in ignem, perfectibile in perfectum. Sexta ala vocatur
extasis, seu mentis excessus, quæ in contemplatione consistit: rapitur enim anima su-
pra sensibilia, supra rationalia, denique supra omne creatû, eleuans se supra se. Differt
autem extasis à raptu: nam raptus in omni quasi potentia superiori, respectu inferioris,
potest contingere; extasis verò, non nisi in sola mente fieri potest, quæ durate extasi su-
orum actuum inferiorum potentiam amittit. De mentis quoque raptibus, puta esse sine
spiritu, diuisio animæ & spiritus, introduci in diuinam caliginem, qui solo nomine ab ex-
tasi dissentiant, idem iudicium potest haberi. Porro, amor, authore eodem Dionysio,
extasim facit, non sinens sui ipsius esse amatores, sed amandorum. vnde de diuo Ignatio
scribitur: Amor meus crucifixus. Est autem extasis, deserto exteriori homine, sui ipsius
supra se voluptuosa quadam eleuatio, ad superintellectuale diuini amoris fontem, me-
diantibus sursum actiuis virtutibus, pro viribus se extendens. Sunt autem virtutes sursum
actiue, humilitas & puritas: humilitate enim exterior homo reformatur; puritate ve-
rò interior homo, de die in deum renouatur. Est autem extasis duplex: vna quidem secū-
dum intellectum, altera verò secundum voluntatem, siue affectum. & reuera animus
contemplantis, sensibus spiritualibus suspensus, cum synderesim in specula æterna ex-
tenderit, apex intelligentiæ, & principalis affectio pariter feruntur, in diuina se mutuo
promouentes, & æqualiter ascendentes, illa speculando, hæc desiderando: præcurrente
autem intelligentia, & ingredi non valente, quippe, quæ per speculum videt, in ianuis
commoratur; affectio verò speculi ignara, ingrediens, vnitur cum Deo, efficiturque
vnus spiritus cum eo: deinde ingrediens intelligentia, à deifica bonitate hilariter exci-
pitur: hoc ergo modo affectus feruorem, intellectus verò splendorem, nectar & am-
brofiam

seraphico
Diuina sine
gustu veniunt
in fastidium.

brofiam recipiunt, quibus sese immitte dñina bonitas, huic summam veritatem, illi vero summam bonitatem communicans. Amor sanè intrat ubi cognitio foris fiat: neque hæc dixerim, quasi fieri possit, ut diligatur incognitum; sed potius ipsum amorem, cognitionem quandam appello, illi plane similem, quæ experimento comparatur: nam diuina experimento cognoscuntur, quæ si non degustentur, in fastidium veniunt.

CAP. IIII.

Quomodo fiat amor seraphicus.

Postquam ex diuo Dionysio didicimus, ex amore Seraphico extasim procreari; deinceps lubet animum attollere, ad huius seraphici amoris indaginem, quonam pacto fiat huiusmodi extaticus amor, in spiritu, an extra spiritum, vel sine spiritu. Pro cuius rei notitia habenda, non ignorare oportet, spiritum humanum duplicem vitam habere: alteram, qua formaliter vita est: alteram verò, quæ ex se producit actus vitales, quæ vocatur secunda vita. Etenim spiritus, id est, portio animæ superior, ab inferiori ita aliquando separatur; ut spiritus in spiritu, & spiritus supra spiritum, & sine spiritu nominetur. Ioan: in Apoc. 1. Eui, inquit, in spiritu, spiritum esse in spiritu, nempe semetipsum intra seipsum colligere totum, & quæ foris sunt penitus ignorare. Act. 2. & 12. Et Petrus ad se reuersus, ait, &c. amore siquidem extatico anima supra se attollitur, & à se egreditur, nec se cogitat, atque ita fit spiritus supra spiritum. Fit interdum spiritus sine spiritu, 3. Reg: cap. 4. Regina Sabba videns sapientiam Salomonis, & gloriam domus eius, non habet ultra spiritum. rectè ergo dicitur spiritus seipsum non habere, quando incipit à seipso omnino deficere, et à seipso, siue à suo esse in supermundanum quendam, & verè plusquam humanum statum transire, ita, ut ipse, iam non ipse sit. Itaq; homo extatico amore correptus, nunc in spiritu esse dicitur, iam sub spiritu, modo supra spiritum, deniq; sine spiritu: in spiritu quidem, quando Dei magnificentiam, suis in operibus contemplatur: sic sanctus Ioan: in apoc. 1. vidit statum nascentis ecclesie in spiritu. supra spiritum, quando ea contemplatur, quæ proprijs viribus nequeunt possideri, veluti quid sit deus, quid uerè beata vita: Oculus non vidit, auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se. sine spiritu, id est cognitione, quando altissima dei secreta penetrare non valet: sicut Regina Sabba, quæ non poterat penetrare gloriam Salomonis. sub spiritu, quando agitur spiritu dei: Ego, inquit, alligatus spiritu, in act. Apost. tunc planè homo reformationis satagit suæ; cum secundum sancti spiritus instructionem, suos mores temperat. Itaq; dum spiritus hominis, id est, in suo actu portio superior consistit, anima, id est, portione inferiore nihil agente, deum extaticè intelligit, & diligit: & hæc extasis vocatur diuisio animæ & spiritus. Exemplo nobis esse potest mōs aliquis, diuisio animæ & spiritus, cuius vertex blanda, atque tranquilla, solis luce illustratur, sine omni prorsus nubium, aut ventorum turbine, ima verò tenebrosa nubium obscuritate, ventorumq; turbine occupante. Quidam præterea ignis lucet cum fumo, alius verò in carbone viuo serenus. Felix diuisio, in qua animale in imis iacet, spirituale verò in vertice summo. Alia extasis vocatur, introductio in diuinam caliginem: Vocauit deus post sex dies Moysen de medio caliginis, Exod: 24. Excellentissimus sanè modus contemplandi deum in raptu, est ignotè ascendere, ait Areopagita in lib: de mystica theologia: nam nec ipse Moyses valuit deum videre, & ideo introductus dicitur in caliginem: licet enim oculus contemplantis in deo sese sistat, nihilq; aliud aspiciat; non videbit tamen ipsius lucis claritatem: imò in caliginem potius eleuabitur. ad cuius quidem cognitionem, per omnium remotiorem pertinet, quæ à Dionysio vocatur docta ignorantia: ignorat enim anima contemplantis

Regina Sabba

In spiritu, sine spiritu, supra spiritum, sub spiritu.

Diuisio animæ & spiritus.

Introductio in diuinā caliginem.

Docta ignorantia.

Seraphico

Modus cognoscendi per raptum.

Cognitio cum caligine.

Duæ tenebræ.

plantis, cuiuscunque rei creatæ cognitionem, quæ intellectum, seu affectum, ab ipsorum officiorum executione quoquo modo deturbare posset: recte ergo docta vocata est ignorantia, quæ creatæ omnia nescit, ut deum tantum sciat. Porro, illa cognitio dei, quæ in raptu fit, ablatione, & eminentia completur: ablatione quidem, omnia creatæ à deo remouendo; eminentia verò, omnes perfectiones creaturarum eminenter ei tribuendo, sed primus modus, absque secundo, perfectam cognitionem non reddit. Ad maiorem autem huius rei clarioremque notitiam habendam, Dionysius 2. de mystica theologia, aptissimo videtur exemplo: Quemadmodum, inquit, imaginem ex ligno vel lapide facientes, auferunt ea, quæ superiecta sunt, ipsaque ablatione, occultam manifestant formam; ita, dum creatæ à deo remouemus, creatoris maiestas elucet; hæc tamen cognitio caligine terminatur, alia prius relicta caligine, creatura scilicet. Sanè, natura humana quædam caligo est, sed à deo illustratur, in quantum intellectus, qui est quædam animæ potentia, lux sit à diuina luce deriuata. Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? In raptu igitur deseritur hæc caligo, & diuinæ maiestatis caliginem, mens contemplantis ingreditur: deseritur utique operatio sensitiua, non negatiua, quæ raptui non facessit negotium. Dum igitur deum contemplari nititur, qui posuit tenebras latibulum suum, duæ occurrunt tenebræ contemplanti; creatura scilicet, & creatoris: quæ autem est creatoris, defectus comprehensionis diuinæ maiestatis nuncupatur, à qua quidem comprehensione, non autem ab apprehensione, beatissimæ illæ mentes deficiunt, sicut postea dicitur, cum de cognitione & illuminatione angelorum erit disputandum. Apprehendunt siquidem deum, nudè, clarè, & immediatè, sine aliqua caligine, ut quodam modo comprehensores dici queant; ab illa tamen magnifica comprehensione, quæ aliquid totaliter cognoscitur, quam maximè distant; sunt nihilominus beati semper in lumine. Sed de his fusius atque vberius paulò post disserendum: nunc hæc sufficiant, quæ de Seraphico ordine dicta sunt.

CAP. V

De ordine Cherubim.

Proprietates Cherubim.

Cognoscetes Deifici. Altissimæ contemplationis. Diuinæ pulchritudinis contemplatiui

Heologus noster Areopagita cap: 7. angelicæ hierarchiæ Cherubim proprietates mirificè descripsit: Ipsa, inquit, Cherubim, cognoscibile eorum, & diuindum, & altissimæ luminis dationis acceptiuum, & contemplatiuum in prima operatrice virtute, diuinæ pulchritudinis, & sapientificæ traditionis repletum, & communicatiuum copiose ad secunda fusioni donatæ sapientie. Sensus est, angeli istius ordinis dicuntur cognoscetes, eò, quod dono sapientie cæteris præstent. Deifici, quia Dei maiestatem, cæteris clariùs contemplantur. Dicuntur altissimæ dationis luminum acceptiui, quia altius præ cæteris diuinam illuminationem recipiunt. Diuinæ pulchritudinis contemplatiui; quoniam clarissimè Deum intuentur, in virtute prima operatrice, id est, immediatè in deo, qui est prima & summa potestas, omnium creaturarum operatrix. Pleni traditionis sapientificæ, id est illuminationis diuinæ, quæ eos sapientes reddit. Communicatiui sapientie, quam acceperunt: ex ipso enim sapientie fonte hauriunt, & refundunt fluentia scientie vniuersis ciuibus suis. Sapientie donatæ effusione ad secunda, id est, super angelos inferiores effundunt. Dicuntur etiam contemplationis puræ & simplicis, atque immediati fulgoris susceptiui: fulgor enim est illuminatio, quæ peruenitur ad meram & puram contemplationem veritatis: vbi virtus diuina non in imagine aut figura, vel aliqua mediante creatura; sed per semetipsam, & in semetipsa conspicitur. Dicuntur etiam diuina alimonia nutriti, & ut domestici diuinæ refectiois repleti. Ista sunt sublimiora agmina angelorum, exceptis duntaxat spiritibus se-

Domestici.

tribus Seraphicis, qui ampliori sapientiæ dono repleti, Cherubim, id est scientes, & sapien
tes sunt appellati: in quibus principaliter relucet radius diuini luminis, quantum ad præ
cellentem participationem cognitionis diuinæ. Post donum charitatis, excelsit donum
diuinæ scientiæ & cognitionis: & ideo post Seraphicos spiritus Cherubim collocantur.
Idem author in eodem cap: Cherubim, inquit, per interpretationem significat multitu
dinem cognitionis, aut effusionem sapientiæ. Congruum autem est, ut talibus su
premis substantijs ordinetur prima hierarchia, quæ super ceteras exaltatur, & circa
deum immediatè collocatur, & ad quam, tanquam deo proximam, principaliter defe
runtur primæ dei influxiones, & perfectiones. Cherubim ergo, id est, effundentes sa
pientiam dici possunt: habent enim virtutem excellenter cognitiuam, & diuinorum my
steriorum inspectiuam, & supremæ influxionis luminum diuinorum post seraphim su
fceptiuam, & contemplatiuam, principaliter diuinæ pulchritudinis, & repletam sapien
tifica sapientiæ diuinæ distributione, & valentem copiosè communicare inferioribus su
is donatam sibi sapientiam. Prima igitur cœlestium animorum hierarchia, castissima
purgatione purgatur, multo lumine illuminatur, perfecta operatione perficitur, munda
existens ab angelicæ puritatis minoratione: purgatio enim, illuminatio, & perfectio
est diuinæ scientiæ assumptio, perfectuarum doctrinarum cognitione, secundum gra
dus ordinum indita, mundans ab ignorantia, id est, ab altioris cognitionis minoritate,
& illuminans ipsa diuina cognitione, per quam & purgat mentem, per altiore cogni
tionem, ad conspiciendum ea, quæ prius non inspexerat, & ipso lumine perficiens mē
tem plena & habitudinaria scientia luculentarum doctrinarum. Hæc est prima ange
lorum laudanda hierarchia, stans per inflexibilem erectionem in circuitu dei, solam
dei æternam cognitionem semper ambiens. cuius laudes Ezechiel. 13. quasi per signum
sensibile sonitus aquarum, expressit dicens: Benedicta gloria domini de loco suo; ut lo
ci nomine prima hierarchia intelligatur. Isaias quoque cap: 6. eiusdem hierarchiæ, laudi
bus venerandam, dei laudem commemorat: Sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus
sabaoth: plena est omnis terra gloria eius. illæ ergo beatæ substantiæ laudant deum v
num, in trinitate personarum, dicendo ter sanctus, & semel dominus, quæ à summis in
telligentijs cœlestibus, usque ad omnia extrema mundi sensibilia extendit dei prouiden
tia. hæc Dionys. In oraculo quod erexit Moyses Exod: 25. Et in templo Salomonis 3. Reg.
6 fit mentio de ipsis cherubim: Fecit, inquit, in oraculo duo cherubim de lignis oliuari,
decem cubitorum altitudinis. In tabernaculo Moysi duo cherubim obumbrantia propi
tatorium, quæ sese contingebant cum alijs suis, & propitiatorium operiebant, & mutuis
vultibus se prospiciebant. Hæc erant duo testamenta, vel verba vtriusque testamenti, quo
rum alterum est verbum legis, alterum verbum gratiæ, quæ inter sese aduersa videntur,
dum lex peccatum augeat, gratia tollit; tamen in Christo conueniunt, quia quod erat
impossibile legi, deus mittens filium suum, damnavit peccatum de peccato, ut iustitia
legis impleretur in nobis. Cherubim ergo dicti sunt quasi alatæ aues: hebraicè enim
cherubim, dicuntur aues vel venti: sic enim loquitur Psal: 17. Et ascendit super cheru
bim, & volauit super pennas ventorum. August: Exaltatus est Christus super plenitu
dinem scientiæ, ut nemo ad eum perueniret, nisi per charitatem: Et volauit super pen
nas ventorum, super virtutes angelorum, qui quasi quibusdam pennis a caducis rebus
se attollunt. Psal: 79. Qui sedes super cherubim. Augustinus: Licet, inquit, intelligamus
cherubim, sublimes esse angelorum potestates; tamen si vis, eris cherubim. si enim che
rubim sedes est dei, & anima iusti sedes est sapientiæ: igitur anima iusti est cherubim,
& plenitudo scientiæ, quia plenitudo legis est charitas. Sit in te charitas, & necesse est,
ut plenitudo scientiæ consequatur. Quid enim nescit, qui charitatem scit? Et quid fru
ctuosè scit, qui charitatem nescit? sicut ille teterrimus spiritus, qui à Propheta Ezech.

thronorū.

Cherub exten
tus.

cap: 28. vocatur Cherub extentus; quia tamen charitatem nesciuit, proiectus est cum suis, de loco illo felicissimo, & beatissimo sanctorum.

CAP. VI.

De ordine Thronorum.

Proprietates
Thronorum.

Agnus ille Areopagita in eodem capite de Thronis, siue spiritibus, qui sunt ultimi in prima hierarchia, ita loquitur: Ipsa autem, inquit, altissimarum & compactarum sedium, omni diligenter exaltari ignominia subiectionis, & ad summum supermundanæ fursum ferens, & omni extremitate ineffabiliter in sublimissimum, & circa verè excelsum totis virtutibus incommutabiliter, & stabiliter collocatum, & diuini super aduentus, in omni impassibilitate, & immaterialitate acceptiuum, & deiferum, & familiariter in diuinas susceptiones apertum. hæc ille. Sensus est, Throni sunt sedes altissimæ, propter diuinam

Sedes altissi-
ma.
Sedes compa-
ctæ.

authoritatem iudicandi, & iusticiæ regulam, quam in iudicio imitantur. Sedes compactæ, quia apte & conuenienter iunctæ, quoad iuncturam, & conuenientiam diuinorum iudiciorum: etenim rationi conueniens est, ut ex culpa, poenam, & ex iusticia, gloriâ, & ex qualitate operis, qualitatem retributionis quilibet sortiatur. siquidem poena conuenienter & apte cohaeret culpæ, & gloria iusticiæ: alioqui, si culpa, & gloria, poena & iusticia non conuenirent; coaptatam sedem inuicem non haberent. itaq; compactio sedium, æquitas iudiciorum est. Ab omni ignominia subiectionis liberæ: qui quanto sibi præfidenti deo sunt subiecti, tanto cæteris exaltantur, atq; sublimiores effecti. Dicuntur sedes deiferæ, eò quòd deum sibi præfidentem ferant, & deificam potestatem per diuina iudicia alijs inferioribus ordinibus indicent, & ostendant, quàm vera sint, quàm iusta, quàm sancta in omnibus vijs suis: illorum enim officium est, dei contemplari & imitari iudicia, eaq; sibi subditis nota facere & ostendere: in primis est charitas, in secundis sapientia, in ultimis iusticia; ideoq; post seraphim & cherubim throni collocantur. Isti immaterialiter, sine studio & fatigatione, diuina iudicia percipiunt, & alijs solite communicare student. Sedes etiam ab omni extremitate remotæ, quia ei, qui sine extremis est, principio & fine immediatissime coniunctæ sunt. Deo obedientes se subiiciunt, & eam, quam ab eo acceperunt virtutem, in alios libenter transfundunt. Dicti ergo sunt throni, quòd deus in eis sedeat, & iudicia sua discernat. Psal. 92. Sedes super thronum, qui iudicas æquitatem. Daniel propheta cap: 7. Aspiciebam, inquit, donec

Sedes deiferæ

Sedes diuini
aduentus.Sedes ab om-
ni extremita-
te remotæ.Thronus eius
in flamma ignisSedes regnan-
tium.Sedes tràquil-
litas.Solum excel-
sum.

throni positi sunt. Tronus eius flamma ignis: nam deus, ut dicit Psal: 103. ministros suos facit flammam ignis. Sanè, anima iusti sedes est sapientiæ. In Euangelio Ioan: 14. Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Itaq; throni sedes regnantium, atq; iudicantium esse dicuntur; ad regnantem autem sublimitas, ad iudicantem verò veritas pertinet. Propterea throni sedes dei altissimi nuncupantur, quoniam regnans in eis superiorem non habet: & compactæ sunt huiusmodi sedes, quia in eis iudicans à veritate non discedit. Tenendum est ergo, thronos ab inferioribus choris alto euolasce recessu, qui ex eo quòd sedent, throni dicuntur; & ex eo sedent, quòd deus sedet in eis: illa ergo sedes, summa est tranquillitas, serenitas placidissima, pax quæ exuperat omnem intellectum. Talis est, qui sedet in thronis dominus sabaoth, iudicans omnia cum tràquillitate, placidissimus, serenissimus, pacatissimus; & tales sibi fecit atq; constituit thronos, similimos sibi. Isaias vidit dominum sedentem super solum excelsum & eleuatum: si enim sedes dei est anima iusti, multò dignior sedes sunt angeli sancti. propterea hoc solum gloriæ excelsum est per naturam, multò autem magis eleuatum per gratiam: excelsos enim fecit eos natura conditionis, eleuatos gratia confirmationis. nominatio igitur altissimorum

tissimorum & eleuatorum thronorum, inquit Dionysius Areopagita, ipsos docet per eleuationem præcipuam longè remoueri ab omni indigna subiectione, & inuisibiliter sursum ferri super hierarchiam secundam.

CAP. VII.

De ordine Dominationum.

Agnus Areopagita de media hierarchia ita loquitur cap. 8. eiusdem lib: Transeundum autem, inquit, nunc nobis est in mediam cœlestium intellectuum dispositionem, dominationes illas supermundanis oculis, quantum possibile, explorantibus, & verè potentia speculatiua diuinarum potestatum & virtutum: etenim, vnaquæq; super nos essentiarum cognominatio, Dei imitatorias earum signat deiformes proprietates: igitur sanctarum dominationum manifestatnam denominationem, & stimo declarare absolutam quandam, & omni pedescri minoratione liberam anagogen, nullaq; tyrannicarum dissimilitudinum, vllò modo eam vniuersaliter inclinatam, liberaliter seueram dominationem, omni minutius seruituti superpositam, superiorem subiectione omni, & remotam ab vniuersa dissimilitudine, & dominationis incessanter appetentem, & ad illius naturaliter subsistentis virtutis similitudinem, quantum possibile est, & seipsam, & quæ post eam sunt, optimè & speciosè conformantem, ad nullum vanè videntium, sed ad propriè ON vniuersale conuersam, & dominicæ semper deiformitatis in participatione, secundum quod possibile est, ipsi factam. hæc ille. Sensus: dominationes illas oculis nostris intellectualibus contemplari cupimus: sunt enim substantiæ supra nos existentes, nobisq; præsidentes, habentes proprietates deiformes, per quas deo assimilantur. Exdem sunt imitatoris, nempe gubernationis & dominationis diuinæ. Significant ergo dominationes vim eleuatiuam ad summum omnium dominatorem, immunem ab omni vili subiectione, nullamq; habentes abusiua præsidentiam, qua vtuntur tyranni: sunt enim liberæ ab omni seruitute, quæ earum libertati derogare posset: inferiorum angelorum subiectione non indigent, sicut domini huius seculi: ab omni inordinata dominandi libidine, & abusiua præeminentia, quam longissimè absunt. Denominatio illorum spirituum ostendit esse deo optimè, & decenter versimiles, dum sibi ipsis rectè dominantur, & inferiores, ad huiusmodi rectam præsidentiam, ac dominationem regalem instruunt, ac adhortentur: cupiunt namq; vt omnes inferiores spiritus, congruam assimilationem diuinæ dominationis generant. etenim dominationes, vt illorum nomen indicat, non sunt conuersæ, neque adhaferunt spiritibus malis superbiam appetentibus; sed ad ON vniuersalem, ad deum vtique qui verè & propriè est: ON enim interpretatur, qui est, vel existens. Ad id, id est, ad principaliter eum, conuersæ sunt; ideoq; à principio earum conuersionis ad deum hierarchicæ deiformitatis participes factæ sunt: nam sicut deus omnibus dominatur; ita & ipse inferioribus ordinibus: dominari enim est, subiectos quosque possidere: propterea illa agmina angelorum, quæ mira potentia præeminent, pro eo, quod eis cætera ad obediendum subiecta sunt, dominationes vocantur: putare igitur debemus, dominationes adeo cunctis supereminere ordinibus eas sequentibus; vt respectu ipsorum, ceteri videantur omnes administratores spiritus, & ad ipsos, tanquam ad dominos referri regimina principatuum, tutamina potestatum, operationes virtutum, reuelationes archangelorum: nomen igitur dominationum, vniuersale quoddam importat inuisionis principium. Dominationum officium est, in bello spirituali instruere, qualiter oporteat homines præliationis officium exercere; docent etiam prelatos, qualiter sine tyrannide, & subditorum oppressione, in regimine se habere debeant: secundum enim dissimilitudinem ty-

Dominatio-
num cognominatio.

ON, est Deus
qui verè, &
propriè existit

Proprietates.

Similes Deo.

Dominari
quid sit.

Dominatio-
num officiū,

Virtutum
& potesta-
tum.Dominatio-
num potestas
liberalitas, &
benignitas.

rannidis, dominium exercent, seueritatem habentes in potestate, & cum potestate liberalitatem in benignitate; ita, vt dum potestatem exercent, liberalitatem circa inferiores non auferant. per liberalitatem siquidem, eorum potestas nullo modo minoratur, imò deo magis conformatur, qui suam potestatem à sua benignitate, & liberalitate non remouet. Sunt isti angeli ab omni seruili timore liberi, continuè ad summum bonum tendentes, à quo mentis aciem nunquam auertunt, subiectisq; sibi ordinibus, hæc omnia ostendentes. In Seraphim ergo charitas dei, in Cherubim sapientia dei, in Thronis æquitas iudiciorum dei, in Dominationibus, rectissima dominatio dei resplendet.

CAP. VIII.

De ordine Virtutum.

Dionysius,

Ns ignis ille theologus, supernarum mentium contemplator, cap: 8. eiusdem libri, de medijs spiritibus, qui sunt in secunda hierarchia, ita locutus est: Ipsam, inquit, sanctarum virtutum sortem quandam; & incommutabilem virilitatem, in omnes secundum earum deiformitatem operationes, ad nullam susceptionem inditarum ei diuinarum illuminationum, imbecilliter infirmatam, potenter in imitationem dei reductam, non relinquentem suimet imbecillitate deiformem motum, sed firmiter ferentem in superessentialem & potentificam virtutem, & ipsius imaginem virtuti similem, iuxta quod factam, & ad ipsam quidem, vt ad principalem virtutem potenter conuersam, ad secunda verò virtutem dans, & deiformiter prouenientem. hæc ille. Sensus est, agmina angelorum, quæ vocantur virtutes, efficaciam habent robustam, incorruptibilem, perpetuò fixam, ad expedite atq; promptè exequendum omnem actum ad eos pertinentem, iuxta perfectionem excellentiamq; earum, in dignitate specifica, per quam deo similes redduntur: hæc autem eorum efficacia, non exilis, aut debilis, ad illuminationes, & influentias sibi datas, recipiendas, vt potè, ad Deum fontem omnis gratiæ conuersa, per vigorosam dilectionem, & perfectam assimilationem: non enim propria infirmitate præpeditur, quò minus indefessè exequatur vni formem dei motum; sed fortiter ascendit, seseq; erigit in diuinam & in increatam dei potentiã, & in imaginem ipsius increatæ potentiæ. Spiritus ergo isti felices, non solum summo amoris ardore feruntur in deum; verum etiam in spiritus inferiores, quibus illuminationes sibi præstitas, communicare officiosè gestiunt. Virtutum ergo nomen designat spiritus cœlestes vigorosè conuersos ad increatam dei virtutem principalem, & finalem, ad quam ultimatè omnia tendunt, & feruntur: secundis autem, siue inferioribus ordinibus, efficaciam largiuntur, & solamen, vt strenuè exequantur, quod in mandatis ab eisdem virtutibus acceperant. Porro, angeli istius ordinis, peculiarem habent virilitatem, & fortitudinem ad agendum, ad recipiendum, ad communicandum, ideoq; inde sortiti sunt nomen, gradum, & speciem quandam: sunt enim angelorum agmina, quæ ministeria habent ad virtutes, & miracula facienda, in quibus potissimè diuina virtus resplendet, propterea virtutes nominantur. In hoc autem deo persimiles sunt, quòd ad omnia agenda incommutabilem virtutis vigorem acceperunt: nam quemadmodum diuina virtus adeò fortis est ad agendum, vt non frangatur alicuius operis difficultate, & adeò incommutabilis ad perseverandum, vt non langueat, seu infirmetur alicuius spaciij, seu temporis diuturnitate; sic angeli istius ordinis, ad omnia agenda sunt robusti, & incommutabiles: habent namq; deiformem motum, firmiter se ferentem, vt potè qui propria virtute in deiformem virtutem mouentur, eamq; quam acceperunt deiformitatem, ad inferiores angelos transfundunt. Istorum angelorum officium est, docere, qualiter imaginem dei in se vnusquisq; reparet, & reformet; & sic reformatam viriliter custo-

Virtutum no-
mina.Proprietates
virtutum.Virtutes viri-
liter agunt.Virtutum mi-
nisteria.Virtutum of-
ficium.

ter custodiat, & conseruet. Angeli istius ordinis diuinam virtutem continuè aspiciunt: virtutū & in ipsa contemplatione contremiscunt, qui planè timor non affert poenam, sed admirationem. Itaq; in seraphim relucet diuinus amor, in cherubim sapientia, in Thronis iustitia, in dominationibus dominium Dei, in virtutibus, virtus diuina. potestatu

CAP. IX.

De ordine potestatum.

Dem egregius autor in eodem capitulo de potestatibus talia dixit: Ipsam, Dionysius. inquit, sanctarum potestatum equipotentem dominationum & virtutum bene ornatam & inconfusam circa diuinas susceptiones ordinationem, & ordinatum supermundanæ & intellectualis potestatis, non tyrannicè in ea quæ inferiora sunt, potestatiu virtutibus præcipitata; sed potenter in diuina post bene ordinatas reductæ, & postea deiformiter reducentis, & ad potentificam causalem potentiam, quantum fas est, assimilata, & eam vt possibile angelis reuelantis in bene ordinatis per ipsam ordinibus potestatiua virtute. hæc ille. Sensus est, angeli qui Potestatu potentia, appellantur potestates, habent æqualem cum dominationibus, & virtutibus potestatem: eadem enim diuina munera in suo ordine & gradu recipiunt, & sine confusione custodiunt: siquidem nihil tyrannicè præcipitant contra inferiores, nihilq; violenta fortitudine attemptant; sed potius deiformiter agunt, ad diuinam vtq; similitudinem inferiores angelos reuocantes, & ad potentificam causalem potentiam, nempe ad Deum qui omnia potest, & est omnis potestatis radix, & causa efficacissima, quantum fas est, conformare inferiores, angelorum ordines potestati diuinæ, eamq; æternam Dei potestatem, alius angelis reuelare student, choris scilicet inferioribus, qui bene per ipsas potestates, optimum ordinem, atq; ornatum acceperunt, potestatiua virtute, vi sine dubio illa potenti hierarchica, per quam potestates agunt, & influunt in angelos inferiores. Potestates vn de dicantur. Potestates nō agunt tyrannicè in inferiores. Potestates vn de dicantur. Potestatu officium, res autem dictæ sunt, quod eis virtutes aduersæ subditæ sint: maligni enim spiritus eorum potestate coercentur, ne tantum noceant, quantum cupiunt, & optant. Horum officium est, eos qui in bello spirituali desudant, confortare: & ne ab aduersariis violentè superentur, defendere: & vt boni victoriam obtineant, adiuuare. Istæ autem potestates in suo ordine potentias perceperunt, vt eorum dispositioni aduersæ potestates subiiciantur: & ne noceant hominibus, quantum cupiunt, potentia istorum refrenantur.

CAP. X.

De ordine principatuum.

Sanctus Dionysius doctor planè celestis cap: 9. angelicæ hierarchiæ, de Dionys. principatibus sic orsus est loqui: Reliquus, inquit, est nobis in contemplationem ornatus angelicas concludens hierarchias, à deiformibus principibus, archangelis, & angelis dispositus: & primas quidem dicere necessarium est, sanctarum earum cognominationum manifestationes. Manifestat quidem ipsa celestium principium, illud deiformiter principale eductiuum, cum ordine sacro & principalibus decentissimis virtutibus, & ad superprincipium ea rnuersaliter conuerti, & alias hierarchicè ducere ad illud ipsum, quantum possibile est formari principium principium, manifestareq; superessentialem eius ordinationem, ornatumque principalium virtutum. hæc ille. Sensus est, ad principatus spectat vniuersalis ducatus, & regimen directiuum ad Dei similitudinem: istis namq; angelis incumbit ex officio proprietates, Principatu nomen. Principatu proprietates,

principa-
tuū, & Ar-
changelo-
rum.

Principatuū
prudencia.

Principatuū
officium.

Principandi
dispositio.

cio, ut alios inferiores reducant ad Deum, & doceant ipsum in honore, & reuerentia habendum, in seipso, in proximo, potissimum in prelato. Hac certe de causa principatus dicti sunt, quod ad eos maxime pertineat ad Deum alios reducere, veluti ad primum, & summum principem, quem ipsi, quantum eis licet, imitantur, et in officio presidendi similes esse student. itaque principatus angelorum agminibus præsunt, qui ob eam causam, quod subditos angelos ad explendum diuinum mysterium ordinant, & disponunt, principatus sunt appellati. Isti sunt, qui docent alios angelos, atque homines superioribus, atque maioribus suis omnem exhibendam fore obedientiam, atque reuerentiae subiectionem, cum principalibus, & decentissimis virtutibus, nempe cum vera & præcipua prudentia, per quam agnoscunt modum, & formam regendi, atque presidendi, non solum Archangelis, & angelis; verum etiam hominibus, regnis, & prouincijs, cum sancta ordinatione, a Deo disposita, absque omni fastu superbia, & abusione, ac curua reflexione ad semetipsos: sed summæ illis curæ sunt profectus subditorum ordinum. Quæ planè conditiones ad optimos principes spectare censentur, & ad superprincipale principium vniuersaliter eas conuerti, in omni actu hierarchali, non habitualiter, sed actualiter, non per aliquam extrinsecam operationem, ab interiori contemplatione impediri possunt. Inferiorum mentes hierarchicè, id est, ordinatè, quantum illis fas est, ad fontale principium, formari, & actuari cupiunt; ideoque satagunt illam ordinationem supersubstantialem, per effectus operum diuinorum, & operationes hierarchicas, inferioribus ostendere: resplendet enim in suis ordinibus, rebusque optimè dispositis, summi principis Dei hierarchica, & ordinatissima regendi dispositio, quam ipsi beatispiritus in seipsa aspiciunt, quantum ad principalem & essentialem ipsorum spectat felicitatem, ornatumque principalium virtutum: nempe infinitum illum decorem eterne sapientiae, idealisque & exemplaris prudentiae, ceterasque regales, & imperiales virtutes, quæ in summo omnium principe clarissime conspiciuntur.

CAP. XI.

De ordine Archangelorum.

Dionysius,

Archangelo-
rum virtus.
Hierarchia cō-
stat ex tribus.

Archange-
lorū conatus.

Admirabilis ille Areopagita in eodem capite eiusdem libri, de Archangelis mira quædam descripsit: Ipsa, inquit, Archangelorum sanctorum, æquipotens quidem est cœlestibus principatibus: communicatiue enim hierarchica medietati eorum ordo recipitur: etenim sanctissimis principatibus communicat, & sanctis angelis. ipsis quidem, quia ad supersubstantiale principium conuertitur, & ad ipsum, ut possibile est, reformatur, & angelos vni-
ficat secundum bene ornatos eius, & ordinatos, & inuisibiles ducatus: istis verò, quia & eis prophetico est ordini diuinas illuminationes hierarchicè per primas virtutes suscipiens, & angelis eas deiformiter annuncians, & per angelos nobis manifestans, secundum sacram vniuscuiusque diuinitus illuminatorum analogiam. hæc ille. Sensus est, Archangeli pares sunt principatibus in potentia, in qua tres chori inferiores conueniunt: quorum conuenientia eandem constituunt hierarchiam; quatenus per illam ad certas, & particulares executiones deputantur, quas à dominationibus, virtutibus, & potestatibus in mandatis acceperunt. ista ergo æquipotentia non simpliciter est intelligenda; sed in quodam communi munere sibi præscripto: est enim principatuū, archangelorum, atque angelorum vnus principatus hierarchicus in genere, distinctus verò in suas species: non enim vocari potest hierarchia, nisi habuerit primas, medias, & vltimas virtutes, nempe purgatiuas, illuminatiuas, & perfectiuas: chorus autem archangelorum in medio vltimæ hierarchiæ ponitur, communicans principatibus & angelis. cum principatibus quæ

bus quidem, quia in omni opere suo hierarchico, ad Deum actualiter & finaliter se conuertit, sicut & principatus. Sanè, per actus sacros in dies Deo similior fieri intendit, nempe purgator, illuminator, atq; perfectior. non quidem per charitatis profectum, sed per diuinorum effectuum notionem ampliorem. Angelos verò ad illud vnum simplicissimum principium recolligit, & vnificat, per bene ornatos, & ordinatos, & inuisibiles ducatus, nempe per directiones, & exemplares actus suos sapienter editos; scilicet per virtutum decorem, splendorem sapientie, & feruorem diuini amoris. Archangelorum præterea chorus, illuminationes diuinas hierarchicas, quas accipit ab angelis superioribus, angelis inferioribus tradendas, hypoprophetico, nempe processu subprophetali, insinuat, futurorum cognitiones deiformiter annuncians, eo quidem modo, sicut superiores ei nunciauerunt. Istæ autem illuminationes, manifestationes, communicationes, prænunciationes, pro captu vniuscuiusq; & nature dignitate fiunt, & exhibentur. Sunt ergo archangeli summi nuncij, vel nunciorum principes, & duces, sub quorum ordine vnicuiq; angelorum officia deputata sunt: nam angelis archangeli præsent, vt patet in Zacharia propheta cap: 1. vbi angelus maior dixit minori: Vade, inquit, & doce puerum istum. Archangelorum officium est, de his quæ ad promotionem fidei pertinent, vt potè de auditu filij Dei, de gestis eiusdem, & donis, fideles admonere: prophetias prophetis reuelare: demones ab hominibus extrudere, ne ampliùs lædant, & perniciosius agant in Christum credentes, sicut potestatum est, eosdem coercere, ne dominium sibi usurpent, & accipiant. Archangeli proprijs nominibus nominantur; vt Gabriel, deiformis, Raphael, medicina Dei, Michael, quis vt Deus, interpretantur, sicut ex diuinis scripturis, satis copiose colligere, licet.

Archangelorum prophetia.

Archangeli unde vocentur.

Archangelorum officium.

Archangelorum nomina.

CAP. XII.

De ordine Angelorum.

Ilus Dionysius in eodem loco, de sanctis angelis, qui sunt vltimi in vltima hierarchia, talia nobis reliquit doctrinæ monimenta: Ipsi angeli, inquit, completiue consummant omnes cœlestium animorum dispositiones, secundum quod consummandum est: quippe, in cœlestibus essentijs habentem angelicam proprietatem, & magis apud nos angeli; quàm priores, aptiùs nominati, quantum circa quid manifestius est ipsis hierarchia, & magis circumornatus. hæc ille. Sensus, angeli terminant cunctos supernorum spirituum ordines, intra quos etiam ipsi continentur; ideoq; quasi finis intrinsecus & inclusus, complens & consummans esse dicuntur, secundum quod consummandum est, nempe, prout licet dicere ordines illos consummari: mentes enim illæ supernæ, quæ habent proprietatem angelicam, puta officium annunciandi hominibus minora, magis apud nos angeli sunt præcones & nuntij dei, quàm ordines superiores; quoniam immediatiùs apparent, nuntiant, & loquuntur: frequentius quoq; & communius, quàm angeli superiores. Quam ob causam aptiùs, atq; conuenientiùs dicti sunt angeli; quàm alij ordines superiores, respectu nostri, respectu verò diuinæ illuminationis, illi, qui immediatiùs huiusmodi illuminationes recipiunt, tanto sanè aptiùs dicti sunt angeli; quanto eorum sacer ordo circa ea versatur, quæ nobis sunt familiaria, puta circa hæc humana, & inferiora. Adde, quod eorum species sint intellectui nostro proportionatæ: sunt enim determinatæ & particulares. Et magis, inquit, circumornatus. Sensus est, angelis competunt circumornatus rerum, quibus induti, splendidi, & pulchri interdum videntur; idcirco illorum ordo nobis valde congruit, & familiariter arcana cœlestia pandit. Itaq; angelus nomen est officij, non nature: nam angelus semper est spiritus: sed quando mittitur, tunc angelus nuncupatur. Angelis pictorum

Angeli sunt vltimi in ordinibus.

Angeli nostri præcones.

Angeli unde vocentur.

Angelus est nomen officij non nature.

angelorū.

Angelorum
pennæ.Angelorum
officium.Angelorum
proprietas
& effectus.Angelorum
corpora asū-
pta.Angelus Tho-
biam & Dan-
ielem docuit.Angelus con-
solatur flentesAngeli pu-
gnant contra
nostros hostes

Epilogus.

licentia pennas ascribunt, ut eorum discursum celerem significant, sicut & venti pennas habere dicuntur. Angeli superiores primi nuntij vocantur, alij autem posteriores & ultimi; ita quod non participant cum ipsis illuminationes illius ordinis, sed ex ipsis. angeli homines ad diuinam cognitionem adducunt, & subleuant, & ut iuste uiuant, instruunt, & informant. unde etsi angeli non habeant inferiores ordines, quibus præsent; habent tamen sub se inferiores hominum ordines, quibus præsent, quosq; ordinant, & disponunt: sursum extenduntur per dilectionem Dei: in semetipsis formantur, per custodiam sui: sub se progrediuntur, per eorum tutelam, quorum ministerio deputantur: angeli sine velamine, Deum vident, Math: 18. Angeli eorum semper vident faciem patris. à diuina laude non retardantur. Isaia 6. Seraphim clamant continuè Sanctus, sanctus, sanctus. Et 62. Super muros tuos Hierusalē constitui custodes, tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Apocal: 5. Illa quatuor animalia non habebant requiem: nullius corpulentie mole, in sua substantia, vel virtute grauantur. Luca ult: Spiritus carnem, & ossa non habet. Item, supra tempus existentes, in tempore operantur: quando placet, apparent, & quando non, ab humanis aspectibus occultantur: corpus pro eorum beneplacito, operationi eorum congruum, ut appareant, assumunt; peracto autem suo officio, idem corpus assumptum deponunt. Iudicum 13. Angelus apparens parentibus Samsonis euauit: in corpore assumpto pro aliqua necessitate non vegetant, neq; viuificant, sed solum mouent. unde aliquando videntur comedere & bibere, ut homines; non tamen comedunt, vel bibunt, sed consumunt potius. Thobix 12. angelus videbatur comedere. radius consumit aquam potestate, terra verò absorbet aquam necessitate: fuit ergo in angelo Thobix comestio potestatiua ad masticandum, & cibum consumendum, non autem necessaria ad incorporandum. Item, angeli boni instruunt in rebus dubijs, & ambiguis. Thobix 8. angelus instruxit Thobiam iuniorem de omnibus agendis. Daniele quoq; cupientem intelligere prophetiam Ieremie de reditu captiuitatis Babylonicæ. Cum orarem, inquit, ecce vir Gabriel, quem videram in uisione, citò volans tetigit me, & docuit me: cap. 9: Dan. Et cap. 10. Ecce vir vnus vestitus lineis &c. Item, angeli sunt custodes, & comites nostri itineris. Thobix 5. Ego ducam & reducam filium tuum ad te. In Exodo, cap. 32. Angelus meus præcedet te. angeli consolantur merentes, & flentes: Genes: 16. Angelus consolatus est flentem Agar. Luca 23. Ecce angelus confortans eū. Iudicum 3. Angelus domini ascendit ad locum flentium. Dan. 12. Angelus domini confortauit, & liberauit Zuzannam. Angelus domini liberauit illos pueros de camino ignis: vertit enim flammam in rorem, Daniel 3. Angelus confortatus est Danielem in medio leonum commorantem: Misit, inquit, dominus angelum suum, & obstruxit ora leonum: Daniel 6. Eundem quoque Danielem consolatus est per Abacuc, qui detulit ei prandium: Angelus domini, inquit, apprehendit Abacuc in uertice capilli sui &c. cap. 14. Item, defendunt nos ab hostibus, Gen: 32. Occurrerunt angeli Iacob, in defensionem, quos castra Dei vocauit. 4 Regum 19. Angelus domini percussit in castris Assyriorū centum octoginta quinque millia militum. Heliseus 4 Regum 6. vidit montes plenos equitibus igneis, id est, angelis, qui venerant in auxilium Helisei prophete. Isaia 18. Ite angeli veloces ad gentem conuulsam, & dilaceratam, ad populum terribilem. Macchabæorum 2. cap. ult. ad orationem Machabæi, deletus est exercitus Nicanoris, ipso Nicanore interfecto. Tertio autem capite eiusdem libri egregium illud opus ponitur, de Heliodoro ærarium pecunijs spoliare cupiente, quomodo flagellus casus, & semiuiuus relictus, Dei iustitiam didicerit: Apparuit, inquit, illi quidam equus terribilem habens sessorem, optimis operimentis adornatus: alij etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, qui circumsteterunt eum, & ex utraq; parte flagellabant sine intermissione, multis plagis verberantes. Subito Heliodorus concidit in terram, eumq; multa caligine circumfusus rapuerunt, & sella gestatoria positum, eiecerunt. itaq; in seraphim relucet Dei amor, in cherubim, sapientia.

sapientia: in thronis, æquitas iudiciorum Dei: in dominationibus, rectissimus dominandi modus: in virtutibus, virtus & potentia diuina in miraculis edendis: in potestatibus, potestas diuina aduersus demones: in principatibus, præsentia prælatorum, prouinciarum, & regnorum custodia: in archangelis interpretatio prophetiæ: in angelis custodia, uisitatio, correctio, consolatio, tutela, hominumq; præsidium.

creatio.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Angeli effectiue sunt à Deo.

Vanquam in primo Pymandri, de intelligentiarum creatione locuti simus: quia tamen noster Mercurius hortatur, ut de hac materia loquamur; aliquid certe addere, non erit inutile. Deinceps, inquit, fabricauit septem gubernatores, id est, angelos ut paulo ante diximus. Ceterum, de hoc negotio disputandi, magna extitit apud philosophantes contentio.

etenim, si vera est illa famosa sententia, ab vno agente, in quantum vnum, immediate non provenire nisi vnum, constat satis, ab vna suprema, & prima intelligentia, non nisi vnā produci: nam si, omnes immediate à prima producerentur, cum illa sit vna simpliciter, inquit Auicenna; in eis planè, nulla distinctionis ratio inueniretur: sed reuera fallitur: ex suis enim intrinsecis rationibus distinguuntur. Nam quemadmodum vnus numerus, secundum propriam formam, non est pars, aut causa alterius; sed ab unitate omnis numerus proficiscitur, quam sanè imitatur secundum accessum scilicet, atq; recessum; ita reuera res sese habet in entibus. Sanè, entia non aequaliter diuinum esse participant. vnde philosophus primo cœli com: 100. A primo, inquit, & esse, & viuere omnibus communicatur, ijs quidem clariùs, ijs verò obscurius. Itaq; à primo ente, intelligentiæ dependent omnes, tum secundum causæ efficientis rationem, tum etiam secundum rationem causæ exemplaris, atq; finalis; processione tamen non aquali: vna namq; altera proximior est naturæ nobilitate, primæ intelligentiæ, vnde illius est naturæ capacior, magisq; participat, quemadmodum in numeris fieri videmus, in quibus, vnus ad unitatem tendit magis, quàm alter. Intelligentiæ ergo, ex vna causa effectiua exemplari atq; finali productæ, intrinsecis, atq; formalibus rationibus distinguuntur. Suffragatur huic sententiæ Auerroës lib: destruct: disput: 3. in solut. dubij 18. Dictæ, inquit, intelligentiæ inter se differunt in nobilitate, secundum statum, quem habent de primo principio, in propinquitate, & longitudine. Ex quo patet, quod sicut numerus prior, in propria forma non est causa posterioris; sic etiam, neque intelligentia prima producta est causa sequentis, ut dicebat Auicenna. Proinde 12. met: com: 44. & aliud est quod intelligit de primo motore, motor Saturni, aliud verò motor Iouis &c. Et in solutione dubij 25. eiusdē disputationis: Si ab vno ait non provenit nisi vnum; etiam verum est dicere ab vno pluralitatem procedere, sicuti patet 12. met: com: 44. causa enim multitudinis inuentæ in intelligentijs, ex proprijs atque intrinsecis illarum rationibus proficiscitur. quoniam ergo Saturni intelligentia est talis, & Iouis est talis, ideo hæc non est illa; licet omnium vna, atque eadem sit causa effectiua. Quamvis igitur, Deus, secundum se consideratus sit maximè simplex & vnus; virtute tamen est plures, quia potest plura producere: plures enim habet ideas, quibus vniuersa condidit: Alia, inquit, Aug: 83. quæst: 46. ratione conditus est homo, & alia equus. Itaq; ratio illa, cui inuitebatur Auicenna, friuola est, & nullius planè momenti. Colligitur autem ex 2. de gen: & corr: tex: com: 56. & inuenitur in commento 44. 12. met: & disput: 3. destruct: in solut: dubij: 25 Porro, Auicenna 9. met: cap. 4. hanc suam statuit de intelligentiarum productione, sententiam: Quia, inquit, prima intelligentia, cum sit maximè vna, immediate

Ab vno vnū
provenire.Auicennæ o-
pinio.Quomodo in-
telligentiæ di-
stinguuntur
ab Aristot:

Auerroës.

Auicenna cor-
rigitur.Ratio Auicen-
næ friuola.Ab vno, non
vnum nisi vnum.

creatio.

unum tantum producit: & erat essentia secundæ intelligentiæ, quæ est primum causatum primæ, & est deficiens simplicitate primæ: unde in natura eius reperitur multitudo: nam si ab vno simplici immediatè producerentur, in eis planè nulla esset distinctio: ratio: distinctio siquidem, quæ in causatis inuenitur ad aliquam causæ distinctionem est reuocanda. sed in prima causa, quoniam in fine unitatis est & simplicitatis, nulla prorsus inuenitur distinctio: igitur, ab vno, in quantum unum, non producit, nisi v-

Solutio ratio-
nis Auicennæ
ipsummet Auicennam, pluralitas reperitur: igitur sibiipso aduersatur: dicit enim ab vno non nisi unum prouenire; & in ipso tamen vno pluralitatem constituit. illa ergo propositio de agente naturali est intelligenda, cuius actio per se tantum vna est; per accidens verò plures, ut calor, frigus, & huiusmodi. Porro, entia à Deo proueniunt, altiori atque sublimiori modo, quam ab agente naturali, vel ab voluntate creata proficiuntur: quapropter ex ea non licet arguere; quandoquidem diuinæ nequeat conuenire nature: nam quamuis sit simplicissimus; virtute tamen est multiplex: inde rerum mul-

Deus causat
essentias intel-
ligentiarum.
titudo emanat: Deus namq; causat diuersas intellectiones in diuersis, quæ sunt planè ipsæ intelligentiarum essentia, quemadmodum commentator comm: 4. 4. 12. met: dicere videtur. Præterea, in productione, quæ fit per intellectum, unum certè, plurium causa esse potest, secundum plures modos, qui de illo intelligi possunt: sic enim docet Auerroes disput: 3. in solu: dubij 18. In talibus, inquit, ab vno potest prouenire pluralitas. simile quiddam licet conspiciere in vno animali, à cuius anima, quamuis sit vna, variæ tamen species motus proficiuntur: motus quidem localis, qui reuera motui cæli comparatur, alij verò motus, cæterorum orbium motibus. Explosa est igitur iam pridem, & explodenda hæc Auicennæ sententia. Ceterum, angelos à Deo conditos esse, habereq; causam effectiuam, Mercurius clarissimè ostendit: Fabricauit deinceps, inquit, septē gubernatores, scilicet angelos: idemq; alijs in locis, quos paulo antè adduximus, confirmat. Plato quoque in Timæo, & philosophus in primo cæli, alijsq; philosophiæ duces, id ipsum protestantur. Sanè, omne, quod est præter Deum, factum sit, necesse est: solus enim Deus est suum esse; ideo principium habere non potest. at, quia cætera non ita se habent, quippe, cum in illis differt esse, & essentia, ut in primo dictum est; iccirco entia per participationem esse dicuntur. quicquid autem huiusmodi est, ab eo planè causatur, quod est ens per essentiam, sicut omne ignitum, causatur ab igne. Amplius, entia, quæ à primo ente condita non sunt, aut certè eiusdem sunt nature cum ipso, aut superioris, aut reuera inferioris. si eiusdem, à Deo utiq; non differrent: si verò superioris; Deo aliquid esset maius, quod est absurdū: si verò inferioris; à primo igitur ente

Mercurius.

Ratiōes quod
Angeli facti
sint.

1.

2.

Quando ange-
li cōditi sunt.

Qui viuunt in
æternum cre-
auit omnia si-
mul.

te habet causam suæ esse. sed in angelis neque primus inuenitur modus, neque secundus, Deo enim æquales, aut maiores nequaquam sunt: igitur, tertius illis insit modus, necesse est. Sunt ergo à primo ente effectiuæ, quemadmodū, & reliquæ creaturæ. Quam ob causam, cum sint quædam pars vniuersi, cum reliqua simul creatura corporea, creati sunt; ex seipsis enim tantum vniuersum constituere nequeunt, sed cum alijs hoc bonum procurant, atque complent; id autem ex vniuerso, ad aliam creaturam, ordine apparet: ordo namq; est bonum vniuersi, authore philosopho 12. met: de ordine ad ducem: nulla autem pars à toto separata, perfectæ esse potest. quare, naturam angelicam simul cum alijs, conditam fuisse, & rationi, & scripturarum auctoritati congruere videtur. unde Ecclesi: 18. Qui viuunt in æternum, creauit omnia simul, id est, spirituales, & corporales naturam. Et August: lib: de gen: ad lit: 1. cap. 1. In principio creauit Deus cælum, & terram, id est, corporalem, & spirituales creaturam. hæc autem creata sunt in principio, quia primò facta sunt: ante enim ea, nihil factum est, nec materia confusa, nec tempus, nec quicquam rerum conditarum: illa enim simul cum tempore creata sunt, nec ex tempore, nec in tempore, sicut nec tempus, in tempore creatum est, quia non fuit tē-

pus, an-

pus, antequam esset cœlum, & terra. Et lib. 5. de Genesi ad lit: cap. 19. Nulla creatura, creata est ante secula; sed à seculis cum quibus capit: Locus autem creationis angelorum est cœlum empyreum, quod dicitur, cœlum, & cœlum cœli. Congruum autem erat, ut quemadmodum creatura corporalis in loco infimo creata est; ita etiam creatura spiritalis in supremo, atque nobilissimo loco crearetur: pro qualitate enim personarum, locorum dignitates disponuntur. In principio, inquit, creauit Deus cœlum, & terram: cœlum utique empyreum, quod à splendore nomen accepit, quodq; mox, seu statim factum, impletum est angelis. Damascius vocat firmamentorum catenam: empyreum enim, est firmamentum, est æthereum, est materiale: quæ reuera ex Chaldaicis Zoroastri oraculis sumpta sunt, authore Psello: Septem, inquit, corporeos asserunt mundos, empyreum vnum, & primum, id est, igneum: & tres post ipsum, æthereos: deinde tres alios materiales, quorum extremus cœlestis, & semilucidus vocatus est, qui sublunaris locus est. In principio, inquit, hebraicè est, rescith, quod temporis inchoationem significare videtur: quod certe patet ex additione Chaldaica, quæ loco, rescith, habet cadmin: quod apud Chaldaeos, temporis exordiū sonat, atq; significat. Mercurius, in principio, id est, in filio, intellexit. Benedictus es, inquit, qui verbo vniuersa condidisti: Verbum enim Dei est operatiuum, atq; opifex, teste Athanasio contra arianos. editio quoq; secunda, quæ apud Chaldaeos habetur, in principio, vertit, quod planè in Dauide legimus: Omnia domine in sapientia fecisti. Origenes teste Theod: In principio inquit, id est, in sapientia, hoc est, in filio. Aliqui putant in principio, hoc est in capite, id est, simul, ut omnia simul condita esse dicerent, quos citat Basilius in exameron. sed de his hætenus: multa enim in primo de intelligentiarum productione diximus. Restat ergo firmiter asserere, atq; apertè confiteri, & angelos conditos esse à Deo, & simul cum alijs rebus creatos fuisse, idq; in supremo cœlo, empyreo scilicet.

creatio.

Locus in quo angeli sunt creati.

Deutr. 8.

Cœlum empyreum.

Damascius.

Psellus.

In principio.

Hebr.

Chal.

Mercurius.

Dauid.

Origenes.

CAP. II.

Angelos non habere causam sui esse.

Substantia, teste philosopho 8. met: quæ est forma sine materia, per seipsam statim est ens, & vnum, nullamq; causam habet, quæ eam faciat ens, & vnum. sed angeli sunt huiusmodi, quippe, cum sint formæ immateriales: igitur, non habent principium sui esse. Sanè, omne quod fit ab aliquo agente, eo ipso, quod fit, ab eo planè formam recipit: sed angeli sunt formæ: non ergo ab aliquo fieri possunt. Adde, quod in principio Geneseos, ubi scriptura de rerum productione abundè, ordinatèq; loquitur, angelorum productionis non meminit: igitur, angeli à Deo creati non sunt, alioqui scriptura, de illorum productione locuta fuisset. Amplius, omne agens aliquid, illud certè per motum agit, authore philosopho primo de gen: tex: c. 45. & 12. met: t. c. 12. Omnis productio exigit tria: à quo, ex quo, & ad quod. sed nulla immaterialium substantiarum causa, per motum agere potest, desunt enim ei illa tria: igitur, substantiæ immateriales, quales sunt angeli, non habent sui esse causam agentè, siue effectiuam. Sanè, ex nihilo, nihil fieri, communis propemodum omnium est philosophorum sententia. authore philoso: primo phy: t. c. 33. sed si intelligentiæ sunt effectiue à Deo; tunc planè, ex nihilo, aliquid fieret, sunt enim immateriales: igitur, quod prius. Adhuc, nullum æternum, teste commentatore 4. cœli, comm: 1. habet efficiens verè, nisi per modum formæ, & finis, quod etiam ab eodem confirmatur: 12. comm: 44. arguente modernos, atque dicente: In separatis à materia, verè agere nō inueniri: sed intelligentiæ sunt æternæ, Nec illis, inquit philosophus 2. met: com: 4. causa aliqua est, ut sint, sed illa alijs. Porro, quod non habet causam sui esse, utique est æternum: igitur intelligentiæ non habent causam effectiuam. Profecto, nullum possibile ex se, est ne-

1.

2.

3.

4.

5.

6.

se, est necessarium ex alio, teste commentatore 12. comm: 41. nisi motus. sed si intelligentia sunt à Deo effectiue; erunt utique possibiles ex se: igitur, ex alio non erunt necessariae, atque ita corruptibiles erunt. Amplius, quod est causa alicuius per suum esse, si esse causantis, est aeternum; & ipsum quoque erit aeternum. sed Deus est causa angeli per suum esse, non enim agit per aliquod suae essentiae additum: esse autem eius est aeternum: igitur, & natura angelica est aeterna: omne enim quod quandoque est, quandoque non est, temporis subditur: sed angelus est supra tempus, ut dicitur in lib: de causis: igitur angeli sunt aeterni, & ex consequenti non creati. Profecto, si anima ideo est incorruptibilis, quia per intellectum capax est veritatis, auctore August: veritas autem sicut incorruptibilis, ita est aeterna: igitur, angeli natura, cum sit intellectualis, non solum est incorruptibilis, sed etiam aeterna. Angeli ergo sunt aeterni. Quod si velis omnino creatos esse; ante tamen corporalis creaturae productionem creatos fuisse, necessarium est. Medium certe, naturam, atque ordinem sapit extremorum. sed natura angelica inter diuinam, & corpoream, media est: igitur medium habet productionis ordinem. sed natura diuina est ab aeterno: natura autem corporea ex tempore: igitur, facta est ante temporis creationem, & post aeternitatem. Suffragantur huic opinioni, non paucorum & quidem clarissimorum sententiae: sic enim loquitur Hieronymus in ep: ad Titum: Sex milia nondum nostri temporis complentur annorum: & quanta tempora, quantasque seculorum origines fuisse, arbitrandum est, in quibus angeli, throni, dominationes, ceterique ordines, Deo seruiuerunt. Sic etiam Damascenus lib: 2. Quidam dicunt, inquit, quod ante omnem creationem geniti sint angeli, ut theologus Gregorius. reuera, plus distat natura spiritalis, à natura corporali; quam una corporalis ab alia: sed una corporalis, ante aliam condita fuit. unde in Genesi, sex productionis rerum dies describuntur. Multo ergo conuenientius fuit, ut natura angelica, ante corporealem conderetur. Amplius, angeli auctore Augustino super 3. Gen: creati fuerunt in superiori parte aëris: igitur, non in caelo empyreo: nam si ibi creati fuissent, quò erat lucifer ascensurus, cum illud sit supremum? Sic enim loquitur Isaias in eius vice cap. 14. Ascendam in caelum. natura praeterea incorporea, non dependet à corpore secundum esse, & ex consequenti, neque secundum fieri. sed angeli sunt naturae incorporeae: igitur, secundum fieri non dependet à corpore: non ergo creati sunt in caelo empyreo.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

6.

Angelorum
creationem
Moyſes tacuit

3.

AD primum, verum quidem est, formas subsistentes, per transmutationem materiae de potentia ad actum, sui esse, suaeque unitatis causam formalem, siue agentem non habere: producentem verò totam substantiam, habere, verissimum est: Deus enim benedictus, angelos creauit, non quidem per transmutationem de potentia in actum; sed simul ex nihilo totam angelorum substantiam produxit. ex hoc autem patet solutio primae confirmationis. Ad secundam autem confirmationem dico, consultò angelorum creationem, Moyſen, aut omisſisse, aut sub alijs nominibus explanasse; ne populus, idolatriae deditus, quibusdam auditis spiritibus coelestibus, eos, veluti Deos veneraretur. fatetur tamen D. August: lib: 11. de ciuitat: cap. 9. Si praetermissi non sunt angeli, inquit; vel coeli nomine, vel potius lucis, describuntur. praetermissos autem eos non puto, quia scriptum est: Genſ: 2. Requieuit Deus die septimo, ab omnibus operibus suis, quae fecit. opus autem Dei, angelos esse, dubium non est. Ad 2. illud, & similia de productione physica, scilicet, per motum, & mutationem esse intelligenda affirmo. modò autè angeli non ita à Deo producti sunt, vi dixi. Ad auctoritates autem Auerronis dico, illas vel pugnare contra Aui-cennae opi-

cennæ opinionem, vel de physica productione intelligendas esse. Reuera, quod est maximum ens, & verum; id planè teste philosopho 2. met. textu 4. est in cæteris entitatis causa: neque id de causa finali tantummodò, non autem effectiua erit intelligendum: fecit enim 12. met. textu 36 & 44. qualibet res separata à materia, cuiuscunq; est principium finale, est etiam principium efficiens. quare, si principium finale intelligentiarum deus est, est etiam earundem efficiens: ex immaterialitate namq; rei, effectiuam causalitatem, respectu eiusdem effectus, finalem concomitari, arbitratur Commentator. quare, ubicunq; immaterialitas cum finali causalitate inuenitur; ibidem certè & efficientem inueniri necesse est. hoc idem sentire videtur Commentator, lib. de substantia orbis, cap: 2. Cælum, inquit, eget intelligentia, non solum mouente, sed etiam largiente, in sua substantia permanentiam æternam. De intelligentijs autem parratio haberi potest, neque alicui tergiuersari licebit, quasi de formali, exemplari, atq; finali causa Auerroes ibi loquatur; cum apertissime dicat, quòd finis significet agens significatione necessaria. 12. Præterea met. com. 44. disputans contra Auicennam, non solum dicit eas produci, sed modum quoq; quo à prima intelligentia producantur, assignat. intelligentias ergo, secundum Auerroem, à deo effectiue esse, satis patet. Ad 3. patet solutio, & ad primam confirmationem idem dico, quod dixi in primo libro, ibi plurale intelligi pro singulari, ut pro principijs; principijs intelligatur: primũ autem principijs à nullo pendet, sed omnium est causa. Ad 3. confirmationem, concessa maiore, minor negatur: potest namq; aliquid effectiue esse ab alio, & necessarium tamen: intelligentiæ namq; quoniam sunt formæ simplices, non habent potentiam ad non esse, ideoq; sunt necessaria. Ad 4. quanius deus produxerit alias creaturas per suum esse; non ita tamen intelligendũ est, quin eas non produxerit per suum velle: esse enim dei, est ipsum eius velle. Porro, voluntas dei in productione creaturarum, se habet contingenter, & non necessario; atq; ideo produxit & quæ voluit, & quando voluit. Ad primam confirmationem, verum quidem est, angelum esse supra tempus, quod est numerus motus cœli, quia nimirum est supra omnem corporalis naturæ motum; non tamen est supra tempus, quod est numerus successionis eius esse, post non esse; aut supra numerum successionis, quæ in eius operationibus inuenitur. Ad aliam confirmationem, licet angeli ob naturam, quam habent, sint veritatis capaces, atque incorruptibiles; illam tamen ab æterno non habuerunt naturam, ideo æterni dici non possunt. Ad 5. Deus non est aliqua pars vniuersi, sed est supra totum vniuersum, eminentiori modo, in se continens omnem prorsus vniuersi perfectionem: angelus autem est pars vniuersi, ideo non est similis ratio. Ad primam confirmationem dico, Hieronymum loqui secundum Græcos theologos, qui huiusmodi sententiæ fuerunt. Ad 2. confirmationem, negatur minor: omnia enim simul fuerunt creata, quanius in sex dierum spatio, in proprijs formis fuerint distincta: qui enim viuit in æternum, creauit omnia simul. Ad 6. Per supremam aëris partem, supremam vtiq; cœli partem Augustinus intellexit, cum quo aër ob suam diaphanitatem, subtilitatemq; quandam cognationem habet. Ad primam confirmationem dico, prophetam loqui de Ascendam in cœlo, id est, de dei similitudine, non de cœlo corporeo. Ad 2. angeli creati sunt in cœlo empýreo, ut illorum naturæ dignitas ostenderetur, non quia à loco naturæ dependentiam habeant.

creatio.

Auerroes dicit angelos effectiue esse à deo.

Deus est causa finalis & efficiens angelorum.

3.

4.

Angelus est supra tempus

5.

6.

Ascendam in cœlo.

CAP. IIII.

Deum esse causam effectiuam omnium entium.

Vuoniam de angelorum creatione locuti sumus, locus mihi aptus esse videtur, & ad disputandum, & ad supplendũ ea, quæ de creatione dicenda sunt, propterea de creatione primum loquamur, deinde angelorum condiciones ac proprietates prosequemur: excussa primum hac quæstionis difficultate,

causa effe-
ctiua om-
niū entiū.

Plato.
Aristoteles.
Rationes.

1.

2.

3.

Deus causa e-
xemplaris, &
effectiua.

4.

Deus causa fi-
nalis & effe-
ctiua.

Amor finis est
causa efficiēs.

5.

nempè, deum omnium esse causam effectiuam. Quoniā ante omnem multitudinem, iux-
ta Platonis sententiam, necesse est ponere unitatem; & teste philosopho 11. met. id, quod
est maximè ens, & maximè verum, est causa omnis entis, & omnis veri; ideo, Deus cum
sit summum, atq; verum ens, vnum, & simplicissimum est profectò omnis entis ac veri
causa effectiua. omne sanè ens per participationem, ab eo causari, quod ens per essen-
tiam, omnibus modis necessarium est; omnia siquidem alia à deo non sunt suum esse, sed
participant esse; quam ob causam secundum diuersam participationem essendi, diuer-
sum etiam obtinent gradum participandi: ab vno ergo ente perfectissimo procedunt,
quod est suum esse, & sua essentia, æternum, vnum, & semper subsistens. Amplius, v-
nicuiq; naturalissimum est, agere sibi simile; aliquod verò aliud perfectius, suam ef-
ficere similitudinem, est impossibile. Cum igitur deus sit primum ens, per suam vtique
essentiam subsistit: igitur omnia, & dependentiam, & esse habent ab illo, alioqui non
vnum, sed plura planè essent prima, quod nulli philosophorum probatur. omnia igitur
entia effectiue sunt à primo ente. Amplius, omnia entia naturalia, aliquas planè for-
mas determinatas sequuntur: quæ profectò formarum determinatio, ad aliquod primū
exemplar reducenda est, nempè, in sapientiam diuinam, quæ ordinem vniuersi excogi-
tauit, quæq; in rerum distinctione consistit. Hanc ob causam, in diuina sapientia, ratio-
nes omniū rerum haberi, verissimum est. Ex hoc igitur deum primum esse rerum om-

nium exemplar, clarissimè patet. Si deus ergo est rerum omnium causa exemplaris; pa-
riter quoq; causa effectiua appellari potest: nō enim instar mortui, siue inanimati cuius-
dā exēplaris, deus sic nominatur; sed viui potiùs atq; operatiui, vt efficiat vtique id, cu-
ius rationem atque exemplum continet. hoc planè dicere videtur Plato in *Timæo* de
causa exemplari: & Dauid in *Psal.*: Omnia in sapientia fecisti. Deus igitur est omnium
entium causa effectiua. Amplius, Deus est omnium entium causa finalis: ergo & effe-
ctiua, sicut supra citauimus illud Commentatoris de substantia orbis: Finis, inquit, signi-
ficat agens significatione necessaria. Deum autem esse omnium entium causam finalem,
latissimè patet: cum enim sit primum agens, non agit certè gratia alicuius finis acqui-
rendi; sed suæ potiùs communicandæ bonitatis, quod in agentibus imperfectis nequaquā
inuenitur agunt namq; cum intentione alicuius rei acquirendæ. Itaq; quoniam innatum
est unicuiq; rei desiderium consequendi perfectionem, quæ est diuinæ bonitatis similitu-
do: igitur naturaliter ad illam habendam feruntur entia omnia: id autem, quod om-
nia appetunt esse omnium finem, satis patere arbitror. deus ergo est omnium causa effe-
ctiua. Reuera, quicquid est propter aliud, veluti propter finem, est etiam ab alio, sicut
à causa efficiēte: causa enim finalis, alicuius causa dicitur, quia scilicet methaphisicè mo-
uet agēs ad agendū: non quia ex nō esse, aliquid reducit ad esse. Præterea, quod est pro-
pter finē, est etiā propter amorē finis, sicut propter causā efficientē; amor nāq; finis, est
causa efficiens, eius scilicet, quod est ad finem: alioqui si sit finis tantum; erit in finibus
processus in infinitum, quod est absurdum. sed quicquid non est deus, est propter finem:
igitur est ab alio, sicut à causa efficiente. Adde, quod deus est primum agens, primumq;
efficiens, authore philosopho 8. phys. & 12. met. sed in ordine essentiali agentium, pri-
mum agens est per se vnum; omnium quidem cæterorum agentium principium effecti-
uum, finisq; vltimus in ordine essentiali, qui in finibus habetur: deus ergo est omniū en-
tium causa effectiua. Adhuc, omne ens, si à deo relinquatur, cadit in non esse: igitur
est à deo effectiue: nam sicut non esse, est causa non essendi; ita planè esse, est causa ef-
se siue essendi. Destructo sanè primo in ordine essentiali, naturaliter destruitur posteri-
ora omnia; aliter aliquid posset mouere in esse, deo nō existente, quod certè nemo asse-
rere audebit. Profectò, sicut 7. phys. philo: prudēter ostendit, omne quod mouetur, ab
alio moueri, quia scilicet omne tale cessat, priore cessante, atque quiescente; ita certè, o-
mne quod desinet esse, si ab alio deferatur, est vtique ab illo causaliter atque effectiue.

Præterea,

Præterea, si aliquid est in rerum natura, quod à deo mediâtè, siue immediâtè non procedat; erunt utique plura necesse esse, quod est impossibile. Sanè, quod ita se habet, aliquam utique causam efficientem habeat, necesse est: at illud, quod nō habet causam efficientem, est per se necessarium, & ex consequenti, finem non habet, aut causam aliquam, ex qua dependeat, atque ita per se erit necessarium. Quod si plura dentur per se necessaria; connexionem, ordinemq; ad inuicem habere non possent, quippè, cū ad vnius destructionem sequeretur destructio alterius, ac si ambo ad esse, & non esse essent disposita. Porro, quæ huiusmodi sunt, ordinem naturalem habere non possunt. Quare, qui aliqua entia esse dicunt siue causa efficiente; i; planè pulcherrimum naturæ ordinem funditus euertunt. Item, si omnia entia non sunt effectiue à deo; in causa est, Aut quia deus nullius entis in nullo causæ genere causa esse potest, quod est absurdum, entia enim consisterent deo per impossibile non existente. Aut quia entium est causa finalis tantum, & hoc quoque est absurdum: quod enim habet finem, habet etiam efficiens; alioqui, si caret efficiente; carebit etiam fine: nam quod est propter finem; est etiam propter amorem finis, sicut propter causam efficientem. Aut, quia est causa finalis omnium quidem entium, motus tantum cœli effectiua immediâtè, deinde aliorum corruptibilium, mediante primi orbis motu. sed hæc dicere atque asserere, non est sanæ mentis: quæ enim spectarent ad causam effectiuam; inter se planè ordinem non haberent, aut connexionem, sed per accidens tantum: ordo enim per se vnus causæ effectiue, hoc exigat, ut ab vno, & esse, & dependentiam habeant omnia: quod planè, si ita, ut dictum est, res se haberet, fieri non posset. Aut, quia intelligentiarum, & orbium, non est causa effectiua. pluribus certè modis imaginari non licet, quibus deum non esse omnium entium causam effectiuam, aliquis probare vellet. Sed neque iste quartus modus veritati consonat, quemadmodum superius latè disputando ostendimus, nempe intelligentias à Deo esse effectiue. Sanè substantia, cuius accidens ab alio esse effectiue, & ipsa quoq; similiter ab alio erit effectiue: sed accidens intelligentiæ, utpote eius intellectio, est ab alio, nempe ab obiecto: siquidem cuiusvis intellectionem, excepta diuina, & ipsum obiectum, per se necessaria esse, est impossibile: alterum enim necessario causatur ab alio: per se namq; necesse est, nihil minus erit, quolibet alio existente, aut non existente; sed intellectio cuiuscunq; intelligentiæ, remoto primo ente, nulla penitus esset, ut communis est omnium sapientum sententia: igitur, sicut intellectio angelorum est à deo effectiue, ita planè, & eorum substantia. Deum ergo esse omnium entium causam effectiuam patet.

Ordo causæ effectiue.

Intelligentiæ effectiue sunt à deo.

CAP. V.

Deum non esse omnium entium causam effectiuam.

QMne, quod ex se formaliter necesse est esse; illud profectò impossibile est non esse: sed intelligentiæ sunt huiusmodi, authore philosopho 12. met. ubi dicit, substantias separatas esse æternas: igitur intelligentiæ, ut sint, omnibus modis necesse est esse. quod si ita res se habeat: igitur non sunt ab alio effectiue: quicquid enim tale est, potest esse, & non esse: impossibile autem non esse, & possibile esse, vel non esse, sibi inuicem aduersantur. Patet hoc etiam ex Commentatore 8. met. ubi apertè ostendit, nullum possibile esse, excepto motu alio, esse necessarium habere posse: permanentia namq; substantiæ æternæ, non est ab alio, sed ex se: motus verò seu duratio, est à mouente. Item 5. met. cap: necess: Si fuerint, inquit, entia simplicia, & æterna, nullum eorum accipit esse ab alio: entia autem simplicia, secundum ipsius doctrinam, sunt intelligentiæ, cœlum, & materia prima: hæc igitur non sunt à deo effectiue. Amplius, quæ non habent suum esse, nisi causam formalem; illa sanè non habent

Aristoteles.

Auerroes.

causa effe-
ctiua om-
nium enti-
ū realium.

3.

4.

habent causam effectiuam, ut sint; sed intelligentiæ sunt huiusmodi, sunt enim æternæ, ut dictum est: res verò æternæ, authore Commentatore, 4. cœli, comment. 1. formalem tantummodò causam habent: igitur non habent causam efficientem. Amplius, materia prima est aliquid ens, aliud à primo, est enim alicuius entis per se causa intrinseca: igitur aliquid ens, non habet sui esse causam efficientem. Tenet consequentia: nam si fieret, de nihilo fieret, non autem de alia materia: quod enim fit de materia, compositum est; sed de nihilo nihil fieri, communis est omnium propemodum philosophorum sententia: igitur aliquid, utpote materia prima, non est à deo effectiue. Præterea, actio, & passio ab inuicem distinguuntur. at, primum principium actiuum deus est, passiuum verò, est materia: sunt ergo ab inuicem diuisa: neutrum ergo est alio. Reuera, sicut agens in agendo, est in actu: ergo & quod fit ab agente, est in actu, saltè aliquo modo. sed materia prima est tantum in potentia: ab aliquo ergo effectiue esse non potest. Amplius, quod non pertinet ad rei rationem; res utiq; sine illo intelligi potest: sed habitudo causati ad causam, ad entium rationem non spectat: igitur, quemadmodum entia sine illa intelligi possunt; sic etiam & esse: aliqua ergo entia à deo creata non esse, nihil prohibet. Nullum præterea necessarium potest non esse: sed in rebus sunt multa huiusmodi: igitur non indigent causa efficiente, ut sint.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1.
Necessaria ha-
bent causam
sue necessita-
tis.

Aristoteles.

Auerroes.

Quòd omnia
habeant esse à
Deo.

Duo motores
orbis.

AD primum, de hac materia paulò superius, & in primo Pymandri etiam locuti sumus, ubi ostendimus quid sit dicendum, quam ob causam breuiter me expediam. & in primis, quæ supra dicta sunt, confirmabo, nempe Aristotelis mentem hanc extitisse, scilicet nonnulla inueniri formaliter necessaria, illaq; ab alio esse effectiue: Sunt, inquit s. met. quædam necessaria, quæ habent causam suæ necessitatis. Et in 8. phys. reprehendit antiquos, qui eorum, quæ necessaria sunt, causam negabant: Habent, inquit, aliqua necessaria causam suæ necessitatis ab alio. Secundo etiam met. dicit semper existentium, vel æternorum principia esse verissima, & maxima entia. Porro, quod est maximè tale, est causa aliorum, quæ sunt post ipsum: sicut enim res se habet in veritate; ita planè in entitate se habebit: vnde commentator hoc idem confirmat: Si est aliqua, inquit, prima causa omnium, quemadmodum in scientia naturali determinatum est; illa reuera est magis digna, & in esse, & in veritate, quàm entia omnia: omnia enim entia, ab huiusmodi causa, & esse, & veritatem acquirunt. Est ergo tantum ens per se, atq; per se verum; alia verò entia omnia, per illius esse, & veritatem, & esse habent. Et de substantia orbis, ut paulò superius diximus: Debemus, inquit, scire, quòd corpus cœleste non indiget virtute mouente tantum; sed etiam largiente in se, & in sua substantia permanentiam æternam: hoc autem ignorauerunt quidam, inquit Auerroes, fuisse Aristotelis mentem, valde enim obscurum hoc extitit illis. Itaq; non solum motus cœli, sed eius etiam substantia, atq; permanentia æterna, ab alio effectiue dependet. Præterea, motus ex appropriata intelligentia, est in tempore; ex prima verò, est æternus; ex se autem, est successiuus: nam si prima intelligentia ex se immediatè moueret, cum sit infinita virtutis, & necessariò moueat, secundum philosophum, moueret utique in instanti. Ad motum ergo orbium, duo concurrere mouentia, quorum alterum finita, alterum verò infinita virtutis sit, necesse est. Quòd si ita res se habet, planum est, secundum mouens, siue intelligentiā, recipere esse à prima, aut virtutem, vel aliquam ad motum applicationem. si esse: igitur sunt effectiue à deo. si virtutem; etiam similiter: idem enim est esse, & virtus angeli, secundum philosophum. si verò appli-

verò applicationem, cum illa in angelo non sit accidens, iuxta philosophi sententiam, eiusque Commentatoris, à deo effectiue esse, clarissimum est. Ea igitur Aristotelis sententia fuisse videtur, incorruptibilia scilicet, à deo esse effectiue, atque per illa, cetera corruptibilia, quemadmodum perspicue videre licet 2. 9. & 12. met. Reuera, quemadmodum deum esse primū finem, 12. met. ostendit; sic etiam primū esse efficientem: Vnus, inquit, ergo princeps, & vnum amatum, & desideratum: igitur vnus primus mouens, efficiens, atque agens, ut dicitur 8. phys. Commentator autem in hac materia, varius esse conspicitur: nam de substantia orbis, cœlum, atque incorruptibilia à deo esse dicit, non solum mouente, sed etiam esse largiente. denique, finem significare agentem, significatione utique necessaria, vel naturæ, sicuti motum mouens. Sed ipsemet deum fatetur esse finem omnium; igitur est omnium entium causa effectiua. At 2. met. & 12. hoc ipsum oppugnare videtur: substantiam namque ex seipsa possibilem esse, ab alio verò necessariam, putat esse impossibile. vnde secundum ipsius mentem, substantia eterna non est ab alio effectiue, quod scilicet ab alio habeat entitatem, vel permanentiam, nisi in motu tantum. Verum huiusmodi ratio nihil habet virium: pari enim facilitate diceretur, quod substantia habeat esse ab alio; & ita suam permanentiam ab alio. Et 12. met. disputans contra Auicennam, asserit in substantiis separatis non esse actionem, ubi creationem excludere videtur. Confirmat hoc idem 5. met. cap: de necessario. & 4. cœli com. 1. vnde sibi ipsi constare non videtur. Illa autem, quam de substantia orbis adducit reconciliatio, non ipsum ab instabilitatis crimine immunem reddit: Quamuis, inquit, incorruptibilia non habeant causam duratione præcedentem; habent tamen causam agentem, quæ sanè sine motu & mutatione agit, & est simul cum eis. & è contra. ratio siquidem eius, si aliquid est valoris, 12. met. de agente, non autem de præcedente causa concludit. Caterum, non omne possibile repugnare necessitati essendi, nisi possibile contingens, quod est ad v-

causa effectiua omnium entium realiū Arist. intentio de causa effectiua entium. Commentator est varius.

Possibile cum necessario.

Ordo vniuersi

Obiectio.

Solutio.

2.

3.

De nihilo nihil fieri, quomodo intelligitur,

Ad 2. quamuis natura illis largiatur, ut formaliter sint incorruptibilia; illam tamen naturæ incorruptibilitatem ab alio accipiunt: vnde in idem recidit, quod supra diximus, nempe à deo esse effectiue. Ad 3. materia à deo creata est de nihilo, quia non de aliquo. de nihilo, nihil fieri, verum quidem est, quasi de materia, vel subiecto; sed bene fit aliquid non de aliquo præcedente per motum, vel mutationem. ad illud autem philosophi 1. phys. omne, quod fit ex aliquo est compositum: veritatem habet in his, quæ particulariter fiunt, non autem in his, quæ per simplicem emanationem condita sunt, in quorum numero ipsa quoque habetur materia. Ad aliam confirmationem dico, quod passio sit effectus actionis. proinde, primum principium passiuum emanet, necesse est à perfectissimo principio effectiua: omne enim imperfectum causatur à perfecto. Ad aliam confirmationem respondeo, rationem illā

causa effe-
ctiua om-
nium enti-
um realiū

4.

Necessitatis
permanentia
a deo.

onem illam id tantum velle, nempe, materiam sine forma creatam non esse: licet enim omne creatum sit in actu; non tamen est purus actus omnino: id ergo quod ex parte potentie se habet, si totum, quod ad ipsius esse pertinet, creatum sit, similiter se habebit. Ad 4. Quamvis habitudo ad causam entis, quod est causatum, diffinitionem non intret; ad ea tamen sequitur, quæ sunt de eius ratione: ex hoc enim, quia aliquid per participationem est; necessario sequitur, ut ab alio causatum sit. unde, quemadmodum homo non potest esse sine risibili; sic etiam, nec huiusmodi ens absque sui causa esse: verum, quia esse causatum, ad entis simpliciter rationem non attinet; idcirco aliquod est ens, quod a nullo causatur. Ad confirmationem, iam quidam paulo ante responsum est: nam licet necessaria, postquam sunt, necessario sint; illam tamen necessitatis permanentiam, a perfectissimo ente acceperunt.

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

Creationem, siue creare, Deo conuenire.

Creare quid
significet.

Differentia in
ter creare &
facere.
Facere.

Plato.

August.

Damasceus.

De nihilo ali-
quid fieri tri-
pliciter.

Quomodo se-
cundum phi-
losophos ex
nihilo aliquid
fiat.

OST quàm audiuius omnia esse creata à deo, de creatione aliquid dicere non inutile esse iudico. Apud Hebræos, antiquitatis studiosissimos, verbum creare, quod ipsi Bara vocant, omnem ferè actionem, formationemque significat. unde septuaginta $\epsilon\pi\omicron\iota\sigma\epsilon\iota\mu\epsilon\iota$ verterunt, quod verbum, facere apud nos sonat. Quapropter aduertendum est, utrumne illa differentia, quam aliqui assignant, nempe creare, actionem esse diuinam, qua ex nihilo vniuersa cōdidit; facere verò, materiam exigere, amplectenda, tenendaque sit necne? Sanè, inter creare, & facere, hoc interesse videtur, quod facere scilicet, & animatis, & inanimatis tribui possit; creare verò his tantum, quæ per propagationem gignuntur; unde fit etiam procreare, quod ad prolem tantum refertur: creatur ergo ab homine homo, domus autem fit. Quia verò, tum à nostris, tum ab alijs sapientiæ cultoribus, pater mundi deus appellatur, ut patet apud Platonem in Thimæo: *Dij Deorum, inquit, quorum pater ego sum; propterea ab eo mundum genitum, atque creatum dicimus.* sic etiam Mercurius, Marcus Cicero, alijque Platonici nobilissimi. hos imitatur Augustinus libro 1. contra aduersarium legis, & prophetarum capit: 23. *Ex consuetudine, inquit, locutionis humane, creari, non solum filijs, quos de semetipso quisque generat, congruit; verum etiam magistratus creari dicuntur, atque vrbes: quod enim Græci appellant, ἐπισθεν, hoc nostri aliquando creare, aliquando constituere, aliquando condere interpretantur, quod sapissime idem significat in illis, quod est facere.* sic legimus deum creasse cate grandia, creasse hominem: *Et cor mundum crea in me deus.* Et contra eosdem: *Facere, inquit, est aliquid producere, quod omnino non erat; creare verò, est aliquid facere ex eo, quod erat, vel ex eo quod iam erat, aliquid constituere.* Damascenus in Logica sua cap: 36. *inter agere, facere, atque creare distinguit: Agere, inquit, est, cum illud quod agitur, & postquam agens quieuerit, non manet, sicut fistula canere, & similia; facere verò, cum illud quod agitur, manet post actionem agentis; creare autem, ut communis est theologorum sententia, de nihilo aliquid producere, quod planè tripliciter intelligi potest. vno quidem modo, de nihilo, hoc est, non de aliquo materialiter, nec subiectiue quidem, nec etiam conuersiue: eo certè modo, quo aliquem de nihilo, id est, sine causa contristari dicere solemus. alio modo, de nihilo, quod omnino non fit, sicut tacentem nihil loqui dicimus. postremò, de nihilo, sicut de materia, vel subiecto. primus autem in creatione locum habet: secundus verò in actionis cessatione: tertius autem illi congruit famosissime sententiæ, qua dicitur, ex nihilo nihil fieri. Porro, adhuc primus modus bifariam intelligendus est: primo quidem sic, de nihilo nihil fit, ut nihil sit prius natura non ens, quàm ens; quia scilicet, quantum est ex se, & sibi derelictum, esset non ens, nisi à causa sibi*

sa sibi esse largiente, præueniretur. alio verò modo, quando non solum natura, sed etiam duratione, prius non ens, quam ens extitisse pronunciamus. Ex quo, aliquibus visum fuit, primo modo, Arist. Auicenn. concessisse, de nihilo nihil fieri, secundo autem modo, negasse. Ceterum, creatio duobus modis accipitur: vno quidem, secundum communem rationem, cuiusmodi est productio non de aliquo, eamque admisisse philosophos puto, qui entia incorruptibilia à deo effectiue esse dixerunt; non tamen de aliquo, veluti de materia, aut subiecto, aut aliqua præiacente natura, quippe, qui omne, quod est extra deum, ab ipso causatum esse voluerunt: alio autem modo, secundum particularem, seu specialem rationem, qualis habetur in sanctis scripturis, & per fidei doctrinam in nos venit. hæc autem in his habetur entibus, quæ non solum natura, sed etiam duratione aliquando fuerunt non entia, & penitus nihil. Hanc autem Aristoteles, Commentator, Auicenna, ceterique huiusmodi viri, constanter negauerunt: quanquam non desint, qui velint asserere, Aristotelem etiam hoc modo creationem concessisse, sicuti in primo Pymandri disputauimus, vbi creationem, secundum Aristotelis mentem tutatumus. Porro, creatio non est actio proprie loquendo: nam actio est respectus extrinsecus adueniens, creatio autem non est huiusmodi: posito namque creatore & creatura, necessario sequitur creatio. nec est passio: est enim accidens limitatum, quia genus videlicet prædicamentale; sed creatio est transcendens, utpote omnia præcedens genera. neque est motus, quia creatio fit in instanti, motus autem successiue: reuera, est acquisitio partium post partem. neque est mutatio: vbi enim est mutatio; ibi etiam est ordo durationis, qui est inter tempus & instans. sanè, in mutatione, subiectum in ultimo instanti, est sub formali termino, ad quem, & in priori tempore, est in termino à quo. Itaque creatio, est productio, quia scilicet effectiue, est productio ad extra. His autem ita dilucidatis, ad præpositam nobis questionem accedamus, dicamusque, creationem soli deo competere. Sanè, sicut generatio hominis, ex non ente, quod est non homo, fit; ita planè emanatio totius, quæ à causa vniuersali fit, quæque appellatur creatio, ex non ente fiat, necesse est: hoc est, ex nihilo, idem certè est nihil, quod nullum ens. Etenim, si totius entis vniuersalis emanatio à primo principio spectetur, aliquod huic emanationi ens præsupponere, est impossibile: homo enim fit ex non homine, & album ex non albo: sic & vniuersi emanatio ex nihilo. Quam ob causam, non solum non est impossibile aliquid à deo creari, sed omnia à deo esse creata, est necessarium omnino. faber siquidem lignarius, operatur ex ligno, & ararius ex are, quæ naturæ, non autem artis actione producuntur: ipsa verò natura, quamuis res naturales, quoad formam causet, materiam præsupponit tamen. Quare, si deus non ageret, nisi ex aliquo præsupposito, siue præiacente materia; proculdubio illud sic præsuppositum, à deo non esset effectiue, quod prorsus falsum esse hætenus ostensum est. Deus ergo ex nihilo omnia creauit. Amplius, agens infinitè, atque illimitate virtutis, non vnam, vel alteram effectus partem, sed totum planè producit effectum; sua enim virtute totaliter continet omnia, ideo totum simul producere potest, quod reuera perinde est, ac ex nihilo aliquid facere, siue creare: sed deus est huiusmodi agens, ut potè agens primum, & vniuersale: igitur ex nihilo omnia creauit. Adhuc, in effectibus non est processus in infinitum: igitur deus potest aliquid immediate creare, alioqui nec mediatè ab eo aliquid creari posset: sed id, quod à deo immediate fit, nihil præsupponit, nisi deum, eius, quod fit, per se causam plenissimam: igitur deo soli conuenit creare. Sed dicet aliquis, causatum quidem, materiam, seu subiectum præsupponere, non quasi priorem effectum, sed sicut concausam potius, in genere videlicet causæ materialis. verum hoc friuolum est: imperfecta enim causalitas, ad perfectam reducatur, necessum est, illudque cui conuenit, in causa perfecta contineri. sed materia causalitas, est imperfecta: ad perfectam ergo, id est, ad causam efficientem est reducenda: huiusmodi autem deus est, in quo materia, sicut effectus virtualiter continetur. Ita-

Creatio dupliciter intelligitur.

Quid sit creatio.

Creatio est transcendens.

Soli deo conuenit creatio.

1.

2.

3.

Materiæ causalitas imperfecta.

li deo con
uenit.

4.

7.

que deus, sene alicuius causa, seu effectus medio, omnia condidit: nam si alicui dei effectui aliquid præsupponeretur; illud reuera in effectibus diuinis esset connumerandum, unde in idem recideret. Præterea, agens, cuius agere est suum velle, potest totum simul producere quod vult: non enim differt illius agere, à suo velle; sed tantum agit, quantum vult, nec aliquid vult, quod agere nequeat. sed deus est huiusmodi agens, quippe, qui omnia quæ voluit fecit, in cælo & in terra, & in omnibus abyssis: totum ergo vniuersum produxit, quando voluit, & quomodo voluit. Reuera, id quod à deo causatur, siue producit, aut est simplex, atq; ita non de aliquo, & ex consequenti creatur: aut compositum est, & tunc quæro, aut qualibet pars causatur, & sic habetur intentum, aut altera, sicq; erit sine causa efficiente: sed quidquid huiusmodi est, neq; pars, neq; compositum alteri, neq; in potentia ad aliud esse potest: qualibet ergo pars creata est, proinde & totum quoq; in quo partes continentur, creatum esse dicere possumus. Amplius, quanto agens est nobilius atq; perfectius; tanto paucioribus in agendo indiget: sed deus est agens perfectissimum: in mundi ergo opificio, materia non indiguit, alioqui, natura, aut arte, ex aliqua re præexistente, operantibus, superior, atq; maior dicendus non esset. Itaque, deum creare vniuersa, illiusq; munus proprium esse, satis patet. Sed contra prædicta sunt nonnulla argumenta examinanda capite sequenti.

CAP. II.

Creare, siue creationem Deo non competere.

1.
An deus agat
ex necessitate

2.

3.

4.

Gens æternum, quod de necessitate creat, nihil noui producere aut creare potest; in æternis enim nihil est noui: sed deus est huiusmodi agens, siquidem immutabiliter agit: ergo ex necessitate agit. nam si deus naturaliter ageret, necessario utiq; ageret, illiusq; effectus sine alicuius nouitate, necessario sequeretur: sed modus agendi voluntarie, cum non sit minus perfectus ab effectu, siue ab actione, entis nobiliorem conditionem non remouet, nempe necessitatem agendi. licet ergo deus voluntarie agat ad extra; de necessitate tamen agit. Amplius, causa prima potest in omnem entis differentiam, alioqui, si aliqua entis differentia illius vires effugeret, prima nequaquam dicenda esset: sed vna entis differentia est necessarium, alia verò contingens: igitur, sicuti potest in contingens mediatè, ita etiam in ens necessarium immediatè, quod nihil est aliud, quam necessitate operari. Sanè, si aliqua secunda causa, puta, ignis, necessario agit, quia necessario calefacit lignum, vel similia: igitur, prima causa necessario agit, secunda enim non agit, nisi mota à prima, siue in virtute primæ, deus enim est necesse, & sua actio est suum esse: igitur necessario agit. quod si necessario agit, nullius utiq; est rei creator. Item, illud deo est impossibile, quod implicat contradictionem: hoc enim tantum priuatur deus, ut quæ sunt facta efficere, ut sint infecta: sed creare implicat contradictionem, est enim de nihilo aliquid facere. aut ergo de nihilo, sicut de subiecto, aut de nihilo, sicut de termino: sed utrumq; contradictionem implicat; siquidem in nihilo, subiectiua, aut obiectiua potentia aliqua non inuenitur. Præterea, quod nihil fiat aliquid, & quod nihil sit aliquid, par est contradictio: igitur, cum hæc omnia contradictionem implicant, deo sunt impossibilia. Creare ergo, siue creatio, deo minime conuenit. Amplius, nobilissimo agenti, actio nobilissima competit; actio namq; deificatur, ut ita dicam, secundum nobilitatem agentis: sed deus est agens nobilissimum: igitur actio illi congruit nobilissima. nobilior autem actio ea dicenda est, quæ ex terminis proficiscitur nobilissimis: nobilior autem est ens, quam non ens, quia præstantius est esse, quam non esse, igitur creatio, quæ inter diuinas actiones ad extra est nobilissima, est de aliquo, & non de nihilo.

de nihilo, alioqui Deo non esset tribuenda. Ista præterea præpositio ex, alicuius causæ, præsertim materialis, habitudinem importat. sed nihil, non est materia entis, nec aliquo modo ipsius causæ: creare ergo non est ex nihilo aliquid facere; imò facere, est aliquid ex nihilo facere, auctore Augusti: ut paulò antè diximus. Adde, quòd Dei potentia nõ se extendit ad ea, quæ primis principijs aduersantur, utpotè, reddere totum non esse maius sua parte, vel affirmationem, negationemq; simul de eodem esse veras, & similia: sed ex nihilo aliquid fieri, communi aduersatur omnium propemodum sapientum sententia: igitur, quod prius. Amplius, si creare est aliquid ex nihilo facere: ergo, creari est aliquid fieri. sed omne fieri, est mutari: creatio ergo est mutatio. at omnis mutatio, est ex subiecto aliquo; nam motus est actus entis in potentia, in Deum autem nulla cadit mutatio: igitur, aliquid à Deo fieri ex nihilo, est impossibile. Sanè, quod factum est, necesse est aliquando fieri: illud autem quod creatur, simul fieri, & factum esse, dici non potest; in permanentibus siquidem, quod sit, non est, quod autem factum est, iam est. simul ergo aliquid esset, & non esset. Quam ob causam, si aliquid sit, fieri eius, factum esse, præcedit: quod planè sine præexistenti subiecto, in quo ipsum fieri sustentetur, esse non potest. Adde, infinitam distantiam non esse pertransibilem: sed inter ens, & nihil, est infinita distantia: igitur, de nihilo aliquid fieri, est impossibile. Deo ergo non conuenit creare. Præterea, si Deus crearet aliquid, vel id, æterna, vel noua actione conderet, seu condidisset: non quidem æterna, alioqui creatura esset æterna; etenim actio, sine re acta, siue producta, esse non potest: nec actione noua, quippe, cum in Deum nihil noui cadat, aut cadere possit. Reuera, quia agens dat esse; ideo productum accipit esse, & non è contra. Præcedit ergo aliqua noua habitudo in producente. sed nulla nouitas est in Deo: nihil ergo potest de nouo producere. nam si aliquid de nouo produceret, siue crearet, quod idem sonat; aut id, quod creatur aliquo modo præfuit, aut non. si præfuit: ergo non producit ex nihilo, atq; ita non creatur, nec dici potest, nullo modo præfuisse; quod enim de nouo fit, prius profectò erat in esse possibili cognito, & voluto: non ergo de nihilo. Amplius, si aliquid producit, quod prius certè non producebatur; ideo hoc contingit, quia nimirum produciens, aut productum, alio modo se habet, quàm prius se habebat. id autem in productum non cadit, quia scilicet nondum erat: ergo in Deum producentem cadat, necesse est. sed Deus, cum sit primum agens, non potest se aliter habere, quia mutatione caret: nihil ergo creauit, siue de nouo produxit. Iterum, idem manens idem, auctore philosopho 2. de generatione, semper natum est facere idem: nulla ergo est variatio in effectu, quin prius sit in causa: sed Deus semper est idem, æquali determinatione, siue dispositione se habens ad agendum: nihil ergo de nouo producere potest: alioqui, maiorem nunc haberet determinationem quàm prius, quod absq; mutatione fieri non posset. Reuera, si nulla ex parte causæ agentis mutatio sit, utpotè maior, aut minor illius vicinitas, siue approximatio ad effectum producendum, nec aliquid sit illi impedimento, quo minus agere possit; irrationabile prorsus apparet, nunc quidem agere, prius verò quieuisse, & quasi in otio latitasse. Ex his ergo, atq; similibus apparet, Deum nihil noui fecisse, siue creasse.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

Primum, negatur minor, tanquam falsa, & erronea: ad cuius probationem dico: contingentiam volendi, producendiq; alia à se, cum diuina Quomodo cō
maiestatis immutabilitate, consistere posse: contingentia enim, Deū mutabilem tingentia sit
non facit: mutabilitas planè, ad producendū & non producendū pro diuer- in Deo.
sis instantibus, possibilitatē indicat, vel ad idē volendum, nolendumq; quod

li deo con
uenit.

Deū velle hoc
& non velle,
quomodo in-
telligitur.

certē Deo minimē competit. at, contingentia, non quidem pro diuersis instantibus in Deo, sed pro eodem, & in eodem diuisim, dicit Deum posse velle hoc, vel nolle, seu producere, & non producere. Ad aliam confirmationem dico: veram esse, si absolute intelligatur: nam spiritus sanctus, qui voluntate producit, necessitate quoque productus dicitur, est enim ens summē necessarium: at, creatura repugnat, & ex consequenti velle diuino, quatenus super ipsam transit. quare modus nobilissimus producendi, volendiq; creaturam, est ipsam contingenter velle: quemadmodum & creatura est in seipsa contingens, non autem necessaria simpliciter. Pro vniuscuiusq; ergo rei dignitate, determinandus est modus producendi. Ad 2. necesse esse, aut necessitas essendi, Deo tantummodo conuenit, creatis verò rebus, minimē: quam ob causam entis causabilis differentia adaequata esse non potest, sed contingentia potius; ideoq; Deus circa illam contingenter se habet. Ad primam confirmationem dico: quamlibet secundam causam contingenter agere, non autem necessario simpliciter, & absolute, vnde à sua naturali necessitate impediri potest, virtute superioris agentis: stat ergo illius necessitas cum contingentia simpliciter. Voluntas præterea creata, authore philosopho, agit contingenter: vnde, cum sit causa secunda, mouetur à prima causa: igitur, & prima causa, contingenter agit, si vera sit philosophorum ratio. Ad aliam confirmationem respondeo: verum esse, quòd diuina actio sit suum necesse esse; super autem creaturam, quæ non est necessaria, sed contingens, contingenter etiam agit, & operatur. Ad 3. creare non implicat contradictionem, nam nihil habet, potentiam saltem obiectiuam, quæ simul cum ipso consistere potest. Quando ergo dicit, nihil fieri aliquid, est impossibile: ex nihilo ergo similiter. verum est, si nihil maneat; sed bene fit aliquid post nihil. Dicit, creatio est actio de genere actionis: respicit ergo subiectum, cuius est accidens. Præterea, oppositum fieri ex opposito per se est impossibile: per accidens ergo fit, ob rationem subiecti, vel materiæ: non ergo fit aliquid ex nihilo. Respondeo ad primam obiectionem, cuius maiorem in creatione falsam esse pronuntio: creatio enim non est actio, de genere actionis, sicut dictum est. Ad secundam, fieri non de aliquo, non est fieri ex opposito: nam, non de aliquo fieri, & factum esse, se inuicem compatiuntur; est enim negatio non quidem simpliciter, sed omnis prorsus positiui. vnde postquam res creata dicitur esse non de aliquo, creatio siquidem non habet terminum positium à quo. Ad 4. à termino ad quem, mutationes speciem, dignitatemq; recipiunt, non autem à termino, à quo: eò namq; nobilior aliqua mutatio esse dignoscitur; quò illius terminus ad quem, nobilior reputatur: creatio ergo ex nobilitate termini ad quem, quæ est tota creaturarum substantia, non autem ex termino à quo, id est, non ex aliquo, suam nobilitatem sortitur. Non ergo illi opus est, ad hoc, vt sit nobilior, ex ente fieri: generatio enim, alteratione, ob gratiam termini ad quem, formæ scilicet substantialis, nobilior est; tametsi, ipsius terminus à quo, alterationis termino à quo, imperfectior sit. Ad confirmationem dico, præpositionem, ex, ordinem tantum, non autem causam materiale ostendere: quemadmodum, ex mane, id est, post mane, fieri meridiem, dicere solemus. hæc autem præpositio ita intelligenda est, sicut sæpè superius annotauimus. Ad illud Augustini dico, Augustinum æquiuocè loqui, secundum quem planè modum, quæ in melius commutantur, creari dicuntur. Ad 5. sæpè diximus, creationem, mutationem non esse: ad mutationem enim pertinet, vt aliquid aliter se habeat nunc, quàm prius. at, in creationem, in qua producit tota substantia simul, non cadunt temporis differentie huiusmodi. Ad confirmationem dico, in his, quæ sunt sine motu, factum esse, & fieri, simul inueniri, siue huiusmodi factio, vt ita dicam, sit terminus motus, sicuti est illuminatio, in qua aliquid simul, & illuminatur, & illuminatum est. siue non sit terminus motus, sicut simul formatur verbum in corde, & formatum est. Reuera, in his, quod fit, est, licet significetur ab alio esse, & prius non fuisse. Ad aliam confirmationem respondeo, quòd ex falsa imaginatione profiscatur, quasi

2.

Deus ad extra
agit contin-
genter.

3.

Obiectiones.

1.

2.

Solutiones.

1.

2.

4.

Mutationis
nobilitas pen-
det à termino
à quo.

5.

Creatio nō est
mutatio.

inter ni-

inter nihil, & ens, sit aliquod medium infinitum, quod est falsum: quamuis creatio, du-
os inter terminos quedam videatur esse mutatio, reuera tamen non est. Ad aliam con-
firmationem præcedentis argumenti, dico non valere in prima emanatione, quæ ex uni-
uersali rerum principio procedit; sed in singularium effectuum emanatione, quæ ex cau-
sis particularibus, necessario præcedentibus proficiscitur, quas tantum illi philosophi
intuati sunt, qui creationem negauerunt. Ad 6. quamuis creatura non sit æterna, actio
tamen Dei, quæ creaturam produxit, est æterna; licet non pro æterno, sed pro certo nunc
temporis. Quare autem magis in hoc instanti temporis, quam in alio, creaturam produ-
xerit, cum a voluntate Dei dependeat, quæ est prima regula, causa querenda non est.
Ad primam confirmationem dico: respectum illius causæ ad effectum esse vltimum, &
aliquando nullum. siquidem absolutum in causa, idem in effectum immediate sequitur, &
in effectum primo respectus ad causam consequitur. Quando ergo dicitur, quia causa dat ef-
fe, ideo effectum recipere esse, non autem e contra: verum quidem est, respectu actus pri-
mi ipsius absoluti; absolutum enim in causa, causatum naturaliter præcedit: non autem
respectu alicuius nouæ realitatis; siue absolute, siue relative. Dicitur, non tantum est di-
cendum absolutum, quia causat; verum etiam ipso adhuc non causante. Respondeo, in ipso
quidem instanti, in quo causat, ipsam causationem naturaliter præcedere, atque tunc non
nisi absolutum, à quo ponitur causatum in esse, intelligitur; ideo causati nihil accipi po-
test, nec respectus istius, vel alterius instantis, nisi illud absolutum præcesserit. Porro, Falsa imagina-
tio eorum qui
negant crea-
tionem.
hæc deceptio ex falsa imaginatione proficiscitur, dum putamus causam semper indeter-
minatam esse, quamdiu non peruenit ad actum, siue instans causandi; proinde aliquam
necessariam esse relationem, quæ causam ad effectum producendum determinet, quod
reuera falsum est: nam illud idem absolutum, quod in causa præcessit, tam natura, quam
duratione, effectum productum præcessit. unde quatenus fuit prius causatum, est nunc
etiam causans, idque non ex aliquo addito absoluto, aut respectiuo. Ad aliam confirma-
tionem dico, id, quod creatur, non præfuisse in esse simplici, siue reali, sed solummodo
in esse secundum quid; aliquid enim produci de nihilo, ut dixi, potest intelligi dupliciter: Quomodo cre-
atio est de ni-
hilo.
vno quidem modo, de nihilo omnino, & simpliciter, & secundum quid, atque ita nihil crea-
retur: nam quod creatur in esse cognito, & volito, & per consequens in esse possibili præ-
cessisse, siue præfuisse, necessarium est; fuit siquidem ex tunc omnipotentie proximum
obiectum. Hoc modo creatura producit ex nihilo, quia scilicet non ex aliqua præexi-
stente materia, ex esse tamen intelligibili procedit. Ad 7. agens liberum, primum, &
vniuersale, cuiusmodi est Deus benedictus, potest producere aliquem effectum nouum
& de facto produxit, nulla planè in ipso, sed in effectum potius, nouitate existente: non
enim necesse est, si sempiternaliter voluit, & non potest de nouo aliquid velle, effectum quo-
que sempiternum fuisse; sed pro tunc, quando, & quomodo voluit: eadem ergo æterna
voluntate manente, sine illius mutatione, effectum nouum, nempe mundum produxit.
Ad 8. patet solutio ex supradictis: causa namque determinata ad aliquod producendum
æque producere, quandoque potest, & non potest; liberè enim agit ex parte sui: nam quæ-
admodum in naturalibus causam determinari ex parte sui perinde est, ac ipsam habe-
re formam, qua causare valeat; ita profecto in causis liberis, est ipsam habere volitio-
nem respectu volibilis. Quare, sicut ibi, si impedimentum externum extiterit, aut ab-
sentia passi, antequam effectus causetur, forma haberi possit; ita planè antequam voli-
bile habeatur, volitio, & natura, & duratione prius potest haberi. Quam ob causam, il-
lud philosophi de agente naturali est intelligendum. Ad aliam confirmationem dico, in-
disciplinati esse, omnium querere demonstrationem: Principiorum (inquit philosophus
4. met.) demonstrationis, non est demonstratio: nec etiam diuina voluntatis, cum sit
prima, & immediata causa; ideo illius non est aliqua causa querenda. Creare igitur, Deo
conuenire dixi.

6.

Actio dei eter-
na, sed nō pro
æterno.

Falsa imagina-
tio eorum qui
negant crea-
tionem.

7.

8.

Diuinæ volū-
tatis non est
demonstratio

*Creare, soli Deo conuenire secundum
Duum Augustinum.*

Augustini do
ctrina.
Vnus tantum
creator Deus.

Semina rerū
latent in ele-
mentis.

Rationes cre-
ationis.

Creationis ef-
fectus est pri-
oris agentis.

Reclara extat Augustini doctrina 3. de trinitate cap. 8. ex qua clarissi-
me docemur, creationem, siue creare, opus esse diuinum, nulliq; creaturæ
competere: Sicut, inquit, nec parentes dicimus creatores hominū, nec agri-
colas creatores frugum, quamuis eorum extrinsecus adhibitis motibus, ista
creanda Dei virtus interius operetur; ita non solum malos, sed nec bonos
angelos, fas est putare creatores, si pro subtilitate sui sensus, & corporis, semina re-
rum istarum nobis occultiora nouerint, & ea per congruas temperationes elementorum
latenter spargant, atque ita gignendarum rerum, & accelerandorum incrementorum
præbeant occasiones. omnium quippe rerum, quæ corporaliter, visibiliterq; nascuntur,
occulta quædam semina in istis corporeis mundi huius elemētis latent: alia sunt enim hæc
iā conspicua oculis nostris ex fructibus, & animantibus; alia verò occulta istorum seminum
semina. vnde iubente creatore, produxit aqua prima natatilia, & volatilia: terra autem
prima sui generis germina. Et lib. de ciuit. Dei 12. cap. 25. Quilibet, inquit, corporales,
vel seminales causæ gignendis rebus adhibeantur, siue operationibus angelorum. siue ho-
minum, ipsas omnino naturas non facit, nisi vnus Deus. Sanè, primus terminus creatio-
nis est esse, qui certè effectus vniuersalissimus est: in omni enim effectū inuenitur: à so-
la ergo causa vniuersali manat: igitur, creare est solius causæ vniuersalis, prim. q; agen-
tis. Etenim, si hoc munus creandi, creaturæ competeret, vel vt principali agenti, vel vt
instrumento solummodo agendi, non quidem primo modo, quia solus Dei est, qui in cre-
ando, cooperante non eget agente. nec etiam secundo modo: instrumentum namque, effe-
ctum principalis agentis attingere nequit, nisi dispositiue tantum ad causandum aliquem
effectum sibi proprium, naturaliter præuium ad effectum principaliter agentis, alioqui
pro diuersis effectibus principalibus producendis, varijs instrumentis artifices non in-
digerent. At, ad creationis effectum, qui planè est rei esse totale, creatura vim dispo-
sitiuam non habet: partim quia est prior effectus; & ideo est prioris agentis: partim
verò, quia creatio, & eius effectus, ex nihilo manarunt, siue esse habent: dispositio au-
tem sine materia, siue subiecto esse non potest. Itaque, si causa secunda instrumentalis,
causæ superioris actionem non participat, nisi quatenus ad effectum principalis agentis,
per aliquod sibi proprium dispositiue operatur, si secundum illud sibi proprium nihil a-
gat; frustra profecto adhiberetur ad agendum: cum autem proprius effectus Dei cre-
antis, sit producere, esse absolutum, & ad illum aliqua dispositio instrumentalis attinge-
re nequeat; creatio siquidem non est ex aliquo præsupposito, quod possit disponi per a-
ctionem instrumentalis agentis: fit, vt creaturæ; authoritas creandi etiam quocunq; mo-
do, prorsus competere nequeat. Amplius, agens virtutis finitæ, in distantiam aliquorum
infinitam, actionem non habet: sed inter ens, & non ens, seu nihil, qui sunt creationis ter-
mini, distantia habetur infinita, quia nimirum nihil, non solum negat ens finitum crea-
tum, verum etiam infinitum, qui est Deus: igitur, creatura, quæ est agens finitum, in o-
pus creandi, actionem non habet. Adhuc, quemadmodum se habet ars ad naturam; ita
vtiq; suo modo, creatura ad Deum. sed ars, eo modo, quo est posterior in ordine agentii-
um, præsupponit effectum naturæ: igitur, creatura, effectum primi præsupponit agen-
tis, cui reuera prima actio debetur. sed quod præsupponit aliquid ex parte effectus, cre-
andi potentiam non habet: creaturæ ergo creatio non conuenit. Præterea, si creaturæ cō-
petat creatio; id certè per modum instrumenti fieri necesse est, & secundarij agentis: sed
instrumentum non agit nisi per motum, creatio autem non est motus, siue mutatio; imò
creationi,

creationi, hæc aduersantur: ergo quod prius. Amplius, quod secundum se totum non est purus actus, sed permixtus potentie; ad producendum totale penitus esse rei, virtutem non habet; sed primum actum rei, quod est esse simpliciter, præsupponat, necesse est: quamuis sit causa huiusmodi esse, hominis scilicet, vel alterius cuiusque rei. sed creatura est actus potentie permixtus, non autem purus: partem ergo, non totale esse rei, producere potest, quod ad creationem attinet. hoc ergo creationis munus, soli Deo conuenit, qui est actus purissimus. Amplius, in quocunque est determinatus modus agendi; id quoque, ex quo huiusmodi determinatio confurgit, determinata conditionis sit, necessarium est: sed quodlibet agens creatum, à primo quidem agente, determinatum habet modum agendi: igitur, & id, ex quo talis vis agendi confurgit, nempe materia, quam creaturæ actio præsupponit: alioqui si actio creaturæ esset sine subiecto; per se utique subsisteret, atque ita, infinita esset dicenda, quod est falsum. Iterum, omne agens creatum habet esse participatiue: igitur, participatiue illud communicare potest tantum, & non præstantiori aliquo alio modo: sed quod communicatur per participationem, non dicitur creari: ergo quod prius. nulla siquidem operatio, præsupponens esse, creatio dici potest: nam creatio ex nihilo fit, operatio verò instrumenti, aliquid præsupponit: igitur, non est creatio. Item, operatio, quæ solo voluntatis imperio fit, creaturæ non est communicabilis: eadem enim ratione, quæ iuberet ex nihilo aliquid fieri; eadem posset de omni creabili præcipere, atque ita nullum haberet in operando determinatum, perscriptumque modum; sed ad quemlibet effectum producendum, indifferenter se haberet, quod reuera creatæ naturæ conuenire non potest: vnaquæque enim creatura determinati est modi, & actionis, tum quidem in essendo, tum etiam in agendo, & operando. Quamobrem, sicut forma non potest aliquid causare sine materia; ita etiam nec agens limitatum absque subiecto. Præterea, cuiuslibet creaturæ actio, est accidens, & de genere actionis. sed creatio non est accidens, aut actio de genere actionis, ut dixi; accidens insuper respectuum, necessario subiectum requirit, & terminum; actio verò de genere actionis, quoniam mutationi subiacet, materiam respicit, & pro termino subiectum præsupponit naturaliter, quæ reuera omnia, creationi conuenire nullo modo possunt: igitur creatio ad Deum tantummodo attinet. Amplius, si angelus aliquid crearet; aut intellectu, aut voluntate, id efficere posset: sed qualibet illarum in angelo est accidens: sibi enim angeli succedere possunt in huiusmodi modo intelligendi, cum omnia possint distincte intelligere, & non simul, alioqui in actu infinitas intellectiones haberent, quæ etiam in numero haberentur accidentium; aut vnā, actu infinitam, quod est impossibile: intelligere enim cuiuslibet creaturæ, non est sua substantia, sed accidens potius: nulla ergo intelligentia, seu creatura, alicuius rei creandæ virtutem habere potest. Amplius, alicuius substantiæ principium totale effectuum, accidens esse non potest: necessario enim præsupponit subiectum, quia accidens est, cuius esse, est inesse, eiusque effectus à materia semotus non est: causa præterea totalis æquiuaça, suo quidem effectui perfectior esse debet. sed substantia simpliciter perfectior est accidente: ergo substantiæ insuper perfectæ pro ratione productiui principij, accidente opus non est, nisi ob gratiam disponendæ materiæ, vel subiecti. sed angelus semper requirit intelligere, vel velle: igitur, ob disponendam materiam: non ergo agit, nisi disponendo, atque ita creator dicendus non est. Denique, omne creatum, à creante absque subiecto conseruari potest, quod planè creaturæ alicui conuenire nequit: creatum namque prius naturaliter est in seipso, quam in subiecto, atque ex consequenti, creator prius ponit ipsum in effectum, quatenus est in seipso, quam ut est in subiecto, vel compositum ex ipso, & subiecto. Itaque ex his atque similibus constat, creationem, seu creare soli Deo conuenire. Sed contra prædicta sunt nonnulla excutienda capite sequenti.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

Quod angelus non potest creare.

12.

Creare non soli Deo conuenire.

1.
Quod angelus
possit produ-
cere.

N^o causis essentialiter ordinatis, quemadmodum secunda est à prima; sic etiam tertia est à secunda; & sic deinceps, valet hoc de ordinatis eodem efficacia ordine: sed intelligentiæ in vniuerso sunt causæ essentialiter ordinatæ: igitur, sicut secunda est à prima; ita etiam tertia est à secunda, & sic deinceps. sed id tantum esse potest per creationem: creatura ergo, &

non soli Deo conuenit creare. Reuera, si omnes intelligentiæ immediate à prima proficiuntur; similiter etiam & entia omnia, quod pro impossibili reputat commentator 9. met: cetera enim agentia superfluerent, quippe, quæ suis virtutibus, actionibusq; frustrarentur: multa sanè à Deo mediantibus causis secundis producuntur. Deniq; quod est perfectionis in natura inferiori non est remouendum à natura superiori. sed posse producere sibi simile in natura corruptibili, maxima est dignitatis: igitur, beatissimis spiritibus est attribuendum, quod certè sine creatione fieri non posset. Amplius, virtus facientis consideratur secundum rei faciendæ mensuram: sed omne ens creatum, est finita mensura: igitur, illius productioni, siue vt producatur, sufficit virtus finita, quæ planè creaturæ tribuitur. Sanè, si creatura potens est ad producendum aliquid ex contrario; multò magis ex nihilo, maior enim ibi resistentia est ex parte facti: igitur, maior quoq; erit virtus facientis: creatura ergo aliquid creare potest. Amplius, agens est maioris virtutis in agendo, ob virtutem principalis agentis, quàm propriam. sed creatura formam de subiecto, propria virtute producere potest: igitur, virtute primi, potest aliquid producere sine subiecto, atque ita aliquid creare. Iterum, agens naturale, ex speciebus panis, & vini in eucharistia existentibus, vermis formam producere valet: igitur, creare potest: productio enim illa, non est ex materia: nam in eucharistia est tantum Christi corpus, nulli vtq; corruptioni obnoxium. Reuera, si agens naturale potestatem, atq; virtutem habet rei annihilandæ: ergo & creandæ: par siquidem in utroq; reputatur potestas. Porro, illud annihilari dicimus, quod ita destruitur; vt ex illo remaneat nihil: sed agens naturale dum formam corrumpit totam funditus eam destruit: annihilat ergo. si minimum præterea frigus in ignem magnum conijceretur, ab eo penitus destrueretur: agens ergo naturale si potest annihilare; potest etiam creare. Adhuc, effectus virtutis primæ causæ non equalis, siue æquatus, à minori quidem virtute produci potest: sed nulla creatura par est diuinæ virtuti, cum illa infinita, hæc autem finita sit: produci ergo potest à virtute finita. Iterum, sacramenta nouæ legi, vt communis propemodum est omnium theologorum sententia, gratiam instrumentaliter causant: igitur creant. Tenet consequentia: gratia enim, creatione tantum haberi potest. Sanè, omne prius, à suo posteriori liberari potest: sed formæ dependentia ad agens, prior est, quàm ad subiectum: poterit ergo cum agentis tantum dependentia consistere, sine dependentia subiecti. Reuera postquam accidens ab agente naturali productum est, diuina virtute à subiecto separari potest, quemadmodum videre licet in sacramento altaris: igitur, & quando producit, atque ita erit productio sine subiecto, quæ absq; dubio creatio dicenda esset. Ex his ergo, atq; similibus apparet, creare, creaturæ quoq; competere posse. Porro, aduersus nonnullas rationes, quæ aliam tumentur sententiam, sic arguere possumus, respondendo quidem, & arguendo. effectus vniuersalissimus, ad causam pertinet vniuersalem: sed esse est huiusmodi: ergo ad primam tantummodò causam spectat. hoc certè omnibus modis non est admittendum: nam esse actualis existentia, est à generante naturali: hac enim ratione generare dicitur, quia nimirum dat esse, efficitq; vt forma sit in materia: ergo non est tantum à Deo. Quare, si vera est illius ratio,

2.

3.

4.

Vermis geni-
tus ex eucha-
ristiæ specie-
bus.

5.

6.

Sacramento-
rum gratia
creatur.

Contra ali-
quas rationes

1.

ratio; non solum Deus, sed etiam aliquod agens naturale habet virtutem creandi. Amplius, ubi sunt termini alicuius productionis; ibi planè utriusque termino subiectum erit commune: & terminus à quo, natura præcedit terminum ad quem. sed in creatione non est subiectum, neque nihil est prius ente naturali, cum nullam habeat naturam: fallitur ergo illa ratio de distantia infinita, quam aliqui superius pro confirmanda ipsorum sententia adduxerunt. Præterea, nihil, & ens, non distant infinitè: inter extrema enim immediata, distantia magnitudo, ex alterius ad alterum extremi excessu mensuratur; huiusmodi namque distantia non superat alterius extremi excessum: sed ens, & nihil, sunt immediata, cum sint contradictoria, excessus autem entis ad nihil est finitus: inter ea igitur non est distantia infinita. Profectò, quando extrema sunt immediata, tanta est quantitas excessus, quanta, & quantitas excedentis. sed ens creatum est finitum: ergo excessus eius est finitus, negatio siquidem mensuratur affirmatione. quamvis ergo inter contradictoria immediata distantia sit, non tamen æqualis, nec infinita, sed interdum maior, nonnunquam autem minor: inter ens ergo, & nihil, non est distantia infinita.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

AD primum, intelligentias esse causas essentialiter ordinatas, duobus modis intelligi potest: uno quidem modo, secundum esse suum quidditativum, secundum quem profectò modum, una est altera perfectior, atque ita approbo argumentum, sunt enim hac ordinis dignitate distinctæ. alio vero modo, secundum ordinem essendi, atque causandi, & ita nego argumentum, solius siquidem Dei est, producere intelligentias. Ad confirmationem dico, quæ per creationem producuntur, à Deo immediatè esse, utpotè intelligentias, cælum, primam materiam, animas hominum; alia verò, quæ de potentia materiæ producuntur, & immediatè quidem à Deo, quatenus ipse est verus creator, & principale agens; & mediatè, quia nimirum per medium agentis naturalis. unde agentia naturalia non superfluum siue superflua reputanda sunt: nam cooperando ipsi Deo, idem agunt, vel agere possunt. Dico, tunc idem bis produceretur: nam utrumque agens, est totale agens. idem præterea immediatè, & mediatè produci, implicat contradictionem. Dico, idem bis non produci, quasi sit bis productum: unicum enim tantum est productum, licet sit à duobus totalibus agentibus ordinatis: nihil enim secundum agens operari valet, sine virtute primi agentis: Deum siquidem agere immediatè, perinde est, ac si diceremus, in agendo non habere alicuius creaturæ cooperationem; mediatè verò, quando secundis causis utitur. in qua certè actione, eandem causationem actiuam cum creatura effectiue producit: non quidem mediante alia actione; sed sua propria, & æterna, sicut & creatura virtute sua, non mediante actione de genere actionis, quia actionis non est actio: effectus igitur productus, secundum respectum refertur immediatè ad ipsum Deum; secundum alium verò ad ipsum agens; primò tamen ad ipsum Deum. Quam ob causam, nulla esse potest contradictio, si creatura utitur cooperante: esset reuera contradictio, quando non cooperante creatura, & mediatè, & immediatè eundem effectum produceret. Ad aliam confirmationem dico, in natura corporali, quæ ob illius corruptionem in uno perpetuo indiuiduo conseruari non potest, posse sibi simile gignere. supplementum esse corruptionis: in angelis autem, qui incorruptibiles sunt, id locum habere non potest. Ad 2. in actione alicuius agentis, non solum obseruanda est substantia facti, verum etiam & modus faciendi: producere siquidem aliquem effectum finitum, potentia planè est finitæ; de nihilo verò eundem causare, siue producere, infinita. quoniam autem omnis

Intelligentiæ
immediatè
sunt à Deo.

Quæ sint à deo
mediatè.

Obiectio.

1.
2.
Solutio

1.
Deum agere
immediatè
quid significet.

Gignere sibi
simile in ange
lis locum non
habet.

2.

li deo con
uenit.

Creare ali-
quid ex nihilo
maioris est po-
tentiae, quam
facere aliquid
ex contrario.

3.

4.

Obiectio.

Solutio.

5.

6.

Sacramenta
creant gratia
instrumenta
liter.

1.

2.

3.

creatura, sicut esse finitum habet, ita & potentiam; ideo nulli conuenit creaturae vir-
tus creandi. Ad confirmationem negatur consequentia: maioris enim virtutis est ex ni-
hilo, quam ex contrario aliquid facere: nam ex contrariis per accidens aliquid fit, per
se vero ex subiecto, quod est in potentia. contrarium autem aduersatur agenti, ut pote
potentiam ab actu impediens, in quem agens, materiam reducere satagit. at, ubi nulla
prorsus praexistit potentia respectu rei faciendae, quia scilicet, eius, quod omnino non
est, nulla esse potest: maior ergo est potentia agentis, qui ex nihilo omnia produxit. itaq;
maioris est potentiae ex nihilo, quam ex contrario aliquid facere. Ad 3. maior est fal-
sa, de eo praesertim, quod est proprie instrumentum: nam in agendo, agitur potius, quam
agat. Ad 4. quod in eucharistiae sacramento fieri videmus, non virtute naturae, sed mi-
raculo fieri dicimus: ibi enim quantitas dimensua, omnium subiectum est sequenti-
um formarum, quod est proprium materiae. hac de causa, quicquid ex materia panis pro-
ducendum, seu generandum esset, ob praedictae quantitatis rationem, ex re certe gignitur:
unde ex rebus miraculo factis, non licet ad res naturales transire. Ad confirmatio-
nem respondendo, nego antecedens: forma enim, etsi non in actu, remanet tamen in po-
tentia materiae. non ergo destruitur omnino, & ex consequenti non annihilatur. Dicis,
quod est in potentia materiae, in actum educitur virtute agentis naturalis: sed forma cor-
rupta, per agens naturale in actum non adducitur: ergo. Dico, maiorem vniuersaliter
falsam esse: nam Deus post resolutionem compositi, animam rationalem in actum de-
ducit: sed de hoc alibi latius disputandum erit. Ad aliam probationem respondeo, fri-
gus destrui, quia deficit illi materia; non quia materia agit, sed quia nullum agens cre-
atum est actus purus: ideo illius effectus est compositus ex potentia, & actu. Sicut
ergo non agit ex parte sui potentialis; ita etiam nec producit effectum, quoad eius po-
tentiale: praesupponitur enim ex parte effectus, in quod agens agere queat. Ad 5. ne-
gatur maior: omnium enim creaturarum vniuersitas, diuina virtuti non aequatur; illarum
tamen productio, soli diuinae virtuti conuenire potest. Ad 6. sacramenta creant gratia
instrumentaliter: de quo plane disputationis genere, atq; negotio, non est modo dis-
fusse disputandum. Ad primam confirmationem dico, falsam esse minorem. forma si-
quidem, quae est ab agente creato, & ad agens, & ad subiectum simul dependet. unde
in fieri, vnius sine altero dependentiam non habet; in essendo vero, subiecti habet de-
pendentiam, a quo ipsa dependet, non autem agentis creati. Ad secundam confirma-
tionem, negatur consequentia: etenim accidens, a subiecto separari, in primo instan-
ti, in quo producit, contradictionem implicat; ex eo namq; est in subiecto, ex quo a
subiecto separatur: potest tamen Deus efficere accidens sine subiecto. Ad primum,
contra rationes superius positas. quamuis esse sit ab agente creato; non tamen creare di-
citur, quia nimirum ab agente creato, esse primo, & per se non est, nisi a Deo tantum:
nulla enim creatura dat esse primo, quia scilicet non omnium est causa, quae ad esse pri-
mae causae attinent. Solus ergo Deus dat esse primo, non per aliud: cetera vero agentia,
licet dent esse; non tamen primo, quia non per se, sine primo agente. Ad 2. in creatio-
ne non est necesse idem subiectum secundum rem esse commune, sed sufficit esse idem
tempus imaginarium; imaginamur enim creaturam prius fuisse nihil in aliquo tempore
imaginato, deinde ens apparuisse, siue migrasse. ipsum praeterea nihil, non est per se
terminus; sed per accidens tantum. hac de causa, a producente attingi, non est necesse.
Natura quoq; ens praecedere dicitur, non quod sit in se aliqua natura; sed quia creatura,
cum sint ab alio, prius utiq; illis non esse, quam esse conuenit. Ad 3. inter nihil & ens, non
est distantia infinita simpliciter, sed infinitate proportionabilitatis, quia nulli determi-
natae substantiae ens ad ens est proportionabilis, sicut testatur phil: 4. phy: co: 72. ubi
dicit motum factum in vacuo, ad motum factum in pleno, nullam proportionem habere.
sic potentia producat ex nihilo, ad potentiam producentem ex aliquo, proportionem
non habet;

non habet: alioqui æquari possent, quod est falsum. Itaque, soli Deo creationem conuenire, non autem alicui creaturæ, me dixisse puto.

quid fit in creatura.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Creatio est aliquid in creatura, ac propriè compositorum, non admixta naturæ, vel artis operibus.

Si generatio substantialis, vel accidentalis, aliquid est in generato; multo ergo magis creatio erit in creato: qua planè creatione, tota producitur substantia creati. Cæterum, quia sine motu, aut mutatione res condita sunt per potentiam primi agentis, qui in rerum productione materia non indiget præexistenti, sicuti agentia particularia: ab actione autem, atq; passione, subtrahito motu, relatio remanet tantum: relinquitur creationem in creatura, quandam esse relationem ad creatorem, veluti ad sui esse principium & authorem. Sanè, si creari sit quoddam produci, seu fieri, fieri autem ad esse rei ordinatur: illi ergo conuenit creari, quibus conuenit esse, quorum aliqua sunt substantia simplicia, veluti substantiæ separatae. aliqua verò composita, ut sunt materiales substantiæ: accidentia autem, quia non sunt vera entia, sed entis potiùs, vnde & coexistentia magis quàm entia vocantur; ideoque concreata potiùs, quàm creata dicenda sunt. Itaq; subsistentibus tum separatis, tum etiam corporeis & materialibus, propriè conuenit creatio. Reuera, forma naturalis corporis, non est aliquid subsistens, sed quò aliquid est; idcirco fieri formarum non est, neque creari, sed concreata esse potiùs. hac de causa creatio non est admixta, siue non subest operibus naturæ: quandoquidem agens naturale, ex præexistenti materia producit compositum; creatio autem non præsupponit materiam: irrationabiliter ergo aliqui locuti sunt, formas per modum creationis dari, vel causari ab agente separato, cui libet naturæ operationi creationem adiungentes. Quoniam autem creatio, ipsius rei in esse reali, est omnimoda atq; totalis productio, qua à mutatione motuq; distinguitur; propterea creata prorsus omnia, ante creationem, esse essentia habuisse rerum, est impossibile: alioqui creatio, productio totalis dicenda non esset: siquidem, non minùs creationi, quàm generationi aliquid supponeretur, atq; ita creatio esset generatio, quod est falsum. Amplius, si essentia, creationi præsupponeretur, mäsura utiq; foret etià post annihilationem compositi, quod est impossibile, & annihilationis naturæ, seu conditioni contrarium: cuius enim essentia relinquitur in esse; illud certè annihilari non dicimus. Amplius, causa exemplaris coincidit cum causa efficiente; alioqui daretur necessariò quintum genus causarum: finali enim causæ non conuenit, neque materiali, seu formali, sunt enim intrinsecæ causato: causa igitur exemplaris est quoddam genus causæ efficientis, siue agentis per intellectum, & artem exemplarem. Porro, efficiens causa in causando, causato esse largitur actualis existentia. si ergo res condita ab æterno, non sint secundum esse actualis existentia: nec igitur sunt causata ab aliquo exemplante, ut quidam dicunt, quod conditarum rerum causam realem appellant. Adhuc, si rei essentia creationi præsupponitur, nihilq; aliud per creationem habetur, quàm eius existentia, siue res ipsa, in quantum existit: igitur creationis terminus non est aliquid absolutum, veluti terminus formalis; existentia enim ad quam volunt creationem terminari, respectum ad efficiens indicat tantum. sed aliarum productionum minùs perfectarum terminus, est aliquid absolutum: multo ergo magis ipsi creationi erit tribuendus: per creationem igitur, non solum esse existentia; sed etiam existentia, res condita consequuntur. Præ-

Creatio in creatura est relatio ad creatorem.

Quibus conuenit creatio.

Creatio non est admixta operibus naturæ.

Res create non habuerunt esse essentia ante creationem

1.

2.

3.

4.

5.

quid sit in
creatura.

6.

7.

Potentiale ob
iectuum non
est aliquid re
ale extrinse
cum in actu
reali.

terea, qualibet creatura, quidditatiuè est de nihilo formata: igitur illius non esse, duratione præcessit esse. nullum autem tale est æternum, aliqui duratione simul existeret & non existeret, quod est impossibile. Æternitas præterea est mensura durationis, vel existentia: quod autem semper realiter non existit, æternum esse non potest: ergo quod prius. Item, si creatæ rei essentia est ab æterno: igitur pro quocunq; signo, verum est dicere ipsam esse: sed hoc est dei solius: non ergo creaturæ essentia creationem præcessit. Itaq; res antequam fierent erant, & non erant, inquit Augustinus super Genesim: erant quidem in Dei scientia; sed non erant in natura propria: cognitum autem nihil ponit reale extra naturam cognoscentis, aut ipsam cognitionem. Amplius, si essentia rei creatæ est æterna, aut certe res secundum esse essentia, est diuina cognitionis terminus, aut perfectio secundum esse cognitum. si primo modo res se habeat: tunc planè summum & primum ens, necessario indigeret minis necessario, quod est impossibile, aliqui non esset perfectissimum ens: si verò secundo modo; frustra perfectio poneretur essentia in esse reali. creaturas ergo ante illarum creationem, nullum habuisse esse reale in actu, neque essentia, neq; existentia, sed esse tantum in diuina scientia; & sacræ scripturæ, & rationi consentaneum esse iudico. unde potentiale obiectum, vel etiam potentia obiectiua, quam præsupponit creatio, reale aliquod extrinsecum in actu non habet: aut enim esset potentia ante actum essendi, opposita vtiq; actui, atq; contraria, quæ necessario ita in compositum veniret, sed adueniente actu euanesceret, atq; ita existeret ante actum existendi, quod falsum est: aut est potentia actus susceptiua & subiectiua; sed tunc de nouo suscipiendo actum existendi, necessario de priuatione ad formam mutaretur, atq; ita creatio esset mutatio, quæ subiectum præsupponeret. Potentiale ergo obiectuum non est aliquod extrinsecum in actu reali: quamobrem rerum essentia non est æterna, nec in aliquo actu reali ante creationem extra esse diuinum aliquando fuit. Ex quo patet, creationem non habere subiectum, sed esse productionem totius entitatis: si illius enim esset aliquod subiectum; idem & annihilationis esset, sicq; annihilatum existeret. Sed contra prædicta arguitur multis modis capite sequenti.

CAP. II.

*Creationem nihil esse in natura, neq. composito-
rum deniq; subesse, naturæ, atque
artis operibus.*

8.

Creatio nihil
est in creatura

Sicut se habet creatio actiua ad creatorem, ita absq; dubio passiua ad creaturam: sed creatio actiua, non est aliquid in creatore; pari quoq; ratione passiua etiam non erit aliquid in creatura: si enim aliquid esset in creatore; in deo aliquod temporale inueniretur, quod est impossibile. Reuera, creatio non est creator, quia non est æterna, neq; creatura, aliqui, aliam statueret creationem, qua ipsa crearetur, atq; ita processus fieret in infinitum: igitur, tam in creatore, quam in creatura, creatio nullum esse habere videtur. nam si creatio præter substantiam creatam aliquid esset; illud quidem substantia accidens diceretur: omne autem accidens est in subiecto: res ergo creatæ, subiectum esset creationis, quod est impossibile, aliter idem esset subiectum creationis & terminus, quod est absurdum: subiectum enim prius est accidente, ipsumq; conseruat: terminus autem, cuius est terminus, passione actioneq; posterior est: eo siquidem præsentem, actio cessat, & passio similiter. itaq; creatio nihil est in creatura. Quod autem creatio non sit compositorum, sic probo: quod creatur, est ex nihilo; sed composita non sunt ex nihilo, sed ex suis componentibus.

nentibus: compositis ergo non conuenit creari. Sanè, per primam emanationem illud
 propriè producit, quod supponitur in secunda; sicut per generationem naturalem res
 naturalis, quæ supponitur in operatione artis. Porro, quod in naturali generatione sup-
 ponitur, materia est: materia ergo & non compositum creatur. Reuera, sicut dicitur in
 libro de causis, prima rerum creatarum est esse, quod certè cum sit rei creatæ, non est
 subsistens: igitur creatio non est subsistentis & compositi, ut priores rationes probare
 conata sunt. Caterum, creationem naturæ atq; artis operibus subesse, sic ostendi potest.
 In qualibet naturali, seu artificiali operatione, aliqua forma producit: igitur creatur.
 valet consequentia: non enim ex aliquo producit: nam non habet materiam, tanquam
 partem sui: ex nihilo ergo producit. In qualibet ergo naturæ atq; artis operatione, in-
 uenitur creatio. Profecto in rebus naturalibus forma accidentalis, est forma actiua vel pas-
 siua: nec enim in illis aliquid aliud agens inuenitur: igitur forma substantialis, per naturæ
 operationem non producit: effectus namq; suam causam præcedere nequit. forma ergo sub-
 stantialis, non generatione, sed creatione producit. Profecto, quod non creatur, non est
 creatura: his ergo quæ sunt à natura, creatio necessaria est, alioqui creaturæ nequaquam
 dicerentur: si enim natura generat sibi simile; & animalia per putrefactionem hac si-
 militudine priuantur: eorum ergo forma, non à natura, sed à creatione procedit. Crea-
 tio ergo naturæ atq; artis operibus subditur. Quod autem creaturæ habeant esse verum
 ante illarum creationem, sic demonstrari potest. Res antequam creentur, habent esse
 diffinibile, & diffinitum in actu: igitur habent verum esse. Tenet consequentia: rem e-
 nim siue sit, siue non sit, diffinito indifferenter respicit: dicit namq; verum esse rei quid-
 ditatiuum, & in actu, si est diffinitum, & definitio in actu, ut dicitur primo Topico-
 rum, & 7. met. res ergo ante creationem habent esse verum. Profecto, quod in genere,
 vel prædicamento verè est, antequam creetur; illud utiq; habet esse verum in actu, an-
 te sui creationem; vnumquodq; enim per id, quod est, & per suam quidditatem, in ge-
 nere vel prædicamento per se reponitur: sed res antequam creetur verè, & actu in ge-
 nere est vel prædicamento, quippè cum non per esse actualis existentia sit in genere;
 genus namq; totaq; generis coordinatio, ab esse rei, & non esse abstrahit, in quid certè præ-
 dicatur; non sic autem esse: nam prædicatio generis de inferiori, non est contingens,
 sicut prædicatio existentia: ergo quod prius. Amplius, quod ad aliud realiter & in a-
 ctu refertur antequam creetur; illud planè esse habet reale & in actu: quod enim est
 in actu, realiter refertur in actu. sed creatura ante suam creationem, realiter, & a-
 ctu refertur ad deum, sicuti mensuratum ad mensuram; & sicut extrinsecum actu in-
 tellectum, ad diuinam intellectionem; & sicut habens proportionem, & conformita-
 tem ad actum intelligendi diuinum, quæ requiritur inter intelligibile & intellectum: re-
 aliter ergo creatura ad creatorem, ante sui creationem refertur, atq; ita habet esse ve-
 rum quidditatiuum reale actu existens. Reuera, scientia realis aterna, obiectum habet
 reale aeternum: entis enim non realis, non est scientia realis. sed deus habet scientiã re-
 alem de creaturis, antequam fuerint ab illo creatæ, secundum quidditates quidem illa-
 rum ab ipso distinctas, sicuti & modò, alioqui aliter nouit facienda quam facta, quod
 non probatur Augustino 15. de Trinit. cap. 13. ergo quod prius. Amplius, quod est pos-
 sibile fieri aliquid, est quidditatiuè aliquid ens, patet: nam nihil non potest quiddita-
 tiuè fieri aliquid: sed quod quidditatiuè est aliquid, veram atq; realem habet quiddita-
 tem, quæ est aliquid. Cum autem creaturæ antequam creentur, sint possibiles fieri: ve-
 ram ergo atq; realem entitatem habuerunt, antequam essent conditæ. vnde Augustinus
 de natura boni: Nonnullum bonum, inquit, est possibilitas ad formam, & ad esse: ergo
 creatura antequam creetur, est aliquid bonum, & ens reale. Et hom. 18. in Ioan. Eadẽ formam est a
 literas, ait, format cor, & manus, sed aliter & aliter. Quare si eadẽ litera, & in manu, &
 in corde descripta; utraq; igitur habent esse reale. Creatura igitur intellecta, in suo actu
 reali,

quid sit in
 creatura.

Creatio non
 est composito-
 rum,

Quod creatio
 subit operib.
 naturæ & ar-
 tis.

Quod creatu-
 ræ habeant ef-
 fe verum an-
 te creationem

Deus non ali-
 ter nouit faci-
 enda quam fa-
 cta.

Possibilitas ad
 aliquid bonũ.

quid sit in
creatura.

7.

reali, & distincto inuenitur, ante suam ipsius creationem: conuenit namque creaturæ exemplatam, ut ita dicam, esse ab æterno, quod quidem secundum creaturæ quidditatem, atq; essentiam est intelligendum: fuit ergo ante creationem vera quidditas creaturarum. Item, sicut se habet ens ad non ens; ita possibile ad impossibile: utrobique enim est contradictio: ergo per locum à transmutata proportionem, sicut ens ad possibile; ita non ens ad impossibile: sed ens est possibile: igitur non ens est impossibile. si igitur creatura antequam creetur, est non ens, nec habet aliquod verum esse reale; est ergo impossibilis creatu, siue factu, quod est falsum: nam creatura antequam creetur, est possibilis, alioqui impossibile crearetur. Porro, ut diximus, omne possibile est verum ens, quia potentia & actus diuidunt ens verum reale. Amplius, si creatura ante creationem non haberet aliquod verum esse reale; esset igitur figmentis, rebusq; impossibilibus similis: sed quicquid huiusmodi habetur, non solum non est; sed nec etiam potest esse, quod creaturæ non conuenit: creaturæ ergo ante creationem ipsarum, habuerunt esse reale distinctum, ab esse primæ causæ, siue diuino.

CAP. III.

Soluntur Argumenta.

AD primum, negatur similitudo: creatio enim diuinam significat actionem; quæ utiq; est diuina essentia, cum relatione ad creaturam. huiusmodi autem relatio non est realis, ut dixi, cum paulò ante de relationibus agerem: relatio verò creaturæ ad deum, est realis: igitur non est simile. Ad primam confirmationem dico, creationem passiuè acceptam, & in creatura esse, & esse creaturam, nec alia creatione creari; nam & relationes, non per aliquas alias, sed per seipsas ad aliud referuntur. Ad 2. confirmationem respondeo, creationis terminum creaturæ esse, quatenus creatio, velut mutatio accipitur: quatenus autem est relatio, creatura est illius subiectum, & prius quidem in esse, sicut subiectum, accidente; quandam enim habet prioritatis rationem ex parte obiecti ad quod dicitur, quod est creaturæ principium. Ceterum, quia creatio creaturæ habitudinem ad creatorem, cum quadam nouitate, siue inceptione aliqua ostendit; ideo non opus est, quòd quàm diu creatura sit, tam diu creari dicatur. Itaq; creatura vel essentia creaturæ, per creationem producitur: ergo est terminus eius: qualem namq; ordinem habet res in essendo; talè profectò & in producendo conseruat: sed essentia est prior natura ipsa existentia: primo ergo producitur. Ad 2. verum quidem est, creationem non dicere constitutionem rei compositæ, ex principijs præexistentibus, neq; ex hoc sequitur, creationem composito non conuenire; nam hac ratione compositum creari dicitur, quia scilicet, cum omnibus suis principijs in esse producitur. Ad primam confirmationem dico, rationem illam non probare, quòd materia sola creetur; sed hoc potius, materiam per creationem esse productam; creatio siquidem, non solum materiæ, sed totius prorsus esse productio est. Ad aliam confirmationem dico, modum illum loquendi similem esse huic, quo solemus dicere, primum visibile esse colorem, quamuis id, quod propriè videtur, sit coloratum. cum ergo dicitur, quòd primum rerum creaturarum sit esse; illud quidem esse, substantiam creatam nequaquam indicat; sed propriam obiecti creationis rationem. hac planè de causa, aliquid creatum dicitur, quia est ens, non quia est hoc ens: nam creatio ab ente vniuersali, totius esse emanatio appellatur. Ad 3. negatur consequentia: & ad probationem dico, compositis factis, formas incipere esse in actu; ipsas tamen non per se fieri, sed per accidens tantum. Ad primam probationem sic puto esse dicendum, qualitates actiuas in natura, substantialium formarum virtute agere, atq; ideo agens naturale; non solum se-

Creaturæ ef-
fentia est pri-
mustermi-
nus
creationis.

2

Creatio est po-
sitorum.

3.

solum secundum qualitatem sibi simile; verum etiam secundum speciem producere. Ad 2. confirmationem dico, naturæ operationem, ex creatorum principiorum præsuppositione proficisci: quam ob causam, quæ per naturam sunt, creaturæ nominantur. Ad 3. confirmationem, generationi animalium imperfectorum sufficit agens vniuersale, id est, virtus cœlestis, cui, secundum quandam analogiam, non autem secundum speciem, genitæ ass. milantur ex hoc autem non licet asserere, formas sic productorum ab agente separato creati: creatio ergo non subest naturæ, & artis operibus. Ad 4. si diffinitio actiue sumatur pro actu diffiniendi, est actus intrinsecus, authore philo: 2. post: 3. de anima. & 7. met. proinde esse diffinitum sic acceptum, non est esse intrinsecum. unde creaturæ antequam crearentur quidem, esse denominatum ab actu diffiniendi, non autem esse verum & reale, nec in potentia, nec in esse essentia vel existentia habuerunt. Ex quo apparet, diffinitionem secundum actum diffiniendi existentiam concernere: at secundum rem diffinitam: sic perfectio res diffinita essentiam habet; ut absq; existentia nequeat esse, quia sunt certè essentialiter idem. Ad probationem dico, si prædicamentum est coordinatio rerum actualis in actu reali, & vero; tunc sanè in potentia tantum, non autem in actu reali res in prædicamento extitissent. at, si prædicamentum coordinationem dicat rerum potentialium, per intrinsecum actum conquistam; tunc absq; dubio, quemadmodum ab æterno coordinate fuerunt; ita etiam & in prædicamento intellectæ; ob hoc tamen non sequitur in actu, veram entitatem habuisse. Ad 5. creatura ante ipsius creationem, non refertur ad deum realiter, quia non erat mensurata realiter, sed ratione tantum: sic etiam intellige de obiecto & proportionem: non enim necesse est, quod sit ens reale, aut proportio realis ad intelligentem intrinsecum, cum sufficiat esse per se representabile ab obiecto primario, nempe à diuina essentia. Ad confirmationem dico, deum ab æterno sciuisse res habituras esse reale. unde licet nouerit quidditates illarum; non tamen nouit eas esse realiter ab æterno: scientia enim dei ideo realis dicitur, quia illius obiectum primarium est reale & æternum, nempe diuina essentia: obiectum autem secundarium, id est, creaturam, non opus est æternū esse realiter, sed suff. cit subesse diuinæ potentia. Ad 6. potentia obiectiua, & actus sibi oppositus, authore commentatore primo de anima, sunt differentia valde opposita, atq; ens diuidunt, sicut mortuum & viuum diuidunt hominem. Quare, sicut homo mortuus, non est simpliciter homo; ita etiam, nec homo in potentia obiectiua. Ideo etsi creaturæ ab æterno possibles extiterint; non tamen vera entia realia extitisse oportet; imò necesse est illas vera entia realia non fuisse. Itaq; verum est nihil, quidditatiue non fieri aliquid per mutationem, sicut de nihilo nihil fit; bene tamen per creationem. unde creatura dicitur nihil ante ipsius creationem; non quidem quidditatiue intrinsecè, sed denominatiue: nam humanitas ante & post sui creationem, non est quidditatiue non humanitas: sic & creatura, non est dicenda quidditatiue illa negatio, quæ illius creationem præcedit; sed denominatiue tantum, sicut affirmatio denominatur negata, ab ipsa negatione. Ad auctoritatem Augustini dico, illum loqui de potentia, seu possibilitate subiectiua, vel receptiua, cuius materia, vel subiectum est in actu existens; non autem de possibilitate obiectiua, quam totali esse rei possibili concomitatur negatio, sicuti in creatione apparet. Ad aliam auctoritatem dico, creaturam non eandem ante, & post sui creationem extitisse, licet non sit realiter alia à seipsa: nam ante creationem non erat aliquid realiter, sed nihil. inter nihil autem & aliquid, non est identitas realis, nec alietas. itaq; erat idem secundum rationem, non tamen realiter. Auctoritas ergo non est ad propositum. Ad aliam probationem respondeo, non opus esse illud, quod obiectiua creaturæ conuenit, esse in actu reali æterno; ita, quod essentia creaturæ sit æterna realiter, sed tantum cognita, sicut nec eius existentia. Quamuis ergo ab æterno creatura fuerit obiectiue exemplata; non fuit tamen ab æterno in esse reali exemplata, sicut etiam ab æter-

quid sit in
creatura.

Quod creatio
non subit o-
peribus natu-
ræ.

4.

Quod creatu-
ra non habeat
esse reale ante
creationem.

5.

Dei scientia
unde realis.

6.

Creatura dici
tur nihil ante
ipsius creatio-
nem.

Possibilitas
subiectiua, &
obiectiua.

& conser-
uatio.

7.

Proportio nō
entis ad possi-
bile.

8.

no non fuit effecta atque creata. Ad 7. proportio illa non valet, quia nimirum non est legitime ordinata: ut autem sit bona proportio, primum comparandum est ad tertium, & quartum ad secundum, faciendo de quarto subiectum, & de secundo prædicatum. Quando ergo dicitur, quod sicut ens ad non ens, ita possibile ad impossibile; conceditur quidem. sed quando postea sequitur ultra, sicut ens ad possibile, ita non ens ad impossibile; non admittitur; sed est conuerso, impossibile ad non ens. Quam ob causam dicendum est, quod sicut ens est possibile; ita impossibile est non ens, non tamen e conuerso; stant enim simul non ens, & possibile esse, ut dixi. Ad 8. rerum quidem est, creaturam ante ipsius creationem, non plus entis realis habere, quam figmenta; hoc tamen inter creaturam & figmenta interest, quod creatura non repugnet esse, sicuti figmenti, quæ reuera ita sunt nihil, ut nunquam aliquid esse valeant. Creaturā ergo ante ipsius creationem, non habuisse esse reale, patet. Sed posthac perscrutemur discrimen creationis & conseruationis in capite sequenti.

CAP. IIII.

Creationis & conseruationis discrimen.

Creatio du-
plex, Actiua.

Isariam creatio intelligi potest similiter & cōseruatio: creatio siquidē actiua, siue actio, & creatio passiua. Creatio autem actio, quoad suum principale significatum spectat, est volitio diuina, qua voluit creaturam fore, & ex nihilo, siue non de aliquo produci: quoad verò ad suum connotatum, est respectus rationis in deo, ad effectum creatum, ideoq; noua dicitur, ob nouum planè effectum productum. Itaq; creatio actiua, habitudinē rationis connotat, ad non esse præcedens durationem. unde tū secundum principale significatum, tū etiam secundum connotatum, creatio actiua, est diuina volitio, qua vult creaturam esse, ut dixi. Porro, creatio passiua, siue passio, negationem præcedentis esse, vel habitudinem ad non esse, in ipso creatore denotat atq; concernit. proinde est acceptio totalis esse ab alio de nihilo, excludens non esse, quod alias statim inesset, negansque prius esse, quàm res creetur. Conseruatio quoq; bifariam intelligitur, actiua scilicet & passiua. Est autem conseruatio actiua, diuina volitio efficax & æterna, qua deus vult creaturam esse, & in illo conseruari, ne labatur in nihil, connotans etiam respectum rationis ad creaturam ad non esse: quod nisi conseruaretur, sibi inesset. Passiua verò conseruatio, est acceptio totalis esse ab alio de nihilo, vel non de aliquo, excludens non esse posterius, quod statim alias inesset, & negans interruptionem conseruati in esse. Ex his ergo, creationem atq; conseruationem, mutationes non esse, latissimè patet: sunt enim ex parte termini ex nihilo, vel non de aliquo: omnis autem mutatio est in subiecto, ut dixi. similiter non sunt actio, vel passio de genere actionis, vel passionis, de ipsis actiue dictis: sunt enim idem quod diuina essentia. nec etiam sunt accidentia, quia non sunt passionis propriè dictæ, ad passionis prædicamentum spectantes: nam omnis talis passio est motus, vel mutatio, vel præsupponit subiectum passum, sicut accidens subiectum, quod certè creationi atque conseruationi non conuenit. Denique creatio & conseruatio actiue, quoad illud posituum reale, quod significant, æternæ sunt, sicut & volitio dei est æterna: passiue verò nouæ dicuntur, sicuti rei veritas docet, & fides nostra protestatur. Caterum, creatio & conseruatio, quoad illud posituum reale, quod significant, sunt realiter idē: quæcunq; enim sunt idē realiter, & totaliter alicui vni illimitato, vel limitato, sunt idem inter se, ut dicitur 7. phys. sed creatio passio, & conseruatio, sunt idē realiter & totaliter creature vni, & eidem: igitur sunt idem inter se. Amplius, super idem fundamentum, respectu eiusdem termini, plures totaliter simul fundari relationes eiusdem modi, vel

Passiua.

Conseruatio
duplex.
Actiua.

Passiua.

Creatio & cō-
seruatio non
sunt mutatio-
nes.

Quomodo cō-
seruatio & cre-
atio sint idem

1.

2.

di vel rationis, est omnino impossibile: si ergo creatio passio & conseruatio ab inuicem differrent; tunc planè essent relationes diuersæ, quod est impossibile: nam idem est illarum fundamentum totaliter, eiusdem profectò termini totaliter. Iterum, creatio passiva, est acceptio esse totalis ab alio, de non aliquo, vel de nihilo: sed hoc idem conseruationi conuenit: quamdiu enim creatura est, & conseruatur, accipit esse totale ab alio, non de aliquo, vel de nihilo: sunt ergo ambæ idem reale positium: differunt autem ratione penes habitudines rationis, quas connotant; nam creatio habitudinem connotat rationis ad non esse præcedens, quod immediatè excludit; conseruatio verò ad non esse posterius, quod statim adesset, si cōseruatio recederet. Creatio igitur passio, & conseruatio sunt idem inter se. creaturæ quoq; idem esse, sic probatur. Si creatio non est idē realiter cum creatura, aut est deus quod est falsum, aut creatura: sed omnis creatura aliqua productione seu creatiōe producit: igitur creatio creatione fieret, quod est falsū. Creatio ergo & cōseruatio nō differūt realiter à creatura. Amplius, si creatio est aliquid aliud à creatura, aut illud certè est absolutū, aut respectiū. non quidem absolutū, alioqui dempta creatione posset creari, præsertim, si essentialiter distingueretur: quòd si essentialiter non distingueretur; esset profectò motus absolutus, præsupponeretq; creaturam quod est falsum. neq; respectiū: non enim est creatura posterior: nam creatio passio, est via, vel quasi via ad ipsam; ideo creatura non sequitur, nec etiā ipsam, tanquam ens aliquod realiter differens præcedit: igitur creatio passio, & conseruatio, sunt idem penitus cum creatura existente. vnde non distinguuntur in aliquo ab ipsa, penes aliquod positium reale, nisi penes rationem modumq; significandi: creatio namq; quasi via significatur, & medium inter deum & creaturam, & veluti mutatio media inter agens & terminum; licet realiter non sit via, neq; medium, sed hoc ipsum quod creatura. significatur etiam in fieri & nomine verbali, creatura verò in esse permanenti. Eodem quoq; modo conseruatio à creatura conseruata differt, secundum rationem scilicet, veluti via, & in fieri. Constat ergo hæc à creatura realiter non distingui. Itaq; creatio & conseruatio, in creaturis distinguuntur ex natura rei: in primo namq; instanti creatur, deinde conseruatur & non creatur, non autem distinguuntur formaliter: eiusdem enim fundamenti, ad eundem terminum, eiusdem rationis relatio consurgit. sed relatio & conseruatio sunt eiusdem termini & fundamenti: ergo eiusdem relationis. neque distinguuntur realiter: creatio siquidem à creatura realiter non distinguitur, nec etiam conseruatio. Quomodo ergo creatio & conseruatio sint inter se idem, & cum creatura similiter, dixi. Sed non desunt argumenta contra prædicta, vt patebit in capite sequenti.

& conseruatio.

3.

Quomodo creatio & conseruatio sint idē creaturæ.

1.

2.

Creatio & cōseruatio distinguuntur penes modum significandi.

Creatio & cōseruatio distinguuntur ex natura rei.

CAP. V.

Creationem & conseruationem realiter distingui ab inuicem, & à creatura, argumentis ostenditur.

ILLA non idem sunt realiter, quorū vnum manet, altero nō manente, auctoritate philosopho 7. Topicorum. sed manente creaturæ conseruatione, non manet creatio: quamdiu enim creatura manet, tamdiu conseruatio illius perseverat, non autem creatio, semel certè creata est, perpetuò verò conseruatur: igitur, quia vna sine altera consistit, ab inuicem realiter distinguuntur. Reuera, idem non præsupponit seipsum, sicut etiam non est prius & posterius seipso: sed conseruatio præsupponit creationem, vt patet: ergo non sunt idem: illa enim, quorum vnum mensuratur instanti, & aliud tempore, non sunt idem. profectò non est maior in mensuratis, quàm in mensuris vnitas: sed creatio mensuratur instanti, conseruatio autem tē-

& conser-
uatio.

2. pore; nam quod per totum tempus conseruatur, in instanti creatur: igitur creatio & conseruatio idem realiter esse non possunt. Amplius, si creatio & conseruatio rei essent idem realiter, cuius certè esset conseruare; eiusdem planè & creare: sed vna creatura potest aliam conseruare: ergo illam creare potest, quod est falsum. Præterea, quorum opera sunt distincta, illa realiter separantur: sed opus creationis distinguitur ab opere conseruationis, nam de illo dicitur: Et requieuit Deus die septimo ab omni opere quod patrarat: de hoc autem pater meus usq; modo operatur, Ioan: 5. quemadmodum docet Augustinus 4. super Genes. igitur hæc ab inuicem realiter distinguuntur. Iterum, deus potest aliquid creare, & non conseruare; nam potest creare aliquid, quod in instanti euanescat: igitur creatio realiter distinguitur à conseruatione; vna enim sine altera esse potest. antecedens autem sic probatur & confirmatur. sicut toti tempori correspondet motus; ita instanti temporis mutatum esse: sed mutatum esse per instans solimmodo durat: ergo quod prius. Sanè, sicut deus contingenter creat; ita etiam & cōseruat: producta ergo potest non conseruare, atq; ita per instans durarent. nam si necessario conseruat: per totum ergo tempus conseruabit; eiusdem enim rationis est pars temporis, cum toto tempore. Quod autem distinguantur realiter à creatura, sic quoq; ostendi potest: via & terminus, non sunt idem realiter: sed creatio passio, & creatura, se habent ut via, & ut terminus; sicut enim generatio est via in naturā, ut dicitur 2. phys. sic etiam creatio est via in creaturam: igitur à creatura distinguitur. Profectò, illa nō sunt idem realiter, quorum vnum manet, altero non manente: sed creatura manet, postquā creata est; creatio verò passio non manet, alioqui creatura semper crearetur, quod est absurdum & falsum: igitur creatio distinguitur à creatura realiter. Item, mutatio eadem non est cum suo termino, quemadmodum patet de generatione & corruptione, alioqui mutationis esset mutatio: sed creatio passio, est mutatio, quia scilicet est transitus à non esse. ergo. Deniq; sicut in omni genere datur aliquid primum; ita etiam & in mutationibus: prima autem mutatio, est creatio, alia enim esse non potest: igitur quod prius. Reuera, non est transitus de contradictorio in contradictorium, sine mutatione: sed in creatione est huiusmodi transitus, quia est transitus de non esse ad esse: creatio ergo est mutatio: nam teste Augustino 12. de ciuit. dei. omnia creata sunt mutabilia, ex eo, quod ex nihilo facta sunt. Creabile ergo est mutabile, & creabilitas est mutabilitas, & creatio est mutatio. Amplius, quod est accidens creaturæ, non est idem realiter cum ipsa: sed creatio passio, est accidens creaturæ, ad causam scilicet creantem; relatio enim creaturæ accidens est, quia est in puncto relationis, quod est accidens. hoc ipsum confirmat Augustinus lib: 5. de Trinitate, cap: 4. In rebus, inquit, creatis, & mutabilibus, quod non secundum substantiam dicitur, restat, ut secundum accidens dicatur. sed creatio passio, non dicitur secundum substantiam, sed secundum relationem: igitur est accidens creaturæ. Et cap: ultimo eiusdem libri, quod creatura, inquit, de nouo refertur ad deum; non est hoc per aliquid, quod accidat deo, sed per aliquid, quod accidit creaturæ. Itaq; creatio passio, quoad illud reale posituum, quod importat, realiter distinguitur ab ipsa creatura.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

u.

D primum, quamuis tam diu creatura, & creetur, & conseruetur, quam diu sit; dicitur tamen de nouo creari, propter habitudinem rationis ad non esse immediatè præcedens, & propter non esse immediatè præcedentis: conseruari autem, ob habitudinem, & negationem supra dictas, quæ profectò nullam differentiam ponunt in positio reali. Ad primam confirma-

firma.

& conser-
uatio.

firmationem dico, creationem non presupponi à conseruatione; sed secundum rationem tantum, modumq; intelligendi. Ad 2. creatio, & conseruatio sunt indiuisibiles in re pro quocunque signo naturæ, vel durationis: prout, utraq; mensuratur instanti. Ad 2. quicquid Deus creat, immediate conseruat sine aliqua creatura: unde creatura per se, & propriè nihil conseruat, sicuti in proposito loquimur de conseruatione: nam, quemadmodum creatura non est necessaria, ad creationem; sic etiam nec ad huiusmodi conseruationem. sicut enim creatio immediate est à Deo; ita etiam & conseruatio. Ad confirmationem dico, quòd quamuis Deus non cesset, quòd suum reale positium, ab opere creationis, & conseruationis; cessare tamen dicitur à creatione, quia nimirum non amplius creat nouas species, quandoquidem à principio simul omnes creauerit. verumtamen secundum rei veritatem, condita quamdiu sunt, non solum conseruat, sed etiam creat, perpetuò scilicet esse illis largiendo. Ad 3. aut Deus in instanti crearet aliquid, & annihilaret, quod est impossibile; quia scilicet in instantaneis, simul est fieri, & factum esse, & annihilari, & annihilatum esse, atq; ita in eodem idem esset, & non esset. aut in vno crearet, & in alio annihilaret: sed hoc quoq; est impossibile: nam instans non sequitur immediate instans, sed est tempus medium. aut crearet in tempore, & annihilaret in tempore: sed tunc, si creatura esset producta in tempore, esset utiq; in tempore, & non in instanti. aut crearet in tempore, & annihilaret in instanti: sed hoc etiam reputatur absurdum, ne dicam impossibile; haberet enim creatura esse in tempore, & non in instanti: nam quod est in instanti, non est in toto tempore sequenti, nisi per instans tantum. Sed dices, eadem est mensura generationis, & corruptionis: ergo eadem est mensura creationis, & annihilationis. sed creatio est in instanti: ergo & annihilatio.

Præterea, eodem modo videtur posse fieri creationem esse in tempore præcedenti, & annihilationem in tempore sequenti. Dico, illa posse intelligi, seu sumi, vel quantum ad dependentias, quas dicunt, vel pro simultate, quam habet creatio ad primum instans scilicet. primo quidem modo, creatio bene est in tempore: annihilatio præterea, si consideretur, ut habens coexistentiam, ad primum instans, est in instanti: si verò, simpliciter, est in tempore, quòd si admittatur primum argumentum. Adhuc sic respondeo, in illo scilicet instanti, & creari, & conseruari, utpote, quia præseruatur, & à non esse præcedenti, & à non esse etiam: quod tunc inesset, si pro illo instanti in esse non conseruaretur. vulgares verò dicunt, non conseruari, quia minima est conseruatio. unde, creatura dicitur esse in continuo fieri, quatenus accipit esse à creatore, idq; semper; non autem in continuo fieri, sicut motus, vel tempus; non enim hoc modo est in continuo fieri, & corrumpi; successiua siquidem sic dicenda non est.

Ad 4. negatur similitudo, tum quia creatio passio non est via creaturarum, rei veritate, sed imaginatione sola: tum quia generatio est mutatio. Ad confirmationem dico, quòd manente creatura, semper maneat illud positium reale, quod est creatio passio. Quando ergo dicis, creatura semper crearetur, verum quidem est, quantum ad illud positium reale, quod est creatio: quamdiu enim manet, semper accipit creatura esse totale ab alio, non de aliquo, vel de nihilo: & hoc quidem vocatur reale creationis positium, de nouo tamen creari dicitur, ob rationis habitudinem ad non esse immediate præcedens: vel ob negationem prioris esse, quod creatio passio denotat: hoc autem modo creatura non semper creatur.

Ad 5. mutationem, realiter, atq; essentialiter à termino differre, verum est: creatio tamen non est mutatio, sed simplex productio: similiter conseruatio, non est mutatio. Ad primam confirmationem dico, illam non esse creationem, sed generationem, quæ est mutatio ad substantiam, & prior motu, vel mutatione, quæ est ad accidens: sicut, & substantia, prior est accidente, ut habetur 7. met. Ad 2. & tertiam confirmationem dico, illas veras esse, pro mutatione generali, hoc est, pro noua acquisitione. mutatio siquidem sic generaliter dicta, est noua acquisitio cuiuscunq; esse, substantialis scilicet, vel accidentalis,

2.

Conseruare
propriè soli
Deo cōpetit.Creatio à Deo
perpetuò de-
pendet.

3.

Si per instans
potest durare
creatura.

Obiectiones.

1.

2.

Solutiones.

1.

2.

Vulgarium i-
gnorantia.

4.

Quomodo
creatura sem-
per creatur.

5.

Mutatio mul-
tiplex.

ra fuit ab
æterno.

Quomodo
mutatio fit in
creatione.

6.

dentalis, siue ibi inueniatur aliquod potentiale, formæ receptiuum, sicut in compositis, siue non, sicut in simplicibus. hoc sanè modo, cuiuscunque rei creatæ productio, mutatio vocatur acquisitiua, & cuiuscunque esse deperditio, mutatio deperditua. Interdum autem mutatio, est noua actuatio alicuius potentialis, siue illud potentiale duratione, siue natura, præcesserit. hoc autem modo, in omni rei compositæ productione, mutatio habetur. Postremo, mutatio accipitur propriè pro mutatione vnius formæ in aliam eiusdem subiecti. Itaq; in omni creatione, est mutatio primo modo dicta; est enim ibi noua alicuius esse acquisitio. in creatione autem compositorum, inuenitur creatio secundi modi, non autem in creatione simplicium; in compositis namq; est aliquod potentiale, quod est prius natura, actu, siue forma. Qua de causa, cum aliquod compositum creatur illius potentialis, noua fit actuatio. in simplicibus autem, quia carent partium diuersitate, quarum vna sicut actus habeatur, alia verò sicut potentia, non inuenitur alicuius potentialis noua actuatio. Porro, mutatio tertij modi, in nulla creatione inueniri potest: creatio enim, aliquod non præsupponit subiectum, quod de formæ mutatione in formam sit migraturum. Quomodo ergo creatio sit mutatio, dixi. Ad 6. creatio passio, si esset relatio realis creaturæ ad Deum; non ob id tamen accidens creaturæ diceretur, nec essentialiter à creatura distincta esset; non enim esset respectus de quarto genere, sed in eodem prorsus genere cum creatura. Ad Augustini authoritates dico: quod ipse vocet accidens creaturæ, quicquid non spectat ad quidditatum creaturæ conceptum. creatio præterea, & conseruatio cum sint priores, vel saltem non posteriores creaturæ, non dicuntur secundum relationem realem; licet enim aliquis respectus realis ad Deum, creaturam comitetur, vel consequatur; talis tamen respectus, creatio, seu conseruatio dici non potest. Creationem ergo, atq; conseruationem à creatura realiter non distingui, neq; etiam à se inuicem, satis patet.

CAP. VII.

Creaturam fuisse ab æterno, fuit possibile.

Philosophorū
rationes de æ-
ternitate cre-
aturarum.

Creatura po-
tuit esse æter-
na.

Rationes.

Vanquam de hac materia in primo Pymandri disputavi, vbi de mundi æternitate, seu creatione locutus sum; quia tamen locus huiusmodi exigit, vt hæc in medium questio adducatur; non pigebit, quæ dicta sunt, repetere, tum propter loci congruitatem, tum etiam propter materiæ dignitatem. Aristotelis, Commentatoris, Auicennæ, Algazelis, sententia fuit, mundum, quoad suas partes principales, nempe intellectiuas, cælum, materiam primam, ac vniuersi species, æternum esse: quorum rationes in primo libro excussæ sunt, atq; correptæ; iccirco pauca subdenda sunt, lectorem studiosum remittendo ad priorem librum, in quo ex professo de hac re loqui placuit, quemadmodum à principio illius libri, licet conspiciere. Creatio vt dixi, interdum est productio alicuius non de aliquo, interdum verò, alicuius de nihilo, id est, postquam fuit nihil. primo quidem modo, vt dixi ante, philosophis placuit, creationem admittere: sic enim creatio, nullam in creatis nouitatem ostendit: huic enim productioni sufficere putarunt, si aliquid ab alio totaliter producat, non de aliquo, nec de alio, nec de seipso. secundo autem modo, creatio, nouitatem includit, atq; ita secundum fidem, creationem tenemus. Porro, secundum primum modum creaturam, siue mundum, ab æterno potuisse habere esse, sic probo. Agens omnipotens, cuius velle, est infinitum, prout ipsi libuerit effectum suum producere, atq; efficere potest, alioqui, omnipotens non diceretur: sed Deus est huiusmodi agens: igitur potuisset, si voluisset, ab æterno creaturam produxisse, præsertim, cum primus modus producendi non implicet contradictionem ex parte creaturæ. Secus autem est, si res intelligatur secundum posteriorem modum, in quo, aperta est contradictio: fuisse enim aliquan-
do nihil,

do nihil, & esse æternum, est prorsus impossibile. Amplius, si Deus ex necessitate nature mundum produxisset; ab æterno utique illam produxisset: igitur, producendo liberè; id ipsum præstare potuisset: eiusdem planè potentie est voluntas, & natura diuina. Reuera, effectus potentie passivæ, diuinæ productrici potest esse voluntati coævus; sicut patet in toto composito ex materia, & forma, quod materiæ potest esse coævum. potest siquidem Deus, materiam cum forma producere, simul duratione; atque per consequens, compositum totum omnino; nec materiam prius fuisse informem, necesse est. Quoniam ergo diuinæ voluntatis effectus creatura est: igitur, illa potuit diuinæ voluntati esse coæva, atque coæterna. Adhuc, si Deus, quoad se attinet, mundum ab æterno producere non potuit; in causa fortassis fuisset illius electio, respectu futuri, quæ præsupponeret oppositum eius, quod eligitur in volito. sed hoc impedimento esse non poterat diuinæ voluntati, nisi humanæ tantum, quæ sequitur discursum, & consilij deliberationem per tempus conquistam: ergo. Præterea, ex parte creaturæ nullum esse potuit impedimentum, quod minus potuerit esse ab æterno; illud enim esse æternum, vel produci ab æterno, modo sit creabile, non implicat contradictionem, cuius non esse, necessario ordine, non præcedit suum esse. sed non esse creaturæ, necessario ordine non præcedit, nec præcessit ordine nature esse eiusdem, voco autem ordinem nature in proposito eum planè, qui est in re, extra intellectum: ergo potuit esse ab æterno: non enim opus est, quod creatura naturaliter sit prius non ens, in effectum, & in re, quàm ens; sed accidentaliter à primo agente, quodlibet istorum, creaturæ communicari atque largiri potest. Sanè, in nullo ordine essentiali, & per se necessario, primum potest esse secundum, vel prius potest esse posterius, nec è conuerso. hoc in omnibus latissime patet. sed non esse creaturæ, potest esse prius, & posterius ipso esse; nam creatura post non esse, potest creari, & esse, & postquam creata est, potest annihilari, & non esse, unde est idem non esse, quod prius, negat enim idem esse: inter ergo esse, & non esse creaturæ, non habetur aliquis ordo necessarius essentialis; ideo indifferens est ad esse, & non esse. Reuera, inter duo opposita, non est ordo necessarius, atque essentialis, quæ indifferenter à primo agente eadem rei communicari possunt, ad quæ illius rei quidditas indifferenter se habet, ut potè non existens de conceptu ipsius quidditativum aliquid illorum, nec per consequens aliquid ex illis creaturam sibi approprians, atque determinans. sed esse in actu, & non esse in actu, respectu creaturæ, & quidditatis eiusdem, indifferenter se habent: igitur, non ens, necessario ordine, non præcessit ens, siue esse creaturæ. Amplius, si creatura necessario prius fuit non ens, quàm ens, idque ordine nature; in causa utique fuit, quod condita sit ex nihilo. sed creaturam produci ex nihilo, non fuit necesse, sat enim est, non fuisse de alioquo: igitur, non opus fuit prius fuisse non ens, alioqui non esse per se, creaturæ cōpeteret, quod est falsum: nam indifferens est ad utrumque præsentia, atque absentia primi agentis. Iterum, creatura non fit de subiecto, alioqui genita potius, quàm creata diceretur. neque de opposito, oppositum siquidem non fit de opposito, nisi per accidens, ratione subiecti, cui oppositum convenit, quod proposito non convenit: igitur, quod prius: siquidem, quod corrumpit, & destruit alicuius naturam, non est prius natura ordine essentiali, quàm aliud. sed non esse creaturæ naturam destruit penitus, atque perdit: non esse ergo creaturæ, non præcedit illius esse ordine necessario, atque essentiali. Igitur, potuit creatura esse ab æterno. Dicis, Augustinum ad Felicianum scribentem, sic creaturam diffinuisse: Creatura est facta substantia Dei voluntate, ex eo, quod non est, vel aliquando fuit, creatura ergo prius est non ens. Dico, descriptionem huiusmodi non esse universalem, secundum ea, quæ creaturæ convenire possunt; sed particularem scilicet, quatenus convenit creaturæ iam conditæ. Præterea, quod indifferenter se habet ad esse, & non esse, creari ab æterno non est impossibile. sed creatura (quantum ad se spectat) non determinat sibi esse, & non esse, indifferenter se habens ad illa: potuit ergo ab æ-

2.

3.

4.

Quod creatura potuerit esse æterna.

1.

2.

Non esse, non præcessit esse creaturæ.

3.

4.

Quid sit creatura.

5.

go ab æ-

ru produ-
ctio præ-
supponit
personarum
trinitatē.

6.
Quod tempus
potuit esse æ-
ternum.

1.

2.

3.

Candor lucis
esset æternus
si lux esset æ-
terna.

go ab æterno creari. Sanè, quod effectus non sit suæ causæ coævus, in causa est; aut quia illius productio sit mutatiua; aut quia effectus sit successiuus. sed creatio non est mutatiua productio, neque creatura est effectus successiuus: igitur, nullum videtur inconueniens, si sit coæterna, & coæua suo producenti. Amplius, tempus potest esse æternum: ergo, & creatura. Tenet consequentia: nam eiusdem rationis sunt totum, & partes. sed tempus inter res creatas numeratur: igitur, si tempus potest esse æternum, creatura quoque potuit esse ab æterno. Antecedens sic probō: cuiuslibet instanti temporis, & indiuisibili, non repugnat esse initium futuri, & finem præteriti: quodlibet enim instans temporis, est eiusdem rationis cum alio. sed patet satis, hoc, alicui instanti non repugnare, esse nimirum initium futuri, & finem præteriti: nulli ergo instanti repugnat. Sed hoc concessō, tempus potest esse æternum; nam quodlibet instans erit copulatiuum, vel continuatiuum, nullum autem initiatiuum: igitur tempus potuit esse æternum. Præterea, si alicui parti non repugnat, habere partem temporis; ita etiam nulli parti temporis: eiusdem enim sunt rationis. sed tunc ante quamlibet partem potuit alia præcessisse, & sic in infinitum: igitur tempus potest esse ab æterno. Item, sicut tempus potest perpetuari à parte post; ita etiam à parte ante: nam sicut post quamlibet partem, potest esse alia pars; ita etiam ante quamlibet partem, potuit & alia præcedere: nullum enim videtur esse inconueniens, cum omnes temporis partes eiusdem rationis habeantur. De animalium autem generatione simile haberi potest iudicium. Huic verò sententiæ, fauere videtur Augustinus 6. de trinit: cap. 1. Candor, inquit, qui gignitur ab igne, atque diffunditur, est illi coævus, & esset coæternus, si ignis esset æternus. hoc idem dicit de imagine virgulti in aqua. & 10. de ciuit: Dei cap. 30. Si pes, inquit, esset ab æterno in puluere, semper ei subesset vestigium; quod tamen à calcante factum esse, nulli dubium esse potest. & 11. de ciuitat: cap. 4. dicit philosophos modo quodam vix intelligibili, & per consequens modo possibili, contradictionem non implicante, mundum posuisse æternum. Itaque, ex his, alijsque rationibus, atque authoritatibus, nonnullis visum est, mundum ab æterno potuisse fieri, siue creari. Rationes verò his oppositas videre poteris in primo libro, fol. 51. & sequentibus.

CAP. VIII.

Creaturarum productio præsupponit personarum trinitatem.

Creatio præ-
supponit per-
sonarum di-
stinctionem.

Quoniam omne agens, agit sibi simile, actionis autem principium, ex ipsius effectu consideratur; inde est, quod creare, Deo conueniat secundum suum esse, quod est eius essentia, quæ est tribus personis communis: nam creare propriè significat causare, siue producere esse rerum, quod certè commune est toti trinitati. Verum, quia diuinæ personæ, respectu creationis rerum, secundum rationem suæ processionis, vim habent causandi; Deus enim per suum intellectum, & voluntatem, rerum causa dicitur, sicut artifex, rerum artificiatarum; artifex autem, per verbum in intellectu conceptum, & per amorem suæ voluntatis, ad aliquid relatum operatur; hac de causa, creaturarum productio præsupponit omnino diuinarum distinctionem personarum. Pater siquidem verbo suo cælos firmauit, siue creauit, & spiritu oris eius ornauit cælos, omnemque illorum virtutem stabilivit. Vtrum autem personæ productæ sint rationes producendi creaturam, quibusdam minime probatur: aiunt enim creaturarum productionem, necessariò præsupponere productionem personarum in esse producto. Reuera, productio contingentium, necessariorum productionem præsupponit: nam si idem est ambarum productionum principium, & necessaria productio; non cogitur præsupponere contingentem, sed potius contingens, necessariam: igitur, productio creaturæ, quæ à primo agente contingenter proficiscitur, necessariam

Productio per-
sonarum non
sunt rationes
producendi
creaturam.

1.

necessariam eiusdem præsupponit productionem agentis, quam nos vocamus, diuinarum personarum productionem. Amplius, alicuius potentie prior est circa primum, quam secundarium obiectum productionis: igitur, diuinarum productionis personarum, cum sit circa primum obiectum, hoc est, diuinam essentiam, prior est, quam productionis creaturarum, quæ est diuini intellectus, atque voluntatis, secundarium obiectum; prior namque est natura diuinæ habitudo ad propria supposita, habitudo, quæ ad alia extrinseca refertur: etenim, nature habitudo ad supposita, ad esse spectat; esse verò prius est quam operari, & actus secundus. habitudo præterea huiusmodi, est necessaria, intima, proxima, atque essentialis: extrinseca verò contingens, & remota. sed diuinarum personarum productionis est talis; creaturarum verò est contingens: ergo quod prius. Iterum, creatio, patris præsupponit suppositum, quod quidem relatione, quæ est simul natura cum passiva verbi productione, in esse constituitur; idem enim est actiua generatio, & paternitas, & passiva, & filiatio: productionis ergo creaturarum, verbi diuini productionem præsupponit, sicut effectus posterior, priorem præsupponit ab eodem principio, non quidem sicut suam causam. sic calefacere præsupponit illuminare. unde quamvis utrumque ab eadem causa emanet; neutrum tamen est causa alterius. Itaque, productionis personarum, respectu creationis creaturarum, causalis dici non potest, nisi fortassis eo modo, quo effectus, vel quasi effectus prior, respectu posterioris causæ habet rationem. Pater ergo, prius origine creat, quia est à se: filius verò, secundò, quia est à patre: at, spiritus sanctus tertio, quia est ab utroque, simul tamen natura, atque eadem creatione. huiusmodi autem ordo, ex parte creature non sumitur; sed ex parte potius suppositorum creantium, ex quibus secundum est à primo, tertium verò ab utroque: igitur, personæ productæ non sunt rationes, quibus pater aliquid producat extrinsecum. nam si per impossibile non essent in diuinis productæ; adhuc creaturarum productionis non esset neganda; Omnis quippe ratio operandi, conuenit operanti ut quo: sed suppositum, ut quod alicui conuenire non potest, est enim incommunicabile, & ut quo, & ut quod, quemadmodum in primo libro demonstraui. Supposita ergo diuina productæ, non sunt causa, siue ratio, aut principium operandi, seu producendi. siquidem omnis ratio operandi, dat aliquod esse ipsi operanti: sicut calor, dat esse calidum, se calefacienti. sed verbum in diuinis, aut spiritus sanctus, non præstant patri virtutem essendi; nam pater non est sapiens, sapientia genita, ut dixi: ergo quod prius. Amplius, omnis notitia, quæ est in filio, à patre illi communicatur, cui filius addit respectum originis, filiationis ad patrem, qui certè non est aliqua notitia formaliter: sed pater, secundum respectum originis, præhabet, quicquid filio communicat, & spiritui sancto, nempe perfectam notitiam, perfectumque amorem: non possunt ergo personæ diuinæ productæ patri esse causa producendi; id quippe, patri non potest esse principium productiuum, quod pater habet, ut productum, sed pater habet filium, & spiritum, ut personas à se productas: non sunt ergo patri principium producendi. Quare, si per impossibile, in diuinis unum tantum esset suppositum; neganda non esset productionis creaturarum: verum tamen est, ut dixi, creaturam, quantum ad suum esse possibile, necessario præsupponere diuinarum productionem personarum: inaque enim potentia operatiua, vel productiua, prius habet actum operandi, circa obiectum primum, quam secundarium: igitur, intellectus diuinus, prius operationem habet intelligendi suam diuinam essentiam, primum ipsius obiectum, actumque verbi producendi, quam circa obiectum secundarium creabile. sed in illo priori, natura diuina filio communicatur à patre, & spiritui sancto ab utroque: secundum ergo esse intellectum, & possibile, creature productionem, diuinarum præcedit productionis personarum. Adhuc, quod est ens simpliciter necessarium, atque independens, natura prius est ente diminuto, siue ente secundum quid. sed quodlibet diuinum suppositum est ens necessarium simpliciter; creatura verò est ens secundum quid, atque diminutum: secundum

ru produ-
ctio præ-
supponit
personarū
trinitatē.

2.

3.

Pater prius o-
rigine creat.

4.

Vt quo &
quod.

5.

6.

7.

rū produ- cundū ergo esse intelligibile, creaturæ productio, diuinarum præsupponit productio-
ctio præ- nem personarum; Deus siquidem in priori naturæ, diuinas producit personas, atq; pro il-
supponit lo priori, nondum aliquod extrinsecum intelligit. verū, diuinis productis personis, in
personarū secundo signo, creaturæ intelliguntur ab ipso, habentq; primò esse possibile, atq; per di-
trinitatē. uinam essentiam, personis iam productis representantur. id autē fieri non dicimus, quia
In secundo si personæ productæ, rationes sint causales, vel formales intelligendi, ut dictum est; sed
gno intelligū potius, ob causas iam proximè dictas. Quomodo ergo creaturæ productio, diuinarum
tur creaturæ. præsupponat productionem personarum, dixi: sed restant aliqua argumenta exami-
nanda.

CAP. IX.

*Creaturæ productio, non præsupponit diuina-
rum personarum productionem.*

Quod est essentiale in diuinis, prius utiq; est notiale: absolutum enim, pri-
us est respectiuo. sed producere creaturam, est aliquid essentiale, & com-
mune tribus, ut potè commune velle diuinum; personam verò producere,
est notiale, & respectiuum: productio ergo creaturarum non præsuppo-
nit necessariò productionem diuinarum personarum. Reuera, sicut prin-
cipium ad principium se habet; ita planè, operatio ad operationem. sed principium cre-
atura productiuum, prius est principio personæ productiuo; nam illud est essentiale,
& perfectio simpliciter, istud verò est notiale, & respectiuum: ergo quod prius. Am-
plius, si creaturæ productio, diuinorum productionem suppositorum, necessariò præ-
supponeret: actio ergo, qua creatura producta est, non vna quidem, sed triplex repu-
tabitur. Tenet consequentia: nam actiones sunt suppositorum, sed supposita tria sunt: in
creatura ergo creatione, non vna erit, sed triplex actio producendi, quod est falsum.
Profectò, si vna tantum in diuinis persona inueniretur; in ea utiq; esset plenitudo sapi-
entiae, atq; potentiae, & ex consequenti potestas creandi omnia: productio ergo creatu-
ræ non præsupponit necessariò diuinarum personarum distinctionem. Amplius, si pro-
ductio creaturarum, distinctionem diuinorum suppositorum necessariò præsupponit: i-
gitur, productio creaturarum, personarum ostenderet productionem; atq; ita philoso-
phi, qui secundum rationem naturalem, creationem rerum perscrutati sunt, ad diuina-
rum distinctionem personarum, facile pertingere potuissent, quod est falsum: ergo quod
prius. Item, contra illud, quod pater origine prius creat, sic arguo. Eo pater creat, quo
dicit: ipse enim dixit, & facta sunt: sed pater dicit verbo, auctore Augustino 10. de
ciuitat: Dei: ergo creat verbo. Planè, illo creat pater, per quod omnia facta sunt: sed
per verbum omnia facta sunt: Omnia, inquit Ioannes, per ipsum facta sunt: ergo per
verbum creat, & non ante verbum. Adhuc, artificiatum ab artifice, sua arte, seu prin-
cipio quo, producitur: sed verbum diuinum, est ars omnipotentis Dei, teste Augustino
6. de trinitate, quemadmodum etiam in primo libro latius disputauimus: ergo quod prius.
Creaturæ ergo productionem, non præsupponere diuinarum distinctionem personarum,
nec patrem prius origine creare, dixi.

CAP. X.

Soluuntur Argumenta.

Quamvis essentialia ad intra, notialibus priora sint; ad extra tamen, sicut est creare, necessario præsupponunt notialia. Quamobrem, licet, intelligere, & velle, absolute accepta, priora sint notialibus; non tamen intelligere, aut velle creaturam. Ad confirmationem dico, principium vtriusque productionis, idem esse, saltem aliquid essentialiale; atque absolutum: illud autem principium prius natura, circa obiectum primarium, nempe diuinam essentiam, suam habet operationem, seu productionem, quam circa secundarium, hoc est, creaturam. Ad 2. quamvis creatio sit trium suppositorum, sicut vltimò denominatorum; non tamen secundum ista numerantur supposita; sed magis, secundum principium essentialiale, quod est idem tribus. proinde, creatio est eadem in tribus: essentialius enim, atque immediatius, principium respicit, quam suppositum, quia scilicet, suppositum non est, nisi per principium. Ad confirmationem dico, quod licet secundum rei veritatem, creaturæ productio, productionem præsupponat intrinsecam, quæ ponitur in natura diuina; nihilominus, si per impossibile vnum poneretur suppositum absolutum; utique esset omnipotens ad producendam creaturam. Ad 3. si creaturæ productio, instar disgregationis, albedinem præsupponentis, sic diuinus præsupponeret personas; absque dubio, philosophi per naturalem rationem ad trinitatis cognitionem attigissent: sed non ita, ut dixi, creaturæ productio, intrinsecam in diuinis, productionem præsupponit. id autem, propter humani intellectus imbecillitatem, dicimus accidisse: trinitatis enim mysterium, captum superat humanæ mentis. Ad 4. dixi in primo, dicere, ibi non accipi pro creare, vel producere, sed pro manifestare potius effectiue: perinde enim est, patrem, verbo dicere, ac patrem, verbo à se producto, creaturam manifestare: declarat siquidem effectiue, & declarando, facit creaturam: ipsum autem declarare, non est facere, sed concomitatur tantum. Ad confirmationem dico, per verbum omnia facta esse: non quidem sicut per rationem agendi ipsi patri; sed sicut per suppositum creans cum patre. Ad 5. ars est nomen commune tribus personis diuinis; verbo tamen diuino proprie attribuitur, ob similitudinem sui modi procedendi per modum intellectus. Quando ergo arguitur, per suam artem artificem operari; verum quidem, per artem formaliter sibi existentem; quomodo etiam pater operatur, per sapientiam, qua formaliter sapit: verbum autem non est sic sapientia patris, ut dixi paulò ante; sed est ars subsistens producta, & à patre supposititaliter distincta: tali autem arte, nullus artifex, sicut principio quo, agit, aut agere potest. Quomodo ergo productio creaturæ, diuinarum præsupponat productionem personarum, atque quomodo pater omnia fecerit per verbum suum, dixi. Laus tibi sit semper sancte Pymander, qui cum tuo verbo lucido, & spiritus numine, omnia condidisti, disponis, atque sustentas, dissimulans peccata hominum propter poenitentiam. Anno 1572. 22. Nouembris, hora noctis secunda. Tuderti in monte sancto, ipso die sanctæ Cecilie virginis, & martyris, die sabbathi.

1.

2.

3.

4.

Quomodo
per verbū de-
us facit omnia.

5.

DE ANGELORVM NUMERO.

MERCURIUS.

Fabricauit septem gubernatores.

Commentum V.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

NGELOS, spiritusq̃ cœlestes, qui suis circulis mundum cõ-
plectuntur, & regunt, tum ex philosophorum libris, tum etiam
ex diuinis literis, in rerum natura inueniri, atque à Deo condi-
tos esse, qui est omnium rerum causa effectiua, in hoc quarto
Commento ostendere, atque propalare curauim. insuper nonnullas
de creatione quæstiones, & dubia, quæ huic negotio deferuire
videbantur, adduxi, & soluere satagi. reliquum ergo nobis est,
alia sanctorum secreta, atque ministeria angelorum speculari,

& primum ipsorum numerum, ad quod agendum, nos hortatur sapientissimus Mercu-
rius. Neinceps, inquit, septem fabricauit gubernatores, qui circulis suis mû-
dum sensibilem complectuntur. Ex hoc autẽ non licet arguere secundum Trisme-
gisti sententiam, septem tantummodò angelos esse, quemadmodum antea dixi; sed pla-
netarum numerum, virtutemq̃ ostendit: numeri quoque septenarij, ab omnibus prope-
modum celebratissimi antiquitatem, & excellentiam manifestat. Hoc planè numero, v-
niuersa ferme reguntur: quamobrem non temerè, septem numerantur gubernatores,
quorum oblationibus mundus quasi vniuersus agitur, & disponitur. siquidem, vt primũ,
de natura humana loquar, septenarius numerus, ad homines gignendos, & conforman-
dos pertinet: primis enim septem diebus, semen coagulatur & idoneum redditur, ad ca-
piendam figuram. septima hora post egressum ab utero decernit, an sit infans victurus.
à septimo die nomen illi imponitur, tanquam salutis eius tunc primum confidendum sit:
autho: philosopho 7. de animalibus. post septimum mensim fiunt dentitiones, & incipi-
unt dentes emergere è mandibulis. post annum septimum, primis dentibus cadentibus,
alij subnascuntur, ad solidum cibum apti. septimo anno etiam absoluitur plenè integri-
tas loquendi, vnde septem vocales sunt apud Græcos in usu: Annis bis septem, pueri pu-
bescent, & sit initium generationis: Annis ter septenis, sit robusta gentura. septimo se-
ptenario annorum, prudentia, & lingua consumatur 7. Polit: & septem septies re-
duplicati, faciunt ætatem, quæ proprie perfecta est. Cùm verò decas illi septenario iun-
gitur, id est, decies septem anni computantur, id est, 70. hæc est meta viuendi secun-
dum phisicos: & hic terminatur spaciũ vitæ humanæ perfectum, quod, quisquis ex-
ceßerit, vacat soli exercitio sapientiæ, ab omni officio vacuus, vt dicit Macrobius. Me-
dici quoque aiunt, arterias, numero septenario includi. Item, in morbis, septimus di-
es, maiora continet vitæ discrimina; ideo illi hunc maximè obseruant, & septimos dies,
iudiciales appellant, quoniam, vt ait Cornelius Celsus, tunc de illis iudicatur. Et Hip-
pocrates, septimum diem efficacissimum existimat. Et liber Galeni de diebus criticis, in
quo tradit septimum diem omnibus iudicialibus antecellere potentia, & nobilitate. Et si-
cut septimus est decretorius in morbis; ita per omnem vitam septimus quisque annus, est
periculosus, & inter hos ann: 49. quem complent anni septies septem. & ann: 63. quem
hebdomada 9. complent. huiusmodi autem annus ab Ægyptijs Androclas appellatur,
eò quod frangat omnem viri substantiam. Summus modus adolescendi, est septem pe-
dum: & quibus decretum est mori inedia, septimo die moriuntur. Septem sunt intra ho-
minem, quæ à Græcis nigra membra vocantur: lingua, cor, pulmo, iecur, lien, renes duo.
septem item alia cum venis, & meatibus, quæ singulis adiacent, ad cibum, & spiritus re-
ciprocationem destinata: guttur, stomachus, aluius, vesica, & intestina principalia tria,
discipium, mesenterion, hira. Septem sunt quoq̃ gradus in corpore, qui dimensionem al-
titudinis ab imo in superficiem complent: medulla, os, neruus, vena, arteria, caro, cutis.
in aperto item septem sunt corporis partes: caput, pectus, manus, pedesq̃, & puden-
dum. Item, quæ diuiduntur, non nisi septem compagibus iuncta sunt, vt in manibus est,
humerus, brachium, cubitus, vola, & digitorum nodi terni. in pedibus verò femur, ge-
nu, tibia, pes ipse, sub quo vola est, & digitorum similiter nodi terni. Et quia sensus, e-
orumq̃

Septenarij
numeri digni-
tas.

Septenarius
in natura hu-
mana.

Aristoteles.

Macrobius.
Medici.

Cornelius.
Celsus.
Hippocrates.
Galenus.

Androclas.

Nigra mem-
bra.

Septenarius
numerus in
sensibus.

orumq; ministeria in capite natura, velut in arce constituit; septem foraminibus sensuum celebrantur oris officia, deinde oculorum, narium, & aurium. Quare, numerus hic totius fabricæ dispensator est, ac dominus. Facit itaq; hic numerus humani corporis structuram nobiliorem: facit & cœlestia vagantium planetarum septenario venustiora, quibus hæc structura regitur & temperatur; unde illorum septem gubernatorum effigiem præferens, eorundem seruitutem protestatur. Cui ergo quærit Alexander, unde fiat, quod septimestres infantes sint vitales, & octimestres moriantur, respondet: septenarij perfectione id euenire, ut Pythagore probatur testimonio, & consentiunt arithmetici. Esse verò septenarium perfectum, & (ut ait Cicero) omnium rerum nodum, inde censemus, quippè geminam vim obtinet vinciendo, quia ambæ partes eius vincula prima sortitæ sunt, ternarius, cum vna medietate, quaternarius cum duabus. Porro, is est perfectus numerus, qui ex pari consurgit atq; impari, foemina scilicet, & mare. Quodsi hæc virtus alijs minoribus numeris inest, ex septenarij numeri partibus inest: totus etiam impar numerus primus, ternarius est: totus par, quaternarius, ex quibus duobus consurgit septenarius. Apud sanctas scripturas celeberrimis laudibus hic numerus veneratur, atq; non paucorum mysteria diuinorum obtinet. Inprimis, septimo die quieuit mundi artifex ab opere, quod in mundi fabrica patrarat, illiq; septem dies, septem mundi ætatibus respondent. Prima namq; humani generis ætas, primo diei comparatur, quo fecit deus lucem. sic homo cum primò nascitur, exit ad lucem, primamq; agit ætatem, quæ infantia dicitur. hæc tēditur ab Adam vsq; ad Noe generationibus decē, quasi vespera huius sit diluuiū; quia & infantia nostra, tanquā obliuionis diluuiū deletur, & incipit mane temporibus Noe. Secunda ætas, tanquā pueritia tenditur vsq; ad Abraham, generationibus decem: & hæc cōparatur secundæ diei, qua factū est firmamentū inter aquā, & aquam. hæc ætas diluuiū non deletur, quia pueritia nostra obliuione non tegitur. huius vespera est confusio linguarum in eis, qui turrim ædificabant, & fit mane ab Abraham. Tertia ætas est adolescentia, quæ comparatur tertiæ diei, qua ab aquis terra separata est, & porrigitur vsq; ad Dauid. huius vespera est in populi peccatus, quibus diuina mandata præteribant, vsq; ad malitiam pessimi regis Saul, & inde fit mane regnum Dauid. Quarta ætas est iuuentus, quæ omnium est ætatum firmamentum atq; ornamentum; ideo quartæ diei cōparatur, in qua facta sunt sydera in firmamento: hæc porrigitur vsq; ad captiuitatem Babylonis. huius vespera fuit in peccatis regum, quibus illa gens meruit captiuari atq; seruire; & fit mane transmigratio in Babyloniam. Ætas quinta est, declinatio à iuuentute in senectutem, nondum senectus, necdum iuuentus, hanc greci vocant *πρῆσβυτην*. Et reuera, sic ista ætas à regni robore inclinata est, & fracta est in populo iudeorum, quemadmodum homo à iuuentute fit senior. hæc comparatur quintæ diei, in qua facta sunt in aquis animalia & volatilia cœli, quia illi homines volare ceperunt in alias regiones, incertam sedem habentes. sic etiā homo, prima ætate habet lucem fidei: secunda firmamentum disciplinæ, quia discernit inter aquas superiores & inferiores: tertia fert fructum bonorum operum, arida, à perturbationibus maris liberata: quarta, in firmamento disciplinæ, spirituales intelligentias, velut sydera micantia producit. veritas tanquam sol fulget in anima, & luna, & stellæ, id est, aliæ intelligentiæ spirituales illuminant huius vitæ obscuritatem: quinta verò ætate, in actionibus turbulentissimi seculi laborat, ac animalia viuā, id est, actiones fortissimas parit. huius ætatis quasi vespera est multiplicatio peccatorū in populo iudeorum: mane autem fit prædicatio euangelij, & finitur ætas quinta, & incipit ætas sexta, in qua senectus veteris hominis apparet. hæc enim ætate, illud carnale regnum vehementer attritum est, quando & templum deiectum est, & ipsa sacrificia cessauerunt. in ista autem ætate, tanquā in senectute veteris hominis, homo nouus nascitur; ideo rectè comparatur sextæ diei, in qua homo creatur, & cæterorum animalium dominus declaratur. sic sexta ætate, præ-

Alexander.

Pythagoras
Arithmetici.
Cicero.Septenarius
est omnium rerum
nodus.Septenarius
numerus apud
sacras scripturas
celeber
est.Septem æta-
tes.
Prima.

Ætas secūda.

Ætas tertia.

Ætas quarta.

Ætas quinta.

Ætates ad mo-
res comparan-
tur.

Ætas sexta.

ro septe-
nario.

Ætas septima

Septem pecca-
ta Cain.

Qui occiderit
Cain, septu-
plum punie-
tur.

Septem signi-
ficat vniuer-
sitatem.
Homerus.
Maro.

Septem plage
filiorum Isra-
el in deserto.

Septem in scri-
pturis.

Septem sapiē-
tes Græciæ.

septuagesima

Pythagoras
laudabat hūc
numerum.

ducit terra animam viuam, id est, de ipsa stabilitate mentis suæ bonas cogitationes, ma-
sculum & foemnam, id est, intellectum & actionem. huius ætatis vespera, est defectus
fidei, sicut scriptum Lucæ 18: Putas, veniens filius hominis, inueniet fidem in terra? Ma-
ne est aduentus domini in maiestate, & comparatur diei septimo, in quo deus requieuit
ab operibus suis: ipse enim requiescere dicitur, quia posthæc omnia opera, requiem no-
bis præstabit. Septenario ergo numero mundi structura composita est: humani generis
ætas distributa, & regitur: hebdomada tanto dierum circulo clauditur, singulos dies
singulis rectoribus distributos, atq; dicatos gerens. De hoc quoq; numero extant & alia
amplissima scripturarum testimonia. In Genesi, Cain septem scelera commisit, cap: 4.
Primò, quia in sacrificio domini non rectè diuisit. Secundò, quia fratri rectè diuidenti
inuidit. Tertiò, quia correptus à domino, non audiuit. Quartò, quia fratrem dolo circū-
uenit. Quintò, quia occidit. Sextò, quia deo quærenti procaciter respondit. Septimò,
quia conuictus desperauit. Item: Qui occiderit Cain, septuplum punietur. Aquila se-
ptemplerum: Symmachus hebdomada, id est septenarium numerum, septuaginta septē
scelera exoluet. Septenarium itaq; numerum, alij ad genera poenarum, occisori ipsius
Cain inferenda referunt; alij ad generationem septimam, qua natus est Lamech occisor
Cain, vsq; ad septem generationes: septies ergo ille vindicabitur qui occiderit Cain, id
est, septima ætate de eo sumetur supplicium: vel septuplum, id est, æternaliter: septe-
narius enim numerus vniuersitatem significat. Vnde illud Salomonis: Septies in die
cadit inelus. Et Dauid: Septies in die laudem dixi tibi. Et septem vitia eiecta sunt ex
Magdalena. Vnde illud Homericum: Ter beati Græci, & quater, qui tunc prodire. Vn-
de Maro: O terq; quaterq; beati: quod iuxta Thucidadem idē sonat, quod prorsus, & o-
mnino. Restat domini sententia in euangelio palam loquentis Matth: 18. Non dico tibi vs-
que septies, sed vsq; septuagies septies. quod Augustinus in lib. de verbis domini, vniuer-
sitatem significare ostendit. Septem animæ fuerunt cum Noe in arca. Septem diebus ve-
scebantur azimis, Exod: 12. Septem lucernæ super vnum candelabrum, Exod: 25. Se-
ptē gentes eiiciendæ de terra promissionis. Septē plagis flagellati sunt filij Israel in de-
serto. Prima, in sepulchris concupiscentiæ, Num: 1. Secunda, in Datan, & Abiron, Num:
16. Tertia, quando egressus est ignis. Quarta, in murmuratione. Quinta, in serpentibus
ignitis. Sexta, in Belphegor. Septima in Phinees. In Isa: Septem mulieres apprehen-
dunt virum vnum. Septem spiritus dona requiescunt in Iesu. Septem persecutiones Da-
uid. Naman septies in Iordane lauit se. Septies puer oscitauit. Septem Ecclesiæ in Apo-
calypsi. Septem candelabra aurea. Septem stellæ in dextera filij hominis. Liber signa-
tus septem sigillis. In vno lapide septem oculi, secundum Zachariam. Septem Græcorū
sapientes, Thales, Pythagoras, Bias, Solon, Chilo, Periander, Cleobulus. Sapientia adi-
ficauit sibi domum, & excidit columnas septem. Septem diebus luxerunt mortem Iacob.
Septem hebdomades sanctæ Pentecostes numerum complent: & iubileus, annus remis-
sionis, tubarumq; clangentium, hoc numero textitur. In septimo quoq; mense figuntur ta-
bernacula: & hebraeus cum sex annis seruiuerit, septimo liberabitur. Septem diebus fe-
bres ardentissimæ, iuxta Galenum, vires suas exerunt. Septimo anno libera erat humus
ab agricolæ laboribus. Soluta est captiuitas anno septuagesimo. Septimus ab Adam E-
noch mortem non vidit, mysterium Ecclesiæ representans. Septimus ab Abraham Moy-
ses legem accepit. Septuagesima septima generatione ab Abraham Christus mundo ap-
paruit. Itaq; numerum septenarium magnæ religionis fuisse, tum apud sacros, tum etiam
gentiles, latissimè patet. Quam ob causam Aulus Gellius lib. 3. & Macrobius libr: 1. in
somnia Scipionis, persecuti sunt, quantum in cælo, quantum in mari, quantum in homi-
nibus valeat. Pythagorici hunc numerum, ut Chalcidius inquit, laudabant, tanquam o-
ptimum & naturalissimum, & sufficientissimum: ex pari namq; & impari consurgit,
par autem numerus, teste Euclide, est, qui bifariam diuiditur; impar, qui bifariam nō
diuiditur.

diuiditur. Ternarius non modò non b. fariam, sed nec in nullos potest numeros diuidi; unitas enim numerus non est, quia ternarius in geminos distinguitur, & primus quaternarius duas unitates nactus est, teste Macrobio, & Augustino 11 de ciuit. dei. cap. 31. ideo sæpe pro vniuersitate ponitur. Quoniam igitur numerus septenarius est optimus, naturalissimus, sufficientissimus, ab omnibusq; celebratissimus; non temere Pymandru, septem fabricasse gubernatores, id est septem planetas, Mercurius prudentissimè scribit. De quibus profectò in quarto libro disputaui: nunc autem disputabo de angelorum numero, an septem sint, plures, vel pauciores, necne; idq; diuinis illis spiritibus opem nobis pie ferentibus.

CAP. II.

*Angelorum numerū, motuum atque mobilium
numerum superare.*

Vemadmodum paulò ante recitauimus, ex sententia Mercurij, angelorum numerus numero stellarum cõparatur: Dinumeratae sunt stellæ, inquit, Mercurius de secundum eos, qui habitant illas, deos. Itaq; ut Mercurius sentire numero angelorum videtur, magnus, & propemodum infinitus est angelorum numerus. hoc idem ex Platone colligere licet, sicuti dixi adducendo Platonis testimonia, quæ constanter de angelis loquuntur. Ex Timæo, Dii deorum, inquit, &c. Et in Phædro, angelorum exercitus atq; agmina, Iouem sequentia describit. Et in quarto de Repub: dicit, angelos hominum esse custodes, quos deorum nomine vocat. Clarissima, firmissimaq; ergo est apud Platonem doctrina, magnam ferèq; innumerabilem angelorum esse multitudinem, qui cælum habitant, atq; rerum gerendarum curam habent. Qui ergo volunt dicere angelos, rerum species, Platonem posuisse; quàm maximè aberrant a Platonis theologia, qui planè, ut in primo dictum est tractatu de ideis, dei rationes in diuina mente æternaliter existentes, ideas appellauit. Angelorum quoq; numerum, diuina scripturæ protestantur, Danielis 7. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Et Dauid 68. Currus dei decem millibus, multiplex millia. Iob putat angelorum numerum propemodum esse sine numero: Nunquid est, inquit, numerus militum eius? In euangelio, duodecim angelorū legiones se posse habere, dominus Iesus profitetur, & multa eiusmodi in sanctis inueniuntur scripturis. Magnum ergo esse angelorum numerum, tum ex diuinis sanctisq; scripturis, tum etiam ex Mercurio, & ex Platone, philosophiæ atq; philosophorum ferme omnium principibus, clarissimè constat. Quod etiam confirmat Dionys: cel: hierarch. cap: 9. Multi sunt, inquit, exercitus supernarum mentium, infirmam, & constrictam excedentes nostrarum materialium numerorum commensurationem. Sanè, si in rerum creatione vniuersi perfectionem deus benedictus intendebat, atq; quantò aliqua perfectiora, eò plura condidit; sic corporum incorruptibilium multitudo, corruptibilium multitudinem, numero quasi incomparabili superat: tota namq; sphaera ætiorum atq; passiuorum cœlestibus corporibus comparata, nihil, vel saltem modicum quid reputatur. Itaq; magnum esse angelorum numerum patet. Reuera sicut pro conseruando causandoq; motu primo, necessarium est omnino primum mouēs, omnibus modis immobile; ita etiam pro diuersitate motuum, diuersi ordinati sunt angeli: quilibet enim motus planetarum diuersimodè vagantium, à proprio agitur motore. Quot sunt ergo astrorum lationes; tot quoq; motores numerantur. Verum ex numero motorum, angelorum, siue intelligentiarum multitudinem metiri non licet: nam etsi tot motores habeantur, quot sunt astrorum motus atq; lationes; tot quoq; esse intelligentias, non plures, aut minores, asserere confiteriq; non expedit: non enim angeli propter motū,

aut mo-

Scripturæ de
numero ange-
lorum.

Dionysius de
numero ange-
lorum.

numerus.

Quod angeli
non sint pro-
pter motum.

Finis angelo-
rum non est
mouere orbes

Intelligentia-
rum beatitudo.

Arist. opinio.

aut mobilia creati sunt; sed mobilia, & motus propter angelos, alioqui corpora celestia angelis essent nobiliora, quod est falsum: nam finis nobilior est his, quæ sunt ad finem. Præterea, substantiarum siue intelligentiarum vita, est intelligere & amare summum ens, unde beatitudinem consequuntur, non mouere orbes, quorum actio est extrinseca: & beatitudini intrinsece conducit nihil, alioqui primi entis contemplatio, plenam perfectamque beatitudinem præstare non posset, quod planè impium est dicere. Explodenda est ergo illorum sententia, qui aiunt: si angeli non mouent orbes, ociosos fore, illorumque finem motum orbium esse. Etenim, substantiæ separatæ, cum naturæ nobilitate omnibus prorsus corporibus præstent; non video, quomodo ob illorum motus actiones quæ beata dicende sint; licet intelligentiæ motrices, secundum habitudinem causarum magis minùsq; vniuersalium, ad effectus huiusmodi producendos dispositæ sint. Si præterea, supra vltimum cælum sunt entia, optimam & beatissimam vitam agentia, ubi non est tempus, neque motus, nec quicquam huiusmodi; & inter illa, est vnum primum & summum ens, à quo & cætera entia, vitam, beatitudinem, atque perfectionem mutant, idque gradatim, secundum distinctos naturæ gradus, quos ipse sortitæ sunt; profectò illa in mouendis orbibus non occupantur, neque ea otio torpere putandum est, alioqui à vera beatitudine quàm longissimè aberrarent. Sunt ergo alia entia, præter motores orbium, atque primum mouens, quæ quidem intelligentiæ appellantur. siquidem, non omnis substantia immaterialis, alicuius motus cælestis fons, necessariò dicitur: sunt enim aliquæ substantiæ separatæ, cælestibus motibus altiores atque sublimiores. Porro, philosophus 12. met. com. 47. sic ait: Si nullam possibile est dicere lationem non ordinatam ad astra lationem, omnem autem substantiam impassibilem, secundum se optimum finem sortitam esse. sed mouere orbes, est optimus finis: nulla ergo erit præter has altera natura. si enim essent aliæ; mouerent utique, tanquam finis existentes lationis: sed alias quidem esse lationes, impossibile est, præter dictas. hoc autem existimare ex latis, rationabile: nam si omne ferens, lati gratia natum est, & latio omnis, lati alicuius est; nulla utique latio sui gratia erit, nec aliud utique lationis, sed astrorum gratia: nam si fuerit lationis gratia; & illam alterius oportebit esse. Quare, cum non sit possibile ire in infinitum, finis erit latorum aliquod diuinorum corporum. Hæc Aristotelis ratio, omnibus modis sacræ aduersatur scripturæ atque veritati. Itaque magna, & penè infinita est intelligentiarum multitudo, quod etiam à multis philosophis non est alienum.

CAP. III.

Angelorum numerum, motuum, atque corporalium rerum, non superare multitudinem, argumentis ostenditur.

1.

2.

Vantò aliquid vni vicinius est, tantò magis sapit vnius naturam: & ex consequenti, minore numero clauditur. sed intelligentiæ inter alias creaturas, naturæ nobilitate deo proximiores sunt, deus autem est maximè vnus: igitur intelligentiæ paruo in numero continentur. Sanè, numerus est species quantitatis, sequiturque continui diuisionem: sed in angelis non est quantitas, sunt enim substantiæ corporeæ: nullo ergo vel paruo numero gaudent. Amplius, intelligentiarum multiplicatio, radiorum multiplicationem æmulatur, authore Dionysio, de diuinis nominibus, cap: 4. Propter radios, inquit, diuinæ bonitatis subsistunt intelligibiles, & intellectuales substantiæ: sed radius ex diuersitate multiplicatur recipientium, quæ profectò in angelis esse non potest, ob diuersitatem materiæ, quia incorpo-

incorpo-

incorporei sunt : continget ergo illis , ob diuersitatem motuum atq; mobilium. tot ergo sunt angeli, quot motus habentur in cœlis. Reuera, proprius intelligentiarum effectus, est cœlestium corporum motus , qui paruo numero continentur : angelorum ergo numerus magnus censeari non potest, sed minimus potius. Adhuc, multiplicatio indiuiduorum, ex materia qualitate proficiscitur : sed in angelis quidem, materiae locus non datur : nec ergo indiuiduorum multitudo. Quòd si dixeris, singulis quibusdam angelis, singulas species assignatas esse , id quoq; dubitatione non caret ; nam speciei ornatus , est indiuiduorum multitudo, frustra q; multiplicantur species, si indiuiduorum numero careant. Item, si plures sint angeli, quàm orbium motores : igitur non omnes sunt beati atq; perfecti : angelorum enim beatitudo atq; perfectio, in hoc potissimum versatur , vt deo quàm simillimi fiant quod certè per motum orbium illis contingit , in quibus mouendis , deo simillimi fiunt, Deus siquidem est primum mouens, primi mobilis , vt omnes propemodum testari videntur. Non sunt ergo plures angeli, quàm motores orbium.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

AD primum, verum quidem est, intelligentias deo proximiores esse , idque ob naturæ nobilitatem, deiq; naturam æmulari maxime , quatenus scilicet simplicis sint naturæ , absq; multiplici compositione ; ob id tamen in minimo numero contineri , nequaquam necesse est : nam & in natura diuina nō vnus tantum, sed tria inueniuntur supposita. Itaq; dignitas vnitatis , non personarum numerum, sed simplicis respicit naturæ puritatem. Cum ergo angeli naturæ puritate, perspicacia, intelligentiaq; deo quàm simillimi sint ; ideo deo viciniores atque proximiores esse dicuntur. Ad confirmationem dico, in angelis non inueniri numerum, qui causatur ex diuisione continui, quemadmodum est quantitas discreta ; sed ex formarum distinctione, quatenus multitudo est de transcendentibus. Ad 2. negatur similitudo : angelorum enim multitudo, siue multiplicatio, secundum materiam accipienda nō est ; sed potius secundum diuinam sapientiam, diuersos immaterialium substantiarū ordines statuentem : sapientissimi enim artificis est, varios rerum ordines prudenter excogitare, atq; ad esse perfectum posse deducere. Itaq; Deus benedictus instar sapientissimi architecti, domum suam, varijs formarum generibus ornare disposuit ; idq; sine subiecti aut materiae alicuius adminiculo, quod profectò ad primum tantummodo spectat opificem : nam ceteri artifices in operando, materia , siue subiecto indigent ; sunt enim imperfecti, atq; finita limitataq; naturæ. Ad probationem dico, rationem illam acceptandam, atq; amplectendam non esse, ob eas certè rationes , quas paulò ante adduxi : non enim immateriales substantiæ sunt propter corporales , sed è conuerso potius : finis siquidem nobilior est his, quæ sunt ad finem. Quam ob causam ipsemet Aristoteles, huiusmodi rationem probabilem magis quàm necessariam esse apertè profitetur : ex sensibilibus autem inductus fuit, vt tali ratione vteretur : per sensibilia enim, ad intelligibilem notitiam, cognitionemq; inducimur. Ad 3. ad primam partem argumenti patet solutio ex supradictis. Ad aliam verò dico , aut non frustra multiplicari species , sine indiuiduorum numero, imò summam artificis præferre sapientiam ; aut multiplicationem illam, non ex materiae conditione, sed ex opificis sapientia proficisci. Ad 4. angelorum perfectio atq; beatitudo, nō in mouendo consistit ; sed in intelligendo, atq; amando summū bonum , quod quidem ob naturæ puritatē, gratiaq; benignitatem assequuti sunt.

1.

2.

Ratio Aristotelis probabilis, nō necessaria.

3.

4.

CAP. V.

*Sub una & eadem specie intelligentiarum, plu-
ra indiuidua contineri, rationibus
ostenditur.*

Voniam plures esse intelligentias, quàm sint orbium motores, hæc temus ostendere curavi; deinceps si sub eadem specie plura habeantur indiuidua, dicere institui; tum quia proposita iam materiæ congruum esse reputavi, tum etiam, quia percelebris est, multumq; famosa inquisitio. Et quidem de hac questione philosophus 12. met. com. 49. partem negatiuam tueri videntur: volens enim probare vnum tantummodo cælum, id est, mundum esse, hoc modo arguendo probauit: Si plures, inquit, mundi essent, quilibet profectò suum haberet pri-

Primum mo-
uens non ha-
bet materiam
Aristoteles.

mum, hoc est primum motorem. sed plures esse primos motores est impossibile, alio-
qui essent specie vnum, & distincti numero, quod certè solum continget materiam ha-
bentibus: sed primus motor est purissimus actus: in abstractis ergo a materia, sub ea-
dem specie plura numero indiuidua contineri, impossibile esse arbitrat. Quòd autem
in primo motore materiæ locus non sit, sic manifestum esse potest, quia vna ratio, ab v-
na sumitur forma, pluralitas rerò à materijs plurimis. Quòd autem quod quid erat ef-
se, non habet materiam primum, hoc est, prima forma, vel primum principium, est

Auerroes.

purus actus: nam si prima forma haberet materiam; prima forma, teste Commentato-
re, aliam haberet essentiam, hoc est, quidditatem ab indiuiduo distinctam. quòd si illa
materiam aliam habuerit; processus utiq; fiet in infinitum; sin verò, in prima standum
erat. Quoniam igitur in abstractis non est materia, quæ est multitudinis causa; nec er-
go est indiuiduorum multitudo. Indiuidua præterea ideo plura numero sub eadem spe-
cie continentur, quia scilicet diuersis accidentibus subdita sunt: sed substantiæ abstra-
ctæ non subduntur accidentibus diuersis: igitur sub eadem specie indiuiduorum plura-

Auicennæ o-
pinio de indi-
uiduatione.

litas non habetur. Verùm, si materia, authore Auicenna in met. speciei principium sit,
re potè pars quidditatis; principium ergo, quo indiuiduum sit vnum numero, esse non
potest. Amplius, accidentia substantia posteriora sunt, & hæc quidem accidentia, hac
substantia: in hac enim substantia, hoc accidens recipitur. Quare, præcessit substantia
vna numero, deinde indiuidua subsequuta sunt accidentia. Ex illis ergo duabus rationi-
bus, indiuiduorum carentiam aut multitudinem, non licet colligere. Indiuiduum propria
hypotesi est vnum numero: nam quemadmodum species vltima specifica differentia,
constituitur in esse; ita planè indiuiduum, propria differentia indiuiduali. hæc ab A-
uicenna passim hypotesis appellatur, quæ nec accidens est, sed accidentia præcedit, nec
substantia, sed modus substantiæ: sic hominis differentia non est homo formaliter, sed
modus hominis. id autem aliqui vocant hæccitatem, qua Mercurius est hic, & Plato

Soluuntur ra-
tiones Auicen-
næ.
Hæccitas.

ille. Verùm Auicennæ rationes ita ab aliquibus soluuntur: Illæ, inquit, dispositiones
qualitatiuæ & quantitatiuæ, indiuiduum quidem partim præcedunt, partim verò sub-
sequuntur; præcedunt certè materiæ prioritate ad formam, & in genere causæ materi-
alis; sequuntur verò ordine effectus, ad formalem siue ad effectricem causam. hæc de
causa, subiecto priores sunt, idq; diuersimodè: nam subiectum prioritate efficientis,
siue formæ ad materiam, prius est illis: vicissim, subiectum, illæ præcedunt ordine mate-
riæ ad formam; dispositiones siquidem ad materialis causæ genus reducuntur. Tunc ad
primam Auicennæ rationem hoc modo respondent: Quamuis materia ad speciei rationem
pertineat; ea tamè, quæ indiuidualibus affecta est rationibus, ad indiuiduū spectat: prin-
cipium namq; quo indiuiduum est vnum numero, ab alio eiusdem speciei discretum, est
materia, dispositionibus qualitatiuis atq; quantitatiuis affecta: materia enim sola, remo-
tum quidem principium reputatur: at, huiusmodi affectionibus contracta, principium

vtique

utiq; est, quo indiuiduum vnum est in se, à quolibet eiusdem speciei numero diuisum atque discretum. Ad 2 verum quidem est, quòd accidentia indiuiduum præsupponant, illa, inquam, quæ materiam ad formam introducendam disponere nequeunt. at, quæ disponunt, indiuiduum utiq; præcedunt: indiuiduorum ergo multiplicatio, ex materia natura proficiscitur. quam ob causam, quibus materia non mēst; nec etiam indiuiduorum multitudo poterit inesse. Reuera, aut plura sub eadem specie indiuidua continentur, ob transcendentem numerositatem, aut certè prædicamentalem: sed prima ad essentias pertinet; ideo speciebus cōuenit, non autem indiuiduis, secunda verò ad quantitatem discretam, sed numerus discretus, ex diuisione continui causatur: igitur ob diuisionem continuam, indiuidua sunt numero plura. Amplius, quæcunq; differentijs, omnia propemodum accidentia præcedētib; distinguuntur, accidentaliter differre non possunt: & clarissimè patet. sed indiuidua accidentaliter differunt: ergo proprijs differentijs non distinguuntur, quæ omnia accidentia præcedunt. Item, omnis differentia, aut finita dicenda est, aut infinita: indiuiduorum ergo multiplicatio ex quantitatis conditione procedit. Tenet consequentia: differentia enim, qua indiuiduum in esse constituitur, aut est finita, aut infinita. sed finitum, & infinitum, i. phys. authore philosopho, quanto tantummodo congruunt: indiuiduorum ergo multitudo ex materia procedit. Amplius, si duæ intelligentiæ sub eadem specie contentæ, ab inuicem distinguuntur; aut sua quidem natura, aut accidentibus. sed natura quidem conueniunt: eadem ergo non distinguuntur. neq; accidentibus; præsupponunt enim supposita distincta, quibus ipsa postmodum acceperunt: nullo ergo modo vnius speciei intelligentiæ ab inuicem distinguuntur. Plus alitas præterea indiuiduorum, secundum se est infinita atq; indeterminata: ut ex consequenti, non intenta à natura. Sed in angelis nihil huiusmodi inuenitur; non enim fas est dicere, aliquid à natura non intentum inueniri in beatissimis perfectissimiq; spiritibus. ergo quod prius. Adhuc, si vnum cœlum sufficit vniuersi totius ornatui atq; pulchritudini; multò ergo magis vnus angelus, vnam speciem implebit atq; perficiet: præstantior enim est angelus qualibet natura corporea. Itaq; quilibet angelus vnus propriæ speciei est, sub qua nulla est indiuiduorum multiplicatio.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

Primum, non puto Aristotelem sensisse aliquam naturam, quæ materia caret, sub eadem specie plura indiuidua habere non posse, quasi si materiam non habeat, tanquam partem sui, omni prorsus indiuiduorum numero priuari; sed magis verisimile est id dicere voluisse, si primū mouens multiplicaretur, haberet utiq; materiam, id est, naturam potentialem, atque per aliquam differentiam indiuidualem contrahibilem, sicq; non esset purus actus: hoc autem modo approbo angelum posse materiam habere. Itaq; materia dici non potest indiuiduationis, aut multiplicationis magis principium, quàm forma: non enim materia, aut quantitas ex se est, plus hoc, quàm aliquid aliud; imò illud, quod ex se, cū re ipsa, & substantialiter est, hoc idem, atq; essentialiter, formale indiuiduationis principium dicendum est: huiusmodi autem plura, pluriū indiuiduorum esse possunt, nempe differentię indiuiduales, & similia. Illud etiam, quod adducitur, diuidi in plures partes enslem rationis ad quantitatem spectare, in partibus quidem quantitatis, atque integralibus veritatem habet, quæ aliquando ad vnus quanti numero compositionem concurrunt: sed hæc diuisio vniuersalis non est, ideoq; contemnitur. alio siquidem modo, quàm quantitatio, angeli inter se diuiduntur. Sed dicit aliquis, quælibet substantia separata à materia, totam suæ speciei perfectionem habet: veluti, si albedo separata

1.
Materia non est principium indiuiduationis.

Obiectiones.

numerus.

2.

3.

Solutiones.

1.

2.

3.

3.

4.

5.

6.

Obiectio.

Solutio.

Differentia
formalis & in
diuidualis.

7.

Quomodo v-
num sit cœlū

subsisteret, una tantummodo esset. sed angelus est substantia separata à materia: in una ergo specie, unus tantummodo est angelus. Sanè, hac de causa speciei pluralitas indiuiduorum necessaria est, quia unico se indiuiduo tueri non potest, idq; ob indiuiduorum corruptibilitatem: sed angeli natura est incorruptibilis: frustra ergo sub eadē specie indiuidua multiplicarentur. Profectò, in quibus quod quid est, & cuius est quod quid est, omnino idem est; plura indiuidua, sine multiplicatione ipsius quod quid est, nequaquam multiplicantur. sed in separatis à materia, cuiusmodi sunt angeli, ut dicitur 7. met. idem est quod quid est, siue quidditas, & illud cuius est: in ipsis ergo nō est pluralitas indiuiduorum. Dico ad primam obiectionem, maiorem sic esse intelligendam. separatum à materia, totam habet suæ naturæ perfectionem, idq; quoad perfectionem aditatiuam; in se enim conceptum suæ naturæ quidditatum includit. verū maior est in pluribus, quàm in vno perfectionis latitudo, quam certè in vno indiuiduo creato contineri necessarium non est. Quare, si albedo separata esset, adhuc etiam multiplicatione non careret. Ad 2. quāuis species angelica in vno indiuiduo incorruptibili saluari possit; alias tamen ob causas, quas mox dicemus, plura sub eadem specie sunt, vel esse possunt indiuidua. Ad 3. veritatem habet in diuinis, non autem in angelis; illa enim diuina non habent naturam potentialem, per differentiam indiuidualem contrahibilem: ideo quidditas, & cuius est quidditas sunt idem. Ad principale argumentum 3. respondendo, intelligentias distinguere ab inuicem numerositate prædicamentali, quæ ex formarum proprietate, non autem ex diuisione continui proficiscitur. Ad 4. negatur maior: nam etsi quælibet intelligentiarum in esse specifico, propria constituatur natura; particulari quadam tamen ab inuicem proprietate separantur, in quo mirabilis dei splē descit sapientia, quæ singulis spiritibus, proprias distribuit actiones, naturæq; proprietates, quibus ab inuicem discernentur. Ad 5. illud philosophi in rebus quantitatis veritatem habet, alioqui deus nequaquā infinitus diceretur, quod est falsum: negatur ergo consequentia, & ad probationem dico, intelligentias constitui in esse ex differentia quiddem finita, quæ non ex quantitate, sed ex formarum distinctione, naturæq; proprietate procedit. Ad 6. dico, intelligentias eiusdem rationis indiuidualibus differentiis, quæ cum earum substantiis eadem sunt essentialiter, ab inuicem distinguere: conueniunt ergo secundum specificam rationem; differunt verò per indiuiduales proprietates, quæ se totis primò distinguuntur. Sed dubitabit aliquis, huiusmodi indiuiduales differentie an sint formæ, vel formales: differentia autem formalis est specifica: igitur differunt specificè. Respondeo, differentiam formalem, quæ ad quidditatum rei conceptum pertinet, esse specificam, quæ profectò angeli eiusdem speciei non distinguuntur; sed illa potius, quæ licet eadem sit cum earū substantiis; non spectat tamen ad quidditatum naturæ conceptum. Quam ob causam, huiusmodi differentie indiuiduales, materialium differentiarum similitudinem gerunt: contrahunt enim naturam ad indiuiduum, idcirco à philosopho materia appellantur. Ad confirmationem dico, indiuidua esse infinita, potentia quidē non autē actū. Possunt ergo esse sub eadē specie plura indiuidua: nec video, quare natura non intendat indiuidua, sicut & speciem, si ipsa circa indiuidua maxime versetur atq; laboret. Ad 7. dico, si absolute loquamur, plures cœlos eiusdem rationis esse, nullum est impossibile. vnde, quāuis cœlum ex tota materia sua consistat, ut dicitur primo cœli; in cœlo nihilominus propriè materia esse non potest. Quòd si materia pro differentia indiuiduali intelligatur; tunc vnum utiq; erit & non plures. verū tamen, si actū vnum sit eiusdem rationis, quod pro vniuersi ornatu vtilitateq; mundi faber sic facere decreuit; plures tamen esse potentia, non est impossibile. Adde, quòd cœlum bifariam intelligi potest: vno quidem modo pro mundo, idq; dupliciter. aut pro toto vniuerso secundum se; atq; ita, quemadmodum est vnus mundus; ita absq; dubio est vnum cœlum: ordo enim, qui rebus inest creatis, vnitatem maxime commendat: omnia siquidem.

siquidem tendunt ad vnum principium, à quo & ordinata sunt. quamobrem Aristote: **numerus.**
 12. met: ex vnitatem ordinis, in rebus existentis, & Plato in Timæo, ex vnitatem exempla- **Cælum bifa-**
 ris, vnum esse mundum protestantur. aut certe pro mundo superiori, quatenus ab inferi- **rie intelli-**
 ori separatur, de quibus in metheoris legitur, mundum hunc inferiorem, superiori subdi- **tur.**
 tum esse; ut omnis eius virtus inde gubernetur, atq; ita iuxta mundorum numerum ef-
 set cælorum multitudo. Quòd si cælum, sphaeram cœlestem intellexeris, quatenus vnum
 cælum dicitur vnitatem specifica; sic planè vnum nequaquam appellatur. at si sub ea-
 dem specie vnum cælum contineri dixeris; philosophi quidem mentem attigisti, ipse e-
 nim plures sphaeras, numero differentes sub eadem specie esse noluit; nam huiusmodi plu-
 ralitas, ex materie imperfectione semper aliud appetentis, proficiscitur, quam cælo
 tribuere non condecet. Chrysostomus dicit esse vnum cælum totum corpus, quod supra
 terram atq; aquam consistit, cælum appellans. Quoniam verò in tali corpore variae di-
 stinctiones habentur; ideo Basiliius, atq; Damascenus plures cælos vocant. Itaq; sub vna
 specie, plures angelos contineri, dixi, & dicam.

Doctores ca-
tholici.

CAP. VII.

*Sub vna specie, plura esse angelorum indi-
uidua ostenditur.*

Mais quidditas, quòd ad se pertinet, est communicabilis: alioqui, vel ob per- **Prima ratio.**
 fectionis quidditatis rationem, illi communicabilitas conuenire non pos-
 set, quod planè falsum est: nam diuina natura licet sit perfectissima; di-
 uinus tamen communicatur suppositis, vel ob aliquam imperfectionem, quod
 sanè absurdissimum est; compositarum siquidem conuenit substantiarum
 qualitatibus, quæ imperfectæ quidem reputantur, sed intelligentia est aliqua quidditas:
 igitur est communicabilis, atq; ex consequenti, sub vna eademq; specie, plura esse pos-
 sunt indiuidua. Amplius, intelligibilis quidditas sub vniuersali ratione, absq; contradi- **2.**
 ctione, est plurificabilis numero; implicat enim sub ratione vniuersalis intelligi, & esse
 de se hoc; nam vniuersalitas, hæcceitati, ut ita dicam, opponitur; sic etiam, quia essen- **Hæcceitas.**
 tia diuina est de se hoc, implicat sub ratione vniuersalis intelligi, sed quidditas separata,
 sub ratione vniuersalis, absq; contradictione, intelligibilis est: igitur, est plurificabilis
 numero. Sanè, omnis natura specifica, siue abstracta, siue materialis, est intelligibilis
 sub ratione vniuersali, de ratione autem naturæ specificæ non est singularitas, alioqui
 species esset indiuiduum. Porro vniuersale est, quod potest esse in multis, vel dici de mul- **3.**
 tis: ergo. Adhuc, si in eadem specie plures esse nequeunt intelligentis; in causamq; est,
 quia cum intelligentia sit forma, hoc est, actus, erit utiq; inter illas distinctio formalis,
 quæ specifica appellatur. sed hæc ratio non valet, quippe, cum non omnis distinctio, quæ **Formarum di-**
 est inter formas, sit formalis dicenda; potest enim esse formarum, quæ specifica non di- **stinctio, sed**
 citur. vnde inter albedinem niuis, & parietis non est formalis, sed formarum distinctio, **non formalis**
 quia nimirum specie non distinguuntur. hoc etiam modo intelligentiæ eiusdem speciei, nō
 formali discretæ sunt ab inuicem distinctione, sed formarum tantum. Præterea, speci- **4.**
 es sic à Porphyrio diffinita est: Species est predicabilis de multis: ergo est plurificabi-
 lis in multis. sed omnis bona diffinitio conuenit omni diffinito: substantijs etiam conue-
 niat separatim, necesse esse videtur. Item, Deus potentiam habet annihilandi vnum ange- **5.**
 lum, & aliquo eiusdem speciei indiuiduo, eandem reparandi: nam, quemadmodum spe-
 ciem iam non existentem in vnico indiuiduo fundauit; ita certè eam prorsus euersam, &
 destructam, aliquo alio indiuiduo erigere ac restituere potest, ac valet. sed Deus, ut qui-
 dam aiunt, penitus corruptum, idem numero reparare non potest: hac siquidem de cau-

numerus.

Homo idem
numero resti-
tuetur.

Damasce-
nus docet
plures
angelos esse
sub vna specie
6.

7.

Augustinus.
docet quare
deus misertus
est humane &
non angelice
naturæ.

8.

sa, homo, idem numero erit reparandus, quia nimirum remanent ipsius partes, nempe materia, & forma. vnde si aliqua hominis forma corrupta, in materie potentiam transiret, cum eadem forma restitui non posset; nec etiam homo, idem numero diceretur restitutus: igitur species illa, alio individuo restauraretur. Non ergo repugnat speciei, plura posse individua habere, saltem successiue. Accedit ad hoc Damasceni autoritas in suo elementario cap. 3. qua sic loquitur, secundum vnamquamque angelicarum virtutum speciem, Deum differentes hypostases condidisse: igitur cuiuslibet angelice speciei, non solum possunt esse, sed etiam actu plures numerantur intelligentie. Amplius, anime separate sunt plures eiusdem rationis, idque non quantitate, aut aliqua materia, sunt enim immateriales; nec enim habent materiam, partem sui, & ex qua, nec materiam in qua, quia separate sunt: pari ergo ratione plures esse possunt eiusdem rationis, siue speciei intelligentie. Quod si dixeris, animas plurificari, ob plures habitudines, quas habent ad corpora, que nate sunt informare. Dico, quod sicut hæc habitudo, quoniam relatio est, suo posterior est fundamento; ita planè, hæc aptitudo, hoc fundamento: habitudo ergo hæc hanc præsupponit animam: non ergo per illam est hæc anima. Adhuc, illa habitudo, nihil est extra intellectum, est enim ad nos ens in actu, ut potè ad ens corruptum: ad non ens autem in actu, nulla actualis haberi potest relatio in actu: nec ergo per ipsam in actu reali esse aliquo modo poterit. Præterea, indecens esse videtur diuine bonitati, in tot angelis ruentibus, tot tantisque species ad diuinam conditas beatitudinem, suæ beatitudinis expertes permittere omnino, suorum sine priuari. quod quidem contigisset, si vnus speciei, plures non essent intelligentie. Quam ob causam, diuus Augustinus in enchiridion, cap. 29. ait, quia tota natura, seu species humana ruerat; ideo misertus est Deus illius, & ad eam saluandam venit, non autem venit ad saluandam naturam angelicam, quia tota non ruit. hoc autem verum non esset, si tot sunt species, quot sunt individua: sic enim multe nature angelice funditus sui fuissent euerse, quod certè bonitati pijsimi, sanctissimi que opificis, nihil frustra in rebus agentis, minime congruere videtur. Adhuc, quemadmodum generis nature aduersatur omnino, sub vnus tantum individui positione arctari, aliisque individua habere non posse; ita quoque speciei naturam destruere videtur, sub vno individuo redigi, nec posse actu, aut potentia individuum numero gaudere. Qui ergo aiunt, intelligentias eiusdem speciei plures esse non posse, destruit omnino angelicas species. Reuera, vniuersale dicendum non est, cui repugnat esse in multis, vel dici de multis. sed quælibet species angelica, est species specialissima, & ex consequenti vniuersalis: illi ergo non repugnat habere plures intelligentias, siue individua, alioqui, vniuersali nomine priuaretur. Denique, genus ordine essentiali, atque prædicamentali, mediante specie, in individuum descendit. at si angelice speciei repugnat individuum multitudo; tum simul, tum etiam successiue, æquè immediatè genus in individuum, ac in speciem descenderet, quod est impossibile: sub vna ergo, atque eadem specie plures sunt, aut esse possunt intelligentie. Hæc quidem opinio tum quidem rationi, tum etiam sacris authoribus, & scripture conformis esse videtur: quanquam & altera sit quoque egregia, quæ mirabilem Dei sapientiam, tot angelorum naturas fabricantem, maxime commendat. Quisque igitur abundet in sensu suo. Qui ergo alterius sunt sententie, ita iam dicta argumenta soluere conantur.

CAP. VIII.

Soluuntur argumenta.

D primum, maior apud metaphysicos, falsa reputatur, quod nimirum omnis quidditas vniuersalis, siue specifica, pluribus numero distinctis, in quæ illa diuiditur natura specifica, sit communicabilis; ita, ut in suis individuis, realiter multiplicetur. vnde, si aliqua natura est in plura individua incommunicabilis; ex illius certè emanat perfectione, quia scilicet ca-

cet caret materia, quæ est multiplicationis principium. Quod autem adducitur de quidditate infinita, siue diuina, metaphysico non probaretur, quippe, qui huiusmodi communicabilitatem in plura supposita non concederet, nam apud eum diuina quidditas, non est natura vniuersalis, siue specifica. itaq; huiusmodi rationes in metaphysica inanes sunt, & minimè neruose. Ad 2. maior quidem vera est ex parte nostri intellectus, non autem rei intellectæ. sic etiam minor veritatem habet ex parte intellectus nostri, qui modo materialium abstracta intelligit. Vnde, quamuis; species, quatenus species est, non sit singularitas; quia tamen caret multiplicationis principio, nempe materia, nullū profectò reputatur absurdum, si hanc certè naturam, singularitas consequatur. Ad probationem autem dico, implicare quidem, quidditatem esse de se hanc, & vniuersalem, seu prædicabilem de pluribus; verum profectò esse, quando tum ex parte rei, tum etiam ex parte intellectus nostri, quidditas esset vniuersalis: cum autem res ita non se habeat; nihil, aut parui refert, quod pro confirmatione assumitur. Ad 3. dicunt aliqui, in abstractis non dari distinctionem, nisi formalem, & ex consequenti specificam, sicuti in materialibus non datur sine materie aut subiecti ratione aliqua distinctio. verum, hæc responsio non multum ririum habere videtur: nam, vt dixi, vna intelligentia, proprietate aliqua personali, non autem specifica, ab altera distinguitur. Ad 4. dicunt aliqui, diffinitionem Porphyrij, sensibilia tantum, non autem separata complecti: nam in sensibilibus, est principium materiale, quo sub vnitatem specificam, multiplicantur indiuidua. cum autem huiusmodi principium substantijs non insit spiritualibus; rationi est omnino consentaneum, sub Porphyrij diffinitione, illas non intelligi debere. sed hoc nequaquam placet, partim, quia Porphyrij diffinitio, vniuersalis esse videtur, partim verò, quia specifica dici non potest, quæ actu, vel potentia, pluribus communicari non possit. Ad 5. dico, idem numero posse restitui: eodem enim modo, sicut prius conditum est, restitui potest. Quod verò de resurrectione nostra assumitur, veritatem haberet, quando non eadem numero anima redderetur. sed hoc quoq; mihi non satis arridet: nam quod in nihilum transit, vt potè angelus, si annihilaretur, non video, quomodo idem numero restitui possit. Ad authoritatem Damasceni dicunt, largo modo speciei nomen usurpasse: quod vtrum sic Damascenus intellexerit, dubito: & verisimile mihi videtur, proprio nomine speciem intellexisse. Ad 6. negant similitudinem: nam animæ sunt partes speciei, corporibus vniuersales, non autem intelligentiæ. Et ad Augu: authoritatē respondent, hoc intellexisse, secundum modū viæ, quatenus scilicet omnes intelligentiæ in vniū tendunt creatorē. sed hoc puto Augu: non intellexisse, cum ita clara sit ipsius sententia, vt glosa nulla penitus indigeat. Hæc etiā responsione, septimum quoq; putant esse solutum argumentum. Tu verò diligenter omnia perpende, an ita omnia se habeant; res enim obscura est, & ex vtraque parte magnos habet fautores. Ad 8. simili facilitate respondent, sub illa videlicet diffinitione, corruptibilia, non autem incorruptibilia comprehendendi, quod nobis minimè placuit. Quomodo ergo sub vna specie multa sint intelligentiæ, dixi.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

QVAESTIONIS SECVNDÆ CAP. I.

Indiuiduationis principium est differentia indiuidualis.

Quomodo intelligentiæ sub eadem specie plures sint, nec ne, hæc tamen dixi.

Verum, quia huic negotio satis mihi congruere visum est, indiuiduationis principium scire; hæc de causa, huiusmodi questionem, præcedenti annexere studui, quò lucidius prior intelligi possit. Est autem indiuiduationis principium, differentia indiuidualis, quæ naturam ad hanc, vel ad illam

Differentia indiuidualis est principium indiuiduationis

contra-

ationis

principiū.

Ratio prima

2.

3.

4.

Quid sit differ-
entia indiui-
dualis.

Quomodo differ-
entia indiui-
dualis a specifica.
Differentia in
diuidualis, nō
est materia,
sed materia si-
milis.

Differentia in
diuidualis se-
habet vt actus
respectu spe-
cici.

contrahit, indiuiduoq; formaliter largitur, in plura esse prorsus indiuisibile. Reuera, si-
cut differentia specifica, ad speciem athomam seu specialissimam genus contrahit at-
que deducit; ita planè differentia indiuidualis, ipsum indiuiduum. Sanè, indiuidua-
tionis principium, illud, cuius est genus, non egreditur; sed illi necessariò est intrinsecum,
atq; aliquod est posituum reale: indiuiduatio enim, est realis entis conditio. Illa ergo, aut
est natura contrahibilis, aut aliquid de nouo additum, non ipsa quidem natura, quia sci-
licet, non est materia, aut forma, vel compositum; ex se namq; plurificabilia sunt hæc
omnia: nam quemadmodum philosophus dicit 12. & 5. met. nec non 2. phys. tum mate-
ria, tum etiam forma, & in communi, & in particulari intelligi possunt. ipsum quoque
esse actualis existentie, non potest esse indiuiduationis principium. Reliquum ergo est,
vt aliqua sit proprii generis indiuidualis differentia. Amplius, quod est ad maiorem v-
nitatem contrahibile, caret perfectò unitate, ad quam contrahitur, habetq; illam per
aliquod additum posituum. sed natura, quæ ad maiorem contrahitur unitatem, illa o-
mnino vacat, per quam contrahitur: habet ergo, siue consequitur illam per aliquod ad-
ditum posituum reale, quam ego voco indiuidualem differentiam. Adhuc, unitas sub-
stantialis perfectissima, ab aliqua perfectò entitate substantiali ultimata proficiscitur.
hanc quidem ipsa consequitur, quia unitas est passio entis. sed unitas indiuidui substan-
tiæ, est illo in genere reclinata unitas substantialis: igitur per illam, non autem per na-
turam, siue entitatem specificam, natura contrahitur ad indiuidualem existentiam. Re-
uera, sicut genus est in potentia ad speciem, veluti ad suum inferius; ita absq; dubio,
species quoq; ad suum indiuiduum. sed genus contrahit ad speciem, per aliquod sui ge-
neris, nempe per differentiam specificam: ergo & species ad indiuiduum per differen-
tiam posituam proprii generis realem, atq; indiuidualem. Præterea, omnium per se in
aliquo genere differentium, ad aliqua primò diuersa illius generis, reducendæ differen-
tiæ sunt, ne fiat processus in infinitum, vel differentia ex se essent diuersa, quod est
impossibile, vt decimus recitat methaphysicæ. sed in aliquo genere, sunt indiuidua
ab inuicem diuersa in eodem genere: reducendæ ergo sunt huiusmodi differentie ad
aliqua prima illius generis: quæ perfectò indiuiduales differentie, ad illud genus per-
tinentes, dici non possunt: ergo quod prius. Itaq; in qualibet natura contrahibili ad in-
diuiduum, siue materia, siue forma, aut compositum fuerit, indiuiduales differentie po-
nendæ sunt omnino, quibus indiuidua constituuntur, siue singularia, quæ in aliqua, re-
luti in partes subiectiuas, minimè diuiduntur: Porro, differentia indiuidualis, est quæ-
dam realis formalitas, à natura speciei formaliter non autem essentialiter distincta, cum
ipsa concurrens, & quasi adueniens ad indiuidui constitutionem, tanquam indiuiduatio-
nis principium: ab ipsa enim natura essentialiter distingui, necesse non est, quemad-
modum, nec differentia quidem essentialiter distinguitur à genere, alioqui, quod est per
se in genere, ex diuersis quidem essentijs esset compositum, omneq; per se indiuiduum;
quorum vtrumq; falsum est. Differt autem hæc, à differentia specifica, qua contrahitur
genus: illa enim, genere nobilior est, vt potè completior, seu perfectior realitas; hæc na-
tura, cui inest, ignobilior: non enim instar differentie formalis naturam contrahit, sed
materialis potius: neq; ex hoc aliquis dicat velim, huiusmodi differentiam, materiam ef-
se, sed materiæ similitudinem gerere: dat namq; indiuiduo esse primum, omnibus sui
generis prædicabilibus subijcibile, quod planè, materiæ proprietati, quæ omnibus subij-
citur, congruere videtur. contrahit præterea ad esse indiuiduum, quod ad conceptum
quidditatum non spectat. Reuera, omnis quidditas numeralis, est plurificabilis: illud au-
tem, ad quod differentia indiuidualis intrinsecè attinet, implurificabile est. Itaq; diffe-
rentia indiuidualis, alterius rationis est ab ipsa, quam ad indiuiduum contrahit, quid-
ditate. Ceterum, si hæc differentia indiuidualis, naturæ, quam contrahit, conferatur; se-
habet sicut actus ad potentiam, & determinans ad rem determinatam; quamvis sim-
pliciter,

placiter, ipsius realitas, natura, quam contrahit, nobilior non sit. Quod si individuum, ab ipsa iam constituto comparatur, sese habet ut immediatum & proximum fundamentum individualis unitatis, quæ in duplici negatione formaliter consistit, nempe diuisionis ab alio, & diuisionis in se, tum actu, tum etiam potentia. si autem alteri comparatur individuali differentie, siue alicuius sit individui eiusdem speciei, siue alterius; se tota distinguitur ab illa, & e conuerso, nec in aliquo reali intrinseco conueniunt, alioqui non essent vltimæ differentie; sed aliquibus alijs differrent, sicq; processus esset in infinitum. Itaq; differentia individualis, aliquam sui generis superiorem differentiam, in suo conceptu nequaquam includit, sed quoad suum conceptum, est simpliciter simplex: nam qua ratione vna illam includeret; eadem quoq; ratione, & alias, atq; ita diuersæ non essent, sed in aliquo conuenirent intrinsece. Itaq; indiuiduationis principium, esse differentiam indiuidualem, iam dixi. Verum rationes alterius sunt audiendæ & soluendæ in capitulis, quæ subscribentur.

Differentia indiuidualis est simpliciter simplex.

CAP. II.

Indiuiduationis principium non esse differentiam indiuidualem, argumentis ostenditur.

Quod alteri comparatur, veluti actus substantialis ipsi potentie, est forma substantialis: igitur, differentia indiuidualis non est principium indiuiduationis; forma enim substantialis non est indiuiduationis principium: nec ergo aliquid tale, vel talis differentia substantialis indiuidualis. Item, quod est secundum se plurificabile, eiusdem rationis existens, non est indiuiduationis principium. sed ista indiuidualis differentia, est plurificabilis, eiusdem rationis existens, quia nimirum indiuidua plura eiusdem speciei, eiusdem sunt rationis indiuidua: differentie ergo illæ indiuiduales, eiusdem sunt rationis. Igitur differentia indiuidualis non est indiuiduationis principium. Amplius, quod præsupponit esse indiuiduatam naturam, atq; naturæ indiuiduum; nequit certè indiuiduationis principium esse, quod profectò clarissime patet. sed huiusmodi differentia indiuidualis, præsupponit naturam esse indiuiduatam, sicut actus suam potentiam receptiuam, & sicut forma præsupponit materiam, quæ planè omnia in aliquo singulari recipiuntur: igitur talis differentia non est principium indiuiduationis. Item, quæcumq; differentijs substantialibus ab inuicem separantur; formaliter absq; dubio differunt, & ex consequenti, specie distinguuntur. Quare, si indiuidua eiusdem speciei formaliter differunt; specie quoq; differre videbuntur, quod est falsum, & aperta contradictio. Item, si indiuiduum, per aliquod reale positium, est indiuiduum in genere substantiæ; aut illud certè est materia, aut forma, vel compositum; in hæc enim tria sufficienter, ut dicitur 2. de anima substantia diuiditur: sed differentia indiuidualis, non est aliquod istorum: igitur non est aliquod substantiale positium, quo natura contrahitur, ad indiuiduationis proprietatem, & esse. Amplius, si indiuiduum, propriam habet differentiam constitutiuam: igitur est per se diffinibile, & intelligibile, atq; ita de ipso haberetur scientia, quod est planè falsum, ut dicitur 7. met. consequentia namq; sic probari potest: De quolibet ente per se vno positio, atq; per aliquod positium constituto, queri potest quod quid est, pariterq; responderi diffinitur ergo: nam diffinitio est oratio indicans quod quid esse. esset etiam pariter per se intelligibile, etenim per se est ens positium: omne autem huiusmodi intellectus obiectum esse potest. Præterea, diuisionis seu diuisibilitatis negationem, indiuiduum dicit: non est ergo indiuiduum per aliquod positium: esse enim negatiuum, vel

ationis
principiū

privatum, alicui per aliquod positivum convenire non potest, quemadmodum nec esse positivum, alicui per negationem convenit. hoc idem philosophus, atque commentator in 4. met: dicere videntur: Vnum, inquit, nihil addit super ens. Quapropter, sicut unum genere, vel specie, super naturam vel speciem, nihil positivum dicit; ita certe unum numero vel singulare, individui naturæ addit nihil: Igitur differentia individualis, cum sit una, individuationis nequit esse principium.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

1.

Primum dico, non quemlibet actum substantialem, formam esse substantialem, quæ sit compositi pars altera: datur enim actus substantialis, vel actus, qui est substantia, quique non sit huiusmodi forma, sicut differentia substantialis, ad quam, teste Porphyrio, genus se habet in potentia: Genus, inquit, habet omnes differentias suas in potentia, actu vero nullam. hoc etiam modo se habet differentia individualis in genere substantiæ: siquidem respectu naturæ specificæ, quam in hoc individuum contrahit, est actus substantialis: natura vero ad huiusmodi actum, ut potentia substantialis se habet; quatenus ex ambobus constituatur per

Quomodo
fiat unum a-
liquid.

se aliquod unum, cuius constituentium, quamvis simpliciter, unum non sit materia, alterum vero forma; materiæ tamen, atque formæ modo, proprietateque funguntur. unum autem aliquid, per compositionem quodammodo fieri videtur, ut pote ex actu, & potentia. huiusmodi autem compositio, non est aliqua relatio realis, ab utroque essentialiter distincta; veluti inter materiam inuenitur & formam accidens absolutum & subiectum, alioqui simul existentibus, compositio esse non posset, quod est falsum: nequeunt enim ab invicem separari. Sed dicet aliquis, compositio est respectus realis inter componentia. sed inter naturam, & differentiam individualement, huiusmodi respectus haberi non potest: ergo, ex his duobus non fit unum individuum. Dico, huiusmodi compositionem utrique consubstantialem esse; sunt enim ab invicem inseparabilia: faciunt ergo unum, non accidentali, sed consubstantiali potius compositione, quæ se ipsa, non per aliquam aliam sit compositio. Ad 2. minor est falsa: individualis enim differentia, non est multiplicabilis eiusdem rationis: quilibet enim differentia individualis, ab alia est simpliciter diversa, & alterius rationis ab ipsa. individua siquidem, quatenus singularia sunt, atque differentias habent individuales, ab invicem distinguuntur; conveniunt tamen in eadem specifica natura, cuius gratia, eiusdem rationis esse dicuntur. Ad 3. negatur minor: etenim si differentia individualis, individui naturæ, ut iam constitutum, præsupponeret, non utique illud constitueret. quando ergo dicitur, actus receptus, potentia receptivam

Obiectio.

Solutio

2.

individuatam præsupponit, dico: differentiam individualement, non esse proprie actum receptivum in natura, quasi in receptiva potentia; non enim est forma aliqua, à materia essentialiter distincta, instar formæ substantialis à materia, & accidētis à subiecto. unde, quemadmodum, differentiam specificam, præsupponere naturam generis in esse specifico, necessarium non est; ita quoque differentiam individualement, naturam in esse individuali. Ad 4. verum quidem est, quæcunque differentiis substantialibus, atque specificis differunt formaliter, & specificè differre, non autem, quæ differentiis tantummodo individualibus distinguuntur: nam quamvis ad naturam, velut actus ad potentiam comparentur; sunt tamen materiales, quia scilicet ad quidditativum speciei conceptum non spectant; aliter tamen speciei non sunt. naturæ profecto, quasi post esse specificum completum, advenire videntur; ipsum tamen esse specificum, minime variant. Ad 5. individuationis materiæ principium, est differentia individualis, formaliter quidem, non autem essentialiter à natura materiæ distincta. Quare, materia formaliter accepta, non est

3.

Differentia in
dividualis nō
est proprie a-
ctus receptivus
in natura.

4.

Differentia in
dividualis nō
spectat ad
quidditativum
speciei conce-
ptum.

5.

principi-

tionis
principiū.Compositum
est tertia alia
natura.

principium indiuiduationis suæ, similiter forma & compositum; sed differentia indiuidualis, naturæ compositi totali superaddita: quamvis enim hoc compositum, hanc quidem materiam, atque hanc formam, velut causas intrinsecas, propriam singularitatem quamlibet illarum habentem contineat; ipsius tamen natura, est alia tertia à materia, & forma. Quamobrem, compositum propriam habet singularitatem, propriumq; indiuiduationis principium, quod est naturæ compositi essentialiter idem. unde ad indiuiduationem compositi, materiæ, formæq; indiuiduationes, nihil conferunt, nisi quatenus sunt compositi intrinsecarum indiuiduationes causarum. Quando ergo dicitur, indiuiduationis principium, aut est materia, aut forma, aut compositum; addendum fuerat, aut aliquid cum istis essentialiter idem; etenim, in hac substantia diuiditur, veluti in substantias essentialiter distinctas, ad rei quidditatem spectantes. Porro, indiuiduationis principium, nec ad quidditatem spectat, neque est substantia essentialiter distincta; sed semper idem est cum materia, aut forma, vel composito; proinde, formaliter sub huiusmodi diuisionem non cadit, nec formaliter in genere continetur, sed lateraliter potius.

Ad 6. quando id, quod est indiuidui constitutum, ad illius quidditatem pertineret; tunc rectè diffinibile diceretur: modo autem constat, ut iam dictum, differentiam indiuidualem, ad illius quidditatum conceptum non attinere: propriè ergo indiuiduum non est diffinibile. Ad 7. iam dictum est: vnum, duas præferre negationes, idq; si formaliter intelligatur præter opus intellectus negotiantis, sicut ergo vnum genere, aut specie, secundum quod vnum, formaliter acceptum, dicit negationes tantum, ita quoq; vnum numero, siue indiuiduum. At, si fundamentaliter intelligatur; tunc sine dubio, differentiam dicit indiuidualem, qua fundamentaliter, alicui conuenit huiusmodi negatio. Itaq; vnum formaliter acceptum, non addit aliquod positium super ens, ut vult philosophus 4. met: sic etiam, vnum numero, super istud totum positium, quod est natura ipsa, cum indiuiduationis principio, nihil aliud addit, nisi negationes, super huiusmodi principium positium, non autem super naturam, immediate fundatas. Sed dubitabit aliquis, atque dicet, in aliquo manet indiuidualis differentia, non manente indiuiduo, seu indiuiduatione eius: nam aqua prius distincta, si aquæ addatur, aqua quidè non corrumpitur: nec ergo ipsius indiuidualis differentia, quæ est illi eadem essentialiter, manente igitur differentia, non manet indiuiduatio; modo enim non est sicut prius distincta, sed commixta potius. Differentia ergo indiuidualis, non est principium indiuiduationis. Præterea, si cuilibet generi, necessaria est propria indiuidualis differentia, quæ sit indiuiduationis principium; relationis quoque generi necessaria erit: cum autem illa absoluta esse nequeat; respectuum namque, absoluto non indiuiduatur, & è diuerso, alioqui processus fieret in infinitum; relationis siquidem natura, quæ est quidam respectus, differentie vtique indiuidualis, quæ esset etiam respectus, erit fundamentum, & sic deinceps in infinitum. Dico, ad primam, indiuidua eiusdem rationis, ad alicuius totius homogeni constitutionem simul concurrere posse, atque quodlibet illorum, propriam retinere indiuidualem differentiam; numeraliter enim hæc aqua, non est illa, vel si non manet vtriusque vnitatis numeralis formaliter; fundamentaliter tamen manet, ut potè tota aqua, ex ambabus, vna numero constituta. Sed prior responsio placet magis.

Ad 2. dico, naturam respectiuam, siue relationem indiuiduari ad aliud, sicuti naturam absolutam à se, siue ab absoluto, nullum autem sequitur absurdum, respectum à respectu fundari, quando respectus fundatus, cum respectu altero est essentialiter idem: neq; ob hoc processus sequitur in infinitum; siquidem terminus quo paternitatis, est filius, siue filiatio; & terminus quod indiuidualis differentie ipsius paternitatis, est hic filius, vel hæc filiatio. Differentiam ergo indiuidualem esse indiuiduationis principium, ex his, quæ iam dicta sunt, patere puto.

6.

7.

Differentia in
diuidualis ad-
dit negatio-
nes.

Obiectiones.

1.

2.

Solutiones.

1.

2.

*Individuationis principium esse materiam,
argumentis ostenditur.*

1. **L**la sunt vnum numero, inquit philosophus, 5. met: quorum materia est vna: igitur materia est individuationis principium. Tenet consequentia: vna enim numeralis, & individualis sunt idem. Reuera, qui dicit hoc cœlum, dicit materiam, ut dicitur primo cœli, vnde cœlum: non est plurificabile, quia nimirum ex tota materia sua constat. id autem fieri non posset, si materia non esset individuationis principium. hoc idem philosophus confirmat 12. met: quemadmodum paulo ante diximus, ubi negat plures esse primos motores, quia nimirum materia carent, quæ est individuationis principium. Non ergo differentia individualis, sed materia est principium individuationis. Amplius, In separatīs à materia, inquit philosophus 7. met: idem est, quod quid est cum eo, cuius est: igitur materia est individuationis principium. Tenet consequentia: in huiusmodi enim, plura esse individua, est impossibile, quia nimirum plura quod quid est, esse nequeunt. Materia ergo est principium individuationis. Sanè, id cerè est individuationis principium, quo vnum principium ab alio distinguitur. materia autem est tale quid, authore philosopho 7. met: Generans, inquit, aliud non generaret, nisi propter materiam: ergo. Adde, per quod, individuo conuenit, omnibus, quæ sui generis sunt, subijci, est sanè individuationis principium; omnia enim prædicari de individuo, individui proprium est. sed hoc conuenit individuo per materiam; nam omnibus subijci, ab ipsisq; actuari, materiæ conuenit, quippe, quæ est in genere substantiæ primum subiectum: ipsa ergo est primum individuationis principium. Adhuc, id absque dubio est individuationis principium, cuius gratia individuum non est diffinibile, nec etiam intelligibile. sed hoc contingit individuo, ob gratiam materiæ, ut 7. met: dicitur, quis scilicet partes materiales, ad diffinitionem nō attinent: ergo quod prius. Reuera, quod est primum potentiale ad vnitatem, pluralitatemq; est planè individuationis principium. sed materia est primum receptivum, atque subiectum, cuius gratia receptum, hoc est, forma est vna, si materia fuerit vna, & plures, si materia similiter se habebit, vnde hac de causa sub vna specie, in substantijs separatis, plura esse nequeunt individua, quia materia carent: ergo. Præterea, Callias, & Sortes, inquit philoso: 7. met: sunt diuersa propter materiam, idem autem specie: materia ergo est causa diuersitatis individuorum, & ex consequenti, sufficiens individuationis principium. duo siquidem spectant ad individui rationem, incommunicabilitas videlicet, & distinctio. vnde primo cœli docet, plures cœlos non esse, quia plures in eo materiæ non sunt. Materia ergo est causa pluralitatis individuorum. Item, duo sunt individui principia intrinseca, nempe materia, & forma substantialis: hæc ergo ad individuationis principium statuendum, sufficientissima sunt. non opus est ergo aliquo alio principio, utpotè differentia individuali: nam si præter materiam, aliud principium esset, quo natura contrahibilis indiuiduaretur; illud vtique esset quantitas, quod planè impossibile reputatur; posterius enim non est causa distinguendi prioris, nisi accidentaliter tantum. sed quantitas est posterior qualibet substantia: non ergo esse potest individuationis principium. Amplius, dum forma substantialis materiæ vnitur ad individuum constituendum; eadem numero quæ prius erat, non remanet quantitas, alioqui idē numero accidens existens, de subiecto in subiectum migraret, quod est impossibile. remanet ergo materia, in qua forma recipitur, quæ profectò ex seipsa indiuiduari non potest. Materia ergo est illius individuationis causa: etenim, à Mercurio, & Platone, omnibus

nibus ferme accidentibus seclusis, atq; remotis, duo adhuc remanent individua, materias realiter distinctas, formasque habentia. Materia ergo sufficiens est individuationis principium.

tionisprin
cipium.

CAP. V.

Soluntur Argumenta.

D primum, illud philosophi 5. met. de materia, quæ est pars compositi, intelligi nequit, alioqui idem esset iudicium de subiecto, respectu accidentium formarum, atq; ita omnes formæ eiusdem subiecti, una utiq; forma numero essent, quod prorsus absurdum est. Ibi ergo philosophus de materia loquitur, quæ est differentia individualis, quæne velut materialis conditio naturam contrahit, de qua philosophus 7. met. sæpè loquitur: illa igitur sunt unum numero, quorum materia, id est differentia individualis est una; nam illa sunt unum specie, quorum ratio quidditatiua est una. Eodem quoque modo soluitur confirmatio: Qui dicit, inquit, hoc cælum, dicit materiam, id est, differentiam individualement, quæ est unius cœli, atq; ita cælum constat ex tota sua materia. Cum autem propriè in cœlo materia, ut ipse, & Commentator dicunt, non sit, de differentia individuali ibi loquutum fuisse certum est. Pari quoq; facilitate soluitur secunda confirmatio: philosophus namq; de differentia loquitur individuali naturam contrahente; non autem de materia, quæ est altera pars compositi. Porro, materiam nullo modo esse individuationis principium, sic ostendi probariq; potest. Illud, quod ex se est multiplicabile siue plurificabile, eiusdè rationis verè esse nequit principium individuande naturæ, hoc enim destruit individui naturam. sed materia sicut etiã forma, est plurificabilis; materia enim in communi ad speciei diffinitionem attinet, ut dicitur 7. met. atq; ex consequenti, est aliquid commune & plurificabile: igitur non est individuationis principium. Amplius, quod est idem numero in duobus entibus individualiter, ac numero distinctis, esse nequaquam potest principium individuan-^{1.} di. sed materia est eadem numero in generato & corrupto, quæ individualiter atq; numero ab invicem separantur: ergo quod prius. Reuera, si materia est præcisa individuationis causa; sequeretur omnino hoc absurdum, in angelis nullum esse individuum, quia materia carent. Porro, in causis præcis, sicut affirmatio est causa affirmationis; ita planè negatio negationis. Vbi ergo est materiæ negatio; inibi & individuatorum similiter. Quare, in angelis nullum esset individuum, quod est impossibile. Ad 2. illa philosophi autoritas divinis convenit tantum, non autem alijs substantijs separatis, ut paulo ante dictum est; singulare enim potest aliquid addere super naturam, & quidditatem, utpotè differentiam individualè, quæ ad quidditatem creatam non spectat: proinde, quamvis non habeat materiam tanquam partem sui; est tamen multiplicabilis. Ad confirmationem primam dico, verum quidem esse generantem à genito materiæ diversitate distingui; alia enim inest forma atq; materia generanti, quæ planè non inest genito; ob id tamen materia individuationis principium non dicitur: concurrat certè veluti causa intrinseca, ad materialis rei individuationem: nihilominus formale individuationis principium nequaquam vocatur. Ad 2. confirmationem, subijci omnibus sui generis æquivoce convenit materiæ; hoc autem convenit individuo substantiæ, omnibus sui generis subijci in sursum, tanquam de ipso prædicabilibus; non sic autem materiæ formis sui generis subijci convenit; sed ipsam velut partem actuantibus potius atq; perficientibus, ad alicuius compositi, siue generis constitutionem. Itaq; non opus est illud individuo per materiam convenire, quandoquidem nec ipsa materia sit principium individuan-^{2.} di. Ad 3. minor est falsa: non enim materia, quatenus est materia, individuo adimit, quò minus sit diffimibile: nam & ipsa quidem ad speciei diffi-^{3.} nitionem

Materia acci-
pitur pro dif-
ferentia indi-
viduali.

^{1.} Materia non
est individua-
tionis pricipi-
um.

ationis.

principiū.

4.

5.

6.

tionem pertinet, & individuum quoq; immateriale, parum, aut vix est diffinibile. Illud autem philosophi de partibus materialibus intelligendum est, ad individuum, ut individuum, non autem ad materiam, ut materiam spectantibus: vtrum autem individuum ab intellectu intelligatur, postea suo loco dicemus. Confirmatio concludit oppositū: eo enim ipso, quo materia est principium potentiale primum, ad unitatem pluralitatēq; indifferenter fertur, unde non est una, sed plures, ideoq; nequit esse individuationis principium. Ad 4. patet solutio ex dictis: ibi enim non propriē materia intelligitur, sed differentia potius individualis, quæ est completum individuationis principium. Ad 5. quamvis ipsius individui duo sint principia intrinseca; præter illa tamen, necessaria est differentia individualis. Ad confirmationem dico, præter materiam & formam, individui partes intrinsecas, necessariam non esse aliam quantitatem, sed differentiam individualement tantum. Ad 6. Quamvis ad formæ ingressum eadem materia remaneat; ipsa tamen non est individuationis principium, sicut dictum est, sed individualis differentia. Simili quoq; facilitate confirmatio soluitur: nam si quæ dicta sunt, recte perpendantur; unica profectò responsione soluentur omnia. Materiam ergo non esse individuationis principium, omnibus constare arbitror.

CAP. VI.

Principium individuationis esse formam, naturam ipsam, atque actualem existentiam, argumentis ostenditur.

1.

2.

3.

Quod natura
individue-
tur
per seipsam.

4.

ILLud est individuationis principium, per quod individuum fit hoc; individuum enim nihil aliud est, quam hoc singulare. sed forma est in causa, ob quam individuum fit hoc, ut dicit Commentator 2. de anima, com. 7. ubi philosophus substantiam dividit in materiam, formam, & compositum: forma ergo est individuationis principium. Sanè, compositum non est unum, nisi per formam, ut ibidem dicit. Et in eodem libr. com. 9. Individuum, est individuum per formam. Et 7. met. com. 5. Substantia, inquit, demonstrata, non est una nisi per formam: forma ergo est individuan- dæ naturæ principium. Amplius, quo aliquid habet esse, eodem etiam habet, ut sit unum; idem enim est esse, & unum esse. sed per formam una- quæq; res habet esse: igitur per formam est unum siue una. Eodem sanè aliquid est individuum, & generationis terminus: nam generatio ad singulare & individuum termina- tur. sed forma est generationis terminus: principium ergo erit individuationis: etenim, qua ratione aliquid est individuum; eadem planè in actu existit. sed per formam res est in actu: ergo per formam est individuum. Deniq; per illud in numero, aliquid est unum numero, siue individuum; per quod certè in specie, aliquid est unum specie. sed per formam specificam aliquid est unum in specie: ergo per hanc formam numero, est unum numero, siue individuum. Adhuc, seipsa individueatur natura, non egens ali- quo alio: nam aut ex se individueatur, ut sit hæc, aut per aliquod additum. non per ali- quod additum, alioqui processus fieret in infinitum: per se ergo natura est individuum, non per differentiam individualement, aut materiam, vel formam. Reuera, ea ratione, qua aliquid est extra intellectum; eamet est singulare, & individuum, nec alia est cau- sa querenda, quandoquidem hæc sit conditio entis, extra intellectum existentis, nempe singulare esse. sed natura seipsa formaliter est extra intellectum: igitur seipsa est sin- gulare. Amplius, rei sic simpliciter existentis ex propria natura, causa inquirenda nō est, inest enim illi naturaliter; sed illius potius conquærenda est, quæ est secundū quid, & aduenti-

et aduentitia potius. Sed natura realis, simpliciter ac naturaliter est singulare, seu individuum; secundum quid verò est vniuersale, ut pote per actionem intellectus: igitur querere, quæ sit naturalis individuationis principium, inanis est inquisitio, per idem namq; habet esse, et vnum esse. ergo, sicut seipsa est vna; ita etiam seipsa erit singularis siue individuum. Quod autem sit diuisibilis; ob quantitatis rationem illi conuenit: ex seipsa namque est hæc, et ex cōsequenti, impartibilis est atq; indiuisibilis. Adde, Porphyrium iubentem in specie specialissima esse quiescendum. Et Boetium, nullo modo speciem in individua diuidere volentem. Vltra ergo speciei specialissima differentiam specificam et athomam, non rectè alia differentia queritur, qua natura sit indiuiduanda. Præterea, actualis existentia est individuationis principium: non ergo est differentia individualis. Illud planè est individuationis principium, ad quod generatio primò terminatur, quia nimirum ad individuum, ut singulare, quo videlicet generatio terminatur: sed hoc est esse in actu, siue esse existentie, nam generatio ad esse in actu terminatur: igitur esse existentie est principium individuationis. Profectò per vltimum actum, rei competit vnitas vltima; actus enim vltimus, immediatum est atq; proximum fundamentum: sed vnitas individualis est vltima et perfecta, esse verò existentie, est actus vltimus siue vltimatus: proximum ergo est rei unitatis, siue individuationis fundamentum. Item, sicut per esse in intellectu est natura vniuersalis; ita etiam per esse in actu, est natura particularis, hæc namq; ad inuicem opponuntur: sed esse in actu, est esse existentie: igitur quod prius. nam illud est individuationis principium, quo existente vnico, res quoq; est vna. sed esse actualis existentie, est huiusmodi, quippè cum vnus rei, vnicum sit esse: illud ergo est indiuiduanda nature principium.

5. Actualement existantiam esse principium individuationis

6.

CAP. VII.

Soluntur argumenta.

Primum, authoritates illæ sic intelligendæ sunt: forma est causa intrinseca, atq; principalior pars eius, quod est vnum numero, sicuti actus est pars principalior quàm potentia, non autem est immediatum individuationis principium: forma enim postquam speciei rationem subierit, non minus communis est, quàm ipsa species vel speciei quidditas, quod planè non conuenit principio indiuiduanti. Illud præterea, quod est ratio conuenientie indiuiduorū, individuationis nequit esse principium. sed forma est principium cōuenientie indiuiduorū in specie, dat enim esse specificum: non ergo est individuationis ratio. Insuper, quod ad quidditatem specificam attinet, non potest esse individuationis principium: nam principium individuationis, sicuti etiam ipsum individuum, speciei rationem quidditatemq; non ingreditur. sed forma pertinet ad speciei rationem atq; quidditatem: igitur non est principium rei indiuiduande. formæ deniq; non repugnat in plura diuidi, sicuti neque quidditati seu speciei formam includenti; hoc autem individuationis principium non compatitur formam: ergo principium esse individuationis, est impossibile. Ad 2. quāvis forma terminus quo generationis esse dicatur, et totū compositum substantiale terminus quod; non est tamen vltimum individuationis principium, quia ex se non est hoc. Quod si concedatur illi, adhuc nihilominus non est principium indiuiduandi: nam compositum aliam habet hæccitatem, ut ita dicam, à partibus, sicut etiam aliam habet entitatem. Ad primam confirmationem, licet forma sit vna numero; non est tamen principium, quo aliquid existit vnum numero aut specie, quippè, cum formaliter non sit immediatū individuationis principium. Alia confirmatio simili facilitate dissoluitur. Ad 3. dico, deductionem illam inueniri in his, in quibus vnum, siue primum, secundum, et tertium vniformiter se habent. vnde Commentator dicit 4. met. ens non esse vnum per aliquod

Forma nō est principium individuationis

2. Terminus quo, & terminus quod.

3. Natura nō indiuiduatur se ipsam.

ationis

principiū.

aliquod superadditum; quia scilicet illud superadditum conformiter se haberet ad esse unum, sicuti & ipsum ens; atq; ita processus esset in infinitum. Cum autem natura quæ indiuiduatur, & differentia indiuidualis uniformiter non se habeant; nullus profecto processus in infinitum erit possibilis. unde dicimus, hoc corpus album esse, non seipso quidem, sed aliquo superaddito, nempe albedine: ipsa autem albedo, non seipsa, aut aliquo alio alba, sed ratio potius, qua aliquid album existit. vel dic rationem illam hoc velle dicere, scilicet naturam, nequaquam ob aliquod superadditum essentialiter distinctum indiuiduari. Ad confirmationem dico, naturam seipsa formaliter, secundum esse natu-

Natura conse-
quitur esse in-
diuiduale per
differentiā in-
diuidualem.

4.

Porphyrius.

ra, non autem indiuiduale esse extra intellectum: esse autem indiuiduale consequitur per aliquod sibi additum, sibi essentialiter idem, & à natura penitus inseparabile, id est, per differentiam indiuidualem. Ad 4. verum quidem est, naturæ extra intelle-

ctum simpliciter conuenire esse aliquid singulare; ex se tamen præcisè id non habet,

sed per aliquod sibi additum, ut dictum est. Ad confirmationem patet solutio. Ad

Boetius.

5.

Porphyrij authoritatem dico, quod Plato iussit quiescere in natura specifica, non quia seipsa esset indiuidua, alioqui de pluribus differentibus numero prædicari non posset; sed ob eam potius causam, quia licet indiuidua per se sint in genere; potentia tamen sunt infinita, ideoq; scientiæ inquisitionem effugiunt. Hac etiam ratione Boetius speciei diui-

sionem in indiuidua dimisit. Natura ergo seipsa non indiuiduatur. Ad 5. quamuis indiuiduum actu existens, primò generationem terminet; per existere tamen non est indiuiduum, sed per differentiam indiuidualem. Ad confirmationem dico, existere non esse ultimum actum ordinabilem in genere, modo quidem prædicto: accidit enim cui-

6.

libet ordinabili in genere, extra eius rationem existere. Præterea, ultimus actus indiuiduationis, est ipsa differentia indiuidualis, per quam indiuiduum est unum in actu. Ad 6. esse in re, & in intellectu non sunt opposita: proinde necesse non est, quod res, quia est in intellectu, vniuersalis naturā subeat; singularis verò, quia in re existit; licet rerum sit actualem existentiam singularitatem in re concomitari. Quare, sicut res est vniuersalis in intellectu; ita etiam est singularis in re, atq; in effectu. Ad confirmationem dico, illud esse indiuiduationis principium, quo unico existente, res primò est una singulariter: hoc autem non est actualis existentia, sed differentia indiuidualis. Itaque, formam aut naturam, siue actualem existentiam, non esse indiuiduationis principium, patet.

CAP. VIII.

*Quantitatem esse principium indiuiduationis,
argumentis ostenditur.*

6.

ILLud est principium indiuiduationis indiuisum existens, quod certè per sui diuisionem multiplicationis indiuiduorum in aliqua natura, principium esse cognoscitur. Sed quantitas est huiusmodi: primò enim sibi, in eiusdem rationis partes diuidi competit, ut 5. met. dicitur, & per ipsam cuiuslibet al-

teri: species autem in indiuidua, veluti in partes eiusdem rationis diuidi-

Auerroes.

tur, quod utiq; à quantitate mutuare videtur: quantitas ergo est indiuiduationis princi-

Auerroes.

pium. Suffragatur huic sententiæ Auerroes 5. met. cap. 1. Equitas, inquit, ut natura est equitas; sed, ut accipitur cum conditionibus accidentalibus & materialibus, dici-

Porphyrius.

tur hæc natura. Sequitur etiam ibidè: Materie quærentur accidentia, quibus indiuidua-

Boetius.

tur natura. Commentator quoq; 8. Ethic. com. ult. Sophronides, ait, Sophronici filius, non est alius, nisi quia per accidentia ab inuicem separantur. Porphyrius etiam idem

confirmat: Indiuidua, inquit, differunt suis accidentibus, quorum multitudinem in vno

reperitam, in alio reperiri, est impossibile. Consentit his Boetius in lib. de Trinit. ubi tres

homines

homines tantum hic & nunc distinguere asserit. sed hic & nunc, ex quantitate oriuntur, sicuti etiam tempus & motus; mobile enim quantum est atque motus, locum quoque dicitur, duobus corporibus eundem esse, fieri non posse: locum autem quantitatem esse satis constat. In elementario cap: 5. id ipsum approbat Damascenus, ubi hypostases & individua alicuius nature, characteristicis proprietatibus distinguere, constanter docet. inter illas vero præcipuam esse autumat quantitatem, ut potest, quod homo sit longus, aut brevis, aut aliquid huiusmodi: patet ergo tum ratione, tum etiam multorum autoritatibus, quantitatem esse individuationis principium. Amplius, id utique dicendum est individuationis principium, cuius multiplicatione, individua primo distinguuntur, atque formæ partuntur materiales. sed hoc ad quantitatem attinet, authore Commentatore in libr: de substantia orbis, in quo ait, formam non partiiri, aut multiplicari ob aliam causam, nisi quia in alia & alia materia, vel materie parte recipitur, quæ profecto ratione quantitatis alia atque alia dicitur: quantitas ergo est individuationis principium. Reuera, cuius diuisio est principium multitudinis, quæ est numerus; illud planè est unitatis atque individuationis principium sed quantitas continua est huiusmodi, nam in non quavis numerus nequaquam inuenitur: igitur quantitas est principium individuationis, cuius diuisio est causa multiplicationis. Adhuc, illud est principium individuationis, quod quidem principium est determinandi individuum ad hic, & nunc, quippe cum hoc proprium sit individui. sed quantitas est huiusmodi; individuum enim in se est indiuisum, & a quolibet alio diuisum; unitatis autem & diuisionis principium, à quantitate proficiscitur: igitur quantitas est principium individuationis, quia nimirum est unitatis, & indiuiduorum distinctionis ad inuicem principium, siquidem unumquodque dicitur unum ab unitate, sed unitas est principium numeri, numerus autem ex diuisione continui causatur, continuum autem est quantitas: igitur quantitas est unitatis seu individuationis, & distinctionis principium. Iterum, hunc ignem ab alio igne differri constat, non quidem per materiam & formam: per quantitatem ergo ab inuicem separantur. Quod si dixeris, hanc partem ignis ab alia separari, quia nimirum hæc non est illa, in idem recidit. Adde, quod id, quod conuenit alicui per se, alteri non conuenit, nisi ob gratiam illius: sed diuidere aliquid in partes eiusdem rationis, per se conuenit quantitati, ut dicitur 5. met: igitur quantitas est individuationis diuisionisque principium.

Damascenus.

2.

3.

4.

CAP. IX.

Soluuntur argumenta.

Primum dico, maiorem esse dubiam, minorem vero falsam: non enim quantitas per sui diuisionem, vel quantitas diuisa, multiplicationis indiuiduorum in natura substantiali, præcisa atque absoluta ratio dicenda est. Dicis, quantitati primò conuenit, in partes eiusdem rationis diuidi. Dico, hoc modo philosophum fuisse locutum, quantum diuiditur in ea, quæ insunt, quorum quodlibet hoc aliquid natum est esse: rerum tamen est, quantitatem in partes eiusdem rationis, sicuti totum integrale diuidi, primòque illi hoc conuenire. unde substantia diuisibilis est, potentia proxima ad diuisionem dimensionem, idque per quantitatem. hanc autem diuisionem non priuat siue aufert indiuiduum, quippe, cum non faciat oppositum; sed illa potius, quæ est alicuius, sicut totius in partes subiectiuas, quæ planè quantitati primò non conuenit, sed substantiæ, idque non per quantitatem, & ex consequenti, neque indiuiduatio, neque indiuiduorum sub eadem natura multiplicatio. Ad auctoritatem Auicennæ dico, ea intelligere accidentia nature, quæ sunt extra conceptum nature indiuidualis, in quorum numero differentia quoque indiuidualis haberi potest. Ad auctoritatem Boetij respondeo, ipsum loqui secundum nostræ intelli-

Quantum in quæ diuiditur

Auicenna.

lorum sub
stantia.

2.

3.

4.

Quātitas prin
cipium indiui
duationis quo
modo.

gentiæ modū, quæ dependet ex sensu; ideo ex accidentibus, quæ cadunt sub sensum, indiuiduationem venari studeat. unde, quamuis accidentia ipsum comitentur indiuiduum; ipsum tamen nequaquam constituunt. Ad 2. patet, quantitatem non esse principium formæ multiplicandæ, sed ipsam comitari; formam verò per aliqua intrinseca multiplicari: prius natura quàm in alia, vel alia materia, seu parte materiæ recipiantur. Ad confirmationem, quantitas, ut dictum est, non ad genus quantitatis, sed substantiæ potius spectat: nā in substantijs à quantitate separatis omnino, inuenitur quidē numerus, non autē quantitas, sicut paulò ante dixi. Ad 3. eiusq; confirmationem, vnica sententia respondet, quantitatem esse principium unitatis accidentalis indiuiduorum, & discretionis eorundem, non autem incommunicabilitatis. Ad 4. dico, hunc ignem ab alio distingui, sua differentia indiuiduali, vel saltem formali, non quantitatiua, quæ sit indiuiduationis principium. Ad confirmationem dico, illam rationem hoc velle dicere, nempe quantitatem esse principium indiuiduationis, quòad diuisionem materiæ quantitatiuam, non autem quòad incommunicabilitatem indiuidualem. Ecce quā longo sunt hæc repetita sermone, ob hanc sine dubio causam, ut facilius intelligamus, sub vna specie plura esse posse angelorum indiuidua, quoniam principium indiuiduationis est differentia indiuidualis, quæ est in angelis.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Angeli sunt substantiæ immateriales.

Nomen mate
riale multi
plex.

Ostquàm visum est, quomodo angeli sint plures in eadem specie, deinceps videndum est, quomodo sint immateriales. Multiplex tū apud theologos, tū etiam apud philosophos, rerum diuinarum humanarumq; cultores, huius nominis, materiale, vsus esse dignoscitur. Interdum enim materiale appellatur, quod est ex materia & forma, tanquam ex suis partibus conflatum atq; compositum est. aliquando verò materiale nominatur, quod sui conseruatione ex materia dependeat, ad quem modum formæ elementares materiales appellantur; nam in esse ipsorum atq; conseruatione, ex suis materijs dependent. Materiale præterea aliquid appellatur, quia alijs videlicet comparatum, impurum est atq; imperfectum: quo sanè modo minus perfectum, respectu perfectioris materiale vocatur. materiale ergo nominatur, aut quia habet materiam, tanquam partem sui, aut quia in esse & conseruari à materia dependet, aut quia perfectiori comparatum, impurum est atq; imperfectum. E contrario, illud immateriale nominatur, cui hæc tria non insunt. Mòdò autem sermo noster est, an intelligentiæ siue angeli aliquo modo materiales, vel immateriales sint, necne. Porro, angelos esse materiales non est possibile, alioqui essent corruptibiles; materia namque est, qua res & esse & non esse potest. at angeli sunt incorruptibiles: non ergo sunt materiales. Amplius, nihil est supra nostrum intellectum, quin sit immateriale, quia intellectus est immaterialis 3. de anima. sed huiusmodi intelligentiæ nostro intellectu superiores sunt: igitur sunt immateriales. Adde, si materia orbium à materia mixtorum secernitur, & motores similiter; imò multò magis, quāto orbibus motores præstantiores sunt: formæ ergo cælorum alterius sunt naturæ à formis elementarijs: sed illæ sunt corporales, hæ ergo immateriales erunt. Præterea, illæ sunt substantiæ immateriales, quæ non aliunde mendicant modum intelligendi, sed per suas substantias intelligunt. sed huiusmodi sunt beatæ illæ mentes siue intelligentiæ, de quarum modo intelligendi suo loco nobis loquendum est: sunt ergo puræ atq; immateriales. Adhuc, intelligentiæ sunt substantiæ indiuisibiles: ergo immateriales: diuisio siquidem materiam consequitur: ubi autem non est materia; nec imbi erit diuisio, quæ ad materiæ ratio-

riæ ratio-

rie rationem spectet. Reuera, in angelis non est materia, quæ est potentia ad esse, vel nõ esse, quæq; à philosophis materia prima nominatur; neq; materia, quæ dicitur subiectum vel mobile ipsum, proinde compositione carent, quæ ex huiusmodi procedit atq; emanat: non enim sunt ex materia transmutationis & forma, neq; ex motore & ipso mobili; verum tamen est, quòd si primæ comparentur intelligentiæ, aliquo modo materiales dicenda sunt, vt potè respectu primæ, imperfectæ. Quam ob causam Auer. 3. de anima. com. 5. & 14. ait, nullam intelligentiam præter primam à potentia liberam esse: quilibet enim ex gradu componitur perfectionis accedendi ad primum ens, & gradu recedendi à primo. hoc autem modo fas est dicere, intelligentias materiales esse. Quomodo ergo intelligentiæ sint immateriales dixi.

Quomodo in-
telligentiæ
sint materia-
les

CAP. II.

Angelos esse materiales, argumentis ostenditur.

Scut Deus est vniuersale agens; ita planè materia est vniuersale rerum principium. sed potentia dei causantis subterfugit nihil; omnia enim vt paulò ante dixi, sunt à deo effectiue; sic etiam materiæ causalitatem nullum entium, excepto primo, subterfugere valet: quicquid ergo est citra deum, vtique est materiale & minime simplex. Amplius, sicut omne quod est, dependet à deo; ita planè omne creatum dependet à materia. Tenet consequentia, auctoritate commentatoris 5. & 8. com. 3. de anima. Omnes, inquit, formæ sicut actu in primo continentur agente; ita etiam potentia in materia. Et iterum, nulla substantia præter primam, liberata est à materia. sed intelligentiæ sunt formæ creatæ: igitur non sunt à materia liberæ, sed illius ex potentia dependēt: nam quemadmodum nulla est forma, quæ à primo motore non dependeat; ita etiam nulla est forma, quæ non dependeat à materia. Adhuc, omne quod componitur ex genere & differentia, est materiale: nihil enim est in genere, vt vult Auerroes, nisi per materiam. sed intelligentiæ secundum Auicennam componuntur ex genere & differentia: igitur intelligentiæ sunt materiales. Item, intelligentiæ sunt substantiæ indiuiduæ, vt dictum est: igitur sunt materiales. Tenet consequentia: indiuiduum enim tale dicitur per materiam, quemadmodum loquitur septimus methaphysicæ: sunt ergo substantiæ materiales. Præterea, quicquid in effectibus reperitur, & in causa quoq; reperiri necesse est: oportet enim agens & patiens in materia conuenire. sed in effectibus stellarum materia reperitur: ergo & in earundem motoribus. Reuera, quolibet substantia mouens orbem, est forma orbis perficiens & constituens, quod certè sine materia fieri non potest. Intelligentiæ ergo sunt materiales.

1.

2.

3.

4.

5.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

Ad primum, negatur similitudo: Deus enim omnium entium est causa effectiua, in quorum numero ipsa quoq; materia habetur, quæ à Deo non solum habet dependentiam, sed etiam esse: quam ob causam, iure vocatur vniuersale agens atq; efficiens. at materia, generabilium tantum vniuersale principium dicitur, non autem ingenerabilium, cuiusmodi sunt angeli, idcirco argumentum non est simile. Ad 2. si materiales, id est, imperfectos, respectiue ad primam intelligentiam angelos vocaueris; rectè quidem intelligis: sin autè absolute, perperam; non enim absoluta & vera in angelis materia inuenitur: respectu

Materia vni-
uersale gene-
rabilium.

2.

est pars
quiddita-
tis.

3.

In angelis ge-
nus & species
sunt transcen-
denter.

4.

5.

ergo primæ intelligentiæ, cæteræ materiales nuncupantur. Ad 3. dico, intelligentias nõ esse in genere prædicamentaliter, sed transcender, idcirco materiales dici non posse: quæcunq; enim in genere sunt prædicamentaliter, corruptioni subdita sunt, vt potè composita ex materia & forma, aut fundata in compositis ex materia & forma. In causa autem est, quia genus est quid potentiale, potentiale autem est per materiam, differētia verò est quid actuale, quod certè ob formæ rationem obtinet. Cùm autem in æternis nulla prorsus sit corruptio: in illis ergo absq; dubio, vt dicit Auerr. 10. met. & in libro de substantia orbis, genus & species æquiuocè, id est, transcender inueniuntur. Hoc idem confirmat lib. 2. de cælo, com: 49. contra Auicennam disputando. Ad 4. patet responsio ex his quæ dicta sunt, vbi ostendimus materiam non esse indiuiduationis principium. Licet ergo intelligentiæ sint indiuiduæ, & sub vna specie multa intelligentiarum indiuidua contineantur; non ob id tamen materiales dicendæ sunt, quandoquidem indiuiduationis principium non ex materia, sed ex differentia procedat indiuiduali. Ad 5. maior veritatem quidem habet in causis, quæ cum suis effectibus vniuocæ sunt: modò autem constat, hanc inter corruptibilia, atque incorruptibilia vniuocationem non esse, quemadmodum & postea dicturi sumus, cùm de corruptibilium incorruptibiliumque materia erit nobis loquendum. Quoniam igitur inter huiusmodi effectus & causas, propriè vniuocatio non inuenitur; ideo intelligentias cum suis effectibus in materia conuenire debere, nequaquam necesse est. Ex his ergo atq; similibus, intelligentias esse immateriales satis patet.

CAP. IIII.

Materiam esse partem quidditatis substantiæ compositæ.

Forma partis

Forma totius

Humanitas
est forma to-
tius.

Homo quid si
gnificet.

Materia est
pars quiddita-
tis.

Quoniam diuinas illas mentes sanctasq; intelligentias, à materia esse liberas demonstravi, huic certè negotio conuenire putavi, si illam famosam controuersiam adducere, nempe, si materia pars sit quidditatis substantiæ compositæ. In primis autem animaduertendum est, in substantia composita, duas esse formas realiter distinctas, formam videlicet partis vniuersalis materiæ, quæ est materiæ perfectio, quemadmodum in homine est anima, actus atq; perfectio corporis existens: et formam totius, quæ ex vnione formæ partis cum materia conflata, emergit atq; consurgit. hæc quidem in sui ratione formam atq; materiam complectitur, dissentiitq; à forma partis, sicut compositum à simplici. Profectò, in homine forma totius est humanitas, quæ non est sola anima, sed ex materia atq; hominis forma resultans. hanc autem formam totius, quidditatem siue essentiam vocamus, quæ licet per modum partis significet, non est tamen pars; alioqui esset forma simplex, atq; ita due formæ partis in homine inuenirentur, quod minime probatur. Porro, forma partis dicitur, quia scilicet facit materiam esse in actu; forma verò totius, quia speciei rationem complet perficitq;: etenim humanitas est essentia hominis: essentia autem rei est, quam significat diffinitio: diffinitio verò rei naturalis non solum formam significat, sed formam & materiam: proinde humanitas aliquid compositum ex materia & forma significat, nempe principia speciei essentialia, idq; per modum partis: homo autem, tùm illa significat, tùm etiam indiuiduantia principia, idq; per modum totius; homo siquidem dicitur, qui & humanitatem habet, & alia quoq; habere potest principia indiuiduantia. Itaq; quidditas siue essentia rei, non est sola forma, sed materia quoq;. Igitur materia absolute accepta, ad materiam indiuidualem non contracta, ad quidditatem vtique

utique attinet specificam. Reuera, quod est essentia, & quidditas alicuius, illi, cuius est essentia, ratio absque dubio intrinseca, & sufficiens est essendi, quacumq; alia re, ab eo realiter differente, circumscripta, atque remota. sed forma hominis, utpotè anima rationalis, est tota essentia, & quidditas hominis, ut quibusdam placet: sola ergo anima est sufficiens ratio essendi, atque ita homo, esset prorsus homo, sine materia, quod est falsum. maior sic probatur: nam si albedo est sufficiens ratio, qua superficies est alba; multò magis id quidditas præstabit enti, cuius est quidditas. cum autem hoc sit impossibile, verum ergo est, materiam esse partem quidditatis substantiæ compositæ. Amplius cuius essentia in genere causæ materialis, à materia nequaquam dependet; nec certè id, cuius est essentia. si ergo quidditas naturalis substantiæ compositæ, à materia non dependet, utpotè, quæ illius quidditatem non ingreditur: nec ergo substantia naturalis composita, in genere causæ materialis, à materia dependebit, quod sanè absurdissimum est; tunc enim materia, non solum causa, sed nec etiam pars esset substantiæ compositæ.

Adhuc, quod est pars humane naturæ, est etiam pars quidditatis humane: natura enim, & quidditas sunt idem. sed materia est pars naturæ humane, ut dicitur 2. phys: comm: 21. Quoniam autem natura dupliciter dicitur, inquit, & species, & materia &c. nam si materia non est pars quidditatis; tunc in vno homine essent due naturæ non partiales, utpotè nequaquam partes alicuius naturæ, quod est impossibile. Materia igitur est pars quidditatis rei compositæ. Suffragatur huic sententiæ philosophus 8. met: comm: 15. & 16. Diffinitio, inquit, compositorum est vna, quia ex actu, & potentia natum est fieri vnum: quidditates autè simplices, seipsis statim habent vnitatem, eò quod formæ tantum sint. Hæc quidem Aristoteles nequaquam diceret, nisi materia pars esset quidditatis rei compositæ: nam de forma sola, illa non dixisset, quandoquidem forma seipsa vna sit. Hoc idem confirmat 9. met: comm: 22. In quidditatibus, inquit, compositorum accedit error, non autem in quidditatibus simplicium, idq; propter partium multitudinem, ex quibus illæ partes compositæ sunt. vnde ex earum compositione, error accidere potest qui in simplicibus cum careant partibus, locum non habet. Ex quo patet, ad mentem philosophi, rei compositæ essentiam, non simplicem, sed compositam esse, quidditatemq; rei materialis, à quidditate separata differre, quandoquidem ista essentialiter simplex sit, hæc autem essentialiter composita: materia ergo est pars quidditatis substantiæ compositæ. Amplius, si materia non est pars quidditatis substantiæ compositæ, tum quidem esset indivisibilis quidditas, quod est contra Aristotelem, qui vult diffinitionem esse orationem longam, tum etiam, ipsa quoque diffinitio esset diminuta: Qui, inquit Averr: 1. de anima comm: 12. dimittit materiam, diminutè accipit. Materia ergo, sicut dictum est, est pars quidditatis substantiæ compositæ; non tamen præcipua, ad formam siquidem hoc attinet. Amplius, si materia non esset pars quidditatis rei compositæ, non approbaretur à philos: 8. phys: comm: 6. sententia Archytæ, per materiam, & formam diffinitione venantis. Sanè, ratio diffinitiva, significat aliquid de aliquo, vbi oportet hoc quidem esse, ut materiam, illud verò ut formam: Palàm, inquit, est, quæ, & quomodo sit sensibilis substantia: nam hæc quidem, ut materia est; illa verò, ut forma, & actus; tertia est quæ est ex his. Quam ob causam, Averr: comm: 9. ait: diffinitiones rerum ex materijs, & formis esse. Materia ergo secundum philosophum, atque commentatorem, est pars diffinitionis, atq; quidditatis. Reuera, si materia non est pars quidditatis; tunc utique compositum esset incausatum: cuius enim essentia est incausata; & ipsum quoq; compositum est simpliciter incausatum. sed forma quæ est compositi essentia, est incausata intrinsecè: & compositum ergo similiter, quod est falsum. Patet ergo, non solam formam esse compositi quidditatem. Item, si materia non est pars quidditatis, quòd ex materia, formaq; componitur; non erit ens naturale, sed per accidens potiùs: omnis enim essentia completa in specie cuicunque, iungitur, facit vnum per accidens. sed rei

est pars
quiddita-
tis.

1.

2.

3.

Forma sim-
plex & com-
posita,

4.

5.

Archyte sen-
tentia,

6.

est pars
quiddita-
tis.

7.

8.

essentia est completa in specie per formam: igitur si materia addatur, facit vnum per accidens, atque ita ens naturale, esset ens per accidens, quod est absurdum. Adhuc, si ita res se habeat: igitur materia est nihil. Tenet consequentia: quicquid enim non est quidditas, vel pars quidditatis, aut denique habens quidditatem; illud profecto nihil est: sed materia non est quidditas, quia hæc est formæ proprietates, nec habens quidditatem, quandoquidem id composito conueniat: si ergo non sit pars quidditatis; erit utique nihil, quod est falsum. Præterea, si datur materia vniuersalis: ergo materia est pars quidditatis. Tenet consequentia, quia materia vniuersalis est pars compositi vniuersalis. sed datur materia vniuersalis; materia namque conuenit per se vnum facere cum forma, id quæ non huius, vel alterius, sed vniuersalis materiæ ratione: nam quod vni per se competit, & non vni per alterum; per vniuersale omnibus competat, necessarium est. sed facere vnum per se cum forma, omnibus competit materijs, idque non vni per alteram: igitur per vniuersalem materiam. Quare, si materia specificè sumpta, est pars quidditatis speciei, & materia utique contractè sumpta, est pars quidditatis indiuidui. Itaque, ut dictum est, materia est pars quidditatis substantiæ compositæ. hoc idem sæpè Aristoteles approbat in septimo met: ubi ait, quod parabola Socratis iunioris, quam consuevit dicere, non bene se habeat; superfluum enim est materiam à quidditatibus auferre: materia ergo est pars quidditatis.

CAP. V.

*Materiam non esse partem quidditatis,
argumentis ostenditur.*

1.

Vidditas, est quod quid est, siue diffinitio rei: ergo materia non est quidditas, quippe, cum non sit diffinitio rei, sed forma tantum, auctore phil: 7. met: comm: 10. Quoniam autem in principio diuisimus, inquit, quot modis determinauimus substantiam, & horum quidem vnum videtur esse quod quid erat esse, speculandum est de ipso: sola ergo forma est quidditas rei. Et comm: 11. Quod autem, ut species, & forma, quod quid erat esse: & 2. de anima, comm: 8. Animam, quam constat esse formam, quod quid erat esse corporis vocat.

2.

Cum ergo passim formam, quatenus ab alijs est distincta causarum generibus, quod quid erat esse, vocet; indubie approbare tuerique videtur, solam formam esse rei quidditatem. Sanè, ut quintus met: recitat, omnes partes diffinitionis sunt formæ. sed materia non est forma: igitur materia non est pars diffinitionis, siue quidditatis. Amplius, si substantia composita haberet quidditatem ex materia & forma constantem; in quidditatibus esset processus in infinitum, quemadmodum commentator 7. met: comm: 21. dicere videtur. Tenet consequentia: etenim, si quidditas hominis, esset homo compositus ex materia, & forma; tunc quidditas hominis haberet quidditatem, & sic quidditatis esset quidditas: quæcunque enim sunt idem, quicquid habet vnum, habet reliquum. si ergo quidditas hominis, & homo sunt idem, cum homo compositus habeat quidditatem; & quidditas quoque hominis habebit quidditatem. Consentit huic sententiæ philos:

Materia non
est pars quid-
ditatis.

3.

7. met: comm: 34. Materia, inquit, non est pars quidditatis. & 2. phy: comm: 28. partes diffinitionis in genere collocat causæ formales. & 10. met: comm: 25. ait, marem, & foeminam, speciem minime variare, quia scilicet differentie sunt materiales. Reuera, materia est causa corruptionis, sensibilitatis, & similibus, quorum opposita quidditatibus conueniunt: sunt enim essentia rerum ingenerabiles, insensibiles, atque incorruptibiles, ex quibus materiam non esse quidditatis partem latissimè patet. Adhuc, essentia rei, est substantia declarans rei quidditatem. sed materia defert potius, quam declararet rei quidditatem; nam ut in primo phys: dicitur comm: 69. materia secundum se est ignota,

est pars
quiddita-
tis.

4.

5.

6.

7.

Obiectiones.

1.

2.

3.

Solutiones.

1.

ignota: alterius ergo rei declaratiua esse non valet. cum ergo materia ex se sit ignota, & per analogiam ad formam cognoscatur; profecto ad rei quidditatem non attinet. Preterea, quod est impedimentum, quod minus quod quid est, cum eo, cuius est, idem non sit, non est pars quidditatis, aut aliquo modo ad quidditatem pertinens; nihil enim impedit prohibetque identitatem inter rem, & suam quidditatem, nisi illud extraneum fuerit, atque à re, eiusque quidditate alienum: nam quod est secundum se, est idem cum eo, cuius est, ut dicitur 7. met: sed materia est huiusmodi; concepta siquidem cum materia non sunt idem, ut in eodem libro habetur: igitur materia non est pars quidditatis substantiæ compositæ. Item, illud est quidditatis, atque essentie per se principium, ut dicitur primo met: com: 29. & 12. comm: 14. & 18. quo ipsum diffinibile, vniuersalitate participat: sed hoc ad formam tantum spectat, non autem ad materiam, quippe, cum materia singularitate solummodo participet: igitur quod prius. Reuera, illud non est principium quidditatis, quod secundum se est singulare: essentia enim & quidditas, est vniuersale: rei autem vniuersalis, singulare, pars esse non potest. sed materia est singulare, utpote, vna numero in specie materiæ: nam si hæc materia, alia est ab illa; hoc certe propter formam, atque accidentia contingit, quibus ad diuersas formas determinatur, sicut dicitur 12. met: comm: 14. vnde Auerrões 7. met: com: 20. & 37. ait, quod homo vniuersalis non sit homo, nisi per formam: non igitur per materiæ compositionem. Materia ergo non est pars quidditatis. Amplius, quidditas est principium per se essendi, ut dicit Auerrões 7. met: comm: 20. sed sola forma est principium per se essendi: igitur sola forma est quidditas, materia enim est principium non essendi, ut 22. & 53. comm: 7. met: dicitur. Porro, ubique forma diffinitur per principium essendi. com: 20. & 37. 7. met: Forma, inquit, est pars, quæ cum fuerit, est res; materia verò est illud, quæ cum fuerit, non est res: per solam ergo formam, compositum habet esse, per materiam verò habet non esse. Quare sicut materia per accidens pertinet ad essentiam; ita etiam per accidens pertinet ad esse. Adhuc, id non est pars essentie, & quidditatis, per quod res diffinibilis sensibilis est, & non intelligibilis, ut habetur primo met: comm: 27. sed per materiam compositum est sensibile, per formam verò intelligibile, sicuti recitat primus liber de cælo, & duodecimus met: igitur, sola forma est quidditas, principiumque compositi essendi. Ex his ergo, atque similibus rationibus, & quidem non contemnendis, verisimile esse videtur, materiam ad quidditatem rei compositæ minime spectare. Sanè, quidditas est rei diffinitio: primum autem per se diffinibile est forma, quatenus significatur per speciei nomen, vel generis de prædicamento substantiæ. hoc autem modo videtur, quod materia non sit pars essentie, aut diffinitionis: nam diffinitio essentie, atque ipsum diffinitum per se primò est ipsa forma, in quantum per nomen speciei significatur, utpote homo, vel equus. sed materia non est pars formæ: igitur non est pars essentie, vel diffiniti, nisi quatenus est vehiculum formæ, aut subiectum deferens, sicut Auerr: 7. met: comm: 34. innuere videtur. Hæc ergo videtur fuisse tum philosophi tum Auerr: sententia. Sed dicit aliquis, si sola forma est rei quidditas, & diffinitio: esset ergo diffinitio simplex, & non oratio longa, quoniam forma est simplex, & vnius tantum conceptus, atque ita, diffinitio non constaret ex genere, & differentia: Diffinitio præterea substantiæ, per additamentum esset: materia siquidem adderetur, non ut pars, sed ut subiectum essentie. Adhuc, si materia non est pars quidditatis: igitur non prædicatur essentialiter de ipso diffinito. nam si non est essentia, nec pars essentie: nec ergo ad essentiam spectabit, quod certè impossibile esse videtur, quippe, cum ita, ac ipsa forma, composito sit intrinseca. Dico ad primum, diffinitum per se primò esse formam solam, diffinitionem verò sermonem esse, omnes formæ conceptus, gradusque explicantem. quoniam autem forma specifica, pluribus gradibus ornatur, quibus compositum constituit; hac de causa, diffinitio cum sit huiusmodi graduum, oratio explicatiua, meritò

est pars
quiddita-
tis.

2.
3.

ua; meritò oratio longa vocatur; genus enim & differentia, non diuersas quidem formas, sed diuersos potius gradus, quibus forma se habet ad compositum, dicunt, atq; ostendunt. Ad 2. illa est diffinitio per additamentum, quæ per aliquid alterius generis datur. sed materia non est alterius generis, licet non sit rei essentia, siue quidditas. Ad 3. respondeo, secundum mentem Auerr. materiam, instar formæ intrinsecam esse compositam; non esse tamen partem essentiæ compositi. hæc dici solent à Peripatheticæ sectæ fautoribus.

CAP. VI.

Soluuntur Argumenta.

1.

Primum dico, quoniam à forma sumitur propria differentia, quæ est pars diffinitionis præcipua; hac de causa à philosopho sæpissimè, quod quid est rei, siue quidditas nominatur. eodem quoque modo, animam, hominem appellat, quia nimirum est principalior hominis pars: quod enim est in aliquo principalius, illius profectò esse nominatur. Ex hoc autem non licet arguere materiam, rei partem quidditatiuam non esse, sed talem certè, qualis est forma. Ad confirmationem sic respondeo, partes diffinitionis formas vocari, non sibiipsis, sed diffinito comparatas, de quo formaliter prædicantur. vocatur autem forma, quod quid erat esse, quia scilicet principalior, & completiua est pars diffinitionis. Eadem ratione anima nominatur 7. met: substantia animati, species, & quod quid erat esse: non quia tota sit, sed notior pars diffinitionis. hoc etiam ex verbis, contextuq; philosophi animaduertere licet: Si, inquit, quod altera, & non est anima animal, etsi hoc quidem dicendum est, hoc autem non dicendum. ac si diceret, anima quidem per se non est animal nec tota animalis diffinitio, sed pars principalior tantum. Ad 2. negatur consequentia: quidditas enim hominis non habet quidditatem. nam si quidditas est ipsa diffinitio; tunc diffinitionis esset diffinitio, quod est falsum. Et cum dicitur, quando aliqua duo sunt idè &c. dico hanc propositionem non esse vniuersaliter veram, alioqui sicut genus habet differentias; ita certè differentia, haberet differentias: genus enim & differentia sunt idè essentialiter. Ad authoritatem philo: 7. met. comm: 34. & 37. dico, philosophum à quidditate materiam tantum particularem remouere, atque eas partes, quæ per accidens se habent ad speciei intellectum. Quòd autem partes diffinitionis in genere causæ formalis collocentur, fauet potius, quàm deroget huic sententiæ: omne enim superius formale est respectu inferioris, sicut philosophus loquitur 2. phys: comm: 28. Masculus

Masculus &
fœmina non
differunt in
genere anima-
lis.

3.

quoq; & fœmina, etsi non differant specie in genere animalis; differunt tamen in genere sexus; cuius differentia ad genus animalis per accidens se habent, & ex parte materiæ; ideoq; non causant in illo genere differentiam siue diuersitatem specificam. Ad ultimam confirmationem dico, illas materiæ passiones, particulariter existentem, non autem à particularibus abstractam insequi materiam abstracta siquidè materia, est pars quidditatis specificæ, cui illæ passiones non insunt: atq; ita à quidditate materiam arcendam non esse, amplissimè patet. Ad 3. negatur minor: nam etsi materia solitariè sumpta sit ignota; formæ tamen specificæ, siue genericæ adiuncta, alterius est declaratiua. Reuera, nihil perfectè cognoscitur, suis causis ignoratis: causæ autem tum materiales, tum etiam formales, ut dicitur 2. phys: non sunt infinitæ. Quare si ad rei cognitionem solummodò est necessarium quod quid est, materia autem ut ex 2. phys: colligitur est huiusmodi: in ipso ergo quod quid est includitur. verum tamen est, quòd quemadmodum forma est magis substantia; sic etiam sit maior ratio compositi cognoscendi: nam & materia esse habet à forma, quæ etiam materiam manifestat, atque ostendit; vtrumq; tamen est causa compositi cognoscendi. Itaq; materia ignota esse dicitur, quia nimirum non est

non est potissima cognitionis causa. Ad 4. minor est falsa, & ad probationem dico, Aristotelem ibi loqui de materia indiuiduali: in his enim, eo modo, quo ipse intelligit, non est idem quod quid est, cum eo, cuius per se primò est. Ad 5. negatur consequentia: non enim forma tantum, sed etiam materia est pars diffinitionis, tametsi non ita principalior. Ad probationem dico, illud intelligendum esse de materia indiuidui, non autem de illa, quæ est pars quidditatis specificæ. Ad 6. minor est falsa: non enim sola forma est principium essendi, nisi intellexeris, sola, id est, principalior, ut dictum est, alioqui posset compositum subsistere sine materia, quod est falsum. Ad 7. minor intelligenda est de materia indiuiduali, quæ per se est sensibilis, non autem de illa, quæ est pars specificæ quidditatis. Itaque materiam partem esse quidditatis sic ostensum est, quamuis aliorum sententia sit etiam egregia, & à magnis viris inuenta: quisque ergo abundet in sensu suo. hæc dixisse, est plus satis.

Anno 1572. 8. Decembris, ipsa die conceptionis virginis, hora vespertina in monte sancto: Ora pro nobis beata virgo, ut immaculati inueniamur in conspectu domini.

DE MOTV ANGELORVM

MERCVRIVS.

Qui circulis suis mundum sensibilem complectuntur.

Commentum VI.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

E sanctorum angelorum creatione, numero, atque substantia, sapientissimi Mercurij vestigia insequentes, hæcenus locuti sumus: nonnullas quoque quæ ad hoc speculationis genus spectabant, quæstiones adduximus. restat nobis modò, ut cum disertissimo Mercurio, de motu angelorum disseramus. Qui, inquit, circulis, id est, motibus suis, mundum sensibilem complectuntur, id est disponunt, & regunt. vnde paulò inferius, motu, hæc omnia

Motu inferiora disponuntur secundum Mercurium.

inferiora agi, & disponi, clarissime docet. Hæc, inquit, omnia ad finem circuitus principiorum simul, ac generum manabant, expleto demum circuitu omnium, volente Deo, solutus est nodus, finitus utique est motus. Ex quo patet, secundum Mercurium, motum, neque à parte ante, nec à parte post, æternum esse. Volente Deo, inquit, soluitur nodus circularum, atque motuum, & noua exorietur pullulatio, id est, resurrectio: Nam cuncta vtriusque generis animantia, vna cum homine dissoluuntur. Porro, hæc agi per angelorum motum dialogo 3. Mercurius ostendit. Distinctis, inquit, libratisque rebus, quæ igneo spiritu vehebantur, emicuit cælum septem in circulos. Dñi, id est, angeli in astrorum ideis, cum signis eorum conspiciebantur: nam dinumeratæ sunt stellæ secundum eos, qui inhabitant illas, deos. Ambitus amplior cursu suo cum æreo circulo conspirauit, diuino spiritu vectus: quisque deorum ex interna virtute ascriptum sibi opus impleuit. vnde generationes hominum ordinatas esse dicit, ad cœlestium deorum, seu angelorum discursum suspiciendum. Incipit in illis viuere sapientia ad portionem continuè cursus deorum cir-

Motus est finitus secundum Mercurium.

Resurrectio ostenditur futura.

angelorū.

Duo angelo-
rum ordines
ponuntur à
Mercurio.Princeps an-
gelorum vſa
Iupiter.Planetae.
Fortuna.Summus gu-
bernator.Plato de mo-
tu angelorū.Plotinus.
docet ange-
los nos inuiſe
re.
Veritas geni-
trix angelorūMotus ange-
lorum purus.
Angelorum
cognitio luci-
da.

Lynceus.

cumeuntium. Tabefactis autem ſementibus fructuum, opificiisq̃ue natu-
ræ & artis, in innouatione temporum, reiuuenefcent vetera, neceſſitate
& renouatione angelorum, curſuq̃ue circuli numeroſæ naturæ. Diuinum
enim ipſa ſcilicet omnis conſpiratio mundi, natura denuo floſcente.
*finito ergo curſu numeroſæ naturæ, qui nunc agitur à diuinis intelligentijs, diuinitus
natura denuo repullulabit.* In decimo dialogo, duos ponit angelorum choros, vagan-
tium vnum, non vagantium alterum, hoc eſt, aſſiſtentium, & miniſtrantium, è cœlo,
terram petentium, adminiſtrandorum miniſteriorum gratia. ad Aſclepium loquens, ait
omnia è cœlo deſcendere: E cœlo inquit, cuncta deſcendunt in terram, & in
aquam, & ſimilia: diuinitatis etenim ratio, diuina ſenſus intentione no-
ſcenda, torrenti ſimillima eſt fluuiò, è ſummo in prouum præcipiti rapaci-
tate currenti. *Et in eodem lib: Sunt planè omnium ſpecierum principes dij,*
quorum princeps eſt Vſa: hi per ſenſibilem naturam conſiciunt omnia:
vnusquisque opus ſuum illuminans. Cœli, vel quicquid eſt, quod eo no-
mine comprehenditur, Vſiarchis, eſt Iupiter: per cœlum enim Iupiter o-
mnibus præbet vitam. Solis Vſiarchis, eſt lumen. Triginta ſex (quorū vo-
cabulum eſt horoſcopij) in eodem loco ſemper deſixorum ſy derum, Vſi-
archis eſt, quem Pantomorphon, vel Omniformem vocant, qui diuerſis
ſpeciebus, diuerſas formas facit. Septem ſphæræ habent planetas ſui prin-
cipes, & τῶν, quam fortunam dicunt, & εἰς αἰετὸν, quibus immutan-
tur omnia, lege naturæ, ſtabilitate firmiſſima, & ſempiterna agitatione
variata. Hiſ ergo ita ſe habentibus, ab imo ad ſummū ſe mouentibus, ſic
ſibi connexa ſunt omnia pertinentia ad ſe naturaliter; vt mortalibus mor-
talia, ſenſibiliaq̃; ſenſibilibus annexa ſint: ſumma verò gubernationis, ſum-
mo illi domino paret. hic eſt ſolus; vtriuſq̃; ſexus ſcœcūditate pleniffimus:
ſemper voluntate ſua prægnans: parit ſemper quicquid voluerit procre-
are: voluntas eiſ eſt bonitas omnis: ex diuinitate eiſ ſunt omnia, ſicut
ſunt, fuerunt, & futura ſunt. Itaq̃, à primo gubernatore omnia ſiunt, qui per motus
aliorum gubernatorum, ſiue angelorum, mundum ſenſibile regit, & diſponit, inſtar vnus
reipublicæ, quæ ſummo, primog̃; principi obedit. Plato in Phædro eandem penè doctrinā
legentibus offert: Magnus, inquit, utique in cœlo Iupiter, citans alatum currum, primus
incedit, exornans cuncta, prouideq̃; diſponens. hunc ſequitur deorum demonumq̃; ex-
ercitus per vndecim partes ordinatus: & ſimilia, quæ ibi habentur, ex quibus tum pri-
mæ intelligentiæ, tum etiam cæterarum ordinem, motumq̃ue percipimus. hunc imitatur
Plotinus em: 5. lib: 8. cap. 3. & 4. Dij verò, id eſt angeli, cœlum habitantes, non dedi-
gantur homines, ſiquidem omnem regionem illam diſcurreunt, facilem vitam agentes;
quia ſcilicet veritas ipſa eſt eorum genitrix, & nutritrix, & eſſentia, & nutrimentum:
omnia cernunt, non illa quidem quæ generationi ſubiecta ſunt, ſed quæ ſunt in eſſentia:
vident quoque ſeiſ ſos in alijs; omnia enim illic vndiq̃; perſpicua ſunt: nihil ibi tenebro-
ſum, nihil obſiſtens; ſed omnis illic, omnibus eſt conſpicuus, intrinſecus, atq̃; per omnia,
lumen namq̃; lumini occurrit vbiq̃; quilibet in ſe habet omnia, & omnia ruruſ in alio con-
ſpicit: omne illic eſt omne: illic quodlibet eſt vniuerſum. Præcellit autem in quolibet a-
liud, ſed interim in quolibet cuncta conſpiciuntur: eſt ibi motus proculdubio purus: non
enim procedentem confundit motum motor alienus à motu: ſtatuſ etiam illic, nulla mu-
tatione turbatur; non enim inſtabili naturæ miſcetur: permanet quilibet non quaſi in a-
lieno pavimento, ſed vnuiſcuiusque fundamentum eſt idipſum, quod vnumquodque eſt;
nam & ſubiectū intellectus eſt, & ipſum eſt intellectus. Illic ex toto quolibet vbiq̃; pro-
dit: inſpicitur ab eo, qui acutè cernit, & totum, ceu ſi quis talis ſit viſu, quaſi fertur fuiſſe
Lynceus, qui intima terræ traditur radijs oculorū penetrare conſueuiſſe. hanc equidē fa-
bulam

angelorū.
Vifus.

bulam deorum oculorum perfpicaciam significare arbitror. Exiftimandū præterea eos, qui illa vident, nunquam in videndo defatigari, neq; satietate vlla adduci, vt videre defiftant, fi quidem indomita illic, & indefeffa sunt omnia. Quod verò ibi dicitur inexplebile, propterea tale dicitur, quòd plenitudo eius nunquam efficit, vt fpernat implentem; videndo namq; nunquam tedio afficitur: nullius ibi vita laboriofa eſt, quando eſt vita pura: quòd uè optimè viuut, cur nam labore? vita verò illic eſt ſapientia, & ſapientia prima, quæ non pendet ab alia ſapientia. nos autem ad hanc ipſam ſapientiam, cognitionemq; nondum accedimus, quia motu agitamur terreno, & non angelico, & puro, qui in angelis inuenitur: hæc ille. Philoſophus quoque 12. met: comm: 36. Mouet autem, inquit, ſicut appetibile, & intelligibile; indefeſſo ſiquidem appetendi, intelligendiq; ſummi boni ſtudio, angeli feruntur: ob quam cauſam, vitam viuunt feliciffimam, omnis delectationis pleniffimam: quorum intellectio eſt ſuauiſ, omni labore carens: ſenſus, & vigilia iocundiſſima: ab otio, quàm longiſſimè abſunt, quippe, quæ perpetuo amoris intuitu ad Deum contendunt: atq; quemadmodum vmbra corpus conſequitur; ita etiam intelligentiæ indiuiduam vitæ delectationem conſequuntur. Hæc quidem, ac ſimilia à philoſophiæ principibus de angelorum motu, vita, delectationeque dicta ſunt, quæ ſanè diuinis conſonant ſcripturis, de ſimilibus angelorum proprietatibus loquentibus. Currus Dei decem millibus, ait Dauid pſalm: 68. multiplex millia letantium: Currus Dei, diuinæ ſunt intelligentiæ, quibus vehitur diuina voluntas, & ad homines, angelosq; deferitur. vnde in pſalmo 102. Miniſtri eius, qui faciſ voluntatem eius. ab Apoſtolo Paulo, vocantur adminiſtratoriꝝ ſpiritus, Heb: 1. Miſſi in miniſterium propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis. In Daniele 7. legimus: Millia millium miniſtrabant ei, & decies centena millia aſſiſtebant ei. Iſaias autem deſcribit ſeraphim ſemper clamantia, & dicentia, terq; replicantia Sanctus, ſanctus, ſanctus, ex quibus vnum volauit, vt propheta labia purgaret. In veteri quoq; , atque nouo teſtamento, toties legimus angelos fuiſſe deſtinatos pro varijs numeribus obeundis, illisq; conſectis, atq; abſolutis, ad ſuperos remeſſe: Qui aſcendis, inquit propheta Abacuc, ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio. Equi domini omnipotentis, angeli domini ſunt, & quadrigæ ſalutis. proinde Dauid ait: Et aſcendit ſuper cherubim, & volauit ſuper pennas ventorum. Pennæ, inquam, ventorum, beatiffimi ſpiritus appellantur, quippe, qui in intelligendo, & volendo, denique in miniſtrando promptiſſimi, velociſſimiſq; ſint. Sanè, inimici tentationibus ſuperatis, acceſſerunt angeli, & victori domino miniſtrabant. Magna profectò circa eccleſiæ myſteria peragenda, angelorum ſolicitudo: Angeli namq; è cælo, terram petentes, diuina hominum pectoribus inferere ſacramenta ſtudioſè laborarunt: nam & prophetas, de Meſſiæ aduentu, eiusq; ſanctiſſimis myſterijs, abundè, copioſèque inſtruxerunt. Angelus ad Mariam, angelus ad Ioseph, angelus ad paſtores, angelus ad mulieres apud ſepulchrum domini plorantes, locutus eſt. Ita q; noſtri gubernatores, id eſt, angeli, ſuis circulis, id eſt, motibus, diuina, humanaq; gubernant.

Vita æterna
eſt inexplebi-
lis.Angelorum
vita feliciffi-
ma,

Dauid.

Paulus:

Daniel.

Iſa.

Abacuc. 3.
Equi Dei om-
nipotentis.
Angeli penne
ventorum.

CAP. II.

Septem gubernatores, ſiue motores orbium non eſſe mobiles nec per ſe, nec per accidens.

Iſariam aliquid moueri dicitur, per ſe ſcilicet, aut per accidens. per ſe autem mouetur, quod ſui quidem rationē habet, vt motus ſubiectum ſit, veluti eſt corpus, aut animal, & ſimilia. per accidens autem, ob ſui ſubiecti rationem, à quo planè, & eſſe, & conſeruationem recipit. hoc autem modo animalium animas moueri per accidens ſubiectiue, ſatis conſtat. Porro, ſe non moue-

Motus per ſe
& per accidensMotores per
ſe non moue-
trices ſi,

Motores non
moueri per
accidens.

1.

2.

3.

4.

Motores orbi-
um mouen-
tur per acci-
dens attributi-
uē.Primus mo-
tor nullo mo-
do mouetur
per accidens.

Obiectio.

1.

2.

3.

Solutio.

1.

motrices intelligentias tum per se, tum etiam per accidens moueri, est impossibile. Per se quidem, quia nulla illarum est corpus, aut diuisibile: omne autem, quod mouetur est corpus, vel diuisibile, sicuti 6. phys: liber docet. neque etiam per partem, ob illarum simplicitatem: nam vt 8. met: dicitur, statim sunt id, quod sunt. Per accidens quoque nequaquam moueri, patet: quod enim mouetur per accidens, vt 8. phys: recitat. com: 36. & 37. contingit non esse, accidens siquidem est contingens. sed intelligentie motrices non sunt huiusmodi: igitur, per accidens non mouentur. Amplius, quod per accidens mouetur, vt dicit Auerroës de substantia orbis ca. 1. est diuisibile, quod planè orbium motoribus non competit. Denique vt ibidem docet, formæ vtique essent materiales, quod profecto beatissimis illis motoribus non est attribuendum. Adhuc, motores orbium non accipiunt esse, & conseruationem ab orbibus, quos mouent: igitur per accidens nequaquam mouentur. Iterum, quod mouetur per accidens, duobus modis contingit moueri, aut per aliud, & sic potest seorsum moueri, vt dicit Auer: primo de anima, comm: 37. vel per aliud mouetur, & non potest seorsum moueri, vt sunt quidem accidentia. sed ne uero istorum modorum mouentur intelligentie motrices: seorsum enim moueri non possunt, quia videlicet non sunt corpora: neque alio modo, alioqui formæ accidentales essent, aut accidentaliter extensæ. Porro, motores moueri per accidens attributiue Auerroës docet 8. phys: comm: 52. in quo moueri per accidens bifariam diuidit, nempe subiectiue, & attributiue: subiectiue verò, vt dictum est, attributiue autem, quod quidem per se non mouetur, neque per accidens; sed alicui attribuitur subiecto, quod quidem mouetur alio motu, & ab alio motore, quam à proprio, à quo planè proprius motor, & est, & conseruatur. hoc quidem modo omnes alij motores à primo per accidens attributiue moueri dicuntur; alicui enim per se mobili, & alio motu, quo ipsi mouent, vnde ipsi, eorumque mobilia dependent, attribuiuntur: nam etsi, secundi motores, statis certè temporibus ab occasu ad ortum moueant; alio tamen motu ab ortu, ad occasum, singulis diebus mouentur, idque à primo motore, à quo cælum pendet, & natura, orbes prorsus omnes, ac ipsorum motores. Itaque sic secundos motores moueri, Auerroës, alijsque probatur. hoc idem confirmat philosophus 12. met: comm: 44. & 2. cæli, comm: 71. Sanè, cælum vniuersum est velut animal primò motum, quod communi & diario motu mouetur, ceteri verò orbes, velut membra quæ mouentur eodem motu, vt membra. qua fortassis ratione Auerroës putauit, cælum esse in loco per centrum, id est, attributiue, & per accidens. Ceterum, ex his quæ dicta sunt, primum motorem nullo modo per accidens moueri, clarissimum est. non quidem subiectiue, quia primus motor à subiecto orbe non dependet: nec etiam attributiue; primum enim subiectum quod est vniuersum, à nullo alio superiori motore mouetur, aut aliquo alio motu, quam diurno. Sed dubitabit aliquis, si beata illæ intelligentiæ, primæ suorum orbium perfectiones sunt: ad motum ergo illorum, moueri necesse est, alioqui, primæ orbium perfectiones nequaquam dicerentur. Præterea, quemadmodum intelligentiæ secundæ attributiue per accidens mouentur; eadem quoque ratione & primus motor per accidens mouebitur: nam subiectum, cuius est motor, est vniuersum, ex omnibus orbium atque motorum ordinibus aggregatum. Porro, huiusmodi non solum à proprio motore, & proprio motu ferri scimus; verum etiam alijs motibus alijsque motoribus. Mouetur ergo primus motor per accidens, saltem attributiue. Amplius, primus motor, & ceteræ intelligentiæ sunt eiusdem speciei, saltem transcender, 2. cæli com. 49. igitur, quod per accidens attributiue illis conuenit, primo etiam conuenire poterit. sed illæ, vt dicitur 8. phys: com. 52. attributiue per accidens mouentur, & primus etiam motor similiter: præsertim, cum forma sit mobilis primi & vniuersi perficiens, non autem constituta, primi phys: 63. huiusmodi autem perfectio, saltem per accidens mouetur. Respondeo ad primum, cum Auerroës sic loquente 9. met. com. 2. Forma, inquit, non patitur per se à primo transmutationem essentialiter, sed per accidens tan-

dens tantum, quatenus scilicet per subiecta, ex quibus recipit & pati, & moueri, sitq; potentialis, passibilis, & mobilis passiuè. Porro, formæ quæ non sunt in materia, siue aliquo modo à materia non dependent, his certè passionibus minime subditæ sunt, proinde nec essentialiter patiuntur, nec accidentaliter, quemadmodum etiam habetur primo de gen. com. 54. Itaq; perfectio prima moueretur per accidens ad motum subiecti, si esse per subiectum reciperet, atq; à subiecto constitueretur. At, intelligentia prima non ita se habet ad suum orbem, quippè, cum ab ea non constituatur in esse, neq; ab ea dependeat, nec alicui motui subdatur: igitur nec per se, quia non est corpus, neq; per accidens ullo modo moueri potest. Ad 2. quævis secunda intelligentiæ, veluti membra primæ, per accidens attributiue moueantur; ipsa tamen prima intelligentiæ, seu primus motor, nullo modo per accidens mouetur; tamen si partes sui vniuersi, ab ipsis quidem intelligentijs per se moueantur: primus enim motor est vt ars, alij verò motores vt artifices. Porro, ars est agens primum, artifex verò secundum, sicut dicitur 2. phys. com. 32. Proinde cælum motum à primo motore immediatè mouetur à propria intelligentiæ, quæ est prima ars caterorum artificum. Primus præterea motor ad nullum superiorem motorem intendit, cui in agendo conformari appetat: reliqui verò motores, mouentur propter primum, cui conformes fieri gestiunt. 2. cæli com. 58. & 12. met. 36. Adhuc, primus motor mouet vniuersum primum, tanquam sibi mobile adequatum: quilibet autem ex alijs motoribus, proprium orbem per se; primum, primam motorem, vt vltimum finem appetentes & intendentes. Quamobrè, primus non est propter secundos, sed secundi propter primum: ideoq; penitus est immobilis, nullaq; potest ratione moueri: non enim est motor appropriatus, quippè, qui non tantum vnū proprium orbem moueat, sed vniuersum primum; ceteros verò secundò. Non ergo immeritò ab Auerroë passim motor vniuersalis appellatur: nam & 2. cæli com. 71. & 12. met. com. 44. & 41. primum motorem nominat formam mouentem vniuersum, ex omnibus orbibus aggregatum, quod ad modum vnius animalis se habet, vt dicitur 2. cæli com. 74. & 42. & 71. Ex quo patet, primum motorem non vnius tantum esse orbis, sed prorsus vniuersi; reliquos verò proprios orbis mouere, veluti partes vniuersi. Cæterum, duos cælum habere motores, quorum alter mouet effectiuè, vt potè anima cæli; alter verò vt finis, nempe deus benedictus. Auerroës 12. met. com. 41. docet. Dicunt enim à primo motore cælum immediatè non moueri effectiuè, alioqui illius motus fieret in instanti; siquidem vigor est infiniti, cum non sit corpus, neq; virtus in corpore: omne enim huiusmodi est finitum. sed deus mouet tempore infinito: igitur est infinitus, non duratione tantum: siquidem vt philosophus opinatur, cælum duratione est infinitum, sed virtute atq; vigore. omne autem tale mouet in instanti: Deus ergo cælum mouet, vt finis desideratus & intellectus; non autem vt causa effectiua. Cæterum, si primum principium per viam motus ostenditur, quemadmodum differit Commentator in disputatione, quam habet contra Auicennam, 1. phys. comment. vlt. & 8. phys. com. 3. & 5. com. 12. met. Si primus motor cælum non moueat immediatè, vt causa efficiens: igitur naturalis non demonstraret primum principium esse. nec est admittenda illorum sententia, qui aiunt, naturalem quidem abundè primum motorem via motus demonstrare, quia nimirum primus motor mouet vt finis: hoc enim ad methaphysicū spectat: sic certè ait Auerroës 12. met. com. 5. & 6. primus motor prima forma, & primus finis sunt vnum subiecto, & sunt tria intentione: prima autem forma, & primus finis à methaphysico considerantur. sed prima materia, & primus motor considerantur à naturali, vt sæpè Auerroës confirmat: igitur via motus, & non via finis, primum principium à naturali consideratur, quod reuera nequaquam fieri posset, si immediatè atq; effectiuè à primo motore vniuersū nō moueretur. Aristoteles præterea ex hoc intelligentiæ inuenit, quia scilicet quælibet illarum in mouendo inuinctū peragat opus, astringit sibi deputati sollicitudinem gerat. Commentator quoq; lib: de substantia or

Prima intelligentiæ nō mouetur.

2.

Primus motor est prima ars.

Vltimus finis.

Deus non est motor appropriatus, sed vniuersalis.

An deus moueat vt finis.

Anima cæli.

Deus mouet cælum vt finis.

Primus motor prima forma, primus finis.

Intelligentiæ sunt finitæ virtutis,

angelorū,
Duo cœli mo-
tores,

Deus mouet
effectiuè, & vt
finis,

Deus mouet
propter finem
id est, propter
seipsum,

his cap: 1. & 2. & 12. met. com. 36. motum cœli à duobus motoribus proficisci opinatur, quorum alter est anima orbis, finite ex se virtutis in mouendo, finiteq; proportionis, vt ipsemet docet 2. cœli com. 38:39. & 71. idcirco mouet in tempore, & non in instanti. Deniq; quia vna est potentiori virtute quā altera, hac de causa velociori suum orbem motu agit & mouet: sempiterno autem motu ideo mouet, quia scilicet finem habet sempiternum, semper actu mouentem. Alter verò est motor separatus, nempe deus benedictus: separatus, inquam, quia nimirum ab omnipotentia est maxime liber: vt dicitur

12. met & com. 41. & 3. de anima com. 5. Præterea, quoniam vniuersum mouet, non solum vt causa effectiua, verum etiam vt causa finalis: finis autem est causa incausata, hac de causa non tantum alij motores, sed ipsemet, vt mouens, præsupponit hunc finem, id est, seipsum, suamq; bonitatem in mouendo: omnia enim propter seipsum fecit altissimus. Vnde Auerroes 2. phys. com. 88. Hæc, inquit, est dispositio entis necessarij simpliciter, vt non sit propter suam actionem, sed actio eius propter ipsum: hæc est necessitas simpliciter, atq; isto modo primus motor est infinitus vigore & motu. Verū de hac questione locuti sumus in primo Pymandri, in quo deum esse infinito vigore ostendimus. Hoc igitur modo dixerim, Deum mouere vniuersum per se primò, secundò verò alios orbis, idq; non solum vt causa finalis, verum etiam vt causa effectiua: neq; inde sequi, in instanti mouere debere, quia est infinitus vigore, tum quia non est forma in materia, tum quia non mouet secundum & vltimum suæ potentie; res enim quas condidit, suos motus agere sinit, nec violare fas est, quod conditum est. Motus autem in instanti fieri, omnino destruit atq; evertit motus naturam. Itaq; angelos siue intelligentias motrices, per accidens attributiuè moueri, deum verò nullo prorsus modo, ex iam dictis satis dilucidè cognosci potest. Hæc autem de motoribus orbium intelligenda sunt, nam & alij mittuntur ad terras pro diuersis muneribus obeundis, quod planè illis non conueniret, si essent omnino immobiles. Quomodo ergo angeli moueantur dixi.

CAP. III.

Motores orbium per se moueri, argumentis ostenditur.

1. **Q**uia mouentia ad huiusmodi substantias motrices reducuntur: hoc enim modo per viam motus ab antiquis sapientibus inuēta sunt: igitur per essentiam sese mouent: etenim omne tale, per participationem reducitur ad aliquid tale per essentiam. Reuera, authore philosopho 2. topic. motis nobis, mouentur omnia quæ sunt in nobis. Sed tales substantiæ, vt dicitur 2. cœli com. 3. magis vniuntur cœlo, quā forma cum materia. motis ergo orbibus; & illorum animæ pariter mouebuntur. 2. **A**mplius, moto corpore, mouetur intellectus, 12. met. comment. 36. igitur intelligentiæ motrices motis orbibus mouentur. Tenet consequentia, ex 3. de anima, com. 19. intellectus enim apud philosophos, aut est intelligentiarum infima, aut est saltem indiuisibilis. 3. **A**mplius, omne intelligens res mutabiles, est mutabile; intellectus enim proportionatur obiecto sed substantiæ tales intelligunt nostras res mutabiles, illorum siquidem curam gerunt, 2. cœli com: 37. quod planè sine illarum cognitione fieri non posset: igitur sunt per se mobiles. Sanè, mutatio est quædam perfectio, vt dicitur 3. phys. sunt ergo tales substantiæ perfectæ; mutabiles siquidem omnem perfectionem perfectis conuenire oportet. 4. **A**dhuc, qualibet anima, authore Platone, est numerus seipsum mouens. sed tales substantiæ sunt animæ suorum orbium, vt idem author in libro de legibus docet: igitur sunt per se mobiles. Accedit ad hoc relationum ratio, & natura:

& natura: siquidem huiusmodi substantiæ, nouis substant relationibus: nam mediante
 motu, res nouas producant: igitur saltem relatiue sunt mobiles siue mutabiles. Deniq;
 tales substantiæ intelligunt & amant se: motu ergo intentionali mouentur. Porro, hæc
 aduersari videntur philosopho eiusq; commentatori, 12. met. com. 30. vbi aperte docet,
 huiusmodi substantias potentia minime subditas esse, alioqui motus aternitas destruere-
 tur. propterea Peripathetica doctrina cultores sic ad prædicta argumenta respondere Solutio.
 consueuerunt. Ad primum quidem dicunt verum esse, omnia mota reduci ad ea, quæ
 mouent per essentiam, non autem ad ea, quæ mouent se, vt Plato credidit. Ad confir-
 mationem dicunt, philosophum inibi loqui de his, quæ sunt in nobis dependenter, quo
 planè modo motores suis in orbibus non existunt, ideoq; mobiles dicendi non sunt. Ad
 2. quauis intellectus moueri dicatur, idq; respectiue; quia scilicet ipsius corpus moue-
 tur, ipse tamen non mouetur. Præstat ergo negare consequentiæ probationem, nempe in
 intellectum non esse intelligentiarum infimam, vt credidit Auerroes; sed formam potius
 secundum esse corpori coniunctam. Ad 3. maior in intelligentijs veritatem non habet:
 intelligunt enim res per scientiam, quæ est causa rerum, vt paulò post videbitur. unde,
 quia sic intelligunt, mutationi nequaquam subditæ sunt. Ad confirmationem dico, mu-
 tationem esse perfectionem secundum quid, non autem simpliciter, ideoq; intelligentijs
 non esse attribuendam. Ad 4. dicimus intelligentias non esse formas substantiales orbi-
 um, sicut inferius dicitur, propterea ratio illa non militat aduersus nos. Ad confirma-
 tionem, quauis huiusmodi substantiæ nouis substant relationibus; id tamen fieri dici-
 mus, non quidem realiter, sed secundum rationem tantum: non enim ipse per se ad alia,
 sed alia referuntur ad ipsas. Hæc quidem atq; similia à Peripatheticis adducuntur in fa-
 uorem philosophi, intelligentias esse immobiles opinantis. Addunt etiam rationes, qui-
 bus probare nituntur intelligentias localiter non moueri. Reuera, omne quod per se mo-
 uetur, partim est in termino à quo, partim verò in termino ad quem, alioqui, si in alte-
 ro istorum totum fuerit, nequaquam mouetur: inibi enim totum quiescit. sed angelus nō
 potest esse partim in termino à quo, & partim in termino ad quem, ob suam certè sim-
 plicitatem; indiuisibile autem non est mobile, vt dicitur 6. phys. Angelus ergo per se
 localiter nequaquam mouetur. Amplius, omne quod per se mouetur, prius est in spa-
 cio sibi equali quàm maius pertranseat. sed locus angelo equalis, est punctus, & in con-
 tinuo sunt infinita puncta: igitur in transeundo continuo in locis planè infinitis morabi-
 tur, idq; in actu. Deniq; quia in illis solis punctis inuenitur; eius fermè motus ex indiui-
 sibilibus cōponeretur; atq; ita non esset continuus, in quo aperta est contradictio. Ad-
 huc, ita se habet angelus ad moueri in corpore vel in pleno, sicuti corpus in vacuo; non
 enim magis resistit corpus plenum angelo mouenti quàm vacuum. sed in vacuo motum
 fieri, est impossibile, vt dicitur 4. phys. motus namq; est res successiua, successio verò
 est res successiua propter resistantiam motoris ad mobile, vel è conuerso, vel mediū ad
 motorem, quorum aliquod angelis minime conuenit: ergo quod prius. Adhuc, quicquid
 per se localiter mouetur, per se etiam est in potentia ad formam corporalem, quæ est v-
 bi: omne enim quod per se mouetur, per se quoq; est in potentia ad terminum, vbi: termi-
 nus autem per se, est motus localis. sed angelus est ens actuale per se: non ergo est in po-
 tentia ad vbi, neq; ad aliquam formam corporalem. alioqui, sicut materiam informaret
 corporalem; ita quoq; à forma informaretur corporali, sed vtrumq; absurdissimum est:
 Angelus ergo non mouetur localiter. Amplius, quilibet motus localis, est alteri in ve-
 locitate proportionabilis, sicuti quodlibet quantum alteri quanto. sed angelus non est
 proportionabilis alicui corpori in motus velocitate, quia scilicet spiritus ad corpus nulla
 est proportio, sicuti nec indiuisibilis ad diuisibile: ergo quod prius. Iterum, mobilitas
 seu motus est passio per se, corpori physico adæquata: omne enim mobile per se est cor-
 pus, & omne corpus est mobile, spectatq; per se ad physicæ negotium. sed angelus non est
 corpus

Rationes phi-
 losophorum,
 quod angeli
 non mouentur

angelorū.

7.

corpus physicum, nec eius consideratio ad physicum spectat, nisi fortassis quatenus est motor, sicuti etiam consideratio primi motoris: nō ergo est per se localiter mobilis. Præterea, si angelus mouetur, aut in tempore mouetur, aut in instanti. non autem in tempore; eius enim mutatio, illuminatione quæ fit in instanti est velocior: nec etiam in instanti: nam sicut mutatio, quæ extra motum distinguitur, in tempore fieri non potest; sic etiam motum fieri in instanti, est impossibile. Reuera, punctus, ut dixi, ob suam simplicitatem, non est mobilis, quia scilicet non est diuisibilis. sed angelus non est minus simplex & indiuisibilis quàm punctus: non ergo est localiter mobilis; nā motus est de genere quantitatis. sed in angelo non est huiusmodi quantitas, ut paulo antè demonstraui: ergo quod prius. Accedit ad hoc, quia angelus à seipso primò non mouetur: idem enim à seipso primò moueri, est impossibile, ut dicitur 7. phys. nec ab alio, alioqui corpus utique esset. Omnino ergo rationi congruum esse videtur, angelum localiter non moueri. Amplius, motus est actus entis imperfecti 3. phys. sed angelus beatus non est imperfectus: igitur non mouetur localiter: nam motus est propter indigentiam. at angelus affatim diues est: igitur localiter non mouetur.

Angeli simplicitas.

8.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

1.

D primum, illa vocula, partim, potest intelligi, tum ex parte mobilis, tum ex parte termini, tum etiam ex parte vtriusq: non enim necesse est semper accipi ex parte mobilis, quemadmodum in aliquo alterationis motu apparet, sicuti est motus albedinis intensius in toto aliquo subiecto: totum enim aliquod potest moueri in albedinem, ipsam intēdendo, cuius successio secundum gradus quidem albedinis, eidem aduenientes subiecto, non autem secundum partes subiecti mensuratur. Verum in motu angeli, illa vocula, partim, intelligitur ex parte termini. Porro, angelum localiter moueri posse sic ostenditur. Quicquid est limitatæ naturæ, sic est in vno loco, ut ei non repugnet alius locus; siquidem non sic est in vno loco, quin esse non possit in alio. sed angelus est huiusmodi naturæ, quia scilicet est creatura: igitur ad omnem locum sibi proportionatū indifferenter se habet. Reuera, alicuius generis formarum receptiuū indifferenter se habēs ad illas, ex vna in alteram migrandi habet facultatem. sed angelus alicuius generis formarū, quæ sunt vbi diffinitiuæ, est receptiuus, indifferenterq; se habet ad illa: migrat ergo ex vno vbi ad alterum, atq; ita localiter mouetur. Amplius, omne creatum potest alicui loco adesse, à quo prius aberat, atq; aliquem realem ad talem locum respectum de nouo recipere, nempe respectum vbi; de non præsentē enim fit præsentē, idq; per aliquam mutationem; non quidem loci, sed sui, quod est propriè localiter moueri. sed angelus est huiusmodi: mutatur ergo secundum vbi, & ita localiter mouetur. etenim, quamuis angelus habeat vbi diffinitiuum; quia tamen est limitatæ naturæ, potest etiam aliud vbi habere. Sanè, angelus potest mutari successiua mutatione, quæ est propriè motus; nam est in potentia ad aliū locum diuisibilem: igitur de loco ad locum potest moueri, idq; diffinitiuè, non autem circumscriptiuè: etenim, angelus non est in loco ut commensuratus & contentus, sed ut continens potiùs. hac de causa motus angeli in loco, non commensuratur loco, neq; cōtinuitatem habet ex loco; est enim in loco secundum contactum virtutis: ideo motus angeli in loco, diuersorum locorum diuersi sunt contactus successiuè, & non simul; non enim potest simul esse in pluribus locis. In huiusmodi autem contactibus potest quædam continuitas inueniri: nam sicut corpus successiuè & non simul dimittit locum, in quo prius erat, & ex hoc causatur cōtinuitas in eius motu locali; ita etiam angelus potest dimittere

Angeli mouentur localiter.

2.

3.

Quomodo angelus mouetur in loco.

Angelus est in loco per contactum.

mittere successiue locum, in quo prius erat: & sic motus erit continuus. potest etiam totum locum simul dimittere, alteriq; toti sese applicare, sicq; motum non esse continuū. Ex quo patet, Aristotelis rationem, qua sic arguit 6. phys: Nullum impartibile mouetur: quia dum aliquid est in termino a quo, non mouetur, nec etiam dum est in termino ad quem. sed tunc mutatum est: omne ergo quod mouetur, partim est in termino a quo, partim verò in termino ad quem, huic proposito non conuenire. ibi enim loquitur de indiuisibili secundum quantitatem, cui necessariò locus indiuisibilis correspondet, quod absq; dubio angelo non conuenit. Præterea, loquitur de motu continuo: nam si motus nõ esset continuus; aliquis vtq; moueri diceretur, etiam dum est in termino a quo, & in termino ad quem: ipsa namq; diuersorum vbi successio, circa eandem rem motus diceretur. Quare, in quocunq; illorum vbi, res inueniretur, moueri quoq; diceretur. Verum hoc impedit motus continuitas, quia nimirum nullum continuum est in termino suo, sicuti linea non est in puncto. Quare, quod mouetur, partim erit in termino a quo, partim verò in termino ad quem. vnde, quatenus motus angeli est continuus, sic Aristotelis sententia potest esse vera, modò partialitas, non ad angelum, sed ad locum referatur. Cæterum, motus angeli sic potest esse continuus, dum videlicet mouetur, partim est in termino a quo, partim autem in termino ad quem: nam in ipso moueri, est in parte primi loci, quæ deserit; & in parte secundi loci, quem occupat. occupat autem locum per applicationem suæ virtutis, sicuti corpus per applicationem magnitudinis. Patet ergo, quomodo angelus sit localiter mobilis. Ad 2. principale, indiuisibile non est locus ipsius angeli, nam licet sit simplex & indiuisibilis formaliter; illi tamen correspondet locus continuus & diuisibilis, quem potest successiue dimittere, & alium subintrare, sicq; moueri & esse partim in termino a quo, & partim in termino ad quem. Quare, hoc modo locus continuus, non autem locus puncti est angelo proportionatus. Ad 3. vacuum bifariam accipi potest, vno quidem modo pro dimensionibus separatis esse mathematicum habentibus: alio verò modo, pro carentia corporis. corpus autem moueri in vacuo, primo modo est impossibile; dimensiones siquidem separate sibi non cederent, atq; ita duo corpora mouerentur simul in eodem loco, vel esset penetratio corporum. at corpus plenum potest cedere angelo, vel angelus in eo potest moueri; non enim idem est modus vtriusq; quo scilicet corpus corpori, & corpus angelo cedit. Quod si secundo modo intellexeris, non tantum corpus, sed nec etiam angelus, saltem secundum virtutem creatam est localiter mobilis; siquidem in huiusmodi vacuo nihil ponitur, ad nihil autem non est respectus realis. hoc autem modo non se habet angelus ad corpus. Quando ergo dicitur, sicut corpus non potest moueri in vacuo, quia nulla est ibi resistentia; ita plane nec angelus in pleno vel in corpore: i. negatur similitudo: mobile namq; siue medium, æque creata, & finita, ac infinita potentia, virtutem habet resistendi: nam ita virtuti repugnat creatæ, sicuti etiam increatæ, motum fieri in instanti: hoc enim non patitur natura motus, qui essentialiter est successiuus. Verum tamen est, virtutem infinitam posse transferre mobile de loco ad locum, idq; non per motum, sed per instantaneam atq; simplicem mutationem. Quare, quæ ab alijs dicuntur, nempe animalia in vacuo moueri, & graue in instanti, veluti falsa sunt explodenda. Ad 4. forma corporalis duobus modis intelligitur: vno quidem modo, vt est habitudo formalis alicuius ad aliquod corpus; atq; ita omne quod per se mouetur, est in potentia ad formam corporalem, puta ad vbi, quod est habitudo mobilis ad corpus locans, vel ad locum. hoc autem modo angelum esse in potentia ad formam corporalem, nullum est inconueniens: quemadmodum etiam non est inconueniens ipsum esse in loco corporali. alio autem modo, est forma extensa & quætitatiua, quæ vbi habet circumscriptiuum, ideoq; angelo minime competere valet. hoc ergo modo angelum esse in potentia ad formam corporalem, est impossibile. Ad 5. respondeo, motum angeli in loco, & motum corporis proportionem habere: vterq; enim

Omne quod
mouetur, par
tim est in ter
mino a quo,
& partim a ter
mino ad quæ.

Solutio primi
argumenti.

2.

3.

Motum fieri
in instanti re
pugnat omni
virtuti.

4.

5.

angelorū.

6.

7.

Angelus est
in loco diuifi-
bilis.

8.

finita est velocitatis, ad id verò quod assumitur, scilicet diuisibilis ad indiuisibile, nulla est proportio. Respondeo, proportionem hinc ex parte spacij, non autem ex parte mobilis esse inspiciendam considerandamq. quo fit, vt motus angeli cum motu corporis, aliquam certè proportionem habeat. Ad 6. maior vera est de vbi circumscriptiuo, non autem de vbi diffinitiuo, quod non est corpus, sed angelus vel spiritus. Ad 7. dico, angelum moueri in tempore, nec posse moueri in instanti, si propriè motus intelligatur. neque verum esse, motum angeli, illuminatione siue generatione velociorem esse: nam illæ sunt instantaneæ: motus autem angeli est successiuus. Ad primam confirmationem respondensum est superius, non esse simile: nam quamuis angelus sit simplex formaliter atq. indiuisibilis; ob suam tamen quantitatem virtualem limitatam ad locum, est planè diuisibilis, quod certè puncto conuenire non potest, qui est omnibus modis indiuisibilis. Ad aliam confirmationem dico, in angelo non esse aliquod continuum, continuitate quidem subiecti; sed bene continuitate spacij, atq. ita in ipso esse motum continuum. Ad vltimam confirmationem dico, Aristotelis argumentum locum non habere in rebus spiritualibus, quæ partes non habent: idcirco per se primò, non autem per partes mouentur. Ad 8. verum quidem est, motum esse actum entis in potentia, atq. ita esse actum imperfecti: non autem motum, qui est secundum applicationem virtutis existentis in actu: eo enim est virtus rei, quo est in actu. Ad confirmationem dico, motum existentis in potentia, esse quidem propter indigentiam suam; motum verò existentis in actu propter indigentiam alterius. vnde angeli, cum sint administratorij spiritus, propter eorum mouentur indigentiam vtilitatemq., qui hereditatem capiunt salutis. Itaq. angelos moueri localiter, ex his quæ dicta sunt, patet satis.

CAP. V.

Angelum non moueri in instanti.

Angelum nō
moueri in in-
stanti.

1.

2.

Trum angelus in instanti moueri possit, nonnullos dubitasse legimus: & quidem angelum in instanti moueri, velut impossibile esse reputarunt. Etenim, quod in instanti mouetur, toto tempore precedenti, in aliquo loco quiescisse, certum est: igitur in instanti moueri, est impossibile. Quod enim sic quiescit in toto tempore; in quolibet planè instanti illius temporis vniiformiter se habet, & non aliter nunc quam prius. Non ergo in instanti mouebitur, aut in alio erit, quod toto precedenti tempore quiescit. Amplius, necessarium omnino reputatur, vltimum instans quietis, in quo quidem quiescebat, in illo inueniri, & nunc etiam, in quo, vltimo fuit in loco precedenti, atq. postea aliud nunc, in quo sit in alio loco. Porro, inter quolibet duo nunc, tempus sit necesse est, in quo moueatur. Non ergo mouetur in instanti, si motus angeli fuerit continuus; potest namq. motus angeli esse continuus & non continuus, vt quidā dicere videntur. Addunt etiam in motu esse possibile, in toto tempore non esse in termino, nisi in vltimo instanti illius: moueri enim, est aliter se habere nunc quam prius, idq. in quolibet instanti temporis, in quo aliquid mouetur. Ex quo volunt generationem atque illuminationes, aliasq. instantaneas mutationes, alicuius motus terminos esse. siquidem, quod in talibus mutatur, in vltimo instanti temporis habet aliquid, quod prius non habebat. proinde, generationem alterationis terminum, illuminationē verò motus localis esse putarunt. Quod si angelus non moueatur continuè, quippè, qui de vno in alterum locum, absq. motu continuo sese transferre potest, tunc inquirunt, eius motus est in tempore non continuo, atq. tale tempus, quo angeli motus mensuratur, siue continuum, siue non continuum fuerit, non esse idem cum tempore, quo motus cœli aliq. corruptibilia, quæ ex motu cœli recipiunt mutabilitatem, mensurantur: nam motum angeli, ex motu cœli nequaquam

quæquam dependere arbitrantur. Ceterum, huic sententiæ nonnulli occurrere fluduerunt, multisq; rationibus oppugnando, in hunc modum argumentati sunt. In primis, non esse legitimam atq; bonam diuisionem, qua motum in continuū & non continuum diuiserunt. Si enim, ut ipsimet confirmant, motus ad continuorum genus spectat æquè, ac tempus: non est ergo motus in continuum & non continuum diuidendus. Planè, si non est vnus motus; non est motus: sed motus non continuus non est vnus; non est ergo motus: Continuitas
 1. continuitas enim motus, est ipsa vnitas, ut aiunt ipsi, ideoq; vnum atque eundem motum deum reparare non posse arbitrantur, quia scilicet interrumpitur per non esse. Quare, est de substantia motus.
 2. perinde est dicere, motum non esse continuum, ac motum non esse motum. sic etiam dicere lineam non esse continuam, omnino idem est fateri, lineam non esse lineam. Amplius, quamuis conclusio sit vera, nempe angelum non moueri in instanti; rationes, siue motiua tamen illius multis non probantur. vnde contra primum motiuum, paulò ante positum, sic arguunt: Panis substantia in Sacramento altaris, per totum tempus prolationis verborum in altari quieuit, & in vltimo instanti terminatiuo prolationis verborum, est ibi verè corpus Christi, nulla panis substantia remanente. ergo. Aer præterea, toto noctis tempore sub esse tenebroso quieuit, & in vltimo instanti illuminatur à sole, sitq; illuminatio in instanti, sicq; in vltimo instanti illius temporis, non manet sub esse tenebroso. ergo. Materia quoq; toto tempore præcedenti, sub alicuius formæ priuatione mansit, atq; in vltimo instanti manet sub alia forma. Amplius, quòd dicunt ista esse terminos motus; non multum virium habere videtur: potest enim aer tenebrosus in instanti illuminari, à lumine quidem non per motum, sed in instanti creato. generatio quoq; similiter, sine alteratione, quæ sit motus, fieri potest: quod planè esset impossibile, si ipsorum rationes veræ essent atq; necessariae. Præterea, sibiipsis aduersari videntur, dum aiunt, motu non continuo posse angelum moueri immediatè de loco ad locum, in tempore non continuo. Reuera, si angelus in parte temporis non continui quieuit in proprio loco; & in parte etiam talis temporis immediatè sequente in eodem quiescat loco, necesse est: aut illa pars non sic immediatè se habebit ad aliam, sicut instans ad tempus: sed alia esset pars necessaria; atq; ita processus fieret in infinitum. Præterea, aut tempus non continuum dicunt esse tempus discretum, quod quidem fictitium est; nam partes illius cum sint indiuisibiles, motus mensura esse non possunt: aut tempus non continuum partes temporis discontinuas appellant, in quibus, quomodo angelus moueatur, scire desidero: nã ut mihi videre videor, non aliter in qualibet illius temporis parte mouetur, quàm in toto tempore continuo; quod sanè perinde est, ac eum moueri diuersis temporibus; possunt enim esse simul motus non continuatus, & tempus similiter, nulla quiete media interueniente. Non ergo moueretur in non tempore. Adhuc, nullum videtur inueniens, si motus angeli mensuretur motu primi mobilis: nam licet motus angelis possit esse velocior; ille tamen est vniformior atq; regularior. Profectò, si dicimus angelum in loco corporali moueri; nullum videtur absurdum, si motu primi mobilis mensuretur. Nec valet, si dixeris, cælo stante angelum moueri posse; tùm quia hoc contingit tempore Iosue, tùm quia huiusmodi mensuratum essentialiter non pendet à mensura siue mensurante. Porro, qui primam sententiam tueri cupiunt, sic respondere solent. Ad primum quidem aiunt, rem illam de panis transubstantiatione miraculosam esse, ideoq; cum rebus naturalibus non esse conferendam: deinde, transubstantiationem nullam quietem oppositam habere, nisi abusiue tantum, ipsa namq; motus nequaquam est. Ad 2. quamuis illuminatio absolutè per accidens motum terminet localem; sunt enim partes Soli propinquæ, perpetuò lumine; noua tamen illuminatio est per se terminus motus localis, non quidem primo, sed secundo, secundum naturæ cursum. Ad 3. verum quidem est, aerem quiescere secundum esse absolutum, toto tempore solis præsentiam præcedente, non autem secundum esse respectiuum; nam continuè aliter atq; aliter se habet ad solem, idq; secundum esse
 3. propinquum

4.

5.

Cœlum fletit
tēpore Iosue.

propinquum vel remotum. Quoniam autem ad relationem non est per se motus, ut dicitur 5. phys. aliquid verò non propter motum in se, sed in alio, ad ipsum aliquem ordinem habente, secundum esse relatiuum, continuè se potest aliter habere: hac de causa potest fieri, aërem sub tenebra non quiescere, nec etiam moueri, sed ipsam habentem secundum esse respectiuum, quod quidem tenebrarum extrusionem, luminis verò acquisitionem procurat, propter alterius motum aliter se habere. Sanè, quoniam ad relationem non est motus: nec quies ergo: hac enim circa idem fieri, necesse est. Igitur, loco motus est aliter se habere, loco verò quietis, eodem modo se habere. Quia verò luminis priuatio, id est, tenebra, non in aliqua forma lumini contraria fundatur; sed in relatione distantie seu absentie inter diaphanum & lucens; consequens est omnino, secundum esse tenebrosus consequutiue, absq; motu in se, aërem continuè se aliter habere, secundum esse propinquum ad solem per ipsius solis motum. Ad 4. dico angelum posse in ultimo alicuius temporis instanti aliquo in loco esse, tūc quidem ut in termino ad quem, tūc etiam ut in principio motus: nam postquam nusquam fuit; in ultimo instanti tamen alicui loco applicatur; quod planè non est moueri, sed mutatum esse: hoc autem dicitur, quoad principium motus: quoad verò ad terminum ad quem, in duobus instantibus sui temporis immediatis diuersis locis successiue sese angelus applicare potest. illa verò duo instantia sic vni horæ coexistunt, ut secundum ultimo horæ instanti, primum verò toti temporis præcedenti coexistat. etenim questio præsens, de propriæ est mensuræ comparatione termini ad quem, ad termini à quo propriam quidem mensuram. Porro, quidam aiebant, ut instans & tempus immediatè præcedens se habere, ideoq; non dari ultimum instans in termino à quo. at verius est dicere, se habere, ut instans & instans immediata, dariq; ultimum in termino à quo. Quòd si contingat illa instantia coexistere temporis nostro modo prædicto; id certè erit per accidens & coexistenter, non autem tanquam in propria mensura. Rursus, in huiusmodi contingentia, coexistenter quidem non mensuratiue loquendo, non diceretur angelus toto tempore præcedente quicuius; sed motum inchoasse potius, sicq; in ultimo esse in termino ad quem; vel, tempore præcedenti motum non fuisse, in ultimo verò inchoare motum. Hæc sunt, quæ pro defendenda prima opinione proferuntur, ab eiusdem opinionis sectatoribus. Ad 5. dico, angelum non esse subiectum ipsius vbi, & motus localis. Ad illud verò de dependentia, respondeo, verum quidem esse motus atq; mutabilitatis alicuius independentiam mobilis rationè esse, qua à motu cœli minimè mensuretur. quod autem adducitur in contrarium, quantum quanto mensurari; id quidem dupliciter, scilicet per se, & per accidens fieri potest. vnde, quamuis ad mensurari per accidens cognitionis certitudo sufficiat; ad mensuram tamen per se, dependentia ab aliquo in genere causæ formalis necessaria est, quomodo simpliciora in entibus exemplaria per se sunt cæterorum, ita, quod eorum simplicitati perfectioniq; alia æquare non possunt, nedum excedere. Itaq; alicui mensuram inesse ab alio, & ab eodem nequaquam dependere, non est intelligibile: nam authore philosopho 9. met. com: 21. mensurabile quidem refertur ad mensuram, mensura verò non refertur ad ipsum. vnde, nullum est inconueniens, si quis dixerit, Petri ambulationem post resurrectionem communi non mensurari tempore, sicuti & motum angeli, quia cœli motu potest esse velocior. Ad illud autem de Iosue dico, quia nobis non constat primum mobile fletisse: deinde, quia hoc miraculosum fuit, ideo propositæ non deseruire materiæ. Sed solent alij obijcere: angelus est in loco per operationem, aut transeuntem, aut immanentem, quarum altera, nempe immanens mensuratur æuo; transiens verò tempore communi. Præterea, quicquid per tempus discretum saluatur, idem omnino per tempus continuū saluabitur: ergo. Dico, immanentes naturales angeli operationes, non æuo, sed tempore mensurari discreto: similiter etiam operationes transeuntes, secundum eum cursum, quem communem habent. Ad 2. non videtur esse possibile sine tempore discreto, operationis angelicæ esse vl-

esse vltimum dari posse. siquidem, angelicas operationes, quæ sese immediatè consequuntur, ita vt ambæ totæ simul esse videantur, quamvis successiue existant, nostri quidem temporis mensurationi aptari, est planè absurdum. Profectò secundum quamcunq; partem, tempus nostrum non est totum simul, neque instans nostrum est stabile. Hæc quidem vtrinque in medium adducta sint, vt quilibet pro libitu suo accipiat.

CAP. VI.

Angelum moueri in instanti, argumentis ostenditur.

Angelus, virtute diuina potest in instanti moueri, quod reuera sic potest esse perspicuum: si enim tanta virtus, in tanto tempore mouet; maior vtique virtus, in minori tempore mouebit, atque ex consequenti, infinita virtus, in instanti mouere poterit. etenim, sicut infinita virtus improporcionabiliter se habet ad finitam; ita planè instans ad tempus. sed virtus diuina est infinita intensiue, vt in primo dixi: igitur potest mouere angelum in instanti. Adhuc, subiectum potest esse sine passione: nam triangulus potest esse sine duobus rectis; & materia sine quantitate; & quantitas, quæ est propria passio substantiæ corporeæ, inuenitur sine materia, vt in sacramento altaris: igitur motus potest esse sine propria passione, & ita in instanti: successio namque est passio motus. Præterea, quod est realiter idem cum forma, ad quam est motus; secundum totam profectò suam realitatem, potest esse in instanti, sicuti forma terminans motum. sed motus sic se habet ad formam: ergo quod prius. Reuera, quod potest esse in pluribus locis simul per virtutem diuinam in eodem instanti; potest etiam de vno in alium locum in instanti moueri, alioqui in pluribus locis fieri, vel esse non posset. sed angelus est huiusmodi: ergo quod prius. Amplius, si aliquod corpus mouetur in tempore, angelus mouebitur in instanti. Tenet consequentia, quia si virtus motoris fuerit potentior, & mobile in resistendo debilius, citius motus fiet: proportio siquidem velocitatum, temporis minorationem obseruat: omne autem tempus, omni tempori est proportionabile. sed virtus angeli seipsum mouentis, improporcionabiliter, virtutem aliquod corpus mouentem superuncit: igitur mouetur in instanti. Item, aliqua mutatio corporalis est in instanti, vt illuminatio, quæ successionis vicissitudine non indiget, radius quoque æquè ad remotum, ac ad propinquum locum, æquali velocitate pertingit: igitur angelus moueri potest in instanti. siquidem angeli motum, corporali esse mutatione simpliciore, patet satis. Iterum, si angelus mouetur in tempore de loco ad locum; aut quidem in vltimo illius temporis instanti est in termino ad quem, tempore verò præcedenti, est, siue fuit in termino à quo; aut partim in vno, partim verò in alio. sed hoc modo esset partibilis, quod est impossibile: in toto ergo tempore præcedenti, est in termino à quo: ibi ergo quiescit. Quiescere ergo, est in eodem esse nunc, vt prius: atque ita, in vltimo temporis instanti mouebitur. Angelum ergo moueri in instanti, dixi.

CAP. VII.

Soluuntur argumenta.

Primum Aristotelis, ex falsa procedit, siue intelligitur hypothesi, nepe motum posse fieri in instanti. Bene tamen verū est, quòd si motus fieri posset in instanti; id posse præstari à virtute infinita. sed aduersatur nature motus, eamque destruit omnino fieri in instanti, cuius propria passio est

Motus non fit in instanti.

angelorū.

- modus successiuus per temporum vices. Itaque virtus infinita moueret in instanti, modo natura motus idferre posset. Impropriè ergo accipitur motus, si quandoque in instanti apud nonnullos legimus fieri posse. Sanè, quod per suam essentiam est successiuum, in instanti esse non potest: omne enim tale intrinsecè per suam essentiam habet partes sibi inuicem succedentes, & impossibiles in actu. sed motus per suam essentiam, nempe per suam durationem, quæ est ipsemet, est successiuus: igitur fieri in instanti, est impossibile. Amplius, sicut se habet mutatum esse ad motum; ita absque dubio instans ad tempus: à transmutata ergo proportionè, sicut se habet mutatum esse ad instans; ita certè motus ad tempus. sed mutatum esse, instanti tantummodò mensuratur: motus ergo, solo tempore, non autem instanti poterit mensurari, quippe, cum secundum ipsius naturam in illo esse non possit. Iterum, quod habet partes, & est in instanti, neque est, neque potest esse successiuum: siquidem hoc interest inter rem permanentem, & successiuam, quòd permanentis partes simul esse possint, utpote partes lineæ, successiuæ autem rei, minimè. Quemadmodum ergo partes permanentis successiuæ esse nequeunt; ita planè rei, quæ in instanti mouetur. Si igitur, motus potest esse in instanti: omnes ergo partes eius erunt simul, atque ita motus non erit motus, quod est absurdum, ne dicam impossibile. Reuera, de motu, & tempore, idem est iudicium: temporis namque successio, ex motu proficiscitur. sed temporis partes simul esse, est manifesta contradictio, alioqui temporis natura destrueretur: partes ergo motus simul fieri, est prorsus impossibile. Cum igitur hæc ita se habeant; angeli motus nō est in instanti. Ad 2. principale, quamuis diuina virtute subiectum fieri, siue esse valeat sine propria passione; motus tamen non potest esse in instanti: successio enim non est propria passio motus, sed substantia potius. proinde, si successio, motui adimeretur; ipsius substantia destrueretur omnino, ac si ab animali tolleretur animalitas. Ad 3. minor est falsa: motus enim cum ea forma, ad quam ipse est, non est realiter idem; imò se totis distinguuntur: plus enim cognitionis habent albedo, & nigredo, quàm albatio & albedo: illa namque eiusdem generis proximi sunt, hæc autem alterius sunt generis prædicamentalis. quare, cum in aliquo non conueniunt, se totis distinguuntur. Ad confirmationem dico, per simplicem, & instantaneam mutationem, non autem per motum propriè acceptum, aliquid in instanti, pluribus in locis fieri, vel esse. Ad 4. si tempus motus angeli, nequaquam continuum fuerit, sed quædam potius ipsorum nunc successio; absq; dubio tempori, quò corporaliū motus mensuratur, quod quidem continuum est, proportionari non potest, eiusdem enim rationis non sunt. Quòd si continuum fuerit, erit sanè proportionabile; idque ob proportionem magnitudinum, in quibus est motus, non autem ob proportionem mouentis, & mobilis. Quoniam autem velocitas motus angelici, non virtutis, sed voluntatis ipsius determinationem sequitur; hac de causa, nō est necesse, ut si virtus angeli mouentis, respectu mobilis sit quasi infinita, ut eius motus fiat in instanti. Ad 5. non potest fieri motus angeli in instanti, quia motus naturam euertit omnino, ut dictum est: proinde illud, quod de illuminatione adducitur, non est simile, cum instantanea sit mutatio, non autem propriè, & verè motus. Ad 6. quidam sic respondent, obiectionem illam procedere de tempore continuo; tunc enim angelus in toto tempore præcedenti ultimi nunc, per infinita loca variatur; tamen, partim in vno continuorum locorum sit, partim verò in alio, idque non secundum ipsius substantiam; sed virtutem, quam, ad partem primi, & ad partem secundi loci, applicare potest. Sed de his, paulò ante locuti sumus. Vtrum autem angelus moueatur in instanti, necne, dixi, ut potui.

QVAESTIONIS SECVNDÆ CAP. I.

*Intelligentiam esse formam orbis, siue cœli,
quomodo intelligitur.*

Quoniam de intelligentiarum motu, nonnulla dixi, quæ huic negotio congruere putavi; lubet modo in medium asserere, quod iam pridem præclarissima ingenia, non sine magno studio quæsiverunt. Verum, scilicet motores orbium, dent esse formaliter suis orbibus, quibus regendis incumbunt: spectat enim hoc ad cognoscendum intelligentiarum motum, orbiumque naturam. Porro, de huiusmodi questionis abdita, obscuraque difficultate, non una fuit, sed multum diuersa difformisque antiquorum sententia. Plato, omnium propemodum philosophorum facile princeps, in 12. de legibus, de hac re in hunc modum scribit: Scimus, inquit, duo esse, quæ faciunt, ut deos esse credamus: unum quidem, quod anima antiquissima diuinissimaque omnium sit, quorum motus generationem sortitus, substantiam semper fluentem produxit. alterum de ordine, quo astra, ceteraque feruntur, quæ intellectus ducens, omnia exornauit: nemo enim, qui hæc diligenter considerauit, atque percepit, adeo impius unquam fuit, ut contra non sit affectus, quam multi suspicentur. Profecto, quicunque diligentius alijs hæc perscrutabantur, mirè veritatem tangebant, quod videlicet nunquam, si anima carerent, tam exquisita ratione vterentur mentis expertia. Audebant affirmare nonnulli, mentem cœlestia omnia ornaſſe; sed iidem ipsi nescientes, animæ naturam antiquiorem esse corporibus, omnia rursus, ut ita dixerim, imò verò seipsos euerterunt, cum iuniorem putauerint. Itaque, nunquam mortalis quispiam poterit Deum firmiter colere, qui hæc duo antea non acceperit: primum, quod rerum omnium, quæ generationis participes sunt, antiquissima anima est, atque etiam immortalis: cumque talis sit, omnibus dominatur. deinde quod sæpius diximus, veram esse mentem in astris, non ignorare. hæc ille. Quod si ita res se habeat, videtur quidem Plato dicere, astra scilicet esse animata, quamvis dubium sit, an, quoad motum, vel quoad esse formale, hoc senserit Plato: quanquam non desint, qui firmiter asserant Platonem atque Platonicos putasse, intelligentias motrices esse orbium animas, tum quidem perficientes, tum esse formale largientes, unde, omnes species motus, orbibus conceſſerunt: nam alterari dixerunt, quia scilicet patiuntur eclipses, atque ab elementis nutriuntur; augeri verò atque minui, quia nutriuntur; moueri, quia circa medium mouentur. Quoniam autem anima, corporis qualitatibus affecta, illius subditur passionibus; hac ratione fit, ut huiusmodi motibus intelligentiæ motrices sint obnoxie, quibus, ipsarum orbis feruntur. Qui autem sic Platonicos sensisse dixerunt, quoniam res absurdissima est; multis argumentis, & quidem verissimis, si ita illi senserint, expugnantur: Omne sane alterabile est calidum vel frigidum, 2. cœl. vel humidum vel siccum. sed nullus planetarum, aut stellarum orbis est talis: igitur, nulli subsunt alterationi: nam teste Auerroë de substantia orbis, primum alterans, non est alterabile, licet localiter moueatur. sed cœlum est primum alterans: non ergo alteratur. Amplius cœlum non augeri, neque minui, sic probatur: si cœlum augetur, aut minueretur; id profectò deprehendissent in tot annorum millibus Babylonij, Egyptij, alijque cœli contemplatores. sed id nunquam in aliquo ipsorum legimus: cœlum ergo huiusmodi motibus non subiacet. unde Auerr. in libro dd: disp: 2. in solutione dubij 4. Si Sol, inquit, vel quævis stella decreuisset; iam in tanto tempore aliquid fuisset diminutum: & cum diminutio sit quedam corruptio, & ex omni corruptione aliquid generetur; tunc aliquid in tanto tempore fuisset genitum. sed hoc non apparet: ergo cœlum non augetur, vel minuitur. Reuera, ut dicit Aristot. in lib: cœli. si cœlum augetur, vel diminueretur; cœlum utique senesceret, quod nullo modo cœlo contingere potest. Adde, quod si cœlum augetur, vel minueretur, absque dubio nutrimento indigeret: natura autem quæ in necessarijs non deficit; sensoria instrumenta, ut potè os, & similia eis dedisset. quæ cum nobis non constent: igitur cœlum, atque cœlorum intelligentias, huiusmodi motibus subiacere, est prorsus impossibile. Verum, in hæc absurda, Platonem, ipsiusque sectatores lapsos fuisse, non facile crediderim, tum quia absurdissima sunt, tum quia Plato contrarium omnino semper ubique docu-

Plato.

Mens est in a-
stris.Cœlos esse a-
nimatos.Contra Plato-
nicos.Cœlum non
augetur neque
minuitur.Defensio Pla-
tonis.

tia est for-
ma orbis.

que docuit; nam in Thimæo hanc suam de mundi aternitate, perfectioneq; testatam esse voluit sententiam: Totum hoc animal, inquit, quam maxime perfectum ex perfectis partibus, Deus esse voluit, ut unum esset, cum nihil extra relictum fuerit, ex quo alterum ge-

Cœlum non
habet mēbra.

neretur. Postremo, ne quis ipsum morbus, aut senectus attingeret; videbat enim eam esse naturam corporis, ut importuna caloris, & frigoris, aliarumque rerum vehementium accessione ledatur, & in morbum, seniumq; impulsus deficiat; quam ob causam rationemque, unum totum ex omnibus totis, & perfectis perfectum, morbi & senectutis expertem Deus mundum constituit: summa eum equalitate tornauit: propterea dedit ei figuram sphericam, quæ quidem est perfectissima, quia in ipsa omnes figuræ continentur. Instrumenta sensoria illi non concessit, quia scilicet illis non opus habebat: non enim indigebat oculis, quia nihil, extra quod cerni posset, relictum erat: nec auribus, cum nihil superesset foris, quod audiret: nec aliis membris quidem opus erat, per quæ alimenta susciperet, aut decocti cibi excrementa emitteret. Motum præterea illi congruum corpori faber mundi

Motus cœli.

tribuit, qui ex septem motibus vnus, ad mentem maxime, & intelligentiam pertinet; ideoque cum illum per eadem, & in eodem, & in seipso circumduxisset, effecit, ut circulari conuersione moueretur: animam autem in medio eius collocauit, perq; totum tendit, atque ea corpus ipsum etiam extrinsecus circumtexit. hæc ille. Si hæc sunt Platonis verba; quid ergo imponunt ei, quæ nunquam ipse somniauit? vellem equidem, ut qui Platonem oppugnant, verba quoque Platonis afferent. Itaq; mihi persuasum est omnino, hæc Platonem nunquam dixisse, tametsi præcipuus ipsius discipulus hæc dicat: orbes verò animas habere, Platonicum est: vtrum autem, ut motores tantum, an, ut esse formaliter præstantes, nondum liquet. in Thimæo, de hac quidem materia sic loquitur: Cum ex cogitasset faber mundi, inquit, inuenit eorū nihil, quæ secundum naturam aspectui subiecta sunt, si expers intelligentiæ sit, intelligente alio, totum toto pulchrius vnquam fore, intellectum verò alicui sine anima dari non posse. hæc ratione, mentem quidem animæ, animam verò corpori dedit, totumq; ita mundum constituit, ut pulcherrimum naturæ opus optimumq; foret. Quocirca, sicut ratio nobis hæc probabilis persuadet, dicendum est, hunc mundum animal esse, idq; intelligens, reuera diuina prouidentia constitutum. Hæc planè Platonis doctrina, ex Mercurij Trismegisti fonte manauit, quem perpetuo sequi, imitarique sapiens Plato studuit. Beatus Deus, inquit Mercurius ad Tatium, animam esse in corpore, mentem in anima, in mente verbum pronuntiauit. Deus circa omnia simul, atque per omnia, mens circa animam, anima circa aerē, aer circa materiam: necessitas autem, prouidentia, & natura, organa mundi sunt, atq; ordinis materiæ. materia quidem vna totus hic mundus, magnus est Deus, imago maioris, vitæ totius integra plenitudo: neque est in eo quicquam, siue ad totum, siue ad partem spectans, quod non vitæ fruatur.

Anima in me-
dio cœli.

atur. Accedit ad hoc Auerrois sententia 2. cœli comm: 61. Si, inquit, cœli, rebus purè corporalibus præstantiores sunt: animati ergo sunt; animatum enim nobilius est inanimato. Adde, quod cœlum, & motus, & figuræ sit determinatæ: igitur est animatum. & primo cœli, comm: 95. & de substantia orbis lib: primo, & primo phys: comm: 63. & 8. eiusdem comm: 52. vbique docere videtur, intelligentiam esse formam cœli. Reuera, intelligentia est, quod quid esse, & ratio cœli: nam si cœlum diffiniretur, ut ait Auerroes 2. de anima comm: 8. illa profectò diffinitio, intelligentiæ essentiam explicaret: igitur, intelligentia est forma cœli. Amplius, omnis actio, quæ alicui tribuitur enti, idq; ob duorum gratiam, alterum quidem eorum materiæ, alterum verò formæ locum obtinebit: sed intelligentiæ & cœlo simul, velut actiones propriæ attribuuntur motus, et intelligere, idq; ob gratiam intelligentiæ: intelligentia ergo est forma cœli, forma, inquam, constituens, non constituta, ut dicit Auerr: 2. de anima, comm: 24. constituens enim forma dicitur, à qua subiectum, non ipsa à subiecto dependet. vnde, sicut columna est formaliter

Mercurius.

Quomodo in-
telligentia est
forma cœli

Auerroes.

1.

2.

3.

4.

atque per omnia, mens circa animam, anima circa aerē, aer circa materiam: necessitas autem, prouidentia, & natura, organa mundi sunt, atq; ordinis materiæ. materia quidem vna totus hic mundus, magnus est Deus, imago maioris, vitæ totius integra plenitudo: neque est in eo quicquam, siue ad totum, siue ad partem spectans, quod non vitæ fruatur. Accedit ad hoc Auerrois sententia 2. cœli comm: 61. Si, inquit, cœli, rebus purè corporalibus præstantiores sunt: animati ergo sunt; animatum enim nobilius est inanimato. Adde, quod cœlum, & motus, & figuræ sit determinatæ: igitur est animatum. & primo cœli, comm: 95. & de substantia orbis lib: primo, & primo phys: comm: 63. & 8. eiusdem comm: 52. vbique docere videtur, intelligentiam esse formam cœli. Reuera, intelligentia est, quod quid esse, & ratio cœli: nam si cœlum diffiniretur, ut ait Auerroes 2. de anima comm: 8. illa profectò diffinitio, intelligentiæ essentiam explicaret: igitur, intelligentia est forma cœli. Amplius, omnis actio, quæ alicui tribuitur enti, idq; ob duorum gratiam, alterum quidem eorum materiæ, alterum verò formæ locum obtinebit: sed intelligentiæ & cœlo simul, velut actiones propriæ attribuuntur motus, et intelligere, idq; ob gratiam intelligentiæ: intelligentia ergo est forma cœli, forma, inquam, constituens, non constituta, ut dicit Auerr: 2. de anima, comm: 24. constituens enim forma dicitur, à qua subiectum, non ipsa à subiecto dependet. vnde, sicut columna est formaliter

dextra

dextra, non sui, sed animalis respectu; ita planè intelligentia respectu cœli. Quamobrem intelligentia, interdum separata, nonnunquam verò vnita nominatur. Separata, inquam, quia non est subiectum, sed terminus vnionis, vnde & appropriata aliquando nominatur, quia scilicet, aliud ad ipsam accedit, atque ab ipsa dependet. vnita verò dicitur, propter vim operandi, & essendi, quam suo orbi largitur, qui profectò absq; intelligentia operari non posset. Porro, intelligentia non est forma cœli constituta, alioqui educta esset de potentia materia, vt potè genita ab agente naturali, atque in materia, mediantibus dimensionibus recepta, contrarium habens, quia scilicet ex se, vel defectu dispositionum, quibus in materia recipitur, foret corruptibilis. hoc autem modo, intelligentiam non esse formam cœli, firmiter approbo: nam cœlum ab intelligentia, non autem intelligentia, à cœlo dependet; tametsi secundum Auerroem intelligentia, sine cœlo esse nequeat. quam ob causam, intelligentia vocatur ab Auerroe, forma cœli, finis, & efficiens: forma, inquam, separata, illa separationis specie, in qua idem sunt forma, finis, & agens.

Intelligentia
vocatur for-
ma finis, & ef-
ficiens.

CAP. II.

Aliorum philosophorum de hac materia sententiæ.

Cœlum esse animatum, duobus modis potest intelligi, quemadmodum etiam & cœlum, & animatum bifariam intelliguntur. nam cœlum, interdum est corpus simplex, sine aliqua intelligentia acceptum; interdum verò, ex intelligentia, & cœlo vnum aggregatum. similiter animatum, anima verè informante, aut mouente tantum, & motum immediatè largiente. Auicenna putauit cœlum esse animatum primo modo, anima vtique verè informante, quippe, cùm senserit intelligentiam, extra magnitudinem, & materiam, principium propinquum motus omnino esse non posse. sic enim ait lib. 9. suæ meth. cap. 2. Dico etiam, quod principium sui motus propinquum, non potest esse virtus intelligibilis pura, quæ non variatur, nec imaginatur particularia: anima verò, quæ mouet cœlum, est corporalis, conuertibilis, variabilis, nec est spoliata à materia, cuius comparatio ad cœlum, est sicut comparatio nostræ animæ ad nos. Reuera, si motionis principium in cœlo est cognitio, & appetitus: igitur necesse est, motorem propinquum cœli cognoscere motum, quem causat. sed intelligentia ab omni magnitudine libera, non cognoscit singularia, cuius sunt cœlum & motus: cœlum ergo, secundum Auicennam, habet animam, in qua est intellectus vniuersaliū cognoscitiuum, & imaginatiua, cognoscitiua singularium. Porro, contra Auicennam 12. met: com: 36. & primo cap. de substantia orbis disputat Auerr: etenim ad mentem Auerrois, ex intelligentia, & cœlo, per applicationem mouentis ad mobile, non autem per informationem, vnum fieri potest: natura namque intellectus, secundum ipsius doctrinam, materiam informare non potest: proinde negauit animam humanam esse formam, quæ esse corpori largiretur, alioqui vt ipse opinatur, licet falsè, generabilis esset, & corruptibilis, & extensa ad extensionem materia, quia reciperetur in quanto, ac tantum indiuidualiter apprehenderet: sic enim ipse putauit, formam abstractam, vniuersalem tantum intelligere; formam verò, materiam informantem, particularia percipere. Cùm ergo negauerit principium intellectuum, quo intelligimus, materiam informare posse; multò magis putandum, negasse intelligentiam, cœlum informare, quæ est ex sui natura æterna, impartibilis, immaterialis, & abstracta. vnde 2. cœli com: 13. Omnis forma, inquit, dans esse ei, quod informat, fatigatur in mouendo, atque ita intelligentia non posset mouere motum æternum regularem, & vniuersalem, quod philosopho non probatur. 8. phys: Amplius, si Deus ad mentem commentatoris mouet immediatè primum cœlum: posset ergo informare primum cœlum, & ex consequenti non esse primum

Cœlū esse ani-
matū bifariā
intelligitur.

Cœlū esse ani-
matū anima
informante
secundū
Auicennam.

Auerr: contra
Auicenn:

1.

Anima huma-
na non est for-
ma secundū
Auerr.

2.

Auerrois opi-
nio expendi-
tur.

tia est for-
ma orbis.

4.

Animal coele-
ste quid.

Animal terre-
num.

5.

6.

Quomodo
coelum est ani-
matum.

Alexander,

mouens omnino immobile. siquidem omne informans secundum esse, est per se, vel per accidens mobile: nam si totum mouetur; & partes etiam ad motum totius, necesse est moueri. sed purus actus, cuiusmodi est Deus, hac non patitur, quæ aliquam potentialitatem, compositionemque sapiunt. Adhuc, coelum, circumscripto motore, non potest dici animatum primo modo: nam animatum sic acceptum, componitur ex vera materia, quæ est pars compositi, & vera forma, quæ est actus corporis. sed in coelo non est vera materia, nec corpus organicum 2. coeli comm: 42. quia nulla est in coelo diuersitas partium, quæ corpus indiget organicum: igitur coelum non est animatum. Sanè, animatum primo modo acceptum est generabile, & corruptibile: nam in quolibet animato, primo modo intellecto, anima educitur de potentia materia, ut commentator opinatur: igitur coelum non est animatum. Item, inter animal magnum, & paruum, multum interest: animal enim coeleste est secundum vniuersum animatum, & intelligens, cuius intelligentia, non utitur orbe, mediante dimensione interminata, quia scilicet non habet totum, neque partes 2. coeli com: 3. & primo de substantia orbis. Illæ præterea sex positionis differentie, dextrum, sinistrum, sursum, deorsum, ante, & retro, alio modo se habent in animali coelesti, quam in terreno: ut dicitur 2. coeli comm: 15. unde animal coeleste non viuunt veram & animalem vitam, alioqui esset corruptibile, & generabile: non enim indiget anima in suo esse, quia per seipsum permanens est, ut dicitur de substantia orbis. Quare, propter motum localem, atque appetitum ex se mouendi, qui profectò intelligentia non indiget informante, coelum dicitur animatum. Amplius, intelligentia non conuenit informare corpus, aut materiam, esse illi formale largiendo: nulla enim substantia integra, nempe quæ suæ speciei integritatem naturæ debitæ continet, est corporis aut materiæ informatiua: nam omne informatiuum, est pars alicuius tertij constitutiua, & ex consequenti, non est natura integra, sed partialis. sed intelligentia sunt substantie integra, & in sua specie completa: non sunt ergo alicuius tertij informatiue. Accedit ad hoc intelligentiarum nobilitas, quæ ob naturæ dignitatem, in immensum naturas corporeas superant, hac de causa, rebus corporalibus formaliter inherere nequeunt. De anima autem humana non est simile iudicium, quia anima ex sui natura est vniuersalis materia. Itaque, cum illa vniuersalis intelligentia cum coelo non sit propter motum, aut intelligere, aut aliquam intelligentiæ dignitatem; ipsi profectò non est attribuenda. Præterea, nulla virtus mouens tempore infinito, iuxta philosophi sententiam 8. phys: comm: 39. est in magnitudine. sed omnis intelligentia, ut idem 12. meth: comm: 43. testatur, mouet tempore infinito: non est ergo in magnitudine per informationem, sed applicationem tantum. Reuera, omne informans magnitudinem, est mobile, saltem per accidens secundum substantiam: nam si totum mouetur; & partes quidem ad motum totius moueri, necesse est. sed intelligentiæ motrices, quamuis ratione orbium, ob raptum primi mobilis, per accidens moueantur; sunt tamen secundum substantiam immobiles, alioqui ut dicitur 8. phys: comm: 52. motum continuum æternum mouere, esset impossibile: ergo quod prius. Verum tamen est secundum commentatorem, si coelum pro aggregato ex coelo, & intelligentia mouente tantum, non autem informante intelligatur, animatum appellari: Sex, inquit Commentator 2. coeli, comment: 7. differentie positionis sunt in coelo: animatum est ergo; huiusmodi enim positiones sunt propriæ animatorum: igitur hoc modo coelum dici potest animatum. Amplius, quod habet intellectum, & appetitum, est animatum: ista namque propriè continent ad naturam viuientis. sed quod mouetur in coelo à primo motore; ut appetibili mouetur, sicut protestatur philosophus 12. meth: comm: 36. in coelo ergo est intellectus, & appetitus: quod enim mouetur ab appetibili, utique appetens est, principium autem appetitus, est intelligentia. In coelo ergo est appetitus, & intellectus, & ex consequenti, est animatum, non primo quidem, sed secundo modo, sicquid nullum absurdum esse, aut impossibile, putamus. Ceterum, Alexander Aphrodisius putat coelum esse animatum; animal ta-

men ne-

tia est for-
ma orbis.

Simplicius.

Confutatur o-
pinio Simpli-
cij.Astronomi di-
xerunt cœlū
esse animatū.Plotin⁹ arguit
astronomos.Quomodo
cœlum ani-
matū non sit.

men nequaquam appellari. philosophus fauere videtur huic Alexandri sententiæ, quippe cum 3. de anima dicat, animal esse corpus mixtum, & instrumentarium: addit etiam animali somnum, & vigiliam, motorem, & vitam, quæ perfectò omnia, cœlo tribuenda nō sunt. Simplicius, non solo tactu, ut Alexander aiebat, sed etiam visu, & auditu, cœlum animatum esse putauit: Cum, inquit, sese tangant cœli, infelicia nimis essent animalia, si communissimo sensu priuarentur: sentiunt seipsos ergo: auditus, verò, & visus, quoniam perfectionis sensus sunt, à perfectissimo animali amoueri, non est rationabile. cœli præterea, hæc inferiora gubernant: igitur cognoscunt non quidem per intellectum, sed per sensum: intellectus enim est vniuersalium, sensus verò particularium. porro, hæc inferiora, particularia sunt omnia: cœlum ergo habet sensum, nempe tactum, auditum, & visum. Sed si vera esset opinio Simplicij, tūc planè cœlo sensoria, ut potè aures, oculos, & similia tribui necessum esset: sensus enim est virtus particularis: omnis autem virtus particularis, est organica. sed in cœlo non sunt huiusmodi organa, quia est conforme, & penitus similitudo: ergo &c. Adde, quòd ex cœlo & sensu, nihil melius contingit: nam ad sublunarium curam conseruandam, sufficit intelligentiarum cognitio, de qua paulò inferius loquuntur sumus. Astronomi, cœlestia animata esse dixerunt, præsertim Ptolomæus, & Al-
bumasar, atq; Zaeles, quod quidem & Hali confirmat, asserens vnā cum Ptolomæo, animalia cœlestia, optimum motus tenorem perpetuò conseruare: similiter Aratus, atque Mallius arbitrantur. Plotinus autem enn: 2. lib: 3. cap: 2. Principio considerandum est, inquit, vtrum cœlestia sint animata: si enim quæ ita feruntur, anima careant; nihil aliud præter caliditatem, & frigiditatem, atque similia quædam adducere poterunt. sin autem animata cœlestia sint, agantque consilio; dic amabo, quidnam iniuriæ à nobis acceperint, vnde nobis sponte quotidie noceant? præsertim cum & in sede diuina collocata sint, & ipsa diuina; non enim illis hæc accidunt, quorum causa homines mali sunt; neque omnino ex humana siue prosperitate, siue aduersitate, boni quicquā, vel mali illis accedit. Longo postmodum tractatu disputat contra Astronomos, de quibus non est modò dicendū per singula. Libro autem 2. eiusdem enneadis cap. 1. & sequentibus, disputando, multa profequitur, in quibus perfectò à Platone minimè dissentit, qui corpora cœlestia animata, sicut dixi, esse putauit. Ceterum, cœlum esse animatum, secundo quidem modo admittimus, primo verò, negamus; nulla enim operatio nobis apparet, quæ cœlum verè animatū esse efficaciter doceat: siquidem vegetatiuæ operationes, aut sensitiuæ, in cœlo nequaquā conspiciuntur, quæ organo opus habent ex mixtione elementorum confurgente, ut dicitur 2. de anima. cœlum autem est corpus quintum, primo cœli. nec in cœlo est appetitus sensitiuus, qui apprehensionem sequitur sensitiuam: qua remota, & appetitus quoque remouetur. propter intelligere autem, non est necesse primo modo cœlum esse animatum: intelligere enim non est operatio organica, nec indiget corpore, gratia phantasmatum, ipsi intelligere deseruientium: phantasmata autem parti competunt sensitiuæ, quæ in cœlo esse non potest. neque ex tactu locali, cum sufficiat mouens, & motum esse simul, ita, ut inter ea sit tactus naturalis, aut methaphoricus, ut dicitur primo de gener. comm: 44. & 45. in cœlo autem est tactus methaphoricus, quatenus scilicet intelligentia suam applicat mobili virtutem: non ergo cogimur ob motum localem ponere cœlum animatum: neque ob causalitatem cœli, quæ agit super animata, quandoquidem illa sit æquiuoca, cui sufficit causam virtualiter talē esse, qualis illius effectus extiterit. cum autem cœlū vnā cum intelligentia sit corpus viuū; non est mirum, si viuorum causa sit, & principium, virtutem enim accipit ab intelligentia viuente. Itaque, quomodo cœlum sit corpus animatum, dixi.

CAP. III.

*Cœlos esse corpora verè, ac primo modo anima-
ta, argumentis ostenditur.*

1. *Intelligentia non dat esse formaliter orbi: igitur cœlum violento motu a-
gitatur: nam omnis motus ab extrinseco, est motus violentus. sed omne
violentum non est perpetuum: cœlum ergo atque ipsius motus perpetua es-
se non possent. Amplius, si intelligentia est tantum forma cœli appropi-
ata, non autem formalis: igitur non mouet per intellectum, & appetitum:
nec appetit in mouendo primo similis fieri motori. Tenet consequentia, quia non cogno-
sceret motum, siue intelligeret motum cœli; nulla enim substantia separata, auctore com-
mentatore, intelligit indiuiduum, vt loquitur in libro de somno & vigilia: Declaratum,
est, inquit, in prima philosophia, quod istæ intelligentiæ abstractæ intelligunt naturas
vniuersales, & non dant nisi simile eius, quod habent: impossibile est vt dent intentionem
indiuidualem omnino, cum non habeant naturam comprehendendi intentionem particu-
larem: & illæ formæ vniuersales non indiuiduantur, nisi propter materiam: etsi formæ
abstractæ comprehenderent indiuiduum; tunc necessario essent materiales. hoc autem
esset prorsus eidem contrarium 12. meth: com: 36. sic loquenti: Intelligentiæ non habent
de virtutibus animæ nisi intellectum, & virtutem desideratiuam, quæ mouet in loco:
quapropter hoc mouens est intellectus. Itaq; secundum Commentatorem, intelligentia est
forma cœli essentialiter vnita, non appropriata tantum. vnde 12. meth: Quoniam autem
substantiam æternam, & immobilem, inquit, &c. vbi cœlum animatum esse ostendit, po-
nitque motum cœli à duplici motore causari, quorum alter ab ipso vocatur motor intrin-
secus: igitur quod prius. Amplius, si cœlum non est animatum: igitur est formica i-
gnobilis: omne enim inanimatum est ignobilius animato 2. cœli, comm: 61. sed hoc, cœ-
lo competere nequit, quia perpetuum nobilius est corruptibili: intelligentia ergo dat
cœlo esse formale: sic enim loquitur Commentator 2. cœli, & de substantia orbis: Cœlum,
inquit, indiget mouente, ipsum in loco, & virtute, quæ non sit corpus, nec virtus in cor-
pore, ad largiendum sibi permanentiam æternam, & motum æternum. sed permanen-
tia est esse cœli: intelligentia ergo, quæ permanentiam cœlo largitur, est cœli forma
substantialis. profecto ex intelligentia & orbe fit verius vnum 2. cœli: comm: 3. quàm
ex materia & forma, quod planè fieri non posset, si intelligentia mouens, non esset for-
ma cœli substantialis. Adde, quod 12. meth: comm: 36. tum philosophus, tum etiam com-
mentator, cœlo tribuunt intelligere, & velle, qui sunt formales effectus intelligentiæ:
intelligentia ergo est forma cœli. Adhuc, si intelligentia non est forma cœli: igitur cœ-
li non mouentur, quia intelligunt, vt dicit philosophus, & commentator 12. meth: comm:
36. nullum enim ex assistentibus aggregatum, dicitur operari, operatione conuenienti
alteri assistentium. Quare, si intelligentia non est forma cœli, sed tantum assistens; non
rectè diceretur cœlum intelligere, quia assistens intelligentia intelligit: ergo quod pri-
us. Sanè, si dixeris intelligentiam corporis, aut materia formam esse non posse; hoc pro-
fecto contingeret, vel quia est natura intellectualis, vel quia subsistens, aut quia diffe-
rens specie ab anima, aut quia est quid completum in specie; ideoq; pars speciei esse non
potest. sed primum non impedit, alioqui substantia intellectiua non posset esse forma cor-
poris. neque secundum, aliter anima separata, non esset natura vniuersalis materiæ. de ter-
tio postea dicemus. neque quartum, nam si intelligentia esset forma corporis, vt potè cœ-
li; adhuc tamen non esset pars speciei; non enim ex intelligentia, & orbe, tertia natura
in specie completa resultaret, cuius pars formalis esset intelligentia: siquidem esse par-
tem speciei, illi tantum competit formæ, quæ est terminus generationis, atque materiæ
complementum, cuiusmodi non est angelus, qui vltimas operationes ei largitur, cuius est
forma.*
- 2.
- 3.
- 4.

5.

6.

7.

forma. nec est finis generationis, sed quid completum in specie. Itaq; ex his patet, angelum siue intelligentiam esse formam cœli. Item, Augustinus in enchyridion cap: 25. videtur sentire cœlum esse animatum: Nec, inquit, illud certum habeo, vtrum Sol & Luna ad ciuitatem supernam pertineant, & ex consequenti animati & beatificabiles. Et primo retractationum cap: 10. mundum esse quoddam animal, sicut Plato sensit, nec certa ratione indagare potui, nec diuinarum scripturarum autoritate persuadere posse cognoui. Et in lib: de immortalitate animæ, temere dictum noui; non quia falsum hoc esse confirmo; sed quia nec verum esse apprehendo, quod animal sit mundus; per animam enim corpus subsistit, & eo ipso, quo animatur, siue vniuersaliter vt mundus, siue particulariter, vt vnumquodq; animal intra mundum. Primo autem retractationum cap: 5. hoc retractare videtur. Non desunt autem, qui dicant non totum ab Augustino retractari, sed illud, eo quo animatur, &c. Ex quo patet, Augustini fuisse sententiam, mundum, id est, cœlum esse animatum. Adhuc, nobilioris corporis, nobilior est forma: corporis enim proportio atq; nobilitas, animæ nobilitatem insequitur. sed cœlum ceteris est animantibus præstantius atq; nobilius: habet ergo nobiliorem formam. At nobilissima forma est anima, quæ auctore Augustino, & philosopho in lib. de anima, est principium vitæ: igitur cœlum est animatum anima informante. Reuera, si cœlum est causa vitæ, sicut apparet in animalibus ex putrefactione genitis, quæ ex sola cœli virtute vitæ beneficium consequuntur: cœlum ergo viuit, & ex consequenti est animatum. Tenet cōsequentia, quia causa suo est effectu nobilior. Præterea, in genere mobilium, primum est mouens seipsum, vt octauus testatur physicorum liber: illud enim quod est per se, prius est eo, quod per aliud est. sed primum mobile est cœlum: mouet ergo seipsum. at sola animata seipsa mouent, vt idem liber affirmat: corpora ergo cœlestia sunt animata. Adde, illud philosophi primo cœli, nempe motum cœli esse naturalem. Porro, omnis motus naturalis, est à principio intrinseco, 2. phys. natura siquidem est principium motus & quietis in eo, in quo est; forma autem cœli, est ipsius natura: principium ergo motuum cœli est intrinsecum, atq; ita cœlum est animatum. Itaq; ex his atq; similibus constat satis, cœlum siue cœlestia corpora esse animata.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

AD primum, motus in loco à philosopho diuiditur, 7. phys. com: 10. in motum ex se, id est ab intrinseco, qui sanè est motus naturalis, & in motum ab extrinseco, quem in quatuor secat specierum ordines, nempe in pulsionem, tractionem, rectionem, & vertiginem. li autem omnes motus violenti nominantur. Quamobrem nonnullis placet, omnem motum ab extrinseco violentum dici: violentum enim id appellatur, auctore philosopho 3. Ethicor. cap. 2. cuius principium extrinsecum est. Porro Commentator 3. cœli, com. 20. & 2. meteor. cap. 2. aliud sentire videtur: inibi enim dicit, motum ignis circularem in sua sphaera non esse simpliciter naturalem, quia scilicet non est à principio intrinseco; nec etiam violentum, quia nullum violentum potest esse perpetuum. Quare, ille tantummodò motus ab extrinseco motore, violentus dicendus est, cuius motor ex sua natura non habet virtutem semper mouendi. sed interdum mouet, interdum verò cessat à motu. vnde idem Auerroes 1. cœli com. 22. manifestè affirmat motum cœli esse à principio extrinseco. Et 8. phys. com. 52. motum diurnum, qui est in planetarum orbibus, dicit esse à motore non coniuncto, hoc est, à primo motore, qui respectu orbium planetarum, est motor extrinsecus: illum autè motum orbibus planetarum fore siue esse violentum, falsum est. Præterea, apud Auer-

1.

Violentus motus secundum Auerroem.

Violentus motus secundum Auerroem.

nimatum.

Non omnis
forma actuali
ter informat.

roem non qualibet forma actualiter informat, 12. met : com. 37. Perfectionum, inquit, propter quas mouetur perfectum, quædam sunt qualitates, quibus perficitur illud quod mouetur, vt quod mouetur propter sanitatem : & quædam sunt substantiæ extrinsecæ à re, quæ mouetur ad eas, vt assimiletur ei, vt sunt actiones seruorum, quæ sunt erga genera intentionum domini sui. Item Auerroes 8. met. com. 12. expresse asserit cælorum substantias non esse compositas ex materia & forma, sed ex corpore & forma animata intelligibili : illis tamen non est aliquid, quod animatur per animam siue intelligentiam : itaque, quamuis motus cæli sit ab extrinseco motore ; non est tamen violentus. Ad 2. dico, ad mentem Commentatoris, intelligentiam cognoscere motum, quem causat : non quidē in vniuersali, vt quidam dicunt, cum appetat assimilari primo motori vt particulari cognito; appetens autem sine particularem, determinatum cognoscat medium necesse sit : neq; per speciem motus, sed per suam essentiam, quam perfecte cognoscens veluti causam, effectus quoq; consequenter cognoscit, nempe motum cæli, & res inferiores per motum productas atq; producendas. verum tamen est, non cognoscere indiuiduum per speciem propriam, quia nimirum illa species primò est representatiua indiuidui per sensum & imaginationem, quæ in intelligentia nequaquā esse possunt. Ad 3. cælum est nobilius rebus inferioribus quodad modum, non autem quodad gradum essendi : res enim quæ habent viuere & esse, duobus gradibus ornantur : qua ratione sit, vt hoc modo formica nobilior sit cælo. quia verò modus essendi qui cælo competit est perpetuus & incorruptibilis ; ideo cæteris præstat corruptibilibus. Reuera, forma cæli, quamuis simpliciter nobilior non sit forma animalis; est tamen nobilior quodad rationem formæ: ita enim perficit completq; materiæ suæ desiderium; vt iam alterius formæ habendæ cupidine non teneatur, quod quidem cæteris formis corruptibilibus minimè conuenit. Ad authoritatem Commentatoris dico, intelligentiam cælo largiri permanentiam, conseruatiuè quidem, non autem formaliter secundum Commentatorem, qui arbitratur corpora cælestia causam habere conseruantem, nempe virtutem primi principii, à quo & ipsa dependet. dare autem permanentiam, & esse conseruatiuè ad causam attinet agentem: non ergo Commentator vult intelligentiam cælo largiri esse formaliter, sed conseruatiuè potius. Ad aliam authoritatem sic respondeo, Commentatorem ita intelligi oportere : ex intelligentia & orbe fit magis, id est nobilius vnum, quàm ex materia & forma : non quia magis vnum per se fiat, sed magis aggregatum incorruptibile, quod non fit ex materia : omne enim compositum ex materia & forma, putat esse corruptibile : hac ratione in cælo materiam esse non vult, quæ est ens in pura potentia. Præterea, verba illius commenti hæc sunt : Et ideo forma & formatum in eo est vnum numero, sed secundum dispositionem magis diminutam, quàm sit adunatio recipientis, & recepti in forma abstracta. ex quo patet, Commentatorem loqui de vnione intelligibilis & intellectus, quæ profectò perfectior est, quàm sit orbis vnio cum intellectu : quod enim fit ex eis, non est aliud, sicut in compositis ex materia & forma. Reuera, substantia composita ad mentem Auerrois, est tertia quædam entitas à partibus simul iunctis distincta : hac de causa, ex intellectu & intelligibili fit maximè vnum, quia scilicet intellectus potest fieri intelligibile, dum seipsū intelligit, quod certè compositis ex materia & forma non competit : nunquam enim forma fiet materia, aut è conuerso ; sed ex materia & forma fit substantia composita, quæ est aliud ab eis, vel diuisim, quia non est materia nec forma, vel coniunctim. Confirmat hanc suam doctrinam Auerr. 12. met. com. 39. vbi sic loquitur : Intellectus in quantum intelligit intellectum, dicitur intellectus : & in quantum intelligit per se, dicitur quod intellectum per se est ipse intellectus, siue intellectus est res intellecta. Et 3. de anima, com. 5. in solut. 2. quæst. : Est manifestum, inquit, quod ex forma & materia fiat vnum, maximè autem ex materiali intellectu & intentione intellecta in actu : quod enim componitur ex eis, est aliquod tertium aliud ab eis. Itaq; ex intellectu & intelligibili fit re-

rius vnum,

Coelum quo-
modo est no-
bilissimum
corpus.Quomodo ex
intelligentia
& orbe fiat v-
num.Quomodo in
telligentiæ &
intellectus
sint vnum.Auerrois rati-
ones expendū
tur.

rius unum, quàm ex materia & forma. Ad aliam auctoritatem philosophi & com:
 dico, coelum accipi pro ag gregato, ex cœlesti corpore & intelligentia: proinde ratione
 intelligentiæ sibi appropriatæ, coelum sentire atq; intelligere dicitur. Ad 4. Commenta-
 tor respondet secundum suam hæresim, consequentiam esse falsam, & ad probationem
 negat assumptum: nam ut ipse in via sua erronea profitetur, Sortes dicitur intelligere,
 quia intellectus, qui est vnus omnium hominum, non est forma dans esse, sed copulata
 intelligit. Ad probationem seu confirmationem respondeo, hoc accidere, quia intelligen-
 tia est quid completum in sua specie. Et ad improbationem dico, quòd si loquamur de for-
 ma propriè informatiua veracq; informatione, non est intelligibile, quin sit pars compo-
 siti, atq; ex ea & materia non confurgat noua species: forma enim est, quæ dat esse sub-
 stantiale, si substantialis fuerit, & accidentale, si accidentalis erit & ipsa: atq; ita est ter-
 minus generationis. Sumere autem aliquid, quatenus vltimas largitur perfectiones, non
 spectat ad formam informantem, sed ad equiuocam potiùs & impropriam. Intelligen-
 tia ergo non est forma cœli. Ad 5. tempore Augustini dubium erat, vtrum corpora cœ-
 lestia essent animata, hac de causa sub dubio loquitur, nec hoc retractauit, tanquam fal-
 sum; sed quod assertiuè locutus fuerat, verum esse, quod in dubium antea vocatum fue-
 rat & adductum. Ad 6. ex predictis patet solutio: siquidem coelum dicitur corpus no-
 bilius, non quidem simpliciter, sed secundum rationem, ut dixi. Ad confirmationem
 dico, coelum esse causam vitæ instrumentaliter, ut potè instrumentum viuentis intelligen-
 tiæ, cuius virtute agit in hac infima & sublunaria. Ad 7. coelum seipsum mouet, qua-
 tenus ex mobili & motore secundum contactum virtutis componitur, cuius gratia ipsius
 motor, principium intrinsecum nominatur, atq; eius motus naturalis dicitur: Naturalis
 inquam, non propter principium actiuum, sed passiuum tantum, quod quidè ut sic mo-
 ueatur aptitudinem habet. Sanè, non est necesse, ut ad omnem motum naturalem, na-
 tura moti sit principium actiuum: nam in generatione, quæ est mutatio naturalis, prin-
 cipium actiuum non est natura materiæ, quæ passiuum est & ipsum mutatum. proinde,
 natura est principium motus passiuum in cœlo; in graui verò & leui, tùm passiuum, cū
 etiam actiuum. Dicis, potentiæ passiuæ naturali, actiua correspondeat naturalis, neces-
 se est. Dico, illi potentiæ, quæ per comparisonem ad formam receptibilem seu receptā,
 est naturaliter passiuæ, non esse necesse, ut actiua naturalis correspondeat, quæ sit prin-
 cipium actiuum naturale creatum: anima siquidem est potentia passiuæ ad gratiam
 recipiendam: principium autem gratiæ effectiuum, non est aliquod naturale creatum.
 vel ipsa intelligentia principium dicitur actiuum, tametsi secundum esse sit à cœlo sepa-
 rata; non enim oportet, ut eius natura sit intrinseca, quemadmodum potentia calefacti-
 ua non est natura calefacta; licet calefactibile ad calefactionem potentiam naturalem
 habeat. Itaq; quàmvis deus benedictus vniuersum immediate mouere posset; suæ tamè
 complacuit benignitati, mouendorum orbium curam ceteris mandare intelligentijs, quæ
 in mouendo diuinam appetunt similitudinem semper & incessanter habere imitariq;. Cœ-
 lum ergo non esse propriè verèq; animatum, anima informante, dixi satis.

4.

5.

6.

7.

Motus natura-
lis cœli.Potentiæ pas-
siuæ naturali
correspondet
potentiæ acti-
ua.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

*Modus & finis intelligentiarum quæ mo-
uent orbes.*

Vdiuimus orbes non esse animatos, tametsi ab intelligentijs moueantur: Quomodo in-
 libet iam querere finem modumq;, quo diuinæ illæ mentes in mouendis or-
 bibus vtuntur; est enim presenti speculationi conueniens atq; opportuna
 inquisitio. Porro, de modo mouendi, non parua extitit apud antiquos sa-
 pientiæ duces dissensio atq; controuersia: nam & nonnulli dixerunt, ali-

telligentiæ mo-
ueant orbes.

tia cur mo-
uet orbē.

Coelum non
moueri à for-
ma intrinseca

Quòd species
motus nō mo-
ueat coelum.

Quòd poten-
tia tertia nō sit
ratio mouēdi.

Intelligentia
mouet per vo-
luntatem suā
orbem.

Obiectio.

Solutio.

Actus imma-
nens & transi-
ens in angelo

quam imprimi coelo ab intelligentia qualitatē naturalem, ex qua motus circularis pro-
ficiscitur, sicuti ex graui motus sursum, ex leui verò deorsum motus procedit. sed hu-
iusmodi sententia non placet, tum quia motus alterationis prior esset quam motus circu-
laris; qualitas enim illa per alterationem haberetur, tum etiam, quia coelum à forma
intrinseca naturali moueretur, quod quidem falsum esse multi arbitrantur: natura si-
quidem determinatur ad vnum: nulli ergo simul largitur opposita. sed mouens coelum
polis quidem praestat quietem, alijs autem coeli partibus motum: igitur coelum non moue-
tur à forma intrinseca naturali. Quamobrem Commentator 12. met. ait Coelum non mo-
ueri à forma naturali, alioqui coelum motibus oppositis moueri non posset; ad determi-
natum enim motum naturalis illa inclinatio inflecteret. Denique, forma naturalis alicuius
in proprio loco existentis, non est illi causa motus, sicut patet in graui & leui. sed coelum
est in loco sibi proprio: igitur non mouetur à forma naturali intrinseca, & per conse-
quens, angelus non imprimit coelo aliquam qualitatem naturalem absolutam, ad quam
consequitur motus. Quibusdam visum est, speciem motus practicam in mente angeli e-
xistentem esse rationem mouendi: dicunt enim angelum in se habere speciem motus, vel-
leque motum in corpus coeleste causare, talemque intentionem cum actu volendi speciem
motus practicam effici, potentem utique ad motum producendum causandumque in corpo-
re coelesti. Verum, species motus non est mouendi ratio, sed cognoscendi potius. Prater-
ea, si id verum esset, eadem facilitate lapidem angelus produceret, cuius speciem habet
in mente. Quidam alij dixerunt, quòd angelus moueat orbem per potentiam suam moti-
uam, actiuam ad extra, quae est tertia potentia, ab intellectu voluntateque distincta. il-
la siquidem potentia, precedente cognitione actusque volendi, est ratio, qua coelum mo-
uetur. Sed hic quoque modus erroneus est: angeli enim natura, est potentia motiua supe-
rior; quae quatenus à volitiua distinguitur, ad perfectionem simpliciter minimè spectat.
Denique, quonam modo mouet voluntatem, si obsequitur atque famulatur voluntatis impe-
rio; voluntas enim mouet alias, non autem ab alia potentia mouetur? Dicamus ergo an-
gelum mouere coelum per suam ipsius voluntatem, veluti per potentiam motiuam ratio-
nemque mouendi, secundum dictamen intellectus atque rationis iudicium. Profectò, volun-
tas primò elicit actum volendi, quo vult mouere, & imperat. Deinde, licet simul dura-
tione; posterius tamen natura, ipsam elicit actionem, quae est mouere actiue, sicque in coe-
lo causat siue producit motionem passiuam. Itaque, voluntas angeli primò habet actum
immanentem, hoc est, velle, postea, transeuntem, id est, mouere. Hoc autem modo vo-
luntas est causa motus, sicuti potentia elicitiva, duos actus ordinatè eliciendo, quorum
primus, utpote velle, non est mouere, aut ratio mouendi; est tamen medians inter potē-
tiam motiuam & mouere siue actum mouendi, idque necessariò: quidquid enim voluntas
habet ad extra pro causato; illud idem prius habet in volito, ideoque velle est dispositio,
sub qua voluntas existens motum producit; idque liberè non necessariò praecipiendo mo-
tum, non finem motus tantum, ut dicit Commentator. Sed dicet aliquis, actus volunta-
tis est actus immanens. sed mouere est actus transiens: mouere ergo non est actus vo-
luntatis. Praterea, velle dicere, quòd angelus per imperium, seu velle, moueat coelum,
iam pridem à sapientibus id explosum est. ergo &c. Respondeo, quòd actus primus,
qui dicitur velle, eiusque operatio, est sibi immanens, utpote elicere, seu causare huiusmo-
di actum, scilicet velle; habet tamen cum hoc actum transeuntem, nempe mouere; vo-
luntatis enim interest, alias potentias ad exercitium actus mouere, qui planè est actus
transiens in extrinsecas potentias. Ad 2. verum quidem est, quòd solius dei sit, solo nu-
tu seu velle mouere omnia; quia scilicet ipse mouere & velle, sunt realiter idem: nam
ubi mouere distinguitur à velle; inibi certè est realis respectus mouentis ad motum, &
actionem de genere actionis; deus autem ad creaturam, ut dixi paulò ante, non habet
relationem realem. at in angelo est alius actus, ab ipso velle essentialiter distinctus: qua-
re, angelus

re, angelus sola voluntate non mouet, quippe, cum in ipsius potestate situm non sit, mouere orbem ut lubet. Itaque, angelum mouere orbem per actum voluntatis transcuntem re orbes. Et tunc, dixi.

CAP. II.

Quare intelligentia moueat orbem.

Lara est apud Peripatheticos doctrina de fine motus, quo intelligentia mouent orbes: Mouet, inquit philosophus 12. met. com. 36. sicut intelligibile et desiderabile. appetunt siquidem illæ beatæ mentes in mouendo, primo similes motori effici atque fieri; ut in optima dispositione permaneant, atque assequantur finem intentum. Porro, aliquid in appetenda alicuius similitudine, fine, atque dispositione, duobus modis potest intelligi: aut quidem illa similitudo equalitatis erit, aut proportionis. Præterea, vel illa dispositio est optima simpliciter, vel secundum quid, ut optima angeli dispositio, est intelligere; mouere verò est secundum quid: denique, vel est finis intentus, ut victoria est militiæ; aut euentus, ut honor, qui accedit legitime pugnanti. Itaque aiunt intelligentias mouere, ut in optima dispositione sint, tum quidem simpliciter, tum verò secundum quid, atque etiam, ut intentum finem consequantur: optima autem dispositione simpliciter ex eo maxime potiuntur, quod intellectus sint perpetuo diuina intelligentes; illa verò, quæ est secundum quid, quia nimirum animæ sunt orbes suos mouentes, optimo perfectissimoque motu. Deo autem similes sunt simpliciter, quatenus in optima dispositione simpliciter inueniuntur, habentque finem intentum, qui est deum intelligere; finem verò euentum, quia scilicet mouent, et in dispositione secundum quid dei similitudinem gerunt; similitudinem, inquam, proportionis, non equalitatis, secundum formam genericam et specificam, non autem secundum gradum formæ specificæ: impossibile enim non est appetibile. at deo esse simile, secundum omnem perfectionis proportionisque gradum, est prorsus rebus creatis impossibile: igitur non est appetibile. secundum verò formam genericam conueniunt aliquo modo, quia ambo sunt substantiæ. secundum autem formam specificam, quia sunt intellectus: Similitudinem ergo proportionis intelligentiæ appetunt, optimam dispositionem et finem intentum, atque euentum, sicut dictum, intelligendo et mouendo consequuntur. Ceterum firma est et vera theologorum sententia dicentium, intelligentias mouere orbes, tum quia virtutes sunt instrumentariæ diuinæ virtutis, quibus motus cœlici aguntur, ut generationis hominis ordo conseruetur; tum quia ex opere creationis hoc habent; tum quia de reintegranda ipsorum ciuitate, quæ olim non paruam suorum passa est ciuium iacturam, magna sollicitudine tenentur. hanc autem restaurationem fieri per hominum generationes necesse est, quæ profecto absque cœlorum motu haberi non potest. Mouent ergo intelligentiæ orbes ut aiunt sacri, non quidem ut in optima sint dispositione, aut ut similitudinem dei gerant, quandoquidem id habeant ex naturali natura cum gratiæ auxilio confirmationeque, unde in fine rerum cœlis quiescentibus, æquæ erunt beati; sed ut deo obtemperent, generationesque hominum conseruentur, et quibus nonnulli ad ipsorum ciuitatem essent transmittendi, atque ita antiquæ ipsarum ruine repararentur: Omnes, inquit Paulus ad Hebr. 1. sunt administratorij spiritus, missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. Quamobrem, cum hæc ita se habeant, omnino explodenda est Auerrois sententia, asserentis intelligentias mouere orbes 2. cœli, primaria quidem intentione propter se, ut in optima scilicet dispositione conseruentur; secundaria verò propter nos: Intelligentiæ, inquit, ideo in optima dispositione sunt, quia mouent, quam quidem dispositionem de nouo non acquirunt, cum illam habeant, sed motu quidem illam conseruant.

Quam similitudinem quarunt angeli in mouendo.

Angeli optima dispositio, & secundum quid.

Angeli finis intentus & euentus.

Intelligentiæ quare mouent cœlum secundum Catholicos.

Auerrois opinio rejicitur.

nō moue-
re orbes.

Angelorum
beatitudo nō
pēdet à motu

Alij Peripathe-
rici aliud sen-
serunt,

Plato,

Mauri.
Auicenna.

Confutatur o-
pinio Auicen.

Et 12. met. asserit, intelligentias mouere quidem cœlum, non præconci-
piendo motum, sed tantum finem motus, finem scilicet intelligentiæ iam adeptum; cuius sanè apprehē-
sionē, motus orbis naturaliter atq; necessario consequitur, vt finis intelligentiæ conserua-
retur, non autem acquiratur. Reuera, optima intelligentiarum dispositio est beatitudo,
quæ à motu cœlorum minimè dependet: nam, authore philosopho 10 Ethic. beatitudo, in
cognoscendo, non autem in mouendo consistit. Beatitudo præterea à rebus corporalibus
nequaquam proficiscitur, alioqui veræ beatitudinis substantiam amitteret: non ergo in-
telligentiæ per motum cœlorum in optima dispositione, seu beatitudine conseruantur. A-
lij autem Peripathetici dicunt, quod intelligentiæ mouent, vt deo fiant similes mouentē,
etsi non in motu diurno, in motu saltem suorum orbium. Hanc autem similitudinem The-
mistiū & Alexander optimam dispositionem appellant. Verum huiusmodi Dei simili-
tudo admodum parua est, & non solum angelis, verum etiam hisce rebus inferioribus
communis, ideoq; angelis, veluti optima dispositio non est attribuenda, quandoquidem si-
ne huiusmodi motu deo similimi sint; intelligunt enim & amant summum bonum, sicq;
veram beatitudinem, optimamq; dispositionem consequuntur. Plato in Thimæo, motum
angelorum obedientiæ ascribit mandato, quo faber mundi præcepit, vt animal nobile &
venerandum, nempe hominem conderent. Sed de hoc postea dicam, quando de hominis
creatione erit mihi loquendum. Mauri aiunt, angelos mouere orbes, vt deo placeant, ve-
luti amico morem gerentes. his autem obfistit Auicenna, asserens motores orbium me-
rè naturaliter mouere; naturalibus verò non meremur, neq; demeremur. Non igitur vt
placeant, neq; vt obediant. Sanè, quemadmodum anima dum corpori coniungitur, natu-
raliter ipsum viuificat; ita profectò animæ cœlorum naturaliter suos mouēt orbes: non
enim intelligentia viuificat orbem vita sensus; quia cœlum non sentit: nec gradu nutri-
tionis, & cœterorum huiusmodi, quæ cœlo inesse non possunt; sed vita, qui est motus. In-
telligentiæ ergo orbes naturaliter mouent. Verum huiusmodi Auicennæ positio, non sa-
pit veram philosophiam: nam si animæ siue intelligentiæ, purè naturaliter orbes suos
mouent: non ergo cognoscunt finem motus; agens enim naturale tantum finem non in-
telligit, sed mouetur ab intelligentia dirigente. Porro, intelligentias orbium motrices,
non præconci- pere finem motus suorum orbium, absurdissimum est, ne dicam impossi-
bile. nam si animæ sua mouendo corpora finem motus præintelligunt; quantò magis illæ cœ-
lestes & beatissimæ mentes? Itaq; intelligentiæ mouent orbes, tum generationis causa,
cum propter electos congregandos.

CAP. III.

Angelos non mouere orbes siue cœlos, ar- gumentis ostenditur.

1.

Orpora grauiā & leuiā, mouent seipsa per proprias formas: nam authore
Auerroe 4. cœli com. 5. motus leuium ad superius, ab ipsorum leuitate cau-
satur: igitur cœli mouētur à proprijs formis naturalibus, sine aliquo alio ex-
trinscco motore, etiamsi cœli non sint animati. Tenet consequentia: si enim
quod minus videtur inest; & illud quod magis, sed minus planè videtur, vt grauiā, &
leuiā seipsa moueant, quàm corpora cœlestia, vt potè ipsis inferiora atq; ignobiliora: cœ-
li ergo à proprijs naturalibus formis mouentur, & singuli à singulis, promde diuerfitas
motuum causatur. Patet ergo, quod angeli non moueant orbes. Amplius, cœli sunt cor-
pora naturalia, ac motu naturali aguntur: non ergo mouentur ab extrinsecis motori-
bus; motus namq; talium naturalis dici non potest, vt motus naui à remige dirigente.

2.

Cum itaq;

Cum itaq; motores orbium non sint formæ ipsorum naturales; ex orbe rtig; & intelligē-
tia motus naturalis non fit. dicere verò, cœlos motu naturali non moueri, absurdissimum
est, tum quia res naturalis præstat accidentalit, tum quia natura semper eodem modo o-
peratur. sed motus cœlorum inuiolabiliter eundem perpetuò cursum peragunt: igitur
motu naturali mouentur, & ex consequenti, non ab extrinseco motore. Adde, hoc esse
diuinis scripturis manifestè contrarium, asserentibus, diuinis mandatis, atq; ordinationi-
bus parere omnia: Ordinatione tua, inquit Dauid, perseuerat dies, quoniam omnia ser-
uiunt tibi. Et alibi: Verbo domini cœli firmati sunt. Vnde Paulus ad Hebr. 1. portans
omnia verbo virtutis sue. Iussu ergo dei cœli mouentur, atq; agunt cursus suos, diuinis
iussibus obtemperantes, idq; per proprias naturales formas, non extrinsecas, cuiusmo-
di essent angeli. Adhuc, omne mouens, ut dicitur 6. & 8. phys. mouet per contactum:
sed illa cœlestes intelligentiæ non habent contactum: non ergo mouent orbis. Nec valet
quod dicunt aliqui, quòd moueant per actum voluntatis transeuntem; quandoquidem
soli dei sit actu voluntatis mouere, & quidem tam magna & immensa corpora. Non
ergo videtur esse rationi consentaneum. nec constat nobis ex scripturarum autoritate,
ut angeli solo iussu actuq; voluntatis, corpora cœlestia perpetuò moueāt. Præterea, rati-
ones quas aliqui adducunt, volentes ostendere, cœlum à propria forma naturali moueri
non posse, friuolæ sunt & nullius sanè momenti: Natura, inquiunt, simul opposita non
largitur. sed motor cœli polis quidem quietem, latitudini verò motum largitur: igitur
motus cœli non est à forma naturali. verum secundum rei veritatem, quolibet cœli pars
mouetur: non ergo poli omnino quiescunt, sed imaginatione tantum puncta immobilia
esse dicuntur, quia nimirum circulos suis motibus non describunt. Falsa est ergo ima-
ginatio, quæ putat aliquam partem cœli omnino quiescere. Addunt etiam & alias ra-
tiones: Motus, inquiunt, naturalis est determinati modi & loci. sed motus circularis in-
differenti se habet ad ista; non enim habet determinatum locum, cum ex sua natura
infinite esse valeat: nec etiam habet determinatum modum; indifferenter enim moue-
tur ab oriente in occidentem, & è conuerso: non ergo naturaliter mouetur. Respondeo,
quòd quamuis motus cœli non sit ad terminum finientem, quia ex sui natura potest esse
perpetuus, quòd planè motui recto non competit; est nihilominus ad præfixum termi-
num, utpote ad determinatos situs partium & aspectus circa medium, secundum diuer-
sas partes motus; quemadmodum motus graui, est ad determinatum ubi deorsum: ille
autem terminus, motus propriè nequaquam vocatur. Ad illud, quòd sit indeterminati
modi, dico, vnumquemq; orbem, secundum motum proprium, determinati certiq; ordinis
esse, nec alium motum habere præter proprium, ac naturaliter sibi inherenterem. Sub-
dunt tertiam rationem. Si tales formæ siue inclinationes naturales, quibus cœli mouen-
tur, ipsis omnino realiter insint; aut igitur cœli per illas inclinarentur ad vnum, aut ad
opposita. non quidem ad vnum; in cœlis enim diuersi motus apparent. neq; ad opposita;
alioqui, sicut in naturis grauium & leuium, ita etiam in corporibus cœlestibus esset na-
turarum diuersitas atq; contrarietas, quòd planè longè est à cœlestibus. Dico, formas
naturales orbium diuersimodè orbis inclinare, nec inde vllam sequi proprio nomine cō-
trarietatem, cum non sint qualitates sensibiles, alterabiles; sed secundum inclinationem
tantum ad motus contrarios: sic enim nos docet experiētia, quòd scilicet cœli motibus cō-
trarijs siue oppositis agantur. Dices, ergo orbis habent diuersas formas naturales, qui-
bus ad huiusmodi motus determinantur. Respondeo, verum quidem esse; non tamen e-
iusdem rationis illas posse vocari. Iterum ita arguunt, forma naturalis alicuius existen-
tis in loco sibi proprio, non est causa motus, ut patet in graui & leui. sed cœlum est in lo-
co sibi proprio: igitur non mouetur à forma naturali. Præterea, illud, cuius motus est
circularis, idq; à forma naturali, violenter profectò requiescit. sed quedam pars cœli
quiescit, altera verò mouetur circulariter: igitur non mouetur à forma naturali. Dico

nō moue-
re orbis.Cœli motum
esse naturalē.

3.

4.

1.

2.

Cœli motus
quomodo sit
determinatus

3.

Incorporibus
cœlestibus nō
est propriè cō-
trarietas.

4.

5.

nō moue-
re orbes.

Motus circu-
laris semper
est in toto pro
prio loco.

6.

Angeli non
mouent cœlū
propter simili-
tudinē Dei
habendam.

7.

Vnus vltimus
finis orbium.

8.

Motus infini-
tus duratione
requirit poten-
tiam infinitā.

9.

Cœlum pro-
priū esse com-
positum ex
materia & for-
ma.

10.

Materia natu-
ralis non est si
ne forma na-
turali sibi pro-
pria.

ad 4. maiorem veram esse de motu recto, quo mobile transfertur ad alium totum locū, de primo quidem toto loco recedendo, non autem de motu circulari, qui in toto primo loco semper permanet, situs tantum partibus variatis. Ad 5. dixi, nullam cœli partem prorsus quiescere. Itaque rationes, quibus aliqui probare nituntur, motum cœli non esse naturalem, nihil virium habent, suntque omnino debiles & inanes. Amplius, Dei similitudo inest angelis intrinsicè, & à primordio conditionis ipsorum: non ergo per motum dei similitudinem quærunt, alioqui imperfecti omnino conditi essent, quod fas non est de angelis sentire. Reuera, si ideo intelligentiæ suos orbes mouent, ut deo similes sint: primus ergo motor finis esset omnium motuum actionumque, quibus agunt atque mouent intelligentiæ, quod est falsum; finis enim per actionem atque motum acquiritur. sed Deus hoc modo haberi non potest: igitur non est motuum finis. Sanè, qui sic mouent, aliquando tandem quod cupiunt, acquirunt, alioqui frustra laborarent. sed sine habito cessaret motus, quod quidem philosophis non probatur, qui motum æternum esse fatentur. Angeli ergo non mouent propter similitudinem dei habendam obtinendamque, neque propter optimam dispositionem conseruandam, quandoquidem optima angelorum dispositio sit deum intelligere, ipsumque perpetuò amare, quod planè sine cœlorum motu obtinent. neque propter generationum seriem texendam; nam id, cœli motu & lumine, ex proprijs formis naturalibus à principio sibi inditis, diuinis semper imperijs obtemperantes, complet atque perficiunt. Angeli ergo non mouent, siue non sunt motores orbium. Adhuc, primus motor mouet, ut intelligibile & desiderabile: igitur mouet ut finis, non autem ut efficiens. Quare, si intelligentiæ mouent orbes, ut primo assimilentur motori: mouerent ergo ut fines & non effectiue, quod est absurdum, cum vnus tantum sit vltimus omnium motuum finis. Accedit ad hoc, quòd si semper mouent, & semper cupiunt dei similitudinē, cum finis motus sit quies: semper ergo sunt indigæ, & imperfectæ virtutes illæ erunt, ut potè, quæ nondum assequutæ sunt, quod tantopere quærunt. cum autem illarum motus sit æternus, ut ipsimet dicunt: semper ergo erunt huiusmodi, quod profectò mentibus cœlestibus minimè congruit. Neque id, quod dicunt, veritatem habet, nempe mouere, ut in optima dispositione conseruentur, alioqui, nobilius ab ignobiliore dependeret, ut potè beatitudo, quæ est in optima parte naturæ intellectualis à corporearum rerum motu. Non video planè, quomodo hoc possit intelligi, aut quare hoc sibi persuaferint magno & egregio ingenio viri. Præterea, mouere tempore infinito, est potentiæ infinitæ; motus enim proportionatur potentiæ & voluntati mouentis; imò est quidam effectus motoris: sed effectus infinitus etiam duratione tantū non potest esse, nisi à causa infinita: igitur, si intelligentiæ mouent orbes tempore infinito: sunt ergo potentiæ infinitæ, quod est falsum, ut postea dicemus, alioqui plura essent infinita perfectionalia, atque ita rerum ordo turbaretur, quo creaturæ à suo dependent creatore, siquidem & ipsæ essent infiniti vigoris: vnde nec superiorem, aut subordinationem agnosceret. sed hoc destrueret funditus vniuersum: ergo quod prius. Item, cœlum est corpus: igitur cœlum habet materiam; non enim est corpus sine materia. sed materia in esse reali non inuenitur sine forma sibi connaturali: igitur cœlum habet materiam & formam, quæ omne materiæ desiderium complet perficitque, ita ut alterius formæ habendæ sollicitudine non vltra teneatur, quæ profectò inferiorum materiæ perpetuò inest; quia nimirum formæ accedentes, nequeunt omne materiæ desiderium explere; propterea materia ipsorum nouas semper cupit formas habere, atque illarum interitum perpetuò machinatur. Si itaque cœlum habet materiam & formam: mouetur ergo à sua forma naturali intrinsicè, sicut & alia corpora naturalia. Iterum, si cœlum non est compositum ex materia & forma naturali, non solum animatis, sed alijs etiam inanimatis, ut potè corporibus elementorum, vilius atque ignobilius esset reputandum, quod planè absurdum est & minimè decens. Tenet cōsequentia: nam ex cœlo & intelligentia, non sit vnum corpus animatum. neque parte habet for-

bet formam naturalem: erit ergo ibi materia sine forma, atque ita res imperfecta. Nec valet, quod dicitur à quibusdam, inibi tantum esse materiam ad vbi: nam illa materia aut est eiusdem rationis cum materia inferiorum, & ita non erit sine forma naturali, sicut non est & ista inferiorum; aut certe, quod probabilius est, alterius rationis, habens formam omnimodè ipsam replentem, à qua naturaliter sine extrinseco alio motore mouetur, & sic cælum mouebitur à sua forma naturali. Hec dixi, quisque pro libitu accipiat, salua semper authoritate scripturae, & catholica fidei veritate.

CAP. IIII.

Angelos motores non esse infiniti vigoris ostenditur.

Quoniam diximus angelos non mouere tempore infinito, quia non sunt infiniti vigoris, etiam ad mentem philosophi; ideo reliquum nobis est probare quod ante professi sumus, idque ita planè probamus. Plures deos esse, sicut dixi in primo Pymandri, est impossibile; ut communis propemodum est omnium sapientum sententia: igitur plures naturas esse simpliciter infinitas, est pariter impossibile: quilibet enim deorum; si plures essent, haberet potentiam infinitam, essetque quoddam necessarium simpliciter, quod est falsum: vnum enim est ens necessarium, independens, absolutum, atque perfectissimum. Reuera, infinitum secundum perfectionem, aut potest vniuersaliter intelligi, ut potè omnem perfectionem actu existentem, & possibilem esse, absolute continens; sicut dicitur vniuersaliter infinitum secundum quantitatem, quod continet in se omnem quantitatem secundum omnem dimensionem, ut corpus infinitum; & hoc quidem modo, plura infinita in spiritali natura esse non possunt; infinitum namque huiusmodi, omnes perfectiones datas, & dables, gradusque earum prorsus omnes perfectissimè continet: aliud ergo dari infinitum secundum huiusmodi perfectionem, est impossibile, alioqui neutrum illorum esset vniuersaliter perfectum. Amplius, si intelligentia essent vigore infinito: igitur ordo vniuersi destrueretur; non enim subordinarentur primæ, nec ordinarentur ad eam, nec dependerent ab ea, nec mouerent se, ut digniori assimilarentur. Profectò, ordinari, & dependere, & mouere, propter aliquod dignius consequendum, imperfectionem sapit, quod infinito perfectionaliter existenti, minimè conuenit. Aut potest intelligi infinitum partialiter, quod secundum perfectionem esset infinitum, ut potè, infinitos illius perfectionis gradus, si darentur, in se habens; ut si calor ignis, infinitos in se contineret gradus caloris. huiusmodi autem infinita, plura esse possunt, saltem secundum intellectum. At, infinita perfectionaliter, atque vniuersaliter, simul plura esse non valent, quod planè intelligentijs esset attribuendum, si infinita essent virtute, atque vigore: sed tunc incideremus in errorem Democriti, & Zenonis, aliorumque antiquorum negantium omnem rerum ordinem in finem, causamque finalem, quos sanè, iuste reprehendit philosophus 2. phys: comm: 77. vsque ad 87. vnde 12. meth: comm: 52. omnia dicit ordinari ad vnum finem primum, sicut ordinantur partes exercitus ad primum ducem: Omnia, inquit ad vnum coordinata sunt, licet diuerso ordine gaudeant, & regimini prouidentia. in ultimo etiam 12. lib: Entia, inquit, nolunt malè disponi: vnus ergo princeps. Igitur intelligentias esse infiniti vigoris, doctrina philosophi aperte aduersatur. Sed dicet aliquis, ordinem quidem in entibus separatis à philosopho concedi, quod scilicet causa secunda dependeat à prima; non causaliter tamen, sed sicut species numerorum, quarum posterior numeri species dependet à prima, licet à priori non causetur. sed hoc paulò antè confutauimus, & in primo Pymandri, ostendi Deum esse omnium entium causam

Infinitū perfe
ctione vnum,
& non plura.

Infinitum par
tialiter.

Error Demo
criti & Zeno
nis.

sunt infini
ti vigoris.

3.

4.

Intelligentiæ
causantur à
primo moto-
re.

causam effectiuam. Amplius, cum potentia actiua sequatur actum, quantitas utiq; po-
tentie sequitur quantitatem actus: unumquodq; enim quò magis abundat potentia agen-
di, eò magis abundat actu operandi. actus autem quantitatem aliquando accipit ex par-
te agentis, sicut ex voluntate artificis, domus pulchritudo, quantitatem, atq; terminum
recipit. aliquando verò ex parte recipientis, sicut calor in lignis, secundum eorundem
dispositionem. Cum ergo qualibet substantia spiritalis creata, esse recipiat à prima, non
est utiq; suum esse, & ex consequenti non est virtutis infinita. Iterum, primum mo-
uens, mouet ut appetibile, & intelligibile 12. met: comm: 36. mouetq; non motum: igitur
proximas sibi intelligentias mouet, causans illarum intelligere. sed intelligere est idem cum
substantia intelligentiæ, iuxta philosophi sententiam: intelligentia ergo producta est à
primo motore, & ex consequenti, non est infinita potentia: omnis enim intellectio, que
non est eadem obiecto, causatur ab obiecto, idq; effectiue, sicut balneum quoque effecti-
ue mouere ait Comm: in mente tantum existens: ergo quod prius. Reuera, primum mo-
uens potentia infinita, immediatè non mouet, authore philosopho 8. physi: sed cœlum
immediatè moueri vult à motore finito, nempe ab intelligentia. Hunc imitatur Comm:
12. meth: asserens mouens finitum immediatè mouere: primum autem, & infinitum mo-
uens largiri virtutem, atque potentiam mouendi, idque perpetuò; ideoque motum esse
perpetuum. cum igitur intelligentia, & esse, & motum à Deo accipiant; nullo modo fi-
eri potest, ut sint infinito vigore perfectionaliter. Porro, intelligentias esse à Deo ac-
cipere, superius annotauimus. Commentator verò 3. cap: de substantia orbis ait, corpus
cœleste indigere non tantum virtute mouente in loco, sed etiam largiente in se, & in sub-
stantia permanentiam eternam: Et dixerunt, inquit, ipsum Aristotelem non dicere cau-
sam agentem totum, id est, cœlum, sed tantum causam mouentem; & tamen illud, sci-
licet cœlum dixit esse formaliter necessarium, ut dicitur 9. meth: cap. 7. est autem ni-
hil in potentia sempiternum. Ex quo patet, quòd sicut cœlum habet esse ab intelligentia;
ita intelligentia ab ipso Deo, à quo cœlum dependet, & natura, & finaliter, & effecti-
ue, sicuti latius locuti sumus paulò antè, & in primo Pymandri. Itaq; omnes intelligen-
tias, excepta prima, infiniti vigoris non esse, patet satis.

CAP. V.

Intelligentias esse infiniti vigoris, argumentis probatur.

1.
Simplices a-
ctus habent
vigorem infi-
nitum.

Substantia, que sunt simplices actus, habent utique infinitum vigorem: non
enim sunt in potentia passiuam ad aliquid accipiendum, quod non habent.
sed intelligentia prorsus omnes, sunt huiusmodi, authore philosopho 12.
meth: comm: 29. Tales, inquit, oportet esse substantias sine materia sem-
piternas semper in actu. Quam ob causam, qua ratione prima intelligentia
sive primus motor est vigoris infiniti; ita etiam & aliæ intelligentiæ: omnes enim ad mē-
tem philosophi, sunt actus puri, æterni, nullam prorsus passiuam potentiam habentes; a-
liohi nec ipse primus motor, vigorem haberet infinitum; non enim una tantum est sub-
stantia, sed plures tales secundum philosophum: intelligentiæ ergo omnes sunt potentia,
sive vigoris infiniti. Amplius, mouens æternum, apud philosophum 12. meth: comm: 41.
non est in magnitudine: Non contingit, inquit, hanc substantiam habere magnitudinem
ullam, quia virtus infinita non est in magnitudine: mouere autem tempore infinito, est
virtutis infinita; finitum verò non habet potentiam infinitam. sed alij motores, mouent
tempore infinito, ut 42. & 43. comm: 12. lib: dicitur, qui secundum numerum mobilium
distributi sunt: igitur sunt vigore infinito, alioqui sententia philosophi non rectè conte-
xeretur, sicut apparet bene legenti. Iterum, illud agens, infinita censetur esse virtu-
tis, quod

2.
Mouens æter-
num non est
in magnitu-
dine.

3.

is, quod planè potest infinitos effectus producere: effectus enim infiniti, à causa, siue agente infinito proficiscantur, necessarium est. sed quælibet substantia separata potest producere effectus infinitos, quia nimirum non sic aliquot producit effectus, quin alios producere valeat: nec valet, quod aliqui obijciunt, hoc tantum veritatem habere in potentia, non autem in actu, quandoquidem, nec infiniti effectus actu, ab ipso Deo producuntur; repugnat enim effectibus in actu: igitur omnes propemodum intelligentiæ, quæ infinitos effectus producere possint, infinita esse virtute, clarissimum est. Quam ob causam Aristoteles in 12. meth: commendat priscos illos philosophos, qui primas substantias, deos esse dixerunt: propterea in prologo met: scientiam huiusmodi, theologiam vocat, quia circa substantias altissimas, & abstractas versatur: ergo quod prius. scilicet, quod omnes intelligentiæ sint infiniti vigoris.

sunt infiniti vigoris.

Infiniti effectus in actu esse nequeunt.

Theologia.

CAP. VI.

Soluntur Argumenta.

AD primum, quamvis ab intelligentiis philosophus remouerit omnem potentiam passiuam, putaueritque eas simplices actus esse; non tamen sequitur infinita esse virtutis: quod enim est infiniti vigoris, non solum non est compositibile cum alio, ut recipiens, nec ut receptum; verum etiam non pendet ab alio, nec ordinatur ad aliud, nec nobilius desiderat, quod certè intelligentiis minimè competit: igitur intelligentiæ non sunt infinitæ virtutis. Ad 2. dico intelligentias mouere virtute infinita, non quidem intrinseca, sed extrinseca, hoc est, Deo, virtutem ad æternaliter mouendum, largiente, atque præstante: atque ita non opus est, ex motu æterno, ut philosophorum quidam volunt, arguere intelligentias motrices, esse infinitæ potentiæ. Ad 3. virtus angeli dici potest infinita secundum quid, non autem omnibus modis, atque simpliciter: hoc enim modo, nulla creatura producere potest effectus infinitos, utpotè, secundum omnem numerum, speciemque atque generaliter; hoc enim solius Dei est, qui omnibus modis, numerisque est vigoris infiniti. Verum, expeditius est iter, atque tutius, quo multa declinantur incommoda, difficultates superantur, obiectiones extruduntur; si, quod diximus, tueamur, nempe angelos non esse orbium motores, sed cælos moueri ex forma intrinseca, solius Dei nutui obtemperantes.

Hæc Tuderti vltima die Decembris, hora noctis secunda: 1 5 7 2. Laus diuo Pyandro, qui hæc pauca de angelorum motu nobis reuelauit.

DE ANGELORVM COGNITIONE.

MERCVRIVS.

Humanæ mentis meditatione gaudentes, singuli eorum proprii ordinis hominem participem reddidere.

Commentum VII.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

cognitio.

Angelorum
cognitio.

VONIAM quidem hactenus de extrinseco angelorum motu aliqua dixi; operæ precium me facturum putavi, si de intrinseco illorum motu, nempe de cognitione, seu intelligere, quo Deum, seipsos, atque alia extrinseca intelligunt, abunde, copiosèq; loquerer: est enim hoc, verbis Mercurij conforme, rationique eiusdem consentaneum, Qui circulis suis, inquit, mundum sensibilem complectuntur. Sanè, si motibus suis mundum gubernant, &

illorum dispositione cuncta reguntur; fas non est credere, aut sentire diuinas illas intelligentias, orbis gubernatrices, atque rectrices non intelligere, quod regunt. Intelligunt ergo non solum hæc inferiora, sed eum à quo cognoscendi rationem, virtutemq; & acceperunt, & perpetuò accipiunt; vnde & seipsas limpido contemplantur obtutu, & quæ illarum dispositionibus subduntur, perfectissimè cognoscunt. vnde, post aliquot versus,

Mercurij verba.

de septem gubernatorum cognitione loquens, sic ait. Hi, inquit, humanæ mentis meditatione gaudentes, singuli eorum proprii ordinis hominem participem reddidere. Quare, si angeli gaudent humanæ mentis meditatione: non ergo ignorant actus humanos. profectò, si sunt lucidissima lumina, videantq; perpetuò eum, in quo sunt omnia; quomodo credibile est rerum, quæ hic aguntur, ignorantiam habere? Plato

Plato de cognitione angelorum.

in Thimæo asserit, angelos, quos deos appellat, à Ioue, à primo Deo, rerum cognitionem accepisse: Denique, inquit, cum vniuersum constituisset, astris parem numerum distribuit animarum, singulis singulas adhibens, eisq; tanquam vehiculo impositis monstrauit vniuersi naturam, ac leges fatales edixit. Reuera, si leges fatales, ac vniuersi naturam,

Leges fatales

mundi faber angelis monstrauit; quoniam modo est intelligibile, illos rerum cognitionem non habere? angelos autem à Platone deos vocari, ex ipso Thimæo, patet satis: Quod reliquum, inquit, erat, diis iunioribus agendum mandauit; neque enim natura diuina, est seipsa iunior. Iuniores ergo deos vocauit intelligentias, quæ tum temporis ratione, tum

Intelligentiæ vocantur dii iuniores.

create naturæ conditione, vero Deo inferiores computantur. Et de legibus Dialogo 10. Singulis rebus, inquit, singuli præpositi principes sunt, id est angeli, qui minimarum etiam actionum passionumq; per singulas, & vniuersi mundi particulas distributione ad vltimum vsque peracta, curam habent. Clara est ergo Platonis doctrina, quæ de sanctorum angelorum cognitione loquitur. Consentit his Plotinus, vt paulò antè citauimus eum;

Plotinus de angelorum cognitione.

5. lib. 8. cap. 4. Dij illi beati omnia vident, inquit, se quoque ipsos in aliis, & cætera, quæ ibi scribuntur. & cap. 5. Nemo, inquit, existimare debet in mundo intelligibili, vel deos ipsos, vel habitatores illic alios plusquam felices, ibi quasdam propositionum regulas contemplari; sed singula quæ illic esse dicuntur, velut exemplaria quædam, & spectacula pulchra, intuentibus se offerre, qualia forsitan imaginetur aliquis in animo sapientis existere: dico autem non simulachra depicta, sed existentia, quapropter ideas antiqui

Ideæ apud antiquissimos.

entia, & essentias appellabant. Reuera, si angeli non cognoscerent nostra; illis certè non esset curæ de nobis, atque ita ab angelis prouidentia remoueretur, quod diuinæ planè auctoritati aduersatur: Ne dicas, inquit Ecclesiastes 5. coram angelis non est prouidentia. Sanè, angelis suis mandauit de te, ait David, vt custodiant te in omnibus viis tuis. Profectò, si hominum custodes sint angeli; illis vtique conuenit, hominum gesta, actusque cognoscere. proinde dominus in euangelio Matth. minuitur his, qui scandalo sunt fidelibus:

Ecclesiast: David.

Nolite, inquit, contemnere vnum ex his pusillis: dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris, qui est in cœlis; etenim angelorum est hæc curare, quoniā ipsi sunt administratorij spiritus, missi propter eos, qui hereditatem capient salutis. quomodo enim procurabunt, si non intelligant procuranda? improvidi vtique essent procuratores, stolidi prouisores, segnes atque inertes protectores. Intelligunt ergo angeli alia extra se, & quidem verè, omni prorsus falsitate remota. Nam, quemadmodum actus intellectus humani, quia ratiocinatur, propriè rationalis dicitur; ita etiam actus intel-

Angeli eorū Paulus.

lectus ange-

Angelus semper intelligit verum,

ctus ange-

Actus angelici, quia intelligit, intellectualis nominatur. hoc autem interest inter actus v-
 trorumq; , quod nimirum actus intellectualis sit absolutus omnino , rationalis verò col-
 lativus, & discursivus : intellectus namque, hoc esse, vel non esse, absolute apprehendit:
 ratio verò ex vno in aliud migrando discurret. Proprius ergo actus intellectus angelici,
 est rei essentiam intelligere. non quidem de noto ad ignotum discurrendo, componendo,
 & diuidendo, pti nos facimus propter debilitatem, tenuitatemq; luminis intellectus ; i-
 deoq; illius intellectus, à falsitate est liber, quia discursus virtuti non subditur; intelle-
 ctus enim authore philosopho 3. de anima, semper est verus, quia scilicet nihil intelligit
 nisi verum. Lux quippe diuina, ad Dei cognitionem, angelum illuminans, facit lucem.
 cognitio autem Dei in se, dies appellatur, quia purè lux est, & ratio cognoscendi, ideo-
 que huiusmodi cognitio dicitur matutina ; illa verò, qua creaturam intelligit, vesperti-
 na, creatura enim ex se ipsa tenebra est. Porro, matutina cognitio, ad Dei verbum, quod spertina.
 est sapientia, & lux, refertur : quod quidem verbum, intellectui angelico inspiratum,
 illum, sapientia, ac lumine, cognitioneq; rerum complet perficitq;. Ceterum, quemad-
 modum res se habet ad esse; ita absque dubio ad cognitionem, cognitio enim rei insequi-
 tur eiusdem esse, siue substantiam. sed triplex est creaturarum rerum esse, primum quidè
 in arte æterna, scilicet in verbo æternaliter, immutabiliterq; perseverans : alterum ve-
 rò in intellectu angelico per cōcreatas similitudines intelligibiliter: postremò, in proprio
 genere, siue natura mutabiliter corruptibiliterq;. Profectò, lapsus in seipso, est substan-
 tia mutabilis, quia nimirum in calcem commutabilis : in angelico verò intellectu, est la-
 pis similitudo : in arte Dei, est vita interminabilis. Reuera, cum artifex domum facere
 cogitat, iam domus in arte viuit, quam postmodum manibus erigit, atque construit, tē-
 poris longitudine casura : quæ verò in arte viuit, perpetuò in mente artificis permansu-
 ra. Quoniam autem secundum essendi proprietatem, ratio etiam accipitur cognoscendi,
 hanc ob causam, esse rerum in verbo, matutina vocatur cognitio, utpote rerum principi-
 um ; in proprio verò genere, vespertina, hoc est, in declinationem, atque occasum ver-
 gens. Itaq; cognitio matutina in angelo, est cæteris ipsius cognitionibus præstantior, ut-
 potè quæ à rebus creatis dependentiam non accipit : quæ autem in angelo est, à forma
 concreata dependet : at illa, quæ est in proprio genere, à rebus sanè creatis. Nobilior est
 autem forma increata, quàm creata ; & concreata, quàm ea, quæ à rebus accipitur. Sed
 dicet aliquis, intueri solem, & aliquid in lumine Solis, non est idem : igitur videre ver-
 bum, & aliquid in verbo, non est eadem visio, atque cognitio. Dico, eadem planè cog-
 nitione angelum cognoscere verbum, & ea, quæ sunt in verbo. Illud autem, quod de lumi-
 ne Solis adducitur, non est simile ; res enim in verbo est idem, quod ipsum verbum ; nam
 creatura in creatore, nihil aliud est quàm creatrix essentia : Quod, inquit, factum est,
 in ipso vita erat : visio autem in Sole, non est idem, quod Sol. Planè, esse rerum in Deo,
 est esse increatum, non autem in angelo, vel in anima, in quibus species concreatæ, &
 rerum similitudines, ab illorum natura, essentialiter separantur. Cùm ergo cognitio, esse
 rei sequatur ; non immeritò illius rei matutina cognitio nominatur, quæ in verbo diuino
 esse habet increatum. Meridiana autem, quæ omni prorsus caret principio, & fine, ad Meridiana co-
 gnitio. Deum tantum attinet, cuius cognitio est lux plenissima, non habens aliquam partem te-
 nebrarum, quam quidem lucem, sine omni prorsus medio, angelus videt, siue intelligit. Quomodo an-
 gelus cogno-
 scit Deum.
 Nam si lux materialis, sine aliqua specie media à visu deprehenditur ; multò magis ipsa
 vera lux, cuius nullum potest esse idolum, aut similitudo. Quoniam ergo Deus semper
 adest menti angelicæ ; hac de causa non opus est aliquod medium intercidere, quo an-
 gelus Deum intelligere queat ; tametsi ut quidam aiunt, cognoscentis assimilatio, quæ in
 illius intellectu fit, necessaria sit, quæ planè ex dono nature primò procedit ; atque pri-
 ma est cognoscentis assimilatio : secunda verò perfectior est, quæ ex dono gratiæ profi-
 ciscitur : tertia autem perfectissima, & illa quidem sit per donum gloriæ. Cùm autem
 angelus,

Cognitio ma-
tutina & ve-
spertina.Triplex esse
creaturarum.

Obiectio.

Solutio.

Angelus eadē
cognitione
cognoscit ver-
bum & ea quæ
sunt in verboMeridiana co-
gnitio.Quomodo an-
gelus cogno-
scit Deum.Triplex co-
gnitio in an-
gelo naturæ
& gloriæ.

cognitio.

angelus, tum naturæ nobilitate, cum etiam gratia, atq; gloriæ supereminetia, Deo proximus sit; sit, ut cognitionis certitudine, amplitudineq; cæteris omnibus præstet creaturis, quæ sub lunarem incolunt orbem. Itaq; angelos intelligere extrinseca, primamq; substantiam, dixi.

CAP. II.

Angelos intelligere extrinseca, secundum mentem philosophi.

Angelos intel-
ligere extrin-
seca.

On desunt aliqui, qui putent angelos sese tantum intelligere, non autem extrinseca: quemadmodum, inquirunt, primus motor nihil extra se intelligit: quippe, qui sese per suam essentiam intelligit, sicq; est beatus; ita etiam, qualibet intelligentia, nihil extra se intelligit. Addunt quoq; quamlibet intelligentiarum esse perfectione infinitam, idque secundum mentem philo-

1. sophi, ideoq; felicitatis, beatitudinisq; causam sibi esse, & ex consequenti seipsam tantum intelligere. sed paulo ante explosa est huiusmodi sententia, ubi ostendimus primam tantummodò intelligentiam esse rigore infinitam: Et in primo Pymandri Deum intelligere alia extra se, clarè demonstrauimus. Sanè, si ita res se haberet, omnes utiq; intelligentiæ perfectione essent æquales, utpotè, omnes infinitæ, atq; æqualiter beatæ, quod reuera philosophus nunquam sensit. Præterea, omnes quidem intelligentiæ, auctore philosopho 12. meth. 36. comm: tendunt ad primum ens, uti ad finem intelligibilem, & desiderabilem, qui planè extrinsecus est: igitur aliquid extra se intelligunt; non enim tenderent ad incognitum. Adhuc, Peripathetici aiunt, intellectum nostrum, superiores, atq; inferiores substantias intelligere; quantò ergo magis intellectus superior? hoc enim modo Averroes arguit 3. de anima com: 36. sicut patere potest insipienti. Reuera, intellectus cuiuslibet intelligentiæ, est multò ampliùs nostro intellectu beatitudinis capax.
2. sed noster, ex sola sui cognitione, beatitudinem non assequitur, sed ex superiorum cognitione: nec ergo angelorum intellectus, beatus redditur, quia seipsum tantum intelligit, cum sibi ipsi non sufficiat, nec omnia in seipso contineat: hoc sanè ad diuinum attinet intellectum, qui in se perfectissimo modo continet omnia, utpotè verè perfectò infinitus.
3. Cum autem quilibet intellectus creatus sit limitata naturæ; absque dubio, sua in essentia omnia continere non valet: proinde nec potest sibi esse perfectæ beatitudinis causa. ad exteriora ergo egrediatur, necesse est, si cupit perfectè esse beatus. huiusmodi autem ad extrinseca egressus, sine cognitione esse nò potest. Cognoscit ergo intellectus angelicus extrinseca, alioqui imperfectus esset, minimeq; beatus. Velle autem dicere intelligentias beatas non esse; non solum à theologis, sed ab omnibus prorsus dissentit philosophus. Auicenna lib: 9. sue metaphysicæ, cap: 4. putat inferiorem intelligentiam, superiorem sibi proximam intelligere tantum, atq; ex illa beatitudinem consequi, non autem inferiorem, cum omnis illius perfectio in superiori contineatur; neque remotiorem, etiam si superior extiterit; quandoquidem utraq; à proxima superiori, & producat, & beatitudinē habeat. sed hæc Auicennæ positio à vera philosophandi ratione quàm longissimè aberrat: si enim primum mouens, ut amatum & intelligibile mouet: cognoscitur ergo ab aliis motoribus, qui ad illius amorem tendunt. Præterea, prima substantia ab intellectu nostro intelligitur, qui est intelligentiarum infima: igitur intelligitur ab angelico intellectu. Denique, omnes intelligentiæ, à prima dependent, à qua & esse, & beatitudinem habent: igitur qualibet intelligentiarum, non tantum proximam superiorem, sed etiam primam intuetur, diligit, & intelligit. Quod autem quidam dicunt, intelligentias medias, intelligere quidem superiores, non autem inferiores, quia intelligibile est perfectio intelligentis,

Auicennæ po-
sitio de ange-
lorum cogni-
tione.

Reprehendi-
tur Auicenna

intelligentis, sed inferior non potest esse perfectio superioris, insuper cognoscendo superiorem, cognoscit etiam inferiorem, utpote quæ in superiori continetur, veritatem non habet, alioqui eisdem rationibus diceremus intellectum nostrum, res materiales nequaquam intelligere: nam cum sint imperfectiores nostro intellectu; illius utique perfectio esse non possent. Præterea, tunc quidem intelligentiæ primam tantum intelligerent, quia scilicet in illa continetur cæterarum perfectio. sed hoc planè evertit Avicenna, atq; Averrois fundamenta: qualibet ergo intelligentia, & superiores, & inferiores intelligit, tum proximas, tum etiam remotas. Bene ergo dicitur in libro de causis, quod omnis intelligentia sciat res, quæ non corrumpuntur: media siquidem intelligentia, à superioribus omnibus dependet, ipsa verò est causa inferiorum. Quatenus ergo ab illis dependet, ad illas certè reuertitur, ut perfectæ esse valeat: quatenus verò causat inferiores, cognoscit utique, quippe, cum in omni causa contineatur effectus cognitio. Hæc quidem philosophi profitentur. Addunt quoq; mediam intelligentiam, superiorem per superioris essentiam intelligere, inferiorem verò per propriam ipsius intelligentis; superioris enim essentia, est inferiori intellectio, quippe, cum intelligere per essentiam, idem penitus sit, ac intelligere aliquid per rationem cognoscendi, nulla specie concurrente, aut actu cognoscendi. Ex hac autem philosophorum sententia facile possumus colligere, atq; inferre, inferiorem intelligentiam intelligere superiorem intellectione, quæ est substantia: cognoscit enim superiorem per illius essentiam, quæ est substantia. Ex quo patet, non opus esse inferiori intelligentiæ, superiorem intelligenti, specie intelligibili; adest enim obiectum & quidem intimius specie intelligibili, ipsi intelligenti, nempe superioris intelligentiæ essentia. Species præterea intelligibilis, est rerum materialium tantum. at intelligentiæ sunt immateriales: non ergo per speciem intelligibilem intelligi possunt. Porro, inferiorem intelligit per suam ipsius, non per inferioris essentiam; non enim est sibi intellectio, utpote quæ superiori forma esse non potest; neq; per speciem intelligibilem, ut dictum est: superior ergo per suam, ac propriam essentiam, inferiorem intelligit: per se enim primò est intellectio sui, secundò verò, ac per accidens inferiorum, quæ ab ipsa pendent intelligentiarum. unde rectè scribitur in lib. de causis, quod omnis intelligentia scit quod est supra se, in quantum est causata ab eo, & quod est sub ea, in quantum est eius causa. Itaq; intellectio, qua superior ab inferiori intelligitur, est causa inferioris intelligentis, non autem superioris, quandoquidem illius essentia, per quam intelligitur, non sit causa aut effectus sui. Cæterum, media intelligentia, via perfectionis primò superiorem intelligit, utpote perfectiorem; se autem primò, via originis, à seipsa exordiens, ad perfectiorem semper ascendendo; atque ita bifariam superiorem intelligit, scientia, quæ est effectus, nempe sua essentia, quæ est superioris effectus; & scientia, quæ est causa, id est, essentia superioris, à qua inferior dependet. Inferiorem autem cognoscit sua essentia, quæ omnium simplex cognitio, cui comparatur ut res; cui, inquam, inferiori intelligentiæ, quatenus est ens naturale, & ut intentio, in quantum ab inferiori intelligitur. proinde, in quantum superior intelligentia, ad inferiorem respectum huiusmodi habet, illius causa utiq; appellatur; in quantum verò intentio, est intelligenti cognitio, atque perfectio. hac de causa dixere nonnulli, intelligentias sine omni prorsus specie intelligibili, se mutuo intelligere, sicut iam dixi. Verum, hoc non probatur theologis, qui rem huiusmodi divinius indagarunt. Sanè, intelligentiæ, non solum esse subsistentiæ, siue reale à Deo habent; verum etiam intentionale modumq; intelligendi. Profectò, omnium rerum spiritualium, atq; materialium similitudines, angelicis intellectibus Deus impressit, ex quibus spiritualia, atq; corporalia intelligunt: non ergo immediatè, sine omni prorsus similitudine, siue specie aliqua, angeli hæc corporalia, aut superiora spiritualia intelligere queunt, sicut philosophi dicere videntur. Sanè, cum essentia cuiuslibet rei creata sit finita; fieri non potest, ut omnia contineat, ac proinde non omnium in seipsa, absq; alicuius auxilio

Intelligentiæ
cognoscunt
sele mutuo.

Media intelli-
gētia quomo-
do cognoscit
superiorem,
& inferiorem

Sine specie in-
telligibili, in-
telligit ange-
lus.

Via perfectio-
nis & origi-
nis intelligen-
tia intelligit.
Scientia quæ
est effectus, &
scientia quæ
est causa.

Theologorū
opinio de co-
gnitione an-
gelorum.

Angeli nō co-
gnoscunt sine
aliqua specie.
Rationes con-
tra philosophi

Quomodo co-
gnoscunt sin-
gularia.

Angelus co-
gnoscit per ra-
tionem quæ
idē est, quod
intellectus co-
gnoscens,

xilio potest habere scientiam: hoc enim tantum spectat ad diuinam essentiam. Intellectio præterea, quæ sese intelligunt, est accidens intelligentis, quippe, cum non sint suum intelligere, nec entia omnino necessaria iuxta Platonem in Thimæo loquentem: Voluntate, inquit, mea estis immortales. nec video, quomodo essentia creata intelligentiæ possit esse totalis ratio intelligendi, intellectio, & obiectum intelligibile, si effectiue est à prima causa: nam esse effectiue ab aliquo, & sibi totalem esse rationem intelligendi, obiectumq; intelligibile, implicat contradictionem omnino. Quod autem intelligentia sint à Deo effectiue, dixi superius, & in primo Pymandri. Cognoscunt ergo angeli per species concreatas superiora, & inferiora, & singularia quoq;: singulare namq; aliquando sensibilibiter cognoscitur, utpotè, quando immutat potentiam organo communē, quo planè modo ab angelo nō cognoscitur, cum huiusmodi organo minimè subiaceat. aliquando verò singulare intelligibiliter cognoscitur, quando scilicet hīc, & nunc non cognoscitur ab intellectu per speciem, seu formam sensibilem ipsi relictam; sed per species concreatas vniuersales, quibus omnia cognoscit etiam singularia, ea ad inuicem componendo. Reuera, si penes me esset species hominis, coloris, figuræ, & temporis, atq; ea ad inuicem componerem; tunc sine dubio, sine noua speciei receptione, indiuiduum, seu singulare in propria natura cognoscerem: quoniam verò huiusmodi compositio, si rei non corresponderet, esset sanè fictio, atq; deceptio; hac de causa, ut singularia angelus cognoscere queat, supra cognoscibile, uti in re existit, suum dirigit aspectum, species in se componendo, habetq; tunc ita claram rei singularis notitiam, æquè ac si illius speciem reciperet. Cognoscit autem angelus per rationem, quæ idem est, quod intellectus cognoscens; non virtus illa decurrens à principiis ad conclusionem, ab vno extremo ad aliud per medium, quod propriè ad animam rationalem spectat; homo enim ab vna propositione nota, ad aliam ignotam discurret, angelus verò indiuisibiliter cognoscit, utpotè simplicioris intelligentiæ, ideoq; multo cognoscit in vno, scilicet, in vna vniuersali specie concreata, sine ratiocinatio discursu. Quamobrem in angelo non est ratio superior, & inferior, quandoquidem ad hominem tantum attineant, cuius ratio medium est inter Deum, & sensualitatem regendam. quoniam autem angeli corpora non habent, nec ex consequenti, curam sensualitatis regendæ: ideo illæ duæ rationis differentiæ, angelis tribui non possunt. Angelos igitur intelligere extrinseca patet.

CAP. III.

Angelos non intelligere extrinseca, nec etiam seipsos, argumentis ostenditur.

Vlibet angelorum in suiipsius cognitione beatur, quippe cum sit suum intelligere, intellectio, & obiectum intelligibile: philosophus enim 12. met. com: 29. & 30. ab angelis omnino remouit potentiam passiuam, & ex consequenti, inter intellectum angelicum; & intellectionem ipsius, nulla est ponenda realis distinctio. Commentator quoq; 12. met. com: 51. ait, intellectum in nobis esse aliud ab intelligentia: in intelligentijs verò, quæ non sunt in materia, intellectum & intellectus, & actio intellectus sunt idem. Cum ergo angelus, ad mentem philosophi & Commentatoris, sit suum intelligere suaq; beatitudo: igitur non intelligit extrinseca; ociosa siquidem esset huiusmodi intellectio, cum ab ea nihil acciperet. Amplius, quælibet intelligentiarum nec superiores intelligit angelos, nec etiam inferiores: multo ergo minus corporalia. non quidem superiores, quia aut omnes simul intelligeret, quod non est verum: vnus enim intellectus vnum intelligit, ut dicitur 4. met. nec quodam ordine: in illis enim, authore philosopho 12. met. com. 44. non est ordo: non ergo supe-

go superiores angelos, nec etiam inferiores intelligit; vilesceret siquidem illorum intellectus, ut docet Auer. 12. met. com. 51. Qualibet ergo ex intelligentijs aliud extra se nō intelligit. Præterea, si una intelligentia aliam cognosceret, aut hoc quidem per speciem innatam, aut per speciem à rebus acquisitam. non per speciem innatam, alioqui si deus novum conderet angelum, ab alijs minimè intelligi posset. nec etiam per speciem acquisitam à rebus; tunc enim motores superiores, inferiores non cognoscerent, quippè, qui ab illis nihil tale recipere possunt: Nullo ergo modo angeli se invicem cognoscunt, & ex consequenti, nec alia inferiora, quæ sunt minùs intelligibilia. Adhuc, una intelligentia non cognoscit aliam per essentiam suipsius cognoscentis, quia omnis cognitio fit à simili: sed essentia cognoscentis, non est similis essentia motoris cogniti, nisi genere tantum, atque ita illa cognitio esset generica & confusa, quod planè angelis nequaquā convenit. neq; per essentiam intelligentia cognita; intrinsecum est enim intellectui, quod ab ipso intelligitur: sed essentia unius intelligentia, non est intrinseca essentia alterius intelligentia: igitur unus angelus ab altero non intelligitur, nec alia extra se intelligit. Huic accedit, quòd qualibet intelligentia est determinata natura: non ergo alia extra se potest cognoscere. Tenet consequentia, ex philosopho 3. de anima, ubi ait, habens determinatam naturam, impedit cognoscere extranea. Adhuc, Essentia cuiuslibet secundæ intelligentia est singularis: igitur non est intelligibilis; singulare enim, quatenus singulare, nō est ab intellectu perceptibile. Sanè, omne recipiens est denudatum à natura recepti, auctore Auer: 3. de anima com. 4. igitur non possunt intelligentia per ipsarum essentias se mutuo intelligere. Reuera, nihil à seipso patitur, alioqui idem in actu simul & potentia esset. sed cuiuslibet secundæ intelligentia essentia, est sibi idem omnino: igitur non potest esse obiectum sibi ipsi imprimens intellectum. Adde, quòd si secundæ intelligentia se mutuo intelligant per ipsarum essentias: igitur noster intellectus per suam ipsius essentiam se intelligeret, quod planè Aristoteli adversatur 3. de anima, in quo docet, teste Auer: com. 8. intellectum intelligere seipsum, alia intelligendo. Tenet consequentia: illarum enim essentia essent actu intelligibiles, atq; illarum intellectibus præsentis. sed noster intellectus est actu intelligibilis, atque actu sibi præsens: igitur quod prius. Intelligentia ergo sese mutuo non intelligunt. Item, angeli non solum extrinseca nesciunt, sed etiam seipsos, si licet, sic loqui ignorant. Tenet consequentia, ex auctoritate Dionysii cap: 6. coelestis hierarchia: Angeli, inquit, ignorant proprias virtutes: igitur ignorant propriam substantiā; nam cognita substantia, cognoscitur eius virtus: igitur ignorat seipsum. Reuera, si actus sunt singularium existentium; angelus verò est quædam substantia singularis; nullum autem singulare est intelligibile: angelus ergo non potest intelligi. sed angelo tantū adest intellectiva cognitio: igitur angelus seipsum intelligere nequit. Adde, quòd intellectus movetur ab intelligibili, quia scilicet intelligere, est quoddam pati, ut dicitur 3. de anima. sed nihil movetur aut patitur à seipso, quemadmodum in rebus corporalibus apparet: angelus ergo non intelligit seipsum. Amplius, Deus non intelligit alia extra se, quippè, cum intellectio sit perfectio intelligentis: intellectus autē divinus ab aliquo extrinseco perfectionem non recipit; vilesceret enim, si hæc intelligeret: igitur nec intellectus angeli aliquid extra se intelligit. Tenet consequentia: nam si id, quod videtur magis, siue maius inesse non inest; neq; id quod minus. sed intellectus divinus est natura capacior ad intelligendum, & non intelligit hæc exteriora; multo ergo minùs intellectus angelicus. Hæc sunt, quæ ab authoribus solent afferri disputationis gratia.

CAP. IIII.

Soluuntur argumenta.

1. *D* primum, antecedens est falsum: non enim beatur completa beatitudine; sed ea tantum, quæ ad supremam capeſſendam diſponit. Antecedentis quoq; probatio veritati non conſonat: nam ſi intelligentiæ, ut dixi, producta ſint; res autem producta non eſt ſua actio: intelligentia ergo non eſt ſuum intelligere. Ad 2. vileſceret quidem, ſi cognitionem ab illis reciperet, alia verò patent ex dictis. Ad 3. intelligentia cognoscit per ſpeciem concreatam: proinde, ſi deus nouam conderet intelligentiam; nouam quoq; ſpeciem concrearet, imprinteretq; intelligentiarum mentibus, qua nouam illam intelligentiam intelligere poſſent.
4. Ad 4. dico, intelligentiam mediam, intelligere quidem per eius eſſentiam, talemq; cognitionem vocari poſſe genericam & conſuſam, nec ſolum hoc modo; ſed etiam per eſſentiam intelligentiæ cognita intelligere, cuius perfectio eſſentia, non tantum non eſt extranea reputanda; verum etiam intimior intellectui mediæ intelligentiæ, quàm ipſa ſpecies eſſe poſſit. Porro, ſpecies huiusmodi atq; eſſentia, quoad eſſe materiale & immateriale, nequaquam diſſentiunt: quoad verò ad eſſe naturale & intentionale, non ſunt idem; intelligentia enim eſt forma ſubſiſtens, atq; eſſe habet reale; ſpecies verò, eſſe intentionale. Ad confirmationem dico, authoritatem philoſophi noſtræ congruere intellectioni, non cognitioni intelligentiarum, quarum intellectus eſſe aliquam habeat naturam; quia tamen eſt ſpecie diſtincta, non impedit modum cognoscendi. Ad 5. patet ex ſuperioribus, quonam modo ſingulare ſit intelligibile. addi etiam poteſt, angelum eſſe ſingulare immateriale, ideoq; eſſe intelligibile; non enim habet materiam, quæ eſt impedimento intelligenti. Ad confirmationem ſic à quibuſdam reſpondetur: intelligentiā non ſe intelligere, actum intelligendi ab eius eſſentia recipiendo; ſed ſeiſſam intelligere per intellectiōem, quæ eſt eius eſſentia: concedunt enim Peripathetici hunc modum intelligendi, non tantum deo, ſed cæteris quoq; intelligentijs, quandoquidem ſint immateriales & ipſæ: hoc verò tantum deo tribuunt, quod ſcilicet independenter intelligat, alie verò dependenter. Verum hoc iam pridem expoſitum eſt atq; excluſum: propterea dicendum eſſe puto, philoſophi ſententiam noſtræ intellectiōni competere, quæ ex ſpecie intelligibili mendicat modum intelligendi: illas autem beatas mentes, cū modum habeant cognoscendi per ſpecies innatas, huiusmodi demutatione non indigere. Alia confirmatio errat omnino falſumq; ſupponit; non enim huiusmodi intelligere eſt pati, ſed perfectio intelligentis potiùs. Ad ultimam confirmationem reſpondeo, intellectum noſtrum non poſſe ſe per eſſentiam intelligere, quia nimirum ordo potentiarum id non patitur; nihil enim intelligit, niſi phantaſtica priùs cognitione perceperit, idq; propter ordinem naturalem potentiarum ſibi mutuò miniſtrantium. hic autem ordo, quoniā longè abeſt ab intellectibus abſtractis; hac de cauſa ſeſe per ſuas eſſentias intelligere queunt. Ad 6. duobus modis reſpondetur, aut codicem mendacem eſſe, ſicut noua tranſlatio manifeſtat, quæ ſic habet: Præterea & ipſos, ſcilicet angelos, cognouiſſe proprias virtutes. aut dicuntur ignorare propriam virtutem, quia ſcilicet non perfecte ab illis comprehenditur, quatenus ſcilicet ab ordine procedit incomprehenſibilis diuina ſapientia. Cæterum, quoniā angelus eſt forma ſubſiſtens atq; intelligibilis actu; ideo per ſuā formam, quæ eſt ſua ſubſtantia, ſeiſſum intelligit. nihil autem refert, ſi forma, quæ eſt principium actionis, interdum inhereat, interdum verò per ſe ſubſiſtat. neq; enim minus calor ſi per ſe ſubſiſteret, caleſaceret, quàm modo alicui rei inherendo. Ex quo patet, quod moueri ab obiecto, non ſpectet ad rationem cognoscentis, in quantum eſt cognoscentis; ſed potiùs in quantum eſt potentia cognoscentis. quoniā autem angelus eſt actu cognoscentis; abſq; aliqua mutatione præcedenti, ſeiſſum intelligit. Ad ſeptimum, negatur antecedens; neq; enim veriſimile eſt, hoc de Deo Philoſophum ſenſiſſe, ſed potiùs id dicere voluiſſe, quod ſcilicet deus non intelligat extrinſeca per aliquod extraneum, atq; à ſua natura peregrinum, ſed per propriam eſſentiam. Reuera, Deus tantum ſeiſſum in ſeiſſo, id eſt,

5. Singulare
quomodo in-
telligitur ab
angelo.

Intellectus no-
ſter quare nō
intelligit ſe
per ſuam eſſen-
tiam.

Angeli quo-
modo igno-
rent ſuas vir-
tutes.

7.

id est, per suam essentiam intelligit: si enim extrinseca intelligeret per essentiam, siue speciem obiecti cogniti; ab huiusmodi profecto specie, sua dependeret intellectio, sicq; perfectionem intelligendi ex alio acquireret, quod planè absurdum est de deo sentire, ne dicam impium & impossibile. hoc autem modo Deum se tantum intelligere, philosophus autumauit, non autem quæ sunt extra se penitus ignorare. Itaq; intelligentias, siue angelos beatos, non solum seipsos, sed etiam alia extrinseca, siue materialia, siue immaterialia intelligere, dixi.

cognitio.
Deus intelli-
git alia extra
se.

CAP. V.

Angelos cognoscere per species concreatas, ostenditur.

Quoniam omnia quæ fecit deus in proprijs naturis, authore Augustino super Genesim, in angelica etiam intelligentia fecit, quemadmodum etiam author libro de causis loquitur: Omnis, inquit, intelligentia est plena formis, ideo dicunt viri sapientia insignes, ac diuinarum rerum scrutatores, Deum concreasse intellectui angelico possibili, vniuersales rerum omnium species intelligibiles, quibus extrinseca intelligere queunt. Itaq; angeli per vnā speciem vniuersalem intelligunt, ad eam quidem se conuertendo, non autem ad alia, quæ per huiusmodi speciem minimè representantur; sed omnia simul, quæ vna illa specie representantur, siue ostenduntur. Etenim, angelicus intellectus medium tenet inter intellectum diuinum atq; humanum: diuinus enim, per propriam sui ipsius essentiam, seipsum cognoscit, utpote purus actus, idea & causa omnium efficiens atq; exemplaris, seipso sine aliqua specie concreata aut acquisita, intelligens omnia. Intellectus autem humanus per species abstractas, & seipsum, & alia cognoscit; angelicus verò seipsum per essentiam, alia verò per species concreatas & inditas. Paucioribus magisq; vniuersalibus speciebus superiores angeli intelligunt, quàm inferiores: in huiusmodi enim substantijs, virtus intellectiua proximior est diuino lumini, quod est simplicissimè vnum; ideo per pauciores vniuersaliores, efficacioresq; species concreatas, plura intelligunt, quàm angeli inferiores. Ipsi autem inferiores per formas minùs inferiores, minùsq; efficaces intelligunt, quatenus scilicet deficiunt ab illa superiorum virtute intelligendi: proinde, perfectam ab illis intelligentiam accipiunt modumq; cognoscendi, quod certè illis non contingeret, si in illa vniuersalitate, aequè, ac superiores species intelligibiles haberent; tunc sanè, si res ita se haberet, in quadam communitate & confusione intelligerent: nam apud homines, qui non multa pollent virtute intelligendi, singularia, per rationes vniuersales capere nequeunt, & nisi admodum & sigillatim res explicentur, non intelligunt. Angeli præterea, non solum per species concreatas intelligunt; verum etiam per species acquisitas atq; reuelatas, quæ mutua angelorum colloctione acquiruntur: Si linguis hominum loquar & angelorum, inquit Paulus Cor. I. cap. 13. Vnicuiq; sanè naturæ rationali, sicut & secreta, ita quoq; & libera, concessa siue tributa est voluntas. alicuius autem voluntatem in aliud vertere potest nemo, nisi solus deus, nec inducere tantum, ni ipsa se inclinet voluntas. proinde, alterius conceptiones conijcere quidem, non autem cognoscere aliqua potest creatura. Quare, ut vnius intelligentiæ voluntas alteri pateat, expressione opus est, quæ quidem expressio, locutio nuncupatur. Angelus siquidem applicat speciem innatam ad ipsum cognoscibile, ipsumq; cognoscit, atq; ita speciem illam ad alium angelum immitendo ordinandoq; suos communicat conceptus; ille verò mutua conuersione recipit, sicq; vnus loquitur, alter verò audit: angelorū enim locutio non indiget sensibili signo, nempe voce ex animali formata, neq; medio huiusmodi vocem deferente, quia scilicet intellectus angelicus absq; potentijs sensitivis, recipit alterius conceptus

Species vni-
uersales con-
creatæ in intel-
lectu possibili
angelico.

Superiores
paucioribus
intelligunt spe-
ciebus?

Inferiores in-
telligunt per
formas minùs
efficaces.

Species acqui-
sitæ.
Locutio ange-
lorum.

Quomodo an-
geli loquuntur

Angelorū lo-
cutio nō indi-
get sensibili si-
gno.

cognitio.

Verbum mentis.

Auditus angelorum & visio

ceptus, suosq; in alium transmittit: sufficit ergo angelo species intelligibilis, quæ ex virtute angeli intellectiva atq; volitiva, ad alium protenditur, sitq; nuncius mentis atq; verbum extrinsecum, quæ in angelo loquente, dum illam contueretur, dicitur verbum mentis. Itaque, una atq; eadem species, & verbum dicitur, & nuncius, siue nutus: verbum quidem cogitantis atque contemplantis, nutus verò eiusdem voluntatem suam alteri manifestare gestientis. Porro, huiusmodi angelorum locutiones, illuminationes appellantur: quia nimirum dum superiores sic inferiores alloquuntur, illos illuminant: inferiores verò non aliquid novi aut incogniti, sed suam ipsorum voluntatem superioribus innuunt. Vnde Dionysius de angelica hierarchia: Vnaquæq; inquit, essentia, intelligentiam sibi à superiori datam, inferiori communicat, atq; ita vsq; in diem iudicii, de electorum salute, alijsq; ad Christi fidem conseruandam ampliandamq; spectantibus, à superioribus intelligentijs annunciatur. Caterum, quamuis in angelo audire & videre sit intelligere; videre tamen dicitur, cum ex proprio motu aliquid intelligit; audire verò, cum ab alio superiori admonitus, specie intelligibilem recipit, sitq; alterius conscius voluntatis. id autem contingit angelo audienti, non solum respectu superioris, & loquentis, & illuminantis; sed etiam parvis & inferioris, à quo profecto illuminationem, sicuti à superiori non recipit; audit nihilominus, dum inferior suam illi manifestare atq; communicare studet voluntatem.

QVAESTIONIS SECVNDÆ CAP. I.

*Angelum superiorem non intelligere per pauciores
& vniuersaliores species, quàm intelligit angelus inferior, argumentis ostenditur.*

1.

2.

3.

4.

Aulò ante, imò præcedenti capitulo quorundam sententiam adducendo, dixi, angelos superiores per pauciores atq; vniuersaliores species intelligere, quorum quidem rationes partim dictæ sunt, partim dicuntur: Species, inquit, quantò in nobiliori simplicioreq; inuenitur subiecto; tantò vtique est perfectior, atque ex consequenti vnica virtute plura repræsentat: sic enim clarè videtur species, quæ est in intellectu, eam, quæ est in sensu vniuersalitate, simplicitateq; superare. sed species in intellectu superioris angeli, veluti in nobiliori perfectiori q; subiecto existit: vna ergo specie angelus superior plura intelligit quàm inferior, varijs plurimisq; speciebus. Amplius, quantò aliquid est primo enti vicinius; tantò vicinius illius præferre studet similitudinem, naturamq; imitari. sed angelus superior nobilitate naturæ modoq; intelligendi deo propinquior est, quàm angelus inferior: igitur quoad fieri potest deum imitatur, nempe per vnicam speciem intelligendo, sicuti deus per vnicam sui ipsius essentiam intelligit omnia. Adhuc, potentia superior, paucioribus indiget speciebus ad aliquid cognoscendum, quippè, quum vniuersaliori atq; vnica ratione possit intelligere. sed angeli superioris potentia est huiusmodi: ergo quod prius. Suffragatur huic sententiæ Dionysii autoritas dicentis in angelica hierarchia, vniuersaliori scientia superiores angelos præditos esse, quod certè sine vniuersaliori specie fieri non posset. Angeli ergo superiores plura intelligunt, idq; vniuersaliori simplicioreq; specie. Addunt, quòd intellectio in angelis est necessaria omnino, nec possunt se non intelligere; voluntas enim in abstractis à materia determinatur pro æterno; proinde, non prius fuerunt in potentia ad sese intelligendum: nunc autem actu se intelligunt, sed semper necessariò atq; inuitabiliter sese intelligunt: totalis namq; ratio intelligendi seipsos, est ipsorum essentia; intellectio verò est accidens, quæ in eorum intellectibus, ab eorum dem essen-

dem essentia producitur. Intellectus præterea talem intellectiōem recipiens, & essentia intellecta, quæ est ratio totalis intelligendi, secundum rem prædicamenti distinguitur: essentia enim est substantia: talium verò intellectus, est virtus, potentia, siue qualitas; in creaturis namq; virtus & essentia differunt; nulla enim creatura, ut ipsimet apertissime fatentur, est sua essentia. Porro, huiusmodi sententia, ab Aristotelis atq; Auerrois doctrina non multum dissentit, qui planè asserunt in 12. met: substantias abstractas perpetuò se intelligere, nos autem paruo tempore. Sanè, ab intellectu & essentia intellectio oritur. sed intellectus & essentia angelorum semper inuicem coniunguntur: igitur semper se intelligunt. Adde, quòd illi in intelligendo non laborant, ideoq; semper intelligunt, atq; perpetua est eorum intellectio; nos autem quia laboramus, saltem per accidens intelligendo; idcirco nostra intellectio perpetua esse non potest. Huic accedit Peripatheticorum opinio.

secundum Peripatheticorum doctrinam, quòd huiusmodi substantiæ sint actus puri potentie contingentis, admixtum nihil habentes; ideoq; talium intellectiōem atq; intellectum accidens non esse; actus enim purus non substat accidentibus. unde aiunt, essentiam in substantijs abstractis, esse totalem rationem intelligendi, intellectiōem, & obiectum intelligibile; quippè, cum intellectio, intellectus, atq; obiectum intelligibile, sint vna, simplex, puraq; substantia: quapropter qualibet ex intelligentijs est sibi ratio intelligendi, intellectio, & obiectum intelligibile. Cæterum, quamuis hæc opinio Peripatheticam sapiat redoleatq; doctrinam; non omni tamen contradictione vacat; posset enim aliquis in eam insurgere sic arguendo: Omnis ratio intelligendi plura distincta, idq; distinctè, habeat utiq; necesse est vnum subiectum adæquatum, quod quidem illa contineat, quorum est ratio intelligendi, siue species illa extiterit, siue habitus; siquidem ad primum obiectum comparatur, sicuti mensuratum ad mensuram. sed in eo, quod est natura posterius, utpotè specie, maiorem contineri vnitatem quàm in priori, quod est posterioris mensura, est impossibile; multiplicato namq; tali priori, multiplicatur etiam posterius, non autem è conuerso; quam ob causam, si fuerit vna species, aut habitus plurium distinctè representatiuus, cum illa plura prima obiecta esse nò possint: in aliquo ergo obiecto virtualiter aut eminenter contineantur, necessum erit, & ex consequenti intelligibiliter, quod planè nulli obiecto creato conuenire potest. Cum ergo illa species siue habitus, non habeat huiusmodi obiectum; fieri non potest, ut angelus superior, vnica specie plura distinctè cognoscat, quàm inferior plurimis ac varijs speciebus siue habitibus. Amplius, omnis ratio intelligendi, quæ est vna in memoria, vnum quoq; actum sibi simpliciter in intelligentia adæquatum, authore Augustino 10. de Trinitate, habere potest: memoria enim, & intelligentia, & in actibus, & in obiectis sunt æquales: unde intelligentia prima, vnicum habet actum intelligendi, tamen si essentia diuina sit ratio plura distinctè cognoscendi. sed intellectum angelicum vnico actu plura distinctè cognoscere, est impossibile, alioqui infinita indiuidua intelligere valeret: ergo quod prius. Reuera, esse rationem vnius representatiuam, est aliquid perfectionis in tali ratione; duorum verò est dupla perfectio: infinitorum ergo erit infinita. at angeli non sunt infinita virtute: non ergo vnico actu possunt infinita intelligere, nec ex consequenti, vnica specie siue habitu plura distinctè cognoscere. Adhuc, intellectus, qui aliquid habitualiter cognoscere potest, aliquod aliud similiter non cognoscendo; ambo profectò nò eadem specie siue habitu ab intellectu cognoscuntur; alioqui sine illa etiam ratione, sicut habitualiter vnum cognosceret; ita absq; dubio & alterum, quod est impossibile. sed angelus potest vnam quidditatem intelligere, non intelligendo alteram, cum non habeat vnicum actum intelligendi, nec vnicam speciem plura distinctè representantem: ergo quod prius. Item, vnumquodq; intelligitur, secundum quòd est in actu. sed species illa est indistincta & confusa: non ergo esse potest ratio distinctè cognoscendi: species namq; superioris, puta generis vel speciei, sua quidè interiora in vniuersali atq; indistinctè cō-

cognitio.

Genus continet omnes species potestate, actū verò nullam.

5.

6.

7.

Resolutio.

Duplex notitia in angelo, intuitiua, & abstractiua.

Etē continet: genus certē sua potestate omnes continet differentias, actū autem nullam. Cum ergo illa species primo vniuersale representet: non ergo esse valet ratio, quā sua inferiora distinctē cognoscantur. Sanē, cū species sub eodem genere, infinita esse queant, aut saltem indiuidua sub eadem specie, per suas utiq; differentias indiuiduales positivē distincta; profectō illa species vnica, quā talia distinctē representaret, esset actū infinita, quod est absurdum, ne dicam impossibile, ut species concreata sit actū infinita. Præterea, deus potest adhuc creare vnā aliam intelligentiam cæteris perfectiorē, & ita in infinitū, cū in speciebus angelorum possit esse processus in infinitum, sicut dixi in primo, cū illam quæstionem tractarem, nempe deum esse, fide potius quā ratione constare: aliqua ergo produceretur intelligentia, quā sine vlla ratione intelligeret: nam quō perfectior, eō paucioribus indiget ad intelligendum. sed esse productum & sine vlla ratione, specie videlicet aut habitu intelligere, contradictionem implicat: igitur intelligentia superior, vnica specie seu habitu, non intelligit multa distinctē, quod quidem inferior multis speciebus acquirere non potest. Amplius, quod est limitata natura, non potest vnico actū plura intelligere, nec esse obiectum adæquatum, quo multa eaq; necessariō intelligat; hoc enim diuinā est essentia solius, quā continet omnia. sed angelus est limitata natura, alioqui esset deus; non sunt autem plures dij, ut dictum est in primo Pymandri: angelus ergo non intelligit per suam essentiam. Reuera, obiectum in rebus creatis, non est totale agens intellectionem: nec natura communis est totalis ratio agendi: essentia ergo in intelligentijs secundis, non est totalis ratio agenda producēdaq; intellectionis. Item, illius, qui voluntariē & liberē aliquid recipit; profectō a necessitate intelligendi liber est omnino iudicandus. sed huiusmodi est angelicus intellectus in recipienda intellectione, alioqui optimo naturæ dono priuaretur, nempe libero voluntatis arbitrio: liberē ergo, non necessariō intelligit. intellectio siquidem in huiusmodi intelligentijs, est in potentia ad intellectionem; quia nimirum intellectio est accidens, non autem illarum substantia. omne autem accidens, & quod est sic in potentia, non est necessariō perpetuum atq; æternum, authore philosopho & etiam Commentatore 12. com: 15. Quare, aut intellectio angelorum est eorum substantia, quod est falsum: aut non est necessariō perpetua. Quam ob causam dicendum est, angelorum essentiam esse rationem agendi, atq; obiectum agens intellectionem; parziale quidem, non autem totale; siquidem ex angelorum intellectu atq; essentia, vna totalis constituitur intellectionis causa, quā sese intelligunt. Itaq; angelorum intellectio non est omnino continua, & prorsus necessaria: intellectus præterea intelligens, & eorum essentia distinguuntur ex natura rei. Duplex est autem in angelis notitia cognoscendi, ut postea dicemus. altera quidem intuitiua, quā seipsos per ipsorum essentias intelligunt; alia verò per cognitorum substantias illis sufficienter representatas. altera verò notitia abstractiua, quā est ratio cognoscendi quidditates, per proprias & distinctas ipsarum species, non autē per vnā vniuersalem, ut dictum est. De indiuiduis autem specierum idem est iudicium; neutra enim aliam continet, sicut totum partem, nec vnū indiuiduum aliud, quandoquidem cuiuslibet illorum species, limitata sit atq; finita. Proinde, neutrum per speciem alterius distinctē potest cognosci, nec per vnā suæ speciei communem speciem, sicuti nec species plures per speciem sui generis.

CAP. II.

Soluuntur argumenta.

Ad primum,

AD primum, verum quidem est, speciem in nobiliori existentem, nobilius quidem atq; perfectius representare, non autem vniuersali quodam modo, atq; vnico ipsius actu cognoscendi intelligendiq;. Ad 2. quanto aliquid primo enti proximius est, naturæ nobilitate, virtuteq; intelligendi; tantò vtq; per suam speciem perfectius intelligit, atq; sua species perfectius representat; non tamen vnica specie, quippè, cum id tantum ad diuinam attineat essentiam. Ad 3. si quanto potentia est superior, tantò sub ratione vniuersaliori intelligit: gradatim igitur secundum magis minusq; commune rationes vniuersales se habentes, essent infinitæ. Præterea, quanto intelligit aliquis sub ratione vniuersaliori, tantò vtq; minus distinctè intelligit. Quare, si angelus superior sub vniuersaliori ratione cognosceret; confusior atq; imperfectior illius cognitio, absq; dubio esset iudicanda. Insuper, Dei cognitio simili pateret discrimini, sui certè intellectus aliquod vniuersalissimum primum esset obiectum, atq; ita imperfectissimè confusissimèq; intelligeret, quod impium est dicere. Ad authoritatem Dionysii dico, superiores angelos habere vniuersaliorem, id est perfectiorem scientiam; licet superiores tot speciebus, quot etiam inferiores intelligant: aut vniuersaliorem scientiam habere dicuntur; quia scilicet plura intelligunt, quam inferiores, non tamen per species pauciores. Ad 4. iam patet responsio: cum enim angelus deus non sit, non est vtq; sua intellectio, suus intellectus, & obiectum intelligibile; hoc profectò dei solius est, naturæq; illimitatæ: igitur sua intellectio non est prorsus necessaria, aterna, atq; perpetua. Quomodo ergo angeli superiores non intelligant per pauciores & vniuersaliores species, atq; rationes, dixi. Porro, si quis vellet primam opinionem tueri, ita sanè ad obiectiones superius positas respondere valeret. Ad primam, obiectionem illam veritatem habere, in ea quidem specie, quæ ab obiecto, & potentia generatur, cuiusmodi est species intellectus humani; non autem in specie, quam deus concreauit menti angelicæ; illa namq; à potentia non generatur, sed à creante habet modum intelligendi; ideoq; est vna, quia nimirum subiectum & efficiens est vnum. aut illa species, siue ratio dicitur vna, ob vnitatem obiecti, quod est ens creatum: hoc enim est omnibus commune, quod certè virtualiter continet cognoscibilia omnia; Virtualiter, inquam, potentialiter, non autem actualiter. Ad 2. ratio illa congruit speciei, quæ ex vi obiecti potentiaq; producitur; non autè speciei concreatæ, quæ ex virtute creantis habet actum intelligendi. Ad confirmationem dico, actu vnico limitato infinita nequaquam comprehendit: propterea non opus esse, quòd si angelus vnica specie plura distincta comprehendit quòd etiam vnico actu infinita intelligat, quippè cum ipse, eiusq; actus, finitæ limitatæq; sint naturæ. Ad 3. quamuis non repugnet intellectui angelico, aut obiectorum naturæ, vnā intelligere quidditatem, altera non intellecta; repugnat tamen speciei concreatæ, quæ ambas representat quidditates. Quoniam igitur huiusmodi est natura inditæ speciei; hac de causa vnā sine altera non intelligit quidditatem. Ad 5. negatur à Peripatheticis talis processus in infinitum, Deumq; esse rationibus constare affirmant. Ad probationem si aliqua denuo nobilior conderetur intelligentia; illa profectò non sine vlla prorsus specie intelligeret, quamuis nobiliori cæteris modo intelligendi vteretur. Ad 6. dixi, angelum infinita vnico actu intelligere non posse, ob sui ipsius limitatam finitamq; naturam. Ad 7. angelus liberè ac necessariò intelligit; sicuti liberè ac necessariò vult seipsum, suamq; beatitudinem. Quoniam enim est lumen purum, tenebrarum caligine non infectum aut labefactum: in illud ergo nulla cadit obliuio, labor, aut tristitia: ideoq; sese limpidissimè ac perpetuò intelligit & contemplatur, idq; necessariò, sicut iam diximus. Dicis, quod in vniuersali cognoscitur, confusè cognoscitur: igitur, si angelus in vniuersali cognosceret; illius cognitio confusa esset & imperfecta. Respondeo, cognoscere aliquid in vniuersali, aliquando imperfectionem denotat, vt si quis cognosceret hominem, cognoscendo esse animal tantum; aliquando verò per-

cognitio.

1.

2.

3.

Cognito vniuersalis est cōfusa.

4.

Soluuntur argumenta secundæ opinionis.

1.

2.

3.

5.

6.

7.

Obiectio.

Solutio

cognitio.

Cognitio in
vniuersali ali-
quando perfe-
ctionē, aliquā-
do imperfe-
ctionem deno-
tat.

fectionem, quando scilicet per medium vniuersalis singula propria cognoscuntur, quæ ab alio multis speciebus intelligi nequeunt. Reuera, si aliquid excellentioris extiterit natura; essetque potest distincta ratio, ac similitudo multorum, veluti est in homine vniuersalis prudentia, ad omnes actus virtutum actionesque gerendas: sic ergo angelus vniuersali illa specie, plura distincta, clarè lucideque cognoscit, intelligitque. Hæc ita dicta sunt: quilibet ergo abundet in sensu suo, retenta fidei Catholica unitate. res profecto obscurissima est, utpote à nobis nostrorum modo intelligendi remotissima: idcirco ferre certam non possumus sententiam: quis enim nouit, quomodo beatissima illa mentes intelligant? Deus solus, qui eas condidit, atque sapientia compleuit.

CAP. III.

*Vnamquamque intelligentiam per vnum habitum,
rerum quidditates non intelligere.*

Quid angeli
non intelligant
per species co-
creatas.

1.

Ixi, secundum nonnullas rationes, angelos superiores per vnam speciem vniuersalem, nequaquam multa distincta intelligere, idque ad vtrumlibet disputari: addam aliquorum rationes, quæ ab intellectu angelico, huiusmodi species remouere conantur. In anima, authore philosopho 2. Ethic:

2.

tria inueniri possunt, nempe, potentia, habitus, et passio, id est appetitus. sed in substantijs à materia remotis, sola potentia non potest esse ratio intelligendi, aliqui aliquid sic naturale principium esset sufficiens, omnia intelligibilia representandi, quod est falsum; nec passio, siue appetitus. qualibet ergo intelligentiarum, per vnum habitum scientificum, omnes rerum quidditates intelligit; huiusmodi enim habitus est in angelico intellectu, seu forma in subiecto; obiectum verò, quod in ipso habitu resplendet, est utique in intellectu obiectiuè. Habitus præterea est magis obiecti representatiuus, quam species, quippe, qui ab obiecto generetur tantum; ideoque obiecto, veluti genuinus effectus, similis est, non autem species; quoniam non à solo obiecto, sed etiam ab intellectu et obiecto gignitur. Amplius, si huiusmodi species in mente angelica inuenirentur, singulare tantummodo cognosceret; talis enim species et singularis est, et à singulari causatur; atque ita omnia actu intelligeret, quorum species haberet. at impossibile omnino reputatur, ut intellectus plurimis informetur speciebus, sicuti nec materia pluribus formis, et corpus pluribus figuris: ergo. Angeli præterea intellectus, in essentiali potentia esset ad actum intelligendi, quippe, qui per speciem illius acquisitionem procuraret; sicque intellectus angeli in intelligendo, ab intellectu humano minime discreparet. Adde, quod intelligere per species, siue infusas, siue acquisitas, infimum reputatur et vile; supremum verò, et nobile, si per habitum scientialem quis intelligat. Si ergo angelus per species intellexerit, absurda omnia, quæ enumerauimus, sequantur, necessarium esset. Adhuc, habitus generatur ex frequentatis actibus: igitur intelligentia est in potentia, non solum ad secundum, sed etiam ad primum actum; in potentia, inquam, essentiali. Tenet consequentia: nam si menti angelicæ non est habitus de rebus cognoscendis concreatus; acquireret ergo huiusmodi per actuum frequentiam, sicque intellectus angelicus nostro per similes esset, quod est falsum omnino. Angelum ergo per species non intelligere, patet. Iterum, angeli cognitio est perfecta: igitur per habitum, non autem per speciem intelligit. Tenet consequentia: quia species sine habitu, ad cognitionem habendam non sufficit, sed è conuerso: habitus ergo scientificus inest angelicæ menti, quo intelligit omnia. Sanè, decet voluntatem perfectam vnicum habere principium, quo vel-
le potest obiectorum multitudinem. sed angelorum voluntas est perfecta: igitur vnicum

3.

4.

habitu

habitu scientifico intelligit omnia. Ille autem habitus vnicus est realiter, atq; indistin-
ctus, angelico intellectui formaliter inhaerens, illiq; concreatus, non quidem absolute, sed
ordinem habens ad obiecta. Quoniam quidem est scientialis, ad obiectum, essentialem
respectum habet, vnde sine illo, nec esse, nec intelligi potest. Quia verò huiusmodi ha-
bitus, ad diuersa obiecta respectus habet; plura simul & actu, & distinctè represen-
tare potest. Itaq; intellectui angelico, ille habitus expressa representat obiecta, eoque
plura, quò ipse simplicior extiterit, atq; eminentior, plures partiales continens habitus.
Quoniam autem habitus est, quo quis utitur, quum voluerit; ideo pro suo libitu, arbitrio-
que angelus, huiusmodi habitu utitur: non sic autem specie uti posset, quum illa nõ sub-
sit voluntatis imperio, quippe, quæ merè naturaliter representat: habitus autem, quia
ipsi angelo est magis connaturalis, maiorem habet virtutem inclinandi, atq; flectendi.
Vno ergo habitu scientifico, sine multis speciebus angelus intelligit. Ceterum, huiusmo-
di opinio iam pridem explosa est, veluti erronea, rationiq; minimè consentanea. Reuera
representare infinita, est habitus infiniti. sed in subiecto finito non est habitus infinitus;
angelus autem est subiectum finitum, atque natura limitata: igitur vno habitu non po-
test angelus infinita intelligere, nempe infinitas possibiles quidditates, specie differen-
tes, vel infinita indiuidua, sub eadem specie, differentiis indiuidualibus distincta. Am-
plius, nullus habitus scientialis creatus ex se potest esse, nisi alicuius complexi; de com-
plexu enim est scientia. sed omnis habitus de complexu, distinctam præsupponit notiti-
am incomplexorum, & ex consequenti distinctam quoq; representandi rationem: ille
ergo habitus non habet distinctam rationem representandi; indiget namque distinctis
speciebus, incomplexorum representatiuis. Adhuc, ratio cognoscendi plura, atq; di-
stinctè representandi, illius est obiecti, quod formaliter, vel eminenter infinita continet.
sed nullum obiectum creatum est tale: igitur nullus habitus creatus est plurium, atq;
infinitorum representatiuus. Adde, quòd habitus non est representatiuus, sed inclina-
tiuus potiùs, atq; facilitans ad actum, sequitur enim actum, atq; idem in mente opera-
tur, ac si ex actibus acquireretur: actum autem representationem præsupponere, om-
nibus constat; sed id dici non potest, representationem efficere, quòd representationem
quidditatum præsupponit: ergo quòd prius. Præterea, illa ratio cognoscendi in mente
angelica, non plus habet affinitatis cum habitu, quàm cum ipsa specie; siquidem ab in-
telligibilibus non dependet, concreata est enim: indifferenter ergo habitus, aut species
dici potest. Reuera, si ita res se haberet; tunc habitus noster scientificus, obiectum intel-
ligibile nobis præsens redderet, atq; ita habitu acquisito, nulla opus esset conuersione ad
phantasmata, pro intellectiōe actuali habenda, quòd huiusmodi opinionis fautores, ne-
gant omnino. Item, si habitus scientificus est ratio cognoscendi omnia: igitur angelus,
sine huiusmodi habitu, non solum alia extrinseca non intelligeret, sed nec seipsum quidē.
Tenet consequentia, quoniam habitus talis est qualitas, non autem substantia angeli. Si fu-
isset ergo creatus in puris naturalibus, sine tali habitu; seipsum utique non intelligeret,
quòd planè absurdum est, esset enim nostro intellectu imperfectior. Profec̃to vt dixi,
habitus præsupponit cognitionem simplicium, sicuti habitus naturalis philosophi, omni-
um rerum naturalium, simplicem supponit cognitionem, quæ sanè absque specierum ad-
miniculo haberi non potest. Quòd autem ille habitus, respectum essentialem non habeat
ad obiectum, sine quo, nec intelligi possit, nec esse, patet; vnumquodq; enim absolutum,
sine respectu intelligi potest. sed habitus scientialis, est aliquid absolutum, vt potè pri-
mæ speciei qualitatis: intelligi ergo potest, sine respectu ad obiectum. Ille præterea ha-
bitus, non est idem realiter cum substantia angeli; nam essentia habitus etiam quacunq;
virtute, sine obiecto esse potest. Itaq; habitus non est respectus ad obiectum; sine illo e-
nim & esse, & conseruari potest: ad non ens autem non est respectus realis. At, quan-
do aliqua essentialiter, atque realiter sunt idem; vnum, sine altero esse, fieri non est pos-
sibile.

Angelum per
vnum habitū
non intellige
re omnia.

1.

2.

3.

4.

5.

1.

2.

cognitio.

3.

4.

sibile. Præterea, subiectum, aut accidentis relatiui fundamentum absolutum, idem non est cum ipso. sed iste qualitatis habitus, est aliquid absolutum; respectus verò habitus ad obiectum, accidens est relatiuum, de tertia specie relationis: non ergo sunt idem realiter. Item, si isti respectus, cum habitu sunt essentialiter idem, atque secundum obiecta multiplicantur, cum illa actu, vel potentia sint infinita; posito ergo habitu in re, infiniti quoque in actu respectus ponerentur, quod est falsum: nullus siquidem creaturæ respectus, ad creaturam essentialiter distinctam, cum ipsa, est essentialiter idem; nisi fortassis relationis, aut accidentis respectus ad subiectum, vel fundamentum. Sed ille habitus in angelo, ut dixi, sine obiecto esse potest; respectus verò, absque termino esse nequit: igitur respectus scientiæ ad obiectum creatum, non est illi essentialis, nec realiter idem. Itaque angelum per vnum habitum scientificum, intelligere omnia, etiam infinita, ut quidam dixerunt, impossibile est, & erroneum.

CAP. IIII.

Soluantur argumenta.

1.
Lumen natu-
rale in angelo

2.

Angelus in
formatur mul-
tis speciebus
concreatis.

3.

4.

Primum, in mente angelica, loco habitus, est lumen suum naturale, quod propter sui perfectionem, atque efficaciam, instar habitus, vim habet inclinandi, ad promptè faciliterque intelligendum. Ad 2. speciem in mente angelica quoniam est concreata, non a phantasmatibus acquisita, directe intelligere, siue per ipsam intellectum angeli, vniuersale intelligere, nullum est inconueniens. Ad confirmationem dico, habitum, quoad se attinet, ita naturaliter, ac necessario representare, ac species representat, atque vtrumque subiici voluntati imperanti; imò facilius est intellectui pro suo libitu distinctis uti speciebus, quam habitibus. Ad aliam confirmationem, sicut non est inconueniens, pluribus diuersæ rationis habitibus animum informari, & corpus, pluribus alterius rationis accidentibus; ita etiam animam pluribus speciebus alterius rationis. Porro, illud exemplum de materia & corpore, non est simile, quod scilicet plures formas, atque figuras, habere non valeant: etenim vnius rei per se, vnum per se substantiale est; ideoque vnica illi inest forma substantialis, aut plures ad inuicem ordinate. similiter, figura est terminus quantitatis. unde, sicut quantitas est vna; & figura etiam: non sic autem se habet species ad intellectum. Ad alias confirmationes dixi, quid loco habitus insit intellectui angelico, speciem quoque illam, improprie habitum dici. Homo præterea, non intelligit per habitum vnius, vel plurium quidditatum representatiuum; hac de causa, huiusmodi ratio intelligendi in homine, suprema dici non potest, nec in angelo infima. In neutro igitur istorum, talis ratio locum habere potest. Ad 3. negatur consequentia: & ad probationem dico, non esse simile de habitibus nostris, & angelorum; nostri enim exercitio actuum, atque frequentia crescunt, angelorum verò, semel inditi sunt; ideoque à nostris quam longè separantur, & dissentiant. Ad 4. negatur quoque consequentia: nam species infusæ, quæ mentibus inhaerent angelicis, alterius sunt rationis, alteriusque ordinis; quam nostræ, quæ per phantasma, actuumque diuersitatem, atque multitudinem habentur. Itaque, quoniam beatissimæ illæ mentes, à principio sic ornate fuere, humanis non sunt conferendæ comparandæque intellectibus. Falsa ergo est illorum opinio.

CAP. V.

Si angeli intelligant seipsos, atque alia per species, an per essentiam.

Multa

Vltia dixi de sanctorum angelorum cognitione, multa quoque restant dicenda, propterea quia res nobis incognita est, & a nostro intelligendi modo remotissima; hac de causa, mihi opus est multo sermone, & rix tandem stylus assequi poterit, quod animus votis omnibus cupit. Dicam igitur, quæ sanctus Pymander per suum lucidissimum, mihi dicenda dederit. Inprimis non ignorare oportet, duplicem esse intellectualem notitiam, vnam quidem intuitiuam, abstractiuam verò alteram. Angelus autem seipsum cognoscit cognitione intuitiua per essentiam suam immediatè, sicuti per optimam, atque proximam rationem cognoscendi; est enim sibi præsens sua essentia intima, atq; actu intelligibilis; intellectus quoq; ipsius actu intelligens, nulla ignorantie labe affectus, aut impedimento præpeditus, promptus est, atq; expeditus ad intelligendum. Cum igitur hæc ita se habeant in angelo; sequitur vtique actio intelligendi intuitiua, ex immediato subiecto, atq; ex immediata representandi ratione. quæcunq; etiam ipsius intellectui sunt intrinseca, atque præsentia, vt potè aliorum angelorum essentia, intuitiue cognoscit. Amplius, notitia abstractiua, seipsum cognoscere potest, nempe per speciem sibi impressam, & acquisitam, in ipsius memoria ex notitia sui intuitiua, derelictam. Sanè, si imperfectior cognitio abstractiua scilicet respectu intuitiua, superiori, perfectiori; angelo non repugnat, nec vtq; inferiori imperfectiori; sed angelus superior, potest abstractiue, nempe per speciem intelligere: ergo, & inferior similiter. Præterea, quod potest intuitiue ab intellectu creato cognosci, & abstractiue etiam. sed angelus per suam essentiam, potest seipsum intuitiue intelligere: per speciem ergo seu abstractiue. Reuera, si in parte sensitiua idemmet, & sensu, & imaginatione percipitur; multò ergo magis id præstare poterit pars perfecta intellectiua, non aliquo modo impedita, cuiusmodi est intellectus angelicus. Angelum autem seipsum, & intuitiue, & abstractiue cognoscere, nullum est, aut inde inconueniens sequitur. Inprimis huiusmodi noticiæ non eiusdem sunt rationis, nec sibi inuicem aliquo modo contrariæ: non quidem ex seipsis, neque ex parte subiecti, nec etiam ex parte obiecti. Quare non video, quin idè obiectum, mediatè, immediatèq; simul intelligi possit; id enim non fit secundum idem, vel per idè. Itaq; angelum seipsum intelligere intuitiue, atq; abstractiue, simul, vel successiue, nò est impossibile. Quod autè angelus intelligat seipsum, patet. Omnis sanè potentia reflexiua super seipsam naturaliter, potest seipsam & alia cognoscere. sed huiusmodi est angeli potentia intellectiua: seipsum ergo naturaliter cognoscit. Profectò, si naturaliter amat se; naturaliter quoq; se intelligit. incognita enim non amantur. Amplius, præsentè actiua, & passiua disposito, ex vtroq; naturaliter sequitur actio. sed ita se habent essentia, & intellectus angeli, siue species, & intellectus: igitur sequitur actio intellectiua. Quamobrem, non tantum seipsum, sed alia quoque tum complexa, tum etiam incomplexa intelligit. & incomplexa quidem, quatenus per se, vel per accidens, suo præsentantur intellectui, vt obiecta naturaliter intelligibilia: complexa verò, siue proportionata natura, actuque existentia, naturaliter intelligit; quippe, qui sciat vnde illorum habitudines oriantur, complexiones quoque necessarias non ignoret. complexa autem, quæ illius captum naturæ superant, quemadmodum sunt diuina sanctæ trinitatis, incarnationisq; mysteria, naturali cognitione attingere nequit: nam, vnde illa ortum habeant, naturaliter ab intellectu angelico sciri non possunt. complexa verò contingentia, & futura, naturaliter ignorat: non enim per seipsa illa intelligere potest, quia scilicet non sunt; nec per ipsorum causam, quæ est voluntas indifferens, vel opposita ipsorum; nec ex terminis, aliqui veritas necessaria ex illis oriretur omnino. Talia præterea futura, ex diuinæ determinatione voluntatis dependent, quæ angelo naturaliter sunt incognita, aliqui frustra fierent angelo illuminationes, alieq; reuelationes. Angelus igitur futura contingentia, naturaliter scire non potest: seipsum verò intelligit intuitiue, atque abstractiue, aliq; sibi intrinseca similiter: quæ verò aliter se habent; per species sibi concreatas, & acquisitas.

cognitio.
Notitia intuitiua, & abstractiua.

Abstractiua cognitio.

Quod angelus seipsum & intuitiue, & abstractiue intelligit.

Angelus intelligit seipsum.

Quomodo intelligit complexa.

Diuina scilicet incarnatio supererat captum angeli.

Angelus ignorat futura.

*Angelum non intelligere se per species, neque per
essentiam, argumentis ostenditur.*

1.

Ouens, & motum, subiecto distinguuntur, alioqui idem, respectu eiusdem, in actu esset & potentia. sed intellectus angelicus, ab illa specie, subiecto non distinguitur, quippe, quæ est angelico intellectui, ut dicunt, congenita, atque innata: non ergo mouet intellectum ad actum intelligendi. Sanè, omnis angelica actio, siue sit intellectio, siue volitio, ab extrinseco principio dependet, & subiecto distincto.

2.

Angelus præterea, sese intelligit per suam essentiam: non ergo per speciem impressam. Tenet consequentia: intelligibile enim in actu, dum adest intellectui libero, non aliquo modo impedito, est efficax ratio sui ipsius cognoscendi. sed essentia angeli, est huiusmodi: non ergo eget specie aliqua, ut seipsum intelligat.

3.

Amplius, quæ per speciem fit intellectio, abstractiua appellatur: ergo non est in angelo. Tenet consequentia, quia abstractiua cognitio, ad rei præsentiam, atque absentiam, indifferenter se habet. sed angeli intellectio de seipso, non est indifferens ad absentiam sui, siquidem sibi abesse non potest: ergo. Reuera, si ita res se haberet; tunc impossibile aliquod atque contradictio sequeretur, nempe angelum sese mediata, immediataque intelligere; mediata quidem per speciem, immediata verò per essentiam. Angelus ergo, pro sui intellectione habenda, non indiget alicuius speciei auxilio.

4.

Iterum, maior numerus, est ratio cognoscendi minorem; ut ternarius est ratio distincte binarii cognoscendi. sed formæ, instar numeri naturæ se habent, authore philosopho 8. meth: essentia ergo formæ maioris, est ratio distincta minoris cognoscendæ. Itaque intelligentiæ superiores, per suas

T etragonum
continet tri-
gonum.

5.

essentias, sine aliqua alia specie, & seipsas, & alias inferiores intelligunt: tetragonum namque, id est, quadrangulus, est ratio trigoni, hoc est, trianguli cognoscendi. sed formæ, quæ ad vniuersi ornatum faciunt, sunt velut trigonum in tetragono: idem ergo quod prius. Præterea, intellectio est perfectio intelligentis. sed illa species si esset, non potest esse angeli perfectio; est enim accidens, ideoque non perficit substantiam, sed ab ipsa perficitur: non ergo species innata, siue impressa est angeli intellectio, siue ratio intelligendi; sed sui ipsius essentia, qua & se, & alia intelligit: eodem enim eius quidditas est intelligibilis, quemadmodum & aliæ quoque quidditates creatæ sunt intelligibiles. Quare, sicut alicui intellectui, immediata ratio cognoscendi, est sui ipsius essentia; pari quoque ratione, alterius rei quidditas, erit ratio se cognoscendi, intelligendique: atque ita cognoscendarum quidditatum rationes, ipsæmet sunt quidditates, non aliæ species ab ipsis distinctæ. Hæc igitur, atque similia obiciunt, qui aiunt, angelos sine innatis, ingentibusque speciebus intelligere. Nonnulli autem dicunt, angelos per suas essentias se intelligere non

Quod angelus
nō intelligat
se per suam es-
sentiam.

6.

posse: ita arguendo. si angelus intelligit se per suam essentiam: igitur est sua intellectio. sed consequens est falsum: ergo, & antecedens. Profecto, si extrema essentialiter sunt idem; medium quoque ab ipsis non dissentiet; non enim prius distinguitur medium ab extremis, quàm extrema ab inuicem: igitur, si angelus intelligit se per suam essentiam: essentia ergo, & ipsius intellectus, similiter se habebunt; atque ita ex consequenti, operatio media inter potentiam & obiectum, vel rationem cognoscendi, idem erit omnino; sicque intellectio angeli sua esset substantia, quod est falsum; alioqui sua intellectio naturalis, simpliciter nobilior esset, atque præstantior, intellectione ipsius beatifica. huic accedit, quod singulare per se primò non intelligitur, nisi reflexè tantum. sed angeli essentia, est aliquod singulare: non ergo per se primò est intellectiōis causa. Adde auctoritatem philosophi 2. de anima: Omne receptiuum debet denudari à recepto, sic visus, omni co-

mini colore vacare debet, ut colores recipere possit. sed angeli intellectus, à sua nequit denudari, spoliariq; essentia: igitur essentia non est causa atq; ratio intelligendi. Ex quo patet, angelum per essentiam nihil intelligere.

CAP. VII.

Soluntur Argumenta.

AD primum, maior est omnibus modis falsa reputanda: cum enim angelus moueatur localiter; à seipso utiq; moveri necesse est. quapropter, propositio illa, si vniuersaliter intelligatur, veritati nequaquam consonat; non enim necesse est, ut mouens & motum, semper subiecto distinguantur. Ad probationem autem dico, actum & potentiam, interdum entis esse differentias, atq; ita simul eidem conuenire non posse: non enim vnus atq; idem homo simul & semel in actu est & potentia nonnunquam verò actus & potentia, sunt principia entis, sicq; eidem respectu eiusdem, sine ulla contradictione conuenire queunt. vnde idem alij dicunt, licet sub alijs verbis: Nulla, inquiunt, est contradictio, idem, respectu eiusdem, in actu esse virtuali, & in potentia formali; in potentia verò formali, & in actu quoque formali idem esse, secundum eundem actum numero, ad quem est in potentia, est impossibile. Præterea, si angelus non intelligit se per suam essentiam, nec per aliquam speciem: igitur ignorat se omnino; non enim intelligit se naturaliter per angelum inferiorem, alioqui inferior non cognosceret seipsum, neque per superiorem, aliter ipse quoq; superior in eandem absurditatem incideret: nec per similem, vel æqualem, alioqui esset circulus in obiectis per se; nam pari ratione, & ille per alium intelligeret: neq; per motum suum, multi quippe angeli sunt, qui orbium mouendorum munus non exercent: neq; per Deum, quia videlicet, non cognoscit primò, ac naturaliter, ut dicemus, ipsum Deum benedictum: denique, neq; per aliquam aliam creaturam. Quare, aut prorsus se nescit, aut per nihil, tanquam per rationem cognoscendi se intelligit, quod est stultitiæ simile. Angelus ergo intelligat se necesse est per essentiam suam, veluti per causam, rationemque immediatam, per speciem verò, ut per causam cognoscendi mediatam, sicuti paulò antè disputando asserui. Ad 2. negatur consequentia, & ad probationem dico, rationem illam affirmare quidem angelum, per suam se intelligere essentiam; non tamen negare, quin per speciem innatam se intelligere nequeat: neque ob id frustratorius reputandus est primus cognoscendi modus; quandoquidem ad angeli spectet perfectionem, duplici seipsum cognoscendi modo, intelligere posse. Ad 3. quamuis abstractiua cognitioni per se competat, ad obiecti præsentiam, atque absentiam indifferenter se habere; quia tamen alio modo se habet in angelo; ideo non est simile iudicium; obiectum enim semper ad est, quia idem est cognoscens seipsum, ideoq; non potest abesse cognoscenti. Ad confirmationem iam dictum est, nullum sequi inconueniens, si essentia immediatè angeli præsentetur intellectui per seipsam, mediatè verò per speciem; non enim est secundum idem, neque idem modus cognoscendi. Ad 4. negatur similitudo: nam Aristot. de anima rationali loquitur sensibili & vegetabili: iccirco non est simile de numeris, & speciebus: numerus siquidem maior, tanquam partem sui, secundum totam eius entitatem, minorem complectitur; hac de causa, illius cognoscendi ratio sufficiens iudicatur: species autem non ita se habent in vniuerso; nam etsi superiores intelligentiæ, maiorem habeant entitatem, quàm inferiores; non tamen totam omnino inferiorum entitatem eminenter complectuntur, ita, ut inferiores à superioribus negatione tantummodò separantur: species namq; in vniuerso propriis rationibus distinguuntur. Ad 5. species illa est intelligentiæ perfectio secundum quid, non autem simpliciter; ideoq; perfectione angelicum in-

1.
Actus, & potē
tia duobus
modis accipi-
untur.

Actus virtua-
lis, & potentia
formalis.
Angelus intel-
ligit se per suā
essentiam.

2.

3.

4.

5.

cognitio.

6.
Duplex medi-
um,Angelus po-
test singulare
primò intelli-
gere.

licum intellectum superare non valet: omne enim accidens, ut dicitur 7. meth: est minus ens, quam substantia. cetera autem clara sunt, ex his quæ paulò antè annotauimus. Ad 6. duplex est medium, secundum rem vnum, secundum imaginationem verò alterum: primum autem ex natura rei, ab utroque nequaquam distat extremo, sicut videre licet in extremis coloribus, & illorum medio. Porro, medium secundum imaginationem, ab extremis distat omnino, cuiusmodi est operatio intelligendi, quæ quidem à potentia egreditur, & ad obiectum terminatur; quamvis secundum rei veritatem, respectu utriusque extremi, ac posterioris vicem obtineat. Ad confirmationem dico, singulare ab intellectu angelico, primò intelligi posse, atque esse rationem intelligendi, quod quidem nostro intellectui est impossibile, propter naturalem potentiarum ordinem, intellectus scilicet, & imaginationis; intelligentem enim oportet phantasmata speculari. Ad aliam confirmationem, illud veritatem habet de potentia organica, quæ est determinati generis, puta visus ad colorem: intellectiva autem, quia circa totum ens versatur, propterea si ab illo omnino denudaretur, à seipsa quoque idem pateretur. Angelum ergo seipsum intelligere posse intuitiue, & abstractiue, dixi.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

*Angelum intelligere per species à rebus acquisitas, rationibus demonstratur.*Quòd angeli
intelligunt
per species ac-
quisitas.

1.

2.

3.

4.

Vidimus beatos angelos intelligere per suas ipsorum essentias, atque per species concreatas: lubet iam speculari, si per species à rebus acquisitas, hoc ipsum intelligendi officium exercere valeant; non enim desunt, qui contrariam partem tueri contendunt: nos autem affirmatiuam tuentes, rationibus ita approbamus. Si angelus, speciebus concreatis intelligit omnia: igitur, habet in actu species infinitas; potest enim, successiue saltem, infinitas angelorum species possibiles intelligere, aut infinita eiusdem speciei individua. quodlibet autem individuum, propriam speciem habet: nec vnum, per alterius speciem intelligi potest: nec vna species, per alterius speciem. si igitur omnium intelligibilium species concreatas haberet: infinitæ utique ipsius intellectui species inessent, quod est falsum; infinita enim est naturæ munus, non autem finita & limitata. Amplius, si omnia intelligit per species concreatas: igitur ita individua futura, æquè ac præsentia naturaliter intelligit. Etenim, speciebus præsentibus intelligimus, quando volumus: non sic autem sentimus, quando volumus, quippe, cum non sit apud nos species absente sensibili. sed consequens est falsum: ergo & antecedens. Reuera, si angelus per species concreatas intelligit tantum: repugnat ergo illius intellectui, notitiam à rebus habitualemente acquirere, quod est falsum; nihil enim intellectui angelico obsistit, quin ex sua natura intrinseca, habitualemente, vel actualem notitiam habere non possit. Præterea, si angelus habeat species omnium quidditatum, atque individuorum actu existentium; non tamen omnium possibilium, alioqui ut dixi, actu infinitas species haberet, quod est falsum. nec licet per speciem individua intelligere; individuum namque, super quidditatē specificam, differentiam addit individualemente, ad quam profectò quidditas specifica est in potentia. neque ex hoc quis dicere potest, quidditatis speciem ociosam esse: nam etsi individuum speciem formaliter contineat in actu; quolibet tamen illarum, in illius notitiam, cuius est, primò directeque adducit; puta, quidditatis species, in quidditatem, individui verò, in individuum: non ergo per speciem, distinctè individuum intelligere potest: sed quemadmodum, speciem absque individuo; ita quoque & individuum sine specie, intelligere valet. Ex quo patet angelum, non solum per concreatas, sed etiam per acquisitas species intelligere.

CAP.

CAP. II.

Angelum intelligere tantummodò per species innatas, atque impressas, argumentis ostenditur.

Minus intelligentia, sicut dicit author de causis, 10. propositione, plena est formis: igitur per species tantum concreatas intelligit, alioqui, si per formas acquisitas intelligere posset; non utique à principio plena formarum esse diceretur. Reuera, intellectus angelicus, diuinum inter & humanum medium obtinet: igitur medio quoque pollet modo intelligendi. sed intellectus diuinus, non intelligit per aliud à se, nec per aliquid à rebus receptum; intellectus verò humanus, omnia ab extrinseco mendicat: igitur intellectus angelicus, etsi per aliud à se, non tamen per aliquid à rebus receptum, sed per species innatas intelligit. Præterea, si angelus per species acquisitas intelligeret: igitur haberet intellectum agentem, speciem causantem, eamq; à re sensibili & singulari extrahentem. sed dedecet hoc angeli puritatem, quia scilicet, perfectus illi inest, atque actualis intellectus: non ergo intelligit per species acquisitas; intelligeret siquidem rem materiale, quæ utique ageret in ipsius intellectum: agens autem est præstantius patiente: illa ergo species sic acquisita, præstantior esset angeli natura, quod est falsum. Amplius, si ita res se haberet; obiectum ergo intellectus angelici, esset intelligibile in potentia, quod est falsum, siquidem in separatis à materia eiusdem conditionis sunt, intellectus, & id, quod intelligitur. sed intellectus angeli, semper est in actu: & obiectum ergo similiter. Sanè, anima corpori unita, modum cognoscendi à corpore mutuatur, idq; mediantibus sensibus. à corpore autem libera, liberum quoque habet essendi modum, atque intelligendi, nempe, absque sensuum adminiculo, atque phantasmatum confuso ministerio: multò ergo magis angelus, cum sit nobilioris naturæ, sine huiusmodi speciebus intelliget: ergo quod prius. Præterea, ab extremo, in extremum, non datur transitus, nisi per medium. sed rerum materialium esse, sub conditionibus indiuiduantibus, est vnum extremum; illud verò, quod ab eisdem conditionibus abstrahendo fit, est alterum: non ergo inter hæc extrema datur transitus, nisi per medium, quod est phantasia, atque imaginatio. At, in angelo, ista esse non possunt, forma enim simplex, subsistens perfecta, cuiusmodi est angelus, corpus informare nequit: ergo quod prius. Si præterea, vnus angelus nihil potest ab altero accipere; multò ergo minùs à corpore: nam si aliquid acciperet; aut corporis fieret contactu, aut virtutis: non quidem corporis, quia corpore vacat: nec virtutis, quia vnus non agit in alium, nisi præsens extiterit. sed vnus alteri non est præsens, nec simul, alioqui essent in eodem loco: igitur quod prius.

1.

2.

3.

4.

5.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

Primum, ille author de causis, aut negandus est omninò, aut hyperbole utitur, per quendam scilicet excessum, angelici intellectus perfectionem ostendendo, idque per formarum multitudinē, quibus illius intellectus ornatur. Ad confirmationem dico, ideo medius dicitur, quia partim quidem per acquisitas, partim verò per concreatas intelligit species, noster autem per acquisitas tantum. Dei verò intellectus neutro modo, sed per suam essentiam, intelligit omnia. Ad 2. angelum habere intellectum agentem, atque possibilem, approbo,

1.

2.

cognitio.

3.

sicuti paulò post dicitur. Ad confirmationem dico, rem materiale non agere in intellectu, vel speciem, aut actum intelligendi totaliter, sed partialiter tantum: proinde non sequi, quod infertur. Ad 3. quamvis intellectus angelicus, quoad notitiam intuitivam, habeat obiectum intelligibile in actu, sitq; ipse actu intelligens: quoad verò notitiam abstractivam, habet obiectum ab ipso abstractivè intelligibile, speciemq; eiusdem rationis, unde non solum per aliud, sicut per obiectum primò cognitum; verum etiam per speciem, quæ est ratio cognoscendi, non autem primò cognita intelligit. Ad confirmationem respondeo, intellectum qui non est purus actus, tam speciem, quam actum intelligendi à rebus accipere posse. Quamobrem, etsi anima corpori coniuncta per phantasmata, suam à rebus notitiam acquirere tentet; hoc tamen non est ita necessarium, quin intellectus aliquis, à corpore liber, à rebus nullam certè notitiam recipere queat.

4.

Civitas Tudertina in qua tunc eram.

Ad 4. maior, in nostro quidem, non autem in intellectu separato, veritatem habet. maior præterea, si de omni medio intelligatur, absq; dubio falsa est reputanda; possum enim modò, civitatem Tudertinam intelligere, deinde statim Romanam, medium non transeundo, aut intelligendo. Item, si ab esse reali, ad esse intellectum, non datur transitus sine medio, nec è converso, quod est falsum: angelus namque immediatè motum causare potest, nullumq; ponit medium inter intellectum, & volitum penes se existens, vel in corpore positum. ex quo patet, vniuersaliter veram non esse.

5.

Ad 5. dico, unum angelum, ab altero velut ab obiecto, speciem recipere posse: nec valet quod infertur, nimirum, unum alteri angelum, præsentem esse non posse: nam nullum est impedimentum, quin unus adsit alteri, sunt enim specula purgatissima, & munda, sibiipsis semper præsentia, ac inuicem illuminantia. Quomodo ergo unus alteri præsens non erit, cum alteri alterius mens pateat? Angelos ergo per species acquisitas intelligere posse, dixi.

CAP. IIII.

*Angelum habere intellectum agentem,
& possibilem, probatur.*

Si est in angelo intellectus possibilis.

uoniam dixi, angelum per species acquisitas posse intelligere, quod planè sine ministerio intellectus agentis, atq; possibilis fieri non potest; non im-
fortunè ergo queritur, si angelo insit intellectus agens, atque possibilis. Quidam autem, naturà intellectus possibilis & agentis, ad modum intellectus humani metientes, indubiè affirmant, in angelo huiusmodi intel-

lectus minimè inueniri: Quoniam, inquiunt, nos quandoq; in actu, quandoq; in potentia, intelligentes sumus; hac de causa, nobis necessaria est quedam virtus, quæ sit in potentia ad intelligibilia, ante ipsum intelligere: quæ quidem cum in actum reducitur, fit sciens; & vterius, fit considerans. hanc autem virtutem, intellectum vocant possibilem. Quia verò rerū materialium naturæ, quas nos intelligimus, extra animam immateriales & in actu intelligibiles non subsistunt, sed sunt tantum potentia intelligibiles; propterea, aliquam virtutem nobis natura concessit, qua, in actum reuocarentur, atq; adducerentur, quæ antea subsistebant in potentia, quæ quidem agens intellectus appellatur. Quoniam autem, angeli non sunt in potentia intelligentes, respectu eorum quæ naturaliter intelligunt, neq; eorum intelligibilia sunt in potentia, sed in actu; ideo, intellectus agens inest illis, atq; possibilis, non vniuocè, sed æquiuocè tantum. Sanè, in nobis est intellectus agens, atq; possibilis, ob respectum quidem, quem habemus ad phantasmata, quæ quidem intellectui comparantur possibili, veluti colores ad visum: intellectui verò agentis, vt colores ad lumen. Cum autem huiusmodi phantasmata, intellectui non insint angelico; frustra profectò huiusmodi intellectus, angelis tribuerentur. Reuera, si rerum quidditates separatæ essent, & abstractæ, & ex consequenti, actu intelligibiles,

Agens intellectus.

ligibiles; nobis profectò opus non esset intellectu agente. Cum autem intellectus angelicus primò immaterialia intelligat; non utiq; in potentia intelligit, sed in actu: proinde, intellectus agens, angelo minime congruit, neq; intellectus possibilis: angelus enim semper actu intelligit. Hæc & similia nonnulli dicunt, qui ab angelis remouent intellectum agentem atq; possibilem. Verum, si res penitus consideretur, non omninò est irrationalibile, imò rationi consonum atq; consentaneum, vtrumq; intellectum, suo modo in angelo inueniri. In omni quippè natura intellectuuali creata, quæ non est purus actus, est, quo est omnia facere, & quo est omnia fieri, sicuti in natura potentiali. sed angelus non est purus actus: igitur illius intellectus est, quo est omnia facere, nempe intellectus agens, & quo est omnia fieri, id est intellectus possibilis. Dicis, hoc intelligi debere de natura, in qua scientia generatur, cuiusmodi non est angeli natura, quippè, cum angelo adsit noticia, siue scientia naturalis. Verum quidem est, angelo adesse multarum rerum, naturalem scientiam per species concreatas; nihilominus possent in ipso eadem concreari, si creata non fuissent. Vnde, si in puris naturalibus aliquis angelus crearetur, absq; concretis speciebus, multas quidem, sicut & nos, acquirere posset. Dicis, quòd intellectus agens est, quo est omnia facere in esse intelligibili, non quidem quoad actum, sed potiùs, quoad speciem à phantasmate abstractam. sed angelo nò inest huiusmodi phantasia modus: igitur non habet intellectum agentem. Dico, principalem actum intellectus agentis, non esse à phantasmate abstrahere, sed eam accidentalem esse potiùs, pro ratione potentialium ordineque, quem inuicem seruant in præsentì vita, alioqui non esset in beatis, nec præcipuam haberet operandi virtutem, quod planè absurdum est atq; inconueniens, quòdoquidem potentia est spiritualis, beatitudinis capax. Præcipuus autem intellectus agentis actus est, creare intellectionem, atq; facere rem in actu intellectam, secundum actum, qui profectò ab angelis nullo modo remouendus est atq; auferendus. Item, in angelis perfectior, quàm in nobis, dei imago splendescit. sed intellectus agens, ad imaginem spectat, ut potè optima animæ potentia: ergo in angelis est intellectus agens. Amplius, aut res materialis & indiuidualis cum suis conditionibus indiuiduantibus per se, & primò ab angelis intelligitur, atq; ita res materiales immaterialesq; intelligeret, æquè primò atq; immediatè, cuius oppositum ipsi fatentur. aut non sic intelligitur, quod dici nò debet; siquidem obiectum improporcionatum sibi aptare posse, ad perfectionem pertinet. Cum autem id, quod perfectionis est in natura inferiori, à superiori remoueri non debeat: in angelis ergo est intellectus agens, cuius virtute obiectum improporcionatum proportionatur, adaptaturq; potentie intelligentis. Sed dicet aliquis, intellectus agens non est perfectio simpliciter, sed imperfecta nature locum supplens, quæ sanè in angelis esse non potest. Præterea, gignere sibi simile, natura perfectionem connotat, quæ tamen in angelis non inuenitur: non ergo quiddam perfectionis est in natura inferiori, superiori est attribuendum. Dico, intellectum agentem angelis competere omninò, siue sit perfectio simpliciter, siue supplens imperfectionem: nam si angelus non haberet huiusmodi intellectum, quo potest ab obiectis, species, notitiasq; recipere, atque obiectum materiale, quod est potentia intelligibile, sibi proportionare; nostro utiq; intellectu inferior reputaretur & vilior. Illud verò, quod de sibi simili gignendo adducitur, nullius est momenti, quippè, cum angeli sint incorruptibiles, & certo numero conditi: generatio verò, nature inferiori tributa est, tum propagande prolis gratia, cum corruptibilitatis supplendæ. Ad argumenta autem priora sic respondeo. Ad primum, quamuis quodlibet angeli intelligibile posituum in actu, immediatè, & intuitiue ab angelo intelligatur; intellectus tamen agens in angelo, non quidem de potentia intelligibile, actu intelligibile reddit; sed potiùs de actu intellecto, quemcunq; producit actum intelligendi, qui quidem est principalis actus intellectus agentis. Proinde, angeli indigent intellectu agente, non quidem ad abstrahendum, sed potiùs ad bene intelligendum. Præ-

Quòd in angelo sit intellectus agens atq; possibilis.

Agens intellectus est in angelo.

Intellectus agentis præcipuus.

Obiectio.

Solutio.

Soluuntur argumenta.

Angeli non producant sibi simile.

Intellectus agentis necessitas in angelis.

Intellectus
possibilis.

terea, angelus quoad notitiam abstractiuam, non habet obiectum primò sibi actū cognoscibile, nisi per speciem, quæ per virtutem habetur intellectus agentis: nam etsi habeat concreatas species, propter tamen multorum, vt dixi, intelligibilium multitudinē, species quoque acquisitas habere censetur, atque ita in angelo est intellectus agens: intellectus verò possibilis illi attribuitur, quia nimirum, licet semper aliquid intelligat; non tamen actū semper intelligit, quæcūq; intelligere potest; nam interdum intelligit aliquid, quod prius non intellexit, sicq; est intelligens in potentia, cuius respectu, non immerito illi intellectus possibilis tribuitur. Quomodo ergo in angelo sit intellectus agens, atq; possibilis, hæc dixisse sufficiat.

CAP. V.

Quomodo angeli Deum intelligant.

E angelorum cognitione multa quidem disputando dicta sunt; præstat modò inquirere modum, quo angeli deum intelligunt. Res planè obscura satis, & intellectu atq; affatu difficilima, tum quia secum affert obscuritatem non paruam, tum verò quia varia est & multiplex de hac materia sapientum sententia. Implorato ergo prius diui Pymandri auxilio, aliquid dicere tentabo.

Triples notitia.

Philosophorū opinio.

1.

2.

3.

4.

Catholicorū opinio.

1.

2.

Inprimis non ignorare oportet, triplicem notitiam esse: vnā quidem, quæ res intellecta est, vocaturq; vt dixi, intuitiua: aliam verò, quæ est rei similitudo, nempe abstractiua: postremam autem, quæ est rei causa siue effectus, quam specularem nō nulli appellant. Istarum autem qualibet, simplex nominatur, vt potè, quæ ad simplicem, non autem ad compositam rem spectet. Quoniam autem, authore philosopho 2. cœli, omne possibile, & melius in sempiternis, est necessarium. possibile autē est, & melius substantijs separatis est, deum intuitiue intelligere; intuitiua enim cognitio est melior abstractiua: sunt enim actus puri, specula munda: ideo intelligentias deum intuitiue ac naturaliter intelligere, asserit philosophus. Item, 9. met. cap: 17. Est autem nihil potentia sempiternum; possibile enim in rebus aternis est necessarium. Porro, si necessarium nō præsupponit alterius auxilium: angeli ergo sine alia specie deum intelligunt. Reuera, mediæ intelligentiæ, deum, atq; superiores, bifariam intelligunt: intuitiua siquidem cognitione, quæ est ipsamet res cognita: & cognitione speculari, hoc est, per superiorum effectus. inferiores verò vna tantū cognitione, nempe speculari, id est cognitione, quæ est illarum causa: hoc autem est illis melius atq; possibile. Amplius, substantiæ separate accidentibus non substant, quia sunt formæ simplices, quarū natura extraneis rebus atq; peregrinis non subiaceret. In intelligendo ergo deo, alijsq; superioribus substantijs, nulla opus habent aduentitia specie, concreata videlicet siue acquisita: qualibet enim sic accepta notitia, accidentalis est atq; mutabilis, quæ diuinis separatisq; intelligentijs minimè competit. Præterea, mediæ intelligentiæ à prima causa dependent, in triplici utiq; genere causæ, proinde perfectissimo modo in illis relucet producentis atq; primi agentis imago: absq; ergo exteriorum adminiculo, per seipsas, & ex seipsis, velut ex pulchris imaginibus, suum opificem atq; pictorem intelligunt. Hæc quidem philosophi dicunt, naturalia principia sequentes, quibus profectò obuiant Catholici, tum rationibus, cum etiam autoritatibus muniti: Nulla, inquiunt, creatura per præsentiam siue essentiæ ex puris naturalibus deum intelligit, aliter esset naturaliter beata. Tenet consequentia: deum enim intelligere, sicuti angeli intelligunt, est vera beatitudo talis. sed beatitudo non inest creaturæ, ex puris solisq; naturæ principijs, aliter ex se esset beata, quod est falsum: igitur deum ex suæ essentiæ præsentia intelligere nequit. Amplius, deus creat actum beatificum, non quidem ex puris intelligentiæ principijs naturalibus, cū

hu-

huiusmodi actus non sit illis essentialis, atq; oriens ex solis principiis naturæ angelicæ: igitur intelligentiæ naturaliter deum intelligere nequeunt, sine aliquo desuper infuso habitu, actu, siue specie. Præterea, mediæ intelligentiæ sunt superiorum effectus, cause verò inferiorum: igitur deum, ac superiores, cognitione speculari intelligunt: nam dū puris relinquuntur naturæ principiis; nullam naturalem habent intelligendi speciem impressam atq; congenitam: Intelligentiæ ergo per proprias essentias, Deum naturaliter non intelligunt, Deum verò non intelligere, omnino absurdissimum est, ne dicam impium & impossibile, alioqui infelicissimæ essent, quas sicut ratio docet, beatissimas esse dicimus. Quomodo autem deum intelligant, non parua est inter theologiæ cultores controuersia. Quidam enim aiunt, deum non intelligi ab intellectu angelico, per suæ similitudinis præsentiam, sicuti intellectus humanus res materiales, quippè, cum nulla similitudo in alicuius rei distinctam notitiam, nisi illi sit æqualis, adducere possit. sed nulla res creata deo æquatur; est enim finita, deus autem infinitus; finiti verò ad infinitū nulla est proportio: igitur deus, per præsentiam suæ similitudinis nequaquam intelligitur. Profectò, species illa siue similitudo, si alicui intellectui insit, cum sit creata; rei potius creatæ quàm increatæ, similitudinem præferre potest. Item, infiniti nulla est imago siue species. sed deus est infinitus: nulla ergo imagine aut specie, etiam immateriali & intellectiua potest intelligi, alioqui, si huiusmodi species mentibus angelicis impressa subsisteret; illorum quilibet, naturaliter, distinctèq; deum posset cognoscere, quod iā confutauimus. Dicunt ergo isti, deum intelligi ab angelis per ipsius similitudinem, in ipsorum mentibus resultantem atq; apparentem, sicuti quispiam videretur in speculo; est enim illarum essentia dei imago, in qua, veluti in speculo, diuina relucet essentia. Ex quo patet, nec intuitiue, nec abstractiue, omni desuper habitu, seu specie circumscripta, deum ab intelligentiis illis separatis, naturaliter intelligi posse: non quidem intuitiue, alioqui naturaliter essent beate: nec etiam abstractiue, cum nullū sit phantasma, quod dei similitudinem præferre queat: quilibet ergo ex intelligentiis deum intelligit per suam essentiam, tanquam per imaginem dei viuientis. Sed huic positioni nonnulli sic occurrere student. Si qualibet intelligentia, per suam essentiam deum intelligit; in intelligendo diceretur ab obiecto primò cognito, ad ipsum deum cognoscendum. at discursus ab uno ad aliud, præsupponit cognitionem vtriusq;. Præterea, tunc angeli essentia, diuinam essentiam eminenter contineret: nam obiectum, quod est ratio alterius obiecti cognoscendi, virtualiter atq; eminenter illud contineat, necesse est. sed essentia angeli est finita: non ergo eminenter infinitam dei essentiam continere potest. Cognitio insuper ignobilioris, non potest esse ratio rei nobilioris cognoscendæ. sed cognitio essentiæ angelicæ est talis: igitur per ipsius cognitionem, diuina nequit intelligi essentia. Porro, huiusmodi rationes, sic solui possunt, angelum non discurrere, quia videlicet eodem actu, vtrumq; apprehendit, licet vnum per aliud, vel mediante alio. discursus præterea est ab aliquo prius noto, vel apto prius nosci, quod non est in proposito. Ad probationem dico, veritatem habere, quando ratio alicuius cognoscibilis est æquè perfectæ, ac ipsum cognoscibile. sed essentia angeli non est huiusmodi, respectu dei cognoscendi: igitur nō est simile. Ad 2. dicunt, essentiam angeli tanquam obiectum, dei continere essentiam, virtute instrumentali, non autem principali, veluti potest effectus, suæ causæ essentiam entitatemq; instrumentaliter continere. Ad 3. cognitio creaturæ non est tota causa cognitionis diuinæ, neq; perfectæ & absoluta cognitio; idcirco ratio illius argumenti, non facit ad rem, nec alicuius esse potest momenti. Quidam aiunt, deum abstractiue ab angelo intelligi, naturaliter quidem atq; distinctè, per quandam speciem sibi inditam, dei naturaliter representatiuam, quæ quidem species naturalis dicitur, quia scilicet est naturalis angeli perfectio, non autem causata ab aliquo obiecto naturaliter agente: deus enim ad extra, nihil naturaliter agit. Per hanc igitur speciem, ita naturalem, quælibet

3.

1.

2.

3.

Deus videtur
in imagine.Deum intelli-
gi abstractiue

1.

2.

3.

Solutio.

1.

2.

3.

Quomodo co-
gnoscitur ab-
tractiue.

cognitio.

Naturaliter,
abstractiue, di-
stincte.

intelligentia, distincte ac naturaliter deum cognoscit, idē abstractiue. naturaliter quidem, utpote per aliquid, quod est intelligentiæ naturalis perfectio: abstractiue vero, quatenus illa species, quæ naturalis nominatur angeli perfectio, non solum deum præsentem, sed absentem quoq; representare potest. Distincte autem, quia sub propria & essentiali ratione. Perfecto, si naturalis angeli beatitudo maior est, atq; præstantior naturali hominis beatitudine; id certè non aliunde, quàm ex illa impressa specie ortum ha-

Raptus Pauli.

beret. Amplius, Paulus vidit essentiam diuinam transeunter, non autem permanentem, atq; post visionem eorum memor erat, quæ in raptu viderat, idē sub ratione distincta, quæ erat obiectum visionis; non tamen præsentis actualiter; siquidem huiusmodi præsentia non manet in ratione cognoscibili, actu visionis transeunte. Per aliam ergo rationem, huiusmodi intellectū perficientem, hoc modo obiectiue præsens esse dicitur: igitur, talis species, angelico concedenda est intellectui; nihil enim remouendum est ab intellectu angelico, quod intellectui creato in naturalibus, minimè repugnat. Quod autem species obiecti distincte maneat post raptum, rationi consonat; posse namq; speciem obiecti conseruare, post illius præsentia abscessum, ad intellectus utique perfectionem attinet. Angelus ergo per illam speciem abstractiue, ut dixi, deum intelligit. Verum, huiusmo-

Rationes con-
trariæ.

di positio, non omnibus modis tuta atq; sicura esse potest, nec defunt rationes, quæ eam oppugnent. Reuera, si talis species angelicæ menti esset impressa, unde deum naturaliter, abstractiue, atq; distincte intelligeret; absq; dubio, secundum aliquam ideam determinatè condita fuisset, atq; ita ad illius primò, non autem ad essentia cognitionem adduceret diuinæ. Adde, quod authore philosopho; de anima, species ponitur, quando non habetur obiecti præsentia. sed diuina essentia, semper adest angelicæ menti, siue intellectui: igitur nulla nos vrget necessitas, ut speciem huiusmodi angelis tribuamus. Species quoq; illa naturaliter haberi non potest, utpote à principijs naturalibus; sed à solo deo produci potest: cum autem producta sit, utiq; finita est atq; terminata: proinde par non est, quia infinita sit essentia representatiua. Amplius, si talis species naturalis vocatur, quia nimirum est angeli naturalis perfectio: omnis ergo species siue notitia, quæ de deo haberi potest, naturalis vocaretur; ad illam enim habendam naturali adducimur desiderio. Huic accedit, quod illa species, deo abstractior esse non potest, quippè, cum deo sit abstractius nihil: si verò aequè abstracta, frustratoria utiq; esset & inanis. Sanè, absq; huiusmodi specie, videndum atq; cognoscendum, deus sese offert angelo intelligenti. At, si minùs abstracta; quomodo diuinæ esset essentia, distincte, naturaliterq; representatiua? huiusmodi ergo speciei statuendæ nulla ratio esse videtur. Ad

Solutio ratio-
num.

1.

2.

primam autem illius rationem dico, angeli naturalem beatitudinem, hac ratione hominis naturali beatitudine esse præstantiorem, quia videlicet essentia angeli, per quam deum intelligit, præstat effectibus naturalibus, ex quibus deus ab humano cognoscitur intellectu. Ad 2. de raptu Pauli, illa nature non sunt accommodanda principijs, sed supernaturali lumini, proinde species illa, quæ Paulo visis iam transactis, quasi præsentia ingerebat, desuper infusa fuit atq; dilapsa, non ex principijs naturalibus exorta. Sol-

Solutiones se-
cundæ opini-
onis.

uuntur quoq; rationes secundæ opinionis, quæ ait, angelum per suamet essentiam deum intelligere. Etenim, deus non aliter est sibi, quàm alijs, beatitudo, siue beatitudinis causa, ut dicunt Peripathetici. sed sibi est beatitudo, quia scilicet est sua intellectio: intelligentijs ergo est beatitudo, quia ipsam diuinam essentiam intelligunt: non quidem per proprias essentias, neq; per aliquam desuper impressam similitudinem; sed per nudam diuinæ essentia notitiam. Quando ergo dicitur, finitum non posse infinitum comprehendere, verum quidem est; intelligere tamen potest; alioqui inanis esset illa aptitudo intelligendi, quam ad diuinam essentiam habet intellectus angelicus atq; humanus. Dicis: igitur naturaliter esset beatus: perfectò angelus naturalia habet principia, intellectū scilicet & voluntatem, quæ eò dicuntur beatitudinis participia, quò sunt ad Dei imagi-

nem condita

nem condita. verum tamen est secundum theologos, beatitudinis actum completum, supernaturaliter infundi: quomodo nihilominus id fieri possit, ut deum naturaliter videant, & supernaturaliter sint beati, philosophi capere nequeunt, neque nobis constat nisi fidei rationibus. Porro, Auerroes 12. met. com: 17. in adeptione siue acquisitione intellectus adepti, in visioneque intuitiua, nostram beatitudinem collocauit: quanto ergo magis diuinis illis intelligentijs hoc competere, necesse est? Itaque intelligentia deum per essentiam vident. Ceterum, intelligentias naturaliter deum intelligere, constat satis, si philosophorum principia admittantur. Sanè, naturalis felicitas, angelo non est impossibilis; sed illa in dei cognitione consistit: igitur naturaliter deum intelligit. Amplius, in ultimam finem potest sese angelus naturaliter dirigere. sed id fieri non potest, sine distincta finis cognitione: deus ergo naturaliter ab ipso cognoscitur. Prima præterea intelligentia, auctore philosopho 12. met. com: 36. mouet alias, ut desideratum & amatum. sed nihil incognitum amatur, aut desideratur: ergo quod prius. His autem obstat rationibus diuinæ scripturæ autoritas, principium meriti, gratiam esse protestantis: Gratia Dei, inquit, vita æterna. Cùm autem fides doceat, angelos meruisse vitam æternam; profecto nullo pacto fieri potest, ut naturaliter sint beati. Hæc de obscurissima hac materia dixerim, quam sine caligine intelligere nequeo: angelos autem Deum intelligere, constantissime approbo: quomodo autem id fiat, intuitiue, abstractiue, vel exemplariter, ipsi dicant, qui perpetuò deum intuentur, ipsi nouerunt, qui vident eum, in quo sunt omnia. Sed nunquid vident omnia, quia vident eum, in quo sunt omnia? Sed alterius est speculationis, nempe illius, quæ de beatitudine disputabit.

cognitio.
Deus etsi non
comprehendi
tur, intelligi-
tur tamen.

Quomodo an-
geli naturali-
ter deū cogno-
scant.

1.
2.
3.

Scripturæ au-
thoritas.

CAP. VI.

*Si vnus angelus cognoscit cogitationes alterius,
& cordis etiam humani.*

D angelicam cognitionem spectare arbitratus sum id, quod apud nonnullos in dubium vertitur: vtrum scilicet vnus angeli cogitationes alteri pateant; an etiam secretas cogitationes intentionesque cordis humani intelligant beatæ illæ mentes, quæ in lumine perpetuò versantur. Profecto, diuini est muneris, manifestare cordium secreta, auctore Apostolo 1. Cor. 4. Qui manifestabit consilia cordiū, &c. Et ad Hebr. 4. affirmat deū esse discretorem medullarū, cogitationum, & intentionum cordis. Reuera, prauum, & inscrutabile cor hominis; sed Ego deus, inquit Propheta, scrutans corda & probans renes. Sanè, voluntas creaturæ, soli deo subiacet, qui solus in ea, ut primum obiectum, & vltimus finis operatur. Quamobrem, angelorum hominumque cogitationes intimæ, quatenus in intellectu, volitiones, affectionesque in voluntate consistunt, deo soli patent, cui illorum voluntas & intellectus subdita sunt, & ex cuius virtute agunt & operantur: Quæ sunt hominis, ait Apostolus 1. Cor. 2. nemo nouit, nisi spiritus hominis: ex solo namque pendet voluntatis imperio, quod aliquis habens species intelligibiles, actu exerceat atque utatur, cùm voluerit. Ceterum, si cogitationes affectionesque huiusmodi in effectu aliquo sese prodeant, facile patebunt intellectui, acutè, subtiliterque speculati, cuiusmodi est angelicus intellectus, perspicax, subtilis. Porro, cordis cogitationes, altioris sunt ordinis atque dignitatis, quàm sint omnia naturalia; ideoque nullis subiacent naturalibus effectibus, nullisque speciebus innatis, vel acquisitis representari queunt: voluntas namque volens, est supra totum ordinem causarum effectuumque naturalium; hac de causa, cuiusque intellectui, diuino tantum excepto, ignota est atque incognita: species namque naturales, non nisi naturalia representant. at creaturæ volun-

Paulus.

Cogitationes
cordis soli deo
notæ sunt.

Quod vnus
non intelligat
cogitationes
alterius angeli

1.

cognitio.

2.

3.

4.

Quòd vnus
intelligat co-
gitationes al-
terius,

1.

2.

5.

4.

5.

6.

Soluuntur ar-
gumenta.

1.

tas, tūm quòad actus executionem, tūm etiam, quòad illius distinctionem soli deo sub-
iacet, à quo effectiue atq; obiectiue, efficaciter mouetur, cū sit illius summum bonum
& vltimus finis. Si voluntas creata hoc modo consideretur; non video, quomodo necesse
sit, vt alteri pateat, nisi ei, à quo, vt dixi, effectiue atq; obiectiue mouetur. Sanè, sicut
se habet visio ad visionem; ita intellectio ad intellectionem. sed per se, atq; directè vi-
sio videri non potest: nec ergo intellectio aut cogitatio intelligi. Amplius, si vnus co-
gnosceret cogitationes alterius; tunc certè illa cogitatio speciem sui in alterius intellectu
siue memoria produceret, quod est falsum: nam intellectio aliquam speciem habere non
potest, nec in alterius memoriam transmittere atq; causare; sibi enim coniuncta, hoc mi-
nimè præstat: deniq; esset species speciei, & ita processus infinitus. Item, solus deus,
intellectui illabatur creato: ipse ergo solus intelligit consilia cordium. Reuera, sicut se ha-
bet res ad esse; ita ad intelligi. sed intellectiones, seu cogitationes, entia sunt intentiona-
lia tantum: non sunt ergo à quoquam, nisi à deo intelligibilia; ipse enim vocat tam ea,
quæ sunt, quàm ea quæ non sunt: Deus solus ergo nouit abscondita cordis, non angelus
quispiam, vel aliquis alius. Hæc quidem opinio, & diuinis consonat scripturis, & rationi,
quæ mihi summopere placet. Verum, quia non desunt, qui diuersæ extiterint sententiæ,
non pigebit illorum rationes contexere, vt quisq; pro suo libitu accipiat: Voluntas, inqui-
unt, creata, non ideo soli deo patet, quia scilicet ab ipso solo mouetur & causatur, alio-
qui primum mobile, quod à deo mouetur, ipsi soli pateret: materia quoq; prima, ac a-
nimæ essentia similiter, quia à solo deo producuntur. nec quia libera est formaliter; nā
à coactione quidē, non autem à cognitione est libera. neq; id continget ob indetermina-
tionem sui, quam ad vtrumq; oppositorum habet; indeterminatio enim tollitur cogitati-
one posita in actu. nec quia à voluntate fit, alioqui omnis actus à voluntate imperatus,
soli deo innotesceret, quod est falsum. Non ergo video, quomodo vnus angelus alterius
cogitationes ignorare possit. Amplius, si voluntas angeli potest sese tegere, ne alteri
pateat: alia ergo volitione se teget atq; occultabit; & iterum alia facit, atq; ita in infi-
nitum, quod est falsum. Patet ergo alterius, alteri angeli cogitatio. Item, cogitatio ma-
ximè angelica in actu posita, est obiectum actu intelligibile cuiusq; angelico intelle-
ctui: igitur ab illo intelligitur; nam actiuo & passiuo naturaliter proportionatis & ap-
proximatis, non aliquo modo impeditis, sine dubio sequitur actio. Antecedens autem
satis notum est, quippè, cū distantia localis, actioni omnino immateriali, impedimen-
to esse non possit. Præterea, quicquid potest inferior, potest etiam & superior virtus.
Quare, si Michael propriam cogitationem intuitiue cognoscit; eandem etiam Seraphi-
mus aliquis eminentius atq; intuitiue intelligit. Iterum, sicut se habent figura ad corpo-
ra; ita se habent species intelligibiles ad intellectum. sed viso corpore, eius quoq; figu-
ra videtur: igitur visa substantia, videtur quoque species intelligibilis, quæ est in ipsa.
Quoniam ergo angelus quisq; & alium angelum, & animam videt, vtriusq; cogitatio-
nes intelligere potest. Præterea, quæ in intellectu sunt, similia vtiq; angelo esse vidē-
tur, quàm ea, quæ in phantasia habentur; hæc enim sunt in actu, illa verò in potentia
intellecta. sed quæ in phantasia consistunt, instar corporalium consistunt, cum phanta-
sia sit virtus corporis; corporalia verò ab angelo cognoscuntur: igitur multò melius, in-
tellectus, cogitationes, sibi similiores intelligere valet. Adbuc, quodlibet posituum in
actu, noster intellectus naturaliter cognoscere potest: multò ergo eminentius atq; ef-
ficacius id efficere potest intellectus angelicus. sed intellectus noster suas potest cogi-
tationes cognoscere, licet non intuitiue modò ob coniunctionem corporis; separatus ve-
rò, intuitiue: igitur intellectus separatus, cuiusmodi est angeli, nostras cogitationes in-
telligere potest. Verum ad hæc sic respondere valemus. Ad primum dicimus, altiori
modo voluntatem moueri atq; causari, quàm cælum, & huiusmodi corporalia; ideo non
esse simile, quod adducitur: nam voluntas est supra ordinem rerum corporalium, liber-
tatis in-

tatis imperio donata, quo sese & abscondere, & patefacere valet, quod profectò cœlo, alijsq; rebus corporeis competere nequit. Ad 2. voluntatis cogitatio, alia volitione, velut quodam velamine, nequaquam tegitur aut occultatur; sed propria ipsius libertate, quæ, quando vult, & quomodo vult, se aperit, & claudit. Ad 3. eadem facilitate respondere valemus, id scilicet ex dignitate atq; excellentia voluntatis dependere, quæ sic condita est, vt soli creatori pateat; alijs verò libertatē habeat sese occultandi aperiendiq;ue. Ad 4. Quamvis vnus angelus, species alterius intelligibiles videat, quia nimirū intelligibilium specierū modus, secundum maiorem minoremq; vniuersalitatem, nobilissimæ proportionatur substantiæ; non tamen intelligit modū vtendi ac actuari: in potestate enim angeli situm est, atq; voluntatis humanæ, illis posse vtī speciebus, quomodo & quādo libuerit, quod profectò omnem latet intellectum creatum. Ad 5. licet angelus cognoscat ea, quæ sunt in appetitu sensitui & phantasia hominis; non tamen, quæ in illius voluntate & intellectu habentur: voluntas enim & intellectus, phantasia atq; appetitui sensitui minimè subiacent, sed possunt illis diuersimode vtī. Ad 6. non est simile: intellectus enim potest seipsum intelligere, quia suæ est libertatis, vt dixi: angelus autem nō potest intima videre, nisi ipso annuente: soli ergo deo patent intima cordis.

2.

3.

4.

5.

6.

CAP. VII.

Angelum illuminare posse mentes hominum.

Cognitionis angelica negotio proximè accedit, quod iam disputandum proposui, angelum scilicet mentem hominis illuminare posse. Cū enim reuelationes diuinorum, authore Dionysio 4. cap. cœlest. hierarch. ad homines mediantibus angelis perueniant, huiusmodi autem reuelationes illuminationes sint: homines ergo ab angelis illuminari constat satis. Sanè, diuinæ cōuenit providentiæ ordini, vt actionibus superiorum inferiora subdantur. sed angeli inferiores, sicut postea dicemus, à superioribus illuminantur: igitur & homines ab ipsis angelis illuminationes recipiunt; illuminatio enim est manifestatio diuinæ veritatis, quæ per angelos, veritatis diuinæ maximè conscios, in homines transmittitur atq; transfunditur: quomodo autem id fiat, non idem est apud omnes modus dicendi. Auicenna 6. naturalium, par: 6. cap: 6. arbitratus est, quòd intelligentia creata atq; separata, velut totalis causa, in nostrum influat atq; immitat intellectum intelligibiles species, quæ quidem non manent post actum intelligendi, vt conuersus intellectus ad illas, intelligere queat. Verū, quamvis huiusmodi species minimè remaneant; ob frequentationem tamē actuum circa idem obiectum, habitus generatur scientialis, inclinatiuus ad actum, circa huiusmodi obiectum, ad ipsam intelligentiam agentem. Porro, hæc Auicennæ sententia, veritati minimè consonat, patetq; difficultatibus plurimis: omnis siquidem nostra intellectiua cognitio, quam hic habemus, ex præexistenti fit cognitione phantastica, vel sensitua. Qui ergo caret aliquo sensu, illius vtique scientiam habere non potest; nam cæcus de coloribus, naturalem scientiam habere nequit. Quòd si Auicennæ positio vera esset; tunc notitia ab intelligentia, sine sensu mediante, haberi posset. Aliud etiam sequeretur absurdum, nempe cessante actu intelligendi, intellectum semper esse in potentia essentiali, & remota ad actum intelligendi; careret enim specie, & representatiuo obiecti, sicuti ante actum, quod planè philosopho aduersatur 3. de anima: Specie, inquit, recepta in anima, cū lubet, intelligere valemus. Cū ergo intellectus noster in hac vita constitutus, sine phantasmate intelligere nequeat; fieri non potest, vt angelus, aut ipsemet intellectus agens, aliquam speciem imprimat, quæ ipsum rapiat ad sui, vel rei merè spiritualis visionem: nam si ab angelo talis imprimeretur, sicuti à causa totali; illa v-

Homines illuminari ab angelis.

Illuminatio quid sit.

Auicennæ opinio.

Confutatur Auicenna.

1.

2.

cognitio.

Quomodo angelus illuminat homines.

Prima opinio

2.

3.

4.

5.

Opinio probabilior.

Angelus an possit mutare voluntatem hominis.

Si mouet imaginationem.

Apparitiones somniorum.

tique non esset nostro intellectui causa, seu ratio intelligendi. Caterum, quomodo angelus in intellectu humano, huiusmodi illuminationem operetur, multiplex est scientia. Sane, quoniam intellectus humanus ipsam intelligibilem veritatem nudè capere nequit, utpote phantasmatibus assuetus; sub similitudinibus videnda cognoscendaq; ab angelis illi præponitur. Vnde Dionysius primo cap: cœlest: hierarch. Impossibile est, inquit, aliter nobis lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circumuolutum. Intellectus præterea humanus, angeli præsentia atq; actione, fortior redditur ad intelligendum. Alij aiunt, angelum instar speculi ad speculum, sic sese nostræ phantasie organo offerre. Sed falluntur, & in eundem incidunt Auicennæ errorem; intellectus enim noster, pro statu istius vitæ, non fertur in obiectum, quod phantasmate prius non percepit. Quidam dixerunt, angelum transferre posse vnius humorem, aliqua informatiū phantastica speciei, ad organum alterius, atq; ita mediante illo phantasmate translato, intellectionem in ipso indirectè causare atq; producere. verum, quia phantasia causa est phantasmatis: illa ergo absente, non remaneret, sicuti nec lumen remanet naturaliter, sole recedente. Nonnulli volunt, angelos impedimenta amouere, humores segregando, ac phantasmata coextensa aliter disponendo, quo intellectus ordinatè intelligere posset. sed huiusmodi diuisio seu transmutatio, circa phantasmata, ordinem tantum, vel multitudinem immutare potest: ordo autem per comparisonem ad intellectum mutatur; quomodocunq; enim trāspanantur, eundem semper ad intellectum ordinē habent. Multitudo præterea frustra poneretur; plura namq; eiusdem rationis phantasmata absq; necessitate, in eodem organo ponerentur. Postremò aiunt quidam, angelum virtute su intellectus agentis, cum nostro intellectu agente concurrentis atq; cooperantis, per modum causæ partialis, intellectionem, siue speciem in nobis producere, phantasmate etiā concurrente. Itaq; his duobus intellectibus ita concurrentibus, fit intellectio fortior atque efficacior. Iste modus multum videtur esse probabilis: quilibet tamen abundet in sensu suo: res enim obscura est, atq; mortalibus, non nisi reuelatione cognita. Querunt autem nonnulli, si angelus hominis voluntatem mutare valeat, aut aliquo modo inflectere. Reuera, cum motus voluntatis intrinsecus soli deo subiaceat, ab ipso tantum mutari potest, quia cor Regis in manu Dei. Et sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, dicit dominus, Ierem: 18. Sanè, quemadmodum inclinatio naturalis est à solo deo; ita etiam inclinatio voluntatis; ipse enim est & voluntatis author & natura. Porro, voluntas ab aliquo interdum mouetur exteriori, quod quidem esse potest bonum appetendum, sicq; solus deus efficaciter mouet; angelus verò vel homo, persuadendo, atq; exhortando. Mouetur etiam voluntas ex aliqua extrinseca passione, ira, odio, & huiusmodi: in hunc autem modum, motus voluntatis angelis subditur, non quidem coactè, aut omnino necessario; sed modo persuasorio, & incitatorio, ut ita dixerim: hoc autem modo, animam, seu animæ voluntatem, moueri à spiritibus angelicis, nullum est inconueniens. Nō inueniunt etiam queritur, si hominis imaginationem angelus immutare valeat. Reuera, si talis est rebus à diuina prouidentia ordo distributus, ut corporalia, quoad motum localem, angelis obediant: igitur, quæ ex aliquorum corporum motu locali dependent, virtuti angelorum naturali utiq; subduntur. Apparitiones autem imaginarias, ex locali corporalium spirituum, humorumq; mutatione, in nobis fieri, ex philosopho accepimus, qui in libr: de Som. & Vig. ita loquitur: Cum animal dormit, inquit, descendente plurimo sanguine ad principium sensitium, simul descendunt motus, id est, impressiones relictæ, ex sensibilibus motionibus, quæ in spiritibus sensualibus conseruantur, & mouent principium sensitium; ita, quod sit quædam apparitio, ac si tunc principium sensitium à rebus ipsis exterioribus mutaretur. Tanta quoq; spirituum atq; humorum potest esse commotio, ut etiam ipsis vigilantibus, utpote freneticis, & alijs, huiusmodi apparitiones fiant. Sicut igitur aliquando, naturali humorum commotione, aliquando re-

rò, ho-

rō hominis voluntate, sic imaginantis, talia fiunt; ita etiam angeli virtute fieri possunt. Sensus etiam immutantur ab angelis; potest enim angelus, sensibus nostris aliquod sensibile offerre, interius etiam spiritus, humoresq; commouere, sicq; mutare. Hæc igitur, atque similia, de angelica actione, intellectioneq; dixisse sufficiat. vnum tamen mihi adhuc dicendum puto, quomodo scilicet angeli cognoscant diuinā incarnationis mysteria. Sanè, si duplex est in angelo cognitio, vna quidem naturalis, secundum quam res, tum per essentiam suam, sicut dictum est, tum etiam per species innatas intelligit. hæc autem cognitione, mysteria gratiæ minimè comprehendere valet, quippe, cum illa ex solius Dei voluntate dependeat. alia verò est cognitio beatifica, qua angeli vident verbum, & res in verbo; atque tali cognitione, mysteria gratiæ intelligunt, non quidem omnia, nec equaliter omnes, sed secundum voluntatem Dei reuelantis: Nobis, inquit Paulus, reuelauit Deus per spiritum suum, 1. Cor. 2. Porro, angeli superiores, diuinam sapientiam perspicacius contemplantes, in ipsa Dei visione, cæteris plura, atque altiora intelligunt, eaq; illuminando, aliis communicant. horum quoque mysteriorum, quædam à principio sue creationis cognouerunt, quædam verò, temporum numero decurrente, quatenus scilicet, eorum officiis congruum erat, atque opportunum, & de his satis. Sed dicet aliquis, sicut phantasia, quæ inseruit intellectui, ab angelo mutari potest; ita & appetitus sensituius, qui inseruit voluntati, quia ipse est vis, vtens corporali organo. quare si angelus illuminat intellectum per phantasmata, quæ offert phantasiæ, potest etiam mutare voluntatem, per appetitum sensituum. Item, phantasia est motus factus à sensu, secundum actum, authore philosopho in lib: de anima: igitur angelus nequit hominis imaginationem immutare. Tenet consequentia: non enim fieret à sensu secundum actum. Sanè, formæ quæ imaginationi insunt, spirituales sunt formis in materia sensibili existentibus. sed angelus non potest formas imprimere in materia sensibili: nec ergo formas in imaginatione, atque ita, illam mutare non potest. Respondeo ad primum, non est simile: intellectus enim humanus in hac vita, non potest intelligere sine phantasmate; ideo opus habet conuersione ad phantasmata. At, voluntas sine appetitu sensitui, aliquid velle potest ex iudicio rationis. Ad 2. quauis principium phantasiæ, sit à sensu secundum actum, quia nimirum non possumus imaginari, quæ nullo modo sentimus; imaginatio tamen aliquando informatur; vt actus phantastici motus, ab impressionibus exterioribus conseruatis consurgat. Ad 3. angelus imaginationem transmutat, non quidem formam aliquam imaginariam, nullo modo per sensum prius acceptam, imprimendo; sed spiritus & humores mouendo. Quomodo ergo angelus intelligat, atque moueat voluntatem, illiusq; imaginationem, dixi.

cognitio.
Sensus mutantur ab angelo
Angeli quomodo mysterium Christi cognoscunt.

Obiectiones.

1.

2.

3.

Solutiones.

1.

2.

3.

Laus tibi sancte Pymander, qui omnia bene facis, & suauiter disponis.
Tuderti 1573. 22. Ianuarij.

DE ORDINIBVS ANGELORVM.

MERCVRIVS.

Septem deinceps fabricauit gubernatores.

Commentum VIII.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

ordines.

Quot sint an-
gelorum ordi-
nes.Phil. de ordi-
ne vniuersi.Vnus guber-
nator.Mundus nō à
casu regitur.Damascenus.
Cicero.Plotinus.
De ordine v-
niuersi.Plato.
de ordine vni-
uersi.

Ordinis virtus

Iob.

E angelorum creatione, & motu, quonam modo moueantur, de ipsorum quoque cognitione, & huiusmodi, nonnulla antehac dixi: consentaneum huic negotio esse duxi, nec à sapientissimi Mercurij proposito extraneum, de eorundem ordinibus disputando, atque inquirendo, quamuis multa dicta sint, loqui. Etenim, Deus benedictus in ordine, pondere, & mensura condidit omnia, ac ordine constant vniuersa. Quamobrem philosophus 12. comm: 51. ait, perscrutandum sibi esse putauit, qualiter se habeat totius naturæ bonum, & optimum: omnia sanè coordinata sunt, sed non similiter, & natatilia, & volatilia, & plantæ: & non sic se habent, vt non sit alteri, ad alterum nihil, sed est aliquid; ad vnum quidem enim omnia coordinata sunt. sed quemadmodum in domo liberis non licet, quod contingit, facere, sed omnia, vel plura, ordinata sunt: seruis verò, & bestiis parum, quod ad commune.

Multum verò, quod contingit. omnia siquidem bono ordinis, optimo autem pauci, vt potè beatæ illæ intelligentiæ, quæ veluti liberi patris faciem semper intuentes, optimo illo perseveranter participant: vnde fit, vt beatissimam vitam agant, omniaq; ordinatè gubernent. plures siquidem sunt in mundo gubernatores, atque ordinatores, qui sub primo illo, summoq; governatore, gubernata dispensant, cuius, tanquam potentissimi, virtus, & actio, per omnes sub ipso gubernatores, vltra eorum propria munera, se prorsus amplificat. proinde in rerum ordine, nihil contingere potest, quod primi summiq; gubernatoris potentiam effugiat, atque scientiam. Perperam ergo sensit Empedocles, qui vniuersi regimen, casui siue fortunæ concessit. nam, quo pacto, quod inordinatum, indeterminatumq; est, vt casus, stabilem, & certis constantè legibus ordinationem potest efficere? deniq; à quo erit perfectæ mundi gubernatio, & sapientissima, & continua conservatio, si à re incerta, variaq; proficiatur? Reuera, ipsa mundi creatura, & eius co-

aptatio, pariter & gubernatio, authore Damasceno libro 1. cap. 1. magnitudinem diuinæ insinuat naturæ. Cicero de natura deorum, librum naturæ, id est, ipsam mundi dispositionem, singulas creaturarum species, pulcherrimo ordine complectentem, nobis persuadere asserit; fato, aut casu, mundum gubernari esse impossibile. Totus ergo mundus prouidentia quadam imperatoria est institutus, authore Plotino: eni: 3. libr: 3. cap: 2. cernente actiones & passionis, & quæ adesse oporteat alimenta, arma, machinas, & profectò quodcunque ex his inter se connexis conspirantibusue consequuntur, sunt præuisa; vt quodcunque ex his euenit, locum, vbi bene situm sit, nanciscatur. procedunt quidem omnia ab exercitus duce sagaci, quadam solertiq; ratione, quamuis etiam extrema sint, ab eoq; aliena, quæ hostes sunt illaturi. Quòd si tam illi, quam huic exercitui similiter imperare valeret, imò verò si maximus Imperator esset, cui subiecta sint omnia; quid nam vltèius ordine carere posset? quidue connexione vacaret? Plato dialogo de legibus decimo, eandem omnino profert sententiam: Quoniam rex ille noster, ait, actiones hominum omnes animatas esse perspexit; ideo excogitauit, vbi pars quæque locata maximè, optimèq; virtuti victoriam, vitio verò ne vincat, impedimentum in vniuerso præbere possit. Nemo ergo iudicium deorum effugere, aut exuperare potest: nec vllus negligitur, etiam si tam parvus fuerit, vt in terræ profundum ingrediatur, nec si adeò sublimis, vt pennis elatus in cælum volet. Redolet sapitq; hæc Platonis sententia illud Dauidicum: Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero ad infernum, ades. Et illud, Ordinatione tua perseverat dies, quoni-

am omnia seruiunt tibi. Itaq; rerum ordo, diuinæ est potentia, atque sapientia inditum, prouidentia nuntius, vniuersi pulchritudo, totius orbis ornatus. Si ordinè rebus ademeris; vniuersa confusionis plena erunt, cuncta nutabunt, deniq; horrore concussa omnia, facile dissoluentur: Vbi, inquit propheta, nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. ordine constant musica, leges firmanur, ciuitates subsistunt, regna perseverant, familia gubernantur,

bernantur, diuitiæ augentur, effrenes homines domantur, vita hominum conseruatur: denique bonum vniuersi, est ordinis pulchritudo. Quoniam autem omnia ordine constant; non est fas dicere in sanctis illis intelligentis, ordinem huiusmodi non inueniri. Est ergo in angelis, qui à Mercurio dij appellantur, ordinum distributio, si- Mercurius. de ordine angelorum.
cut ipsemet plurimis in locis, sparsim profiteri videtur: nam in Dialogo 3. Pymandri. Dij, inquit, in astrorum ideis, cum signis eorum conspiciebantur. vnde quisque deorum, siue angelorum, ex interna virtute, ascriptum sibi opus impleuit. Si igitur quilibet angelorum, proprium opus ascriptum habet, & implet; absque dubio ordine certo distinguuntur. Et Dialogo 5. Deum, ex rerum ordine, facile intelligi posse, protestatur. Deum, inquit, si videre volueris, suspice Solem, ac Lunæ cursum, suspice syderum ordinem reliquorum; quis agere perpetuum horum seruat ordinem? ordo quippe omnis numeri, lociq; limitibus terminatur. Sol Deus deorum cœlestium præstantissimus; soli cœlites reliqui, veluti principi, regi; parent. Astrorum ergo ordo, ex solis lumine, atq; motu dependet. Ex quorum profecto ordine, angelorum ordines perpendimus, ex visibilibus gradatim, ad inuisibilia ascendentes. In decimo autem dialogo, apertissime distinguit angelorum choros: Chori deorum, inquit, gemini, vagantium v- Duo chori angelorum.
nus, non vagantium alter. quasi diceret, quidam angelorum diuino vultui semper astant, nec vnquam foras egrediuntur, quidam verò ad officia externa mittuntur. Et in eodem: Mundi totius administratio, ex vnius natura dependet, ait, perq. vnâ materiam rectè discurret, qua nihil validius, nihil diuinus, nihil denique magis vnitum. hominum ad deos, ad homines deorum communio. Et II. Neque enim ociosus est Deus, alioqui omnia ociosa forent, cuncta siquidem plena sunt Deo, ocium verò in nullis mundi partibus inuenitur: inspice quæso, quomodo omnia lumine illustrantur ab actu Dei, bonorum omnium genitoris, totius ordinis principis, septemque mundorum ducis æterni. vnus planè Deus singula facit in multis: neque possibile est illa, sine Dei numine fieri: nam si ab illorum constructione cessaret; minimè Deus esset. id autè suspicari nefarium. Facit igitur omnia Deus, Deus omnium rerum gubernator.
ab vno fiunt omnia conditore. Reuera, totus hic mundus, vt 12. Dialogo loquitur, imago Dei est, patris ordinem, voluntatemq; seruans, vitæ totius integra plenitudo. Et ad Asclepium: Cœlum autè sensibilis Deus administrator est omnium corporum: & omnium quæ in mundo sunt, ipse gubernator est, qui est omnium effector Deus: Genus ergo deorum, dæmonumque, æquè & hominum, similiter volucrum, & omnium quæ in se mundus habet, sui similes mundi species generat. Mundus omnium est receptaculum, omniumque agitatio, atque frequentatio, quorum Deus gubernator, dispensans omnibus rebus, quantum vnicuique necessarium. Clarissima est ergo Mercurij doctrina, quæ omnia à Deo condita fuisse, atque ab eodem gubernari, asserit. Addit etiam in Asclepio, angelorum ordines, ita describens: Sunt, inquit, omnium specierum principes dij, hos sequuntur dij, quorum est princeps Vfia: vnusquisque opus suum illuminans. Cœli, vel quidquid est, quod eo nomine comprehenditur, Vfiarches, est Iupiter. Triginta verò sex syderū, Vfiarchis est, quem Panthomorphon, vel Omniformem vocant, qui diuersis speciebus, diuersas formas facit. His ita se habentibus, ab imo ad summū sibi connexa sunt omnia. summa verò gubernationis summo illi Dño paret, vt non multa, sed potius vnū: ex vno etenim cuncta pendētia: ex eoq. potius defluentia, cū distantia videntur, creduntur esse plurima diuisim; adunata verò, vnum, vel potius duo, vnde fiunt omnia, & a quo fiunt o-

ordines.

fiunt omnia, id est, de materia, de qua fiunt, & ex eius voluntate, cuius nutu efficiuntur alia. Diis verò, siue angelis, quamvis mundissima natura effectis, quamvis immortalitas, & vnus semper ætatis vigor ipse sit eis prudentia, & disciplina; tamen propter rationis vnitatem, pro disciplina, & intellectu, ne ab his essent alieni, ordinem, necessitatis lege conscriptum, æterna lege constituit. *Cuncta ergo pulcherrimo ordine, à Deo condita sunt: omnia enim Deus, & à Deo omnia, & eius voluntatis omnia, & sine ipso nec fuit aliquid, nec est, nec erit: omnia enim ab eo, & in ipso, & per ipsum. Redit iterum ad angelorum ordinem enucleandū. Diī cœlestes, inquit, inhabitant summa cœlestia: vnus quisq; ordinem, quem accepit complens, atque custodiens. hī verò nostri figillatim quædam curantes, quædam prouidentes, quædam sortibus, & diuinatione prædicentes, hisque pro modo subuenientes, humanis, quasi amica cognatione, auxiliantur. Hæc à sapientissimo Mercurio dicta sunt, quæ simul texere curauī, vt sit perspicuum nobis, quàm disertè, dilucidèq; de angelorum ordinibus, deque omnium rerum pulcherrimo ordine, magnus ille Trismegistus disputa-uerit. Plato, Mercurij æmulus, in Phædro, eandem viam prorsus sequitur: Magnus, inquit, dux in cœlo Iupiter citans alatum currum incedit, exornans cuncta, prouidēque disponens: hunc sequitur deorum, demonumq; exercitus per vndecim partes ordinatus, atque suæ quisque functioni præest, vt quisque est ordinatus: permulta igitur beatæq; spectacula, discursusq; intra cœlum existunt, quibus deorum genus beatorum intendit, suum quisque officium peragens. Si itaq; quilibet angelorum certo ordine, suo munere fungitur; constat satis, angelos inter se ordinibus esse distinctos. Plotinus, præclarus Platonis interpres, & scētor, enneadis 4. lib: 3. cap: 16. Existimandum certè est, inquit, communem hunc ordinem vniuersi, non esse diuinitatis, iustitiæq; expertem; sed exactissima quadam ratione, quod conuenit vnicuique reddere; causas tamen in se latentes habere; ideoq; ignorantibus occasionem criminandi præbere. Et enne: 5. lib: 8. cap: 4. Permanet quilibet angelorum, inquit, non quasi in alieno pauimento, sed in suo ordine distributo. Et cap: 3. Diī namque omnes pulchri, venusti, venerandi, inestimabili decore pollentes, omnem regionem discurrunt, & quæ sunt eiusmodi multa, ab eodem scribuntur inibi. Augustinus quoque, Platonice philosophiæ non ignarus, pacem omnium in ordinis tranquillitate constituit. lib: 19. de ciuit: Dei cap: 13. pax omnium rerum est tranquillitas ordinis. ordo autem est parium dispariumq; rerum, sua cuique loca tribuens, dispositio. Reuera, si res ita se habet; quomodo in angelis ordo non erit, in quibus est summa pax, ac iustissima rerum omnium distributio? Sanè, si omnium ibidem existentium, & amandi, & cognoscendi, natura omninò esset eadem; ordinis propria ratio inueniri non posset; ordo enim est parium, dispariumq; rerum æqua distributio. Et lib: 10. ca. 4. Angeli, inquit, qui Dei veritate incommutabili perfruuntur, & quod faciendum est, modis ineffabilibus audiunt, ad ista vsque visibilia incunctanter perducunt. Et libro 12. cap. 6. bonorum, atque malorum ordinem distinguit, illorumq; miseriæ, ac felicitatis apertissimè causam ostendit: duas quoque ciuitates, quarum altera bonis, altera verò malis competit spiritibus. Dionysius Areopagita, non minùs philosophus, quàm theologus diuinissimum de angelica Ierarchia, librum conscripsit, in quo de angelorum officiis ordinibus, aliisq; muneribus sapientissimè, sanctissimèq; disputauit, sicut ex his quæ dicta sunt, & dicuntur, patet satis. Itaque in angelis, secundum philosophorum doctrinam, ordines distinctos haberi, perspicuum esse puto.*

Plato Mercurij studiosus.

Plotinus Platonis interpres.

Augustinus Platonis emulor.

Dionysius.

CAP. II.

Angelorum ordines per sacras ostenditur scripturas.

Noem

Ouem esse angelorum ordines, sanctarum scripturarum testimonia clarissime docent. etenim, seraphicus, ac primus angelorum ordo, ab Isaia capite 6. mirifice describitur: Seraphim stabant, inquit, clamantia, & dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus. Ordinis autem cherubici meminit Ezechiel

ordines.
Nouem ordines.
Isa.
Ezechiel.

28. alloquens principem tenebrarum: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore, in delitiis paradisi Dei fuisti: Omnis lapis pretiosus ornamentum siue operimentum tuum, sardius, topazius, iaspis, chrysolitus, onyx, beryllus, sapphirus, carbunculus, smaragdus. Nouem intelligentiarum ordines, sub lapidum nouenario numero, distinxit. Quinque ordines à Paulo enumerantur: in epistola ad Ephes: 1. quatuor: Super omnem, inquit, principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationes. ad Colossenses, addidit, thronos: Siue throni, inquit, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. De angelis autem Dauid locutus est, psalm. 103. Qui facit angelos suos spiritus; angelorum enim vocabulum nomen est officij, non naturæ. Sensus ergo est, qui est spiritibus illis, nuncios facit. Porro, de archangelorum ordine, Lucas euangelista cap: 1. clarissime loquitur: Missus est archangelus Gabriel à Deo &c. Ex sacris ergo scripturis, nouem angelorum ordines esse, aperte didicimus, quorum nomina hoc modo theologi interpretari consueuerunt: Angelos nuncios scilicet vocantes: Archangelos, maiores nuncios, utpote, qui maiora nuntiant: Virtutes, spiritus nimirum, per quos signa, & miracula fiunt: Potestates, ceteris potentiores, aduersus inimicos viriliter pugnantes, ne sibi creditos homines perdere valeant: Principatus, eos, qui ipsis quoque bonis angelorum spiritibus præsent, atque principantur: Dominationes, principandi dissimilitudine, principatus transcendunt; nam principari, est inter aliquos priorem existere; dominari verò, est etiam subiectos quosque possidere. qui ergo inter angelos, mira potentia præeminent, dominationes appellantur: Throni, quibus ad exercenda iudicia, Deus benedictus præsidendo utitur. throni planè sunt, qui tanta diuinitatis gratia donati sunt ut in eis dominus sedeat, atque per eos sua iudicia decernat. unde Dauid loquitur psalm. 9. Sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam: Cherubim plenitudo scientiæ; quò enim viciniùs Deo assistunt, eò perspicaciùs atque copiosiùs, alia contemplantur: Seraphim, ardentes, vel incendentes nominantur, ob singularem amorem, quo altius ceteris ardent. Ceterùm, hi nouem angelorum ordines, in tres hierarchias sunt distributi: prior autè ex tribus constat ordinibus, nempe ex seraphim, cherubim, & thronis: seraphim, diuinam attentè contemplantur bonitatem: cherubim verò eiusdem veritatem: throni autem, æquitatem. Seraphim, diuino amore ardentes, ad eundem allicere student, inuitantque, diligendi formam omnibus tribuere, atque imprimere cupientes. ij planè Deo immediatè iunguntur; ideoque purius, perfectiusque, & amant, & intelligunt. Cherubim verò diuini radio luminis, maxime relucent, quippe, qui primæ veritati, ceteris inferioribus, proximiores sunt, quibus profectò competit in alios, diuinam cognitionem transfundere, quam ipsi à diuina veritate incessanter accipiunt. In thronis diuini iudicij reëctitudo, maxime splendet. In seraphim Deus amat, ut charitas: in cherubim noscit, ut veritas: in thronis sedet, ut æquitas. Secunda hierarchia dominationes, principatus, & potestates continet. Dominationum autem interest, angelorum officia distribuere, in bello spirituali instruere, quonam modo quisque prælationis fungi queat munere, qualiterque subditi parere debeant, atque obtemperare maioribus. in his Deus dominatur, ut maiestas, suæ utique imperium maiestatis exercens. Principatus, capitibus præsent populorum, atque illa ad ministerium diuinum explendum disponunt. ad hos attinet, homines instruere, ut unicuique secundum illius gradum, reuerentiam exhibeant: ut quilibet iustitiam exercent, idque non propriæ utilitatis gratia; sed diuini potius amoris, atque honoris. illorum etiam muneris est, ad Dei similitudinem, vnius regni, seu gentis vniuersale regimen ducere. Potestates coercent demonum potentiam, ne tantum nocere valeant, quantum obesse vel-

Angelorum nomina.

Officia angelorum.
Prima hierarchia.

Secunda hierarchia.

Tertia hierar-
chia,

Angelorum
tituli.

Dionysius
diuersimodè
ordinauit or-
dines.
Ratio Diony-
sii.
Dionysius &
Gregorius cõ-
ciliantur.

Ordinum of-
ficia,

lent. ad hos spectat, angelos inferiores, quoad fieri potest, diuinæ potentie conformes reddere: in spiritali certamine laborantes confortare; ne laboribus victi, spirituale regnum amittant. Tertia quoque hierarchia, ex tribus consurgit ordinibus, scilicet, ex virtutibus, archangelis, & angelis. Virtutes, authore Dionysio, est medius ordo secundæ hierarchiæ: principatus verò, tertiæ, primus. horum autem spirituum, munus est miracula facere, aliisque faciendi virtutem præbere, prælatos ducere, ut prælationis onera prudenter exerceant, atque patienter sustineant. Archangelorum autem interest, summa Christi mysteria hominibus nuntiare: demones ab hominibus remouere: prophetias reuelare: illuminationes, quas à superioribus acceperunt, in inferiores, hominesque transmittere, atque annuntiare. Angeli in cœlesti dispositione sunt ultimi, hominibus magis propinqui, quos ad diuinam cognitionem adducere student. hi sursum tendunt, per diuinam dilectionem: in seipsis autem firmanantur per cognitionem atque custodiam sui, ac sub se progrediuntur, in auxilium proximi. Sic itaque spiritus illi cœlestes, ordine pulcherrimo cuncta administrant. Porro, in beatis illis spiritibus est dignitas creationis: gratia confirmationis: amor creationis: visio diuinitatis: essentie subtilitas: intelligentiæ perspicacitas: liberi arbitrij facultas, agilitatis velocitas, propterea omnes obediunt, maiores sine elatione præsent: minores sine vitio subsunt: qui ad exteriora exeunt, ab interiori contemplatione non recedunt: qui excellunt in natura, præcedunt in gratia & gloria: natura quidem mutabiles sunt, sed contemplatione immutabiles facti: animo impassibiles: menterationales: felicitate securi: distincti in personis: dispositi in dignitate: perfecti in genere suo: immortalitate perpetui: mente puri: affectu benigni: religione pii: vniuitate indiuisi: pace securi: diuinis laudibus & obsequiis dediti. Ceterum, quemadmodum in rebus ordinatis, tripliciter aliquid esse contingit, proprietate videlicet, excessu, aut participatione. proprietate, inquam, quando aliquid rei naturæ proportionatur. excessu verò, quando id, quod alicui attribuitur, minus est, quam res, cui attribuitur; conuenit tamen illi per quendam excessum. participatione autem, per quendam defectum, quomodo homines dii esse dicuntur. Porro, superior perfectio, angelo superiori per proprietatem attribuitur, per participationem verò inferiori. è conuerso, inferior attribuitur inferiori per proprietatem, superiori autem per excessum. Quoniam autem angelorum nomina, bisariam considerari possunt: vel quatenus, spirituales ipsorum perfectiones respiciunt: vel quatenus externa tantum ministeria. primum autem modum, in ordinibus computandis, Dionysius respexit: secundum verò, Pontifex summus Gregorius; de principatuum enim, & virtutum enumeratione loquuntur differenter. nam Dionysius, virtutes sub dominationibus collocat, & supra potestates: principatus autem, sub potestatibus, & supra archangelos. Gregorius verò, alio modo, ut dixi. Dionysius imitatur Apostolum scribentem ad Eph: Super omnem, inquit, principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem. Gregorius autem eundem scribentem ad Colo: ubi sic descendendo loquitur: Siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Ceterum, quoniam Deus non solum angelicorum ministeriorum finis, sed totius prorsus est creaturæ; hac de causa, ad primam hierarchiam pertinet, quæ à Deo rationes rerum immediate recipit, consideratio finis. ad mediam verò, quæ ex causis pendet vniuersalibus, consideratio vniuersalis de agendis. ad ultimam, applicatio dispositionis ad effectum, quæ est operis executio; ipsa enim determinationem sequitur ad speciales effectus. Cum ergo Dionysius ordinum proprietates, atque officia acutè inspexisset; ideo sic distribuit omnia, atque distinxit: primæ hierarchiæ diuinam cognitionem, amorem, atque iudicium attribuendo: secundæ autem causarum vniuersalium curam: tertiæ verò, extrinseca ministeria, atque officia. Huiusmodi autem hierarchiæ se habent ad Deum, veluti exercitus ad Ducem, cuius aliqui, duci coniunctissimi sunt, aliqui verò à secretis, nonnulli externa ministeria exercet. Primæ autem hierarchiæ spiritus Deo familiarissimi, coniunctissimi sunt: nam throni veluti

veluti sedes Dei, rerum rationes in ipso Deo immediate cognoscere valent. Cherubim vero supereminenter, diuina secreta rimantur: Seraphim autem Deo maxime summeque coniunguntur, quod est omnium donorum maximum. Ad secundam hierarchiam cuius interest gubernationis negotium, tria pertinent, nempe distinctio eorum, quæ agenda sunt, quod est dominationū proprium. secundum, agendorum præbere facultatē, qua impleri possint agenda, quod quidem opus virtutibus competit. postremò, ut quæ præcepta sunt, executioni mandentur, & id ad potestates attinet. Porro, in cuiuslibet actus executione, quidam actionem incipiunt, suntque aliorum duces, sicuti in bello fieri solet, quod quidem munus, ad principatus spectat: alij iussa capeunt, siue exequentur, quod angelorum proprium est: alij, utpote archangeli, medio modo se habent. hæc autem ordinum distributio, à Dionysio sic distincta admodum congrua est, atque rationi consentanea: semper enim id, quod in inferiori ordine supremum est, cum ultimo superioris conuenit, atque affinitatem habet. Seraphicus ordo ob amoris incendium, affinis est, atque proximus sanctæ trinitati, cuius persona vltima est amor. Throni, cum dominationibus affinitatem habent. Cum enim per eos diuina exercentur iudicia, illuminationes accipiunt, quibus secundæ hierarchiæ spiritus illuminare student, ad quos diuinorum ministeriorum pertinet dispositio. Ordo verò potestatum, affinitatem habet cum principatuum ordine: potestatum enim est, subiectis ordinationem imponere, quæ nomine principatuum designatur, qui in diuinorum exequutione mysteriorum primi nominantur, utpote gentium, regnorumque gubernationi præsidentes, quod in diuinis ministeriis primum, atque præcipuum habetur. profectò eò bonum est diuinius, quò communius. Et hæc quidē dicta sunt secundum eam, quam Dionysius distribuit ordinum distinctionem. Caterum, quæ à Gregorio data est ordinum dispositio, congrua quoque est, atque rationi conuenit: cum enim dominationes, quæ ad diuina attinent mysteria, decernant agenda, atque facienda præcipiant; secundum eorum dispositionem, in quibus diuina sunt exercenda ministeria, ordines sibi subditos instruunt, ut agenda videant, & quæ viderint, agere valeant. Sanè, corpora inferiora quodam ordine per superiora reguntur: & omnia per spiritualem creaturam: & spiritus malus per spiritum bonum. post dominationes, sunt principatus, qui bonis principantur spiritibus. deinde potestates, per quas arcentur malignorum spirituum insultus. hos sequuntur virtutes, quæ naturæ dominantur corporali, magnique habentur in miraculorum potentia. postremò archangeli, atque angeli: illi summa, isti minora officia, atque ministeria exercentes. Itaque nouem esse angelorum ordines, atque illorum officia sic esse distributa, ex sacris intellexisse sufficit.

Congrua D.
Dion: ratio in
ordinibus an-
gelorum.

D. Gregorij
ratio approba-
tur.

CAP. III.

*Angelorum nomina, & officia, non esse rectè
distributa, argumentis probatur.*

Mnes angelorum ordines, spiritus dicuntur cœlestes, angeli, virtutes, atque potestates: non ergo recta est illa nominum distinctio, quæ angelis attribuitur; communia enim nomina, incongruè aliquibus appropriantur. Eodem quoque modo, quæ Deo competunt, creaturis non sunt attribuenda. sed dominium, potestas, atque principatus, soli Deo congruunt, atque conueniunt: non ergo aliqui spiritus cœlestes, dominationes, potestates, aut principatus sunt appellandi. Denique archangeli sunt quasi angelorum principes: ad principatus ergo spectat hæc nominum distinctio: non ergo angelorum nomina rectè distinguuntur. Amplius, Seraphim ab amore, Cherubim verò à scientia, nomē acceperunt. sed amor, & scientia sunt nomina, atque dona, omnibus quidem spiritibus communia: non ergo veni-

3. *flē aliquibus deputantur, ut propria. Throni præterea omnes angeli dicendi sunt, quippe, cum quilibet illorum sit sedes sapientiæ: igitur in distribuendis angelorum ordinibus, atque nominibus, congrua denominatio, nequaquam seruat. Iterum, prælatorum ordo, cæteris est præferendus, ut potē supremus, & excellens. sed dominationum ordo, ad prælatos pertinet: igitur cæteris ordinibus est anteposendus. hoc idem de ordine thronorum dici potest: nam quod propinquiores Deo, eò planè superiores sunt habendi. sed throni Deo sunt cæteris viciniore; nihil enim propinquius sedenti, quàm sua sedes: igitur inter cæteros superiores sunt, & numero primi. huic accedit, quod scientia sit prior amore, & intellectus altior voluntate. sed scientia ad cherubim spectat, amor verò ad*

Soluiuntur ar *seraphim: in prima ergo hierarchia, cherubim primatum obtinent. Sed ad hæc, atque*
gumenta. *similia argumenta, ita respondemus: ad primum quidem dicimus, virtutem duobus modis intelligi posse, vno planè modo communiter, quatenus scilicet inter essentiam, atque*

Virtus quid. *operationem medium tenet; atque ita, omnes planè cælestes spiritus, virtutes nominantur, sicuti & cælestes essentia. alio autem modo, quatenus importat quendam fortitudinis excessum, sicq; est proprium ordinis nomen; significat enim quendam virilem, &*

Angelus. *inconcussam fortitudinem, ut refert Dionysius cap: 5. cœl: hier: Angelus præterea, cum sit nomen officij, atque Dei nuntius, omnes profectò angeli dici possunt, quotquot diuina nuntiare possunt, siue nuntiant. Porro, inferior, siue infimus ordo, ad angelos spectat, atque angeli appellantur, quia scilicet nobis diuina immediatè nuntiant: nec vllam addunt excellentiæ proprietatem, in manifestatione diuinorum, sanctorumq; secretorum; sicuti superiores angeli, qui in diuinis enucleandis, aperiendisque secretis, præcipua pollent virtutis excellentia. Ad confirmationem respondet Dionysius 12. cap: de diui: nom: Dominatio, inquit, laudatur in Deo per quendam excessum, aliis autem attribuitur per quendam participationem, imitationemq;. etenim dominationum nomen, eodem authore 8. cœle. hierar. quandam primò significat libertatem, à seruili conditione. pedestriq; subiectione: deinde rigidam, & inflexibilem gubernationem, quæ ad nullum actum seruillem inclinatur: postremò, appetitum, & participationem veri dominij, quod est in Deo, apertè denuntiat. similiter quoque cuiuslibet ordinis nomen, eius, quod est in Deo, participationem significat. Ad tertiam confirmationem respondet Dionysius, affirmans archangelos inter principatus, atque archangelos esse constitutos, qui profectò respectu angelorum, principes angeli, respectu verò principatum, angeli vocantur. Ad 2. respondet Dionysius cap: 7. cœle: hierar: dicens: Seraphim ex amoris excessu, nomen sortita esse; igne enim diuino maximè ardent. in igne autem est motus continuus sursum, virtus actiua, acutè penetrans omnia, postremo est ipsius claritas; sic etiam angeli illi, infatigabili amore ad Deum semper aguntur: in subditos sibi illorum feruor pertingit, & transit, excitando scilicet, atque purgando, denique suos illuminando, per inextinguibilem lucem, qua ipsi illuminanti, alios, illius luminis participes efficere student. Cherubim etiam, à quodam scientiæ excessu nomen acceperunt: vnde plenitudo scientiæ nominantur. pleni vtique sunt, quia perfectè Deum vident, diuiniq; luminis lucem plenam recipiunt: ordinis quoque pulchritudinem à Deo profectam, plenissimè contemplantur: postremo, huiusmodi cognitionem, qua ipsi pleni sunt, in nos copiosè effundunt. Ad confirmationem dico, thronorum ordinem diuinorum operum rationes in Deo immediatè, excellentiùs cæteris ordinibus inferioribus contemplantur. Inest autem huiusmodi*

Archangeli. *virtus contemplandi seraphim, atque cherubim; excellens enim virtus inferioris, in superiori continetur; non è diuerso tamen, ideoq; ordines ab inuicem distinguuntur. Sedes autem, teste Dionysio, dicti sunt ad materialis sedis similitudinem; sedes enim à terra eleuatur; sic & ipsi ad Dei rationes inuestigandas, quæ circa res conditas versantur, immediatè eleuantur. in sede materiali, firmiter aliquis sedet, atque ipse è diuerso firmitur virtute sedentis. sedes præterea suscipit sedentem, in eaq; defertur; sic illi beatissimi*

2.
Seraphim.

Cherubim.

Throni.

Excellens vir *spiritus,*
tus inferioris
angelij, in su-
periori conti-
netur.

Spiritus, deum in seipsis suscipientes, ad nos quodam modo deferunt. sedes insuper ex vna parte est aperta, ad suscipiendum sedentem; quod certè illorum promptitudinem significat, qua parati sunt ad deum suscipiendum, promptèq; illi famulandum. Ad 3. in angelis potius atq; excellentius est, deo subijci, quàm alijs: hac de causa, qui deo immediatius subsunt, in ordinibus primi numerantur, non hi, qui pralationis officio funguntur. Ad confirmationem dixi, eandem virtutis excellentiam in superioribus inueniri ordinibus. Ad aliam confirmationem respondeo, cognitionem esse atq; haberi, quatenus cognita sunt in cognoscente; amorem verò, quatenus amatum vnitur amanti: superiora autem nobiliori modo in seipsis, quàm in inferioribus sunt; inferiora verò in superioribus, quàm in seipsis nobiliorem statum obtinent. Quamobrem, licet inferiorum cognitio, eorundem dilectione præstantior sit; superiorum tamen dilectio, dei præsertim cognitioni præeminet. hac de causa cherubicus ordo, seraphico nequaquã est anteponendus. Ceterum, ordo gubernationis in angelis, qui est ordo multitudinis, sub principatu existentis, respectum habet ad finem. finis autem angelorum duplex est: naturalis quidem, qui secundum naturalia dona attenditur: & gratuitus, qui per gratiam habetur, quig; in diuinæ essentiae visione consistit. Itaq; ordines completiue in angelis, ex fine gratuito distinguuntur; dispositiue verò, ex fine naturali; nam angelis gratuita dona concessa sunt, secundum capacitatem naturalium. Patet ergo, quomodo ordines angelici, secundum naturam esse dicantur. In vna autem hierarchia multiordines numerantur; hierarchia enim est multitudo ordinata, sub regimine gubernantis; quæ profectò ordine omnino vacaret, si diuersis non esset ordinibus distincta. Indiget ergo hierarchia ordinū diuersitate, quæ quidē secundum diuersa officia actusq; consideratur, nempe secundum principium, medium, & finem: ideoq; in qualibet hierarchia sunt primi, siue supremi, medi, & ultimi. Non ergo omnes angeli vnius sunt hierarchiæ: nam teste Dionys: de coel. hierar. cap: 4. Hierarchia est diuinus ordo, scientia, & actio deiformis, quantum est possibile similans, & ad inditas diuinitus illuminationes, proportionaliter in dei similitudinem conscendens. Hierarchia igitur est principatus quidam ordinatus, in quo sunt multi ordines personarum, ad illum principatum pertinentium: ordo autem est cœlestium spirituum multitudo, quæ inter se vno munere gratiæ simulantur, & ad officium, vel simile deputantur. Porro, sub nomine principatus, duo intelliguntur, nempe ipse princeps, & multitudo ordinata sub principe. Quia autem angelorum hominumque vnus est princeps; idcirco vna omnium creaturarum dici appellariq; potest hierarchia. Verum, quoniam multitudo non vno eodemq; modo gubernatur à principe, sed secundū vniuscuiusq; proprietatem, adhibetur regimini dispositio; hanc ob causam, angelos omnes vnius esse hierarchiæ, est impossibile. Reuera, si quidam angelorum vniuersalioribus veritatis causis intendunt, quidam autem huiusmodi rationes accipiunt, & aliquo quodā modo multiplicant, alij verò, singulis quibusdam rebus applicant; patet omnino, triplicem esse angelorū hierarchiā: primam quidē deo immediate intentam: secundam verò, bono vniuersi consulentem: tertiam autem, rebus particularibus intendentem. Sane, secundum Platonicos, tres sunt ordines rerum, videlicet mentium, animarū, & corporū. Prima series, prouidentia: secunda, fatum: tertia, natura appellatur. Mentes sunt puri intellectus, utpote angeli, à corporibus liberi. Animæ sunt rationales, ut sunt cœlorum animæ, secundum Platonicos, animæ Dæmonum, atque hominum. Tertio in genere, sunt omnia cœlestia corpora, elementa, humores, & mixta. Triplex præterea illa hierarchia, cum ternario numero distributa, trinitatis mysterium præferre studet, alijsq; annuntiare satagit. De huius autem numeri Sacramento, in principio huius secundi libri dixi. Omnes ergo angelos vnius non esse hierarchiæ, patere arbitror. Sed dicet aliquis, hierarchia est ordo, scientia, & actio: igitur omnes angeli vnius sunt hierarchiæ; vno enim ordine omnes ad deum tendunt, quem cognoscunt, à quo in suis profectò acti-

Angeli.

Angelorum finis duplex.

In vna hierarchia multi ordines.

Omnes angeli non sunt vnius hierarchiæ.

Hierarchia quid sit.

Quare tres hierarchiæ.

Triplex ordo rerum secundum Platonicos.

Solutio.

Modus cognoscendi in angelis diuersus Obiectio.

omnibus regulantur. Adde, quòd omnes homines vnius sint hierarchia: ergo & angeli similiter; nam sacer Principatus, qui hierarchia dicitur, in hominibus quoq; inuenitur. Insuper, optima multitudinis dispositio, sub vno principe continetur, authore philosopho 3. Politicorum, & 12. met. angeli autem in optima sunt dispositione: igitur sub vna tantum hierarchia omnes continentur. Respondeo, omnes angelos, vnum habere modum cognoscendi, respectu obiecti cogniti, quia deum cognoscunt, & per proprias essentias cognoscunt: quia tamen naturarum nobilitas non omnibus est eadem, atq; secundum illarum nobilitatem disponitur cognoscendi facultas; idcirco diuersus inest illis modus cognoscendi. Species præterea innatæ eandem planè subeunt differentie rationem. Ad confirmationem, negatur similitudo, vt dictum est. Ad aliam confirmationem dico, illud intelligi ex parte principis; multitudinem enim regi ab vno principe, optimum atque perfectum est: ex hoc tamen non sequitur, quin multitudo diuersis principatibus distingui non possit, qui vni ac primo principi subseruiant; tunc planè argumenti ratio esset admittenda, quando diuersi illi principatus vni principi non subessent, quod planè falsum est. Sed iterum aliquis arguet, sub vna hierarchia multos ordines non contineri, hoc modo opponendo: Multiplicata diffinitione, multiplicatur & diffinitum. sed hierarchia est ordo: igitur, si multi ordines sub vna hierarchia continentur, plures quoque erunt hierarchiæ; & tot quidem quot sunt ipsi ordines. Adde, quòd diuersi ordines, diuersi sint gradus, qui diuersa dona spiritualia sequuntur. sed in angelis huiusmodi dona sunt communia: non sunt ergo diuersi angelorum ordines. In Ecclesiastica præterea hierarchia, authore Dionysio cap: 5. distinguuntur ordines, secundum purgare, illuminare, & perficere. sed quilibet angelorum his muneribus fungitur: ergo quod prius. Dico, ordinem aliquando intelligi ipsam ordinationem, diuersos gradus amplectentem, atq; ita hierarchia ordo nominatur: aliquando verò, vnum tantum gradum significare, atq; hoc modo plures ordines, vnius esse hierarchiæ. Ad confirmationem respondeo, quòd quamuis omnia dona angelis sint communia, quia ad bonum commune proficiunt; vnus tamen altero excellentius obtinet, quatenus in docendo excellentiori munere donatur. Ad aliam negatur similitudo: nam inferior angelus, quolibet puro homine in illis muneribus est superior: ideo nō est simile. Tres ergo in angelis esse hierarchias, atq; sub quolibet illarum tres ordines contineri, iam dixi.

Solutio.

QVAESTIONIS SECVNDÆ CAP. I.

Quomodo fit illuminatio mentium, & angelorum, & hominum.

Deus illuminat mentē.

Augustinus.

Anima quomodo illuminatur.

Eus benedictus, lumen intelligibile, excelsum & immensum, suæ diuinæ lucis contactu, creaturam rationalem atq; intellectualem illuminat, quemadmodum diuinus propheta canit: Illuminatus, inquit, à montibus eternis, hoc est, à cœlis sanctis tuis: eos profectò, qui in mœroris caligine & tenebrarum confusione versantur. Quam ob causam diuus Augustinus lib: 15. contra Faust: cap: 8. Quod oculis, inquit, est sanitas ad videndum solem; hoc est gratia mentibus ad implendam legem. Et 11. de Ciuit: Dei, cap: 10. vult animam nostram ita ad dei lucem se habere, vt àer respectu luminis. Vnde, sicut per contactum luminis àer clarescit; ita planè per diuinæ lucis contactum anima scientias acquirit, etiam illas, quas philosophi scientias appellant: Sicut, inquit, àer iste tenebrescit sine luce; ita anima absq; luce intelligibili. neq; hoc ita dixerim, quasi àer sit anima, quod putauerunt quidam, qui non potuerunt incorpoream cogitare naturam. Anaximanes namq; Milesus, & eiusdem philosophiæ Diogenes Apolloniates, Anaxagoras quoque, ceu aërem quendam

illuminatio.
Plato.

quendam animam esse arbitrati sunt. Porro, Heraclytus à respiratione animam viuentiu progigni censebat, vnde dicta sit $\psi\chi\iota$, vt inquit Plato in Cratilo, $\alpha\pi\omicron\tau\omicron\psi\chi\iota\omicron$, quod est refrigero. Veteres aërem illum, qui est in anhelitu, videntur animam putasse: de qua quidem materia lib. 6. latius disputauimus. Itaque, sicut se habet visus ad visibile; sic pene ad intelligibile intellectus. sed visus omnia visibilia, non nisi in solis fulgore discernit; ita absque dubio intellectus, non nisi lumine supernaturali illustratus, res diuinas atque humanas rite potest intelligere. Verum eò magis intellectus supernaturali indiget lumine, quò magis distat à primo intelligibili, quam visus à visibili. Quamobrè Augustinus 20. de Ciuit. cap. 14. & 11. de Trinit. cap. 7. & de Genesi ad lit. 12. cap. 31. Aliud autem est, inquit, quo illustratur anima, vt omnia vel in se, vel in illo veraciter intellecta conspiciat: nam illud ipse deus est, hoc autem creatura; quæ cum conatur lumen illud intueri; palpitat infirmitate, & minus valet. inde est tamen quicquid intelligit, sicut valet. Cum ergo illuc rapitur, & à carnalibus subtrahitur sensibus, illi rationi expressius presentatur; non spatijs localibus, sed modo quodam suo etiam supra se videt illud, quo adiuta videt, quicquid etiam se intelligendo videt. Reuera, sicut omne calidum remissum, à summo calido proficiscitur; ita proculdubio omne lucidum, à summo lucido efficitur, & seruator, & omne intelligibile à summo manat intelligibili: sic enim loquitur Augustinus 12. confessionum cap: 25. Ambo, inquit, in ipsa, quæ supra nos est veritate, videmus. Siue igitur naturali lumine, tanquam oculo mentis familiari visi fuerimus, siue infimorum radijs angelorum, tanquam igne, siue supernorum angelorum luminibus, tanquam stellis; vniuersum hoc infiniti ipsius Solis radijs intelligitur: naturale siquidem lumen nobis ab initio deus benedictus tribuit; ideoque illud nobis inest per modum habitus & quietis: supernaturale verò, nouiter multis largitur, & hoc per modum transeuntis passionis infunditur. vnde sic definitur lumen supernaturale, quòd nimirum sit diuinitus intellectui, instar passionis transeuntis, infusum, salutis consulens, & maxima cum certitudine, earum notas rerum causas ostendens, quæ humanæ potissimæ cognitioni occultantur. Quam ob causam Dionysius cap: 4. de diuinis nominibus, ipsum bonum, lumine quouis excelsius, lumen intelligibile nuncupauit. In primo Pymandri, nulla de lumine, modoque intelligendi locuti sumus. Ceterum, lumen illud sacrum à mentibus, quibus infunditur, ignorantiam atque errorē expellit, purgatque intuentium mentes: etenim, quæ admodum tenebræ corporales, ea, quæ possident teguntque corpora, squalida atque sordida reddunt, ferèque immobilia; ita etiam spirituales tenebræ: erroribus siquidem intellectum complent: affectibus impuris animam: redduntque inertes & ociosos homines. Verum sacrum illud, sanctumque lumen, veritatis cognitione, errores pellit: obductamque ex ignorantia caliginem discutit: animam ab improbis plane affectibus, veri purique amoris haustu, purgat, redditque illam viam, ac pro viribus omnia agentem. Excussis igitur ab intellectu huiusmodi tenebris, purgatisque affectibus, fit ipse quodam modo lux, cum omnia videat in lumen conuersa, idque gradatim, & per quandam quodammodo circulationis ordinem: nam ex lumine crescit luminis desiderium; & ex desiderio aucto, crescit lumen; illud autem nouarum reuelationum infusione intellectu implet. Itaque, Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminis, à quo omnis illuminationis processus, teste Dionysio, angelicæ hierarchiæ cap. 1. ad nos bonitatis dono peruenit: qui quidem, sicut nos sanctitate implet; ita profecto conuertit ad congregantis patris unitatem & deificam simplicitatem. Sanè, lumen illud est veritatis manifestatio, quippe, cum omne, quod manifestatur, teste Apost. 5. Ephes. lumen sit. Illuminare igitur nihil aliud est, quam agnitæ veritatis manifestationem tradere: Quid sit illud. Mihi, inquit Paulus cap. 3. ad Ephes. omnium sanctorum minimo, data est gratia illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo. Dauid etiam sæpe presatur: Illumina oculos meos, illumina lucernam meam domine. Isaias excitat Ierusalem iam

Augustinus.

Deus est causa
intelligendi.

Lumen naturale.

Supernaturale
lumen.

Dionysius.

Lumen sacrum
expellit ignorantiam.

Quomodo in
tellectus illuminatur.

Paulus.

Quid sit illuminare.

Dauid.

illumina-
tio.

Quomodo an-
geli illuminā-
tur.

Primus mo-
dus.

Cōtra primū
modum argu-
itur.

Secundus mo-
dus illuminā-
di.

Contra secun-
dum modum
arguitur.

Tertius mo-
dus illuminā-
di.

Quatuor mo-
dis aliquid il-
luminari.

salem iam torpentem, cap: 60. Surge illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum. Deniq; vnigenitus Dei venit illuminare his, qui in tenebris & umbra mortis erant. Quā- obrem, qui alium instruit docetq; veritatis cognitionem; is planè illuminat eos, qui in i- gnorantia tenebris prius latitabant. Vnde Dionysius cap: 7. coelest: hierarch: ait, theo- logos planè monstrare coelestium substantiarum ornatus, à supremis mētibus doceri de- ificas scientias. Quamvis enim deus benedictus ex suæ absolutæ potentie autoritate, in- feriozem quempiam angelorum illuminare valeret, absq; alicuius superioris adminicu- lo; rationi nihilominus consentaneum esse videtur, vt per superiores angelos inferiores illuminet. Quomodo autem huiusmodi illuminatio fiat, non vna est omnium sententia: nonnulli enim aiunt, angelorum illuminationes ita fieri, nempe, vnum virtutem intelli- gendi, lumenq; spirituale à superiori virtutem accipere; est enim illius lumen perfecti- us: ideoq; quemadmodum corpus minus calidum, ex vicinitate calidioris corporis re- cipit caloris augmentum; ita planè virtus intelligendi inferioris, ex conuersione ad su- periozem fortificatur & crescit. Sed huic sententie sic obuiare nonnulli studuerunt: Si ita res se habeat, inquit; tunc planè superior inferiori lumen infunderet, quod fieri nō potest, cum huiusmodi lumen substantia sit, solaq; creatione haberi possit. Tale præter- ea lumen in eodem præsertim supposito, magis minusq; non recipit. Postremo, ad vlti- orem pergere gradum, nequaquam situm est in potentia naturali. Quòd si quispiam di- xerit, non aliquo intrinseco, sed extrinseco potius lumine accedente, huiusmodi illumi- nationem fieri, veluti, si vnum lumen, alterius luminis accessu, clariùs videre dicere- mus; hoc quoq; minimè constat, nec omnibus modis rationi consentit, alioqui angelus in- ferior, non in proprio, sed in superioris lumine videret, quod est falsum. Præterea, quòd vnum lumen alteri coniunctum, clariorem visionē reddat, in causa esse potest; aut quia vnum auget alterum in subiecto, aut in medio, aut saltem in vtroq; ex quibus profe- ctò nullum potest contingere. Angelus præterea superior, & illuminaret, & illumina- retur, vt potè, qui cum inferiori clariùs lucidiùsq; videret, quod planè ordinatissimæ angelorum politie ordinisq; aduersatur. Addunt secundum illuminationis modum, ita interpretando. Superiozem, inquit, inferiozem illuminare dicimus, quatenus, quæ sub vniuersali superior intelligit, pro suæ naturæ amplitudine, sigillatim distinctèq; inferi- ori significat, quæ profectò sub illa vniuersalitate capere non poterat. Vnde Dionysius, 5. coelest: hierarch: ait, quòd vnaqueque substantia intellectualis, datam sibi vniiformē intelligentiam prouida virtute diuidat, & ad inferiores multiplicet. Ceterum, hunc quoq; modum nequaquam aduersarij approbant, imò efficaciter euertunt: Si, inquit, huiusmodi modus veritatem haberet; aut certè id fieret, quia nimirum superior ange- lus, suum mutaret modum intelligendi, incipiendo vtq; intelligere particulatim, quæ pri- us sub vniuersali intellexerat. Sed hoc ipsis minimè placet huius sententie authoribus, qui aiunt, superiozem magis vniuersaliter magisq; vnité intelligere, quā inferiorum qui- cunq;. Deniq; si ita particulariter intelligeret, inesset vtq; illi particulares species in- telligendi, quibus planè vacant. aut, quia superior in huiusmodi officio particularibus signis vteretur, quod profectò in eandem relabatur confusionis iniuriam. Porro, Diony- si autoritas sic est intelligenda, nempe, superiores diuidere, hoc est distribuere, pro- uideq; inferioribus ministrare omnia, idq; secundum ordinatissimam dei voluntatē, quæ terrenis atq; coelestibus moderatur. Accedit adhuc tertius illuminationis modus, quem sic distinguere possumus. Quatuor modis aliquid illuminari dicitur: aut luminis infusioe: aut alicuius rei luminose seu lucidæ præsentia: aut impedimenti remotione: aut disposi- tionem congruam causando, contrariamq; remouendo. Porro, primus modus, dei est soli- us, ceteri verò angelis competere possunt; nam superior angelus aliquod potest obiectū lucidum, inferioris intellectui offerre, illumq; dei capacem efficere, & illuminando, & ad id agendum dispositionem inducendo. Huic accedit totius mundi ordinatissima conne- xio, quæ

illuminatio.

Contra tertium modum arguitur.

In angelis non est inconsideratio.

Aliæ obiectio nes.

Responsio.

Duo modi illuminandi.

Verior sententia.

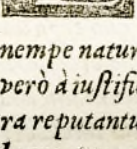
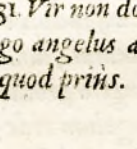
xio, quæ sanè non solum in diuersis naturarum gradibus; verum etiam in earundem dispositionibus, operationibusq; conspicitur. Congruit ergo & bono, & ordini vniuersi, ut inferiora à superioribus regantur, illuminentur, virtutemq; intelligendi accipiant. Occurrunt nonnulli huic modo dicendi, sic arguendo: Si superior angelus obiectum lumen offerendo, inferiorem illuminat; aut certe aliquid luminis, seu virtutis in huiusmodi actione, menti inferioris infundit; aut nihil. Quòd si nihil ipsum agere dixeris; non angeli, sed obiecti virtute inferior illuminatur, quod planè falsum est: alioqui angelorum illuminationes irritæ essent & inanes. Si verò aliquid agat in inferioris mentem, lumen utiq; infundendo; hoc profectò prius explosum est; quandoquidem ad deum tantum spectet, lumen intelligibile infundere: vana est ergo siue minùs efficax huiusmodi sententia. Illud præterea, quod de impedimenti remotione addunt, patet argumentis non paucis, eisdemq; neruosis. Etenim illa impedimenti remotio, aut nimia esse videtur loci intercapedo, seu distantia, qua inferior à superiori abesse dicitur, quod reuera minime placet: angelus enim superior, quamuis ad inferiorem seipsum moueat, ipsum autem mouere non valet. aut indispositio contraria actui intelligendi. aut inaduertentia, & inconsideratio in angelo intelligente, quorum neutrum illi congruere potest. Reuera, si talis dispositio intellectui inesset angelico; utique illi quoq; ignorantia dispositionis inesset, quod est falsum. neque inaduertentia, aut inconsideratio dici potest: quandoquidem euellenda non sit, nisi alicuius rei nouiter creata accessu. Illa autem aut habitus esset, aut species, aut deniq; aliquod lumē. at habitus inferioris angeli est illi cōgenitus; species verò ab illis negligitur; lumen autem à solo deo immittitur atq; infunditur: quo ergo nomine illa res noua gaudebit? Præterea, cum ipsi dicant ad intelligendum duo necessaria esse, virtutem utiq; intellectuam, & intellectæ rei similitudinem, atque secundum hæc duo, inferiorem à superiori lumen recipere: primum quidem virtutem illius intellectiuam fortificando ex loci propinquitate: secundo autem manifestando veritatem ex parte similitudinis intellectæ. Sanè, huiusmodi confortatio, aut fieret per vnius in alium actionem, aut ambobus in vnum eundemq; concurrentibus effectum. Porro, si per actionem fieret; id certè bifariam contingeret: vel intellectus lumen intensius causando: vel aliquod nouum lumen adhibendo. at neutrum istorum veritati consonat. etenim, lumē illud est potentia naturalis in natura inuariabili; nouum verò lumen ab angelo produci non potest. Ad hæc, atq; similia sic aliqui respondere consueuerunt: angelum videlicet superiore, non offerre prius lumen inferiori, deinde veritatem ostendere; sed simul offerre veritatē cognitā, ut illuminatā. hoc autem modo ad videndam huiusmodi veritatem, intellectus illuminatur, & ex consequenti fortificatur, ex consortio utiq; superioris luminis participati, ob veritatis illuminatæ participationem. Siquidem, quando aliquod occultum, ut cognitum proponitur, ut illustratum profertur; etiam si ab eo, cui offertur, ob debilitatem videndi, seu intelligendi, videri intelligiq; non possit. Hanc autem esse dicunt in angelis primam illuminationis radicem: quilibet enim superior, obiectum, ut cognitum & illustratum, inferiori offerre satagit. Quia autem hæc prima illuminationis radix, veritati intelligendæ non sufficit; secunda necessaria est, nempe conceptuum particularis distinctaq; notitia. Porro, ex his duabus radicibus, ut ita dicam, totus pullulat illuminationis ordo. Itaq; angelus superior, instar doctoris ad discipulum, remota discursus imperfectione, ad inferiorem sese conuertit, quæ profectò conuersio, non in actione, aut concursu, per modū naturæ, ut illi volunt; sed in actione potius in alium, per modum artis cooperatiuæ naturæ, consistit. sed de his hæc teneamus. Verisimilius tamen esse dixerim, si res ita intelligatur, nimirum, inferiorem à superiori illuminari, quum scilicet alicuius singularis sibi reuelati superior, suæ memoriæ virtute, conceptum inferiori significat; qui profectò auditio in angelo quidem illuminato vocatur. Itaq; prius illuminat lumine veritatis intelligibilis, qui planè est ipsemet actus intelligendi infusus, seu causa-

illumina-
tio.

seu causatus, vocaturq; locutio de obiecto reuelato, quæ planè perfectior est in loquente. Deinde angelus inferior, auditione recepta, conuertit se ad videndum, quod ab angelo loquente, siue illuminante audierat: & hæc quidem visio, præcedenti auditione perfectior est. Postremò, ad huiusmodi visionem habendam, maximè afficitur, vt videat in verbo, quod in angelo prius conspexerat. siquidem in angelo, quasi in speculo imperfecto conspexerat; in verbo vero, vti in perfectissimo exemplari intuetur, sicq; perfectè completur desiderium videntis. Quomodo ergo vnus angelus ab altero illuminetur, dixi, sic, vt quilibet tamen abundet in sensu suo; salua tamen semper sanctarum scripturarum autoritate, & catholice fidei veritate.

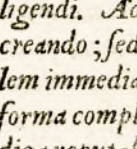
CAP. II.

*Vnum angelum non illuminari ab alio,
argumentis probatur:*

1. Vx non potest illuminari: nam illuminatio est mutatio ab opposito in oppositum, à tenebris scilicet ad lucem. sed angelus est lux & non tenebra: illuminari ergo non potest. Reuera, illuminare idem est, quod lumen causare, & infundere, quod planè alicui angelorum minimè cōgruere paulò antè annotauimus: ergo quod prius. Amplius, triplex est lumen in angelis,
2. nempe naturæ, gratiæ, & gloriæ: naturæ autem lumine à creante illuminatur: gratiæ verò à iustificante: gloriæ, à beatificante: igitur non ab angelo; hæc enim dei solius opera reputantur. profectò, lumen est quedam mentis forma: mens autem à solo deo, nulla creatura accedente, formatur, authore August. lib. 83. quest. Angelū ergo ab angelo non illuminari, patet satis. Præterea, eadem planè beatitudine modò gaudent angeli, quæ nos speramus esse gauisuros atq; fruituros. Sed tunc temporis, teste Ieremia Propheta,
3. 31. Vir non docebit proximum suum; sed erunt omnes docti, siue docibiles dei: vnus ergo angelus alium illuminare nequit, cum omnes à Deo immediatè illuminentur. ergo quod prius.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1. D primum, maior veritatem habet in pura luce, quæ non habet aliquam partem tenebrarum, nempe, in deo benedicto: non autem in angelo, qui non omnia nouit, & illuminatione eget. Ad confirmationem dico, illuminationem in angelo, mutationem quidem esse ab opposito priuatiuè, ad oppositum, quia nimirum à priuatione ad habitum; non autem ab opposito ad oppositum contrariè; quandoquidem in angelo non sit aliquod positium contrarium illuminationis termino, cuiusmodi est dispositionis ignorantia, sed illa tantum, quæ nescientia appellatur. Ad aliam probationem dico, lumen quod est naturale, quodq; est substantia, ab angelo superiore creari non posse; sed lumen tantum, qui est ipse actus intelligendi. Ad 2. iam patet responsio: angelus enim superior illuminat quidem, non lumē creando; sed modo, quem iam diximus. Ad confirmationem respondeo, mentem rationalem immediatè à deo formari, sicut imaginem ab exemplari, aut subiectum ab vltima forma completiua: nisi enim primæ inhæserit veritati, semper profectò informis & indiga reputabitur. aliæ autem illuminationes id præstare nequeunt, quippè, cum ad vltimam
2. timam

timam formam dispositiones tantum sint. Ad 3. verum quidem est, omnes angelos dei
essentiam immediate videre, atq; secundum huiusmodi visionem prophetam fuisse locu-
tum; diuinorum tamen operum rationes, non similiter omnibus patent. Reuera, quan-
to aliquis perfectius videt, tanto utiq; perfectius copiosiusq; diuina percipit mysteria,
atq; ita aliū illuminare potest: vnus ergo angelus aliū illuminare potest. Sed dicet ali-
quis: Nūquid superiores angeli omnia nūntiant inferiorib. quæ illis cognita sunt? Minimè.
Siquidem authore Dionysio 12. cœl. hier. vniuersali scientia præditi sunt superiores; in-
feriores verò magis particulari: nō ergo omnia inferioribus significant; vniuersali nam-
que scientia multa continentur, quæ à particulari haberi non possunt. Sanè, si omnia in-
ferioribus annuntiant; non ergo deinceps atq; de cætero aliquid ostendere possent. Ad-
de, superiores angelos Christi mysteria cognouisse, inferiores autem minimè. Vnde qui-
busdam sciscitantibus, quis esset ille Rex gloriæ, alij, ut potè doctiores sapientioresq; re-
spondent: Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ. Porro, secundum Dionysii sententi-
am hoc dici non posset, si superiores omnium, quæ nouerunt, inferiores participes atque
illuminatos redderent. Ceterum, his aduersari videtur illud Dionysii cœl. hier. cap. 15.
ubi ait, vnamquamq; cœlestem essentiam, intelligentiam, à superiori sibi datam, infe-
riori communicare. Sanè, in illa cœlesti patria, quamuis quædam data sint excellenter;
nihil tamen particulariter possidetur. Reuera, culibet innatum est creaturæ, boni quod
accepit desiderium communicandi; ad bonum enim pertinet, sese alijs communicare. Si illuminent
de omnibus.
Cum autem superiores plenissima Dei luce, bonitateq; fruuntur, suis consodalibus et na-
turæ confortibus, licet inferiores gradus obtinentibus, lucis bonitatisq; munera commu-
nicare student. Ex hac autem communionis societate, superioribus non adimitur naturæ
scientiæq; nobilitas, quippè, cum excellentiori potiantur intelligendi ordine, modoque
cognoscendi. hac de causa superiores, vniuersaliori scientia pollere dicuntur, quia nimi-
rum eminentiori ordine gaudent in intelligendo, vnde inferiores non ita plene, ac supe-
riores, saluatoris nostri gratiam cognouerunt; propterea edoceri cupiebant, quia scili-
cet vsq; ad extrema tempora, de mundi regimine saluteq; electorum, supremis angelis
noua aliqua semper reuelantur: vnde et inferiores semper illuminare posse, rationi om-
nino consentaneum esse videtur. Sed dubitabit aliquis, an superior ab inferiori illumi-
nari possit? Ad quod quidem breuiter respondeo, quod seruato ordine cœlesti à Deo in-
stituto, quo inferiora à superioribus disponuntur; absq; dubio, inferior superiorem illu-
minare non potest: quod si aliquid tale fieri contigerit; præter ordinem id accidere pu-
tandum est. Quomodo ergo angeli illuminentur, dixi.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

De locutione Angelorum.

DE Angelorum locutione, paulò ante nonnulla dixi. Vt autem copiosior sit
de hac materia inquisitio, aliquid addere tentabo. Angelos adinuicem lo-
qui, mutuisq; in diuinis ministerijs gerendis, colloquijs sermonibusque uti,
cum ratione nobis constat, tum etiam sanctarum auctoritate scripturarū.
Reuera, suos posse alteri conceptus exprimere, non parua profectò perfe-
ctionis esse videtur in creatura rationali: hoc autem ad officium spectat loquendi. sed
quidquid perfectionis est in creatura rationali; absq; dubio spiritali est tribuendum:
igitur loquendi officium, ab optima simplicissimaq; creatura non est remouendum. V-
nus præterea angelus, diuina reuelatione illustratus, de diuinis sanctissimisq; mysterijs
aliquid percipit, quod alius percipere nequit. Cum autem diuinæ charitatis munere ful-
geat, se suaq; omnia alteri insinuare gestit. Et vicissim, intellectus alterius angeli audi-

Angelorum
locutio.

1.

2.

locutio.

3.

re cupit, quæ profectò absq; spiritali locutione fieri non possunt. Profectò, quando actuum est in actu primo, in potentia sufficienti ad recipiendum passiuo consistente, si inuicem complexa sese fuerint; unum sine dubio, agentis officio, alterum patientis fungetur. sed angelus loquens habet memoriam fecundam verbi, atq; productiuam; alius vero, ut ita dicam, passiuam: mutua igitur collocutione fruuntur. Sanè, ubi actiuum &

4.

passiuum eiusdem sunt rationis; ab eisdem planè eundem producendum esse effectum, clarissimum est: præsertim, si potentia actiua sit in actu; receptiua verò in potentia essentiali & sufficienti ad recipiendum, quemadmodum & illa ad producendum. sed memoria angeli loquentis, intellectui possibili eiusdem rationis in ambobus existenti, suum verbum imprimere potest: ergo quod prius. Scripturæ insuper diuinæ, huic sententiæ atq; rationi abundè copioseq; suffragantur, quemadmodum antè dixi. Itaq; angelos

Modus loquendi.

mutua colloquendi societate uti, constat satis. Modus autem loquendi, quo ipsi vtuntur, est nobis incognitus, propterea variam peperit sapientum sententiam; nam nonnulli huc

Prima opinio

loquendi modum probauerunt: Angelus, inquit, angelo loquitur, dum sua voluntate aperit, clauditq; conceptus mentis; res enim intelligibilis, cuiusmodi est conceptus, trifariam sese habet ad intellectum. vno quidem modo habitualiter, idq; secundum memoriam, deinde actualiter, in ipso planè actu intelligendi atq; actuali conceptu. postremo, cum prius intellectum & in actu conceptum, ad aliud refertur imperio voluntatis: à primo gradu, ad secundum, ab habitu, ad actu intellectum: ex secundo verò, ad alium proficiscitur ordinem atq; finem, in quo quidem consistit angelorum locutio: hoc enim est loqui angelicum, suos certè conceptus alteri exprimere. Oppugnant nonnulli huiusmodi loquendi modum, ita arguendo: Conceptus, inquit, in actu est utiq; ens

Obiectio.

1.

in actu, & ex consequenti, intelligibilis in actu: illius ergo occultatio non subest imperio voluntatis. Posito igitur obiecto, & actiuo, atq; passiuo iam coniunctis, atq; dispositis; sequitur actio, quæ à voluntate impediri non potest: non ergo voluntati inest angelicæ obiecti claudendi libertas. Amplius, si imperio angelicæ voluntatis subest alicuius rei abscondio, ut puta albi cognitio, siue intellectio; & intellectiois utiq; intellectio: nam si conceptum illius abscondere potest; & intellectioem etiam. Sed intellectio intellectiois albi, est qualitas in mēte angeli, quæ profectò ab alio angelo impediri non potest. ergo. Sanè, intelligens intellectioem albi, à nigri intellectioe utiq; distinctè discernit. Porro, intellectus ab actu non distingueret, nisi obiectum ab obiecto secerneret: intellectus ergo intellectioem albi, ab intellectioe nigri discernens, obiecta quoque distinguat, necesse est. Igitur, quemadmodum vnus angelus, alteri impedimento esse non potest, quominus intelligat intellectioem intellectiois albi; ita etiā, ut albi obiectum non percipiat, atq; ita vnus angelus, alteri suum celare nequit conceptum. Ad-

2.

huc, si voluntas angeli conceptum alteri celare potest; aut certè aliquo actu, aut sine omnino aliquo velle, id erit præstitura: non sine aliquo actu, alioqui semper impedimentum præstare posset: aliquo actu igitur. Quod si ita fuerit; tunc non indoctè aliquis dubitabit, vtrum integrum illi sit huiusmodi actum abscondere, necne? Quod si celare nequiverit; nec ergo actum intellectus, aut ipsam notitiam occultare valebit; plus enim dominij in suum actum, quàm in extrinsecas potentias habere, clarissimum est. Reuera, si huiusmodi actum tegere nequit, neq; etiam obiectum, ut dixi: celare ergo potest. quod ita sit, aut reuera eadem volitione, siue actu, aut aliquo alio. non eodem actu, alioqui pari facilitate manifestandi quoq; haberet facultatem, atq; ita vno eodemq; actu, vnā eandemq; rem, & aperiret & clauderet, quod est falsum: alio actu igitur, & ille deinceps ab alio, atq; sic processus infinitus sequetur, quod fieri minime potest: igitur quod prius. Iterum, quod neq; in esse, neq; in fieri, subest voluntatis dominio; ab ea utique impediri non potest sed actio naturalis agentis est huiusmodi: à voluntate igitur angelica impediri non potest, nisi à diuina tantum. Itaq; cum intellectio in mente angeli

3.

loquentis,

4.

5.

6.

locutio.

loquentis, alterius angeli intellectui, æquè proxima sit, ac naturale actiuum, suo passivo, idq; tanquam obiectum proportionatum; profectò illius voluntas, alterius intellectum impedire nequibit. Ceterum, si huiusmodi vera sint; obiecto igitur presente, ac debite approximato, intellectus non posset non intelligere; etiamsi aliud voluntas præciperet, quod planè veritati, atque experimento nequaquam consonare videmus. Quare, diligens lector, diligenter omnia considerato. Ceterum, quia res est admodum obscura; idcirco præclara ingenia, quæ huiusmodi difficillimis rebus gaudent, exercere non destitit. Inter alios ergo huius rei speculatores, quidam certe non parvæ auctoritatis viri, talia tradiderunt: Angelorum locutio, inquiunt, est alicuius obiecti notitia, de quo quidem unus angelus, alteri est locuturus. Quam ob causam, quæ memoria prius tegebatur, in actu, acieq; intelligentiæ ponitur alius videnda, qua profectò sic in actu posita, angelus assistens, si attentus persliterit, illicò percipit, quod in alterius acie intuetur. verum hæc quoque sententia licet subtilis, & ingeniosa sit; nonnullas tamen difficultates patitur. Etenim, si res ita se haberet, huic velle loqui, alteri verò minimè, in angeli potestate situm non esset: omnes siquidem equaliter conspicerent conceptum in acie angeli loquentis noviter apparentem, atque ita vni loquens, omnibus loqueretur, quod est falsum; destrueret enim diuini ordinis politiam. Amplius, huiusmodi locutio obiecti quidem esset, non autem certi obiecti; audiens namq; in angelo loquente, notitiam prius cognosceret, cuius medio obiectum intelligeret. Adde, angelum audientem, de locutionis obiecto certiore fieri non posse; sed de illius tantum notitia, quæ vera seu falsa esse potest, existente vel non existente illius obiecto. Postremò, si angelus loquens, in intellectu angeli audientis, nihil ageret; per accidens vtiq; loqueretur. Cum autem hæc omnia absurdissima sint, iuste talium sententia non est audienda. Non desunt, qui alium loquendi modum introducere tentarunt, huiusmodi videlicet: Sunt, inquiunt, aliqui conceptus, omnibus fermè angelis naturaliter noti, nempe omnium quidditatum vniuersales, atque generalissimi: particulares autem, siue ipsa particularia, non similiter omnibus patent; sed unus altero plus, minusq; possidet, atq; intelligit: particularia autem, quoniam sunt infinita, omnibus omnia nota esse non possunt. de conceptibus igitur particularibus, non autem vniuersalibus est angelorum locutio. Cum itaque angelus superior, alicui inferiorum, pro rerum administratione, electorumq; salute conseruanda, loqui disponit; huiusmodi suum conceptum particularem, per vniuersales intimat illi, atque significat. Ex multis ergo conceptibus vniuersalibus simul aggregatis, atque vtriq; notis, expressio fit particularis conceptus, atque hæc dicitur esse angelorum locutio. Porro, hæc sententia est multum tenuis paruaq; imò nullius fortitudinis. Reuera, falsum est, quod asserit, videlicet, singulare, ab angelico intellectu directè, primò, ac naturaliter intelligi non posse. Etenim, si singulare non est minus in actu ens, quàm illius quidditas, illa autem ab angelo rectè, & primò intelligitur, & singulare etiam; singularia quoque non sunt actu infinita, nec ab angelo omnia intelligi necesse est, etiamsi actu infinita existerent, vt authores huius sententiæ dicere videntur. Adde, eos supponere quod declarare intendunt: prius siquidem de particulari, aliquo modo conceptus habetur, atq; vt particulare ab angelo audiente percipitur, priusquam per vagos cōceptus describatur, alioqui quid sibi describeretur, ignoraret: prius ergo nouit singulare, quàm fuerit illi descriptum: huius autem notitiam ab angelo loquente recepit: loquitur autem (vt ipsimet dicunt) per vagos conceptus: igitur, ille prius loquitur quàm loquatur, & iste prius audit, quàm audiat, quod est apertè contradictio. Adhuc, si angelus loquens nihil agat in angelum audientem, quippè, qui intra suum intellectum, suum conceptum contegat; perinde profectò est, ac si angelus loquens non adesset, imò idem est, quasi non sit; illa enim expressio, est actio immanens, & non transiens: igitur, sua præsentia, angelo audienti præstabit nihil, quod

Secunda opinio.

Obiectio.

1.

2.

Tertia opinio.

Obiectio.

1.

2.

3.

4.

locutio.

Quarta sententia, siue opinio.

Quatuor modi intelligenti.

Angeli auditio.

Actualis intellectio.

Proprie auditio, visio.

Quomodo loquitur vni, & non alijs.

hil, quod est falsum. Itaq; hanc tertiam opinionem, legitime fuisse explosam, atque exclusam à viris doctissimis, patet satis. Adest & quarta sententia, quæ rationabilior ceteris esse videtur, tametsi aduersarijs non vacet. Sic autem angelorum locutionem fieri arbitratur: Angelus, inquit, loquens, ex sua virtute memorie, ex sua quoque voluntatis imperio, notitiam actualem in angelico intellectu causat, siue producit: illa autem notitia, est illius obiecti, de quo loquitur verbum intelligibile, in aure intellectus. Id verò, angelum prestare posse, patet: nam agens, vt dixi, virtute sua perfecta continens aliquem effectum, in passium sibi vicinum, atque proportionatum immittere, atque transfundere potest. sed sic se habet angelus loquens, ad angelum audientem: igitur, inuicem loquuntur, sicut paulò ante dixi. Adde, quadruplicem intelligendi modum, qui in angelo inuenitur. Primus vocatur intuitiuus, à se ipso certè immediatè notitiam recipit. Secundus intuitiuus in alio angelo. Tertius abstractiuus per speciem vel per aliquod medium representatiuum. In his autem modis, nullam angeli notitiam, auditionem esse aiunt, quippe cum nulla illarum ab intelligente expressa sit, in quantum scilicet intelligens est: accidit enim sic mouens, intelligere: æquè namq; moueret, etiamsi non esset intelligens. obiectum præterea primum, vel species, instar causæ partialis cum intellectu se habet. Quarto modo angelus aliquid cognoscere dicitur, in quantum per intellectum, vel memoriam eius exprimentem, ita in ipso intellectio fit; vt neque intellectus recipiens, nec species, aut obiectum in actum, aliquid causalitatis actiue habere queat. Porro, hæc cognitio sola, in angelo intellectualis auditio, illius verò expressio, in angelo loquente, locutio nominatur. locutio autem, atque auditio, naturaliter, seu essentialiter ex voluntate dependent angeli loquentis. Etenim, quemadmodum voluntas in angelo loquente, propriam intelligentiam cum memoria coniungit, atque ita locutionem efficit; ita etiam in angelo audiente, memoriam intelligentiæ connectit, efficitq; actum intelligendi; non enim auditio, in alio fieri potest, nisi prius locutio fiat, aut intellectio in loquente. Itaq; sicut voluntas potestatem habet super primum actum in angelo; ita planè super secundum, in audiente. Porro, actualis intellectio in loquente, non est ratio, neque principium formale quo in loquente illius notitiæ gignenda; sed magis ipsa memoria loquentis, vel aliquid ad memoriam spectans, in loquente namque, atque in audiente, ambo actus intelligendi eiusdem sunt rationis; ideoq; à principio quo eiusdem rationis, nempe à memoria, vel ab aliquo ad ipsam pertinente, deriuantur. Quare, intellectio in aliquo rationem parentis habere non potest: ab eodem certè principio, quodam ordine actus illi procedunt. Porro, triplex illa visio, siue modus cognoscendi, auditionem improprie acceptam præcedit, proprie verò, minimè; imò visionem præcedit. Propria autem auditio est, quando angelus loquens, eius, quod in proprio genere, vel reuelatione nouit notitiam, alteri huius rei ignaro imprimit, atque significat: impressione autem facta, audiens conuertit se ad mentem loquentis, vt ibi videat, quod ab illo audiuerat. Ex quo patet, propriam, ac completam auditionem, visionem præcedere; impropriam verò, qualis nimirum est de aliquo, vtriq; noto, posteriorem visione inueniri. Ex his autem patet, quonam pacto, vnus angelus, vni, & non alteri loquatur: ex imperio enim suæ voluntatis, per suam memoriam, alterius, vel plurium, vt lubet, intelligentiam mouet, ac si plures intelligentias mobiles in se haberet, quarum vnā mouere vellet, aliam verò quiescere. Loqui igitur, vel tacere, in potestate angeli situm esse, perspicuum est. Itaq; quomodo vnus angelus alteri loquatur, sic dicunt nonnulli.

CAP. II.

Argumenta contraria.

Arguam

R^guam prius contra quartum modum dicendi, sic. Principium produ-
 ctuum, habens iam terminum adequatum, illius limites egredi non valet
 in producendo: sed memoria fecunda angeli loquentis, habet terminum si-
 bi adequatū, nempe suum proprium verbum: in angelo ergo auditionem,
 seu locutionem, aut intellectionem causare non potest. Reuera, si intelle-
 ctus agens & intellectus possibilis in vno angelo actiua sunt, & passiua adequata: igitur
 quemadmodum anima suum tantum corpus perficere potest; sic etiam & illa. huic
 accedit, quod ratio illa factiua, non autem operatiua potentijs inseruit; illa enim ad ex-
 tra non agunt; nam istarum actus, actiones immanentes sunt: igitur iste quartus loquē-
 di modus, minimè sibi constare videtur. Præterea, non quacunque approximatō, ad
 actum intellectus producendum sufficit; sed illa duntaxat, quæ est in eadem substan-
 tia, qualis certè in duobus angelis esse non potest. Profectò, si ita res se haberet; pari
 quoque ratione, vnum brutum, alteri bruto per actum imaginandi loqui posset: vnum
 enim illorum sufficiens haberet principium actiuum, alterum verò passiuum. sed hoc
 est falsum: ergo quod prius. Adde, actiuum, in extremum non agere, nisi prius agat
 in medium. sed angelus loquens, si loco distet, medium mutare non potest: nec loqui ergo.
 Sanè, eadem facilitate, anima corpori coniuncta loqui posset, quod experientia teste
 minimè cognoscimus. Amplius, si huiusmodi sententia verum diceret; tunc certè vnus
 angelus in altero, volitionem causare atque efficere posset: siquidem voluntas angeli,
 alicuius volitionem obiecti, quam efficere in seipsa valet, virtualiter continet. Quoniam
 autem alterius angeli voluntas, ad modum se habet passiuæ eiusdem rationis, si profectò
 proxima loquentis angeli voluntati extiterit; absque dubio, ab illa volitionem patietur,
 quod est falsum, quippe, libertati arbitrij contrarium. Itaq; quartus iste loquendi modus,
 huiusmodi, atque similia argumenta contraria continet. Præterea, locutio angelis non
 est tribuenda, quod sic probo: locutio est instituta ad exprimendum, declarandumq;
 animi conceptum; voces enim sunt earum passionum notæ, quæ in anima habentur. sed an-
 gelorum conceptus æquè inuicem patent, ac illorum substantia; conceptus enim sibi inti-
 mior, atque secretior esse non potest, quàm sua substantia: in angelis ergo nullus est lo-
 quendi modus. Sanè, locutio operis sui indiget aliquo signo representatiuo. sed in ange-
 lis est tantum intellectio, atque volitio, quæ sunt actiones immanentes, & non transeun-
 tes in alterum: igitur nullus est illis loquendi modus. Reuera, si in statu resurrectionis,
 auctore diuo Gregorio 8. mora: vniuersusque mentem ab alterius oculis, membrorum
 corpulentia non abscondit; longè minùs mens vnius angeli, ab altero abscondi potest.
 at locutio ad manifestandum, quod in mente alteri latet, ordinem habet: igitur vnum
 angelum, alteri loqui necessarium non est. locutio præterea disponitur alicuius persone
 excitandæ, admonendæq; gratia, quæ sanè angelicæ naturæ necessaria non est: vnus er-
 go angelus, alteri non loquitur.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

D^o primum, quamuis memoria pro passiuo adequato, intellectionem ha-
 beat intrinsecam; extensiue tamen, ad aliam sese extendit intellectionem
 extrinsecam: nam si intellectus possibilis est illuminatus, vel illuminari
 potest ad plures diuersorum obiectorum actus intelligendos; multò ergo
 magis intellectus agens, ad duo verba producenda. Itaque licet habet in-
 trinsecam intellectionem perfectam; consimilem quoque actum ad extra producere va-
 let. Ad primam confirmationem dico, non esse simile, quod de anima adducitur; illa e-
 nim est

locutio.

Intellectio est
operatio im-
manens.

2.

3.

4.

Angelus.
inferior lo-
quitur supe-
riori.

Illuminatio.

Locutio.

Purgatio.

nim est causa intrinseca, adaequata materiae, intellectus verò agens in angelo, ad extrinsecos actus imprimendos sese extendere potest. Ad 2. confirmationem respondeo, potentiam passivam esse, ut ita dicam, operativam, hoc est, operativam virtutem, intellectum utique possibilem, agentem verò factivam. Ad 3. dico, intelligere esse actionem immanentem: actum verò intellectus agentis transeuntem; licet proprie non agat in aliquam externam materiam, sed in eiusdem rationis passivum: aut certe intellectio, ideo immanens operatio dicitur, quia scilicet cuilibet intelligenti convenire potest, veluti principio activo, quae profectò distinguitur ab operatione secundum totum suum genus transeunte: utpote à calefactione, vel simili, quae per se non manet in principio activo: non autem quia omnis intellectio sit immanens operatio. Ad 2. quantum virtus est efficacior in agendo, tantò minori indiget loci, siue rei propinquitate. sed intellectus agens in angelo est efficacissima virtus: in alium ergo suum conceptum immittere, atque exprimere potest. Ad confirmationem, negatur similitudo: nam potentia organica, contactu indiget, intellectiva autem minime. Sanè, bruti imaginatio, ob interpositionem organorum, alterius bruti imaginationi coniungi non potest: proinde, si per divinam potentiam, anima bruti, ab ipsius corpore separaretur; virtutem utique non haberet ad aliquid agendum, quippe, cum sine organorum ministerio agat nihil. Ad aliam confirmationem dico, nullam impressionem intellectualem esse in medio; ideo rationem illam nihil concludere. Ad ultimam confirmationem respondeo, animae corpori coniunctae loqui non posse, propter potentiarum ordinem, quem in hoc mortali corpore perpetuò habemus, & nobiscum circumferre cogimur. Ad 3. verum quidem est, unam voluntatem creatam, per modum principij quo, in alia, volitionem causare, seu producere non posse, idq; ob ingentem libertatis virtutem, atque naturam: intellectus autem, quia non est liber; ideo similis illi ratio volitionis producendae competere non potest. Ad 4. quamvis unius angeli conceptus in re, atque in effectu positus, alteri angelo presenti notus sit, atque manifestus; non cassa tamen, atque inanis est illorum locutio; perfectionis enim est inuicem loqui posse. Ad primam confirmationem dico, spirituales locutionem huiusmodi signo non egere; sed cum intellectione loquentis, in illum, cui loquitur, actionem transeuntem necessariam esse. Ad 2. confirmationem respondeo, quòd licet in angelis non sit moles corporea; est tamen interior mentis conceptus, qui subest voluntatis imperio: quomobrem conceptus angelici soli Deo patent, qui est scrutator cordium, & medullarum, cui omnia sunt nuda, & aperta. Ad tertiam confirmationem dico, quòd sicut sensus movetur à sensibili; ita intellectus ab intelligibili. proinde, quemadmodum signo quidem sensibili sensus excitatur; ita planè virtute intelligibili, mens angeli audientis. Sed dicet aliquis, num inferior angelus, superiori loquatur? Ad quod quidem dubium asseruius dicimus: posse omnem illuminationem esse locutionem in angelis; non tamen è conuerso: loqui siquidem angelo perinde est, ac suum conceptum velle alij innotescere. Porro, quae mente concipiuntur, ad duplex quidem principium referri possunt: nempe ad primam veritatem, & ad propriam intelligentis voluntatem. quoniam autem veritas est lumen intellectus, omnis autem veritatis regula, Deus est; hac de causa, eius, quod mente concipitur, quatenus à prima veritate dependet, locutio, illuminatio nominatur: eius verò, quod ex voluntate intelligentis, locutio. Profectò voluntas creata, non est lux vera, quae illuminat omnem hominem: neque regula veritatis, sed particeps lucis. Quam ob causam ea communicare, quae à voluntate creata proficiuntur, illuminatio dici non potest; non enim ad mei quidem intellectus perfectionem spectat, tuum intelligere conceptum, sed rei veritatem cognoscere. Eorum igitur, quae à voluntate creata oriuntur, manifestatio omnibus sanè communis est angelis: illuminatio autem non item. Ex quo patet, quemlibet angelum, alteri loqui posse: illuminare verò, bonos, ac superiores tantum. Ceterum purgatio, & illuminatio sunt idem actus realiter, sicuti formae contrarij introductio,

introductio, vel priuationis expulsio, & appetitus subiecti terminatio: ideo enim illuminatione vocatur, quia scilicet alicuius intellectus veritas panditur: purgatio verò, quoniam prior, ut ita dicam nescientia expellitur: perfectio autem, quatenus illuminati, tali acquisita virtute, appetitus quiescit. Sed dicet aliquis, quomodo angelus Deo loquitur, cum ipse nouerit conceptum mentis? ut aliquid certè ab eo accipiat, non ut aliquid noui illi significet. Consultando igitur, vel admirando angeli Deo loquuntur: Angeli, inquit, Diuus Gregorius 2. moral. Deo loquuntur, cum per hoc, quod super semet ipsos respiciunt, in motum admirationis assurgunt. Iterum aliquis dubitabit, si alius quispiam angelus, quocumque modo longè positus, alteri angelo loqui valeat, quod quidem à nonnullis indubie admittitur, quia scilicet intellectualis operatio à loco abstrahit, & tempore. hoc autem quibusdam non probatur, ob hanc profectò causam, quia angeli locutio, in vnius angeli, in alterum tendentis, actione consistit: illa autem in sua virtute memoriae creata, & finita habetur. at nulla virtus creata & finita in aliud quantūcūque distans agere potest, alioqui in infinito, si fas est dicere loco, seu distantia, posita, eandem haberet virtutem agendi. animæ præterea defunctorum, authore Augustino de cura pro mortuis, in purgatorio, ea, quæ hîc aguntur, scire nō possunt, nisi reuelatione tantum, quod sanè propter loci distantiam contingere, dubium non est. Quare, ut angelus alteri loquatur; determinata distantia, seu præsentia requiritur. Nec ratio illa, quæ operationem intellectualem commendat, fortis est, & nervosa; etenim, quamuis intellectio abstractiua, ab hîc, abstrahat, & nunc; actio tamen vera realis, in aliud tendens, per virtutem finitam, & creatam, in qua quidem locutio consistit, à determinata distantia, præsentiaque non abstrahit. Quomodo ergo angeli loquantur, dixi.

locutio.

Perfectio.

Quomodo angelus Deo loquatur.

Si angelo distanti loquatur.

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

De loco Angelorum.

Es scripta angelorum locutione, illuminatione, purgatione, illorum quoque locum describere, necesse est, quomodo videlicet angelus sit in loco: est enim huius rei inquisitio necessaria, atque nostro instituto perutilis. Sanè, si angeli spiritus sint, locus verò, res corporea, locus autem, & locatum proportionata sunt adinuicem; quoniam modo angelus est in loco? num ubique? sed Dei solius est, sic in loco esse: An fortassis, sicuti nos sumus? sed angelis non competit hic modus essendi. Quis ergo, qualis sit modus ille, dicam, loci prius definitione ostensa. Locus, authore Philosopho 4. phy. com: 51. est ultima superficies corporis continentis, immobilis primum. Superficies, inquam, non quæcumque, sed ultima, hoc est continua; latius enim sese superficies diffundit, quàm locus. vnde 5. met: cum ex professo, quantitatis species enumeraret, loci, veluti vnius, illarum, non meminit. Commentator in genere qualitatis locum collocat, quia scilicet, virtutem habet conseruandi: conseruare autem ad qualitatem spectat. verum, per accidens id, loco conuenire videtur; quatenus scilicet locati naturæ congruit, alioqui violenter contenta, conseruare posset. Quoniam autem ob naturalium qualitatum causam, locus conseruandi corrumpendiq; habet virtutem; iccirco ad Physicum, non autem ad Mathematicum negotium, illius inquisitio, spectare videtur. Caterum, huius rei speculatio in tertio libro Modi essendi est inquirenda. Modi essendi in loco, huic sanè inquisitioni necessarij sunt, ut modum, in loco, quo angeli in loco sint, scire valeamus. Est autem duplex modus essendi in loco, qui profectò creaturis naturaliter conuenit: circumscriptiuus, siue dimensiuus, & diffinitiuus. Priori quidem modo, illa in loco esse dicuntur, quorum vltima, loci quoque vltima attingunt, atque simul consistunt, hoc autem modo corpora per se locata, in loco esse dicuntur.

Quid sit locus.

Philosophus.

Commentator.

Modi essendi

Quomodo angelus sit in loco.

locutio.

1.

2.

3.

Diffinitiuè.

1.

2.

Ratio essendi
in loco du-
plex.Formalis ra-
tio.Fundamen-
talis.Quomodo
fundamenta-
liter sit in lo-
co.Substantia
angeli quo-
modo est ra-
tio essendi in
loco.

cuntur. Posterior modus, angelis competit; sunt enim in loco certo, ac determinato; à loco tamen non circumscribuntur, aut continentur. Reuera, simplici, partem & partem non habenti nequaquam conuenit in loco circumscriptiuè esse; partes enim locati simul sunt cum partibus loci. at, angelis partes non insunt: non ergo in loco circumscriptiuè esse dicuntur. Sanè, quod loco coextendi non potest, in loco circumscriptiuè esse nequit: locati siquidem, & loci vltima sunt simul. sed angelus est huiusmodi, vt potè indiuisibilis: igitur, in loco circumscriptiuè erit minime: alioqui, & punctum quoque in loco circumscriptiuè esse diceretur, quod est falsum. Amplius, quod locum suis dimensionibus replere non potest; illi certè modus essendi in loco circumscriptiuè nequaquam congruit. sed angeli dimensionibus carent: non sunt ergo in loco circumscriptiuè. Itaq; angelus est in loco diffinitiuè. Ei sanè in loco sic esse non repugnat, cuius substantia est limitata, & simplex pars vniuersi, non locans alia, sed locabilis. Omnis siquidem pars vniuersi per se existens, aut est locus, aut locabilis. sed angelus est huiusmodi: ergo est in loco diffinitiuè, non autem circumscriptiuè. Profectò, quod est ens per se, est etiam in loco per se. sed angelus est ens per se subsistens: non aduersatur ergo illius naturæ, esse in loco diffinitiuè. nec ità sibi vnum locum determinat, vt in alio esse nequeat, quippè, qui sese indifferenter habeat ad omnem locum, alioqui, ex vno, ad alterum, loco violenter moueretur. Cùm ergo angelum esse in loco diffinitiuè, perspicuum sit, quænam sit illius causa, quærere non erit inutile. Duplex autem illius ratio, siue causa assignari potest, formalis vna, fundamentalis altera. Ratio autem formalis in creaturis, est quidam præsentia respectus ad locum de genere vbi, licet non semper sit vbi circumscriptiuum; sed interdum diffinitiuum, siue præsentiale tantum. Itaq; esse in loco formaliter, perinde est, ac huic loco adesse. Porro, ratio fundamentalis, id nominatur, quod talis respectus est immediatum fundamentum, sicut in corporibus ratio fundamentalis ipsius vbi, est ipsius corporis quantitas. Itaq; ratio formalis essendi angelum in loco diffinitiuè, est quidam respectus realis ad locum, qui dicitur vbi diffinitiuum, sicuti in corporibus, vbi circumscriptiuum. Reuera esse in loco, non dicit formaliter aliquid absolutum, nec etiam angelus, quum ad locum mouetur, formam aliquam nouam acquirit, nisi aliquod respectuum vbi, hoc est, respectum præsentia ad locum, quod planè Deo non competit, quia nimirum, nullum ad creaturam habet realem respectum. Porro, ratio fundamentalis, qua angelus in loco existit, est sua substantia, vel potentia passiuæ, ob quam est mobilis ad locum; si tamen aliquo modo ab ipsa substantia distinguatur: idem enim est, & motus, & termini motus localis, & vbi immediatum fundamentum: motus namq; est via in terminum acquirendum ipsi subiecto motus. in angelo autem ipsam potentiam passiuam, qua mobilis est ad locum, immediatum esse fundamentum, immediatamq; rationem, constat satis: idem namq; est immediatum respectus fundamentum, & ipsius recipiendi, ratio immediata. sed immediata ratio recipiendi huiusmodi respectum, est potentia passiuæ, mobilis, potentia, inquam, non ipse respectus potentialis; sed talis respectus fundamentum absolutum: ergo, quod prius. Quod si substantia, & potentia non distinguantur ex natura rei: tunc, absque dubio, ipsa substantia angeli, quæ est idem quod sua potentia, est ratio immediata fundamentalis, qua angelus in loco est fundamentaliter. Etenim quemadmodum materia, secundum suam substantiam, atque potentiam, quæ idem sunt, est alicuius formæ recipiendæ immediatum susceptiuum; ita etiam angelus, si idem sint illius substantia, atque potentia. Ceterum, substantia non est ratio essendi in loco formalis, vt potè, quæ non sit ipse respectus essendi in loco, sed aliquid essentialiter, tali respectu distinctum, alioqui angelus non posset non esse in loco, sicuti neque respectus, sine termino, esse potest. Quod si, vt verisimilius est, potentia ipsa mobilis, ex natura rei, ab eius substantia distinguatur; tunc sanè, non ipsa substantia, sed potentia potius, est ratio essendi in loco.

At, s.

At, si substantia, illius ratio extiterit; non determinatè tamen erit, quasi per aliquam eius passionem, ipsam substantiam consequentem, sursum, ut graue, aut deorsum, ut leue, sibi determinet. si enim ita se haberet eius substantia, violenter utiq; moueretur: nam manens in vno loco naturaliter, ad alium violenter moueretur, quod falsum esse, planum est omnibus. Itaq; substantia eius, nempe angeli, neutra est, atque indifferens ad quemcunq; locum, sicut & eius potentia, & motus ad quemcunq; locum. Aiunt nonnulli, angelum esse in loco per accidens, id est, per actionem transeuntem; non enim esse in loco potest per potentiam, siue substantiam, aut per operationem manentem: omnia siquidem ista à loco abstrahunt. Quare, si in loco non fuerit per actionem transeuntem, nullo modo in loco esse poterit. sed horum sententia, veritati, atque rationi minimè consonare videtur. Etenim, si posterius non est causa, siue ratio prioris; ab ipso enim nequaquam dependet; sed naturali ordine, aut saltem secundum rationem intelligendi, angelus prius adest loco, quam in eo operetur, præsertim cum ipsi dicant, approximationem fieri prius, deinde actionem sequi: approximatio ergo est causa ipsius operari, & prius essentialiter: igitur, est causa essendi in loco. Amplius, quod est causa essendi in loco formaliter, per se, siue per accidens; rei profectò, quæ est in loco, formaliter insit necesse est. Vnde corpus per se in loco esse dicimus, hoc est, per suam sanè quantitatem, substantiam, per suum, quod sibi inest accidens. Reuera, cuiquam per aliquod à subiecto eius extrinsecum, in loco non conuenit formaliter esse. sed operatio angeli transiens, ut ipsimet dicunt, non est in angelo formaliter, utpotè, quæ ab agente potius quam à passio absit: non est ergo ratio, qua formaliter est in loco. Iterum, angelus motor, pro mobili sibi adæquato, totum cælum habet, authore Philosopho, operaturq; non primò circa partem, ut falsa est quorundam imaginatio, sed circa totum: igitur, si per huiusmodi operationem est in loco; in toto ergo cælo erit, quod est falsum, alioqui in oriente, & occidente simulesset. Præterea, animæ iustorum in cælo, sunt sicut angeli Dei. sed inibi non sunt per aliquam transeuntem operationem, quippè, quæ ipsum cælum non moueant: non ergo per huiusmodi operationem sunt in loco. Item, substantia angeli, non est magis à loco abstracta, quam sit diuina. sed Deus per suam substantiam, non autem per operationem est in loco: similiter ergo, & angelus. Insuper, quando aliquid est in loco per aliud; eodem planè modo erit in loco, sicut & illud. sed operatio angeli, est circumscriptiue, vel commensuratiue in loco, sicuti & corpus, in quo recipitur: angelus ergo simili quoque modo erit in loco, quod planè antea reprobauimus. Itaq; angelum per actionem, siue operationem transeuntem, in loco non esse, patet satis.

Si per actionem transeuntem angelus sit in loco.

1.

2.

3.

4.

5.

CAP. II.

Argumenta contraria.

Mne locatum, habet situm, igitur, est quantum; nihil enim habet situm nisi quantum, quia situs est habitudo partium ad locum: ergo angelus non est in loco, aliter esset locatus, atque ita esset quantus. Reuera, si angelus est in loco; aut est in eo violenter, aut naturaliter: non violenter, aut naturaliter, ut dictum est: nullo ergo modo in loco esse potest. locus sanè, authore philosopho 4. phy: continet locatum. sed nec corpus, nec aliquid corporis, angelum continere potest, quum sit aliquid minus actuale quam angelus: ergo quod prius. Amplius, incorporalia non esse in loco, communis est propemodum animi conceptio, teste Boetio in lib: de hebdomadibus. sed angelus est res immaterialis, ut paulò ante dictum est. non ergo est in loco. Suffragatur huic sententia, Aug: 83. quæst: quæst: 20.

1.

2.

Boetius.

Augusti:

locutio.

Philosophus.

ex professo affirmantis, ideo Deum non esse in loco, quia scilicet non est corpus: Deus non alicubi est, inquit: quod enim alicubi est, continetur loco, corpus est: Deus autem non est corpus: non igitur alicubi est; locus enim in spacio est, quod longitudine, & latitudine, & altitudine corporis occupatur, nec angelus tale aliquid est. Accedit ad hoc autoritas Philosophi 4. phy: palam protestantis, mobilia corpora tantum in loco esse.

3.

Et hoc quidem recte: nam esse in loco, est loco mensurari, atque contineri, ut ipsemet, eodem in libro fassus est. sed angelus à loco mensurari, contineriq; non potest: angelum ergo in loco non esse, satis manifeste patet. Amplius, angelus non est in loco per suam substantiam. Sanè, substantia per se angelo conuenit, siue in loco fuerit, siue non: non ergo illud est causa essendi in loco, quod per se ad angelum spectat; substantia enim, siue essentia, angelo competit in potentia obiectiua, in qua nondum angelus est in loco. Est ergo in loco per applicationem virtutis: nam quod angelus diffinitiuè hic sit, non autem alibi; per virtutis applicationem fiat, necesse est. hæc autem applicatio, aut secundum situm fieri potest, sicuti punctus loco continui applicatur, ut potè situm in continuo habens, qui planè modus angelo non conuenit; non minùs enim quàm vnitas, à situ corporali est absolutus. aut secundum formam, quemadmodum anima applicatur loco corporis, cuius est forma. neque is quoque modus ad angelum attinet, quippe, qui non est alicuius forma, sed per se potius forma subsistens. Secundum ergo contactum virtualem, non autem corporalem, angelus est in loco. Præterea, angelus est in loco, aut per suam substantiam, aut per suam operationem. Non per suam substantiam, ut dixi: per suam ergo operationem, non quidem immanentem, sed transeuntem; per idem enim, siue eadem est causa essendi illi, & in loco, & in tempore. sed in tempore est per accidens, nempe per operationem transeuntem; & in loco ergo similiter. Suffragantur nobis non pauca, aut parua doctissimorum virorum auctoritates, Damasceni, Hugonis, commentatoris, aliorumq; sapientum. Damascenus enim lib. 1. cap. 17. sic ait: Angelus inquit, dicitur esse in loco, ubi adest: & intelligibiliter circumscribitur, ubi operatur. Hugo de Sacramentis lib: par: 4. cap. 18. Spiritus est loco communi, in loco per præsentiam nature, & operationis concluditur. Commentator 8. phy: com: 85. vel penultimo: Intelligentia est, ubi potissimè ipsius apparet effectus. Iterum, illo solo modo angelus est in loco, quo planè illum attigit locum, eiq; applicatur. sed angelus, solo virtutis contactu, locum attigit, eiq; applicatur: igitur per suæ applicationem virtutis est in loco. Hæc, atque similia dicere consueuerunt, qui huius sunt fautores sententiæ.

4.

Damascenus,
Hugo.

Comment:

5.

Intelligentia est, ubi potissimè ipsius apparet effectus. Iterum, illo solo modo angelus est in loco, quo planè illum attigit locum, eiq; applicatur. sed angelus, solo virtutis contactu, locum attigit, eiq; applicatur: igitur per suæ applicationem virtutis est in loco. Hæc, atque similia dicere consueuerunt, qui huius sunt fautores sententiæ.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

1.

Primum. Verum quidem est omne locatum circumscriptiuè, tum secundum totum, tum etiam secundum partes, habere situm: angelus autem, quia non sic est locatus: propterea quantus dici non potest. Ad confirmationem dico, angelum non esse in loco violenter, neque naturaliter, sicuti sunt leuia, & grauia; habet enim neutram potentiam ad locum. Ad 2. confirmationem dico, locum, locati dimensionaliter, vel quantitatiuè circumscriptiuum, ipsum locatum continere, diffinitiuum verò, ipsum diffinitiuum. hoc autem continere, siue modus continendi non est aliqua efficientia, ut ita dicam, siue actio elicitæ; sed vnus potius respectus determinatio, quem contentum diffinitiuè, ad locum habere videtur. Hoc autem modo bene potest aliquid alterius respectum determinare, etiamsi minùs illo actualitatis habeat. Ad

2.

2. communis est animi conceptio, incorporalia in loco non esse circumscriptiuè, non autem diffinitiuè, sicq; Augustini verba sunt intelligenda, atque philosophi. Etenim esse in loco, non

loco, non est angelum loco commensurari, aut situm habere in continuo; hoc namq; corpori conuenit locato, quatenus est quantum quantitate dimensiu. neq; etiam, quia est in loco, ideo continetur à loco; substantia siquidem incorporea, sua rem contingens virtute corpoream, ipsam profecto continet potius, quam contineatur ab ipsa. Ad 3. dico, angelum esse in loco per suam substantiam fundamentaliter, vt dictum est. Ad confirmationem respondeo, aliquid posse quidem esse in loco determinato, non ideo, quia alicuius sit forma: nec quia instar puncti situm in continuo sibi determinet: vel quia fortassis circa ipsum aliquid operetur: nec deniq; per aliquem alium contactum corporalem propriū, aut metaphoricū, qui planè est per virtutē actiuam operantem; sed per suā magis substantiā, idq; fundamentaliter. Reuera, quemadmodū quantitas per seipsam est in loco fundamentaliter, mobilisq; ad locū, non per aliquem certē contactum, sed per seipsam fundat præsentiā quanti ad locum; ita etiā substantia seu potentia angeli, præsentiā ad locum. Ad 4. & 5. respondeo, angelum esse in loco per suam substantiam, siue potentiam passiua, qua mobilis est. Illud autem de loco & tempore non est simile: angelus enim ex se habet propriam durationem, nempe æuū: proinde hæc duntaxat illi competit, non illa, quæ est tempus, nisi per accidens. At angelus aliquem non habet sibi locum intrinsecum, aut ubi in actu, tametsi per se locabilis sit, non per accidens. Illud autem, cuius gratia est locabilis; per se angelo conueniat, necesse est, cuiusmodi profecto est ipsius substantia, vel potentia. Ad authoritates respondeo, illud tantū velle dicere, angelum scilicet inibi esse, ubi iam operatur; operationem verò causam, qua angelus est in loco, non dicere, quasi operatio sit causa essendi in loco. Hæc quidem sunt, quæ ad huiusmodi argumenta à nonnullis dici solent: quid autem rei veritas habeat, ipsi beatissimi spiritus nouerunt. Nec magna inter hos præclarissimos theologiæ duces, rei, veritatisq; esse videtur dissensio: si enim angelus sit in loco per potentiam, siue præsentiā suæ substantiæ, vt quidam aiunt, aut per suæ applicationem virtutis, vt alij asserunt, cum huius applicatio, ab illius potentia immediate proficiscatur, sitq; illi coniuncta; in idem profecto videntur coincidere, nec plurimum ab inuicem differre; per potentiam nimirum fundamentaliter, aut per virtutis contactum in loco esse. Quamobrem, argumenta primæ opinionis sic soluenda veniunt. Ad illud: Deus est prius rebus præsens, prioritate utiq; rationis, quàm operetur, vt potè, quia immensus est prius secundum rationem: ergo & angelus, & ex consequenti, operatio non est causa essendi in loco. Respondeo: dei immensitatem, non actuaalem dei præsentiā dicere, sed omnibus assistendi virtutem. Angelus præterea, quamuis prius sit, quàm operetur; posterius tamen est, quàm operetur in loco. Insuper, aperta est contradictio, deum prius esse, quàm operari in creatura; deo enim non operante, nulla est creatura. Quomodo ergo erit in creatura, nisi operetur? Nam pater meus vsq; modo operatur, dicit dominus. Dicis, aut angelus est in loco per operationem ab illo immediate, vel mediate exeuntem. Si primo modo: ergo immediate est præsens, non aliqua alia operatione interueniente. si mediate, adhuc quoque de illo medio quæstio esset, & processus in infinitum: angelus præterea non esset in empyreo cælo, quia nihil ibi operatur. Adde, quòd operatio, vt dictum est, quæ ab angelo proficiscitur, in loco sit commensuratiue: angelus ergo similiter se habebit. Respondeo, operationem, qua angelus attingit locum, immediate ab angelo proficisci, non per aliquā causam mediam: ex hoc tamen non sequitur, loco, sine ipsius operatione adesse, quippe, cum eius operatio causa sit præsentiæ localis: essentia verò angeli loco immediate adest, immedatione utiq; causalitatis. Sed hoc mihi dubium est, angelum loco adesse sine operatione non posse. Nunquid præsentiā localis operatione indiget? nam si angelus immediate loco præsens est immedatione causalitatis, eius autem essentia nequaquā sit sine illius præsentiā: non ergo causa præsentiæ localis, est angeli operatio, sed ostensio potius localis præsentiæ. Diligens ergo lector, hæc acutè perpendat videatq; vtra ratio-

3.

4. & 5.

Quomodo sit in loco.

Soluuntur argumenta primæ opinionis
1.

2.

Causa præsentiæ corporalis

Angelus quo
modo est in
cœlo empy-
reo.

nabilior sit sententia; interim quilibet abundet in sensu suo, salua semper fidei veraq; rationis autoritate. Ad aliud dico, angelum esse in empyreo per administrationem atq; contemplationem; non enim semper illi opus est mouere, sed sufficit illi præsidere. Illa autem angeli præsentia, est illius loci exornatio, quæ sanè est quedam inter corpus, siue locum huiusmodi, & angelum, relatio, vim habens operationis transeuntis, & ordo quidam vnus ad alium congruentiæ. Ad 3. rationem respondeo, & negatur consequentia: nam anima est in loco per corpus; non tamen est in loco circumscriptiue, sicuti dicitur esse corpus. Præterea, angelus est in loco, sicut operans in operato; operatio verò, sicut accidens in subiecto: æquiuoca ergo est illis huius rei appellatio. Quomodo ergo angelus sit in loco, dixi. Tu autem accipe, quod est magis rationi consentaneum.

CAP. IIII.

*Angeli locus, est in determinata magnitudine,
atque multitudine.*

Rationes.

Posteaquam ex multorum argumentis, angelum in loco esse didicimus; huic profectò negotio satis conuenire video, modum, quo angelus est in loco, nō ignorare. Porro, angelum in determinata esse loci magnitudine atq; multitudine dico: in causa autem est, limitata ipsius natura: locabile verò limitatum, tum molis, tum etiam virtutis, in quantocunq; loco virtute naturali esse non potest, alioqui, qua certè ratione in maiori esset loco; eadem planè in alio maiori, atq; ita in infinito, quod est absurdum. Amplius, si angelus in quantocunq; loco maiori, & ex consequenti, in infinito esse posset: igitur in locis infinitis quantitate qualibus esse valeret, quod est falsum, alioqui in cœlo esset & in terra, quod sanè Damascono lib. 2. cap. 3. non probatur. Itaq; angelus cum finitæ limitatq; sit nature, par est, vt locus ipsius magnitudine & multitudine sit determinata atq; finita. Item, si angelus posset esse in maiori, vel minori, idq; naturaliter; hoc certè per suam voluntatem, aut aliquid sue voluntati subiectum exequeretur, quod planè impossibile reputatur: nam potentia illa, qua angelus est in loco, non subest voluntatis imperio, sicuti nec vegetatiua nostræ subdita est voluntati, cum sit merè naturalis: tantum ergo loci habebit, quantum suadipsum exigit substantia. Dubitabit autem aliquis, si angelus possit esse in loco indiuisibili siue punctali, ad quod quidem dicimus, rationi id lociq; nature nequaquam conuenire: etenim, cui ratio loci non competit; loci naturam subire non potest. sed puncto non conuenit ratio, siue diffinitio loci; nam locus est superficies, punctus autem minime: in eo ergo veluti in loco, aliquid esse non potest. Amplius, in eo, ad quod, veluti ad localis terminum motus, aliquid moueri non potest, nihil est in loco; locus enim nō est: nihil ergo in eo, veluti in loco existit. sed tale quid est punctus: igitur alicuius locus esse nequit. Præterea, in illo non est aliquid, veluti in loco, quod non est aliquid positium: locus siquidem positionē dicit. sed punctus quatenus distinguitur à continuo, non est aliquid positium, alioqui aliquid esset absolutum, atq; ita punctus sine continuo, & vicissim continuum sine puncto esse posset, quod est falsum: nam linea absque punctis esset infinita, possetq; intelligi sine punctis, quod quidem philosopho eiusq; Commentatori 2. met. aduersatur. Ergo. Adhuc, si angelus esset in puncto, veluti in loco; posset vtq; se mouere de puncto ad punctum, atq; ita motus ex indiuisibilibus componeretur, & instantia essent consequenter se habentia in motu, quod Aristoteli minime placet, sexto phys. libro. Reuera, omne quod mouetur, partim est in termino à quo, & partim in termino ad quem. sed hoc rei indiuisibili conuenire non potest. Cum ergo in puncto

Si angelus po-
test esse in pū-
cto.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

locus.

in puncto non possit esse motus; nec etiam locus, ut dictum est. Sanè, quod mouetur, prius pertransit spacium æquale maius, & minus quàm æquale. sed minus puncto spacium non datur, etsi æquale non transit nisi per puncta. Item, si mobile pertransit per tempus, spacium sibi æquale; in minori profectò tempore, minus spacium pertransibit. Adde, quod continuïtas temporis, à motus dependeat continuïtate; motus verò à mobili. sed indiuisibile, cuiusmodi est punctus, non est aliquod continuū: ergo quod prius. Iterum aliquis sciscitabitur, si virtute naturalis agentis in duobus locis distinctis angelus esse possit, quorum quilibet illi adæquatus esset, quod quidem non approbamus; agens namq; naturale, cum sit limitata finitæq; virtutis, ordinem à natura institutum, propria virtute violare non potest. sed huiusmodi ordo talis est, ut vna vni loco, & non pluribus res insit: vnus ergo angelus hoc modo in pluribus simul locis esse non valet. Amplius, si angelus virtute naturali possit esse in pluribus locis simul; eadem quoq; virtutis potentia, & in tribus, & vbiq; quod est falsum. Sanè, cum angelus sit in loco per applicationem virtutis suæ, ut quidam dicunt, aut per potentiā, seu substantiam, ut alij opinantur, illa autem sit finita: non ergo sua virtute naturali potest esse in pluribus locis simul. Vna præterea substantia se, secundum philosophorum sententiam non mouet omnes orbés immediate; ideo illam vbiq; esse, necessarium non est. Itaq; angelus virtute naturali in plurimis locis simul esse non potest. Rursus aliquis quæret, si plures angeli in vno loco simul esse possint. Ad quod dicimus, id fieri posse virtute diuina; duo enim indiuisibilia, quoniam modo subiecto distincta, veluti duo contiguarum puncta linearum, simul esse possunt; similiter & duo angeli. Reuera, non magis repugnat vnitas loci, angelicæ quàm corporeæ naturæ. sed duo corpora, diuina operante virtute, in vno loco simul esse dicuntur; igitur duo angeli, eodem in loco simul esse possunt. Naturali autē potentia id fieri nequit, ut duo agentia naturalia perfectæ, sint æquæ eidem passo proxima atq; propinqua. Quare, duas intelligentias, vni & eidem loco, secundum eandem passiua potentiam esse præsentēs, est quidem naturaliter impossibile. In causa autem est, quia tã natura, quàm intellectus superflua, & otiosa nō admittit, sed horret potius atq; execratur.

Quod angelus non possit esse in pluribus locis.

1.

2.

3.

4.

Si plures angeli possint esse simul in eodē loco.

CAP. V.

Argumenta contraria.

Vod potest esse in puncto, veluti in loco, non indiget certa atq; finita loci magnitudine atq; multitudine. sed angelus est huiusmodi, ut potē indiuisibilis, instar puncti; locus autem & locatum debent proportionari: locus ergo angeli non certæ magnitudinis, seu multitudinis. Profectò illi non est opus certa loci magnitudo, quod indifferenter se habet ad locum. sed talis est angeli natura, ut potē neutra, respectu præsentia localis: igitur indifferenter in maiori, vel minori loco consistere potest. Reuera, si plures legiones in vno eodemq; fuisse simul, Euangelij auctoritas docet; eodem quoq; modo & plures etiam angelos, in vno eodemq; loco simul, atq; ita non videtur necessaria esse angelo certa loci magnitudo. Amplius, non maiori subditur angelus loci arctationi, seu necessitati, quàm aliquod aliud animal. sed experientia didicimus, nonnullum animal, modò maiorem, nunc autem minorem loci magnitudinem multitudinemq; occupare, ut potē lumacā, ut vulgares dicunt: igitur non necesse est omnino, certam diffinitamq; habere angelum loci magnitudinem. Præterea non solum in maioris, verum etiam in minoris hominis corpore angelus esse potest, quod quidem sæpè ijs accidere videmus, qui nequissimis spiritibus aguntur: non ergo certa atq; definita illi necessaria est loci magnitudo. Reuera, si angelus ibi est, vel esse potest, vbi iam operatur, quanquam operatio non sit causa essendi in loco, ut quidam dicunt, sed ostensio

1.

2.

Lumaca.

3.

locus.

4. *ostensio potius presentie corporalis; sed indifferenter se habet ad operandū in maiori, vel minori loco; similiter se habebit ad locū: ergo quod prius. Iterū, corpori non repugnat, alteri præsens esse, ipsumq; in puncto tangere, sicuti sphaera tangit rectum in puncto, ut dicitur lib: primo de anima. nec etiam angelo repugnare videtur, praesertim cum in loco esse dicatur, quia scilicet loco adest: igitur ita corpori, sicuti & puncto adesse poterit, imò omnino proprius ipsius locus punctus esse dicitur; indiuisibilis enim in indiuisibili maneat necesse: nam quod est indiuisibilis natura, & indiuisibiliter se habet vbicunque fuerit; in indiuisibili utiq; manebit, imò manere debet: ergo quod prius. Amplius, si anima in pluribus locis simul esse potest, utpote, tota in qualibet corporis parte: angelus ergo similiter; imò magis, quia maioris virtutis. Sanè, si angelus est in corpore assumpto, quod quidem continuum est: in qualibet ergo ipsius parte esse videtur. at illius partes, pro locorum diuersitate numerantur: angelus ergo est simul in pluribus locis. Reuera, si angelus ibi est, ubi operatur, authore Damasceno, operatur autem in diuersis locis, ut in Sodomorum subuersione apparuit: ergo quod prius. Adhuc, quemadmodum corpus est in loco circumscriptiue; ita plane angelus est in loco diffinitiue. sed duo corpora esse simul circumscriptiue, fieri non potest, quum vnumquodq; illorum proprijs dimensionibus distinguatur, quæ se inuicem non compatiuntur, & locatorum numerus, locorum numerum sequatur: nec ergo plures angeli in vno eodemq; loco simul esse queunt. Iterum, si duo puncta in vno eodemq; situ essent; profectò non duo, sed vnum aliquid essent; situ enim distinguuntur, ut Commentator annotat sexto physico-rum libro: igitur, si duo angeli in eodem loco inuenirentur, non duo, sed vnus potius esset dicendus. Certè, si fieri non potest, ut idem angelus, pluribus in locis semel atq; simul esse queat; similiter etiam erit impossibile, duos simul in eodem loco inueniri. Reuera, virtute agentis naturalis hoc fieri non posse, firmiter approbo: nam qua ratione duo possent simul esse; eadem planè & plures, deniq; infiniti, si fortassis in rerum natura inuenirentur, quod sanè natura ordinem destruit. Hæc itaq; atq; his similia, pro huius quaestionis subtilitate sunt dicta, & essent dicenda ab his, qui discendæ veritatis studio aguntur.*
- 5.
- 6.
- 7.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1. *Indiuisibile nō est in loco* *D primum, quanius angelus sit formaliter indiuisibilis; in aliquo tamen indiuisibili, veluti in loco esse nequit, quippe, cum indiuisibile loci naturam, rationemq; subire non possit. Quare, ratio illa non est admittenda, angelus vbicunq; est, indiuisibilis semper manet: igitur semper est in loco indiuisibilis, quippe, cum locus esse nequeat, nisi fuerit diuisibilis. Ad confirmationem dico, sicut antea dixi, naturali virtute in maiori minoriq; loci magnitudine, angelum indifferenter se habere non posse. Ad aliam confirmationem dico, plures inibi fuisse, sicuti in corpore moto & vexato, non autem sicuti in loco; sic etiam mouens est in moto. Ad 2. negatur similitudo, tum quia huiusmodi res sunt porosæ; proinde facile constringi coarctariq; possunt, quod sanè angelis congruit minimè; tum etiam, quia constrictio & dilatatio sunt motus locales, quibus certè ad alia loca partes transferuntur. Quamobrem, si ab vno loco partes transferuntur, siue retrahuntur; ad alium certè meant atq; migrant. Ad 3. angelum, si fuerit in toto homine, tanquam in aliqua re quanta maiori, idq; secundum quamlibet sui partem, non posse eodem modo in minori homine, siue aliqua re alia esse, sicuti in loco sibi adæquato. Ad confirmationem, quanius modus ille essendi, non omnibus arrideat; ex illo tamen non sequitur, angelum indifferenter in his rebus esse, re-*
- 2.
- 3.

se, veluti in loco sibi adequato, circa quas ipse operatur, propter illam siquidem rationem, quam paulò ante dixi. Ad 4. falsum est, vt quidam aiunt, angelum operatione tantum in loco esse. angelus præterea circa punctum vel aliquod indiuisibile, operatione quidem transeunte nihil operatur; vnde nec punctum mouere potest, nisi per accidens ad motum corporis: falsa sunt ergo illa puncta, quæ vana imaginatione cogitantur, quæque ab angelo moueri, nonnulli affirmant, centrum scilicet atque polos, cum ipsum potius cælum ab illo moueatur. Ad confirmationem dico, verum quidem esse, vnum corpus, aliud tangere in puncto; non tamen in puncto, sicut in loco esse dicitur, quippe, cum punctus loci rationem non habeat: vnde nec punctus in puncto, veluti in loco esse potest. Quamobrem, quemadmodum angelus alteri adest, siue præsens est angelo, in eo tamen, veluti in loco esse non potest; ita proculdubio non est in puncto, veluti in loco, quamuis puncto adsit, siue præsens esse dicatur. Ad 5. secundum Damasceni doctrinam, atque vt reor rei veritatem, angelus in vno tantum loco est; quando enim sunt in cælo, in terra esse nequeunt. Itaque, in diuersis sibi locis adequatis, angelus esse non potest, alioqui neuter illorum suæ esset virtuti adequatus. De locis verò discontinuis dubitant nonnulli, sed præstat Damasceni sequi doctrinam. Cæterum, potentia diuina in locis adequatis siue diuersis angelum esse, fieri posse arbitror, nec inde vllum sequi inconueniens, nempe, angelum à seipso distare atque separatum esse, quia nimirum vnus locus ab altero seiungitur; illorum enim locorum respectu siue ratione, angelus illimitata est naturæ, quemadmodum et anima totius corporis membrorum respectu: nam cum sit in pede et in capite, pesque à capite distet; ipsa nihilominus à seipsa non seiungitur. Ex hoc autem patet solutio ad argumentum, eiusque confirmationes. Etenim, via, virtuteque naturali, non autem diuina illa intelligenda sunt: vnde plures angeli virtute naturali, in vno eodemque loco adequato esse non possunt, non propter loci impletionem, sed naturæ illorum perfectionem; duas siquidem causas completas, vnius eiusdemque rei immediatas esse, est impossibile: vnius enim rei, vna est forma, vnumque proximum mouens; motores verò remoti plures. Cum autem angelus locum contingat, vt continens perfectum, singulis singulos esse locos distributos, nec inuicem indifferenter commixtos, reiterationi consentaneum esse puto. Angelus præterea, et corpus naturaliter simul esse possunt; in loco tamen non eodem modo se habent. Quare non est simile illud, quod pro argumento statuendo fortificandoque adducitur. Ad aliud dico, angelum et animam non esse in loco simul, sicut duo locata; sed alterum veluti corporis formam; alterum verò vt locatum. Ex quo patet, huiusmodi confirmationes, quam falsa nitantur similitudine, nihil virium atque neruorum habere. Ad 6. duo corpora simul esse, virtute naturali fieri non potest, diuina autem virtus hoc efficere valet: vnde, quamuis in pluribus locis diffinitiuè esse non possit, quia scilicet contradictionem implicat, quum esse in loco diffinitiuè, sit ita esse hic, vt alibi non sit; duo tamen angeli in eodem loco diffinitiuè esse queunt, quippe, cum ita sint in isto loco, vt non sint, aut alibi esse dicantur. Ex hoc etiam patet septimi argumenti solutio. Quomodo ergo angelus sit in loco, dixi satis.

4.

5.

Angelus non in puncto, veluti in loco.

Angelos plures virtute naturali in eodem loco esse non posse.

6.

7.

QVAESTIONIS QVINTAE. CAP. I.

Angelorum tempus siue mensura.

Triplex esse entium genus, omnibus propemodum notum esse puto: primum Triplex genus quidem, si fas est nobis ita loqui, immutabile omnino, excelsum, immensum, entium. nempe deum benedictum, cuius sanè mensura est æternitas, quæ auctore Aeternitas Boetio, 2. de consolatione, est interminabilis vitæ, tota simul et perfecta quid sit, possessio; æternum enim perinde est, ac extra terminos essendi, quippe, cum nec incipere, nec desinere possit, denique nec aliquid noui mutationisque in se recipere.

tempus.

Tempus quid sit.

Æuum.

Mensura angelorum.

1.

2.

3.

Æuum non esse successiuum.

4.

5.

Augustinus.

Tempora æterna.

Ex quo patet, in æternitate non esse vnā partem alterā priorem, aut posteriorem; sed durationē, vt ita dicam, & simplicissimā, & totā simul, atq; valde perfectā, nullū terminum, actū vel potentia habentem. Secundū verò, variabile quidem atq; flexibile, cuius partes intrinsecā, perpetua ferē successione rotantur: huius autem entis mensura siue duratio, tempus appellatur, quod quidem est mensura motus secundū prius & posterius. Tertium autem genus entis est planē in se simplex, vtpotē à partium sibi inuicē mutatione succedentium liberum, variabile tamen, potentia scilicet ab esse in non esse, & ē conuerso, cuius substantia non est simpliciter necessaria, nec extra omnes prope modum naturæ terminos posita; imò certis clauditur terminis, limitibusq; concluditur: huius autem duratio siue mensura, æuum vocatur: in hoc autem genere angeli continentur, quippē qui æuo mensurantur. Itaq; æternitas, rei est mensura simpliciter permanētis; tempus verò, formaliter, successiueq; continuē deficientis: æuum autem, permanens quidem non simpliciter; sed quamdiu in rerum natura cōsistit. Sunt ergo angeli, quod ad suā intrinsecā omnia, stabiles, continuus successibus minimē subditi, nisi extrinsecē tantum. Reuera, eiusdem ad seipsum relationem esse realem, impossibile fore siue esse putamus. At, si ratione prioris & posterioris, ad seipsum angelus, secundū durationem relationem haberet, aliam atq; aliam durationis partem prioritas illa atq; posterioritas haberent, atq; ita respectus oppositi essent omnino. Profecto, si angelus quispiam denudō crearetur, & postea annihilaretur, deinde iterum fieret, siue crearetur; in creatione quidem primi, in reparatione verò secundario inueniretur. Amplius, duo contraria in eodem susceptiuo, absq; successione inueniri, nequaquam fieri potest. sed contraria angelis inesse videmus, vtpotē malitiam in reprobis: probitatem autem in electis, cū in iustitia naturali conditi fuerint: ergo quod prius. Adhuc, priuatiuē opposita alicui inesse, siue successione ordine, est impossibile. sed omnes angeli creati fuerunt sine gratia, vt paulō post dicturi sumus, postea verò gratiam acceperunt; hæc autem successio ab extremorum conditione siue natura non dependet, cū alterum illorum sit priuatiuum: ex fundamenti ergo natura emanare, atq; profluere credenda est. Sanē, ex vno contradictorio in aliud migrare, siue amborum, vel alicuius extremorum mutatione impossibile reputatur & absurdum. sed angelus semper transit, quia nimirum tempus est in continuo fluxu: angeli autem essentia isti coexistit instanti, postea alteri: deus autem non coexistit, vtpotē, qui realem ad creaturam relationem non habet. itaq;, in æuo successionem non esse constat, non modō isti; sed alijs etiam rationibus, quæ in idem recidere videntur. Reuera, mensura est vniūgenā & conformis mensuratio, vt quanto met: scribitur. sed esse angeli mensuratum, non est successiuum, nempe habens partem, & partem, vel prius & posterius: nec igitur æuum, quod est ipsius mensura. Sanē prius & posterius ideo tempori insunt, quia insunt & motui, cuius est passio seu mensura, vt quantus recitat physicorum: à simili ergo prius & posterius æuo inesse non possunt, nisi æuitermo inessent. sed in æuitermo non est prius & posterius: in æuo ergo minimē erunt. Amplius, æuum non differt à substantia angeli, vt mox dicturi sumus. sed angeli substantia non habet partem & partem; nec ergo æuum; non enim absq; necessitate pluralitas partium est ponenda, etiam in quāvis aliqua re: sed nulla nos cogit necessitas æuo partes addere: æquē enim angelus magnus est intensiua perfectione atque virtute, sua manente simplicitate, ac durationis simplicitate perseverante. Huic accedit Augustini autoritas 83. quæst. quæst. 72. vbi palam proficitur, æuum stabile, tempus verò mutabile esse: Ante æterna tempora, inquit ad Tit. 1. Si tempora, quomodo æterna? nam si fortē ante omnia tempora intelligi voluit, quia si dixisset, ante tempora, neque addidisset, æterna: posset accipi, ante quædam tempora, quæ ante se haberet quædam tempora. æterna autem maluit dicere, quā omnia; fortassis ideo, quia tempus nō cœpit ex tempore. Ante tempora æterna æuum significauit, inter quod & tempus hoc distat

distat, quod illud stabile est, tempus autem mutabile. Dionysius præterea Areopagita ^{tempus.}
de diuinis nominibus cap: 10. proprietatem æui, ait, esse totum secundum totum metiri. ^{Dionysius.}
Et 5. cap: æuum vocat quietam & totam simul vitam. Gregorius quoq; 4. moralium, gau- ^{Gregorius.}
dio beatorum dicit nihil esse præteritum, nihilq; futurum. Plato quoq; in Timæo, æui ^{Plato.}
mansionem perpetuam esse protestatur; fuisse verò, & fore temporis, & non æui, propri-
as esse genituras: Fecit æternitatis in vnitatem manentis æternam quandam in numero flu-
entem imaginem, inquit, quam nos tempus vocamus. Dies porro, & noctes, & menses, &
annos, qui ante cælum non erant, tunc nascente mundo, nasci iussit, quæ omnia temporis par-
tes sunt. At, qui erat, & erit, quæ nati temporis species sunt, non rectè æternæ substantiæ
assignamus. Vnde Plotinus Enneadis tertiæ lib. 7. cap: 1. & sequentibus, æternitatem ita ^{Plotinus.}
describit: Æternitas, inquit, totum simul complectitur, non sicut partem, quoniam o-
mnia eiusmodi per ipsam dicuntur æterna. Et cap: 3. beatis spiritibus neq; desiderium in-
est futuri; iam enim totum sunt, & quicquid habere vitæ debent, iam totum possident,
ideo nihil quærunt. Et quoniam his nihil est futurum; neq; igitur illud eis accidit, in quo
est futurum. Ex quo patet, intelligentias partibus temporis non esse subditas, idq; secun-
dum intrinsecam eorum naturam, quia nimirum non discerpitur in partes, imò in par-
tibus suis tota simul consistit, sibiq; deest nihil. cui nihil omninò, quod non ens dicitur,
potest accidere: non solum enim entia omnia oportet omni totiq; adesse; sed etiam nihil
aliquando non entis accidere. Hæc, inquam, proprietas, ipsiusq; natura æternitas est, id
est æuum; æuum enim ab eo, quod est semper, est dictum. Et cap: 4. Quamobrem ve- ^{Æuum.}
nerandum aliquid est æuum, æternitasq;, idemq; cum deo, quippe cum vita sit infinita, ^{Æternitas.}
cui nihil præterit, vel potest esse futurum. Porro, talis natura omni pulchritudine pol-
lens, præcipue est circa vnum: proinde præclara est sententia Platonis, quæ ait, æter-
nitatem manere in vno. Hæc igitur atq; similia Plotini documenta, huic nostræ sententiæ
faucere videntur. Simile quiddam Auicenna 11. met: cap: 1. profitetur: Hoc, inquit, quod ^{Auicenna.}
nos vocamus tempus, nempe mensurationem, stabilitatem non habentem secundum suc-
cessionis viam. Et 2. phys: cap: 11. ait, quod cui conuenit, & ex seipso accidit, ante, & post,
tempus nominatur. sed æuum non est tempus: ante ergo, & post, habet minimè; atque
ita non est duratio successiua, sed simplex, partibus sibi succedentibus penitus vacans.
Æuum igitur sua stante simplicitate, toti simul coexistit temporis, per se quidem prius
atq; posterius ignorans, nisi fortassis ad partes temporis, cui coexistit, relatum. Quo-
modo ergo æuum non sit duratio successiua, dixi.

CAP. II.

Æuum esse durationem successiuam, argu- mentis ostenditur.

Sil æuum est tota simul duratio: ergo æuum est infinitum in actu. Tenet con-
sequentia: quod enim est totum existens in actu, infinito quidem temporis
coexistere potest. sed omne tale est infinitum in actu, quemadmodum &
illud, quod loco potest coexistere infinito. sed æuum partibus vacat omni-
bus: actu igitur est infinitum, quod est absurdum, & planè impossibile.
Sanè, si tempus est infinitum in potentia: igitur est æuum infinitum in actu; quando-
cunq; enim sunt aliqua duo, quorum alterum est tantum in potentia, reliquum, siue al-
terum erit similiter tantum in actu. Amplius, angelus creari potest & adnihilari, ite-
rumq; reparari, siue restaurari, etiamsi tempus non esset, atq; ita angelus ille, esse ha-
beret interruptum atq; reparatum, nempe esse, & non esse. sed simplici ac indiuisibili

- mensura finita & limitata, hoc accidere nequit, alioqui contradictoria in eadem mensura simul consisterent, quod est impossibile: id enim ad infinitam illimitatamque pertinet mensuram, nempe ad aeternitatem: ergo. Sanè, potuit deus angelum creare nihil intelligentem, deinde intelligentiam recipientem; simul autem non est intelligens & non intelligens, propter eandem quam diximus rationem: igitur, etiamsi tempus non esset, adhuc tamen angeli mensura, hoc est ævum, prius haberet & posterius, & ex consequenti, ævum est duratio successiva. Reuera, si aliquem alium angelum deus crearet; is profectò alijs iam conditis, duratione posterior esset, quod planè fieri non posset, si ævum prius atque posterius non haberet. Adhuc, si ævum non est duratio successiva; nullum ergo habebit temporis discrimen, atque ita in angelo idem certè erit, esse, fuisse, & futurum esse, quod prorsus impossibile esse reputamus. Quare, sicut angelum non fuisse, diuina non subditur potentia; ita planè ipsum futurum non esse. Profectò, si angeli duratio prius & posterius non habent, instar dei, cuilibet aderit futuro, & ex consequenti, futura contingentia naturaliter cognosceret, quod est falsum & erroneum. Angeli præterea duratio à parte post, est infinita. si ergo est tota simul; erit utique actu infinita, quod sanè absurdissimum est: deus enim solūmodo est actu infinitus. Quòd si ita sit, ut ipsamet veritas fatetur atque tuetur; finita utique est angeli substantia, siue duratio. At, omne finitum, nouam recipere potest qualitatem atque incrementum: duratio ergo angeli non est tota simul, quippe, quæ ad nouam qualitatis, conditionisque dispositionem recipiendam, promptitudinem habeat. Adhuc, quod maiori tempori applicari potest, maius utique censendum est. sed ævum mensurans, angelum iam creatum à mundi exordio, tam præterito, quam futuro applicatur tempori: mensurans verò, angelum de nouo creatum, potest enim deus hodie aliquem alium angelum creare, minus sine dubio censetur: duratio ergo, siue mensura angeli, non est simul tota, utpotè, vna maior altera. Iterum, angelus ab esse deficere potest, idque per diuinam potentiam: non ergo totum, quod habere potuit, simul esse habet; plus enim potuit, quam fuit, atque ita ex consequenti, illius esse non est totum simul. Reuera, deus quidem potest angelum annihilare, non in illo certè instanti, in quo angelus est, alioqui simul esset & non esset, sed in alio instanti, sicque illorum in ævo instantium successio inueniretur: ævum ergo est successio siue duratio successiva. Suffragatur huic proposito Anselmus, qui de Deo, atque æternis, siue angelis ita loquitur: Tua, inquit, & illorum aeternitas, tota tibi præsens est, cum illi nondum habeant de sua aeternitate, quod venturum seu futurum sit, sicuti etiam non habent præteritum. Hieronymus quoque sanctitate, ac omni dicendi genere celeberrimus, ad Marcellam ita scripsit: Solus deus, inquit, non nouit futurum esse vel fuisse. Hæc igitur dignitatis prerogatiua dei est solus, non alicuius angelorum. Præterea, si nunc temporis non esset; nec tempus etiam, auctore Augustino ii. de ciuit. dei: pari igitur ratione, si ævum nunc non habet, non est certè ævum, sed aeternitas potius. Ex his ergo atque similibus patere arbitror, ævum successiuam esse durationem.

Anselmus,

Hieronymus,

Augustinus,

CAP. III.

Soluntur argumenta.

1.

D primum, negatur consequentia, & ad probationem dico, hoc intelligendum esse de illo tantum, quod suapte natura est infinitum, atque illimitatum. Quam ob causam, licet ævum, omni siue toti coexistere queat tempori; non tamen instar aeternitatis existit, aut actu æternū dici potest. Porro illa similitudo, quæ de loco adducitur, nihil habet veritatis, alioqui substantia angeli, quæ omni tempore, atque æui parti coexistere potest, tota simul esset actu infinita, etiam si

etiamsi æuum duratio esset successiua, quod planè ipsismet nō probatur authoribus Ad confirmationem dico, de his, quæ eiusdē planè sunt rationis, veram esse maiorem. Ad minorem siue consequentiā respondeo, verū quidē esse, æuum actū esse finitum, atq; alterius ens rationis; potest tamen tempori, quod est in potentia infinitum, coexistere, idque virtualiter: vnde & infinitum aliquo modo dici potest; non tamen simpliciter. Ad 2. negatur antecedens: in illo enim casu, non est vnus quidē partis durationis angeli, ad aliam partem successio; sed eiusdem potius ad seipsum. Præterea, si tempus continuum, aut discretum reale, vel imaginarium non esset; deus vtique vnum angelum ante alium creare non posset; vnum verò, alio non existente, condere posset; ante enim, & post, sine mensura diuisibili, intelligi nequeunt. Porro, huiusmodi mensura tempus est continuum, aut discretum. Itaq; esse, & non esse angeli creati, & adnihilati, duratione, quæ est æuum, simul esse nequeunt; nec prius & posterius in diuersis æui partibus habere: nam esse, est ipsum æuum, non esse verò, est æui negatio, atque destructio: igitur, simultate proprii æui, nō est esse angeli, & eiusdem interruptio essendi Etenim si æuum, vt ipsi dicunt, sit accidens æuiterni, destructo profectō æui æterno; ipsum quoque æuum destructum iri, omnemq; illius partem, necessarium est omnino. Ex his ergo, ad confirmationes patet solutio. Ad 3. ibi est necessitas consequentiæ, non autem consequentis: siquidem quemadmodum angelum esse, vel fore, deus quidem absolutè determinare potuit; ita etiam ipsum non fuisse, licet postquam ipsum condidit, non possit facere, eum non condidisse, contradictionem implicat enim. Ad confirmationem dico, angelum, quoad suam durationem, qua tempori coexistit, nihil moræ habere: quod autem futuro non coexistat tempori; non angeli, sed futuri est temporis defectus. Ex hoc autem non sequitur futura ipsum naturaliter intelligere, quandoquidem illa non sint ipsi præsentia. Ad 4. angeli duratio est infinita secundum quid, non autem simpliciter, hoc est, negatiuè, quia nimirum in se non habet suæ durationis terminum, non autem positiuè. Dicis, cui infinitæ insunt defectuū negationes; infinitum quoque & ipsum esse oportet: negatio enim defectus est, positio perfectionis. sed æuum infinitas habet defectuum negationes, nempe istius, & alterius diei; & sic etiam successiue infinitorum, quia est totum simul: illi verò successiuo ordine decurrunt: æuum ergo est actū infinitum. Præterea, æuum non differt à tempore secundum Augustini sententiam 8. super Gen: Deus, inquit, administrat creaturam spirituales per tempus. sed tempus est duratio successiua: igitur angelorum mensura, est duratio successiua. Sanè, illa duratio est successiua, quæ tota simul esse non potest. sed æuum est huiusmodi, alioqui esset actū infinitum: ergo quod prius. Ad hæc autem sic respondeo, & ad prim: siquidem maiorem falsam esse denuntiatio: etenim huiusmodi perfectiones, defectibus oppositæ, solo numero distinguuntur; vna enim omnibus inest essentialis perfectio; crastinæ namq; diei duratio, & sequentis, eiusdem planè est rationis. Ad 2. quāuis æuum substantiæ conueniat spirituali; illius tamen motui tempus debetur, siue est attribuendum; ex hoc tamen non sequitur, æuum à tempore non differre. Ad 3. ex dictis patet responsio. ad confirmationem autem principalis argumenti dico, illam veram esse de essentiali additione, quod profectō angelis non competit: ipsi enim addi potest nihil tale, quod ipsum augere queat, nisi accidentalit quodam mensuræ, seu durationis respectu; nam æuiternorum durationi, additio fieri potest accidentalit. Ad 5. minor est falsa, omne enim æuiternum, maiori, minori q; applicari potest tempori: quod si vnum non tanto coexistat tempori, quanto & aliud; id profectō per accidens ei contingere, non sua quidem natura, putandum est; accidit enim illi nunc, vel in principio creari. Ad 6. quāuis angelus, vt tu dicis, potuerit plus esse, id tamen simul habuisset, non in parte, aut in toto diuisum. Quare, idem est, quod prius, atque fallacia cognoscitur figuræ dictionis, quid in plus mutando. Ad confirmationem respondeo, huiusmodi non æui, sed temporis discreti instantia esse dicenda, qui-

3.

3.

4.

Obiectio.

1.

2.

3.

Solutio.

1.

2.

3.

5.

6.

tempus.

Anselmus,

bus profectō instantibus, angeli duratio, annihilatioq̃, veluti propria mensura mensuraretur. Reuera, nunc æui non ita differt ab æuo, nempe realiter, ac nunc temporis ab ipso tempore: æuum namque est duratio perfecta, & superior, cui vniri potest, nunc durationis, sicq̃ tempori coexistere; nunc autem temporis, ipsi non vnitur tempori, nec ipsum est tempus. quare non est simile, quod in argumento assumitur. Ad Anselmi auctoritatem dico, illam sic esse intelligendam, angelum à se non habere, instar dei, suæ durationis futurum, aut aliquod aliud tempus; est enim in illo præteritum, atque futurum per quandam certè nostri comparisonem temporis, ad diuersos vtq̃ rationis respectus. Hieronymi verò, & Augustini sententia de proprio ac peculiari æternitatis nomine est intelligenda, quæ deo solummodo conuenit. Itaq̃, quomodo æuum duratio successiua non sit, vtrinq̃ ostendi, vt quilibet pro sui animi voluntate accipiat, quod rationi putat magis consentaneum esse, salua semper fide catholica.

CAP. IIII.

*Æuum non distingui realiter ab æuiterno, siue
ab angelo.*

Voniam dixi paulò ante, æuum durationem successiuam non esse, idq̃ non paucis, & cōtemnendis rationibus, atq̃ argumentis muniri; huic profectō proposito mihi congruere videtur speculari, si æuum ab angeli essentia, essentiali quadam seiunctum sit, ac discretum differentia: & imprimis, vt id efferre queam, quod sentio. Realiter quidem distingui non puto. Ete-

1. nim, quando aliqua naturaliter distinguuntur; vnum profectō, alterum natura præcedit, vnde vnum absque alio, effectum sortiri potest, cum nullam contradictionem implicet. Quare, si æuum ab angeli substantia essentialiter distinguitur, cum ipsum angeli substantia posterius sit naturaliter; poterit vtq̃ angelus, sine æuo manere, atque consistere, quod est falsum: aperta est enim contradictio. Præterea, si æuum est aliquid aliud essentialiter discretum ab angeli substantia, cuius duratio dicitur; illud profectō, aliam planè durationem habebit, quæ aut idem cum sua duratione propria erit, aut certè aliam durationem sortietur. si idem; pari quoque facilitate dicere non veremur, angelum eiusque æuum, idem realiter esse. sin autem alia; tunc processus erit in infinitum, quod sanè absurdissimum esse omnes profitentur: angelus ergo, eiusq̃ æuum sunt idem realiter. Amplius, si ita res se haberet; æuum certè angelicæ substantiæ accidens dici posset, quod est inconueniens, alioqui non substantia accidens, sed accidens, substantiam conseruaret, atque durationis causa existeret. Itaq̃, idem est angelus, eiusq̃ duratio essentialiter; eodem enim formaliter res durat, & existit, ratione tamen distinguitur: addit siquidem æuum, angelicæ substantiæ rationis respectum. Sane, in essentialiter ordinatis, & realiter distinctis, prius potest esse sine posteriori. Si substantia ergo angeli est prior, atq̃ essentialiter à suo æuo distincta; sine illo vtq̃, vt dixi, consistendi haberet aptitudinem, quod est planè falsum: æuum certè nihil reale, atq̃ absolutum addit ad esse angeli, nisi simultatem tantum, atque indiuisiōem, secundum prius, & posterius sibi succedentia. hæc autem simultas, siue indiuisio, aliud est nihil, quàm negatio, seu respectus rationis. Sed aliquis fortassis non temerè aduersus huiusmodi

Obiectiones.

1. arguet. Mensura realis, à re mensurata, realiter distinguitur. sed æuum est angeli mensura, vt potè duratio illius: differt ergo ab angeli essentia realiter. Sanè, sicut se habet tempus ad motum; ita planè æuum ad angelum. sed tempus realiter differt à motu, quia scilicet non est velox, aut tardum vt motus dicitur esse: igitur æuum ab angeli substantia realiter distinguitur. Amplius, sicut se habet instans temporis ad mobile, siue subie-
- 2.

siue subiectum; ita planè æuum, ad esse angeli, siue substantiam. sed temporis instans, à substantia mobilis realiter differt, atque secernitur; mobile enim cum sine tempore, tum etiam sine motu, si absolute loquamur, esse potest: æuum ergo ab angeli substantia realiter distinguitur. Adhuc, quod est sua duratio omnino, atque idem realiter; non potest utiq; non durare, siue non esse, quemadmodum vnum & idem, non potest non ipsum idem esse. atqui, angelus à sua quidem duratione potest deficere, quippe cum à suo esse, diuina potentia, desinere possit: angelus ergo non est idem prorsus, quod sua duratio. Ad hæc autem sic respondendum esse censeo. Ad primum quidem, minor non est admittenda; æuum enim ratione tantummodo, non autem rei veritate, est angeli mensura; idem namq; est, quod ipsa angeli substantia, rei siquidem duratio intrinseca, non est propriè ipsius mensura, sed aliquod potius extrinsecum. Ad confirmationem dico, maiorem non esse veram, propter dissimilitudinem certè, quam habet instans temporis ad æuum; etenim non ita æuum, ab angeli substantia discrepat, ac tempus à motu, cui planè formaliter inest; illud enim realiter, hoc autem ratione dissentit. Tempus præterea non est duratio motus, quippe, cum duratio motus sit idem ferme cum motu. Dionysii ais hoc sentire de diuinis nominibus cap. 4. Dico, de euo fuisse locutum, quod respectu æuiterui, rationem habet mensuræ: quo planè modo non æuiterui intrinsecum, sed extrinsecum magis est dicendum. sic etiam à nonnullis dicitur, primi mobilis mensuram motus, tempus non esse; sed passionem potius atque aliorum motuum mensuram. Itaq; non ita æuum ad æuiteruum se habere, sicut tempus ad motum, constanter affirmo; tempus enim à motu realiter discrepat, authore Augustino II. confessionum ca: 23. & Arist: 4. physic: æuum verò ab æuiteruo, minime. Ad 2. negatur similitudo: quamvis enim instans temporis, nonnullam cum euo similitudinem, affinitatemq; habere videatur, quia nimirum sicut instans est simplex, atque indiuisibile; ita etiam & æuum; vnum tamen ab alio quàm maxime discrepat: non enim sicut instans à mobili; ita æuum ab æuiteruo realiter dissentit: quemadmodum paulò antè dictum est satis. Ad 3. maior vera est de duratione increata, non autem de duratione creata; homo siquidem quamvis necessario sit homo, quamdiu est homo; potest nihilominus à suo esse deficere, & non esse. Quare, cum angeli duratio sit creata, cum ipsa, tum etiam illud, cuius est duratio deficere potest. Itaq; durationem, siue æuum ab angeli substantia realiter non differre, hæc dixisse sufficiat.

QVAESTIONIS SEXTAE. CAP. I.

De Angelorum beatitudine.

Quoniam angelorum ministeria, locutiones, loca, atque tempora longo sermone prosequuti sumus; illorum modò beatitudinem mihi describendam esse censeo: vtrum scilicet omnes beati conditi fuerint, atque quonam modo, quauè virtutis ope illam nacti fuerint. hoc planè cum ipsis certè beatissimis spiritibus, tum etiam Deo optimo maximo, veræ beatitudinis auctori, & gratum, & debitum esse puto. Itaq; de angelorum beatitudine verba facientes, inprimisq; quid sit beatitudo differamus. Beatitudo est omnium bonorum sufficientia, siue plenitudo. aut, est bonum sufficiens, omnem prorsus indigentiam atque defectum excludens, ut potè status omnium bonorum aggregatione perfectus. Bonum sanè est, quod omnia appetunt; mouet enim appetitum: omne autem quod appetitur, vel est bonum verum, vel apparens. Non temerè ergo Boetius 3. de consol: prof. 2. sic locutus est: Omnis, inquit, cura mortalium, licet diuerso calle procedat, ad vnum tamen beatitudinis callem nititur peruenire; est enim mentibus hominum naturaliter insita summi boni cupiditas.

Quid sit beatitudo.

Boetius de beatitudine.

summum

beatitudo

Aristoteles.

Augustinus.

Visio est tota
merces.

Paulus.

Felicitas non
est habitus.Beatitudo est
operatio vir-
tutis.Contempla-
tio res nobi-
lissima.

Vita beata.

Quare dii sint
beati.Beatitudo est
actus optimæ
potentiæ con-
tinuus.Stoici beati-
tudinem po-
nebant in ho-
nesto.

summum autem bonum vocatur, quod desiderium prorsus replet inquirentis. Quam ob rem in optimæ coniunctione potentiæ, cum suo optimo obiecto, beatitudinem positam esse, constantissimè philosophus profitetur. Etenim cuiuslibet rei virtus, suæq; perfectio, circa id, quod in ea maximè excellit, potissimè versatur; unde aurium perfectio in optima vocum consonantia inuenitur; oculorum verò in pulchro &c. Rationis autem cum Deo coniunctio, hanc ob causam Aug: professus est, visionem esse totam mercedem. Et Dominus in Euangelio: Hæc, inquit, est vita æterna, ut cognoscant te Deum, &c. Contemplatio autem summæ causæ non est sine amore; alioqui curiosa quædam, & inanis esset inuestigatio: quemadmodum illorum fuisse legimus, authore Paulo, qui cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt. Itaq; beatitudo, quæ est Dei cognitio, absq; amore esse non potest. hanc autem intellectualis, atque rationalis creatura, suapte natura prosequitur, ut potè ultimam sui perfectionem; suam enim vnumquodq; ultimam naturaliter perfectionem desiderat. Porro, perfectissima hominis contemplatio, quæ optimum bonum intelligitur, est ultima ipsius felicitas. felicitas autem habitus non est; inesset enim dormienti, authore philosopho 7. com: 10. ethicorum, & in calamitatibus maximis constituto: beatitudo ergo quædam sanè est operatio, sui, non alterius gratia expetenda, ipsa quippè nullius indiget rei, sed est sibi ipsi sufficiens. Beatitudo igitur non in ludo vel ioco consistit; etenim absurdum foret, humanum finem, iocum esse & ludum: neque in rebus caducis; sed in virtute, cuius gratia cætera expetuntur. Quare, cum felicitas, siue beatitudo operatio sit per virtutem, ut ipsemet com: 8. apertissimè docet; consentaneum est utique rationi per eam esse potentiam, quæ est præstabilissima. hæc autem eius fuerit, quod est optimum. Siue igitur mens sit hoc, siue aliquid aliud, quod quidem natura dominari videtur, ac imperare, & animaduersionem habere de honestis diuinisq; rebus, aut quia diuinum & ipsum est, aut quod eorum quæ sunt in nobis est diuinissimum; huius operatio per virtutem propriam, ipsa felicitas fuerit, beatitudoq; perfectæ. Cæterum, huiusmodi est contemplatio, quæ est operatio nobilissima: quippè cum & mens sit eorum, quæ in nobis insunt, præstantissimum, & ea circa quæ mens versatur cognoscibilia præstabilissima sint. Est præterea continua maximè: nam contemplari magis continuè quàm agere quidvis possumus. felicitati autem amor, siue voluptas admixta est. iucundissima autem operationum virtutum est ea haud dubiè, quæ per sapientiam prodit; sapiens enim, etiamsi solus fuerit, contemplari potest: & quò sapientior est, eò magis potest: ipse perfectò sufficientissimus sibi est. Itaq; quoniam mens diuinum est ad ipsum hominem, vita planè, quæ ab hac manat, diuina est respectu ipsius vitæ humanæ; quæ verò à virtutibus humanis proficiscitur, felicitas censetur humana. Mentis autem felicitas, est separata. Porro, beatitudinem perfectam, contemplatiuam quandam operationem esse, hinc quoque fuerit manifestum, inquit Phyllo: 10. com: Deos enim maximè beatos esse putamus, atque felices, quia illorum operatio est præcellens, & sine controuersia beatitudo contemplandi. Unde humanarum quidem operationum ea homo est summè beatus, quæ illi maximè est cognata. Signum huius est, animalia cætera felicitatis expertia, esse tali penitus operatione priuata: nam diis quidem tota est vita beata, talem habentibus operationem; hominibus autem, quoad ipsos, talis operationis quædam inest similitudo. quousq; & contemplatio sese extendit; eorsque & felicitas ipsa: & quibus contemplatio magis inest; ijs & felicitas maior; non per accidens quidem, sed per ipsam utiq; contemplationem, hæc enim per seipsam est pretiosa. Itaq; beatitudo est actus optimæ potentiæ continuus, contemplatione nutritus, Deoq; simillimus, sibi sufficiens, ope alterius ad suam gloriam non indigens; est enim status omnium aggregatione bonorum perfectissimus, qui hac in vita haberi non potest, nec decet mortales in vasīs fictilibus tanti thesauri, tantiq; boni possessores esse. Stoici, in virtute, & bono honesto, quando scilicet rectæ rationi conformiter viui-

miter viui-

miter viuimus, beatitudinem collocarunt. vnde eos, à vero philosophandi genere magno opere aberrasse dignoscimus, qui in alijs, quàm in optimæ actû operationeq; potentia felicitatem, beatitudinemq; statuerunt: non ergo immeritò Machometus ab Auicenna reprehenditur: Propheta, inquit, quem vocant Machometum, talem suis promittit felicitatem, quam multi sapientes reprobarunt; in actû enim optimæ potentia non in opibus, alijsq; rebus externis, sita est hominis beatitudo. Proinde Deum beatum Plutarchus appellat, quia scilicet virtutum est parens: nam sine virtute, iucundum est nihil, aut aliquid laudis haberi potest, aut honestum, seu vtile aliquid dici. Plato tanquam aliquid diuinum sapiens in adeptione boni separati, atque vniuersalis, beatitudinem posuit. Est autem bonum separatum Deus benedictus, quem cognitione, atque amore consequimur. Plotinus enneadis 1. lib. 5. disputando multa de beatitudine loquitur; eamq; in vita summi entis sitam esse asserit: Felicitas, inquit, in vita bona consistit; certè vita ipsa bona in vita existentis, siue entis ipsius est collocanda; hæc enim optima est: non ergo tempore numeranda est, sed æternitate censenda. & lib: 4. enn: eiusdem hoc negotium abundè prosequitur; falsis inprimis excusis, reiectisq; opinionibus, rei veritatem statuere laborat: cap: 3. felicitatem seu beatitudinem in bona vita inueniri, firmissimè, doctissimèq; affirmans: In vita, inquit, quadam beatitudo consistit, vita, inquam, sufficienti, huic enim adest & optimum; siquidem in ipso entium ordine optimum est, quod verè est in vita; ipsaq; est vita perfectæ, cui aliæ vitæ comparatæ, vitæ imagines dicendæ sunt potius quàm vitæ: non est igitur felicitas in vita coniuncta. quam ob causam rectè Plato petendum desuper summum bonum iudicat, & ad ipsum ei respiciendum esse, qui sapiens sit, beatusq; futurus; sic enim cætera quasi quasdam loci mutationes existimabit. Accedunt ad hanc diuinam, summamq; philosophorum doctrinam, sanctorum sententiæ, & inprimis Chrysostomi hom: 8. in 4. cap. epistolæ ad Romanos: Beatitudo inquit, est honorum omnium fastigium. & iterum, hom: 8. ad populum Antiochenum: Nemo beatus, nisi qui secundum Deum viuit. Consentit planè his, quæ à Philosophis dicta sunt. is certè secundum Deum viuit, qui in summi entis contemplatione versatur: beatus siquidem dicitur, quasi bene audius, scilicet ab habendo quod vellet, & nihil patiendò quod nollet. Profectò, iuxta Augusti: sententiam, ille est beatus, qui habet omnia, quæ vult, & nihil mali vult. Ad hunc etiam modum Diuus Ambrosius lib: offi: 2. cap. 3. Nihil, ait, est beatum, nisi quod à peccato alienum sit, plenum innocentia, plenum gratia Dei. Diuus Hieronymus super cap. 3. Isa: refert Poetæ Græci laudabilem admirandamq; sententiam: Primum nimirum esse beatum, qui per se sapiat: Secundum, qui sapientem audiat: qui autem utroq; caret, hunc inutilem esse tam sibi, quàm omnibus. & 4. cap. epistolæ ad Galat: Beatus est, qui ambulat in virtutum via; sed si ad virtutes vsque peruenerit, nec prodest à vitijs recessisse, nisi optima comprehendas: quia non tam initia sunt in bonis studiis laudanda, quàm finis. in lib. de repub. & legibus, atque in Phædone, cognitionem veritatis summum hominis bonum, summamq; beatitudinem esse dixit, quæ in hac vita perfectè haberi non potest: ob hanc causam mortalium beatum putauit esse neminem. Cum verò è vita migrabimus, si purgati, nitidiq; decesserimus, tum verè nos fore beatos; etenim tunc fruemur veritate, atque in summi boni contemplatione conquiescemus; soluti namq; à corpore, iuxta Platonis sententiam, non primo pulchro, & charo fruemur Deo, sed vero, qui est intellectus; tametsi mox pulchro fruemur, & inde voluptas, vt in Philebo distinxit: hæc enim seiuncta esse non possunt. Philolaus Pythagoricus, deposito corpore, hominem Deum immortalem fieri, ait. Porphyrius negat aliter fieri beatum quemque posse, nisi relinquat corpus, & Deo coniungatur. Diuus Augustinus 12. de ciuit. cap. 1. Non est creaturæ rationalis, siue intellectualis bonum, quo beata viuat, nisi solus Deus. Viuere ergo Deo, de Deo, & summa est hominis beatitudo, & vltima illius perfectio.

Auicenna cōtra Machometum.

Plutarchus.

Plato.

Plotinus.

Beatitudo cōsistit in bona vita.

Plato.

Chrysost.

Augustinus.

Ambrosius.

Hieronymus.

Plato.

Philolaus.

Porphyrius.

Augustinus.

Intellectualem, atque rationalem creaturam, beatitudinis esse capacem, eamq; naturaliter appetere ostenditur.

lunt nonnulli, Dei videndi, naturalem homini insitam esse cupiditatem, quodad illi est possibile; ad impossibile enim non fertur naturæ cupiditas. Porro, Deum intuitivè videre, æquè viribus est naturæ humanæ, atque angelicæ impossibile, ac oculis nocturæ ad lumen solis. Itaq; naturale esse aiunt hominis desiderium, deum ex effectibus intueri, non autem coram

videre, atque contemplari: verum, si hæc ita se haberent; sua certè perfectione rationalis creatura priuaretur, essetq; omnium miserrima reputanda, quod est absurdissimum, ne dicam impium, & impossibile. Reuera, totum ens, in cuius cognitione animus quiescit, est nostri intellectus obiectum: illa autem cognitio, non vniuersalis, sed particularis sit, necesse est, alioqui perfectæ cognitione careret, atque ita vltima sui perfectione priuaretur. Amplius, quod aliquo in genere est simpliciter perfectionis, si inferiori illius generis competit; superiori etiam eiusdem competat, est necessarium omnino. sed sensui conuenit intuitiua cognitio; multò ergo magis intellectui conuenire condecet. Adhuc, si intellectus est æternus, & incorruptibilis, erit ergo capax obiecti æterni; eòq; magis capax, quò magis intelligibile fuerit perfectum: quoniam autem anima est immortalis, vt in sexto Pymandri dixi, post discessum à corpore, non erit profectò otiosa: ergo in aliqua operatione versabitur, quæ profectò est perfectæ dei cognitio; non quidem per phantasmatum abstractionem, sed intuitiua primi entis. Suam præterea perfectionem, homo naturaliter appetit: hæc autem ad intellectum spectat potissimè: intellectus verò, tunc est perfectus, cum scilicet optimum capit intelligibile, atque circa illud continuè versatur. quare, si intellectus hoc vacaret actu intelligendi; natura absq; dubio, in suis actibus esset otiosa, quod est falsum. Iterum, vnaquæq; res suo appetit coniungi principio, vnde illius manat perfectio. sed deus est nostri intellectus principium. si ergo ipsum non intelligeret; sua proculdubio, perfectione, seu beatitudine vacaret. Adde quòd deus sit infinitus; omne verò creatum, finitum: anima autem est dei imago, vtpotè, quia illius capax est: nihil ergo finitum, animæ explere potest desiderium; semper enim inquietum est cor nostrum, quousq; in deo requieuerit. Quare, si anima hac dei visione priuaretur; esset vtq; illius desiderium inane perpetuò, atque inquietum: & sic omnium creaturarum miserrima. hæc autem, atque similia, quoniam factu impossibilia sunt, recteq; rationi contraria; sine dubio tenendum est, & pro comperto habendum, rationalem, atq; intellectualem creaturam vera esse beatitudine frui-turam. Quoniam autem necesse est creaturam rationalem, atque intellectualem, sua perfectione frustrandam non esse, ne caterarum esset infima creaturarum; & hæc quidem pro comperto habere nos condecet. Iam beatitudinis obiectum inquirendum nobis est, ex cuius profectò inquisitione, duplex vtq; nobis beatitudo innotescet. Sanè, si beatitudo est rationalis creaturæ finis perfectus, omnem prorsus eiusdem satians atque explens appetitum: id autem obiecto, aut forma fieri intelligimus; profectò duplicem inde emanare beatitudinem intelligimus: vnā quidem obiectiuam, alteram verò formalem. Obiectiua autem est summum bonum, in quo est requies & vltima inquirentis perfectio. Ex hoc autem, bonum quoddam spirituale in mentem fluit contemplantis, quo omnis illius expletur cupiditas: & hæc quidem formalis dicitur beatitudo, qua creatura formaliter appellatur beata, sicuti paries albedine albus, hæc autem in actu optimæ potentiæ

Homo est, capax beatitudinis.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

Duplex beatitudo.

Obiectiua.

Formalis beatitudo.

quid sit.

potentiæ consistit, quo suo mens beatifico coniungitur obiecto: quod est summa creaturæ perfectio, qua suo connectitur fini, veluti circulus, & lumen à sole dependens, aut flumina ad mare redeuntia, vel motus in eodem puncto. Cæterum, prima beatitudo in-
 creata est, secunda verò creata, utpote qualitas, & habitus in prima specie qualitatis. Qualitas acci-
dentalis.
 Sanè, omnis creaturæ perfectio creata est, quia deus nullius est forma perfectiva. sed beatitudo formalis, est perfectio creati: igitur est bonum creatum, & alicuius determinati generis; paucorum enim est hoc donum: inest autem, ut accidentalis qualitas, immutabilis tamen, idq; diuinæ munere largitatis: quamvis enim accidentalis forma, atque ignobilis esse videatur; ex diuino tamen procedit lumine, ab eoq; nunquam separatur, atq; ideo optima, & purissima reputatur. Sed dicet aliquis, beatitudo est actus Obiectio.
 secundum virtutem perfectus: non ergo est habitus; ille enim per actum perficitur, actus autem est in genere actionis. Verum, ad hoc sic respondere possumus, beatitudinem Solutio.
 scilicet purum actum non dicere; nam actus gloriosus ab aliquo planè habitu proficitur: nec etiam habitum solum, sed summam creaturæ perfectionem, quæ in continuo actu consistit: unde, & beatitudinem in iugi actu existere dicimus, sicuti est scientia, quæ in considerationis actu perpetuò versatur. ex quo patet, habitum, ac deformitatem, ipsam certè formalem beatitudinem principalius significare. Cæterum, obiectiva beatitudo, siue materialis, bifariam à nobis cognoscitur, natura scilicet, & fide. Natura quidem, quatenus est illius principium, & author; fide verò, supernaturali, atq; gratuita cognitione. Ex quo fit, ut duplex quoque inde oriatur beatitudo: una quidem naturalis, supernaturalis verò altera. naturalis autem, deum veluti principium naturæ clarè cognoscit, atque amore naturali prosequitur, quæ profectò donati sunt angeli, ut postea dicemus, in primo ipsorum creationis momento, in quo quidem deum, uti naturæ authorem, atque parentem, & cognouerunt, & dilexerunt. alia autem beatitudo supernaturalis, & gratuita, deum & naturæ principium, & gloriæ profitetur largitorem, redemptorem, atque glorificatorem, idq; duobus certè modis, imperfectè, atq; perfectè. Duplex cognoscendi
modus naturalis.
 perfectus autem modus in clara dei visione consistit: Hæc, inquit, Ioan: 17. est vita æterna, ut cognoscant te deum, & quem misisti Iesum Christum. Quæ iterum est duplex, nempe per modum transeuntis, & per modum permanentis. Prima autem istarum in Moise inuenta est, Num: 12. & in Paulo Cor. 2. 12. huiusmodi verò beatitudo sensibus Supernaturalis.
 non utitur humanis, præterquàm in Christo, qui ob hypostaticæ vnionis dignitatem, sensibus utebatur humanis, & deo fruebatur. Porro, ob rationem actus videndi, perfectæ beatitudinis nomen sortitur, non ob rationem status videntis. unde fit, ut homo mortalis, verè, summèq; beatus esse non possit; deest enim illi immobilitas status, perfectæq; continuatio. Alia verò, quæ imperfecta nominatur, in cognitione versatur enigmatica, nempe in spe, & virtutum habitibus atq; operibus, quæ profectò in meliorem vitæ statum commutabitur, quum venerit id, quod perfectum est. De hac abundè scripturæ loquuntur: Beati immaculati in via: beati pauperes spiritu, &c. Perfecta autem beatitudo, est plenissimus actus intellectus atq; voluntatis; qui licet à cognitione incipiat, in amorem autè transiens, suam sistit sedem, suamq; perfectionem acquirit, habens utiq; ambrosiam & nectar, iuxta Platonis sententiam. Cæterum, hæc beatifica visio corporeis oculis fieri non potest, quippe, cum omnis potentia ab obiecto speciem accipiat; obiectum autem visus, est color, siue corpus, quæ deo aptari nullo modo possunt. Sed dicet aliquis, Iob 19. In carne mea, inquit, videbo deum saluatorem meum. verum intelligendum est, de resurrectione ibi Iob fuisse locutum, nec oculis corporeis se visurum esse Perfecta non
fit oculis.
 expressisse, sed intellectu potius intuitu, modoq; videndi. De hac autem visione locutus est Ioan: 3. 1. Cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. Pau-
 lus 1. Cor: 13. Videbimus faciem ad faciem, quod de facie corporali planè intelligi non potest: Nunc cognosco ex parte; tunc cognoscam, sicut & cognitus sum; sed absq; specie Iob. in carne
mea.
 medio

quid sit.

Petrus.

Peripathetici
reprehendun-
tur.

Virtus heroica.

Beatitudo in-
est animæ po-
tentiis.

Obiectio.

Solutio.

Beatitudo est
in amore.

1.

2.

3.

4.

5.

Quod intelle-
ctus sit nobi-
lior voluntate

medioq; similitudinis nos deus cognoscit: unde sanctis quoq; spiritibus atq; animabus id fuisse tributum, atq;tribuendum, firmissimè teneo. Quam ob causam Diuus Petrus 2. cap: 1. ait, nos effectos esse Christi beneficio diuinæ naturæ consortes, quod sanè fieri intelligimus, cum deo immediatè vnimur. Porro, suæ beatitudinis causam necessariam deum esse theologi probè tuentur; cætera verò per accidens potiùs. At, Peripathetici, eandem fermè beatitudinis causam vtriusq; etiam attribuunt: unde aiunt, deum esse immediatum medium beatitudinis effectiuum. Auerroes autem, Alexander, atq; Themistius, intellectum speculatiuum medium esse volunt, sine cuius adminiculo, intellectui creato deus nequaquam vniretur. sed falsa est istorum sententia; hoc enim modo in paucis ipsa inueniretur beatitudo. Præterea, huiusmodi intellectum, quamplurimi infames acquirere possent, atq; ita essent felices. Hanc ob causam virtutem heroicam, quæ est habitus in sensitiuo appetitu, quo intellectui rectè obtemperamus, beatitudinis medium nonnulli esse dixerunt. etenim, quia ex duabus constamus naturis; ideo perpetua lis est inter illas, atq; discordia. Porro, quando intellectus plenum habet dominandi imperiũ, tum temporis virtute potitur heroica, cuius declarator est intellectus speculatiuus, quo anima fit capax beatitudinis percipiendæ. Cæterum, qui aiunt, naturali necessitate beatitudinis causam deũ esse; rationalem certè animã, non nisi in corpore beatã esse fatentur, siue eam virtutis heroicæ potentia, siue intellectus speculatiui industria assequatur; hæc enim omnia in corpore sunt. verũ in hac vita perfectã haberi non potest beatitudo, cui deest perfectã securitas, & plena heroica virtutis adeptio: hæc ergo vita non est perfectæ beatitudinis locus, sed simulacrum potiùs & veræ beatitudinis imago. Inest autem beatitudo ipsi animæ, quatenus deo est coniuncta, quod sanè amore & cognitione fieri dicimus, quæ profectò ad animæ potentias maxime spectant. Reuera, si per substantiam beatitudo animæ immediatè inesset; ipsa vtique absq; cognitione & amore, beatitudinis bonum assequi posset, quod est falsum. Dicis, deus est intimior animæ, quàm ipsamet sibi esse possit. Quoniam autem beatitudo influxus quidam est à deo in animam irruens; animæ verò substantia intimior sit quàm potentia: in illam ergo prius influit; influxus enim ille ab intimo proficiscens, intimiora petit. Ad hæc autem sic respondeo, verum quidem esse, illum ab intimo fluxum procedere; non tamen vt intimum conseruans in esse naturæ, sed vt obiectum esse gloriæ consummans potiùs. Ex quo patet, potentia magis, quàm essentia proximior esse. Non ergo sequitur, diuina essentia est intima: qualibet igitur ipsius influentia similiter se habet. Quoniam ergo beatitudo potentij prius inest; amori certè prius inesse, quàm cognitioni, clarissimum esse puto. Et enim, beatitudo est summi boni fruitio, quæ voluntati subiectiue inest; hæc sanè ærctius coniungit, necitq; summo bono: præcipua ergo beatitudinis pars est amor, qui in voluntate consistit. Amplius, beatitudo est actus nobilissimæ potentia, & ex consequenti, nobilissimæ virtutis. sed nobilissima potentia est voluntas, cuius actus nobilissimus est charitas: ergo quod prius; voluntas siquidem est regina intoto animæ regno, terminatq; intellectum, authore philosopho 9. met. Reuera, libertas est præstantissima animæ proprietas. sed voluntas per essentiam, intellectus verò per participationem hoc dignitatis munere gaudet. ergo &c. Adhuc, sicut se habet actus ad actum; ita vtique potentia ad potentiam. sed actus voluntatis, est nobilior actu intelligendi; fruitio enim est actus voluntatis. ergo. Adde, cui debetur nobilior perfectio, illud profectò est nobilius reputandum. sed nobilior perfectio, nempe charitas, voluntati debetur; intellectui verò, scientia: voluntas ergo nobilitate cæteris præstat animæ potentij. unde fit, vt beatitudo, qui est actus nobilissimus, in ea potiùs sita sit, quàm in intellectu, siue in aliqua alia animæ potentia. Porro, his solent nonnulli pluribus obuiare argumentis, atq; in primis talia obijcere. Illa potentia est nobilior, cuius obiectum est simplicius. sed intellectus obiectum est simplicius, vt pote verum, quod est in mente; bonum verò est in rebus.

6. met. quod est voluntatis obiectum: intellectus ergo est nobilior potentia. Amplius, ad quem pertinet visio & cognitio; ad eundem plane attinet beatitudo: nam hæc est vita æterna, ut cognoscant te deum, & quem misisti Iesum Christum. sed hæc intellectui conueniunt, non autem voluntati: ergo quod prius. Adhuc, dirigens nobilior est directo: sed intellectus est huiusmodi; nam voluntas ex seipsa cæca est, & rerum prorsus omnium ignara, indigens dirigente: igitur intellectus est nobilior potentia, & ex consequenti, beatitudo in illa potissimum consistit. Adhuc autem ita nonnulli respondere consueverunt. Ad primum, argumentum aduersus eosdem militare videtur: nam voluntatis obiectum, ut ipsi met dicunt, est deus in se; intellectus verò, in patria obiectum, est deus in intellectu receptus. si autem primo modo deus consideretur; simplicius utique esse habere videtur: nam secundus modus multarum cum relationum rationem, tum etiam rerum aggregationem habet. Ad 2. in visione absolute beatitudo non consistit, sed per concomitantiam fruitionis potius; visio siquidem & complacentia, in qua perfecta fruitionis ratio inuenitur, ab inuicem separari non possunt: visio ergo ad fruitionem tendit. unde Augustinus: Visio est tota merces, cognitionem profecto non modo cognitiuam, sed affectiuam potius demonstrans. Ad 3. dirigens per modum consilij, ignobilior est dirigente, per modum imperij, cuiusmodi est voluntas. Intellectus sanè, instar ancillæ se habet, lumen ante suam dominam deferentis, cui conuenit dominio obedire reginæ imperantis. Quare, etsi voluntas in suum opus, sine intellectus actu, siue auxilio egredi non valeat; ex hoc tamen nobilior dici non potest: ex visione enim, in vidente visus recipitur, sed mutua penetratio atque coniunctio, fit per amorem videntis: beatitudo ergo hominis, in summæ veritatis cognitione, summæque bonitatis delectatione, atque dilectione, denique in æternæ intentione iucunditatis consistit atque versatur. veritatis autem cognitio ad intellectum; bonitatis verò delectatio, ad voluntatem; æternæ autem iucunditatis intentio, ad memoriam spectat. Quid ergo sit beatitudo, & quotuplex, atque in quibus animæ potentijs consistat, hæc dixisse sufficiat, quæretæ ex animo beatitudinem consequi.

2.

3.

Solutio.

1.

2.

3.

In sola visio-
ne non consi-
stet beatitudo.

CAP. III.

Angelorum beatitudo ante confirmationem.

Voniam, ut diximus, beatitudinem esse ultimam rationalis, seu intellectu-
alis creature perfectionem, quam sua sponte qualibet creaturarum deside-
rat, necessarium nobis esse puto describere; quonam modo ad beatitudinem
creatura pertingere possit, virtute forsitan naturæ, an superiori gratiæ lar-
gitate? Profecto, si naturæ officio atque potestate id haberetur; esset absque dubio crea-
tura naturaliter beata, quod planè de perfecta beatitudine intelligi non potest: illa e-
nim viribus tantummodo naturæ acquiri non potest. Præstat ergo, quæ prius tetigimus
confirmare, nempe duplicem esse beatitudinem: vnam quidem, quam naturæ viribus as-
sequi possumus, quam angelis in ipsorum creationis initio attribuereremus, quippe, Duplex beati-
tudo.
quum ob ipsorum naturæ dignitatem, absque motu discursiuo, illius possessores extiterint:
alteram verò supernaturalem, quam diuinæ munere gratiæ consequuti sunt. Itaque, ange-
li ab ipsorum creationis principio, naturali beatitudine gaudebant; diuinæ siquidem es-
sentia representatiua species illi inerat, ex qua abstractiuam dei notitiam, eiusque dile-
ctionem consequuti sunt. Porro, huiusmodi cognitionem & dilectionem beatitudinem ap-
pellamus naturalem. Reuera, quamvis ab initio intuitiuam illis deus concedere potuerit
beatitudinem; iustitiæ tamen illi visum est magis esse consentaneum, & ad summam il-
lorum gloriam fore, proprijs meritis esse parandam, quam à principio gratis accepisse.
Habuerunt ergo angeli à principio beatitudinem naturalem, hoc est, statum omnis ma-
li exper-

Naturalis bea-
tudo angelo-
rum.

beatitudo

August. de beatitudine angelorum.

Diligere Deū super omnia.

Quomodo meruerunt beatitudinem.

Principium meriti.

Tres morae angelorum.

li expertem; non tamen omnis boni aggregatione perfectum: conditi siquidem sunt innocentes atq; impassibiles, unde & beatitudinis donum à sua creatione, authore Augustino de fide ad Petrum, diuinitus acceperunt. Et in libro de Ecclesiasticis dogmatibus ait, angelos, qui in illa, qua creati sunt beatitudine perseuerant, quod non mutantur, id natura non possidere, sed dono potius coelesti. Et in lib de ciuit. 11. cap: 13. ait, omnes angelos æqualis beatitudinis ab initio conditos fuisse, sicq; mansisse, quousq; iniqui ab æternæ veritatis lumine descuerint, in quibus perfecta esse non poterat beatitudo, ob casum sanè futurum; qui verò remanserunt, quoniam de eorum beatitudine certi non erant, æterna profecto in eis felicitas seu beatitudo esse non poterat. Reuera, si authore Augustino de fide ad Petrum, tales deus angelos condidit, vt deum propter se diligerent, etiam super omnia; quod planè perinde est, ac dicere, velle deo maius bonum, quàm cuiuslibet creaturarum, & concupiscentiæ, & amicitia amore: beatitudo autem est, Deo per amorem coniungi; exploratum omninò atque firmum esse video, angelos ab initio naturali potitos fuisse beatitudine. Sanè, quemadmodum deus fecit hominem rectum; ita etiam & angelum: ad naturæ autem rectitudinem spectat, diligere deum super omnia; rectitudo enim mentis est amor, qui planè vera rectitudine vacaret: si aliquid supra deum, aut æquè vt deum diligeret. Adde, quod recta dilectio dicenda non est, quæ ad naturalis rationis dictamen conformitatem non habet. sed naturalis ratio dictat, deum super omnia esse diligendum, vt summum & optimum bonum: ergo quod prius. Hæc quidem de naturali beatitudine sint dicta. Iam operepretium est querere, quonam modo supernaturalem beatitudinem attigerint, si illam meruerint, an præmium ante meritum habuerint, vt nonnulli dicere videntur, quod certè quibusdam minimè probatur. Etenim,

1. si homo conditus non fuisset; angeli nihilominus suam beatitudinem meruissent, vt potè, qui ab hominibus non dependent: non ergo propter futura obsequia hominibus exhibenda, suam sibi angeli beatitudinem parauerunt. Præterea, actus intrinsecus, etià sine quopiam extrinseco, potest esse meritorius. Quare, actus angelicus, absq; extrinseco hominum obsequio, suam mereri potuit beatitudinem. Adde, quod si res ita se haberet; homo sibi mereri posset gratiam primam, ex futuro liberi arbitrij vsu, quod est falsum. Itaq; angelorum meritum duratione præcessit præmium, vt legitimus seruaretur iustitiæ ordo atq; retributio. Sanè, omnis naturæ perfectio, quæ naturæ additur, vt illius finis, & perfectio vltima, propria naturæ operatione acquiritur. sed beatitudo est omnis creature rationalis vltima & completa perfectio, soli deo naturalis: propria ergo naturæ operatione est paranda. Ceterum, quia huiusmodi beatitudo superat naturæ potentiam; absq; dubio ope indiget superna, vt suum finem attingere queat: prius ergo auxilium gratiæ recipit, quàm suam mereatur habere beatitudinem. Profectò, idem simul mutabiliter atq; immutabiliter non potest velle voluntas: cùm autem præmium recipit, illud certè immutabiliter recipit atq; acceptat: quando verò est in actu merendi, contingenter elicit actum: præmium ergo natura posterius est merito. Sanè, dispositio illud præcedit, ad quod est, sicuti etiam via terminum. sed meritum est dispositio, & quadam, vt
2. ita dicam, via beatitudinis obtinendæ. Ergo. Amplius, non prius facta est angelorum diuisio, quàm fuerit actuum ipsorum facta dissensio; quilibet enim angelus aliquando fuit in gratia, siue in instanti creationis, siue post illud instans; nam omnes angeli creati sunt vniformes. proinde in illo instanti, in quo boni angeli beatitudinem meruerunt, in eodem planè rebelles demeruerunt. Via ergo decretæ æqualis fuit omnibus mora merendi demerendiq;. Ex quo patet, angelorum meritum, ipsorum præmium præcessisse. Ex his autè apparet tres moras, siue momēta, angelis à sanctis doctisq; viris nō temerè fuisse tributa, & in primo quidem omnes in eadem gratia constitisse: in secundo verò, bonos meruisse, demeruisse malos: in tertio autem, omnes in termino fuisse, siue ad terminum deuenisse. Ista autem moræ non fuerunt diuersa temporis instantia, vt quidam dicunt sed
- 3.

cunt, sed nunc potius & aui; prima siquidem mora, instanti respondet temporis nostri: secunda verò temporis, quod instans consequitur, nempe continuo; angeli enim rebelles pluribus diuersarum specierum vitijs infecti sunt, idq; vnus post alterum, non pariter omnes: in tota autem hac mora, qui in his actibus agebant, erant utiq; in via. Etenim, si vnum tantum instans extitisset, in quo boni meruerunt, mali verò demeruerunt; in cœlo utiq; nullum fuisset bellum commissum, nec ulla victoriæ laus atq; triumphus, quod omnibus modis sanctis aduersatur scripturis. Porro, tertia mora temporis, in quo & bonis tributa sunt præmia, & malis debita tormenta, correspondere videtur. Itaq; angeli suam meruerunt beatitudinem, prius quàm illam reciperent, idq; ex diuinæ gratiæ benignitate, atq; nobilissima ipsorum natura, quæ multo tempore non indigent in operando. naturalem autem beatitudinem, quæ est per speciem diuinæ essentiæ representatiuā, & consequentem dilectionem, ab initio possederunt. Quoniam igitur meritum meretur Meritum præ præmium, & est via ad finem atq; terminum: ei autem, qui est in termino, non conuenit moueri ad terminum; nullus enim meretur, quod iam habet. Actus præterea liberi arbitrij, sine gratia vltimæ perfectissimæq; non est beatitudinis capax, neq; vtraq; simul gratia ornari potest, nempe gratia merendi, ut potè imperfecta; & gratia perfectæ, quæ est fruitionis, siue fruendi principium: meritum ergo angelorum, præmium ipsorum præcessisse, & recte conuenire videtur rationi, & sanctis scripturis esse consentaneum: simul enim, & semel frui, atq; suam fruitionem mereri, est impossibile. Meruerunt itaq; angeli sancti, post primum charitatis actum, suam beatitudinem; gratia Simul frui & mereri, est impossibile.

siquidem, secundum modum naturæ, ipsam certè perficit naturam. Quoniam autem illorum beatissima natura, multis non eget discursibus in merito acquirendo; illico post actum, mirabili charitate formatum, perfectissimæ beatitudinis facti sunt participes, & diuinæ quodammodo naturæ consortes. Hæc quidem dicuntur à nonnullis, satisq; probabiliter, quæ tamen alijs non probantur; imò ita in ea insurgere consueuerunt: Si, inquit, res ita se haberet; nullus ergo angelorum damnationis pœnæ esset subiectus, quippè, cum quilibet ipsorum beatitudinē, vnico meruerit charitatis actu. Angelum præterea, ex vno naturæ actu, naturalem consequi perfectionem, est impossibile: multò ergo mirius supernaturalem beatitudinem ex vnico charitatis actu consequetur. Adde, quòd præmium datur secundum legem præmiantis; lex autem præmiantis dei est: ut qui perseuerauerit vsq; in finem, hic salutem consequatur. Nisi ergo vsq; in finem viæ quisq; angelorum meruerit, etiamsi vnico actu prius meritum parasset; adhuc tamen beatitudinem non consequetur. Ad hæc sic respondere possumus secundum aliquorum sententiam: post primum actum quidem meritorium, mox angelos fuisse in viâ ipsorum termino, ideoq; post illum actum beatitudinem fuisse consequutos; nec mirum, cum gratuita, secundum naturam dignitatem capacitatemq; dispensentur. Quoniam autem natura angelica est nobilissima; idcirco dona sibi tributa illico ad terminum deduxit, idq; vnico charitatis actu. Porro, hæc quidem sententia satis videtur rationi consentanea, quæ angelorum naturam mirificè commendat; altera verò, sacris scripturis conformior apparet, quæ angelorum bellum clarissimè describunt: vtra autem istarum sit magis eligenda tenendaq; deus scit, qui omnia fecit in pondere & mensura. Itaq; angelos ab initio beatitudinem habuisse naturalem, supernaturalem verò, proprijs meritis nactos fuisse, dixi satis quærenti, non oppugnantem veritatem.

Meritum præcedit præmium.

Simul frui & mereri, est impossibile.

Obiectiones

1.

2.

3.

Solutio

CAP. IIII.

Angelos fuisse ante confirmationem beatos, proprijs verò meritis beatitudinem consequutos non esse, argumentis ostenditur.

1.

*N*atura angelica nobilior est natura corporali, ut potest, quæ deo & vicinior sit naturæ nobilitate, & conformior operis dignitate. sed creatura corporalis ab initio suæ creationis condita est perfecta, nec ulla in ea præcessit infirmitas formationem tempore, sed natura tantum, auctore Augustino primo super Genes: ad lit. igitur natura angelica ab initio condita fuit per-

fecta, & ex consequenti beata; eius enim perfectio atque formatio, ex beatitudine sine dubio proficiscitur. Sanè, secundum eiusdem authoris sententiam, quæ in operibus sex die-
rum leguntur, simul facta esse affirmat, idque à principio creationis rerum. at, in illis sex diebus, mane, ipso testante, angelica fuit cognitio, secundum quam, & verbum, & res in verbo cognouerunt; sed talis cognitio, ad summam perfectamque spectat beatitudinem: beati ergo ab initio suæ creationis angeli extiterunt. Amplius, angeli à primo instanti fuerunt beati beatitudine naturali, & supernaturali: igitur. etenim efficacior est atque præstantior supernaturalis beatitudinis causa effectiua, quàm causa efficiens naturalis beatitudinis; angeli siquidem in primo instanti habuerunt, vel habere potuerunt, cum intellectum perfectum, tum etiam voluntatem similiter, atque obiectum vtriusque præsens: igitur in primo instanti fuerunt, vel esse potuerunt perfecte beati. Adhuc, angeli boni in primo instanti fuerunt in gratia, Augustino teste 13. de Trinit. cap. 9. Deus, inquit, simul condidit angelorum naturam, & largitus est gratiam: igitur in primo fuerunt perfecte beati. Tenet consequentia: angelus enim sine discursu suam perfectionem assequitur naturalem, præuia dispositione naturali præmissa: accedente ergo dispositione supernaturali, nempe diuina gratia, illico suam est consequutus beatitudinem. Amplius, mali angeli ab initio fuerunt miseri. vnde Ioan: Ille homicida est ab initio, & in veritate non stetit. Et Iob: Hoc est initium sigmenti eius &c. August: quoque super Genes: lib: 2. cap: 8. id ipsum tueri videtur: igitur angeli boni ab initio fuerunt perfecte beati. Item, quod angeli proprijs meritis beatitudinem non acquisierint, maius præmium secundum rectam quidem rationem, maius meritum exposulat. sed in angelis est maior gloria, præmiumque gloriosius quàm in hominibus, qui diuturna atque longissima temporum assiduitate beatitudinem illam sibi parauerunt: maius ergo meritum angelis est necessarium, quod planè parua temporis morula haberi non potest. Angeli ergo suam beatitudinem non meruerunt. Sanè, si ex obsequijs, quæ erant hominibus præstituri, aliquid præmij sunt angeli recepturi, si præmium non datur ante exhibitum meritum; spes autem quæ differtur, affligit animam: angeli ergo essent miseri reputandi, quippè, qui tanto tempore caruerint iusta mercedis retributione, perfecta quoque beatitudine. Amplius, actus meritorius est circa difficile. sed cui inest bona voluntas ad bene agendum, nulla inesse potest difficultas bene operandi. angelis autem est naturalis talis operatio; naturalibus verò non meremur: nullum ergo angeli meritum, supernaturalem meruisse beatitudinem, multum videtur esse probabile.

2.

3.

4.

5.

6.

CAP. V.

Soluantur Argumenta.

1.

*A*d primum, quamvis natura angelica ab initio suæ creationis omnem habuerit perfectionem, suæ conuenientem naturæ; non est tamen à principio eam assequuta, ad quam suam per operationem erat tandem peruentura; sed ad illam diuinitus adiuta peruenit. Creatura præterea corporalis, à suæ creationis principio, non omnem prorsus est perfectionem sibi possibilem assequuta, ad quam per suam potuit operationem pertingere; germinatio enim plantarum ex terra, non statim fuit in primis operibus, in quibus, auctore Augustino, terræ data est sola

est sola virtus germinandi. ex quo patet totum argumentum falsum esse atq; erroneum.

Ad confirmationem dico, angelum duplicem habere verbi cognitionem: vnā quidem naturalem, supernaturalem alteram, siue gloriosam. Porro, naturali cognitione, verbū

Cognitio ma-
tutina.

per eius similitudinem, in sua relucens natura cognoscit; gloriosa verò, verbum per suam essentiam intelligit siue cognoscit: vtraq; autem res in verbo cognoscit; differen-

ter tamen, utpotè, prima quidem cognitione imperfectè; perfectè verò, secunda, quæ

matutina cognitio dicitur, affuitq; post conuersionem beatis illis spiritibus, prima autē

ab ipsorum creationis principio. Ad 2. quāuis deus sit causa efficacior, quā causa na-

turalis; quia tamen respectu beatitudinis angelis exhibenda proprio voluntatis arbitrio

agit; non fuit certè necesse, ut ab initio beatitudinem illis conferret. Ad 3. dubium est,

utrum angeli ab initio conditi fuerint in gratia, gratum faciente. Quòd si quispiam id

verum esse dixerit, neq; in dubium vocari oportere; non ob id tamen consequentiam ve-

ram esse censeo: illa enim gratia in fieri tantum quædam esset dispositio, ad beatitudinē

supernaturalem necessaria, non autem in facto esse. Porro, huius beatitudinis dispositio,

respectu quidem beatitudinis simpliciter, actus est meritorius, ideoq; simul angelo in-

esse non possunt. Ad 4. malum angelum ab initio suæ creationis non fuisse, constat sa-

tis; sed ab initio temporis, seu suæ inuidiæ, qua hominem peremit: nam si ab initio suæ

creationis cecidisset; nunquam profectò in veritate stetisset, quod tamen scriptura con-

stanter affirmat. Iustitiæ præterea non congruit commutatiuæ, viatores pro toto statu

riæ, actus elicere æquales, vnumq; præmium in termino accipere, alterum verò, eodem

præmio vacare: vnus ergo actus meritorius, non est satis ad opus supernaturale acqui-

rendum, ut quidam dicunt. Ad 5. maior beatitudo non eget maiori merito, hoc est, ma-

iori meritorum pluralitate; sed maiori potius conatu voluntatis, actusq; intensiōe, vn-

de meritum maius minusq; nominatur. Patet ergo maius præmium, maiore non indige-

re tempore; sed maiori sanè dilectione, actusq; puritate. Ad confirmationem dico, an-

gelos beatitudinem habere essentialē, ex proprijs meritis, nihilq; in futurum essentialis

meriti præstolari. Quod autem per obsequia exhibita illis acciderit, accidentale ap-

pellari, ideoq; impedimento illis esse non posse, quominus supernaturali potiri nō possint

felicitate. Ad 6. præcipua ratio meriti, non est difficultas operis, sed conatus volunta-

tis: ubi enim maior est conatus cæteris paribus; inibi maius quoq; inueniri meritum cre-

dendum est: hoc profectò angelis inuisse dubium non est, vnde & maius illorum

exitit meritum. Ad confirmationem dico, mereri nos naturalibus, id est, his, ad quæ

naturales potentias habemus. Quomodo ergo angeli meruerint suam beatitudinem, hæc

dixisse puto sufficere. Sed dicet aliquis, nunquid angeli beati, in beatitudine proficere

possunt? Ad quod quidem dicimus, creaturam rationalem habere certam atq; determi-

natam beatitudinem, certumq; atq; præfixum beatitudinis modum, suæ naturæ conue-

nientem; quoniam autem illa est finita, finiti quoq; est modi: etenim, quemadmodū bea-

titudo in ipsa visione consistit; ita etiam beatitudinis gradus, in certo visionis modo, ad

quem, velut ad vltimum finem à deo perducitur. Summa sanè veritas ab omnibus beatis

secundum diuersos gratiæ gradus conspicitur, idque ex intentione dirigentis in finem.

Quāuis enim rationalis creatura ad videndam diuinam producat essentiam; non ta-

men licet asserere, ad summum visionis modum, qui est comprehensio, esse productam: Summus vi-

ille siquidem modus dei est solius, quippe, qui cum sit infinitus, infinite intelligit infini-

tam essentiam. Itaq; quoniam angeli ad determinatum beatitudinis gradum attigerunt,

altiorē certè ascendere nequeunt. Sed obijcit aliquis, in beatis angelis est perfecta

charitas: semper igitur merentur, & ex consequenti, maiores in dies beatitudinis gra-

dius accipiunt; charitas enim est principium merendi, vnde sine merito esse non potest.

Præterea, Deus vtitur angelis, tanquam administratorijs spiritibus, authore Paulo ad

Hebr. 1. idq; ad bonitatem suam ostendendam, atq; ad angelorum vtilitatem, qua pro-

fectò fru-

2.

3.

4.

5.

6.

Maius meritū
in quibus cō-
fistit.

Si angelus in
beatitudine
possit profice-
re.

Summus vi-
sionis modus
excedit limi-
tes creaturæ.
Obiectio.

1.

2.

3. *fectō frustrarentur, si ampliorem, quāmodō habent, suscipere non possent beatitudi-
nis gradum. Deniq; imperfecti est, non posse ampliū proficere, eius præsertim, qui sum-
mum perfectionis gradum non obtinet. Ne ergo ista absurda sequantur, videtur fieri pos-
se, quod beati angeli maiorem beatitudinis gradum acquirere valeant. Verū ad hæc
ita respondere valemus. Ad primum quidem illud verum esse, de charitate imperfe-
cta, quæ in via habetur, cuius interest mereri atq; augeri, vt aucta mereatur perfici,
non autem de charitate patriæ, ad quam ob suam perfectionis nobilitatem, frui potiùs
spectat præmio, quā ipsum mereri. Ad 2. Ministeria angelorum prosunt ipsis ange-
lis, non quidem ad maiore essentialis atq; supernaturalis beatitudinis gradum habendū,
quū ille augeri non possit; sed ad accidentalem aliquem, vt dixi, beatitudinis gradum.
Ad 3. quāvis angeli beati in simpliciter summo non sint beatitudinis gradu; vltimum
tamen obtinent ipsorum naturæ conuenientem: proinde illorum gaudium, essentialē au-
gmentum non nouit. Quod autē gaudere dicantur angeli, de peccatore poenitentiam a-
gente, Luc: 15. ad illorum profectō pertinet præmium accidentale: illud verò ex ipso-
rum beatitudinis virtute nancisci eos dicere possumus. Quomodo ergo angeli in maiori
beatitudinis gradu esse nequeant, iam dixi.*

CAP. VI.

*Angelis fuit necessaria gratia, vt beatitudinem
consequi possent.*

Gratia est prin-
cipiū meriti.

*Quoniam naturalis voluntatis motus eorum omnium, quæ volumus, principi-
um esse dicitur, naturalis autem inclinatio voluntatis, ad id suapte natura
feritur, quod est suæ naturæ consentaneum; hac de causa, ad id, quod suas
superat naturæ vires ferri non potest, nisi cœlitus fuerit attracta atq; ad-
iuta. Cū igitur videre deum per essentialē, omnes prorsus vincat creatas potentias cre-
aturarum: nulla ergo creatura rationalis, ad illam supernam veramq; beatitudinem mo-
tum habere potest ordinatum, si mota non fuerit à supernaturali agente, quod quidem
diuinæ auxilium gratiæ appellamus. Itaq; angeli pro beatitudine huiusmodi obtinenda,
diuinitus adiuti sunt, quod reuera sacris consonat scripturis, quæ omnis meriti principi-
um diuinam gratiam esse profitetur: Gratia dei, inquit Paulus ad Rom: cap: 6. vita æ-
terna: Poterat quidem dicere, ait Augustinus, merces bonorum operum, vita æterna.
sed maluit sic loqui; quia scilicet principium omnis meriti est gratia. Item ad Cor: 1. ca-
pit: 4. Quid habes, quod non accepisti? quod reuera non modò hominibus, sed ipsis eti-
am angelis conuenire censeo; siquidem omnis creatura in suo conspectu gloriari non de-
bet: sed qui gloriatur, in domino gloriatur, à quo omne bonum, & sine quo nullum est,*

Gratia dei vi-
ta æterna.

Gratia gratū
faciens.

*aut esse potest meritum. Itaq; si angeli beatitudinem, sine gratia, gratum faciente, me-
ruissent; in hoc profectō absurdū nos incidere oporteret, vt aliquod meritum esse fate-
remur; & quidem vitæ æternæ, sine gratia gratum faciente, quod est apertissimè falsum.
Reuera, gratia gratum faciens, instar rationis seminalis in natura, ad effectum natura-
lem se habet ad beatitudinem supernaturalem. vnde, quemadmodum in natura effectus
naturalis, absq; auxilio rationis seminalis produci non potest; ita etiam supernaturalis*

Secundū ra-
tionem natu-
ralium, gratiā
angeli conse-
quuti sunt.

*beatitudo, absq; gratia gratum faciente, conceditur nemini. Patet ergo, quemadmodum
beatissimis illis spiritibus necessarium extiterit diuinæ gratiæ auxilium, pro beatitudi-
ne, vltimaq; illorum perfectione obtinenda. Rationi præsertim quā optimè conuenire
video, non vnum eundemq; gratiæ gradum omnes angelos accepisse, quippè cū natu-
ræ gradus in angelis diuersi esse videantur siue intelligantur. Porro, cui inest maior na-
turæ no-*

naturæ nobilitas atq; puritas, eidem & maiorem gratiam, gratum facientem, & exinde maiorem gloriam seu beatitudinem supernaturalem, inesse dicimus atq; affirmamus. In hoc planè multiformis elucet sapientia dei, quæ se ita mirificè beatissimis illis spiritibus communicauit; & angelicæ quoq; nobilitas naturæ, quæ non sicut nostra ex diuersis cōstat naturis, quibus altercantibus, bonum quod volumus perficere non possumus; sed ex vna tantū pacifica atq; tranquilla, in qua lis vnus siue contentio, alteri impedimēto esse nō potest, sicuti in nobis ipsis huiusmodi pugnā frequenter experimur, in quibus intellectus dominiū ab hostibus pessimis, nempe ab indomitis sensibus, & perturbatur, & interdū vincitur & debellatur. simile quiddam hominibus accidere videmus: nam quibus maior gratia præstatur; eisdem certè maior quoq; gloria debetur, atq; nobilior conuersio extat, & efficacior dilectio. Sed arguet aliquis ad ea, ad quorum exequutionem cōplendam, naturalem habemus potentiam: Non opus est nobis gratia, gratum faciente, vt patet. sed angeli naturalem habere videntur potentiam sese conuertendi ad Deum: non ergo pro ipsorum conuersione complenda, putandum est gratia iustificante illos indiguissē. Sanè, in his egemus diuinæ gratiæ adiutorio, quæ nobis sunt difficilia; sed ita non se habet beatitudo ad angelum: ergo quod prius. Amplius, conuerti ad deum, perinde est sese ad gratiam præparare: Conuertimini ad me, inquit Zachar: 1. & ego conuertar ad vos. sed nobis non opus est gratia, vt ad gratiam præparemur, alioqui esset abire in infinitum: angeli ergo pro ipsorum conuersionis perfectione, gratia non indiguerunt, gratum faciente. Amplius, secundum suorum naturalium capacitatem, hominibus gratia non datur: nec ergo angelis; quāplurimis enim hominibus maior gratia cōfertur, quā multis etiam non est angelis collata, quorum naturalia nobiliora sunt hominum naturalibus: non ergo gratia secundum proportionem naturalium confertur angelis atq; hominibus. Huic accedit, gratiam ex mera dei voluntate dari: non ergo secundum naturalium quantitatem capacitatemq;. Adde, gratiæ, actum humanum natura propinquiorem esse; actus enim humanus est præparatorius ad gratiam. sed gratia non est ex operibus, authore Paulo 11. ad Rom. multò ergo minùs in angelis, gratia gratum faciens, ex naturalium consideratione dependet, vt secundum illorum portionem atque mensuram sit tribuenda. Porro, ad hæc atq; similia ita respondere valeamus, & ad primum quidem dicimus, Deum, vt esse naturalis principium ab angelis naturaliter diligere, de qua planè dilectione nō nostra est inquisitio; sed de conuersione potiùs ad Deum, qua beatitudinem beatissimi illi spiritus consequuti, quæ, vt diximus, ex naturalibus assequi non poterant. Ad confirmationem dico, angelo esse difficile ad deum conuerti, quatenus scilicet beatitudo supernaturalis, à viribus pure naturalibus haberi non possit. Ad 2. Quilibet voluntatis motus in deum, in ipsum conuersio dici potest. Proinde, triplicem in deum conuersionem statuere possumus: vnā quidem perfectā, vtpotè à perfecta dilectione manantem: & hæc sanè creaturæ est iam deo fruētis, pertinetq; ad gratiam consummatam, quippè, cū ibi sit status, & non sit necesse in infinitum proficisci. Hanc angelos beatissimos plenissimè possidere approbamus, eamq; diuinitus adiutos, sibi comparasse dicimus. Secunda verò est, beatitudinis meritum, cui competit gratia habitualis, quæ est merendi principium. Tertia autem præparat se ad gratiam habendam; huic certè opus est, non aliqua gratia habituali, sed dei potiùs operatione, ad se animam conuertentis: quemadmodum gemit Ieremias Tren: vlt. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Ad 3. negatur similitudo: hominibus enim non tota semper gratia confertur simul, quā ipsi sunt habituri; sed paulatim post primam, meritorum numero cumulantur. Deus præterea, suo ex beneplacito multis potuit, & voluit, hominibus maiorem gratiam tribuere, quā vnquam tribuerit angelis. Sanè, maior est Dei gratia in virgine matre, quā in aliquo alio angelorum. Item, gratia hominis Christi omnes facile superat, omnia gratiarum munera, quæ in illis beatissimis spiritibus, & sunt, & esse

Obiectiones.

1.

2.

3.

Solutio.

1.

2.

Triplex conuersio.

3.

Mariæ gratia,
excedit grati
am angelorū.

et esse creduntur. Ad confirmationem dico, verum quidem esse, gratiam ex mera dei liberalitate, angelis, hominibusque concedi, et naturam etiam, unde, quemadmodum dei liberalitas, angelorum hominumque naturam ordinavit ad gratiam; ita etiam et gradus naturæ, ad gradus gratiæ disposuit. Ad aliam confirmationem respondeo, actus quidem rationalis creaturæ, ab ipsa planè creatura proficisci; naturam verò eiusdem immediatè ab ipso deo: quomobrem gratia conceditur secundum gradus naturæ, præsertim beatissimis spiritibus, quibus non opus fuit diutissimè immorari, atque laborare, ut beatissimum perfectissimumque felicitatis donum consequerentur. Quomodo ergo angeli gratiam consequuti sunt et gloriam, dixi.

QVAESTIONIS SEPTIMAE. CAP. I.

De custodia sanctorum Angelorum.

uemadmodum ad amplissimam, sanctissimamque dei pertinet providentiam, ut mobilia, ac varietati obnoxia, ab immobilibus atque immutabilibus regantur; ita planè, ut substantiæ spirituales, corporibus coniunctæ, nempe homines, humanis infirmitatibus subditi, à sanctis spiritibus, ab omni rerum corruptione, miseriæque liberrimis, gubernentur, dei providentiam mirificè commendat.

Plato de custodia angelorū.

Angelorum cura erga homines.

Hoc Plato cum intelligeret, angelorum custodiam, sollicitudinem, curamque perpetuam, quam erga homines gerunt, in quarto de legibus clarissimè docet, sicut etiam annotauimus in hoc secundo Pymandri: Principatus quidam, inquit, et gubernatio sub Saturno valde felix fuisse dicitur. Is cum intelligeret, nullam hominum naturam res humanas ita gubernare posse; ut si omnibus arbitrato suo dominetur, lasciuiori superbia iniusticiæque non repleatur. Cum hæc, inquam, non ignoraret, non homines, sed diuinioris præstantiorisque generis demones, id est angelos, ciuitatibus nostris, reges principesque præfecit, quod nunc nos in ouium gregibus facimus; non enim bobus boues, nec capris capras præficimus; sed nos ipsi genus melius dominamur. Similiter, deus homines amans, genus demonum generi nostro præstantius nobis præfecit, quod summa tam sua, quam nostra facilitate, nostrarum rerum curam habebat, pacemque, et pudicitiam, libertatem, et iusticiæ copiam præbens, procul à seditione, ac felix hominum reddebat genus. Porro, hanc diuinam sanctamque doctrinam, verisimile est, à Mercurio Platonem accepisse: sic enim loquitur 10. Pymandri: Chori Deorum duo, vagantium vnus, non vagantium alter, quasi diceret: quidam ex angelis foras discurrunt atque vagantur; hi nimirum, quos magnus Iupiter humano generi præfecit in custodes atque principes. Superius plura Mercurij testimonia de hac re inuenies. Hos sequitur doctissimus Plotinus Enn: 5. lib. 8. cap. 3. Dij, inquit, qui cælum habitant, otio abundant, assidue contemplantur, non dedignantur homines, neque aliud quicquam eorum, quæ ibi sunt, ob hoc ipsum, quod ex diuinorum numero sunt; omnem namque regionem illam discurrunt, locumque comprehendunt conquiescentes. Profectò, si dij siue angeli homines non dedignantur; illorum curam gerere credendum est. Hæc quidem præclarissimos viros dixisse et sensisse legimus. Ad hoc accedunt sanctarum testimonia scripturarum, quæ de hoc negotio et crebra sunt, et fidelia: Angelis suis, inquit, mandauit de te, ut custodiant te in omnibus vijs tuis. Tanta planè cura est sanctis angelis hominum genus, ut illud, velut rem optatissimam deo, illiusque charissimam in manibus gestent, ne vnquam aliquid patiatur ruinæ. Et in alio Ps. Immitet se angelus domini in medio timentium se, et defendet eos. Plura de hoc annotauimus in hoc secundo. Augustinus de ciuit. dei, lib. 10. cap: 15. Diuina, inquit, providentiæ placuit, ordinare temporum cursum, ut diuini illi spiritus, mentis diuinæ nuntij, diuinam nobis significarent atque annuntiarent veritatem.

Mercurius de custodia angelorum.

Plotinus.

Psal. 90.

Aug. de custodia angelorū.

Et lib. 19. cap. 9. in societate sanctorum angelorum est nostra fiducia; quia tamen nobis non ea, qua homines familiaritate miscetur, magna dei misericordia est necessaria, ne quisquam cum bonos angelos amicos se habere putat, habeat malos demones amicos fictos. Et lib. 22. cap. 29. angeli dei nostri vocantur angeli, sicut & Christus dei, Christus est noster: Dei sunt, quia deum non dereliquerunt: nostri sunt, quia suos ciues nos habere coeperunt. Et in Psal. 62. Angeli sancti attendunt nos peregrinos, & miserentur nos, & iussu domini auxiliantur nobis, ut ad illam patriam communem aliquando redeamus, & ibi cum illis fonte dominico veritatis & aternitatis, aliquando satureremur. Et ad fratres in eremo serm. 68. Angelus bonus, inquit, hortatur nos consilio boni: quia cum aliquid boni agimus, ipsum a dextris nostris esse credamus; cum vero malum aliquid cogitamus, aut facimus, siue paruum, siue magnum, hoc nulli dubium, quin malignum angelum hortatorem habeamus, qui super hoc nos irridet, cum angelus sanctus tristatur & dolet. Cum ergo ingemiscimus, & pro peccatis nostris suspiramus, aut opera virtutum facimus; tunc angelum dei sanctum administratorem, & consiliatorem habemus. Et ser. 46. A naturis angelicis semper defendimur, ne demergamur: ipsi namque sunt administratorij spiritus missi in ministerium nostrum: ipsi prouinciarum custodes, dignitatesque nostras tam spirituales, quam temporales omni diligentia custodientes: ipsi sunt contra fomitem impetrantes: ipsi sunt pro nobis contra demones victoriam obtinentes: ipsi sunt per quos ad fletum contritionis, penitentiae, & orationis inducimur: ipsi sunt, per quos nostra facta, vel cogitata ad coelum hilariter portantur: ipsi sunt fratres nostri, qui nos valde diligunt, nos ubique instruunt, in cunctis nos protegent, nostrum aduentum expectantes in paradysum: qui nobis dormientibus adsunt custodes, nobis orantibus adsunt tripudiantes. Hanc eandem diuus Hieronymus profitetur doctrinam in expositione undecimi capitis Ecclesiastes: exponens illud: Aues coeli portabunt vocem tuam: Angeli, inquit, qui terram circumeunt, & sunt administratorij spiritus, ad instar auium, nostra verba, & cogitationes ad coelum perferunt. & in caput Michæ 6. Montes sunt angeli, quibus rerum humanarum commissa cura est: Deuteronomij cantico 32. in idipsum congruente: cum diuideret excelsus gentes, cum disseminaret filios Adam, constituit terminos terræ secundum numerum angelorum Dei. hi sunt administratores spiritus &c. Et cap. 7. Ecclesiæ: Angeli ad perfectum numerum peruenientes denarium, auxiliantur humano generi. Et in vltimum caput Isaia. Quod vnusquisque nostrum habeat angelos, multæ scripturæ docent: è quibus illud est Matt. 18. Angeli eorum semper vident faciem patris. quod quidem sic interpretatur: Magna, inquit, est dignitas animarum, ut vnaqueque ab ortu natiuitatis in custodiam sui habeat angelum delegatum. Eiusdem quoque est sententia Basilius magnus, exponens illud Psalmi 48. Et dominabuntur eorum recti in matutino: Cuilibet enim fidelium est angelus assistens, & adiunctus, patrem qui est in coelo, videre dignus. Et lib. 3. contra Eunomium. Quod autem singulis fidelium adsit angelus, ut pedagogus quidam, & pastor ad vitam dirigendam, nemo contradicet qui verborum domini recordatur dicentis: Angeli eorum vident faciem patris. Quod vero rursus sint quidam angeli vniuersarum gentium propositi, Moses per canticum docet: Constituit terminos populorum iuxta numerum angelorum suorum. Et de Spiritu sancto cap. 13. Angeli, inquit, hominibus dati sunt, ceu pedagogi, ac morum gubernatores. Et de vera virginitate, Neque vero conuenit, ut angeli eius, cui credita est cura, ac custodia salutis nostræ, faciem aspernetur homo, atque in primis virgo, quæ hunc ipsum castitatis suæ, veluti paranympum, custodemque habet. Porro, Origenes & antiquitate, & sapientia nobilissimus, hanc quoque doctrinam constantissime, abundantissimeque confirmat: hom. 20. super numeros. Adeest, inquit, vnique nostrum etiam minimis, qui sunt in Ecclesia, angelus bonus, angelus domini, qui regat, qui moneat, qui gubernet, qui pro actibus nostris corrigendis, & miserationibus exposcendis, quotidie videat

Epitheta angelorum.

Hieronymus de custodia angelorum.

Vna quæ que anima habet angelum suum.

Basilius de custodia angelorum.

Constituit terminos populorum iuxta numerum angelorum suorum.

Origenes.

custodia.

Paulus,

Psal:

Isai:

Chrysoſto:

Cyrillus.

Salomon.

tidie videat faciem patris, qui in cœlis est, sicut Dominus designat in Euangelio: & in Apocalypsi, unicuique ecclesie angelus præest, qui vel laudatur pro bene gestis populi, vel etiam pro delictis eius culpatur. sed hæc quidem per similitudinem sunt dicta: tempus autem istius custodiæ homel: 5: in Mattheum describit: Qui, inquit, volunt angelum nobis mox postquam nati sumus delegari, his scripturis vtuntur, Gal. 1. Qui me segregauit ex vtero matris meæ. & illud Psal. De ventre matris meæ deus meus. & illud: Dominus ab vtero vocauit me, & quæ sunt generis eiusdem. Et in Iob dicit angelos maxime gloriari ob eximiam hominum sanctitatem: Maximam, inquit, sibi gloriam reputantes ob Iob innocentiam. Consentaneam his, Chrysoſtomus profert doctrinam hom: 14. Circa finem in epist: ad Hebr. Unicuique, inquit, nostrum angelus assidet. & hom: 3. eiusdē epi. Angelicæ functionis officium est ad salutem nostram ministerium deo persolvere. Ad hunc etiam modum Cyrillus contra Iulianum lib. 4. Angeli, inquit, noxias à nobis abigunt feras, & docent id omne quod laudabile, liberum iter facere, & non impeditum, dum nobiscum glorificant summum deum: hæc autem, atque similia à sanctis Ecclesie Doctoribus, de sanctorum angelorum custodia præclarissime describuntur. Reuera, diuinæ congruum erat pietati, vt nobis prospiceret de fidis custodibus, atque coadiutoribus, quibus inter tot pericula, atque ærumnas, tuta esse posset humana fragilitas: vnde Hieronymus: Neque, inquit, secura esset humana fragilitas inter tot, & tantas hostis illius insidias: nisi sanctorum angelorum muniretur auxilio. Quare, cum promptior sit deus ad miserendum, quam ad exercendum nos, si angelos habemus malos, nos vndique tentantes, ac perdere cupientes; nonne decebat illius bonitatem, sanctos adiutores nobis tribuere, quorum auxilio tuta esset, atque secura nostra fragilitas? etenim homo recedit à recta ratione agendi in statu viæ, propterea, quia subest inuerso naturæ ordini atque tyrannorum potestati, facile, atque multipliciter aberrare potest: hac de causa, præsidio indiget angelico, quo fretus flectere nequeat à recta agendi ratione. Incerta, inquit sapiens, Sapientiæ 9. sunt cogitationes mortalium, & timida prouidentia nostræ. Proinde, veritas diuina, à veritatis ministris nobis annuntiatur, quorum auxilio, docemur, consolamur, & confirmamur. decebat etiam diuinam prouidentiam, quæ circa perpetuo manentia præcipue versatur. Homo autem cum non modò specie, sed etiam indiuiduo sit perpetuus, ob animæ immortalitatem, congruum fuit vt particulari, magnoque dei præsidio muniretur, veluti peculium dei, ac rerum propemodum omnium copula, & contemplator egregius. Itaque, angelos esse hominum custodes, ac vnumquemque hominum angelum habere sibi delegatum, à tempore suæ natiuitatis, ex sacrorum, atque Philosophorum sententia, manifestum esse arbitror.

CAP. II.

Argumenta contraria.

Humanum genus, præsertim fidelium, deum habet in custodem, authore Dauide: Ecce non dormitabit, inquit, neque dormiet, qui custodit Israel. & iterum: Dominus custodiat te &c. ad Isa: autē dicitur: Ego custodiam ciuitatem istam. & similia multa in scripturis inueniuntur testimonia. Non ergo opus habet angelorum custodia; præsentem enim maiori, minor cessat. Homines præterea libero se conseruant arbitrio, & proprijs rationibus tuentur: non ergo subsunt angelorum custodia. Denique hominum sibi creditorum iactura, in custodum dedecus, atque detrimentum verteretur, quod fas non est de sanctis angelis sentire: angeli ergo non sunt hominum custodes. Amplius, non videtur rectæ rationi conuenire, vt quilibet hominum delegatum sibi angelum habeat; in causa autem est, quia omnes sunt specie æquales,

quales, omnium autem angelorum, vnus est maior altero, teste Dionysio: ad custodiam ergo hominum sufficit vnus: nam diuersitas custodum, custodiendorum diuersitatem expostulat. Adhuc, angelorum custodia his est necessaria, qui vitæ æternæ sunt hæredes futuri, quemadmodum docet Apostolus ad Heb. 1. Propter eos, inquit, qui hæreditatem capiunt salutis, sed præsciti, hac planè spe priuati sunt: nemo ergo illorum habet angelum delegatum. Præterea, angeli ad hunc finem hoc custodiæ officio funguntur, vt electi hæreditatem consequantur æternam. sed hæc salutis hæreditas à baptisimi incipit sacramento, quo nouum hominem induimus, veteri adam exuto, atque eiecto: non igitur, post natiuitatis, sed post baptisimi diem, quilibet christianorum, proprium sortitur angelum custodem. ex quo sequitur, foetibus adhuc in vtero materno quiescentibus, necessariam non esse angelorum custodiam.

CAP. III.

Soluuntur argumenta.

AD primum, quamuis deus benedictus homines custodiat, veluti vniuersalis pastor, & magister; huius tamen instructionis participes fieri angelos voluit, quò, & suam in nos testatam redderet beneuolentiam, & angelorum charitatem, & hominum dignitatem ostenderet. Magna reuera est dignitas animarum, angelos habere custodes; summa etiam angelorum charitas, quæ in nostri custodia ostenditur. Reuera, operatio boni, siue aliquid boni operari, duobus profectò opus habere videtur: quorum alterum quidem est, affectus inclinatio ad bonum, quod planè per moralis habitum completur virtutis. Porro, gratia & virtutes à deo immediatè infunduntur; hac de causa immediatus hominum custos deus nominatur. alterum verò est, modus congruus virtutis perficiendæ, quod profectò ad prudentiæ attinet virtutem. hic autem modus instruendi, licet vniuersalem habeat instructorem, deum scilicet benedictum; angelorum nihilominus indiget ministerio, quibus mediantibus ad homines defertur instructio, atque doctrina: non ergo superuacanea est in hominibus erudiendis, angelorum administratio. Ad confirmationem dico, propria liberi arbitrij virtute hominem à malo sufficienter sibi cauere non posse ob multiplices animæ passionēs, quæ in boni appetitionem affectum infirmum reddunt: eget ergo fortissimorum custodum virtute, vt tutus sit, atque securus cum habitantibus Cedar. Ad aliam confirmationem respondeo, non angelorum quidem negligentia, sed hominum malitiæ esse imputandum, si infinitus propemodum sit perditorum, atque iniquorum numerus: Audi, inquit Deus Mosi, angelum meum: quòd si non audieris, non relinquet te innoxium. Ad 2. quamuis omnes homines sint specie æquales; ob diuinæ tamen prouidentia ordinem, qui in hominibus apparet, maiori vnus, quàm alter custodia eget: quemadmodum sunt personæ illustres, regendi auctoritate superiores. Ad 3. verum quid est præcipuum effectum angelorum custodiæ esse, hominum sibi creditorum salutem quærere æternam: non saluandorum etiam curam gerunt, quò minus peccent, minusq; puniantur. Ad 4. puerum in vtero, nonnulli dicunt esse veluti fructum in arbore; hac de causa, matris custodem illi sufficere posse: post natiuitatem ergo, authore Hieronymo, angelus suscipit curam animæ gubernandæ. Porro, quamuis pueri illuminationis angelicæ capaces non sint: magna nihilominus ex angelorum custodia referunt adiumenta; arcent enim sancti angeli demones, ne obsint pueris sibi creditis, multaq; præstant illis beneficia. Ex hoc etiam patet, antichristum habiturum fore sibi angelum delegatum: quemadmodum enim infideles, ac præsciti interiori naturalis rationis auxilio nequaquam priuantur; ita etiam exteriori auxilio, toti humanæ concessio naturæ, nempe angelorum custodia, iure priuandi non

3.

4.

1.

Instructor vniuersalis.

2.

3.

4.

Angelus antichristi.

an sciat co-
gitationes
cordis.

Christus habu-
it angelum.
Primus homo
habuit custo-
dem.

uand non sunt, ut dei bonitas etiam in malos mirabilius emineat, & creaturae malitia omni prorsus tergiuersatione careat. Christus etiam Dominus noster, angelum habuit non quidem in custodem, sed in ministrum, sibiq; inferiorem. Primus quoque homo angelum habuit custodem, licet innocentia imperium esset pacatum, atque tranquillum: quem si audiisset; non utiq; tam miserabiliter cecidisset. Itaq; quemlibet hominum ab ortus sui tempore, angelum sibi delegatum habere, perspicuum esse puto his, qui scripturarum, atque sanctorum authoritati fidem praestare volunt.

CAP. IIII.

*Si angelus penitus deserat hominem sibi commissum,
doleatq; de illius ruina, atque aduersus
alium pugnet.*

Quomodo
angelus defe-
rat suum ho-
minem.

Voniam autem angelorum circa homines custodia, diuina est exequutio prouidentiae; diuina autem prouidentia, non ita à rerum custodia sese subtrahit, ut eas deserat omnino, alioqui omnia quidem abirent in nihilum; ita etiam putandum est, sanctos angelos, animarum custodes, non penitus homines sibi creditos deserere, etiam quouis crimine offensos.

deseri autem nobis videntur, quum ij, quorum curam gerunt, in varia inciderint discriminum genera, & labe non paruas peccatorum incurrerint, idq; secundum diuinarum iudiciorum ordinem. Quam ob rem Ieremias cap. 51. angelorum fungens officio, de Babylone sic loquitur: Curauimus Babylonem, & nō est curata: derelinquamus ergo eam. & illud Isaia 5. Auferam sepem eius, & erit in conculcationem. & illud Ieremix: Dereliqui domum meam: denique Dauid ait: Deus meus dereliquisti me. Sed haec quidem, atque his similia sanctarum testimonia scripturarum, suas deum creaturas penitus deserere minimè protestantur; sed quandam potius particularem diuini auxilij protectionem ostendunt, qua suos custodire consuevit, ne forte offenderet in lapidem pes eorum. Quod si fortassis aliquis illorum ceciderit, supponit dominus manum suam, ne collidatur, & magna pateat ruinae. Dicis, angeli nobiscum hic sunt, dum versantur in terris:

Si angelus at, cum in caelis degunt, nobis adesse non possunt. Dico, loco quidem à nobis esse diuinos, custos doleat, non autem protectionis effectu, quippe cum ex alto nos prospiciant, multaq; temporis mora non egeant ad motum localem, ut nobis opitulentur, subueniant, atque succurant. Sed dicet aliquis: Nunquid angelus custos, aliqua afficitur tristitia, si perierit suae curae commissus? Sanè, si gaudent de vno peccatore poenitentiam agente: tristantur ergo de hominum ruina; contrariorum enim eadem natura. Adde illud Isa: 33. Angeli pacis, inquit, amare flebunt. Estne aliqua sanctis angelis tristitia, de hominum ruina? Dico,

Angelus quo-
modo triste-
tur.

angelis non inesse, nec inesse posse veram tristitiam: tristitia siquidem, authore Augustino, est de his, quae nobis nolentibus accidunt. sed nihil angelorum voluntati accidere potest, quod sit omnino contrarium, quippe cum firmissime ordini diuinæ iustitiae eorum voluntas adhaereat. nihil autem in mundo fit, nisi quod diuina voluntas voluerit, aut permiserit fieri, ad mundi ornatum, suaeq; iustitiae decorem. Ex quo patet, angelorum gaudium esse diuinæ prouidentiae impletionem: vnde scripturae illae secundum sensum methaphoricum sunt intelligendae; à sanctis enim angelis huiusmodi passionibus quam ma-

Si inter ange-
los sit pugna

ximè absunt. Iterum aliquis dubitabit; si inter angelos aliqua pugna inueniri possit. in Daniele enim legimus, secundum Hieronymi expositionem, angelum regni Persarum, Israelitici populi liberatori obstitisse. Profecto, diuina iudicia in diuersis regnis, atque hominibus ab angelis exercentur, idq; secundum diuinæ iustitiae regulam: quoniam

autem

autem diuersorum, diuersa sunt merita, occulto, iusto tamen dei iudicio fit, vt contrarijs meritis sibi repugnantibus, diuinam consulant sapientiam, quid facto opus sit; hac de causa nonnulla inter eos videtur esse resistantia, quum nulla prorsus possit esse voluntatis dissentio, vbi eadem est voluntatis sententia. Itaq; inter sanctos angelos nulla vere potest esse repugnantia, aut voluntatis discordia.

CAP. V.

Si angelus bonus, seu malus cogitationes cordis discere, seu scire possit.

 Vaniū paulō ante de hac materia disputarim; libet tamen nonnihil addere, quod mihi visum est addendum fore, vt plenior sit rei disputatio. Angelum aliquo modo in nobis intellectiōem causare posse, ex Dionysii patet sententia de diuinis nominibus, vbi diuinas reuelationes per angelos in homines venire apertissimè docet; harum autem reuelationum modus est multiplex apud multiplices, variasq; hominū sententias: quidam enim sic aiunt fieri: Angelus, inquit, quoniam simplicis est naturæ phantasia adest organo, atq; ita sese nostro opponit intellectu, idq; per modum obiecti, vnde aliqua causatur intellectiō, ac si speculū, speculo opponeretur. verū, huiusmodi modus aliquid falsi continet, nempe intellectum nostrum immediatè referri posse, ad obiectum quidem spirituale, nō phantasiatum, vt ita dicam, moueriq; ab ipso. fuit quodammodo & Auicenna huius erroneæ sententiæ 6. naturalium part. 6. cap. 6. aiebat enim creatam atq; separatam intelligentiam, veluti causam totalem species influere intelligibiles in nostrū intellectum, qui dum ad illam intelligentiam conuertitur, intelligit, species autem illæ recedunt, actu intelligendi recedente. Porro, intelligentiam illam dixit esse intellectum agentē, vt quidam volunt: recedentibus autem speciebus illis, frequentatis actibus circa idem obiectū, aliquem aiunt scientialem habitum generari inclinatum ad actum circa huiusmodi obiectum, idq; per conuersionem ad intelligentiam agentem. Verū hęc Auicennæ sententia, non parū dissentit à philosophi doctrina; etenim, si authore philosopho, omnis nostra intellectiua cognitio, quam hic habemus, ex præsistenti fiat cognitione, phantastica scilicet, seu sensitiua, si res ita se haberet, vt Auicenna dicit; tunc profectō, sine aliqua præexistenti cognitione, intellectiōem haberemus, quod est falsum: intelligentem enim oportet phantasmata speculari. Adde, quod tunc intellectus semper esset in potentia essentiali remota ad actum intelligendi; careret enim specie obiecti representatiua. Atqui 3. de anima philosophus ait, percepta specie nos posse intelligere quando volumus: nullus ergo angelus influere, seu causare potest immediatè in nostro intellectu actum, seu speciem intelligendi, quippe cum sine phantasmate nihil intelligere queat, pro statu præsentis vitæ, potentiarum ordine dominante. Alius modus ab alijs inducitur: dicunt enim lumen angeli nostro v-niri, indeq; fortificari ad ea intelligenda, quæ prius intelligere non poterat. hoc autem superius non approbauimus, nec modò approbamus, quippe cum lumen nostri intellectus agentis, creatione habeat suum esse: eodem ergo modo fortificari potest, ad quem planè modum non sese extendit creaturæ potentia. Nonnulli adhuc dixerunt, vnius humorem, aliqua phantastica specie informatum, angelum ad organum alterius transferre, sicq; illo phantasmate translato mediante, intellectiōem in nobis causari. sed hic quoque modus falsus reputatur: nam ita phantasia causa est phantasmatis, ac radiorum ipse sol. sed sole recedente, radij euanescent: igitur, phantasia nō præsentē, nullum est phantasma. Adest & quartus modus, qui asserit ideo angelum intellectiōem causare, quia scilicet

Primus modus.

Auicennæ error.

Reprehenditur.

Secundus modus.

Tertius modus.

Quartus modus.

an sciat cogitationes cordis.

Melior modus.

Si angelus intelligit cogitationes cordis.

1.

2.

3.

4.

cet impedimenta à nostro intellectu amouet, humores scilicet, vel phantasma, quibus a motis, rectius, faciliusq; intelligit. Diuidere præterea aiunt humores, atque segregare, & ex consequenti phantasmata coextensa ordinare, congrueq; disponere magis, quo ordinatus sit ordo intelligendi: sed iste quoq; modus minimè placet: diuisio enim, seu transmutatio phantasmatum, nihil planè immutat circa phantasmata, nisi secundum ordinem, aut secundum multitudinem. Porro, multitudo illa superuacanea est; frustra enim in eodem organo absque necessitate, eiusdem rationis phantasmata ponerentur. Ordo præterea non mutatur, nisi per comparisonem ad intellectum; quomodoq; enim transponantur, intellectus profectò aequè est præsens, habetq; eundem ordinem ad intellectum, ex quo patet, modum istum consistere non posse. Dicamus ergo, angelum, veluti causam particularem, nostrum adiuuare intellectum, ac coagere, vt perfectior sit modus noster intelligendi, idq; ex diuina ordinatione, sic omnia suauiter disponente. Itaq; & intellectus agentis angelici virtus, nostrum coadiuuat, & voluntas, voluntatem similiter: vnde in nobis fit intensior intellectus actus, atque perfectior, & etiam voluntatis. Sed iam ad rem præpositam redeamus: vtrumne angelo pateant abdita cordis consilia. Ad quod quidem nonnullis sic visum est respondendum fore: nempe angelum, humani cordis secreta scrutari posse: Potentia, inquit, non impedita, & naturaliter disposita, in actum egredi potest, circa quodlibet obiectum sibi conuenienter approximatum, & positum sed cordis secreta sic se habent ad intellectum angelicum; sunt enim entia limitata, realia, intellectui angelico proxima: potest ergo intellectus exire in actum, id est, intuitiue illa cognoscere. Amplius, si angelus animæ nostræ substantiam intuitiue cognoscere potest; & cogitationes etiam: non enim est animæ intimior, atque secretior, quàm sua substantia. Reuera, sicut se habet visus, ad notitiam coloris intuitiuam; ita procul dubio angelicus intellectus ad rem, actu existentem. sed visus non impeditus, limpidè intuetur colores sibi præsentis: igitur, angelicus intellectus cogitationes cordis acutè perspicere valet. Adhuc, intellectus noster suam intelligit cordis cogitationem, atque volitionem: non quidem intuitiue, quia scilicet est corpori alligatus: intellectus ergo angelicus cum à corporis mole liber sit, nostras vtq; cordis cogitationes intelligere potest. Sanè, si cognoscit phantasmata in phantasia, & cogitationes quoque intelliget: vnde demoniaci, vt dicitur, aduentantium cogitationes sæpè annuntiant. Si igitur, spiritus angelicus liber extiterit, ex egregia sui intellectus perspicacia, cordium consilia intelligere valet. verum, quomodo hæc sint intelligenda, superius dixi satis.

CAP. VI.

Quomodo angeli assumant corpora.

Quare nō habeat corpora.

Angelos substantias esse immateriales superius ostendere curauimus; nunc de corporibus, quibus in administrandis diuinis vtuntur, loqui constitui. Congruit sanè præcedenti inquisitioni, quæ de angelorum custodia disputauit. Porro, angelos corpora posse assumere; & rei veritas approbat, & sanctarum scripturarum autoritas. Neq; enim in visione tantum imaginaria visos fuisse, putandum est; siquidem quod imaginaria tantum visione videtur, est in sola imaginatione videntis, non autem indifferenter videtur ab omnibus. atqui, angeli non vni tantum, sed toti prorsus illius familiæ ostensi sunt, vt Abraham, Tobia, & similibus: verè ergo in assumptis corporibus visi sunt, & ex cōsequenti corpora assumere poterunt: non quidem sibi naturalia; siquidem substantiæ non conuenit intellectuali, quatenus est huiusmodi corpora naturaliter sibi vnita habere. Intelligere planè non est actus

actus corporis, aut corporeæ virtutis : quòd si accadat humanæ naturæ, vt corpori etiam an sciat co
coniuncta, intelligendi officio fungatur ; hoc profectò imperfectæ illius est ascriben- gitationes
dum virtuti, quæ scientiæ plenitudine caret, atq; à sensibus mēdicat scientiæ dignitatem, cordis.
copiam, atque plenitudinem. Porro, in quocunq; genere est aliquid imperfectum; in
eodem profectò, supremum, atque perfectum sit, necesse est. Quare si in substantiarum 2.
intellectualium genere, aliqua corpori est coniuncta ; altera prorsus erit à corpore li-
bera. Reuera, si angeli naturaliter corporibus vnirentur; tunc profectò, vel corruptioni
essent obnoxij ; vel nobis inferiores ; etenim, aut forma angeli, à corpore esset naturali-
ter separabilis, atque ita angelus esset corruptibilis, aut nō separabilis, & sic nobis igno-
bilior esset. sed vtrumq; constat, falsissimum esse. Adde, aut corpora angelorum essent 3.
cœlestia, & ita deorsum violenter mouerentur : aut elementaria, & mixta, sicq; cor-
ruptibilia: non ergo habent corpora naturaliter sibi vnita. Præterea, angelus est forma 4.
simplex, subsistens, secundum speciem, atque indiuiduum perfecta : non ergo potest
esse corporis forma, aut actus : neque per vñonem ad vnitatem suppositi ; diuina siqui-
dem personæ conuenit tantum, quæ assumpsit naturam humanam ad vnitatem suppositi.
Assumunt ergo angeli corpora, assisendo, & illa mouendo pro libitu ad nonnulla mi-
nisteriorum opera complenda : exercent in corporibus opera, vt pote mouere, loqui, &
similia, quæ non sunt viuientium propria ; nihil enim potest habere opus vitæ, nisi il-
lud vitam habuerit, quæ est potentia talis actionis. Sanè, cuius est potentia ; eiusdem e-
tiam est actus. Sed hic sistat calamus, & post sanctorum angelorum negotium, de
malis etiam loquamur angelis. Tuderti in monte sancto, 15 73. die Iouis 11. Iunij : hora
quasi 21. sub Gregorio 13. P.

Laus tibi sanctæ Pymander, Deus omnis spiritus, cuius voluntas à sanctis angelis tuis Oratio Han-
adimpletur, qui tibi semper assisunt, & vident te, videntem omnia: nibalis.
illorum ergo preces, nos adiuuent, vt te videamus, &
in te omnia possideamus.

DE D A E M O N I B V S.

Quamuis sapientissimus Mercurius alijs in dialogis de Dæmonum natura, pro-
prietate, ordineq; apertissime, elegantissimeq; disputarit, vt commentandi ordini mi-
nimè congruere videatur, si illius sententiam huic loco contexere velimus ; tamen quia
hic ordo visus est absolutior, & materiam angelorum scire cupienti aptior, sapientissi-
mi Mercurij verba, quæ sparsim in suis disputationibus habentur, & colligere studui,
& præcedentibus inferere non erubui ; magnum enim puto legenti laborem esse detra-
ctum, si sub vno contextu, angelorum, dæmonumq; naturam perspicuè intellexerit :
hac ergo confidentia fretus, non veritus sum, verba Trismegisti adducere, consulens bre-
uitati, vtilitatiq; legentium.

M E R C V R I V S.

Mens quidem omnes notiones concipit bonas, Mercurius,
quoties à deo semen infunditur : contrarias autem, cū
à dæmonibus quibusdam spermata iaciuntur : nulla
profectò mundi pars est dæmonum præsentia destituta,
horum lumen ab ipso deo totum descendit. Dæmon de-
nique transfusus in hominem, femina propriæ operatio-

nis inspergit. Mens autem conspersa feminibus, prægnans, inde parit adulteria, stupra, homicidia, parricidia, sacrilegia, diuinorum contemptum, iugulationes, euerfiones vrbiū, pestes hominum, ac reliqua omnia quæcunque malorum sunt opera dæmonum.

Commentum IX.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Post sanctorum angelorum dilucidationem, deinde de malis angelis loquamur; sunt enim iuxta Mercurij sententiam & mali dæmones, malorum authores, malorum seminum satores. Sanè, à malo dæmone est initium peccati, utpote pater peccati, quippe qui ab initio peccat. Porro, quemadmodum à deo est bonum semen, nempe charitas, & qui hoc semen receperunt, & retinent, peccare non possunt, authore Apostolo Ioanne in sua canonica, quia semen dei

custodit eos; ita planè à malo dæmone est malum semen, malitia scilicet, ex qua mala illa exoriuntur, quæ iam sapientissimus enumerauit Mercurius: vnde & qui illud semen retinent non possunt non peccare, quia semen malum corrumpit, perdiditq; illos suæ planè malitiæ veneno. Mira profecto Mercurij theologia, quæ asserit nullam mundi partem malorum dæmonum præsentia esse destitutam: nam & aërem incolunt, & in terris versantur, & tartara inhabitant, denique nusquam illius fraudes, & doli desunt. Porro, lumen naturale à deo in illis custoditur, cuius munere fuit illis concessum. Et dialogo 10.

Ioan: Apost.

Cacodæmon.

ait animā Cacodæmonis .i. mali dæmonis, ritu corruptam, se ipsam ignorare arbitratur, siquidem animam prauam in mali dæmonis ordinem migrare, non quidem natu-

Igneum corpus.

ra, atque substantia, sed pœna & prauitatis affectu. Mens, inquit, cum dæmon efficitur, ad obsequium dei iubetur igneum capeffere corpus: inde in

Casus angelorum bonorum.

animam transfusa nefariam, eam flagellis verberat peccatorum. Videtur fortassis pœnam æterni ignis, qua etiam mali dæmones plectuntur, ostendere: nam cum substantia spiritali, à re corporea mali aliquid pati non possit; iusto planè dei iudicio fit, ut corpus igneum capeffat, atque in eo flagellis vapulet multis. Reuera, hominum ad deos, ad homines deorum est communio: anima, quæ bono dæmone plena est,

Status bonorum angelorum.

beata utiq; misera verò, quæ vacua. In Asclepio, dæmonum propemodum ruinam ob oculos depinxit: Quicunque igitur dæmonum à genere suo defluentes, in speciem fortuito coniuncti sunt, alicuius speciei generis diuini proximitate, & consortio, diis similes habentur. Quorum verò dæmonum species, qualitate sui generis perseverant, hi amantes hominum rationem, dæmones nuncupantur. Sub caligine, & bonorum, & malorum dæmonum diuisionem ostendit. Boni siquidem in suo perstiterunt domicilio; iniqui verò suam relique-

Iudas Apost.

runt principatus dignitatem. Iudæ Apostoli 1. Angelos, inquit, qui non seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudiciū magna diei vinculis æternis sub caligine reseruauit. hoc idem constanter tuetur Apostolorum princeps, Epi-

Petrus Apost.

2. cap. 2, Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detra-

Nocentes angeli.

ctos, utiq; à sanctorum societate angelorum, in tartarum tradidit cruciandos in iudiciū reseruari. Et iterum ad eundem clarissimè docet malorum dæmonum naturam.

Fit deorum ab hominibus secessio dolenda, soli nocentes angeli remanent,

natura.

Apocal.

Locus dæmo-
num & hero-
um.Summus dæ-
mon.Angeli custo-
des.Sortes.
Diuinatio.Quare dican-
tur dæmones

Plato.

Eusebius.

Ratio Hebrai-
ca.

Sadaim.

Elhoim.

Paulus Eph. 5
Philo.

Orpheus.

Homerus.

Aristophanes
Plutarchus.

nent, qui humanitati commixti ad omnia audaciæ mala miseros, manu iniecta, compellent ad bella, in rapinas, in fraudes, & in omnia, quæ sunt animarum naturæ contraria. *Vaticinari quodammodo videtur, de vltimi iudicii tempore, quando soluetur Sathan de loco suo, iuxta Apocal. vaticinium: Et seducet vniuersum orbem. Tunc, inquit, nec terra constabit, nec nauigabitur mare, nec cælum astrorum cursibus, nec syderum cursus constabit in cælo: omnis vox diuina necessaria taciturnitate mutescet: fructus terræ corrumpentur: nec fœcunda erit tellus: & aer ipse mœsto torpore languescet. Quæ profectò omnia vltimi iudicii tempore ventura fore, scripturæ docent. Adhuc in eodem libello causam ostendit, qua multi traducti, non esse dæmones arbitrati sunt. Propter spacij, inquit, interiecti longitudinem, aut quòd acie sumus obtusi, aut propter nimiam breuitatem, à multis dæmones esse non creduntur: dico dæmonas, quos credo commorari nobiscum: & heroas, qui inter aeris purissimam partem supra nos & terram commorantur; vbi nec nebulis locus, nec ex signorum aliquorum agitatione commotio. Animæ quoq; retributionem seu mercedem, ad arbitrium dæmonis spectare, ab eoq; pœnas decerni, atque flagella distribui, manifeste demonstrat. Cùm fuerit, inquit, animæ à corpore facta discessio, tunc arbitrium examenque meriti eius trāsiliet, in summi dæmonis potestatem. Postremò, quasi absoluens sermonem: Ne putes, inquit, ô Asclepi, fortuitos esse effectus terrenorum deorum, Dij cœlestes inhabitant summa cœlestia, vnusquisque per ordinem, quem accepit cōplens atque custodiens. hi verò nostri, sigillatim quædam curantes, quædam prouidentes, quædam sortibus & diuinationibus prædicentes, his quæ pro modo subuenientes, humanis quasi amica cognatione auxiliantur. Itaq; dæmones malos esse, malorum authores; bonos verò, emulatores bonorum, atque auxiliares, ex sapientissimo Mercurio apertè didicimus. Ceterum, tres sunt huiusce appellationis rationes, duæ Græcæ, vna Hebraica. Plato primus author fuit in Cratyllo, vbi putat dæmones ex sententia Hesiodi vocatos, quasi δαίμονες id est, sapientes. vnde vocat aureum genus, hoc est, bonum atq; præclarum. Quisquis igitur vita functus inuentus fuerit iustus, dæmon, id est sapiens, & bonus dici potest. Eusebius putat dictos ab eo, quod est δαίμωνας insano, exterreo, pauescacio, quod spectrorum dæmonumq; sit proprium. Hebraica ratio est hæc, Shadai, dicitur deus, & dæmon. prior litera shin, coniuncta cum daleth. Videntur itaq; Græci illi vetustiores, reiecta priore littera, aut iuncta cum sequenti, vocasse daïmones, qui dicuntur Hebraicè sdaim; vt si reijcias priorem consonantem, fiat in numero plurali, daim. Sadaim nomen Dei omnipotentis, fortis: in numero plurali, Sadaim, semper dæmones malos designat, à verbo sadad, euertere, vastare. Vt igitur in cæteris nominibus Hebraicis, Græcis, & Latinis, cōmunicatio fuit cum hominibus superioribusq; substantijs; nam & Eloihm angelis, & in istis hominibus attributum est; erant enim dij gentium hoc nomine dicti. sic videtur nominis diuini Sdai, dæmonibus, spiritibusq; malis facta communicatio. accommodatum est illis hoc nomen, ob id nimirum, quòd potestates sint superiores, angelis similes: proinde simile nomen obtinuerunt. Paulus vocat Cosmocratoras, mundi rectores. Phylo ludeus in libro de mundo, animas, inquit, & dæmonas, & angelos, nomine quidem differre, vnam autem atq; eandem esse rem. Ab Orpheo hoc nomen vsurpatur pro singulari Deo. Imperium, dæmonq; vnus, mundi ingens rex. Apud Homerum idem sunt dij, ac dæmones; promiscuè enim accipit hoc nomen. Tum venti posuerunt, strauitque quora dæmon. Hic dæmonem appellat vim vniuersalem diuinam. Similiter locutus est Aristophanes, quòd dæmon efficiat alios dominos, alios seruos, & parentes; is enim deus vniuersalis est. Deniq; testatus est Plutarchus, Homerum videri vt i vtroque*

natura.

Hesiodus.

Thales.

Aristoteles.

Athenienses
vocabant Pau-
lum.

Augustinus.

Socrates.

Porphyrus.

Stoici.

Cicero.

nomine promiscue. Hesiodus rationalia genera in quatuor diuisit partes, deos: demonas malos, ac bonos: heroas: & homines: quamuis apud Hesiodum non sint illi veri naturalesq; demones. Thales Milesius, vt refert Anthenagoras, primus partitus est naturam diuinam, in deos, & homines. Hac ratione locutus est Aristoteles, exordiens librū de mundo, semper ei philosophiam visam fuisse diuinam, & dæmoniam rem, pro eodem dicens diuinam & dæmoniam. Idemq; ait de insomnijs, an fieri possit, vt per insomnia futura cernantur; & si cernantur, an ea, quorum homo causa, vel quorum causa est dæmonium. hinc dæmonium, est deus: vnde Paulum Athenienses vocabant, nouorum dæmoniorum, id est, deorum annunciatores. Porro, Augustinus lib: 8. de ciuit. dei, cap: 13. ex sententia Platonis 10. de legibus, omnes deos bonos esse ait, nec esse omnino illum deorum malum. Socrates in conuiuio probat, ideo amorem deum non esse, quia nimirum omnes dij boni beatiq; sint; amor vero non eiusmodi. Porphyrus quoq; libro de sacrificijs tertio, deum ait nullius esse rei indigum, nocere nulli. Idem Stoici sentiebant. Quam ob causam Cicero 2. officiorum libro, deos nocere non putat. Itaq; proprio nomine demones mali, dij dici non possunt. Esse ergo demones malos, & quid illorum nomen significet, dixi.

CAP. II.

De vario Dæmonum genere.

Plato.

Varia dæmo-
num genera.

Lato in Epinomide putauit, vltra mundanos, summos deos amplissimā rerū prouidentia habere: sub his in cælo quosdam conspicuos esse: tertio loco infimos demones. Horum genus vnum ex æthere, alterum ex aëre esse, ac neutrum, inquit, conspici totum potest. vnde, etsi nobis proximi sint; minime tamen a nobis videntur: aliud verò quod ex aqua est, semideum vocabimus: id nonnunquam cernitur, nonnunquam aspectui nostro se subtrahit: & quum videtur, tenui visu perceptum, admirationem adfert. Præter tria hæc dæmonum genera, lib: 4. de legibus, heroas instituit: Post deos istos, inquit, dæmonibus, vir mentis compos sacrificabit, heroibusq; post demones. heroas extimorum hominum animas esse definiunt, a corporeis nexibus liberas. Porro, quos Plato promiscue demones appellauit, hos Latini ex officijs distinxerunt: qui administrandis regionibus præsunt, Dij patrij, penatesq; qui pacato numine domum possident, lares: aut si quando terrorem incutiant, larvæ: qui verò nobis singulis testes, & custodes additi sunt, genij appellantur. Ceterum, heroum virtutem, quos lemures veteres Latini vocabant, in Epinomide mirifice Plato descripsit: Prudentiæ, inquit, mirabilis participes sunt, acuto quippe ingenio, tenaciq; memoria, cogitationes nostras omnes cognoscunt, honestos bonosq; homines plurimum diligunt, improbos vehementer oderunt, vt pote, qui doloris participes sunt. Hoc ipsum in conuiuio Diotimæ fatidicæ mulieris authoritate stabiliiuit. Quam vim habet dæmonum natura, interpretatur, & traicit humana ad deos, diuina ad homines; deus quidem homini non miscetur, sed per id medium, commercium omne atque colloquium, inter deos hominesq; conficitur, & vigilantibus nobis atq; dormientibus. Sensit quoq; Plato demones æreos esse, in eo fortasse Hesiodum secutus, qui ex hominibus in demones commutatos ait, aëraq; induti tota tellure vagantur. tribuit scilicet æreum corpus dæmonibus, vt etiam Apuleius ex sententia Platoniorum. Sed & Plato, & Apuleius, etiam aërem eis tribuunt, non modò, quia illorum corpora ex illo sunt formata, exigua, & tenuia; verum etiam, quia pro regno & regione aërem possident, existimantes nullam fuisse mundi partem, quam deus animalibus non repleuerit. Etenim, quemadmodum cælum plenum est animalibus, id est syderibus, quæ animalia vocantur; sic aërem fu-

Heroes.

Penates.

Lares.

Larvæ.

Genij.

Lemures.

Heroum po-
tentia.Aerea esse ani-
malia.

Apuleius.

Quare dicun-
tur ærea.

natura.

esse animalibus natura, & diuinitate genere cœlesti inferioribus repletum. Exclufis igitur fabulosis illis pœticiſq; dæmonibus, naturales demones prifcorum omnium, atque philofophorum eſt ſententia, æreos eſſe, idq; duabus de cauſis; quod & in regione ſint ærea, proximè poſt lunam, & quod ſint in corporibus æreis, ſed propter tenuitatem, quales ſunt ſoni & voces, inuiſibiles per omnem mundum inambulant. Vnde in Politico Quomodo in loquens de vita, quæ ſub Saturni regno ducebatur: Tunc, inquit, totius mundi princeps, uiſibiles, curatorq; primum deus extitit; at nunc per varias mundi plagas, ſingula ipſius partes Omnia deorū à dijs principibus diſtributa ſunt; quorum vnusquisq; munus ſuum ſuſcepit curandum. plena. In Atlantico: Dij, inquit, quondam viuentium terræ orbem ſigillatim ſortiti ſunt, in regiones ſingulas diſtributum, qui perſuaſione, pro gubernaculis utebantur, eamq; animam attingebant, & pro arbitrio ſuo ita ducentes, mortale genus omne gubernabant. Et lib: 5. de legibus, eas regiones feliciores eſſe cenſuit, quæ meliores dæmonum rectores fuiſſent ſortitæ. vnde in Phædro commemorat, dæmonem quendā Egyptios primum literas docuiſſe. Et lib: 4. de legibus, dicit Saturnum ciuitatibus demones præſtantioris generis præfeciffe. Socrates Alcibiadem allocutus ſic ait: Curator meus melior eſt, Socratis dæ- & ſapientior, quam tuus Pericles: Deus, ô Alcibiades, qui me vetuit ante hunc diem te- mon. cum diſſerere. Et in Theage ait Socrates: Adeſt mihi diuina quadam ſorte, dæmonium quoddam à prima pueritia me ſequutum. Et in Charmidem: Quibus fauet poteſtas dæmonij, inquit, breui ij proficiunt. Et 6. de Repub. dicit: Dæmonis autem noſtri ſignum, referre nunc non decet. Et in lib: de legibus 6. monet vnumquenq; numen ſuum venerari. Vnde Apuleius: Hic, quem dico, prorfus cuſtos, ſingularis præfectus, domeſticus ſpe- Apuleius. culator, indiuiduus arbiter, inſeparabilis teſtis, malorum improbator, bonorum proba- Cuſtos noſter tor, ſi ritè animaduertatur, ſedulò cognofcatur, religioſè colatur. Omnia ergo ſunt dæmonū plena. Porro hæc eſt diffinitio, qua demones & boni, & mali, à Platone deſcribuntur, gentem ſcilicet eſſe æream, æreis corporibus veſtitam. Caterùm, veri demones Veri dæmo- ſunt ærei corpore & habitatione, qui ſcelere & turpitudine delectantur, quos in 3. de nes. Repub. dicit eſſe maleficijs præfectos: & ſic etiam in 2. & 10. de legibus. Porphyrius, Porphyrus, per contrarios, ait, demones, omne maleficiũ peragitur, mendacium eſt his proprium. Vnde Euripides: Si quid turpe faciunt, non ſunt dij. Heſiodus, Ærea induti tota Euripides. tellure vagantur Homerus: Dij ſclerata adamant haudquaquam facta, beati Heſiodus. iuſtitiam ſed amant, rebus letantur & æquis. Homerus.

Iamblichus de myſterijs Egyptiorum: Dij, inquit, angeli, demones boni, non apparent phantaſtico modo, ſed proprio prorfus, & vero: ſpiritus verò mali, phantaſtico, Iamblichus, fallaciq; ſimulant deorum præſentiam, ideoq; cultorem ſuum iubent eſſe iuſtum, vt ipſi Mali dæmo- videantur boni ſicut dij. Quoniam verò natura ſunt mali, rogati mala inferre, libenter nes. inferunt, atq; nobis ad iniuſta conducunt: hi ſunt omnino, qui & in oraculis mentuntur & fallunt, & turpia conſulunt atq; peragunt. Dij verò boni demones, neq; fallūt vnquam, neq; conferunt ad iniqua. Eſt inſuper malorum natura dæmonum ſibi inconfians, inſtabilis, ſecumq; diſſidens, aliàs alia ſuadens; ſuperiorum verò natura ſibi conſtat, eundemq; ſeruat ſemper in actione tenorem. Chaldaei quoq; & Magi, à Zoroaſtre, Chaldaei. fatentur demones impuros, inquinatos, vltiores hominum malorum, veneficijs præfectos. Magi. Pſellus: Mendaces, inquit, natura ſunt demones terreſtres, & qui procul à diuina cognitione ſemoti, & tenebroſe materiæ impliciti. Sunt ergo mali demones principes tenebrarum, ærea poteſtates, ſpiritualia ventofa, ſcleratorum carniſices. Chaldaus: Ex ſinibus, Nomina dæ- inquit, terræ exiliūt canes terreſtres, nunquam verum ſignum mortali oſtendentes. Ca- monum. Chaldaus. nos, inquit Pſellus, eos appellat, velut animarum vltiores; terreſtres autem, vt è cœlo lapſos, circumq; terras vagos: igitur iſti longè à vita beata ſemoti, intellectu aliq; contemplatione deſtituti, prædicere futura non poſſunt. Quamobrem, quidquid dixerint & oſtenderint, falſum eſt & arbitrarium; vident enim per phantaſias præſentia: ad futura verò

genus.

Tatianus.

Orpheus.

ra verò coniecturis incertis, & non clarè expressis, sed confusis notionibus vtuntur. Tatianus ad gentes in apologetico, dæmones, ait, in multum scelus prolapsi, animas apud nos initiatorum per inscitias & apparentias deceperunt. Orpheus dicit dæmones deorū flagello castigari.

Exhorrentq; tuum rapidum, durumq; flagellum,
Dæmones humani hostes, atq; feri, atq; maligni,
Qui nostris animis vacuis infanda ministrant,
Vt semper diram vitam cum crimine ducant,
Corpore peccantes, semper vinclisq; retenti,
Excidat vt nobis summi fulgor patris aule,
Sed tu dux animorum.

Empedocles.

Empedocles cecinit his versibus seu carminibus, dæmonum tormenta.

Æthereus motus in pontum deijcit illos.
Pontus at in terram pellit, sed terra remittit
Ad solem rapidum: is vbi fit conuersio cœli,
Ex aliisq; aliis fugat, execrantur & omnes.

Plutarchus.

In libro de non foenerando, Plutarchus comparat foenerantem dæmonij hisce vagis: Quemadmodum, inquit, illi labentes de cœlo, diuinitusq; exagitati vagantur.

Dæmones errantes per terras, & mare semper,
Æternas pendunt diuino perbere pœnas.

Homerus.

Homerus de casu Diaboli.

Extemplo apprehendit Aten, de crine comanti:
Atque animis iratus, formidabile iurat
Syderum cœlum, summiq; cacumine olympi
Admittere Aten non vltra, noxia cunctis.

Pherecydes.

Pherecydes de casu Luciferi.

Quid sit dæmon.

Est autem Dæmon spiritus, quem natura sua per quandam morulam dereliquit Deus, in qua si perstitisset, beatus permanisset; sed peccauit, & transiit morula meriti, & demeriti sine pœnitentia, & de cœlo in hunc aërem caliginosum exclusus eiectusq; est. Proinde Pherecydes ait, dæmones quondam Ioui rebelles, apud inferos fuisse detrusos, eorumq; ducem fuisse Ophioneum, id est serpentē; sub serpentis enim specie dæmon hominem decepit. Maro etiam exitium, ex Cumana Sibylla carminibus discens, ait 4. Eglōga: Occidet & serpens, & fallax herba veneni. Apuleius lib: de Deo Socratis sic diffiniuit: Dæmones sunt genera animalium, animo passiuā, mente rationalia, corpore aërea, tempore aeterna. Augustinus 9. de ciuit. dei, tria dæmonum genera, ex sententia Platoniorum describit, secundum triplicem vtique actum, trinamq; conuersionem, ad

Serpens.

Lucifer.

Maro.

Apuleius.

Augustinus.

Tria genera dæmonum.

deum scilicet, ad se, ad sequentia. Primi quidem ad deum amandum tota mente conuer-
si, euasere beati, quos deos, seu calodæmones appellant. Secundi ad se conuersi, miseri ef-
fecti sunt, principio suo sineq; priuati. Tertij, ad infima diligenda conuersi, omnium e-
uasere miserrimi, quibus præter orbitatem illam, aliud contigit malum multiplex, per-
turbatio vtique. Primi sunt à corporibus penitus absoluti: secundi, quasi proprio amore
decepti, elementis sub luna simplicibus sunt addicti; non tanquam animæ quædam pror-
sus infusi; sed ritu quodam quasi magico diuinitus mancipati, quibus præter orbitatem
superiorem, accidit conditio ista seruilis, & indignatio sequens. at, tertij composita cor-
pora, venerationemq; & cultum ab hominibus capientes, corporibus iam ex igne aëre-
q; vaporibusq; terræ, & aquæ conflatu sunt immersi, amore id faciente, atq; deo compellente.
Hinc putant aërea quædam facta esse animalia, vasta quidem, & celeritate potē-
tia, inuida, superba, malefica. quibus vltra intellectum, & voluntatem peruersam, cō-
sequenter inest imaginatio præceps, ira feruens, & concupiscentia vehemens. Vnde Di-

onysius

onyfius 4. de diuinis nominibus: Quid præterea demonibus malum est? furor irrationalis, concupiscentia demens, imaginatio præcepta: sunt nocendi cupidi, iusti expertes, factu elati, actu calidi, inter cælum terramq; habitantes, donec postremo ad infera detrudantur, vt tantò eant inferius, quantò altius se attollere conati sunt. Sed de his hæc tenemus. Deinceps loquendum nobis erit, de origine & inuentione idolorum capitulo sequenti.

Dionysius.
Dæmonum
conditiones.

CAP. III.

Idolorum cultus.

Idolorum, seu Dæmonum cultus, à Belis imagine, quam filius Ninus pater- Vnde fit idolo-
ni leuandi memoris causa fecerat, initium sumpsisse aiunt: alij verò à rum cultus.
Caimo, alij à Prometheo, alij ab Ismaele, alij à Nembroth gygante, exor-
dia traxisse referunt. At Diophanes Lacedæmonum author libr: 14. Diophanes.
antiquitatum, apud Fulgentium libro enarrationum allegoricarum, in Sy Syrophanes.
rophanem Ægyptium, hunc cultum referunt. vnde ait, doloris angustia filij, sibi simula-
crum in ædibus iustituisse, quo facto, vniuersa familia in domini adulationem, aut co-
ronas plectere, aut flores inferre, aut odora menta simulacro succendere consuevit;
nonnulli etiam seruorum criminibus subditi, domini feruorem euitare cupientes, ad si-
mulacrum profugi, veniam merebantur, & quasi certissimo salutis collatori, timoris
affectu, florum, aut thuris offerebant munuscula. Astipulatur huic, quod scribitur sa-
pientie 14. Acerbo, inquit, luctu dolens pater rapti citò sibi filij, fecit imaginem. Iusti-
nus Martyr, & philosophus in lib. gentium admonitorio, Orpheum magistrum vocat, Iustinus.
quod Thræcas caeremonias deorum colendorum edocuerit. quod Athenagoras Athenien-
sis philosophus, & Christianus, in oratione in Marcum Aurelium Antoninum, & Au-
relium Commodum confirmare videtur, dum Orpheum, ait, nomina deorum, & gene-
rationes primum inuenisse, & enarrasse, & ipsum Homerum postea fuisse imitatum.
Non autem ignorare oportet, diuersas nationes, diuersis nominibus sua idola nuncupasse: Diuersa nomi-
na idolorum.
Babyloni enim eorum idolum Bel nuncupabant: Moabita, Beel: Palestini, Baal: & a-
liquando addentes aliquid, dicebant Beelphegor; aliquando verò dicebant Balaim, qui
erat deus Sydoniorum. Iudei illud spernentes, appellant Beelzebub, id est, deum mu-
scarum, quarum numerus magnus erat, ob immolatarum carniū cruorem. Oraculum
Delphicum, Apollo Pytheus, Dodonæus Iupiter, Capitolinus Iupiter, Vesta, Pantheum,
Serapis, & quæ eiusdem sint generis; quæ profectò omnia falforum deorum, id est, dæ-
monum simulacra fuisse ipsimet gentiles apertissime fecerunt. Vnde Mercurius ad A-
sclepium sic vaticinando locutus est: Futurum tempus est, vt appareat Ægy-
ptios in cassum pia mente diuinitatem sedula religione seruasse, & omnis
eorum sancta veneratio, in irritum cassura frustrabitur: è terris enim ad
cælum est recursura diuinitas, linquetur Ægyptus, terraque, quæ fuit di-
uinitatis sedes, religione viduata, numinum præsentia destituetur: alie-
nigenis enim regionem istam terramque complentibus, non solum ne-
glectus religionum; sed quod est durius, quasi de legibus à religione,
pietate, cultuque diuino statuetur proscripta pœna, prohibitio erit. Tunc
terra ista sanctissima, sedes delubrorum, atq; templorum, sepulchrorum
erit, mortuorumque plenissima. O Ægypte, Ægypte, religionum tuarum
solæ supererunt fabulæ, & æquæ incredibiles posteris suis &c. Nonne qua-
si diuinus vates, idolorum, quæ in Ægypto habebantur, ruinam prædixit? Plutarchus
etiam egregiam de simulacrorum vanitate profert sententiam: Stultum enim, inquit,
est & puerile admodum, putare deum ipsum, sicut ventriloqui spiritus, qui Pythones ap-
pellantur

Mercurius pro-
phetat.

Idola esse de-
struenda.

Plutarchus.

- Pythea fœmi-
na. pellantur, subeuntem in corpora Prophetarum, ore ipsorum, & vocibus, ut organis uten-
tem, respondere. Quid enim fuit Pythea, nisi fœmina, quæ super tripode cruribus diuari-
catis, malignum spiritum inferius emissum, partesq; genitales subeuntem, excipiens,
furore repletur, & crinibus expansis, spumansq; ore debaccharetur, funderetq; in-
sana oracula? Si quid igitur veri ab idolis dictum est; hoc planè à sancto Spiritu de-
promptum fuisse, firmiter tenendum approbandumq; est: Deus enim bonus, & huma-
nus, cum conspiceret homines huiusmodi decipi oraculis, neque per spiritus quidem ma-
los dedignatus est vera respondere. Sic per Balam prophetauit: Orietur stella ex Ia-
cob, numerorum lib. Et per Pythonem Sauli, misso angelo sub persona Samuelis. Et in
Ezechiele legitur: Si adieris ad falsos Prophetas, ego tibi respondebo per illos. Non
ergo putare debemus, idola vera numina fuisse, quia aliquid veri ab eis dictum sit: quã-
doquidem sicut per Caipham prophetauit; ita etiam per demonum oracula, etiam ipsis
volentibus, deus aliquando vera locutus est. Reuera, Dijs atq; demonibus, hanc ordi-
nem dignitatem antiqui illi theologi attribuerunt. In primo ordine, Deum patrem omnium
atq; regem locandum esse dixerunt: in secundo, deorum multitudinem: in tertio demo-
nes: in quarto, heroes. demones verò, alios bonos, alios prauos esse arbitrantur, &
hos ita primum locum in malis obtinere, sicuti Deus obtinet in bonis. demones præcipi-
unt cœlestes, quos & æthereos deos appellant, summa esse religione colendos: post eos
bonos demones: tertio heroum animas: extremò prauos demones placandos aiunt. Ex
quo patet, honorem idolis impensum, inanem esse demonum pessimorum culturam: pes-
simi, inquam, qui ad tantum nefas hominum animos adduxerant, ut scelestas manus pa-
tres in filios inferrent, ac liberorum sanguine deos placandos esse dicerent. Rhodij homi-
nem Saturno sacrificabant. In Salamine insula, Agraulæ Cecropis filia homo cadeba-
tur. Postea verò in templo Palladis, Agraulæ ac Diomedis (vnum enim triū fuit) Di-
omedi homo immolabatur. Apud Egyptios in Heliopoli, homines immolatos fuisse le-
gitur: Sacrificabantur verò Iunoni tres in die, quos inquirebant si mundi essent. Dio-
nysio etiam apud Chios, homo crudeliter discerptus sacrificabatur. Lacedæmonij, ut A-
pollodorus scribit, hominem Marti sacrificare consueuerant: & Phœnices bellorum, aut
Histrius, pestilentie calamitatibus, amicissimos. Histrius quoq;, qui Cretensium historiam colle-
git, Curetas, scribit, Saturno antiquitus pueros sacrificasse. In Laodicea Syriæ, Palladi
virgo immolabatur, nunc autem cerua: & Arabes singulis annis puerum immolantes,
sub lara sepeliebant, omnesq; Græci cōmuniter, auctore Philarcho Historico, antequã
omines im-
molabant. ad bella exirent, hominem immolabant. In magna vrbe Latini, Iouis solennitate, hominẽ
immolabant. In Arcadia, Pani Lycæo, in Carthagine Saturno, deniq; omnes communi-
ter homines, cum dies statutus aduenerit, quo sacrificare hominem solebant, aram san-
guine hominis aspergebant. Philo etiam, qui Phœnicum historiam conscripsit, in primo
lib: Mos inquit erat priscis illis hominibus, magnis in calamitatibus, atq; periculis ciui-
tatis, aut gentis principem, dilectissimum ex liberis, vlciscenti damoni, quasi redempti-
onis præmium tradere, & sic traditum, mysticè iugulare. Aristomenes Messenius, Ioui,
Theopompus quẽ illi appellabant Ithometem, trecentos simul sacrificauit; in quibus Theopompus eti-
am Lacedæmoniorum Rex fuit. Scythæ autem quoscunq; aduenas ceperint, capiunt autẽ
Scythæ. multos, qui fluctibus & tempestate ad eos depelluntur, Dianæ statim immolare solent,
Euripides: quæ sacrificia tragicè Euripides decantauit. Monymus in libro miraculorum, in Pelleæ
Monimus. ciuitate Thesalica, hominem Achium Peleo & Hironi, singulis annis immolatum fuis-
se narrat. Cretenses, Anticliden teste, Ioui hominem immolabant. Lesbi quoq; Dionysio,
Anticlides. & Phœnices Dianæ, hominem immolabant, authoribus Doscida & Phitocule. Herech-
Doscida. theus verò Atticus, & Maccarius Romanus, filias suas, alter Proserpinæ, teste Deme-
Phitocules. rato in primo libro, alter defensori damoni immolare nõ dubitarunt, Dorotheo auctore
Demaratus. Dionysius Halicarnas-
Dorotheus. sus, Romanæ ac Italicæ historiæ peritissi-
Dionysius. mus, in
Halicarnas-
sus.

mus; in primo de antiquitate Italica scribit, Iouem & Apollinem, quoniam decima hominum immolata non fuerant, magnas Italia calamitates induxisse: Nullus in arboribus fructus, inquit, ad maturitatem usque permansit; sed immaturi omnes defluebant: nec spica semine replebantur, nec herbe pecori sufficientes germinabant: mulieres abortum patiebantur, aut nati pueri manci & discerpti erant. Saturno in Italia priscis temporibus, ex adolescentibus, qui ad iuuentam in annos proueniebant, deligebant, atque sacrificabant. Celti, & Occidentales, homicidio sacrificabant. Hercules hanc legem reuocauit: & ne quasi patrio ritu neglecto, homines turbarentur, simulacra pro viuis hominibus, quos in fluenta Tyberis proieciunt, hostiarum ornamenta in Tyberim mittere docuit: quæ res à Romanis, Idibus Maij fieri solebat: ea enim die pontifices animalibus primo secundum leges immolatis, virginesque Vestales, Prætores, alijque ciues, quos sacris adesse fas erat, 30. simulacra hominum, quæ Arguios appellabant, à ponte sacro in Tyberim dimittere consueuerant. Diodorus in vigesimo historię volumine Carthaginensibus, ac Agathode tyranno Sicilia, post mortem Alexandri magni primi, Ptolemæi temporibus obsessis, Saturnum iratum fuisse scripsit, quoniam ipsi excellentiores ex filiis sacrificare consueuerant; postea verò clam emptis infantibus atque educatis, liberorum loco immolabant: itaque, deos placare studentes, ducentos ex nobilissimis adolescentibus publicè sacrificarunt; trecenti verò alij, quoniam superstites se esse videbant, sponte se tradiderunt. Erat autem apud eos aenea Saturni statua, magnitudine mirabilis, cuius manus in terram extensæ ita erant in gyrum, ut qui ad eam prouenire adolescentes cogebantur, ingentem foueam ignis repletam inciderent. Apud Iudæos, Dauid teste, prophanus iste demoniorum cultus ita vixit, ut filios suos, filiasque, demonijs sacrificare non dubitauerint. Verum igitur est, quod Chaldeus dixit, demones malos, canes esse terrestres, ut potè, hominum sanguine gaudentes, crudeles, immanesque homicidas, humani generis hostes, fraudum dolosque artifices, malorumque inuectores. Omnes ergo, auctore Dauid, dij gentium demonia; Dominus autem cælos fecit. unde, quæ gentes sacrificabant, demonibus, & non Deo sacrificasse, Paulus ad Corinthios loquens prima epistola, apertissime verissimeque protestatur. Sanè, Deus natura bonus est; bonus autem nemini nocet: qui ergo humanis cadibus gaudet, & sanguinem innoxium fundi appetit; deus utique nec esse, nec dici potest. Caterum, hæc falsa demonum veneratio, veritate apparente euauuit, quemadmodum & ipsimet gentiles testati sunt. Etenim Porphyrius, Christiani nominis hostis, in libro, quem aduersus religionem nostram conscripsit, aperte hoc ipsum testari videtur: Nunc mirantur, inquit, si tam multis annis peste ciuitas vexatur, quum & Æsculapius, & alij dij longè absint ab ea; postea enim, quàm Iesus colitur, nihil utilitatis à dijs consequi possumus. Sed si dij sunt, ô Porphyri, quomodo Iesu virtute superantur, quem vos dicitis seductorem fuisse, atque mortalem hominem? Scribit Porphyrius responsa Deorum:

Hercules.

Mos Romanorum.

Diodorus.

Dauid.

Paulus.

Idolorum rutina.

Porphyrius.

Ablata est Pythij vox, haud reuocabilis ulli
 Temporibus longis: etenim iam cessit Apollo,
 Clauibus oclusus silet: ergo ritè peractis
 Discedas patria, & redeas ad limina sacris.

Diuis autem Augustinus lib. 8. cap. 24. de ciuit. Mercurij vaticinium mirifice commendat atque colit, quod de abiiciendo demonum cultu, clarissime locutum fuisse videmus: Quoniam, inquit proauj nostri, multum errabant circa deorum rationem increduli, & non animaduertentes, ad cultum religionemque diuinam, inuenerunt artem, qua efficerent deos, cui inuenta adiunxerunt virtutem de mundi natura conuenientem, eamque miscentes, quoniam animas facere non poterant, euocantes animas demonum, vel angelorum, eas indiderunt imaginibus sanctis diuinisque mysterijs, per quas idola, & bene faciendi, & male, vires habere potuissent: Nescio, inquit Augustinus, utrum sic

Augustinus commendat Mercurij vaticinium.

magia.

Lactantius.
Cicero.

Seneca.

confiterentur ipsi daemones adiurati, quomodo ipse confessus est. Vide, si non vi diuina maiorum suorum errorem, & confessus est, & auferendum prædixit? O Ægypte Ægypte, inquit, religionum tuarum solæ supererunt fabulæ, & æquæ incredibiles posteris, solæque supererunt verba lapidibus incisa, tua pia facta narrantibus. Narrat Lactantius Firmianus lib. 2. cap. 3. Ciceronem falsitatem simulationum cognouisse; non ausum tamē fuisse illam vulgo propalare, ne susceptas publicè religiones disputatio talis extingueret. Seneca in libris moralibus ait, simulacra deorum venerantur; & cum hæc tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecere, contemnunt.

Persius.

O curas hominum, ô quantum est in rebus inane,
O curæ in terris animæ, & coelestium inanes!

Horatius.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum:
Deus ego furum, auiumq; maxima formido.

Dionys. tyrā-
nus.

Dionysius Sicilia Tyrannus post victoriam, Græcia potitus, Deos tales contempsit: nam cum Ioui Olympio aureum amiculum detraxisset, laneum iussit imponi, dicens: Æstate graue esse aureum, hyeme frigidum: sed hic fortassis à Platone didicerat, deos huiusmodi nihil esse. verè ergo dictum est ab Ieremia 16. Verè mendacia coluerunt patres nostri, simulacra, in quibus non est vtilitas. Et Isaias 2. Et adorauerunt ea, quæ fecerunt digiti eorum: & inclinauit se homo, & humiliavit se vir. Et subdit: Sed exaltabitur dominus solus: & manibus fabricata omnia abscondent in speluncis, & in

Ieremias.
Isaias.

Zacharias.

Dauid.

scissuris petrarum, & in cauernis terræ, à facie timoris domini. Zacharias Propheta capit. 13. clarè prædixit, idolorum ruinam: Et erit in die illa, dicit dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur amplius, & Pseudopphetas, & spiritum immundum auferam de terra. Rectè ergo dictum est à Dauide Ps. 113. Simulacra gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum. vnde subdit: Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Reuera, si oculos habent, & non vident, aures habent, & non audiunt; quomodo suos tueri potuissent, qui sese cōseruare minimè potuerūt? mendacia siquidem prophetabant, utpote mendaces spiritus: vnde Porphyrius ait, deos suos aliquando mentiri, quippè, qui exquisitam futurorum cognitionem non haberent. Itaq; veritate apparente, mendacia omnia euauerunt, redijce nouum lumen tenebris ignorantie, erroris, malitiæq; excussis. Gratias igitur tibi sancte Pymander immortales agimus, qui eripuisti nos de potestate tenebrarum, & transfuisti nos in admirabile lumen tuum, per verbum tuum lucidum.

Paulus.
Petrus.

CAP. IIII.

Dæmonum Magia, & Diuinitio.

Voniam quidem & daemones esse in rerum natura, omnium prorsus malorum authores, paulo ante ex multorum sententijs atq; rationibus probauimus, & deinde, illorum in mundum ingressum, per idololatriæ cultum subscripsimus; nunc certè opportunum esse iudicauimus, si Magicas artes atq; diuinationes illorum in medium adduxerimus, ut illorum falsitate perspecta, vero Pymandro constantissima sanctissimaq; religione inhereamus. Caterum, Magicarum artium inuentorē, Zoroastrem fuisse Bactrianorum regem, Diuus August. de ciuit. dei lib. 21. cap. 13. aliq; multi protestantur. Fuit autem temporibus Nini Assyrij, à quo victus & regno pulsus est. is eodem, quo natus est die, risit, cerebrumq; ita ei palpitauit, ut impositam repelleret manum: nec ei boni aliquid monstrosus ille risus portendit. Scribit Plinius lib. 30. cap. 1. hanc fraudulentissimam artium plurimum in toto orbe terrarum plurimis seculis valuisse, natamq; primum è medicina, ac specie salutari irrepsisse, velut altiore

Zoroastres in-
uentor Magicæ
artis.

Plinius.

altiore, sanctioreq; quam medicinam, ita blandissimis desideratissimiq; promissis addidisse vires religionis, ad quas maximè etiam caligat humanum genus. atque ut hoc quoque suggererit, miscuisse artes Mathematicas, nullo non auido futura defesse sciendi: atque ea e cœlo verissimè peti credente, ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigij adoleuit; ut in magna parte gentium præualuerit, & in oriente regum regibus imperauerit. Nam & illic, sine dubio orta est in Perside à Zoroastre. Summa autem literarum claritas, gloriaq; ex ea scientia antiquitus fuit petita. Nam & Pythagoras, & Empedocles, Democritus, & Plato ad hanc discendam nauigauère, exilijs veriùs quam peregrinationibus susceptis, hanc reuersi prædicauère, hanc in arcanis habuère. Porro, hanc artem multa post secula Democritus ampliauit, Hippocrate medicinæ patre florente. Orta est autem ex malorum traditione angelorum, vnde & scientia facta est futurorum, & inferorum, inuentæq; sunt inuocationes, haruspicia, augurationes, & ipsa, quæ dicuntur oracula, & necromantia fertur, & quadam maga famosissima Circe, quæ socios Ulyssis mutauit in bestias. Et de sacrificio legitur, quòd Arcades deo suo Lyceò immolabant, quicumq; sumpsisent, in bestiarum formas conuertebantur. hanc ob causam nobilis ille Poeta scripsit de quadam fœmina, quæ in hoc artis genere ceteris præstantior erat:

Hæc, inquit, se carminibus promittit soluere mentes
Quas velit, at alijs duras immittere curas.
Sistere aquam fluuijs, & vertere sydera retro
Nocturnosq; ciet manes: mugire videbis sub pedibus terram,
& descendere montibus hornos.

Prudentius de Mercurio sic scribit.

Traditur hic extinctas sumpto moderamine virgæ,
In lucem reuocasse animas; ars alios damnaſſe neci.
Murmure nam magno tenues excire figuras:
Atq; sepulchrales scire incantare fauillas.

Porro magi dicti sunt, qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur; eò quòd & elementa concutiunt, & turbant mentes hominum, ac sine vllò veneni haustu, violentia tantum carminis interimunt. Vnde Lucanus ait:

Mens hausti nulla sanie polluta veneni
Incantata perijt.

Dæmonibus enim accitis audent ventilare, ut quisq; suos perimat malis artibus inimicos: hi etiam sanguine vtuntur & victimis, & sæpè cõtinent corpora mortuorum. Distinguit Diuus Augustinus lib. de ciuit: Dei, 10. cap. 9. Magiam, Goetiam, & Theurgiam. Magia quidem est inuocatio dæmonum; scilicet beneficiorum ad aliquid consiciendum, cuiusmodi erant Apollonij Tyanxi prædictiones. Goetia autem fit per coactionem mortuorum, etiam inuocatione, vnde & à planctu dicta est, qui fit circa sepulchrum. Theurgia est operatio diuina, quæ erat superiorum deorum, in qua cum erratur teste Iamblichò, non tunc bona numina, quæ optantur occurrunt, sed mala planè prætextu bonorum. Plato in lib. de legibus 10. corporibus lædi corpora, hoc ex natura ipsa esse dicit; sed beneficijs quibusdam magicis, & incantamentis, vinculis quoque vt vocant, & his qui nocere tentant persuasum est: quomodo autem fiant, non facile est cognoscere. vnde legem tulit: Quisquis, inquit, aliquem venenis legerit, conuictus extremo supplicio plectatur: si quis verò incantationibus aliquem legerit, & vates fuerit, aut prodigiorum consul, morte plectitor. Secutus est Prophetam Moysen populo sic præcipientem: Maleficos, & incantatores non patieris viuere; sed tolles eos de terra. Porphyrius libro de animalium abstinentia secundo, sic inquit: Per contrarios verò dæmones vniuersum efficitur beneficium; hos namq; maxime, horumq; ducem, honorare solent, uere.

magia.

Magiæ antiquitas.

Magiæ artis ortus.

Democritus.

Circe maga.

Magi vnde dicti.

Augustinus.

Magia.

Goetia.

Theurgia.

Plato.

Lex contra Magos.

Maleficos nō patieris viuere.

magia.

Plotinus.

Bonus vir nō
subditur ma-
giæ.

Magi sunt risu
digni.

Augustinus.

Virgilius.

Cicero.

Augustinus.

Magia est ars
dæmonis.

Magia deceptit
curiosos.

Quid sit diui-
natio.

Cicero.

Plutarchus.

qui mala veneficijs inferunt: hi sanè dæmones omniformibus figuris, imaginibusq; abund-
dant, prodigiorumq; machina strenuè fallunt. horum opera maleficia machinantur; om-
nis enim intemperantia, spesq; diuitiarum, atque gloriæ per hos inualefcit, præcipuè ve-
rò deceptio. De hac autem materia Plotinus enneadis 4. lib. 4. cap. 40. abundè lo-
quitur, asseritq; magicos attractus ex quadam rerum consensione in patiendi manare:
incantatorem præterea quibusdam vti figuris, certas vires habentibus, atque ad se alia
trahentibus. Insitam etiam traducendi vim carminibus cantibusq; mirabiliter alia ad se
trahentem: Trahitur, inquit, anima irrationalis, musica, & eiusmodi veneficia animas
occupant. Nam quemadmodū bestie quadam hominem quandoq; fascinant, & musicus
puer regem generosum; ita etiam vir magus ad inferiores se habet dæmones. Sed quærit
Plotinus cap. 45. Quo pacto vir probus magicis trahi possit machinis: respondet, ani-
mam illaqueari non posse, nec vim rationalem ita pati, vt mutetur opinione; dæmones
enim rebus humanis propinquiore, nos facile trahunt: qui autem seipsum spectat, irre-
tiri, rapiq; non potest. Quam ob rem, omnis actio vitæq; actiua trahitur, non magorum
artibus, sed arte naturæ mirabiliter seducentis, aliudq; cum alio valde conciliantis. Solus
ergo maleficijs eiusmodi non rapitur, qui per alias sui partes tractus nihil talium affir-
mat bonum, quæ illis bona videntur; sed solum quod ipse nouit, neque deceptus, neque
sequens, sed iam possidens; hic itaq; nusquam trahitur. hæc Plotinus cap. 44. Et ennea-
dis 2. lib. 9. cap. 14. Consuevit, inquit, vulgus magorum vires nimium admirari; pru-
dentibus tamen viris nequaquam persuaderent, morbos dæmones esse, causasq; multas
habere. Rectè ergo dictum est ab Augustino 8. de ciuitate dei cap. 19. Multis legibus
hanc omnium artium impiissimam damnatam fuisse: Cur, inquit, tam grauitè ista ple-
tuntur seueritate legum, si opera sunt numinum colendorum? Nisi quod hæc malefi-
cia, humano generi sunt perniciosissima. vnde Poeta ait, Æneid. 4.

Tector chara deos, & te germana, tuumq;
Dulce caput, magicas inuitam accingiet artes.

Et Bucco: Aeglo: 8.

Atque satas aliò vidi traducere messes.

In duodecim tabulis, id est, Romanorum antiquissimis legibus Cicero commemo-
rat esse conscriptum. Et ei, qui hoc fecerit supplicium constitutum. Itaq; omnes artes
magicæ sunt fallaciæ dæmonum, vt etiam ipsemet Aug: lib: 4. de Trin: cap. 10. & 11.
præclarissimè docet: Magicæ, inquit, fallaciæ curiosiores, superbioresq; animas dece-
ptas, illusasq; præcipitant; facile est enim spiritibus nequissimis per aërea corpora face-
re multa, quæ mirentur animæ terrenis corporibus ag grauata, etiam melioris affectus.
Si enim corpora ipsa terrena nonnullis artibus, & exercitationibus modificata, in spe-
ctaculis theatricis tanta miracula hominibus exhibent, vt ij qui nunquam viderunt
talia narrata vix credant; quid magnum est diabolo, & angelis eius de corporeis ele-
mentis, per aërea corpora facere, quæ caro miretur, aut etiam occultis inspirationibus
ad illudendos humanos sensus, phantasmata imaginum machinari, quibus vigilantes
dormientesue decipiant, vel furentes exagitent? nequaquam igitur per magicas con-
secrationes animæ purgantur, quia falsus mediator non traicit ad superiora: omnis
ergo magia, est pessimorum dæmoniorum iniquissima inuectio. Falsis ergo artibus sic
explosis, nonnihil de diuinatione mihi dicendum puto. Porro, diuinationem ab alitu ter-
restri fieri quidam opinati sunt. Cicero de diuinatione: Terræ vīs, inquit, Pythiam
Delphis incitabat, quam post euamisse vetustate, vt quosdam fontes exaruisse, aut in
alium cursum contortos, & deflexos, videmus; sed, vt vīs acciderit, magna est questio.
Plutarchus eiusdem est sententiæ, quod scilicet alitus ille terra, quemadmodum omnia
terrestria, vt fontes, vt metallorum vena, potuerit deficere: & diuinatio oraculorum,
præcipuè Delphici, tantam celebritatem interpollari: Diuinissimus est, ait, is spiritus,
siue

magia.

siue per aërea, siue cum humida scaturigine, feratur: commixtus enim cum corpore, efficit animis temperiem quandem insolitam, & inusitatam, de cuius proprietate clare pronuntiare perdifficile, coniectari tantum ratione possit. Quippe caliditate, & diffusionem poros aperit quosdam, verum futurarum imaginarios: sicut cum vinum incaluerit, multas alias commotiones facere solet, reuelareq; arcana quædam, & latentia. Nam debacchatio, & insania plurimum ex diuinatione habet, iuxta Euripidem, cum animus ca-
 lesfactus, & igneus, abiecit pudorem, quem mortalis prudentia inducens sæpenumero auertit, & extinguit furorem diuinum. sed falsa est hæc doctrina: nam si vis terrestris, & exhalatio incitaret; cur non omnes accedentes, aut si non omnes, saltem ex tot millibus aliquot? Cur sola virgo Pythia incitabatur? cur non homines robustioris, moliorisq; ingenij, ea vis arriperet? Adde, quod mens, & intelligentia, quæ de foris veniunt, terrestribus non indigent suffumigationibus; diuination siquidem aliquid diuinum est, & à terrestri vapore non dependens. Rectè ergo, atq; probe, vaticinia oraculorum à Mer-
 curio fabulæ dictæ sunt. O Aegypte, inquit, religionum tuarum solæ supererunt fabulæ. Profectò, quæ ab oraculis dicebantur, quoniam malignorum spirituum
 erant interpretes, nihil planè boni, nisi inuiti dicere potuerunt: inanis ergo est omnis
 illa diuination, quæ diuino vacabat numine, mendacij, & erroris plena: Surgant, inquit
 Propheta Isaias, diuini tui ô Babylon, & opitulentur tibi, augures tui, qui contemplan-
 tur sydera, & stellarum ordinem obseruabant. Sed laus tibi sancte Pymander, qui tuo
 verbo lucido nos illuminasti, vt veræ diuinationis participes essemus. Quid ergo sit ma-
 gia, atque diuination, dixi.

Euripides.

Mercurius.

Vaticinia ora-
culorum fue-
runt fabulæ.

Isaias 47.

QVAESTIONIS SECVNDÆ CAP. I.

Dæmonum natura, casus, atque doli ex sacris literis ostenduntur.

I hætenus ex multorum philosophorum sententijs dæmonum naturam, lapsum, atque malitiam plus fortassis debito, perscribere curavi; iam rationi omnino consentaneum reor, Prophetarum oracula omnimodæ veritatis plena, atque de huiusmodi materia abundè, copiosèq; loquentia, in medium asferre: ex quibus & malorum dæmonum lapsum, & Pymandri iustitiam, potentiamq; intelligere valeamus. Moyses in primis sub caligine, nè gens illa Hebræa, idolis assueta, Moyses fiat idolatrandi occasionem sumeret, malorum angelorum lapsum descripsit: Diuisit, lux, inquit, lucem à tenebris, lucemq; appellauit diem, & tenebras noctem. Augustinus
 lib. 1. de Genesi ad literam cap. 2. & sequent: Facta est lux, inquit, id est, conuersio
 creaturæ atque illuminatio. Dixit deus, fiat: intelligimus dei dictum incorporeum, in à tenebris.
 natura verbi eius coæterni reuocantis ad se imperfectionem creaturæ, vt non sit informis, sed formetur: in qua quidem formatione, atque conuersione, imitatur dei filium, plena similitudine, & pari essentia patri semper inherentem, quia ipse, & pater vnum sunt. Quoniam autem omnis creaturæ perfectio in hoc potissimum consistit, vt ad eum, ex quo producta est reuertatur creatorem; hac de causa in exordio Geneseos dictum
 est. In principio creauit, id est, in filio &c. quasi creaturæ imperfectione demonstrans:
 perfectionem verò, cum ad verbum fuerit conuersa: Fiat, inquit, lux, & facta est lux, id est, creatura angelica ad deum conuersa, verbumq; imitata, deiformis facta est, atq; ultimam perfectionis arcem ascendit. Ceterum filius dei vitam informem habere non potest, quippe cum non solum hoc sit ei esse, quod viuere; verum etiam hoc est ei viuere, quod sapienter & beatè viuere. Creatura autem angelica, tametsi verbo propinquior sit, vitam informem habere potest, quum non sit ei viuere, quod beatè, sapienterq;
 viuere:

Verbum dei
principium
creaturæ.

natura.

Nox & dies
quid.

Vespera.

Mali angeli
tenebræ di-
cuntur.Magi Pha-
raonis.

Augustinus.

Dæmones nō
sunt rerum
creatores.Magiæ artes
permittuntur
ad fallendum
fallaces.Pythonissas
scitās Samue-
lem.

Augustinus.

uiuere; auersa siquidem à sapientia incommutabili, informis redditur, & misera. formatur autem conuersa ad incommutabile verbum dei, quod est principium intellectua-
lis creature: Ego principium, qui & loquor vobis Ioan. 8. & cap. 17. de gen: ad lit. pri:
Apertius hanc suam elucidat sententiam: Facta est, lux, non illa, inquit, quæ est patri
coeterna, quæ illuminat omnem hominem; sed creatura spiritualis, quæ per conuersio-
nem ad deum facta est lux; diuisitq; lucem à tenebris, hoc est, iustos ab iniustis ange-
lis; diuisio enim lucis distinctio iam est rei formate ab informi, quam illicò distribuit,
atque distinxit bonorum, atque malorum omnium æquissimus distributor, & ordinator,
appellauitq; lucem diem, & tenebras noctem; appellatio siquidem diei, & noctis, in-
sinuatio distributionis est, quæ significat nihil deum inordinatum relinquere. Et lib. 4.
cap. 22. Vespera primæ diei est cognitio sui, qua creatura cognouit se non esse deum:
mane verò illius diei post vesperam hanc, quo concluditur dies vnus, & inchoatur secun-
dus, creaturæ conuersio est ad deum, vt gratias referat creatori: & ex verbi cognitio-
ne intelligat, quæ post ipsam facta sunt. Deinde fit vespera illius, cum ipsum firmamen-
tum non in verbo dei, sed in ipsa eius natura cognoscit. Idem sentit contra Faustum lib. 22.
cap. 10, & cōtra aduersarium legis, & Prophetarum lib: cap. 11. & 12. Si homo lux di-
citur, inquit, angeli lux dici non possunt, qui semper vident faciem patris. Denique, si
lux facta est corporalis, quomodo erat ante solem, qui quarto die factus est? Et lib. 65.
quæst: 23. quæst: apertissimè hoc ostendit: Primus, inquit, dies ipse est angelica natura,
quæ primo cœli nomine nūcupata est. Et 25. quæst: Et diuisit lucem à tenebris: deus enim
bona, & incommutabili voluntate creauit omnes angelos bonos: & quia ex his quosdam
per superbiam sciebat esse casuros, per incommutabilem præscientiam diuisit inter bo-
nos & malos. Itaq; Moyses in principio Geneseos malorum angelorum meminit, eo-
rumq; diuisionem à bonis, sub caliginosæ locutionis modo descripsit, nè gens Hebræa in
idolatriæ profundissimam impietatem facile incideret. Porro Moyses in Exo: cap. 7. Dæ-
monum malitiam in magis Pharaonis apertissimè describit: Magi Pharaonis similiter
serpentes, inquit, fecerunt: ex hoc tamen rerum creatores magi, seu demones dici non
possunt, authore Augustino, lib. 3. de Trin: cap. 8. Omnium, inquit, rerum, quæ corpo-
raliter, visibiliterq; nascuntur, occulta quedam semina in istis corporeis huius mundi
elementis, latent: alie sunt enim hæc iam conspicua oculis nostris ex fructibus, & ani-
mantibus, alia verò latent. vnde iubente creatore, produxit aqua natatilia, & volatilia,
terra germina, & animalia; neque enim tunc huiusmodi foetus producti sunt, vt in eis,
quæ producta sunt, vis illa consumpta sit. quæcunq; igitur ad oculos nostros nascendo
exeunt; ex occultis seminibus, accipiunt progrediendi primordia, & incrementa debite ma-
gnitudinis. Angelis autem pro subtilitate sui sensus hæc nota sunt, vnde per cōgruas tem-
perationes corpora formant, quantum deus illis permiserit: nam mirum est, quod ser-
pentes formare potuerunt, muscas verò, & cyniphes, minimè. Reuera, firmiter nobis
tenendum est, angelos transgressores, in hac aëris caligine detrusos, per quos artes ma-
gicæ exercentur, nihil valere ad operandum, nisi desuper illis potestate concessa. Conce-
ditur autem vel ad fallendum fallaces, vel ad admonendos fideles, ne tale aliquid ma-
gici faciant. Ex quo patet corporalem materiam, deo, & non angelis ad nutum esse sub-
iectam. Scribitur primo regum, Saulem consuluisse Pythonissam, rogasseq; vt ei Sa-
muelem suscitaret, quod quidem, phantastico spiritu factum esse, non autem verè Sa-
muelem à mortuis ad viuos rediisse, Diuus Augustinus ad Simplicianum lib. 2. quæst: 3.
constanter tuetur: Per aliquod, inquit, phantasma, & imaginariam illusionem, diaboli
machinationibus factam opus illud à Pythonissa perpetratum esse, credendum est. Id
autem scriptura Samuelis nomine appellat, quia nimirum solent imagines rerum, earum
nominibus appellari, quarum imagines sunt. Suffragatur huic sententiæ id, quod ab ima-
gine illa dicebatur, secum scilicet esse futurum, quod profectò verum non est: nam boni à
malis

nomina.

malis post mortem teste Euangelio, magno intervallo distant, atque diuiduntur: non erat ergo Samuel, sed demon, sub imagine Samuelis loquens. Sunt & quamplurima aliarum scripturarum testimonia in libris regum, quæ commemorant sæpenumero reges, ac vulgus Pythones consuluisse. Sed his dimissis, ad sanctorum accedamus oracula Prophetarum: Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, inquit, Iob cap. 4. & in angelis suis reperit prauitatem; natura siquidem angelica, etsi contemplationi authoris inherendo, inquit Gregorius, in statu suo immutabilis permanet; eo tamen ipso, quo creatura est in semetipsa vicissitudinis mutabilitatem habet: nam mutari, ex alio in aliud ire, est, & in semetipsa stabile non esse. Mirum certe, quod deus benedictus summorum naturam spirituum, & bonam, & mutabilem condidit; ut qui permanere nollent, ruerent, & qui in conditione sua confisterent, eò ardentius amarent, quò firmitus perstitissent. Quoniam ergo ipsa natura angelica est in semetipsa mutabilis; hanc ob causam dictum est à Propheta Iob: Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem: Omnis enim natura, inquit Hieronymus in expositione eiusdem versiculi, creata, capax est peccati, ut apparuit in angelo malo: propter donum tamen, & creatoris gratiam ita in amorem charitatis illius transferunt; ut iam nec velint peccare, nec possint. Porro, in primo capitulo apertius nomen demonis posuit: Quadam autem die, inquit, cum venissent filij dei ut assisterent coram domino, affuit inter eos etiam Sathan. Filij dei, teste Hieronymo, vel angeli, vel sancti intelligendi sunt, qui dono gratiæ spiritus sancti, filij dei vocantur. Inter hos ergo diabolus astare dicitur, quia ex permissione dei, plerumque sanctos tentare non veretur. Iob siquidem typus erat Christi, cui erant septem filij, id est, septem Ecclesiæ dona, quæ funguntur sacramentorum conuiuio, & tres filia, id est, Lex, Prophetæ, & Euangelium. Oues: plebs Christi baptismi innocentia induta: Cameli, gentium prauitas, cum oneribus criminum, & tortuosis sensibus ad Christum venientium: boues, munda animalia, asinae verò, immunda, numero quinq; sensuum conclusa, qui multiplicati, quinquaginta quinq; faciunt, peractis lubricæ ætatis fragilitatibus, in virum perfectum transeunt. ruina domus, ecclesiæ persecutio: Sabæi, id est, captiui: Chaldaei, hoc est, demonia impugnant, & diripiunt ecclesiæ bona. Et cap. 40. Ecce Behemoth, quem feci tecum: Isaias vocat Leuiathan, quorum alterum, Elephantum, alterum Cæ- tum interpretantur: quæ duo animalium genera, cum omnium quæ mari terraq; habentur, maxima sint, immensam demonis vim significare videntur. Et Elephas demones aëreos designat, Cætus verò, aqueos. Ipse est principium viarum dei; hoc est, ad vias dei ambulandas, & per obedientiam præcepta dominica obseruanda, hic inter ceteras viarum dei, creaturas à deo conditus est. vel, quia in illa æternitate sua deus semper manens, quasi egressus in facturam creaturarum videatur, & hæc sint viæ eius, teste Hieronymo, ut invisibilia ex visibilibus apparerent. aut vnaquæque creatura via dei est, per quam ad dei itur cognitionem. siue viæ dei illæ sunt, quando cuilibet creature rationali, deus quasi ad eam veniens, innotescit. Hac de causa Behemoth principium viarum dei appellatur, quia videlicet primus factus, dei sui cognitionem, à quo conditus est, accepit. Hanc eandem Prophetæ sententiam Diuus Augustinus II. super Gen: cap. 20. ad hunc modum intelligit. Hoc est initium, inquit, figmenti, non quia malus conditus sit, sed quia cum sciret eum propria voluntate malum futurum, ut noceret bonis, ad hoc illum creauit, ut de illo bonis ipse prodesset: hoc est enim, ut illudatur ab angelis, quoniam sic illudatur, quum sanctis profunt eius tentationes. hoc autem deus per sanctos angelos facit illo opere prouidentie, quo creaturas administrat, bonis malos angelos subdens. Qui ergo putant in veritate nunquam stetisse; eisdem etiam putandum est, à veritate nunquam cecidisse: quomodo enim cecidit inde, ubi nunquam stetit? Sed hoc euangelio aduersatur, asserenti, diabolum à veritate cecidisse. Et lib. II. de ciuit. cap. 15. & 17. Vbi est vitium malitiæ, ibi natura non vitata præcessit; vitium enim ita contra naturam est; ut

Iob, in angelis reperit prauitatem.

Gregorius.

Hieronymus.

Satan inter filios dei.

Historia Iob exponitur.

Behemoth Leuiathan.

Principium viarum dei.

Hieronymus.

Initium figmenti eius.

Quomodo cecidit.

Dæmon non est natura malus.

Dionysius.

Augustinus.

non possit nisi nocere naturæ. Non itaq; esset vitium recedere à deo, nisi naturæ, cuius id vitium potius competeret esse cum deo. Quapropter etiam voluntas mala, grande testimonium est naturæ bonæ: sed deus sicut naturarum bonarum optimus creator est; ita malarum iustissimus ordinator: ut cum malè illæ vtuntur naturis bonis, ipse benè vtatur etiam voluntatibus malis. Ex quo patet diabolum naturæ quidem, atque conditione bonum esse, voluntate verò, malum; sed dei prouidentia nobis vtilem, quibus non parum profunt illius tentationes, & fraudes. Non debebat ergo (inquit Dionysius 4. de diuinis nominibus) Deus abstinere à productione tam nobilis creaturæ, propter futuram ex propria voluntate, iniquitatem; præuidebat enim iustis illius iniquitatem fore profuturam. hoc idem confirmat Augustinus super Gen: 11. cap: 9. & super Psal. 45. Ex his ergo scripturis diaboli malitia cognoscitur.

CAP. II.

Diaboli effigies à Iob Propheta depingitur.

Fœnum.

Ecce Behemoth, inquit quem feci tecum, fœnum, quasi bos comedit: quia omnis caro fœnum; boues enim non nisi fœno mundo rescuntur. Profectò, diaboli esca, teste Habacuc 1. est electa: fœnum igitur Behemoth comedit, quasi bos, quia vitam sanctorum malitia dente rodere tentat: Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius: in lumbis, &

Lumbi.
Vmbilicus.

Cauda testiculi.

vmbilicis, carnis luxuria intelligitur, quæ membris genitalibus inserta est. in his certè suam exerit fortitudinem, atque virtutem. Stringit caudam quasi cedrum: id est, in nouissimis suis ad deum non est reuersurus; sed vi suæ potestatis, exaltatus vt cedrus, nulla pœnitundine flectetur: cordis enim sui duricia durissimo ligno comparatur. Vel, cauda diaboli, est antichristus, vltimum diaboli iaculum, qui eleuatus vt cedrus, stringet se, atque armabit contra Christi fideles. Nervi testiculorum eius perplexi erunt: id est, illecebrosis voluptatibus, carnales homines implicabit. Offa eius, velut fistula æris. Cartilago illius, quasi lamina ferrea: id est, diabolus cum suis durus est, rigidus, pertinax, & inflexibilis; in ossibus namq; & cartilagine, intus, & foris, opere, & cogitatione, perfecta illius demonstratur malitia. Qui fecit eum, applicabit gladium eius: id est, malo, quo alios punit, ipse punietur. Huic mōtes herbas ferunt: omnes bestie agri ludent ibi: id est, superbi, temporariam iocunditatem. in quibus montibus Ludunt bestie, ministri satanæ: ludunt, inquit, fluxu, lasciuiaq; vitiorum. Sub vmbra dormit in secreto calami, in locis humentibus: id est, in peccatis, quæ sicut vmbra corpori, ita ipsa morti vicina sunt. In secreto calami: id est, lumborum, quæ sunt loca humentia. Protegunt vmbra: id est, peccata, vmbra eius, id est, diaboli malitiam, quæ nostris peccatis quodammodo protegatur, & crescit. vel, diaboli vmbra: id est, malitia, peccata hominum, quædam suæ nequitie protectione defendit, & contegit. Circumdabunt eum salices torrentis: siue stirpes, & virgultum, nempe mundus iste mortalis, sua volubilitate, torrenti similis. salices etiam iuxta vnum modum intelligendi, sunt arbores steriles, semper virentes, cuiusmodi sunt homines luxui dediti, à quibus riror male agendi nunquam marcescit. Ecce absorbebit fluuium, & non mirabitur: hoc est, genus humanum, de quo scriptum est: Meus est fluuius &c. genus namq; humanum instar fluminis, suis fluit, & per effluit desiderijs. Et non mirabitur: retroactis temporibus vniuersum planè absorbuisset orbem; sed fiduciam habet, quòd insuat Iordanis in os eius: id est, fideles baptismi sacramento renouati: Iordanis namq; fluuius est baptismi. In oculis eius, quasi homo capiet eum: homo, id est, Christus, nostra carne reslitus: in oculis, hoc est, in ipso intelligentiæ lumine: capiet eum, in sui ipsius miscipula, quam Christo parauerat: morte enim

Nervi.
Offa.
Cartilago.Gladius.
Herba.
Dormit.

Vmbra.

Salices.

Fluuius.

Os.
Iordanis.Oculi.
Nares.

quam

quam intulit, perit, eiusque imperium destructum est. Et in sudibus perforabit na-
 res eius. ^{effigies.} sudes sunt pali, qui acuuntur, ut figantur: sudes ergo sunt acuta sanctorum ^{Sudes.}
 consilia. nares vero odor est pestiferi hostis, quo res longè positas intelligit. In sudibus
 ergo nares Behemoth perforantur, cum eius insidia, sanctorum consilijs pateant, atque
 vires admittant. An extrahere poteris Leuiathan hamo? Leuiathan additamentum in-
 terpretatur, quia scilicet in veritate non stetit, sed superbiam addidit, quasi supra na-
 turæ bonum, tumorem, & elationis morbum: hunc autem draconem, ne in aquis genti-
 um dominaretur, hamo suæ passionis dominus extraxit: hamo ergo captus est Leuiathan,
 quia dum redemptorem nostrum per suos satellites, corporis escam momordit, illius ^{Hamus.}
 diuinitatis aculeo confossus est, atque transfixus. Et fune ligabis linguam eius? id est, ^{Lingua.}
 iniquitatibus suis conuictus, obmutescet. Nunquid pones circulum in naribus eius, aut ^{Funis.}
 armilla perforabis maxillam eius? sermones sunt diuinæ potentie, quibus superbus ille ^{Circulus.}
 humiliatus est, atque attritus. Circulus autem in naribus Behemoth, est illius potentie ^{Armilla.}
 refrenatio: nam & animalium naribus circulos ponimus, quæ superba esse cognouimus.
 Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? superbus enim cum sit, ^{Preces.}
 precum execratur patrociniū, molliaq; verba abominatur omnino. Nunquid feriet
 tecum pactum, & accipies eum seruum sempiternum? nullo pacto vult ligari, nec ali- ^{Pactus.}
 cuius seruituti subdi, nisi inuitus. Nunquid illudes ei, quasi aui: aut ligabis eum ancillis ^{Ancillæ.}
 tuis? alligatur enim, atque tanquam aui illuditur ab animabus sanctis, quæ sunt Christi ^{Auis.}
 ancille. Concident eum amici, diuident eum negotiatores: sancti utiq; dei amici, atque ^{Amici nego-}
 euangelici negotiatores. Nunquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium ^{tiores.}
 capite eius? pelles diaboli, sunt iniqui, qui indissociabili connexionione ei coniuncti sunt: ^{Pelles.}
 his ergo pellibus sagenæ euangelicæ erant implendæ. Caput Behemoth, superbi, quibus ^{Caput.}
 piscium gurgustium, id est, arcta prædicationis euangelicæ doctrina, explosa superbia,
 atque reiecta, impleri debuerat. Pones super eum manum, nec addas ultra loqui, &
 memento belli: pones super eum manum, si potes, & memento belli, quod ille gerit con- ^{Spes.}
 tra te. Ecce spes eius frustrabitur eum, & videntibus cunctis præcipitabitur: nempe in ^{Præcipitabi-}
 die iudicij videntibus omnibus præcipitabitur in gehennam, ignemq; sempiternum. Quis ^{tur.}
 reuelabit faciem indumenti eius? id est, artes nequitiarū eius? transfert se enim in an- ^{Facies indu-}
 gelum lucis; sed à domino illius fraudes detegentur. Et in medium oris eius, quis intra- ^{menti.}
 bit? Os diaboli indefinens blasphemia, aut infernus, ad quem saluator descendit, ut de- ^{Os.}
 uoratos à diabolo homines liberaret. Portas vultus eius, quis aperiet? Abditam forti- ^{Porta.}
 tudinem hypocriseos diaboli dicit dominus se patefacturum, idq; suæ passionis tempore. ^{Vultus.}
 Per gyrum dentium eius formido. bestia sanè est rapacissima, dentibus omnia consu- ^{Dentes.}
 mens; ideo timendum est incidere in illius dentes. Corpus illius, quasi scuta fusilia, cor- ^{Corpus.}
 pus diaboli omnes eius consortes, qui indissociabili connexionione ei coniuncti sunt, unde ^{Scuta fusilia.}
 subdit, & compactum, quasi squamæ se prementibus. Vna, vni coniungitur, & ne spira- ^{Squamæ.}
 culum quidem incedit per eas: hoc est, nullus est illis additus, quo ad penitentia bonum
 sese conuertant: unde addit: Vna alteri adhærebit, & tenentes se nequaquam separabun-
 tur: hoc est, maligni, ita sibi inuicem in malitia coherent; ut nullum illis sit spiraculum
 respirandi ad deum. Sternutatio eius splendor ignis, & oculi eius, ut palpebræ diluculi. ^{Sternutatio}
 Alij dixerunt: In sternutamento illius illucescit sol, & oculi eius, ut species Luciferi.
 Sternutatio sordes cerebri egerit, & vitia ex interno concepta depurgat: sternutatio
 ergo Behemoth, est sordium illius effusio, quibus nos inficit, & maculat. Oculi illius: falsi ^{Oculi.}
 Prophetæ intelligendi sunt, à quibus lumini veritatis vicina dicuntur, ideo palpebræ
 diluculi appellantur, cum tamen nihil luminis dei possideant. De ore eius, lampades eius ^{Lampades.}
 procedunt, sicut tede ignis accensa: sacrilegi, & blasphemi, os diaboli dicuntur, ex qui-
 bus facula ardentes, id est, blasphemie procedunt, quasi tede ignis; tede siquidē cum
 accenditur, odorem habet suauem, lumen verò obscurum: huiusmodi sunt diaboli præ-
 dicatores,

Fumus.
Halius.
Flamma.
Collum.

Facies.

Membra.

Flumina.

Cor.

Incus.

Purgabunt.

Hasta.
Thorax.Ferrum.
Pala.
Lignum.
Æs.Sagittarius
Lapides.
Funda.
Malleus.
Vibrans ha-
stam.Stipula.
Radij.
Solis.
Aurum.Mare.
Olla.

Vnguenta.

Semita.

Abyssus.

Potestas.

dicatores, qui vitæ quidem suauitatem prætendunt; opera tamen iniquitatis exercent. De naribus eius procedit fumus, id est, superbia, sicut olla succensa, atque feruentes. Halius eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egredietur: id est, ipse incendit nos, & ad luxuriam, & ad blasphemiam vitium. In collo eius morabitur fortitudo: colli nomine, id est, ceruicis, tumorem arrogantiae diaboli dicit. Vnde Isa: 48. dicit: Nerus ferreus ceruix tua, in qua principalis peccati malum habitat. Et faciem eius præcedet egestas: quibus enim diabolus appropinquat, illico adest bonorum omnium miseranda pauperies. Membra carniū eius coherentia sibi, iniqui sunt membra carniū diaboli: quippe, qui carnalibus, ac flagitiosis actibus dediti, ei, velut auctori malorum coherent. Mittet contra eum flumina, & ad locum alium non ferentur: fulminabitur à deo igneis dei eloquiis, de sanctis nubibus increpabitur. quæ quidem fulmina, non in locum alienum, sed in diabolum iaculabuntur. Cor illius indurabitur tanquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus: siue stat sicut incus infatigabilis. cor diaboli durum, & inflexibile, stat sicut incus, quæ non producit: incus namq; ceditur, sed non producit: superiecta edomat, immobilis autem ipsa consistit: talis diabolus est. Cum sublatus fuerit, timebunt angeli, & territi purgabuntur: in primi seculi temporibus scire potuerunt angeli sancti, quando præsumptor tyrannidis cœli arce deiectus est. territi purgabuntur, ad homines refertur, qui ad angelorum consortium sunt assumendi, qui diaboli damnationem intuentes, sese à vitijs cum timore purgare student. Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit, neque hasta, neque thorax. Alij manifestius transtulerunt dicentes: Si occurrerint ei lanceæ, nihil facient ei, id est, nullis metallis terrorum poterit emendari, neque in hasta, neque in thorace: hasta, aduersarium percutimus: thorace, illius iacula excludimus: hasta igitur, est prædicationis iaculum, thorax verò patientiæ fortitudo, quibus omnibus malignus ille domari non potest. Reputabit quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum æs; tanta enim virtute superbiæ se induit, vt hæc omnia arma aduersus se suscepta, palarum aceruis, & lignis putridis similia reputet. Non fugabit eum vir sagittarius: id est, nullo sanctorum sic vinci poterit, vt ad poenitentiae lamenta redire velit. In stipulam versi sunt ei lapides fundæ: funda est quilibet sanctorum, qui manu domini continentur: ferreus ergo, atque pertinax diabolus, quæcunq; sanctorum iacula nihili pendet. Quasi stipulam æstimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam. verbum diuinum eum contundens pro stipula æstimabit, & deridebit trementem sermonem, id est, quemlibet sanctorum fortissimum. Sub ipso erunt radij solis: hoc est, angeli, quos secum traxit: vel homines, qui sub præuicatione Adæ continentur: vel docti, ac virtute insignes, dæmoni tamen seruientes. Et sternet sibi aurum, quasi lutum: id est, homines sanctos, dormientes in fide, qui auro comparantur, quod cæteris præstat puritate, pretiositateq; metallis, in lutum vilissimum, pedibusq; conculcandum, deniq; in suum miserabile cubile rediget. Feruescere faciet, quasi olla profundum maris. mare, hoc seculum, obscuritate sua, ac nimia stultitiæ cecitate tenebrosū, quod diabolus ad terrenorum amorem velut ollam carnali concupiscentia, accendere consuevit. Et ponet quasi cum vnguenta ebulliunt: hoc est, feruescentibus iniquis carnalium concupiscentia, a qui, & iusti inde proficiunt, atq; veluti vnguenta suauissima bonæ vitæ flagrantiam, suauitatemq; alijs emittent. Post eum lucebit semita: semita, Christi est humilitas, diaboli verò superbia, quæ ipsum superbum insequitur. vel semita ad poenitentiae bonum, quam ipse sequi nullatenus voluit. Æstimabit abyssum, quasi senescentem: siue, vt alij dixerunt, quasi deambulacrum: hoc est, mundum, suis peccatis inueteratum, atque corruptum. Non est super terram potestas, quæ compareretur ei: nulla planè creatura peccatrix, illius malitiæ comparari potest. Qui factus est, vt nullum timeret: propria siquidem liberi arbitrij voluntate elatus, neminem veretur, nec ipsum quidem dominum, nisi, vt pertinax, & malus seruus, nullū habens dilectionis timorem.

Omne enim sublime videt: id est, sublimia tantum, atque superba appetit. Contra: Dominus humilia respicit, & alta à longe cognoscit. Ipse est Rex super omnes filios superbiæ: Id est, Caput & princeps omnium superbiorum. Hæc Propheta sanctissimus, atque patientissimus scripsit, ut potest, qui impijssimi Behemoth certamen, fraudes, atque potentiam tentandi, singulari quodam modo, in seipso expertus fuerit. Proinde, cæteris acuratiùs horribilem illius effigiem formamque, ante oculos posuit, ut quilibet fidelium intelligat, quantum sibi ab isto maligno cauendum sit, cuius forma, tantam præsert malitiæ vastitatem, nequitie turpitudinem, ac omnium vitiorum execrandam, fugiendamque enormitatem. Hæc paulò solitò longius describere placuit, quia nobis salutaria esse reputavi.

lapsus.

Sublime.

Rex superbiæ

Turpis diaboli effigies.

CAP. III.

David, & aliorum Prophetarum oracula, de lapsu, & natura Dæmonum.

Vditis diuinis oraculis, Moyses, & Iob, ad alia Prophetarum oracula mihi transeundum esse putavi, quo dilucidior nobis fiat dæmonum malitia atque iniustitia, quæ à tot tantisque Prophetarum oraculis, & apertissimè describitur, & iustissimè condemnatur. David Prophetarum eximius, seu hor-
 stis astutiarum non ignarus, sæpenumero suis in Psalmis illum meminit, multisque vocat, atque describit nominibus. In primo Psalmo, nominat impium, ut potest re-
 ram pietatem, id est, dei cultum execrantem. Consilium, inquit, impiorum: id est, Lu-
 ciferi, Adæ, & Eux. Psal. 5. vocat malignum: Neque, inquit, habitabit iuxta te mali-
 gnus, id est diabolus, omnesque illius malitiæ sectatores: malignus, qui beneficijs factus
 est deterior, omniaque bona in malitiam conuertit. Psal. 6. operarius iniquitatis: Disce-
 dite à me operarij iniqui; ipse enim peruersus spiritus nequam, & iniustus, semperque ad
 non esse nos allicit. Psal. 9. Increpasti gentes, & perijit impius, id est, diabolus sonitu
 Euangelicæ tubæ. Et in eodem, nominat peccatorem: Laudatur peccator in desiderijs a-
 nimæ suæ; ipse enim per anthonomasiam peccator dicitur, ut potest peccator, & pater e-
 ius. Proinde, in eodem Psalmo dicitur: In operibus manuum suarum comprehensus est
 peccator: id est, rei malè possessæ damni pœnam sustinuit. Psal. 12. appellat inimicum: Inimicus.
 Illumina, ait, oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus
 meus, prævalui aduersus eum. cauendum nobis est ab huiusmodi somno, quo gaudet ini-
 micus se inde contra nos laudis victoriam comparasse. Psal. 21. appellat leonem: Salua
 me ex ore leonis: os leonis rugientis & superbi, est infernus, à quo liberari rogat; quia
 scilicet, non relinques animam in inferno. Appellat quoque canem, utique propter sanguinem,
 quo malignus ille semper letatur & viuunt. Et vnicornium: vno enim cornu nos petit, o-
 dio videlicet perpetuo. Psal. 71. nominat calumniatorem: Et humiliabit calumniatorem,
 id est, diabolum, qui iniustam contra genus humanum composuit calumniam. Psal. 73.
 vocat draconem: Tu confregisti capita draconis: id est diaboli, in aquis, scilicet bapti-
 smi. Et Psal. 103. Draco iste, quem formasti ad illudendum ei: Draco, inquam, ob re-
 nenum, quod Eux primæ mulieri pestiferis suasionibus inspirauit; illuditur autem, dum
 iuste increpatur, quippe, qui creatus fuerit bonus, & foedus se miscuerit peruersitatibus;
 illuditur, dum nobis proficit suis nequitijs, quibus obesse tentauerat. Isaïas Propheta
 clarissime depingit huius draconis superbiam, & horribilem lapsum: Quomodo cecidi-
 sti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris? Cecidit, inquam, propria nequitie malignitate;
 quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur. Dicebas in corde tuo: In cælum, id est, ad di-
 uinam dignitatem ascendam, eroque similis altissimo, etsi non natura, potestatis tamen
 ascendam.

David.

Impius.

Malignus.

Operarius iniquitatis.

Impius.

Peccator.

Canis.

Vnicorni.

Draco.

Calumniator

Isaïas 14.

Lucifer.

In cælum a-

casus.

Leuiathan no-
mina Diaboli

dignitate, atq; authoritatis dominio & imperio. Et cap: 27. nominat Leuiathan, id est, diabolus, calumniator, sathan, aduersarij, apostatam, prauaricatorem, belial, absq; iugo draconis, colubri antiqui, coctum magni, behemoth demonium, maligni, impij, leonem, & draconem, aspidem, basiliscum, canem, vnicornem, siue cerastem, peccatorem, inimicum, operarium iniquum, luciferum, accusatorem fratrum, versipellem, & quæ sunt generis eiusdem: In die illa, inquit, visitabit dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti, super Leuiathan serpentem rectem & tortuosum, & occidet coctum, qui est in mari: rectem, inquam, id est concludentem, quod multos suo carcere clausit. Hebræi autem Leuiathan sub terra: sed fabula iudaica est. In die ergo iudicij dominus noster visitabit Leuiathan, & gladio sue potentie illum interficiet, auferetq; de medio, ne amplius seducat gentes. Et cap. 47. de inani Luciferi iactantia sic loquitur: Sapientia tua, & scientia tua, hæc te decepit: & dixisti in corde tuo: Ego sum, & præter me non alius. Veniet super te malum, & nescies ortum eius: irruet super te calamitas, quam non poteris expiare. Reuera, diaboli peccatum est inextinguibile, ob suæ malitiæ durtiam, peruersamque

Ezechiel 28.
Signaculum
similitudinis.

voluntatem. Ezechiel Propheta cap: 28. Sathanæ lapsum, naturæq; excellentiam, quæ ceteris præstabat angelis, depingit: Tu, inquit, signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore, in delicijs paradisi dei fuisti: signaculum, inquam, ut quod subtilior est in eorum natura, eò Dei imago inueniatur similior. Septuaginta transtulerunt ἄποσφάγις µα id est, resignaculum, quasi pro signaculo fecerit resignaculum. Plenus sapientia: ubi enim similitudo dei, ibi & plenitudo sapientie. Et perfectus decore, siue quasi diuersis floribus ornata atq; composita corona virtutum, quam proprio studio augeret diligens, dum naturæ bonum nutrit, industria, & negligens minuit. Omnis lapis

Nouem lapides.

pretiosus onamentum tuum, Sardius, Topazius, & Iaspis, Chrysolitus, Onyx, & Beryllus, Sapphyrus, Carbunculus, & Smaragdus. Nouem lapidum ordinibus, nouem angelorum ordines complectitur. Itaq; inquit Augustinus lib: de ciuit. 11. cap: 15. Si in delicijs paradisi fuit omni lapide pretioso ornatus; intelligitur utiq; aliquando fuisse sine

Angelus mali.

Zacharias.

Sathan.

peccato. In Psal: legimus quosdam angelos malos esse, immisiones per angelos malos.

In Zacharia quoq; inuenitur aliquid simile cap: 3. Et ostendit mihi dominus Iesum sacerdotem magnum, stantem coram angelo domini, & Sathan stabat à dextris eius, ut aduersaretur ei; semper enim aduersarius ille, domino, membrisq; eius aduersatus est. unde & Apostolorum Princeps ait: Aduersarius diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Et cap: 11. ab eodem Propheta, vocatur pastor stultus: Assume, inquit vasa pastoris stulti. quæ autem sit illius stultitia ostendit: Derelicta non visitabit: dispersum non quæret: & contritum non sanabit: & id quod stat, non enutriet: & carnes pinguium, & ungulas eorum dissoluet. O pastor, & idolum, derelinquens gregem:

Pastor Stultus.

Duo diaboli
oculi.

gladius scilicet domini super brachium eius, & super oculum dextrum eius, nempe superbiam: duo siquidem sunt oculi diaboli, superbia scilicet & inuidia. brachium diaboli, potestas & dominium, ariditate siccabitur, illius potestate euacuata: & oculus dexter, id est superbia, tenebrens obscurabitur, suæ utiq; elationis fumo. A Hieremia vo-

Perdix.

Ieremiæ 17

catur perdix, cap: 17. Clamauit perdix, congregauit, quæ non peperit, fecit diuitias suas non cum iudicio, in dimidio dierum eius derelinquent eum, & in nouissimis eius erit stultus. perdix, id est diabolus, in primis parentibus massam humani generis surripuit, & extunc fouit, quæ non peperit, fecitq; diuitias non in iudicio, quia princeps huius mundi factus est; sed in nouissimis erit stultus, quippe cum spolia perdiderit, & arma, in quibus confidebat. Daniel: 7. vidit sub specie bestiarum, de quibus dicemus, quum ad elucidandam Apocalypsim peruenerimus. Quatuor bestie grandes, & inter se diuersæ ascendebant de mari. Habacuc cap: 3. nominat diabolus: Egre dietur diabolus ante pedes eius, quia quadraginta diebus dominum in solitudine tentauit. Hæc atq; his similia de sanctorum promptuarijs deprompsimus Prophetarum, atque de promenda essent, ni

methodi

Daniel. 7.

Bestiæ.

Habac.

Diabolus.

methodi ratio aliud exigeret, ex quibus clarè conspicimus sathanæ malitiam, lapsum, atq; ruinam; ut iam fidenter cum David dicere possimus: Super Aspidem & Basiliscū ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. In nouo autem testamento, præclara sunt huius rei testimonia. Apud enim Euangelistā Matthæi cap: 4. & tentator, & sathan appellatur: Accessit, inquit, tentator. Et, Vade retro sathana. In primo cap: Marci: Et tentabatur à Sathana. Apud Lucam cap: 10. Videbam sathanam, sicut fulgur cadentem de cœlo. Vidit ipse diaboli ruinam, antequam diabolus ab ipso condereitur; idcirco potestatem dedit calcandi super serpentes & scorpiones. Demones præterea, à multorum corporibus vi diuina fuisse expulsos, Euangelia clarissimè protestantur. In Ioannis Euangelio cap: 14. vocatur princeps huius mundi: Venit, inquit, princeps huius mundi: mundi, inquam, terrigenarum, quæ sunt mundi maximè appetentium. Paulus ad Cor. 2. cap: 2. Ne circumueniamur à Sathana, inquit; non enim ignoramus cogitationes eius. Sanè, conscius erat Apostolus consiliorum versipellis, in angelum lucis sepe se transfigurantis, ac sub prætextu pietatis, venena inferentis atq; propinantis. Ad Ephes. 6. Induite, ait, armaturam dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli, quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, id est, terrenos homines; sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum; contra spiritualia nequitie in cælestibus, id est, contra nequissimos spiritus, in cœlestibus commorantes, ac nos hereditate cœlesti spoliare cupientes. Ad Cor. 2. cap: 4. vocat deum huius seculi: In quibus Deus huius seculi excecavit mentes infidelium, ut non cognoscerent Euangelij gloriam, atq; virtutem. Ad Thessal: cap: 2. epistola prima: Impediuit nos Sathanas. Et cap: 3. Ne fortè tentauerit vos is, qui tentat, & inanis fiat labor noster. Diuus Ioannes in prima Canonica cap: 3. diaboli malitiam præclare ostendit: Qui facit peccatum, inquit, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat: ab initio, inquam, sui peccati, non autem creationis. Vnde in Euangelio eiusdem cap: 8. Ille homicida, & mendax, ac pater mendacij est, quia ab initio in veritate non stetit. Sed in hoc apparuit filius dei, ait Ioannes, ut dissoluat opera diaboli. In Apocal: diaboli malitia, qua ab initio laborauit aduersus Ecclesiam, mirificè describitur, cap: 12. Draco, inquit, stabat ante mulierem, id est, Ecclesiam, quæ fide in Patriarchis Christum conceperat, parturierat Prophetarum tempore, peperit noui testamenti ætate. Draco autem ille habebat capita septem, & cornua decem, & in capitibus suis septem diademata: & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum in terram. Septem capita, id est, septem regna, Pharaonis primum, atq; Egyptiorum, filios Israël odientium, vnde & masculos in flumen præcipientes iri iussit, & ceteros maximarum onere affligi molestiarum. Secundum draconis caput, lezabel, alijq; prophetarum homicida, de quibus tertius Reg: cap: 19. & secundus Paralip. cap: 24. abundè loquuntur: in quibus Helias Propheta conqueritur: Domine, altaria suffoderunt, prophetas tuos occiderunt; & ego relictus sum solus, & quarunt animam meam. Tertium draconis caput, Regnum Babylonicum, in quo Nabuchodonosor Rex Babylonis, maximè afflixit Iudeorum genus, ex quo oriturus erat Christus dominus. Quartum draconis caput, Regnum Persarum, siue Medorum, ubi Aman Iudeorum genus funditus euertere tentauit, quemadmodum liber Hester disertè copiosèque loquitur. Quintum serpentis caput, Regnum Macedonicum, ut potè Antiochus Epiphanes, qui templum violauit, atq; omnia sacra temerare minimè erubuit, ut scribit liber Machabeorum primus cap: 1. & secundus 6. Sextum caput, Regnum fuit Romanorum, in quo Nero, Domitianus, Traianus, ceteriq; tyranni, Ecclesiam multis persequuti sunt flagellis: Sed sagittæ paruulorum factæ sunt plage eorum. Septimum caput est Antichristus, de quo apud Daniele plurima scribuntur, cap: 7. Et sermones contra excelsum loquetur, inquit: & sanctos altissimi conteret: & putabit, quòd possit mutare tempora, & leges: & tradentur in manu eius usq; ad tempus, & tempora, & dimidium

capita.

Super aspidē.

Matth: 4.

Tentator.

Marci 1.

Lucæ 10.

Ioan: 14.

Princeps huius mundi.

2. Cor: 2.

Ephes: 6.

Principes.

Potestates.

Rectores.

Deus huius seculi.

seculi.

1. Ioan. 3.

Pater mendacij & homicida.

Apocal. 12.

Draco.

Mulier.

Prima ecclesia

Capita septē.

Cornua 10.

Primum caput.

2. caput.

3. caput.

4. caput.

5. caput.

6. caput.

7. caput.

bellum.

Cornua decē.

Regnum Ale-

xandri diuisū

Ptolemæus.

Philippus.

Seleucus.

Antigonus.

Septem diade-

mata.

dium temporis. Septem draconis capitibus, decem cornua adiunxit; quod planè à Daniele in eodemmet capite stabilitur. sed nonnulla dissimilitudo inuenitur; ibi enim de regno Romanorum loquitur, hîc autem absolute de dracone, qui septem capitibus, septem regnorum gloriam gestabat, ex quibus vnum, nempe regnum Macedonum, post Alexandri mortem, in quatuor partes diuisum est, quibus quatuor præfuisse Duces clarissimè constat: Ægypto scilicet Ptolemæum Lagi filium: Macedonibus Philippum, qui & Arideus, Alexandri frater: Syria, ac Babylonia, omnibusq; Orientalibus regnis, Seleucum Nicanorem: Asia verò Antigonum. Itaq; septem capita, sed decem cornua, septem extitere regna, quibus decem reges præfuerunt. In capitibus autem septem, decem cornua, non autem decem diademata; quia nimirum ex quatuor illorum principum semine, vnus tantummodo, nempe Antiochus Epiphanes, aduersus Ecclesiam erat pugnaturus. De quo Daniel cap: 8. loquitur: Ex vno, inquit, ex eis egressum est cornu vnum modicum, & factum est grande.

CAP. IIII.

*Capita Draconis alio modo exponuntur, &
bellum etiam Draconis.*

Herodes.

Nero.

Constantinus

Cofdroe.

Henricus.

Soldanus.

Federicus.

Offunt & alio modo hæc Draconis capita intelligi, vt primum draconis caput fuerit Herodes Profelytus: secundum verò, sceleratissimus Nero: tertium autem, Constantinus Arianus: quartum, Cofdroe, cuius temporibus Mahometus cornua assumpsit imperandi: quintum draconis caput, Henricus

primus Alemanorum Rex: sextum autem, Saladinus Soldanus Babylonis: at septimū, Federicus primus. vnde primum draconis bellum Iudeorum extitit: secundum Paganorum: tertium Arianorum: quartum Sarracenorum: quintum Alemanorum: sextum item Sarracenorum: septimum Hereticorum. Octauo loco in cauda draconis, qui est An-

Michaelis bellum.

Quatuor bella

tichristus, bellum erit immanissimum: Et Michael pugnabat cum dracone. operæpretium est scire, quonam modo huiusmodi angelorum gestum sit bellum, vt clarius aliquid inde intelligi possit. Sunt autem quatuor bellorum genera, quæ quidem ad immanentes operationes spectare videntur: vnum planè inter sensitiuum appetitum atq; intellectiuum versatur; huiusmodi enim appetitus ad opposita feruntur obiecta: aliud verò bellum, inter intellectum & voluntatem inuenitur; sæpè namq; contingit, rationem decernere aliquid esse faciendum, voluntatem verò reniti, nolleg; obedire: tertium bellum est, duarum inter sese voluntatum pugnantium; quando vnus scilicet voluntas ab alterius voluntate dissentit: quartum autem bellum est inter vnum & alterum intellectum, quā-

Quale bellum

fuerit in ange-

lis.

do scilicet vnus intellectus, vnā sequitur doctrinā, alterius verò alterā. Primum autem bellum in angelis esse non potuit, quippè, cū appetitu sensitiuo vacent omnino, vt potè incorporei, & immateriales. Neq; etiam secundi belli genus angelis congruere potuit; ratio enim mea non contra quidem alterius, sed meam potiùs pugnat voluntatē. Nec quoque quartum genus belli est illis attribuendum, quo vnus contra alium pugnat intellectus; alioqui error fuisset utiq; prior culpa, quod est falsum. Restat ergo, vt tertius pugnandi modus, quo vnus contra alterius pugnat, certatq; voluntas, angelis sit concedendus. Reuera, Michael atq; angeli boni, bona voluntate ad deum ferebantur; mali verò, mala voluntate ad malum, atq; ita factum est prælium magnum in cælo; bonarum siquidem ac malarum voluntatum, ad inuicem certantium. Etenim, si ad sua sensus desideria intellectum flectere potest; multò magis vnus angelus, dispositionem aliquam inclinātem, in alium immittere valet, vt aliquid efficaciter velit. In hoc autem

Mala volun-

tas.

Bona volūtas

genera

genere certandi, actus belli quatuor numerantur: vnus siquidem, quo alter alterum percutit: secundus verò, quo percutienti resistit: tertius autem, quo iniuria lacesitus, percutere volentem, repercutit: postremus & vltimus, quo ille resistit. Porro primus belli actus, ad Michaellem eiusq; pugnatores spectat; etenim, cum ad bonum conuersi essent, ad dei obedientiam, amoremq; reliquos allicere, attrahereq; conabantur. sed mali illico iniquis dispositionibus restiterunt; idcirco actus illis secundus iure competere potest. in tertio verò actu, iniqui, iniquæ adhaerentes societati, ad malum, bonos allicere tentabant. verum in quarto pugna actu, boni viriliter pugnantes, malos & vicere, & expulere. Completo consummatoq; praelio, mox actus potentiae executivæ acceperunt: nam & Michael cum suis sese accinxit, vt Luciferum, illiq; adhaerentes e cælo extruderet; & is quidem extitit primus executivæ potentiae actus. at in actu secundo, illi maligni sese opponentes, ad sua loca remigrarunt. porro in tertio actu, mali sese accinxerunt, vt bonos secum ducerent. in quarto verò actu, Michael cum suis obtinuit victoriam, palmamq; triumphi, impijs atq; peccatoribus e cælo expulsis. Hæc quidẽ de bello angelorum dixisse sufficiat. Nunc ad alia, quæ nonnihil speculationis, obscurioris tamẽ habent, properandum nobis est: & in primis Luciferi priuilegia, si in veritate stetit, adducenda nobis sunt, vt quantum malum sit superbia, omnibus pateat. Primum itaq; Luciferi priuilegium, siue dignitas, intellectualis pulchritudo, qua ceteris præstabat: vnde & Lucifer, ob luminose pulchritudinis claritatem dictus est: nam sicut Lucifer post solem ceteris est lucidior præstantiorq; syderibus; ita planè primus angelus, ceteris erat angelis & pulchritudinis gratia formosior, & beatitudinis naturalis dignitate eminentior. Secundum, omnium extitisset creaturarum optimus; quod enim naturæ dona fuerat affecutus maiora, eò potior in gratiæ donis fuisset inuentus. Tertium autem priuilegium, Deo supra omnes gratissimus extitisset; etenim, maior in naturalibus perfectio, maiorem in gratuitis excellentiam habuisset. Quartum, omnium fuisset angelorum felicissimus, vt potè plus meritorum habens ceteris. Quintum, Deo fuisset similis, vnde & signaculum diuinæ similitudinis à Propheta vocatur, Ezech: 28. Sextum, Deo familiarissimus extitisset, vt potè, Seraphici ordinis supremus. Septimum, omnium diuissimus, omnium scilicet perfectionum plenissimus. Octauum, omnium potentissimus: eius enim naturalia nulla planè impedimẽta nescissent. Quare quidam arbitrantur, Emphyrei voluendi potestatem illi committendam fuisse, si constans, ac grauis in suo domicilio perstitisset. Nonum, omnium fuit angelorum princeps: in quolibet siquidem ordine, authore Dionysio, est vnus princeps; at iste fuisset simpliciter omnium primus. Decimum, fuisset omnium Pontifex, quia nimirum ad vnum cultum ordinandorum, princeps extitisset omnium. Vndecimum, fuisset omnium doctor, illuminando, purgando, perficiendo, vt potè Deo immediatissimus. Duodecimum, fuisset omnium pater, ob naturalium dignitatem. Cauendum igitur nobis est summo opere à superbia, quæ Luciferum tot tantisq; gratiæ muneribus indignum reddidit. Quod autem Luciferi peccatum superbia extiterit, sic patere arbitror: Cum enim duo sint nostræ voluntatis actus, nolle scilicet, & velle; duplicem quoq; amorem, amicitiae videlicet, & concupiscentiæ, ad hos sequi necesse est. Reuera, omnis actus nolendi, præsupponit actum volendi: omnis autem concupiscentiæ actus, præsupponit amorem amicitiae, vnde non potest esse actus deordinatus nolendi, si prius non fuerit actus deordinatus volendi. Porro, actus deordinatus concupiscentiæ, in actum deordinatum amicitiae resoluitur: nam omne negatiuum resoluitur in affirmatiuum. Ex quo patet, peccatum angeli, inordinatum extitisse amicitiae amorem; non enim esse potuit actus nolendi, nec prima deordinatio amor concupiscentiæ: ille autem amicitiae amor non fuit in Deum, sed in se potius; quia scilicet non potest nimis diligi Deus: nec in aliam creaturam, siue in nullam sanè creaturam ferrebarur prius, quàm in suam ipsius essentiam, quæ sibi prius innotuerat: fuit ergo deor-

Amor com-
modi.

Præsumptio.

Quomodo pec-
cauit appeten-
do beatitudi-
nem.

Quod non fu-
erit superbia
primū pecca-
tum.

Aug. de ciuit.
dei, quid sit
superbia.

Duo amores,
fecerunt duas
ciuitates.

1.

2.

3.

4.

Amor sui.

dinata suū ipsius dilectio, quæ est diabolica ciuitatis fundamentum : amor sui utiq; usque ad contemptum Dei. Accessit adhuc & amor beatitudinis indebite obtinenda, & amor commodi ; res enim summi commodi, est felicitas : unde peccatum primum non potuit esse in irascibili, sed in concupiscibili ; primum enim concupiscibile, est felicitas. Adde, quod ille non appetierit bonum ratione honesti, nec etiam utilis : delectabilis ergo tantum. Dubitatur autem à nonnullis, quomodo primum peccatum fuerit superbia, quippe cum superbia, amor sit propriæ excellentiæ, quæ ad amorem concupiscentiæ attinet. atqui amorem amicitie præcedere dixi ; proinde aiunt, ex sui præsumptione inchoasse : deinde in ambitionem erupisse : postremò, in odium sedem fixisse. Præsumptio autem illa, errori intellectus non est attribuenda, sed voluntati potius, quatenus scilicet dilexit se ultra condignum ; voluit enim esse beatus, idq; amore sui commodi, non propter ipsum beatitudinis bonum. Deniq; sine gratia, vel ex proprijs meritis, ad beatitudinis apicem ascendere contendit : quam ob causam, quamvis beatitudo, auctore Augustino, 13. de Trinitate, ab omnibus naturaliter appetitur ; in huiusmodi tamen appetitu, peccatum contingere potest, quando nimirum voluntas in appetenda beatitudine immoderatè se gerit, aut maiori forsitan conatu, quàm sibi conueniat, aut citius, quàm conueniat, aut aliter, quàm congruat, puta sine, vel ex proprijs omnino meritis. Itaq; malignus ille, beatitudinem appetitu inordinato concupiuit ; summa enim peruersitas est, frui utendi, & uti fruendis. Deinde, statim illam habere volebat, quum tamen Deus post mortuam viæ dare decreuisset. Postremò, ex suis naturalibus illam assequi volebat, ut nulli se aliquid debere, aut debitorem esse sese iactitare posset. Ceterum, nonnullis visum fuit, primum peccatum non fuisse superbiam, quod quidem ita statuere conati sunt. Immoderatus amor sui, superbia dici non potest, sed peruersæ potius excellentiæ, auctore Augustino 14. de ciuit. dei cap. 13. sed primus angelus, atq; primus homo sic peccauerunt : ergo illorum peccatum, proprio nomine superbia non fuit : Quid, inquit Augustinus, est superbia, loco iam dicto, nisi peruersæ celsitudinis appetitus ? peruersa enim celsitudo est, deserto eo, cui debet animus inhaerere principio, sibi quodammodo fieri, atq; esse principium : hoc fit, cum sibi nimis placet : sibi verò ita placet, cum ab illo bono immutabili deficit, quod ei magis placere debuerat, quàm ipse sibi. Spontaneus est autem iste defectus : quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, à quo illustrabatur, ut videret, & accendebatur, ut amaret, stabilis permaneret ; non inde ad sibi placendum auerteretur, & ex hoc tenebresceret, & frigesceret. Et cap. ultimo eiusdem libri : Fecerunt itaq; ciuitates duas amores duo, terrenam scilicet, amor sui usq; ad contemptum Dei ; coelestem verò, amor Dei, usq; ad contemptum dei : amor ergo sui inordinatus, fecit ciuitatem diaboli ; nec ibi prius fuisse videtur dei contemptus, sed amor sui potius : contemptus enim Dei est, nolle Deum, aut Deum despicere ; non autem despiceretur, nisi aliquid prius amaretur : primi ergo angeli peccatū fuit, amor sui immoderatus. Amplius, superbia est appetitus excellentiæ supra alios. sed primi angeli appetitus fuit, non excellentiæ supra alios ; prius enim diligitur inordinatè in seipso, quàm comparatione ad alterum : ergo quod prius. Adde, quod appetitus summi commodi, & delectabilis, quatenus est tale, superbia dici non potest. atqui in appetenda beatitudine angelū peccasse asserunt ; huiusmodi autem appetitus est boni commodi, & delectabilis in seipso, non autem voluntas excellentiæ super alios : ergo &c. Adhuc, superbia est in irascibili ; respicit enim arduum secundum quod huiusmodi ; sed passionibus irascibili, ex concupiscibili proficiscuntur : ergo quod prius. Suffragatur huic sententiæ Apostolus Tim : 1. cap. 6. ita loquens : Radix, inquit, omnium malorum est cupiditas. Itaq; primi angeli peccatum, amorem sui fuisse putant, quo seipsum inordinatè dilexit, ac beatitudinem concupiuit, non quò alios excelleret, sed dat sibi bonum & commodum : hæc igitur prima extitit amoris deordinatio, amor utiq; inordinatus ; concomitanter verò alios excellere

cellere voluit, utpotè alijs præesse. Hæc quidem dicta sunt, quæ profectò à diuinarum scripturarum autoritate non longè absunt, tametsi initium omnis peccati superbia sit, concomitanter utiq.

superbia.

CAP. V.

Primum peccatum fuit superbia, argumentis ostenditur.

Elle Deum videre, in quo summa inuenitur beatitudo, peccati rationem habere non potest, nisi modo indebito appetatur, nempe, id assequi velle ex proprijs meritis, aut supra ceteros excellentiæ cuiusdam prærogatiua eminere: vterq; autem istorum absq; dubio, superbia est. sed primi angeli peccatum in vtroq; istorum cõtinetur; nam & ceteros excellere voluit,

Obiectiones.

1.

& proprijs viribus beatitudinem obtinere: igitur illius peccatum superbia fuit. Suffragatur huic rationi Augustinus 12. de ciuitate dei cap: 8. Male, inquit, voluntatis initium fuit superbia: Vitium, inquit, est animæ peruersa, amantis potestatem suam, potè-
tioris iustitia contempta: ac per hoc, qui peruersè amat cuiuslibet naturæ bonum, etiam si adipiscatur, ipse fit in bono malus, & miser meliore priuatus. Et 11. de ciuitate dei, cap: 13. Recusauit, inquit, diabolus creatori subesse superbia sua, velut priuata potestate elatus, ac per hoc falsus, & fallax, utpotè, qui per piam subiectionem noluit tenere quod verè est, affectauit per superbiæ elationem simulare, quod non est. Tum etiam scriptura hoc protestatur Ecclesiastici primo: Initium omnis peccati superbia: igitur primi angeli peccatum superbia fuit. Amplius, primus angelus bonum habere voluit spirituale, superiori, seu diuina lege contempta, quippè, qui illi subdi noluit, quod ad scientiæ peruersæ vitium attinet, nolle scilicet suo superiori subdi: ergo fuit superbiæ vitium. Iterum, in rerum planè acquisitione, prius est velle finem, quam ea, quæ sunt ad finem. sed in huiusmodi, finis est ob aliquam excellentiæ dignitatem obtinendam, præsertim in his, quæ sensibilia minime sunt: igitur angelus primò appetiuit sui excellentiam, quod planè est superbiæ peccatum. Omne præterea bonum, authore philosopho 8. ethicorum est honestum, aut vtile, vel delectabile: sed non appetiit vtile, utpotè, non primum appetibile, nec delectabile; quandoquidem appetitu sensitivo vacet omnino: appetijt ergo bonum honestum indebite, quod planè ad superbiæ vitium spectat. Adde, quòd superbia in eo clarè cognoscitur, quum scilicet voluntas suarum egreditur virium, naturæq; proportionem atq; quantitatem. sed tale aliquid in angelo fuisse videtur: igitur sicut diximus, primi angeli peccatum superbiæ fuisse, clarissimè constat. Hæc atq; his similia dici solent ab his, qui primi angeli peccatum superbiæ fuisse contendunt. & reuera, in spiritualibus bonis peccatum contingit, dum superioris regula contemnitur; quod profectò superbiæ vitium est, in eo quod debet, superiori subdi nolle. Illico accessit & inuidia malum: nam authore Bernardo, vidit, & inuidit: inuidus autem bono alieno mœret, quatenus suum æstimat bonū inde impediri: ideo ergo inuidit, ne suæ nobilitas dignitatis alicuius creature prærogatiua, detrimentum pateretur: aut fortassis inuidit factori, ad cuius diuinitatis apicem se ascensurū fore desperabat, quem sibi impedimento esse cognoscebat, quòd minus ipse singulari nobilitatis dignitate, omnibus prorsus & præstantior esset, & nobilior. hoc certè excacauit superbum illum, amor utiq; utiq; sui: qui planè, quoniam superioris ordinem contempsit, summa exstitit superbia, quia initium omnis peccati superbia, & radix omnium malorum cupiditas, id est, amor sui. Ex hoc autem præpositæ solui possent rationes: & ad primam quidem dico, angelum non voluisse primò beatitudinem, sed semetipsum inordinate prius dilexisse, inde sequutum fuisse inordinatum

Aug: dicit, & initium malæ voluntatis superbia.

2.

3.

4.

5.

Superbia.
Inuidia.

Solutiones.

1.

Radix omnium malorum superbia cupiditatis.

2. dinatum appetitum beatitudinis habenda. Ad 2. quamvis nolle subdi Deo, concomitanter in peccato primi angeli inuentum fuerit; non fuit tamen primum peccatum, sed potius amor sui. Ad 3. ex inordinato amore, angelus statuit se pro fine, atq; ita prius inordinatè se dilexit, quàm supra ceteros eminere appetiuit. Ad 4. peccauit, bonum vtile secundum seipsum appetendo, quia seipso frui volebat, idq; ob amorem sui. Ad 5. amore sui malignus ille primò se extulit supra se, & plus debito, concomitante superbia.

Quomodo intelligitur, superbia est initium omnis peccati.

Ad auctoritatem scripturæ Ecclesiastici dico, illam intelligi debere de superbia communiter dicta, qua homo, siue spiritus quispiam sese effert, atq; eleuat, contra diuinum præceptum, quæ quidem in omni peccato inuenitur, atq; aliquo modo est initium omnis peccati. Alij autem aliter fortassis dicerent, quòd superbia illa est nimia complacentia in seipso, nimiusq; amor sui: quam profectò superbiam, Augustinus 10. de Trinitate, præsumptionem vocat, quæ non est speciale peccatum, nec ab alijs distinguitur. Hæc quidem diximus de peccato primi angeli: quilibet ergo abundet in sensu suo, quum parua admodum sit opinionum diuersitas. Libet modò, & huic negotio satis arbitror conuenire, quoniam modo ille peccare potuerit, cum mundissimus conditus fuerit, nullumque

Quomodo potuit peccare. primus angelus.

habuerit ad tam impium facinus perpetrandum impellentem, siue incitantem: peccauit nihilominus: nam omnis intellectualis natura, cuius intellectio atq; volitio, à sua discrepat substantia, atq; separabilis est, peccare utiq; potest: potest siquidem aliquid velle, quod non est volendum, vel contrariò modo se habere, utpotè actus contingens, quæ nō est sua regula, nec est omnibus modis necessarius. sed angeli intellectio, seu volitio, est huiusmodi, quemadmodum diximus paulò antè, alioqui infinita actualiter ex se intelligeret, atq; ita intellectio sua esset actu infinita, & vnica, sicut & sua substantia, quod est falsum: angelus ergo potuit peccare, & de facto peccauit. Amplius, illa potentia, quæ non est essentialiter sua rectitudo, potest peccare; quia nimirum potest à rectæ virtutis regula deficere. sed voluntas angeli, non est essentialiter sua rectitudo, sicuti nec etiam actus purus; sed potentialis potius ad suum actum, vnde & vna volitio alteri succedit, & volitio similiter: igitur peccare potuit. Adhuc, illa intelligentia, quæ pro motu sui orbis conseruando, indiget superioris auxilio dirigentis, profectò peccare potuit, alioqui frustra utiq; illi huiusmodi auxilium fuisset accomodatum, si ex seipsa gubernandi orbis regimen inflexibile haberet. sed qualibet inter intelligentias creatas, in mouendo orbe opus habet superioris auxilio, ducatu, atq; regimine: igitur ex seipsa deficere potuit. Reuera, omnis intelligentia, quæ non est naturaliter beata, peccare potuit; quia nimirum creatura est ex nihilo condita, & ex seipsa instabilis: angelus ergo potuit peccare, & de facto peccauit, quippè, qui habuit voluntatem diuinæ regulæ oppositam. Cum ergo hæc ita se habeant, modus nobis inquirendus est, quo ipse peccauit: nā

Si peccatum fuit error, vel ignorantia, vel inconsideratio.

cum in intellectu tria esse possint, ex quibus peccatum proficiscitur, nempe error, ignorantia, & inconsideratio: error autem sit, authore Augustino 3. de libero arbitrio approbare falsa pro veris, vel è contrario, vera pro falsis reprobare: ignorantia verò, eius nescientia rei, quam aliquis & scire debet, & potest: inconsideratio autem, inaduer tentia actualis, vel considerationis actualis priuatio; quoniam istorum angelus peccare potuit? non errore quidem, quandoquidem error poena sit: poena autem nō præcedit culpam: nec ignorantia lapsus est; ante enim peccatum, quæcunq; erant illi scienda, habitualiter nouerat: nec ex passione, quum hæc ab angelis quàm longissimè absit. Peccauit ne ergo ex inconsideratione, quia debitum modum non aduertit, obtinendæ beatitudinis, utpotè, ex gratia, & meritis, & non ex suis proprijs naturalibus, tametsi hunc talè modum habitualiter non ignorauerit? ex inconsideratione ergo peccauit. Sanè, voluntas errare non potest, nisi ratione errante, aut ignorante, vel non aduertente: nam au

Augustinus.

thore Augustino 10. de Trinit. in principio inuisa possumus diligere, incognita nequam: cum autem oppositum eius, quod iudicatur, non sit cognitum; nullo modo ad il-

lud vel

lud vel eligendum, vel diligendum voluntas ferri potest, alioqui ferretur in incognitum. Verum huiusmodi modus dicendi non est admittendus, ut potest recta rationi minime con-
formis. Etenim quando angelus peccauit, aut ratio ipsius; electionis, volitionisq; condi-
tionibus obseruandas efficaciter ostendit, atque dictauit, aut non. si non, tunc planè vo-
luntas ad illarum considerationem, intellectum mouere non potuit, si nihil voluntas age-
ret, nisi quod rationis iudicio fuerit decretum: voluntas ergo peccando, esset innoxia,
et à culpa omnino libera, quod est falsum, et erroneum. Quod si ratio, agenda diligen-
ter ostendit, et voluntas ex consequenti sequuta est rationis iudicium; profectò, aut in
illa efficaci consideratione, debita ei occurrit electionis conditio, atque ita non potuit
non debite ordinatèq; eligere, et ex consequenti nequaquam peccauit: aut illi non occur-
rit, et ita non peccauit, quippè, quæ diligenter exercuerat, quæ sua intererant, quod est
falsum. Ex quo patet, primi angeli peccatum ex certa malitia profectum fuisse, eligen-
do, et tenaciter volendo, quod certò sciebat, rectæ rationis iudicio esse contrarium. Nam
si ex inaduerentia peccasset, aut certè fuisset illi imputanda, aut non. Si primum, tunc
planè voluntatis malitia, illam præcessisset, atque ita fuisset ignorantia affectata, quod
non est verum. Si secundum, tunc sine dubio, sicut ignorantia inuincibilis culpa caret;
ita certè et peccatum angeli à culpa esset immune. Primus ergo angelus, ex certa ma-
litia peccauit: unde rectè Augustinus docet 14. de ciuit. dei cap. 6. voluntatem malam
esse causam peccati: Interest, inquit, qualis sit voluntas hominis: quia si peruersa est,
peruersos habebit motus: si autem recta, non solum inculpabiles; verum etiam lauda-
biles erunt; nam teste euangelio, bona arbor, bonos fructus facit, id est, bona voluntas.
Philosophus 3. eth: Videtur, inquit, non idem eligere optima, et opinari; sed opinari quid?
melius: propter malitiam autem eligere, quæ non oportet. quod sanè intelligit non so-
lùm de vniuersali, sed de particulari etiam. unde 7. ethicorum contra Socratem dispu-
tans, ait contra conscientiam, et opinionem firmissimam, aliquem agere posse. Sic enim
arguebat Socrates 7. eth: cap. 3. Bonum per se, stante rectæ rationis iudicio, et in vni-
uersali diligendum est, et in particulari etiam: voluntas siquidem tali iudicio aduer-
sari, atque obsistere nequit, atque exinde peccare non valet; putabat enim Socrates,
voluntatem, absque rationis iudicio agere posse nihil, quia scilicet non fertur in incogni-
tum: deinde in vniuersali, atque particulari rectitudine dominante, voluntatem, iudi-
cium non habere, quo aduersus rectum rationis iudicium pugnare queat. iudicium ergo
illud rectum, contrario esset corrumpendum iudicio, quod fieri non potest, quippe, cum
nequeat contraria demonstratione corrumpi: nam contra syllogismum verum non cadit
demonstratio. nec opinione, quandoquidem nihil vincatur, aut corrumpatur, nisi à for-
tiori. sed opinio est demonstratione debilior: ergo &c. Amplius, qualibet intelligentia-
rum, intelligit necessariò, et vult similiter: igitur, semper eodem modo intellexit, et
voluit. Quare, aut ab initio semper peccauit, quod est falsum: aut nunquam, et hoc qui-
dem est hæreticum. Præterea, intelligentia suo fine priuari non potest, nempe sua intel-
lectione, et volitione, quæ est sua naturalis felicitas. sed in illa peccatum non consistit:
igitur in illa peccare non potuit. Iterum, in perpetuis, authore Philosopho nono met: non
est error, neque malum; error enim est pœna damnati; nam voluntas, ut diximus, fer-
tur in præcognitum, aut bonum verum, et ita nullum est peccatum, aut apparens, et
sic error contingit. sed angeli sunt huiusmodi: non ergo possunt errare. Item, in quibus
idem est, quod quid est cum eo cuius est; in his utique idem erit intelligens, et intel-
lectum, volens, et volitum. sed in talibus peccatum esse non potest, quippè cum talium
volitio naturalis sit, et necessaria. Quoniam ergo angelus est talis substantia; in eum er-
go peccatum cadere non potuit. Reuera, omnis mutatio vitij atque virtutis, ad aliquam
alterationem sensibilem, secundum sensibiles qualitates, authore Philosopho 7. phys: re-
duci necesse

peccatū.

Solutio

Peccauit ex certa malitia.

Augustinus. Voluntas mala causa peccati.

Matth. 8. Philosophus quod angelus non potuit peccare.

Socratis ratio.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Aliorum rationes.

3.

4.

5.

6.

duci necesse est. sed in angelis non est sensus : nec ergo huiusmodi alterationes : & ex consequenti nec mutatio virtutis in vitium : angelus ergo peccare non potuit.

CAP. VI.

Soluuntur argumenta.

1.
Ad rationes
Socratis,

D Socratis rationes ita respondendum esse dico : verum quidem esse, nihil esse fortius ratione, quod ipsam quidem vincere queat; superveniens nihilominus concupiscentia sui, intellectum in peccatum pertrahit, ipsum quidem distrahendo, ut recta ratio minimè illi recta videatur: hac autem distractione dominante, voluntas perperam agit, & in rationem pugnat, præ-

sertim voluntas angeli, quæ ex certa malitia peccavit. Erat autem in angelo rectum iudicium, & in vniuersali quidem, & in particulari etiam : potuit ergo intellectui angelico, eiusdem voluntas præcipere, nouum utiq; modum inquirendi, diligendiq; : inde intellectus angelicus, syllogizare coepit, summum bonum cuiuslibet fore appetendum, deumq; summum bonum esse : ergo cuiuslibet concupiendum, deum esse. hac autem conclusione facta, nouum habuit voluntas iudicium concupiscendæ diuinitatis, atque ita à primo syllogismo vero, intellectum diuertit. Iste autem nouus processus, per nouum utiq; propriæ, seu sui concupiscentiæ syllogismum, ignorantiam, & cecitatem adduxit, ut peteret, quod se accepturum nullo pacto sciebat : ex hoc ergo patet, quid ad prima adducta argumenta sit respondendum. Ad 5. Quamuis in perpetuis, non sit error, quoad naturalia, quia nimirum non sunt in potentia ad esse naturale : & malum culpæ non possit esse, nisi in his, quæ sunt in potentia ; sunt tamen in potentia secundum partem intellectiuam, quatenus in hoc, vel in illud conuerti potuerunt, atque ita in ipsis deus inuenit prauitatem. Sed

Obiectio.

Solutio.

dicet aliquis : naturale est angelo, motu dilectionis in deum semper ferri : naturale autem semper inest tale : igitur, à diuina dilectione amoueri non potuit. Dico verum esse argumentum de dilectione naturali, qua Deus diligitur, ut principium naturalis esse, non autem de amore gratuito, quo Deus amatur, ut vltimæ beatitudinis obiectum ; ab hoc enim auerti potuit, & auersus est peccando. Itaq; in angelis potuit esse error, & de facto fuit, non quidem præcedente in ratione, sed sicut dictum est. Ad 3. Negatur maior : nulla enim intelligentia præter primam, est sua intellectio : neque sibi actus intelligendi necessario conuenit ; sed contingenter potius. Quare nullius est valoris apud nos istius argumenti illatio. Ad 4. licet angelus suam naturalem felicitatem habere potuerit : à supernaturali gratia ; tamen sese auertit peccando, ob eas nimirum causas, atq; rationes, quas paulò ante adduxi. Angelus præterea non est sua intellectio, quum aliquid aliud à se intelligere possit. sicut primum obiectum : nullius ergo talis intellectio, est idem cum sua substantia. Quare in seipso vltimam felicitatem habere non poterat. Ad 6. Negatur minor : in solo enim deo idem est quod quid est cum eo, cuius est, quia nimirum ipse solus separatus est à natura contrahibili per differentiam individuale, & est purus actus, ac per se ipsamet rectitudo. similiter ipse est primum intelligens, primum intellectum, & intellectio ; ceteræ verò intelligentiæ alio modo se habent : ergo &c. Ad confirmationem dico : maiorem illam in nobis quidem, non autem in angelis veritatem habere. Angelos ergo peccare potuisse, & de facto peccasse, sicut affatim superius probauimus, patet.

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

Dæmonem potuisse peccare in instanti.

Posteaquam

peccatū.

Quod ange-
lus potuerit
peccare in
instanti.

1.

2.

3.

Quod non
peccare po-
tuerit in in-
stanti.

1.

2.

3.

4.

5.

5.

Posteaquam audiuius demonem, & peccare potuisse, & de facto peccasse; rationi conuenire puto, inquirere, an in instanti peccare potuerit, tametsi in sua creationis instanti non peccauerit, quemadmodum & sacri Doctores, & sacra testantur eloquia: Ille, inquit, Ioan: 8. in veritate non stetit, in qua vtiq; aliquando fuit, & similia multa, quæ superius annotauimus. In hac autem inquisitionis speculatione, quidam partem affirmatiuam tuentur, his rationibus freti: Voluntas, inquiunt, angeli non est minus efficax, in suo actu, atque velox; ac est visus in actu videndi, præsertim, si obiectum habuerit præsens omniq; nescierit impedi-
menti difficultatem. sed visio fit in instanti, igitur, & voluntas angeli in instanti opera-
ri poterat; obiectum siquidem, id est, sua essentia erat sibi præsens, & cognita, & vo-
luntas similiter: igitur, sicut in instanti suam cognouit essentiam; ita, & ea frui, vel non
frui potuisse, dubium non est. Adde, quod non opus illi fuerit phantasmate ad intelli-
gendum, nec tempore ad deliberandum, quippe, qui in instanti intelligit, deniq; præsto
illi erant debite circumstantiæ: potuit ergo in instanti & mereri, & demereri, quem-
admodum etiam credimus Christum à suæ conceptionis instanti, meruisse. Amplius, si sol
simul cum aëre produceretur; in instanti vtiq; aër à sole lumen reciperet. Quare, si sol
potest agere in instanti; & voluntas etiam angeli similiter, additis illis, quas iam dixi-
mus conditionibus. Adhuc, alicuius causæ effectus instantaneus, seu subitus, suæ potest
esse causæ coæuus, passo præsentē, bene disposito, & nullo modo impedito. sed actus vo-
luntatis est effectus instantaneus voluntatis: ipsa verò, se habet loco passiui dispositi non
impediti; obiectum autem, in primo instanti adesse potest: in instanti ergo suum ac-
tum exercere potuit. Itaque primus angelus in instanti peccare potuit, tametsi,
post primum instans peccauerit. Verum non pauca, nec paruipendenda huic obui-
ant, atque occurrunt opinioni, & rationes, & authoritates. Reuera, duarum muta-
tionum ordinem ad se inuicem habentium termini, simul esse non possunt. sed angeli crea-
tio, eiusq; voluntatis actio elicita, sunt duæ mutationes ordinatæ; vna enim præsupponit
alteram: illarum ergo termini, nempe esse angeli, atque peccatum, simul esse nequeunt.
Amplius, voluntatem non velle, nec velle posse, nisi aliquid, vt bonum, constat satis; bo-
num enim est, quod omnia appetunt: aut igitur illud bonum est verum; & ita animus
in illius appetitu, siue in illo appetendo, non peccat: aut est verisimile, & apparens bo-
num. sed verisimile bonum, non iudicatur, sine præcognitione veri boni, authore Au-
gustino contra Academicos: prior est ergo veri boni cognitio, quam in appetendo ve-
risimili bono, peccatum. Igitur, in primo instanti peccatum esse non potuit. Adhuc,
actus, qui est purè naturalis, nisi natura mala fuerit, malus esse non potest, sicuti claudi-
cationem deformem appellamus, quia nimirum tibia est deformis: quod si natura es-
set mala; auctor quoq; naturæ malus esset dicendus, quod est falsum. sed primus actus
voluntatis in angelo, est purè naturalis: igitur malus esse non potuit, alioqui deus ma-
lus fuisset, & natura, quod est impium. Præterea, primus actus voluntatis, si rectus ex-
titerit, non iniustitiæ volentis est imputandus; sed potius bonitati dei instituentis: & è con-
trario, si malus fuerit inuentus. Etenim, quemadmodum iniusta voluntas dici non potest,
si vellet inconuenientia, quando non posset velle; ita planè, nec iusta, si non possit aliter
velle: primus ergo actus voluntatis non potuit esse peccatum, sicuti nec à deo acceptari.
Reuera, malum ex deliberatione procedat, necesse est. at nullus actus, deliberationem
consequens in angelo, in primo instanti esse potest: in angelo siquidem prior est notitia
simplex quidditatum in vniuersali, per habitum scientialem concreatum: deinde est
notitia sui: postremò aliorum secundum ordinem. Porro, deliberationem, qui vnus ad
alterum, actus est comparatiuus, hæc omnia præcedunt: actus ergo electionis, quo vo-
luit alijs præesse, est istis posterior, & ex consequenti in instanti esse non potuit. Item, si
angelus potuit peccare in instanti suæ creationis; necessariò ergo peccauit, quod est fal-
sum:

7. sum: peccatum enim esse non potest, nisi fuerit voluntariū. valet consequentia, quia si potuit non peccare; aut certè hoc fuit in eodem instanti primo; aut in priori: non in priori, quia illud ponitur primum: nec etiam in illo; quandoquidem omne quod est, quando est, necesse est esse: ergo quod prius. Adhuc, si actio creaturae esset in instanti: virtus ergo illius esset infinita. Tenet consequentia: nam si tanta virtus agit in tanto tempore, & maior in minori tempore: igitur, infinita in instanti ageret. At solius dei virtus est infinita: ergo &c. Amplius, angelus non potest peccare, nisi aut obmittendo iustitiam, aut illi repugnando, cui debitor est. sed ante primum instans non fuit debitor iustitiae; nondum enim illam acceperat: igitur peccare non potuit; peccatum enim semper aliquid iustitiae adimit peccanti: ergo quod prius. Item, primum voluntatis actum angelus à se habere non potuit: aut enim volens, aut nolens ipsum haberet. si volens: igitur prius voluit se hoc velle, atque ita illa volitio prima dicenda non esset. si nolens: prius ergo habuit actum voluntatis, qui est nolle. vnde pari facilitate, actus ille, primus dici non posset. Ex his ergo atque similibus constat, dæmonem in primo instanti peccasse minime, nec etiam potuisse.

CAP. II.

Soluantur Argumenta.

1. Vi primam opinionem tueri cupiunt, & quibus arridet illa speculatio, ita ad argumenta respondere consueverunt. Ad primum quidem dicunt, creationem angeli, eiusque volitionem non esse mutationes secundum prius, & posterius natura, necessario ordinatas: quamobrem in eodem durationis instanti inueniri possunt, sicuti & aeris illuminatio à sole, & ipsius solis creatio. Aliquis praeterea potest in instanti errare, vnde oculus in instanti, videns baculum in aqua, iudicat esse fractum: ergo &c. Ad 2. potuit peccato omissionis in primo instanti, bonum aliquod verum, siue apparens, non volendo; in commissionis verò peccato, non opus erat verum bonum prius duratione cognoscere, quam verisimile, & apparens; sed duratione simul hoc decerni potuit, in relatione utriusque ad illud prius natura cognitum. Ad 3. negatur minor: actio enim angeli est libera, & non pure naturalis, proinde similitudo illa de tibia est neganda, cum illa claudicatio, ad alicuius dispositionem materiae referri possit: angeli verò peccati, ad illius tantummodò voluntatem, quae eo ipso libera fuit, ac liberè agere voluit, quò & condita. Ad 5. Non opus est, deliberationem, actum peccandi precedere: ostenso enim sine in vniuersali, siue in particulari, voluntas sibi relicta, potest velle, & non velle. vnde à Philosopho dictum est, quòd perfecti artifices non deliberant. Ad probationem dico, cum suae intellectione essentiae, actum nimiae complacentiae inordinatum habere potuisse ad se ipsum, non se comparando ad aliud, atque ita peccasse; non enim opus habuit discurrere per obiecta, vnum, alteri comparando, postquam secundum durationem terminos intellexit, vnde simul potuit, & terminos intelligere, & complexionem formare, atque ita eligere, & peccare. Ad 4. dico, quòd si primus angeli actus fuisset in instanti, quoniam ex seipso liberè agere potuisset; fuisset utique meritorius. Ad 6. Negatur consequentia, quippe cum in eodem instanti diuisim, peccandi, & non peccandi potestatem habuerit. Reuera, omnis actus liberae, atque creatae voluntatis, pro quocunque instanti, & elici, & non elici potest, alioqui nequaquam liberè eliceretur. Cum ergo dicis, omne quod est, quando est, necesse est esse: verum quidem est coniunctim, aliter idem simul esset, & non esset: non autem diuisim; simul enim haec duo stare possunt, nempe in instanti aliquid esse, & pro eodem potuisse non esse, diuisim ut dictum est, non autem simul cum esse. Ad 7. dico Philosophi sententiam illis congruere, quae in maiori, vel minori tempore fieri possunt, in quorum numero, motus haberi potest:
- tunc enim

tunc enim virtus mouens in instanti, vel potens mouere, si ipse motus hæc pateretur, esset utiq; infinita. Modò hæc sententia angelo non conuenit; alioqui nec in primo, nec in alio instanti peccare potuisset. Multæ præterea creaturarum actiones in instanti fiunt, utpote visio, illuminatio, generatio, quæ tamen infinitam virtutem non habent. Ad 8. Angelus peccare potuit, eam omittendo institiam, quæ illi debuit, vel potuit inesse: vel faciendo contra ipsam, etiam si actum habuerit nunquam. vnde peccatum aliquid boni adimere dicimus, non solum actum existentis, sed quòd poterat, atque debuerat inesse. Ad 9. si primus actus eo modo sit intelligendus, quo vtimur, quando formam, primum actum vocamus: operationem verò, secundum; tunc ratio concluderet. At nos intelligimus primum actum, primam planè angeli volitionem, quam nullam aliam præcessisse affirmamus: atque ita illa ratio non est neruosa, imò nihil virium habere videtur. Aliæ quoque authoritates contra hæresim Manichæorum pugnant, qui creationis terminum, non modò naturam angelicam, sed illius quoque malitiam esse arbitrati sunt: atque isto modo angelus ab initio malus esse non potuit; ne deus mali author esset dicendus. Dicit, angeli voluntas ad peccandum, & non peccandum erat indeterminata: in eodem ergo instanti ad alterum istorum sese determinare non potuit. Dico, non fuisse indeterminatam si peccasset in instanti, sed determinatam potius: proinde namque secundum durationem indeterminata extitisset. Potuit nihilominus pro eodem instanti diuissim ad oppositum se determinasse, quatenus voluntas est libera ad vtrumlibet. Quomodo ergo angelus potuerit peccare in primo instanti, dixi.

8.

9.

Obiectio.

Solutio.

CAP. III.

Si potuerit angelus mereri in primo instanti.

I vera est illorum sententia, quæ tueri videtur angelum in primo instanti peccare potuisse; non temerè quis dubitabit, si in primo instanti angelus mereri potuerit. Et in primis aliquæ rationes nobis obuiam veniunt, quæ nobis persuadere conantur, angelum in primo instanti nequaquam mereri potuisse: etenim meritum & præmium simul esse non possunt; sed vnum, alterum, & natura, & duratione, atque tempore præcedit; meritum siquidem est gratia imperfecta, perfecta verò præmium, siue gloria. atqui, eandem gratiam simul perfectam, & imperfectam esse, fieri non potest: in primo ergo instanti mereri nō potuit. Amplius, quando aliquis meretur, potest non mereri, aut non elicere actum merendi. at, quando est beatus, non potest non elicere actum, nec peccare: elicere ergo, & non elicere simul esse, omnibus modis impossibile est. Præterea, via, & terminus non sunt simul. sed meritum est via, præmium autem, siue gloria, est terminus: simul ergo esse non possunt. Sed huiusmodi rationes in Christo locum nō habent: ipse enim ab instanti suæ conceptionis, licet haberet, meruit tamen vitam æternam: meritum ergo, & præmium simul stare possunt. Præterea, si angeli in primo instanti peccare potuerunt, nullum sequitur absurdum, si in eodem fuissent puniti: vnde de merito, & præmio simile potest esse iudicium. Caterum hæc de his, quæ ita fieri potuisse, à quibusdam dicta sunt. Res autem non se ita habuit: sed tres morulas ponere, non erit inutile: primam quidem, in qua omnes angeli in suis naturalibus erant æquales: secundam verò, in qua boni ad deum se conuertentes, eumq; actu naturali diligentes, uti merito de congruo, atque cœlitus in illos gratia dilapsa, actu charitativo, deum amantes, de condigno vitam meruerunt æternam: tertiam autem, in qua & beatitudinem, & præmium consequuti sunt vitæ æternæ. Ex quo patet, meritum, præmium præcessisse. Porro, mali angeli, non quidem natura, sed propria malitia, primam morulam cum bonis communem habuere: in secunda verò, peccauerunt,

Rationes contrariæ.

1.

2.

3.

Solutio.

Tres moræ in angelis.

1.

2.

3.

Bonitas in
angelis.Bonitas na-
turalis.

Gregorius.

Augustinus.

Condens na-
turam, & lar-
giens gratiā.Malitia dia-
boli.Nequitia est
voluntaria
malitia.Quare dæmō
non agit pœ-
nitentiā.

Obiectiones

1.

2.

3.

Solutio.

1.

2.

3.

Personarum
acceptio.

Obiectio.

1.

Solutio.

runt, atque in peccato perfliterunt, bonosq; tentauerunt: in tertia autem, miseri euasere, atq; penis dati sunt æternis cruciandi. Sed dubitabit aliquis, an angeli etiam mali, boni aliquando extiterint. Ad quod quidem audacter, & liberè respondemus, à bono deo, bona omnia condita fuisse: Vidit, inquit, deus omnia quæ fecerat, & erant valde bona; mala autem aliunde subintrasse, nempe ex bona angeli natura emanasse, idq; propria, atq; libera voluntate. Itaq; omnes boni conditi sunt, bonitate utiq; naturali, nō bonitate gratiæ gratum facientis: nam Lucifer, eiusq; angeli, hanc gratiam, siue charitatem nunquam habuerunt, sicuti clarissimè docet Gregorius. Ezechielis 28. Omnis lapis pretiosus ornamentum tuum. Simile quiddam dicit Augustinus in Genesin: Angelica, inquit, natura prius fuit facta tenebrosa, deinde conuersa ad lucem, facta est lux. Neque huic aduersatur sententiæ, illud, quod 12. de Ciuit: dicere videtur, quod deus scilicet simul erat condens naturam, & largiens gratiam, quandoquidem de gratia, gratum faciente minimè loquatur; sed de aliqua potiùs gratia gratis data, utpotè de aliquo habitu, vel specie, qua deum distinctè cognouerunt: angeli ergo nocentes, boni conditi sunt, bonitate utiq; naturali, non gratia gratum faciente, quam nunquam habuerunt, quia illam expectare noluerunt: vnde facti sunt mali, propria sanè malitia. Est autem malitia, mentis atque animi deprauatio, à tramite veritatis deuia: proinde sicut amoris igne mens erigitur; ita absque dubio igne malitiæ deprimitur. Quamobrem Luciferum, ceterosq; malitiæ spiritus, nunquam pœnitet suæ malitiæ: nam sicut ignis quanto amplius ligna suscepit, in maiorem flammam erigitur; sic animus malus, quanto magis veritatem audiuerit, eò amplius in malitiam excitatur: iure ergo Lucifer appellatus est spiritus nequam; nequitia enim, voluntaria malitia est, in quam non casu incidimus, sed spontanea voluntate versamur. malitia ergo est ex proposito, & deliberatione, malo cognito, prono animo consentire. Itaq; voluntas demonum improba, ex toto impetu atq; conatu sese obfirmavit, malitiam, atq; malum liberè, & inflexibiliter volendo, deum autem deferendo: vnde secundum ordinem nunc à deo institutum, dæmon iustificari non potest, aut eum suæ malitiæ pœnitere, cum deus illi cooperari nolit, sitq; in termino, & extra viam. Porro, secundum potentiam dei absolutam, & iustificari, & ad pœnitentiam posset reuerti; præsentata siquidem illi culpa per intellectum, ut mala, illius utiq; pœnitere posset, atque actum elicere debitis circumstantijs ornatum, quod ad iustificationem recipiendam actus esset, & dispositus. Sed dicet aliquis: si tota ratio impænititudinis, siue obstinationis in demonibus sit à deo non acceptante, siue non largiente huiusmodi pœnitentiæ actum: deus ergo peccati, & obstinationis causa dici potest, quod est falsum. Præterea, non minùs angelus in obstinatione, quàm homo præscitus persisteret, cum ex diuine hoc voluntatis determinatione dependere videretur. Adde, quod deo personarum acceptio esset attribuenda, quippe qui angeli, siue damnati actum, non acceptaret informem, sicuti & viatoris: Respondeo, deum causam peccati esse non posse, quomodo cumq; teneat, aut permittat malum angelum, in actu malo iacere, & obstinatè manere. Etenim, quemadmodum, quando angelus primò peccauit, totius substantiæ actus, ipse Deus author extitit, nec ideo peccator dici potuit; ita planè nec peccator est appellandus, etiamsi causa sit continuitatis talis actus; defectus enim illi tribui non potest, sed effectus potiùs, atque id, quod ibi positium inuenitur. Ad 2. Præscitus finali, ac fructuosa non emendabitur pœnitentia, instar demonis; quanquam dæmon magis sit induratus, utpotè in termino consistens, ille autem in via. Ad 3. dico, deum non esse personarum acceptatorem, nec ab eo, alicui iniuriam fieri, cum ipse nemini debeat, nisi pro sua liberalitate, & bonitate. Sed instabit aliquis, si voluntas angeli, ex sua libertate potest cessare ab actu peccandi, nec ad talem actum cogi: si ergo cogatur; non sibi certè imputandum est, sed deo cogenti. Dico, quod sicut angelus liberè peccauit; ita etiam quantum pertinet ad naturam potentie volitiuæ liberè reuerti posset: sed deest illi actus, idq; ex

peccatū.

Obiectio.

1.

2.

Solutio.

1.

2.

Obiectio.

Solutio.

Obstinatio

dæmonis

vnde fit.

1.

2.

idq; ex causa extrinseca, positiue, vel negatiue, iuste, & legitime prohibente: non enim putandum est, instar sanitatis corrupta, potentiam volitiuam in demonibus se habere; nam illorum voluntas penitus corrupta, & annihilata omnino non, fuit sicuti corrumpitur sanitatis subiectum. Dicis, voluntas corrupta circa principium agibilem, est prorsus insanabilis; sanitate siquidem in corde, vbi est principium vite, corrupta, per vires nature sanitas haberi non potest. sed voluntas dæmonum est corrupta circa finem: igitur est incorrigibilis. Amplius, si voluntas dæmonis sanabilis esset, atque corrigibilis; hoc profecto ex aliquo esset principio. sed illud principium est corruptum: ergo. Ad hæc ita respondendum esse mihi iudico, & ad primum dico, falsam, minimèq; congruam esse similitudinem: nam etsi corruptio illa circa principium obiecti extiterit; circa subiectum nequaquam fuit, cum prorsus destructa voluntas non fuerit, sicut penitus destruitur sanitatis subiectum. Ad 2. dico, quod circa aliquod obiectum debitum, ex voluntate, veluti ex principio effectiuo, actus resurgeret. Ratio præterea huiusmodi si bona esset; omnis planè peccans circa finem, obstinationis vitium incurreret, quod est falsum. Adde, quod huiusmodi corruptio circa finem fuit particularem, quem planè non oportet volentem necessariò velle. Dicis, ideò angelus in obstinationis vitium incurrat, quia scilicet ex sua libertate magna fortiter peccando impegit in synderesim, & seipsum collisit per contemptum, sicut equus ruptis habenis ita præceps, magnamq; sui patitur ruinam. Aut sicut ferrum vehementer infigitur carni, & retunditur osse, vt eius acies restaurari non possit. Dico exempla huiusmodi parabolica esse: nam quando ferrum carni infigitur, partes quidem carnis comprimuntur, atque congregantur, ferro in sua naturali rectitudine non manente. atqui voluntas in sua naturali libertate, quoad illius potentiam volitiuam, manet: negatur ergo similitudo. Ad aliud etiam dico: agens, quod dominatur suo actui, dominari etiam modo agendi: sed voluntas angeli quò liberior, eò vtique magis sui actus domina est: non ergo opus erat illi, ex toto conatu ferri, atque ita, fortiter collidi, impingiq; in synderesim. Quòd si dixeris angelum suo actui non dominari circa finem suum præstitutum, siue intentum; dominari nihilominus actui circa finem, ab ipso libere præstitutum, inficias ire non possum, atq; ita habetur intentum. Amplius, quo principio aliquid tendit, & mouetur in terminum; eo planè in termino virtutem habet quiescendi. sed libera, ac contingenti voluntate, in tale mouetur angelus obiectum: eadem ergo libertate, ab eo potentiam habet decedendi. Itaq; dæmon secundum iustum iudicium dei est incorrigibilis, atq; nunquam sua malitiæ poenitebit, ob eas, quas diximus rationes; secundum verò potentiam dei absolutam, sue volitionis potentiam naturalem, quia naturalia in dæmonibus integra permanserunt, ad poenitentiam redire posset; quod tamen vllò vquam tempore fiet, quia nimirum illius malitia est in termino, & malo adhæret, & libere, & inflexibiliter.

CAP. IIII.

Dæmon an habeat aliquem actum bonum, & bonus angelus an possit peccare.

Vperiore quæstioni, hanc inserere placuit, quò dubia planè incidentia, facilius essent soluenda, vtrumne dæmon in actu malo perpetuò versetur: Inquinata, inquit Dauid, sunt viæ illius in omni tempore. Et in alio Psal. Superbia, qui te oderunt, ascendit semper. proinde, quemadmodum boni in perpetuo charitatis actu versantur; ita & dæmones in malitiæ opere. Ceterum, vt hæc clariùs intelligi possint, non ignorare oportet quadruplicem bonitatem describi: naturalem scilicet, quæ cum ente conuertitur: secundam verò, quæ nominatur ex genere, vt potè ha-

Dauid Psal. 19.

Bonitas naturalis.

Ex genere.

Moralis.

Meritoria.

Malitia qua-
druplex.Potentia sub-
iecti multi-
plex.

1.

2.

3.

Dæmon sem-
per vult ma-
lum.

Alia opinio.

Angelum bo-
num peccare
non posse.

bens aliquid de bonitate generis moralis, in potentia existens ad perfectam bonitatem moralem, quæ ex obiecto, non autem ex genere subiecto bonitas nominatur: tertiam moralem, quæ est actus debitis ornatus, atque vestitus circumstantijs: quartam meritoriam, in qua est charitas, quæ est principium merendi. Cuilibet autem istarum malitia opposita est, idq; dupliciter, priuatiue scilicet, aut contrariè: priuatiue autem est negatio bonitatis, contrariè verò est malitiæ oppositio. Porro, malitia priuatiue ex genere in aliquo actu necessariò, malitiam contrariam concomitantem habet. Quamobrem, si aliquis actus, in debitum non feratur obiectum, non modò priuationem bonitatis incurrit; sed malitiam etiam actu bonitati obuiantem. hæc autè malitiæ ex circumstantia necessaria non sunt; actus enim potest esse malus ex debite defectu, priuationeq; circumstantiæ, absq; alicuius malitiæ positione. Hæ igitur duæ malitiæ ad inuicem non conuertuntur. Quare finis potest esse malus ex defectu circumstantiæ debite, non autem circumstantia contraria. Nam si eleemosyna non detur ob debitum finem, ob contrarium autem dari, non est neceffe. hæc eadem malitiæ accidere neceffe est, quæ bonitati aduersatur meritoria: vnde aliquis actus, licet non sit meritorius, non tamen illico neceffe est esse demeritorium; quandoquidem valeat esse vestitus, ornatusq; debita circumstantia naturali, siue morali. Quòd si loquamur de prima bonitate; tunc absque dubio malitia priuatiua, prorsus actum excludit, atque destruit, ideoq; malitia contraria concurrere nequit, cum non habeat, quod destruat. Potentia præterea ad aliquem actum est triplex: vno quidem modo respectu alicuius actus, principium dicit actiuum, vel passiuum, interdum verò subiecti ordinem, ad actum recipiendum: atque talis ordo est, respectus ad actum, nec est illius actiuum, seu passiuum principium. hic autem actus est duplex: nam aliquando ita subiecto propinquus est, vt mox subiectum in actum prodire valeat: interdum verò, remotus est, vt pote, quando disponente aliquo indiget, vt in actum exire possit. tertio modo, quando non est repugnantia terminorum, vocaturq; potentia logica. Impotentia etiam totidem dicitur modis: quot enim modis vnum oppositorum dicitur; tot etiam, & reliquum. His igitur ita excussis ad præpositam questionem accedamus, atque inprimis dicimus, angelum in sensu compositionis existentem, aliquem suæ voluntatis actum bonum habere posse secundum quodlibet potentiarum membrum, bonitate vtq; naturali: hæc autem bonitas, quoniam cum ente conuertitur: quemadmodum suus actus est ens; ita etiam bonus. Idem iudicium est de actu bono ex genere; planum est enim habere posse aliquem actum transeuntem in conueniens obiectum, vt potè amare seipsum, penam odio habere; verum ipse puto hunc actum diabolum nunquam habere, siquidem ille perpetuò iniquitatem diligit: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam. Tertius autem bonitatis actus illi deest, quippe qui debitis vacet circumstantijs, sitq; deformis omnis ob habitum malum illi perpetuò inhaerentem, & ad malum semper impellentem. hæc quidem sententia magis mihi placet, intuens atque contemplanus obstinatam, ac firmissimam demonis malitiam: nam cum omnium suarum cogitationum finis sit malus, vt potè ad malum semper; & opera quoq; mala sunt iudicanda, atque reputanda: dicunt autem nonnulli, nullum habitum necessariò voluntatem inclinare posse; voluntas enim angeli est libera, quia integra in ipso naturalia remanserunt. In eo præterea esse dicunt synderesim, hoc est, superiorem rationis scintillam, contra malum naturaliter murmurantem, voluntatemq; actum synderesi conformem habere posse. Adde, quòd voluntas, quòd ad sua interest omnem actum suspendere potest; nihil enim ita est in voluntatis potestate situm, ac ipsius actus: non ergo necessariò vult actum malum. Idipsum ego quoque approbo, non necessariò, sed libere velle malum; sed libertate planè inflexibili, idq; ex sua firmissima malitia. Et hæc quidem de obstinata demonis malitia dicta sint. Iam alteri nobis questionì satisfaciendum est, vtrumne angelus bonus peccare possit. Ad quod quidem dicimus: angelum bonum

peccare

peccare non posse; peccatum enim accidit ob defectum, vel errorem, qui in intellectu præcessit. sed intellectus angeli beati Deum videt: nullus ergo error in ipsum cadere potest. Deum præterea videndo, suum finem ultimum videt, quem non potest non velle, nec odisse. Adde, quod visio, quæ est forma beatifica intellectus, totum efficit potentiam appetitum: in intellectu ergo illa visione præcedente, voluntas peccare non potest. Verum, quanquam angelus bonus peccare non possit; non his tamen rationibus clarè ostenditur, imò nonnullis minimè probandæ esse videntur: unde & contra eas audaciter arguere, nequaquam veriti sunt, sic dicendo: Actus voluntatis liberè, non mutat modum eliciendi; actus enim est voluntate posterior; posterius autem, sui modum prioris immutare non potest. sed angeli voluntas, liberè ac contingenter, primum suum elicit actum; ante siquidem electionem, nulla planè erat necessitas eliciendi: igitur, sicut à principio liberè, & contingenter elegit; ita & deserere valet. Reuera, causa secunda, modum causæ principalis in agendo mutare non valet, alioqui secunda dicenda non esset. sed quicquid in voluntate situm est, siue positum, secundæ causæ officio fungitur: voluntati ergo ita resistere nequit, quòminus liberè agat. Verùm eadem facilitate hæ rationes, quæ & superiores, solui possunt: voluntas siquidem, cum mali, tum etiam boni angeli, id, quod semel defendendum atq; amplectendum suscepit, liberè prosequitur, & inflexibiliter tenet, ut ab eo sese auertere nequeat; est enim in termino, atq; extra viam sese corrigendi. Adde, quòd vtriusq; voluntas, iusto dei iudicio, debitam accepit meriti demeritiq; mercedem, unde diuertere neutri illorum licet. Sanè, ab eo angeli impeccabilitas, siue immunitas, à peccando maxime procedit, à quo, si angelus in suis naturalibus relinqueretur; absq; dubio angelus peccare posset, sicut & mali peccauerunt. sed talis est deus, qui est natura impeccabilis: itaq; his atq; alijs constat rationibus, bonum angelum, actum peccandi, malum verò bene agendi opera exercere non posse, nec velle. Sed arguet quispiam, angelus bonus potentia riget rationali, nempe voluntate: igitur potest peccare. Tenet consequentia, ex autoritate philosophi 9. met. & 2. Perimennias: Potentia rationales sunt ad opposita. Profectò, si voluntas angeli peccare non potest; non est omninò libera, quippe, quæ ad vnum tantum agendum determinata sit virtutis. Amplius, quod alicui inest ex natura, ab eo vtiq; auferri non potest, manente natura. sed angelus naturaliter deficere potest, utpote creatura peccato obnoxia: à nullo ergo extrinseco eripi potest, quod est illi à natura tributum. Ad hæc autem atq; similia facile est respondere: & ad primum quidem dico, bonum angelum ex sua certè natura deficere posse; nunquam tamen defecturum fore, tum quia iusto dei iudicio ita in beatitudine conseruatur, tum quia bono increato perfectissimè inhæret atq; coniungitur, ut ab eo separari non possit. Ad 2. verùm quidem est, virtutes rationales, in his, quæ naturalis ordinis expertia sunt, ad opposita se habere: in his autem, quæ naturalis ordinis capacia sunt, nequaquam; intellectus enim, principijs naturaliter notis assentitur omninò, & non potest non assentiri. similiter & voluntas, non potest non adherere bono, in quantum est bonum; in bonum siquidem, veluti in suum obiectum, naturaliter ordinatur. Itaq; voluntas angeli, quòd multa ad vtrumlibet se habet; quòd verò ad deum, quem semper videt, vno modo, scilicet illi perfectissima charitate inhærendo. Reuera, peccare, defectus est libertatis: nam liberum arbitrium, seruato ordine finis, diuersa eligere posse, est illius libertatis perfectio; finis verò ordinem diuertere aliquid eligendo, non paruum est libertatis dedecus atq; detrimentum: maior ergo atq; præstantior est libertatis excellentia in angelis, qui peccare non possunt, quàm in nobis ipsis, qui mente & corpore, peccato indefessè obsequimur. Quomodo ergo angelus bonus peccare non possit, nec malus à sua resiliare malitia, dixi satis, & omnibus constare puto.

2.

3.

Rationes contrariæ:

1.

2.

Angelum bonum posse peccare.

1.

2.

Solutio.

1.

2.

Peccare est defectus.

Angelum malum, diuinam æqualitatem appetiuisse.

Isaias.

Quod non ap-
petierit diui-
nam æqualita-
tem.

1.
2.

3.

Solutio.

1.

Electio du-
plex.

2.

3.

Quomodo vo-
luit esse deo æ-
qualis.

Appetitu illi-
cito potuit ap-
petere esse se
æqualem deo

2.

Elebre Isaie vaticinium cap: 14. demonis superbiam præclare describit: *Ascendam, inquit, in cœlum, & ero similis altissimo. Dubitatum est à multis, si superbo illi, libido infuit æqualitatis diuinæ, siue similitudinis appetendæ. Quibusdam autem visum est, fieri non potuisse, vt diuinam æqualitatem appeteret: nam cum angeli peccatum, ex electione fuerit profectum, impossibile appetere non potuit; electio enim authore philosopho 3. Ethico: non est impossibile: sed creaturam, in dei naturam æqualitatemq; migrare, est omnino impossibile: Dei ergo æqualitatis appetendæ mentem illius non subiit libido. Amplius, non licet angelo, nec cuiquam creaturarum, sui annihilationem appetere, ac se esse non velle, cum natura vnicuiq; insitum sit, vt se, suaq; tueatur. sed, si angelus diuinam æqualitatem directè appetiisset; in hoc profectò nefas incidisset: ergo quod prius. Adde, quod peccatum ignorantia incurrisset, errassetq; ante culpam. Porro, error præcedere culpam non debet: magnus autem error extitisset, si petiisset, quod cogitare non potuit: creaturam autem in dei naturam migrare, æstimationem prorsus superat omnem, vincitque mentem talia cogitantem; nam finiti ad infinitum, nulla potest esse proportio: esse ergo directè deum, non alicui creaturæ appetendum, cum non sit appetibile, nec cadat sub creaturæ appetitum. Verum ad hæc ita à nonnullis responsum fuisse legimus, & ad primum scilicet, hoc modo: electio bifariam potest intelligi: vno quidem modo, vt sit actus voluntatis, qui circa idem obiectum certæ notitiæ actum insequitur. hoc autem modo aliquem peccare dicimus, quando non ex errore, aut passione; sed ex certa malitia peccat. Si ergo angelus diuinam æqualitatem appetiisset; hoc certè modo, cum peccatum incurrisse diceremus: alio modo intelligitur à philosopho 3. ethic: vt sit actus voluntatis, sequens actum de agibili, vel volubili in ordine ad finem, qui profectò aliquo modo per se, vel per alium subest voluntati, potestatiq; eligentis. hoc autè modo, electio non est impossibile; eligibile enim sic acceptum est in potestate eligentis, atq; rei est ordinabilis ad finem. sed iste modus ad rem non pertinet, nec nostro deseruit proposito. Ad 2. Appetere Deo æqualem esse, non est perinde, ac simpliciter nõ esse; sed talem non esse, hoc est, angelum, vnde nobilius appetit esse, ideoq; illud appeti potest. Præterea, miseri appetunt non esse; appetitus enim illicitus potest esse impossibile. damnati quoq; odiunt Deum, appetuntq; ipsum non esse. vnde, quia æqualitas est quoddam appetibile, & concupiscibile; intellectus quoq; æqualitatem potest diuinam intelligere: igitur à voluntate appetitu illicito appeti potuit. Ad 3. error sanè extitisset, quando id, quod ipse petebat, factu possibile credidisset. sed sciebat illud impossibile fore: sicut si ipse peterem esse immortalis, cum hoc impossibile iudicem. Voluntas præterea vnum extremorum, alteri conferre potest, & velle vnum alteri inesse, ideoq; intellectu ostendente angelum, & æqualitatem diuinam, voluntas potuit velle vnum inesse alteri, etiamsi intellectus talem complexionem minimè iudicarit, nec ipsam formarit, vni extremorum alterum comparando. Itaq; electione propriè dicta, atq; volitione efficaci, se deo æqualem esse, demon nunquam appetiuit. Quod autem per se, appetitu tamen illicito, Dei æqualitatem demon appetere valuerit, sic quidam tuentur: O mne bonum simpliciter, inquiunt, est cuiq; appetendum, etiamsi illi accidere, atq; inesse non possit: hoc autem efficere potest, per voluntatis abusum, impossibilia appetentis atq; desiderantis. sed Dei æqualitas est quoddam bonum, verum, & simplex: igitur à diuinis personis rectè, ab alijs autem creaturis abusiue & indirectè appeti potuit. Amplius, in causa esse non potuit impossibilitas, quò minus ab angelo appeti potuerit diuina æqualitas, cum voluntas, authore philosopho tertio ethicorum, sit etiam impossibile. vnde in damnatis hoc maximè apparet, qui, dum deum odio habent, cupiunt deum non esse. Qui aliquid odit, ait philosophus 2. Rhetorices, vult ipsum non esse: ergo. Porro, cum*

rò, cum duplex sit amor, amicitia scilicet, quo aliquod bonum diligitur; & concupi-
 scentia, qui est respectu illius, quod alteri diligitur: cumq; id, quod amore amicitia di-
 ligatur, & concupiscentia etiam amore ordinate, inordinateq; appeti possit; sit, ut an-
 gelus amore amicitia se diligens, diuinam aequalitatem inordinate sibi concupiscere va-
 luerit; voluntate siquidem simplicis complacentia, non autem voluntate efficaci; est e-
 nim duplex voluntatis actus: alter videlicet, quod est velle simplicis complacentia, quo
 voluntas delectatur sibiq; complacet, etiam in re sibi factu nequaquam possibili, cuius
 habenda specie minime habet: alius verò, est velle efficax, quo aliquid ex animo volu-
 mus, & efficaciter consequimur. primum autem, non autem secundum velle, in angelo
 esse potuisse asserimus: illud autem ad impossibilia sese extendere posse, constat satis.
 Ex his autem, quomodo angelus diuinam aequalitatem appetere potuerit, patere puto.
 Ceterum, quod à nonnullis dictum est, angelum indirectè diuinam appetuisse aquali-
 tatem, quia nimirum beatitudinem ex suis naturalibus assequi præsumpsit, acutè atque
 solerter nobis est obseruandum; illud enim trifariam quodammodo intelligi potest. Aut
 effectiue quidem, nempe, quòd ex suis principijs naturalibus potuerit esse beatus, quod
 omnibus planè modis factu ac cogitatu est impossibile; huic enim rei, obiecti ostensio
 beatifici, quæ ex diuinæ dependet voluntatis libertate, est omninò necessaria: non ergo
 ex puris naturæ illius principijs poterat haberi: igitur non erat illi appetibile. Aut ex
 suis naturalibus sufficienter dispositus ad beatitudinem habendam à deo, illam appete-
 re valuit. sed tunc dubium est, utrum hoc possibile illi extiterit, necne? Si impossibile,
 ab eo utiq; appeti nò potuit, ut illorum ratio dicere videtur. sin autem possibile, quomo-
 do verum est illud, quod ipsi constanter tuentur, animam beatificari non posse, nisi me-
 diante dispositione supernaturali, quæ est gratia, gratum faciens? par enim ratio est
 quoq; in angelo expendenda, quippe, cum ipse creatura sit; omnis autem creatura, ex
 suis naturalibus, beatitudinem habere non potest: igitur hoc modo angelo appetibile nò
 erat, quod ipsi nihilominus asserere videntur. Aut ex naturalibus beatitudinem habere
 voluerunt, quia ipsorum natura, erat ipsis beatitudo. sed hoc quoq; est magis impossi-
 bile; dei siquidem est solius, non creaturæ certè alicuius. Ex quo patet, quomodo sit in-
 telligendum, angelum diuinam aequalitatem appetuisse. Quod si fas est ita loqui; non
 modo Deo æqualem, sed maiorem esse appetiuit: qui enim alicuius sese opponere volun-
 tati audet; is planè maiorem se illo existimat. Quoniam autem malignus ille, atq; super-
 bus, (de quo Propheta canit: Humiliasti, sicut vulneratū superbum,) lege subiectionis,
 obedientiaq; accepta, diuinæ resistere voluntati præsumpsit, maiorem se deo utiq; repu-
 tavit: ipsius ergo peruersa illum voluntas occidit, atq; ex bono in malignum commuta-
 uit: Habebat, inquit Basiliius hom. 9. liberam vitam, & insitam sibi potestatem, aut deū
 sequendi, aut à bono discedendi. Gabriel angelus à deo iugiter stetit. Sathan item ange-
 lus ex ordine suo prorsus cecidit. Et illum propria voluntas in cælo retinuit; hunc verò
 voluntatis libertas cælo deiecit: poterat enim & ille à deo deficere, & iste non excide-
 re: sed illum satiabilis dilectio seruauit; hunc à deo relictum esse ostendit per peccatum
 alienatio. Cum autem omnis ipse mali promptuarium existeret; inuidiæ quoq; morbum
 in se recepit: animaduertens enim se ex angelorum ordinibus expulsum; non tulit ter-
 renam creaturam, ad angelorum dignitatem per virtutis profectum exaltari. Nos igitur
 odio prosequitur, & ut dei imaginem infectatur. Ille igitur sapiens, & prouidentissi-
 mus rerum humanarum dispensator, eius utitur ad nostram exercitationē malignitate,
 quemadmodum medicus, vipera veneno, ad salutarem medicamentorum præparationē.
 Sed de his hæcenus. Quid ergo appetierit malignus ille atq; superbus spiritus, hæc di-
 xisse sufficiat.

peccatum
Amor amicitia.Amor concu-
piscentiæ.Simplex com-
placencia.

Efficax velle.

Indirectè ap-
petere quid sit

Effectiue.

Dispositiue.

Tertius mo-
dus.Dæmon volu-
it esse deo ma-
ior.

Basiliius.

Sathan.

Gabriel.

Bellū diaboli.

Dæmonis peccatum, fuit causa alijs peccandi.

Apocalyp.

Petrus.
Matth.

Luciferi pec-
catū fuit ma-
ius.

Ex omnibus
ordinibus a-
liqui cecide-
runt.

Obiectiones.
1.

2.

3.

Solutio
1.

2.

Si dæmon fit
omnino ob-
tenebratus.

Vdita Luciferi superbia atq; malitia, congruum est perscrutari, quonam modo in alios illius virus meauerit, ac ciuitatem illam sanctissimam peruasit: Vidi, inquit Ioan: Apocal: 12. draconem secum trahentem tertiam partem stellarum. Superbus sane ille suadendo, non autem cogendo, alijs extitit causa peccandi, cuius suggestionem cum paruissent; iure illius imperio necessario obediunt atq; obsequuntur: ad diuinæ enim spectat iustitiæ ordinem, ut cuius suggestionem aliquis consentit in culpam, eius potestati subdatur in poenam. Vnde Apostolorum princeps in sua canonica 2. protestatur: A quo, inquit, quis superatus est, huius & seruus est. Quā ob causam dominus in Matth: 25. vocat Luciferū dæmoniorum principē: Ite, inquit, maledicti in ignem æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. Itaq; mali angeli, in eadem malitia consenserunt, vnumq; peruersæ societatis ordinem fecerunt. Porro, Luciferi peccatum maius fuisse videtur, tum quia maiori impetu concupiuit; vis enim concupiscendi, naturalium ordinem dignitatemq; insequitur, quæ profecto, quoniam in Lucifero, & maiora inuenta sunt, atq; præstantiora; maius utiq; illius peccatum inuentum est, ob maiorem concupiscendi virtutem: maius præterea propter occasionem, qua ceteros ad peccandum allexit atq; incitauit: deniq; maius etiam duratione; præcessit enim peccatum in primo angelo, cuius iniquam suasionem atq; malitiam ceteri intuentes, & consenserunt, & illius superbiam acceptarunt. Ex omnibus autem ordinibus aliquos cecidisse probabile est: nam si Lucifer de supremo ordine corruit; & de alijs etiam ordinibus corruisse, rationi conuenit & scripturæ. Numerus autem eorum qui remanserunt, maior extitit, eo, qui lapsi sunt: peccatum enim est contra inclinationem naturalem: ea autem, quæ contra naturam fiunt, ut in paucioribus, accidunt; natura enim semper, vel in pluribus suum consequitur effectum. Sed dicet aliquis, maius peccatum esse videtur, alteri velle subesse, idq; in contemptum dei, quàm velle alteri præesse; minus enim mouet ad peccandum. Quare, si primi angeli peccatum, alijs fuit causa peccandi, ea ratione, qua dictum est: minus ergo ille, quàm ceteri peccauit. Adde, quòd simul omnes peccauerunt: vnius ergo peccatum, alijs non fuit causa peccandi. Deniq; peccatum angeli fuit superbia; superbia autem excellentiam appetit: magis autem excellentiæ aduersatur, inferiori, quàm superiori subdi velle. Quare, non videtur dæmones peccasse, quòd inferiori subdi voluerint, potius quàm deo. sic etiam, peccatum vnius angeli, alijs fuisset causa peccandi, si illis persuaderet, ut illius imperio subijci vel-
lent: ex quo videtur, primi angeli peccatum, alijs non fuisse causam peccandi. Amplius, bonum est in paucioribus, malum autem in pluribus: igitur plures ceciderunt, quàm in suo steterunt domicilio. Respondeo ad primum, quamuis angeli simul peccauerint; imperitabili tamen tempore, in primo angelo superbia, atq; malitia præcessit, quā & ceteri secuti sunt. Vnde, quia supremus angelus ceteris præstabat, & prudentia, & naturalibus bonis; intensiori utiq; motu atq; malitia, in peccatum corruit. Ceterum, quamuis superbus, ceteris paribus, magis superiori, quàm inferiori subdi peroptat; obtinendæ tamen alicuius excellentiæ causa, mauult interdum inferiori, quàm superiori subdi. hoc autem modo angeli inferiores, suam superbiam ostenderunt, dum Lucifero consenserunt, eumq; cui naturæ ordine subditi erant, in eorum principem habere voluerunt, cuius virtute atq; prudentia, eorum beatitudinem consequi possent. Ad illud philosophi dico, quòd illa sententia nobis, non autem angelis congruat: nobis, inquam, quibus sensibilia nota sunt omnibus, rationis autem bonum, paucis. at in angelis vna tantummodò est natura, nempe intellectualis: non ergo est similis ratio. Sed dicet aliquis, si in angelis vnica tantum natura est, nempe intellectualis, principes tenebrarum suntne ita obtenebrati, ut omnis prorsus cognitionis veritatis sint expertes? Et reuera, si dæmones deum

nes Deum non cognoscunt; nec alia quoque cognoscere valent: Deus enim est omnium manifestissimus. quod autem est maximè manifestum in natura, angelis est manifestum omnino, quippe, qui phantasmatibus non indigeant in intelligendo. at mali angeli deum non cognoscunt, quia scilicet non sunt mundo corde: Beati autem mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt: mali ergo angeli sunt omnis veritatis ignari. Amplius, angelis malis non competit cognitio matutina, ut potè, qui non vident res in verbo: nec vespertina; ea enim cognitio, ad creatoris laudem cognita referre summopere studet. Porro, mali angeli dei laudem non quærunt, nec ad illius honorem aliquid fieri vellent: neutra ergo cognitione dæmones pollent. Iterum, dæmones à veritate exciderunt, & in tenebras dilapsi sunt; veritatis autem manifestatio, fit in lumine, à quo illi quàm longissimè absunt. Ex his ergo atque his similibus nonnulli dicere videntur, dæmones esse omnis prorsus veritatis ignaros. Ceterum velle dicere, dæmones omnis esse veritatis cognitionis ignaros, rationi minimè congruit; multiplex siquidem est veritatis cognitio: una quidem per gratiam, altera verò per naturam habetur. Porro, prima est duplex: una speculatiua tantum, veluti est secretorum reuelatio: alia est amoris affectiua, spectatque ad sapientiæ donum. quoniam autem naturalia in dæmonibus integra permanserunt, naturalis cognitio veritatis in illis integra perseuerat. Secunda autem cognitio est in eis diminuta, non omnibus modis deleta; illius siquidem in tantum conscij redduntur, & gnari, in quantum diuina permiserit providentia. A tertia autem veritatis cognitione, quæ remotissimis sunt, ut potè, omnis charitatis expertes. Ex his autem patet ad oppositas rationes solutio. Ad primum, quamvis dæmones non habeant puritatem cordis, quæ deum affectiua cognitione intelligere queant; habent nihilominus puritatem naturæ, quæ sufficit ad cognitionem dei naturalem habendam. Ad 2. dico, cognitionem veritatis in malis angelis non esse vespertinam, sed nocturnam, ut potè, qui res cognitæ ad dei laudem non referant: Dæmones ergo multorum cognitionem habent: partim quidem subtilitate naturæ: partim verò longa temporum experientia: partim etiam sanctorum reuelatione angelorum, qui secundum ordinatissimam dei voluntatem, nonnulla communicant, non modò bonis, & angelis, & hominibus; sed etiam caco-dæmonibus. Quomodo ergo mali angeli alicuius veritatis sint gnari, hæc dixi.

Veritatis cognitio multiplex.

Quæ cognitio sit in dæmonibus.

Solutio.

1.

2.

CAP. VII.

Ordines esse in Dæmonibus.

Quoniam in sanctis angelis, paulò antè ordinem esse demonstrauimus; nō erit puto absurdum, post multa, quæ de dæmonibus dicta sunt, inquirere, si in malis angelis ordinum dignitates, ac prælatorum præfecturæ remanserint.

Sanè, si ordo angelicus, secundum gratiæ naturæque gradum consideratur, si ea spectes, quæ ad naturam dæmonum spectant, quoniam illa integra remanserunt; ordo in dæmonibus absque dubio, hoc modo ordines in dæmonibus integri perseuerant. Quòd si ordo statum gratiæ ostendit; vel est gratiæ consummatæ, nempe gloriæ, atque ita ordines in ipsis nunquam fuere dæmonibus; vel est status gratiæ imperfectæ, status utique merendi. Quoniam autem omnes angeli in gratia conditi sunt: fuerunt ergo aliquando in hoc statu merendi, atque in his ordinibus, sed ab illis exciderunt. Quomodo ergo sit ordo in dæmonibus, patet. Eadem quoque ratione asserere possumus, in dæmonibus esse quoque prælaturas, atque præfecturas, alioqui quomodo staret fortissimum regnum Sathane? Sanè, actio, rei naturam insequitur: quam ob causam, quorum naturæ ordinem habent adinuicem; illorum profectò actiones, quodam certè ordine inter se distinctæ esse conspiciuntur; sic inferiora corpora superioribus, & eorum motus, actionibus, motibusque superiorum obsequuntur.

Quomodo est ordo in dæmonibus.

Prælatura.

1.

- tur. Quoniam autem dæmones hunc politie ordinem inter sese mutuò conseruant, dubium non est, quin illorum actiones, simili politie ordine distinguantur, atq; vnius alteri actiones subdantur. Adde, hoc maximè spectare ad diuinæ sapientie ordinem, quæ omnia voluit ordine constare, nihilq; in vniuerso inordinatum inueniri: quapropter & in dæmonibus ordinem esse voluit, licet imperfectum atq; peruersum: imperfectum, inquam, ob gratie absentiam; peruersum verò, propter culpæ presentiam: decebat enim, vt qui nobiliori donati erant natura, nobiliori quoq; virtute alijs antecellerent. sed ordine inuerso, natura nobiliores, culpa quoq; maiori atq; graui ceteros antecunt: est ergo prælationis ordo, sed peruersus, & inuersus. Amplius, seruitutis causa peccatum est: vbi enim nullum est peccatum, nulla est dura seruitutis discretio. sed peccatorum maximum est ambitio, præsertim inter spiritus cœlestes, qui cum sint ambitiosissimi: optimo ergo iure iugo seruitutis subduntur, vt vnus alteri inseruiat; non quidem charitate commotus propinqui, sed liuoris concitatus dolore. Non temere ergo à Propheta dictum est, quod ipse scilicet Lucifer, rex est super omnes filios superbie, & quod non sit potestas super terram, quæ ei comparari valeat. Præterea, cum ex odio implacabili, dæmones aduersus nos bellum gerant, quamuis temerarij sint adinuicem & superbi; nostra tamen perditionis gratia, iussis superiorum parent, ac iniuolabili fœdere principium mandatis obsequuntur: est ergo inter illos prælatio libidinis plena: vindictæ cupida: iustitiæ expers: malefaciendi audacior: benefaciendi ignara: nocendi insolentior: vilescenti promptior: perdendi paratior: deniq; malorum omnium plenissima. Sed dicet aliquis, hæc quæ dicta sunt, & rationi aduersari, & scripturis videntur. Reuera, vbi est peccatum, inibi veri ordinis ratio esse non potest; peccatum enim corruptio est ordinis, modi, atq; pulchritudinis, sed dæmonibus peccatū perpetuò inest: in ipsis ergo nullo modo ordo inuenitur. Sanè, si in supplicijs inferendis, pœnarumq; generibus distribuendis, authore Iob 10. nullus est ordo, inquit, sed sempiternus horror inhabitat: multò ergo fortius in dæmonibus ordo esse non potest, in quibus est deordinatio culpæ, quæ maior, grauiorque pœnæ deordinatione reputatur. Amplius, vbi est culpa, nullus planè verus ordo inueniri potest; culpa siquidem, & gratie ordinem peruertit, & naturæ; decet enim naturæ ordinem, vt quò natura aliquis præstantior sit, eò & gratia, & virtute ceteris sit nobilior. sed in dæmonibus est culpa perpetua: igitur nullus rectus ordo, siquidem in naturalibus potentiores, in sceleribus sunt potentiores. Adhuc, Angelici ordines, sub aliqua profectò hierarchia continentur. sed mali angeli, nulli hierarchiæ subesse possunt: hierarchia enim est sacer principatus, maligni autem illi spiritus, omnis sanctitatis expertes sunt: in ipsis ergo ordines esse non possunt. Sanè, ordo rationem boni habet, quæ admodum & modus, & species, authore Augustino de natura boni: inordinatio autem mali: igitur sicut in bonis angelis omnia ordinatissima habentur; ita etiam in malis inordinatissima. Deniq; si ex singulis angelorum ordinibus aliqui ceciderunt; quare singulorum nomina non sortiuntur? Amplius si authore Salomone in Prouerbijs 14. inter superbos semper sunt iurgia: igitur inter dæmones superbos nulla potest esse prælatio, quippè, cum nulla in illis inueniatur concordia: quibus autem concordia non adest; ab his profectò obedientia atq; subiectio quàm longissimè absunt, sine quorum adminiculo, prælatio haberi non potest. Adde, quòd omnis prælatio, ad iustitiæ ordinem spectet. at dæmones iustitiæ sunt prorsus expertes: in illis ergo legitimus esse non potest ordo præsidendi. Profectò, in dæmonibus, prælationis ordo ex natura esse non potest, subiectio quippè, & seruitus ex peccato, non autem ex natura proficiscitur: ad pœnam ergo & ad culpam spectet, necesse est. sed tunc superiores dæmones inferioribus subderentur, vtpotè, qui magis peccatores: patet ergo, quomodo vera prælatio in dæmonibus esse, aut haberi non possit. Porro ad hæc atq; his similia, ita respondere valemus, in dæmonibus non inueniri ordinem perfectum atq; legitimum; sed imperfectum atq; peruersum, ideoq;

ideoq; rationes illas intelligi oportere de ordine perfectō atq; legitimo, non autem de ordine, qui modō in dæmonibus inuenitur. Ceterum, nomen Seraphim, quod ab ardore charitatis proficiscitur, & Thronorum, ob diuinam gratiam inhabitantem, & Dominationum, propter liberalitatem quandam, dæmonibus tribui non potest, quia illa peccato, quod dæmonibus perpetuō adest, aduersantur maximē. Ex his patet solutio, ad tria argumenta superius dicta. Ad 4. dico, dæmonum concordiam, qua sibi inuicem subiiciantur, non ex amicitia, sed ex communi potiùs nequitia proficisci, qua nostrum genus odio prosequuntur. hac de causa superioribus subiacent, vt implacabilis libidinis desiderium erga nos exercere valeant. Proinde, illorum prælationis fundamentum, non est illorum iustitia, cum iniustissimi sint, sed dei potiùs rectissimē cuncta ordinantis. Ad confirmationem dico, in dæmonibus naturaliter prælationem esse, quippè, cum vnus natura, alterius nobilior sit: quod perfectō in hominibus locum non habet, cum natura pares sint. Est etiam prælatio vitiorum, vt vitiosiores, minùs vitiosis præsent, idq; ad præfidentium ignominiam atq; detrimentum; præesse enim malis, & in malis maxima est miseria; potentiores siquidem, potenter tormenta patientur. Itaq; quomodo sint ordines in dæmonibus, atq; prælationum dignitates, dixi. Sed dicet aliquis, nunquid boni angeli dæmonibus præsent? scriptura hoc palam protestatur in Tobia, à cuius angelo alligatus est dæmon pessimus, & his similia in diuinis literis multa inueniri possunt. Et rectè quidem, nam hoc exigit pulchritudo ordinis, vt qui deo, & charitate, & naturæ nobilitate proximiores sunt; ij planè & inferioribus, charitate, aut natura dominantur. Hac de causa sancti angeli, multa de sanctissimis mysterijs, secundum ordinatissimam dei prouidentiam, dæmonibus nuntiant, idq; ad malorum interdum punitionem, nonnūquam verò ad exercitationem bonorum; sancti enim angeli ministri cum sint diuinæ sapientie, aliqua per angelos, siue homines malos fieri patiuntur, quatenus executores sunt diuinæ iustitiæ. Vnde bonus angelus, licet possit esse natura Lucifero inferior; illi tamen dominatur, quia potentius est virtutis, quàm naturæ dominium. Quamobrem non modò à bonis angelis, verum etiam à sanctis hominibus, dæmones cogi posse, & scriptura protestantur, & philosophorum monumenta non tacent. In nouo testamento, dæmones ex obsessis, sanctorum virtute expulsos fuisse corporibus, nemo est, qui ignoret: in dies ob oculos à quàm plurimis fidelium id fieri videmus. Pythagoras ait, non sponte, sed necessitate compulsos dæmones accedere, nonnullos autem, quadam accedendi consuetudine maximè, si natura boni sint, faciliùs accedere: aliquos verò inuocatos, nocere velle, præsertim, si quispiam in ea re negligentius se habuerit. Porro, non simplici, inquit, necessitate, sed persuasione quadam coguntur. vnde extant illorum carmina:

Boni angeli
præfunt malis

Dæmones co
gi ab homini
bus.

Pythagoras.

De cœlis Hecate cur huc compulsa venire es?

Victa hominum precibus, cœlestia numina terram

Coguntur petere, & casus aperire futuros.

Apollo quoq; inquit cogisse, hoc responso declarauit,

Carminibus domitus phœbus, fulgor ab alto

Defluxit tacitus, purumq; per aëra reclusus

Afflatu spirans labensq; in corda sonoro;

Et subiit mentem innocuam, sanctiq; pacem

Numinis: & peperit mortali ex gutture vocem.

Porro, cum acceperint, nec possent cum velint recedere, ex his carminibus scire atque perdiscere possumus.

Cessa nunc tandem, & verbis iam parce, vitæq;

Da requiem, solue priscas, cadensq; figuras

Et remoue à membris, ac lintea dura resolue.

Soluite fersa pedes, liquidis & spargite lymphis,

*Eg manu ramum laurus auferte virentis,
Linea sitq; omnis deleta, omnisq; character.*

Porphyrius.

Porphyrius in epistola ad Anebonum Egyptium, petijt ab eo, tanquam in ea re perfectissimo, quare tantam illud artificium vim habeat perdoceri: sic enim dubitando interrogat: Magnam perè mihi dubitationem illud adfert, quia ut meliores rogant,

Chæremón.
Illicita dæmo-
nū invocatio.
Leuitic.

& ut peioribus imperant. Chæremón etiam sacer scriba testatur, & preces subscribit, quibus dæmones cogi possunt. Sed quicquid dictum sit ab huiusmodi hominibus, illud nobis persuasum est omnino, inuocationem dæmonum illicitam esse atq; malignam. In Leuitico 20 lata est lex, quæ iubet occidi magos, atq; ariolos consulentem. Israelitarum rex 4. Reg. 11. durè corripitur, quod deum Accaron consuluerit. Saul morte multatur, quod ad Pythonissam accesserit. Diuus autem Augustinus in multis, maxime in libris de doctrina Christiana, diuinationes vocat pacta dæmonum. lib: 2. cap: 24. Quæ tamen omnia, inquit, quadam lingua cum dæmonibus foederata sunt. Et 23. Hinc fit, ut occulto quodam iudicio diuino, cupidi malarum rerum homines, tradantur illudendi, & decipiendi, pro meritis voluptatum suarum, illudentibus eos atq; decipientibus præuicatoribus angelis, quibus ista pars mundi, secundum pulcherrimum ordinem rerum, diuinæ prouidentiae lege subiecta est. Reuera, quæ societas Christi ad Belial? aut quæ cōmunicatio lucis ad tenebras? aut enim certè ibi est infidelitatis peccatum, quod est omnium maximum; dæmoni enim tribuit diuinum numen: sed honorem meum alteri non dabo, & gloriam meam sculptilibus. aut est idolorum seruitus, ut potè, in oblationibus & sacrificijs. aut inobedientiae malum, qui contra Ecclesiae sanctum iustumq; mandatum agere præsumit. In Ecclesiam igitur peccant huiusmodi nequissimi, dñm Ecclesiae aduersarium honoribus prosequuntur, in Dei maiestatem, cuius contemptum præseferunt, dum ipsa, veluti imbecilla relictæ, ad dæmonum auxilium, quasi ad aliquid potètius, accedunt. Itaq; huiusmodi inuocationes sine peccato esse non possunt: ab illis ergo summopere est nobis cauendum.

Infidelitas.

Oratio Han-
nibal.

Sed tempus est, post longam de angelis inquisitionem, ad nostrum reuerti Mercurium, eiusq; verba prosequi, actis prius gratijs sancto Pymandro, qui me illuminauit, pariter & confortauit inter multos labores, qui mihi, elapsis iam mensibus, obuenerant, ut hæc pauca de diuinis illis spiritibus scriberem. Laus tibi sancte Pymander, Deus omnis spiritus, potestas, & actus omnis animæ viuētis, lux vera, quæ illuminas mentes hominum. Tu sancte pater, illuminasti tenebras meas, & accendisti lucernam meam, ut scriberem in hoc secundo tuo volumine, quæ nunquam putauī me scripturum, nec etiam intellectu. Tibi ergo gloria, tibi laus sit semper bone Pymander.

Lege Lector inoffenso pede.

MERCURIUS.

Textus Mer-
curij.

Connexuit inde Dei verbum, ex elementis deorsum tendentibus, purum naturæ artificium, vnitumque est opifici menti; consubstantialiale enim erat, relictæque sunt elementa naturæ deorsum cadentia, sine ratione, ut sint tanquam sola materies. Mens quidem opifex vnà cum verbo, circulos continens, ac celeri rapacitate conuertens, suam ad se machinam flexit, eamque volui á principio, sine principio, ad finem, absque fine præcepit; inci-
pit enim

cipit enim illic semper, ubi desinit. horum profectò cunctorum circuitus, quemadmodum ipsa mens voluit, ex elementis inferioribus animalia conflauit rationis expertia; neque enim præbuit rationem. Aer volatilia protulit, aqua verò natantia. Distincta quoque inter se sunt aqua & terra, eum in modum, qui menti placuerat. Terra postmodum animantia, quæ intus habuerat, peperit, quadrupedia videlicet, serpentina, feras, agrestia pariter atque domestica.

Commentum X.

ibi de septem gubernatorum dispositione, quod fatum vocatur, erat Cōmentator. loquendum; sed quoniam sapientissimus Mercurius de hoc negotio in quarto libro abundè locutus est, non opus est mihi illa huic tractatui inferere: ad verba ergo Mercurij, accedam. Connexuit, inquit, Dei verbum, ex elementis deorsum cadentibus, Elementorum siue tendentibus, purum naturæ artificium, vnitumque ordinatio. est opifici menti. Mundi contexturam dei verbo tribuit, a quo

facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil. hoc autem verbum lucidum cum in pri- *Textus expo-*
ma mundi genitura videret elementa ex formis intrinsecus coalescentibus, deorsum fer- *nitur.*
ri, instar prudentissimi textoris, qui sollicitus est, ne tele fila defluant, ad inuicem ele-
menta contextuit, atque ligauit, fecitque purum naturæ artificium, ut potè purissima, ac
simplicissima elementa, quæ coniuncta sunt opifici menti, secundum utique ideam in men- *Deus est pater*
te artificis existentem: Consubstantialia, inquit, erat illi, non quidem naturæ pro- *mundi.*
prietate, sed opificis intentione. Non temerè ergo à Platone in Timæo, deus appellatus est, *Plato.*
pater mundi: Quorum, inquit, ego pater sum, & repertor exiti. Mercurius in hymno *Mercurius*
Pymandri hoc idem confirmat. Sanctus es, inquit, qui verbo cuncta constituisti. *quod Deus sit*
Et iterum, Annue, corrobora me, atque huius gratiæ participes effice eos *pater mundi.*
qui in ignorantia versantur: cognatione quidè mihi fratres, tibi autè filij;
ipse enim pater es venerandus. Et dialogo 3. Principium vniuersorum de-
us, mens, natura, sapientia, diuinitas, actus, necessitas, finis, renouatio.
Et 4. dialogo: Vniuersum mundum verbo non manibus fabricatus est opi-
fex; ipse verò sic cogita illum præsentem semper, agentem omnia, deum
vnicum, voluntate sua cuncta constituentem. Et iterum: Monas, id est, *Monas.*
vnitas omnium principium radix, atque origo, absque vero principio
nihil. Initium autem ex nullo nisi ex seipso dependens. Initium autem
est non principij, sed alterius. Et dialogo 5. ex humani opificis structura, deum *Artifex.*
cunctorum artificem esse ostendens, subiungit. Etenim cum statuam & imaginem *Conditor.*
absque fabro & pictore fieri nullus asserere audeat, miram mundi huius
constructionem sine conditore constitisse putabimus? ô cæcum ho-
munculum! ô nimis impium! ô profundis obrutum ignorantia tenebris!
caue caue ô fili mi Tati, ne vnquam artificium priues artifice: Quinimò *Pater.*
congruo deum nomine patrem vocato, patremque esse, proprium eius
opus existimato. Quod si me quiddam audacius proferre coegeris, hu-
ius essentiam esse dicam, concipere, ac facere singula, Quemadmodum

Mens.

Fabricans.
Cicero.Nihil in mū-
do casu fieri.

Orpheus.

Cicero.

Lucretius.

Lactantius.
Democritus.
Epicurus.
Stoici.Dei proui-
dentia.Necessitas
prouidentiae.Singularia
sub proui-
dentia.

Pigritia.

enim sine factore fieri quicquam nequit; ita deum existere nisi semper agat omnia, impossibile est, in coelo videlicet, aëre, terra, mari, in toto mūdo, in qualibet particula mundi tota, tum in eo quod est, tum in eo quoq; quod nō extat; nihil enim est in omni natura, quod ille ipse non sit. Est ille siquidē, quæ sunt: est ea etiam, quæ minimè sunt; quæ quidem sunt, deduxit in lucem, quæ verò non sunt, occulit in seipso. Mens igitur intelligens, deus est, pater fabricans, deus efficiens bonū, bona faciens omnia. *Quantum ergo sunt ridendi, qui aiunt mundum casu regi, & constare?* proinde rectè à Cicerone de natura deorum temerarij vocantur: Certe, inquit, ita temere de mundo effutiunt, ut mihi nunquam hunc admirabilem coeli ornatum suspexisse videantur: quis enim nisi insanus, & mente cæcus, in his aliquam inesse rationem, quis ea casu fieri dicet, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus? an, cum machinatione quadam moueri aliquid videmus, ut spheram, ut horas, ut alia permulta, non dubitamus, quin illa opera sint rationis? cum autem impetum coeli cum admirabili celeritate moueri, vertiq; videamus constantissimè conficientem vicissitudines anniuersarias cum summa salute, & conseruatione rerum omnium, dubitamus, quin summa ratione fiant? Orpheus de deo sic ait: Omnia intus inspicis, omnia intus audis, omniaq; distribuis; sed quomodo fieri potest, ut deus sit, agat verò nihil? Si enim deus est, aget aliquid præclarum, inquit Cicero. Nihil autem est præclarius mundi administratione. Mundus ergo, & à deo conditus est, & dei administratione gubernatur. vnde in calce primi de natura deorum: Si maximè talis est deus, inquit, ut nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, valeat; quoniam nihil propitius homini facere potest. stultè igitur dictum est à Lucretio: Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira. Lactantius lib. 1. cap. 2. Democritus omnia fortuitò regi, inquit, ac fato dicebat: cuius sententiæ confirmator est Epicurus. sed & antea Protagoras, qui deos in dubium vocauit: & postea Diagoras, & alij nonnulli, qui nō putauerunt deos; quos tamen ceteri Philosophi, ac maximè Stoici retunderunt, dicentes, nec fieri mundum sine diuina ratione potuisse, nec constare, nisi summa ratione regeretur. sed & Marcus Tullius Stoicorum sententiam confirmat in omnibus Philosophiæ suæ libris, tum maximè in ijs, qui sunt de natura deorum. Nec difficile sanè fuit, hunc errorem redarguere; nemo est enim tam rudis, tam feris moribus, qui oculos suos in cœlum tollens, tametsi nesciat cuius dei prouidentia regatur hoc omne quod cernitur; aliquam tamen esse intelligat, ex ipsa rerum magnitudine instructus. Reuera, si deus nihil vnquam boni tribuit, si colentis obsequio nullam gratiam refert, quid tam vanum, tam stultum, quàm templa edificare, rem familiarem minuere, ut nihil assequamur? sublata sanè dei prouidentia, laxatur quidem iniustitia: his qui possunt iniusta agere, destruitur quoque misericordia, & timor dei: simul autem cum his virtus interimitur, & pietas. si enim non prouidet deus, neque punit, neque bene agentibus brauia tribuit; quis igitur amplius adorabit deum? destruitur insuper Prophetia, & vniuersa præcognitio. Bonus est deus, bonus verò existens, beneficus est: si verò beneficus; etiam prouisor. Creationi, prouidentia coniuncta est, ut simul, & creatorem, & prouisorem Deum esse intelligamus; alioqui quomodo homo ex homine, & bos ex boue semper nasceretur? vnde & singularia sub dei prouidentia contineri, certissimum est: alioqui aut deus ignoraret horum prouidentiam bonam esse, aut nollet eam habere, aut non posset: sed ignorantia, siue inscitia omnifariam ab illa diuina substantia aliena est. Non vult, inquiunt, prouidere. ac nolle propter duas fit occasiones, aut ob pigritiem, aut ob indecentiam. Pigritia autem ex duobus generatur, voluptate scilicet, & formidine; aut enim à voluptate aliqua attracti, pigrescimus, aut propter timorem formidantes desistimus: neutrum verò horum cogitare de deo fas est. Nō propter pigritiam, inquiunt, sed quia indignum est beatam illam substantiam vilibus, ac minutissimis se submittere rebus, & electu indignis contamina

contaminari. Sed hi, duo vitia pessima deo ascribunt, contemptum videlicet & inquinatorem: quo enim pacto artifex particularia relinqueret; cum sciat ad totum proficere partem? sed nunquid vult quidem, non potest autem? sed imbecillis nequaquam est virtus dei, & potior est, quæ usque ad vltima, & insensibilia conseruanda descendit. Reuera, non leuis coniectura existit, singularia gubernari prouidentia diuina, quod eius cognitio sit hominibus naturaliter inserta; necessitate enim aliqua obruti, confestim ad diuinum numen, & orationes confugimus. omne verò quod ita (vt oportet) naturaliter sequitur, validam habet demonstrationem, nullam contradictionem suscipiens. Sed vnde in hac rationem deducti sunt, qui esse prouidentiam negarunt? primò certè, quòd censeant animam cum corpore dissolui: secundò autem, quod nequeant particularis prouidentie rationem inuenire, eamq; cum libero creatura rationalis arbitrio consistere posse non arbitrentur: atqui animam permanere post vitam sapientissimi Græcorum diffinuerunt, qui supplicia, & loca animarum descripserunt, sicuti in sexto Pymandri dixi. Si verò singularia comprehendere non possumus; non ob id tamen prouidentiam negare debemus: neque enim quod mensuram maris ignoremus, & arenæ numerum, dixerit aliquis, neque arenam, neque mare esse. Plato, decimo de legibus, homo siue deus duabus de causis negligit: vel quia nihil interesse totius putat, si parua negligentur: vel quia licet interesse opinetur; pigritia tamen mollitiæq; detentus, negligit, aliter enim negligentia non contingit. Itaq; cum dii sciant, videant, audiantq; omnia, atque possint, sintq; boni, optimi: nulla ergo pigritia, nulla mollitiæ capi eos possibile est; nam à timiditate in nobis otium nascitur, pigritia verò ab otio, atque mollitiæ. Nullus ergo deorum otio pigritiaq; corruptus quicquam negligit; nullius enim timiditatis deus est particeps. Ergo relinquitur, si paruas paucasq; in vniuerso res negligunt, vt ita negligent, quia contemnendas illas esse sciunt. Sed cum dii prouidentissimi sint, atq; optimi, non est negligenda sibi sua possessio. Quòd si medicus totum corpus curare velit, ac possit, si magnis prouiderit, parua verò contempserit; nunquam bene se habebit totum. sed nec gubernatores, nec imperatores, nec patres familias, nec ciuitatum moderatores, paucis paruisq; neglectis, multa, & ingentia gubernabunt. nam lapides quoque magnos sine paruis bene strui negant architecti. Caueamus ergo ne deum mortalibus opificijs viliores reputemus. Isti sanè quantò peritiores sunt, tantò arte vna in proprijs ipsorum operibus, & parua simul, & magna exquisitiùs perficiunt: Deus verò qui sapientissimus est, & curare potest, ac vult, magnis quidem prouidebit solùm, parua autem, quæ faciliùs gubernari possunt, propter pigritiam, & ignauiam negliget? nefaria, & falsa penitus est hæc cogitatio. nunquam à Deo negligeris, nec si ita paruus sis, vt in terræ profundum ingrediaris: nec si adeo sublimis fias, vt pennis elatus in cælum voles; sed conuenientia supplicia dabis, siue hîc manens, siue ad inferos profectus, siue ad remotiorem aliquem locum translatus. hæc diuus Plato. hunc imitatur Platonicus Plotinus eneadis 3. lib: 2. Plotinus. cap. 6. Probabile est, inquit, dei prouidentiam se per cuncta porrigere, idq; eius officium esse, vt nihil prorsus alicubi negligat. Quamobrem si totum hunc mundum ab intellectu dependere concedimus, virtutemq; mentis se per omnia fundere; conandum est omnino, quo pacto singula hæc se habeant, demonstrare. hæc postea latius ipse prosequitur. Reuera, vt dicit Plato decimo de legibus, improborum hominum successus, qui licet felices non sint, vulgò tamen felices habentur, dei prouidentiam minùs rectè cogitantibus, confusam reddunt: aut etiam scelestos homines videas ad senium usque ita deuenire, vt filios, atque nepotes in maximis relinquant honoribus, & similia multa. Propterea deos harum rerum authores esse propter ipsam cum illis coniunctionem accusare noli; ignoras enim ad quid eorum progressus vniuerso conducant: qui enim toti prouidet; ad virtutem, salutemque totius omnia ordinat: cuius pars quæque prouiribus quod sibi conuenit, agit, & patitur. Thales Milesius, omnia deorum esse plena testatur,

Rationes prouidentia.

Quare negarunt prouidentiam.

Plato.

Deus omnibus prouider.

Parua non contemnuntur.

Deus neminem negligit.

Plato.

Thales.

Homerus.

Orpheus.

Euripides.

Virgilius.

Phocilides.

Hippocrates.

Theophrastus

Ammonius.

Aristoteles.

Auerroes.

Aristoteles.

Diuinæ scri-
pturæ.

Sapient:

Iob.

Dauid.

Ecclesia:

Tobiæ.

Matth: 10.

Rom: 11.

Petrus.

Psal: 39.

Matt. 6.

testatur, hinc illa antiquissima lex. Ad diuos adeunto: Castè pietatem adhibento. Hac ratione Homerus diuinam providentiam omnibus in rebus accersit, qui (vt refert Plutarchus) introduxit deos cum hominibus conuersantes, vt statueret providentiam, ostenderetq; quoniam curant, & non negligent homines, dij. Apud Orpheum hymnos, & preces legimus. Euripides in epistola ad Sophoclem, quod tempestate non periisset, in dei providentiâ retulit. Maro in 6. Elysios Campos decantat. Phocylides ait, si tu malè iudicaueris, te deus postea iudicabit. Hippocrates pluribus gentium dijs sacra decreuit: & supplicationes varias instituit. Theophrastus in methaphysicis omnia diuinæ providentiæ retulit: Deum diuinum esse principium ait, per quod omnia & sunt, & permanent. Ammonius librū de interpretatione expositurus, exoptat sibi diuinitus provideri. Aristoteles primo ethicorum ait felicitatem deorum muniri, acceptam referri debere. In 5. verò eth: precibus postulandum censuit, vt quæ simpliciter bona sunt, ijs ipsis etiam qui optant, essent bona. Iusti, quod est à lege, partem esse sacrificia facere, vnde post paululum diuina decreta humanis præstantiora sanxit. In 10. eth: ait hominem, qui mentem excoleret, deo esse amicissimum: Nam si qua, inquit, dijs rerum humanarum cura est, quemadmodum videtur, & consonum utiq; est, gaudent illi optimo sibi cognato, id est, mente. Auerroes, etsi quidem sit cura deo de hominibus (vt creditur, & vt debitum est) gaudet de eo, qui est melior, & qui ei nititur assimilari. Aristoteles in primo magnorum moralium scribit eum, qui ita impavidus est, vt deos non timeat, minime fortem esse, sed insanum. In libro de bona fortuna, affirmat bene fortunatum hominem pati quendam impetum, & adiecit eos pati simile ijs, qui deo ducuntur, quos habere voluit quendam sine ratione impetum ad quippiam agendum. In 7. moralium vult deum se habere ad vniuersum, vt se habet anima ad corpus regendum, & disponendum. Ceterum, firmissimam, sanctissimamq; dei providentiam non modò Philosophorum approbant, sed diuinarum etiam sententiæ scripturarum, quarum & certiora sunt, & sanctiora testimonia. Sapientie 14. Tua autem pater providentia ab initio cuncta gubernas. Et cap. 6. Quoniam pusillum, & magnum ipse fecit, & aequaliter cura est illi de omnibus. Et 7. In manu enim illius & nos, & sermones nostri, & omnis sapientia, quæ attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Contestatur huic sententiæ Iob. 39. Qui præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad deum vagantes, eò quod non habeant cibos. Et cap. 5. Nihil in terra sine causa. & 9. Vnum est quod locutus sum, & innocentem, & impium ipse consumit. Dauid Psal. 146. latissimè dei providentiam describit: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Et Psal. 144. Oculi omnium in te sperant domine: & tu das escas illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuā, & imples omne animal benedictione. Propterea Psal. 94. Arguit homines dei providentiam negantes: Et dixerunt, non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob. Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam? Dominus scit cogitationes hominum quoniam vane sunt. Hæc profectò omnia, absq; dei providentia esse nō possunt. Ecclesiastes: Ne dicas coram angelo nō est providentia. Tobie: Non ero dignus tua providentia. Dominus in Euangelio Matthæi 10. Nonne duo passeret assè veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? vestri autem, & capilli capitis omnes numerati sunt. Paulus ad Rom. 11. Quoniam ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia. Petrus in sua prima canonica: Projicientes in eum omnem sollicitudinem vestram, quoniam ipsi cura est de vobis. Vnde Psal. 39. dicitur: Dominus sollicitus est mei. Et 22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Et 35. Homines, & iumenta saluabis domine. Quam ob causam, curiosam illam, atque inanem sollicitudinem dominus à nobis amouere cupit, Matth. 6. Si lilia campi, & fœnum agri, & volucres cœli à domino pascuntur; quantò magis

magis vos modica fidei? hæc, atque his similia in diuinis literis inueniuntur multa, quæ dei prouidentiam fidentissime docent. Accedunt ad hæc Theologorum præclarissima sententia, Basilii magni in exameron Homelia 7. Nihil est prorsus, ait, quod sub prouidentiam dei non cadat: nihil est omnino, quod à Deo neglectum sit: omnia explorat: omnia conspiciat oculus ille peruigil: omnibus adest, facultatemque salutis cuique præstat. Hieronymus in caput Ieremie nonum: Omnia, inquit, dei prouidentia, atque iustitia gubernantur. Et in Matth. 7. Si parua & vilia animalia absque deo auctore non decidunt, & in omnibus est prouidentia, & quæ in his peritura sunt, sine dei voluntate non pereunt; vos qui æterni estis, non debetis timere, quod absque dei viuatis prouidentia. Simile quiddam eructat Ambrosius primo officiorum libro cap. 13. Quidam putant, inquit, dei prouidentiam usque ad lunam descendere. Et quis operator negligat operis sui curam? Quis deserat, & destituat quod ipse condendum putauit? Si iniuria est regere, nonne est maior iniuria fecisse? cum aliquid non fecisse, nulla iniustitia sit, non curare quod feceris, summa inclementia. Reuera, si in deo viuimus, mouemur, & sumus, ipsumque per terras meare, per tractus maris, cælumque profundum aiunt; quare optimam illius dignitatem, nempe prouidentiam, ab eo auferendam esse arbitrantur? Augustinus lib. 3. confessionum cap. 11. O tu bone omnipotens, inquit, qui sic curas vnumquemque nostrum, tamquam solum cures, & sic omnes tamquam singulos. Et lib. 5. de Genesi ad literam cap. ult. Quid absurdius & insulsius sentiri potest, quidque dementius, quam putare nullum esse diuine prouidentie iudicium de moribus hominum, qui curat etiam minutissima animalia, dracones, abyssos, grandines, niues, imbres, & tempestates, quæ faciunt verbum eius. Psal. 148. Chrysostomus in Psal. 124. Deo, inquit, multa debemus, quod nos fecerit, quod tales creauerit, quod factos regit, & continet, & quod quotidie tam priuatim, quam communiter prouidet, nostrique curam gerit, idque clam & aperte, nobisque & scientibus, & nescientibus. Itaque recte dictum est à Mercurio, Deum esse & factorem, & prouisorem omnium. Sed de his latius, & ex professo in quarto Pymandri libro disputauimus.

MERCURIUS.

Relictaque sunt elementa naturæ deorsum cadentia sine ratione, vt sint tanquam sola materies.

Textus Mercurij.

Commentum XI.

Onnexuit verbum Dei elementorum ordines, propriisque locis, Exponitur atque naturis distinxit: vnde & apparuerunt elementa, ex illa contextus. fusa materia, veluti ex vtero genitricis prodeuntia, locumque inferiorem petentia: propterea dicit, deorsum cadentia. Sola materies, inquit, quia nimirum elementa suis in locis, animæ viuientis capacia non sunt. Mens quidem opifex, id est, pater vnâ cum verbo, circulos, id est, motus cælestium continens, ac celeri rapacitate conuertens, suam ad se machinam flexit, nempe cælorum corpora, de quibus in quarto differui: eamque volui à principio, sine principio, id est, motu circulari, qui sine atque principio caret, ad finem absque fine, præcepit. Incipit enim illic semper, vbi desinit. Horum profecto cunctorum circuitus, quemadmodum ipsa mens voluit, sic vique statutum ordinem

dinem acceperunt. Ex Elementis autem inferioribus animalia conflavit rationis expertia: neque enim illis præbuit rationem, utpote, quæ ex solis constant elementis, & in ipsa sint reuersura, nihil præter elementa remanente. Aer volatilia protulit, aqua verò natantia: Moysen imitari videtur, talia quadam in principio Geneseos de mundi genitura describentem. Elementa siquidem ex ipsamet natura ita instituyente, vim producendi acceperunt. Distincta quoque sunt inter se aqua & terra, cum in modum, qui menti placuerat: ordinem enim rationemq; elementorum soli ascribit sapientissima, atque opifici menti. Talem, inquit, situm obtinet mundus inferior, quia sic placuit menti opifici. Terra postmodum animantia, quæ intus habuerat, potentia utiq; creatrice, quam à principio acceperat, peperit: quadrupedia videlicet, serpentina, feras, agrestia pariter atque domestica. Sed ecce suauiter colloquendo cum sapientissimo Mercurio, Ex sublimibus nempe ex Pymandri potentia, verbi lucidi maiestate, spiritus numine sanctorum angelorum agminibus, ad terram veloci cursu, descendi, ut mihi non videar descendisse: nam hæc feci, & non feci: imponendus est igitur finis huic secundo Pymandri, ad laudem ipsius, omniumq; sanctorum angelorum. Nona Iulij. 1573. die Iouis hora 20. post vespertas octaua visitationis in Monte sancto Tuderti.

INDEX.

INDEX

Omnia quæ in hoc secundo libro continentur.

A.

A etates ad mores comparantur.	237	Alleluia.	185
Æternitas quid sit.	353	Alæ Seraphim.	189
Æuum quid sit.	354	Alarum mysterium.	189
Æuum non esse successiuum.	354	Alarum numerus senarius.	ibidem
Æuum esse durationem successiuam argumentis ostenditur.	355	Alatæ aues.	193
Soluuntur.	356	Amor productus.	12
Æuum non distingui realiter ab æuiterno siue ab angelo.	358	Amoris rationes quæ spiritui sancto attribuantur.	66
Ab vno vnum provenire.	201	Amor magnus deus.	67
Ab vno non nisi vnum producit.	201	Amor quid sit secundum Platonem.	67
Acculeus propria virtute non producit substantiam.	58	Amoris duo fontes.	67
Actus & potentia quando sunt eiusdem generis.	60	Amoris Locus.	ibidem
Actus spirandi trifariam considerari potest.	91	Amor circa pulchrum.	68
Actus spirandi vnus.	87	Amor immortalitatis desiderium.	68
Actio multiplex.	152	Amor est productiua operatio.	75
Actio quænam sit in Deo.	ibidem	Amor mortuus an sit in deo.	89
Actio est aliquid respectiuum.	153	Amor iucundissimus.	89
Actio transiens duplex.	153	Amor acceptatissimus.	103
Actio de genere actionis.	ibidem	Ambrosia.	175
Actiones immanentes sunt in deo.	ibid.	Amor diuinus inflexibilis.	186
Actionem de genere actionis in deo esse & actiones immanentes non ita differre argumentis probatur.	154	Amoris diuini fortitudo.	187
Soluuntur in eodem.		Amor finis est causa efficiens.	206
Actio transiens est in passo subiectiue.	155	Amor amicitie malus.	401
Actio quomodo est in passo.	ibidem	Amor sui.	401
Actio quomodo est in agente.	156	Amor commodi.	402
Actio in agente est essentialiter in patiente verò consecutiue.	156	Amores duo fecerunt duas ciuitates.	402
Actionis immanentis & transeuntis discrimen.	157	Amor sui.	402
Actio diuinis quomodo competat.	152	Amor amicitie.	415
Actionem transeuntem essentialiter esse in agente, consecutiue verò in patiente rationibus probatur.	157	Amor comupiscentie.	415
Actio dei æterna sed non par æterno.	215	Animam mundi Philosophi dixerunt spiritum sanctum.	2
Actualiter non omnes forma informat.	286	Anima humana est imago trinitatis.	57
Actus immanens & transiens in angelo.	288	Animæ potentias non distingui ab anima essentialiter.	58
Actus & potentia duobus modis accipiuntur.	313	Anima videt deum mediante intellectu.	59
Actus virtualis & potentia formalis.	313	Animæ potentias ab ipsa anima essentialiter distingui argumentis probatur.	59
Adoratio vnus trium est.	26	Soluuntur.	60
Ad aliquid formaliter & denominatiue.	146	Anima per omnia means.	63
Adam habuit custodem.	376	Angelorum tres Hierarchiæ.	5
Aliquid competere per se primo, & per se non primo.	140	Angelus exigua pars dei.	70
		Animæ potentiarum modus productiuis.	53

De Angelis.

Angeli vocantur dii.	172
Angelorum numerus similis numero stellarum.	ibidem
Angelorum & hominum communio.	173
Angeli administratorij spiritus.	174
Angeli non sunt creatores, sed imitatores.	ibidem
	Angelorum

I N D E X.

• Angelorum exercitus in cœlo.	175	Animæ & spiritus diuifio.	191
Angelos hominibus præfesse.	175	Angelorum ordo.	199
Angeli præfecti vrbium.	ibidem	Angeli sunt vltimi in ordinibus.	199
Angelis absentibus non est tuta humana vita, Daniel & Zacharias Propheta.	175	Angeli nostri præcones.	199
Angelorum nomen Platoni non est no- tum.	156	Angeli vnde vocentur.	ibidem
Angeli castigant delinquentes.	ibidem	Angelus est nomen officij nō naturæ.	ibi.
Carmina Poetarum de angelis & alio- rum.	176	Angelorum pennæ.	200
Angeli non senescunt.	176	Angelorum officium.	200
Angelorū nobis est insita cognitio.	177	Angelus Tobiam & Danielē docuit.	200
Angeli quomodo se intelligant.	177	Angelus consolatur flentes.	200
Angelorum natura ex sacris literis osten- ditur.	ibidem	Angeli pugnant cōtra nostros hostes.	200
Angelus quid significet.	ibidem	Angeli effectiue sunt à Deo.	201. & 205
Angelorum apparitiones.	ibidem	Angelos non habere causam sui esse.	203
Angelus Iacob.	178	Soluuntur argumenta.	ibid.
Angeli Rubi.	178	Angelorum creationē Moyses tacuit.	204
Angelus comitabatur Israelitas in de- serto.	178	Angelus est supra tempus.	205
Angelus minister legis.	178	Angelus non potest creare.	217
Angelus Samsonis.	178	Angelus potest producere.	218
David, Eliæ, Elisei.	ibidem	<i>De angelorum numero Mercurius.</i>	235
Angelus Iosua.	178.	Angelorum numerum motuum atq; mo- bilium numerum superare.	239
Angeli currus ignei.	179	Angelorum numerum, motuum atque corporalium rerum non superare mul- titudinem, argumentis ostenditur.	240
Angelus castra dei.	179	Angelorum plura esse indiuidua sub vna specie ostenditur.	245
Angelus Isaia.	ibidem	Soluuntur argumenta.	246
Angelus interfecit centū octoginta quin- que millia.	179	Angeli sunt substantiæ immateriales.	258
Angelus Zachariæ.	ibidem	Angeli sunt immateriales.	258
Angeli Michael & Gabriel.	ibidem	Angelos esse materiales, argumentis osten- ditur.	259
Angeli sunt milites dei.	ibidem	Soluuntur argumenta.	ibid.
Angeli vocantur pastores.	ibidem	<i>De angelorum motu Mercurius.</i>	265
Angeli dicuntur montes.	180	Angelorum duo ordines ponuntur à Mer- curio.	266
Angeli sunt vigiles.	ibidem	Angelorum cognitio lucida.	ibid.
Angeli sunt principes prouinciarum.	ibi.	Angeli pennæ ventorum.	267
Angeli sunt custodes.	ibidem	Anima cœli.	269
Angelorum nomina plurima.	ibidem	Angeli simplicitas.	272
Angelorum ministeria & officia ex Apo- calypsi variè ostenduntur.	ibidem	Angeli mouentur localiter.	ibid.
Angelus ab ortu solis.	181	Angelus quomodo moueatur in loco.	ibi.
Angeli quatuor quatuor regna.	182	Angelus est in loco per contactum.	ibid.
Angeli adorant agnum.	ibidem	Angelus est in loco diuisibilis.	274
Angelorum coronæ.	ibidem	Angelum non moueri in instanti.	274
Angeli 7. cum 7. tubis.	ibidem	Angelū moueri in instanti probatur.	277
Angelus ante altare Christi.	ibidem	Soluuntur argumenta.	ibid.
Angelus amictus nube.	183	Anima in medio cœli.	280
Angelus de templo, Angelus de altari.	184	Anima humana non est forma secundum Auerroem.	281
Angelus descendens de cœlo.	185	Animal cœleste quid.	282
Angelorum exercitus.	185	Animal terrenum.	ibid.
Angelus stans in sole.	ibidem	Angeli quam similitudinem quærent in- mouendo.	289
Angelus habens clauēs putei abyssi.	ibid.	Angeli optima dispositio & secundum quid.	ibid.
Angelus Iesu.	ibid.	Angeli finis intentus & euentus.	289
Angeli an sint rationibus probatur.	186	Angelorum beatitudo nō pendet à motu.	290
Angeli quomodo participant diuina di- stributione.	187	Angelos nō mouere orbis siue cœlos, ar- gumentis ostenditur.	ibid.
Angeli nobiliores alijs creaturis.	ibidem	Angeli	
Angelorum ordines omnes quare dicun- tur angeli.	ibidem		
Angelorum prima Hierarchia.	188		

S E C V N D I L I B R I .

Angeli non mouent cœlum propter similitudinem dei habendam. 292
 Angelos motores non esse infiniti vigoris. 293
 De angelorum cognitione. 295
 Angelus semper intelligit verum. 296
 Angelus eadem cognitione cognoscit verbum & ea quæ sunt in verbo. 297
 Angelus quomodo cognoscit deum. 297
 Angelos intelligere extrinseca secundum mentem Philosophi. 298
 Angelus sine specie intelligibili intelligit. 299
 Angelorum cognitio secundum Theologos. ibid.
 Angeli non cognoscunt sine aliqua specie. ibid.
 Angeli quomodo cognoscunt singularia. 300
 Angelus cognoscit per rationē, quæ idem est quod intellectus cognoscens. ibid.
 Angelos non intelligere extrinseca, nec etiam seipsos argumentis ostenditur. ibi.
 Soluuntur argumenta. 301
 Angeli quomodo ignorent suas virtutes. 302
 Angelos cognoscere per species concretas. 303
 Angeli inferiores, intelligunt per formas minus efficaces. ibid.
 Angeli quomodo loquuntur. ibid.
 Angelorum locutio non indiget sensibili signo. ibid.
 Angelum superiorem non intelligere per pauciores & vniuersaliores species, quàm intelligit angelus inferior argumentis ostenditur. 304
 Soluuntur argumenta. 306
 Angelos superiores nō intelligere per species vniuersales. 305
 Angeli quid non intelligant per species concretas. 308
 Angelum per vnum habitum non intelligere omnia. 309
 Angelus informatur multis speciebus creatis. 310
 Angeli an intelligant seipsos atq; alia per species, an per essentiam. ibid.
 Angelus seipsum & intuitiue & abstractiue intelligit. 311
 Angelus intelligit seipsum tribus modis. ibid.
 Angelus ignorat futura. 311
 Angelum non intelligere se per species neque per essentiam argumentis ostenditur. 312
 Angelus non intelligit se per suam essentiam. ibid.
 Angelus intelligit se per suam essentiam. 313

Angelus potest singulare primo intelligere. 314
 Angelum intelligere per species à rebus acquisitas rationibus demonstratur. ibi.
 Soluuntur argumenta. 315
 Angeli intelligunt per species acquisitas. 314
 Angelum intelligere tantūmodo per species innatas argumentis ostenditur. ibi.
 Soluuntur argumenta. ibid.
 Angelum habere intellectum agentem & possibilem, probatur. 316
 Angeli non producant sibi simile. 317
 Angeli quomodo deum intelligunt. 318
 Angeli quomodo naturaliter deū cognoscunt. 321
 Angelus vnus vtrum cognoscit cogitationes alterius & cordis etiam humani. ibid.
 Angelus vnus, alterius angeli non intelligit cogitationes. ibid.
 Diuersum. 322
 Angelum posse illuminare mentes hominum. 323
 Angeli quomodo illuminant homines. 324
 Angelus an possit mutare voluntatem hominis. ibid.
 Angelus mouet imaginationem ibid.
 Angeli quomodo mysterium Christi cognoscunt. 325

De ordinibus angelorum.

Angelorum ordines quot sint. 326
 Angelorum ordo secundum Mercurium. 327
 Angelorum duo chori. ibid.
 Angelorum ordines. ibid.
 Angelorum ordines per sacras ostenditur scripturas. 328
 Angelorum officia. 329
 Angelorum tituli. 330
 Angelorum nomina & officia nō esse recte distributa argumentis probatur. 331
 Angelorum finis duplex. 333
 Angeli omnes non sunt vnius Hierarchiæ. ibid.
 Anima quomodo illuminatur. 334
 Angeli quomodo illuminantur 336
 Angelum vnum non illuminari ab alio argumentis ostenditur. 338
 Angelorum locutio. 339
 Angeli auditio. 342
 Angelus inferior loquitur superiori. 344
 Angelus quomodo Deo loquitur. 345

De loco angelorum.

Angelus quomodo sit in loco. 345
 Angelus per actionem transeuntem an sit in loco. 347
 H h h 3 Angelus

I N D E X.

Angelus quomodo est in coelo empirico.	350	Angelus si potuit mereri in primo in-	stanti.	409
Angeli locus est in determinata magnitu-	ibid.	Angelum bonum peccare non posse.	412	
dine atq; multitudine.	ibid.	Angelum bonum posse peccare argumē-	413	
Angelus si potest esse in puncto,	ibid.	tis probatur.	416	
Angelus non potest esse in pluribus locis.	351	Angeli ex omnibus ordinibus aliqui ceci-	derunt.	416
Angeli plures si possent simul esse in eo-	351	Apparitiones somniorum.	324	
dem loco.	351	Arca Noe typus ecclesiae.	39	
Angelus non est in puncto velut in loco.	353	Arca vitae est spiritus sanctus.	30	
Angelos plures virtute naturali in eodem	ibid.	Arca Noe signum libertatis.	117	
loco esse non posse.	ibid.	Archangelorum ordo.	198	
Angelorum tempus siue mensura.	ibid.	Archangelorum virtus.	198	
<i>De angelorum beatitudine.</i>	352	Archangelorum conatus, Prophetia.	ibid.	
Angelorum beatitudo ante confirmatio-	365	Archangeli vnde vocentur.	199	
nem.	365	Archangelorum officium.	ibid.	
Angelorum tres morae.	366	Aristot. intentio de causa effectiua entium.	209	
Angelos fuisse ante confirmationem bea-	366	Archytæ sententia.	261	
tos, proprijs verò meritis beatitudinem	367	Ascensus ad pulchrum.	68	
consequutos non esse, argumentis o-	367	Astronomi dixerunt cœlum esse anima-	283	
stenditur.	368	tum.	283	
Soluuntur.	368	Attributa entis.	53	
Angelus in beatitudine si posset proficere.	369	Attributa fundantur in diuina essentia.	154	
Angelis fuit necessaria gratia vt beatitu-	370	Auicenna errauit & quare.	3	
dinem consequi possent.	370	Auicennæ opinio vnum ab vno non pro-	201	
Angelis secundum rationem naturalium	ibid.	uenire.	201	
gratiam consequuti sunt.	ibid.	Auerroes dicit angelos effectiue esse à deo.	205	
<i>De custodia sanctorum angelorum.</i>		Auerrois sententia quod omnia habent esse	208	
Angelorum cura erga homines.	372	à Deo.	208	
Angelorum custodia secundum diuersos	ibid.	Auditus angelorum & visio.	304	
authores.	ibid.	Augustinus Platonis æmulus.	328	
Angelorum epiteta.	373	Auicenna contra Mahometum ac alij au-	361	
Angeli vniuersarum gentium præpositi.	ibid.	thores.	361	
Argumenta contraria, de custodia ange-	374	Authores varij de idolorum cultu.	386.	
lorum.	374		387. 388.	
Soluuntur.	375			
Angelus antichristi.	375			
Angelus an penitus deferat hominem sibi	376			
commisum, doleatq; de illius ruina atq;	376			
aduersus alium pugnet.	ibid.			
Angelus custos an doleat.	ibid.			
Angelus quomodo tristetur.	ibid.			
Angelus bonus seu malus an cogitationes	377			
cordis discere seu scire possit.	377			
Angelus intelligit cogitationes cordis.	378			
Angeli quomodo assument corpora.	ibi.			
Angeli quare non habent corpora.	ibid.			
Angeli nocentes.	380			
Angeli custodes.	381			
Angelus primus quomodo potuit pec-	304			
care.	304			
Angelus non potuit peccare, secundum	405			
philosophum.	405			
alarum ibidem rationes.	406			
Soluuntur argumenta.	406			
Angelus quomodo potuit peccare in in-	407			
stanti.	407			

B.

Basilijs magni positio de spiritu S.	32. 77
Barbarorum superstitio.	173
Babylon magna est.	184
Babylonis ruina.	ibid.
Beati qui vocati sunt ad cornam agni.	185
Bellum angelorum.	183
Beatitudo intelligentiarum.	240
Beatitudo quid est.	359
Beatitudo est operatio virtutis.	360
Beatitudo est actus optimæ potentiae con-	ibid.
tinuus.	ibid.
Beatitudo consistit in bona vita.	361
Beatitudo duplex.	362
Beatitudo formalis.	362
Beatitudo Pauli in raptu.	363
Beatitudo inest animæ potentijs.	364
Beatitudo est in amore.	ibid.
Beatitudo nō consistit in sola visione.	365
Beatitudo duplex.	365
Beatitudo naturalis angelorum.	ibid.
Beatitudo	

S E C V N D I L I B R I .

Beatitudo angelorum secundum Augustinum.	366
Beatitudinem quomodo meruerunt.	366
Behemoth.	393
Bellum quale fuit in angelis.	400
Bella quatuor.	ibid.
Belli quatuor actus.	401
Belli executiui actus.	ibid.
Bellum diaboli.	415
Blasphemix contra Spiritum sanctum non remittuntur.	43
Boetius de beatitudine.	359
Bonitas in angelis.	410
Bonitas naturalis.	410. & 411.
Boni angeli præsunt malis.	419

C.

C Athena sanctæ Trinitatis.	28
Candor lucis esset æternus si lux esset æterna.	232
Cain qui occiderit septuplū punietur.	238
Causa præsentix corporalis.	349
Cacodæmon.	380
Casus angelorum bonorum.	380
Capita draconis alio modo exponuntur, & bellum etiam draconis.	400
Casu nihil fieri in mundo.	422
Cælum Empyrîum.	70
Cælum Empyrîum.	203
Cælum bifariè intelligitur.	245
Cælum stetit tempore Iosue.	276
Cælus esse animatos.	279
Cælum non augetur neq; minuitur.	ibi.
Cælum non habet membra.	280
Cœli motus.	ibid.
Cælum esse animatum bifariam intelligitur.	281
Cælum esse animatum anima informante secundum Auicennam.	281
Cælum quomodo est animatum.	282
Cælum quomodo animatum non sit.	283
Cælus esse corpora verè ac primo modo animata argumentis ostenditur.	284
Cælum quomodo est nobilissimum corpus.	286
Cælum non moueri à forma intrinseca.	288
Cælum non mouet species motus.	ibid.
Cœli motum esse naturalem.	291
Cœli motus quomodo sit determinatus.	ibid.
Cælum propriè esse compositum ex materia & forma.	292
Christianus quare vocatur à Christo.	32
Christus Dei sapientia.	104
Chori Deorum gemini.	173
Christus amicus nube.	183
Cherubin, id est, effundentes sapientiam.	193

Cherub extentus.	194
Christus habuit angelum.	ibid.
Ciuitas Tudertina.	316
Circe maga.	389
Concilia sacra generalia mysterium Trinitatis approbantia ea videlicet, Antiochenum, Nicænum, Constantinop. duo Carthagenen. Sardien. Tholetanum, Braharense.	25. & 26.
Columba & turtur quid significet mysticè.	42
Conuersio amoris.	60
Concilium Nicænum & Constantinopolitanum approbant Spiritum sanctum à patre & filio procedere.	81
Columbæ arcæ.	118
Coruus arcæ.	ibid.
Columba animal fecundum.	119
Columba argentea & aurea.	ibid.
Conditiones columbæ.	120
Columba Noe.	ibid.
Coruus non rediit in arcam.	ibid.
Columbæ alæ mysticæ.	121
Columbæ septem proprietates.	ibid.
Cognominatio angelica.	186
Cognitio cum caligine.	192
Contingentia quomodo sit in deo.	213
Conseruatio & creatio quomodo sunt idem.	226
Conseruatio & creatio distinguuntur penes modum significandi & ex natura rei distinguuntur.	ibid.
Conseruare propriè soli deo competit.	229
Compositum est tertia alia natura.	251
Continuitas est de substantia motus.	275
Contrarietas propriè non est in corporibus cœlestibus.	291
Cognitio angelorū secundum Plotinū.	296
Cognitio angelorum secundum Auicennam.	297
Cognitio matutina & vespertina.	ibid.
Cognitio vniuersalis est confusa.	307
cognitio in vniuersali aliquando perfectionem aliquando imperfectionem denotat.	308
Cogitationes cordis soli deo notæ sunt.	321
Contemplatio vita nobilissima.	360
Cognoscendi duplex modus naturalis.	363
Supernaturalis.	ibid.
Cognitio matutina.	369
Conuersio triplex.	371
Conuersio ad deum.	391
Condens naturā & largiens gratiam.	410
Complacencia simplex.	415
Cognitio veritatis multiplex.	417
Cognitio quæ sit in dæmonibus.	ibid.
Creauit hominem ad imaginē suam quomodo interpretatur.	24
Creaturæ esse possibile.	146
Creatio actio non est in creatura.	151
Creatio	

Creationem siue creare deo conuenire,	210
Creare quid significet.	210
Creatio dupliciter intelligitur.	211
Creatio est transcendens.	ibid.
Creatio soli Deo conuenit.	ibid.
Creare siue creationem Deo non compe- tere.	212
Creatio non est mutatio.	214
Creatio quomodo est de nihilo.	215
Creare soli Deo conuenire secundum di- uum Augustinum.	216
Creationis effectus est prioris agentis.	216
Creare non soli Deo conuenire.	218
Creare aliquid ex nihilo maioris est po- tentiae quam facere aliquid ex contra- rio.	220
Creatio est aliquid in creatura, ac propriè compositorum non admixta naturæ: vel artis operibus.	221
Creatio in creatura est relatio ad creatio- nem.	ibid.
Creationem nihil esse in natura, neque compositorum denique subesse naturæ, atque artis operibus.	222
Creatio non est compositio rerum.	223
Creatio subest operibus naturæ & artis.	ibid.
Creaturæ habent esse verum ante crea- tionem.	ibid.
Creaturæ essentia est primus terminus creationis.	224
Creatio non subest operibus naturæ.	225
Creatura non habet esse reale ante crea- tionem.	ibid.
Creatura dicitur nihil ante ipsius creatio- nem.	ibid.
Creationis & cōseruationis discrimen.	226
Creatio duplex, actiua & passiua.	ibid.
Creatio & cōseruatio non sunt mutatio- nes.	ibid.
Creatio & cōseruatio sunt idem creaturæ.	227
Creationem & cōseruationem realiter di- stingui ab inuicem, & à creatura argu- mentis ostenditur.	227
Soluuntur argumenta.	228
Creatura semper creatur.	229
Creaturam fuisse ab æterno, fuit possibile.	230
Creatura potuit esse æterna.	230
Creaturarum productio præsupponit per- sonarum trinitatem.	232
Creaturæ in secundo signo intelliguntur.	234
Creaturæ productio non præsupponit di- uinarum personarum productionem.	ibid.
Soluuntur argumenta.	ibid.
Creaturarum triplex esse.	297

D.

D atum ex tempore.	107
Damasenus docet plures angelos es- se sub vna specie.	246
Dauid & aliorum Prophetarum oracula de lapsu & natura dæmonum.	397
Deus gaudet numero impari.	4
De Spiritu sancto diuersæ scripturæ.	24
Decoræ processiones.	27
Deus habitat in igne.	70
Dæmonia eijciuntur per spiritum S.	36
Deum quare cupiebat videre Moyses.	116
Deus creator denominatione extrinseca.	146
Deus quomodo dicitur dominus.	147
Dei ad creaturas nullam esse relationem rationis per actum intellectus diuini sed creati.	148
Deus vtrum creator de nouo dicatur.	149
Deus ab æterno dominus.	150
Deorum tria genera.	171
Deorum genera multa.	174
Deus pater vocatur angelorum.	ibid.
Deus stetit in synagoga deorum.	177
Deus est centrum angelorum.	ibid.
Deus causat essentias intelligentiarum.	202
Deus est causa finalis & efficiens angelo- rum.	205
Deum esse causam effectiuam omnium entium.	ibid.
Deus causa exemplaris & effectiua.	206
Deum non esse omnium entium causam effectiuam.	207
Soluuntur argumenta.	208
De nihilo nihil fieri quomodo intelligitur.	209
De nihilo aliquid fieri tripliciter.	210
Deus vtrū agat ex necessitate nec ne.	212
Soluuntur argumenta.	213
Deum velle hoc & nō velle quomodo in- telligitur.	214
Deus ad extra agit contingenter.	214
Deum agere immediatè quid significet.	219
Deus non aliter nouit facienda quam fa- cta.	223
Dei scientia vnde realis.	225
Deus per verbū quomodo facit omnia.	235
Deus non est motor appropriatus sed vni- uersalis.	269
Deus an moueat vt finis.	ibid.
Deus mouet cœlum vt finis.	269
Deus mouet effectiuè & vt finis.	270
Deus mouet propter finem id est propter seipsum.	ibid.
Democritus & Zeno negant omnem re- rum ordinem in finem causamq; fina- lem.	293
Deus videtur in imagine.	319
Deum intelligi abstractiuè.	319
Deus etsi non comprehenditur intelli- gitur tamen.	321
Deus	

S E C V N D I L I B R I.

Deus non est otiosus.	327
Deus omnium rerum gubernator.	ibid.
Deus illuminat mentem.	334
Deus est causa intelligendi.	335
Deorum omnia plena.	383
Deus quare est misertus humanæ & non angelicæ naturæ.	246
Deus neminem negligit.	423
<i>De demonibus.</i>	379
Dæmonum & heroum locus.	381
Dæmon summus.	ibid.
Dæmones quare dicuntur opiniones auro- rhorum.	381
<i>De vario demonum genere.</i>	382
Dæmonum varia genera vt Heroes, Penates, lares, laruæ, genij.	382
Dæmones aerea esse animalia sensit Plato.	ibid.
Dæmones quomodo inuisibiles.	383
Dæmones veri, secundum varios auctores.	383
Dæmones mali.	ibid.
Dæmonum nomina.	ibid.
De dæmonibus, carmina Poetarum.	384
Dæmon quid sit.	ibid.
Dæmonum tria genera.	ibid.
Dæmonum natura.	ibid.
Dæmonum conditiones.	385
Dæmonibus Græci homines immolabant.	386
Dæmonum magia & diuinatio.	388
Dæmonum natura casus atque doli ex sacris literis ostenduntur.	391
Dæmones non sunt rerum creatores.	392
Dæmon quomodo recidit.	393
Dæmon non est natura malus.	ibid.
Dæmon rex superbix.	397
Dæmonis epiteta.	397. 378. & 399
Dæmon quomodo peccauit appetendo beatitudinem.	402
Dæmon an ex consideratione peccauit.	404
Dæmon peccauit ex certa malicia.	405
Dæmonem potuisse peccare in instati.	406
Dæmonem non potuisse peccare in instanti argumentis ostenditur.	407
Soluuntur argumenta.	408
Dæmon, quare nō agit poenitentiam.	410
Dæmon an habeat aliquem actum bonū & bonus angelus an possit peccare.	411
Dæmon vult semper malum.	412
Dæmonem diuinam appetuisse æqualitatem.	414
Dæmon quomodo voluit Deo asse æqualis.	414
Dæmon appetitu illicito potuit appetere esse se æqualem Deo.	414
Dæmon voluit maior esse Deo.	415
Dæmon si omnino sit obtenebratus.	416

Dæmones cogi ab hominibus.	419
Diuina fecunditas.	4
Distinctio personarum in diuinis.	19
Dionysij Areopagitæ doctrina de SS. Trinitate.	27
Discrimen missionis filij & spiritus S.	116
Diuerſi modi principiandi eidem potentix non competunt.	74
Diuinas productiones nempe generationem passiuam & spirationem passionem formaliter distingui.	94
Distinctæ emanationes indicant distinctionem personarum.	95
Diuinas productiones aut ex terminis formalibus distingui, aut quia est vna ab vno aut quia altera à duobus.	95
Diuina essentia nō est immediatum principium productionis.	97
Diligere duplex in diuinis.	102
Differendi triplex modus scilicet formaliter originatiue, manifestatiue.	99
Diuinitas sancti spiritus ostenditur.	27
Distinctio formalis an sit ex fundamentis vel terminis.	141
Distinctio identitas realitas similitudo.	159
Dij 12. sunt 12. solennitates.	175
Dionysij Areopagitæ doctrina de angelis.	186
Dilectio quadruplex rationalis.	189
Diuinæ pulchritudinis contemplatiui.	192
Domestici.	192
Differentiæ inter creare & facere.	210
Diuinæ voluntatis nō est demonstratio.	215
Dionysius de numero angelorum.	239
Differentia formalis & indiuidualis.	244
Differentia indiuidualis est principium indiuiduationis.	247
Differentia indiuidualis quomodo differt à specifica.	248
Differentia indiuidualis non est materia, sed materiæ similis.	248
Differentia indiuidualis est simpliciter simplex.	249
Differentia indiuidualis non est proprie actus receptus in natura.	250
Differentia indiuidualis non spectat ad quidditatum speciei conceptum.	250
Differentia indiuidualis addit negationes.	251
Diuina incarnatio superat captum angelic.	311
D. Dionysij congrua ratio in ordinibus angelorum.	331
Dij quare sunt beati.	360
Diligere Deum super omnia.	366
Diuinatio quid sit.	390
Diaboli effigies à Iob Propheta depingitur. Lumbi, vmbilicus, cauda testiculi, nerui, ossa, cartilago & cætera membra eius.	394

I N D E X.

Diademata septem.	400
Diuinationes sunt pacta dæmonum iuxta Augustinum.	420
Diuinæ scripturæ prouidentiam Dei probantes.	424
Doctrina D. Gregorij Neocesariensis de S. Trinitate.	25
Doctrina Diui Chrysostomi: de diuinitate Spiritus sancti.	34
Dona S. spiritus.	35
Doctores latini de diuinitate & operibus Spiritus sancti.	37
Doctrina Irenæi de S. Trinitate.	38
Doctrina D. Hieronimi: de Spiritu sancto.	40
Doctrina D. Tertulliani: de Spiritu sancto.	37
Doctrina D. Ambrosij de Spiritu S.	42
Doctrina D. Gregorij Papæ, de diuinitate Spiritus sancti.	46
Doctrina D. Augustini: de diuinitate Spiritus sancti.	47
Dona Spiritus sancti per ignis proprietates ostenduntur.	71
Donum quid significet in diuinis.	106
Donum Spiritui sancto competit.	106
Donum quare dicitur.	107
Donum est constitutiua proprietas Spiritus sancti.	107
Donum dicitur tripliciter.	109
Docta ignorantia.	191
Domestici.	192
<i>Dominationum ordo.</i>	195
Dominationum cognominatio.	195
Dominari quid sit.	ibid.
Dominationum officium.	ibid.
Dominationum potestas liberalitas & benignitas.	196
Dux tenebræ.	192
Duo spirantes, sed non duo spiratores.	83
Duo Cherubim in oraculo.	193
Duo motores orbis.	208
Duo cæli motores.	270

E.

Ecclesiæ plenitudo.	117
Ecclesiæ augmentum.	179
Eidem potentia diuersi modi principiandi non competunt.	74
Elementorum ordinatio.	421
Emanationes distinctæ indicant distinctiões personarum.	95
Entis attributa.	53
Entis ad non ens relatio realis.	145
Entis ad non ens relatio realis non est.	147
Epiteta Spiritus sancti.	37
Equi Dei omnipotentis.	267
Essentia diuina non est aliquid vniuersale.	141
Essentiam diuinam esse immediatum prin-	

cipium vtriusque emanationis argumentis probatur. 97

Soluuntur in eodem.

Esse relationis secundum Auicennam.	125
Esse de quidditatiuo conceptu dupliciter intelligitur.	138
Esse in, & esse ad.	141
Essentiam diuinam & relationem, idem esse realiter, distinguere verò formaliter ex natura rei.	163. & 164
Essentia non dicitur ad aliquid.	164
Essentia differt à relatione triplici adæquatione.	165
Essentia & diuinas relationes non esse idem realiter, nec distinguere formaliter quidam argumentis probant.	165
Soluuntur argumenta.	166
Essentiam & diuinas relationes secundum intelligentiæ rationem tantum distinguere quidam probare videntur.	168
Soluuntur argumenta.	169
Essentia & relatio in diuinis ex natura rei formaliter distinguuntur.	164
Essentia & relatio ex natura rei formaliter differunt.	ibid.
Essentia diuina non potest esse in potentia ad aliquod.	170
Ethnicorum sententia de Spiritu S.	26
Exempla S. Trinitatis.	20
Exemplum S. Trinitatis.	28
Excellentia charitatis.	110
Extrema distincta.	142
Extasis & raptus discrimen.	190
Extasis duplex.	ibid.
Euangelium æternum.	184

F.

Falsa imaginatio eorum qui non credunt creationem.	215
Fœcunditas diuina.	4
Fœcunditas vtraque in patre.	91
Felicitas non est habitus.	360
Filij Dei productio.	13
Filiū à Spiritu S. filiatione distinguere, à quo distingueretur, etiam si ab ipso procederet rationibus ostenditur.	82
Filiū à Spiritu sancto spiratione distinguere à quo non distingueretur si ab eo procederet argumentis probatur.	83
Soluuntur argumenta.	84
Filius est sapientia genita.	105
Filius an sit sapiens à seipso.	ibid.
Filius missus est à patre.	111
Filius datur à se ipso.	112
Finis angelorum non est mouere orbem.	240
Flamma ignis.	180
Formalis distinctio an ex fundamentis sit vel ex terminis.	141

Forma

S E C V N D I L I B R I

I.

Formarum distinctio sed nō formalis.	245
Forma non est principium indiuiduationis.	255
Forma partis. Forma totius.	260
Forma simplex & composita.	261
Fortuna.	266
Fundamentum relationis.	124
Fundamenta relatiuorum sunt tria.	127
Fundamentum reale.	142
Fundamentum remotum & propinquum relationum.	159
Fundamentaliter quomodo angelus sit in loco.	346

G.

G enita ex putrefactione & ex propagatione.	16
Generare non est perfectionis simpliciter.	52
Generatio actiua, & spiratio actiua.	95
Generationis & spirationis actiuae triplex terminus.	101
Genitum est nomen filij.	102
Gemitus columbæ.	120
Gedeonis angelus.	178
Genus & species in angelis sunt transcendenter.	260
Genus continet omnes species potestate, actu verò nullam.	306
Gœtia quid.	389
Gignere sibi simile in angelis locum non habet.	219
Gregorij Neocæsariensis doctrina, de SS. Trinitate.	27
Græcorum antiquorum doctrina de SS. Trinitate.	27
Græci quomodo intelligendi.	81
Gratia gratum faciens.	115
Gratia noui testamenti.	ibid.
Gratia est principium meriti.	370
Gratia Dei est vita æterna.	ibid.
Gratia gratum faciens.	370
Græci homines dæmonibus immolabant antequam ad bella exirent.	386
Gubernator vnus.	174
Gubernator vnus.	326

H.

H annibalis oratio.	123
Hæreticorum societas immunda dæmonum habitatio.	185
Hebræi reprehenduntur.	24
Elizæ duplex spiritus in Eliseo.	39
Hierarchia constat ex tribus.	198
Hierarchia quid sit.	333
Homo quid significet.	260
Homo est capax beatitudinis.	362
Hypostasis quid.	24
Humanitas est forma totius.	260

I dea exemplar.	55
Ideæ apud antiquissimos.	296
Idolorum cultus, vnde sit.	385
Idolorum diuersa nomina.	ibid.
Idola esse destruenda.	ibid.
Idolorum diuersus cultus.	386
Idolorum ruina.	387
Idolorum cultus secundum varios auctores.	386, 387, 388, 389
Ignis proprietates aptantur Spiritui sancto.	71
Ignis forma & vita.	72
Ignis laudes.	69
Ignis efficacia.	71
Ignis proprietates.	ibid.
Ignati martyris doctrina de spiritu S.	27
Igneum corpus.	380
Illuminatio quid sit.	323
Illuminatio mentium & angelorum & hominum quomodo sit.	334
Illuminare quid sit.	335
Illuminandi duo modi.	337
Imago Trinitatis in anima.	6
Imago Dei in filio & in homine.	56
Imaginis ratio.	ibid.
Intelligere & dicere in patre.	15
In principio erat verbum apud Platonicos	51
Inquisitio optima de S. Trinitate.	52
Ingenitum non eodem modo accipitur à D. Hieron : sicut à D. August :	95
Ingenitum duplex.	105
Influxus Spiritus sancti.	50
Ingenitus.	162
Introductio in diuinam caliginem.	191
Intelligentiæ quomodo distinguuntur in Aristot :	201
Intelligentiæ effectiue sunt à deo.	207
Intelligentiæ immediatè sunt à deo.	219
Indiuidua plura contineri sub vna, & eadem specie intelligentiarum rationibus ostenditur.	242
Soluuntur argumenta.	243
Indiuiduationis principium est differentia indiuidualis.	247
Indiuidualis differentia quid est.	248
Indiuidualis differentia se habet vt actus respectu speciei.	248
Indiuiduationis principium, non esse differentiam indiuidualem argumentis ostenditur.	249
Soluuntur argumenta.	250
Indiuiduationis principium esse materiam argumentis ostenditur.	252
Soluuntur.	253
Intelligentiæ quomodo sint materiales.	259

Intelligentia prima non mouetur.	268
Intelligentiæ sunt finitæ virtutis.	269
Intelligentiam esse formam orbis, siue cœli, quomodo intelligitur.	278
Intelligentia quomodo est forma cœli.	280
Intelligentia vocatur forma finis. & efficiens.	281
Intelligentiæ & intellectus quomodo vnum sint.	286
Intelligentiæ quomodo moueant orbem.	287
Intelligentia mouet per voluntatem suum orbem.	288
Intelligentia quare mouet orbem.	289
Intelligentiæ quare mouent cœlos secundum catholicos.	289
Infinium perfectione vnum & nō plura.	293
Infinium partialiter.	ibid.
Intelligentiæ causantur à primo motore.	294
Intelligentias esse infiniti vigoris probatur.	294
Soluuntur argumenta.	295
Intelligentiæ vocantur dii iuniores.	296
Intelligentiæ cognoscunt sese mutuo.	299
Intelligentia media quomodo cognoscit superiorem & inferiorem.	299
Intellectus noster quare non intelligit se per suam essentiam.	302
Intelligentiam vnamquamque per vnum habitum rerum quidditates non intelligere.	308
Intellectus possibilis an sit in angelo.	316
Intellectus agens.	316
Intellectus possibilis atque agens est in angelo.	317
Intellectus agentis præcipuus actus.	ibid.
Intellectus agentis necessitas in angelis.	317
Intellectus possibilis.	318
Intelligentia deum naturaliter abstractiue & distincte cognoscit.	320
Intellectus quomodo illuminatur.	335
Inconsideratio non est in angelis.	337
Intelligendi quatuor modi.	342
Intellectio actualis.	ibid.
Intellectio est operatio immanens.	344
Indivisibile non est in loco.	352
Intellectualem atque rationalem creaturam, beatitudinis esse capacem, eamque naturaliter appetere ostenditur.	362
Intellectus est nobilior voluntate.	364
Instructor vniuersalis.	375
Initium figmenti, diaboli.	393
Indirecte appetere quid sit.	415
Inuocatio dæmonum illicita.	420
Iob in angelis reperit prauitatem.	393
Iob historia exponitur.	ibid.

Irenæi doctrina de S. Trinitate.	38
Iustini doctrina de S. Trinitate.	31

L.

Laudes Spiritus sancti.	37
Laudes ignis.	69
Lapides igniti.	179
Lacus iræ Dei.	184
Lactantij & Origenis error.	41
Leonis Papæ doctrina de spiritu S.	40
Lex noua.	118
Leges fatales.	296
Lex contra Magos.	389
Leuiathan.	393
Librorum Origenis numerus.	41
Libertas est actiuitas voluntatis.	73
Lingua spiritus S.	118
Liber signatus.	181
Lingua mea.	118
Locus amoris.	67
Locus in quo angeli sunt creati.	202
Locutio angelorum.	303
Locutio illuminatio purgatio perfectio.	344
Locus quid est.	345
Lynceus.	266
Lumen naturale in angelo.	310
Lumen naturale, & supernaturale.	335
Lumen sacrum expellit ignorantiam.	335
Lumen triplex in angelis.	338
Lucem diuisit à tenebris.	391
Luciferi priuilegia.	401
Luciferi Syllogismus.	406

M.

Maiestas Spiritus sancti.	50
Magos in Aegypto vicit Spiritus sanctus.	39
Materiæ causalitas imperfecta.	211
Materia non est principium indiuiduationis.	243
Materia accipitur pro differentia indiuiduali.	243
Materia non est indiuiduationis principium.	243
Materia vniuersale generabile.	259
Materiam esse partem quidditatis substantiæ compositæ.	260
Materia est pars quidditatis.	ibid.
Materiam non esse partem quidditatis, argumentis ostenditur.	262
Soluuntur argumenta.	264
Materia non est pars quidditatis.	262
Masculus & femina non differunt in genere animalis.	264
Materia naturalis non est sine forma naturali sibi propria.	292
	Mariæ

S E C V N D I L I B R I.

Mariæ gratia excēdit gratiam angelorum.	371
Magiæ antiquitas.	389
Magicæ artis ortus.	ibid.
Magi vnde dicti.	ibid.
Magia quid.	ibid.
Maleficos non patieris viuere.	ibid.
Magi sunt risu digni.	390
Magia est ars dæmonis.	ibid.
Magia decipit curiosos.	ibid.
Mali angeli tenebræ dicuntur.	392
Magi Pharaonis.	ibid.
Magicæ artes permittuntur ad fallendum fallaces.	ibid.
Mala & bona voluntas.	400
Malicia diaboli.	410
Malicia quadruplex.	412
Memoria fecunda.	12
Memoria & intelligentia eadem potentia.	53
Memoria duplex.	ibid.
Melius semper appetendum.	58
Mensis est finis mundi.	184
Mercurius de numero angelorum.	239
Mens est in anima.	279
Meridiana cognitio.	297
Medium est duplex.	314
Mensura angelorum.	354
Meritum præcedit præmium.	367
Mereri simul & frui est impossibile.	ibid.
Meritum in quibus maius consistit.	369
Mercurius prophetat Ægyptios in casum laborare in cultu idolorum.	385
Missionem in diuinis non omnibus conuenire personis.	111
Missio quid sit.	ibid.
Missus filius à patre.	ibid.
Mitti quid significet.	ibid.
Missio inuisibilis.	112
Mitti dicitur realem respectum producti ad producentem.	114
Missio spiritus sancti visibilis.	115
Missionis filij & spiritus sancti differentia.	116
Missio visibilis.	115
Mittere & mitti differunt.	115
Missio spiritus sancti in die Pentecostes in linguis igneis.	117
Missio spiritus S. in forma columbæ.	119
Milium Dei numerus.	173
Michaelis & draconis bellum.	183
Michaelis bellum.	400
Modus productionis potentiarum animarum.	53
Modus imaginis alius.	54
Modus species & ordo in diuinis.	ibid.
Moyse quare Deum videre cupiebat.	116
Modi relationum non sunt relatio realis.	126
ibidem relationis 3. modi.	126
Mortuo vno filio non corrumpitur paternitas.	42

Modus cognoscendi per raptum.	192
Motu inferiora disponuntur secundum Mercurium.	265
Motus est finitus secundum Mercurium.	265
Motus angelorum purus.	266
Motus per se & per accidens.	267
Motores per se non moueri.	ibid.
Motores non moueri per accidens.	268
Motores orbium mouentur per accidens attributiuè.	ibid.
Motor primus nullo modo mouetur per accidens.	ibid.
Motores orbium per se moueri argumentis ostenditur.	270
Soluuntur argumenta.	272
Motum fieri in instanti repugnat omni virtuti.	273
Motus non fit in instanti.	277
Motus naturalis coeli.	287
Modus & finis intelligentiarum quæ mouent orbem.	ibid.
Motus circularis semper est in toto proprio loco.	292
Motus infinitus duratione requirit potentiam infinitam.	ibid.
Mouens æternum non est in magnitudine.	294
Modus cognoscendi in angelis diuersus.	334
Modi illuminandi.	336
4. Modis aliquid illuminari.	ibid.
Modus loquendi angelis.	340
Modi essendi in loco.	345
Mos Romanorum.	387
Moyse fiat lux.	591
Moræ tres in angelis.	409
Mundum quomodo creauit Trinitas.	56
Multorum diuersæ sententiæ, si pater & filius diligunt se spiritu S.	102
Mutatio non cadit in deum sed relatio.	151
Mutationis nobilitas pendet à termino à quo.	214
Mutatio multiplex.	229
Mutatio quomodo fit in creatione.	230
Mundum esse animal.	285
Mundus non à casu regitur.	326
Mysterium Trinit. secundum Philoso: 1.	
Mysterium Trinit. ex fide & reuelatione potissimum constat.	51
Mysteria loquitur spiritus sanctus.	66
Mysterium Trinitatis imperfectum est sine spiritu sancto.	41

N.

Natura in creaturis.	17
Natura Spiritus S. est inuisibilis.	40
Natura intellectualis quomodo est vestigium & imago.	57

I N D E X.

Natura indiuiduatur per seipsam.	254
Natura non indiuiduatur per seipsam.	255
Natura consequitur esse indiuiduale per differentiam indiuidualem.	256
Negatio duplex.	9
Necessarium formaliter & productiue.	14
Necessitas qualis sit in productione Spiritus sancti.	73
Nexus in diuinis est Spiritus S.	76
Necessitas immutabilitatis est summa libertas.	75
Negans Spiritum S. negat patrem & filium.	44
Necessaria habent causam suæ necessitatis.	208
Necessitatis permanentia à Deo.	210
Nectar & ambrosia.	190
Nectar.	179
Nequitia est voluntaria malitia.	410
Necessitas prouidentiae.	422
Notitia genita.	12
Noui testamenti scripturae de unitate essentiae cum Trinitate personarum.	24
Nomen Iehouah.	24
Nomina Spiritus sancti.	33
Nomina operationis & naturae sancti Spiritus.	35
Noui testamenti gratia.	115
Notiones diuinæ sunt quinque innascibiles, paternitas, filiatio, communis spiratio, processio.	161
Notio quid est.	161
Notio pertinet ad originem.	ibid.
Notiones quinque.	162
Notiones personales tres.	ibid.
Nomina Archangelorum.	199
Non esse non præcessit esse creaturae.	231
Nomen materiale multiplex.	258
Notitia duplex in angelo intuitiua & abstractiua.	306
Notitia intuitiua & abstractiua.	311
Notitia triplex.	318
Nouem angelorum ordines.	329
Nomina angelorum.	ibid.
Nox & dies quid.	392
Numeri necessitas.	4
Numerus quid sit secundum Pythagorā.	4
Número impari deus gaudet.	ibid.
Numeri ternarii observatio in rebus.	5
Numeri ternarii perfectio.	ibid.
Numerus ternarius in artibus.	6
Numerus si sit propriè in diuinis.	8
Numerus quid sit secundum Boetium.	ibi.
Numerus duplex.	9
Numerus quomodo est in Deo.	10
Numerum aut unitatem non esse propriè in diuinis, argumentis probatur.	11
Soluuntur in eodem.	
Numerus pondus & mensura.	57
Nomina Spiritus sancti.	63

Numerus librorum originis.	41
Numerus dupli fundamentum.	124
Nubes.	180

O.

O	Biectiones contra modos relatiuorum.	127
	Soluuntur in eodem.	
Obstinatio daemonis unde fit.		411
Oculus sponsae.		189
Oculi columbae.		119
Oleum laetitiae est Spiritus sanctus.		44
Omnia implet Spiritus sanctus.		65
Omnes diuinas personas mitti & mittere.		113
Omne compositum, necessariò dependet.		147
Omne quod mouetur partim est in termino à quo, & partim à termino ad quem.		273
Omne verum à Deo.		386
Omnia esse effectiue habere à Deo, docet Auerroes.		208
ON, est Deus qui verè & propriè existit.		195
Operationes S. Spiritus.		34
Operationes S. Spiritus in Ecclesia.		38
Operatio quare dicitur actio.		56
Opera Trinit. ad extra sunt indiuisa.		114
Operatum est operationis perfectio.		173
Origenis error.		41
Orbem terrarum repleuit S. sanctus.		46
Ordo potentiarum animae.		53
Oraculum Apollinis.		70
Originis modi duo.		ibid.
Ordo Cherubin.		192
Ordo causae effectiuae.		207
Ordo vniuersi.		209
Ordo vniuersi secundum diuersos authores.		326
Ordinis virtus.		326
Ordinum officia.		330
Ordines multi in vna Hierarchia.		333
Ordo rerum triplex secundum Platonicos.		ibid.
Ordo quadruplex.		386
Ordines esse in daemonibus & quomodo.		417
Oratio Hannibalis.		420
Osculetur me.		116

P.

P	ater & filius vnum principium spiritus sancti.	48
	Pater habet duo principia productiua.	78
	Pater	

S E C V N D I L I B R I .

Pater & filius sunt vnum principium spirandi.	86	Platonis doctrina de angelorum creatione & natura.	174
Pater & filius vnus spirator.	87	Plato de numero angelorum.	239
Patrem & filium non esse vnum principium spiritus sancti, argumentis probatur.	89	Planetæ.	266
Soluuntur argumenta.	90	Plato de motu angelorum.	ibid.
Pater etsi vniiformiter prius tamen origine quàm filius spirat spiritum sanctum.	90	Plotinus docet angelos nos inuifere.	ibid.
Pater & filius si sunt priores natura quàm spiritus sanctus.	93	Plato de cognitione angelorum.	296
Pater & filius diligunt se spiritu sancto.	102	In lato Mercurij studiosus.	323
Patrem & filium se nõ diligere spiritu sancto. probatur.	103	Plotinus Platonis interpres.	ibid.
Soluuntur argumenta.	104	Possibile logicum & possibile reale.	14
Pater an sit dicendus sapiens, sapientia genita.	105	Potentia pertinentes ad animam quomodo distinguuntur ab animæ substantia.	57
Pater in diuinis non mittitur.	112	Potentia animæ ab ipsius substantia essentialiter distingui probatur.	59
Pater prius origine creat.	233	Soluuntur argumenta.	60
Pater mundi est Deus.	421	Potentia & agere in creaturis distinguuntur realiter, non autem esse & essentialiter.	61
Parua non sunt contemnenda.	423	Populorum numerus est constitutus iuxta numerum angelorum dei.	179
Perfectio numeri ternarij.	5	Potestatum ordo.	197
Personarum Trinitas cum vnitatem essentialiter demonstratur.	19	Potestatum potentia.	ibid.
Personarum distinctio.	ibid.	Potestates nõ agunt tyrannicè in inferiores.	ibid.
Personas tres cum vnitatem essentialiter non posse consistere argumentis probatur.	20	Potestates vnde dicantur.	ibid.
Soluuntur argumenta.	21	Potestatum officium.	ibid.
Personales proprietates tres.	23	Possibile cum necessario.	209
Personarum trinitas per diuinas ostenditur scripturas.	23	Potentiale obiectiuum non est aliquid reale extrinsecum in actu reali.	222
Persona quid sit.	24	Possibilitas ad formam est aliquid bonum.	223
Personales proprietates.	40	Possibilitas subiectiua & obiectiua.	225
Personarum trinitatem naturalibus posse rationibus demonstrari argumentis probatur.	51	Potentia passiuæ naturali, correspondet potentia actiua.	287
Soluuntur in eodem.		Potentia tertia non est ratio mouendi.	288
Persona sancti spiritus datur.	110	Potentia subiecti multiplex.	412
Pentecostes dies libertatis.	117	Productiones in diuinis duas esse.	12
Pænæ impiorum sæuissimæ.	184	Productiones duæ quare sunt.	13
Pennæ ventorum.	193	Productio filij Dei.	ibid.
Per instans an potest durare creatura.	229	Productionem siue processionem in diuinis nullam esse, argumentis ostenditur.	ibid.
Peccatum si fuit error, vel ignorantia, vel inconsideratio.	404	Soluuntur.	ibid.
Peccare est defectus libertatis.	413	Productionem vnā tantum esse in diuinis, argumentis ostenditur.	15
Peccatum luciferi fuit maius quàm aliorum.	416	Soluuntur.	16
Phialæ.	184	Productiones in diuinis plures quàm duas inueniri posse, argumentis probatur.	17
Philoso: 5. phili. ad relationem non est motus.	128	Soluuntur.	18
Philosophi quid dicant de relatiuis.	124	Producere sibi simile.	19
Philosophi quomodo cognouerunt Trinitatem.	52	Proprietates relatiuæ in Deo.	22
Philosophorum rationes de æternitate creaturarum.	230	Processio S. spiritus quæ amoris dicitur.	66
Plenitudo productionis.	13	Proprietates ignis.	71
Plato in Cratylo de dijs. Homerus, Hesiodus, Orpheus & alij plurimi.	172	Processio spiritus S. est libera & necessaria.	72
		Processio quid sit.	ibid.
		Principium spiritus S. est voluntas.	ibid.
		Producere necessario & liberè ad diuersa obiecta.	75
		Principium productiuum idem est in patre & in filio.	78
		Principium	

I N D E X.

Principium in diuinis.	86
Principium quod, & quomodo.	ibid.
Productiua potentia principium quomodo.	ibid.
Principium completum spirandi in patre filio est voluntas.	88
Productiones diuinas nempe generationem passiuam & spirationem passiuam formaliter distingui.	94
Productiones diuinas aut ex terminis formalibus distingui, aut quia vna sit ab vna, altera verò à duobus probatur.	96
Productiones non distingui à terminis.	96
Productio spiritus S. non est generatio.	99
Processio temporalis sancti spiritus.	109
Procedere est proprium spiritus sancti.	109
Procedere duplex.	ibid.
Processio gemina spiritus S.	ibid.
Processio.	115
Proprietates Cherubin.	192
Principatuum ordo.	197
Principatuum proprietates.	197
Prudentia officium.	ibid.
Principandi dispositio.	198
Proportio non entis ad possibile.	226
Productio personarum non sunt rationes producendi creaturam.	232
Primum mouens non habet materiam.	
Principium indiuiduationis esse formam naturam ipsam, atq; actualement existentiam, argumentis ostenditur.	254
Soluuntur argumenta.	255
Princeps angelorum vsia. Iupiter.	266
Primus motor est prima ars.	268
Primus motor, prima forma, primus finis.	269
Princeps vsia.	327
Principium meriti.	366
Principium viarum Dei.	393
Præsumptio.	402
Prælatio demonum mala.	418
Prouidentia Dei.	422
Prouidentiam quare aliqui negauerunt.	423
Pulchrum quærent homines in quo generent.	63
Pulchrum constare ex omni parte.	ibid.
Pulchri spectaculum.	ibid.
Pulchritudo vera quibus inest.	69
Pulchritudo Deorum.	177
Purgatio, illuminatio perfectio.	193
Pugna an sit inter angelos.	376
Pymandro laus dicitur.	171
Pythagoras septenarium numerum laudabat.	238
Pythea formina.	386
Pythionissa suscitans Samuelem.	392

Q.

Quare duæ sint productiones.	13
Quare pater non dicitur missus visibiliter.	116
Quælibet potentia animæ est substantia.	58
Quid sit numerus.	4. & 8
Qui negat spiritum sanctum, negat patrem & filium.	44
Quibus inest vera pulchritudo.	69
Quomodo prædicamenta sunt decem res.	130
Quomodo motus est ad relationem.	133
Qui sedes super Cherubin.	193
Quando angeli conditi sunt.	202
Qui viuunt in æternum creauit omnia simul.	202
Quomodo secundum philosophos ex nihilo aliquid fiat.	210
Quomodo vnum sit coelum.	244
Quantitatem esse principium indiuiduationis argumentis ostenditur.	256
Soluuntur argumenta.	257
Quantum in quæ diuiditur.	257
Quomodo ex intelligentia & orbe fiat vnum.	286
Qualitas accidentalis.	363

R.

Ratio ordinis in angelis.	5
Rationes contra Auicennam.	9
Ratio principij vniuoca in Deo.	87
Ratio vera de S. Trinitate.	52
Ratio apparitionis.	116
Ramus oliuæ.	120
Rationes quod angeli facti sunt.	200
Rationes philosophorum quod angeli non mouentur.	271
Raptus Pauli.	320
Ratio essendi in loco duplex.	346
Ratio formalis fundamentalis.	ibid.
Rationes prouidentie.	423
Repetitio nominum & donorum spiritus sancti.	36

De Relatiuis.

Relationes oppositæ.	19
Relatiuæ proprietates in Deo.	22
Relationes originis.	85
Relatio opposita & disparata.	86
Relationum distinctio.	97
Relatio quid est.	124
Relatiua secundum esse & secundum dici.	124
Relationis fundamentum.	ibid.
Relationes non esse extra animam.	ibid.
Relatio 1. 2. & 3. modi.	ibid.
Relationes habere extra animam.	125
Relatio realis quid est.	126
Tres conditiones eiusdem.	ibid.
Relatio	

S E C V N D I L I B R I

Relatio realis est eiusdem ordinis.	126
Relatio quomodo distinguatur à suo fundamento.	128
Relatio differt à suo fundamento.	129
Relatio à suo fundamento diffinitione nō subiecto distinguitur.	129
Relationem à suo fundamento realiter differre.	ibid.
Soluuntur.	ibid.
Relationem & fundamentū idem esse.	131
Relationem à suo fundamento realiter nō distingui.	131
Soluuntur.	ibid.
Relatio est formalis ratio alterius correlatiui relationis terminandæ.	133
Relatio est ratio terminandi.	134
Relationis terminum formalem esse aliud quod absolutum.	135
Soluuntur argumenta vtriusq; partis.	ibi.
Relationis terminum ad conceptum ipsius quidditatum attinere.	136
Relatio sine termino non potest intelligi.	137
Relatio sine termino potest intelligi.	138
Soluuntur argumenta.	ibid.
Relatiū sine termino potest intelligi.	139
Relatiū idē ad plura posse refferri.	140
Refferri duplex.	140
Relatiū idem ad plura nō posse refferri.	141
Soluuntur argumenta	ibid.
Relationem realem non esse inter Deum & creaturas.	142.
Relatio realis.	ibi.
Relatio rationis.	143
Relatio realis non est inter Deum & creaturas.	ibid.
Contrariæ rationes.	ibid.
Relatione existentie an Deus in creatura referatur realiter.	144
Relationem realem inter Deum & creaturam inueniri.	144
Relationes secundi modi.	ibid.
Soluuntur argumenta.	145
Relatio creaturæ est ad Deum realis & nō è conuerso.	146
Relationis ad extrinsecus est mutatio.	147
Relatio rationis non est per actum intellectus diuini.	148
Relationes nouæ per actum intellectus creati.	ibid.
Relationis æternæ duplex terminus.	149
Relationes Dei ad creaturam quales sint.	ibid.
Relationem rationis esse, in Deo respectu creaturæ, illaq; priorē esse, quàm sunt respectus reales creaturæ, quidā arguūt.	150
Soluuntur argumenta.	151
Respectus rationis non est in Deo.	151
Relationes esse in diuinis.	158

Reales rationes in diuinis.	159
Relationes diuinæ super actionem fundantur.	ibidem.
Relationes in diuinis non esse neq; tot numero & proprietate.	160
Soluuntur argumenta.	ibid.
Relationes quomodo sint in Deo.	ibid.
Relationem sola ratione distingui ab essentia non est probabile.	169
Relatio non est actus essentiae.	170
Relatio quod sit actus essentiae obijcitur.	171
Relatiuorum fundamenta tria.	128
Relatio est persone & nō essentiae actus.	171
Res creatæ non habuerunt esse essentiae ante creationem.	221
Resurrectio ostenditur futura.	265
Regina Sabæ.	
Reuelationes diuinæ per angelos.	187
Regeneratio nostra est opus spiritus S.	45
Regnum Alexandri diuisum.	400
Ritus benedicendi cum tribus digitis.	24

S.

Sacramentum & missio differūt.	123
Sapientia Dei est Christus.	104
Sanctus sanctus sanctus.	193
Sacramenta creant gratiam instrumentally.	220
Satan inter filios Dei.	393
Scripturarum testimonia de spiritu S.	23
Scripturæ noui testamēti de spiritu S.	24.
Scala Iacob.	119
Scripturæ de numero angelorum.	239
Sciētia quæ est effectus, & quæ est causa.	299
Sententiæ Augustini de spiritu S.	107
Septem proprietates columbæ.	121
Sententia Auerrois de esse relatiuo.	125
Septem gubernatores.	173
Sedes altissimæ, sedes compactæ.	194
Sedes diuini aduentus.	ibidem
Septem mundi.	174
Septem stellæ.	181
Septem locutiones.	ibi.
Septem descensus.	ibid.
Septem sygilla septē mysteria Christi.	ibi.
Seraphin quare vocantur angeli.	188
Seraphicæ proprietates.	ibid.
Seraphicus amor quomodo fiat.	190
Sedes regnantium.	194
Semina rerum latent in elementis.	216
Septenarij numeri dignitas.	236
Septenarius in natura humana.	236
Septenarius numerus in sensibus.	236
Authores varij ibi. de numero septenario.	
Septenarius est omnium rerum nodus.	237
Septenarius numerus apud sacras scripturas celebr est.	237
Septem ætates.	237

I N D E X.

Septem peccata Cain.	238	Spiritus sancti operationes in ecclesia.	38
Septem significat vniuersitatem.	238	Spiritus sanctus est verus Deus.	38
Septem plagæ filiorum Israel in deserto.	238	Spiritus S. vicit magos in Ægypto.	39
Septem sapientes Græciæ.	ibid.	Spiritus sanctus omnia sacramenta ecclesiæ consummat.	40
Septuagesima.	ibid.	Spiritus sanctus vnius naturæ cum patre & filio.	41
Septem gubernatores siue motores orbium non esse mobiles nec per se, nec per accidens.	267	Spiritus sanctus singulis momentis datur dignis.	41
Sensus mutantur in angelo.	325	Spiritus sanctus columbæ & turturi assimilatur.	42
Simplices sicut columbæ.	120	Spiritus S. recedit à cogitationibus stultis.	42
Simpliciter simplex.	147	Spiritus sanctus non est socius creaturæ, nec etiam est factus.	43
Simplicij opinio.	133	Spiritus sancti blasphemix non remittuntur.	43
Similes Deo.	195	Spiritus sanctus est vbique totus.	44
Simplicius de cœlo animato.	283	Spiritus sanctus est spiritus plenitudinis, dicitur etiam oleum læticiæ, & fons aquæ salientis.	44
Simplices acius habent vigorem infinitum.	294	Spiritus sanctus est creator diuinæ incarnationis, & creator gratiæ, & verus Deus.	45
Singulare quomodo intelligitur ab authore.	302	Spiritus sanctus est eiusdem diuinitatis cum filio.	46
Singularia sub prouidentia Dei.	422	Spiritus sanctus naturaliter est Deus & non est creatura.	47
Solus Deus bonus.	27	Spiritus S. est causa vnitatis ecclesiæ.	47
Sonus repentinus.	117	Spiritus sanctus est immutabilis, inuisibilis sicut & pater & filius.	48
Solum excelsum.	194	Spiritus sanctus procedit à patre & filio, & est communio patris & filij.	48
Substantia est generationis terminus.	58	Spiritus sanctus non est patris solius, neque solius filij, sed amborum.	49
Substantia immediatum principium accidentium.	61	Spiritus S. principaliter procedit à patre.	49
Suppositum principium quod.	86	Spiritus S. de patre & filio procedit.	49
Subiectum est homo, fundamentum potentia generandi, terminus à quo est pater, terminus ad quem est filius, relatio paternitas.	131	Spiritus sancti maiestas.	50
Suppositum diuinum non est compositum.	170	Spiritus sanctus non est ingenuus, neque genitus, sed à patre & filio procedit.	50
Summus gubernator.	266	Spiritus sanctus omnia continet.	62
Substantia angeli quomodo est ratio essendi in loco.	346	Spiritus sanctus vnum & multa.	63
Spiritum sanctum Plato vocat animam mundi.	2	Spiritum sanctum Deum esse sacræ scripturæ clarissime ostendunt.	64
Spiritus sancti diuinitas ostenditur.	27	Spiritus S. est fons sanctificationis.	64
Spiritus inuestigat profunda Dei.	28	Spiritus sanctus dat vitam.	64
Spiritus S. natura est Deus.	28	Spiritus sanctus est digitus Dei.	ibid.
✕ Spiritus sanctus est ex substantia patris & filij.	29	Spiritus sanctus est spiritus sapientiæ & etiam spiritus adoptionis.	65
Spiritus sanctus vocatur mens Christi, digitus dei, spiritus libertatis, & alijs multis nominibus.	29	Spiritus sanctus implet omnia.	ibid.
Spiritus sanctus est virtus dei, Arra vitæ.		Spiritus sanctus est libertas.	66
Spiritus sanctus dimittit peccata.	30	Spiritus sanctus est iustificatio.	ibid.
Spiritus sanctus quomodo imprimit in nobis sygillum diuinæ essentia.	31	Spiritus S. est processio quæ amoris dicitur	ibidem
Spiritus S. à patre filioq; procedit.	32	Spiritus sanctus est nexus in diuinis.	67
Spiritus sanctus est author nostræ reformationis.	32	Spiritus sanctus est amor.	67
Spiritus sancti operationes.	34	Spiritus sanctus est ignis.	69
✕ Spiritus sanctus est regis substantiæ.	35	Spiritus sancti dona per ignis proprietates ostenduntur.	71
Spiritus sanctus scrutatur profunda Dei.	35		
Spiritu sancto eijciuntur dæmonia.	35		
Spiritus sancti laudes & Epiteta.	36		
Spiritus sanctus idem est in Prophetis & in Apostolis.	36		

S E C V N D I L I B R I .

Spiritus sancti principium est voluntas.	72	Spiritus sanctus si datur à se.	112
Spiritus sancti processio & libera & necessaria.	72. & 75	Spiritus sancti missio visibilis.	115
Spiritus sanctum non produci liberè & necessario argumentis probatur.	73	Spiritus sanctus quare est visibilis.	116
Soluuntur argumenta.	75	Spiritus sancti missio in die Pentecostes, in linguis igneis.	117
Spiritus sanctus non dicitur imago.	76	Spiritus sancti lingua.	ibid.
Spiritus sanctum à patre & filio procedere.	ibid.	Spiritus sancti tituli.	118
Spiritus sanctus vocatur spiritus Christi.	77	Spiritus sancti missio in forma columbæ.	119
Spiritus sanctus non procedit de patre in filium.	77	Spiritus sanctus in nube & flatu ostenditur.	121
Spiritus sanctus non est creatura.	ibid.	Spiritus sanctum visibiliter missum non fuisse quidam argumentis probare nituntur.	122
Spiritus sanctus si non procedit à filio materialis distinctio in eis inueniretur.	79	Soluuntur argumenta.	ibid.
Spiritus sanctum à patre tantum & non à filio procedere quidam probare nituntur.	79	Spiritus sancti apparitiones visibiles, factæ sunt ministerio angelorum.	123
Soluuntur argumenta.	80	Species mutationis.	148
Spiratio actiua non constituit personam.	80	Species actionum variae.	153
Spiritus sanctus procedit à patre per filium secundum aliquos.	81	Species vniuersales concretae in intellectu possibili angelico.	303
Spiritus sanctus quomodo quiescit in filio.	ibid.	Species acquisite.	ibid.
Spiritus sanctus si non procederet à filio non distingueretur ab eo.	83	Superiores angeli paucioribus intelligunt speciebus.	303
Spirantes sunt duo, sed vnus spirator.	87	Superbia primum peccatum.	401
Spirandi principium completum in patre & filio est voluntas.	88	Superbia non fuit primum peccatum.	402
Spiritus sanctus non est principium productionis personæ diuinæ.	90	Superbia quid secundum August.	ibid.
Spiratio actiua vna.	91	Superbia primum fuit peccatum, argumentis ostenditur.	403
Spiritus sanctus non plenius procedit à patre quàm à filio.	92	Superbia initium malæ voluntatis.	ibid.
Spiritus sanctum plenius à patre quàm à filio procedere argumentis quidam probare nituntur.	92	Superbia cupiditas radix omnium malorum.	ibid.
Soluuntur eadem argumenta.	93	Superbia est initium omnis peccati, quomodo intelligitur.	404
Spiritus sanctus principaliter procedit à patre.	93	Stoici beatitudinem ponebant in honesto.	360
Spiritus sanctus per filium producit.	93	Status angelorum bonorum.	380
Spiritus sanctus non dicitur filius.	94		
Spiritus sanctus non dicitur ingenuus.	95		
Spirationem esse generationem argumentis quidam probare conantur.	98		
Soluuntur argumenta.	99		
Spiritus sancti productio non est generatio.	99		
Spiritus sanctus in diuinis duplicem habet respectum.	103		
Spiritus sanctus est amor amati.	104		
Spiritus sanctus in diuinis propriè donum dicitur.	106		
Spiritus sanctus non est propriè donum in diuinis, argumentis probatur.	108		
Soluuntur.	ibid.		
Spiritus sancti processio temporalis.	109		
Spiritus sancti processio gemina.	ibid.		
Spiritus sanctus non datur vt forma.	110		

T.

Ternarij numeri sacramentum.	4
Ternarij similitudines in rebus.	5
Ternarij numeri perfectio.	ibid.
Ternarij observatio in rebus.	6
Ternarius numerus in artibus.	ibid.
Termini numerales in diuinis.	10
Tertul. doctrina de S. Trinitate.	37
Templum Vestæ.	71
Terminus generationis & spirationis actiue est triplex.	101
Terminum relationis ad conceptum ipsius quidditatum attinere.	136
Terminum esse de conceptu obiectiuo relationis.	136
Terminum non pertinere ad conceptum relationis quidditatum, nam sine illo intelligi potest, argumentis probatur.	137
Soluuntur argumenta.	138

I N D E X.

Termini non sunt differentiae relationum.	141
Terminus realis.	142
Tempus potuit esse æternum.	232
Terminus quo & terminus quod.	255
Tetragonum continet trigonum.	312
Tempus quid sit.	354
Tempora æterna.	ibid.
Theurgia quid.	389
Trinitatis mysterium secundum Philo- sophos.	1. 2.
Tria principia.	2
Trinitas secundum Pythagoram.	3
Trinitatis vestigium.	5
Tres Hierarchiæ angelorum.	5
Trinitatis imago in anima.	6
Trinitas personarum cum essentiae vni- tate.	18
Trinitatis exempla.	20
Tres personas cum vnius essentiae vnitatem consistere arguunt quidam.	20
Soluuntur argumenta.	21
Tres proprietates personales.	23
Tria lumina vnum lumen.	26
Tres soles.	ibid.
Trinitas & vnitatem.	27
Trinitatis exemplum.	28
Trinitas est & non dualitas.	33
Trinitatis mysterium sine spiritu sancto est imperfectum.	41
Tres sunt qui testimonium dant in terra, aqua, sanguis, & spiritus, quomodo in- telligitur.	44
Trinitatis S. S. confessio.	49
Trinitatis mysterium ex fide & reuelatione potissimum constat.	51
Trinitatem quomodo cognouerunt Phi- losophi.	52
Trinitatis S. imago & vestigium.	ibid.
Trinitatis imago in potentijs animæ.	ibid.
Trinitatis imaginem non esse in creatura rationali, & intellectu argumētis pro- batur.	54
Soluuntur argumenta.	55
Trinitatis bonitas in homine.	55
Trinitas nostra multum differt à diuina trinitate.	55
Trinitas sancta quomodo mundum crea- uit.	56
Trinitatis imago est anima humana.	57
Trinitatis vestigium.	57
Triplex modus differendi.	99
<i>Thronorum ordo.</i>	194
Thronorum proprietates.	194
Thronus eius in flamma ignis.	ibid.
Triplex cognitio in angelo nature & glo- riæ.	297
Triplex genus entium.	353

Turtur quid significet.	119 & 42
Turris Babel.	117

V.

V Ariorum philosophorum sententiæ de Trinitate.	1
Vaticinium Mercurij de cultu idolo- rum, commendat Augustinus.	387
Vaticinia oraculorum fuerunt fabulæ.	391
Verbum sapientissimum.	3
Vestigium trinitatis.	5
Vera ratio de sancta Trinitate.	52
Vestigium Trinitatis.	57
Veritas nutrit angelos.	177
Venti 4. Angeli 4.	178
Vermis genitus ex Eucharistiæ speciebus.	218
Soluuntur argumenta.	219
Verbum mentis.	304
Verbum Dei principium creaturæ.	391
Vespera.	392
Veritatis cognitio multiplex.	417
Vis spiritalis vna.	91
Virtus spiritus sancti.	40
Visibiles apparitiones spiritus sancti factæ sunt ministerio angelorum.	123
Viri boni & vite migrant ad angelos.	175
Visio rubi.	178
Virtus spirandi vna.	87
<i>Virtutum ordo.</i>	196
Virtutum nomina.	196
Virtutum proprietates.	196
Virtutum ministeria, officium.	ibid.
Vita æterna est inexplebilis.	267
Visus.	ibid.
Vita angelorum felicissima.	ibid.
Violenti motus secundum Auerroë.	285
Virtus quid.	332
ibid. Angelus, Dominatio, Archangeli, Seraphim, Cherubin, Throni.	
Virtus excellens inferioris angeli in supe- riori continetur	
Visio est tota merces secundum Augu.	360
Vita beata.	360
Visio perfecta non fit oculis.	363
Virtus heroica.	364
Visionis summus modus excedit limites creaturæ.	369
Vir bonus non subditur magicæ.	390
Vnum & ens quomodo distinguuntur.	8
Vnum transcendens.	9
Vnum non esse meram negationem.	9
Vnitatem quomodo sit in Deo.	10
Vnitatem aut numerum non esse in diui- nis argumentis probatur.	11
Soluuntur	

S E C V N D I L I B R I .

Soluuntur in eodem.
 Vnitas in trinitate, & Trinitas in vnitate.
 Vnum verum & bonum in anima huma-
 na. 53
 Vna columba super caput Christi. 120
 Vnus tantum creator. 216
 Vnum aliquid quomodo fiat. 250
 Vnus vltimus finis orbium. 292
 Vnaquæq; anima habet angelū suū. 373
 Voluntas infinita in actu recto semper e-
 xistit. 76

Voluntas in patre & filio completū prin-
 cipium spirandi. 88
 Voluntas fecunda. 88
 Voluntas mala causa peccati. 405
 Vxor agni. 185

Z.

Zoroastres inuentor Magicæ artis. 388

Finis indicis secundi libri.

Typographus Lectori S.

*Errata, præsertim à fol. 105. ad fol. 203. commissa, vt tu tibi restituas, amice Lector, vehementer oro. Quæ hoc in meliorem par-tem accipies, quo causa mea, venia dignior est: quæq; ex periculosa febris tum laboranti, mihi condonari meritò debeat. Ita enim fit, do-
 mini vbi absunt. Vale.*

Fol. 118. vers. 36. cum forma: lege, eum forma. 119. vers. 5. de cælo ad-
 uenientis: lege, de cælo sonus, aduenientis. Ibidem: vers. 18. omni peccatorum:
 lege, omni penitus peccatorum. 122. vers. 41. perficit: lege, percipit. 125. vers. 40.
 relatio ergo realis, lege, relatio realis. 126. vers. 26. & albo & albo simile: le-
 ge, & albo simile. 129. vers. 8. in aliquid: lege, in ad aliquid. 133. vers. 32. extrin-
 seca: lege, ex extrinseca. 134. vers. 39. terminadi: lege, terminandi. 140. vers. 30.
 relatiuum esse: lege, relatiuum per esse. 142. vers. 21. iudicaui: lege, indicaui.
 143. vers. 41. per vniuersum: lege, super vniuersum. 144. vers. 42. relatiuum:
 lege, relatiuum. 149. vers. 7. secundum intelligendi: lege, secundum nostrum
 intelligendi. ibidem vers. 23. quiddam: lege, quidam. 150. vers. 37. actione
 ac passione: lege, actione passione. 159. vers. 35. relatione: lege, ratione. 164.
 vers. 2. formaliter fieri: lege, formaliter esse fieri. ibidem vers. 8. essentia con-
 gruere: lege, essentie nequaquam congruere. 166. vers. 5. vt distincta: lege, aut
 distincta. ibidem vers. 25. eadem: lege, eadem. ibidem vers. 29. eadem: lege,
 eadem. 171. vers. 20. cum non sit: lege, cum sit. 173. vers. 13. dicet: lege, dicit.
 & vers. 24. circulis: lege, circulos. 175. vers. 23. sperare ad deos: lege, sperare me,
 ad deos. 181. vers. 21. & 22. zezabelem: lege, lexabelem. 187. vers. 9. visus: le-
 ge, iussus. & vers. 32. cap. 3. lege, cap. 5. 188. vers. 30. intendit: lege, incendit. 192.
 vers. 15. negatiua: lege, vegetatiua. & alia præter hæc leuia errata: quæ ta-
 men prudens Lector facile restituet.

Registrum.

★ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp
Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz. Aaa Bbb Ccc Ddd
Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk.

Omnes sunt duerniones.

